DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

KERİM SADİ

Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı

İLETİŞİM

Kerim Sadi
(A. Cerrahoğlu)

Türkiye'de sosyalizmin tarihine katkı

(GENİŞLETİLMİŞ YENİ BASIM)

İLETİŞİM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KERİM SADİ • Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İletişim Yayınları 245 • Tarih-Politika Dizisi 6
ISBN 975-470-386-8

1. BASKI May Yayınları 1975
2. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. Nisan 1994

KAPAK Ümit Kıvanç
DİZGİ Remzi Abbas
UYGULAMA Filiz Burhan
DÜZELTİ Sezar Atmaca
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 34400 Cağaloğlu İstanbul
Tel. 516 22 60-61-62 • Fax: 516 12 58

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KERİM SADİ

Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı

iletişim

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Sunuş 9

Başlangıçlar 13

Cabet ve *Icarie* 13
J. Favre'ın Sirküleri 17
Hakayik-ul Vakayi'den Bir Makale 22
Marx'ın *Terakki*'de Yayımlanan Mektubu 25
Takvim-i Vakayi'de Komün ve I. Enternasyonal 27
İbret ve I. Enternasyonal 30
Namık Kemal Sosyalist midir? 32
Bir Komün Savunucusu 36
Basiret'in Dayanışması 42
Komünalist Hareket ve A. Mithat Efendi 45
A. Mithat Efendi ve I. Enternasyonal 47
Komün ve I. Enternasyonal 52
Komün ve *La Turquie* 54
Komün'ün Bizdeki Yankıları 58
İbretçiler Komün Savunucusu 82
N. Kemal'in Sosyalist Hocası 85
1871 Olayları Karşısında Ali Paşa ve N. Kemal 86

İslâmiyet ve Sosyalizm 93

A. Cevdet Paşa'nın Bir Makalesi 93
Şemsettin Sâmi Bey 103
Şeriat ve Sosyalizm 110
Sava Paşa ve Zekât 113
Azımzade 117
Saffet Hoca 124
Şehbenderzade 128
İslâmiyet ve Osmanlı Sosyalistleri 131
A. Nebil'in *Şûrâ-yı Ümmet*'e Cevabı 142
İslâmiyet'le Sosyalizm Bağdaşabilir mi? 144
Şevketî Efendi 152
S. Nevzad 163

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Osmanlı Aydınlarının Görüşleri 165
Sakızlı Ohannes'in Bir Polemiği 165
Bizde Antimarksist Kalem Savaşı 171
Haydar Rıfat'ın Bir Kitabı 174
İttihat ve Terakki'ye Göre Devlet Sosyalizmi 176
Ulum-i İktisadiye ve İçtimaiye I 180
Ulum-i İktisadiye ve İçtimaiye II 186
Muslihiddin Adil I 192
Muslihiddin Adil II 201
Mithat Cemal 212
Genç Kalemler 219
(Ali Namık) Türkiye'de Sosyalizm 220
(A. Emin) Marx Sağ Olsaydı 231
"Bizde Sosyalizm" 234
Celâl Nuri: Önemi 237
Celâl Nuri: Aşırı Sosyalizm 242
Celâl Nuri: Anarşizm 247
Y. Akçora 250
Dr. Abdullah Cevdet 253
M. Ertuğrul: Tolstoy 255

Osmanlı Sosyalizmi 259
Emin Lâmi, *İştirak* 259
Prudon'un Biyografisi 263
A. Rıfkı, İştirak 266
Cavit Bey 271
Margerit Hanım 281
Bohor İsrail Efendi 285
İştirak gazetesi 298
Sosyalist gazeteler 304
Namık Hasan 306
"Millet Sosyalistleri Sevmelidir" 308
Sosyalist Kolektivizm Anlayışı 312
Anarşizme Karşı Sosyalizm 317
Azad 319
Gül Bahçesi'nde Kalem Savaşı 321
Rasin Haşmet 326
Rasin Haşmet'in Tanıttığı Sosyalistler 328
Paris OSF Broşürü 332
Refik Nevzat/Sadrazam Hakkı Paşa 337
Refik Nevzat/Cavit Bey 340
35. Madde 348
Otobiyografi 351
R. Süreyya 353
Kopenhag Kongresi 357
Vlahof Efendi'nin Konferansı 360
Vlahof Efendi 362
Zohr p Efendi 371
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cavit Bey'in Cevabı 379
Ferit Bey 389
TSF 391
TSF Broşürü 399
TSF Edirne Şubesi 403
SDF'nın Cevabı 405

Resmî TKF 409

Yeni Gün ve Yunus Nadi 409
Millî Mücadele Basınımızda Lenin ve Sovyet İhtilâli 412
Rus İhtilâl ve İnkılâbı 416
Yunus Nadi ve Cihan İnkılâbı I 429
Yunus Nadi ve Cihan İnkılâbı II 437
Yunus Nadi ve Cihan İnkılâbı III 445
Yunus Nadi Marx'ı Nasıl Yorumluyordu? 450
"*Yeni Gün*"le "*Yeni Dünya*" Arasındaki Çatışma 453
Tarihî Bir Vazife 457
Nazariyeci Muhiddin ve Türkiye'ye Özgü Komünizm Teorisi 460
Anadolu'da Yeni Gün Yazarı Muhiddin'in Görüşleri I 464
Anadolu'da Yeni Gün Yazarı Muhiddin'in Görüşleri II 472
Anadolu'da Yeni Gün'ün Tefrikaları 483
"Emekçiler Bayramı" Başlıklı Yazı 491
Talimgâhı Ziyaret 498
Çerkez Ethem Hakkında Verilen Bir Karakteristik 502
Hakîmiyet-i Milliye 505
Yeni Dünya Gazetesi Hakkında 506
Türk Komünistleri Duası 509
Sebilürreşat'ta Akif'in Duası 511
Yeni Dünya'da Rastlanılan İmzalar 512
Nazariyeci Hakkı Behiç 514
Hakkı Behiç'in *Yeni Dünya*'daki Bir Yazısı 518
Propaganda Mücadelesi 525
Şark ve Garp Meselesi 528
Arif Oruç 532
Hıyanet Vesikaları 535
Tevfik Rüştü'ye Göre Sosyal Sınıflar ve Türkiye'nin Yapısı 541

Mustafa Suphi ve Yurtdışı 547

Mustafa Suphi 547
Hak Gazetesi 551
Etem Nejad'ın Prens Sabahattin'le Polemiği 553
Şark Gençleri Kongresi 557
Mustafa Suphi'nin *Aydınlık*'ta Çıkan Yazısı 559
Bazı Müslüman Toplumlarında Sosyalist Akımları 561
Bazı Türk ve Müslüman Toplumlarında Sosyalist Mevkuteler 568

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aydınlık Çevresi 573
Lem'i Nihad 573
Baltacıoğlu, Mütareke Yıllarında 575
1919 Seçimlerinde Sosyalistlerin Adayları 578
Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi ve İstanbul Seçimleri 581
Devekuşu Sosyalizmi 584
Aydınlık Külliyatı 586
Mayıs 1 Nedir? 598
Mürettipler ve Sosyalizm 601
Aydınlık Dergisi'nde Rastlanan İmzalarla Yayımlanan Resimlere Ait Bibliyografik Kısa Not 607
Dr. Şefik Hüsnü'nün *Aydınlık* Dergisinin 12. Sayısındaki Üç Yazısı 623
Dr. Şefik Hüsnü'nün *Aydınlık* Dergisinin 12. Sayısında Çıkan Bir Başka Yazısı 629
Sadrettin Celal'in *Aydınlık* Dergisindeki Yazıları 641
Sadrettin Celal: Amelenin Hakkı 644
Sadrettin Celal: Anarşizm Nedir? 647
Sadrettin Celal'in Faşizme Dair Bir Yazısı 657
Leman Hanım Hakkında Bibliyografik Not 666
Aydınlık'ın 15. Sayısındaki Saadet İmzalı Yazı 669
Nizamettin Ali'nin *Aydınlık*'taki Yazılarından İki Örnek 673
Nizamettin Ali'nin Kalemiyle Karl Marx 688
Tıbbiyeli Komünistler Olayı 692
Yaşar Nezihe 698
Sipahizade Mustafa Kâzım 702

1928 İzmir Davası 707
Komünistlerin 1923-1928'deki Muhakemeleri Hakkında Kısa Not 707
1929 Senesi İzmir Ağır Cezasında Mahkûm Olan Komünistlerin Muhakeme Safahatının İzmir Gazetelerinden Aktarılması 709
Komünist Maznunların Muhakemesi 711
16.7.1929 Senesi Salı Günü, İzmir Ağır Ceza Mahkemesinde Verilen Karar 778
Temyiz Layihası 796
İzmir Gazetelerinden Yankılar 815

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SUNUŞ

Mete Tunçay

Ahmet Nevzat Cerrahlar, 1902'de İzmir'de doğmuş, 75 yaşındayken İstanbul'da ölmüştür. 1950'lere kadar "Kerim Sadi" takmaadıyla tanınan yazar, 1961'den sonra "A. Cerrahoğlu" imzasını kullanmıştır.

İzmir'de Darü'l-İrfan rüşdiyesini ve İttihat ve Terakki idadîsini bitiren A. Nevzat, daha sonra iktisat öğrenimi için Viyana'ya gitmiş, ama kısa süre sonra geri dönmüştür.

1920'li yılların başlarında Askerî Tıbbiye'ye girmiş ve burada Marxizmi tanımıştır. Fakat bu kere de terk-i tahsille İzmir yetimler mektebinde (Darü'l-Eytam) öğretmenliğe başlamıştır.

Daha sonra, yeraltındaki TKP tarafından Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde okumak üzere Moskova'ya gönderilmiştir. KUTV'da yoldaşlarıyla anlaşamayan A. Nevzat, TKP'den atılarak Türkiye'ye geri gelmiştir. Bundan böyle, yaşamını Partisiz bir Marxist olarak sürdürecektir.

Yine de, TKP içinde kendisini tutan kişiler olmalı ki, *Aydınlık* dergisinin 1925 Şubat ayı ortalarında çıkan Gençlik özel sayısında ve bu derginin kapanması üzerine, Komünistlerin el koydukları Bursa *Yoldaş* gazetesinde Kerim Sadi imzasıyla yazıları çıkmıştır.

1930'lu yıllarda da, TKP'den (Hüsamettin Özdoğu'nun kızkardeşi ve daha sonra Kemal Tahir'in eşi) Semiha Uzunhasan'la birlikte ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şarken, parti çalışmalarına katılmış, hatta bir keresinde uluslararası bir barış toplantısı için Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) ile beraber Avrupa'ya gitmiştir.

1991'de İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde "Türk Düşünce Tarihinde Kerim Sadi" konulu (yayımlanmamış) 228 sayfa uzunluğunda bir yüksek lisans tezi hazırlayan Zeki Anıt, onun yazı yaşamını dört döneme ayırmaktadır.

1. (1925-30) Değişik imzalarla "doktrin tartışmalarının dışında" (?) makale ve hikâyeler yayımladığı dönem.

2. (1930-41) Kerim Sadi'nin Marxizmin katı bir yorumcusu olduğu dönem. "İnsaniyet Kütüphanesi" serisinden 31 risale bastırmıştır.

3. (1941-61) "Tartışmaların dışında kalmayı tercih ettiği" dönem. 1942-46 arasını Yozgat'ta sürgün olarak geçirmiş, 1948'de İnsaniyet Kütüphanesinden iki risale daha yayımlamış ve *Yeni Baştan* dergisinde yazılar yazmıştır. Ancak 1950'li yıllarda herhangi bir faaliyeti olmamıştır.

4. (1961-77) A. Cerrahoğlu takmaadıyla belgesel araştırmalara giriştiği dönem.

İslâmiyet, Şeyh Bedrettin, Mehmet Akif ve Fuat Köprülü'yle ilgili polemiklerinden başka, Max Beer'den özetleyerek çevirdiği *Resimli Sosyalizm Tarihi* ve ona dayanarak (daha önce) beş küçük kitap halinde yayımladığı *Sosyalizm Tarihinde Ünlü Düşünürler Ansiklopedisi* ile G. Sorel hakkındaki kitapçığı, bu dönem ürünleridir.

Asıl, elinizdeki çalışma, 1965'ten itibaren yayımlamaya başladığı 4 tane *Türkiye'de Sosyalizm* kitaplarının, on yıl sonra, genişletilmiş olarak *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı* adıyla bir cilt halinde toplanmasıyla meydana gelmiştir (May Yayınları). Herhangi bir sıraya konulmadan, İslâmiyet'le ilgili risalelerinin de dahil edildiği bu derlemeden sonra, Kerim Sadi -çoğu *Katkı* vb. dergilerde çeşitli imzalarla makale halinde yayımlanan- aynı nitelikte, ikinci bir cilt daha hazırlamış, fakat bunu bastırmaya ömrü yetmemiştir.

Kerim Sadi, ayrıca, *Kurtuluş*'un (Anadolu Yay., 1975), *Aydınlık Fevkalâde Gençlik Nüshası*'nın (Oda Yay., 1976), *Nâzım Hikmet'in İlk*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şiirleri'nin (May Yay., 1969) ve *Aydınlık'ta Çıkan Bütün Yazıları*'nın (Oda Yay., 1976) hazırlanmasına yardım etmiş ve "Katkı Belgesel Sosyalizm Serisi"nde çıkan 5 ciltlik derlemeyi yeni harflere çevirmiştir.

***

Ben, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*'nın baskısı çoktan tükenmiş olan ilk cildini de, (kızkardeşi Sayın Cazibe Aydın'dan aldığımız) kitap halinde hiç yayımlanmamış olan ikinci cildini de inceleyerek, başka yerlerde daha geniş olarak çıkan katkıları ayıkladım, önemli olmaya devam ettiklerine inandığım geriye kalanları ise konularına göre kabaca tarih sırasına koyarak baskıya hazırladım. Anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cabet ve Icarie

1848 İhtilâli'nde önemli tarihler şunlardır: 25 Şubat, 17 Mart; 16 Nisan, 15 Mayıs, 22 Haziran.

Adı geçen önemli şahısları da, kısaca, hatırlatalım. Geçici Hükûmette, sosyalist cumhuriyetçiler: Louis Blanc ve Albert (İşçi). Bunlar en ileri olanlardı ve işçi sınıfını temsil ediyorlardı.

Mutedil cumhuriyetçiler: Dupont de l'Eure, Arago, Crémieux, Garnier-Pagès, Marie, Marrast. Bunlar orta ve müreffeh burjuvazinin adamlarıydı. Saraysız, Kralsız ve beyzadesiz olarak Devleti yönetmek istiyorlardı.

Bu iki uç arasında sallananlar; yani radikaller, demokratlar ise küçük burjuvazinin, küçük dükkâncının, küçük zanaatkârın ve küçük esnafın temsilcisi idiler. Bunlar, samimi olarak, fakat müphem ve bulanık şekilde sosyal reform istiyenlerdi. Şu şartla ki, mülkiyet yapısına ve ecirlik rejimine dokunulmasın. (Flocon ve Ledru-Rollin)

Bunlardan başka Lamartine, Raspail ve Marche'ın adlarile karşılaşıyoruz. Bu sonuncusu birden sivrilip şef olan tanınmamış bir işçidir.

1848 İhtilâli'nde iş hakkı meselesi öne sürülüyor. Flocon, Ledru-Rollin ve Louis Blanc'ın tez elden hazırladıkları bir kararname var.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

27 Şubat'ta, *Geçici Hükûmet* Milli Atölyeler'in kurulmasını karar altına alıyor. 28 Şubat sabahı Cumhuriyetin resmen ilân edileceği gün. Daha sonra 17 Mart nümayişi. Bir devrim mücahidi (Louis Mènard), Blanqui çevresinden Sobrier'nin imzasını taşıyan afiş. Louis Blanc ve Albert'de sosyalist prensibler göze çarpıyor. Ötekiler *Geçici Hükûmet*'in gerici üyeleri.

Merkez Cumhuriyetçi Cemiyeti adı altında, ilk Kulübü kuran Blanqui oluyor. *İhtilâl Kulübü* kurucusu da Barbès.

Icarieyen (İkariyen) komünistlerin doktrinini yaymak için Cabet'nin (Kabe) kurduğu kulüp ve benzeri kulüpler görülüyor. *İnsan Hakları Cemiyeti Kulübü* gizli Cemiyetlerin seksiyonerleri tarafından kurulmuştu. Bir kelimeyle, Paris'in bütün mahallelerinde kulüpler açılmıştı. Caussidére, Ledru-Rollin bu çeşit teşebbüsleri kolaylaştırdılar. Sonra, bu Kulüpler kapatıldı; basının ağzı tıkandı. Fakat, serbestçe toplanıp konuşmağa alışan halk bu haklardan vazgeçmedi. Açıkça toplanamıyan Hıristiyanların katakomblara indikleri gibi, kapatılan kulüpler gizli cemiyetler haline geldi.

Emile Thomas, *Atölyeler*'in başından alınmıştı. Pierre Leroux yarı mistik, yarı ütopik âlicenâbâne bir nutuk vermiş; 18 Haziran'da Milli Atölyeler'in kapatılmaması için, işçiler tarafından afiş asılmıştı. Ve Lüksenburg delegelerile anlaşarak, *demokratik ve sosyal cumhuriyet* lehine proklamasyon. Pujol (22 Haziran). En sonunda, Cavaignac ve Generaller.

Fransa'da 48 İhtilâli ile ilgili önemli kişileri ve bazı olayların kronolojisini böylece hatırlattıktan sonra, Avrupa'daki 1848 İhtilâllerinin Türk basınındaki yankılarına geçebiliriz.

Türk okurları, 1848 Avrupa İhtilâlleri hakkında, basın yolu ile, pek çok bilgi edinmişler ve bu münasebetle -bundan 120 yıl önce- Proudhon, Blanqui, Louis Blanc ve Leroux gibi ünlü Fransız sosyalistlerinin isimleri ile karşılaşmışlardı.[1] Yine aynı tarihte Etienne Cabet (Etiyen Kabe)

---

1 **Ceride-i Havadis**'te, 1848 İhtilâlleri ile ilgili olarak şu, havadisleri buluyoruz: Viyana amelesinin askerle çatışması (N. 402); Avrupa'da hudûs eyliyen inkılâbât (N. 403); Komünizm, Blanqui, Louis Blanc vs. ve 1848 İhtilâli hakkında mufassal malûmat (N. 405); Komünizm (N. 407); Viyana İhtilâli (N. 410, 411); Viyana, Berlin, Münih (N. 412); Bhım ve Viyana İhtilâli (N. 415, 418); Ledru Rollin, komünistler (424, 425); Paris İhtilâli (N. 426); İhtilâlcilerin muhakemesi (N. 427-29); Viyana İhtilâli (N. 431); Leroux ve Proudhon (N. 432); Blanqui, Raspail ve arkadaşları;

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

üzerinde de durulmuş; ve, -bizde ilk olarak- Icarie'den (İkari)'den bahsedilmiştir.

Biz burada, Cabet ve Icarie'yi ele alacağız.

Ceride-i Havadis[2] sütunlarında Cabet ve Icarie'den bahseden iki yazıyı aynen aktaralım:

"Bundan bir buçuk iki sene akdem Fransa'da Kabe nâm bir kimesne Lehlilerden bir refiki ile bazı kimesnelerin zihnini tahrik edip Amerika Kıtasına gitmek ve orada ucuz arazi iştirasile Icarie namında bir belde bina eylemek ve beynelhalk müsavat-ı tamme olmak üzere kendi kendilerine bir Hükûmet tertip eylemek niyetinde bulunmakla Fransa'da işbu efkârda bulunmuş olan kesandan bir hayli âdem üç bin, beş bin, on bin, yirmi bin franga toplıyarak mezkûr Kabe'ye verip kendilerinden akdemce Amerika'ya azimet etmesini ve bunlara lâzım gelen büyük menâzilin inşasile ziraate kabil arazinin iştirasına mübaderet eylemesini teklif eylemelerile merkum Kabe refiki olan Lehliyi Fransa'da bıraktığı halde Amerika kıtasına geçmiş ve Teksas ülkesi civarında bir kariyye satın almış olmakla sâlifüzzikir Fransızlardan haylicesi biraz sonra bir vapura rakiben Kıta-i merkumeye revan ve temekkün edecekleri mevzie en karib olan bir limana çıkıp oradan mahall-i mezkûre şitabân olmuşlar ise de her nasıl ise karadan bir hayli mesafe olduğundan ve caddesi bulunmadığından başka hava dahi gayet sıcak olup karıyye-i merkumeye varıncaya değin bunların duçar oldukları teab ve meşakkat

---

Belçika'da İhtilâl teşebbüsü (N. 433); Raspail ve Ledru Rollin (N. 435); Ledru Rollin (N. 443); Paris İhtilâli (N. 446); Alman İhtilâlcileri, Paris ihtilâlcileri (N. 447); Ledru Rollin (N. 450, 451, 453, 456, 458, 461, 498); İhtilâlcilerin affı (N. 455, 459); Fransa'da İhtilâlciler (N. 462); Af edilenler (N. 466); Sosyalist takımı (N. 482); Sosyalist takımının toplantı yerlerinin kapatılması (N. 483,484); Kulüplerin kapatılması, ve sosyalistler (N. 485); A vusturya'da ihtilâl, Yahudilerin İhtilâli finanse edişi, Macar ihtilâlcilerinin affı (N. 494).

2 Selim Nüzhet, **Türk Gazeteciliği** adlı eserinde (İstanbul, 1931) **Ceride-i Havadis** hakkında, enteresan malûmat vermektedir. 1840 senesi aynı zamanda ikinci gazetenin intişar tarihidir. Sahibi de Vilyam Çörçil isminde bir İngilizdir. **Ceride-i Havadis**'in şekli, yazı tarzı, münderecatı bidayette hemen hemen **Takvimi Vakayi**'nin aynidir. İlk nüshasının mukaddemesinde şu satırlar okunur: "Tevarih aşinâ olanların malûmları olduğu üzere alelûmum hüner ve maarifin tezayüt ve tekessürüne müsahi gayr-i adidesi afâka münteşir olan ve günagün ihbarat ve hâdisat-ı nafiayı cami bulunan gazete evrakının dahi medar-ı küllisi olduğu cay-i iştibah değildir. Ve herkes bu makule gazeteleri okudukça sair memalikte vuku bulan ahval ve keyfiyat kesb-i vukuf ve malûmat ederek ezher cihet faidement olurlar." (s. 35-37). Sayın Server R. İskit de, **Ceride-i Havadis**'in yarı resmi sayıldığını ve tahsisat aldığını kaydetmektedir: "1 Cemaziyülevvel 1256 (1840) da, yani **Takvimi Vakayi**'nin intişarından dokuz sene sonra da yine haftalık olarak **"Ceride-i Havadis"** çıkar. Bunu çıkaran Çörçil adlı bir İngilizdir... Bu gazete o zamanın garebetlerinden olarak hükûmetçe benimsenerek yarı resmi addedilmiş ve kendisine her ay para verilmiştir. Bize garp memleketlerinin dikkate değer hususiyetlerini ve sair faydalı pek çok hususatı öğrettiği ve devletçe benimsenerek yarı resmi addedildiği..." **(Türkiyede Matbuat Rejimleri;** tahlil ve tarihçe kısmı, s. 8, İstanbul 1939. Ülkü Matbaası)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

havsala-i tariften hariç olup bununla beraber kolera illetine dahi uğramalarile merkumlar vatan-ı aslîlerini bırakıp böyle yerlere geldiklerine ziyadesile nadim ve peşiman olmuşlar ve evvelâ geçinmeğe bile bir suret veremediklerinden nâşi dilhahları üzere tertip edecekleri Hükûmete bakmayıp tekrar Fransa'ya avdet ve ricat ve esnây-ı tarikte çekmiş oldukları mihen ve meşakkatin illet-i müstakillesi merkum Kabe olmakla taraf-ı Hükûmete andan şikâyet etmişler ve derhal merkumun refiki olan Lehli meclis-i muhakemeye celp olunup kabahatsiz olduğu tebeyyün etmekle salıverilmiş ise de merkum Kabe'nin gıyabından muhakamesi icra edilip böyle şeye bâdi olduğundan ötürü ele geçtiği gibi iki sene hapiste tevkif kılınmak ve beş sene kavânine dair bir şeye karıştırmamak ve bir miktar cerîme ahz olunmak üzere hakkında hüküm câri olmuş idüği gazetelerde mesturdur.

Yine bu takımdan elhâletü hâzihi Fransa'da ve İngiltere'de bulunanlar merkum Kabe'nin taraftarı çıkarak kendisinin hiçbir kabahati olmadığını ve iştikâ eyliyen takımın içinde on bin frang akçe zayi eyliyenler pek az olup halbuki merkum Kabe mahsus onların rahatı ve matlublarının vücut bulması için yüz altmış bin frang harç ve sarf etmiş iken bunlara bir vechile hile etmiyeceği derkâr idüğini ifade eden arzuhaller tahrir edip işbu meclis-i muhakemeye takdim etmişlerdir."[3]

Ceride-i Havadis, bir hafta sonra yine Cabet'den bahsetmiş ve şunları yazmıştır:

"Geçen hafta çıkan ceridede yazıldığı üzere Fransa'da *komünist takımından* vâfir kesân Kabe nam bir kimesneye itba ile Amerika'ya geçmiş ve orada Teksas eyaletinde münasip bir kariyye iştirasile kendi kendilerine istedikleri gibi bir hükûmet tertip eylemek niyetinde bulunmuş olup bunlardan bazıları avdet eyliyerek Paris'e geldikleri gibi merkum Kabe'den şikâyet ve göya merkumun iğfalile vâfir akçe kayb edip yine maksutları husulpezir olmadığını ve gidip gelirler iken gûnagûn taab ve meşakkat çektiklerini hikâyet ve içlerinden bazıları merkum Kabe gitmeyip el'an Fransa'da iken merkumları bir lâkırdı ile Amerika'ya göndermiş deyû masumun hakkında iftiralar ederek

3 **Ceride-i Havadis**, No: 460, fi m 12, sene 1266.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gıyabından icrây-ı muhakeme olunmasını kast etmişler ise de bu takımdan Fransa'dan hareket ve Londra'ya azimet eyleyip elhâletü hâzihî orada ikamet etmekte bulunmuş olanların merkum Kabe'nin canibdârı olarak Fransa meclis-i muhakemesine arzuhâl irsalile merkum Kabe'nin aleyhine dair vaki olan mevadın cümlesi kârîn-i sıdk-u sıhhat olmayıp ifk (yalan) ve iftira makulesinden idüğini ifade ettikleri misillû bu kerre dahi merkum Kabe elhâletü hazihî Amerika'da bulunup altı yüzden mütecaviz Fransız ile ziraat ve haraset ile meşgul olmakta ve tavattun eylediği mahalli günbegün mamur etmekte olup işbu avdet eden kesân ise birkaç neferden ibaret olarak hâlen bunların avdet ettiğine ve böyle şikâyet ettiklerine vukuf ve malûmatı olmamış iken gıyabından icrây-ı muhakeme olunması bir vechile tecviz olunur mevaddan olmadığını ifade eyler betekrar arzuhal tahriri ile meclis-i muhakeme-i mezkûre tesyîr etmişlerdir."[4]

Fransa Hariciye Nâzırı Jules Favre'ın sirküleri ve Times*'te yayımlanan mektup*

Versay'ın Hariciye Nâzırı (Dışişleri Bakanı) Jules Favre tarafından, Fransa Hükûmetinin yabancı memleketlerde bulunan elçilerine, 6 Haziran 1871 tarihile gönderdiği sirkülerin tercümesi Türk basınında yayımlanmıştı.[5]

Jules Favre, bu sirkülerde, ezcümle, şöyle diyordu:

"Bu defa uğradığımız musibetlerin şiddetini ikrar etmemek bir veçhile kabil olamaz. Gerçekten İmparatorluğun ittihaz ettiği meslekle, milletimiz arasında son derecede bir alçalma ve çöküş meydana geldiğini kim inkâr edebilir?

Paris şehrinin, barış halinde bulunsaydı bile, bir büyük musibete uğraması hâlin muktezasındandı. Nihayet, savaş vesilesile, bir büyük ihtilâle dûçar olmuştur. Paris'te tertiplenen mukaddemelerden başka bir sonuç aranılması ahmaklık eseridir. Çünkü, daimi surette, bu şehirde üç yüz bin nefer bulundurmak ve bir taraftan maddî tad alma sebeplerini

4 Keza, No, 461, fi m 19, sene 1266.

5 Bk. **Hakayık-ul Vakayi**, No: 283, efrenci 20 Haziran 1871, s. 2-3.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kolaylaştırmak ve diğer taraftan fakru zarureti son derecede çoğaltmakla, İmparatorluk Hükûmeti, Paris'i bir kıvılcımla ateş alabilecek bir hale getirmişti. Bu Hükûmet çılgınca savaş ilân eylediği sırada, her şeyden önce, yıldırımı Paris üzerine çekmiş olup, ordularımız darmadağın ve esir olduktan sonra, Başkentimiz sekiz yüz bin Almana mukavemet etmek için yardımsız kalmış ise de, cümlenin kalbinde direnmek sevdası kaldığından, şu sevdanın boşa çıkmaması için, Paris'te bulunan bütün ahaliyi silâhlandırmak gerekmiş; ve düşman daha şehrin kapılarına gelmeden önce, ahalinin silâhsızlandırılması tedbirini almak, altı yüz bin kadar işsiz ameleyi beslemek gibi muhataralı bir hâl iktiza eylemiş ve muhasaraya dayanabileceğimize kimse inanmayıp şehrin içinde ihtilâl çıkmıştır.

Bu ihtilâl def oluncaya kadar neler oldu? Bir tarihçinin; Lekont ve Toma adındaki generallerin öldürülmesinden başlıyarak Paris'in yakılması ve esir bulunan papasların meclislerde idamına kadar Komün'ün olaylarını sahifelerine geçirdiği sırada, bunca müthiş halleri anlatmak için kaleminin yürümiyeceğine hiç şüphe yoktur. Öfkemiz ve nefretimiz bu hallere sebebiyet vermiş olanların aranılmasına mâni değildir. Bunların yalnız tedibi ve cezalandırılması da yetmez. Meydana çıkan fenalıkların aslını aramak da görevimizdir. Bir kötülük ne kadar büyük olursa, onu o nisbette kuvvetle önlemek gerekir.

Eylûlün dördünden beri, birtakım fesat ehli gizliden gizliye ve açıkça Hükûmeti zorla ellerine geçirmeğe çalışmışlar; ve -gerek gazetelerde ve gerek cemiyetlerde yaydıkları iftiralarla- halkı isyana çağırmışlardır. Muhasara esnasında, iki defa daha başkaldırıp, ilk önce Paris'in Belediye hukukunu ve sonra da, millî askerlerin subayları seçme hakkındaki hukukunu fesatlarına serrişte yapmışlardır. Teşkil ettikleri gizli cemiyeti şehrin her tarafına yayarak, Martın on sekizinci günü, açıktan açığa meramlarını neşir ve Paris'te bulunan ateşli mühimmat ile topları ve tüfekleri zaptederek, Paris ahalisini zorla kullanmağa ve eyaletler ahalisini de fesada sürüklemeğe başlamışlardır. Bunun üzerine Fransa'nın birkaç yerinde de bazı ihtilâller çıkmışsa da, Tanrının yardımile bunların önü alınıp ve yalnız Paris, *Komün* adıyla, meşru Hükûmet aleyhinde isyandan vazgeçmemiş ve fesede-i merkume ehaliyi celb için hiçbir gûnâ habaset ve cinayetten geri durmayıp mahpeslerden

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kurtardıkları canileri ve ordulardan kaçmış olan firarileri bile, pervasızca, mesleklerine sokmuş oldukları gibi, Avrupa'da bulunan bütün cinayet ehlini davet; velhasıl Paris'i fesadın büyük bir kaynağı biçimine koyarak, Mebusan Meclisi hakkında ellerinden geldiği mertebe hakaret eylemişlerdir.

İşte bu suretle, ahaliden pek çoğunu kandırmış olduklarından Paris şehri câni ve katillerin eline girmiştir.

Bunların habasetlerini uzun uzadıya tarif etmekten ve anlatmaktan muradım, merkum fesedenin bir aralık ne sebepten galebe edebildiklerini söylemekten ibarettir.

Merkum fesede, birkaç ay kuşatılarak bin türlü belâya uğradığı gibi, nihayet, taraflarına çektikleri beyinsizlerle bâtıl tasavvurlarını kuvveden fiile getirmeğe muvaffak olamıyarak perişan olmuşlardır.

İşte, işin gerçeği bundan ibaret olup, dikkat nazarı buna çevrilmezse, ne sebepten Paris'te İhtilâl çıktığı anlaşılamaz. Yukardaki açıklamaları tamamlamak için, hallerini ve durumlarını anlattığım fesede ile beraber bugün her tarafça kötü şöhret kazanmış olan " Enternasyonal" adındaki Cemiyet üyelerinin bu vak'ada ne dereceye kadar methalleri bulunduğunu izah gerekmektedir. Bu Cemiyet üyelerinin çokluğu ve intizamı ve hem de Avrupa'nın her tarafından mevcut bulunması sayesinde, son derece kuvvet ve kudret kazanmış olduğundan Paris İhtilâli'nin kökü ve kaynağı sayılmak gerekir. Bu cemiyetin zuhuru tarihi bilinmiyorsa da, bazı rivayete göre, 1862 senesinde teşekkül ettiği anlaşılır. Ama bence, bunun meydana çıkışının başlangıcını daha eski vakitlerde aramalıdır. Çünkü amele güruhunun iştirak kurarak birbirlerine yardım etmesi meşru ve tabiî bir iş olup bu amaca varmak için kırk seneden beri amele güruhu çalışıp çabalamakta ve -defalarca Hükûmet tarafından muahazaya uğramışsa da- yine sebat ile kendi tasavvurlarının aksiyon haline gelmesi kaziyyesinden asla vazgeçmemekte idi. Ancak iki seneden beri bu Cemiyetin Başkanları, milliyet ve cinsiyet dâvâlarını bertaraf ederek işi her millete yaymak niyetile amele güruhunun durumunu düzeltme kaziyyesini insanlığın umumî menfaatlerinden sayarak her yerde taraftarlar peyda etmiş; ve başlangıçta bu Cemiyet yalnız bir hayır yardımı maksadından ibaret sanılmışsa da, bugün mevcut olmuş olan bazı resmî evrakın rivayetleri bu zannı külliyen yalanlamıştır. *Enter-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nasyonal Cemiyeti'nin uluslararası fesat ilkası maksadile teşekkül eylediği ve esas kaidesinin dinsizlikten ve emvâl iştirakinden yani mallarda ortaklıktan ibaret olup servet erbabını soyup mallarını zaptetmek ve üyelerinin çokluğu sayesinde zor kullanarak amaçlarına ulaşmak tasavvurunda bulunduğu anlaşılmıştır. İşte, Başkanlarının Cemiyet üyelerine kabul ettirdikleri meslek bu olup, bunu kendi gazeteleri vasıtasile dünyaya yaymışlardır. Bu düzenli heyetin büyüyüp önem kazanması yüzünden birtakım gazeteleri olduktan başka, Almanya ve İngiltere ile Belçika ve İsviçre'de muntazam surette komiteleri olduğu gibi, Rusya ile Avusturya ve İtalya ve İspanya'da pek çok tarafdarları olup, merkumlar bir büyük Farmasonluk Cemiyeti gibi, bütün Avrupa'yı kaplamışlardır. Meslekleri uygarlığın temeli olan kaidelere ve usule tamamile aykırıdır. Bunu da birçok defalar isbat etmiş oldukları anlaşılmıştır."

Fransa Dışişleri Bakanı'na göre:

Bunlar, 25 Mart 1869 tarihli gazelerinde, şunları yazmaktadırlar: *Bir ulusun kendi kendini yönetmek hem hakkı, hem de selâhiyetidir. Kapital, veraset yolile babadan evlâda geçmemelidir. Emlâk ortaklaşa tasarruf edilmelidir.* Bunlar 1868 senesinde, Londra'da toplanan büyük Meclislerinde her türlü mezhebin ve evlenme usulünün kaldırılmasını istemişlerdir.

Jules Favre, devam ederek diyor ki:

Elhasıl, bunların gidişleri aralarında aldıkları kararların tarifi ile anlaşılacağından, bu kararı özetlemekle yetineceğiz. Merkumlar demişlerdir ki, *herkes kendi emeğine göre faydalanacak; zenginlik yaratan şeyler birkaç kişinin elinde bırakılmayacak; ve, veraset usülü kaldırılacaktır.* Bunlar, ulusları, mallarda eşitlik adı altında, aç ve yoksul kabileler haline sokacaklardır. Bu fesatçılar, cahilleri kandırmışlar; hiç çalışmadan faydalanmak isteyen beleşçileri kendi taraflarına çekmişlerdir. Adı geçen Enternasyonal Cemiyeti 1870 yılı Ocak ayında yayımladığı bir bildiride de: "Ey dünyanın dört bucağında bulunan işçiler! Her türlü ıstırap ve yoksunluktan kurtulmak isterseniz, birleşiniz! Ta ki işçi sınıfının birleşmesiyle düzensizlik, tedbirsizlik ve zulüm yerine düzen, ilim

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve hakkaniyet geçsin. Kırmızı bayrak insanlığa olan sevgimizin sembolüdür. Düşmanımız bu bayrağı birer nefret sembolü yapmağa bizi zorlamasın" ibarelerini yazmışlardır ki, bu sözleri yorumlamağa lüzum görmeyiz. Şu kadar ki, bu Cemiyet, Avrupa medeniyetinin dayandığı kaidelerin hepsine karşı yürüyor.

Bunlara karşı ne yapmalı? Şiddet mi kullanmalı? Yoksa, ulusun eğitimini mi artırmalı? İşçi sınıfının durumunu düzeltmek için gerçek reformlara mı girişmeli?

Fransa Dışişleri Bakanı'na göre:

Memleketin selâmeti için ilk şart şiddet ise de, fesatçıların habasetinin yayılmaması için, eğitim ve reform yolu en iyisi ve en gereklisidir.[6]

Türkçe gazetelerin okurları, Fransa Dışişleri Bakanı'nın sirkülerini, böylece, okumuş ve öğrenmiş oluyorlardı. Dikkate değer nokta, o devirde, gazetelerin bir taraflı yayın yapmamaları; ve sirkülere verilen cevabı da yayımlamalarıdır.

Şimdi, bu cevabı görelim. Cevap, bir mektuptan ibaretti; ve, *Times* gazetesinden aktarılmıştı. Cevabı, Birinci Enternasyonal üyelerinden biri veriyordu.

Mektubun muhtevasına göre:

1) Enternasyonal Cemiyeti 1864 yılının 28 Eylül'ünde kurulmuştur. Jules Favre ise, 1862 yılında meydana çıktığını söylüyor.

2) Enternasyonal'in eserleri diye gösterilen evrakın hiçbirini biz bilmiyoruz. Cümlesi bizim meçhulümüzdür.

Jules Favre'ın iddiasına göre: Biz, gûya, Umumî Meclisimizde dinsiz olduğumuzu ve hiçbir mezhebi tasdik etmediğimizi ilân eylemişiz. Oysa Umumî Meclisimiz, delil getirdiği nizamları kaldırmıştır.

3) Enternasyonal, Eylül ve Mart aylarında, iki bildiri yayımlamış; ve "Prusya Devleti'nin Fransa ile savaştan amacı toprağını genişletmektir" demişti. Bunu akçıkça ilân etmişti. Jules Favre'ın sekreteri, Cemiyetin Bismark aleyhinde bazı gösteriler yapması için, bize bazı

---

6 Bk. **Hakayıkul Vakayi**, No: 290, efrenci 28 Haziran 1871.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tekliflerde bulunmuşsa da, biz muvafakat etmemiştik. İşte, Fransa Dışişleri Bakanı'nın hakkımızdaki isnatlarının ve kullandığı ifadelerin kaynağı budur.[7]

Hakayik-ul Vakayi'*den bir makale*

1870 Fransız-Alman Savaşı'nı kovalayan hadiseler Türkiye'de de umumi efkârı derinden derine ilgilendiriyor; ve Türkçe gazeteler Avrupa'daki siyasî olaylara geniş sütunlar ayırarak, okuyucuları tatmine çalışıyorlardı.

Bizde, Marx'tan yapılan ilk çevirme bu tarihlere düşmektedir. Karl Marx imzasını taşıyan yazı, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Matbaası'nda çıkarılan *Hakayik-ul Vakayi* gazetesinde yayımlandı (9 Şubat, efrencî 21, 1871).

Yazıyı, aynen sunuyoruz:

"*Daily News* gazetesinde münderic bir mektubun suret-i mütercemesidir:

Mösyö dö Bismark'ın Fransa'da gazeteler ve mebuslar vasıtasiyle halkın beyan-ı efkâr etmesine mümanaat edilmek töhmetini Fransa hükûmetine aziv ve isnat eylemesinin mutlaka sahte, bir şey idügi

---

7 **Times** gazetesine, gönderilen bahis konusu mektubun Türkçe çevirisi şuydu: "Geçen Haziran'ın altıncı günü mösyö Jül Favr, cemiyetimiz azasının her taraftan tard ve def'i hususunda batahrirat-ı umumiye beyan ve ilan etmiş olduğundan bu bapta bazı mütalaatın beyanına iptidar ederim. Şöyle ki, **Enternasyonal Cemiyeti**'nin nizamat-ı dahiliyesinde Meclisimizin 1864 senesi Eylül'ünün yirmi sekizinci günü teşekkül ettiği suret-i sarihada kayd edilmiş iken mumaileyh Jül Favr izhar-ı garazkari ile Cemiyet'imizin 1862 senesinde zuhur ettiğini beyan etmiş ve bizim efkar ve mesleğimizin tarifi zımnında **Enternasyonal Cemiyeti**'nin 1849 senesi Mart'ının yirmi beşi tarihli olan resmi gazetesini delil irae edeyim der iken meçhulümüz olan bir gazeteyi meydana koymuştur. Hakikati halde mumaileyh Jül Favryeni avukat sıfatile **Nasyonal** nam gazetenin muharrirlerini iltizam ederek Mösyö Kabe aleyhine ikame-i dava eylediği sırada mumaileyh Kabe'nin bazı asarı deyu bir ademinin asarını meydana koymuş ve mumaileyh Kabe bunu af etmiş olmasaydı mumaileyh Jül Favr'ın Paris avukatları defterlerinden ismi terkin olanarak tard edileceği aşikar bulunmuş idi. İşte bunun ayni olarak Fransa Hariciye Nazırının mezkur tahriratta **Enternasyonal**'in asarı deyü ibraz eylediği evrakın cümlesi bizim meçhulümüz olup ezcümle göya Meclis-i Umumimizde bizim dinsiz olduğumuzu ve hiçbir mezhebi tasdik etmediğimizi ilan eylediğimizi iddia etmiş olup halbuki Meclis-i Umumimiz mumaileyh Jül Favr'ın delil getirdiği nimâzâtı feshi ve ilga etmiştir. Malum olduğu üzere Eylül ve Mart aylarında **Enternasyonal** tarafından ilan kılınan iki kıt'a beyannamede Prusya devletinin Fransa aleyhine olan muharrebeden muradıyalnız tevs-i mülk etmek maksadına mebni idüği suret-i aleniyyede ilan kılınmıştı. Ve muahharen dahi Mösyö Jül Favr'ın katibi olan Mösyö Retlinger, Cemiyetimizin Bismark aleyhinde bazı nümayişler icrasına kıyam eylemesizimmında tarafımıza bazı teklifat icra eylemiş ise de buna bittabi muvaffak etmediğimizi beyana hacet görmeyiz. Artık mumaileyh Jül Favr'ın hakkımızda olan isnadatve ifadatının neden neş'et etmiş olduğunu şu kadarca olan ifademden anlıyabilirsiniz zannederim."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

müşarünileyhin ahval ve harekât-ı sabıkasından müstebandır. Çünki sahihen Fransa'da efkâr-ı umumiyenin anlaşılması murad olunur ise bu bapta Versay'daki *Monitör* gazetesinin muharriri bulunan Mösyö Ştebre müracaattan başka bir çare yoktur.

Mumaileyh Bismark'ın emri üzerine Prusya Meclis-i Mebusanında bulunmuş olan Mösyö Babel ve Libknaht nam zatlar Alsas ile Loren eyaletlerinin adem-i ilhakı tarafında beyan-ı efkâr etmiş olduklarından ve kezalik yeniden muharebe için akd-i istikraz olunmasını cerh ederek Fransa Cumhuriyetine alenî ibraz-ı hüsn-i teveccüh ve Almanya'nın bir Prusya kışlası heyetinde bulunmasına muhalefet eylediklerinden merkumlar Devlet haini deyu tutulup haps edildikleri gibi Brunsvik Komitesi âzası dahi yine esbab-ı mezbureden dolayı eylülün iptidasından beri pranga-bend edilmiş ve hâlâ muhakemelerine bile bakılmamıştır.

Bunlardan başka Prusya'nın haricinde tab'olunarak serbestî tarafını iltizam etmiş olan gazetelerin memalik-i mezbureye duhulü menedilmiş ve Fransa'nın şan ve şerefine muvafık bir surette akd-i sulh olunmasını talep zımnında her gün toplanmakta olan amele güruhu cemiyetleri Prusya neferat-ı zaptiyesi marifetiyle dağıtılmıştır.

Ceneral Falkenştanyn'ın beyan ve tarifinden dahi anlaşıldığı üzere Prusya Hükûmetinin meslek-i resmîsine mugayir meslekte ve Fransa aleyhine ilân olunan muharebeden istihsali murad olunan mevadın aleyhine bulunan her bir Almanlıya hain-i Devlet nazariyle bakılmaktadır.

Doğrusu eğer Ganbeta ve şürekâsı Fransa'da efkâr-ı umumiyenin mahvını murad ederler ise Prusya'nın mesleğini ittihaz ile Fransa'da hâl-i muhasarayı ilân eylemelidirler.

Fransız ordusu kâmilen esir olarak Prusya'nın mahpeslerinde çürümekte olduğu halde Prusya Devleti hâl-i muhasara yani usul-i askeriyenin en fena bir usulünü ipkaya ve kavanîn-i mülkiyenin şimdilik feshine kendini mecbur addediyor. Fransa Hükûmet-i muvakkatası bu usulün ihtiyarına mecburîyet müşahede etmemiştir. İşte Fransa Hükûmet-i muvakkatasiyle Prusya Devleti'nin meslekleri mukayese olunsa hangisinin efkâr-ı umumiyece elverişli olduğu anlaşılır.

Galiba Mösyö Bismark kendi efkârını tervice Almanya'yı derece-i

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kifayede bulmuyor. Ezcümle Lüksenburg ahalisi Fransa hakkında izhâr-ı hüsn-i teveccüh eylediği sırada müşarünileyh ahali-i merkumenin bu harekâtını Lüksenburg bitaraflığını ihlâle bir bahane addederek işi birtakım ifadat-ı resmiyeye bindirmiştir.

Belçika gazeteleri dahi Fransa'ya olan teveccühlerini meydana koymakta olduklarından, Brüksel'de bulunan Prusya sefiri yalnız Prusya aleyhinde bulunan gazeteleri değil Fransa'ya gayret verecek surette bir lisan kullanan evrak-ı havadisin kâffeten men edilmesini Belçika vükelâsından talep etmiştir. Halbuki bu talebe muvafakat Belçika Şartnamesi'nin tatil olunmasını muciptir.

Bu kabilden olarak Stokholm gazetelerinden bazıları Kral Giyyom'un degâr olan taassub-ı diniyesi hakkında letâif-âmiz bazı fıkralar derc etmiş olduklarından derhal Bismark İsveç Devleti'ne tahriratlar irsaline mübaderet ettiği gibi Petersburg gazelerinin dahi bazılarını tuttukları yoldan çevirmiştir. Şu kadar ki müşarünileyhe Petersburg katiyul-mâfad ve şedidülmeâl tahriratlar irsal etmeyip reca ve niyaz yolunu tutarak Petersburg gazetecilerinin Dahiliye Nezaretine celbiyle bunlara Rusya'nın dost-ı sadıkı olan Prusya Devleti aleyhine hiçbir şey yazılmamasını ihtar ettirmeğe muvaffak olmuştur ve mezkûr gazetecilerden *Golos* nâm gazetenin muharriri bulunan Mösyö Sagülsak Prusya'nın bu veçhile vukubulan istirhamını ketm etmiyerek gazetesiyle neşreylemiş olduğundan merkum polis marifetiyle derhal kaldırılmış ve nereye gittiği hâlâ malûm olamamıştır.

Merkum hakkında bu yolda muamele olunması mücerred Rusya Devleti'nin Prusya'nın Cinayet Kanunnamesi'ne tevfik-i hareket etmek istemesinden neşet etmiş olmak gerektir. Zira mezkûr Kanunnamenin bir bendi ahkâmınca bir ecnebi gerek kendi memleketinde ve gerek memaliki ecnebiyede Prusya Kralı hakkında şifahen veya tahriren haşmet-i Kralîye hakkında yakışmıyacak bir lisan kullanır ise ol adama hain nazariyle bakılıp muahaze edilmesi iktiza eder.

Şurasından dolayı memnun olabiliriz ki Fransa şimdi yalnız kendisi için değil Almanya'nın ve Avrupa'nın hürriyet ve serbestîsi için fedây-ı can ederek kanını dökmektedir.

İmza

Karl Marks"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Marx'ın imzasiyle "Demir Başvekil"e yapılan bu yaylım ateş de gösteriyor ki, bundan 94 yıl önce, -*Daily News* gibi sütunlarını hür düşüncelere açan İngiliz gazetelerinden aktarma yazılarla- gazetelerimizde, cumhuriyet ve hürriyet fikirleri serbestçe savunuluyordu; çevirme yoliyle, mutlakiyete ve despotizmi temsil edenlere karşı savaşılıyordu.

Aynı sayıda, "Almanya'da cumhuriyet efkârı eshabına dair bazı malûmat" başlıklı ve İsviçre'den naklen bir makale daha vardır ki, bu da Bismark'a, despotluğa, cumhuriyet ve hürriyet aleyhtarlığına karşı yöneltilmiştir.

Karl Marx'ın 1871'de, Terakki *gazetesinde yayımlanan mektubu*

Karl Marx'ın imzasına, bizde, ilk defa, *Hakayik-ul-Vakayi* gazetesinde rastlanmaktadır (9 Şubat 1871), Marx'tan çevrilen bir makalenin altında yer alan bu imza, doğru telâffuz edilerek yazılmıştı. Aynı yıl, beş altı ay aralıkla Karl Marx ismi, Karl Marx ve Karlo Marn imlâsiyle karşımıza çıkıyor. Şimdi bahis konusu edeceğimiz Komünle ilgili bir mektupta, Marx'ın adı bu son şekliyle geçecek; ve biz bu yanlış imlâyı olduğu gibi muhafaza edeceğiz.

Karl Marx'ın Karlo Marn biçimine sokan *Terakki* gazetesi, Marx'ın 1871 Paris Komünü ile ilgili bir mektubunu sunarken; onu Enternasyonal adındaki asiler şirketinin başkanı olarak takdim etmeyi de unutmamıştı:

"Enternasyonal nâm ussât Şirketinin Reisi bulunan Karlo Marn nâm şâhsın Berlin'den bir ahbabına yazdığı mektubun bir sureti *Pari Jurnal* nâm gazetede münderiç olup bazı fıkarât-ı garîbeyi hâvi olduğundan hülâsaten nakil ve terceme eyledik.

Sûret-i Mektup

Muhibbim:

Paris'in inkılâbı efkârca her ne kadar muntazam ve müthiş bir şey ise de daha onun zaman-ı vuku ve icrası değildi. Fransızların hâlât-ı ma'lûme ve ahlâk-ı fâside ve hafîfesi bizim niyât ve âmâlimize mu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kavemet edemiyeceği malûmdur. Eyâlât ehalisi inkılâbât-ı vâkıâyı Prens Bismark'a haml ederler ve anların bu efkârı kendilerini Versay Hükûmetine tâbi etti. Eğer anlar böyle bir efkârda bulunmayıp da bize muavenet etmiş olsalar idi bilittifak amele güruhunun tahlisine muvaffak olurduk. İmdi başka efkâra zahip olunmaksızın ki Kral Giliyom Paris'i muhasara ettiği esnada eyâlâtın muaveneti olmaksızın Paris'i halâs edemediler. Bunun gibi Mösyö Tiyer ve Jül Favr dahi Paris Komünü'nü muhasara ettiği hengâmda eyâlât ahalisi muavenet ettiği halde perişan olacakları şüphesiz idi. İşte şundan anlaşılıyor ki Fransa amele gûruhu adem-i dirayet ve akılları cihetiyle ecânibin muavenetini istemeyip esaretle yaşamayı tercih ettiler.

Bilfarz *Komün* Versay askerine galebe etse bunu Prusyalılar nazarı memnuniyetle görürler. Çünki kendilerinin icra edemedikleri tahribatı bunlar icra edeceklerdir ki bu hâlât Fransa'yı Lehistan'a yakın bir hâle getirecektir. Mösyö Bismark'ın efkâr-ı dünyada ne kadar menba-i hürriyet ve medeniyet var ise anlarla Paris'in harâbiyetini görmedikçe kendisi memnun olmayacaktır.

Ama ne faide ki size efkârımı tamamiyle ifade edemiyeceğim. Lâkin benim sözümün sizce tesiri mümkün ise şu kadarını söylerim. Şöyle ki, bizim efkârımızın terakkisi için siz de bulunduğunuz noktadan tevakkuf ve Versaylılarla musalaha edin. Zira sizin acelleriniz zaman-ı merhûnundan evvel olduğundan terk-i silâh ederek biraz da tefekkür edin, zira biz şimdilik ancak üç milyonuz. Lâkin yirmi seneye kadar elli ve belki yüz milyon oluruz. İşte ol vakit bütün dünya zîr-i zaptımızda olacaktır ve dünyada ne kadar pâyitahtlar var ise cümlesi bizim elimize geçecektir.

Ve bu inkılâbâtın yanında vukuât-ı mâziyenin cümlesi hayal gibi kalacaktır... Zirâ efkâr-ı milliye ateşi dünyanın her tarafında alevrîz-i iştiak olununca âsâr-ı atîkanın cümlesini mahv edecektir. İşte benim şu efkâr-ı hâlisânemi cemi ihvâna tebliğ edesiniz."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Takvim-i Vakayi *sayfalarında*
Komün ve Birinci Enternasyonal

Takvim-i Vakayi'de 1871 Paris Komünü ile Birinci Enternasyonal'dan bahseden yazılar oldukça büyük bir yekûn tutmakta; ve -ayrı bir inceleme konusu teşkil edecek kadar- önem taşımaktadır. Matbaa-i Amire'de basılan *Takvim-i Vakayi*, bilindiği gibi, Devletin resmî gazetesi idi: "Cerîde-i resmiye-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye."

Biz, burada, bunlara kısaca değinmek istiyoruz.

Takvim-i Vakayi, 5 Zilhicce 1288 tarihli sayısında, Paris Komünü'nden bahs ediyordu. 1457 numaralı nüshada, Berlin'deki grevler ve İsviçre'deki Enternasyonal üyeleri bahis konusu edilmekteydi.

Fransa'da Meclis, 1872 Martı'nda Enternasyonal'e karşı Dufaure yasasını kabul ediyor (14 Mart 1872 kanunu).

Takvim-i Vakayi, 3 Muharremülharam 1289 tarihli ve 1463 numaralı sayısında, *Fesat Cemiyeti* olarak kabul ettiği *Enternasyonal*'e yüklenmekte ve, Millet Meclisi'ne sunulan projeyi yedi madde halinde aktarmaktadır:

"Fransa'da Enternasyonal cemiyet-i fesâdiyesine dehalet eden kimesneler hakkında kanunen icrây-ı mücâzât zımnında Millet Meclisi tarafından bir kıt'a Nizamname lâyihası tanzimine memur olan Komisyon bu kerre lâyihasını Meclis-i mezkûre vermiş olduğundan bunun mevâd-ı mündericesi berveçh-i âtî nakil ve terceme olundu.

Birinci madde -Enternasyonal yani Beynelmilel umumiyet halini kesb eden fesat Cemiyetleri ne isim ihraz etmiş olursa olsun ve bittahsis Asosiyasyon Enternasyonal nâm amele Şirket-i Umumiyesi beynelamele tatil-i eşgâle ve hakk-ı tasarruf ve familya ve vatanı imha ve izmihlâle tesaddî ve devlet tarafından tasdik kılınmış olan edyan aleyhinde ilkay-i mefsedet etmeği kendisine maksad ittihaz eyler ise o misillû Cemiyet ve şirketlerin Fransa memalikinde teşekkül ve teşa'ubü asayiş-i umumiyi muhil addolunacaktır.

İkinci madde -Fransa tebaasından her kim ki işbu Nizamnamenin vazı' ve ilânından sonra mezkûr Enternasyonal Cemiyetine veyahut onun hemefkârı bulunan sair bir Şirkete dahil olur veyahut mukaddema

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dahil olduğu halde el'an orada devam eder ise üç aydan iki seneye kadar hapis ve elli franktan bin franka kadar cezâ-yı nakdi ile mücazat olunduktan başka Fransa Ceza Kanunnamesi'nin kırk ikinci maddesinde musarrah olan hukuk-ı medeniyye vesairesinden dahi mahrum edilecektir.

Üçüncü madde -Mezkur fesat Cemiyetleri tarafından bir memuriyet ile istihdam olunmuş veyahut bu Cemiyetlerin efkârını teammüden terviç ve neşr etmiş veya bunlara iane cem'i hizmetlerinde bulunmuş olan kimesneler hakkında hapis cezası beş seneye kadar temdit olunacağı misillü iki bin frank kadar dahi ceza-yı nakdi alınacaktır. Bundan başka bu misillü eşhas Fransa tabiiyetinden dahi tard ve ihraç olunup kendilerine ecnebi nazarile bakılacak ve haklarında polis tarafından iktiza eden tedâdir-i inzıbatiyye icra kılınacaktır.

Dördüncü madde -Mebhûsünanh Cemiyetlere veya bunların şuabâtına bilerek mahall-i içtima vermiş olan kimesneler bir aydan altı aya kadar hapis ve elli franktan beş yüz franka kadar cezâ-yı nakdî ile mücazat kılındıktan başka haklarında Ceza Kanunnamesi'nde musarrah olan cezalar dahi icra olunabilecektir.

Beşinci madde -Fransa Ceza Kanunnamesi'nin dört yüz altmış üçüncü maddesinde ta'yin kılınan hapis ve cezâ-yı nakdi cezaları dahi mârüzzikir mevadd-ı nizamiyeye tatbik kılınarak fesat Cemiyetlerine dahil olanlar hakkında mer'iyü'l-icra olacaktır.

Altıncı madde -Gerek Ceza Kanunnamesinde ve gerek bundan evvel mevzu bulunan nizamat-ı sairede işbu Nizamname haricinde bulunan ahkâm-ı cezaiye kemakan baki ve mer'iyü'l-icradır.

Yedinci madde -İşbu Nizamname herkese malûm olduğu üzere Fransa'da bilcümle Devair-i Belediyede nusuh-i matbuası ta'lik olunarak ilân kılınacaktır."

Takvim-i Vakayi'nin *Levant Herald* gazetesinden aldığı bir yazıda, Komün'e ait çok önemli pasajlar yer almaktaydı.[8] 27 Muharrem sayısında, Komün hakkında, ilgi çekici ibareler göze çarpıyor. *Komün, bağilerden meydana gelmiş bir heyettir; ve, komünarlar da bağilerdir:*

---

8 Bk. **Takvim-i Vakayi**, No: 1468, s. 2 (15 Muharrem 1289).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Komün) heyet-i bâğiyânesinde zîmethal olup İngiltere'ye hicret etmiş olan bazı Fransızlar heyet-i merkumenin yevm-i teşekkülüne müsadif olan alafranga Martının 18'inde Londra'da bir cemiyet akdeylemişlerdir. İşbu cemiyette hayli kalabalık bulunduğu halde nutuklar irat olunarak Paris'te Komün tarafından geçen sene irtikâp olunmuş olan ef'âl metholunmuş ve hazır bulunan bir İngiliz dahi nutka âğaz idüp Hükûmet-i metbuası aleyhine birtakım azviyât ve türrehâttan sonra hakk-ı tasarruf ile murabahanın feshini iddia eylemiştir."[9]

1477 numaralı nushada, Tiyer'in Komün'e dokunan nutku verildiği gibi, 1503'üncü sayıda, -*Tuna* gazetesinden naklen- "Almanya'daki komünistlerin menfi rolü ve güçleri hakkında" malûmat sunulmuştur.

Takvim-i Vakayi'nin zihniyetine göre, *Birinci Enternasyonal* bir fesat topluluğundan, *fesatçı bir dernekten başka bir şey değildi.* Gazete, Batı'daki bazı filantrop Derneklerin görüşünü yansıtıyor; ve böylece, *Enternasyonal* hakkındaki tenkitleri de aktarmış oluyordu. İşçiye iş bulmak ve iş yapamıyacak durumdakilere yardım ederek geçindirmek amacile, hayır sahiplerinden Pol Smit bir Dernek kurmuş ve üyelerden biri de nutuk söylemişti. Bu nutka göre, kapitalistlerle işçinin çıkarlarını uzlaştırıp birleştirerek, insaf ve itidal çenberinden çıkmadan, mamurluk sebeplerini elde etmeğe çalışılmalıdır. İnsanlık görevi budur. Ne zaman işçiler fabrikacıların peşine düşerse, gündelikler azalır; ve ne zaman fabrikacılar işçinin peşine düşerse gündelikler yükselir. Oysa, işçi ile kapitalist biraraya gelivermeli ve ne şiş yanmalı, ne kebap:

"Bir çalışkan adamın mümkün mertebe refah ile yaşayabilmesi için amele fabrikatörler beyninde ittifâk husulü lâzımedendir. Lâkin Enternasyonal Cemiyet-i müfsidesi ameleyi himaye dâvasını ele alarak bunları sermayedârân aleyhine sevk ettiğinden Cemiyet-i mezkûrenin iltizam eylediği meslekle amele takımının istihsâl-i refahına muvaffak olamıyacağı aşikârdır. Kelâm-ı meşhurdur ki her ne vakit amele fabrikatörlerin peşine düşer ise ücretler tenezzül eder ve ne vakit fabri-

9 Bk. **Takvim-i Vakayi**, No: 1507, s. 2-3.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

katörler amelenin peşine düşerce ücretler bilakis terakki eyler. Bu cihetle ne şiş yansın ne kebap fehvasında sermayedaranla amelenin menafiini telif ve cem edip daire-i insaf ve itidale olarak esbab-ı mamuriyetin istihsaline çalışmalıdır. Vazife-i insaniyet budur."[10]

İbret *gazetesi ve Birinci Enternasyonal*

1871 Paris Komuna'sından sonra, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yayımlanan Türkçe neşriyata göz gezdirdiğimiz zaman, -faraza, Sadrıâzam Âli Paşanın kalemiyle- Enternasyonal'e hücum edildiği gibi, şu veya bu sebeple, onu korumağı üstüne alanların da çıktığını görüyoruz. Bu cümleden olarak, Paşanın siyasi muarızlarından Namık Kemal'in imzasiyle Paris' Komunası'nın apolojisini yapan *İbret* gazetesinde, Enternasyonal'in de müdafaasına şahit olunmaktadır. Gazetenin yazarlarından Nuri Bey,[11] Namık Kemal'in *Phare du Bosphore*'a "reddiye"sini -yani, Komün üzerine açılan tartışmalardan birini- ihtiva eden sayıda, Batı'daki kapitalist-işçi savaşına dokunduktan sonra, grevleri de haklı göstermiş ve Enternasyonal'i tanıtmağa çalışmıştır

Nuri Bey'in makalesi "Medeniyet" başlığını taşıyor.[12] Muharrir, bu makalesinde, Enternasyonal'in, cehil yüzünden, memleketçe tanınmadığını söylüyor; ve, bu Cemiyetin maksadını izaha gayret ediyor:

"Enternasyonal namiyle maruf olan Cemiyet ki Avrupa'nın bazı mahallerinde garazen burada ise cehlen asayiş-i umûmîyi ihlâle saî bir heyet bilinmiştir. İşte o cemiyetin maksadı sırf medeniyetten murad olunan neticeyi hâsıl etmektir.

Bu cemiyetin maksadının husulünü tesrî için esbapta bazı şiddet göstermesinden korkuluyor. Vâkıa bu suret muhtemeldir. Fakat şimdiye kadar göstermedi, ileride gösterirse kullandığı vesait takbih olunur. Lâkin yine maksadını tahsine mecburuz."

---

10 Bk. Aynı kaynak.

11 Mustafa Nuri Bey, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Avrupa'ya kaçan hürriyet savaşçılarındandır. **Vatan Yahut Silistre** piyesinin temsilinde, Namık Kemal'in yanında bulunmuş, o da sürgün edilmişti.

12 **İbret**, No: 8, 12 Haziran 1288

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yazara göre, herkesin emeği nisbetinde faydalanamadığı bir sosyeteye medenî bir sosyete denemez:

"Bir memleket şimendiferler, yollar, caddeler, gazlar, tiyatrolar, çalgılı kahveler, bunlar gibi zevk ve ihtiyaca müteallik ne kadar esbabı cami olursa olsun mademki herkes orada sa'y nisbetinde müstefit olmak bakımından mahrumdur, orada sahihen medeniyetin vücudu nasıl tasavvur olunabilir?"

Batı'da fabrikatörler işçileri köle gibi çalıştırıyor:

"Avrupa'nın hemen her tarafından amele gürühu[13] yürekler dayanamıyacak bir haldedir. Bir fabrikacı mâlik olduğu sermayesi kuvvetiyle birkaç bin kişiyi esir gibi kullanıyor. Gördükleri işin onda birine mukabil olacak derecede bile ücret vermiyor. Öyleyse niçin çalışıyorlar? Ya ne yapsınlar? Ameleden biri ücretin kılletinden dolayı bir fabrikayı terkettiği takdirde başka fabrikaya kabul olunmaması için fabrikacıların ittifakı var."

Enternasyonal, işçilerin birliğine çalışmakta; grevler kapitalistlerin gayr-i meşru kazançlarını önlemektedir:

"Ya amele niçin öyle bir ittifak etmiyorlar? Evet, işte Enternasyonal Cemiyeti o ittifakı tavsiye ediyor. Ve hîn-i vukuunda icap eden muavenet-i nakdiyede de aslâ kusur etmiyor. Bunun üzerinedir ki ekser mahallerde amele bil'ittifak işlerini tatil ediyorlar. Ve fabrikacıları bir dereceye kadar eskisi gibi suret-i gayr-i meşruada müstefit olmadan mahrum bırakıyorlar."

Şunu da derhal söylemek gerekir ki, makale yazarı, kapitalist dünyasının tenkidini ve Enternasyonal'in savunmasını, Müslüman Osmanlı sıfatiyle ve İslâmcı açıdan yapmıştı. Yani, omuzunda "İttihad-ı İslâm" bayrağiyle ve sömürülen İslâm ülkelerinin derin bir uykudan sonra gözlerini ovuşturmağa başlıyan burjuvazisi adına konuşuyordu. Filvaki, başta Kemal Bey olmak üzere, *İbret* gazetesini çıkaranlara göre, İslâm birliği mukaddes bir fikirdi; ve İbretçiler bu

13 Kelime, burada, pejoratif bir anlam taşımıyor. Fransızcadan çevrilen ilk politik ekonomi kitaplarında, güruh kelimesisınıf ve zümre müteradifi olarak kullanılmaktadır. **Bk. İlm-i Tedbir-i Menzil**, s. 96-9 (1268)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

birliği özliyen hamiyyet sahiplerinin önüne düşmekle övünüyorlardı. Bu sebeptendir ki, makale yazarı, Batı medeniyetinin aksaklıklarını göstermek için işçinin yoksulluğunu ele alıyor; ve bu vesile ile de -cebir ve şiddete başvurmamak yani zor kullanmamak gibi ihtirazi bir kayıtla-, Birinci Enternasyonal'i alkışlıyor. Bundan sonra da, inandığı tezi ileri sürecektir: Batı'nın arayıp bulamadığı uygarlık İslâmiyette vardır.[14]

Namık Kemal sosyalist midir?

Yeni İstanbul gazetesinde, "Kimmiş Şu İlk Osmanlı Sosyalistleri?" başlıklı bir yazı yayımlandı.[15]

"Sosyalizmden kurtuluş uman kör ve sağır ruhlara ithaf" edilen bu yazıda, sayın yazar, şöyle diyor:

"Bir defasında işi mugalataya getirip, *Yön* dergisinde Vatan Şairi Namık Kemal'e sosyalistliği yakıştırmışlardı... Bu yanlış yalan iddiayı, Namık Kemal'in *İbret* ve *Diyojen*'de çıkmış yazılarını inceliyerek çürütmeğe çalışmıştık."

Gerçekten, sayın yazar, *Düşünen Adam*'da,[16] *Yön*'ün Namık Kemal Sosyalisttir tezine karşı, "Namık Kemal Sosyalist değildi" başlıklı bir yazı ile kalem savaşına atılmıştı.

Düşünen Adam yazarına göre:

"*Yön* dergisinin Namık Kemal ile Ziya Gökalp'ı sosyalist göstermesi düpedüz yalandır. Hiçbir belgeye dayanmamaktadır. Namık Kemal'in gazetecilik döneminde hangi meselelere dokunduğunu ve bu meseleler karşısında neler düşündüğünü anlamak için *İbret*, *Diyojen* gibi gazetelere bakmak kâfidir."

---

14 "Medeniyetin zikrolunan tarifine İslamiyetin ahkamı tamamiyle muvakıf olduğundan eslafta Müslümanlar her milletten ziyade mütemeddin oldukları gibi asrımızda dahi milel-i mevcudeye bu bapta tekaddüm kabiliyetine maliktirler... Biz ki Müslümanlarız şeriata tevfikan maddi ve manevi asayişi mucip olacak ittihadımızın husulüne sa'y ediyoruz. Biz ki Müslümanlarız, Avrupalıların arayıp bulamadığı medeniyetin İslamiyette mevcut olduğunu göstermeğe cehd ediyoruz..."

15 Aclan Sayılgan, 1 Haziran 1964

16 Aclan Sayılgan, 15/2/1962

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Namık Kemal, sosyalist olmak şöyle dursun, konservatördü ve özel teşebbüse bağlı idi:

"Devrinin aydınları arasında Namık Kemal belki en fazla muhafazakâr olanı ve ferdi teşebbüse bağlı kalanı idi."

Düşünen Adam yazarına göre; Namık Kemal, bütün problemlerde üstünkörü davranmış, hiçbir meselede derine ve yaşadığı ortamın illetlerine inememişti, Hikmet Feridun Afrika'yı nasıl gezmişse o da Avrupa'yı öyle dolaşmıştı:

"Üstelik düşüncelerinde bir genellik vardı. Hiçbir meselede derine inmemişti. Namık Kemal bizim büyük gazeteciler gibi, bir ansiklopedist idi. Avrupa'ya gittiği zaman da, Ahmet Mithat Efendi gibi, Sorbon'un binalarını, bahçesini, kasaba ve gazete haberleri dahiline giren zenginlikleri görmüş; yaşadığı ortamın sebeplerine inmemişti. Onun Avrupa konusundaki gözlemleri, Hikmet Feridun Es'in Afrika gezileri sırasında edindiklerinden farksızdır."

Gazeteci Namık Kemal, el attığı konular arasında, acaba, Komün meselesine de dokunmuş mudur? *Düşünen Adam* yazarı, soruyu cevaplandırmak amacı ile, *Diyojen* ve İbret'ten birçok makaleler zikrediyor; Namık Kemal'in polemik yaptığı yabancı dilde çıkan gazeteleri sayıyor ve 1871 olaylarından bahsettiği halde Paris Komünü'nün sözünü bile etmediğini söylüyor:

"Gene aynı gazetenin (*İbret*'in) 3 numaralı nüshasında "Ahlâk" başlıklı makalesinde, 1871 Fransa'sından bahseder. *Yön*'ün telmihte bulunduğu Commune idaresinden söz bile açmaz."

Düşünen Adam yazarı, bu noktada ısrarla duruyor. Namık Kemal, -ona göre- 1870-1871 Fransa'sından bahseder; fakat, Komün'den kat'iyen söz açmaz:

"Namık Kemal, *İbret*'in 5'inci sayısında da tekrar, "Muharebe-i Ahirenin Sebepleri" başlıklı yazısında 1870-1871 Fransa'sından bahsettiği halde Commune'den söz açmaz."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Düşünen Adam yazarına göre; sömürgeciliğin bile farkında olmayan Namık Kemal sosyalist değildir, hatta sosyal meselelerle de uğraşmamıştır, ve fazla olarak da Avrupa kapitalizminin sömürgeciliğini övmüştür:

"Namık Kemal sosyal meselelerle uğraşmaz. Bazı kavramlar üzerinde avamca durur, satıhta kalır. Açıklamaları kendine göredir ve sistemsizdir. Meselelerin o kadar sathındadır ki, "Terakki" başlıklı makalesinde (*İbret*, Sayı 45, Kasım 1872) gelişmekte olan Avrupa kapitalizminin sömürgecilik safhası üzerinde övücü sözler eder. Daha sömürgeciliğin farkında değildir."

Düşünen Adam yazarı Sosyalist Namık Kemal tezini savunanları[17] yalancılıkla suçlandırmaktan ve cidden çok ağır bir töhmet altında bırakmaktan çekinmiyor:

"O'nu sosyalist göstermek düpedüz yalandır. O, liberal kapitalist kalkınmanın asıl mahiyetine bile inmemiş, çok satıhta kalarak ancak gazete havadislerine dayanarak, basitin basiti bir hayranlık ifade etmiştir."

Namık Kemal'in meşrebi sosyalizmden çok uzaktı, diyen *Düşünen Adam* yazarı, sözlerini şöyle bitiriyor:

"Görülüyor ki, Namık Kemal şu veya bu şekilde, *hatta karineler* yoluyla de olsa sosyalist gösterilemez. O olsa olsa 18.-19. yüzyılın liberalizminin etkisi altında kalmış bir yazardır. Devrini ilmî ve sistemli bir şekilde kavramamış, ancak, birtakım kavramalara, meşrutî fikirlerinden dolayı, siyaset icabı, bir gazeteci olarak ilgi duymuştur. *Yön* dergisi yalancının mumunun yatsıya kadar bile dayanamıyacağını bilmelidir. Yazılarında daima çalışmayı ve daha çok servet ve terakkiyi öğütliyen Namık Kemal'e sosyalist demek, her dalaverayı mübah gören komünizmin Makyavelist taktiğine kapılmaktan başka bir mânâ ifade etmez."

---

17 Biz **"1871 Olayları karşısında Ali Paşa ve Namık Kemal"** başlıklı incelemede, Namık Kemal'i sadece, Paris Komünü'nün apolojisti olarak göstermiştik. İnceleme, Kayahan Baladuroğlu imzasiyle çıkmıştı. Sosyalist Namık Kemal manşetini ise dergi kendiliğinden eklemiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Namık Kemal, "sıradan bir aydının dahi yabancısı değilken" -yani herkes onun sosyalist olmadığını bilirken- acaba, *Yön* dergisi aldatmaca yolunu neden seçmiştir? *Düşünen Adam* yazarına göre, bunun izahı şudur:

"*Yön*'ün bu aldatmaca yolunu seçmesi, olsa olsa içinde bulundukları fikirsizlik, gaflet ve dalâlet ile açıklanabilir."

Acaba, Namık Kemal, -*Düşünen Adam* yazarının iddia ettiği gibi- Komün'den hiç bahsetmemiş, Komün'den kat'iyen söz açmamış, hatta Komün'ün sözünü bile ağzına almamış bir kalem sahibi midir? Yoksa, *İbret* gazetesinde Komün'den bahsetmiş, Komün'den söz açmış ve hatta Komün'ün apolojisini yapmış bir gazeteci mi?

Namık Kemal'in Komün'den söz açtığı ve komünü çoğunlukla savunduğu inkâr kabul etmez bir gerçektir. *İbret* gazetesi koleksiyonu meydanda. Belediye Kütüphanesine kadar zahmeti göze alan her okur yazar vatandaş bu koleksiyondan kolayca faydalanabilir. Namık Kemal'in imzasını taşıyan yazıya gelince, o da, *yok edilemez bir belge halinde*, olduğu gibi duruyor. *İbret*'in 8'inci sayısını (12 Haziran 1288, Pazartesi) açalım ve Namık Kemal'in "Reddiye" başlıklı yazısını beraber okuyalım:

"Devair-i Belediye tarafdarânı (Komün taraftarları) hakkında olan makaleye gelince, *İbret*'te anların mesleklerinde hakkaniyet ve haklarında vuku bulan isnadattan beraet-i zimmetlerine dair iki buçuk sütuna kadar delail gösterilmişti. *Far dö Bosfor* ise -Mösyö Tier dahi o re'yde bulunduğundan mıdır nedir?- yalnız Daire-i Belediye tarafdaranının (Komünarların) ihtiyar ettikleri kaide haksız olmadığından bahsediyor. Yalnız birtakım ebniye-i miriyenin anların bazı tevabii tarafından yakıldığı erkek ve kadın birtakım petrolcuların itirafiyle müsbet olduğunu söylüyor.

Far dö Bosfor'un İstanbul'da çıkan gazetelerden malumat almakta gösterdiği kemale bakılırsa Avrupa'da geçen vekaiden haberdar olmasına pek de emniyet edemiyoruz. Binaenaleyh kendisine şunu ihtar ederiz ki bahsettiği makalenin muharriri daha Versaylıların silah-ı zulmiye dökülen kanlar sokaklarda seyyal iken Paris'te idi. Mahkemelerde Deva-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ir-i Belediye tarafdaranını itham, müdafaa eden avukatları dinledi. İki tarafın efkârını iltizam eyleyen gazeteleri okudu.

Fransa zabitanı namında olan düşman tarafında gösterdikleri alçaklığın acısını evlad-ı vatandan çıkarmak istiyen yadigârların insafta hakguylukta ne mertebeye vasıl olduklarını layıkiyle gördü. Binaenaleyh bunların hem hasım ve hem hâkim olarak Komünlere müteallik ettikleri ithamat arasında falan şöyle yapmış, falan bunu itiraf ediyor yollu ihtira ettikleri iftiralara inanamaz. Versay'ın hiçbir şeyi irtikaptan kaçınmıyan casuslariyle o mahut Jezvit güruhu meydanda iken cemiyet-i beşerin ıslahını maksat edinmiş ve bu maksat uğrunda feda-yı canı göze almış olan bu kadar eshab-ı dânise petrolcu sıfatını kullanmak gibi bir şeniayı bir vakit isnat edemez. Yine tekrar ederiz ki daire-i belediye taraftarânı (Komün taraftarları) ber-tahrip etmek isteselerdi ellerinde bulunan kalaların toplariyle iki saat içinde bütün bütün mahvetmeğe muktedir idiler.

Zannımızca halka göre faide her şeyin sahibini bilmektedir. Binaenaleyh evvelki bentte o kadar tafsilata girişimiz bu mütalaadan neş'et ettiğini Far dö Bosfor'a ihtar ederiz."

Bir Komün savunucusu

İbret Sermuharriri Kemal Bey'in (başyazar Namık Kemal'in), gazetede, başlıca üç yazı arkadaşı vardı: Nuri, Reşad ve Tevfik beyler. *İbret*'deki bu arkadaşlardan Reşat Bey, gazetenin üçüncü sayısında,[18] Paris Komunası'na uzunca bir makale ayırmış; ve -mal ve kadın ortaklığı şeklinde gösterilen komünizmi kabul etmemekle beraber- Komün'ü, büyük bir sempati ve hararetle, savunmuştur. Gelecek kuşaklar, Namık Kemal'le beraber, onu da Komün Apolojisti olarak anacaklardır.[19]

---

18 **İbret**, 7 Haziran 1288.

19 **İbret**'in 8 inci sayısında yayımlanan **"Reddiye"** başlıklı yazının altında, Namık Kemal ile beraber Reşat Bey'in de imzası vardır. "Yeni Osmanlılar Cemiyeti"nin en seçkin üyelerinden Reşit Bey'le Namık Kemal arasında kardeşlik hukuku vardı. Londra'da yayımlanan **Hürriyet**'in üçüncü sayısında, Kemal Bey: "Gazetenize hizmetimi suret-imahsusada tezyit için her nüshanıza kalemimin dili döndüğü kadar bentler yazarım" diyordu. Reşat Bey'in notu aralarındaki derin samimiyeti gösterir: "Beynimizde olan uhuvvet-i yekvücudane hasebile kendilerine teşekkür nefsime ait olacağından, ol bapta keff-i lisan eder ve fakat **Hürriyet** namına arz-ı mahmedet eylerim." Yine, Namık Kemal'in kaleminden öğreniyoruz ki, **Hürriyet** gazetesi çıktığı zaman, Reşat Bey "zirine vaz-ı imza

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Makalenin başlığı şudur: "Devair-i Belediye Tarafdaranı"; yani, Komün taraftarları, Komünarlar.

Reşat Bey, makalesinin başında, Fransa'da 1871 Devrimi'ni yapan Komünarların Komünist zannedilmesini cehaletle vasıflandırıyor; Komünarlara Komünist diyen ve *Komünist* ile *Komünalist*'i ayırdedemiyenleri amansızca hırpalıyor:

"Burada söylediğini bilmemek ve bilmediğini söylemek illetine müptela olan bazı ukalanın neşriyatına bakarak Paris'in İhtilâl-i Ahirine sebep Devair-i Belediye Tarafdarânını İştirak-ı Emval ve İyal mezhebinde zannolunmuş gördüm.

Vakıa *Komün* maddesinden müştak olan *komünist* kelimesi İştirak-i Emval ve İyal fikr-i fasidinde bulunan bir iki bedbahta isim olmuş ise de bunu tamim ile *komün* tarafdaranına dahi *komünist* demek ve *komünist* ile *komünalisti* fark edecek kadar Fransızca bilmeden Fransa'nın ahvali hakkında beyan-ı mütalaaya kalkışmak cehaletden hasıl olma gayet maskara bir cesarettir."

Reşat Bey, komünarlarla aynı fikri beslemediğini ve Versaylılara düşmanlığı olmadığını yani yazısını mutlak surette tarafsız açıdan kaleme aldığını kaydettikten sonra, Komün Devrimi'nin 71 olaylarının en önemlilerinden olduğunu söylüyor; ve olayları yerinde izlediği için, araştırmalarını ve gördüklerini anlatmayı faydalı buluyor:

"Komün İhtilâli yetmiş bir sene-i miladiyesi hadisatının en mühimlerinden olduğundan ve o sırada Avrupa'da bulunduğumuzdan bu bapta olan tahkikat ve meşhudatımızın beyanını halkça faideli gördük."

Yazara göre: 18 Mart 1871 Devrimcileri cumhuriyetin sürüp gitmesini istiyenlerdir. Bunlar, Cumhuriyeti sağlam bir temele oturtmak emelini besliyen gerçek yurtseverlerdir. Bu devrimciler haklıdırlar ve görevlerini yapmışlardır:

---

etmişti." Yani, **Hürriyet**'in ilk sayılarını Reşat Bey çıkarmıştı. "Bundan böyle kendisinin Paris'te bulunması lazım gelmiş olduğundan, ben bir vakit **Tasvir-i Efkar**'ın muharrirliğini ona havale ettiğim gibi, o da şimdi **Hürriyet**'ce olan vazifesini bana terk etti." **Hürriyet**, No: 5, 27 Temmuz 1285-1868).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"18 Mart 1871 erbab-ı ihtilâlinin Paris'te zimam-ı idareyi ele almaları ve Versay Hükümeti tarafından kuvve-i mücbire gösterildiği takdirde hak ve hürriyeti muhafaza için silaha sarılmaları birinci derecede mücerred cumhuriyetin bekası ve bu cihetle istikbali temin ile yirmi senedenberi İmparatorluk sayesinde zulüm ve fısk ile çürümek derecesine gelmiş olan Fransa'nın yeniden ihyası niyetinden ileri gelmiş bir fekk-i merkeziyyet davası üzerine mübtenidir. İmparatorluk idaresi semeresi olarak Fransa maddi ve manevi bunca ziyan görmüş ve en sonra hemen bütün bütün perişan olmak derecesinde belalara uğramış velhasıl şimdiki cumhuriyetini yedi sekiz milyar frank ve iki büyük eyalet feda ederek kazanabilmiş iken artık cumhuriyeti emniyetli bir esas üzerine vaz'eylemek emelinde bulunmak her Fransızın hakkı ve bu iddiada ısrar etmek vazifesi olduğu nasıl inkâr olunur?"

Tiyer, zor kullanmada komünarlardan baskın çıkmıştır:

"Mesela Fransa'yı bu felaketler bir hükümet-i cumhuriyye uğratmış ve onun yerine bir İmparatorluk teessüs etmiş olsaydı cumhuriyetin bir daha avdet edememesi için sonradan teşekkül eden hükûmet tarafdaranı her türlü şiddeti ihtiyar etmez miydi? Ve bunlar haklı olmaz mıydı? Hâlâ Mösyö Tiyer cebrü şiddette devair-i belediye tarafdaranına tefevvuk etmedi mi?"

Yazar, bundan sonra, Komün'ün niçin patlak verdiğini anlatıyor:

"Bahusus o zaman Bordo'daki Şûrây-ı Ümmet imparatorluk veya krallık tarafdaranından mürekkep olduğu gibi Mösyö Tiyer'in dahi Lui Filip hanedanı sayesinde yetişmiş bir adam olması ve daima o familyaya sitayişkâr bulunması cumhuriyetin bekasını istiyenlere bittabi bir emniyetsizlik göstermişti. Hatta Paris ahalisinin Viktor Hogolar, Gambettalar, Lui Blanlar gibi Şûrây-ı Ümmet azalığına intihap ettikleri ekabirin kaffesi serkarda bulunan Mösyö Tiyer ile Mecliste bulunan imparatorluk ve krallık tarafdaranını cumhuriyetin devamına kafil görmedikleri için istifa ederek çekilmişlerdi.

Bu istifa Paris ahalisini büsbütün heyecana düşürdü. Herkeste mütebassırane ve gayet ihtiyatkarane davranmak fikri zuhur eyledi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Vaktaki Hükümet tarafından Paris ahalisinin eslihası talep olundu (çünkü bu vak'a harbin akabinde zuhur eylediğinden ahalinin silahları daha toplanmamıştı), ahali Hükûmetin bu emrine mutavaatten istinkaf eyledi. Zira zaten kulaklar dolgun olduğundan Hükümetin bu hareketi Cumhuriyeti mahv için ahaliyi aciz bırakmak niyetiyle tedarik olunmuş bir desise zannolundu. Mümanaat gösterildi. Hükumet ise işin azacağını düşünmeden veya vazife etmeden bilalüzum istimal-i cebre kalkışınca ahali tarafından dahi mukabele edildi.

İşte bu suretle 18 Mart 71'de Paris'te ahali ile asker ufak bir kavgaya tutuştular. Bu kavgada ahali galebe ederek askeri ve Mösyö Tiyer'in memurlarını Paris'ten çıkardı. Ve o halde memleketin umûr-u idaresi erbab-ı ihtilâlin eline geçerek Komün yani Devair-i Belediye usulü ilan olundu."

Reşat Bey, burada, *Komünar*'lara *Komünist* diyenlerin karşısına, muarız sıfatiyle, tekrar çıkıyor: Komünarlar, -diyor- mallarda ortaklık gibi bozuk bir kaideyi uygulamadılar; Komün tarafını tutanlara komünist demek insafsızlık olur ve hakkaniyete sığmaz:

"Bunlar iki ay kadar Paris'te hükümet ettiler. İştirak-i emval kaide-i fasidesini icra eylemek şöyle dursun parasını peşin vermeden kimseden bir habbe aldılar mı? Ve Fransa Bankasında milyonlarca akçe mevcut ve idaresi kendi ellerinde iken bir akçesine dokundular mı? Para lâzım oldukça Paris şehri namına senet vererek cüz'i bir şey aldılar. Onun da cümlesi idare-i belediyeye ve askere sarf eyledikleri divan-ı harpte muhakeme olundukları zaman sabit oldu. Hal böyle iken onlara iştirak-ı Emval tarafdarı demeğe hakkaniyet razı olur mu?

Ailenin, hürmet ve hususiyetine riayet en kuvvette bulunan ve günden güne terakki etmekte olan Amerika'da, İngiltere'de, Belçika'da, İsviçre'de komün usulü mevcut iken bu usulün Fransa'da dahi tesisini istiyenlere iştirak-i iyal tarafdarı demeğe akıl cevaz verir mi?

Hatta, Mösyö Tiyer'in bile İhtilâlin zuhurunda mükaleme için biddefaat Paris'ten gönderilen meb'usan ile uzun uzun müzakerata girişerek yalnız teferruatta gösterdiği birtakım müşkilattan başka komün usulünü esasen kabul eylemesi davada bulunanların yağmager-i ırz ü mal olmadıklarına delil olmaz mı?"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yazar, *Komünarlar ne kadınlarda ortaklık istemiş, ne de ırz ve mal çapulculuğu yapmıştır* dedikten sonra, rehineler meselesini ele almakta ve sorumluluğu Versay Hükûmeti'ne yüklemektedir:

"Vakıa Komün idaresinin en son zamanlarında birkaç bahtsızı kurşuna dizmeğe mecbur olması teessüf olunur mesailden ise de işin dikkatle mütalaası bundaki mes'uliyetin tamamen Versay Hükumeti üzerine düşeceğini derhal meydana kor.

Şöyle ki Versay idare-i askeriyesinin Komün asakir-i müttefikasından aldıkları üserayı bilâ-muhakeme idama hükmeylemekte olan ısrar-ı garibini men'edebilmek için Devair-i Belediye birkaç zatı rehin suretiyle tevkif ederek şu idam işinde devam olunursa mevkufların hayatı tehlikeye bırakılmış olacağını Versay'a bildirmiş ve bu teşebbüsün sermeresi görülmek ve ehemmiyeti olmak için bu rehinleri Versay Hükûmeti'nce kıymetli olan ruhban güruhundan seçmeğe mecbur olmuştu.

Lakin, Versay Hükûmeti'nin gözüne hırs-ı cah ve ahz-ı intikamdan başka bir şey görünmediğinden taht-ı tevkifte bulunanları ve ihtarat-ı vakıayı asla düşünmeksizin yine evvelki gibi hemen tuttuğunu kurşuna dizdi. Bu ise rehin halinde olan biçarelerin Komün tarafından idam olunmasına rıza göstermekten başka bir ma'na kabul etmiyeceğinden bundaki mes'uliyete Versay Hükûmeti'nden başka merci bulunamaz."

Rehineler meselesinde, Komün'ü, delil getirerek savunan yazara göre, Komün idamdan kaçınmıştı ve idam cezasını kaldıracak kadar insanca düşünen Komün'e kan dökücü denemezdi:

"Şurası dahi hatırdan çıkmamalıdır ki, Devair-i Belediye bunları idam eylemekten mümkün olduğu kadar içtinap etmişti. Buna delil ise Versay askeri ta Paris'e girinceye dek biçarelerin hayatta bulunmasıdır. Komün idaresi daha zuhur eder etmez idam cezasını lağvetmiş ve bunu ispat için *eşafo* denilen katil makinesini enzar-ı umumiyede resmen yakmış iken kaffe-i a'malden ve hatta azasının her biri hayatından ümidi kestiği zamanlarda yeis ve hiddetle birkaç adamı kurşuna dizmesine nasıl hunrizlik manası verilebilir? Eğer bu adamlar hunriz olsa üç dört kişiyle

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

iktifa etmez. Paris'te bulunan taife-i ruhbanın cümlesini idam ederlerdi. Çünkü ruhbanların hamisi olan Versaylılar Devair-i Belediye tarafından ellerine kim geçti ise idam ettiler.

Demek ki o facianın tabiat-ı maslahattan neşet etmiş bir çirkin vak'a olduğunda her akıl ittifaka mecburdur."

Yazar, yangın bahsinde de, bütün talakatini kullanıyor; ve kundakçılık iftirasını kökünden reddediyor: Ona göre, Komün, Paris'i yakmak istememişti:

"Harik bahsi ise müfteriyat-ı vâkıanın en garibidir. Hafi olmadığı vechile Paris'te yanan mahaller Tüilleri Sarayı ile Daire-i Belediye ve Adliye-i Maliye Nezaretlerile sair ufak tefek ebniyeden ibarettir. Bu mahallerin önünde Devair-i Belediye askerinin metrisleri bulunduğu cihetle bu metrisleri zapt ve tahrip için Versay askeri günlerce obüs ve humbara attıkları müsbet iken bu mahallerin Komün tarafından ihrak olunduğu iddiasına nasıl cesaret olunabilir?

Ve bir de eğer Komün'ün maksadı Paris'i yakmak olaydı buna kim mani olurdu? Monmartur mahallesinde bulunan seksen pare top bu maksadı iki saatte hasıl eymeğe muktedir değil miydi? Hasılı Versaylılar Paris'e girdikleri gün şehrin her tarafını birden zaptedemiyerek tam sekiz gün uğraştıklarından şu sekiz gün zarfında Paris'in her tarafına ateş bırakmağa ve kiliseleri ikişer varil barut ile atmağa İdare-i Belediye kadir değil miydi? Bu suallerin cevabı şüphesiz tasdikîdir.

Versaylıların attığı gazlı güllelerle jezvitlerin çıkardığı birkaç deninin şerrine uğrayan salif-üzzikir binalardan maada hiçbir kilisenin ve ebniye-i azimeden hiçbirinin harabolmaması harik isnadatını külliyen reddetmez mi?"

Yazara göre, Versaylıların verdiği cezalar akreplere bile verilemezdi:

"Bunların Versaylılar eline düştükçe gerek muhakemede haksız görünerek akreplere bile olamıyacak mücazata duçar olmaları sırf mağlup oluşlarındandır. Mağlubiyet ise bir vakitte haksızlığa delalet eylemez."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Reşad Bey, apolojetik makalesini bitirirken, Cezayir bahsini de ele almak lüzumunu duyuyor. Ona göre, Cezayir meselesinde, Komün Cezayir halkının, bağımsızlığını tanımış; Tiyer'in hükümeti ise, Cezayirli yurtseverlerle başa çıkamayınca bütün bir köy halkını diri diri yakmaktan çekinmemiştir:

"Komün'ün gayet adil bir fiili ve Tiyer cumhurunun gayet zalimane bir hareketi vardır ki burada onun beyaniyle iktifa ederiz.

Komün idaresi Cezayir ahalisinin Fransızlarla hemcins ve hemmezhep olmadıkları için istiklâlini ilan etti. Halbuki Mösyö Tiyer'in Hükümeti Cezayir'de silaha sarılan vatanperverlerden müdafaa-i hamiyetkâranelerine galebe edemediği bir köy ahalisini umuman diri diri ateşe yaktı!..."

Görülüyor ki, Namık Kemal'in yanında haksızlığa ve zulme karşı döğüşen Reşat Bey, yalnız Komün'ü savunmakla kalmıyor; koloni politikası güden Versay'a karşı da ayrıca cephe alıyor.

Basiret'*in dayanışması*

Komün'ün apolojisini yapan Reşat Bey'in İbret'teki makalesine göre: Sömürgeci Versay Hükûmeti ve kandökücü zalim Tiyer, hem Müslüman Cezayir'e bağımsızlık veren gerçek cumhuriyetçi Komün'ü, hem de bağımsızlığı için dövüşe atılan Müslüman Cezayir halkını tüyler ürpertici bir vahşetle, kan ve ateş içinde boğmuştu.

Reşat Bey'in makalesi, *İbret*'in 5 Haziran nüshasında yayımlandı. Üç gün sonra da, *Basiret* gazetesinin, "*İbret*'e Teşekkür" başlıklı yazı ile, Reşat Bey'in sözlerini tasdik ettiğini ve *İbret*'i bütün gücüyle desteklediğini görüyoruz.[20]

Unutulmasın ki, "*İbret*'e Teşekkür" başlıklı yazının yayımlandığı tarihte, Ahmet Mithat Efendi, *Basiret* gazetesinde yazmaktadır. Bağdat'tan İstanbul'a geldikten sonra Ceride-i Askeriye Başmuharrirliğine

20 **Basiret**, 8 Haziran 1288. Reşat Bey, "**İbret** hakkında gösterdiği teveccühten dolayı", **Basiret**'e teşekkürü ihmal etmemiş, komünarları müdafaa yolunda, **İbret**'te yazılan makalaye dair bend için, hem İdare Heyeti adına, hem de makale sahibi olarak, "beyan-ı mahmedet" etmişti. (Bk. **İbret**, No: 7, 10 Haziran 1288).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tayin olunan Mithat Efendi, bir taraftan da, *Basiret* gazetesi muharrirliğini deruhte ederek 1258 senesinden 1289 senesine kadar (1858-1872) *Basiret*'te çalışmıştı.[21]

Basiret yazarına göre, Komün taraftarlarını savunma yolunda söylenilen sözler *çok doğru ve çok haklı idi.* O kadar ki, Tiyer bile insafı elden bırakmadığı takdirde, bu sözleri tasdik etmek zorunda kalacaktır:

"(Devair-i Belediye Tarafdaranı) serlevhasile *İbret*'in üçüncü numarasındaki bend kemal-i dikkat ve ehemmiyetle okundu. Devair-i Belediye tarafdaranını müdafaa yolunda söylenilen sözler o kadar doğru ve o kadar haklıdır ki..."

Basiret yazarı, Komün davasında, *İbret*'in gösterdiği himmete teşekkür ettiği gibi, ilerde göstereceği buna benzer himmetlere de peşin teşekkürlerini sunuyor ve "Yaşa *İbret*!" diye coşup taşıyordu:

"Aferin *İbret*! Bu himmetine şimdi ve bu misillü dakik davalar üzerine bundan böyle sarfedeceğin himmetlere dahi yine şimdi yani peşin olarak teşekkür ederiz."

Yazar, bundan sonra, komünarlara komünist diye iftira edenlere dönüyor. Uygarlığın ilerlemeleri insanları o derece küçültmüş ve o kadar alçaltmış mıdır ki, hayvanlarda bile ancak ölümle yok olabilecek eşlik sevdası varken, insanların karıkocalık aşkı ve aile sevgisi duygusunu kaybettiklerine inanıyorlar:

"Devair-i Belediye tarafdaranını iştirak-i iyal ve emval bühtanile itham etmek istiyen fikirler, ayâ terakkiyat-ı medeniyye insanları o derece küçültmüş ve o kadar alçaltmış mı itikat ederler ki hissiyatı elbette insanlardan daha az olan hayvanların bile ancak kaffe-i hissiyat ve kuvây-ı tabiiyenin mahvı demek olan ölümle beraber mahvolacak bulunan aşk ve sevday-ı zevciyyet hissini de kaybeylediklerine kail oluyorlar!"

Basiret yazarı diyor ki, bir adamın el emeğinin ürününü diğerlerinin

---

21 Bk. **Marifet**, No: 2, 12 Mart 1314.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zorla almasına razı olacağını ileri sürmek abuksabuk sözlerdir. Medeni ilerlemelerin meyvesi olarak insanlara aptallık ve budalalık geldiğini mi sanıyor ki, böyle abuksabuk sözlere revaç vermek istiyorlar:

"Ayâ bunlar terakkiyat-ı medeniye semeresi olarak insanlara humk ve belâhat geldiğini mi zannederler ki "insaniyetin emreylediği teavünden kat-ı nazar" bir adamın mahsul-i sa'y-i destini diğerlerini gasp ve iğtinam etmesine razı olacağı gibi bir hezeyana revaç vermek isterler!"

Yazara göre, tam özgürlüğü korumak istiyen komünarların boğazlanmasına hürriyetseverler kıyamete kadar ağlasalar yeridir:

"...kanlarını silkerek tavuk gibi çırpınmaları hürriyetperver olanlar için kıyamete kadar ağlamağa mecburiyet gösterecek bir hal iken..."

Komünarlar haydut sürüsü değildi:

"Bunlara şaki ve şahsi nazarile bakmak (aman Yarab!) ne kadar haksızlıktır."

Basiret yazarına göre komünarlar vahşi olamaz ve özgürlük savaşı vahşice bir savaş sayılamaz:

"Devair-i Belediye tarafdaranı vahşi olunca hürriyet cengi vahşiyane bir muharebe addolununca âlemde medenî unvanı kime kalacak ve medeniyyetperverane muharebe hangi muharebeye ıtlak olunacak?.. Devair-i Belediye tarafdaranı ettikleri muharebeyi "her Daire kendi saadetine kendisi çalışsın, komşusu bulunan Dairenin muhafaza ve bekay-ı saadeti yolunda kendisinden istenilen muaveneti yine diriğ etmesin" diye icra ederlerdi. Buna vahşet denildikten sonra, "ya cümleniz benim esirim olunuz veyahut cümlenizin kafasını keserim, ya kazandığınızı bana veriniz veyahut kahren elinizden alırım" deyu edilen muharebeye mi medeniyet denilecektir?"

Yazara göre, yenildikleri içindir ki, biçare komünarlar zalim, vahşi, habis ve eşkıya sayılıyor. Şayet Versaylıları yenseler ve Tiyer'i ezselerdi, onlara hürriyetsever, çalışkan, yürekli ve adaletten ayrılmaz insanlar denilecekti. Dünyada onlardan iyisi bulunmıyacaktı:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Evet şimdiki halde Devair-i Belediye tarafdaranı zalimdir, vahşidir, hapistir, şakidir. Çünkü biçareler mağlup oldular. Eğer bunlar galebe etmiş olsaydılar o zaman hürriyetperver, gayur, cesur, adil insan, hasıl-ı kelam iyiliğe dair ne sayılabilir ise Devair-i Belediye tarafdarları olur idi."[22]

Basiret'te bu dayanışma yazısı çıktığı gün, *İbret*, Namık Kemal'in kalemile, *Paris Komünü*'nün apolojisini yapıyor; ve aynı sayıda, yazı ailesinden Nuri Bey *Birinci Enternasyonal*'i savunuyordu.

Komünalist hareket ve Ahmet Mithat Efendi

Tanzimat'ta, -mallarda ve kadınlarda ortaklık demek olan ve, muarız çevrelerin umumiyetle kabul ettiklerine göre, komünizmin tarifi yerine geçen- "iştirâk-i emvâl ve iyâle" dair dikkati çekici kalem savaşları yapılmış, komünist tâbiri kullanılmış ve 1871 Paris Komünü etrafında hararetli tartışmalar cereyan etmiştir.

O devirde, Türkiye'de yayımlanan Türkçe ve yabancı dillerdeki gazeteleri gözden geçirenler, önlerinde Komün, Birinci Enternasyonal ve komünizm konularile ilgili, incelenmeğe değer, bir yığın malzeme bulacaklardır. O devirde, ünlü kalem sahiplerinin birçoğu aynı konuları ele almışlar, fikirlerini ve görüşlerini açıklamak suretile ideolojik durumlarını belirtmişlerdi.

İşte, bazı Alman müelliflerince "Türklerin Balzac'ı" sayılan; ve inanılmıyacak kadar çok yazı yazdığı için "Yazı Makinesi unvân-ı iftihar nişânını"[23] alan Ahmet Mithat Efendi bu ünlü yazarlardan biridir.

Ahmet Mithat Efendi, Birinci Enternasyonal hakkında uzun uzadıya fikir beyan ettiği gibi, Komün İhtilâlini de ele aldı; ve, tarihçi sıfatile, Komünalist Hareket hakkındaki hükmünü açıkladı.

Ahmet Mithat Efendi'nin Komünalist Hareket hakkındaki hükmünü tesbit için, tarihten ve bu arada Fransa Tarihinden bahseden bir eserini

---

22 Panislâmizm idealini yaymağa çalışan **Basiret**, daha önceki nüshalarında, dolayısile Komün lehinde sayılabilecek bazı havadisler vermiş; komünarları muhakeme eden hâkimlerle Divanıharbı iyi karşılamadığını belli etmişti. (Bk. 3 ve 21 Nisan 1288).

23 **Zeyl-i Kâinat**, 1292, s.315-317

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zikredeceğiz. Eser, yazarın 1875'te basılan *Zeyl-i Kâinat* adlı kitabıdır ve Paris Komünü'nden dört yıl sonra basılmıştır.

Zeyl-i Kâinat yazarına göre, komünarlar mutedil cumhuriyeti kabul etmediler; Komün usulile bir Kızıl Cumhuriyet istediler ve isyan bayrağını açtılar. Yenilince de, Paris'i ateşe verdiler. Versaylıların gösterdikleri şiddete gelince, bu şiddet her ne kadar aşırı ise de, buna da yine Komün taraftarları sebebiyet vermişlerdir:

"... Paris'te daire-i belediye taraftarânı[24] Versay[25] şehrinde Mösyö Tiyer'in riyasetile teşekkül etmiş olan cumhuriyet-i mutedileyi kabul etmiyerek mutlaka komün usulile bir kızıl cumhur teşkilini talep ve ısrar ve bu ısrar üzerine ref-i livây-ı isyan etmişler ve Paris'i kendi zabıtları altına alıp Versay tarafından gelen askere karşı koymuşlar idi.

Bu defa Paris'i Fransızların kendileri yine kendi hemşehrileri elinden almak için tekrar muhasara altına aldı. Lâkin bu muhasara çok vakit devam etmeyip kızıl cumhur erbabı mağlûb olduklarını görünce Tüyleri ve Luvr gibi en benam sarayları vesair birçok ebniyeyi ve adeta sözün kısası hemen tekmil Paris'i ateşe verdiler.

Versay askeri bir yandan Paris'e girdiği sırada komünistler dahi bir yandan sokaklar ortasına barikad yani istihkâmlar yapıp sokak içinde dahi göğüs göğüse şiddetli muharebeler edilmişti. Ancak herhalde şirzime-i bağiye bütün bütün mağlûp olmalarile Versay cumhuriyeti bunun erbabını tutup tutup kurşuna dizmeğe başladı. Vakıa Versay cumhuriyetinin işbu kızıl cumhur erbabı aleyhinde göstermiş olduğu şiddet dahi Avrupa erbab-ı insafını tenfir edecek derecede idi. Ancak daire-i belediye tarafdarânı dahi bu derece şiddeti kendileri davet etmişler idi. Zira Paris'te ateşi göklere çıkan hariki itfa için herkes su taşımakta bulunduğu esnada daire-i belediye taraftarânı olan karılar güya su taşımak bahanesile yine petrol yağı taşıyarak ateşi bir kat daha parlatmak derecesine kadar cesaret almışlardır.

Daire-i belediye tarafdarânından birçoğu idam ve birçoğu dahi en uzak

---

24 Daire-i belediye taraftarânı komün taraftarları demektir; yani, komünarlar. Daha önceleri, dairenin cem'i olan devair kullanılmış; ve Paris Komünası'ndan bahseden Türkçe matbuatta, komünar tâbiri "devair-i belediye taraftarânı" olarak geçmişti.

25 İstinsahta, eski harflerin imlâsını olduğu gibi bıraktık.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

müstamerata kadar nefy ve izâm edildikten sonra Fransa'nın her tarafı cumhuriyet-i mutedileye itaat etmişlerdir."

Yukarki satırların mutalaası gösteriyor ki, Ahmet Mithat Efendi, Komünarlar ile Komünistleri ayırmıyor ve birbirine karıştırıyor. Namık Kemal ile *İbret*'teki arkadaşı Reşat Bey'in aksine olarak, Komün Taraftarları'nı haydut telâkki edip suçu onlara yüklüyor, Versaylıları ise temize çıkarıyor.

Ali Paşa'nın yanında ve Komün aleyhtarlarının safında yer alınış bulunan Ahmet Mithat Efendi, Fransa'daki hâkim sınıfların yanlış görüşünü yansıtma bakımından, Sadrâzamla beraberdir. O da Komünalist Hareket'te bir sürü haydut ve petrolcü kadın görmektedir. Bununla beraber, Ali Paşa'nın görüşünü tıpatıp kabul etmiş ve tümüyle benimsemiş sayılamaz. Arada fark var. Ayrıldıkları nokta şu: Ahmet Mithat Efendi, zalim ve gaddar Thiers'in dostu Sadrâzam Paşa kadar insafsız davranmamakta, Versaylıların gösterdikleri şiddeti protesto etmektedir. Ahmet Mithat Efendi, Thiers'in ve Versaylıların gösterdikleri şiddeti doğru bulmuyor. Ona göre, bu şiddet Avrupa'daki insaf erbabını nefret ettirecek kerteye ulaşmıştı. Vakıa, haklı taraf Versaylılardı. Fakat, ne olursa olsun, bu kadar şiddetli davranmamalılardı. Bununla beraber, -Efendi Hazretlerine göre- bu şiddete de, yine Komünarlar sebep olmuşlardı.

Ahmet Mithat Efendi ve Birinci Enternasyonal

Birçok kalem sahipleri gibi, Ahmet Mithat Efendi de, gerek 1871 Paris Komünü'ne ve gerekse Birinci Enternasyonal'e dair yazı yazmıştı. Mithat Efendi'nin 1871 olayları karşısındaki durumu ile Sadrâzam Ali Paşa'nın durumu arasındaki farkı daha sonra inceliyeceğiz. Birinci Enternasyonal hakkındaki görüşüne gelince, Mithat Efendi'nin görüşü Sadrâzamın görüşünden tamamiyle ayrılmaktadır. O, İbretçiler gibi, doğrudan doğruya ve açıkça Enternasyonal'in apolojisini yapmıyor; tarafsız bir davranış göstermeğe çalışıyor.

Ahmet Mithat Efendi, Birinci Enternasyonal konusuna, fakirlik ve zenginlik meselesini ele aldığı bir yazıda, dokunmaktadır.[26]

---

26 **Dağarcık**, cüz 7, s. 194-199 İstanbul, 1288 (1871).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Her telden çalan Efendi Hazretleri, *Dağarcık*'ta, moralist yazar olarak da kalem oynatıyordu. Cimriliği ve israfı tenkit ettiği gibi, kafa ve el ürünlerine değer verdiğini de açıklıyordu; fikri ve kolu ile çalışanları yüceltiyordu.

Çocukluğu yoksulluk içinde didinerek geçen, ve sonraları yalı ve matbaa sahibi olup mal mülk edinen Mithat Efendi, fakirlik ile zenginlik arasındaki farkları görüyor ve gösteriyor. Fakirlikle zenginliğin eşit olduğunu düşünenlere karşı:

"Bana kalırsa -diyor- bu ikisini bir şeyden ibarettir diye hükmedemem. Nasıl edebilirim ki, ikisinin arasında yalnız benim gördüğüm değil herkesin açıkça gördüğü farklar beni her zaman yalanlar."

Politik ekonomiye göre fakirlikle zenginliği tarif ettikten sonra şunları söylüyor:

"Fakir, geçinebilmek için bir günü yeter bulamadığından gecesini de gündüze katarak ya beynini çürütürcesine kafa yora yora veya gözlerini kör edercesine göz nuru döke döke veya vücudunu yıpratırcasına zahmet çeke çeke, midesinin biçareyi ölümle korkutarak istediği yiyeceği kazanmağa çalışır. Zengin ise boş vaktini geçirmek için eğlenceler arar durur. Fakir vardır ki açlığa dayanamıyan midesini aldatmak için üzerine sımsıkı taş bağlar. Buna karşılık zengin, artık hazma takatı kalmıyan midesini genişletmek için kuşağını gevşetir. Bu gibi fakirler bin belâ ve musibete göğüs gererek istihsal edebildiği bir lokma kuru ekmeği yedikten sonra ikinci defa olarak muhtaç olduğu rızkını elde etmek için çekeceği mihnet ve meşekkatleri hatırlıyarak içinden yüreğinin kanını emer durur. Öte taraftan zengin ise ikinci defası değil sonsuz defaları hazır ve âmâde bulunan nefis erzakından bir ayak evvel faydalanmak için, midesindekileri daha çabuk hazm edebilmek üzere, şaraplar ve likörler içer yatar. Fakirin ahı göklere çıkarken, zengin mutluluğun sevinci içinde kanatlanır."

Fakirlikle zenginlik arasındaki farkı görüp de tabiatın koyduğu yasağa itiraz edenleri haklı bulan Mithat Efendi, bazı felsefe kitaplarında ileri sürülen bir fikri de tenkit etmektedir:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Eğer dünyada servet eşit olsaydı kimse kimseye hizmet etmezdi. Herkes bir Efendi kesilip ortada hizmet edecek adam bulunmazdı. İnsanları birbirine hizmet zorunluluğunda bırakan ancak ihtiyaçtır, diyorlar. Ekonomi politik bilgisile beslenen bir fikir bu inanışa gülse ayıplanmaz. Ekonomi politik yukarıki sözleri cerhettiği gibi, felsefe de bunu reddediyor. Bir insanın haddizatında ne selâhiyeti olabilir ki başka bir insanı kendisine hizmetkâr sayabilsin? Küçük büyük herkes anlamıştır ki, medenî cemiyetten murat insan için gerekli şeyleri elbirliği ile elde etmektir. Ekmekçi yalnız beş on para kazanabilmek için sanat icra etmiyor. Medenî cemiyette ekmek yapmak hizmeti kendisine düştüğü için bunu yapıyor. Nasıl ki bir vali de siyasetkârlık hizmeti kendisine ait olmak üzere icray-ı hükûmet eder. Yoksa halka tegallüp ve tasallut için değil. Tarım, endüstri, ticaret gibi hizmetlerde hizmet edici kimdir, hizmet edilen kim. Bütün insanlar hizmet edici ve yalnız medenî cemiyet hizmet edilendir. Bir hamal sizin yükünüzü taşıdığı zaman yalnız sizden alacağı iki kuruşa muhtaç olduğu için taşımıyor. Siz de yükünüzü taşıtmak için hamala muhtaçsınız. Demek oluyor ki hamal sizin yükünüzü taşıyarak size hizmet ediyor. Siz de hamala para vererek ona hizmet ediyorsunuz. Yani ikiniz de hizmet edicisiniz. Ortada hizmet edilen biri varsa o da yalnız toplumdur. Şu hale göre dünyada servet ü sâmânın eşit olmaması insanların birbirine hizmet etmesi mecburiyet altına koymak maksadına dayanır, diyenlere şaşılmaz mı?"

Yazar, bundan sonra Enternasyonal konusuna geçiyor:

"Bahsettiğimiz mesele bir meseledir ki bugünkü gün Avrupa'yı titretmeğe başlamıştır. Mücerred bu bahsi yürütmek için teşekkül etmiş olan Enternasyonal cemiyeti taraftarları otuz milyon nüfusu aşmış olduğu ve bunların her büyük şehir ve kasabada meclis ve mahfilleri bulunduğu gazeteler büyük önemle yazıyor.

Bakınız! Bu cemiyet ne diyor? Diyor ki:

- Berı kunduracıyım. Size bir çift potin yapacağım. Siz de o potini giyip ve baloya gidip raksedeceksiniz. O baloya gideceksiniz ki orada bir gecelik zevkiniz için beş on altın sarfetmeği çok görmüyorsunuz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halbuki bu bir çift potin için bana yirmi frankı zorla veriyorsunuz. Ne olur bana yirmi yerine yirmi beş frank verseniz ne kaybetmiş olursunuz? Ben size yaptığım kunduradan kazandığım para ile beş altı nüfustan mürekkep çoluğuma çocuğuma ancak kuru ekmek yedirebiliyorum. Etin yüzünü haftada bir görüyorum. Siz ise has ekmeği dahi beğenmiyorsunuz da zimiçka yiyorsunuz. Dana eti, koyun eti midenize ağır geldiğinden keklik ve bıldırcın eti yiyorsunuz. Reva mıdır ki sizin medeni cemiyetinizin içinde ben dahi lâzımlı bir adam olduğum halde kan kusup gideyim? Toplumunuzda kunduracının olmamasını ve yalınayak gezmeği ister misiniz?

İşte *Cemiyet* (Enternasyonal Cemiyeti) bunu diyor."

Ahmet Mithat Efendi, Avrupa'da Enternasyonal'e karşı ileri sürüleri bir itiraza da cevap veriyor:

"Demişlerdir ki -diyor- kunduracının dediği gibi bir çift potine yirmi frank vermeyip de yirmi beş veyahut otuz beş vermiş olsak kunduracı umduğu bolluğa yine nail olamazdı. Zira o halde ekmekçi ekmeği evvelki fiata vermiyeceğinden ve herkes bu zamlara kalkışacağından kunduracının aradığı fazla, fiatın artmasıyla, kaynayıp gidecekti. Böyle olmaktansa şimdiki halde devam edilmek evlâdır.

Lâkin, maksadın çıkış noktası başka. Kunduracının dâvası şu sonuca varıyor ki, nakden kapitale sahip oluş ve yalnız sermayenin faizi ile gecinme medeniyetin şanına aykırıdır. Akçe demek ne demektir? Bir yere toplayıp da hayvan besler gibi çiftleştirerek ürünü yani faizini almak mı demektir? Vakıa fenn-i malî ve sarrafî böyle diyor. Ekonomi politik ve felsefe böyle demiyor. "Para umumî muamelelerin yani insanlar arasında cereyan eden mübadelelerin kolaylıkla cereyanına yardım eden itibarî bir değerdir" diyor. Meselâ benim elimde mal olarak bin tane fes vardır ki, ben onları ekmekle mübadele etmek isterim. Oysaki, ekmekçinin fese ihtiyacı yoktur. O da bir çift kunduraya muhtaç. Para öyle bir değerdir ki, ben fesleri o değer karşılığı değiştirir ve onu ekmekçiye verip ekmek alırım. Ekmekçi de onu kunduracıya vererek ihtiyacını giderir. Demek ki, para sandıkta biriktirip de faizi alınacak bir şey değildir."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Efendi Hazretleri, burada, parantez açarak, *İslâmiyetin tefeciliği lânetle damgalayışını* hatırlatıyor:

"Garip görür müsünüz ki -diyor- İslâmiyet murabahacılığı adeta tel'in derecesinde tahkir eder?!..."

Parantezi kapadıktan sonra da devam ediyor:

"Enternasyonal Cemiyeti'nin hülyasına vücut verilir ise sermayesinin faiziyle geçinir milyon sahibi adamlar vakıa azalır. Fakat yılda milyon kazanır ve yine milyon sarfeder kunduracılar peyda olur."

Dağarcık yazarının Birinci Enternasyonal hakkındaki sözleri burada bitmektedir. Ahmet Mithat Efendi, tekrar fakirlikle zenginlik meselesine dönerek yazısını tamamlıyor. Efendi Hazretleri, çalışan yoksullarla aylak mutluları iki ayrı sınıf olarak almakta; ve, bu iki ayrı sınıfın iki ayrı görüşü olduğunu göstermektedir. İfade tarzına göre, kendisi emekçilerin safında yer almakta ve işçileri açıkça savunmaktadır. Mutlu azınlığa da vargücüyle yükleniyor:

"Yaz günü temmuz sıcağına karşı mutluların ikametine mahsus beş altı katlı binanın en üst katına sırtında çamur taşımak veyahut İngiltere kömür madenlerinde yani yerin dibinde kömür kırmak suretiyle kazandığı on kuruşu üç okka ekmeğe verip akşam evinde kaba hasır üzerinde o ekmeği yedikten sonra güya gündüzki yorgunluğu çıkarmak için uzanıp yatanlar... Ve yılbaşında mevcut parasının faizini topladıktan sonra akşam mide fesadına uğrayacak kadar yiyip içerek, yapağıyı pamuğu dahi çekemeyip tüy yatak ve keten çarşaflar içinde yatanlar..."

Yukarıki satırları Osmanlı İslâm düşünürü "Hâce-i evvel" Ahmet Mithat Efendi, bundan 93 yıl önce yayımlamıştı; ve garibi şu ki, karanlık mutlâkiyet ve istibdat rejiminde, bu yazılardan ötürü ne dergisi toplatılmış, ne de hakkında, resmî makamlarca bir kovuşturma yapılmıştı.

Komün ve Birinci Enternasyonal ile ilgili bir havadis örneği

1871'de, Türkçe gazeteler, okurlarına yalnız Komün'ü ve Birinci Enternasyonal'i savunan yazıları sunmuyorlar; komünarları kundakçı olarak gösteren ve bu suçu Birinci Enternasyonal'e yükliyen havadisleri de ulaştırıyorlardı. Şimdi göstereceğimiz örnek, bize bu hususta bir fikir verebilecektir.

Örnek, İngiliz gazetelerinden birinin, 12 Haziran 1871 tarihi ile ilân etmiş olduğu bir Paris havadisidir. Bu havadiste, Birinci Enternasyonal'in bir bildirisinden bahsedilmekte ve Paris'in yakılıp yıkılışının sorumluluğu bu Cemiyete yüklenmektedir.

Verilen Paris havadisine göre:

Enternasyonal bir bildiri yayımlamış; bu bildiride: a) Versaylılar, Paris ihtilâlcilerini yani komünarları benzeri görülmemiş bir barbarlıkla ezmişlerdir yollu bir iddia ileri sürmüştür; b) Paris'te yangın çıkaranları yani kundakçı komünarları kanadı altına alıp korumuş ve şöyle demiştir: Paris ihtilâli halkın gücünü gösterdi. Bugünkü toplumu yıkarak, bizi, yüzlerce yıldan beri düşmanlarımız bulunan Krallar, papazları ve kapitalistlerin kölelik zincirlerinden kurtarmak için canlarını fedâ eden kardeşlerimizin öcünü alalım!.

"Komün tarafgirleri Komün'ün Harbiye Vekili maktûl Döleklüz'ün na'şını ihraç edip ahaliyi tahrik için cenaze alayı icra edecekleri anlaşıldığının üzerine merkumun na'şı asker kumandanı tarafından ihraç olunarak ve hafî bir mahalde kireç içine konularak yakılmıştır.

Enternasyonal Cemiyeti bir beyanname neşredip Versay askerinin Paris isyanına emsali gayr-i mesbuk bir barbarlıkla galebe ettiğini iddia eylemiş ve Paris'te vukua gelen hariklerin faillerini dahi tesahupla "Paris isyanı ahalinin kuvvet ve miknetini ibraz etti. Biz ileri gidelim. Heyet-i hâzırayı tahrip ile yüzlerce senelerden beri düşmanlarımız bulunan Krallar ve rühbanlar ve mâldârların kayd-ı esaretinden bizleri tahlis etmek üzere canlarını feda etmiş olan karındaşlarımızın intikamını alalım" demiştir."

Yayımlanan havadise göre, komünarlar birtakım eşkıyadan ve haydut sürüsünden başka bir şey değildir. Bunlar, Paris halkının kafalarını bozmuşlar; dünyanın en ünlü şehri olan başkenti yakıp yıkmışlardır:

"Gerek gazetelerin mutalaasından ve gerek alınan mektuplar mealinden müsteban olduğuna göre, Paris ahalisinin efkârını ifsâd ve senîn-i adîden beru mâlen ve bedenen edilen hizmetlerle âlemin birinci şehr-i şehîri nâmını kazanmış bir pâyitahtı yakıp yıkarak harâb ve berbâd etmiş olan eşkıyanın Kumandanı..."

Acaba, bu eşkıyanın Komutanı kimdi? Bu Komutan, Enternasyonal'in Başkanı Karl Marx'tan, başkası olamazdı:

"Eşkıyanın Kumandanı Kark Marks[27] denilen ve hâlâ Londra'daki Enternasyonal nâm Cemiyetin Reisi bulunan pehlivan olup merkum orada kemal-i emn ü rahat üzere ikamet etmekte bulunduğu halde şu sırada mücerred bir külâh kaparak kâmyâb olmak emelinde bulunan mahiyetleri Prusyalı Jakobi ve Diyebnik ve Rusyalû Tocin nâm kimseler ile bil'istişâre beyinlerinde karar verdikleri tedâbîri Paris'teki rüesây-ı eşkıyaya hafiyyen ilâma mubaderet etmiş ve eşkıya da bermuktezây-ı tâlimat habasete içtisar eylemiştir."

Demek ki, Karl Marx ile mahiyeti, alınacak tedbirler hususunda karara varmışlar ve bu tedbirleri Paris'teki eşkıya reislerine gizlice ulaştırmışlar. Onlar da bu direktiflere uyarak habasete girişmişler!...

Verilen havadise göre, haydutların komutanı Karl Marx, Versaylıların eşkıyayı sardığını görünce, maiyetiyle müzakere ederek, Paris'i yıkmayı uygun bulmuş, o yolda haber göndermiş. Komünarlar da, Komutanın emrine uyarak, Paris'in o güzelim binalarını ateşe vermişler:

"Nihayet Reis-i merkum eşkıyanın kendilerini muhasara etmiş olan Versay Hükûmeti asâkirine mukavemet edemiyeceğini teyakkun edince maiyetleriyle eyledikleri müzakerede Paris'in tahribini tensip etmiş

---

27 Umumiyetle has isimlerin okunuşunu, yanlış ta olsa, aynen alıyoruz. Burada dizi yanlışını olduğu gibi bıraktık.

ve kimsenin tasvip eylemiyeceği bu re'yi müsteşarları bulunan nâmdarlar dahi kabul eylemiş olduklarından ol veçhile irsâl-i peyâma ibtidar ve Paris'teki tarafdarlar dahi emr-i Kumandana imtisâlen şehr-i mezkûrun muktedir olabildikleri ebniye-i nefîsesini ihrâk-ı binnâr eylemişlerdir."[28]

Komün ve La Turquie

La Turquie[29] Paris, Londra ve Berlin gazetelerinden -ya doğrudan doğruya veya ikinci elden- bol bol havadis ve yazı aktarıyor; İstanbul'daki Türkçe gazeteler de bunlardan enteresan ve önemli bulduklarını tercüme ederek kendi sütunlarına geçiyorlardı.

La Turquie'nin, o tarihte, özellikle faydalandığı gazeteler şunlardır:

Gaulois, Liberté, Paris Journal, Siécle, Rappel, Globe, Patrie, Temps, Journal de Bordeaux, Opinion nationale, Correspondance de Berlin, National, Journal de Paris, Journal officiel (Versay'da çıkan), Vérité, Journal de Gand, Progrès (Liyon'da çıkan), *Times, Gazette générale de l'Allemangne du Nord* v.s.

La Turquie, Versay'daki Millî Meclis'in celselerini vermiş ve bu arada sütunlarını Louis Blanc'a da ayırmıştır. Thiers'in sirküler ve nutukları; İcrâ Heyeti'nin ve Umumî Selâmet Komitesi'nin proklamasyonları, Paris mebuslarının bildirisi, ve Komün'e ait resmî belgeler, bu gazetede, muntazaman, veriliyordu. *La Turquie*, ayrıca, 1871 Paris Komünü'ne dair özel makaleler de yayımlamıştır.

La Turquie'nin muhtevası hakkında bir fikir edinmek için, koleksiyona çarçabuk bir göz atabiliriz:

---

28 **Hakayik-ul Vakayi**, efrenci 22 Haziran 1871 Aynı sayıda, şu telgraf havadisi de yer almaktadır: "Brüsel (o zamanlar, **Bruxelles** kelimesi doğru telâffuz olunuyordu.) 20 Haziran –Brüsel'de vukubulan bazı uygunsuzluklar üzerine **Enternasyonal** nâm şirket–i fesâdiyye âzâsından bulunan altmış sekiz nefer amele Hükûmet tarafından tevkif olundu."

29 **Hayal**'in durmadan tarizlerde bulunduğu "Çelebi Bordiyano" mathaa sahibi idi. **Şark**'ı ve **La Turquie**'yi çıkarıyordu. Aslen Ulahtı. Bordiano'nun, "Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika'nın ekser şehirlerinden havadis celb etmek üzere bir de Telgraf Kumpanyası bulunduğu ve her nevi alışverişlere giriştiği hususa kömür itâsına hiç dayanamayıp karıştığı ve ekser münakaşalara dahi burnunu sokup hülâsa her hangi taşı kaldırmış olsan altında mücerred bu zatın mevcut bulunduğu cihetle..." (**Hayal**, No:68). Münasebet düşmüşken şunu da kaydedelim ki, Komün olayları bir mizah dergisi olan **Hayal**'de dahi yankılar buluyordu.

20 Nisan sayısında *Gazette de Spener*'den, "Dünyanın beyni hastadır" adlı bir yazı aktarılıyor. 22 Nisan'da Berlin'de yayımlanan *Social Demokrat*'ın pazar nüshasındaki deklarasyon münasebetiyle, Lasalcilere ve Alman sosyalistlerine yapılan saldırı aktarılmıştır. 25 Nisan'da, Sosyal Mesele'ye dair çok önemli bir yazı var ki, ikinci kısım 5 Mayıs tarihli nüshadadır.

20 Nisan sayısında, Fransa'ya ayrılan sütunda, yazı heyetleri Paris'i terk eden ve gerekse Versay'da gerek Saint-Germain'de basılan gazetelerin isimleri veriliyor:

"*La Gazette de France, La Liberté, Le Gaulois, Le Paris-Journal, l'Electeur libre.*"

Paris'te artık çıkmayan gazeteler:

"*Le Journal des Débats, le Contitutionnel, La Presse, Le Pays, Le Monde. l'Ami de la France, Le Peuple Français, La France nouvelle.*"

Paris'te yayımlanmakta olan gazeteler de şunlar:

"*Le Siécle, l'Avenir national, l'Opinion nationale, La France, Le Temps, La Patrie, Le Soir, La Vérité, Le Rappel, la Cloche, le National, l'Univers, le Bien public, Le Moniteur universal, La Commune, Le Vengeur l'Affranchi, Le Cri du peuple, Le Mot d'ordre, l'Avant-Garde, La Nation souveraine le Messager de Paris, La Sociale, etc, etc.*"

La Turquie 1 Mayıs tarihli nüshasında -*Hakayık-ul Vakayi* tarafından bir kısmı çevrilmiş olan- "*Il faut compter avec son ennemi*"[30] başlıklı önemli yazıdan başka; 19 Nisan 1871 tarihli ve *Commune de Paris* imzalı deklarasyonu vermiştir. Fransız halkına seslenen deklarasyondan sonra, 3 Mayıs'ta, "*La Proclamation de la Commune*" başlığı altında, Komün'ün ilân ettiği prensip deklarasyonuna ait önemli bir yazı daha yayımlanmıştır. Aynı sayıda, Louis Blanc'ın, 20 Nisan tarihi ile, *Siècle* gazetesine yazdığı mektup da yer alıyor. Keza, 22 tarihli *Times*'den aktarılarak, İngiltere'deki Komün'le ilgili nümayişe de ayrıca yer verilmiştir.

4 Mayıs tarihli sayıda, -*Journal Officiel*'in 27 Nisan tarihli nüshasında

30 Selânik'te yayımlanan **Selânik** gazetesi bu yazıyı aynen aktarmıştı.

yayımlanan- *Komün*'ün bir kararname sureti sunulmaktadır. 5 Mayıs nüshasında, *Corr. de Berlin*'den Fransa durumuna dair bir sütun yazı aktarılıyor ve Bebel'den bahsediliyor.

La Turquie, Fransa'daki vatandaş savaşına ve muharebe tafsilâtına dair günü gününe muntazaman gayet tafsilâtlı bilgi verdiği gibi resmî sirkülerleri de ihmal etmiyor.

16 Mayıs tarihli sayısında Vandom Sütunu'nun tahribi ve Thiérs'in konağının yıkılması havadisleri var. Aynı sayıda, Paris Komünü delegesi Rossel'in 1 Mayıs tarihli mektubu verilmektedir ki, çok önemlidir. "Yazıda hakaret görürsem, getireni kurşuna dizerim!" ibaresini taşıyan mektup budur.

La Turquie, bu nüshasında, *Pall Mall Gazette*'den yazı aktardığı gibi, *Daily News*'un Paris özel muhabirinin gazetesine yazdığı havadisleri de vermekteydi. *Gaulois*'nin 3 ve 4 askerî harekâtı hakkında verdiği malûmatla *Soir*'ın verdiği bilgi, *Journal Officiel*'in raporu yine bu sayıda yer alıyor.

17 Mayıs sayısında yayımlanan resmî belgeler çok önemlidir. İcra Heyeti'nin proklamasyon metni bu sayıdadır. Barikatlar hakkında malûmat devam ettiği gibi, heyecanlı havadislerin de arkası kesilmiyor.

18 Mayıs sayısında şunları okuyoruz: "16 Mayıs akşamı verilen bir havadiste, Vandom Sütununun tamamile tahrip edildiği ve altı gazetenin daha kapatıldığı bildirilmektedir.

Bunların arasında şu gazeteler de var: *Le National, l'Avenir* ve *Le Siècle*. Hükûmet Kuvvetleri Başkenti sarmakta ve umutsuz duruma düşen Komün bütün Fransa şehirlerine yardım çağrısı için seslenmektedir."

La Turquie, yine bu sayıda, Paris'teki Journal Officiel'in 8 Mayıs tarihi ile yayımladığı emirnameyi de sunmaktadır. *Liyon Komünü*'nün yurttaşlara hitabını da bu sayıda okuyabiliyoruz.

La Turquie'de verilen malûmat son derece çeşitli ve tafsilâtlıdır. Faraza Versay nizamî ordusunun kompozisyonunu (topçu, piyade, süvari) uzun uzadıya anlatıyor.

20 Mayıs tarihli sayıda, Umumî Selâmet Komitesi tarafından kapatılan gazeteler bildiriliyor: *Revue des Deux Mondes, Patrie, Commune* ve diğer

sekiz gazete. "Komite, son celsesinde, teslim olmaktansa, Paris'i kül haline getirmeğe karar verdi."

22 Mayıs nüshasında, Thiers'in hedefe çok yaklaştığını bildiren sözleri ile askeri harekâta dair Versay lehinde havadisler göze çarpıyor: *Correspondance Havas*'tan 8 Mayıs gününe ait tafsilât. Ve, hepsinden önemli bir belge olarak, Albay Rossel'in *Komün*'e mektubu (9 Mayıs 1871).

La Turquie, 23 Mayıs tarihli nüshasında, Versay Kuvvetlerinin Paris'e girişini bildiriyordu.

24 Mayıs tarihli sayısında şunları okuyoruz: Monmartr tepelerine ve barikatlara rağmen Versay askerleri tarafından işgal edilen şehrin başlıca mahallelerine üç önemli bayrak çekilmiştir. Prusyalılar, Dombrovski'nin kaçmasını önlediler.

Askerin Paris'e girişinden bahseden Thiers, adalet ve medeniyet davasını cesaretle savunan orduyu övüyordu.

Thiers'in emlâki hakkında *Umumî Selâmet Komitesi* üyelerinin imzasını taşıyan kararname sureti bu sayıda sunulmuştu.

Babıâli nezdinde elçi tayin olunan M. le Comte de Vogué'nin, İstanbul'daki Fransız Kolonisine hitaben söylediği sözler de yine bu sayıda yer almaktadır.

Elçi cenapları, bu hitabesinde, milletleri güçlü ve saygıdeğer kılan çalışmadan, siyasî ve ticarî namustan, bütün özgürlüklere, bütün inançlara saygıdan, kanuna ve ulusun teşriî iradesine itaatten ve yurdu parçalayıp birbirine düşüren, hürriyeti tehlikeye sokan, Cumhuriyetin şerefini lekeliyen antisosyal doktrinlerle mücadele enerjisinden söz etmektedir.

Louis Blanc'ın N. Nadaud'ya 27 Nisan 1871 tarihli mektubu da dikkatle incelenmeğe değer.

25 Mayıs: Barikatlarda mukavemet. Bugün şehir tümü ile teslim olacak... Umumî Selâmet Komitesi'nin, 12 Mayıs tarihli proklamasyonu. *Moniteur, Observateur, Univers, Spectateur, Etoile* kapatılıyor...

La Turquie, en şiddetli saldırılarını -sosyalist ve devrimci şahsiyet olarak- Blanqui'ye yöneltmişti. 22 Mart, 1871'den itibaren yayımladığı makaleler okunursa, görülecektir ki, başlıca hedef Auguste Blanqui'dir. Onun hakkında yazdıkları ve kullandığı sıfatlar ayrı bir inceleme konusu

olacak kadar çeşitli ve ilgi çekici. *La Turquie*, bu münasebetle, 1848'i hatırlatmaktadır.

22 Mart nüshasında Blanqui ve Cabet ile karşılaşıyoruz. 25 tarihli sayıda, 1848 ihtilâllerini hatırlatıyor; ve, Blanqui'ye çatıyor. 7 Mart'ta, tekrar 1848'i hatırlatmaktadır.

La Turquie, Komün'de amacı yağma olan ve adam öldürmeyi vasıta olarak alan bir anarşi görüyordu. Paris Komünü, -bu gazeteye göre- Cabet, Proudhon, Considerant ve Blanqui tarafından ileri sürülen nazariyelerin repetisyonundan başka bir şey değildi.

22 Mart nüshasında Blanqui ve Cabet ile karşılaşıyoruz. 25 tarihli sayıda, 1848 ihtilâllerini hatırlatıyor; ve, Blanqui'ye satıyor. 7 Mart'ta, tekrar 1848'i hatırlatmaktadır.

La Turquie, yazısında, Thiers'i övüyor ve 1848'in yaptığını yapan 1871 için şöyle diyor: "Haziran olaylarının kopyasına, o devirde olduğu gibi kılıç ve ateşle cevap vermek ve Cumhuriyeti, düzeni, mülkiyeti, emeği kurtarmak gerek!"

1 Nisan sayısında yine Blanqui'ye amansızca çatıyor: "Muzaffer anarşiye düzen cevap vermelidir!"

4 Nisan'da da bir vesileyle, Blankistlere hücumu unutmuyor...

1871'de, İstanbul'da yabancı dilde yayımlanan gazeteler, umumiyetle "liberal" Avrupa basınını aktarmakta idiler.

Okurlar, Paris İhtilâli'ne ait havadisleri, bütün detayları ile bu gazetelerden izliyorlardı.

Komün'ün bizdeki yankılarından karakteristik örnekler

Komün olayları münasebeti ile "Komünizm" başlıklı yazılar da yayımlanıyor; ve herkes kendi anlayışına göre, ve kendi açısından komünizmin ne olduğunu anlatmağa çalışıyordu.

Şimdi sunacağımız örnek, Komünizme şiddetle hücum eden bir yazıdır; ve, imzasız yayımlanmıştır.

30 Mart 1871'de yayımlanan yazının başlığı şuydu: "*Komünizm*", yani "Tesâvî-i Emvâl ve İştirak-i Evlâd ve İyâl". Bu, komünizmi mallarda eşitlik ve çocuklarla kadınlarda ortaklık anlamına kabul etmek demekti.

Sözü yazara bırakalım:

"Eskiden beri batıl bir itikat, muhal ve âtıl bir tasavvurdur. Bu itikat şimdiye kadar fiile çıkamayıp, ancak birtakım müelliflerin eserlerinde bir hayal hükmünde derc edilmiş olup, hükümleri kuvvede kalmıştır.

Eğer insan her fikrini icraya muktedir olsa fikirlerdeki başkalık ve tezat yüzünden cihan harap olur, dünya yıkılır. Bu düzen bozulur. Bu sebepten, Tanrı, insanların yaptıkları işleri adaletmeşhun bir kanun ile takyit buyurup, fikirlerde ne kadar serbestlik olsa, fiillerde ancak binde birinin hükmü olabilir. Herkes istediğini düşünebilir, ama her arzu ettiğini yapamaz.

Bu *Komünizm* davasında bunların esas tezleri şudur: İnsan nev'i bazı yırtıcı hayvanlar gibi tek başına yaşayamayıp mutlaka birbirinin yardımına muhtaçtır. Bu sebeple, teşkil olunan toplumlar da birtakım sosyal heyet mukavelelerine dayanmaktadır. Bir toplumun bütün menfaatleri ve faydaları da umumî heyete mahsus olup, hiç kimseye özel olarak bir mal ve mülke tasarruf etmeğe hak ve selâhiyet olamadıktan başka, hatta evlenmek ve karıkoca olmak bile caiz görülemez. Döl yetiştirmede ana ve baba belli olmayacak, bazı hayvanlar gibi rastgelen dişi ile çiftleşip vatan evlâdı nâmile birtakım piç yetiştirmekten ibarettir.

İşte, bu yaşama usulünün taraftarları her yerden ziyade Fransa'da çok olduğundan, ne vakit bir İhtilâl zuhur edecek olsa bu yolunu sapıtmış zümre de taşkınlık ve azgınlık bayrağını kaldırıp: "*Repüplik Ruj ve Komünizm*" yani *Kızıl Cumhuriyet ve Mutlak Eşitlik* isteriz, diye ta yaratılışın başından beri benzeri görülmemiş bir davâ ile adalet icra edeceğiz gibi ham bir umutla etmedikleri fezahat ve irtikâp eylemedikleri rezalet kalmaz. Hatta, Büyük Fransız İhtilâli'nde "Sosyete dü druva dö lom" yani "İnsan Hakları Cemiyeti" adile meydana çıkan fesat heyetinde bazı utanmazlar serbestlik ve hürriyet anlamını o kadar kötüye kullanmışlardır ki, çırılçıplak soyunmayı ve keşf-i avret edip: "İnsan arzu ederse böyle de gezebilir" diyerek insan yüzüne çıkmaya cesaret eylemişlerdir.

Kısacası, bu inançta bulunanların fikirleri fiile çıkacak olsa, insanı hayvandan ayırmağa yarayan ırz ve namus sıfatları büsbütün kaldırılmış

olup, ne din ve kanuna ve ne de ilimlere ve fenlere lüzum ve ihtiyaç kalıp, Tanrının ihsan buyurduğu insanlık faziletlerini tamamile bırakmak ve artık hayvanlar gibi yalnız dünbâle cünbân olup yani kuyruk sallayıp gezmekten başka bir netice elde edilmez.

İşte, Tanrı bir milleti fikirlerinin azgınlığından muhafaza buyurmazsa o milletin üzerine Allahın kahrı çökmüş demektir. Zira, bu illet hiçbir musibete benzemez."

Komünizme ve İsa'nın sosyalist âyetlerine dokunan *Elcevaib* gazetesi de, Paris olaylarından şöyle bahsetmektedir:

"Paris ahalisi açlığın ve soğuğun ve muhasara ve şiddetin meşakkatini ve harp ahvalinden dolayı ümmetlerden hiçbirinin çekmediğini çekmişler; izz-ü şanlarının düşmanlarının ayakları altında çiğnendiğini görmüşlerdi. Düşmanları (yani Almanlar) kendilerine satvet ve şevketini göstermişlerdir. İşte, bundan sonra, Paris halkı düşmanı güldürecek ve dostu kederlendirecek bir hale geldiler. Bazısı bazısının can düşmanı olarak, ahali ülülemre isyan etmiştir. Hükûmet diye bir şey kalmamış. Sabahleyin Mösyö Tiyer, biraz sonra, Dahiliye Nâzırı, öğle üzeri mebuslar, ikindi vakti asker Kumandanı, akşamüstü âsiler tarafından birbirine muhalif birtakım ilânnâme sadır oluyor. Kimsenin dinlediği, kulak astığı yok. Zira, sözler susamışı kandırmaz; hastaya şifa vermez. Hükûmet, işin başında, âsilere meydan vermemeliydi; kendilerine kahr ile muamele etmeliydi. Hükûmetin Versay'da kırk bin neferi var. Paris'te kalan âsiler sayıca bunlardan üstün. Versay Hükûmeti, kan dökmekten çekinerek, sabır ve teenniyi ihtiyar etmişti de denilebilir. Yahut, Luvar askerinin gelmesini bekliyor. Lâkin, bu askerin Versay Hükûmetine yardım edeceği nerden belli? Eğer onlar da gelip âsiler tarafını tutarlarsa, artık Hükûmet külliyen dağılarak, fesat öteki şehirlere de yayılır."

Komün'ün Resmi Gazete'sinde, Paris halkına seslenen Beyannameler, İstanbul basınında yer almış; ve Türk okurlarına da sunulmuştu.

Paris, 5 Nisan

"Ey hemşehriler:

Paris'te teşekkül etmiş olan Komün'ün muzaffer olacağından şüphe

yoktur. Gerekli tedbirler alındığı gibi, firar ve hıyanet yüzünden, muvakkaten bozulmuş olan idareler, bu andan itibaren düzenlenmiştir. Yakında muzaffer olmamız için dakika kaybetmiyelim.

Komün, size emniyet eder. Siz de ona emniyet ediniz. Az bir müddet zarfında, Versay'da bulunan Krallık taraftarlarının hıyaneti kendilerine kalacaktır. Ve sizin için Fransa'yı ve Cumhuriyeti selâmet kıyısına çıkarmak gibi ebedî bir iftihar ve övünme kalacaktır.

Ey millî askerler! Komün size teşekkür eyler; ve vatanın hoşnutluluğuna istihkak kazandığınızı sizlere beyan eyler.

General Kluzre'nin bir beyannamesi seyyar askerler taburunun süratle tanzim olunacağını, ve subaylarla erlere, bu ayın yedisinden itibaren maaş ve tayînat tahsis kılınacağını bildirmiştir. Komün üyeleri bu ayın yedinci günü askere geçit resmi yaptıracaktır. On yedi yaşından otuz beş yaşına kadar olan millî askerlerin cümlesi savaş taburlarına gireceklerdir."

5 Nisan'da, Paris'te, duvarlara afiş sureti de Türkçeye çevrilmişti:

"Ey Hemşehriler!

Versay'da bulunan eşkıya her gün bizden yakaladıkları esirleri kurşuna diziyorlar. Her saatte buna benzer katil ve idam haberlerini alıyoruz. Bunları siz de biliyorsunuz. (Şatelno) askeri, önlerinde beyaz bayrak olduğu halde, "Yaşasın Kral!" sadalarile, Paris aleyhine hareket ediyorlar. Versay Hükûmeti medenî milletler arasında câri olan savaş nizamları çemberini aşmıştır.

Düşmanlarımız, bundan böyle, bir neferimizi bile öldürdükleri takdirde, biz de ya o kadar veyahut iki misli olarak, elimize düşen esirlerden öldürürüz. Ahali âlicenaptır. Öfkelense bile yine hakkaniyeti bırakmaz. Ahali kandan ve muharebeden nefret eder. Fakat, hasımlarının vahşi taarruzlarına karşı nefsini muhafazaya mecburdur. Binaberin, her ne olursa olsun davranışımızı kısas kaidesine uydurahm."[31]

Komün'ün bildirilerini yayımlayan gazeteler bunun anlamını da

---

31 Umumiyetle yaptığımız gibi, metni zedelemeden, biraz sadeleştirerek verdik. 5 Nisan afişinin Fransızca aslı ile karşılaştırılması, çevirmede eksik ve yanlış pasajlar bulunduğunu göstermektedir.

açıklamak gerekliliğini duyuyordu. Acaba *Komün* ne demek? Galip gelirse ne yapacaktı?

"Komün lâfzının mânası birkaç nevi üzere beyan olunmuş ise de bu bapta gerçeğin söylenmesi uygun görülmüştür.

Komün kaza veyahut *Belediye Dairesi* (Daire-i Belediye) demektir. Fakat, umuma şümulü vardır. Bundan ötürü, bu lâfızdan *Komünist* ve başka bir tâbirle *Sosyalist* lâfızları gibi mallarda ortaklık (iştirâk-i emvâl) dahi anlaşılır.

Paris'te Komün adile teşekkül eden heyet, şimdilik bir Belediye Meclisi'nden ibarettir. Fakat, bunu teşkil edenlerin asıl muratlarının ne olduğunu belki kendileri de lâyıkile bilmezler. *Endepandans Belj* gazetesinin, Paris'ten alıp yayımladığı bazı yazılara göre, Komün taraftarları, bu usul kurulursa, Fransa'nın uğradığı felâketlerden kurtularak saadetin ve ilerlemelerin doruğuna ulaşacağına zahip oluyorlarmış. Lâkin, bunlara hülya desek caizdir. Şimdilik, Komün var kuvvetini Versay Hükûmeti'ne mukavemete hasr eylemekte olup, galip olduğu takdirde, fikirlerini icraya kalkışacaksa da, galip olması muhtemel görülmüyor.

Versay askeri de çoğalarak, güney tarafından Paris'i kuşatmakta olduğu gibi, Kuzey tarafından Prusyalılar şimendifer mevkiine noktalar koymuşlardır. Fransa gazeteleri Mösyö Tiyer'in işi bu derece kabarttığından dolayı kendisini takbih ediyorlar... Komün yenilirse Fransa'da Krallık usulünün geri geleceği sanılıyor. Geçen gün gelen bir telgraf da bunu imâ eder. Şöyle ki, Papa'nın aracılığı ile Burbon ve Orleyan hanedanları arasında bir ittifak hasıl olmuş; ve birinderi Kral ve ötekinden de Veliaht nasp ve tâyini kararlaştırılmıştır. Hatta, Mösyö Tiyer'in kullandığı generallerden ikisi Burbon hanedanının sadık taraftarlarından olup, bunlar Burbonların saltanatı sırasında resmen Fransa sancağı olan beyaz bandrayı açarak Cumhuriyetçiler aleyhinde harbe kalktıkları Komün'ün bildirisinde de vardı.

Yok, Komün yani Paris Daire-i Belediyesi galebe ederse, kendisinin başkanlığı altında olarak, Fransa'yı kâmilen Komün'lere yani Belediye Dairelerine bölerek, memleketi Komün marifetile idare etmek kalıbına dökeceği melhuzdur."

Paris'ten, 25 Mart tarihi ile, özel olarak yazılan bir yazıda, *Komün* hakkında, şu satırlar okunuyordu:

"Komün galebe etti. Kırmızı Cumhuriyet denilen güruh Paris'e hükmediyor. Ben bunların fikirlerini paylaşamam. Bu günlerde o kadar serbestlik gördüm ki, artık bana nefret gelip eski durumu muhafaza taraftarlarının en koyu soyundan olmayı ihtiyara mecbur oldum. İhtilâlciler cebir ve zorla galip geldiler. Bunlar da, Napolyon'un İmparatorluğu gibi kan akıtarak meramlarına eriştiler. Niyetleri asâyişi özgürlükle muhafaza etmekti. Bu ana kadar henüz yağma olmadıysa da, bu hal böyle giderse akıllara hayret verecek şeydir. Fakat, bunların serbestliği yalnız kendi fikirlerini terviç içindir. İşlerine gelmeyen gazeteleri kapatıyorlar. Mösyö Tiyer'in geçen hafta altı gazete birden kapatması görülmemiş bir hal sayıldı. Bütün Paris gazeteleri Belediye seçimlerinin nizamında olmadığını söyliyerek itiraz ettiklerinden, hepsinin kapatılacağı söylenmektedir. İhtilâl Komitesinin bildirilerini yırtanların cezaya çarptırılacakları ilân olunmuştur.

Medeniyet dünyasının başkenti sayılan Paris'e hükmedenlerin kimler olduğu sorulursa, isimleri belli olmayan adamlardır. Ve bununla da övünüyorlar.

En başları Isi'dir. Bu zat, amele güruhu arasında fesad sokup, gündeliklerini artırmak için defalarca grev yaptırmıştı. Kendisi demircilikten ileri gelmedir. Doğrusu, merkumun sanatı iktizası Paris'i de, demir gibi her gün bin türlü biçime sokmaktadır.

İşte bu adam, arkadaşlarıyla beraber olduğu halde, Devlet dairelerini zapt eylemiştir. Hazine hep elindedir. Banka üzerine bir milyon frankla havaleler çekiyor ve bankerlerin bile kasalarına ilişiyor. Paraları aldıktan sonra, sıra muharebeye geliyor. Paris Hükûmeti'nin yahut *Komün*'ün beşyüz bin nefer silâhlı adamı var.

Bunların çoğu çocuklar ise de, *Komün*'ün dediğini yapıyorlar. Top ve mitralyözleri de vardır. Her sokakta metrisler, barikatlar yapmışlarsa da bunların altından araba geçmesine müsaade ediyorlar.

Sen Nehri'nin sağ tarafında olan kal'alar bunların, elinde, sol taraftakiler Almanlarda. Asâyiş taraftarları nümayişe kalkmışlarsa da Belvil millî askerleri bunların üzerlerine ateş edip otuz neferi öldür-

müşler, altmış kadarını yaralamışlardır. İtaat etmiyenleri idam ediyorlar. Herkes, korkusundan, evine zahire dolduruyor. Yiyecekler, kıtlık zamanında olduğu gibi, fiyatlanıyor.

Versay askeri Paris'e girecek, deniliyor ise de, âsilerin elinde bulunan topların önünden ne suretle geçebilecekleri bilinemez. Fakat, Versay askeri Paris'i hücum ile mi, yoksa yine açlıkla mı alacaktır, anlaşılamıyor."

Yayımlanan yazılar arasında Paris ihtilâlcilerini Doğu tarihinin sahifelerinden aranıp çıkarılan Mazdek'e benzetenler de vardı:

"Şu Fransız kavmi neydi? Ne oldu? Nasıl yükseklerde görünürlerdi, ne aşağı derekelere düştüler. Hay gidi Paris! Bir zaman yeryüzünün cenneti idin. Meleklerle doluydun. Şimdi cehenneme döndün, içinde zebaniler dolaşıyor.

Ne gariptir ki, daha yedi sekiz ay önce, "Berlin'e gidelim, Berlin'e!" diyen Fransızlar bugünkü gün birbirine düşüp; Paris'tekiler "Versay'a gidelim, Versay'a!" ve Versay'dakiler "Paris'e gidelim, Paris'e!" diye bağırışmakta ve hemcins ve hemmezhep oldukları halde birbirlerine kurşun atıp yurtlarını harap etmektedirler. Bu iki Hükûmetin, yani birbirlerine düşman gözile bakan Paris ve Versay Hükûmetlerinin sonunun ne olacağını kimse bilmiyor.

Versay Hükûmeti'nden alınan haberlerden âsilerin eyaletlerde taraftarları olmadığı anlaşıldığına göre, Paris Hükûmeti'nin mukavemet edeceği umulmaz. Ama, Versay Hükûmeti de gerçek durumu saklıyor mu nedir?

Paris'te ahalinin âsilerle birlik olduklarına ve âsilerin yiyeceği olmayıp meyus bulunduklarına dair verdikleri haberlere göre, şimdiye dek âsiler mukavemetten yüz çevirmelilerdi. Oysa, günden güne çoğalıp kuvvetleniyorlar. Hatta, Paris Piskoposunu hapis ve Kiliseleri yağma ve yirmi papazı öldürmüşlerdir. Eğer eyaletlerde elleri olmasa buralara dek çıkışabilirler miydi?

Versay Hükûmeti'nin Almanya'da esir bulunan askerlere itimadına gelince bu mücerred bir emniyettir. Çünkü, âsilerin mesleği madem ki, yağmadır; o askerin de, fırsatı ganimet bilerek, âsilere uymak suretile, nefislerine hizmet edecekleri akla daha yakındır. Asilerin kaç bin

neferden ibaret olduğu iyice bilinmiyorsa da, bazı gazetelerin sözüne bakılırsa iki yüz bine varmıştır. Ve *Mond* adındaki gazetenin rivayetine göre, beş yüz de topları vardır. Paris istihkâmlarının da birazı bunlarda, ve birazı Almanyalılardadır. Versay Hükûmeti'nin elinde, anlaşılan bu istihkâmlardan Mon Valerin kal'asından başka mahal yoktur.

Asiler bu kal'ayı da zaptedecek olursa, Versay Hükûmeti'nin zayıf olup mukavemet edemiyeceği meydana çıkar. Ancak, Hükûmet âsilerin elinde kalacak, yani Fransa *Kırmızı Cumhuriyet* olacak mıdır? Hayır! Madem ki, bunların esas fikirleri *emvâl ve iyâl iştirakidir*; fukara ve işsiz güruhundan başka bunlara inkiyad eder bulunamıyacağından nihayet elbette tarumar olurlar.

Tarih kitaplarında yazıldığına göre: Kubâd'ın saltanatında, Mezdek adında bir herif Peygamberlik dâvasına kalkışarak:

"Bütün insanlar Adem ile Havva evlâtları olduğu cihetle birbirile kardeştir" diyerek, bu iştirâk-i emvâl ve iyal mezhebini meydana çıkarmış; ve Kubâd da zayıf akıllı olmakla o mezhebi kabul eylediğinden, merkum kârhane-i âlemde babası belirsiz birtakım evlât yetiştirmeğe vasıta olmuştu. Daha sonra, Nûşirevan, babası Kubâd'ın ölümü ile, tahta oturunca, Mezdekîlerin hepsini öldüreyim diye evvelce yemin ettiğini hatırlatıyor. Tahtın yanı başında oturan mezhep Başkanı Mezdek:

"Bütün mevcut nüfusu öldürecek misin? Halk, seni bizi öldürsün diye mi kendilerine Hükûmdar eylediler?" demesi üzerine, Nûşîrevan da:

"Ey veled-i zinâ! Hatırında mıdır ki, babamdan annemle yatmağa izni alıp hareme girerek, annemin odasına doğru geliyordun. Ben gelip senin ayaklarını öperek, reca eyledim de, annemi affettirdim. O murdar çoraplarının kokusu hâlâ burnumdan gitmedi" demiş.

Ve Mezdek de:

"Evet öyle olduydu," cevabını verince;

"Alın şu herifi!" diye öldürülmesini emretmiş ve onu öldürüp cüssesini ateşe yaktırdıktan sonra Mezdekiyye taifesinin kanı ibahe edip ve hükmeylediği memleketlere fermanlar gönderip kadın erkek bu mezhebe sülûk etmiş olanların cümlesini kırdırmıştır.

İşte, bu mezhebe sülûk etmiş olan Paris âsilerinin de, farzedelim,

bir müddet Hükûmet icra etseler de, ilerde Mezdekiyyeler gibi bir mücazata duçar olarak Hükûmetlerinin darmadağın olacağı aşikârdır.

Sahiden şaşılacak şeydir ki, *ilm-i servet* (yani politik ekonomi) kitaplarında endüstrinin ilerlemesini gerektiren maddelerin birincisi rekabet olduğunu ve bu cihetle esnaf arasında şirket akdinin caiz olmadığını söyleyen; ve uygarlık ve maarif cihetile dünyaya önderlik eden Fransızlar, bugünkü gün, umumun emvâl iyaline ortak olmak ve hayvan gibi yaşamak arzasundaki âsilere meydan veriyorlar."

Gazeteler, Komün'ün Resmi Gazete'sindeki kararnameleri ile Versay'da basılan Resmi Gazete'nin beyannamelerini verdikleri gibi, Paris'teki olaylara ait, çeşitli gazetelerden ilgi çekici havadisler de aktarıyorlardı (21 Nisan 1871). *Frans* gazetesinden şunlar alınıyordu: "Paris'te şimdiye kadar halktan hiç kimse öldürülmemiş ve idam edilmemiştir. Pek çok kimseler yakalanmışsa da az bir müddet zarfında serbest bırakılmıştır. Bazı gazetecilerin Komite tarafından mahkûm edildikleri doğru değildir. Acaba, avam Cumhuriyeti itidal çizgisini aşacak mıdır? Doğrusu burasını bilemeyiz. Adetlerimizin ve davranışlarımızın gitgide itidal bulduğu anlaşılıyor. Hele şurası gariptir ki, evlenme hususu, hatır u hayâle gelmez surette çoğalıyor. Çünkü, şimdi evlenenler, evvelce olduğu gibi birtakım külfet ihtiyarından kurtulmuşlardır. Sokaklarda sigara satanlar olağanüstü çoğalmakta olup, bundan üç gün önce, Paris'te otuzdan ziyade olmadığı halde, bugün belki beş yüzden fazladır. Bunlar, demiryol istasyonlarile kahvehane ve tiyatro kapılarında durup sigara satmaktadırlar. Hatta, dükkân sahibi bir tütüncü, üç günden beri eskiden yaptığı alışverişin yarısını bile yapamadığını söylemiştir.

Paris emlâk sahiplerine gelince, Komite'nin geçende kiraların muafiyeti hakkında yayımladığı ilânname üzerine ev ve dükkân sahipleri kendilerini pek zarar görmüş saymaktadırlar. Birçok kiracı, eşya ve mefruşatını alarak ve ev kirasını ödemiyerek savuşmakta olup, ev sahipleri bunları durdurmağa kalkıştığında, kiracılar derhal millî askerleri çağırarak, ev sahibini Komite'nin emirlerine itâate zorlamaktadırlar."

Kloş gazetesinden aktarılan bir yazıda ise aleyhte olarak şu satırlar okunuyor:

"Komün'ün bize vereceği serbestlik nedir? Basın özgürlüğü değildir. Çünkü gazeteleri kapatıyor. Seçim özgürlüğü değildir. Çünkü zorla umumun oy kullanma hakkını nakz edip, azınlığı çoğunluğa üstün tutuyor. Söz özgürlüğü değildir. Çünkü, düşünülen şeyi serbest söylemeği yasaklıyor. Vicdan serbestliği değildir. Çünkü, Komün'e muhalefet eden millî askerlerin toplanmalarına müsaade etmiyor. Ticaret serbestliği değildir. Çünkü, şarap tüccarını mallarını ihraçtan men ediyor; ve şimendiferlere eşya naklettirmiyor. Mukavele serbestliği değildir. Çünkü, Sigorta kumpanyalarını basıyor. Doğmak ve ölmek serbestliği bile değildir. Çünkü Komün, ölüm ve doğum ifadelerini kabul etmiyor. Gidip gelmek serbestliği de değildir. Çünkü, Paris yine muhasara altına alınarak, sokaklarda kâmilen metris yapılmış, barikat kurulmuş olduğundan, biz, esirlerin bile mâlik olduğu özgürlüğe sahip değiliz.

Kısaca; dilenme özgürlüğünden başka özgürlük kalmamıştır. Komün'ün de arzu ettiği acaba bu mudur? Fakat, söz ve kalem özgürlüğü geri verildiği gün, Komün, bir dakika bile mubahase serbestliğine karşı duramaz; ve toplanma serbestliği geri verildiği gün, Martın onsekizinde galebe etmiş olan ihtilâl erbabı yenilecektir. Hele gidip gelmek ve kapıları açmak serbestliği geri verildiği gün, Komün üyeleri hemen bundan faydalanıp kaçsalar fena olmaz.

Şimdilik, muameleler durmuştur. Dükkânlar kapanmakta, zahire fırlamakta ve emniyet kalmamaktadır. Cumhuriyet erbabı da, Komün yüzünden zarar görüp, bu sırada ancak Prusyalılar seviniyor. Çünkü onlar, Komün kadar bize fenalık yapamadılar."

Gelen havadislerde, Paris'teki Türk Elçiliğine iki humbara isabet ettiği de bildiriliyordu.

Komün askerinin durumu hakkında şu havadis enteresandı:

"Komün askeri nizam ve gönüllü ve millî askerler ve topçu neferlerinden mürekkep mahlût bir ordu olup, silâhları bir siyakta olmadığı yani kiminin elinde kıçtan dolan tüfenk, ve kiminde âdi karabina bulunduğu gibi trampete ve boruları dahi âdi davul ve zurnadan ibaret imiş..."

Enteresan havadisler birbirini kovalıyordu:

"Paris'te Volter Caddesi'nde bir giyotin yani ölüm makinasının yapıldığı..."

"General Dombrovski şöyle diyor:

"Şiddetli bir savaştan sonra, yine mevkiimizi zapt eyledik. Bizim askerlerimizin sol kanadı ileriye doğru hareket ederek düşmanın erzak ambarlarını zapteyledi. Her ne kadar düşmanın topları şiddetlice ateş etmekte ise de, askerimiz savaştan geri durmamaktadır. Bizim sağ kanadımız, muntazam askerlerden (Versaylılardan) pek ilerlemiş birkaç taburu kuşatmak üzere hücuma kıyam ediyor. Şimdi bana beş tabur taze asker yetiştirilmelidir..."

Levant Herald'den yapılan bir özet, Paris'teki Kızıl Cumhuriyet Başbuğlarının biyografilerini şu şekilde sunmaktaydı:

"Paris'te Hükûmeti gasp ile itibarlı ahaliyi korkutan ve millî askerlere kumanda eyliyen, ve, bütün milletin oyile teşekkül etmiş olan icra kuvvetile bütün Fransa halkı demek olan Millet Meclisine karşı isyana cüret eden adamlar kimlerdir? Bunlar düzce bir sürü hazeledirler ki, bilginin kaynağı, zarafet ve zekâvetin mercii sayılan Paris'i tasallut pençelerine geçirmişlerdir.

Bu nesnelerin, bu yırtıcı hayvanların birincisi Harbiye Nâzırlığını gasp eden Ceneral Klüzre'dir. Bunu arslana veya kaplana benzetebiliriz. Bu adam, vaktile Cezayir'de ün salmıştı. Ancak, bu ünü şecaat ile değil, yorgan hırsızlığı ile kazanmıştı. Yüz adet yorganı Yahudiye satmış, hile anlaşılınca kabahati çavuşların üstüne atmıştı. İstifa ile yakasını kurtarıp bir çiftliğe müdür oldu. Orada, tüylerinden merinos dokunan bir sürü koyunu çaldı. Amerika'ya göç etti. Güneylilere karşı savaşta bulundu. General rütbesini aldı. Sonra Faniyan eşkıyası güruhuna girip, İrlanda'da Cumhuriyet tesisini ve 1866 Mart'ında İngiltere temel yasalarının kaldırılmasını taahhüt etti. Fakat, Londra'dan başka yere gidemedi. Sonradan, Paris'te İhtilâli tahrik ile uğraşarak, Komün'ün Harbiye Nâzırı oldu.

İkincisi Dahiliye Nâzırı Garliye adındaki kimsedir ki, öteki kadar

azılı değildir. Çünkü, henüz bekçilerinden birini yemedi, komşusunun yiyeceğini çalmadı. Bundan önce bir çamaşırhane ile bir hamam işletmekteydi. Ahaliden zorla mallarını alıyor. Galiba, Blanki ile arkadaşları, akıttıkları kan lekelerini temizlemek için bir çamaşırcıya muhtaç olacaklarını bildiklerinden merkumu ele almışlardır. Fakat Lökont ve Toma adındaki Cenerallerin öldürülmeleri gibi lekeleri yıkamak için ne Paris'te bulunan sabun, ve ne Sen Nehri'nin suları yeter.

Üçüncüsü Maliye Nâzırı Varlen'dir. Bu da tamahkâr bir tilkidir. Vaktile çiftçi idi. Bir Yardım Derneği parasından irtikâbı rivayet olunur. Bu tilki bir semiz kaz çalıp arkadaşlarından saklamış; onlarla bozuşup kurtlara karışmış; kurtlar da kendisini takdir edip, kaza göz yumarak, avlarının korunmasını ona bırakmışlardır...

Mösyö Jül Vales eskiden bir köy okulunun kapıcısı olduğundan bu defa Umumî Maarif Meclisine getirilmiştir.

Doktor Kupil delinin biridir. Bütün beden hastalıklarının kaynağı hüsyeler olduğunu keşfettiği için, kendisine Maarif Nâzırlığı verilmiştir.

Dombrovski adındaki hayvan ihtilâl askerlerinin Başkomutanıdır. Lehistan isyanlarında ün almıştır. Fransa'ya göç ederek, pasaport ve diğer evrak sahtekârlığıyle vakit geçirmekte olup, fukara Lehlilere isyan esnasında şecaat gösterdiklerine dair şahadetnameler uydurur; ve bu vesile ile şunu bunu dolandırıp para toplardı. Fakat en büyük işi İhtilâli tahrik etmek ve fesat ateşini tutuşturmaktır.

Asıl fesat reisi ise Blanki'dir..."

Goluva gazetesinin 10 Nisan tarihli nüshasında Paris'le ve komünarlarla ilgili bir havadis Türk okurlarına şu şekilde sunulmuştur:

"Paris'ten gelen bir yabancının anlattığına göre: Fransa başkenti hüzün ve melâl renkleriyle nakış ve tasvir olunmaktadır. Paris'te olağanüstü bir dehşet ve terör vardır. Biçare ahalinin birbirine emniyeti kalmamıştır. Asker olmamak için evlerinden kaçıyorlar. Kadınlar kıymetli eşyalarını saklamak için emniyetli yerler aramakta ve Paris'ten çıkıp kurtulabilmek veyahut dışarda bulunan akrabalarına mektup göndermek için yabancı elçiliklerin himayesine sığınmaktadırlar. Bankalar kâmilen muamelelerini durdurmuşlardır. Paris halkı tasavvur

edilemeyecek kadar zarurettedirler. Rehinle fakirlere ödünç para vermek için açılmış olan Mon dö Piyete'de para kalmadığından yığılan ahaliden bazıları pek büyük güçlükle birkaç frank ödünç alabiliyorlar. Sokaklar gündüz millî askerlerin taburlarına piyasa yeri olmuştur. Bu adamlar, gelen geçeni zorla askere alıyorlar. Ne yaşa bakıyorlar, ne de tâbiiyyete. Geceleri sokaklar haydut ve yağmacılarla dolu olup, bunların içinde birçok karılar da bulunuyor. Bunlar, şunun bunun evine hücumla yağma ediyorlar. Paris, bir cehennem haline girmiş; ve bazı hikâye kitaplarında anlatılan haramiler mağaralarına dönmüştür."

Hakayık-ul Vakayi'in 27 Nisan sayısında, 18 Nisan 1871 tarihi ile Londra'dan gelen bir yazıyı okuyoruz:

"Paris Komünü'ne teveccüh göstermek için, Pazar günü Londra'da Hayd Park bahçesinde bir gösteri yapılmıştır. Fakat, bunu düzenliyenler maksatlarına ulaşmadılar. Paris'teki emvâl iştiraki taraftarlarının Londra'da bulunan taklitçilerini temaşa için sayısız ahali toplanmışsa da çoğu söylenen nutuklardan nefret ederek çekilmiş ve gösteri de karmakarışık bir şey olmuştur. Ayaktakımı, önceden sözleştikleri gibi İrlandalılarla birleşmek istemişlerse de, merkumlardan kimseye tesadüf etmemiş olduklarından: "Yaşasın İrlanda!" diye bağırarak, doğru Hayd Park bahçesine gitmişlerdir. Orada Müri adında bir kunduracı bunlara başkanlık edip, merkum, Paris Komünü'ne hitaben, mufassal ve tabedilmiş bir kâğıt okumuştur:

-Ey biraderler! Size Umumî Cumhuriyet adına can ü gönülden hâlisâne selâmlar ederiz. İnsan hürriyeti ve Belediye hakları için yaptığınız teşebbüslere an-samim teşekkür ederiz. Biz sizi bugünkü ilerlemelerin rehberleri; illetlerden ve marazlardan sıyrılmış yeni bir insanlık heyetinin mimarları tanırız. Sizi çiğnetmek isteyen Versay adamları ise Napolyon'un şakirtleri ve Avrupa Despotlarının korkak ve mürtekip hizmetkârlarıdır. Bunların seçilmeleri, papazların cahil bıraktığı köylüler tarafından yapılmış; ve Prusyalıların süngüleri henüz Fransızların boğazına dayanmış iken, barış şartlarını kararlaştırmak üzere seçilmişlerdir. Bu vazifeleri de şîn ve ârı mucip olacak bir surette bitip, vatandaşlarınızın bir kısmı Alman haydutlarına teslim olmuştur. Bununla beraber, Versaylılar hâlâ Hükûmette kalmak sevdasında

bulunup, sizi esaret zincirine bağlamak istiyorlar.

Bizler Komün'ün başarısını arzu ederiz. Milletin ihtiyacına sarf olunmak üzere, sarayların vesair İmparator emlâkinin satılması; din işleri ile siyaset ve Devlet işlerinin ayrılması; Kur'a ile asker alınmak usulünün ve nizamiye askerlerinin lağvedilmesi alkışlanacak ve takdirle karşılanacak şeylerdir. İş ve çalışmada, öğretim ve eğitimde, maliyede yapılan reformların iyi sonuçlara varacağını umarız. Yalancı, irtikâpçı ve rüşvetçi gazeteler despotların, müstebitlerin organlarıdır.

Orada hazır bulunan beşyüz kadar çoluk çocuk vesaireden mürekkep olan ayaktakımı okunan bu kâğıdı gûya oyçoğunluğu ile kabul eylemişler; ve bunun üzerine Fransızların Marseyez makamını çağırarak Hayd Park bahçesinden çıkıp işbu komedyaya bu veçhile hitam vermişlerdir."

Hatırlatmak gerekir ki, 16 Nisan'da, Hayd Park'ta büyük bir cumhuriyetçi miting tertip edilmişti. Bu miting'te otuz bine yakın insan toplanmıştı. *Times* gazetesine göre, mitingte, burjuva paltoları işçi gömleklerinden fazlaydı. Hazır bulunanlar Komün'ü tebrik etmişlerdi:

"Sizi dünya cumhuriyeti adına selâmlıyoruz... Bütün insanlığın hürriyet ve azatlığı için savaştığınıza inanan biz Londra halkı size dostluk ve kardeşlik elini uzatıyoruz."

Ve, Komün'ün *Resmî Gazete*'si (*Journal Officel*), 20 Nisan tarihli nüshasında bunu derc etmişti.

Efrencî 28 Nisan 1871 tarihli gazetelerde, Komün hakkında, şu çeşit havadisler yer almaktadır:

"Elektrikle yüklü iki bulutun çarpışmasından yıldırım çıktığı gibi, Versay ile Komün'ün çarpışmasından da dahili muharebe, vatandaş savaşı zuhur etti. Artık, tarafsızlar için temaşadan başka çare yoktu. Fransa'nın birinci Devriminde, Büyük Fransız İhtilâli'nde, ay isimleri değiştirilip nebat isimlerine tatbik edilerek yeniden konan isimler, bu defa Komün tarafından tekrar kullanılmağa başlanmıştır. Bu takdirde, şimdi *Jerminal* yani filizlenmek ayındayız. Paris ikinci defa olarak kuşatılmıştır. Şimdilik zahire ve yiyecek varsa da, herkesin korku ve

dehşetten iştihası kapanmıştır. Birkaç günden beri Paris'te, dışardan mektup ve gazete alınmamıştır.

Çarpışmaların haberleri, elbette, telgrafla tarafınıza gelmiş olmalıdır. Bir büyük savaşla işin biteceği söylenmekte ise de, bunun ne vakit olacağı belli değildir. Versay askeri, -yahut buradaki deyişe göre- Tiyer'in haydutları aleyhinde, geçen Eylül ayından beri talim etmekte olan millî askerler dayanıyorlar. Bunların bütün levazım ve silâhları mükemmeldir. Ve, Prusyalıların savaş kaidelerine uyarak, ve ağaçları yahut duvarları siper alarak harb ediyorlar. Ancak, nafile yere barut ve kurşun harcıyorlar. Çünkü, Versay Hükûmeti'ne bütün Fransa yardımcıdır. Millî askerler de Versay'ı alamıyacaklarını bilirler. Şu kadar var ki, Paris ahalisinden pek çokları Versay askerlerinin girmesini bekliyorlarsa da, Paris de kolaylıkla zapt olunamıyacaktır. Mon Valerin Kal'ası, Versay askeri elinde bulunduğundan, bu kal'anın topları sayesinde, Versay askeri Paris'in önüne kadar gelebilirse de, Paris'te sokaklarda kurulan barikatlardan (metrislerden) dolayı, birçok günahsızın kanı dökülmedikçe, Paris'i zapt edemezler. Bundan ötürü, Versay askerinin *-gard nasyonal* denilen- millî askerleri Paris içinde kuşatarak açlıkla teslim olmağa zorlıyacağı melhuzdur.

Bu iç savaşta, birinci olarak kan dökülmesi nisanın ikincisi olan pazar sabahı vukubulmuştur. Şöyle ki, *Komün*'ün emrile, millî askerlerin taburları akşamdan şehrin dışına doğru çıkmış; ve bazıları, o esnada: "Yaşasın Komün!" diye bağırmıştır. Bunlar, Tiyer'in nizamî askerlerinin kendilerile beraber olacağını hulya etmişler ise de, hareketleri sırasında Mon Valerin kalâsından üzerlerine humbara yağdırıldığından zanlarında isabet etmediklerini anlamışlardır...

Komün askeri, bu hareketlerinde yedi bin kişi telefat vermiş; ve ölü ve yaralı araba ve vagonlarla Paris'e taşınmış olduğundan, Komün tarafını tutan gazeteler ve hatta Mösyö Roşfor bile bu muhataralı hareketlere emir vermiş olanları şiddetle takbih ediyorlar.

Paris'ten hekimler ve cerrahlar kaçmış olduğundan hasta ve yaralıları tedavi edecek hekim bulunamıyor.

Hele, istihkâmlar üzerinde, millî askerlerden biri yaralansa, yaralanan uzvu hemen kesip gömüyorlar. Bu askerler şehrin dışında et pişirmek için pek çok defa ateş bulamadıklarından eti çiğ çiğ yiyorlar.

Paris çok sıkıntılı bir durumdadır. Arabalar, kâmilen ölü ve yaralı taşıyor. Ahali, Trukador adlı tepede toplanarak dürbünlerle muharebeyi temaşa ediyorlar. Ölü arabaları şehre girdiğinde, herkes üzerlerine koşup kendi akrabasından ölü bulunup bulunmadığını anlamak istiyorlar. İstihkâmlar üzerinde bekleyip, askerin muharebeden dönüşünde hayatta olduklarını süratle akrabalarına bildirmek üzere, isimlerini bir kâğıda yazarak, süngülerin ucuna geçirip, istihkâmlarda bulunanlara veriyorlar.

Bunların deyişine bakılırsa, Versay vahşilerine nazaran Prusyalılar medenî adamlar imişler.

Komün'ün papazlar aleyhindeki icraatını tarife hacet yoktur. Bir kiliseye Pantigon adını verdiler; ve Romalıların içinde Savaş Tanrısı olan Janus'un tapınağı gibi, muharebe sırasında kapıları gece gündüz açık bırakıyorlar; ve Kilise Kubbesi üzerinde bulunan istavrozu da kırmızı bandıraya direk yerine kullanıyorlar."

Gazeteler yalnız reaksiyoner basını yansıtarak Komün aleyhindeki yazıları yayımlamıyorlar; Komünarların lehindeki belgelere de yer veriyorlardı. İşte "Paris Komitesi'nin Fransız Milletine Beyannamesi" bu kategoriye giren bir belgedir.

Hakayık-ul Vakayi'in 31 Nisan 1871 tarihli sayısında "Paris Komitesi'nin Fransız Milletine Beyannamesi" şu şekilde sunulmuştu:

"Paris'in yeniden kuşatılarak topa tutulmasını ve Fransız kanının yeniden dökülmesini icap eden bugünkü çarpışma kamuoyunun durumumuzu bilmesi gerektirdiği gibi, İhtilâl sebeplerini de Paris ve bütün Fransa bilmelidir. Şimdi uğradığımız yeis ve matemden terettüp edecek sorumluluğun; Fransa'ya ihanetle Paris'i düşmana teslim ve şu ihanetleri unutturmak ve izlerini silmek için Fransa Başkentini ve Cumhuriyeti ve hürriyeti harap etmeği tasmim ve teşebbüs edenlere isnat olunsa hakka ve adalete uygundur.

Komitemizin görevi, Paris halkının arzu ve temayüllerini tasdik ve ilân ve Mart'ın 18'inci günü vukubulup, Versay takımının müteaddit ve çeşit çeşit tezvirleriyle henüz encamı bilinmeyen şu İhtilâlin ne gibi sebeplere dayandığını anlatmaktır.

Bu defa da, Paris halkı Fransa'nın heyet ve ahlâk ve idaresini ıslâh

ve servet ü sâmânını tamir için her türlü fedakârlıkları ihtiyar etmekte ve cesaretle canını feda etmektedir.

Bu halkın acaba istediği nedir?

Milletin hakları ile ilerlemesine tek medar bulunan Cumhuriyet usulünün tasdik ve ibkası; ve, her bir yurttaşın ve istidat ve kabiliyetine uygun surette bütün haklarının korunmasını üstüne alan *avâm cumhuriyeti* ve Komün usulü'nün Fransa'nın her tarafında tamim ve icra olunmasıdır.

Avam Cumhuriyeti bir şirkettir ki, buna girenlerin kavuşacakları serbestlik için bir sınır olmayıp, yalnız başkasının hakları ve serbestliğiyle sınırlandırılmış bulunacaktır. Demokrasi usulüne uygun bir surette teşkil olunacak Belediye Meclisi'nin hakları; şehrin gider ve gelirini gösteren cetvelin tanzim ve tasdiki ve vergi ve diğer rüsûmun tarh ve tevzii ve Belediye İdaresine mahsus hizmetlere nezaret ve şehrin mahkemelerile, zabıta ve mekteplerini tertip ve tanzim ve emlâki idare ve Belediyede kullanılacak hâkimlerle memurların nasp ve tâyini ile gereğince bunların azli ve kişi özgürlüğü ile mezhep serbestliği haklarının muhafazası ve heyetin ittihaz edeceği kararlara avamdan her ferdin müdahale eylemesi ve şehrin muhafazası ve âsâyişin ipkası için gerekecek millî askerler subaylarını seçmesi hususlarından ibarettir.

İşte, Paris bundan ziyade teminat istemez. Ancak bu usulün Fransa Merkez Hükûmeti bulunacak İcra Heyetinde de terviç ve iltizam olunmasını ister. Şu kadar ki, Paris kendi halkının durumuna göre, çocukların eğitimi, bilgilerin öğretimi, ticaret ve mübadelenin ilerlemesi için, mahallince lüzumu görünecek bazı tadilât ve reformlar icrasile, mülkün yönetiminde ve servetin tasarrufunda bütün fertlerine pay ayırarak bu bapta daha önceki denemelerden ayrılmayacaktır.

Düşmanlarımız, vatandaşlarımızı aldatmak için, güya Paris'i diğer şehirlere tahakkümle bütün Fransa milletinin hükümranlık haklarını eline geçirerek, diğer şehirlerin bağımsızlığını ve haklarını çiğnemek arzusunda olduğunu iddia ediyorlar. Bunların rivayetince, güya biz, Fransa'nın birliğini bozmak istiyormuşuz.

Gerçekten, İmparatorluk ve Krallık'la meydana gelen birliği yani zulümle milletin servetini ve emeğinin meyvesini israf etmek için

birtakım gaddar memurların birliğini ilga ile cümlenin emniyet ve âsâyişini ve hürriyet ve serbestliğini sağlamak için, fertlerin birbirlerile ortaklaşarak birlik vücuda getirmesini istiyoruz. Onsekiz Mart İhtilâli, istenilen surette bir idare usulünün vücuda getirilmesi maksadile yapılmıştır.

Biz, Fransa'yı birtakım papazların ve asker ve sarrafların ellerinden kurtarmak istiyoruz. Zira, böyle idareler, Fransa'nın harabiyetini ve milletin fakr u zaruretini gerektirir. Bu halde, Paris'in Versay aleyhine ayaklanması ve millî askerlerimizin göğüslerini, fedakârca, tüfek kurşunlarına hedef yapması, herhalde, Paris'in ya tamamile harap olması veya ebedî galibiyet kazanmak gibi bir sonuç verecektir. Bizim fedakârlıklarımızdan faydalanacak bütün Fransa, avâm Cumhuriyetini terviç edip, zâlim Versay Hükûmeti'ni savaşı durdurmak için zorlamalıdırlar. Bizim vazifemiz kavga etmek midir?"[32]

Komün olayları münasebetile, yalnız komünizm meselesi ele alınmıyor; *Enternasyonal*'den sık sık ve de uzun uzadıya bahsediliyordu. *La Turquie*'den çevrilen bir yazı, bizi bu hususta aydınlatacak niteliktedir.

İstanbul'da yayımlanan 1 Mayıs tarihli *La Turquie* gazetesinde, "*Il faut compter avec son ennemi*" başlıklı, imzasız, bir makale yayımlanmış ve bu yazı, "Düşmanı Hakir Görmemelidir" başlığı ile Türkçeye çevrilmişti.

Birinci Enternasyonal ile ilgili olan; ve, Almanya'daki *Sosyal Demokrat* gazetesinden aktarılmış pasajları ihtiva eden bu yazıyı sunuyoruz:

"Fransa ile Prusya arasında vukua gelen muharebe esnasında, bazıları bu muharebenin Almanya'ya dahi tesirleri görüleceğini ve hele Almanya'nın sefil sınıflarına tesir edeceğini iddia eylemişlerse de Prusya Devletinin fikirlerini yayan gazeteler bu iddiayı hiçbir şey yerine koyamamışlardı.

Lâkin, Almanya orduları vatanlarına döner dönmez, bundan birkaç ay önce düşünülen tesirler görünmeğe başlamıştır. Şöyle ki, her bir Alman neferi evine ve köyüne, işçinin durumile görebileceği iş hakkında

32 **Hakayık-ul Vakayi**, 31 Nisan 1871, s. 2-3.

birtakım yeni fikirlere sahip olarak dönmektedir. Bunun sebebi ise, her nevi kölelik olursa olsun ondan yakayı kurtarmak hususudur ki, bu fikirler kolaylıkla her tarafa yayılacaktır. Bir de, her milletten amele güruhunu (işçi sınıfını) sermayedarların pençesinden kurtarmak için öteden beri *Enternasyonal* adile teşekkül etmiş olan gizli Cemiyet, Prusya vükelâsının Korespondans dö Berlin adlı gazetenin ihtarlarına kulak asarak, Prusya'da zuhur eden temayüllere önem vermemeleri bir nevi tedbirsizlik olur.

Filvaki, Prens Bismark, bundan önce:

-Ben ahalinin sefil sınıflarından korkmam!

demiştir. Ama, şimdi vakitler değişmiş ve yeni fikirler pek ziyade yayılmış olduğu gibi, Almanya dahi Avrupa'ya kudret ve kuvvetini göstermekle beraber içerde âsâyişi yerinde tutacak sebebleri aramakla iç durumunu düzeltmek sevdasından vazgeçmemiştir.

Ve bir de burasını tekrar ederiz ki, fertlerin temayüllerinden ve arzularından başka bir Heyet vardır ki, bütün bu arzuların meydana gelmesini yüklenerek çeşitli ulusların başlıca gücü olan sefil sınıflara dayanarak bunları kapitalistlerin pençesinden kurtarmayı vaat eylemiştir.

Bu o derece açıktır ki, bunu anlamak istemiyenler bâtıl fikirlerinde direnenlerdir.

Aldanmak vakitleri geçti. Zaman gayet nâziktir. Geçen savaş Fransa'da İmparatorluğun yıkılışını ve yerine Cumhuriyetin kuruluşunu mucip olmakla beraber, bir süreden beri gizli kalmış olan bazı zehabı meydana getirmiştir.

Uzağı görmez veya görmek işine elvermez bazı politikacılar amele güruhunun (işçi sınıfının) sermayecilerin ellerinden kurtulmak için girişikleri hareketlere anlamsız demişlerdir. Oysa, amele güruhunun gerek Fransa'da, ve Avusturya, Prusya ve Saksonya'da, kapitalistlerin icbarından, zorundan ve baskısından, kurtulmak için, Enternasyonal Cemiyeti'nini yardımile bir müddet çalışmaktan vazgeçerek, yani grev yaparak, istedikleri ücreti sermayedarlardan koparmağı başarıncaya kadar ittifak akdetmeleri anlamsız değildir. Yani, bu güruhun (sınıfın) sermayenin haiz olduğu imtiyazlardan iş ve emeğin de pay alması için, fabrika ve tezgâhlarda çalışmaktan geri durmaları (grev yapmaları),

aralarında gayet muntazam bir gizli Cemiyetin varlığına delâlet eder.

İşte, Almanya dahi amele güruhunun yani işçi sınıfının şu haklı dileklerinden kurtulamayıp Hükûmet ve kapitalistler ittifak ederek buna engel olsalar da galebe edemiyecekleri bellidir."

Sosyal Demokrat adlı gazetenin:

"Avrupa'nın bir Başkentinde, Paris'te, işçi sınıfının başa geçmesi kâfidir. Zira ol güruhun (sınıfın) açtığı kırmızı sancak altında birkaç sene sonra, yalnız Fransızlar değil, bütün Avrupa amele güruhunun, yani işçi sınıfının toplanacağını şimdiden ilân edebiliriz."

diye yayımladığı yazılar sırf safsata değildir. Çünkü, *Enternasyonal gibi büyük bir gizli cemiyet*'in fikirleri budur.

Hele, Paris'i kana bulayanlar bertaraf olsun ve mesele Komitenin mezaliminden kurtularak, barış yolile meydana çıksın; o vakit, bu *Sosyal Demokrat* gazetesi ile aynı fikirde olanların pek çok bulunduğu anlaşılacaktır. Zira, her tarafta, amele güruhu, işçi sınıfı incinerek, ücretleri yetersizdir. Bu sınıf artık açlıktan telef olmaklığın ne olduğunu anlamış bulunduklarından sağduyu sahibi olanlar bu durumun ıslâhına teşebbüs etmiştir.

Enternasyonal Cemiyeti'nin maksadı emekten başka geçim vasıtası olmayan sınıfların durumunu, ıslâh çaresine teşebbüsten ibaret olduğundan, Almanya'nın da, şu reformlardan payını alarak, ihtilâllerin artık büsbütün önünü alacağını umarız.

Komün'ün yukarda adı geçen Beyannamesi tepki yaratmıştı. Beyannameye verilen ve 5 Mayıs tarihli gazetede yer alan "Komün" başlıklı cevap şuydu:

"*Komün*, Paris ahalisini bu derece felâkete uğrattığı halde, bir yandan da isyanda ısrar etmesinden dolayı taraftarları bile, *Komün*'ün maksadı neden ibaret olduğunu söylemeğe zorladığından bu defa bir Beyanname ilân eylemişlerdir.

Avrupa'da bazı yazarların fikirleri şudur ki: Fukara ve amele güruhunun geçimi ve mutluluğu ve tedbirlerin alınması toplum tarafından düşünülmelidir. Esas maksat ihtiyaç içinde kıvrananların umumun

mutluluğuna ortak edilmesidir. Çünkü, Avrupa'da, işçiden çoluk çocuk sahibi bir adam günde dört beş frank kazanmakla elbette ki refah içinde yaşayamaz. Ezcümle, kadınlar dikiş dikmek veyahut diğer kadınlara müteallik iş işlemekle, pek çoğu günde üç dört franktan ziyade kazanamaz. Bu takdirde, bunların ne sefalet içinde bulundukları tariften müstağnidir. Avrupa'da bütün büyük şehirlerin ahalisi bu kabilden olup, halbuki bazı defa amele takımı iş bulamadıkları takdirde açlıktan ölmek derecesine gelirler ve kâffesi dahi bulundukları evlerde kira ile oturduklarından, hafta yahut aybaşında kirayı veremedikleri halde, sokakta kalmağa mecbur olurlar.

Bunlar durumlarının düzeltilmesine dair, yazarlar çeşit çeşit fikirler söylemişler ve bu hususta binlerce kitap basıp yayımlamışlardır. Hatta, bu yolda kitap yazanlardan bazıları ifrat derecesine kadar varıp, *zenginlerin malını fakirlere bölüştürerek tüm ortaklık yolunu göstermişlerdir.*[33]

Komün'ün Reisi bulunan Mösyö Blanki nâm zat bu efkârda bulunanlardan olup otuz seneden beri bu usulü yaymaya çalışmış; ve bu defa icrasına meydan bulup, *iştirak usulünü isyan ile tervice* kalkmıştır. Komün'ün Beyannamesinden anlaşıldığı veçhile, âsiler galebe ettiği takdirde, mevcut usuller ve kanunlar kâmilen lağv olunup yani tümü birden kaldırılıp, bunların yerine *İştirak usulü ittihaz* olunacaktır. Nitekim, *Komün*'ün Beyannamesinde de şöyle demiştir:

"18 Mart Devrimi, akıl, hikmet ve tecrübeye dayanan bir idare usulü ittihaz edecektir. Fakirlerin yoksulluğuna ve yurdun felâketine sebeb olan irtikâp ve karaborsaya, tekele ve imtiyazlara son verecektir."

Öteki yazarlar bu aşırı fikirlere zahip olmayıp, fakirlerin işçinin gündeliklerinin artırılması veyahut sermayecilerin temettülerine bir dereceye kadar ortak edilmesi tarafını tutmuşlardır. Bu cümleden olarak, Mösyö Lui Blan adındaki yazar bu fikirde bulunup, *Siyekl* gazetesine şu yazıyı göndermiştir.

"Benim hâlâ iştirak yani ortaklık usulünü terviç edip etmediğimi

33 "Ağniyanın malını fukaraya taksim ederek umumen bir iştirak hâsıl etmek tarikini irae eylemişlerdir." (**Hakayık-ul Vakayi**, efrenci 5 Mayıs, S. 2)

soruyorsunuz. Evet, ben, hâlâ ortaklık fikrinde sabitim. *Tan* gazetesinde bunu yayımladığım gibi, bu hususta düşüncelerimi geçende yazdığım bir kitapta iyice açıklamışımdır.

Sürgünden Paris'e dönüşümde, hem yurdun felâketlerini gördüm; hem de, fakirlerin maddî ve manevî reform sebeplerini enine boyuna düşünmekten hiçbir vakit geri durmadım. Fikirlerime pek çok itiraz ve iftira olundu.

Fakat, akla tatbik edilerek muhakeme olunmadı. Eski ve mevcut usulün tümile kaldırılması fikrinde değilim. Geçmiş, bugünü doğurduğu gibi, bugün de yarını doğuracaktır.

Devlet milliyet üzerine kurulduğu gibi, *Komün* yani *Daire-i Belediye* de iştirak temeli üzerine kurulmuştur. Devleti bir binaya benzetsek, *Komün* onun temelidir;.ve binanın sağlamlığı temelin sağlamlığına bağlıdır. Her *Komün*'ün sağlamlığı ise şundan ibarettir: Üyelerin ve Başkanın kendisi tarafından seçilmesi ve yapacağı işlerde bağımsız bulunması.

Ancak, her *Komün*'ün merkezin umumî Heyetine kuvvetle bağlanması elzemdir. Şahsa ait olan haklar şahsa, Belediye Dairesine yani *Komün*'e ait olan haklar *Komün*'e ve millete ait bulunan haklar millete sağlanmalıdır.

Şu var ki, güçlük bunların sınırlarının çizilmesindedir. Bu ise muhasebe ve muhakeme ile meydana gelir. Bunun içindir ki, vatandaş savaşını tahrik edenleri takbih ederim; ve içte âşâyişin geri gelmesini arzu etmekten geri duramam."

İşte asıl *Sosyalizm* yani iştirak usulünü terviç eden müelliflerin fikirleri bu merkezde olduğu halde, *Komün* akıl ve hikmetten bahs edip yağma ile uğraşmakta; ve gâret ve musadereyi biçâre Paris şehrinde denemekte ise de, *Komün*'ün zahirde tervicine çalıştığı fikirler, Avrupa'nın her diyarında haylice yayılmış ve Londra vesair yerlerde bulunan amele güruhu dahi *Komün*'ün fikirlerine meyyal görünmüş olduğundan, bugünkü Paris isyanı kozmopolit yani Avrupa'nın her diyarına şümûlü bulunan bir renkte olduğu *Komün*'ün Ceneral ve askerinde yabancıların varlığile anlaşılmaktadır.

Fakat bu misillû bir Umumî İhtilâl'in menedilmesini her Devlet istediğinden, Versay Hükûmeti âsiler aleyhinde büyük bir şiddetle

davranmağa başlamış ve âsilere aman vermemekte olduğu en son telgraflardan da anlaşılmıştır."[34]

6 Mayıs tarihli gazetede *Enternasyonal* aleyhinde bir yazı daha var:

"Fukara ve amele takımının refaha kavuşturulması meselesinin Avrupa memleketlerinin hepsine şümûlü bulunduğunu yazmıştık. Bu mesele zaten bütün mürüvvet ve insanlık erbabının iltizam ettiği bir şey ise de fesatçılar meramlarını terviç için kuşbeyinlileri, kafası boş olanları kolayca aldatabilmek üzere, şu iddiayı ileri sürüyorlar: Mevcut bulunan heyetler güya bunu istemiyorlarmış. Ve böylece, insan toplumunu altüst edecek derecede bir fesat ilka ediyorlar.

İşte, bunların en büyük mürevvici, Londra'da birkaç seneden beri akd olunmuş ve âzası (yani üyeleri) her memleketten hicret eden birtakım serseriden ibaret bulunmuş olan *Enternasyonal* denilen fesat şirketidir, "şirket-i fesadiyye"dir. Bu şirket, Paris'te iki üç seneden beri görülmekte olan heyecanı tahrik etmiş ve fâsit fikirlerine en ziyade meyil gösteren millet Fransızlar olduğundan, Paris'te desîs işlerden el çekmeyip, nihayet *Komün*'ün teşkili ile iç savaş meydana çıkarılmıştır. Bazı gazetelerin dediğine göre, bu Şirket amele güruhunun yani işçi sınıfının ücretlerini artırmak için bütün Avrupa'da işçiye grev yaptırıp, kapitalistleri işçinin tekliflerini kabule zorlamağa çalışacağını yazmış ise de, bu gibi iğfallere Fransızlardan başka pek de kolayca kapılan olmıyacağı âşikârdır.

İşçinin böyle aldatıcı sözlere kolay kapılmamaları ise terbiyeli ve maarif eshabından bulunmaları, yani eğitim ve öğretimden geçmiş bulunmaları, şartına bağlı olduğundan, bu defa, Avusturya'da işçiyi terbiye için teşekkül etmiş olan bir cemiyetin bazı kararlar aldığı yazılıyor...

Taymis'in yazdığına göre: Belçika ve İspanya'da da ameleler dernek kurup *Komün* usulünü kabule yönelmişlerdir."

---

34 O tarihte, "Türk lisanı üzere çıkan gazeteler"le öteki dillerde yazılan ve Köprünün öte tarafında dağıtılan gazetelerin okurları, on yıl öncesine nisbetle, pek büyük bir artış kaydetmişti. Türkçe gazeteler "İstanbul'da diğer lisanlarda basılan gazetelerin münderecatı içinde mahiyyeten mesleklerine muvafakatını veyahut maslahaten ehemmiyetini gördükleri ben-i mahsûs ve havadisi bittercüme neşretmekte" idiler. Türkçe gazeteler, istisnasız, yabancı dilde, gerek İstanbul'da, gerek sair yerlerde basılan gazetelerden havadis aktarma zorunluluğunu duyuyorlardı. İstanbul'da, Türkçeden başka Rumca, Ermenice, Bulgarca, Yahudice, Fransızca ve İngilizce gazeteler yayımlanıyor ve rağbet görüyordu. Halk, daha önceleri gazete okumağı abes sayarken, dört gözle beklemeğe ve adeta kapışmağa başlamıştı.

Bu arada, *Times*'den Versay'ın vahşetini tenkit eden bir havadis aktarılıyor; *Phare du Bosphore*, Komün'ün İngiltere'deki tepkilerinden bahsederek, İngiliz gazetelerinden aktarmalar yapıyor; Versay'ın bildirileri veriliyor; *Komün*'ün Paris'i berhava etmesi ihtimalinden bahsediliyordu.

Temps gazetesinden naklen Enternasyonal ve Komün hakkında yazılar çıkıyor; Amerikan gazetelerinin Komün'e dair fikirleri bildiriliyor; Versay'dan gelen bir mektupta şu satırlar okunuyordu:

"Fransa'da vatandaş savaşı sahiden vahşiyâne bir suret kesb etmiştir. İki taraf askeri düşmanlarını amansızca öldürüyorlar; ve birbirlerine eşkıya ve haydut gözile bakıyorlar. Fransızların Prusyalılara olan hususmetini ve Prusyalıların Fransızlara hakaretini, Fransızların birbirlerine olan düşmanlıklarına kıyas etsek hemen hiç mesabesinde kalır."

Bunlardan sonra, 14 Mayıs tarihli gazetede, "Selâmet-i amme Komitesinin İlânnamesi" var:

"Cumhuriyet-i avâm bir büyük muhataradan kurtuldu. İhanet bizim içimize de sirayet etmiş ve düşmanın altını sayesinde Isi kal'ası teslim olunarak bozguncu birtakım ilânlar yapıştırılmıştır. Meğer bunlar, içimizde Krallık taraftarlarının kurmuş oldukları tuzağın birinci emareleri imiş. Halbuki, bunların tasavvurları öğrenilmiş ve fesat ehli yakalanarak bir Harp Divânı marifetile muhakeme edileceklerdir."

Monitör, *Observatör*, *Üniver* ve *İspektatör* gazeteleri kapatılmıştır.

15 Mayıs'ta, Mareşal Mak Mahon'ın askere Beyannamesi.

19 Mayıs'ta, Komün'ün Versay askerine galebesinden umudunu kestiğine dair havadis...

İbretçilerin, Komün savunucusu olarak, değerini belirten bir kıyaslama

Verlaine, Rimbaud ve Victor Hugo, *Komün*'e karşı sempati izhar etmişlerdi. Fakat, Fransa'da, yazarların çoğu Paris İhtilâline karşı vaziyet aldılar: Francisque Sarcey, Paul de Saint Victor, Alexandre Dumas fils, Théophile Gautier, Lecomte de Lisle, ve -1880'de Fransız Akademisi'ne seçilen- Maxime du Camp.

Flaubert *Komün*'de Ortaçağa bir dönüşten başka bir şey görmüyordu. Alphonse Daudet, 1873'te yayımladığı, *Les Contes du Lundi*'de, komünarlara karşı beslediği hor görme duygularını dile getirmişti.

Düşünürlere gelince:

Renan, 1875'te, *La Réforme intellectuelle et morale de la France*'ını yayımlıyor. Bu eser, Paris'in kuşatılması sırasında "uzun uzadıya düşünülerek" hazırlanmıştı. Renan'a göre, bütün felâketler demokrasiden gelmektedir.

Taine, 1870'e kadar muhafazakâr değil; fakat, *Komün* esnasında ve *Komün*'den sonra, ne büyük değişiklik! Komün şefleri, -ona göre- fanatik kişilerdir, yabancı kozmopolitlerdir ve alçak kimselerdir! Taine, ilk cildi 1875'te yayımlanan *Les Origines de la France contemporaine*'in birinci cildini böyle bir ruh hâleti içinde yazıyor.

Fustel de Coulange'ı da *Komün*'den ürkmüş durumda görüyoruz. 1875'te yayımlanmağa başlıyan Historie des Institutions politiques de l'ancienne France'da şunu ispata çalışıyor: Tarihte sıçrama ve Devrim olamaz. Müesseseler "ağır, tedricî muntazam bir tarzda" teşekkül eder. Tarihteki müesseseler, tesadüfî bir ârızanın, anî bir *coup de force*'un sonucu olamaz.[35]

Şimdi de, Namık Kemal ve arkadaşlarının 1871 Paris İhtilâli karşısındaki durumunu tesbit ve mukayese edelim. Onları, *Komün*'e karşı vaziyet alan -ve burjuva ideolojisini temsil eden- yazarların ve düşünürlerin saflarında görmüyoruz. Bunun tamamile aksine, İbretçiler, -aynı zamanda militan olan- Julles Vallès, Eugène Pottier, J.B. Clèment

35 Cf. Jean Bruhat, Jean Dautry, Emile Tersen: **La Commune de 1871**, s. 345-6 (Paris, 1960).

ve Louise Michel'in safında yer alıyor.

Cezayir Müslümanlarına istiklâl tanıyan *Komün*, İbretçilere sempati ilham etmiş ve kalblerinde heyecan uyandırmıştır. Namık Kemal, en ünlü sosyalist şahsiyetlerin Versay'a karşı nefret duygularına bütün coşkunluğu ile katılmıştır. Onda, çağdaş sosyalist düşünürlerin, -bir Marx'ın, bir Kropotkin'in- ifadesini, hattâ bazan kelimesi kelimesine bulabiliyoruz. Namık Kemal "Versaylı katiller" derken, bir an için, Kropotkin'in kalemini elinden almış gibidir.

Karşılaştırmaya yaraması bakımından, bir iki isim daha kaydedelim: O zamanlar henüz Marksizme gelmemiş olan demokrat cumhuriyetçi Jules Guesde, *Komün*'ü savunmuş; ve 1871 Haziran'ında beş yıl hapse mahkûm edilmişti. Bakunin, "*Komün*'ün partizanıyım" diyordu. Rayhştag'ta ise, *Komün*'ün apolojisini August Bebel yüklenmişti.

Namık Kemal'in ve Reşat Bey'in apolojisindeki gerçek değeri hakkıyla takdir edebilmemiz için, sosyalizm tarihinde önemli yeri olan Louis Blanc çapında bir şahsiyetin davranışını hatırlamak yeter. *Organisation du Travail*'in ünlü yazarı, Versay'da kalmış ve şöhretinin büyük bir parçasını ezilen Komün'e karşı takındığı menfî durumla kaybetmemiş midir?

Gerçekten, Louis Blanc, -sosyalist olduğunu inkâr etmekle beraber- meşru saydığı Versay Hükûmetinin yanından ayrılmamış; yürürlükteki yasalara saygı gösterdiğini belirtmiş; ve Paris'tekileri doğru yoldan sapmakla suçlandırarak, *Komün*'ün yaptıklarını kınamıştı. Versay'da toplanan Millet Meclisi'nin 24 Nisan 1871 tarihli celsesinde, kürsüye gelerek, *Komün*'ün icraatını açıktan açığa takbih etmişti.

Son olarak, bir de, Guizot'nun *Times* gazetesine gönderdiği mektubu, kısaca, göz gezdirelim.

Guizot'ya göre:

"Komünarlar ayaktakımı ve baldırıçıplaklardır. Fransa, bu İhtilâlden özgür çıkacaktır. Zira, Paris'teki İhtilâl umumî değildir ve yayılmamışır. Bununla beraber, Paris'i taklit edenler olmuştur. Fransız ulusu, Versay'daki Millet Meclisi'ne sevgi ile bağlıdır. Yalnız Paris, millî duyguya yabancı kalmış ve kendisini anarşik bir fesat çetesinin iradesine bırakmıştır."

Guizot, mektubunda, diyor ki:

"Yabancıya karşı giriştiğimiz savaştan derhal vatandaş savaşına geçtik. İsyan eden, ayaklanan ve kanun tanımayan unsur Paris'e hâkim oldu. Düzenin gerçek dostları -evvelce silâh arkadaşları olan- yeni düşmanlarına karşı dönmenin ve onlarla vatandaş savaşına tutuşmanın kendilerine düşen görev olduğunu görmediler. Doğruluğa aykırı davranan fesat Komitesi cinnet halindedir ve cinayet işlemektedir. İç anarşi -bir yabancı savaş biter bitmez- başımıza gelebilecek felâketlerin en berbadı ve en tehlikelisi olmuştur."

Guizot'ya göre:

"Millet Meclisi ve İcra Heyeti, zekâ ile iş görmüşler, tedbirli davranmışlar ve adaletten ayrılmamışlardır. İsyancıların çılgınlığı, cinayetleri ve saldırılarile tahrik edilen ve çaresiz kalan Millet Meclisi ve İcra Heyeti enerji ile karşı koymaktadır. Paris'i ezen ihtilâle son vermek azmindedir. Fransa'yı temsil edenlerin çevresinde yeni ve meşru bir ordu toplamıştır; ve, bu ordu, onların ve generallerin emirlerine asîl bir tarzda (*gallantly*) itaat etmektedir. Bu ordunun ilk çabaları başarı ile taçlanmış bulunmaktadır."

Guizot, mektubunu şöyle bitiriyor:

"Bu esef verici iç savaş kısa sürecektir. Sonucun sağlandığından ve kesin olacağından eminiz."

Komün ezilmişti. Bu, tarihte hiçbir zaman unutulmayacak bir olaydı; "görülmemiş bir katliâm"dı. Namık Kemal ve *İbret*'teki arkadaşları bu katliâmı, -*Basiret*'in de katılmasile- şiddetle protesto ettiler ve ezilenleri savundular. Yurttaşlarını boğazlayan "Komün Kasabı" Thiers'i affetmemişlerdi. Nasıl affedebilirlerdi ki, "mel'un" Thiers yalnız "*Komün Kasabı*" değil, aynı zamanda *Cezayir Cellâdı* idi. İnsanlık hakları ve bağımsızlığı için dövüşe atılan Müslüman Cezayir halkını, yığın halinde, diri diri yakan oydu.

Komün, Versaylılar tarafından, ezildikten bir süre sonra, Fransa'da yeniden canlanan işçi hareketi, ilkin, bir nevi tredünyonizme dönüyor. İleri cumhuriyetçilerin tuttuğu bu hareket, sosyalizme ve hatta grevlere şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu hareket, *Kapital* ile *İş*'in dayanışmasını överek ileri sürüyor; barışçı yollarla ulaşılacak, sırf meslekî hedefler tespit ediyor; ve sosyal meselenin çözümünü *Kooperasyon*'da görüyordu.

1876 Ekim'inde, Paris'te, toplanan ilk işçi Kongresi çeşitli tepkilerle karşılanmıştı. Bir kısım cumhuriyeti, hattâ muhafazakâr basının övmelerine karşı, Blankist komünarlar, Kongreyi, en sert şekilde, tenkit ettiler.

Bu işbirlikçi, kooperatör işçi akımından ve göç etmiş komünarlardan ayrı olarak, bir küçük sosyalist grup var ki, o da, *Quartier Latin*'de kümeleşiyor, 1873'ten itibaren, genç aydınlar, sosyal ve politik meseleleri incelemek ve tartışmak, felsefî konuları münakaşa etmek üzere, *Café Soufflet*'de toplanıyorlar. Hiç de mütecanis olmayan, bu çok alacalı toplantı yerinde, özellikle *Prudonizm* ve *Marksizm* çatışıyordu.

Namık Kemal'in *Sosyalist Hocası* aranırken, bu sosyalist çevre ile ilgilenmek gerekliliği kendini gösteriyor. Namık Kemal'in fikrî formasyonunda Paris'teki sosyalist çevrelerin etkisi önemle incelenmeğe değer bir konudur. *Komün*'e karşı sempatisi olan Emile Acollas'dan ders görmüş olması keyfiyeti de, şüphesiz, çok ilgi çekicidir.

Emile Acollas kimdi? Biyografisine kısaca göz atalım; ve *Komün*'le ilgisini belirtelim:

1820'de La Châtre'da doğmuş; 1844'ten itibaren, Paris'te hukuk tahsil etmiştir. İmparatorluk idaresinin sonlarında, cumhuriyetçi harekete karıştı; *Quartier Latin*'deki gösterilere katıldı; ve 1867'de, Cenevre Kongresinde söylediği açış nutkundan ötürü, bir yıl hapse mahkûm oldu. Bern'de Hukuk Profesörü iken, *Komün*'ün unutulmaz simalarından Delescluze'ün çıkardığı *Revéil*'de yazı yazdı. Komün, kendisini Hukuk Fakültesine duvayen tayin etmişse de, Acollas, İsviçre'den vazife başına gelememiştir. Fakat, Bern'de yayımladığı *Ma participatian à l'insurrection de Paris*'de, komünarlarla birlik ve beraberlik halinde olduğunu açıkça

bildiriyordu. Acollas, 1871 Eylül'ünde Paris'e gelebilmiştir. 1880'den itibaren, radikal pozisyonlara geçti. 1891'de Asnières'de öldü. Acollas, Fransa'da, Marksizmin kökleşip yerleşmesinde rolü olan gruba mensuptu. Bu grup, Jules Guesde'le tanışan -ve demin sözünü ettiğimiz- *Quartier Latin* grubudur. *Café Soufflet*'de toplanan, ve aralarında hem aydın hem de işçi bulunan bu gençler "kendilerine açıkça sosyalist, devrimci ve Tanrısız" diyorlardı. Aralarında, Gabriel Deville ve Darrieux gibi Birinci Enternasyonal'in eski üyeleri; kimyager Jules Chabry; hukuk öğrencilerinden Victor Marrouck, Emile Massard, Gerbier gibi hukukçular vardı. Bu sonuncu zat, sonradan, -asıl adı N. Girard ismile- Paris Fakültesi'nde, Roma Hukuku Profesörü olmuştur.

Bu grup, Üniversite öğrencileri için Enternasyonal Kongre toplanmasına teşebbüs ettiği gibi, 20 Ocak 1876'daki Millet Meclisi seçimlerinde, Albay Denfert-Rochereau'ya karşı, Hukuk Fakültesi Repetitörünün (Emil Acollas) adaylığını koymuştu. Albayın 8.879 oyuna karşı, sosyalist aday Acollas 1.912 oy alabildi.

Programlarında, ezcümle, umumî af ve "mülkiyet kanunlarımızın değiştirilip düzeltilmesi" gibi maddeler de vardı. Bunlar, dinle Devletin ayrılmasını, Kilisenin etkisini azaltacak tedbirlerin alınmasını, basın ve toplantı özgürlüğünü sınırlandıran bütün yasaların kaldırılmasını, mevcut bütün vergilerin lağvı ile yerine tek ve progresif bir vergi konulmasını istiyorlardı. Emeği şahıs mülkiyetinin tek meşru kaynağı sayıyorlar; ve, özel mülkiyeti bu tek kaynağa irca etmek maksadile mülkiyet yasalarının elden geçirilmesini ileri sürüyorlardı. Deville'in deyimine göre, bunlar "niyetlerine bakılırsa Marksist kişi" idiler.[36]

1871 olayları karşısında Ali Paşa ve Namık Kemal[37]

İnsanlık tarihinde büyük sarsıntılar yapan İhtilâl hareketleri, fikir adamları ve kalem sahipleri için, âdeta, birer mihenk taşı olmuştur. Her filozof, her düşünür, her yazar, bu hareketler karşısında, müspet

---

36 Bk. Daniel Ligou: **Histoire du Socialisme en France 1871-1961**, s. 25; ve, Georges Lefranc: **Le mouvement socialiste sous la troisième** République (1875-1940), s. 24-28.

37 Bu paragraf, daha önce, **Yön** dergisinde, "1871 Olayları ve Namık Kemal" başlığı altında, yayımlanmıştı. (Yıl 1, sayı 35, 15 Ağustos 1962).

veya menfi bir durum takınmak zorunda kalmış; tarihin akışında, gücüne göre, ileri veya geri bir rol oynamıştır. Bu bakımdan, Tanzimattaki Devlet ve kalem adamlarının Büyük Fransız İhtilâli ve 19. yüzyılın ihtilâlci hareketleri karşısındaki durumları incelenmeğe değer birer konudur.

Namık Kemal'in 1789, 1848 ve 1871 İhtilâlleri karşısındaki durumu ise özel bir önem ve anlam taşımaktadır. Bu ateşli ve hürriyet sevdalısı yazar, yalnız -Mısırlı Prens Fazıl Mustafa Paşa gibi- Büyük Fransız ihtilâlinin prensiplerini benimsemekle kalmadı; 1848 İhtilâllerini de savundu; ve *İbret*'teki arkadaşları ile beraber- Paris Komunası'nın da savunmasını üstüne aldı.

Namık Kemal, bundan 53 yıl önce, Birinci Cihan Savaşında, Türkiye ile ilgili yayın yapan Alman Profesörleri tarafından, Komün savunucusu olarak, dünyaya ilân edildiği halde,[38] bizde, bugüne kadar, nedense, unutulmuş; ve bu noktada Avrupa'nın en ünlü demokratlarından Mazzini'yi geride bırakışı belirtilmemiştir.

Komün hareketi, bütün dünya cumhuriyetçileriyle hürriyetseverlerinde yankılar uyandırmıştı. Bu yankıların Türk yayın hayatındaki başlıca temsilcileri, *İbret* sayfalarında, kalemlerini birer kılıç gibi kullanan Namık Kemal ve arkadaşları olmuştur. Gerçekten, *İbret* gazetesi "Sermuharriri Kemal Bey", hacmini bir misli büyütüp başına geçtiği gazetede, Komün'den bir yıl sonra, savunucu bir makale kaleme almıştır. Namık Kemal, yazı arkadaşının makalesi yüzünden açılan tartışmalarda, İstanbul'daki Türkçe ve Fransızca matbuata karşı, haklı bulduğu dâvayı, büyük bir celâdetle savunmuştu.

Ali Paşa'nın 1871 olayları karşısındaki tutumuna gelince, onu, dostu Thiers'in yanında ve Namık Kemal'le çatışma halinde, bulacağız.

Türkiye'de, Birinci Enternasyonal'e ve 1871 Paris Komunası'na dair yayımlanmış -ve ünlü bir Devlet adamı tarafından yazılmış- en eski resmî vesika, Sadrâzam Ali Paşa'nın kaleminden çıkan bir emirnamedir. Paris Komunası -bilindiği gibi- yalnız Paris'e ve Fransa'ya özgü bir olay olarak kalmamıştı. "19. yüzyılın en büyük ihtilâlci hareketi" sayılan Komün, uluslararası bir hâdise karakterini taşımak itibariyle, Fransa

38 Prof. Dr. Heinrich Zimmerer. **Die Neue Türkei in ihrer Entwicklung von 1908 bis 1915**, s. 11-12 (Leipzig, 1915)

dışındaki memleketlerde de yankılar uyandırmış; devrin gerikafalı, muhafazakâr devlet adamlarını titretmişti.

Şunu da hatırlamak gerekir ki, o devirde, Komün hakkında, Türkçe basında da, sütunlar dolusu yazı çıkıyor, bazı Avrupa basınından aktarma ve çevirme yoluyla okuyuculara muntazaman bilgi veriliyordu. Fransa Hariciye Nâzırı Jules Favre'ın yabancı memleketlerdeki Fransız elçilerine gönderdiği "Tahrîrat-ı umumiye" de Türkiye kamuoyunca bilinmekte idi. Ali Paşa'nın Komün'e karşı tepki gösterişi açıklanırken bu noktalar gözden ırak tutulmamalı ve Sadaret makamından çıkarılan Emirname, Komün münasebetiyle Enternasyonal'e çevrilmiş saldırılar kategorisine giren bir vesika olarak incelenmelidir.

"Emirname-i sâmi" suretini okuyalım:

"Malûm-ı vâlâları olduğu üzere şu içinde bulunduğumuz vakt ü zaman maarif-i maddiye cihetiyle tefevvuknümay-ı a'sar-ı eslâf olduğu müstağni-i delil ve bürhan ise de cemiyet-i insaniyenin âsıl mâye-i kavam ve devamı ve medar-ı emn ü emânı olan âdâb ve ahlâk-ı umumiye ve sair kuyûd-ı ma'neviyyeye hayfâ ki çendan atf-ı enzar-ı dikkat ve ihtimam olunmamakta olmasının netayic-i vahimesinden olmak üzere güruh-ı faale ve amelesinin sermaye ve mâldârân ile servet ve fevaidçe tesavisi zımnında emvâl-i mevcudeyi mukaseme eyleme ve belki hüküm ve hükûmetçe anlarla müşterek olmak efkâr-ı muzırrası binsekiz yüz altmış ve altmış bir tarihlerinde serberâverde-i âlem-i kevn-ü fesâd olarak şu dokuz on sene zarfında mânend-i ervah-ı habîse Avrupa'nın her tarafına carî ve sarî olmuş ve bu efkâr eshabından terekküb ve teşekkül eden cemiyet-i cesîmeye Enternasyonal nâmı verilmiş ve Londra'da bir merkez ve Amerika'da kâin Newyork şehriyle İsviçre'de şubeler peyda ederek bunun âzâ ve efradı ve sermayesi hayliden teaddüt ve tekessür etmiş olup nezd-i hakayık-âşınây-i vezirânelerinde muhtac-ı tavzih ve beyan olmadığı veçhile bu kârgâh-ı âlemin kanun-ı bedî-i halk ve tertibine muhalif olan işbu efkâr-ı vehamet-âsârın Hûdanegerde hayyiz-i husule vusulü enva-ı ihtilâlât ve ihtilâfatın tehaddüs ve tekevvününü icab eyleyeceğinden ve bunlara hemefkâr olan Komün takımının Paris şehr-i şehîrini giriftar eyledikleri hâl-i mesaib-iştimâl dahi meydanda bulunduğundan maadâ cemiyyet-i

beşeriyyeyi bir hâl-i vahşet ve behîmete irca ve idhâl eylemek âdeta haydutluk fiil-i fazîhini bir kaide ve tertib altına alarak ibahe eylemek demek olmağla ve bu heyet-i muzırranın daire-i mefsedetini memâlik-i mahruse-i şahâneye kadar tevsie çalışması baîd anilihtimâl olmamağla eğerçi bu taraf ahalisinin emzice ve ahlâk-ı umumiyelerine nazaran efkâr-ı meşruhanın buraca Avrupa'daki gibi tesirât-ı seria ve kaviyyesi olamıyacağı me'mûl ise de maamafih bunun hudûd-ı memleket-i fesîha-ı Osmaniyyenin içerusuna hulûl ve duhûl idememesi esbabının istihsali ve bu fikr-i fâsid erbabının tervîc-i mekasıd ve âmâl etmelerine kat'â fırsat ve ruhsat bulmamalariçün tekayyüdât-ı lâzımanın icrası mütamattem-i zimmet-i hükûmet olduğuna ve keyfiyyet vilâyât-ı saireye de bildirilmiş idüğine binaen bu babta taraf-ı devletlerinden dahi icab edenlere itây-ı vesâyâ ve talimât buyurulması tavsiyesiyle şukka-i mahsusa-i senaverî terkim olundu efendim."[39]

Ali Paşa, emirnamede, kısaca, şunları söylüyor: Yaşadığımız devir, medeniyet ve teknik ilerleme bakımından, geçmiş yüzyıllara üstündür. Fakat, insan toplumunu ayakta tutacak ve yürütecek ahlâka ve manevi bağlara önem verilmiyor. Bir kelimeyle, maddî alandaki ilerlemeye karşılık manevî alanda gerileme var. Bundan da vahim sonuçlar doğmuştur. İşçinin kapitalistle zenginlik ve nimetlerden faydalanma hususunda eşitliğini sağlamak amaciyle ortadaki malları bölüşmek ve hükûmeti onlarla ortaklaşa idare etmek gibi zararlı fikirler 1860 ve 61 yıllarında meydana çıkmış; dokuz on yıl içinde habis ruhlar gibi Avrupa'nın her tarafına yayılmış; ve bu fikirleri besliyenler Enternasyonal adıyla büyük bir dernek kurmuşlardır. Enternasyonal'in Londra'da merkezi, New York'ta ve İsviçre'de kolları var. Yaratılış kanununa aykırı olan bu gibi fikirlerin gerçekleşmesi -Allah göstermesin!- türlü türlü ihtilâller ve çatışmalar doğurur. Bu gibi fikirleri taşıyan Komün taraftarlarının yani komünarların Paris'i ne hale soktukları da gözlerimizin önündedir. Bu, insan toplumunu vahşete sürüklemek, haydutluğu ve eşkıyalığı sistemleştirip mubah kılmak demektir. Bu zararlı heyetin fesat çerçevesinin Osmanlı İmparatorluğu

---

39 **Muharrerrat-ı Nadire**, Cildi evvel, s. 38-39 (Mühendisyan Ohannes Matbaası, 1289).

topraklarına kadar genişletmeğe çalışması ihtimalden uzak değildir. Vakıa, halkımızın mizaç ve ahlâkı göz önünde tutulursa, bu gibi fikirlerin bizde çarçabuk ve derin izler bırakmıyacağı umulur. Bununla beraber, bunun imparatorluk sınırları içine girmemesini sağlamak ve bu fesatçı fikre saplananların maksat ve emellerine ulaşmalarına kesin olarak fırsat verilmemesi için gerekli tedbirler almak Hükûmetin görevidir...

Devrin hızlı gidişi karşısında, "kaplumbağa yürüyüşü ile" ilerliyen ve "halkı siyasî terbiyeden uzak bulunduran" Sadrazama göre, Birinci Enternasyonal ancak İblisin kafasında yer bulabilen fikirlerin muhsulü idi; Komün İhtilâli bu çeşit fikirlerin gerçekleşmesinden başka bir şey değildi; vahşete ve hayvanlığa sürüklenmek istemiyorsak, her türlü tedbire başvurarak, bu fikirleri önlemeliydik!

Metternich'e benzetilen ve -*Yeni Osmanlılar Tarihi* yazarı Ebüzziya'nın deyişile- "zekâvet ve fetanetini, hep meslek-i muhafazakârîsini idameye hasr ve tahsis ile ana muhalif ve muarız gördüğü hey şeyi, her şahsı ma'nen ve maddeten ezip mahvetmekle mütelezziz olan" müteverrim Sadrâzam, bu emirnameyi beşinci defa sadarette iken, kaleme almıştır. Emirnamenin tarihi 6 Cumadelûlâ 1289'dur; yani, efrenci 25 Temmuz 1871. Paris barikatlarında son savunma 28 Mayıs 1871'de çökmüştü. Ali Paşa, bundan tam dört ay sonra, 18 Eylül 1871'de öldü.[40] Şu halde, Emirnameyi, Komün'ün yıkılışından iki ay sonra ve ölümünden sekiz hafta önce yazmış demektir.

Ali Paşa, birbirine bağlanıp zincirlenen cümlelerle, noktalama işaretlerine lüzum görmeden bir solukta bitirdiği, seci'lerle süslü Emirname'de, bize yalnız resmî Tanzimat uslûbunun dikkate şayan bir örneğini değil, aynı zamanda Tiyervari[41] bir zihniyetin de üzerinde

---

40 "Esseyyid Emin Ali Paşa, efrenci 6 Eylül 1871 çarşamba günü saat altı yedi raddelerinde irtihâl-i dâr-ı beka eylemiştir." (**Hakayık-ul Vakayi**, No: 354, efrenci 7 Eylül 1871). Cenaze törenin tafsilatını ve Paşa'nın biyografisini veren **La Turquie**'ye göre: "Ali Paşa izhar eylediği dirayet, zekâ ve istikametile Metternich ve Talleyrand gibi diplomatlar sırasına geçmişti."

41 Fransızcaya vukufundan çok bahsedilen ve "kitabet ve fenn-i politikada maharet'i" dillere destan olan Ali Paşa, Avrupa'daki siyasi hâdiseleri ve Fransızca neşriyatı, adım adım takip edebilecek durumda idi. Doğuda Fransız diplomasisinin ve Fransız nüfuzunun yayılmasında büyük rolü olan bu Osmanlı Diplomatı, Engelhard'ın deyişiyle "Tanzimatın Fransız safhasında" hummalı faaliyet gösterdi, en ağır yükü omuzlarında taşıdı. Frenk bankerleriyle kapitalistlerin güvenini kazanan ve Fransa'ya -yani Fransız sermayesine- bağlılığın sembolü sayılan Paşa, siyasetinde Napoleon III'e bel bağlamış. Thiers'i yakından tanımıştı. Bu itibarla da 1871 hâdiselerine yabancı kalamamıştır.

durulmağa değer belgesini sunmaktadır.

İstanbul'da, Fransızca olarak yayımlanan *Phare du Bosphore*, Namık Kemal'in gazetesinde Paris Komunası'nı savunan makaleye târizlerde bulunmuştu. İşte, *İbret*'teki "Reddiyye" başlıklı yazı bu frenkçe gazeteye cevap teşkil etmektedir.

Namık Kemal'in cevabı Komün taraftarlarının tuttukları yolun doğruluğunu, onlara karşı yapılan isnatların haksızlığını haykırıyor. Bu cevapta, Versaylıların, tarih huzuruna, alınlarında zalim ve iftiracı damgasiyle çıkarıldığını görüyoruz. Komünarlar ise, insan toplumunu ıslah etmek istiyen ve bu uğurda canlarını feda eden kahramanlar olarak tebcil ediliyor.

Namık Kemal, diyor ki:

Komünarların mesleklerinde haklı oldukları ve kendilerine yapılan isnatların suçundan sıyrıldıklarını delilleriyle göstermiştir. *Phare du Bosphore*, -Thiers'e uyarak- birtakım devlet binalarının yakıldığını, erkek ve kadın petrolcüler itiraf etmiştir, diyor. Bu gazete İstanbul'da çıkan gazetelerden doğru dürüst bilgi alamazken, Avrupa'da geçen olayları doğruca nasıl verebilir? Gazetemizde o makaleyi yazan arkadaşımız (Reşat Bey) Versaylıların zulüm silâhiyle dökülen kanlar sokaklarda akarken, Paris"te idi. Mahkemelerde Komün taraftarlarını suçlandıran ve savunan avukatları dinledi. İki tarafın fikirlerini güden gazeteleri okudu. Vatan çocuklarını çiğneyip ezenlerin insafsızlıklarını gördü. Bunun içindir ki, Versaylıların hem hasım hem hâkim olarak söylediklerine inanamaz. Bunların, falan şöyle yapmış, filân bunu itiraf ediyor yollu uydurdukları şeyler kuru iftiradan başka bir şey değildir. Versay'ın hiçbir alçaklığı irtikâptan kaçınmayan hafiyeleriyle o meşhur cezvit güruhu meydandadır. İnsan toplumunu onarmayı, ıslâh etmeyi amaç edinen ve bu maksat uğruna canını feda etmeyi göze almış olan bu kadar aklı fikri başında adamlara petrolcü sıfatını kullanmak şen'i bir iftiradır. Tekrar ederiz ki, komünarlar yakıp yıkmak isteselerdi ellerinde bulunan kalelerin toplarıyla Paris'i iki saat içinde bütün bütün mahvedebilirlerdi.[42]

---

42 **İbret** No: 8, 12 Haziran 1288.

Namık Kemal'in Versaylılara kini o derece kuvvetlidir ki, devlet meselesini ele aldığı bir yazıda, Napolyon III'ü şiddetle kamçıladıktan sonra, biçare kadınları ve zavallı çocukları sorgusuz sualsiz kurşuna dizenlere karşı köpürüyor.[43]

Namık Kemal'in hemen hiçbir yazısı yok ki, fırsat düşsün de, Versaylıları terzil ve tezyif etmesin.

Ali Paşa'nın dostu Thiers'e gelince, Namık Kemal'in nazarında, "Belâlı Napolyon"a bile rahmet okutmuş mel'un bir simadır.

Görülüyor ki, Namık Kemal'in *Komün* karşısındaki ideolojik durumu, faraza bir Mazzini'ye kıyasla çok ileridir. Namık Kemal, "büyük demokrat" Mazzini gibi, sadece, Komün'ü yermemekle yetinmiyor; onun savunmasını yapıyor; ve böylece, ileri fikirleri savunan Avrupalı yazarın ve en ünlü sosyalistlerin safına katılmış oluyor.[44]

43 **İbret**, No: 75, Kânunuevvel 1288.

44 Versaylıların Paris halkını katliâmı sırasında, büyük şair Walt Whitman, "mücadele ve cesaretin toprağı" olan Fransa'yı ve onun "özgürlük için duyduğu ilahî öfkeyi" selâmlamıştı. Namık Kemal de ondan geri kalmıyor. Komün'ün can çekiştiği günlerde, burjuva basını komünarlara yüklenmiş, onları cibiliyetsiz ve kundakçı olarak tasvir etmişti. Namık Kemal ve Reşat Bey bunların karşısına dikiliyor. **İbret**, Amerika'da demokrat Kodkin'in yayımladığı **The Nation**'dan daha ileri. Mensup olduğu sınıfla kopuşan ve Enternasyonal'e henüz girmiş bulunan Mark Cario Cafiero, -Engels'e yazdığı 12 Haziran tarihli mektubunda- vaktile büyük bir simâ olan Mazzini, şimdi güneşin aydınlığı karşısında mum ışığı gibi sönük, diyor. **Il Diavolo rosa** da, 12 Ağustosta aynı imajı kullanıyor. Mazzini'nin Komün'e karşı tutumu "hasmâne" sayılıyordu.

Ahmet Cevdet Paşa'nın sosyalizme dair makalesi

Ahmet Cevdet Paşa, -bilindiği gibi- 19. yüzyılda yetişen meşhur devlet adamı ve en ünlü bilginlerdendir. "Lisan-ı Kur'an" olan Arapçayı çok iyi biliyor; "Lisan-ı Hikmet" olan Fransızcayı da "Okuduğunu anlayacak kadar" elde etmiş. Parlak bir zekâ ile yorulmak bilmeyen bir çalışma gücü. Kadılıkta ve müderrislikte bulunmuş. Meclis-i Maarif âzâlığı, Darülmuallimin müdürlüğü ve Encümen-i Dâniş üyeliği yapmış. Vezaret rütbesine erişmiş. Vâliliklerde, Nâzırlıklarda (Evkaf, Maarif, Adliye, Dahiliye, Ticaret ve Ziraat) bulunmuş. Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Reisi olmuş. Cemiyet-i ilmiye Reisliği yapmış. Mecelle Cemiyeti Reisliğinde, Şurây-ı Devlet âzalığında ve Reisliğinde çalışmış. *Tarih-i Cevdet'i, Kısas-ı Enbiya*'yı yazmış. İbn Haldün *Mukaddeme*'sini çevirmiş.

1895'e kadar yaşayan Cevdet Paşa, Doğu tarihleri arasında rahatça dolaşabiliyor. Batı'ya da büsbütün yabancı sayılamaz. Bu çapta ve çok geniş cepheli bir şahsiyetin, *Sosyalizm* konusu ile ilgili görüşlerini ve bu hususta düşüncelerini dikkatle izlemek, her bakımdan, faydalı ve ilgi çekici olacaktır.

Bürokratik aristokrasi diyebileceğimiz bir kategoriye giren bu muhafazakâr Tanzimat adamı, İmparatorluğun ayakta kalabilmesine çalışıyor ve Devlet-i Aliye'yi güçlendirmek istiyordu. Avrupa'nın ve

Batı Hıristiyan medeniyetinin sosyalist akımlarla sarsılıp çökeceğini düşünüyor; selâmet ve kurtuluş alanı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu görüyordu. Vardığı sonuç: Batı'nın İhtilâlle sarsılacağıdır. Ülkesi bu sarsıntıdan yalnız uzak kalmıyacak; hatta, emniyetli ve sarsılmaz bir sığınak olacaktır.

Ebül'ulâ Mardin'in deyişiyle:

"Şark ve Garp âleminde şöhreti ebedileşen rahmetli Ahmet Cevdet Paşa'nın muhtelif ilimlere ait pek çok te'lifi vardı. Şahsi cerbezesi, işlek kalemi, meseleleri ihâta kudreti, yüksek zekâ ve kâbiliyeti ile dikkati üzerine çeken Paşanın aklî, naklî birçok ilimlere olan vukufu herkesin müsellemi idi. Mubahasayı, münâkaşayı severdi. Ulum-ı Nakliyeden ziyade ulum-i akliye ve edebiyeye hevesli idi. Tarih ve tercüme-i ahvâl ilimlerindeki derin ihtisasını herkes teslim etmektedir. Şeyhleri sevmediği hâlde tasavvuf ile uğraşmış, şiir söylemeğe de heves etmiştir. Mantık ve hikmetle (felsefeyle) uğraşmıştı. Darülmualliminde müdürlük ve İslâm Tarihi ile Umumî Tarih hocalığı yapmıştı."

Muallim Cevdet'in ifadesine göre:

"Fransızcaya da vukuf hasıl ederek, Garp müverrihlerinin eserlerini mutalâa ederdi. Prusya ve Fransız Öğretmen okulları teşkilâtile, Avrupa'da tarih yazma usullerini tanımaya çalışmıştı."

Demek ki, tarihin hangi metodlara göre yazılacağını biliyor.

"Parlak mavi gözlerinden zekâ kıvılcımları saçılan Cevdet Paşa, Koca Reşit Paşa'dan ikram ve iltifat görmüştür."

Güzel yazı yazıyor. Eserlerinde, sade, selis açık ifade var.

"Siyasî hadiseleri yakından takip etmiş, siyasî ilimlere mümaresesini artırmıştı. Fransızcayı gizlice okumak zorunda kalmıştı. Arapça, Acemce konuşuyor, Fransızca tarih kitaplarını anlıyordu: Michelet ve Taine.. Hammer, Buckle ve Macaulay... Montesquieu...

Alelâde Doğu yazarlarile kanaat etmediği için ince tahliller yapan sarıklı bir müderristi. Hem eskiyi atmadı, hem yeniyi bırakmadı. Eskisinin de yenisinin de hakkını vermesini biliyordu. Fransızcayı anlarsa

da konuşamazdı. Kendisi, Fransızcaya lâyikile çalışmadığını söylemektedir. Bazı Fransızca ıstılâhların mukabillerini Türkçe koyabilecek kadar lisana tasarruf kudreti vardı.

Ali Şahbaz Efendi vasıtasile, Garp tarih ve hukukundan faydalanmıştı.

Reşit Paşa'nın çocuklarına ders vermiş; Âli Paşa'ya nahiv, avâmil ve mantık okutmuştu. Beynelmilel kelimeleri lisanda, olduğu gibi, muhafazaya çalışıyordu.

En karışık meseleleri selis ve beliğ ifadelerle tasvir eden ve bu arada değerli mutalâalar ileri süren Cevdet Paşa, bir kitap yazarken uzun sabr-ı ilmî gösterir, tarih tenkitlerinde de isabet ederdi. Şark vak'anüvisliğine Garp tarih sistemini aşılamıştı. Türkçülük tarihimizde de yeri vardır. Ilmî fazilet sahibi idi."

Ibnül-Emin'e göre:

"Ulum-i Şarkiyede yed-i tûlâ sahibidir. Arap, Türk, Fars lisenlarının gavâmızına vâkıf, her şeyden bahse kâdir bir merd-i fazıl idi. Beynelmüverrih'in bihakkın mevki-i mümtaz sahibi idi."

"Ibn-i Haldûn'un tesiri altında bulunan Cevdet Paşa, kendinden evvelki vak'anüvis tarihçilerinden az çok ayrılmış, ve modern tarih yazıcılığına yaklaşmıştır."

Islâm Ansiklopedisi'ne göre de:

"Cevdet Paşa, kaynakları kuvvetli bir mantık ve muhakeme ile tenkid eder, hâdiseleri birbiriyle karşılaştırır, bundan netice ve dersler çıkarırdı. Tarih ilmine meftundu. Müverrihlik onun mefhiret unvanını tetviç etmişti. Galata Mollalığına terfi etmiş, bilfiil Kadı olmuştu. Mekke-i Mükerreme Kadılığı payesine yükselmişti. Kendisine Arazi Komisyonu riyaseti de tevdi edilmişti."

Oğlu Sedat Bey, "Sosyalistlere dair bir makaleyi, merhum pederinin kaleme aldığını" söylemektedir ki, bizim de sunacağımız, Paşanın elyazısı ile bıraktığı bu makalesidir.[1]

Cevdet Paşa'ya göre:

1 İstanbul Belediye Kütüphanesi: M. Cevdet No: 0.8

İster *Komünist* ve *Sosyalist*, ister *Nihilist* olsun, bütün bu doktrinler tek bir temele dayanmaktadır. O temel de, mülkiyet, izdivaç ve ailenin kaldırılmasıdır ki, *Mezdekçiler*'in doktrininden başka bir şey değildir.

Komünizm olsun, sosyalist ve nihilist doktrinler olsun *Mezdek* âyininden başka bir şey sayılamaz. Bunların arasında, detaylarda, ayrılık varsa da, emlâkte tasarruf hukukunu ve kadınlarda evlenme usulünü kaldırdıklarından, temelde hepsi birdir.

Nihilistlere gelince: Bunlar, Tanrı da dahil olmak üzere, her şeyi inkâr etmektedirler. Kelâm ilmindeki bu kelimeyi, gazeteciler *Ademiyun* diye kullanıyorlarsa da, en doğrusu *İnâdiyye* diye çevirmektir.

Kısacası, İran'da ortaya çıkan *Mezdeği* mesleği, İslâm ülkelerinde *Batıniyye*'den olan mezhepler hâline gelmiştir ki, bu mezhepler yolunu sapıtmış fırkalardır. Ve, çok defa da *Aleviliğe* dönmüştür. Bundan sonra Avrupa'ya geçmiş ve Frenk kılığına bürünmüştür.

Cevdet Paşa'nın anlattıklarına göre:

Hicrî tarihten 422 yıl önce Sâsâniyan hanedanının onbeşinci hükümdarı Kubad zamanında, Mezdek adında bir ünlü zındık ortaya çıkmış; Peygamberlik iddia etmiş; halkı batıl inanca çağırmış. Şöyle demiş: İnsanlar hep Adem ve Havva çocukları olduğundan ana baba bir kardeştirler. Bundan ötürü de mallarda ve kadınlarda eşit olarak ortak sayılırlar. Ayaktakımı halk ona uyduğu gibi, Kubad da onun bâtıl dinine girmiş. Fuhşun envaı serbestçe fuhuş işlemeğe yol bulmuş. Yüksek tabakalarla aşağı halk tabakaları eşit olmuş ve İran ülkesi bir fuhuş yatağı ve günah işlenilen bir yer haline gelmiş. Nesil karışmış. Erkekler çoluk çocuğun tadından yoksun kalmış. Kısaca, bu mezmum nahle, aşağı tabakadan bazı insanlarla fahişelerin işine yaramış; fakat diğer halkın pek ağırına gitmiş. Halk, elele, Kubad'ı tahtından indirmişler, kardeşlerini tahta geçirmişler. Fakat, Kubad, İran sınırındaki bir taifeye sığınmış ve onların yardımile birçok asker toplıyarak İran'a dönmüş ve savaşarak kardeşini yenmiş; ölümüne kadar İran tahtına yerleşmiş; Mezdek âyini de sürüp gitmiş.

Kubad ölünce, küçük bir çocuk olan Nûşirevan İran tahtına oturuyor. Büyüyünce tek başına saltanatı eline alıyor. Ulu kişileri toplayıp divân kuruyor:

-Saltanat bana gelirse -Malları ve kadınları mubah ve ortak kıldıkları için- Mezdekçileri öldüreyim diye and içmiştim. Mezdekçilere göre, bir kadın hiç kimsenin olmamalıdır. Bu takdirde yetimlerle kerimlerin soyu karıştı ve fahişelerin önüne fuhuş yolu kolayca açılmış oldu. Sokaktan geçen kadınların yüzüne bakamıyan ayaktakımı onlara kavuştu.

Saltanat tahtının sol yanındaki ayakta duran Mezdek, Nûşirevan'ın bu nutkuna karşılık verdi:

-Bütün halkı nasıl öldürebilirsin? Bu büyük bir fesad olur. Tanrı seni fesat için değil, mülkü ıslâh için Hükümdar yaptı.

Nûşirevan:

-Ey piç! -diye bağırdı- hatırlıyor musun, annemle yatmak için, Kubad'dan izin istedin. O da izin verdi. Annemin odasına gittin. Ben de arkandan yetiştim, ayaklarını öptüm. Çoraplarının pis kokusu hâlâ burnumun direğini sızlatıyor. Sana yalvardım. Sen de annemi bana bağışlamış ve geri dönmüştün.

Mezdek, evet deyince, Nûşirevan hemen onun idâmını emretmişti. Derhal lânetli Mezdek'i öldürüp lâşesini yaktılar. Dellallar Mezdekçilerin kanı helâldır, diye bağırdı. O gün hadsiz hesapsız Mezdekçi öldürüldü. Mezdekçilerin öldürülmesi için de, Vilâyetlere buyruklar gönderildi.

Fakat, aradan uzun bir süre geçmeden, İslâmiyet çevreye yayılınca, Mezdekçiler İslâmın arasına karıştılar; ve arasıra bir yolunu bulup din hükümlerini bozmaya kalkıştılar. Çok defa da batıl âyinlerini Alevilik perdesi arkasında yürüttüler. *Kızılbaş*'lar *Mezdekçi*'lerin kalıntılarıdır. *Batıniyye* mezhebi de onlardan dalbudak salmış bâtıl bir doktrindir ki, bunlara *İbahiyun* adı da verilmektedir. Azgın Şîî takımından olan Suriye'deki Nusayriler yâni Nusay'in tarikatında olanlar gibi bâtıl mezheplere saplananlar hep *Batıniyye*'dendir. Bunlar Kur'an'daki âyetleri olmadık yanlış anlamlarla yorumlarlar. Yeryüzündeki bütün şeylerin bütün insanlar için olduğu anlamına gelen âyeti, yanlış yorumlayarak herkes her şeye ortaktır, derler. Yoksa her kişinin her şeyde ortaklığı gerekmez.

Cevdet Paşa'ya göre: Özgürlük fikirleri de Haçlılar tarafından Avrupa'ya götürülmüştür. Ortaya çıkan Farmason'ların işaretleri Bek-

taşilerin işaretine benzer.

Mezdegî fikirleri Batıniyye'de esrar sayılmaktadır. Haçlılar, Avrupa'ya bu fikirleri de beraber götürmüşlerdir. Fakat, bu fikirler, Avrupa'da gizli kalmıştır.

Demek oluyor ki, daha sonraları meydana çıkan Komünizm ve Sosyalist ve Nihilist mezhepleri hep Mezdeki âyinidir. Zira bunların aralarında detaylar bakımından ayrılık varsa da, hepsi emlâke tasarruf hukukunu ve kadında evlenme usulünü kaldırdıklarından, temelde birleşirler.

Bunların bazıları Tanrının varlığını da inkâr ediyormuş. Özellikle, *Nihilistler* her şeyi inkârda direnirlermiş. Şu hâle göre, *Nihilistler*, Kelâm ilminde sözü edilen sofistlerin bir kısmı olan İnâdiyye fırkası demek oluyor ki, onlar bedihî ve apaçık olan her şeyi inkârda direnirler, ve her şeyi hiç sayarlar. *Nihilistler* hiçlik anlamınadır; *İnâdiyye* diye çevrilmelidir. Gazeteciler, Kelâm ilminin terminolojisini bilmediklerinden, Arapça gazetelerin çoğunda, *Nihilist* karşılığı *Ademiyyun* diyorlar.

Mezdekçilik, İran'da çıkmış; İslâm memleketlerinde *Batıniyye*'ye dönüşmüş ve *Aleviliğe* bürünmüştür. Daha sonra, Avrupa'ya geçip Frenk esvabını kuşanarak *Komünizm, Sosyalizm* ve *Nihilizm* gibi adlar takınmıştır.

Cevdet Paşa'ya göre:

Din fikirleri zayıfladıkça bu gibi yolunu sapıtmış partilerin çoğalması ve özellikle hükûmet tarafından karşı konulmaz ve engellenmezse, az bir süre içinde meydan alması tabiidir.

Avrupa, *İbahiyyun* doktrinine çok yatkındır.

Paşa, Batı'daki servet ve sınıf ayrılıklarını görüyor ve tesbit ediyor: Zengini ne kadar servete boğulmuşsa, fakirleri de o kadar yoksundur ve yeis içindedir. Görenek ve gelenekleri *İbahiyye* mezhebine pek elverişlidir. Dinî fikirler ise günden güne yok olup gidiyor. Buna binaen, Avrupa'nın her tarafında, *İbahiyye* fikirleri çoğalmıştır. Bu yüzden Avrupa'nın başına büyük felâket açacaktır. Gidişattan anlaşılıyor ki, her geçen gün bir büyük Devrime yönelmektedir. Vakıa, bu çeşit devrim fikirleri sürekli olamaz, tutunamaz. Çok geçmeden ezici mutlak hükûmet ortaya çıkar. Fakat, bu arada, Avrupa altüst olur. Batı'nın

altı üstüne gelir. Allah şerlerinden korusun!..

Cevdet Paşa soruyor:

Avrupa'da bir umumî devrim çıkarsa, biz ne durumda bulunuruz? -Ve, ekliyor- gelecekte olacakları Tanrıdan başka kimse bilemez! O zaman ne durumda bulunacağız, şimdiden tahmin edilemez. O takdirde bize seyirci kalmak düşer. Ve, ırz ehli, namuslu insanlar için Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinden başka kurtuluş yeri kalmaz.

Niçin?

Çünkü, bizim göreneklerimiz ve âdetlerimiz *İbahiyye* fikirlerine aykırıdır. Bizde dinine bağlı insanlar çoktur. Bizde bu bozuk fikirlere, Avrupa'da olduğu kadar, yatkınlık yoktur. Bizdeki dinsizlerin ve zındıkların sayısı korkulacak derecede değildir; ve fesatlarının önünü almak fırsatı kaçırılmamıştır. *Tevfik Allah*'tandır.

"Devlet-i Aliye'nin en büyük tarihçisi" Ahmet Cevdet Paşa'nın sözlerini dinlerken, onun Doğu ve Batı tarihçilerinden ne derece faydalanabildiğini açıkça görüyor; ve umumiyetle, Sosyalizm konusundaki bilgisinin sınırlarını rahatça çözebiliyoruz!

Şimdi de, diline ve üslûbuna dokunmadan yazıyı aynen verelim:

"Mülûk-i İrân'ın tabaka-i rabiası olan ve tarih-i hicret-i Nebeviyeden dörtyüz yirmiiki sene evvel zuhur eden ekâsire-i Sâsâniye'nin onbeşinci Kubâd nam - Kisrânın zamanında Mezdek nâm zındık-ı meşhur zuhur ile dâvay-i Nübüvvet ve nâsı hep Adam ve Havva evladı olmak hasebile ana baba bir karındaşlar olduklarına binaen hep emvâl ve nisâda müteşaviyen müteşarik olmak itikad-ı batılına dâvet etmiş idi.

Esâfil-i nâs ana tâbi oldukları gibi Kisrâ Kubâd dahî dîn-i batılına girdi. Fevâhiş serbestçe icra-i fuhşiyata yol buldu. Eâli ve edâni mütesavî olan İran bir kârhane-i fevahiş ve menahî oldu.

Nesil karıştı. Erkekler evlât lezzetinden mahrum kaldı. Elhasıl bu nahle-i mezmume bazı esafil ve fahişelerin işlerine yaradı, lâkin sair nâda pek girân geldi. Binaenaleyh cümlesi ittifak ederek Kubâd'ı hâl, ile yerine biraderi Camâsf'ı iclâs eylediler ise de Kubâd İran ile Turan arasında vâki Fehâristan memleketi ahalisi olan Heyâtile tayifesine iltica etti ve onların ianesiyle hayli asker topladı. Ve İran'a avdet ve ledelmuharebe galebe ederek Câmasf'ı hep edip vefatına kadar taht-ı İran'da istikrar buldu. Mezdek-i âyini dahi payidar oldu.

Kubâd'ın vefatında yerine oğlu Nûşirevan sağir olduğu hâlde İran tahtına cülus eyledi. Büyüyüp de saltanatta keb-i istiklâl edicek havâs-i ricâli cem ile tertib-i divan edüp cümlesine hitaben nutuna ağâz ederek Allah ile ahdetmişimdir ki Saltanat bana teveccüh ederse Mezdekçiler'i katledeyim; çünkü onlar halkım emvâl ve nisvânını mubah ve müşterek kıldılar. Şöyle ki kimseye mahsus bir karı olmayıp yetimler ve kerimlerin soyu karıştı ve fahişeler için icra-yı fahşiyet yolu kolaylaştı. Nisâ sokaktan geçerken onların yüzüne bakmaya cesaret edemeyen esafil onlara vasıl oldu, dedikte Mezdek ki serîr-i saltanatın sol canibinde kâim idi. Nutk-i Kisrâya cevaben: bütün halkı katledebilir misin; bu senin dediğin bir büyük fesattır; Allah seni ıslâh-ı mülk için Melek etti, fesât için etmedi, demesi üzerine Nûşirevan dahi: Ey veled-i zina hatırına geliyor mu ki vâlidem ile yatmak için Kubâd'dan ruhsat istedin; O da ruhsat vermekle validemin odasına gittin, ben de arkandan eriştim ve senin ayağını öptüm ki çoraplarının pis kokusu hâlâ burnumdadır ve senden rica ettim, sen de validemi bana bağışladın ve geri döndün deyu sual etti ve Mezdek evet dedikte Nûşirevan hemen onun idâmın emretmekle derhal Mezdek-i mel'un katl ve lâşesi ihrak edildi ve Mezdekiler'in demi hederdir deyu tellallar niad etmekle o gün bîhaddü ihsâ Mezdekiler katlolundu ve Mezdekiler katliam olunmak için Vilâyetlere emirler gönderildi.

Cülûs-i Nûşirevan'ın yirmidördüncü senesi Nebiyy-i ahirzeman aleyhissalâtürrahman hazretleri dünyaya teşrif buyurmuşlardır. Ve Nûşirevan'ın her tarafta adâlet ile şöhretine (Veldet fi zaman-ül Melük-ül âdil) hadisi şerif işahid-i âdildir. Meal-i münîfi Melik-i âdil'in zamanında doğmuştur demek olur.

Arası çok geçmeyip dîni İslâm içine karıştılar ve arasıra birer tarik ile ahkâm-ı diniyeyi ifsada kalkıştılar. Ekseriya Alevilik perdesi arkasına gizlenip âyin-i batıllarını icradan geri kalmadılar. Anadolu'nin bazı mahallerinde mevcut olan Kızılbaşlar hep Mezdekiler bekâyasındandır. Batıniyye mezhebi dahî onlardan tahassül etmiş bir meslek-i bâtıldır. İbahiyyun dahî denilir. İşte badehu Suriye tarafında Nuseyrî gibi gulât-ı Şiiyeden olan mezâhib-i bâtıla hep Batınyyedendir. Bu makule akaid-i sahife eshabı bu efkâr-ı batılaları terviç ve (halkı) iğfal ve ıdlâl için Hayât-ı Kuraniye'yi hâtır u hayâle gelmedik yanlış mânâlar ile tefsir

ederler. Hatta kalplerinde mündemiç olan Mezdekî âyinini terviç için (Huvellezi ceale... mafilarz cemiha) âyet-i kerimesile istidlâl ederler. Meal-i münifi o şol zat ecl-i âladır ki yeryüzündeki şeyleri kâffeten sizin için yâni hayır ve menfaatinize olarak yarattı demektir. Bundan mecmu eşyanın mecmu nâs için olması mânâsı çıkar: yoksa her ferdin her şeyde iştiraki lâzım gelmez; ve bu cihatle bazı eşyanın bey'i ve şirâ ve hibe ve nikâh gibi bazı esbâb-ı şeriyeye mebni bazı nâsa mutas olmasına münafi olmaz ve İbahiyyun'a bir gûna senet olamaz.

Vaktile Batıniyye eshabı düvel-i İslâmiye'ye büyük belâ oldular. Çünki içlerinde birçok fedailer bulunup onların vasıtasile mâruf zevatı idam ettirigeldiklerinden halka dehşet verip bu suretle kesb-i kuvvet ve tevsi-i hükûmet ederlerdi. Ve onların fedaileri ekseriya esrar içtiklerinden onlara Hâşâşî derlerdi. İşte Fransızca ıstılâhât-ı kanuniyeden olan (*asesen*) yâni katil-i müteammid tâbiri Hâşâşîn lâfzından galattır. Bu dahi Ehl-i Salip'in Suriye'den Avrupa'ya göndermiş oldukları tâbirattandır. Çünki Ehl-i Sâlib'in Suriye tarafına gittikleri vakit Suriye'de pek çok Batıniyye bekâyâsı olan Hâşâşîn var idi. Ve ol zaman Avrupa zulemât-ı cehl içinde olup ulum ve fünun sevdasını oraya Mısır ve Suriye'den avdet eyleyen Ehl-i Salip götürmüştü. Hatta Avrupa'da en iptidaî hikmetten tercüme olunan kitap İbni Sina'nın *Kanun-i Tıb*'ıdır. Bununla beraber hürriyet ve serbestiyet efkârını da götürmüşlerdir. Fakat Feodalite asırları olmak hasebile bu sözler Avrupa'da alenen söylenemez olduğuna mebni Batıniyyeden gördükleri usul üzere gizli cemiyetler yapıp eshabı birbirini tanımak için beyinlerinde birtakım işaretler vaz' etmişlerdir. İşte Farmason tariki bu veçhile zuhur etmiştir ki işaretleri Bektaşi beyninde müstamel olan işaretlere pek benzer.

Mukaddemat-ı meşrûhaya nazaran Ehl-i Salip o zaman Batıniyyede esrar ad olunan Mezdeki efkârını dahî beraber götürmüşler ise de meydana çıkmayıp mahfî kalmıştır.

Ba'de ba'd zuhur eden komünist ve sosyalist ve nihilist mezhepleri hep Mezdekî âyini demek oluyor. Zira bunların beyinlerinde teferruatça fark var ise de hep emlâkte hukuk-i tasarrufu ve nisâda usul-i izdivacı ilgadan ibaret olmakla esas cümlesi birdir.

Şu kadar ki bunlardan bazıları Vücud-i Saânii dahî münkir imiş. Alelhusus nihilistler her şeyi inkârda ısrar ederlermiş. Şu hâle nazaran

onlar İlm-i Kelâmda beyan olunan Sofustaiyyenin bir kısını olan İnadiyye fırkası demek oluyor ki onlar kâffe-i bedihiyatı inkârda ısrar ederler ve her ne desen hiç derler. Nihilist dahî hiçlik mânâsına olmakla onu İnadiyye deyu tercüme etmek sahih olur. Ama gazeteciler İstalâhat-ı kelâmiyyeyi bilmediklerinden ekser Arabî gazetelerde nihilist makamında Ademiyun diyorlar.

Elhasıl İran'da zuhur eden Mezdekî mesleği sonra memâlik-i İslâmiyede Batıniyyeden olan furuk-ı dâlle mezahibine münkâlip olmuştur ve ekseriya Alevilik fırkasına bürünmüştür.

Badehu Avrupa'ya gidip elbise-i saday-ı efrenciyye telebbüs ederek Komünizm ve Sosyalist Nihilist gibi namlar takınmıştır.

Efkâr-ı diniyyeye za'f geldikçe bu misillû furuk-ı dallenin çoğalması ve alelhusus cânib-i hükümetten mümanaat görmez ise az vakit zarfında medan alması tabiidir.

Ve Avrupa'nın İbahuyyun mesleğine pek ziyade istidadı vardır. Zira ağniyâsı ne kadar servet ve yesâra mâlik iseler fukarası o kadar mahrum ve meyus bir hâldedir ve âdet ve teamül-i amme İbahiyye mezhebine pek ziyade müsaittir. Efkâr-ı dîniye ise yevmen feyevmâ mahvolup gidiyor. Binaenaleyh Avrupa'nın her tarafında efkâr-ı İbahiyye pek çoğalmış ve günden güne çoğalmakta bulunmuştur. Bu ise Avrupa'nın başına bir büyük felâket getireceği yâni her geçen gün zarfında ihtilâl-i umumî çıkaracağı siyak ve sibak-ı ahvalden anlaşılıyor. Vakıa bu makule ahval-i ihtilâliye payidar olamaz. Çok geçmeyip hükûmet-i mutlaka-i kahire zuhura gelir. Lâkin bu arada da Avrupa hercümerç edilmiş olur. Kader ne ise zuhura gelir. Hafazan Allah min şürûrihim.

Acaba Avrupa'da öyle bir ihtilâl-i umumî zuhur ederse biz ne halde bulunuruz? Ahvâl-i atiyeyi Cenab-ı haktan başka kimse bilemez. Ve o zaman ne hâl ve mevkide bulunacağımızı şimdiden tahmin edemeyiz. Fakat böyle bir hal zuhur edecek olsa seyirci gibi kalırız ve ehl-i ırz için memalik-i mahrusadan başka cây-ı selamet kalmaz.

Çünki memâlik-i mahrusada âdet ve teamül-i âmme efkâr-ı ibahiyyeye münâfi olup her taifenin içinde mütedeyyin adamlar dahî çoktur. Bu cihetle memâlik-i mahrusada Avrupa kadar bu efkâr-ı fasideye istidat yoktur.

Vakıa her taifede mulhid ve zındık eksik olmaz. Lâkin âdetleri havf olunacak dereceye varmamıştır ve fesatlarının önü alınmak fırsatı fevt olmamıştır. Minallahüttevfik."[2]

Şemsettin Sami Bey sosyalizmi nasıl ve niçin idealize etmişti?

Abdülhamit II, meşhur Tersane Kongresi'nin açıldığı gün (23 Aralık 1876) Anayasası (Osmanlı Kanun-i Esasî'sini) ilân etmiş; ilk Osmanlı Millet Meclisini (Meclis-i Mebusânını) da efrencî 19 Mayıs 1877'de açılmıştı.[3]

Birinci Meşrutiyetin ilânı büyük bir antuziyazm ve ümitle kutlanmıştı. Halk, mutlu bir devrin açıldığına inanmıştı.[4]

Bu devirde, Türkiye'de, umumî toplantılar yapılıyor, siyasî yazılar ve tartışmalar basında önemli bir yer almaya başlıyordu. Ne yazık ki, bu özgürlük çok kısa sürmeye mahkûmdu. Başta kalem hürriyeti olduğu

---

2 Cemil Meriç **Sosyalizm ve Osmanlı İntelijansiyası** adlı yazısında (Ortadoğu 28 Temmuz 1984) Cevdet Paşa'dan bahsederken, diyor ki: "Cevdet Paşa'ya göre, Avrupa'nın mimarı olduğu ihtilâller insanlığı iğdişâ sürüklemekten başka işe yaramamıştır: İhtilâl çıkarmak bir selin önünü açmak gibidir. Bir kere açıldığı gibi tabiî hızı kesilmedikçe durmaz ve açanlar sed ve bendine kâdir olamaz. Ve yalnız karşı gelenleri görülmeyip, ona yol verenleri dahi beraber gark ve telef ederl (**Tezâkir-i Cevdet**, II-223)." 1848 hâdiseleri, bu kâhir hakikatin su götürmez delilleri. Azıtan halk bütün bütün hadd-i mârufun öte tarafında gitmedi mi? Hukuk-i Mülkiyet ve zevciyeti inkâr edenler herkes kâffe-i hususta müsavat üzere olmalıdır, demediler mi? Netice ne oldu? – Birçok edânî dahi bunu mizaçlarına muaffık görmeleriyle Fransa Cumhuriyetini bu renge boyamaya teşebbüs ettiler. Fransa kibar ve ukalasının bundan gözü ürkmekle cumhuriyetten ve belki hükûmet-i meşruta serbestliğinden yüz çevirip Napolyon'un henüz dört sene müddet-i siyaseti hitam bulmazdan evvel İmparatorluğu bittasdik hükûmet-i mutlakaya serfurû berde-i in kıyat oldular. İşbu Fransa İhtilâli arasında Nemçe halkı dahi serbestlik sevdasına düşerek ve pek çok kanlar dökerek, hükûmetlerini hükûmet-e meşrutiye kalbetmek istedilerse de, hükûmet-i imparatoriyye galip gelerek gene hükûmet-i mutlaka tahtında kaldılar. Bunların her birinde bir gün fenalık melhuz ve meşhût olup, hele cumhuriyetin zikrolunan fırka-i mütecâvizesi bütün bütün akıldan ve nevamis-i tabiiyeden bait bir fikr-i batıldır. (**Tarih-i Cevdet**, I,S. 15-16). Ne var ki Avrupa hak veya bâtıl bütün fikirlerini Asya'dan yağma etmiştir. Sosyalizm, Komünizm Nihilizm gibi abeslerin de kaynağı Asya..."

3 **Times** gazetesi muhabiri şunları yazıyordu: "Dolmabahçe Sarây-i Hümâyununda misli görülmemiş bir tebaşadan şimdi döndüm. Zat-ı Hazret-i Hilâfetpenâhî Osmanlı Parlamentosunu küşad etti." (19 Mart 1877). **Siècle** gazetesi de, 20 Mart tarihinde, şu havadisi yayıladı: "Dolmabahçe Sarây-i Hümâyununda Saltanat Dairesi mimarî nokta-i nazarından fevkalgaye nefistir... Taht-ı Hümâyun altından olup üzerine kadife bir yastık konmuş ve önüne sırma bir seccade serilmişti." Padişah, mebuslara -iltfatlı bir bakışla yetinip- tek kelime bile söylenmemiş; ve olay Avrupa gazetecilerinin dikkatinden kaçmamıştı. Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem'in deyişiyle, Abdülhamit II, "Kanun-i Esasi'yi maalkerahe kabul etmişti"; yani Anayasayı istemiyeistemiye vermiş. Mebusân Meclisi'ni de "mecburiyet tahtında" açmıştı.

4 "Dünkü günü umum Osmanlılar için mebde-i saadet idi. Dünkü gün vatan-ı umumîmizin her türlü esbâb-ı terakki ve selâmetini müstelzim vesailin husuli için ihsan buyurulmuş bir yevm-i mes'adettir. Heyet-i umumiyemizi ihya eden Sultan Abdülhamid Hân-ı sâni Hazretleri gibi bir Padişâh-ı merâhimpenaha ve şöyle bir zamân-ı mes'adete yetiştiğimizden dolayı ne kadar iftihar etsek yine azdır." (**Vakit**, No. 415, 24 Kânunuevvel 1876).

halde, hürriyetin her çeşit belirtisine dayanamayacak yaratılışta olan "Kızıl Sultan" her türlü fikir ve düşünce hürriyetini, amansız bir silindir altında, ezip yok etmeye hazırlanıyordu. İşte, çok kısa süren bu devirde ve Abdülhamit II'nin saltanat tahtına yeni oturduğu sıralardadır ki, matbuat sahifelerinde *Sosyalizm* ve *İştirâk-i Emvâl* tâbirleri, –1871'de olduğu gibi– sık sık yer almış ve bu konu etrafında polemikler yapılmıştır.

Burada dikkati çeken nokta, Türk basınında daha önceki yıllarda rastladığımız Sosyalizm ve İştirak-i Emvâl (Mallarda ortaklık) deyimlerinin, Rusya ve Almanya'daki heyecanlı olaylar münasebetiyle, hemen her gün kullanılışıdır.

Bilindiği gibi, 1878'den itibaren, çoğu Rusya'da olmak üzere, Avrupa'da suikastlar birbirini kovalamıştı. Hükümdarlara, büyük devlet memurlarına ve zabıta şeflerine suikastlar yapılıyordu. Almanya İmparatoru Vilhelm I'e, 1878 Mayıs ve Haziran aylarında, üst üste suikast yapılmıştı. Vera Zasuliç, Petersburg Zaptiye Nâzırı General Trepof'a ateş ederek yaralamış ve beraat etmişti.

Petersburg ve Berlin'deki suikast olayları, Türk basınında,çok geniş yankılar bulunuyordu. Son posta ile gelen Avrupa gazeteleri derhal Türkçeye çevriliyor; ajans havadislerinde olsun, politika sütunlarında olsun gerekli tafsilât fazlasıyla veriliyordu.

İşte bu tarihlerde, Muhran Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Şark*'ın yazı işlerini Şemsettin Sami Bey'in üstüne aldığını görüyoruz. Gazetenin rumî 10 Haziran 1878 tarihli 74'üncü sayısında şu kayıt var: "Gazetemizin ümur-u tahririyesi bugünden itibaren Sami Bey'e ihale olmuştur." Aynı sayının baş makalesi de (*Sosyalizm - İştirâki Emvâl*) başlığını taşımaktadır.

Şemsettin Sami'nin makalesine göre, bu iki terimin gerçek anlamları ve aralarındaki fark bilinmemektedir. Sosyalizm kelimesini Türçe'ye *iştirâk-i emvâl* (yani mallarda iştirak) şeklinde çeviremeyiz. Niçin? Çünkü, *iştirâk-i emvâl* (yani komünizm) sosyalizmin zıddıdır.

Şemsettin Sami, sosyalizmi insanları refaha ve mutluluğa götürecek bir yol olarak görüyor ve bunun için yüceltiyordu. Onun deyişine göre, sosyalizm, batı uygarlığının büyük moral kımıldanışı idi. Öyle bir kımıldanış ki, Avrupa'yı ve günün birinde bütün dünyayı sarsacak ve

insan toplumunun biçimini değiştirecekti:

"Bu iki tâbir çok defa gazetelerimizin sütunları içinde görünerek umumun malûmu olmuştur; ancak mânay-ı hakikîleri ve birbirinden olan farkları ekserimiz için el'an meçhuldür diyebiliriz.

Ekser vakit ve hususiyle bu aralık Almanya İmparatoruna olunan suikasttan bahsolunduğu sırada, gazetelerimizde görünen "iştirâk-i emvâl" tâbiri "sosyalizm" kelimesinin tercümesi makamında kullanıyor. Bu ise beyazı siyah diye tercüme etmeğe benzer. Vakıa, Avrupa'ya ve asr-ı hazıra mahsus olan böyle istilâtın lisanımıza tercümesi pek müşküldür, ancak bir şeyi zıddıyla tercüme etmekten ise, –ıstılâh-ı millîsi buluncaya kadar– bir ecnebi istlâhı kabul ve istimal etmek elbette daha iyidir. (Yani sosyalizm terimini olduğu gibi alalım ve kullanalım.)

Sosyalizm medeniyyet-i hâzıranın -Avrupa'yı ve belki bir gün olur bütün küre-î arzı, sarsacak ve cemiyet-i beşeriyenin heyet ve süretini değiştirecek– bir büyük hareket-i maneviyesi ve nev-i beşeri menzil-i refah ve saadete isâl eder ve şehrah-ı azîm olduğundan, bunun "iştirâkî emvâl" töhmeti ile ittihamı ve böyle yüzü kara olarak halkın enzarına arzı büyük bir gadir ve haksızlıktır. Bunun için bu galatı tashih maksadıyla, "sosyalizm" ve "iştirâk-i emvâl"e dair bir iki söz söylemek isteriz."

Demek ki, Şemsettin Sami sosyalizmin yüzüne kara damga vurulmasını istemiyor. Amacı, bir yanlışlığı düzeltmektir.

Onun anlayışına göre, iştirâk-i emvâl adalete ve hakka olduğu gibi insanın tabiatına da aykırıdır. İnsanı hayvanlaştırdığı için filozoflarca beğenilmemiş; bütün dinler ve uluslar ve özellikle *ahlâk* denilen değişmez meşru yasa onu meşru saymamıştır:

"*İştirâk-i emvâl* eshabının tarik ve maksadı bu terkibin medlûlünden anlaşıldığı için, bunun tafsiline girişmeye hacet görmüyoruz; ancak iştirâk-i emvâl maddesi kaide-i adl-ü hakka ve tabiat-ı beşere muhalif olup insanı behayim mertebesine bıraktığından, ukalâ ve hükemâ indinde mezmum olduğu gibi her din ve millet ve hususiyle *ahlâk* denilen layetegayyer bir kanun-u mukaddes indinde gayr-i meşrudur."

Komünizm insanı hayvan yapmakta ve değişmeyen -yani ezelî ve ebedî olan- mukaddes ahlâk yasası ve doktrini meşru saymamaktadır, diyen Şemsettin Sami, komünizmin kısa bir tarihçesini çiziyor.

Bu tarihçeye göre, iştirâk-i emvâl 1871 Paris Komünü'nde ve daha önce bazı Avrupa memleketlerinde yüz göstermiş; ve Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç edişinden önce ve sonra İran'da ve diğer Asya memleketlerinde meydana çıkmıştır. Bu yolu tutanlar kadınlarda ve çocuklarda ortaklık istemekten utanmamışlardı. Onların bu aşırı tezleri insanın tabiatına ve yaratılışına aykırı idi. Bunun içindir ki bu gibiler cezaya çarptırılmışlar, kamunun nefretini kazanmışlar ve adlariyle tarihten bir iki sahifeyi kirletmişlerdir:

"İştirâk-i emvâl *Komün* ismiyle Fransa-Prusya muharebesini müteakıp Paris'te ve daha evvel Avrupa'nın bazı taraflarında yüz gösterdiği gibi, Hicret'ten mukaddem ve muahher İran'da ve Asya'nın diğer bazı taraflarında dahi zuhur etmiş ve hattâ o vakitler tarafgiranı iddialarını iştirâk-i nisvan ve iştirâk-i evlât kaziyyelerine kadar sürmeye âr etmemişlerdi. Ancak bu müddealar tabiat ve hilkat-i beşere muhalif olduğundan, mucit ve tarafgirleri daima zuhurları akabinde müstehak oldukları cezaya giriftar ve nefret-i âmmeye mazhar olarak, namlariyle tarihin ancak bir iki sahifesini telvis etmişlerdir."

Şemsettin Sami'ye göre, komünizm nefret edilmesi gereken bir yoldur. Onun zıddı olan sosyalizm ise son derece makbul ve tutulması gereken bir yol:

"Sosyalizm ise iştirâk-i emvâlin büsbütün zıddıdır; iştirkâk-i emvâl ne kadar menfur bir tarik ise *sosyalizmin o kadar makbul olması* iktiza eder."

Sosyalizm teriminin kökünü arayan Şemsettin Sami bu doktrinin insan topluluğunu mutluluğa götüreceğini; insanları özgürlüğe ve eşitliğe kavuşturacağını söylüyor. Sosyalizm, ona göre, bir kurtuluş yoludur. Tabiatın nimetlerinden herkese pay verecek, insanları hak ve adalet güneşi ile ısıtacaktır:

"Sosyalizm ıstılâhı Fransızca bir kelimedir ki, cemiyet-i emvâl ne

kadar menfur bir tarik ise sosyalizmin o kadar makbul olması iktiza eder."

Sosyalizm teriminin kökünü arayan Şemsettin Sami bu doktirinin insan topluluğunu mutluluğa götüreceğini; insanları özgürlüe ve eşitlie kavuşturacağını söylüyor. Sosyalizm, ona göre, bir kurtuluş yoludur. Tabiatın nimetlerinden herkese pay verecek, insanları hak ve adalet güneşi ile ısıtacaktır:

"Sosyalizm ıstılâtı Fransızca bir kelimedir ki, *cemiyet-i beşer* mânâsına olan *sosyete* kelimesinden müştaktır. Ünvanından dahi anlaşılır ki *sosyalizm cemiyet-i beşerin hüsn-ü idaresiyle refah ve saadetini ve bilâ istisna bütün efrad-ı beşerin hürriyet ve müsavatını ve hiç kimsenin hukuk-u tabiiyyesinin payimâl olmamasıyle, hak ve adlin meydana çıkmasını, ve niam-ı tabiiyyeden herkesin mütena'im ve hissemend olmasını arar bir tariki selâmettir.*"

Sosyalizmden başka çıkar yol görmiyen makale yazarı, bundan sonra, idealize ettiği doktrinin amacını ve dayandığı temel prensibi anlatmak için, Gotha Programı'na geçmektedir:

"Avrupa ve Amerika'daki sosyalistlerin 1875 tarih-i milâdisinde Almanya'nın (Gota) şehrinde akdettikleri içtima-i umumîde ilân ettikleri âtideki program sosyalizmin maksat ve esasını anlatmaya kâfidir."[5]

Sosyalizmin, bir hükûmetin esası olmak üzere, kabul ettiği şeyler âtideki mevattan ibarettir:

"Evvelâ, yirmi yaşını mütecaviz bilcümle evlâd-ı vatana tamimi ile;

---

5 Gotha Kongresi, 1875 te, iki büyük Alman sosyalist organizasyonunun -Lasalci ve Ayzenahcı organizasyonların- kaynaşmasını sağladı. Kongrenin kabul ettiği Program (Gotha Programı) iki tandansın uzlaşmasından meydana gelmiştir. Lasalciler, başlıca tezlerinin Programda yer almasını sağlamışlardı. Bu tezler şunlardır: a) Emeğinin tam ürününe sahip olmak işçinin hakkıdır; b) **İş ücretleri tunç yasası**; c) Devletten kredi yardımı gören Üretim Birlikleri; d) Burjuvaziyi "bir tek gerici yığın" olarak gören anlayış. Bu program, 1891 Erfurt Kongresi'ne kadar, yürürlükte kalmış ve Alman Sosyal demokrasisi. bu tarihte, yeni bir Program kabul etmiştir. Marxve Engels, mektuplarında, Gotha Programını, çok sert bir şekilde, tenkit etmişlerdi. Marx, Gotha Programının Tenkidi'nde (**Kritik des Gothaer Programms**) Programdaki oportünizmi "amansızca kamçılamıştır." Şemsettin Sami, Programın birinci kısmını (prensip deklarasyonu), -kollektivist prensipler parçasını- ele almıyor; emeğin himayesine de dokunmuyor. Sadece, Programın ikinci kısmını (siyasî organizasyon). -Devletin temeline ait parçayı- alıyor. Fakat, nedense, bu kısımdaki **gelirden alınacak tek ve progresif vergi** meselesini susarak geçiştiriyor.

efrad-ı milletten birtakımını mütemadiyen silâh altında tutmak usulünün lâğvı, ve esakir-i muvazzafa yerine asakir-i milliye tanzimi;

Râbian, şirket ve ittihada ve hürriyet-i efkâra ve -keşf-i hakikat için- her şeyin tahkik ve tamikine mâni olacak kavaninin lâğvı;

Hâmisen, adalet ve hakkaniyetin ümmet tarafından meccanen icrası;

Sâdisen, maarifin cebrî sureyitle tamimi, ve alelumum evlad-ı vatanın hükümet tarafından müsavat üzere terbiye olunması;

Sâbian, dinin ve şahsa ait bir keyfiyet addolunması ile, herkesin istediğine inanmasına mümanaat ve müdahale olunmaması, yani hürriyet-i vicdanın kabulü."

Şemsettin Sami'ye göre; bu program, kimseyi ürkütmemelidir. Bu programda komünizm lekesi yoktur. Sosyalizmin maksadı hayırlı bir maksattır. Gota programında bu hayırlı maksada hizmet edenleri iştirâk-i emvâl yani mal ortaklığı ve komünizm suçu ile suçlandıracak bir leke görülmez. Bu program, hiçbir zaman gerçekleşmiyecek bir hülya da değildir:

"Sosyalistlerin hizmet ettikleri maksadın ruhu mesabesinde olan bu programda ne kimseyi ürkütecek, ve ne de bu maksad-ı hayra hizmet edenleri iştirâk-i emvâl töhmeti ile ittiham edecek bir leke görünür. Bu program icrası muhal bir feylesof hülyası da değildir; İsviçre ve Memalik-i Müçtemia-i Amerika Cumhuriyetleri pek çok vakitten beri bu programa tatbik-i hareket ederek, icra-i hükûmet etmektedirler. İngiltere'nin usul-i idaresi dahi bu programa pek muhalif değildir."

İsviçre'yi, Birleşik Amerika Devletleri'ni ve İngiltere'yi örnek gösteren yazar; sosyalizm nasıl meydana çıkmış, Avrupa ve Amerika'da nasıl yayılmış ve sosyalistlerin başına ne gibi felâketler gelmiş, bunlar hakkında kısaca bilgi veriyor:

"Sosyalizm çeşitli ünvanlarla ve birbirinden az farklı programla ikiyüz yıldan beri Avrupa'nın bazı yerlerinde baş göstermekte, ve diğer hayırlı buluşlar gibi bu da taassup ve istibdat ile çarpışarak ve özel çıkarlarını umumun çıkarlarına üstün tutan insanlık düşmanlarının, esaret elinde zebun düşerek, batıp çıkmakta, ve bununla beraber -baskıdan da

faydalanarak ve pes perdede ilerliyerek- mürur-u zamanla halkın efkârını kaplamak sureti ile, ilerleyip yayılmakta idi.

Avrupa'da çağdaş uygarlık ve bu uygarlığın doğurduğu büyük devrimler, halk efkârını özgürlük nurlariyle aydınlatıp uyarmadan önce, halk hâkim ve mahkûm sınıflara bölünmüştü. Hâkim olan sınıf sosyalizmi kahren tazyike çalışıkça, bu fikir kuvvet kazanarak, mahkûm sınıfın zihinlerini kaplardı. Bu sebeptendir ki böyle yüksek bir fikre uyanlar en ziyade tazyik ve sefalette bulunan avam ve amele güruhlarıdır. Bir kelime ile,sosyalizmi tutanlar en çok baskı altında ve yoksulluk içinde yaşıyan fakir halk tabakaları ve işçi sınıfıdır.

Bunlar yani yoksul halk ve emekçi yığınları ve bunların koruyucuları yerinde olan edipler ve yazarlar arasında sosyalizm fikri tam güçlendikten sonra gizli kalamayıp hükûmetlerin de istipdattan vaz geçmesi ile sosyalistler Londra ve Newyork'ta açıktan açığa merkezler ve cemiyetler açıp halkı bu fikre çağırmışlar, ve çok sürmeden Avrupa'nın üçte iki ahalisi bu fikre tâbi olmuştur.

Artık bugün sosyalizm gizli ve hususî bir fikir ve meslek değildir, çağdaş uygarlığın dayandığı sağlam bir direk yerindedir; hattâ bu meslek sosyal adı ile özel bir fen hükmüne girip, medenî fenlerin en lüzumlusu sayılıyor. Bununla beraber "kuvvet hakkı yener" sözüyle iş görenlerin kuvvete karşı hakkı tutan böyle bir cemiyet aleyhinde bulunacakları şüphesizdir. Birkaç yıl önce Prusya ve Almanya'da ikinci derecede hâkimiyet icra edenlerin hakkından gelmek için, sosyalistleri âlet edinmiş ve onların koruyucusu kesilmiş olan Prens Bismark bugün Almanya'da ve belki yeryüzünde sosyalistlerin kökünü kurutmak için, Kongrede bir tedbir ittiazını teklif edecekmiş! Lâkin "kuvvet hakkı tazyik edebilir"; tazyik olunan şey ise bir gün patlar; ve patlaması tazyik edenler için tehlikeli olur.

Her ne hal ise, bizim asıl maksadımız sosyalizmin iştirâk-i emvâl demek olmadığını, ve yukarıda irad olunan sosyalizm programının hemen her bendi şeriat-i Ahmeddiyye'ye tamamiyle muvafık olduğundan buna istirâk-i emvâl demek büyük hatâ olduğunu beyan etmekten ibaret olmakla, burasını ihtarla iktifa eyleriz."

Kısaca tekrarlamak gerekirse, Şemsettin Sami'ye göre,kötülüğü değil

iyiliği temsil eden sosyalizm yüksek bir fikirdir; ve ulaşılması gereken bu ideal meşrudur; halk ve emekçiler tarafından tutulmuş, edipler ve yazarlar arasında güç kazanmış ve Avrupa'nın üçte ikisi bu fikre bağlanmıştır.

Batı uygarlığının kuvvetli bir temel direği olan sosyalizme karşı gelenler güçlü ise de, kuvvet hakkı yenemez; ancak baskı yapabilir ve bir gün patlayınca da baskı yapanları mahveder. Sosyalizm ile komünizm aynı şey değildir. Sosyalistlerin programı Müslümanlığa ve şeriata tamamiyle uygun olduğundan, buna komünizm demek büyük hatadır.

Görülüyor ki, kendi anlayışına göre, sosyalizmi kabul ettiği halde komünizmi reddeden Şemsettin Sami'nin bütün kaygısı sosyalizm ile komünizmin karıştırılmasına meydan vermemek için aralarına kalın bir duvar örmek; ideal olarak benimsediği sosyalizme leke sürülmesine razı olmıyarak onu temize çıkarmak; ve Gotha Programı'nın İslâmiyete uygun olduğunu ileri sürmek suretiyle *sosyalizmin komünizm demek olamıyacağını* ispata çalışmaktır.

Şeriat ve sosyalizm

Tercüman-ı Şark başyazarı tarafından sosyalizmin savunulması ve Gotha Programı'nın İslâmiyete uygunluğu tezi, Hilâfet ve Saltanata taassupla bağlı olanları ve Abdülhamit II'nin sadık bendelerini kayıtsız bırakamazdı ve bırakmadı.

Makale yayımlanır yayımlanmaz, şeriatın her ne suretle olursa olsun serbestçe yorumuna isyan edenler, derhal, anonim bir cevapla meydana atıldılar.

Bu eskimiş kalem savaşı gerek dil ve üslûp ve gerekse açığa vurduğu zihniyet bakımından çok dikkate şayandır; ve bir bakıma, doksan yıldanberi eskimemiş sayılır.

Şemsettin Sami'nin makalesini tahlil ederken görüldü ki, yazar:

a) Sosyalizmi savunmakta;

b) Sosyalizm ile mallarda ortaklık şeklinde kabul ettiği Eflâtun yadigârı komünizmin aynı şey olmadığını ileri sürmekte;

c) Mallarda ortaklığı kıyasıya tenkit etmekte;

d) Ve nihayet, Gotha Programı'nın İslâmiyete uygunluğu ortaya atmaktaydı.[6]

Şemsettin Sami'nin vardığı hükümler şunlardı:

1) Mallarda ortaklık yani komünizm, sosyalizmin zıddıdır. Sosyalizm mallarda iştirak yani komünizm demek değildir.

Verilen cevap şu oldu:

Sosyalizm iştirâk-i emvâldir; hem iş ve emek, hem de mal ortaklığıdır. Yani sosyalizm ile komünizm arasında bir tefrik yapılamaz. Bu iki doktrin birbirinden ayırt edilemez. Bunların arasına duvar çekilemez. Öyle bir gayret boşuna çaba harcamaktan başka bir şeye yaramaz.

2) Sosyalizm bir saadet ve kurtuluş yoludur.

Cevap:

Hayır! Sosyalistler uygarlığı yıkacak, dünyayı alt üst edecektir. Sosyalistler "kanun-u medeniyeti tahrip ve şirâze-i cemiyyet-i âlemi tarumâr eyliyeceklerdir."

3) Avrupa'nın üçte ikisi sosyalizm fikrine tabidir. Kuvvet hakkı yenemez.

Cevap:

Sosyalistler küçük, önemsiz bir topluluktur; hayrı değil şerri temsil ederler ve ellerinden ancak kötülük gelir.

4) Gota Programı'nın her maddesi Muhammed'in dinine ve şeriata uygundur. Buna mal ortaklığı yani komünizm demek büyük hatadır.

Cevap:

Gota Programı'nın maddeleri aklen yasak şer'an da iğrençtir.

Şemsettin Sami'nin karşısına çıkan muarız, böylece, sosyalizme ve Gotha Programı'na hücum ediyor; sosyalizm mallarda ortaklık demektir, Gotha Programı Muhammed'in şeriatına uygun olmak şöyle dursun şeriatın beğenmeyip ayıp saydığı ve nefret ettiği bir şeydir -diyor- akıl sosyalizmi kabul etmez; şeriat sosyalizmden iğrenir:

---

6 Değerli araştırıcımız Lütfü Erişçi, Türkiye'de İslâmiyetle sosyalizmin uzlaştırılması denemelerinde, yazarların dikkatini, aşağıdaki satırlarla, bu makaleye çekmiş bulunuyordu: Bu sıralarda Gota Programını benimsiyerek "sosyalizm programının her bendini Şeriatı Ahmediyyeye muvafık olduğu" ileri sürülmesi de ayrıca dikkate değer bir hâdise olduğu muhakkaktır. (**Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi**, s.5, İstanbul, 1951).

"*Tercümân'ı Şark* gazetesinin 74 numaralı nüshasında sosyalizm kelimesinin Fransızca olduğu fark ve temyiz olunabilmiş ise de medlûl ve ma-sadakunaleyhi anlaşılamamıştır."

Muarız diyor ki, Şemsettin Sami'nin makalesinden sosyalizmin ne demek olduğu anlaşılamıyor. Yani sosyalizmin hangi anlama geldiği ve bu kelimenin neye karşılık ve uygun düştüğü belli olmuyor.

Sosyalizmin gerçek anlamı nedir ve Türkçeye nasıl çevrilmelidir? Polemiste göre, sosyalizmde ticaret ve endüstri özel şahıslara bırakılmaz, bir umumî ortak cemiyet tarafından yönetilir; ve toplum tarafından ortak yürütülür. Elde edilen ortaklama ürünler de, toplumun üyelerine eşit olarak bölüştürülecektir.

"Sosyalizm bir kaidedir ki kaide-i merkume icabınca ümur-u ticaret ve san'at bir şahsın tasarrufat ve hukuk-u beşeriyyesi dairesinde ayrı ayrı şube-i faaliyetler ile tesviye ve icra olunmayıp bir cemiyet-i umumiyye-i müştereke iktidariyle mevki-i fiil ve husule konulur ve bu cemiyetin amel ve faidesi cemiyyet-i mezkûre eshabı aralarında mütesaviyen ve hassaten taksim kılınır. Bu halde kelime-i mezkûrenin değil yalnız iştirâk-i emvâl ve belki iştirâk-i emvâl ve a'mâl ile tercümesi kelime-i mebhusün-anhânın mefhumunu hakkiyle ve tamamiyle ifade etmiş olur."

Polemist, Şemsettin Sami'nin makalesinde, filozofça vehimler görüyordu. İnsan toplumunun bir Hükümdar tarafından değil de milletin fertleri tarafından yönetilmesi bir filozofik vehimden ibaretti. Başka bir deyişle, demokrasi ve cumhuriyet rejimi aslı esası olmayın bâtıl fikirlerden başka bir şey olamazdı.

Şemsettin Sami'nin karşısına çıkan aşırı sağcılara göre: İnsan sosyetesi ancak bir düzen içinde yaşayabilir, bunu da hâkim bir kudret ve kuvvet yani Hükümdar sağlıyabilir. Fakat Avrupa Devletlerinin her birinde türlü türlü fenalıklar, çeşit çeşit kötülükler görülmektedir. Bağrında *hilâfet ve saltanatı* toplıyan İslâm hükûmetinde ise bu kötülüklerin hiç biri yoktur. "Hükûmet-i muazzama-i İslâmiye her çeşit tefrika ve teşettütten berîdir."

Polemist, bundan sonra Hilâfete inkiyad ve itaat etmek yani yer-

yüzünde Allah'ın Gölgesi Abdülhamit II'ye boyun eymek gerektiğini, âyet ve hâdislere dayanarak, ispata çalışıyor.

Zikredilen âyet, Nisa Siresi'nin 59'uncu âyetidir ve şu mealdedir: "Ey inananlar! Tanrıya, Peygambere ve içinizden size emredeceklere itaat edin." (*Ya eyyühellezîne âmenü atiullâhe ve atiulresüle ve ülilemri minküm*) Muhammet, kendisine itaat edenlerin Allah'a itaat ettiklerini ve âmirlerine itaat edenlerin de kendisine itaat ettiklerini söylemiyor mu? Kim âmirine itaat ederse bana itaat etmiştir ve kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiştir.

"Nazm-ı celîlin mealini" açıklıyan polemiste göre, bütün Müslümanların Hilâfete "gerdendâde-i itaat olmaları" vaciptir. Hâkim kuvvet Hilâfettir. Hilâfettin varlığı ise Tanrının bir lûtfu ve armağanıdır. Bugün o hâkim kuvvet adil ve merhametli bir padişah olan "Abdülhamid-i Han-ı sâni Efendimiz Hazretleridir."

Polemist, yazısının sonunda Şemsettin Sami'ye çıkışıyor: Medeniyetin ne olduğunu düşünmüyorsunuz -diyor- Sosyalizme çağdaş medeniyetin manevî hareketi ve büyük şâhrâhı demeğe cesaret ediyorsunuz. Bu hal zihinlere ve fikirlere durgunluk vermektedir. Sağ duyu sahibi kimseler hiçbir zaman şüphe ve tereddüde düşmezler ve bilirler ki, *sosyalizm uygarlığı yıkacak, her şeyi çığrından çıkarıp dünyayı alt üst edecek ve taş taş üstünde bırakmıyacaktır.*

Sava Paşa'nın sosyalizmi ve İslâmda zekât prensipi

Sava Paşa'nın sosyalizm anlayışını ve İslâmda Zekât prensibi hakkında söylediklerini, fıkıh metoduna, yani Müslüman hukukunun nazariyesine ayırdığı Fransızca bir eserde buluruz.[7]

Sava Paşa, bizde ilk Hukuk Okulu (Mektep-i Hukuk) derslerinin reorganizasyonunu üstüne almış; Arapça'da *Usul-ül Fıkıh* denilen fıkıh teorisine -fıkhın nazarî ve felsefî kısmından koparılmamasına- önem

---

7 **Etude sur la théorie du droit musulman, par Savvas Pacha** (ancien gouverneur et gouverneur general, ancien ministre des travaux publics et des affaires etrangères de Turquie, membre honoraire et corespondant de plusieurs sociétés savantes), Paris 1892.

verilmesini istemiş; ve 1875'de kurduğu sistemle, yedi yıl içinde, gerçek sonuçlar elde etmişti.

Gerçek bilgin din ve ırk, cins ve mezhep prensiplerinin üstüne çıkabilmiştir, diyen Sava Paşa, yukarda adı geçen eserinde, İslâmî sosyal organizasyonun temel prensiplerini vermektedir. Eserini, siyasî veya dinî her çeşit mülâhâzanın dışında yazdığını söylüyor. Eserini, tarafsız açıdan hazırlamış, İslâm Peygamberinin koyduğu müesseseleri övmek için yazmamış; bir dinin başka bir dine üstün olduğunu ispat amacını gütmemiş.

Ona göre, her din saygıya lâyıktır. İtikatları ve mezhepleri ne olursa olsun, hemcinslerimi, öbür insanları severim, diyor.

Nafia ve Hariciye Nâzırlıklarında da bulunmuş olan Sava Paşa: Evet, -diyor- bütün resmî hayatım buna şahittir; ve ben bununla övünürüm. Esasen, tecrübem göstermiştir ki, dinle, siyaseti karıştırmak kötü bir politikadır. Ben inanmış, köklü bir Hıristiyanım. Fakat, insan ancak, *insanları sevmek ve onlara karşı doğrulukla davranmak suretiyle Hıristiyan olabilir.*

İslâm hukuku tarihini, fıkıh tarihini özetlediği bu eserde: Şeriatı -diyor- bir Hıristiyan olarak inceliyorum. En tam tarafsızlıkla, en büyük sayı ile, doğruluktan ve adaletten kıl kadar şaşmamak şartiyle hüküm veriyorum.

Bu kısa izahattan sonra, Osmanlı Devlet adamı Sava Paşa'nın sosyalizm anlayışına geçebiliriz. Sözü kendisine bırakalım:

Fransa'da umumî efkârın, yani kamuoyunun en önemli organlarından biri olan *Temps* gazetesi, son zamanlarda, *sosyalizm* şekilleriyle meşgul oldu. Birkaç satırla, doğru ve göze çarpan bir toplu bakış verdi. Bu büyük gazete tarafından bu kadar magistral biçimde formülleştiren hükme herhangi bir şey eklemek iddiasında değilim. Aksine,bir fikrin son mantıkî sonuçlarını çıkarmak için, ona dayanayacağım; onu temel olarak alacağım.

Gerçekten Hıristiyan sosyalizm kamu düzeni için hiçbir tehlike arz etmez. Hattâ, diyebilirim ki, sosyal ahenk bakımından hiçbir mahzuru da yoktur. İsa'nın dininde başlıca temel, insanın hemcinslerine, öbür insanlara karşı beslediği sevgidir. "Düşmanlarınızı seviniz!" "Kötülüğe karşı iyilik yapınız!" İşte, İsa'nın insanlara söylediği şeyler bunlardır.

"Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya, Sezar'ın hakkını Sezar'a veriniz!" diyor. Türkiye'de Sezar Padişahımız Efendimiz Hazretleridir, Zât-ı Şahanedir. Rusya'da Haşmetpenah Çar Hazretleri. Fransa'da, millet tarafından seçilen Devlet reisi yani sayın Cumhurbaşkanı.

Sosyalizmin tehlikeli olmaması için gereken nedir?

Osmanlı Paşasına göre:

Sosyalizmin tehlikeli olmaması için, taşıdıkları ad ne olursa olsun, müesses otoritelere, kanunun emir ettiği şeye saygı göstermesi ve itaat etmesi gerekir. Devlet makamlarının emirlerine karşı her çeşit direnme bir suçtur, cinayettir.

Devlet icraatının adalete, doğruluğa uygun olup olmadığı hususunda her tenkit, her mülahâza suç sayılmalı, cezalandırılmalı, ve te'dip edilmelidir: Şayet, bu tenkit ve mülahâzalar her memlekete has meşru ve kanunî yollarda ve şekillerde yapılmıyorsa. Demek ki, meşru ve kanunî yollardan, meşru ve kanunî biçimde olmak şartiyle eleştirici fikirler ve düşünceler ileri sürülebilecektir.

Paşa diyor ki:

Bir sosyalist çıksa da bana dese ki: "Ben hemcinsimi seviyorum. Bana yapılmasını istediğim her çeşit iyiliği onlara yapmakla kendimi görevli sayıyorum. Memleketimin otoritelerine saygı duyuyorum ve kanuna itaat ediyorum." Evet, bir sosyalist çıksa da,bana böyle dese, onun bir *Hıristiyan sosyalist* olduğunu tasdikte tereddüt etmem. Ve, şayet, o buna karşı: "Ben *İncil*'deki emirlerin ne olduğunu hiç bilmiyorum" dese: onu tebrik ederim; "öyle ise -derim- bunu siz bulmuş oluyorsunuz." Biri çıksa da Hermes le Trismegiste, Zerdüşt ve Konfüçyus, Buda ve Sokrates; İsa'nın söylediklerini ondan önce ve ondan daha iyi söylemişlerdir dese Tökidides'le beraber ona şu cevabı verirdim: Birbirinin aynı olan hâdiseler beşerî hikmet muktezası (*facta humanitatis*) aynı şartlar içinde tekerrür ederler. Ve o zata şunu hatırlatırdım ki, bu bahsettiği -efsanevî veya tarihi- şahısların öğretilerine inanıyorsa, o, farkına bile varmadan bir *Hıristiyan sosyalist*'tir, ve öyle kalmaktadır.

***

Sava Paşa'ya göre:

İslâmiyet, yeni ve üniversel bir toplumu yönetecek olan yeni bir teşriî

sistem kurmak gibi bir misyon yüklendiğini bildirmişti. Kurduğu müesseselerde, Tanrı adına, -dünya ve ahirette mutluluk sağlıyacak surette- insanlığı sevk ve idare etmeği vadetmişti. Şeriat, tabiatın kanunlarına uygundur. Modern mevzuatı meydana getiren bütün kanunnâmeleri bir tek kod'da toplamaktadır. İnsanlar arasındaki sosyal münasebetlere, hemcinsimize karşı vazifelerimize gelince; Muhammed, keremi, *Charité*'yi tamamiyle pratik ve binaenaleyh etkili yeni bir şekle soktu; ona yepyeni bir biçim verdi. Âcizlere ve fakirlere yardım prensibine legal bir değer kazandırdı. En ulu şer'î otoritenin emriyle *zenginlerin servetinde fakirlerin de payı olduğu esasını* yerleştirdi. Vakıa, bu paya doğrudan doğruya el koymağa müsade etmemiş, müsadereye izin vermemiştir. Fakat, *zenginle fakirin arasına otoriteleri koymuştur.* Ve, zenginden -yalnız servet sahiplerine mahsus bir vergi yoluyla- fakirlere yardım vasıtalarını sağlama görevini Devlete yüklemiştir. Böylece, zenginin hırs ve tamamı frenlenmiş; ve, bunu yapmakla, ayni zamanda, her çeşit geçici heves ve isteğine bir set çekmiştir. Muhammed, *Ülül'emre itaat ediniz, otoritelere boyun eğiniz*, buyurmuştur. İslâm Peygamberine göre, Ülül'emre itaatsizlik bir suç olduğu gibi, Devletin icraatı hakkında, yaptığı işler hususunda, legal yolların dışına saparak, körü körüne yapılan bütün tenkitler de suçtur.

"*Tekellüfât-ı ibadetiyye*"den sayılan zekâtâ, (*La redevance de l'aumone*)'a gelince: Bunun da amacı sosyal düzeni korumaktır; cemiyetin muhtaç uzuvlarına yapılan yardımlar vasıtasiyle, İslâm toplumunu kuvvetlendirmektir. Bu yardım legal bir yardımdır. Ondan ötürü de, tezlil edici, hor hakir bir duruma düşürücü karakterden sıyrılmıştır. Bu yardım sayesinde, *fakirler, namuslu insanlar olarak müstahsil işçiler ve üretici emekçiler olarak* kalabilmekte; ve *bütün sosyal görevlerini durumu* muhafaza edebilmektedir.

Şeriatın kaynakları o kadar boldur ki, *sosyalizmi* -eğer bir hakikat ihtiva ediyorsa, bağrında bir gerçek taşıyorsa ve cidden gerçek bir yanı varsa- *İslâmlaştırmak çabaları* mümkündür ve kolaydır; *sosyalizmi İslâmlara kabul ettirmek çabaları* mümkün olduğu gibi, kolaydır da.[8]

İşte, yetmişbeş yıl önce, yüksek bürokrasiye mensup bir Hıristiyan

8 Bk. Aynı Kitap İkinci Bölüm s. 82.

Osmanlı Paşası böyle görüyor ve böyle düşünüyordu. Sosyalizmi İslâmlaştırma tezini ileri sürüyor; legal bir yardım mahiyeti taşıyan zekâtın sosyalizmin pratik bir şekli olduğunu; ve hor görücü, küçük düşürücü sıfattan sıyrıldığını da özellikle belirtiyordu.

Azımzade ve sosyal meselenin çözümü

Azımzade Refik, *Tenbihülifhâm Îlâ Metalibül Hayâtül İçtimaiyyet-i vel İslâm* adlı eserinde[9] sosyal meselenin çözüm yolunu göstermekte; İslâm dininin apolojisini yaparak sosyalistlerle anarşist ve nihilistleri

---

9 "Şam üdebâsından" ve "Mısır'ın felsefe-i diniyye ulemasından" Azımzade Refik Bey'in bahis konusu eseri, **Kavâm-ı İslâm** adile İzmirli Hocaefendizade Mehmet Ubeydullah tarafından Türkçeye çevrilmiş; ve 1324 Ramazanında, Mısır'da basılmıştı. Kazan'da yayımlanan **Eddin vel Edep**, Refik Bey'in İslâmın erkânından olan **zekât** hususundaki makalesini Mir'ât-ı Ulûm "Mecelle-i celilesinden" şöyle aktarmıştı: "İslâm dini insanı Âhirette mutlular arasına sokacak olan iyi işlerin yolunu gösterdiği gibi, dünya mutluluğunun yolunu da gösteriyor. İşte bundan dolayıdır ki, zenginlerden (Baylardan) mallarını zekâtı alınarak fukaraya tahsis kılınmıştır. İslâm topluluklarında bulunan biçare muhtaçların duçar olacağı yoksulluk yüzünden zarurî yaşamak için gerekli yiyeceğini çıkarmak için fena yollara sapmamasına, herkese tesalluttan, çalıp çırpmaktan, uğrulamaktan, velhasıl her türlü cürümleri ve cinayetleri işlemeğe engel olmasıhususunda habir hayırvasıtası olacağı bedihdir. Özellikle uygar toplumun en ziyade tehlike ve muhatara altında bulunması,fukaralık, açlık, yoksuzluk saikasile her türlü cürümleri işlemeğe cüret eden, kanunun hükümlerini ayak altına o aşağı takım yüzünden olduğu malûmdur. İslâmın koymuş olduğu zekât farizesini müslümanlar hakkile eda edecek olurlarsa, bu gibi tehlikelerin gailelerini def etmiş olurlar. Biraz daha ileriye giderek diyebiliriz ki, eğer zekât, hakka uygun olmak şartile, erbabından tahsil ve mevzu vücuhuna sarf edilse İslâm topluluğunu dünyanın en bahtiyar, en ileri ümmetlerin birincisi makamına koyacağı şüpheden varestedir. Şu şartla ki, zekât zenginden alınarak doğrudan doğruya fukaraya verilmemeli. Çünkü, bu halde fukarayı tembelliğe alıştırmış ve onların geçimini ümmetten diğer bir kısmının boynuna yükletmiş oluruz. Böyle bir halden kaçınıp sakınmak için, toplanılacak zekât, fukaranın geçimlerini, yine kendi alınlarını terile çıkarabilmelerini kolaylaştıracak vasıtaların meydana gelmesine harcanmalıdır. Meselâ: Fukaranın çocuklarını okutup yazdıracak, yaşadığımız yüzyılın ruhuna uygun bir öğretim gösterecek ilim, sanat ve tanm okullarının açılmasına, yaşlı fukara için darülaceze, hastane gibi hayır kurullarının binasına sarf edilmelidir. Bu gibi kurallar hep nafi' vücuh-u hayriyedendir. Böyle yapmak, zekâtı zenginindenalarak fakire tahsis edilmesini emreden şer'i- şerife aykırı değildir. Çünkü, sebile fakirin durumunu mümkün mertebe yoluna koymak, dünyasında kendisine faydası dokunmak ve başkalarının malındanyaşamaya muhtaç olmamak için okuyup yazmayı öğrenmek, öğretim ve eğitimden geçirmektir. Bu halde fakir, zekâtten bir cüz'ün kendisine ayrılmasını gerektiren fakirlik sıfatından kurtulmuş olur. Velhasıl, mefruz zekâttan fakirin payına düşen parçası, geçimini çıkarmağa sebep olacak bir sanat öğrenmek veya öğretim ve eğitim için harcanan akçe olmalıdır. İşte, zekât bu gibi hayır işleri ve kurallarına, umumi menfaate harcanacak olursa, Müslümanların yüreğinde her işi başlıbaşına görmek, hiçbir kimseye dayanmamak meyli uyanıp büyük ve böylece, birtakımın başkalarına dayanmamalarını yani aherlerin artıklarile yaşamak yoluna sapmamalarını sağlar. Zaten dünyada insanı ilerlemeğe, saadete vardıracak bir yol varsa o da, her bir işte diğerlere dayanmamak, başkalarına yük olmamak kısacası her bir işte müstakil bulunmak sevdasıdır. Bu fazilet, ümmetin her bir ferdine, kendisinin ümmet cisminde faydalı bir âzâ olduğunu, ameli nisbetince bahtiyarâne bir ömür geçirmek, yaşayabilmek için, hemcinsile beraber çalışmağa mecbur bulunduğunu öğretir. Zekât farizesi, fertlerin servetine hiç halel getirmez. Çünkü zekât zenginlerin sermayelerinden değil, o sermayenin semeresinden yani gelecek iradından alınacaktır. Fukaraların, emvâl rüüsundan (kapitalden) çıkacak iradın bir kısmına işirak etmeleri ise, kevni nevâmise, tabiat yasasına aykırı değildir. Aykırı olan şey ancak **asrımızda iştirâkilerin (sosyalistler) fevzailerin (anarşistler) arzuları veçhile sermayelerine iştirak etmek fikridir ki,** bunların bu halleri Batı uygarlığı için ilerde eseri çıkacak büyük bir tehlike halini almıştır. Sosyalistlerle anarşistlerin mesleklerini ve İslâmda bunlara benzer mezhepleri bundan önce telif etmiş olduğum kitapta tamamile irâd etmiş olduğumdan bu gibi şeylere vâkıf olmak istiyenler o kitaba müracaat edebilirler." **İkinci yıl**, No:9, (1325-1907)

tenkit etmektedir. Bu İslâm düşünürü, aynı zamanda emperyalizme ve Batı kapitalizmine karşı da cephe alıyor.

Azımzade'ye göre:

Toplumda ihtiyaçların çoğalmasıyla çeşitli tabakaların çıkarları başka başka olur ve çatışma çoğalır. Yeni yeni birtakım güçlükler doğar. Çalışmayan ve zenginlere karşı rekabetten âciz kalan aşağı tabakalarda mutluluk talihsizliğe ve felâkete döner. Bundan da büyüğün küçüğe musallat olması, kuvvetlinin zayıfı ezmesi muhtarları doğar. Bu tehlikeli hal adlî yasaları bozar ve toplum düzenini alt üst eder. İşte asrımızda Avrupa'da zuhur eden önemli güçlükler sosyal mesele yahut işçi meselesi denilen bu problemlerdir.

Çözüm yoluna gelince; bundaki fikirler ve görüşler çeşitlidir. Bu meselenin çözümü için, görüşleri birbirine aykırı pek çok siyasî mezhepler, politik doktrinler meydana çıkmıştır.

Çeşitli partilerden biri *sosyalist* denilen *İştirakiyyun*'dur. Bu partinin görüşüne göre; işçinin nekbeti ve felâketi kapitalistlerin ellerindeki sermayeye müstakil olarak mâlik olmalarından ve diledikleri gibi tasarruf etmelerinden doğmaktadır. Oysa, bu sermaye umumun yani işçinin emeğinden meydana gelip birikmektedir. Bundan ötürü, kapitalin bir kişiye bırakılmayıp umuma dağıtılması gerekirmiş. Sosyalistler işte bu dâvayı doktrinlerine temel yaparak, bunun hakka uygun olduğunu isbat için, ikinci derecede delillerle, işçi sınıfları arasında bu doktrinin yayılmasına çalışırlar. Biricik arzuları, bu suretle, ahalinin çoğunluğunu kazanıp, üyelerinin tümü bu doktrine bağlı kişilerden meydana gelen bir Hükûmet kurmak; ve umumî servetin hasıl edeceği kazancı halk arasında eşit olarak bölüştürmektir. Sosyalistlere göre, umumun mutlu olması için biricik yol budur. Sosyalistlerin bu konuda son derece karışık birtakım nazariyeleri vardır ki, biz bu nazariyelerden şu kimsenin geçmediği yolun o mevhum mutluluğa insanı nasıl ulaştırabileceğini bir türlü anlayamadık.

Bu partilerden biri de *anarşist* denilen *Fevzaiyyun*'dur. Bunlar sermaye ve kâr bahsinde sosyalistlerle müttefiktirler. Yalnız maksada ve amaca -sosyalistler gibi doktrinlerini ve metodlarını yayarak değil- fesat ve ihtilâl ile, yakarak yıkarak ulaşmak ve mevcut Hükûmetleri cehennemî vasıtalarla alt üst etmek isterler.

Bir parti de *nihilist* adını alan *Ademiyyun*'dur. Bunlar mevcut hal ve şartları beğenmezler. Umumî mutluluğun ancak her şeyi temelinden yıkmakla mümkün olacağına inanırlar.

Sosyalizm doktrinini "çeşitli halk tabakalarının mutlulukta eşitliğini en yüce amaç alma" yolunda tarif edecek olursak, insan toplumu için bunun imkânsız olduğu meydana çıkar.

İştirak dileğinin, makul bir sınır içinde, faydalı olduğunu kabul eden Azımzade, sözüne devamla, diyor ki:

Avrupa'daki bilginler ve filozoflar, bizim "metâlib-i hayat-ı içtimaiye" ve onların "sosyal mesele" dedikleri meselenin çözümü ile uğraşıyorlar. Geçimini günlük emeği ile kazanan amele takımını, yani işçi sınıfını bahtsızlıktan kurtarıp, öteki sınıflar gibi mutlu yaşamaları çarelerini inceliyorlar. Bu inceleme sonucunda, meselenin çözüm çaresi olarak, yukarda adını söylediğimiz doktrinler zuhur etti. Bu doktrinlere bağlı fikralardan her biri, incelemelerle birçok zihin yorduktan sonra, birtakım sonuçların ihtiva ettiği nazariyeler arasında eğer doğru bir nokta bulunursa, İslâm dini bu noktayı elbette bu doktrinlerden önce bulmuş çıkarmıştır. Zira *doğru olan her şey İslâmiyette* vardır. Asrımızın filozoflarını ihtilâfa düşüren meseleleri, *akıl dini olan İslâmiyet* çoktan çözmüş bulunmaktadır.

Acaba asrın bilginleri tarafından açılan yol mu, yoksa İslâmiyetin gösterdiği yol mu insanı mutluluğa götürür? Azımzade, bu soruya cevap verirken, *Kuran*'daki âyetlere dayanmakta; ve -her meselede olduğu gibi- "sosyal mesele"nin çözümünde de İslâmiyetin mutlak surette üstünlüğü tezini savunmaktadır.

Açıklamalarımıza, medenî memleketlerde çok yaygın olduğu için, sosyalizmden başlıyacağız. Sosyalistlere göre, Avrupa toplumundaki bahtsızlığın kaynağı işçinin emeğiyle meydana gelmiş ve gelmekte bulunmuş olan umumî servetin zenginler dediğimiz birtakım fertlerin elinde bulunmasıdır. Herkesi bahtiyar etmenin yolu ise; zenginlerin elindeki serveti umuma mal etmek, sonra da, -Hükûmet marifetiyle- hem üretimi, hem de üretimin meyvası olan kazancı eşit olarak herkese bölüştürmektir. Bu bölüştürme için gösterilen yollar karma karışıktır; sağduyusu olanların bu hususta ortaya atılan sözleri kabul etmesi imkânsızdır. Çünkü, sosyalistlerin dediğine göre, halkın tümü

zengin ve zenginlerin tümü işçi olmak gerekecektir.

Buna karşılık, İslâm dininin gösterdiği yol şudur: Her şahsın, kendi başına sermayesinden veyahut mutluluk getiren özgürce çalışmasıyla, bu çalışmanın meyvasından, emeği nisbetinde, faydalanması. Ve bu faydalanmayı zedelemeden, halkın aşağı tabakasından ihtiyaç ve yoksulluk denilen talihsizliği kaldırmak.

Çalışma özgürlüğü ile, çalışma oranında faydalanma zedelenirse, bilginle cahilin ve çalışkanla tembelin eşit olarak faydalanmaları ve bundan da bilgi ile cahilliğin ve çalışkanlıkla tembelliğin eşitliği gerekir ki, bu da halk arasında tembelliğe yol açar. Zira, böyle olursa, her fert başkasının faydası için çalışmış ve başkası biçmek için ekmiş olacaktır. Emeğinin meyvasından yoksun kalmak şartiyle, kim çalışır? İlim ve faziletin cahillikten üstün bir yanı kalır mı?

Bunun tabiat kanunlarına aykırı olduğunu, söyliyen Azımzade, âyetler getirerek, sağlam temel üzerinde kurulan İslâm dininin, çözüm tarzını gösteriyor:

İslâm dini, gerek servetten, gerek emvâl ve emtiadan ve gerekse irad ve akardan ellerinde bulunan şeye *müstakil olarak ve iştiraksiz malikiyet hakkını* tasdik etmiştir. Fakat, kazançtan servet sahibine bir hak ayırdıktan sonra, bir kısmını topluma ayırmıştırki, bu kısım, belli miktarlar suretinde, ya toplum fertlerinden bir takımına bölüştürülür yahut umumî menfaat adına bir cihete harcanır ve ayrılır acezeyi ve düşkünleri gözetip beslemek de umumî menfaat yani kamu çıkarı kısmına girmektedir. Haraç ve cizye vesair vergilerle, özellikle zenginlerin servetlerini çoğaltması ve fakirlerin nasipsiz bırakılması yasaktır. Zenginlerin servetinde, şefkat olmak üzere, zaruret erbabına yani fakir fukaraya pay verilmiştir.

Bir hadise göre, Peygambere ayrılan beşte bir, muhtaçlara bölüştürülmekteydi.

Azımzade, mallar hakkındaki şer'i hükmü belirtiyor:

Bu mallar, birtakım sermayelerin meyvası olup, asıl sermaye sahibinin elinde kaldığı halde, meyvası umuma aittir. Kapital sahibine, sermayenin meyvasında tüm Müslümanların ortaklığı hükme bağlanmıştır. Zenginler takımı, kendi mallarından -Tanrı fakirlere parça ayırdığı için- fakirleri beslemeğe mecbur tutulmuştur. Bu mecburiyet ise, özel

Âyetlerle tayin edilmiş ve açıklanmış olan; ve Müslümanlar üzerine farz kılınmış bulunan "Zekat"ın dışında bir mecburiyettir.

Azımzade Refik, burada, enteresan bir not düşüyor:

Ebubekir, İslâmın beş rüknünden biri olan zekâtı vermekten kaçınan kabilelerle savaşmıştı. Bu kabileler; zekât vermedikleri için alınlarına mürted damgasını yemişlerdi. Görülüyor ki, bugün İslâmda bu sağlam temel direk yıkılmıştır. Bunun yıkanlar ise din fakihlerinden bir takımı olup, bazı hileler koyarak, mal sahibinin zekâtı edadan zimmeti tebriye olunur gibi bâtıl zanda bulundular. Şöyle ki; üzerinden zekât verilmesi gereken malı şer'i mîadı gelmeden biraz önce, malın sahibi birisine bağışlıyor. Bağışlanılan adam da, o malı tekrar sahibine, yine bağışlamak suretiyle, geri veriyor. Böylece, bir malın üzerinden zekât verilmek için geçmesi gereken süre bitmeden, sahibinin elinden çıkmış ve binaenaleyh zekât sâkıt olmuş olur. Bu öyle bir hile ki, sahibi bu hile ile, İslâm'ın bir rüknünü terk etmek günahını işlerken, dini hilekârlıkla tahrif etmek ve meuzûbillâh Tanrıyı aldatmak istemek gibi büyük bir günah irtikâbı gerekiyor. Gûya, Tanrının emrini yerine getirmiş olmak için bu hileye sapıyorlar. Sakim akıllariyle böyle iş görenler Allah'tan bütün bütün uzaklaşmış oluyorlar.

***

İslâmiyetin kabul edebileceği, iştirak mezhebinin sınırlarını çizen Azımzade'ye göre:

İslâm toplumunda, aşağı tabakalar -Avrupa'daki benzerleri gibi- bedbaht bırakılmamış olur. Oysa, Avrupa'daki sosyalistlerin doktrininde, iş ve emek asıl sayılarak, kapital ile umumî servet, -emekten doğan- feri' sayıldığından, bundan, kapital ile servetin ikisinde de, kamu ortakılığı gibi bir sonuç çıkarılmıştır. Bu ise bugünkü uygarlığı yıkar; ve, tabiat yasalarına da aykırıdır.

***

Azımzade, âyetler ve hadislerle emeğin İslâmiyetteki değerini belirtiyor; ve geçim için çalışmanın *Kuran*'da *cihat* sayıldığını söylüyor.

Hz. Ömer: "Kendi ahl-ü iyâlinin geçimlerine yardım edecek alışveriş

için pazarı bulunan bir memlekette ölmek kadar hoşlanacağım bir şey yoktur" buyurmamış mıydı? İslâmiyette, geçim arayan mescit köşesinde oturandan daha değerli değil midir? Büyüklerden hangisi tembelliği âdet edinmiştir? İslâm dini, zatî istiklâl esasını koydu. Asrımızda Anglosaksonların uygulamağa başladıkları şahsî istiklâl nazariyesi üzerine kurulmuş eğitim budur. Bu eğitim insanda çalışma şevkini uyandırır. Fakat, arada büyük fark var. Bugünkü Anglosakson eğitimi, *hükümlerine boyun eğmeyen kavimlerin koloni* haline sokulmuş memleketlerindeki menfaatleri kendilerine ayırmak için, *kahredici kuvvetle istibdat icrasına* cevaz ve revaç vermektedir. Sömürgecilerin bu ifratı ile İslâmdaki itidal düşünülsün...

Yeryüzü, insanlar için, bir yarış meydanıdır. Bu yarışta, çeşitli sebeplerle zayıf ve âciz kalanlar var. İşte, *İslâmda kabul olunan iştirak mezhebi*, bu acz içindeki sınıfı doyurarak, onları çalışanların mutluluğuna ortak kılmak içindir. Asrımızdaki sosyalistlerin çalıştıkları gibi kişi özgürlüğünü alt üst edecek yolda değildir.

İslâm dininin getirdiği kaideler ve metot hikmete uygundur. Müslüman toplumunda, umumî mutluluk umumun güciyle meydana gelir. Müslümanlar, birbirlerine sevgi hususunda, bir vücuda benzerler ki, uzuvlarından biri acı duyarsa, öteki uzuvlar, onu korumak için, uyuksuzluğa mahkûm ve mecbur olur. Tanrı, birçok âyetlerle, dünya için çalışmayı, rızık arkasında dolaşmağı emretmiştir. Kuran, gideri gelire uyduranları övüyor. Hem israftan, hem imsakten çekinmek gerek. *Elini boynuna bağlama, yani bütün bütün imsâk etme; ve bütün bütün de açma ki, melânet ve hasret içinde kalmayasın!* Nefsini aşırı sevmemek başkasının ihsan etmek, hayırlı yollarda mal bezl etmek gerek. *Ey iman ehli, size nasip kıldığımız hayrattan, siz de, âhiyet günü gelmeden, başkalarına veriniz! Ettiğiniz hayır Tanrı katında kaybolmaz. Kim bir iyilik yaparsa daha iyisini bulur...*

Azımzade'nin deyişine göre, yüreği iman cevherinden sıyrılan bir adam ye'se uğradığı gün, fesat yoluna saparak, ya *anarşist* ve *nihilist* olup da, kendi aczinin öcünü başkasından almağa çalışacak veyahut onu yapamazsa, hayatın yorgunluğundan kurtulmak için kendine kıyacaktır. İslâmiyet ise, insana daima umut verir; çalışmağa teşvik eder. İnsanı fesada iten hırsı yatıştırarak çalıştırmanın, çalışmağı bı-

rakmadan kanaat ve ye'se kapılmadan sabr ettirmenin yolu böyle bulunur. Bir kavmin özgürlüğü, bu suretle, umumî tekâfül tahtında zaman altına girer; ve her ferdi de şahsi özgürlüğe kavuşur. Ve bu halde, bugünkü uygarlığın yetiştirdiği milletlerin sızlandıkları bozukluklarla, filozofların korkmakta İslâmın hükmüne girenler tam eşitlik üzerine yardıma kavuşurlardı. Avrupa ulusları, memleket idaresinde adaleti arıyorlarsa da, Frenklerde bu mücerret bir duygu ve arzudan ibaret kalıyor. Kuvveden fiile çıkamıyor. Fethettikleri ve sömürdükleri ülkelerde zulüm ve istibdatla iş görüyorlar. Doğu ümmetleriyle Batı ulusları arasında düşmanlık ve husumet beliriyor. Batı uygarlığının idare biçimiyle İslâm dininin koyduğu adalet ve eşitlik kaideleri birbirine ne kadar uzak!... İslâm dini, sosyal hayat kaidelerinin hepsini kucaklıyor; maddî ve manevî mutluluk yollarının hepsini gösteriyor.

İslâm dini, bu uygarlık asrında, medenî ulusların aklen içtihat ile çıkarmağa çalıştıkları iştirakî maişetin mutluluğu garanti eden kaidelerini bağrında taşıyarak geldi. İlk Müslümanlar, bu kaidelere uydukları için, İslâm ümmeti mutlu oldu. İslâm dini maddî ve manevî saadeti bir araya getirmiştir. Medenî milletler bilginlerinin yalnız maddî dinlenme için zikr ettikleri sosyalistçe yaşayışa dair koydukları kaideler tabiat yasalarına ve aklın hükümlerine aykırıdır. İlk Müslümanlar âyetlerin ve hadîslerin anlamını kavramışlardı. Ülkeler fethettiler, adalete dayanan Devletler kurdular ve Arap medeniyetinin temelini attılar. Bugünkü Müslümanlar eski devirlerin Müslümanları değildir; batıl itikatlara saplanmışlardır. İslâm milletleri, zillet ve meskenet içinde, sürüm sürüm sürünmektedirler. Batılılar maddî fenlere ve bilginlere önem vererek servet yığmışlar; ve İslâm cahilliği yüzünden, maddî bilginlerin verdiği güçle, Doğu memleketlerini istilâ etmişlerdir. Batılılar birçok milletlerin boyunlarına kölelik zincirini takmışlardır. Eğer, Müslümanlar gaflet uykusundan uyanarak silkinip kalkmazlar; taassuptan sıyrılarak, kalplerini körleten ve gözlerini örten evham ve hayalât perdesini yırtmazlar; ve akıl yolunu tutmazlarsa; kendilerinden önce, yine gaflet yüzünden köle olanlar gibi,çöküp gideceklerdir. Emperyalist Avrupa ulusları, boyundurukları altına giren Müslümanların haklarını çiğnemektedirler. Emperyalist sermayecilerin zulüm ve itisafından kaçanlar Osmanlı ülkesine göç ediyorlar. Kapitalist

Avrupa uluslarında ve emperyalist Batı'da insanlık duygularından en küçük bir iz bile bulamazsınız. En uğursuz sonuç, Müslümanların sömürücü Frenk boyunduruğuna düşmesi olacaktır.

Safvet Hoca'ya göre sosyalizmi önleyebilecek en büyük tedbir neydi?

İkinci Meşrutiyet'in bazı Osmanlı uleması ve din bilginleri -Avrupa medeniyetinin sosyal yaralarını amansızca deştiği ve kapitalist Hıristiyan uygarlığını kıyasıya tehdit ettiği için- sosyalizme sempati beslemişler; gelmiş ve gelecek her çeşit insanca prensipin *Kuran*'da esasen mevcut olduğu inancından hareket edenler, sosyalizmi, bazı sınırlar ve şartlar içinde benimseyip ondan yararlanmaya çalışmışlardı. Müderrislerin (yani teoloji profesörlerinin) ve sarıklı hocaların bir kısmı da, sosyalizmi korkunç bir tehlike gibi gördüklerini gizlemiyorlar ve bu tehlikeli akımı *ancak dinin önliyebileceğini ileri sürüyorlardı*. Safvet Hoca, bu ikinci kategoridendir.

O tarihlerde, İslâmiyetteki zekât kurumunun birbirine zıt başlıca iki yorumu ile karşılaşıyoruz. Biri, zekât kurulunun sosyalizm demek olduğu düşüncesi, öteki de, bunun tamamiyle aksine, *zekât müessesesinin sosyalizmi önleyici en büyük tedbir olduğu görüşü*. Safvet Hoca, bu ikinci görüşü savunuyordu.

Beyazıt Dersiamlarından M. Safvet'e göre:

Avrupa'daki sosyalizm korkunç bir tehlike olarak belirmişti. Sosyalizm, Avrupa'yı tehdit ediyor; ayakları altında ezeceğe benziyordu.

Avrupalılar sosyalistlik fikrinin önüne geçebilecekler mi?

Sorusuna, Safvet Hoca'nın verdiği cevap, şuydu:

Avrupalılar sosyalizm fikrini ortadan kaldıramıyacaklardır!

İnsanı ancak *Allah Korkusu*'nun ıslâh edeceğine inanan Safvet Hoca'ya göre:

Ne süngü ile, ne de ağır cezalarla, *sosyalizm fikri söndürülebilirdi*; bu fikrin önüne, *zor kullanarak*, geçilemezdi.

Safvet Hoca, *sosyalizmin önüne ancak din geçebilir*, -diyor- ve, dinin yerleşmiş olduğu ülkede sosyalizmden korkulmayacağını iddia edi-

yordu. Sosyalistliğin önünü alabilecek en büyük tedbir -onun anlayışına göre- Muhammed'in farz kıldığı zekât müessesesinden başka bir şey olamazdı. İslâm dini, zenginlerin malından fakirlere bir pay çıkarmıştır ki, sosyalistliğin önünü alacak en büyük tedbir budur.

Şimdi, diyanetin lüzumuna inanan ve sosyalizmi korkunç bir tehlike olarak gören Hoca'nın *Beyan-ül Hak*'ta yayımlanan yazısını, diline ve üslûbuna hiç dokunmamak şartiyle, aktarıyoruz:

Lüzum-u Diyanetin bir nümunesi daha ve Almanya'da sosyalizm

"Geçen haftalarda idi ki: Alman gazeteleri Rayhştag Meclisi'nde bir istizahtan bahsediyorlardı. İstizah Almanya ordusuna sosyalizm fikrinin sirayetine dair idi. Ve Harbiye Nazırı'ndan mesele istizah olunuyordu. Garibi şu ki: bu zamana kadar Alman ordusuna sosyalizm fikrinin yerleşmeye başladığından kimsenin haberi yok ve bu babda gazeteler de ihtiyar-ı sükût ediyorlardı. Almanya gibi hür serbest bir memlekette gazetelerin bu meseleden bahsetmemeleri gazetecilerin haberdar olmaması yahut haber alıp da taraftar bulunduğu için sükût etmesi ihtimali var idi ise de, herhalde bu cihete ehemmiyet verilmemesi ihtimali daha kuvvetlidir. Fakat Meclis bu cihete büyük ehemmiyet verdi.

Çünkü "akıllılar başkasının musibetinden ibret alır, delileri kendi uğradıkları musibetler bile kolay kolay akıllandıramaz" sözü meşhurdur. Almanlar evvelce de orduya giren sosyalistliği bilmiyecek kadar uyur bir kavim olmadığını bildiğimiz halde bu hale vakıf olmamışlar demek Almanların ahvaline vukufsuzluktur. Almanya ahalisi gittikçe çoğalan sosyalizm efkârının orduya kadar sirayet ettiğini pek iyi bilirdi, fakat bundan endişe etmiyorlardı. Halbuki geçenlerde Fransa'da vukubulan "sosyalizm" kıyamı az kaldı Fransa'yı büyük bir tehlikeye ilka ediyordu. Bütün şimendiferler, elektrikli tramvaylar, fabrikalar, hasılı her şey birdenbire durmuş, adeta Fransa camit bir hale gelmiş idi. İşte o zaman Fransa'ya dahilî gailesinden sarfınazar haricî ufak bir tecavüze karşı serfüru etmek hiç demek idi.

Bu defa Almanları Fransızlardan belki herkesten evvel uyandırdı. Avrupa'da hakikaten korkunç bir hale gelen sosyalistlik ilk evvel

Fransa'da tecrübesini yaptı, Almanları da düşündürdü. Böyle bir halin vukuunda ordudan başka bir müdafi olmıyacağı anlaşıldığı halde sosyalizm fikrinin orduya da sirayeti tevessü ettiği takdirde de hiç başka bir çare kalmıyacağı anlaşılınca Harbiye Nazırı istizaha çekildi.

İstizah eden mebus muhafazakârlardan Mösyö Potiliç idi. Meclis bu meseleye ehemmiyet verdiği gibi Harbiye Nazırı da itiraf ediyordu.

Mösyö Potiliç istizahında diyordu ki: "Benim tahkikatım neticesinde askerin kısm-ı âzamı sosyal demokrattır. Zabıtanın ise kısm-ı âzamı sosyalisttir. Sosyalizm fikri orduda hissedilmiyecek derece gizli, fakat korkulacak derecede bir sür'at-i fevkalâde ile tevessu ediyor. Sosyal fikr-i sakiminin ref'i çaresine bakılmazsa cihana gıptabahş olan ordumuz hiç menzilesine inecektir. Bu hal devam ederse bu Almanya bugünkü şanlı ordusunu kaybedecektir. Binaenaleyh, Almanya'nın bugünkü şan ve meknetini muhafaza edebilmek için ordudan sosyalizm fikrinin çıkarılması elzemdir. Bu fikir orduda tevessu ettikçe hubb-ı vatan denilen hiss-i necip bütün kalblerden silinecektir. O halde mudafaa-i vatan büsbütün manasız bir şey kalacaktır. Her halde sosyalizm fikrinin ordudan çıkarılması için Meclisinizin son derece çalışmasını teklif eylerim...

Bugün Avrupa'nın her tarafı her şeyden ziyade sosyalizmin taht-ı tehdidinde bulunuyor. Sosyalistlik Avrupa'yı adeta korkutuyor. Bu aşikâr bir hakikattir. İhtimal Avrupa'nın o muhteşem kâşâneleri, o muazzam ticarethaneleri, o milyonlar değerindeki fabrikaları bir gün gelip de sosyalizmin pây-ı ihtilâli altında ezilecek, mahvolacak da Babil harabelerine dönecektir. İhtimal de muvaffak olamıyacaklardır.

Asıl işin canlı yeri Avrupa bu sosyalistlik fikrinden bu kadar korktuğu halde önüne gelebilecek mi? Gelemiyecek mi? İşte en müşkil bir sual ki: kolay kolay cevap verilemez.

İnsanlarda bir halet-i ruhiye var ki: men'olundukları şeyi işlemeye daha hahişger bulunurlar. O halde ahali men'edilecek olursa daha ziyade rağbet gösterecekleri cihetleri azaltmaya değil, belki çoğaltmaya sebep olacaktır. Binaenaleyh, Avrupalılar bu sosyalizm fikrini ortadan kaldıramazlar ve kaldıramayacaklardır.

Filvaki, dünyada çaresi bulunmaz şey -mümkün oldukça- olmaz. Fakat bakalım Avrupalılar bunu ortadan kaldıracak, yahut azaltabilmek

için ne gibi çare düşüneceklerdir. Fransa geçenlerde sosyalizm kıyamını asker kuvvetile karşıladı. Acaba sosyalistler de bir, beş, on sene sonra mevki-i fiile tekrar koymak istiyecekleri bir kıyamda askerle karşılanamamak için ne düşüneceklerdir? Bir memlekette tevessü eden fikrin önüne askerle, mücazatla gelinebilir mi? Gelinemez mi? Asker ihtilâli söndürür. Mücazat ise ancak korkutur. Fakat hiçbir zaman bunun ikisi de fikri itfa edemez, söndüremez. Fikirler, emeller insanın dimağında, müfekkiresinde mahbus durdukça adeta kudurur, coşar, şüphesiz bir gün bir patlak verir. Binaenaleyh, bir fikir ne kadar gayr-i makûl, ne derece nâmeşru olsa yine anın cebr ile önüne gelinemez. Meğer ki, bir millette bir fikir uyanmış olmasın.

İnsanlarda birtakım efkâr-ı âliye ve hasiseyi uyandıran birçok sebepler var ki, o esbap husule geldi mi o fikir de hasıl olacaktır. İşte Avrupa işin bu derecelere kadar büyüdüğünü görüyor da elinden bir çare de gelmiyor, ve gelemez de.

İnsanların müfekkirelerine yerleştirip büyüttüğü fikirler, emeller ihtimal makûl, meşru olabilir. İhtimal ki, gayr-i meşru ve nâmakul olur. Bugün demokratlık, sosyalistlik birçok nevilerile beraber makûl meşru mu, değil mi?.. Hatta yalnız bu iki meslek değil, bütün siyasî ve gayr-i siyasî cemiyetlerin takip edeceği meslekler makûl ve meşru mudur, değil midir? Acaba bunları kim tayin, takdir edecek? Yoksa bu cemiyet-i beşeriyenin kabul ettiği her fikre doğru, makûl, meşru mu diyeceğiz? Yahut her ekseriyetin kabul ettiğine mi hak diyeceğiz?

Eğer ekseriyetin kabul ettiğine hak diyecek olur isek bir ekseriyet çıkar da aklın, naklin muhill-i insaniyet, mugayir-i ahlâk ve âdab bildiği bir şeyi kabul ediverirse anın hak ve doğru olması lâzım geliyor. O halde bir hak ekalliyet elinde iken batıl, ekseriyet yedinde iken hak olması lâzım geliyor ki, bunu akl-ı selim kabul edemez. Bir cemiyet-i beşeriyenin bir fikri kabul etmesi demek anın hakkında ekseriyet hasıl olmak demektir ki, bu bapta o ekseriyetin de haktan ayrılmaları ihtimali vardır. O halde insanlara haktan tebaut etmemek için hayır ve şerrini gösterecek, umumunun fevkinde bir âmir-i hakikî bulunması lâzımdır ki o da dindir.

İşte kanun-ı dini tanıyanlar, ana itaat ve inkıyad edenler hiçbir

zamanda andan ayrılmak istemezler, binaenaleyh bigayr-i hak ne kimsenin malına, ne kimsenin hayatına taarruz etmezler, dinin kendilerine bahşettiği âdâb-ı insaniyeyi bırakmazlar. Bu suretle her akıllarına geleni kabul etmekte tereddüt ederler. Akıllarının kabul ettiğini dinlerine muvafık bulurlar ise o zaman yaparlar. Bunun içindir ki son zamanlarda Avrupa'yı zîr-i pay ezmesi muhtemel bulunan sosyalistlik vesaireden mütedeyyin ahalinin yaşadığı memleketlerde korkulmaz ve korkmamalıdır da. Maahazâ dîn-i mübîn-i islâm ağniyanın malından fukaraya bir hisse çıkarmıştır ki, işte sosyalistlik önünü alacak en büyük bir tedbirdir.

Avrupa ahalisi daha biraz sonra sosyalizmin ika edeceği ihtilâli nazar-ı dikkate alırsa bir memleketin hayatı için diyanetin ne kadar lâzımgeldiğini takdir eder. Yoksa Allah korkusu olmadığı surette bir adamı başka türlü korkular, nifaklar insanları ıslâh edemez."

Beyazıt Dersiamlarından M. Safvet
(*Beyanülhak*, dördüncü sene, dördüncü cilt,
adet- 104, 21 Mart 1327, s. 1926-1928)

İkinci Meşrutiyet'te fikir hayatı: Şehbenderzade'ye göre materyalizm, kapitalizm ve sosyalizm

Hayranlarının deyişine göre "son asır Osmanlı fikir adamlarının ileri gelenlerinden biri olan Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Bey son yarım asır içinde milletimizin yetiştirdiği cidden büyük bir fikir adamıdır. Garp felsefesindeki kudreti görülmemiş bir derecede olan Filibeli, üniversitede felsefe profesörlüğü de yapmıştı. İslâmcılık akımına mensuptu püblisistti ve İslâmiyetin dünya görüşü prensiplerine bağlıydı. İlim ve faziletiyle şöhret bulmuş, itikadı sağlam, mutasavvıf, dervişmeşrep bir mütefekkirdi."[10]

Eklektizmi savunan bu anti-materyalist, anti-kapitalist ve anti-sosyalist Müslüman Osmanlı düşünürü, bir broşüründe kapitalizm

10 Bk. **Üniversiteli Gençlerle Bir Konuşma**, İstanbul 1960 (Bedir Yayınevi Neşriyâtı: 8. Ecdadımızın Eserleri Külliyatı 8.

ve sosyalizm hakkındaki görüşünü bize çok veciz bir şekilde sunmaktadır.

Şehbenderzade, bu broşürde, vatan ve milleti yükseltmek için felsefe doktrinlerinden hangisini seçmenin uygun olacağını soran üniversiteli gençlere -İkinci Meşrutiyet yıllarında- bazı öğütler veriyordu.

İnanan ve inancında samimi olan Filibeli, kendi anlayışına göre, Doğu'nun yaygın hastalığına parmak basıyor. Derdin teşhisi şu: Metod ve idealden yoksunluk hastalığı.

Filibeli'ye göre *metod* ve *ideal* ile beraber itimat, irade kudreti, içtimailik ve pratik fikir de gerekmektedir. Bunlar da elzemdir. Ne yazık ki, bunların hiçbirisi bizde yoktu. Bizde sağlam bir usul, bir metod yoktu. Sağlam bir metodun bulunmayışı idealden yoksun oluşu doğuruyordu. Ve felâket de buradan başlıyordu.

Filibeli, librpansörleri, sosyalistleri ve maddecileri safdillikle suçlandırıyor:

"Safdillik bizde ne yaygın bir hâlettir -diyor- birkaç roman okuyarak, dinsiz, *sosyalist*, dekadan, realist olanlarımızın, taş ve toprakları görerek materyalizme girenlerimizin..."

Gençlerin hayat ve toplum hakkında görüşleri ve felsefeleri olmadığını söyleyen Filibeli, yarım yüzyılda Avrupa'ya yetişen Japonya'yı örnek gösteriyor:

"Lâkin Avrupa denilen..." (s. 18 - 19)

Avrupa sergisinden seçip alalım -diye düşünüyor- bu da ancak *metod* ve *ideal* ile olur: "Biz Avrupa sergisinden... seçip alacak yerde taklitçiliğe saparsak ilerleyip gelişemeyiz. Ne yazık ki biz Avrupa sergisine taklit sermayesi ile gidiyoruz. Bizden uyanış ve mutluluk formülü bekleyen toplumumuza acı bir istihza gülüşü getiriyoruz. Avrupa maarif okyanusundan bir damla alabilenimiz Doğu'yu ve Doğuluları pek aşağı bir cılız görüyor. Ulusunu reddettiği için ulus da onu reddediyor. Batı taklitçisi yarı aydın, çevresinin yabancısı kalıyor." (s.20)

Filibeli, o devrin uyanış isteyen bütün İslâm düşünürleri gibi, *Batı kapitalizmini amansızca eleştirmekte* ve duygulu bir insanın gözlerini yaşartacak kadar acıklı tablolar çizmektedir:

"Bazılarımız Avrupa'yı..." (s. 20 - 21 - 22)

Biz uygarlık sergisinden yaldızlı zehirler alıyoruz:

"Zira medeniyet sergisinden..." (s. 22)

Batı'nın karşısında yeniliyor ve diz çöküyorsak bunun sebebi taklitçiliktir:

"Bir Fransız gibi giyinen..." (s. 23)

Bize lâzım olan Batı kıyafetleri, Batı yaşayışı, Batı müziği değil; Batı tekniği, Batı ekonomisidir. Felsefe olarak da eklektizmi almalıyız. Zira, materyalizm, ilmi düşünüşe ve bilginin temellerine aykırıdır. Çünkü, hiçbir zaman ispat edilemiyen faraziyeler üzerine kuruludur ve dogmatiktir. Maddecilik ezeli ve ebedi *madde* ve *kuvvetten* başka bir şey tanımaz; *Yaradanı* inkâr eder. Tabiatın kendi kanunlariyle idare edildiğini, kendi yasalariyle yürütüldüğünü ileri sürer. İnsanı tabii bir olay olarak alır ve tabiat kanunlarına bağlar.

Filibeli'ye göre, hiçbir felsefe doktrini hatadan sıyrılamamış, yanlışlardan arınamamış ve bütün gerçekleri biraraya toplıyamamıştır. Seçilecek en sağlam yol her doktrinden birer parça alıp toplayan *Eklektizm Doktrini*'dir.

Filibeli'nin vardığı sonuç şu oluyor:

İslâm dini ilerlemenin ve gelişip seprilmenin en büyük faktörüdür. Şekilci bir fanatizm, biçimden ibaret bir taassup ve cehlin karanlıklarında yüzen sofuluk nasıl yıkıcı ise taklitçi ve çocukça bir dinsizlik de aynı surette harabedicidir.

Filibeli, en gür sesiyle haykırıyor:

Bizi ancak hak ve hakikat kurtaracaktır.

Anti-materyalist ve anti-sosyalist Şehbenderzade'nin *Batı'dan neler aldık ve alıyoruz*? sorusuna verdiği cevap ne kadar eğlencelidir:

"Sembolizm, materyalizm, sosyalizm, dinsizlik -Libre- pense'e vesaireyi aldık." (s. 24)

"Cenabıhakkı inkâr ettiği halde cin ve hayalet korkusundan bir odada yalnız yatamayan *materyalistlerimiz* de var! İyi tanıdıklarımdan ve hatta

dinî hikmetten ziyade dinî surete meyyal bir zât, bir gün yanımda sosyalizmi metediyor ve *Elhamdülillah ben de bu fikri kabul ettim*, diyordu. Sosyalizmin ne gibi âmiller ve fikri tehavüller neticesinde kabul edilebileceğini az çok bildiğim için dostumun hârika(!) derecesinde süratli fikri tekâmülüne şaşmış ve kendisinden biraz izahat istemiştim. Sosyalistlik, herkese iyilik etmek, insanları kardeş tanımaktır; dedi. Bu tarifin mi, yoksa dostumun mu basitliğine hayran olacağımı tayin edemedim. Mamafih kendisine sosyalizmin Şahsiyet, Hükümet, İştirak, Mesaî vesaire hakkındaki emel ve nazariyelerinden bir nebze bahsettim. Zavallının kopardığı *Estağfirullah*!lardan, *aman yâ Rabbî*'lerden odanın camları titriyordu." (s. 26)[11]

İslâmiyet ve Osmanlı sosyalistleri

1- Osmanlı Sosyalistleri İslâmiyet hakkında ne düşünüyorlardı?

İkinci Meşrutiyet'ten sonra haftalık bir organla fikirlerini yaymaya başlayan Osmanlı sosyalistleri, İslâmiyeti kendilerine en büyük yardımcı sayıyorlar ve *Kur'an*'daki âyetlerle İslâm Peygamberinin hadislerinde sosyalizm prensipleri için sağlam bir dayanak buluyorlardı.

İslâm dini bilindiği gibi, *ribayı tahrim eden* bir dindir. Yani İslâm'da murabaha haramdır. Daha açık bir deyişle, gerçek bir Müslüman tefecilik yapamaz. Sosyalistler de tefecilikle savaşıyorlardı.

Yine İslâm dininde zekât müessesesi vardır. Sosyalistler ise şunu ileri sürüyorlardı: Sosyalizm İslâmiyet'te zekât gibi pratik bir şekle girmiş, elle tutulur bir biçime bürünmüştür.

İslâm dininde herkes kardeş sayılır. Sosyalistler de işi bu kardeşlik noktasından tutturuyorlardı. Onlar da kardeşlik istiyorlardı. Şöyle diyorlardı: "İslâmiyet'in cinsiyeti bir tarafa bırakarak vaz ettiği *bütün İslâmların birbirinin kardeşi olması kaidesi sosyalistlerin tebcil ettikleri ve insanların insanlara yaklaşmaları için tatbikine çalıştıkları bir kaidedir.*"

---

11 **Darülfünun Efendilerine Tahrirî Konferans:** Hangi Meslek-i Felsefeyi Kabul Etmeliyiz? İstanbul 1329, (Hikmet Matbaa-i İslâmiyesi)

Müslümanlık, ırk ve millet ayrılığı gözetmiyordu yani enternasyonalistti. Sosyalistler de, bu enternasyonal karakteri ileri sürürerek, uluslararası bir mahiyet taşıyan sosyalizm ve Muhammed'in dini arasında köprü kuruyorlardı.

Parantez içinde şunu da ekliyelim ki, bunu yaparken, işe Hıristiyanlıktan ve İsa'dan başlıyorlardı. İsa'yı Hıristiyanlığın temellerini, ve *Kur'an*'da "Kitab-el münir" diye geçen *İncil*'in bazı formüllerini de benimsiyorlardı. Esasen, Osmanlı sosyalistleri arasında Müslümanlar olduğu gibi Hıristiyan vatandaşlar da vardır.

2- Sosyalist Lider Hüseyin Hilmi dinde dayanak arıyor

Osmanlı sosyalistlerinin haftalık organı *İştirak* dergisinin imtiyaz sahibi ve mes'ul müdürü Hüseyin Hilmi, sosyalizm konusu etrafında yaptığı bir polemikte, sosyalistliğin İslâm dini ile müşterek noktalarına dokunmaktadır.

Şimdi, kısaca, bu polemiği sunuyoruz:

Şurây-ı Ümmet'de Alâeddin Cemil "Yeni Fırkalardan Sosyalistler" başlıklı bir yazı yazmış ve sosyalistlere kıyasıya saldırmıştı. Sosyalist Hilmi, derhal, "*Şurây-ı Ümmet'e Cevap*" başlıklı yazısıyla, bu saldırışı karşıladı.

Memleketimizde bir Sosyalist Partisinin kurulmak üzere olduğunu bildiren *Şurây-ı Ümmet* sosyalistlerin içte zehirli birer mikrop olduklarını, anarşistlerin süt kardeşi bulunduklarını yazmıştı.

Şurây-ı Ümmet'e göre: Sosyalistlerin evham ve hayallerden başka hiçbir programları yoktur; meslekleri başkalarının ağzındakini kapmak, umumi servetin eşit olarak bölüştürülmesini sağlamak ve nihayet yağmacılıktır. Çok şükür ki, Avrupa'dan bu taraflara doğru akıp gelen bu fesat karşısında hissî kuvvetleri sağlam muazzam bir devlet ve bir millet vardır.

Sosyalist Hilmi, bu makalenin gizli bir amaçla yazıldığını veya yazdırıldığını kaydederek, bu yazıya karşılık vermenin büyük bir şîn, büyük bir leke olduğunu söyledikten sonra, şöyle diyor:

"Fakat, halkı uyarmak ve ona doğru yolu göstermekten ibaret olan

ödevimiz bize o şîni de irtikâp ettirecek. Ne yapalım, kendimizden ziyade diğer insanlar için çalışıyoruz.

Sosyalistliğin en evvel Hz. İsa tarafından vaz' ve tesis olunmuş ve Roma'nın, milyonlarını esirlerinin tırnakları ile kazanan zalim ululara karşı teşkil ve tertip edilmiş bir dinin esas maksadı olduğu ve *İslâmiyette dadı hice Âyât-ı Kerime ve Hadis-i Şerife ile teyid ve tasdik olunan bu esasın zekât gibi ameli bir surette dahi ifrağı* düşünülecek olursa, "Sosyalistlerin maksadı yağmacılıktır" gibi münasebetsiz sözler biraz zor ağza alınır.

Bugün hiçbir sosyalist yoktur ki, zenginlerden birinin kapısını çalsın da, "Ben sosyalistim, servetinin yarısını bana ver" desin! Eğer biçâre Alâeddin Cemil Bey böyle sanıyorsa pek çok aldanıyor demektir.

Serveti olanlara tröstler, sendikalar vesair her türlü murahaba vasıtaları kurmak hakkı verilip dururken, fakir ve âciz işçiye bir karşılıklı yardım sandığı kurmayı çok görmek doğru mudur? Günde milyonlar kazanan ve hiç şüphe yok ki, işçisinin uykusundan, rahatından, hatta hayatından her gün zerre zerre çalarak gayri meşru servet yığınlara karşı, "Biz günde ikişer kuruş fazla isteriz" diyen ve bu dileğini *grev* gibi gayet meşru ve son derece hukuki bir surette terviç ettirmeye çalışan bir işçi niçin anarşist, niçin mikrop olsun!..

Ey insafsız zenginler! Hatırlayınız ki, bankalarınızda, kasalarınızda sakladığınız bu büyük meblâğları kendi emeğinizle kazanmadınız. Siz yazıhanenizin bir köşesinde yaldızlı sigaralarınızı içerek gazetelerin borsa sütunlarını okurken aşağıda işçiniz, o binlerce aç, sefil, hasta, âciz mahlûklar -kimisi evde nafakasızlıktan kıvranan zavallı yavrularını, kimisi kundurasız okula giden ciğerpâresini düşünerek- çalışmışlar; toz toprak içinde, gözlerile, tırnaklarile, bütün varlıklarile didinmişler ve sonra akşam üzeri o zavallılar bu yıpratıcı çalışmanın mükâfatı olarak beşer onar kuruşla sefalet yuvalarına dönerlerken, siz geçirdiğiniz dinlenme saatlerine karşılık milyon kazanarak, köşkünüze, konağınıza avdet buyurmak için lâstik tekerlekli, arap atlı büyük ve debdebeli landonuzu bekliyorsunuz. Fakat yarın o işçi size, "Biz on kuruşa çalışmayız, onikişer kuruş isteriz" derlerse biliniz ki haklarıdır ve her hak mutlaka yerini bulacaktır. *İşte biz de Şeriat-ı Garrâ-ı Ahmediyyenin hepimizi kardeş sayan bir emr-i şerifine uyarak birleşeceğiz.* Kimseye

de zararımız dokunmıyacak. Daha az çalışacak yani biraz rahat ederek fazla kazanmanın kolaylıklarını arıyacağız.

Gerekirse büsbütün işi bırakacağız ve bu suretle, gayri-meşru kazanılan servetlerin hiç olmazsa bir parçacığını emeğimize karşılık geri alacağız."

Görülüyor ki, sosyalizmden, iştirâkten ve insanların kardeşliğinden ne anladığını böylece açıklıyan sosyalist Hilmi, sosyalizmi savunan bir polemik sırasında, *Kur'an*'daki âyetlerle Muhammed'in hadislerine dayanmak lüzumunu duymuş ve şeriatın emirlerini işçi davasına yardımcı olarak ileri sürmüştür.

Osmanlı sosyalistlerinin bayraktarlığını yapan ve ünlü Fransız sosyalisti Jaures'den teşvik edici bir de mektup alan Hüseyin Hilmi, *zekâtı sosyalizmin pratik bir şeklinden ibaret sayıyor.*

Tefeciliğe ve finans sermayesine çatarken, *İslâmiyetin anti-kapitalist cephesiyle birleşiyor* ve şeriatın emrine uyarak işçileri birleşmeye çağırıyordu.

3- Abdülaziz Mecdi Efendi sosyalizmi nasıl anlıyor ve ne dereceye kadar kabul ediyordu?

1908'den sonraki yayın hayatımıza göz gezdirdiğimiz zaman, sosyalizme karşı uluorta cephe almayan, bunun tamamile aksine, İslâmiyet'te sosyalizmin bazı esaslarını bulan, medrese eğitiminden geçmiş şahsiyetler görürüz. Bunların en dikkate değer örneklerinden biri de, İkinci Meşrutiyet'in parlamento hayatına karışan, ulemadan, Karasi (Balıkesir) mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi'dir.

Abdülaziz Mecdi Efendi (Abdülaziz Mecdi Tolun) "ahlâkının temizliği ve seciyesinin yüksekliği" ile tanınmış bir şahsiyetti. *Kur'an*'ı ezberlemiş ve Medreseden icazet almıştı. "İlmiye mesleğine mensup ve onlara mahsus kisveyi giyinmiş"ti. Ahlâk ve din konularında muhafazakârdı; masonluğa karşıydı ve mistikti. İttihat ve Terakki Fırkası'na da mensuptu. Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Birinci Reis Vekilliği yapmıştı. Talâkat ve belâgat sahibiydi. Celâdeti ve cerbezesi vardı. Mecliste hem muhalif sarıklılarla, hem de gayr-i müslim sosyalist mebuslarla tartışırdı.

Mecdi Efendi, yıllarca, edebiyat ve Arapça hocalığı yapmış; zahire ticaretile uğraşmış, Zahire Borsası komiserliğinde de bulunmuştur. 1920'de, ikinci defa, Balıkesir Mebusu olmuş, Şurây-i Evkaf âzalığında bulunmuş; bir sene de Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti Müsteşarlığı'nı yapmıştır.

Bu kısa biyografik bilgiden sonra, Abdülaziz Mecdi Efendi'nin sosyalizm anlayışına geçebiliriz.

Mecdi Efendi, Batı dünyasındaki ekonomik, sosyal ve ahlâki çöküntüyü tenkit ediyor; kapitalist medeniyetine çatıyor; ve, hâdislere dayanarak, sosyalizm ile İslâmiyeti, belli sınırlar içinde, -ve işçi sınıfının aktüel meseleleri bakımından- uzlaştırmaya çalışıyordu.

Mecdi Efendi'ye göre, işçinin haklarını korumak insanlık icabıdır. İşçi sınıfının haklarını korumaya ve kafalarını aydınlatmaya çalışan Osmanlı sosyalistleri, insanlığa karşı, önemli bir görevi yerine getirmiş oluyorlardı.

Mecdi Efendi, bizde tatbik edilebilecek sosyalistliğin sınırlarını kesin olarak çiziyordu: a) işçi sınıfının haklarını korumak; b) işçilerin fikirlerini aydınlatmak.

Onun inancına göre, memleketimizde sosyalizmi bundan ileriye adım atamazdı. Atarsa hem sosyalistler, hem memleket bundan zarar görürdü.

Filantrop ve yurtsever Efendi hazretleri, sosyalizm davasında, aşırı tezlerden kaçınılmasını istiyor ve bunu öğütlüyordu. Aşırı davranışlar durumu ağırlaştırır, itidâl üzere adım atılsın, diyordu. Ve, bundan ileri adım atılmasına cevaz vermiyordu.

Şimdi okurlarımızı Mecdi Efendi'nin Osmanlıca makalesiyle karşı karşıya bırakacak; fakat makaleyi, mümkün olduğu kadar kolay ve anlaşılabilir bir dille, ve yer yer özetliyerek, sunacağız:

İştirâk dergisinin dördüncü ve beşinci sayfalarında (6 ve 13 Mart 1326), "Ulemadan bir zat tarafından gönderilmiştir" kaydı ile, bir yazı yayımlanmıştı.

"Düşün" başlıklı yazının altında Karesi Mebusu Mecdi imzası vardı.

Mecdi Efendi, "Düşün ey mütefekkir ruh" diye başlıyan bu coşkun yazıda, yeryüzünü kaplıyan sefaletin, insanlar arasındaki çatışmaların,

düşmanlıkların ve tahakkümlerin trajik tablosunu çizmekte ve Batı medeniyetine yani kapitalist uygarlığına hücum etmektedir.

Uygarlık deniyor, medeniyet diye bir şey iddia ediliyor, ilerlemelerden söz açılıyor. İyi ama, aslı bir olan insanın kendi cinsine reva gördüğü belâlar, savaşlar ve sefaletler iddia olunan medeniyete, sözüm ona terakkilere bir zül, hem de fahiş zül ve bir nakise değil midir? Yeryüzünün bir saadet cenneti, bir dinlenme gülşeni olması mümkün iken, insanlık, gözyaşları içinde, karalara bürünmüş, inim inim inliyor. Niçin?, çünkü, bir kişi mutluysa bin kişi tasalı.

Bunların sebebi nedir? İhtiras. İhtiras yüzünden, bir insan şan ve zafer kazanacak diye, milyonlarca insanın masum kanı akıtılıyor. Gene ihtiras yüzünden, milyonları olan bir kapitalist binlerce işçinin alın terinin karşılığını vermiyor. İnsanı kemiren hep ihtiras. Dünyayı dert ve elem dikenliğine çeviren hep ihtiras!..

Vaktiyle Arabistan cehalet içinde kıvranırken karanlık bulutların arasından parlak bir güneş doğmuştu. Dünyaya insanlığın feyizlerini saçmıştı. "Peygamber-i Zişân-ı arabî, Nebiy-i akdes-i Kureyşi"nin, Mekke'den Medine'ye göç ederek insanlığı aydınlattığı sıralarda ilk şu olmuştu:

Araplar arasında kardeşliği kurmak, yardımlaşmayı sağlamak ve yoksulluğun köklerini kazımak.

Muhemmed, Medine'de, ihtirasın kökünü kesmiş ve Mekke'den Medine'ye yalınayak sığınanlar yerli zenginlerle bir olmuşlardı. İslâmiyetin Medine'de diktiği insanlık bayrağı az zamanda dünyayı dolaşmışsa, bunun sebebi insanlığın birleşmesidir; gerçek ortaklaşma ve yardımlaşmadır.

Mecdi Efendi, böylece, İslâm dininin apolojisini yaptıktan sonra, tekrar Batı kapitalizmine çatıyor ve kapitalist sosyetesinin tezatlarını belirtiyor:

İnsan aklı bin çeşit fennî bedialar, teknik harikalar, bin türlü yüksek buluşlar ortaya atmıştır. Elektrik ve buhar kuvvetini icat etmiştir. Öyle olduğu halde, teknik ve uygarlık yönünden en ileri olan memleketlerde bile binlerce can açlıktan yerlere serilip helâk olmakta, fakirliğin ve zaruretin amansız pençesinden yakasını kurtaramamaktadır. Fazla olarak, bereketli ve zengin toprakları olan Amerika gibi yerlere ser-

mayesi olmayan zavallılar ayak bastırılmamaktadır.

Bütün bu facialarn, bu acıklı hallerin kaynağı ise -Mecdi Efendi'ye göre- ihtiras ve daima ihtirastır.

Şeyh Sadi:

Benî âdem âzây-ı yekdigerent
Ki der âferineş zi yek gevherent

derken ve ayni cevherden yaratılan insanların birbirlerinin uzuvları olduğunu anlatırken, gerçeği söylemiştir. Fakat, Sadi gibi temiz ahlâklılar azdır. İnsanlık bağları çözülmüştür. Bu yüzden de, terakki ve ilerleme dedikleri "mevhum alâyiş insanlığı haziz-i mezellete" düşürmüştür.

Ruh birliği, aslî unsur itibariyle insanlar birbirinin tıpkısı oldukları halde, birbirine el uzatmıyor, birleşmiyor. Çağdaş uygarlığın yani modern kapitalist sosyetesinin en büyük lekesi de budur.

Mecdi Efendi, yazısına devamla Muhammed'in bir hâdisini zikrediyor:

"Düşün ey insanlık dostu! -diyor- Mecmuatü'l-hikem-i kutsiyyet olan Nebiyy-i müctebâ Hazret-i Muhammed Mustafa, usul-i İslâmiyet'ten olan bir hadis-i hikemperveranesinde: - *Kendi hoşuna giden şeyi kardeşine de hoş görmedikçe mümin sayılmazsın*, buyurmuştur.

Şimdi bu kavl-i celil üzerinde Allah aşkına seninle beraber biraz düşünelim. Birçok kademe ve işçi kullanan paralı ve güçlü bir kapitalist çalıştırdığı insanların emeğinin her dakikasından faydalanmak için gözünü dört açar. İşçiye belli hesapla nefes aldırır. Böyle kazanç hırsiyle yanan bir kapitalist vereceği ücrette insafsız davranır, çalışmak zorunda olan işçi de, zaruret yüzünden onun her teklifine eyvallah derse, buna insanlık, akıl ve mantık razı olur mu, olmaz mı? Şüphe yoktur ki olmaz. Çünkü, o zengin kendisine yapılsa mutlaka hoşuna gitmiyeceği bir şeyi işçiye yaptırmış oluyor.

Kanuna göre, iki tarafın rızası ile yapılan bir iş mukavelesi bahis konusu olduğu için kapitalistleri bu yönden koruyacaklar olabilir. Artık hürriyet ve meşrutiyetle yürütülen memleketimizde tarım, endüstri ve ticaret ilerliyecek; maden işletmeleri gelişecek; birçok önemli

eserler meydana gelecektir. Kapitalistlerle işçiler arasında mühim karşılıklı haklar doğacaktır. İş kuvvetli bir hazine olacaktır. Bugün memleketin bazı önemli bölgelerinde emeğinin hakkını alamıyan işçinin hukukunu korumak insanlık icabıdır. İş sahaları genişledikçe, iki tarafın rızası meselesinde, işçinin rızası pek değerli ve nazlı olacaktır. Her partinin, her cemiyetin, her cemaatin kafasını aydınlatacak bir akıl hocası olmak gerektir.

Mecdi Efendi'ye göre, Osmanlı sosyalistleri, elinin emeğiyle yaşayan işçi sınıfının haklarını koruyacak, fikirlerine ışık saçacak ve böylece, insanlığa önemli bir vazife yapmış olacaktır:

"Osmanlı sosyalistleri de idame-i hayatını bazuy-ı mesaisine rapteden amele güruhunun müdafaa-i hukukuna, tenvir-i efkârına çalışırsa insaniyete karşı mühim bir vazife ifa etmiş olur."

Aşırı sosyalizme ve komünizme aleyhtar olan Mecdi Efendi, bizde tatbik edilebilecek sosyalistliğin sınırlarını kesin çizgilerle belirtiyor:

"Bizde tatbiki kabil olabilecek sosyalistlik bundan ileriye adım atamaz -diyor-; bundan ilerisi hem sosyalist fikrini taşıyanlarca, hem de memleketçe mazarratı muciptir. Her şeyde ifrat ve tefrit vehameti mucip, itidal ise ayni savap ve mahz-ı fazilettir. *İzafat ve nesebi bil'izale hepsi hepimizin diyecek kadar pek vasi ve bütün ahkâkı hedmedecek bir fikr-i iştirak dalâl-i mahz olduğu gibi umur-ı kevniyye ile de kabil-i tatbik değildir.*"

Niçin? İnsanların çoğunluğu ideal bir yüksekliğe varamaz. Tam bir eşitlik mümkün değildir. İnsanlar olgun olmadığı için, tam bir eşitliği tatbike kalkışırsak ortalık allak bullak olur; noksanlık şaibelerile dolup taşan insanlığı nakiselerden tecrid ile yükselte yükselte melekûtiyete kadar çıkarmak bazı fertler için mümkün olmakla beraber umum için muhaldir. Beşeriyetin nakiselerile beraber umumî tesviyeye kalkışmak ise umumî hercümerc sonucuna varır. Ahlâkı saflaştırma yoluna girenlerce (Şeriatta bu senin şu benim, tarikatta seninki benim benimki senin, hakikatte ne senin ne benim) diye meşhur bir söz vardır. Bunun üçüncü şıkkı, yani ne senin ne benim sözü izafatı selb etmeği gösterirse

de, bu nevi kelimeler sırf kevnî alâkaları keserek ruhu mensup olduğu yüksek âlemleri seyr ü temaşaya yöneltme maksadına dayanıp yoksa hukuku istihlâle matuf değildir.

Mecdi Efendi'ye göre, yığınları büyük adamlar güdecektir: Yüksek ricalin fikirleri diğer fikirlere hükm eder ve yüksek akıllar orta ve adi akılları kımıldatır. Şu halde ne yapmalı? Bilgi kesimini yükseltmeli:

"Her şeyden evvel irfan seviyyesi yükselmelidir ve şu âlemde görülen insanların haiz olduğu muhtelif akılları tensik ve tesviye ve noksanlık şaibelerden tecrit ile saflaştırma mümkün olarak hepsini yüksek akıllar mertebesine çıkarmak mümkün ise gerçekleri idrak eden değiştirici bir insan yığınının varlığı gerekeceğinden başka bir içtima tarzı, başka bir muntazam kanun, başka bir iştirak düzeni ihdası gerekir. Kendim düşünüyorum da, bu son düşüncenin meydana geleceğine kendim de ihtimal veremiyorum. Çünkü yaratılışın sırrını bu son faraziyye ile uzlaştıramıyorum. *İşte buna mebnidir ki, memleketimizde sosyalistliğin kabil-i intibaha davetini maksur görüyorum ve bundan ileriye adım atılmasını tecviz etmiyorum.*"

Görülüyor ki, Mecdi Efendi, sosyalizmi mutedil ve aşırı olarak ikiye ayırıyor; ve, İslâm dininin mutedil sosyalizmle rahatça bağdaşabileceği tezini savunuyor. İslâmda sosyalist esaslar bulan Mecdi Efendi'ye göre, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde, mutedil bir sosyalistlik gerçekleşebilir ve gerçekleşmelidir. İşçiyi korumalı; kapitalist Batı dünyasında işçinin uğradığı haksızlıklara yer vermemeli ve işçilerin kafasını ışıklandırmalıdır.

4- Osmanlı Sosyalist Partisi Bildirisi ve Bir Tanrı Buyruğu

Osmanlı Sosyalist Fırkası (partisi) yayımladığı beyannamenin başına bir Tanrı buyruğunu yerleştirmiş; ve bu suretle, İslâm dininin bazı temel prensipleriyle tam bir uzlaşma halinde olduğunu ilân etmişti.

Bildiri, aynen şöyle diyor: "*Ağniyanın servetinin kırkta biri fukaranın hakkıdır. - Ferman-ı İlâhi.*" Zenginlerin servetinin kırkta biri fakirlerin hakkıdır buyuran Tanrı fermanı sosyalistlerce, daima en önemli bir formül olarak ileri sürülmüştür. Madem ki İslâm dini zenginlerin

servetinde fakirlerin de hakkı olduğunu kabul ediyordu; şu halde, İslâmiyet'in esaslarında sosyalizmin prensiplerini bulmak mümkündü. Çünkü, sosyalistler de fakirleri seviyorlar, onların iyiliği ve mutluluğu için savaşıyorlardı. Bir kelime ile fukaraperverlik yani fakirleri sevme sosyalizm ile İslâmiyet'te müşterek bir çıkış noktası oluyordu.

Sosyalizm insanlığı refah ve saadete götürecek yolları arıyordu. Günden güne daha feci bir hale gelen sosyetenin aç ve yoksul evlâtlarını bolluğa kavuşturmayı düşünüyor, adalete aykırı olan ekonomik düzeni düzeltmek istiyordu. Kapitalist ekonomisi bu bozuk düzenle insanlığı mutluluğa ulaştıramaz, diyordu.

Bildirinin deyişine göre:

Sosyalizm, kapitalin sayılı ve müstebit ellerde bulunmasına itiraz eder ve *Herkese hakkı kadar* kaidesini kor. Niçin milyonlarca insan birkaç kişinin kölesi olsun? Bir yanda milyonların sağladığı çeşit çeşit zevklerin kucağında tembelce zevk ü safaya dalan kapitalistler, öte yanda onların emir ve arzusuna tâbi binlerce aç ve sefil, hastalıklı işçiyi düşünelim. Medenî olduğu kadar adalet ve hakkaniyete de yaklaşmak isteyen her ulus kendi memleketinde birçok sosyalist partileri kurmuş, işçisinin hakkını ve rahatını sağlamaya çalışıyor. Bu maksat ve mesleğin, özellikle âyetler ve hadislerle tekid edilen bu fukaraperverliğin dînen dahi tatbiki gerekmektedir. Şeriat da "*Fakirleri seviniz*" diyor. Gerçekten, İslâm dininde, cennetin anahtarı çocuklara ve fakirlere karşı gösterilen sevgi değil midir? Ahlâki ve insanî erdemleri dinin belkemiği yapan Muhammed, bir hâdisinde: *Fakirleri sev ve onlara yakın ol!* demedi mi?

Görülüyor ki, Osmanlı Sosyalistleri bir parti kurarken, İslâm dininin bazı esaslarına en büyük yardımcı olarak sarılmışlardı. Osmanlı Sosyalist Fırkası İmparatorluk sınırları içinde yaşayan muhtelif unsurların elele vererek kardeşçe birleşmelerini ve eşit haklara sahip olmalarını istiyordu. Çoğunluğu meydana getiren fakir halkın ve çalışan sınıfların haklarını savunmayı ve yaşayış şartlarını düzeltmeyi temel amaç olarak alıyor ve bu amaca daha kolaylıkla varmak için yeryüzündeki bütün işçilerle iş ve davranış birliği istiyordu.

Şöyle diyordu:

"Vatanın ve müşterek insanlığın selâmeti ve saadeti çoğunluğu meydana getiren fakir sınıfların refaha kavuşmasına -yani, ekonomik krizin ve bunun sonucu olan ve her yeri saran yoksulluğun kaldırılmasına- bağlıdır."

Görüldüğü gibi, Partinin bildirisi Tanrı buyruğundaki *Fakirleri sevme ve fakirlere yardım* mihverine dört elle sarılmış ve sosyalizm ile İslâmiyet'i bu noktada uzlaştırmak istemiştir.

5- Osmanlı Sosyalistleri ve İsa'nın Dini

Çeşitli unsurlardan örülü Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ortaya atılan sosyalistler arasında muhtelif din ve mezhep salikleri vardı. Müslüman Osmanlı sosyalistleri Türkçe yayın organlarında elele yürüdükleri Hıristiyan Osmanlı sosyalistlerile, Sosyalizm bayrağı altında birleşmişlerdi.

Osmanlı sosyalistlerine göre, sosyalizmin temelleri en önce Hz. İsa tarafından kurulmuştu. Hıristiyanlık, kölelerin tırnaklariyle milyonlar kazanan Roma'nın zalim ulularına karşı meydana çıkmış bir dindi ve sosyalistlik bu dinin temel amaçlarından biriydi.

Osmanlı sosyalistleri Hıristiyanlığın ilk devresinde sosyalizmin insanlığın yararına yayıldığını ileri sürüyorlar ve Hıristiyanlığın açıkça belirdiğini söylüyorlardı. Hz. İsa dinine girenleri, egoist davranıştan, benlik dâvasından, hırstan, mülkiyet ve tasarruftan kurtarıyordu.

Hıristiyanlığın esaslarında, eşitliğin, mutlak adaletin hakkıyla hükmünü yürütmesi gibi bir kaide yatıyordu. *İncil*'de "birbirinizi seviniz!" formülü vardı. Ve bu formül *Kur'an*'ın öğrettiklerine uygun düştüğü için de kolayca idealize ediliyordu.

Osmanlı sosyalistleri Hıristiyanlığın esaslarında sosyalizmin prensiplerini bulmakla beraber, mutaassıp papazlara, müstebit ruhanîlere şiddetle saldırmayı ihmal etmemişlerdi.

Şunu da söyliyelim ki Osmanlı Sosyalistleri İslâmiyet'e karşı durumlarını açıklarken çok defa söze Hıristiyanlık'tan başlıyorlar ve böylece her iki dinde sosyalizmle müşterek prensiplerin bulunduğunu ilân etmiş oluyorlardı.

Ahmet Nebil'in Şurây-ı Ümmet'e cevabı

İştirak dergisi, dördüncü sayısında, Hüseyin Hilmi'nin imzasile, *Şurây-ı Ümmet*'e cevap vermişti 15'inci sayıda (10 Nisan 1326), aynı gazeteye karşı, Ahmet Nebil'in[12] imzasile, yeni bir cevap daha verildiğini görüyoruz.

Ahmet Nebil diyor ki:

"Nahvete (yani kibir ve gurura) yenilenler, gerçeği teslimde mükâbereden baş alamazlar. (Yani, tartışmada, ağız kalabalığiyle karşısındakini alt etmeye çalışırlar.) İşte bu kaide hayatın en birinci ıstırap sebeplerindendir. *Şurây-ı Ümmet* yazarı bu kaideye iyi bir örnek teşkil ediyor. Alâettin Cemil Bey, aldatıcı bir maksatla, "Vicdânî ve Fikrî kanaat" gibi mevhum bir ad verdiği yazısında, sosyalistleri soyucu şekline sokmaya lüzum görüyor, ve bu lüzumu (Doğu hayatının müsaade edemiyeceği bazı ruh hallerini bize aktarmak istiyenlerin iyi davranmamış olduklarına emin bulunduğu için) hissediyor, bununla büyük bir uzak görürlük göstermek istiyor. Bugün fikrî ilerlemelerin en büyük basamağında bulunan İngilizlerden büyük bir bilgin, tutuyor bilmem kaç yüzyıl sonra kömür madenlerinin biteceğini hesaplıyarak tefekkür dünyasını işgal ediyor; ortada zararlı bir sosyal mesele göremiyor da, bizim zavallı Alâettin Cemil Bey, *sosyalizmin büyük bir mazarratı olduğundan* bahsediyor, ileriyi görmek istiyor."

Fakat, Alâettin Bey'e (Sosyalizmin felsefesi) sorulsa, ne cevap verecek? Duracak mı?

Ahmet Nebil'e göre:

Riya, sosyalizmin gerçek safhalarını intibah gözünden gizlemiştir. Sosyalizmi red ve iptal için söylenen sözler daima vicdana aykırı ve bedahat sanılarak serd edilen safsatalar olduğundan, söyliyen daima onu semavî bir dinin yorumcuların tevilleri ile karışmış anlamı altında ezmek ve bozmak ister.

---

12 Ahmet Nebil Arnavuttu. İzmirli Baha Tevfik'in yakın arkadaşı idi. Bazı kitaplarda müşterek imzaları vardır. Ahmet Nebil, daha sonraları, Arnavutluk'a gitmişti. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bir eserinde orada kendisine rastladığını anlatmaktadır.

Ahmet Nebil diyor ki:

"Alâettin Cemil Bey bunu pek güzel yapıyor. Yazısında, *Şeriat-ı Garrâ-ı İslâmiyetin sosyalizme müsaade etmediğini* söyliyerek, çürük bir misâl ile işi geçiştirmek istiyor. Çünkü, biliyor ki, İslâmiyetin görüşünü izlerse, her halde altından çıkamıyacaktır. Çünkü, bilâkis, İslâm'ın şeriatı sosyalizmi emreder. Sonra, Alâettin Cemil Bey, sosyalizmi sosyoloji bakımından kirletmeye çalışıyor, ve alaycı bir dille (çünkü sosyalist bayağı bir iştirakçidir, yani parada ortaklık ister.) diyor. Sosyalizmi insanlığın sosyal tabiatı gerekliliği olmamak üzere ispata kalkışmak, görüş açısını değiştirmek, varlıkta kaybolmuş duran bir şeyi yoklukta aramak; bu, pek güzel bir mantık hilesi, yani mugalatadır. İnsanlığın bugünkü elemlerinden, endüstri ilerlemelerinin geçimin yarınına açacağı yaralardan müteessir olmıyan kalbler, -meselâ, Alâettin Cemil Bey- sosyalizmin inlediği gizli dertleri duymak istemez. Çünkü, buna çıkarları yoksa bile ihtirasları asla razı olamaz. Kimbilir nasıl bir tesadüf cilvesinin hazırladığı çevre içinde elde edilmiş nimetlerle şadkâm olarak, talihi düzgün ve halinden hoşnut, son moda bir tuvaletle, fakirlere karşı müstehziyâne ve gaddarca gülenler, eğer saçma iktidara kalsa düşecekleri aciz ve hüsran çukuru içinde, şüphesiz bu gururlara, bu gösterişlere muvaffak olamıyacaklardır. Meselâ, bir Alâettin Cemil Bey, çıkıp da, *Şurây-ı Ümmet*'te, böyle tezyif edici ve dikbaşlı yazılar derc ettiremiyecekti. Bununla beraber, Alâettin Cemil Bey pek çocukçasına bir kurnazlıkta bulunuyor. İşçiyi tanımadığını anlatmamak için riyaya başvuruyor. Onlara, işçilere bütün insanlar, insanlık acır, diyor. Ve acıdığı içindir ki, sosyalistlerin işçiye menfaatten ziyade mazarrat iras ettiklerini düşünüp de müteessif olmamak kabil değildir. Ne hoş aldatma neşidesi. Acaba, işçiyi refaha kavuşturmak isteyenler sosyalistler değil de, onlara böyle lâfzen hain bir surette acıyan *Şurây-ı Ümmet* yazarı mıdır? Bugün o yazar hangi işçiye sorsa: (Sosyalizm bizim için bir kurtuluş ve hayat mezhebidir. Biz ancak onun hazırlamaya çalıştığı aydınlık geleceğin etkisiledir ki, bugün vazife diye omuzlarımıza yükletilen yükü, hem pek cüzî bir meblağ karşılığında yapıyoruz) cevabını almayacak mıdır? Fakat, zavallı yazar bunu düşünemiyor. Garazlar ve ihtiraslar akidesine fena bir darbe indirmiş

olduğu için, başka türlü tevillere lüzum görüyor; ve diyor ki: (Maksat işçinin mutluluğu ise, bu *işçi sendikaları* ile sağlanabilir). Ne kadar bayağı fikir. Acaba, bilmiyor mu ki, işçi sendikaları, işçinin mutluluğunu hazırlamak ve sağlamak değildir. Bu hak mücerret sosyalizmindir. İşçi sendikaları, ancak işçinin haklarını savunmak, gerekirse ihtiyaçlarını gidermek içindir. Ve, bugünkü sendikalar ancak sosyalizmin çalışmasının sonucudur. Bunların böyle olduğunu bilse de, Alâettin Bey, yine söylemiyecektir. Çünkü o yalnız, sosyalistleri batırmak istiyor. Muhakeme hassası az olanlara, düşünemiyenlere karşı gerçeği başka şekillere sokuyor: (Sosyalizm gibi geniş anlamlı ve karışık kelimeler altında toplanan fikirler) diyor. Gerçi sosyalizmin nazariyeleri pek geniştir; ve pratik tatbikatı ise, bugün pek büyük bir sadelik ve açıklıkla her devlet tarafından kabul edilmiştir. Alâettin Bey'in yazısında, daha birçok garazkârlık ve ifsadat var. Fakat biz, kimbilir nereden toplanmış bu esassız iftiralara cevap vermek, meseleyi başka yollara dökmek istemeyiz. Şimdilik, *Şurây-ı Ümmet* yazarına, gerçeği çevirmek istemesi gibi bir çocuklukta bulunduğundan dolayı, teessüflerimizi sunarız..."

İslâmiyet'le sosyalizm bağdaşabilir mi?

Bir asra yaklaşan bir zaman var ki, gerek Türkiye'de, gerekse yabancı ülkelerde -muhtelif uluslara ve çeşitli eğilimlere mensup- birçok yazarlar ve düşünürler *İslâmiyet* ve *Sosyalizm* konusu üzerinde incelemeler yapmışlar; kitaplar ve makaleler yayımlamışlardır. Sosyalistlikle İslâmiyet'in münasebetleri davâsı uzun münakaşalara yol açmıştır.

Faraza, bundan 89 yıl önce, Japonya'da, "*İslâm*" adiyle yayımlanan bir gazetenin birinci sayısında, Luiz Nikel'in "*Sosyalizm ve İslâm*" başlıklı bir yazısı çıkmıştı. Doğu ve Batı'da büyük bir şöhret kazanmış Hint ülemasından Eşşeyh Muşir Hüseyin Kıdvaî'nin *Islam and Socialism* adlı önemli eserini de zikredebiliriz.

İslâm dininin esasları ile sosyalizmin prensipleri bağdaşabilir mi? Başka bir deyişle, sosyalistliğin İslâmiyet'teki yeri nedir? Ve, İslâmiyetle sosyalizmin karşılıklı durumları ne olmalıdır?

Kalem ve fikir adamlarının her biri bu soruları kendi ideolojik

açısından cevaplandırmaya çalışmış; ve problemi, koruduğu sosyal ve ekonomik menfaatler zemini üzerinde, çözmek istemiştir.

İslâm doktrinini kendi bayrağı altına çekmek isteyen sosyalistler olduğu gibi, sosyalist akideleri Müslümanlığa mal etmeye çalışan sarıklı hocalar da yetişmiştir.

Daha geçen yüzyılın son yarısında "şeriat-ı Ahmediyye"nin Avrupa'daki sosyalist programlarile uzlaşabileceği ileri sürülüyordu. İkinci Meşrutiyet'in Mebusan Meclisi'ne seçilen üyeler arasında medreseden yetişmiş Osmanlı sosyalistleri de vardı.

Bunlar, Batı'da, Hıristiyan sosyalistlerin faaliyetini yakından görmek veya uzaktan takip etmek imkânına kavuşan ve sosyalizmin, gittikçe genişliyen bir akım olarak, Avrupa ve Amerika'nın sosyal ve politik hayatında oynadığı önemli rolü kavramıya başlıyanlardı. Bunların düşüncesine göre, sosyalizm için, insanın saadeti bir yüce ülkü ise, bunun mutlaka Kur'an'da bir yeri olmak gerekiyordu. Ve, her ne pahasına olursa olsun, sosyalizmi Hıristiyanlığa kaptırmamak şarttı.

Şunu da ekliyelim ki, sömürülen koloni ve yarı kolonilerin Müslüman halkını düşünce alanında temsil etmek istiyen ve bu halkın hak ve dâvaları adına kalem savaşına atılanlar, Batı'daki sosyalist fikirlere ve işçi hareketlerine -Hıristiyan kapitalizmin tenkitçisi olmak itibarile- sempati beslemişler ve *Kur'an*'ın anti-kapitalist bazı âyetlerinden mülhem olmaya çalışmışlardır.

Aşağıdaki yazıda, son devir Türkiyesi'nin en seçkin İslâm bilginlerinden İzmirli İsmail Hakkı'nın Anglikan Kilisesi'nin üçüncü sorusuna verdiği cevabı ele alacak; ve mülga "Dâr-ül Hikmet-ül İslâmiye"nin bu meseledeki görüşünü, en yetkili bir ağızdan dinliyeceğiz.

Anglikan Kilisesi'ne verdiği cevapta, "*Dar-ül Hikmet*" üyelerinden İzmirli İsmail Hakkı devrimizin sosyal problemlerini İslâm dini açısından ele almış ve bunları, özellikle üçüncü soruya verdiği cevapta incelemiştir.

Anglikan Kilisesi'nin üçüncü sorusu şuydu:

"Muhammed'in dini zamanımızın çeşitli yaralarını nasıl iyileştiriyor?"

Burada "yaralardan" anlaşılan anlam ise "işçi ihtilâli şeklinde görülen

politik, sosyal, sınaî düzensizlik; başka bir deyimle, Avrupa sosyal hayatını altüst eden kapitalizm, sosyalizm, bolşevizm gibi sosyal akımların yarattığı kargaşalıklar" idi.

İzmirli İsmail Hakkı'nın cevabı[13] dinî nakillere dayanarak kaleme alınmıştır. Üçüncü sorunun cevabında, yukarda bahis konusu edilen düzensizliğin sebepleri, âmilleri tahlil ediliyor; sosyal tabakalar arasındaki kaçınılmaz ayrılığın kaldırılamayacağı; İslâm dininin koyduğu yasalar sayesinde, bu ayrılıktan doğan acının azaltılacağı bildiriliyordu. İslâm dininin öğütlediği yaşayış tarzı sosyal savaşları ve kargaşalıkları kaldıracaktı. Bütün politik ve sosyal devrimlerin faktörleri ekonomik, ruhanî ve politik tahakkümden başka bir şey değildi. İslâm dini bunlardan ilk ikisini kökünden kaldırmış, politik tahakkümü de, adalete uygun bir surette tadil etmişti.

İzmirli İsmail Hakkı, cevabında, bunları açıklıyor, mülkiyet hakkının meşru olduğunu ispata çalışıyor, ve bu münasebetle toprak ve maden hükümlerini, miras ve vasîlik ahkâmını ve Beytülmal mallarını zikrediyordu.[14]

İzmirli İsmail Hakkı verdiği cevapta, ilkin, sosyalizm ve komünizm denilen sosyal doktrinlerin nasıl doğduğunu izah ediyordu:

"Avrupa medeniyetinin temeli büyük bir çoğunluğun yoksulluğuna karşılık azlığın zenginlik ve saadet kazanmasıdır. Kısası, zenginliğin boyunduruğu, ekonomik kölelik ve tefeciliktir. Bu böyle olunca, büyük çoğunluk, zorba azınlığın pençesinde eriyor, sayısı çok olan işçi, sayısı pek az olan zenginlerin ve kapitalistlerin elinde inliyor. Kapitalistle ücretli işçiler arasında hâkimiyet ve mahkûmiyet bağları kuruluyor. Siyaset ve idare bakımından kölelikten kurtulan halk, iktisat ve servet yönünden köle durumuna düşüyor. Rahat yüzü görmiyen işçi tabakası, refah ve bolluk içinde ömür süren zenginlerin karşısına düşman gibi dikiliyor. Fabrikalar çoğalınca, ortaya rekabet çıkıyor. Rekabet yüzünden işçiden daha ucuz olan araçlar bulunup kullanılıyor, işçinin gündeliği azalıyor, yaşamak için gerekli şeylerin değeri artıyor. Bu

13 **Elcevap -üssedid Fi beyân i Dîn- üttevhid.**

14 Bk. Konya Mebusu, Şer'iyye ve Evkaf Vekili Vehbi'nin önsözü (17 Şubat 339).

yüzden işçi sınıfı fakir ve yoksul düşüyor. İşçiler yok denecek bir gündelik karşılığında akıl güçlerini durmadan kullanarak kapital tutarlarını artırdıkları halde, kendileri refaha kavuşamıyor. Kapitalistler, servetleri sayesinde, her türlü ihtiyaçlarını sağladıkları halde, işçi ancak günlük masrafını ödüyor. Hastalık zamanında veya başka bir suretle fabrikadan çıkarılınca aç ve bîilâç kalıyor. Miras ve toprak meselelerindeki imtiyazlar ehaliyi bıktırdığı gibi, vergilerin bütün ağırlığı da gene fakir halkın sırtına yüklenmektedir.

Avrupa medeniyetinin doğurduğu bu haller pek çok düşünürlerin zihinlerini kurcalamış; bundan "*Sosyalizm*" denilen sosyal bir meslek doğmuştur. Müşterek felâketler karşısında, işçiler arasında fikir birliği meydana gelmiş; bugünkü medeniyeti onarmak emeliyle "*Komünizm*" denilen daha aşırı bir sosyal doktrin ortaya atılmıştır.

Görülüyor ki, bir İslâm düşünürü burada kapitalizmi şiddetle tenkit etmekte, İslâm dininin anti-kapitalist cephesini belirtmektedir.

Sosyalizm ne istiyor? Kişinin elinden zeniğinliği alıp herkese mal etmek, kazancı eşit olarak bölüştürmek.

Komünizm ne istiyor? Sosyal sınıflar arasındaki büyük ayrılığı kaldırmak ve mesut bir sonuca varmak. Kapitalistlerin ellerinden servetlerini alarak kapitalin önemini inkâr eden komünizm, insanların büyük çoğunluğu bir zorba azlığın boyunduruğundadır, diyor. Tek tek şahısların tahakkümüne son vermekle sosyeteyi bu talihsizlikten kurtarmak amacını güdüyor. Komünizm sosyal ayrılıkları kaldırarak mallarda ve kadınlarda ortaklık istiyor. Başka bir deyimle mülk edinme ve tasarruf hakkını, hükûmetin yasalarını, din ve aile bağlarını kaldırmayı amaç biliyor ve bu amaca varmak için kan dökmekten ve başkasının haklarını çiğnemekten çekinmiyor.

Batı'da gördüğümüz bu sosyal savaşların önüne *Sosyalizm* ve *Komünizm* geçemediği gibi, Avrupa uygarlığı da, bu sızlanmaları ve çatışmaları gideremiyor. Batı uygarlığının dertlerine ne kapitalizm, ne de sosyalizm ve komünizm bir deva olamaz. Şu halde, bir tek çözüm çaresi kalıyor ki, o da -İzmirli İsmail Hakkı'ya göre- İslâm dininin gösterdiği çare ve öğütlediği tedavidir. Ancak Muhammed'in gösterdiği tedavi usulünü kabul etmek suretiyledir ki, herhangi bir ilâca lüzum kalmayacak ve insan sosyetesi, içinde çırpındığı bütün tezatlardan

kurtularak, saadete kavuşacaktır.

İzmirli'ye göre:

İslâm dini, ondört asır önce koyduğu Tanrı düsturlariyle, sosyal dertlerin hepsini iyi edebilmektedir. Bu terapötik, hem kapitalizmin faydalanmasına engel olmuyor, hem sosyalizm ve komünizmin isteklerine ihtiyaç bırakmıyor. İslâm dininin kurduğu yaşayış tarzı benimsendiği takdirde, ortada sosyal kargaşalıklardan eser kalmıyacaktır. İnsanlar, hayvanca ihtiyaçlarından kurtulacak; vicdan huzuruna kavuşacak; saffet, yardımlaşma ve kardeşlik üzerine kurulmuş bir medeniyet güneşi dünyayı aydınlatacaktır. İslâm dininin gösterdiği yaşayış tarzını kabul etmekle bütün sosyal problemler ebediyyen çözülmüş olacaktır.

İzmirli, bundan sonra, Kur'an'daki âyetlere dayanarak, yaratılışta gerçek eşitlik olmadığını "İştirak-ı emval ve nisâ" meselesinin katiyen meşru olmıyacağını ispata girişmektedir. İslâm dini gerçek hukuk eşitliği temelini koymuştur. Batı medeniyetinde ekonomik, spiritüel ve politik boyunduruk vardır. Bunun içindir ki, bu medeniyet yani kapitalist medeniyeti çökmeye mahkûmdur. İslâm dini sosyal yaraların kaynaklarını kurutmakla, işçinin sızlanmalarına yer vermediği gibi, meşru olmayan yollara girmesine de meydan bırakmıyor. İslâm dininde para ve ekonomi boyunduruğu yoktur. İslâm dini yardımlaşma temeli üzerinde, zekâtla, sosyal derdi onarıyor. Zenginlerin malında fakirlerin de hakkı olduğunu söylemekle tedaviyi sağlıyor. Zenginler meşru olmak şartıyla diledikleri kadar servet toplıyabilirler. Ancak fakirler de nasipsiz bırakılmamalıdır.

Acaba, İslâm dini ekonomik krizlerin önüne geçebilecek midir? İzmirli, buna, evet diye cevap veriyor. Zekât vermekle, tefeciliği haram etmekle, kanaat, şefkât ve adalet gibi erdemlerle bütün ekonomik krizlerin önüne geçilebilecektir. İslâm dini ekonomik köleliği yasak etmiştir. Kapitalin sayılı ellerde monopolinden doğan ekonomik köleliğe karşı zekâtı ileri sürmüştür. Yoksulluğu önlemek için sadakalar ve ianeler verilmesini, hayrat ve hasenat, imaretler açılmasını öğütlemiştir. Müslümanlıkta servaj yoktur. Çiftliklerde, malikânelerde demirbaş olarak köle kullanılması, İslâm'da görülmemiştir. Esasen Tanrı hükümleri de köleliğe imkân bırakmamaktadır. Kapitalist medeniyeti

maddî medeniyettir. Orada sermayeci zekât vermekle mükellef değildir. Sosyalistler ise, şahıs mülkiyetini kaldırıyor, özel mülkiyeti tanımıyor. Demek ki, hem kapitalist, hem sosyalist aşırı davranıyor. Kapitalist medeniyetinde maddî bir medeniyet varsa da manevî medeniyet görülemez. Kapitalizmde iffet ve ahlâkın önemi kalmamıştır. Ücretle çalışan halk yığınları ekonomik köledir.

O halde sınıf savaşının kalkması için çare nedir? İzmirli, diyor ki:

Kapitalizm fedakâr, sosyalizm kanaatkâr olmalıdır. Kısası her ikisi de İslâm dininin Tanrı kanunu dediği şer'i, hükmüne boyun eğmelidir. İslâm dini bilgin ve cahilin, çalışkanla tenbelin eşit olarak faydalanmamasını kabul edemez. Ve mülkiyet hakkını meşru tanır. Hazineleri kendisine saklıyan, yaşamanın bütün tatlarını kendilerine ayıran ve karşılarında da bütün rahatlarını onların hevesleri uğruna feda eden işçiler görüyorum. Açlık da ne yazık ki bu ikincileri birincilere köle ediyor. Sosyalist düşünürler bu durum karşısında çareler arıyorlar; komünistler başka bir çare bulamayıp mülkiyeti inkâr ediyorlar. Onlara göre insanların tabiattan faydalanması işçinin emeğiyle mümkün olduğu için toprak ve madenler işçiye meccanen verilmelidir. Bunları zenginlere vermek zulümdür.

İzmirli devam ederek diyor ki:

Politik ve sosyal devrimler bu düşünüş tarzından doğuyor.

Sosyal problem nasıl çözülebilir? Mülkiyet meşru bir hak olduğuna göre, bu hakkı inkâr etmekle, mesele çözülmüş olmaz. Çünkü insanlar eşit yaratılmamıştır. Hikmetin muktezası da budur. İnsanlar eşit olsaydı, sosyetede düzen ve ilerleme görülmezdi. Doğuşta eşit olmayan insanların dünyanın tatlarından eşit olarak pay almaları zulmün ta kendisi değil de nedir? Mal sahipleri ve zenginler muhtaçlara bir pay çıkarmazlarsa, elbette bu muhtaçlar zora veya hileye başvurarak, o hakkı almaya çalışırlar. İşte, sosyal düzen böyle bozulur, emniyet kalkar, can ve mal korunmaz olur. İslâm dininde, şeriatın emrine uyularak, ayrılan gerekli pay fakirlere verilirse, ihtiyacını gidermemiş hiç kimse kalmaz.

İzmirli diyor ki:

Kapitali hiçe indirmek fikri temelden çürüktür. Kapital ile emek mütenasip olınalıdır. Mülk insan emeğinin meyvesidir. Bu meyveyi

sahibine vermezsek tembellik alır yürür. Çalışanla tembel veya müsrif bir olur; ve sosyetede adaletsizlik hüküm sürer.

İzmirli, *Bakara* sûresinden bir âyete dayanarak diyor ki:

İslâm dini zenginlerin emekleriyle yığdığı meyveye bir sınır çizmez. Bununla beraber, kapitalistlerin fakirlere her ne suretle olursa olsun zarar vermelerini de istemez. Karaborsa, rüşvet, tefecilik, zekât vermeden hazine toplama İslâm dininde suçtur. Böyleleri cehennem ateşinde yanacaklardır.

İzmirli, *Kasas* suresine dayanarak, kapitalist hakkında *Kur'an*'ın anlattığı Karûn kıssasını, ibret verici bir örnek olarak gösteriyor. Tanrının ihsan ettiği zenginliği, Tanrının emrine uyarak, zekâtla, yardımlaşmayla, ihsanla likide etmiyen Kârun, bütün ihtişamiyle, yerlere serilmedi mi? Acaba zenginler bütün mal ve mülkünü işçilere ve fakirlere mi dağıtsın ve bölüştürsün? İslâm dini, bu hususlarda, zenginleri zorlamıyor. Bunun tamamile aksine, ticaretle uğraşın; Tanrı'nın gösterdiği sınırlar içinde kazanabildiğiniz kadar kazanın diyor, arzın kaynaklarından faydalanın; şirketler meydana getirin! diyor.

İslâm dini sosyal tabakalar arasına şiddetli düşmanlık sokan sebepleri önlemiştir. Avrupa'da devrim hareketlerini doğuran faktörler nelerdir? Aristokrat ve demokrat gibi, kapitalist ve işçi gibi, sosyal tabakalar arasında insan emeğile doldurulamayacak uçurumlar açan kanunlardır ki, Batı'da devrim hareketlerini doğurmaktadır. İslâm ülkelerinde ise böyle yasalar yoktur. İslâm ülkesinde, kadın olsun erkek olsun, yüksek veya aşağı tabakadan bulunsun, herkes kendi emeğinin meyvesini toplar, çiftlik sahibi olur, işçi iken kapitalist olur. En fakir bir köylü çalışırsa en yüksek, en yüce mevkie yükselir, karşısına hiçbir engel dikilmez.

Proleterlerin kapitalist oluş seyrini böylece izah eden düşünürümüz zenginlere dönerek zekât vermelerini, işçilere ve fakirlere de dönerek zenginlerin servetinden kırkta bire razı olmalarını istiyor, ve şeriatın böylece sosyal problemi kökünden çözeceğini ileri sürüyor.

İslâm dini, ona göre, toprak ve madenler hususunda da, büyük bir adaletle hüküm vermektedir. İslâm şeriatının adaleti verasette de pek parlak bir surette tecelli etmiştir. Fikir bilgisinin önemli bir kolu bulunan "fenn-i faraiz" İslâm'a has bir dinî bediadır. Miras hükümlerine

göre, servet her vakit bölünüp gittiğinden, zenginlik tekeli önlenmiş; ve, bunun tabiî sonucu olan, ekonomik kölelik kökünden sökülüp atılmıştır.

İslâm ülkelerinde kapital niçin birikmedi ve klasik anlamda kapitalizm niçin gelişemedi? soruları üzerinde fazla zihin yormayan İzmirli, İslâm dünyasının çöküşü meselesini izaha girişiyor. İslâm'da başsızlık, anarşistlik yoktur, diyor.

Ne yazık ki, zâlim padişahlar başa geçmiş, bunlara yol göstermesi gereken din bilginleri, fazilet ve doğruluktan ayrılarak, dünya kazançlarına hırs ve tamahla sarılmışlardır. İslâm dünyası bunun için ilerliyememiştir. Bunlar dinin yüce hükümlerini bozmasalardı, bir zamanlar en parlak bir medeniyeti yaratan İslâm dünyası çöker miydi?

Acaba nasıl olmuş bu zalim Padişahlar ve bu faziletsiz bilginler ortalığı kaplıyabilmiş? İzmirli, tarih filozofu olarak bu soruyu cevaplandırmıyor ve sözlerine devamla diyor ki:

İslâm dininde insanı kötümserliğe düşüren faktörler de yoktur. Anarşistlik, düello, intihar gibi sosyal facialara yer kalmamıştır. İnsanlığın asude bir yaşayışa, nezih bir vicdana, bahtiyar bir geleceğe kavuşmasını sağlıyacak bu yüce temeller İslâm dininde yer almıştır. Yapılacak şey, onun yüksek hükümlerine hakkıyla riayet etmekten ibarettir. İslâm dininde sosyal düzeni bozacak sebepler ortadan kaldırılmıştır. *İslâmiyet, düzeni bozacak, mülkiyet ve tasarrufu, aile ve din bağlarını kaldıracak olan bir sosyal düzenle bağdaşamaz.* İslâm dininin gerçeği bilinseydi bütün bu aşırı doktrinlere lüzum kalır mıydı?

Son söz olarak, İzmirli İsmail Hakkı birtakım öğütler sıralıyor ki, bunlardan biri de Allah korkusu fikrini kalplere sokmaktır.

Görülüyor ki, insanoğlunun ergeç ismen değilse de amelen İslâm olacağını müjdeleyen İzmirli, sömürgeleşmiş İslâm ülkelerinin prekapitalist devirde duraklamasını ve klasik bir kapitalizm tablosu göstermeyişini bir avantaj gibi mütalâa etmiş ve açıktan açığa antipati duyduğu kapitalizmin yaralarını daha eski çağların ilâçlarile tedavi yoluna girmiştir. Zira, din -onun anlayışına göre- bir tarih kategorisi değildi.

İzmirli, İslâmiyet'in -özel mülkiyeti ve ticaret sermayesini kabul

etmekle beraber- banka kapitaline ve malî sermayeye düşman oluşunu yeter derecede bir açıklıkla anlatmaya çalışıyor. Tefeciliği haram sayan ve neticede banka ve kredi müesseselerine yer vermiyen bir dinin burjuva kapitalizmi ile bağdaşamıyacağı tezini de, hararetle, savunuyor. Bunun içindir ki, sosyalistlerin anti-kapitalist tenkitlerine bütün varlığıyle ve seve seve katılmakta bir mahzur görmüyor. Buna mukabil, -sosyalist doktrin ve sosyalizm ile İslâmiyet arasındaki benzerlikleri vukufla inceliyecek yerde- peşin hükümlere saplanarak, sosyalizmi kesin surette ve toptan reddediyor.

Oysa ki, yapılacak iş şu olmalıydı: a) Sosyalist literatürü kulaktan dolma yankılarla değil de, ciddi surette etüt etmek; b) *Kur'an*'daki âyetlere ve İslâm Peygamberinin hadislerine dayanarak, İslâmiyetle sosyalizm arasındaki temel ve özel benzerlikleri, bütün detaylarıyla incelemek.

Bu yapılsaydı, sosyalizm, acele ve üstünkörü bir hükümle toptan reddedilmiş olmaz; ve, bazı müelliflerce, kapitalizm ile sosyalizm arasında bir yeri olduğu iddia edilen İslâmiyet'in sosyal mesele karşısındaki doktrin durumu, gerçeğe en yakın bir şekilde, tesbit edilmiş bulunurdu. Bu takdirde, *İslâmiyetle Sosyalizm Bağdaşabilir mi?* sorusuna daha ilmi ve tatmin edici bir cevap verilebilir; ve bu cevap tam bir tarafsızlık karakteri taşıma imkânına kavuşurdu.

Eşrefefendizade Şevketî Efendi'ye göre İslâmiyet, iş ve kapital çatışmasını nasıl çözecektir?

Eşrefefendizade Şevketî Efendi, bu soruyu Anglikan Kilisesi'ne verdiği cevapta inceliyor.[15]

Şevketî Efendi, Dârül-hikmetül-İslâmiye üyesi ve Sünni bir İslâm bilgini. Heidelberg'de bulunmuş İslâmî tefekkürden başka, Batı fel-

15 **Sây ve Sermaye Mücadelâtının Dinen Suret-i Halli. Anglikan Kilisesine Cevap.** Müellifi Eşrefefendizade Şevketî. İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1342. Şevketî Efendi, makalelerinde de, dinin sosyal faydalarını anlatırken **sosyalizm** ve **Bolşevizm** konularına dokunmuştur. Bir yazısında: "Akıl ve hevâya mağruren kapitalizm ve sendikalizm gibi netâyic-i mühlikeye müncer olup sosyalizm ve Bolşevizm harekâtile cevaplanan medeniyet-i hâzıranın iflası"ndan bahsediyor. Onun düşüncesine göre: a) Din, kapitalizm ve sendikalizm aleyhindedir. b) Kapitalizm ve sendikalizm tehlikeli sonuçlara ulaşır. c) Sosyalizm ve Bolşevizm, kapitalist uygarlığına verilen cevaptan başka bir şey değildir. d) Kapitalistuygarlık ise iflâs etmiştir.

sefesine ve sosyalizme yakından temas edebilmek için elinde bir yabancı dil de var.

Anglikan Kilisesi diyor ki:

"Aşağı tabaka arasında yeni dayanışma şekillerine doğru göze çarpan bir yönelme vardır. Her Batı memleketinde işçinin sınıf bilinci artmaktadır. Ve bu kımıldanış gerçekte uluslararası dayanışmaya doğru bir yönelmedir. Lenin'in her memlekette dostları var, cümlemizin de bildiği gibi o, aşağı tabakanın umumî dayanışması üzerine kurulmuş yeni bir düzen bekliyor; bütün işlerin yeni bir düzenle yürütülmesini istiyor ve bekliyor. Buna İslâmın diyeceği nedir?"

Şevketî Efendi'ye göre:

Bu soru karışık bir probleme, mûdil bir meseleye dokunmaktadır.

Batı ülkelerinde *sosyal mesele* mevcut. Batı memleketlerinde kültür tümile gelişiyor; kültürün küllî ve umumî inkişafı, birbirine bağlı üç büyük temel şeklinde gelişmektedir. İş ve Kapital savaşları gibi, çeşitli mezâhimi ihtiva etmektedir. *Sosyal mesele*'nin umumî mazmunu nedir? Ekonomik geçim vasıtaları, âdetleri, hayat hakkındaki fikirleri hususunda birbirlerinden pek uzak bulunan tabakalar, mertebeler, sınıflar var. *Sosyal mesele bugün müthiş azametile bütün düşünürlerin gözleri önünde duruyor. Sosyal mesele*'nin daha önceki yüzyıllardan kuvvet alan gelişme sebepleri ve faktörleri var.

Şevketî Efendi'ye göre:

Batı yaşayışında kadınlar önemli görevler yapar; ve, erkekle beraber maddî ilerlemeleri teşvik eder ve yükseltir. Fakat, bundan ötürü ortaya bir *Kadın problemi çıkar*. İslâmda ise, kadınların insanca hakları olmakla beraber bir *Kadın problemi yoktur.*

Şevketî Efendi'ye göre:

İslâmda imtiyaz ve zulüm yoktur. Şeriata göre, zenginler zekât ve diğer sadakalar ve hayrât ile, fakirlere yardım etmelidir. Böylece, sosyal fark ve ayrılıktan doğan acılar hafifler. Batı toplumlarında ister istemez doğan sosyal savaşlar, İslâmın yaşayış biçimlerinde kendiliğinden yok olur.

Şevketî Efendi'ye göre:

Herkesi zenginliğe boğmak imkânsızdır. Servet bazı imtiyazlı

kimselerin elinde toplanır, diğerleri aç kalırsa büyük ağız kavgaları çıkar. En doğru ve akla yakın yol, dünya mataında itidal ve ihtiyatla faydalanmaktır. Böylece, insanların arasındaki büyük farklar kalkar; herkes nasibine boyun eğer; kıskanmaz ve saldırıdan çekinir.

Ekonomik faktör üzerinde duran Şevketî Efendi:

Savaşlardan -diyor- kapitalist sınıf faydalanıyor. Bu savaşlara sürülenler ise, çoğunlukla işçi ve köylü sınıflarıdır.

Şevketî Efendi'ye göre:

Mallarda ve kadınlarda ortaklık usulü olan *komünizm şeriata aykırıdır.*

Şevketî Efendi'ye göre: *Sosyal reformlar* çaresi de problemin çözümünü geciktirmektedir. Devrim tarafını tutanların tehditleri kopacak fırtınanın yaklaştığını haber veriyor. Problemin biricik çözüm çaresi nedir?

Sosyal savaşların biricik çözüm yolu nebîlerin seçtiği yoldur ki bu yol İslâm dininin öğütlediği yaşayış biçimidir.

Sözü doğrudan doğruya Şevketî Efendi'ye bırakalım:

"Memalik-i garbiyede tekâmül; küllî ve umumî-i harsın bir tecellisi olmak üzere iktisadî, siyasî ve manevî üç büyük irtibatdar şekli esaside inkişaf eden ve bu inkişafın mukteziyatından olarak asrî heyetinde de sa'y ve sermaye mücadelatı gibi mütenevvi mezahimi ihtiva eyliyen mesele-i içtimaiye -ki umumî mazmunu bir kavmin maişetteki iktisadî şeraiti ve âdât ve efkâr-ı hayat hususlarında yekdiğerinden pek uzak bulunan tabakât ve merâtip ve sunûfunun mesalemet dairesinde birlikte yaşayıp çalışmasıdır-, bu mesele bugün azamet-i mütişesi ile kâffe-i mütefekkirînin enzarı önünde duruyor.

Bu meselenin daha önceki asırlardan kuvvet alan inkişaf sebep ve âmillerinin zannolunduğundan daha derin esasları vardır. Şöyle ki, beşeriyet gerek infirat ve gerek cemiyet halinde varlık ve hayat hakkındaki telâkkilerine göre kendine bir hayat tarzı ihtiyâr edip bütün inkişaflarında bu telakkilerden mülhem olagelmiştir.

Varlık ve hayatı bu âlem hasr edenlerin hayat tarzı pek karışıktır. Bunlar maişet vasıtalarının fıtrî ve surî kâffesine tevessül ve fanî hazların ve acil lezzetlerin cümlesinden istifade ederek dünya hayatından kendilerine pek büyük menfaat sağlamak sevdasında bulunurlar. Bu

güruhun taptığı tabiî kuvvetlerdir, korku ve recaları buradan başlayıp ve yine burada nihayet bulur. Bu yolda çalışmak birçok zamana ihtiyaç mes ettirdiğinden bu kısım halkın vakitleri hemen kâmilen dünya meşgaleleri tarafından yutulmuş ve kendileri dünyanın en faal hadimleri bulunmuştur

Tabiidir ki bu yolda bir faaliyet büyük umran ve medeniyet eserleri meydana getirir. Şehirler genişler, yüksek saraylar, muhteşem daireler, muazzam üniversiteler, mükemmel müzeler, millî ve milletlerarası sergiler, büyük fabrikalar ve bankalar, istasyonlar, tiyatro ve oteller, hususî kulüpler, belediye binaları, asker kışlaları, hastahaneler, mebusan binaları, geniş caddeler, zümrüt gibi yeşil parklar, musanna heykeller, hayvanat bahçeleri, muntazam çarşılar, pazar yerleri vücuda getirilir. Fevkalarz münakale vasıtalarının ve muhabere âletlerinin envâile muameleler sürat ve kolaylık kazanır. Elektrik ziyasiyle kuvvetinden muhtelif tatbikat sayesinde büyük menfaatler doğar. İlimler ve fenler içinde tabiiyât sairlerine rehber olarak tabiat hazinelerini beşer iradesine teshir eder. Arzın mütenevvi mahsullerinden, envai hayvanattan, kara ve deniz ticaretinden, muhtelif sanayiden, müstamere topraklarından azîm servet istihsal olunur.

Lâkin, ağır madeniyet ağır mesarifle vücuda geleceği gibi, muhafazası da cesîm ordulara ve kuvvetli donanmalara muhtaçtır. Bundan dolayı bu hayat tarzını seçip yüksek medeniyet kuran halk bir taraftan bu medeniyetin yüklediği ağır tekâlif yüküne, diğer taraftan da ordu ve donanma teçhizatına karşılık olmak üzere ağır vergilere katlanmak zorundadır. Vergilerle pahalılaşan es'âr yüzünden ise maişet hususunda ahali muzayakaya uğrıyarak çok kimselere refah-i hâl müyesser olmaz. Maişet vasıtalarının tedariki ve hayat zevklerinin istîfâsı için bu hayat tarzında hırs ve tama' en yüksek derecede inbisat eder. Ahlâk, safvetini kaybedip menfaat üzerine teessüs ve bir maddî metanet kazanır. İlimlerden tecrübe tahtına giren maddiyat veyahut bununla muvafakat eden tezahürat itibar kazanır. Artık din de ancak maddî menfaatler çıkarabildiği raddeye kadar rağbet görür. Hayvanlar âleminde, carî olan vahşiyâne münasebetlerden alınan örneklere göre *Bekay-ı Elyak Kanunu* harekât düsturu ittihaz olunarak insaniyet teaddîye duçar olur. Acizlerin acziden, fukaranın zaruretinden merhametsizce istifade

olunarak onların kutlâyemet karşılığındaki mesaisi yüzünden servet toplamaya girişilir; ve müsait şartlar altında bu tarikle bazı kimselerde milyonlarla servet birikir. Kadîm zamanın mülûk-i bilâdına bedel demir, çelik, bakır, petrol ve saire Melikleri âlemde hükümfermâ olur. İşte bu veçhile ve daha sair sebepler dolayısile aşağı tabaka ile diğer tabakalar arasında büyük ayrılıklar zuhura gelir; ve bu yüzden umumî hayatın mücadele biçimi almasına sebep olur.

(*Peygamberimizin koyduğu basit yaşama biçiminde hiçbir vakit böyle maddî bir medeniyet husule gelemez.*)

İslâmın hayat sahasında vücuda getirdiği umran ve temeddün eserleri ise, esas itibarile, hayat hakkındaki telakkilerden kaynak almakta ve hukuk, siyaset, ahlâk, hiref ve sanayi gibi hayatın içtimaî ve iktisadî cihetleri daima dinî nasların telâkkilerinden mülhem olmaktadır:

Peygamberimiz Efendimiz, ne ki marûf ise onu emr, ne ki münker ise ondan nehy buyuruyor; kâffe-i tayyibâtı ihlâl, hamr, meyyite zem, hınzır eti, yahut ribâ, rüşvet gibi bütün habâisi tahrim ediyor; Musevî şeriatında bulunan tekâlîf-i şakkayı kaldırıyor. Zulüm ve tekebbür İslâm dininde menfur, ve zâlimler ve mütekebbirler melundur. İslâm, adaleti yeniden tesis etmiştir. (İslâmda mutlak adalet vardır.)

Servet eshâbı taraflarından ilim tahsili için medrese ve mektepler, bâtını tehzip için zaviyeler, mütalaa için kütüphaneler, fukara ve ebnây-i sebîl için imaretler, hanlar, kervansaraylar ve sair hayrât yapılmıştır. Mesâhif-i Şerîfe vesair din kitaplarının tezhib ve teclîdi için hususî tekayyüd gösterilmiştir. Tezyîn sınaatını da unutmayalım.

Diğer hayat tarzında beşer cemiyeti içinde kadınlar, mühim vazifeler ifâ ve erkeklere refakatiyle maddi ilerlemeleri teşvik eder ve yükseltirken, fakat bundan dolayı da bir nisvan meselesi ortaya çıkarken; bu hayat tarzında sırf maddi istitrackârâne istemeden çekinen kadınlar perde arkasında örtülü bulundurûlarak beşer hırsı itidal dairesinde tutulur ve kadınlar, insan haklarına mâlik olmakla beraber bir mesele yaratmaktan uzak bulunur. Ağır masraflarla vücuda gelecek bünyevi tekellüfâta rağbet olunduğu gibi ziraat, sınaat ve ticaretten herkes istifade edebileceğinden bu hayat tarzında refah-ı hâl ve kolaylıkla geçim müesser olur. Gerek arazinin dağıtılmasında ve gerek muhallefâtın tevrisinde ihtiyaç ve karâbet dereceleri göz önünde tutularak adalet

yerine getirilip bazı kimselere imtiyaz vermek suretiyle zulme yer bırakılmaz. Zenginlerin zekât vesair sadakât ve hayrât ile fukaraya müvasâtı şeran matlup bulunduğundan, bu veçhile içtimai tefavütün duyulan merareti hafifler. Binaenaleyh diğer hayat tarzında meydana gelmesi zaruri olan içtimai mücadeleler bu hayat tarzında kendiliğinden yok olur.

İşte Enbiyâ-ı Izam Hazretleri bu tarzda yaşamışlar ve ümmetlerine de bu hayat tarzını tavsiye buyurmuşlardır. İslâm içtimaiyatının esası da budur. Filvaki, hikmet gözüyle bakılınca, bu hayat tarzının isabeti zâhir olur. Çünkü dünyanın servet eshabı haddizâtında ne kadar çok olursa olsun, bununla herkesi servetlere garketmek mümkün değildir ve eğer dünyanın serveti imtiyaz suretiyle bazı kimselerin elinde toplanmaya bırakılıp diğerleri aç ve biilâç kalacak olurlarsa bu yüzden azim münazaralar zuhur eder. Şu halde dünya mataından nima-i uhra mukabilinde tamakesip itidâl ve ihtiyat dairesinde istifade etmekten daha sâlim ve makul bir tarik gösterilemez. Bu suretledir ki tabakat-ı nâs arasında bariz bir tefavüt-i azîmin husulüne set çekilir ve herkes nasibine razı olup başkalarının servetine haset etmenin mezmumiyeti önünde tecavüzden çekinir. (s. 18)

Nasıl oldu da Batı memleketlerinde, Hıristiyanlığa rağmen, bu mücadeleler ortaya çıktı?

Silahlanmanın Sınırlandırılması Konferansı yerine İhtirasların Sınırlandırılması Konferansı teşkil olunsaydı belki daha faydalı olurdu.

Ezmine-i Ahirede savaşlar, iktisadi sebeplerden doğmaktadır. Bundan istifade edenler ise sermayedârân sınıfıdır. Halbuki bu muhaberelere sevk olunanlar ekseriyetle amele ve rençber sınıflarına mensup olduklarından sulh halinde istihsal ettikleri cüzi menfaatlere mukabil harbin icap ettiği azami fedakârlıklar yine onlara yükletiliyor. Arasıra vukua gelen işsizlik dolayısıyla uğradıkları zaruretler de buna bir elîm zamime teşkil ediyor. Bu suretle müşterek felakete karşı tabaka-i süflâ arasında da sınıf şuuru uyanıp yapılan tenvirat ile inkişafa mazhar olmakta ve felaketin izalesi için aralarında tesanüd zuhura gelmektedir. Alî tabakaların gösterdikleri numunelerden ibret alarak diyânet ve ahlâkın tenbihatına karşı bu sınıfın da cüretlenip isyan etmesi pek tabii bir hal idi. (s. 20)

Meselenin Halli Ihtimali

1- Bugünkü içtimaî münasebetleri tabaka-i sâfilenin uzayıp giden şikâyetlerinden dolayı değiştirmeğe kalkmak melhuz ve gayri melhuz neticeleri dikkat nazarına alınınca bugünkü ahvalden memnun olan ekseriyet tarafından pek de arzuya şayân olmıyacağı gibi, hukukî ve ahlâkî cihetlerden buna bir lüzum da hissedilmiyor; ve hâl-i hâzır medeniyeti müdafaa zımnında deniliyor ki, "içimizde uyumuş halde bulunan ecdâdî vahşetlere karşı bizi mahafaza edecek şey kanuna itaattir. Bu üzerimizden kalkınca medeniyetten eser kalmaz; cehalet, nefret, kin ve hased başgösterir, hayvaniyetimiz uyanır." Vakıâ, kanunları metin, zabıtası muntazam olan memleketlerde böyle bir hareket bu vechile muhik ve mümkün görünürse de buna karşı sermayedârân sistemi mukabil hukukî ve ahlâkî delillerle tezyif ve ihtilâl ile tehdit edilmektedir. Günden güne genişlemekte olan tehdit edici hareket karşısında uzun müddet mukavemet gösterebilmenin imkânı anlaşılmaz.

2- Tabaka-i süflânın diğer sınıflar aleyhindeki mücadelelerinin sebebi ilk bakışta içtimaî büyük tefavüt görülür Bundan dolayı meselenin bu noktadan çözülebileceği zannile tefavütün ibkası mümkün olmayınca, bundan kaldırılmasının zarurî olacağı istintaç olunur. Şu halde, ya sefaletin kaldırılmasile herkesi zenginleştirerek bir müsavat husule getirmek lâzım gelecek ki, bunu hiçbir kimse denemeğe cesaret etmiyor ve binaenaleyh yalnız sermayedarların servetlerini ellerinden alıp onları tabaka-i süflâya indirmek. Tabîr-i mahsusile *sermaye ile sa'yı birleştirip müşterek bir hâle getirmek ihtimâli kalıyor*. Bu çözüm sureti, birçok sebeplerden dolayı aklen ve dinen merduttur.

Evvelâ, mezkûr mücadelelerin son sebebini her ne kadar içtimaî büyük farklılıkta beliriyorsa da bu farklılığı aslî sebep saymak pek sathî bir görüştür. Görünen ve görünmiyen bir sebepler silsilesi vardır ki, onlar giderilmedikçe bunun da kaldırılması tasavvur edilemez (s. 21).

Saniyen, bu tefavütün esası içtimaî sınıfları teşkil eden fertlerdeki tefavüt-i ferdanî yani kişiler arasındaki farklılıktır ki, bunun *zâtî* ve haricî namlarile iki kısma ayrılması mümkündür. *Tefavüt-i zâtî* de tekrar

fıtrî ve *kesbî* olmak üzere ikiye bölünür.

Haricî tefavütün sebepleri türlü türlüdür. Muhtelif iklimlerin uzviyetler üzerindeki tesirleri, her kavmin hususî âdetleri ve vasıfları, sınıflar, kavimler ve milletlerin yaşayış tarzlarındaki hususiyetler, hükûmetlerin ahalinin hareketlerini ve maneviyatını sevk ve idare maksadile fertlerde husule getirdikleri tavırlar ve zihniyet, muhterem yahut adî, ve zengin yahut fakir bir aileye mensubiyet, parlak yahut sönük bir sanata sülûk etmek gibi haricî sebeplerin ve âmillerin fertlerde mühim farklılıklar husule getirdiği şüpheden âzâdedir.

İmdi fertlerdeki *fıtrî tefavüt* ihtiyarî olmadığından, hiçbir fert bunun izalesile mükellef tutulamıyacağı gibi, hiçbir kimseye de terbiye ve tecrübe ile kazandığı melekelerden dolayı zatında husule gelen tefavütün kaldırılmasını teklif etmek, bu melekeler memduh ise doğru olamaz, mezmum ise yalnız bunların kaldırılması içtimaî tefavütün kaldırılmasını sağlayamaz. *Haricî tefavüt* ise gayrı ihtiyarî olmakta fıtrî gibidir. *Binaenaleyh ferdanî tefavütün kaldırılması muhik veya mümkün değildir* ki, bundan neşet eden *içtimaî tefavütün kaldırılması muhik veya mümkün olsun.*

Vakıa, içtimaî tefavütün kaldırılmasına taraftar olanlar da ferdânî tefavütün (kişiler arasındaki farklılıkların) kaldırılması haklı ve mümkün olacağına kail olmuyorlar. Fakat bu halde, içtimaî tefavütün ihtiyarî surette kaldırılması eğer fertlerin terbiye ve tâlim ile tabiatlarını değiştirmelerinden bekleniyorsa, bilinmelidir ki tekavvum ve tehassül sebepleri devam eden tabiatın tebdili imkân haricindedir. Cebrî surette tefavütün kaldırılmasına kalkmak yani *zorla farklılıkları kaldırmak ise Bolşevikler tarafından meselenin halline verilen bir surettir. Bunda muvaffak olmak için tabiattan, fıtrattan daha cebbar olmak şarttır.*

Sâlisen, Tanrı buyuruyor ki: "*Onların dünya hayatındaki maişetlerini aralarında biz taksim ettik ve rızık, kuvvet ve za'f, ilim ve cehil, hazakat ve belâhat, şöhret ve adem-i şöhret gibi hususlarda aralarında tefavüt husule getirdik, ta ki yekdiğerini muhtaç oldukları işlerde istihdâm edip aralarında itilâf ve tesanüt vücuda gelsin de bu suretle âlemin nizâmı haleldar olmasın; yoksa insanların yekdiğerine teshiri zenginde bir kemâl, fakirde bir noksan sebebile değildir. Ve eğer bu hâlâtın hepsinde onları müsavi yaratmış ol-*

saydık kimse kimseye hizmet etmez, birisi diğerine musahhar olmazdı. Bu ise âlemin harâb olmasına ve nizâm-ı dünyanın bozulmasına bâdi olurdu."

3- Bugünkü münasebetlerin ibkası veya içtimaî tefavütün kaldırılması bu vechile haksızlık ve imkânsızlıklara sevk edince ahval-i hâzıranın ıslâh ve tâdili suretine müracaat etmek zaruret hükmünü alır. Filvaki, bugünkü medeniyet zirüzeber edilmeden yani altı üstüne getirilmeden tabaka-i süflânın şikâyetlerini giderecek surette meselenin şimdiye kadar ihtiyata ve en uygun ve en pratik çözüm sureti de bu görünüyor. (s. 24)

"İçtimaî mesele ancak metîynâne mücadele ile ve şikâyet mucib olan ahvâlin sınırlandırılması ile çözülebilir. Bunun vasıtaları pek çoktur. Zaten yeni bir asrın doğum fiili başlamıştır. Şedit muamele ve ihtilâtlar onu ilerletmekten ziyade keser. Temâdinin muhafazası yeniye hayatı kolaylaştırır, fakat aynı zamanda onu durdurur da. Akıl ve ilim gerekli inkişafları ilerletmeye memur oldukları surette insanın en yüksek kuvvetleridir."

Daha evvel Owen "içtimai manzumenin hakikatını ve bilhassa ahvalin insan tabiiyatı üzerindeki tesirine ilmi nüfuz, beşeriyetin gelecekteki mukadderatını tayin edecek, mevcut karışıklığı bir muntazam cihâna çevirecektir. Saadetin, ferdi sorumsuzluğun, insanın esasen iyiliğinin ilmi, bir sistem, umum için güzel yaşama münasebetleri husule getirecektir" demişti.

Bundan dolayı "büyük sanayide amele sınıfının haklı mücahedeleri için müteşebbislerin zaruret hükmünü alan anlaşmaları artmıştır. Eşit haklar esası üzerine arabulma memuriyetleri tesis olunup hızla çoğalma ve tavassut ve arayı ıslah hususları umumî mülâhazayı şiddetli surette meşgul eylemiştir."

"1840 senelerinde Büyük Britanya'da *Genç İngiltere* adıyle teşekkül eden yeni bir muhafazakârân hizbinden içtimaî meselenin demokratik şekiller ve amele için dostça ıslahat ile aristokrasiyi kurtarmak maksadiyle bir siyasi çözüm teşebbüsleri çıkmıştı." Bugüne kadar da, her ne zaman bu mesele başgöstermiş ise mümkün olan vasıtalar arasında ıslahata başvurulmuş ve bu yolda bir tavâzün husulüne uğraşılmıştır.

Fakat "bütün ıslah vasıtalarına rağmen amelin gittikçe artan kesafeti

birikmekte ve dessasâne bir tarzda sermayedâr menfaatlerine teşkil edilen sistemlerle kuvvetli surette ilerletilmektedir. Birçok memleketlerde yine ittifak edercesine yeniden kuvvetle ağır ızrarlar ile tehlikeler üzerine dikkat nazarı çekilmektedir.

İçtimai ıslahat tâbiri parola makamına geçmişse de sermaye rubhunda alâkadar olanların bu rubhun noksan bulunmasından korkularından dolayı metinâne ve mebgazânelerine uğramaktadır. Bütün alanlarda mücadeleler İttihatların organizasyonu vasıtası ile yüksek derecede keskinleşmektedir."

Görülüyor ki içtimaî ıslahat (yani sosyal reform) çaresi de meselenin çözümünü yaklaştırmak değil, geciktirmektedir. İnkılâp taraftarlarının tehditleri ise kopacak fırtınanın yaklaşmakta olduğunu haber veriyor. Türkçe bir atasözü der ki, *biri yer, biri bakar, kıyamet o vakit kopar.*

4. Meselenin Biricik Çözüm Yolu

Rabbâni hikmet muktezâsı olarak dünya pek câzip ve füsunkâr bir cilveye mâliktir... Müştekiyâtın diğerleri de okkalarla tartılı altın ve gümüş, bu ikisi her şeyin değeri olmak meziyetini hâiz olduklarından bunlara mâlik olan her şeye mâlik gibi olur, mâlikiyet ise kudret demek olduğundan arzuya şâyandır; kezalik üzerlerine nişan konulmuş atlar, mevâzi, ekin (zâlike metâül hayâtül dünya) işte bunlar dünya hayatının intifâ vesileleridir.

Birçok âyetlere ve bir hadise göre, yine ilâhi hikmet icaplarındandır ki insan dünya ziynetine pek mâil ve harisdir. Ayetler ve hadisler muciz surette insanın hayatta oldukça hırsına pâyan olmayacağını tasvir etmektedir. Bugünkü medeniyet ise türlü türlü vasıtalarla dünyanın büyüleyici kuvvetini pek yüksek mertebeye çıkarmıştır.

Şimdi tabaka-i süflânın mahiyet bakımından kendilerine müsavi olan ve zâti istidatları itibariyle ise lehlerine olmayarak büyük farklar gösteren bazı kimselerin geçinmenin bütün refah ve kolaylıklarına mazhar ve enva-ı nimetlere müstağrak olarak dünya hayatından faydalanmış olduklarını gözleri önünde görürken, ve bu hâlin kendilerinin akvât-i yevmüye karşılığında bazan güneş ışığında bile mahrum bir surette meşakkatli işlerde çalışarak ömür ifna etmeleriyle husule geldiğine ve kendi geçinmeleriyle teşkil ettiği tezada vakıf olurken,

tabiatlarında mündemiç bulunan olursa karşı mukavemet edip dünya lezzetlerine iltifat göstermemeleri mümkün olmaz, meğer ki eksernâz ve bilhassa işleri yürütmekle meşgul olan reisler ve ulemâ o lezzetlere karşı zühd ve takvâ gösterip zaruret miktarıyla kanaat etsinler, ve fakir olanlar da fâni lezzetlere bedel onların fevkinde bulunan bâkî nimetlerle hırslarını teskin ve tâdil edebilip ebediyen mahrum kalmayacaklarına kanaat getirsinler.

(Böyle bir kanaat ancak hak dini ile Nebilerin sünen-i seniyesi ile mümkündür) buna binaen, içtimai mücadelelerin biricik hâl çaresi Nebilerin ihtiyâr edip Muhammed dininin hiçbir şek ve şüpheye mahal bırakmayacak surette beyan ettiği hayat tarzını kabul etmektir. Hıristiyanlar arasında buğz ve adâvet vardır. *Kur'an* beyan ediyor ki, Kitap ehli iman edip memur oldukları ahkâmı icra etseydiler refâh-ı hâl ve maîşet genişliğine nâil ve her iki cihanda saadete ulaştırılacaklardı. Bu halde ise içtimaî mücadeleler yani sosyal savaşlar kökünden kazınmış olurdu.

5. Akıbet-i Hâl

Hülâsa: Muhammed'in dini Batı'nın mezâhimine yalnız bir iki meselesi ile değil, belki külliyetiyle deva olmağa amâdedir, fakat Batı'nın naturası buna dayanabilecek mi? Burası pek uzak görünür. Batı kavimlerinin özellikle büyük şehirlerde yüzyıllardan beri alıştıkları muhteşem yaşama tarzını bırakıp daha basit bir hayat tarzı seçmeleri, dünya hayatından faydalanmakta oldukları büyük çıkarlardan ve inhimâk eyledikleri lezzetlerinden ve nimetlerinden vazgeçmeleri söylendiği kadar kolay bir iş değildir. Hele, Tevhid dinini tasdik ve kabul etmelerine taassublarının engel olacağından pek korkulur.

Şu halde Batı'daki ağniyâ ve sermayedârân ile fukara meselesinin akıbeti ne olacak?.. Unutmayalım ki, her ne zaman ve nerede İnkılâp fikri zihinlerde hükümfermâ olmaya başlamışsa, akıbet bir gün infilâk ederek hail olan mukavemeti berhavâ eylemiştir.

(Acizlere ve zayıflara karşı yüksekten bakmak ve kibirli davranmak doğru değildir.)

Sermayedarlar hakkında, *Kuran*'daki *Karun* vak'ası pek ibretâmizdir. Maatteessüf hoşa gitmeyecekse de, haber verelim ki, din noktai na-

zarından da, şimdiki halde mezkûr mücadelelerin önüne geçilemeyecektir. Çünkü bir âyette *kıyamet gününe kadar bunun lüzum ve devamı tasrih edilmiştir.*

Başka bir deyişle sosyal savaşlar kıyamet gününe kadar sürecektir ve gereklidir de. Gelecekteki işlere dair olup elimizde bulunan diğer dinî naslardan ise nihayet korkulan akıbetin zuhur edeceği anlaşılmaktadır.

Hâtime

Sây ve sermaye mücadelelerinin yanı iş ve kapîtal savaşlarının dinen çözümü hakkında söylemek istediğimiz sözler burada nihayet buldu.

Avrupa ve Amerika kavimlerine olduğu gibi İslâm ve Doğu kavimlerini de düşünmeye çağırıyoruz. Dünya ve âhiret hayatından yalnız birisini göz önünde tutmak dengeyi bozacaktır, bunu anlamaları gerek. Madem ki dünya dalmak ve tapmak dünya ve ahirette vahim akıbeti gerektiriyor; şu halde her iki hayat tarzını uzlaştırmak lâzım geliyor demektir.

Bu nasıl mümkün olur, bunun yolu nedir?

İtiraf edilmelidir ki bizim için bir hayât mühimmesi demek olan bu meseleyi istenen inkılâpları ve büyük başarıları husule getirecek olan bu feyyâz şeklinde hâlledebilmek pek çok zamandan beri zannolunduğu gibi kolay değil, belki en güç bir işdir; hatta iddia olunabilir ki, bu mesele meydana çıktığı ilk günden beri el sürülmedik bir halde çözümünü bekliyor. *Vallahü akıbet-ül umur.* (s. 28)

Müşkülî nîst ki âsân nebüved
Merd bâyet ki herâsân nebüved

Selahaddin Nevzad'ın bir kitabı

Millî Kurtuluş Savaşı sırasında, Türk komünistlerinin büyük çoğunluğu "*Sarıklı Bolşevizm*"e taraftardı. "*Bolşeviklik*" adlı kitabın[16] yazarı Selahaddin Nevzad da bunlar arasındadır.

---

16 **Bolşeviklik** kitabı hakkında: "Şâhin'in bir silâh arkadaşına bir kitap verdiği, bunu oku! Ne için dövüştüğünü bil! dediği incelenmesi gereken bir sorudur." Bk. **Toplum**, sayı 37, 27 Ocak 1965.

Onun görüşüne göre, *Bolşevizm* İslâm dinine aykırı bir akım değildir. Onun savunduğu ve telkin ettiği *Allahsız Bir Bolşevizm* değildi, *Sarıklı bir Bolşeviklik*'ti.

Onun kanaatine göre, İslâmiyetle Bolşevizm uyuşabilirdi. O, Tanrıya inanıyor; ve, yalnız kuldan değil, Tanrıdan da yardım bekliyordu.[17]

17 Bu kitapta Manifesto'ten aktarılmış pasajlar da dikkati çekmektedir (s. 45-46).

Sakızlı Ohannes'in bir polemiği

"Sosyalist" ve "Sosyalizm" kelimeleri, geçen yüzyılın ikinci dörtte birinde, ilk defa İngiltere'de kullanılmıştı. Yüzyıldan fazla bir zaman da var ki, "Komünizm" tâbiri, politik ve sosyal anlamı ile, Fransızcada kullanılmağa başlanmış; ve başka milletler tarafından da aynen kabul edilmiştir. "Komünist" kelimesine ise Fransa'daki neşriyatta, kırk yıllarında, sık sık rastlanmaktadır.

Bizde, *sosyalist* ve *komünist* kelimeleri ile, *sosyalizm* ve *komünizm* tâbirlerine, aşağı yukarı yüz yıldan beri, çeşitli tandans gösteren gazete ve dergilerle, türlü konulardan bahseden, muhtelif çapta broşür ve kitaplarda rastlanıyor. Sosyalizme ve komünizme karşı girişilen ilk kalem savaşlarını da, gene bu kaynaklarda -ve özellikle politik ekonomiye dair ders kitaplarında- bulabiliyoruz.

İşte, Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne İlm-i Servet-i Milel ve Usül-i İdare-i Mülkiyye Muallimi ve Divân-ı Muhasebat Müddeiumumisi Sakızlı Ohannes'in (Ohannes Paşa) Mebadi-i İlm-i Servet-i Milel[1] adlı eserini bu bakımdan ele alacağız. Sakızlı Ohannes, bizde, aynı zamanda hem sosyalizme ve hem de komünizme karşı, Profesör sıfatiyle, kalem savaşı

---

1 Dersaadet, 1297 (Mihran Matbaası.)

açmış öncü bir müellifti.

Tahsilini Paris'te tamamlayan Sakızlı yazar, Fransızca "telifat-ı muhtelifenin hülâsa-i münderecatını cem ve tertip" suretiyle vücuda getirdiği bu kitaba hâtime makamından bir bab ilâve etmiş; ve, bu baba giren otuzsekizinci fasılda, "*sosyalizm* ve *komünizm* mesleklerinin esas ve mahiyetini şerh"e çalışmışur. Sakızlı, "*Sosyalizm ve Komünizm Usulû*" başlığını taşıyan bu fasılda, sosyalizm ve komünizmin "esasen tabiatı beşeriyenin hilâfında ve imkân haricinde" olduğunu, "ilm-i servet erbabına" ve hususiyle Bastiat'ya dayanarak, ispata çalışmaktadır.

"J. B. Say'nin Türkiye'deki ikinci mümessili" sayılan bu liberal Osmanlı bürokratına göre, sosyalistler ve komünistler aşırı fikirler taşıyan kimselerdir; kendilerini hülyaya kaptırmışlardır; tasavvur ettikleri şeyler de, esas itibariyle, imkânsızdır:

"Fıtrat-ı beşeriye iktizasından veya kavanîn-i mevzua icabatından olarak insanlar beyninde müşahade olunan müsavatsızlığa güya bir çare olmak üzere bazı efkâr-ı müfrite eshabı, efradıbeşer meyanında müsavatı kâmile esbabının tesisini ve heyeti içtimaiyenin birtakım sahte suretlerle tanzim ve tensikini tasavvur etmişlerdir ve bu sebebe mebni anlara "sosyalist" tâbir olunur ki mânâsı, cemiyeti beşeriyenin tanzimi tarafgirleri demek olacaktır. Bu yolda ihtira olunan usûl-i müteaddideden ekserisinin hülâsa-i neticesi, kuvve-i umumiyenin her işte mesail-i münferide yerine kaim olmasıdır. Bu ise serbestîi a'mâl, mülkiyyet-i şahsiye, hürriyet ve mes'uliyet kaidelerine tamamiyle münakızdır.

Bu esas, zaten cemiyâtı beşeriyenin evaili teşekkülünde ve nîm vahşi akvam meyanında cari olan bir halden ibarettir ki hâlâ bazı yerlerde emsâli âsârı görülebilir. Ancak Avrupa'da, hususiyle bu karnin iptidalarında, usûli mürettebe şekline konularak ezhânı ammeyi tahdiş etmiş ve cebren icrâyı fiiliyâtına dahi kıyam olunmakla pek çok mazarrâtı mucip olmuştur.

Bu mebhasta iptida şurası şayân-ı dikkattir ki her cemiyyeti medeniyyede görülen ittirât ve intizam-ı tabiî, aslâ hükûmetin emrü nehyinin eseri olarak zuhura gelmiş bir şey olmayıp mahzâ tabiat ve ihtiyacatı beşeriyyenin ilcaatiyle hasıl olmuştur. Yani her bir ferd,

medârı teayyüşü olan eşyanın tedarikine bir kuvve-i tanzimiyyenin sevk ve icbariyle değil, kendi rey ve ihtiyariyle teşebbüs etmiş ve bu suretle vukua gelen a'mâl ve mesai, terakkîi medeniyetle tenevvü ederek efradı cemiyet beyninde tabiatiyle münkasem olmuştur. Mahsûlât ve hidemâtın birbiriyle mübadelesi dahi lüzum derecesine gelerek kendiliğinden tehaddüs etmiş bir keyfiyettir. Efkârı mebhûse erbabı ise, bu kaidei tabiiyyenin hilâfında olarak, farz etmişlerdir ki cemiyeti beşeriyenin teşekkülü kuvve-i umumiyenin, yani hükûmetin eseri sun'udur. Anın için a'mâli beşeriyenin şimdiki sureti cereyanında görülen mehazîr ve nekayisin def'i de mücerred müdahalei hükûmete mütevakkıftır. İşte bu esasa hürriyet ve haysiyeti beşeriyeyi ve mes'ûliyyeti şahsiyeyi külliyen fedâ etmişlerdir.

Binâberin "sosyalist"lerin meydana koymuş oldukları tahayyülât ve muhteriatın kavaidi ilmi servetten asıl farkı şu nükteden neşet ediyor ki ilmi servet iktizasınca "sosyalist" efkârının büsbütün, mugayiri olarak, heyeti içtimaiyenin hüsnühâl ve intizamı, birtakım usûli musanna ihdasiyle değil, illâ benî âdemin mesaisi mecbûlesinden ve eşyayı mevcude beyninde olan münasebattan tevellüd eden kavanîni tabiiyenin tahkik ve tervic-i ahkâmiyle ve bunların serbestii cereyanına mâni olan esbabı def ile hasıl olur. İnsanın haysiyet-i şahsiyesiyle sıfatı hürriyetinin ve bunların eseri olarak husule getirdiği emvalin halelden muhafazası terakkiyâtı beşeriyenin mevkufünaleyhi addolunur.

"Komünizm", yani müşareket-i umumiye mesleğinden dahi asıl maksat, kaffei efradı beşerin bilcümle emvâl ve emlâktan müştereken ve mütesaviyen hissemend olması ve binaenaleyh mülkiyeti şahsiye, hürriyet ve hatta aile ve veraset esaslarının fesh olunmasıdır.

"Sosyalizm ve komünizm" yolunda mutasavver olan suveri muhtelifenin tarifine bu telifi mücmelin tahammülü olmadığı cihetle bundan sarfınazarla şu tasavvuratın esasen imkân haricinde olduğunu göstermek için, Bastiat'nın bir mutalaasını irad ile iktifa olunur. Bastiat der ki "insan muktezayı hilkatı üzere istifâyı huzuza mail ve zahmet ve istiraptan müçteniptir. Vakıa cenk ve cidal, esirlik, gasbı emvâl ve inhisar ve imtiyazlar gibi, ebnâ-yı beşerin müptelâ olduğu kâffei seyyiatın bundan ileri geldiğinde şüphe yoktur. Amma her türlü muhassenatın dahi andan tevellüd ettiği inkâr olunamaz. Madem ki

insanı çalışmağa sevk eden sebep, ifâyı ihtiyaç ve def'i mazarrat emelidir, asıl mesele şu kuvvei saikanın haddi zatında bir mebde-i terakki olup olmadığı bilinmektedir. Bu ise câyı tereddüt değildir. Her halde usûlü cedide erbabının icad eyledikleri suveri muhtelifei tanzimiyyede dahi menfaati şahsiye kaidei tabiiyesinin hükmü carî olacağı âşikârdır. Anlar ise burasını hiç derhatır etmiyorlar."

"Komünizm usulü üzere semerei hasılanın taksiminde müsavatın zararlı olduğunu" söyliyen Sakızlı'ya göre:

Şahıs hürriyetini tanımayan sosyalistler ve komünistler, sosyeteyi öyle kalıplara dökmeğe kalkışıyorlar ki insan buna elverişli değildir ve dayanamaz. Sosyalizm ve komünizm insanları beraber yapayım derken insan hürriyetini ortadan kaldırıyor. Hürriyet aşkiyle yanıp tutuşan ve insanlar arasında tam eşitlik olamayacağına inanan Sakızlı'ya göre, sosyalistlerin başlıca hatası Devletin her işe müdahalesini istemeleridir:

"Gariptir ki şu erbab-ı ihtira, heyet-i içtimaiyeyi, insanı müstait ve mütehammil olmadığı kalıplara dökmeğe kalkışıp bir yandan hürriyet-i şahsiye ve terakki esasını inkâr ve diğer taraftan tabiatı beşeriyede merküz olan menfaati şahsiye hissinden müstağni olacak derecede insanları kemale salih addediyorlar. Hasılı bu usuller müsavat serrîştesiyle hürriyeti beşeriyeyi mahveder. Efradı beşer beyninde müsavatı tamme husulü mümkün değildir. Velevki "komünizm" usulü üzerine, bilcümle emlâk ve emval umum ehaliye mütesaviyen taksim olunsa, kuvayı münferidenin ihtilâf-ı tabiîsi icabınca, vaz olunan müsavatın, bir müddet mürurundan yine bozulacağı muhtacı tarif değildir.[2] İn-

---

2 Sakızlı, burada haşiye düşerek, tarihten aldığı bir misalle, tezini ispat etmek istiyor: "Eski İsparta'nın vazi kavanini olan Likurgus zamanında erazi efradı ahaliden dokuz bin kişi beyninde mütesaviyen taksim olunmuş idi ki her birinin hissesi yetmiş seksen bin tahmin olunur. Halbuki dörtyüz sene kadar müddet zarfında efradı ahali beyninde serveti mülkiyece ihtilâf külfî husule gelerek bazısı emlâki cesîmeye mutasarrıf oldu. Diğerlerinin uhdesinde ise hiçbir şey kalmadı." "Dâr-ı Şuray-ı Askerî Levazım Dairesi Muavini" Mehmet Mithat da, çok daha önce, Otto Hübner'in Fransızcadan çevirdiği **Ekonomi Tercemesi**'nde, bunu, "amelenin ve rençperin anlayacağı bir dille" şöyle ispat etmişti: "Fransa'da İhtilâl vaktinde bir takım adamlar çıkıp bunların bir sınıfı herkesin malını ortaya koymalı der idi. Bunların ismi **kommünist** idi ki tamimci demektir. Ve bir sınıfı dahi herkese müsavat üzere yani beraber olarak taksim etmeli der idi. Bunların ismi dahi **egaliter** idi ki müsavatçı demektir... Şu yukarki teklife rağbet olunsa yani herkesin malı ortaya konsun ve herkese beraberce taksim olunsun sözü kabul olunsa ol vakit hal şöyle olmak lâzım gelir ki... Toprak taksim olunacak yerde fabrikanın taksimi yoluna gidilse işler daha fena olurdu. Hepsi birden işlemek üzere kurulmuş olan bu âkilâne bir idare altında olarak kullanılıp bir güzel netice hâsıl eden makinaların bir büyük değeri vardır. Zira çok zaman ve çok kuvvet sarfını

sanlarca müsavatın esası ve medarı kâvîsi hürriyettir. İnsanlar yalnız hürriyetle, yani her şahsın haiz olduğu istidattan derecei kemalde istifade eylemekte muhtariyetiyle, hakikaten naili müsavat olabilirler. Binaenaleyh efradın muhafaza ve temini hürriyeti müsavatı sahihe demektir. Bu esasın haricinde tasavvur olunan şeyler evham ve hayalât kabilindendir.

İlim ve tecrübe müttehiden isbat eder ki her ferd kendisine faideli olan şeyi sairlerinden ziyade temyize muktedir olmasiyle çalışmak ve kesbi servet etmek için herkesin kendi menfaatı mahsusasından daha müessir bir kuvvei müşevvika yoktur. Bu menfaat-i şahsiyeyi hodperestik hükmünde tutarak takbih eylemek hata olur. Zira menfaati şahsiye, dairei meşruasını tecavüz etmedikçe menfaati umumiyeye muhalif olmaz. Menfaati umumiye, birbirini, kaidei adalete etbaen tahdit eden menafii hususiyenin içtimaile hasıl olur. Her âmil, umum ehalinin ikmâli ihtiyacatı yolunda çalışmağa mecburdur.

Zira maksudu olan mükâfatı başka bir tarik ile edinmek bali değildir. Bir sanatkâr sairlerinden ziyade temettu etmek için kendi mahsûlât ve mamulâtını, hüsün ve metaneti, ehveniyeti ve hasaisi sairesi cihetiyle halka beğendirmek lâzımgelir. Umum nasın ve heyet-i içtimaiyenin de menfaati, mahsulât ve mamulâtın nefaset, mebzuliyet ve ehveniyetiyle hasıl olur. İşte bu cihetledir ki menfaati şahsiye, heyeti beşeriyenin istifade edegeldiği nice mehasin ve terakkiyatın menşei olmuştur. Binaenaleyh herkesin kendi hilkat ve mizac ve istidadına tevafuk eden işleri serbestçe icra eylemesi, heyeti içtimaiyenin de menafii külliyesine muvafık olmak tabiîdir. Menfaati- şahsiye ile menfaati umumiye beyninde bittâbi husule gelen şu hüsni ittihad, mücerred serbestii a'mal kaidesinin cereyanı takdirinde vâki olur. İmtiyaz ve inhisar usulü ise, menfaati ammeyi bazı menafii hususiyeye az çok feda edeceğinden o ittihadı çaresiz ihlâl eder.

---

azaltmağa yarayan bu âletlerdir. Beyan eylediğimiz veçhile bunlar beşyüz parçaya taksim olunup ayrıldığı vakit bu beşyüz parçadan hiçbirisi faideli olmaz. Ve fabrikanın taksimi harabına da sebep olur. Meselâ bir saati bir adam güzel güzel kullanıp vaktini bilir iken birinde saat olup ta diğerinde olmamak olmaz. deyû bu saati yirmi kişiye taksim etmek lazım gelse o saatin her parçası bir adama verilir. Vakıa görünüşte müsavat bulundu amma ol parçalar hiçbirisinin işine yaramaz ve bununla beraber saat dahi harab olmuş olur. İşte fabrikanın taksimi dahi bunun gibidir." (Bk. s.92-94, İstanbul 1286 Cemiyet-i İlmiyye Matbaası).

"Sosyalist"lerin başlı bir hatası, bu kaide-i mühimmenin hilâfında olarak kâffe-i umur ve a'mali hükûmete tevdi ile anın her işe müdahale eylemesine lüzum görmeleri ve hattâ herkesin hükûmetin iş ve iane talebine hakkı olduğunu iddia eylemeleridir." (s. 426).

"Fransa'da, 1848 İnkılâbı esnasında, sosyalizm efkârı hükûmetçe terviç olundu... ve amele beyninde sahte bir müsavat ihdasına kıyam olundu. Lâkin bu tedabîrin hiçbiri ileri götürülemedi ve ihtilâlât-ı dahiliyeye netice vererek bir daha tecrübe olunmamak üzere terk olundu." (s. 429).

"*Libre - échangiste* telâkkisinden mülhem Ziraatçilik politikası güden Ermeni vatandaş" Sakızlı Ohannes'in -liberalizmin savunucusu- Osmanlı Âyan âzasından (Senatör) Ohannes Paşa'nın temel fikirlerini kısaca şöyle toplıyabiliriz:

a) Osmanlı İmparatorluğu geri bir toprak memleketi ve geniş bir hammadde kaynağı olarak işletilmeli; ve Batı kapitalizminin endüstri ürünleri için elverişli bir pazar ve sürüm yeri olarak kalmalıdır.

b) Bütün ilerlemelerin ve medeniyetin kaynağı şahıs menfaatinde yani kişinin çıkarlarındadır.

c) İnsanın haysiyet ve özgürlüğü ve bunlar sayesinde yaratılan zenginlik korunmalıdır.

d) Kapitalist ile işçi ve Sermaye ile emek arasında çatışma yoktur. Metropol ile sömürge ve yarı-sömürge arasında tezat olamaz.

e) Sosyal sınıflar, birbiriyle savaşmamalı; bunun tamamiyle aksine, el ele vermeli ve ahenk içinde, kardeşçe çalışmalıdır. Ne sınıf savaşı olmalı, ne de metropol-koloni çatışması.

f) Sosyalistler ortaya yapmacık ve uydurma usuller çıkarıyorlar; insanoğlunun mayasını hesaba katmıyorlar ve tabiat yasalarına aykırı davranıyorlar. Devletin her şeye karışması insan hürriyet ve haysiyetini çiğneyip geçtiği gibi, kişinin sorumluluğunu da kökünden söküp atmaktadır.

g) Komünizm yalnız özgürlüğün ve şahıs mülkiyetinin temellerini

yıkmakla kalmıyor; daha da ileri giderek, aile ve veraset esaslarını da ortadan kaldırıyor.

Bizde ilk antimarksist kalem savaşı

Bizde, Karl Marx'ın çok kısa fakat derli toplu sayılabilecek ilk biyografisini Cavit Bey vermişti:[3] *İlm-i İktisat* adlı dört ciltlik eserinde, liberal ve sömürgeci Batı burjuva ekonomistlerinin eserlerinden ilham alarak, teori alanına çıkan ve Marx'a karşı açıktan açığa yürüyen ilk kalem savaşçısı da odur.[4]

19. yüzyılda, Marx'ın portresi, bizde, haydut ve eşkıya biçiminde sunulmuştu. Bu itibarla, Mehmet Cavit Bey, yeni bir merhaleyi temsil ediyordu. Mehmet Cavit, İkinci Meşrutiyetten sonra, İttihatçıların ön safında siyasî rol oynayan; ve, gerek Mebusan Meclisi'nde gerekse basında antisosyalist bayrağı bir an bile omuzundan bırakmayan *ünlü Maliye Nâzırı Cavit Bey*'dir.

Mehmet Cavit, adı geçen eserinde, diyor ki:

"Herhangi toplumda olursa olsun, servet kişiler arasında eşit olarak bölüştürülmemiştir: Bazıları pek zengin, bazıları pek fakir olur; bazıları orta derecede bulunur. Doğuştan yüreği yufka olanlar bu hâle merhametle bakmışlar; insanın mutluluğunu sağlamak için kendilerince isabetli birtakım tedbirler tavsiye eylemişlerdir.

Ütopistlerin esas meslekleri, doktrinleri bir ise de, pratikte ve uy-

---

3 Cavit Bey, ünlü ekonomist ve düşünürlerin çok muhtasar biyografileri arasında, Marx'a ait biyografik malûmat ta vermişti: "Karl Marx (1818-1883) Alman'dır. Musevî bir aileden tevellüd etmiştir. Hayatını felsefe, iktisat ve bilhassa mesail-i içtimaiyye (sosyal meseleler) mutalaasına hasr eylemiştir. Berlin'de neşretmekte olduğu bir gazetenin kapanması üzerine, Parise, 1844 te oradan Belçika'ya gitmiştir. 1847'de Prudon'un "**Felsefe-i Sefâlet**"ine (Sefaletin Felsefesi'ne) mukabil **Sefâlet-i Felsefe**" (Felsefenin Sefaleti), **Misère de la philosophe**" unvanlı eserini yazmıştır. 1848'de, Belçika'dan yine Almanya'ya giderek Lasal vesair bazı muharrirlerle birlikte yeni bir gazete idare etmiş ise de, bu da çok müddet devam etmediğinden 1849 da tekrar Londra'ya giderek vefatına kadar orada kalmıştır. 1859'da **Critique de l'économic politique**'i 1868de en mühim eseri olan **Capital**'i neşretmiştir. **Sermaye**'nin yalnız birinci cildi Karl Marx'ın hayatında neşrolunmuş, ikincisi dostlarından biri (Engels'in adını zikretmiyor) tarafından 1885'te, üçüncüsü de 1894'te tabedilmiştir. Dördüncüsünün kariben tilmizlerinden biri marifetile (yakında öğrencilerinden biri tarafından yayımlanacak derken, Kautsky'nin adını zikretmiyor) neşredileceğini Avrupa gazeteleri yazıyor. Bu eser-i mühimmin (bu önemli eserin) şimdiye kadar yalnız birinci cildi Fransızcaya tercüme olunmuştu. İkincisi ve üçüncüsü henüz tercüme ve tabedilmiştir." (Darülmualimin İlm-i Servet ve Usul-ü Maliye Muallimi Mehmet Cavit, **İlm-i İktisat**, s. 323-324, 1317, Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı).

4 Sakızlı Ohannes (paşa), hem sosyalizme, hem de komünizme karşı polemik yapmış; fakat, özellikle Marx'ı ve Marksist teorileri bahis konusu etmemişti.

gulamada, birçok sınıflara ayrılıyorlar. Esas maksatları, politik ekonominin bütün gücüyle red etmeye uğraştığı şu üç maddeden ibarettir:

Üretim yapanların: a) özgürlüğünü; b) sorumluluğunu; ve c) özel teşebbüslerini azaltmak.

Ütopistlerin bir kısmı mülkiyet hakkını kabul etmiyor. Bir kısmı, arazi rantı denilen şey Hükûmetin olsun, diyor. Bazıları, rekabetin kaldırılmasını istiyor. Başkaları da, endüstri ve ticaretten doğan menfaatlerin meşru olmadığını iddiaya kadar varıyor."

Cavit Bey'e göre:

Bunlar boş fikirlerdir. Bunların çoğunda ilmî bir temel yoktur.

Karl Marx gibi bazılarının istediklerinin bilgi temeline dayandığını kabul edenler vardır ki, bunların en ünlülerinden biri de İtalya ekonomistlerinden Aşil Loriya'dır.

Cavit Bey, Loria'nın eserinden parçalar aktarıyor. Platon, Furiye, Sen-Simon ve Prudon böylece ve cerh edildikten sonra, Rodbertus ve Lasel'e geçiliyor. Sonra da sıra Karl Marx'a geliyor:

Karl Marx, bunların hepsinin şöhretlerini gölgede bırakmış, vehim çemberinden bilgi çemberine kesin olarak geçişe sebep olmuştur. Karl Marx, Sermaye eseri ile asrın en büyük düşünürleri arasına alınmıştır. Adam Smith'in eserinden sonra, politik ekonomide bu kadar gürültü koparmış bir eser yayımlamamıştır. Karl Marx'ın üç temel fikri var:

1) Siyasî, kanunî, dinî ve edebî olayların tümü ekonomik faktörlerin etkisi altındadır;

2) İnsan sosyetesi zarurî bir gelişme yasasına tâbidir; bu yasaya karşı gelmek faydasızdır, bu yasa buyruğunu mutlaka yürüterek toplumun biçimini değiştirir ve ıslâh eyler;

3) Bu ekonomik gelişmenin mihveri servet istihsali için kullanılan âlettir, araçtır. Bu araç durmadan değişir. Nihayet, bir hadde gelir ki, geçmişteki safhalarından biri üzerine kurulmuş olup hâlâ ayakta duran ekonomi biçimi ile aralarında hiçbir ilişki kalmaz. Bu halde, bu ekonomi biçimini değiştirmelidir. Çünkü varlık sebebi kalmamıştır.

İşte -diyor Cavit Bey- Karl Marx bu mülâhazalara dayanarak, Av-

rupa'da şimdiki ekonomi biçiminin çökeceğini; serveti istihsal vasıtaları ile toprağın ortak mal olacağını iddia etmiştir.

Karl Marx "*Sermaye*"sinde diyor ki:

"Bir metaın değer kazanabilmesi ona emek harcanmasından ileri geliyor. O halde, bu değer o emeği harcayanındır. Yani, işçinindir. Kapitalistlerin bu değerden bir şey benimsemeğe halkları yoktur. Kapitalistlerin istifadesi işçilerden gasp edilmiş bir miktardır. Daha doğrusu bir işçinin kabule mecbur olduğu ücret kendi işinin yalnız az bir cüz'ünün ürünüdür. Geriye kalan kapitalistlerin ihtikâr ve istifade eline geçiyor. Toprak, üretim araçları hep kapitalistlerin elinde bulunduğundan, çalışmadan yaşayamıyan, araçları olmadan çalışamıyan işçiler, ister istemez, kapitalistlere boyun eğmeğe, bunların ileri sürdükleri haksız şartları kabul etmeğe mecbur oluyorlar. Kapitalistler de, toprağı, üretim araçlarını zorla ele geçirmişlerdir."

İşte Karl Marx'ın temel doktrini budur.

Cavit Bey, bu doktrinin eskisi gibi sırf hayallerden ibaret olmadığını söylüyor. "İlm olduğu kabul edilmemekle beraber ilim üzerine tesis-i müddea olunmağa çalışıldığı bedihîdir."

Cavit Bey'e göre:

Kapitali bir ekonomik sınıf (Cavit B., burada sınıf derken kategori demek istiyor) yani eskiden beri var olmuş ve gelecekte de var olacak bir şey saymayıp bir tarihî sınıf, (yani kategori), yani sosyetelerin bazı devir ve safhalarında var olup gelecekte var olmıyacak bir şey saymak, olaylara bir im'an gözüyle bakmamaktan doğan bir hatadır.

Karl Marx işin vahid-i kıyasîsi yani ünitesi, birimi olarak iş süresini gösterir; "iş kemiyeti"nin yanına "iş keyfiyetini" ekler. Fakat inkisam kanununu alt üst eder.

Rekabet özgürlüğünü savunan Cavit Bey'e göre:

Bu özgürlüğe aykırı nasıl bir usul ihtiyar edilirse edilsin, toplum için, bir süre sonra, bunun vahim sonuçları görüleceği şüphesizdir. Karl Marx bankerliğin, faizin meydandan kalkması için, parayı ilga ederek yerine "iş bonoları" çıkarmak fikrinde bulunuyordu. Oysa bunlar da, para yerine geçeceğinden, neticede bankerlik, hem faizcilik yeniden kurulacak. Hatta, eşya ve emtia umumî ve millî bir mağazada satılsa

bile, yine yavaş yavaş, bir gizli eşya tâcirliği doğacaktır. Birçok kimseler ilerde satmak için eşya saklıyacaktır.

Cavit Bey'e göre:

Her servetin, her zenginliğin temeli iş ve çalışma değildir. Ütopistlerin en büyük hataları da işte budur. Sanıyorlar ki, zenginlik emekten doğar. Bundan yanlış bir fikir olamaz. Mevcut servetin büyük bir kısmının kaynağı ve kökü *Keşif* ve *İcat* ile *Mezc* ve *Terkip* fikirleridir. Kapital, bu fikirler ile, emeğe üstün bir faktördür. İş ve emek, servetin üretiminde, önemli ve gerekli bir unsur olmakla beraber bu önem tâli derecede kalır. *Gelenek* ile *Keşif* ve *İcat* sermayeye bağlıdır, sermayeyi vücuda getirir, canlandırır ve sonra yine sermaye vasıtasıyle meydana gelir. Bu unsur emeğe pek üstündür. Bu olmasaydı iş kısır kalırdı.[5]

Haydar Rıfat'ın bir kitabı

Zehir saçan istibdat devi yalnız memleketi değil,vicdanları ve ruhları da zehirliyordu. Nazenin vatan kahır ve zulmün pençesinde zebundu. "Herkes bîtâb ve nâtüvân, giryân ve nâlân." Fakat, kendi gözyaşından, kendi inıltisinden bile çekiniyor, ürküyor. Ağlamak, inlemek nimete küfran değil de nedir? Ejder-i bîdâd, her nefes aldıkça nice mâsumlar yok oluyordu.

Sene 1907. Karanlık istibdat rejimi hâlâ sürüp gidiyor. Padişah, yurdu amansızca kasıp kavuruyor. "Kanlı" Hâkanın kırmızı fesli hafiye ordusu düşünen kafalara, okuyup öğrenmek isteyen gençlere soluk aldırmıyor...

İşte, o yıl, "323 sene Temmuz'unda, Anadoluhisarı'nda üç refik - biri felsefe-i riyaziyata, diğeri tabiiyata, üçüncüsü de içtimaiyata olmak üzere- bilmünavebe haftada bir bahis yazarak, içlerinden birinin köşkünde; veya Hekimbaşı, Çavuşbaşı Çiftlikleri yollarında, kendi aralarında okumağa karar vermişlerdi."

İlk konferansı vermek görevi Haydar Rıfat'a düşmüş. Bunun İhtilâl Partilerine dair olması da ayrıca uygun görülmüş. Ve, "Seignobos esas ittihaz kılınarak yazılan ve hem yazılırken, hem saklandığı müddetçe

---

5 İlm-i İktisat, s. 275-286.

envai endişeleri mucip olmuş olan fezleke vücuda gelmiş." Haydar Rıfat, eserin -Hürriyet ilân edildiği için- yazılışından bir sene sonra basılabilmesini hamde değer buluyor. (15 Teşrinisâni 1324)

Bahis konusu eser, *Beynelmilel İhtilâl Fırkaları* adını taşımaktadır ve, Avukat T.Nadir imzasile yayımlanmıştır.[6]

Broşür -dış kapağındaki kayda göre- "farmasonlardan, anarşistlerden, komünistlerden, beynelmilel inkılâp Fırkalarından, Karl Marx'ın Cemiyet-i Beynelmilel'inden, İttihad Cemiyetinden, muhafazakârandan, ahrardan ve hükûmeti avamdan bâhistir." İç kapaktaki kayda göre de, "muhterem kardeşim Kaymakam Ziya Rıza Beyefendiye" armağanlanmıştır.

"*Sosyalistler*" bölümü 6 sayfa tutuyor. Bu bölümde adı geçen sosyalistler şunlardır: Oven, Tomson, Sen Simon, Furiye, Bazar, P.Leru, Konsideran, L.Blan, Prudon, Robertüs, Marlo ve Kabe.

"*Komünistler*" (İştirakiyyûn) bölümü 7 sayfa kadardır. Bu bölümde adı geçen düşünürler şunlar: Baböf, Büanarotti, Vuvayer Darkenson, Vaytling, Karl Marx ve Engels.

Bu bölümün dört sayfası *Manifest*'in tahliline ayrılmıştır. Bu dört sayfalık özet, Türkiye'de, Türkçe olarak yayımlanan, ilk *Manifest* özetidir.[7]

"*1848 İhtilâli Esnasında İnkılâp Fırkaları*" bölümü dört buçuk sayfadır. Bu bölümde Karl Marx, Lasal ve Villih'in adları geçiyor.

"*Karl Marx'ın Cemiyet-i Beynelmileli*" adını taşıyan bölüm Birinci Enternasyonal'den bahs etmektedir. Bu bölümde Karl Marx'tan başka, Tolen, Feriburg Prudon, Maçini, Bakunin adları geçmekte ve Blankistlerden de bahs edilmektedir.

"*Almanya'da Sosyalist Programın Teşekkülü*" bölümü dokuz sayfadır. Bu bölümde adı geçenler şunlardır: Lasal, Lui Blan, Marx, Baböf.

"*Anarşist Fırkaları*" bölümü beş sayfa. Bu bölümde adı geçenler. Prudon, Bakunin, Hertzen, Kropotkin, E. Reklüs, Most, Pokret.

"*Milli Sosyalist Fırkaların Teşekkülü*" bölümü beş sayfadır. Bu bölümde yine Marx'ın adı geçiyor.

---

6 Matbaa-i Osmaniyye (İstanbul, 1326)

7 Bk. Kerim Sadi: **Tarihî Bir Vesika**, S.1-4. (İnsaniyet Kütüphanesi), No:13, Bozkurt Matbaası, İstanbul 1934).

"*İnkılâp Fırkaları*" bölümünde, Marx'tan başka Lasal, Blanki, Maçini, Folmar, Bebel ve Liebkneht'in isimleri geçmekte; Blankistlerle Almanistlerden de bahs edilmektedir. Bu bölüm de sekiz sayfadır.

"*Beynelmilel Sosyalist Kongreleri*" bölümü dört sayfa tutuyor. Bu bölümde, Marx taraftarlarile ihtimaliyyûn'dan ve 1 Mayıs Bayramı'ndan bahsedilmekte; 1877 Gand Kongresi'nden başlıyarak Paris, Brüksel, Zürih ve Londra (1896) Kongreleri hakkında, kısaca, bilgi verilmektedir.

İttihat ve Terakki'nin anlayışına göre devlet sosyalizmi

İttihatçıların anlattığına göre, 1908 devriminde, Osmanlı milleti, "İttihat veya ölüm" diyerek, tam bir birlik ve beraberliğe ayağa kalkmış; sesini dünyaya duyurmuştu. Feyyaz bir mucize ile ebedi bir bahtiyarlık kazanılmıştı. İttihat ve Terakki (yahut Terakki ve İttihat) muazzam bir demir kal'a idi.

Cemiyetin biricik emeli ve amacı -kendi deyişlerine göre- Anayasanın sürekli olarak uygulanması, milletin muhtaç olduğu ilerlemelerin sağlanması ve şan ve şevketinin artması; bütün idare kollarında, işlerin adalet ve hakkaniyet, nizam ve emniyet içinde yürütülmesi; kısacası, Osmanlı ülkesinde özgürlük, adalet ve eşitliğin hüküm sürmesidir. İttihat ve Terakki, ulusa özgürlük haklarını bahşeden Anayasanın tam olarak uygulanması, harfi harfine yürürlükte tutulması gibi meşru bir maksatla kurulmuş bir millî Cemiyet'ti. Bu Cemiyet, ulusun ayakları önüne mutluluk ve ilerleme şehrahını açmıştı. Hafiyelerin ikbal güneşi, bir daha parlamamak üzere, sönmüştü.

Selanik'te çıkan *İttihat ve Terakki* gazetesi ilk sayısında (24 Temmuz 1324-6 Ağustos 1908), mesleğini şöyle belirtiyordu:

"Cemiyet bir millî Cemiyet olduğu için, bu gazete de millî bir gazetedir. Otuziki seneden beri Osmanlı basınını esir eden ve istibdadın en büyük kuvveti olan Sansür'ün yaptığı tahribatı onarmak, paslanan kamuoyunu diriltmek, gazetecilerin ilk görevidir. Gazetemiz, İttihat ve Terakki Fırkasına mensup üyelerin programına tâbi olacak ve o

programı harfi harfine savunacaktır."

İkinci Meşrutiyetin ilk aylarında, -Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmî organı olan gazetede *Devlet Sosyalizmini kabul etmek* gerektiği ileri sürülüyor ve nazariyecilerinin kalemile, *Devlet Sosyalizminden ne anlaşıldığı* açıklanıyordu. Cemiyetin nazarî sözcüsü, ilkin, Hükûmet kuvvetile özel teşebbüs kuvvetinin toplum içindeki faydalı ve ekonomik vazifelerini, bu vazifelerin şümûl derecesini ve bu itibarla toplum için elde edilebilecek gerçek menfaatleri ele alıyor.

Hükûmetin sosyal ve ekonomik meselelerde nüfuz derecesi ne kadardır? Özel teşebbüsler hangi cihetlere inhisar etmek gerekir?

Bu sorulara cevap verebilmek için, Hükûmetin aslî görevlerinin bilinmesi gerektiğinden bahseden nazariyeci, Devletin "menfaatleri korumakla vazifeli olduğunu" söylüyor. Devlet, gerçek sosyal vazifelerini anlamakta en ileri varan toplumlarda bile gereklidir. Adalet ve zabıta görevleri onun omuzundadır. Hükûmet, sosyal menfaatlerin muhafızı, sosyal durumun bekçisidir.

Hükûmet, kişilerin meşru hakkı olan görevlerin sınırını aşmamalıdır. Aşarsa, sosyal durumun bekçisi olacak yerde onu yıkar. Devlete itimatsızlık başlar, bu itimatsızlık fertlerin teşebbüslerini etkiler; ihtiyatlı olmaya zorlar; gerektiği kadar çalışmasını önler. Sosyal durum, böylece sarsılır ve o toplum dağılıp çöker.

Bunun içindir ki, Hükûmetin görevi iyice sınırlandırılmalıdır. Herhangi bir özel teşebbüs, toplumun bekasına aykırı olursa, Hükûmet onu yasaklar. Esasen kuruluşunun sebep ve hikmeti de budur.

Hükûmetin adliye ve zabıta görevleri "menfi" görevleridir. Onun bir de müsbet görevi vardır: Toplumun maddî menfaatlerine; doğrudan doğruya veya dolayısiyle, karışmak.

Yazar şu sualleri soruyor:

-Hükûmet, toplumun maddî çıkarlarını istihsal hususuna karışamaz mı? İktisat bilgisi yani politik ekonomi deyimile, Devlet müstahsil olabilir mi, yani üretim alanına girebilir mi? Böyle olduğu takdirde bu görevin icra sınırları nedir? Bunun sonucu ne olur?

Devletin pozitif görevi hakkında ekonomistler ve filozoflar anlaşamamışlar ve ortaya çeşitli meslekler çıkmıştır.

Birbirinin tamamile zıttı olan doktrinlerden birincisi Fizyokratların doktrinidir. Bunlar, Devletin pozitif görevini kesin olarak inkâr ederler; ona ancak negatif görev tanırlar: "Lese fer, lese pase" derler. Fizyokratlara göre; Devlet, servet istihzal etmeyecek ve hiçbir suretile, servet için çalışanlara karışmayacaktır.

Fizyokratları bu mesleğe iten sebepleri tereddütsüz kabul eden İttihat ve Terakki nazariyecisine göre:

Kişinin sorumluluğu her teşebbüsün en güzel saiki, her faaliyetin en güçlü başarı rehberidir. Devletin girişeceği teşebbüsler ise ilerlemeye yaramaz. Devlet, giriştiği bir teşebbüsten en geniş sonucu almak için uğraşmaz; o teşebbüsü genişletmek için çalışmaz. Özel müstahsil için durum böyle değildir. O, giriştiği teşebbüsün mükemmel bir halde cereyanına çalışır; vasıtalarını en iyi surette kullanır; çalışmasını en iyi yola sevk eder; ve, bu sayede, hem özel çıkarını, hem de teşebbüsteki ilerleme dolayısile, toplumun ilerlemesini sağlar.

Nazariyecimiz şöyle devam ediyor:

Bu mesleğin tamamen zıttı bir doktrin vardır ki, "Komünizm deta" yani "Devlet komünizmi" adı ile tanınmıştır. Bu doktrine göre:

"Devlet üretim vasıtalarının mücerret sahibidir. Bundan ötürü, her nevi teşebbüs kendi idaresi altında olmak gerekir; toplumun muhtaç olduğu mahsulleri kendisinin yetiştirmesi ve tedarik etmesi gerekir."

İttihat ve Terakki'nin nazariyecisine göre:

"Devlet Komünizmi" denilen doktrindeki bozukluk ve sakatlık meydandadır. Çünkü; devlet üretim vasıtalarının sahibi, hele tek sahibi hiç değildir. Toplumun asayiş ve düzenini sağlama hikmetine dayanan bir manevi şahsiyettir; nezareti altında bulunan yerlere, göklere sahip olamaması tabiîdir. Üretim vasıtalarına sahip olamadığı gibi, kişilerin aklî ve adalî yani kafa ve kol çalışmalarına hiç sahip olamaz. Kişilerin manevî faaliyetini yasaklayacak, hattâ sınırlandıracak Devlet anormaldir. Ve öyle olunca, böyle bir devletin varlığını inkâr etmek gerekir. İnsanlığın iptidalarında ve hatta ortaçağda toplum bu doktrine göre yönetilirdi.

Burası böyle. Fakat, acaba Devlet'e hiçbir pozitif görev bırakmayalım mı? Burası düşünülmeye değer. Fizyokratlarınkile Devlet komünizmi

arasında ortalama bir meslek çıkmıştır ki, buna "Sosyalizm deta" yani "Devlet sosyalizmi" adını veriyorlar.

Nazariyecimiz, Devlet sosyalizminin temelini şöyle sunuyor:

"Devlet bazı hususlarda, özel teşebbüsün yerine geçmelidir veya özel teşebbüse müdahale etmelidir, karışmalıdır."

Görülüyor ki, bu mesleğin sınırları yoktur. Burada kullanılan "bazı hususlar" deyimi bazı hususlarda vahim olabilir. Yani, Devletin müdahalesi sınırlandırılmazsa, müdahalenin ne dereceye kadar meşru, daha doğrusu toplum için ne derece faydalı olacağı belirtilmezse, tabiatile, bu vehamet daha da artar ve yıkıcı olur. İşi bir sonuca bağlamak için diyelim ki, Fizyokratların teorisi sosyal hikmet bakımından doğrudur. Özel teşebbüslere hiçbir engel olmamak gerekir. Devlet hiçbir vakit, üretim vasıtalarının tek sahibi olmak üzere kabul olunamaz; ve, bundan ötürü keyfî surette kullanılamaz. Hele kişilerin kafa ve kol emeklerini keyfî teşebbüslerine ram eyleyemez. Çünkü, üretim ve tüketimde, her teşebbüsün güzelce cereyanı için en zorlayıcı, en faydalı faktör sorumluluktur. Devlet bu kuvvet karşısında sorumlu olmayınca, teşebbüsleri faydalı olmaz; ve kısır kalır. Şu kadar var ki, toplum için faydalı olan büyük teşebbüslerde, Devlete pozitif bir görev verilebilir. Hele bu görev, özel teşebbüsün daha kolaylık ve emniyetle, daha geniş bir şekilde sonuç vermesi için olursa meşru sayılabilir. İşte, özetlediğimiz bu fikir, bugün medenî toplumlar tarafından uygulanan "sosyalizm deta" yani *Devlet Sosyalizmi*'nin hikmeti ve esasıdır. Yalnız bu müdahaleyi sınırlandırmak ve genişleme istidadına engel olmak için hükûmet şekline ve Devlet nizamlarına tealluk eden birçok tedbirler alınmıştır. Müdahale mesleğini o suretle sınırlandırmak gerekir ki, özel teşebbüsün tam serbestliğine engel olmasın. Aksi takdirde, insanın tabiî haklarına, öldürücü bir darbe vurulmuş; sosyal hikmet temelinden yıkılmış olur.

Devletin müdahalesi ancak kısmî olursa bir fayda beklenebilir, kanısına varan İttihatçılar işte böyle düşünüyorlardı.

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti nazariyecilerine göre, *Devlet Sosyalizmi* teorisi kabul edilmelidir ve edilebilir.

"Nihayet, sosyalizm deta namını verdiğimiz nazariyeyi kabul ettik ki, bu nazariyeye göre, Hükûmet efradın münferiden veya müştereken iflasına muktedir olamadıkları büyük teşebbüsleri deruhte edebilir: hatta fertler tarafından vuku bulan bir teşebbüse muavenet veya teşvik mahiyetini haiz olmak şartı ile, müdahale eyleyebilir. Şunu da ekledik: Devlet sosyalizmi; bir ulus nezareti altında bulunmak; müdahale ve nüfuzu münasip sınırlar içinde bulundurulmak şartile faydalıdır, elzemdir. Çünkü toplumun umum fertleri için faydalı olan, hatta toplum durumunun bekası için alınması gerekli öyle teşebbüsler ve tedbirler vardır ki, onları toplumdaki kişiler adına yapmak kabil değildir ve yapılmamalıdır. Yapmak kabil değildir; çünkü, o, teşebbüsler öyle büyük servetler yutar ki, kişilerin elindeki servetin o miktar ve nisbette toplanmasile bir teşebbüse yatırılması imkânsız ve faydasızdır, çünkü, o büyük servetleri toplamak için fertlerin amaçlarını ve çıkarlarını uzlaştırmaları pek güçtür; bazı hallerde de kabil değildir. Yapmamalıdır; çünkü fertler birçok hususları Hükûmet kadar kestiremezler.

Devletin pozitif görevi, zabıta görevine bağlı olan ulaştırma yollarının sağlanması meselesidir. Ulaştırma yollarının önemi çok büyüktür..."

İşte, 60 yıl önce, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyet'i Devlet kapitalizmi ile Devlet sosyalizmi kavramlarını karıştıranların anlayışı 60 yıldan beri tazeliğini muhafaza etmiş, aynı temel üzerindeki sayısız varyasyonlarına rağmen elden ele dolaşarak, bugüne kadar gelebilmiştir.

Sosyalizme karşı kalem savaşında Ulum-i İktisadiye ve İçtimaiye *mecmuası - I*

1908'de yayın hayatına atılan ve okurlarının önüne, ciddi bir fikir seviyesi gösterme çabası içinde çıkan dergi ünlü kalem sahiplerini bir araya toplamak istiyordu. Dergide Mehmet Cavit (Maliye Nazırı Cavit Bey), Ahmet Şuayb, Rıza Tevfik (Feylesof Rıza Tevfik), Bedi' Nuri, Ali Kâmi gibi imzalar yer almıştı. Dergi bu yazarların kalemiyle sosyalizme karşı açıkça cephe almış; ve -her fırsattan yararlanarak- anti sosyalist sürekli bir kalem savaşı yürütmüştür.

Mukaddime ve programdan öğrendiğimize göre dergi mübadele serbestisini savunmak istiyordu: "Ticaret hususunda mesleğimiz serbesti mübadele ilmî siyaseti olacaktır. Bu bizce iktisadi bir temel kaidedir, adeta bir kanundur. Bu kanunu müdafaa edeceğiz.

Mecmuamız sosyal bilgiler üstadlarının feyyaz yayınlarını esas ittihaz ederek bu bilgilerin bütün kollarına dair mufassal makaleleri kapsayacaktır. Afetengiz sonuçlara ulaşan aşırı fikri hiçbir zaman terviç etmeyecektir. Hikmet ve ihtiyat, vazife ve hakkın yol göstericisi sadası daima rehberimiz olacaktır."

"Son zamanlarda tarihin en başlı illeti olarak ekonomik faktörler gösteriliyor. Tarihin teolojik ve romanesk anlayış tarzı bırakılınca eşyanın akışını izah için başka sebepler bulmak gerekti."

Ten ve Fustel dö Kulanj'ı savunan dergi Güstav Lö Bon'dan da ilham almaktaydı. Dergiye göre tarih olaylarını doğuran faktörler arasında en önemlisi psikolojik faktörlerdir. Halk ve kavimlerin psikolojisi geçmiş ve gelecek en önemli tarih olaylarının anahtarını kendinde toplamaktadır. İstatistik ilmi vaktiyle doğru sanılan şeylerin yanlış olduğunu ispat etti. *Bu cümleden olarak, sosyalizmin kurucularına göre, kapital ve toprak (sermaye ve arazi) gitgide sayılı ellerde toplandığı kaidesini istatistik vesikaları kâmilen mahvetti. Sayılar ispat etti ki, bunun aksine sermaye ve toprak daha ziyade ellerde dönüp yayılıyor.* (*20. Asırda Tarih:* Ahmet Şuayb)

Yukardaki satırları Lö Bon'dan alan Ahmet Şuayb mezhep hürriyeti yazısında "Risaletpenah Efendimiz"den de bahsediyordu.

Salih Zeki de August Comte'u idealize etmişti. Diyordu ki: Comte'un tarihi tahlil usulü, tabiî bilgilere mahsus olan müsbet felsefesi, adını ebedileştirmeğe fazlasıyla yeter.

Cavit Bey grev konusuna dokunuyor: "Hükümetimizin bir hamlede vücuda getirdiği tatil-i eşgal (grev) kanunu layihası uzunca bir süre sessiz ve kımıldamaz kaldıktan sonra Şüray-i Devlette gördüğü cüz'i tadilât ile, hele on gün önce Mebusan Meclisi'ne gelebilmiştir. Henüz sendika halinde teşekkül ederek sınıf çıkarlarını (menafi-i sınıfiye) muhafaza edebilmek kanunî yetkisini alamayan ameleleri lâyihada olduğu gibi resmî kayıtlara tabi bir surette değil, hatta Avrupa'daki

derecesinde serbest olarak grev hakkına malik kılmakta hemen hiçbir fayda yoktur.

Selanik'te gündelik olarak yayımlanan *Progrès de Salonique* gazetesinde "*Türkiye ve Serbesti-i Mübadele*" başlıklı bir yazı serisi yayımlandı. Mario Mediano imzasını taşıyan bu yazılar takdire değer. Yazar, himaye politikacılarının iddialarına rağmen diyor ki: "Himaye usulü milli endüstriyi cesaretlendirmez. Himaye usulü fazla işçi kullanılmasını mûcib olmaz. Himaye usulü işçiyi refaha kavuşturmaz. Hükümet gelirinin artmasına yardımcı olmaz. Bütün bunlar ilim ışığı altında parlamaktadır. Mario Mediano Efendi'yi bugün için mübadele serbestine bağlı görüyorum. Kendisiyle tamamen aynı fikirdeyim. Fakat aldanmıyorsam himaye usulü meselesinin bizde daha sonra bahis konusu olabileceği fikrinde bulunuyorlar. Eğer bu fikirde iseler bu noktada ayrılıyoruz. Kendileri *bugün için*, ben ise *bugün ve gelecek için* mübadele serbestisini istiyorum.

Cavid Bey Avrupa'da sosyalistlerin teşvikleri ve kışkırtmalarıyla bir ekonomik vasıta olmaktan ziyade bir siyasî vasıta rolünü oynamak isteyen sendikaları mahsurlarıyla beraber (ekonomik bir maksatla teşkil edilip politikayla uğraşmak gibi mahzurlarıyla) kabul ve müdafaa etmelidir. Elbette işçi sendikaları bir gün İngiliz sendikalarının yolunu izlemeye başlayacaklardır."

Cavid Bey bu satırları Revue Ekono. İntern.'i bildirirken yazmıştı.

"Ünlü düşünürlerden Doktor Güstav lö Bon'un *Ruh ül Cemaat* unvanlı eseri muktedir gençlerden Köprülüzade Fuad ve Sadrettin Celâl Bey'ler tarafından tercüme edilmiştir. Doktor Güstav lö Bon sosyal bilgilerde fevkalade ihtisas ile ün salmış bir hâkim-i yektâdır. Eserleri sosyal ve tarihî meşhur muhalledattandır. Çevrilen bu kitap Terbiye-i İçtimaiye Encümeni'nin siyaseti altında yayınlanacak ciddi eserler silsilesinin ilk cildini teşkil ediyor." (Cilt:2, No: 4 5 Mart 1325)

Yukarki satırlar "Kıymettar Bir Eser" başlığı ile iç kapakta yer almıştır.

Derginin anlayışına göre, din toplumun önemli bir unsurudur. İslâmiyeti ilerlemeye engel bir din gibi anlamaksa, esas itibariyle büyük

bir hatadır. Arap medeniyetini tetebbu eden hakîm-i şehir Güstav Lö Bon ilmî buluşlarla uzlaşabilen dinlerin birincisi İslâmiyet olduğunu ispat eder ve *Kuran-ı Kerim*'in liberal ve eşitçi geniş fikirlerini sena eder.

Rıza Tevfik'e göre:

"Almanya'nın en ünlü feylesoflarından sayılan Hegel, esasen, idealist idi; yani maddiyatın realitesini inkâr eden *hayalîyun* (eskiler *inâdiyye* derlerdi; fakat bugün biraz farklıcadır.) fırkasından idi. Bir taraftan Platon'un *idées* dediği mevhum ve soyut gerçeklere inanır; bir taraftan da o *ideleri* kelâm (logos) ile bir tutardı. Buna binaen beşerin hakikatı fikirdir; hatta her şeyin hakikatı fikirdir diye inanırdı. Yani gördüğümüz, hissettiğimiz maddi kâinat hattızâtında mevcut değildir; kâinat, taş kesilmiş akıldır (intelligene petrifée) sanırdı. Bu inanış Hegel felsefesinin metafizikte temeli ve umdesidir. Fazl-ı Hurûfî'nin inanışı da bundan başka bir şey değildi. Fakat Alman feylesofu bunu bir büyük sistem biçimine sokmuş; ve gariptir ki pek ziyade şöhret kazanarak çevresine binlerce şâkirt toplayabilmişti. Madem ki her şey taş kesilmiş bir fikir ve akıldır; madem ki akıl bizzat düşünen ve idrak edendir; madem ki insan zihninde de mantıkî kesin yasalara ister istemez uyulacaktır; o halde bu felsefe bakımından mantık hükümlerine binaen muhakeme ederek her ne düşünülürse tabiat onu yapar; çünkü fikir, her şeyin temelidir. Tabiat yasalarını bulmak; yaratılışın sırlarını keşfetmek için zamanımız bilginlerinin ve filozoflarının sandığı gibi tecrübe ve inlemelerde bulunmak gerekmez; mantık kıyasları yeter. Çünkü tabiatın sırlarını ve yasalarını bulmak, tabiat dediğimiz o fikri, o düşünceyi tekrar düşünmektir. İşte özetliyerek sunduğumuz bu zevzek felsefenin idealizm adına, gerçek mahiyeti hemen bundan ibarettir. Mantık ile tecrübe bahsinde, Hegel tamamen skolastiktir. Zira, o zamanlar metodda temel, mantığı her şeyden önceye alarak deneye önem vermemek idi. Hegel, bu felsefesiyle Kant'ın irfan şâkirdi olmak iddiasındadır. Kant'ın *idealizm transandantal* dediği felsefe, bu lâfazanlığa benzemez. Hegel, mantıkla ne gibi gerçekler çıkarmışsa fenni tecrübe butlan hurafesini ispat etmiştir."

Ahmet Şuayb, Darwin için şunları yazıyor:

"Darwin ise Malthus nazariyesini ele alarak, yeryüzünün bütün varlıklara yetmediğinden bahisle, bunların arasında yaşamak için sürekli bir savaş görüyor. Bu yaşama savaşından en istidatlı ve en lâyik kimlerse onlar muzaffer çıkıyorlar. Peyderpey irsî olan meziyetleri tabii seleksiyon yoluyla nevilere kaynak oluyor. Nevilerin gelişme teorisi, insanlığın muhtelif birçok atalardan geldiği fikrine de fena bir darbe indirerek, yalnız ilkel bir örnekten doğduğunu teyid etti."

Büyük Fransız devriminden söz eden Ahmet Şuayb, Didero, Holbah ve özellikle Ruso'nun aleyhindedir:

"Yoksulluğun acıları ile ünleyen bahtsız insanlar bu safsata zincirlemesini birer gerçek gibi kabul ediyorlar. Parlak cümleler altında mutluluk şarkıları halkın vicdanını sapıtıyor. Her tarafta bir devrim kürsüsü, alacalı tasavvurlar, yolunu sapıtmış tevabi peyda oluyor. Bütün bu feylesoflar hiçbir zaman hataya düşmeyen birer kahin gibi dil kullanıyorlar."

Felsefe ordusunu yürütüp yöneten de Volter. İçlerinde Holbah ve Kondorse gibi büsbütün dinsizler de bulunan *Ansiklopedistler taburu;* ötede *Ruso ve Sosyalistler Ordusu* (s.546-7)

Dinsizliği zorunlu bir doktrin ve yüksek bir görev yapan birtakım fanatikler.

Bencilliği kaldırmak isteyen Sosyalistler mallarda ortalık öğütlüyorlar. Mülkiyeti ve tasarruf hakkını hırsızlık sayıyorlar. Kurdukları Cumhuriyette, bu hırsızlığı geri getirmek istiyenler insanlık düşmanı sayılacak ve öfkeli bir deli gibi karşılık görecek:

"Sosyalistler hodkâmlığı kaldırmak için iştirak-i emvali tavsiye ediyor ve bir cumhuriyet tesis ediyorlar. Bu cumhuriyette hakk-ı tasarruf denilen eser-i sirkati iadeye çalışacak olanlar düşmen-i insaniyet addiyle bir mecnun-ı mütehevvir gibi mukavele görecek!" (No: 4, s. 550-1)

Cavit Bey, okurlarına sosyalizm bayrağının açıldığını yüksek sesle duyurmak istiyordu. Grevlere dokunuyor, Mebusan Meclisi'ndeki

tartışmaların genişliğinden bahsediyordu.

Şark Demiryolları amelesinin grevini bahis konusu eden Cavit Bey diyor ki:

"Grev meselesi Mebusan Meclisi'nde, bu mesele için ümit edilmiyen ve beklenmiyen bir münakaşa genişliği kazandı. Şimdiye kadar ekonomik fikirlerini şerhetmek için böyle elverişli bir alan bulamayan mebuslar fırsattan faydalandılar. *Sosyalizm bayrağı açıldı.* Bunun gölgesine sığınanlar, hem de şiddetle ve büyük bir heyecanla sığınanlar oldu. Sosyalizmin hayalî prensiplerinden söz edilerek gerçekten uzaklaşıldı. *Kesinlikle sosyalist olduklarını, sosyalizmi sevdiklerini, bunun bizim memlekete gelmediğini* söyleyenler oldu; grev yasasının yerine amele umumî kanunu yapılması teklif olundu. Kısacası birkaç saat devam eden, pek nazarî ve fakat ruhi ahval itibariyle pek faydalı bir toplantıda bulunuldu."

Cavit Bey, tartışmanın pek erkenden kesildiğine esefleniyor. Karşı basının sosyalizmin kucağına attığı, gadre uğramışlar zümresi ordusuna katıldığından sızlanıyor ve diyor ki:

"Grev hakkını ve sendikaları savundum. Bu Sosyalizm değildir. İnsan haklarıyla ilgili bir meseledir; ki bütün özgürlük erbabı, serbestî mesleğinin taraftarları olan pek çok iktisatçılar bunda fikir birliği halindedirler. Sendikalardan ne için o kadar korkmalı? Ne için bunları yalnız kargaşalık vasıtası gibi anlamalı? Sendikalar, bazı telkincilerin kışkırtmasıyla İhtilâl aleti olabildikleri gibi, çok defa pek etkili bir barış vasıtası da olabilirler. Sendikalar işçileri inzibat altına alacağından dolayıdır ki bu müesseseleri savundum ve savunacağım. Fakat bununla sosyalizm arasında ne kadar büyük bir mesafe var! *Sosyalist değilim ve olmıyacağım.* İktisadi prensiplerim, eserlerim, tedrisatım buna şahit olduğu için hakkımda yanlış bir fikir besliyenlerin zehablarını düzeltmelerini arzu ederim. Greve ve sendikalara müsaade olunmasının, memletimizde yabancı kapitalistleri kaçıracağını sanmak da hatadır; büyük bir hatadır." (s.268-9)

Rıza Tevfik, Spenser ve Mil ile endividüalist diğer filozofların, bütün problemleri çözdüğüne inanıyordu. Spenser'le Mil aynı fikirde idiler. Kant'a gelince "insaniyetin Kutb-u âzâmı" grand pontif olmak istiyor. Bu dâhî, İngiliz bilginleriyle filozoflarını haraca kesmek istemiş; ve âhir ömründe zihnini bozmuştu.

Yüzyılımızın en büyük filozofu olan Herbert Spenser, şahıs özgürlüğünün en sağlam, en haysiyetli savunucusu idi. Onun Hükümet ve Özgürlük hakkındaki felsefesine bütün varlığınızla sarılmalıydık. Yüzyılımızın en büyük feylesofu olan bu saygıdeğer zât Hükümetlerin kökleri ve görevleri hakkında en doğru bildiğimiz teorilerin de kurucusu değil midir? Hops'un faraziyesi ise hayal ürünüdür ve mahiyeti itibariyle onu Ruso teşhir etmişti. Mil ve Spenser'in fikirleri birer düstur biçimine girmiş ve zamanımızın sosyal felsefesince birer temel hüküm sayılmıştır.

Rıza Tevfik, Karlayl'ın da aleyhindedir. Onu "fünûn ve felsefeden bîhaber" sayar. Tarihteki Kahramanlar meselesinde şöyle der: "Kahramanları muhit meydana getirir. Fakat bazı biyolojik faktörlerin verdiği müstesnâ bir kabiliyet sayesinde, onlar da az çok zemin ve zaman değiştirirler." (s. 108-113)

Rıza Tevfik, mebuslarla beraber İngiltere'ye yaptığı bir yolculuktan sonra, "İngiltere'de Bir Amele Köyü"nü tasvir etmekte ve *sosyalizmin en büyük ve en kavî düşmanı* dediği fabrikatörleri övmektedir. Diyor ki: Boş tartışmalarla yahut siyasî garazlara uyarak söylenen zararlı nutuklarla, zavallı işçiyi devrime çağırarak büsbütün yoksulluklarını artırmaktansa; böyle bir köy kurup işçilere uygar maişetin tadından pay ayırmak, hallerini refaha kavuşturup, fikir ve vicdanlarını eğitmek, işlerini ıslâh etmek büyük bir insanlıktır. Sosyalizmin umduğu faydaları sağlamakla beraber, getirdiği fesâdın ekonomi, sağlık, siyaset ve sosyal bakımdan getireceği tehlikeleri de henüz rüşeym halindeyken boğmak, sosyalizm meselesini bilfiil çözümlemek demektir. (s. 222-3)

Rıza Tevfik, Mr. Cadbury (Mister Kadburi'yi) övüyor. Çünkü bu zât,

fabrikasının işçisini her bakımdan mutlu kılmak ve bolluğa kavuşturmak istiyordu. Patronlar, işçinin tabii düşmanı sayılmamalıydı.

Rıza Tevfik, Kuaker deniler mezhep'e girmiş olanlardan da söz ediyor ve Spenser'den söz etmeden geçemiyor. Rıza Tevfik'in deyişine göre Spenser "sosyalizmin aleyhinde pek şiddetle idare-i kelâm etmiş ve kendisini sosyalistler sırasında zikreden bazı yazarlara karşı, haysiyetini şiddetle savunmak zorunda bulunmuştu." (s. 242-243) Spenser'in felsefî inançları sağlamdı ve kişi özgürlük ve haklarının bu koca dâhiden büyük ve ondan haysiyetli savunucusu yoktu. Hürriyetperver filozof Spenser, istibdadın -gerek bir şahıs tarafından, gerekse hükümet veya bir parti tarafından yapılsın- son derece aleyhtarı idi. Herkesten derin düşünen, herkesten ince gören Spenser, despotizmden nefret ediyor ve onun karşısına düşman olarak dikiliyordu. En ufak bir vesileyle, kişi haklarına karışılmasına meydan vermek istemiyordu. O, her türlü istibdatın yoluna dikilmiş, büyük bir moral gücün müşahhas timsali idi. Mâkalelerinde özgürlüksever bir deha görülüyordu. Coşkun bir üslûpla itiraz ruhunu dile getiriyordu. Hükümet yavaş yavaş şahsî ve sosyal işlere karışmaktan elini çekecekti (s: 113-115-118).

Rıza Tevfik, Spenser'in bayağı anlamıyla demokrat olmayıp, tam anlamıyla radikal olduğunu söyler.

Bu âlicenap filozofun özgürlükseverliğinden kat'iyen kuşkulanmaz. Özgürlüğün ve hakkın ondan daha sağlam ve daha azimli bir savunucusu olmadığını, dünya bilir. Küçükten beri liberal yaratılışının tecellilerini, daima otorite aleyhine isyan suretiyle açığa vuran o değil midir? Kendisinin yaratılıştan bir radikal olduğunu ve hiçbir vakit, bu fikir ve meslekten, bu tavırdan geçmemiş olduğunu övüne övüne söylüyor. (s: 677-679).

Spenser, en güçlü etkisi olan dâhilerden biri ve zamanımıza oranla, elbette birincisidir. Dehâ taşıyan böyle kişiler, çevreye uymaktan ziyade, bulundukları çevreyi son derece etkileyerek, temel değişiklikler yaratırlar. İçinde bulundukları çevreyi, fikirlerine, kendi planlarına uydurmak suretiyle değiştirirler. Spenser'in sözleri siyasî hikmetin temel taşıdır ve radikalizmin de en önemli ve temel prensibini o vermiştir. Onun sözleri hürriyet ve hukuk ve hikmeti siyasiye bahsinde pek önemli düsturı beyandır. Ve bunu bütün liberal filozoflar tastik ve teslimde

tereddüt etmemişlerdir. Derginin kapağında, özel teşebbüs lehinde, ekonominin önemini belirten yazılar yer alıyordu. İstenen şuydu: Kişilerin ruhlarını besleyip yükseltmek. Umumî efkâr ve zihinleri dâima, şahsi teşebbüslerin emellerine ve temayüllerine cevelân merkezi olabilecek bir hâle getirmek. Özellikle zamanımızda, önemi inkâr olunamıyan siyasî olayların başlıca kökü, ekonomik problemlerdir.

Dergide Aynîzâde Hasan Tahsin ile Terbiyeci Sâtı'ın da yazıları yer almıştı. Sâtı soruyordu: "Endividüalizm mi, yoksa sosyalizm mi galebe edecek? Acaba bugünkü toplumlar, bir gün gelip de ilk devirlerdeki anarşi ve komünizme muvazi ve mûadil (yâni paralel ve ekivalân) bir şekle ulaşmıyacak mıdır?"

Sâtı, bu soruları atmakla yetiniyor, açıklamasını ve çözümünü daha yatkili kalemlere bırakıyordu. (*Uzviyetler ve Cemiyetler* başlıklı yazısından).

Demokrasi ve sosyalizm konularına dokunan dergiye göre:

"Gelişmenin tabiî yasaları ile demokrasi fikirleri arasında aykırılık vardı. Fransa devrimini yapanlar, eşitlik, özgürlük, kardeşlik (müsâvât, hürriyet, uhuvvet) kelimelerini, bugünkü fenlen henüz doğmamıştı. Dünyada tabiî yasalar kadar aristokratik hiçbir şey yoktur. Aristokrasi, insan toplumlarının yasalarıdır."

Ahmet Şuayp şunları yazıyordu: Bugün ise bütün insanlık, zenginlikten pay almak istiyor. Alamıyan, kudurarak, bu mahrumiyetten ötürü toplumu suçlamaya kalkıyor. Her kim fakirse kendini, insanlığın mutsuzlar zümresinden sayarak bir haksızlığın kurbanı olduğu fikrine kapılıyor. Buhraniyyun, Ademiyyun, İştirakiyyun ve meslekleri bundan doğuyor (s. 290).

Ahmet Şuayp, temelde ekonomiyi görmektedir: "Ölümler, evlenmeler, fuhuşlar, cinayetler gibi olayların temelleri hep iktisadidir. Yaşama yasaları, iktisattan bağımsız sanılır. Oysa ki keyfiyet bunun tamamiyle aksidir.

Her şey bize gösteriyor ki, sosyal hayatta çeşitli aşamaların illeti ekonomiktir. Sosyal derdi teşhis ederek tedavi edebilecek olan ancak ekonomidir. Bazı zenginliklerin üretim ve kullanış biçimi halkın vicdanına yolunu şaşırtacak surettedir. Sosyalizm mutluluk imkânından

umudunu kesenler için avutucu bir nâmedir. Sanılmasın ki Sosyalizm mesleğinde bu âlemin çıkarlarına karşı kayıtsız bir tevekkül ve fedakârlık fikri mündemiçtir.

Bunun aksine Sosyalizm bir nevi müştehiyat sendikasıdır. Memnunlar ve hoşnut olmayanlar, gerçekte aynı fikirle hareket ediyor. Biri serveti almak, diğeri saklamak istiyor. İki bencil (iki hodğam) birbiriyle boğuşuyor" (s. 290, 298, 312).

Dergi, Ahmet Şuayp'ın ideolojik serüvenini gösteren bir tabyoyu da vermektedir.

"Şuayp, kendisini Ten'i üstad sayar ve onun için kalbinde daimî bir saygı ra'şesi muhafaza ederdi. Onun indinde Ten bilgi ve erdem dünyasının Tanrısı idi. Onun bilgi ve fazilet tâcı, çevrenin etkilerini inceledikten sonra, geçen yüzyılın ve yirminci yüzyıl medeniyetinin en büyük, hakikî faktörü ve müessiri ve yüzyılın vicdan ve tefekkür hâkimesinin para olduğunu söylerdi. Onun nazarında, paranın yayılmasına ve nüfuzuna sebep demokrasi idi. Yüreklere buyruğunu geçiren padişah odur. Onun önünde aristokrat, demokrat, âlim, cahil, büyük, küçük herkes eğiliyor, demektir. Bununla beraber zenginleri imha ederek insan mutluluğunu kurmanın kâbil olamıyacağına inancı vardı. Biz onu *Sosyalizm* fikirlerine karşı pek şiddetli buluyoruz. On sene evvel dimağı *Sosyalizm* nazariyeleriyle dopdolu olan Şuayp'ın fikirlerinde birkaç yıl içinde bir değişiklik görüyoruz. Kılamanso'ya tapanlardandı. Jores de belâgatına hayran olmuştu. Hukuk Darülfünunda verdiği derslerde Hakkı Paşa'nın *Sosyalizm* hakkındaki eleştirilerine katılmaz, bununla beraber Hamit Devri'nin baskıları yüzünden, *Sosyalizm* lehinde fikir beyan etmekten de çekinirdi. Ahmet Şuayp *Sosyalizm*'in meshufu hulyası olmaktan kendini kurtarıp, müfekkiresinin kuvvetli projektörlerini toplumun ruhuna yöneltmiş ve onun gerçek derinliğini görmek istemiştir" (s. 1015, 1021, Kânunuevvel 326).

Şimdi de Bed'i Nuri'ye gelelim. "*Ferdiyyun ve Fevzaviyyun*" başlıklı yazısında Sosyalist'lerden iştirakiyyun diye bahsetmekte: Prudon'u ve Marx'ı da zikretmektedir. "Esasen mesleki iştirakiyyun'a mensup

olan Marx" diyor. Sonra Prudon'a geçiyor: "mesleklerine Fevzâvî dense pek haklı olur ve yanlış bir tâbir olmamış olur." (s. 641).

Bedi' Nuri'nin *Resimli Kitap*'ta (No: 12) Ferdiyyun ve İştirakiyyun başlıklı yazısını da hatırlıyarak Dergide, Marx'tan ve Sosyalizm'den bahseden yazılarını inceleyelim.

3 Kânunusâni 326 tarihinde yazdığı yazıda, Prudon'un "Hak-ı temellük bir sirkattir" ibaresini zikrediyor, (s. 1050) sonra da Karl Marx'a geçiyor:

Karl Marx'ın Bir İştirakînin Beyannamesi'nde şu ibaresi ki, Fırka-i âzime-i iştirakiyyun'un gökten nâzil olmuş bir kitâbı mesabesindedir, zamanımızda efkâr ve mââni-i ahlâkiyedeki ihtilâfların derecesini ve şiddetini gösterir: "Kâvânin, ahlâk, din, esafil-i nâs için öyle burjuvalığa mahsus efkâr-ı bâtıla teşkil eder ki, bunun arkasında hep bu sınıfa mahsus birçok menafi-i âdiye istitar eder. (Türkçesi: Ayaktakımı için yasalar, ahlâk ve din burjuvalığa özgü yanlış fikirlerdir. Bunun arkasında burjuva sınıfına özgü birçok bayağı çıkarlar gizlidir)" (s. 1050-1)

Bedi' Nuri Baböf'ten de söz ediyor. Sonra da Komünizm ve Sosyalizm meselelerine geçiyor:

"Son yüzyılın fikir savaşı alanında en şiddetli çarpışmaları yansıtan Komünizm ve Sosyalizm problemleri; muhalif fikirler ordularıdır. Bu ordular şahsî tasarruf hakkına, düzenli bir biçimde saldırmak ve başlıca temellerini ve müstahkem noktalarını yıkıp yoketmek için sevkedilmiş ve teşkil olunmuştur. Bunlar geçen yüzyılın siyasî ve iktisadî en muazzam sosyal problemlerini meydana getirmişlerdir."

Yazar, bırakınız yapsın, bırakınız geçsin formülünü kaydettikten sonra, sözüne devamla diyor ki:

"Diğer taraftan da sosyalistler ekonomik özgürlüğün aşırı biçime varmasının beşer fertleri arasında servet sahibi ve amele gibi, birisi fevkalâde zenginliği haiz, diğeri yoksul sosyal sınıflar yaratmak ve sosyal farklılığı son derece şiddetlendirip artırdığını söylediler ve, birtakım kanunlar çıkararak, bunun önüne geçilmesi lüzumunu istemeğe başladılar. Bu iddialar o dereceye kadar ileri gitmiştir ki, hükümetin sosyal fertler arasında ekonomik görevleri ve vaziyeti tevzi ve taksim

etmesini, yâni dağıtıp bölüştürmesini; sanayi ve ticaretin bir düzenleyicisi olmasını, kısacası ekonomik hayat teşkilâtını yüklenmesini istemeğe kadar vardı. Bu suretle dünkü ekonomik serbestlik (serbestii iktisadî) feryatları az geçmeden himaye usulüne ve daha sonra da sosyalizm'e döndü. Yâni inkılâp ve tahavvül etti."

Dergi Yazarı Bedi' Nuri, Marx ve Engels'i zikrederek, tarihi maddeciliğe geçiyor:

"Karl Marx, Anjel ve Labriyola gibi maddiyet-i tarihiye mesleğini (*Matérialisme historique*) savunanlar, yâni tarihî âmilleri bir menfaat fikrine ve saikine izafe eyleyenler, fikir değişikliklerinde biricik faktörün çıkardan ibaret olduğu fikrindedirler. Onun için, *İştirakiyyun'un Beyannamesi*'nde (yâni *Manifest*'te) şu fıkrayı okuyoruz: "tahavvülât-ı fikriye, mahsul-ü fikrînin, mahsul-ü madde ile mübadelesinden başka neyi isbat eder?" Bu mütâlea, tarih incelemeleriyle sâbittir ki, mübaleadan hâli değildir. Gerçekten, fikir değişikliklerini gerektiren, sırf ekonomik çıkarların yanı başına hürriyet aşkı, istiklâl emeli, üstünlük kazanma gibi faktörleri de katmalıdır. Ekonomik problemlerin ikinci derecede kaldığı hallarde bu ve buna benzer sâiklerin yâni faktörlerin varlığı inkâr olunamaz." (Tahavvülât-ı Fikriyye başlıklı yazıdan: *Ulum-i İktisadiye ve İçtimaiyye* Mecmuası, ikinci sene, cilt 3, 1 Kânunuevvel 1326, No: 12-24).

Dergideki incelemeyi bitirirken, Peyami Safa'nın amcası Ali Kami'nin "*Sosyalizm Hakkında Tenkidat*" başlıklı eleştirmesini de hatırlatmak gerekir. Bu çok önemli yazıyı da ayrıca ele almak gereklidir. Şimdilik yazarın bir ibaresini aktaralım:

"Sosyalizm efkârı, bizde de intişara başladı. Hatta, bu meslek erbabının nâşir-i efkârı olmak üzere *İştirak* nâmiyle bir gazete bile zuhur etti." (s. 707)

Muslihiddin Âdil sosyalizmi kendi açısından nasıl aydınlatıyordu?

"Selânik Mekteb-i Hukuk Müdürü; ve İlm-i İktisat ve Hukuk-i İdare Muallimi" M. Âdil, *İktisat Dersleri*'nin birinci kitabında (Selânik, Zaman Matbaası 1328) sosyalizme sahifeler ayırmıştı.

Mukaddemenin tarihi 25 Teşrinievvel 326'dır. Bu kitap, hem politik ekonomi ile uğraşan yüksek mektep öğrencilerine, hem de halka seslenmek amacını güdüyordu: Tahsil-i İlm-i İktisad ile müteveggil olan mekâtip-i âliye müdavimine hitap etmekle beraber umuma da geniş bir tetebbu alanı sunmak istiyordu. Ünlü ekonomistlerin biyografilerine işaret ediyor; Sosyalizm'i "Bilhassa teşrih ve tavzih olunan mebâhis" arasında anlatmaya çalışıyordu. Yazar, eserinin özellikle genç okurların samîmî bir marifet arkadaşı olması dileğinde idi. Bu kitap, -yazarın deyişine göre- Batı'nın en yüksek iktisat üstatları tarafından kaleme alınan muhalledâtın mütalaa ve tetebbu ürünü idi; ve Selânik Mekteb-i Hukuku'ndaki üç yıllık öğretimin meyvesi sayılırdı.

Muslihiddin Âdil, *Meslek-i İştirak* dediği Sosyalizm'e sahifeler ayırmış; tariflerinden ve muhtelif biçimlerinden söz etmiş, bu arada kendi görüşlerini de belirtmeyi ihmâl etmemiştir. Düştüğü notta, Karl Marx'ın hayat ve eseri hakkında 8 satırlık bilgi veriyor; yeri gelince Marx'ı da unutmuyor.

Hocanın, -kaynak değerinde- verdiği bibliyografya dikkatle gözden geçirilmeğe değer:

Muslihittin Âdil'in verdiği bilgileri şöyle aktarabiliriz:

Ferdiyyün (Endividüalizm) toplumu meydana getiren kişileri yaşama savaşı içine atıyor. Hükümetin görevi kişileri korumak değil, yalnız umumî ahengi muhafaza görevini yüklenmektir.

İştirakiyyûn (Sosyalistler) ise, hükümetin fertleri korumasını, şahısların, yaşama savaşı umumî yasası altında yok olup gitmemesini, yaşama ihtiyaçlarının giderilmesi görevinin kâmilen hükümete yüklenilmesini istiyor.

Meslek-i tefrîd'in (Endividüalist okul) programı -ki buna meslek-i serbestî (liberal okul), klasik mesleği (klasik okul), İngiliz mesleği

(Mançester okulu) adları da verilmektedir- çalışma ve mübadele özgürlüğü ile özetlenebilir. Serbesti mesleğine sosyalistler tarafından tariz makamında Ortodoks mesleği adı da verilmektedir. Serbesti mesleğine göre çalışma özgürlüğünü, mülkiyet ve veraseti tabiî yasalar olarak almak gerekmektedir. Bunlar, hükümetin çalışmaya ve ekonomik hayata karışmasını kabul etmezler. Sınırsız rekabet isterler.

Endividüalist okul ile *sosyalizm* birbirinden şiddetle ayrılır. Çünkü sosyalizm rekabet ve mülkiyeti toplumda izalesi vacip zararlı bir kuvvet olarak alır. Fizyokratlar ve Adam Simit, Rikardo, Jan Batistsey, İstuart Mil, 19. yüzyılın en bülent ekonomistleri, endividüalist okuldandırlar. Bu meslek, ekonomik hayat için en mâkul ve mütedil bir meslektir. Hiç hatasız olduğunu iddia etmek tabiatiyle doğru olamaz. Fakat sosyalizme vücühla ilmî ve doğru bir meslektir.

Meslek-i iştirak (sosyalizm) vehîm ve hayal ile başlamış, fakat zamanaşımı ile tensikâta uğrayarak önemli bir sosyal meslek olmuştur. Sosyalizm tarihte ta Platon devrine kadar uzanır. Platon *Cumhuriyet ve Kanun* adlı eserlerinde sosyalizmden bahsetmiştir. Fakat sosyalizmin bütün gücüyle Büyük Devrimde meydana çıktığı görülmektedir. Fransa İnkilâb-ı Kebiri sosyalizmin tam bir açıklıkla gelişmesine sebep olmuştur. Köylünün, ehalinin her türlü haklardan yoksunluğu; kralların, derebeylerin, papazların istibdadı arttıkça kamuoyunda şiddetli bir akım belirmiş ve bu sosyal çevrede yetişen büyük dimağların -Jan Jak Rusolar, Volterler, Diderolar gibi yurtseverlerin- etrafa serptikleri uyanma tohumları nihayet umumî bir feryat, müthiş bir İhtilâl husule getirmiş ve İnkilâbın tantanası bütün kâinatı kaplamıştır.

Fransa Büyük Devrimi siyasî özgürlüğü sağladı, fakat sosyal ahvalden şikâyetler yine eksilmedi. Briso: "Temellük hakkı hırsızlıktır -Hakkı temellük sirkattir" haykırışiyle şahıs mülkiyetinin yok olmasını istiyor; Ruso köylüye en fazla hak verilmesine çalışıyordu. Ruso'nun fikrince: "Hayatta doğru yol tarlaların yoludur. Herkes orada eker, biçer ve orada çalışanlar en ziyade saygıdeğer insanlardır." Sosyalizmin esasları, hatta anarşizmin hayalleri Jan Jak Ruso'dan doğmuştur, denilebilir. Yazılariyle, nutuklariyle, fikirleri ve duyguları o kadar coşturmuştur.

Öte yandan, Fransa'nın en büyük maliyecilerinden Neker: "İşçi sefil, aç, çıplak kalınca özgürlükten hiçbir meyve devşirilemeyeceğini" iddia

ediyor; daha sonradan ortaya Babôf çıkıyor. Şahıs mülkiyetini kaldırmak, bunun yerine ortak mülkiyeti koymak suretiyle eşitsizliğe çare bulmak istiyor. Bundan sonra Nokvil aynı iddiayı tekrarlıyor; fıtreten yani doğuştan servet edinmeye istidadı olmayanlara da bundan faydalanma hakkının verilmesini istiyor. Bir süre sonra, Babôf bir parti kurdu; Ehali Müdafiî (*Le Tribun du Peuple*) adlı eseriyle sosyalizmin ilk ve aşırı temellerini koydu; yeryüzünün bölünemiyeceğini, tabiatın bağrından herkesin ortaklaşa faydalanma hakkı olduğunu ve daha ileri giderek, tabiatta eşitliği bozan şairlerin, yazarların, ediplerin ortadan kaldırılmasını istedi.

Sosyalizmin bu devresi pek aşırıdır. Bu devrede sosyalistler akıl ve mantıkla uğraşmadan ziyade, yüreğe ve duyguya seslenmişler ve her tarafta bir ihtilâl ve kargaşalık çıkarmaya girişmişlerdir. Bunun için bu aşırılar kendilerini idama mahkûm ettirmekten başka bir iş görmemişlerdir. Daha sonraları bu şiddetli fikirler tedrici bir surette tâdil ve ıslah edilerek sosyalizm bir sosyal okul halini almağa başlamış ve büyük adamlardan birçoğunu yetiştirmiştir.

19. yüzyılda bu mesleğe ciddi bir bilgi yolu bağışlamayı başaran Almanyalı Karl Marx'dır. Karl Marx'ın Fikrince: Toplumda görülen ihtilâller, endüstri ve toprak ürünlerinin işçi ve kapitalistler arasında hakkıyla bölüştürülememesinden doğmuştur. Karl Marx, işçinin - gittikçe çoğaldığı ve güçlendiği cihetle- bir gün kapitalistleri düşürerek onların yerine geçeceğine ve *iştirak-i emval* (yani mallarda ortaklık) fikrinin vücut bulacağına tamamiyle inanmıştır.

İşte sosyalizmin hayat tarihçesi budur. Şimdi bunun ilmî tarifiyle muhtelif safhalarını, çeşitli aşamalarını incelemek gerekir.

Sosyalizmin tarifi:

Sosyalizm kelimesini ilk defa kullanan Piyer Leru adında bir Fransız yazardır. Bu zat 1837 ve 1840 tarihlerinde yayınladığı *Humanité* ve *Essai sur l'égalité* adlı eserlerinde bu kelimeyi kullanmıştır.

Sosyalizmi muhtelif suretlerde tarif etmişlerdir. Prudon: "Sosyalizm, geçim usûlünü, yaşama biçimini onarmağa çalışan bir siyasî meslektir." diyor. Fakat geçim usûlünün ne suretle ıslah edilmek, onarılmak istenildiğini açıklamadığı için bu tarif eksik sayılır. Lüsiyen Penjam:

"Sosyalizm kapital ile iş arasındaki bugünkü ilişkilerin işçi sınıfının çıkarlarına olarak az çok değiştirilmesinden ve şahıs mülkiyeti usûlüne son verilmesinden ibarettir." diye tarif ediyor. Leruva Boliyö şu veçhe ile açıklıyor : "Sosyalizm, bir şahsın tabiaten haiz olduğu kuvvetlerden bir kısmının kendisinden alınarak topluma verilmesidir. Sosyalizm, üreticilerle tüketiciler arasındaki ilişkilere hükümetin karışmasını tazammun eden bir özel ifadedir ki, bu karışma toplumdaki eşitsizliği düzeltmeye ve değiştirmeye çalışacaktır. İktisadi hareketlerde sosyalizm, ya tahdîd usûlü veya sınaî teşebbüslerin hükümet marifetiyle icrası suretleriyle kendini gösterir."

Bir kısım yazarlar da sosyalizmi şu yolda tarif etmişlerdir : Sosyalizm insanlar arasında zenginlik ve mutluluk yahut fakirlik ve sefalet itibariyle -çeşitli vasıtalara başvurarak- tam eşitlik yaratmaya çalışan fikirlerin ve nazariyelerin tümü demektir." (1892'de *Figaro* gazetesi tarafından sosyalizmin tarifi hakkında açılan bilgi yarışmasında bu ifade birinciliği kazanmıştır.)

Karl Marx ise sosyalizmi şu tarzda ifade ediyor : "Mesleğimiz şu fikirle ifade olunabilir: *Şahıs mülkiyetinin kaldırılması.*"

(Yazar eserinin 61. sayfasında Marx hakkında not düşüyor: "Karl Marx Trev şehrinde tevellüt etmiştir. [1818 - 1883] Esasen musevîdir. Hayatını kâmilen mesail-i içtimaiyye mütalaasına hasretmiş ve mesleğinde iltizam eylediği şiddet dolayısiyle bir müddet Prusya hükümetinin takibatına uyrayarak Paris'e ve oradan Londra'ya gitmeye mecbur olmuştur. [Kolektivism] mesleğinin müessisidir. Asar-ı muhtelife-i iktisadiyyesi meyanında en meşhuru *Capital* namındaki eseridir. Bundan mâda *Critique de l'économie politique* ve *Misère de la Philosophie* nam eserleri de meşhurdur.)

Gerçekten sosyalizmin en mûciz tarifi budur. Bu meslek erbabınca tasarruf hakkının kaldırılması toplumdaki eşitsizliğin kaldırılması için en birinci çaredir. Denilebilir ki bütün sosyalistler, şahıs mülkiyetinin kaldırılmasına taraftardırlar. Yalnız bu esasın teferruatında bazı ihtilaflar vardır ki, onu da şimdi açıklamağa çalışacağız.

Sosyalizmin muhtelif şekilleri - Dört büyük safhaya irca edilebilir:

1) Mutlak Sosyalizm; (*S.Absolu*)

2) Hükümet Sosyalistliği; (*S.d'Etat*)

3) Hıristiyan Sosyalistliği; (*S.Chrétien*)

4) Teavün yani Yardımlaşma Mesleği; (*Solidarisme*)

Mutlak Sosyalizm, uygar toplumdaki eşitsizliğin tamamiyle giderilmesini ve insanlar arasında tam bir eşitliğin kurulmasını ister. Eşitsizliğin temelini ve kökünü kişi mülkiyetinde bulduğu için bunun kaldırılmasını hareket üssü olarak almıştır. Bu meslek gelecek kuşaklar için kurulacak mutluluk binasının, yok edilecek kişi mülkiyeti yıkıntıları üzerine kurulmasını öğütler.

Şapel ve Bebel'in fikrince, mutlak sosyalizm şu anlamları kapsar ve tazammun eder: Felsefede maddiyet; siyasette tam bir avam cumhuriyeti; aile hayatında aile bağlarının çürüyüp çözülmesi ve çocukların eğitiminin hükümet tarafından yapılması; iktisadi tensikatta üretimin hükümetçe yönetilmesi.

Bu emellerin ve fikirlerin meydana gelmesi için üç yol öğütleniyor:

1) Sosyal olaylardan birtakım örnekler göstererek fikirleri bu yöne ikna etmek;

2) Anarşizm vücuda getirmek;

3) Mülkiyet hakkını gasbeylemek.

Birinci şık külliyen mecruhtur, sakattır. Çünkü sosyal hayatta sosyalizm fikrinin tam olarak uygulanmasının mutluluk getireceği hakkındaki misaller kanaat verici değildir.

Anarşistliğe gelince: Anarşistlerin maksada ulaşmak için kullandıkları dinamitlerin ve sair patlayıcı maddelerin yıkmak hususundaki hizmetleri inkâr edilemez ise de yeniden bir şey vücuda getirdikleri yoktur.

Mutlak sosyalizmin takip ettiği emellerin uygulanması için nispeten en elverişli görülebilen cihet üçüncü şıktır. Yani kişi mülkiyetinin kaldırılması noktasıdır.

Lui Blân ve Karl Marx iştirak fikrini vücuda getirmek için üçüncü şıkkı ihtiyar eylemektedirler.

Lui Blân 1839'da yayımladığı *tensik-i sa'y (L'organisation de Travail)* adlı eserinde diyor ki: "Herkes mesaisinin haklı bir mükafat payını alsa, toplumdaki bütün fenalıkların önü alınabilecektir. Oysa ki böyle olmuyor. Sa'yın, çalışmanın ve emeğin gerçek değeri tanınmıyor. Bunun için mesainin tensikine yani işin organizasyonuna hükümet bilfiil müdahale eylemelidir." Bu zatın fikrince, başlangıçta özel endüstri kaldırılmayacak fakat bütçeden tahsisat ayrılarak şimendiferler, kanallar, madenler devletçe birer birer sahiplerinin elinden alınacak ve umumî imalathaneler vücuda getirilecektir. Bu umumî fabrikaların rekabeti az zamanda hususi imalâlathaneleri ortadan kaldıracak, bazı yerlerde ziraat atelyeleri, pazarlar, depolar vücuda getirilecek; özel bankalar millî bankalar halini kesbedecek; kısaca, devlet büyük müesseselere sahip olaçaktır.

Karl Marx müteaddit ciltlerden teşekkül eden Sermaye namındaki mâruf eserinde, diyor ki: "Bir malın değeri esasen ona harcanan emekten doğar, halbuki üretilen servette mesai erbabının payı pek cüzidir. Sermayeci kullandığı işçiye -on saatlik bir çalışmaya karşılık- ancak altı saatlik bir ücret ödüyor. İşçi ücretinin azalması nisbetinde kapitalistlerin kârı artıyor. Bir taraftan işçi fakir, nâtüvan yani takatsız ve güçsüz ve aç kalıyor. Diğer tarafta cebinde milyonlar toplamış bir sermayedar vücuda geliyor.

Bugünkü ekonomi biçimi bu hali giderecek bir mahiyette değildir. Buna binaen, her şeyden önce toplumun temellerini değiştirmek, ve toprağı, iptidai levazımı ferdin elinden alarak topluma teslim eylemek icap eder."

Görülüyor ki Karl Marx tasarruf hakkının izalesini iltizam ediyor. Marx'ın itikadınca, bu fikir ergeç husülpezir olacak, ve say ü amel sermayenin bu müthiş tahakkümünden kurtulacaktır. Bu zat ameleyi şiddetle himaye eder. Ve bir milletin amelesi ile, diğer milletin mesai erbabı arasında rekabet câri olmasını katiyyen tecviz eylemez. Onun fikrince işçinin milliyeti bir, vatanı müşterektir.

Almanya'da uzun süre iki iştirakçi teori hükmünü yürütmüştür. Birincisi milli nazariye (Nasyonalizm) diğeri beynelmilel nazariye yani

enternasyonel teori (Enternasyonalizm)dir. Birinci mesleği tervic edenler Prusya servet erbabından Rodbertüs ile meşhur Ferdinand Lasal'dır. İkinci mesleği tervic eden Karl Marx'dır. Her iki meslek erbabı say ile sermaye yâni iş ile kapital arasındaki ilişkilerin hükümet tarafından tanzim ve idaresine taraftardır. Fakat birinci nazariye, iki muhtelif memleket işçisi arasında rekabetin ceryanını tervic ettiği halde, ikinci nazariye bunu şiddetle reddeder. Karl Marx bütün cihan amelesinin iktisadî mübarezede müttehid bulunmalarını öğütler. Şu hitabı meşhurdur: *Prolétaires de tous les pays assossiez - vous*!

Mutlak Sosyalizmin Kısımları. - Bu kısım sosyalistlik şahıs mülkiyetinin kaldırılmasındaki şiddetlerine göre dört safhaya ayrılır :

1) Komünizm;

2) Kolektivizm;

3) Sosyalizm Agrer;

4) Sen Simonizm.

Komünizm. -Gerek üretim ve gerek- yiyecek, giyecek, ev eşyası gibi- tüketime ayrılan mallarda ve emlâkda kişi mülkiyetinin kaldırılmasına taraftardır. Komünistler ancak ve bu sayede servet ve mutluluk, fakirlik ve zaruret itibariyle insanlar arasında gerçek bir eşitliğin kurulacağına kaildirler. Komünizmin esasları Platon'dan kaynak almış, sonra Moreli, Mabli, Baböf gibi büyükler bunları kemal-i hararetle tervic ve müdafaa eylemişlerdir.

Komünistler umumî servetten herkese eşit bir pay değil, fakat herkese ihtiyacına göre bir pay verilmesine taraftardırlar. Bu bakımdan komünistlerin tasavvurları büsbütün bir hayal değildir.

Bu tasavvurun fiilî ufak bir numûnesini gösterebilmek kabildir. Bazı dinî müesseselerde ve bir asırdan beri Amerika'da teşekkül etmiş komünist cemiyetlerde bu fikrin pek küçük çapta icrası kabil olduğu gösterilmektedir.

Kolektivizm. - Yalnız üretime ait emval ve emlâkte özel mülkiyetin kaldırılmasını iltizam eder. Bu mesleğin gerçek kurucusu Karl Marx'tır. Bu fikri benimseyenler nazariyelerine bir münferit şahsiyet vermek için mesleklerine fennî sosyalizm (S. Scientifique) adını da vermek

tedirler. Onların fikrince, bugünkü toplumları uğursuz bir tekâmül zirvesine doğru sürükleyen bugünkü ekonomik yasalar, ister istemez kolektivizm fikirlerini doğuracak ve heyeti medeniyye, zarurî olarak, bu gayeye yönelecektir. Gerçekten, bugün sınaat, ticaret vesair iktisadi muameleler dolayısıyle umumî servet gittikçe birkaç elin inhisârına geçmek istidâdını gösteriyor. İşte Kolektivistler küçük sanayi ashabının gittikçe ortadan çekilerek yerlerini büyük sanayi ashabına bırakmalarından endişe ediyor ve binaenaleyh büyük servet kazanmak istidadında bulunanlara set çekmek ve buna mukabil ameleyi şiddetle himaye etmek daiyesine düşüyorlar.

Sosyalizm Agrer. - Yalnız arz mülkiyetinin ilgası ile arazinin umuma eşit olarak bölüştürülmesine taraftardır. 1892 (Marsilya), 1890 (Breslav) Sosyalist Kongrelerinden sonra bu kısım sosyalistlik kendine pek çok taraftar bulmuştur.

Sen Simonizm. - Bu meslek herkese iktidar derecesine ve her iktidara gösterdiği başarı eserlerine göre, umumî sevetten bir pay ayırmak esasını takip eder.

Bu bapta, ilk ilmî nazariyeyi koyan Fransız feylesoflarından Sen Simon olduğu için meslek de onun namına izafe edilmiştir.

Sen Simon, insanlar arasında doğuştan varolan eşitsizliği dikkat nazarına alarak zorlama ve tabiata aykırı bir eşitlik kurulmasına değil, ancak şahsi liyakat ve iktidara göre muamele ederek adaletin dağıtılmasına fikirlerini hasreylemiştir. Sen Simon haksızlığı liyakat erbabının felâket ve sefalete ve değersizlerin saadet ve refaha mazhar olmasında buluyor. Buna binaen doğuştan gelen eşitsizliklere son vermek ve buna bedel şahsi meziyetlerden doğan bir eşitsizliğin bekasına çalışmak taraftarıdır. Doğuştan gelen eşitsizliklerin kaynağı ve kökü ise verasettir. Verasetin kaldırılması bu mesleğin en önemli bir temel maddesini teşkil eyler.

Muslihiddin Adil'in *Anarşizm* ve *Nihilizm* hakkındaki fikirlerine, eserin 63. sayfasında uzun bir notta rastlıyoruz :.

"Anarşizm, beşeriyetin mutlak ve kâmil bir hürriyet dairesinde tekâmülünü arzu eder özel bir sosyal meslektir. Anarşistler toplumda her ferdin özgür tabii haklarına hiçbir engel çıkarılmamasını isterler.

Özgürlük haklarına engel saydıkları tüm tesisata, merkezi hükümete, kanun kuvvetine, aile bağlarına, mezhebe, mülkiyete, askerliğe şiddetle hasımdırlar. Onlar bu müesseselerin kâmilen giderilmesiyle, insanlığı gerçek bir özgürlük ve kardeşlik dairesinde yaşatmak taraftarıdırlar. Onların fikrince, bu suretle teşekkül edecek medeni heyette herkes gücü yettiği derecede çalışacak, ve üretimden ihtiyacı oranında faydalanacaktır.

Anarşizmin gerçek kurucusu Rus müelliflerinden Bakunin (Bacounine)'dir. Anarşizm ve sosyalizm izledikleri amaç itibariyle müşterek bir noktayı haiz iseler de kullandıkları vasıtalar bakımından aralarında pek önemli fark vardır. Bu cihetle -anarşistlerin kendilerine "*Hür Sosyalist*" demelerine rağmen- bu iki mesleği birbirinden kesin surette ayırmak zorunluluğu vardır. Çünkü anarşistler maksatlarına ulaşmak için kendi işlerine yarayacak her vasıtayı, ihtilâli, dinamit kullanmayı, hükümdarları öldürmeyi, ve bu gibi bütün vasıtaları meşru sayarlar.

Anarşistler vakit vakit bu müthiş vasıtaları kullanmak ve kamuoyunu heyecanlandırmakla maksatlarını sağlayacaklarına inanmaktadırlar. Bunların muhtelif tarihlerde yaptıkları su-i kastları dikkat nazarına alan uygar hükümetler anarşistler hakkında yasalar düzenlemeye ve takibat icrasına mecbur olmuşlardır.

Anarşizm bir nokta-i nazara göre tefrid mesleğine yani endividüalizme de benzer. Her ikisi, şahıs özgürlüğünün tam olarak meydana gelmesine taraftardır. Fakat endividüalizm kanun koyucunun görevini asgarî hadde indirmek istediği halde, anarşizm merkezî ve kanunî kuvvetin, ve şahıs mülkiyetinin büsbütün kaldırılmasına taraftardır. Anarşizm fikri en ziyade Fransa'da, İspanya'da, İtalya'da intişar etmiştir.

Son zamanlar Rusya'da kurulup genişleyen Nihilizm (Nihilizme) ile anarşizmi bir meslek saymak doğru değildir. Anarşizm bir sosyal meslek, nihilizm bir siyasi meslektir. Nihilizm bugünkü hükümet şeklini külliyen yok edip izale etmek, mutlak bir özgürlük kurmak fikrindedir. Bu meslek Rusya'nın içinde ve dışında gizli ve açık vasıtalarla fikrini ve görüşünü yaymaya çalışıyor.

Bu mesleğin en büyük mürevvicleri Rus yazarlarından Çernişevski, Prens Kropotkin ve Lavrov'dur. Bununla beraber, bunlar da maksatlarına ulaşmak için anarşistlerin kullandıkları vasıtaları kullanırlar. Rus

nihilistleri arasında Avrupa'da ve bilhassa İsviçre'de tahsil görmüş pek çok genç kızlar vardır."

Muslihiddin Âdil -II-

Eleştirilere gelelim. Yazar mutlak sosyalizmin ayırt edici vasıflariyle özel biçimleri hakkında umumî bir fikir verdikten sonra, yapılan eleştirileri kısaca gözden geçiriyor :

1- *Mutlak sosyalizm* yanlış esaslara dayanıyor. Bunlar toplumda mutlak bir eşitlik, kesin bir eşitlik arıyor. Oysa ki insanlar arasında gerçek bir eşitlik sağlanması mümkün değildir. İnsanlar yaratılış itibariyle muhtelif zekâ ve istidatta, muhtelif kabiliyetle yaratılmıştır. Bu çeşitli faktörler ise tabiatiyle çeşitli olan ve olmıyan eserler vücuda getirecektir.

2- Şahıs mülkiyetini kaldırmak nasıl haklı olabilir? -Mülkiyet bahsinde tafsilatiyle göreceğimiz gibi- Karl Marx'ın anladığı gibi mülkiyet bir gasp sonucu değil, bunun aksine meşrû bir haktır. Ve bugünkü sosyal yaşayışın önemli temellerinden biridir.

3- Şömendöferlerin, madenlerin sahipleri elinden alınarak, umumî ve resmî imâlâthaneler vücuda getirilmesi, ve bu suretle rekabetin inhası, yok edilmesi doğru değildir. Çünkü o halde bu görevleri yapmak için hükümetin binlerce Nâzır, yüzbinlerce memur ve müfettiş kullanması gerekecek; ve kişiler için en büyük bir faaliyet teşvikçisi olan sorumluluk ve ilerleme fikri sınırlandırılarak gerçekte bir iktisadî esaret vücuda gelecektir. Bir de bu memurların şimdiki sermayecilerden, fabrikatörlerden daha iyi olacağını kim iddia edebilir?... Bunun aksine bunlar sanayiye pek ziyade kötü etki yapacaktır.

4- Komünizmin bazı din müesseselerinde icra edilebilmesi gerçek bir başarı değil, zâhirî bir başarıdır. Komünizm emellerinin geniş bir tehassüs alanı bulabilmesi mümkün değildir. Çünkü toplum üyelerinin çokluğu her birinin topluma olan bağlılık ve ilgisini zayıflatır. İki kişi müştereken bir işe girişirse meydana gelecek çıkarın aralarında kalacağından emin olurlar. Ve bunun için büyük ciddiyetle çalışırlar. Fakat teşebbüse katılanlar ikiyüz, ikiyüzbin, ve iki milyon kişi olursa

arada emniyet kalmaz, ve çalışma bir sebat ve ciddiyet yolu izlemez. Bu cihetle komünizm de yaşadığımız çağın ruhi temayüllerine uygun bir sosyal doktrin sayılamaz.

5- Kolektivizm fikri de yanlışlarla dolu bir nazariyedir. Çünkü küçük sanayi sahiplerinin günden güne yıkılmaya ve çökmeye yönelmiş olması iddiası gerçeğe yakın değildir. Filhakika umumî servetin bazan sayılı ellerde toplandığı görülüyor. Fakat bu umumî değildir. Bugün uygar ilerlemelerle küçük sanayi de büyükler kadar genişleyip ilerlemeğe kavuşuyor. Yeni ihtirâlar birçok küçük sanayiin vücuduna sebep olmuştur.

Bu fikir ve nazariyenin bâtıl oluşunu istatistikle de ispat etmek mümkündür. Çünkü umumî ortalama zenginlik hemen her memlekette yıldan yıla artıyor. İngiltere'de yıllık yüzelli liradan bin liraya kadar geliri olan ailelerin sayısı otuz sene içinde üç katına ulaştığı gibi on kişiye ihtiyaç gösteren küçük sanayiin sayısı da bu süre içinde iki kat artmıştır.

Bir de üretime ait olan sâbit sermayelerin insanlar arasında bölüşülmesine razı olmıyanlar yalnız zenginler değildir. Mücerret emeğinin, faaliyetinin bir meyvesi olmak üzere küçük büyük bir mülke, bir îrada mâlik olmuş binlerce, milyonlarca mesaî erbabı, memurlar, hedemeler, tüccar, hatta alelâde amele ve işçi vardır ki umumî sermayenin umuma bölüştürülmesinden memnun olamazlar. Çünkü böyle bir bölüşmede paylarına, eski payları kadar bir şey düşmeyeceğinden emindirler.

Kısacası, Kolektivizm de sermaye sahibi olmak, sermayesini artırmak gibi doğuştan istidadı bulunanların ilerleyici emeline bir set çekmekten, millî serveti idâma mahkûm etmekten başka bir faydayı gerektiremez.

6- Sensimonizm'e gelince, işin başlangıcında, bu meslekte bir gerçek şem'ası vardır. Burada herkese iktidar derecesine göre armağan payı öğütlenmektedir ki bu, sosyal ilerlemelerin ruhudur. Buna binaen liyakati teşvik etmek iktidar ve maharet erbabına büyük bir zenginlik payı ayırmak pek doğru bir fikirdir. Herkes kendi mesaisinin meyvesiyle çalışmasının önem derecesine göre mutlu olmalıdır. Yoksa babadan intikâl eden bir servetle değil! Fakat irsen intikâl eden yalnız maddî

servet değildir. Babadan evlâda intikal eden birtakım mânevî servetler, birtakım mümtaz hâsâis olabilir. Sağlık, zekâ, iyi huyluluk, güzellik bunlar da birer servettir. Ve bunlar üretimin temel faktörlerini meydana getirirler. Oysa ki bu meziyetlerin tabiî intikâline karşı koyacak bir kuvvet, bir yasa tasavvur edilemez. Demek bu kısmı önemli irsî meselenin dışında tutmak gerekecek. Maddî servetin intikâlini kaldırmaya gelince: Bu da doğru değildir. Bir aile reisini çalışmaya teşvik eden yalnız şahsına mahsus bugünkü varlık endişesi değil, belki ev halkının geleceğini sağlama noktasıdır. Aile reisi bu endişeyle çalışır ve servet sağlar. Gelecekten emin olmazsa çalışmaz. Ve buna binaen memlekette tasarruf ve iktisat duygusu söner. Bundan zarar görecek olan ise koca bir beşer heyetidir.

Kısacası tabiî veraset yasasını kaldırarak umumî serveti çalışma ürününe göre taksim etmek fiilen yapılması kabil olmayan bir şeydir.

Görülüyor ki toplumun bugünkü teşekkül tarzına itiraz eden mutlak sosyalizm'in muhtelif safhalarından hiçbirinin bugünkü ekonomik teşkilât yerine geçmesi arzu olunur bir şey değildir.

2- Hükûmet Sosyalizmi (S. d'Etat)

Bu meslek şahsi teşebbüsler yerine, idarî teşebbüslerin geçmesini, yani Hükûmetin her şeyi yüklenip üstüne almasını ve her şeyi yapmasını ister. Bu meslek erbabına (sa'yü amel), iş ve emek ve özel teşebbüsler tam bir özgürlükle hükümlerini yaparsa Hükümet gücü zayıflar. Oysa ki Hükümet daima metin, daima güçlü, daima muktedir olmalıdır. Bunun için Hükümet şimendifer işletmeli, bankerlik etmeli, İhtişad Sandıkları açmalı, umumi eğitimi omuzlarına almalı, herkese iş bulmalı, kısacası bütün özel teşebbüsler yerine Hükümet teşebbüsü; diyorlar.

Hükümet Sosyalizmi (bu mesleğe *Kürsü Sosyalizmi*: yani S. de la Chaire adı da verilir.) Endividualizm koyduğu çalışma özgürlüğü ve mübadele özgürlüğü kaidesini tüm reddetmekte, ve insan sefaletine çare bulmak üzere her şeyin Hükümet tarafından yapılmasını tasvip eylemektedir. *Hükümet Sosyalistleri* siyasi teşkilâtı itibariyle ne kadar zayıf bir Hükümet olursa olsun ekonomi alanında özel teşebbüslerle

vücud bulamıyan birçok işleri, ve hayır ve nafia işlerini vücuda getirdiğini söyliyerek idari teşebbüslerin en faydalı bir ilerleme saiki olduğunu ileri sürerler. Bu mesleğin kurucularından en önemlisi Almanyalı (Adolf Vagner)'dir.

Eleştiriler:

1- Bu meslek *Mutlak Sosyalizm* gibi şahıs mülkiyetini kaldırmak istemiyor; tasarruf hakkında riayet ediyor; fakat bu riayet düzeyde ve görünüşte kalıyor. Gerçekte bu meslek de şahıs mülkiyetini ortadan kaldırmaya yöneliktir. Çünkü Hükümet her şeyi kendisi yapmaya mecbur olur, herkese iş bulmayı taahhüd ederse tabiatiyle birçok masrafa girmek zorunda kalacak, bütçe kabaracak -ve buna karşılık bulmak için- vergiler artırılacak, ve nihayet yalnız bir hizmet karşılığı olmak lâzım gelen vergi mükellefler için büyük bir yük teşkil edecek, sonuç olarak mülkiyeti gasp edecektir.

2- Hükümet her işi kendi iktidar eline alırsa öğretim eski kuvvet ve kudretini kaybeder; teşebbüs fikri, kişi faaliyeti kısırlaşır, şu suretle Hükümet güçlenecek yerde, aksine zayıf düşer. Hükümetin endüstri ve ekonomi girişimlerinde bulunması doğru olamaz. Çünkü Hükümette teşebbüs fikri (Esprit d'inıtative) yoktur. Ve Hükümet siyasi görevlerini yapmak bakımından düzenlenmiş ve teşkil edilmiş olduğu cihetle ekonomik teşebbüslerde başarı gösteremez. Bir de Hükümetler, politika ve seçim işleriyle durmaksızın uğraşan heyetlerin yönetiminde bulunmak itibariyle ekonomik teşebbüslerin ruhu olan takib fikrinden (Esprit de suite) de yoksundurlar.

Hükümetlerin tüm ekonomik teşebbüsleri yüklenmesi memuriyet illetinin umuma bulaşmasını gerektirecek ve o zaman Sensimon'un emel ettiği gibi herkes işine göre bir mevkî kazanmıyacak, bunun aksine sahabet ve karabet en ziyade etki yapacaktır. Meşhur Gambeta'nın şu sözünü unutmamalıdır: "Bir Partiye sırt dayamakla hükümet idaresi mümkündür. Fakat ekonomik teşebbüslerde başarı ancak iktidar ve liyâkatle olur."

3- Bu meslek sosyal hayata mânevî bir darbe vuruyor. Çünkü çocukların eğitimi gibi önemli görevi ailelerden hükûmete aktarıyor.

Bu ise, aile bağlarının çözülüp kokukuşması demektir. Hükümetin görevi yalnız ailelere çocuklarının geleceğinden doğan vicdanî bir sorumluluğu telkin etmeğe çalışmak, ve onlara izleyecekleri hareket çizgisini açıklıkla göstermektir. Hükûmet aileleri, çocuklarını okula göndermeğe zorlar. Ve okulda çocuğu gelecekte şahsına ve topluma karşı faydalı bir uzûv olarak yetiştirir. Fakat çocukların eğitiminde ailenin görevlerini ihmal edemez. Bütün sosyal erdemlerin ilk mukaddes okulu ailedir. Çocuk daha küçük yaşında, ana kucağında iken bir baba ve anne korumasından ve arka çıkmasından yoksun edilecek, ve o suretle büyütülecek olursa, gelecekte, kendisinde bir yardımlaşma ve kardeşlik duygusu görülemez.

Kısacası, çocukların eğitimi meselesinde hükûmetin nezaret hakkı inkâr edilememekle beraber, bu bapta ailenin ve ana babanın büyük bir görev yüklendiği şüphesizdir.

Şu eleştirmelerle beraber hükümetin kişilere karşı hiçbir görev yüklenmeyeceğini iddia edemeyiz. Bunun aksine hükûmetin umumî menfaatlerle ilişkili bazı meselelerde karışmasını gerektiren haller vardır.

3- Hıristiyan Sosyalizmi

(S. Chrétien) Sosyalizmin İncil'de de söz konusu olduğu fikir ve mülâhazasiyle birtakım sosyalistler iştirak mesleğinin bu safhasına Hıristiyanlığı alem ittihaz eylemişlerdir. Padu Üniversitesi profesörlerinden Loriya diyor ki:"Hz. İsâ gerçek bir sosyalist idi. Koyduğu esaslar hep komünist esaslarıdır." Mabli, Moreli, Bebel hep Hıristiyanlıkta bir sosyalizm esası aramışlardır. Bu mesleği ilkin ilmî bir meslek hâline koyan (1848) Anglikan Kilisesi'ne mensup papazlardan Şarl Kingsley ile Fredrik Danisori Moris'dir. Hıristiyan sosyalizmi izlediği hareket çizgisi itibariyle iki biçimi kapsar. Birincisi, Katolik mesleği; diğeri, Protestan mesleğidir.

1- Katolik mesleği. Bu meslek şahıs özgürlüğünün sosyal olayları yöneten tabiî yasaları bozduğunu söyler. Onun için toplumun bugünkü hâlini katiyen hoş görmez. Bu hâlin değişmesine taraftardır. Bu meslek erbabınca şahıs özgürlüğü sınırlandırılmaz, rekabet giderilmezse sosyal

intizam vücut bulamaz. Bu cihetle amelenin haklarını korumak için Esnaf Heyetleri'nin, ve kapitalistlerle, işçiden meydana gelen Sendikaların teşekkülünü; rekabeti sınırlamak için üretimi sınırlamayı, vergi hususunda fazlalaşan teklif usulünün kabul edilmesini; ve amele ücretleri için bir asgârî had tayin ve haftada bir gün işin bırakılmasını ister.

Görülüyor ki bu meslek umumî intizamın korunması için hükûmetin tüm sosyal safhalara nüfuzunu talep eder. Ve hükûmeti "hayır sağlamak için kiliseden sonra mürsel (Après l'église le ministre de Di eu pour le bien)" sayar. Bundan başka Hıristiyan sosyalizmi insanların geçmişte daha çok mutluluğa kavuştuklarına inandıkları için, sahra hayatına dönülmesine taraftardır.

Löple mesleğinin Katolik mesleği ile büyük bir bağlantısı vardır. Çünkü Löple mesleği de geçmişten ders alır; din duygularına büyük bir etki ve güç payı ayırır; ve verâset ve vasiyet usullerinin tamamiyle korunmasına harcanan itinasının ancak kilisenin etkisiyle başarı sağlayacağına inanır.

2- *Protestan mesleği*: Bu meslek de bugünkü toplum teşkilâtına karşıdır. Rekabeti, toplumun mutluluğu için bir engel sayar. Ve ergeç sosyal hayatta köklü bir değişiklik olacağını bekler. Bir de endüstride ilerlemeleri ancak kooperatif şirketlerin yaygınlaşıp genişlemesinde buluyor. Bu meslek erbabının fikrince, kooperatif şirketler rekabetin cereyan serbestisine en şiddetli bir engel teşkil eder. (Kooperatif şirketler, amelenin teşkil ettikleri yardım şirketleridir. Bu yolda şirketler kurmaktan maksat, amelenin sermayeciler elinde esir olmaması ve bir tasarruf vücuda getirilmesidir. Bunlardan bir kısmı üretim, bir kısmı tüketim, bir kısmı da itibar için kurulmuştur.)

Protestan Sosyalistliği de muhtelif fırkalara ayrılmıştır. Bir kısmı toprak ulusundur fikrini terviç eder. İngiltere'deki *Protestan sosyalistleri*, bir kısmı da *Amerikan sosyalistlerinden* Heron-Herron'un fikrine uyarak, komünizme taraftardırlar.

Eleştiriler.- Gerek *Katolik sosyalistliği*, gerek *Protestan sosyalistliği* memlekette rekabeti önlemek ve say-ü amel serbestisi, çalışma özgürlüğünü sınırlandırmaya kalkışmakla yanlış bir adım atmış oluyorlar.

Sonra ücret meselesine hükûmetin karışmasını terviç ediyorlar ki bunun da kabule değer bir yanı yoktur.

Vergi tarhında teklif-i mütezayit usulûnün kabulünü istiyorlar. (Teklif-i mütezayıt, verginin tayininde irad ile beraber, şahsın da gözönüne alınması suretiyle konulan bir tekliftir. Şu taktirde serveti ziyade olanlar hakkında vergi oranı artırılacak; serveti az olanlar hakkında vergi nispeti hafifletilecektir. Diyelim ki Hazine'nin ihtiyacına göre umumî irattan toplam olarak yüzde on vergi almak gerekiyorsa, her kişinin iradından eşit olarak yüzde on istenmeyip, meselâ iradı yüz lirayı geçmeyenlerden yüzde beş, iradı yüz ile ikiyüz arasında olanlardan yüzde sekiz, ... ilâh... alınır. Yâni gelir arttıkça vergi oranı artırılır.) Teklif-i mütezayit usulunun kabulü kesin olarak âdâlete uygun bir hareket değildir. Çünkü vergi iktidar ile orantılı olmak lâzımdır. Yoksa, gelirle beraber şahsı da göz önünde tutarak, durumu elverişli olanlar hakkında vergi oranının artırılmasını, elverişli olmıyanlar hakkında azaltılmasını istemek doğru olamaz.

İnsanları sahrâ hayatına döndürmek de ne mümkündür ne de faydalıdır. Geçmişte yaşayanların bizden mutlu olduklarını iddia etmek isabetli bir fikir değildir. Bunun aksine bugünkü medeniyet insanların refah ve saadet sebeplerini tamamlamaya çalışıyor ve insan sefaletinin giderilmesi için akla uygun ve meşrû çareler arıyor.

Kooperatif şirketlere gelince? Bunlar amelenin durumunu ıslah etmek ve refaha kavuşturmak hususunda önemli hizmetler yapmakla beraber, toplumda umumî bir değişiklik yaratabilecek derecedede güçlü bir vasıta sayılamazlar.

4- Teavün Mesleği (Solidarisme)

Son zamanlarda sosyalizmden şekil bakımından ayrı, fakat temelde ortak bir özel meslek vücut bulmuştur ki bu *teavün mesleği*dir. Bu yardımlaşma mesleğinin erbabı diyorlar ki "İnsan bireyleri bir aile teşkil ederler. Bu aile üyelerinden, biri üzülürse diğerleri de üzülür. Bundan ötürü, yardıma muhtaç olan üyenin imdâdına koşuvermek bir görevdir. Yâni yardımlaşma mecburî bir emirdir. Bu mecburiyet bizim çıkarlarımıza uygundur. Çünkü yoksulluğa uğrayanların imdadına yetişmeyecek, onların hastalıklarını iyi etmeyecek, ahlâksızlıklarını gi-

dermeyecek olursak daha sonra bundan bizim de maddeten etkilenmemiz tabiidir.

Bir de seleflerimizin bize bırakıp, ithaf eyledikleri maddî ve mânevî sermayelere, bizim için katlandıkları büyük fedakârlıklara karşı, büyük bir şükran borcu altında bulunuyoruz. Bu borcu artık onlara ödeyemeyiz. Fakat hemcinsimizden yardıma muhtaç olanlara ödeyebilir; ve bu suretle âdâlet ve insanlık duygumuzu göstermiş oluruz.

Bu meslek Furye ve Tolstoy gibi taraftarlar bulmuştur. Bu mesleği görünürde sosyalizmden ayıran noktalar, solidaristlerin mülkiyet ve veraset hakkını kabul eylemeleridir. Fakat nisbî bir eşitlik meydana getirmek emeliyle güçlülerin zayıflara karşı zorunlu bir yardımla yükümlü olduğunu kabul eylediği cihetle, gerçekte gene sosyalizm esaslarından büsbütün ayrılmamaktadır. Zorunlu yardım için *fukara vergisi* tâyini gibi esaslar hep yardım mesleğinin etkileri cümlesindendir.

Eleştiriler.- İnsanlar arasında yardımlaşmayı bir insanseverlik ile kabul etmek tabiîdir. Beşeriyet bir kardeşlik bütünü teşkil eylediğine göre yardıma muhtaç olanlara, şefkat ve yardım elini uzatmak bir vicdan borcudur. Fakat sırf bir teessür ve şefkat duygusu ile yapılması gereken yardımı, bir yasa zorunluluğu altına almak, ve özellikle bu zorunluluğu olağanüstü genişletmek doğru değildir. Zorunlu yardım geniş bir çapta yapılacak olursa, fakirlere sürekli bir geçim sağlanır; kayıtsızlığın ve tembelliğin, ihtiyatsızlığın genişlemesine hizmet olunur. Bir zahmet ve meşekkat çekmeksizin maaş sağlamak mümkün iken hiç kimse iş aramaz, fakirlik âdetâ teşvik edilmiş olur. Zorunlu yardım kabul olunan yerlerde bu usul fakr-ü sefalete çare olacak yerde bunun aksine, fakirliği ve yoksulluğu şiddetlendirmiş ve artırmıştır.

Bir de seleflerimize karşı bir şükran borcu altında bulunduğumuzu haklı gösterecek sebepler yoktur. Medeniyet öyle beyinler yetiştirmiştir ki bu büyük dehaların yüksek hizmetleri kendilerini borçlu değil, alacaklı mertebesine yükseltmiştir. Bugün Marhani'lerin, Rusolar'ın, Şekspirlerin, Mithat'ların, Kemal'lerin, topluma ettikleri maddî ve mânevî hizmetler göz önüne alınırsa bunları seleflerine karşı borçlu göstermek nasıl doğru olabilir?...

Kısacası, zorunlu yardım metodunu kabul etmek uygun olamaz. Hükûmetin görevi umumî öğretim ve eğitime çalışmak, fikir ve te-

şebbüsü yaygılaştırmak ve bu sayede çalışanları yoksulluğa uğramaktan kurtarmaktır.

Yalnız her memlekette, zenginlere düşen bir sosyal görev vardır ki, o da sermayelerini hem kendilerinin, hem umumî heyetin çıkarlarına uygun bir surette işlettirmeleridir. Zenginler bir taraftan fakir olanlara, iş bulacak teşebbüslerde bulunmalı, öte yandan da umumî çıkarlara ait büyük müesseseler vücuda getirmelidirler. Her memlekette müzeler, hastaneler, doğum evleri, okullar kurma ve yapma işinde, zenginlere büyük bir sosyal görev düşer. Fakat bu görevin yerine getirilmesi hususunda gerçek sâik yürekten gelen duygular, ve vicdan olmalı; kanun değil!

Muslihiddin Âdil, sosyalizmin muhtelif safhaları hakkındaki incelemelerini bitirdikten sonra bir de özet vermek istiyor. Hukuk profesörünün bu özetini sunalım:

"Onun görüşüne göre sosyalizmde yani *meslek-i iştirak*'te akla ve mantığa uygun temeller yok değildir. Bugünkü toplumların anayasalarında bazı değişikler yapılması istenilen bir cihettir. Fakat bu değişikliklerin itidal dairesinde yapılması lâbüttür, yani mutlak surette itidal çerçevesinde kalmalıdır. Sosyalistlerin dileklerini iki kısma ayırmak mümkündür:

Biri aklın kabul ettiği dilekler, öteki de kabul etmeyip reddettiği dilekler.

Akla uygun olan dilekler şunlardır:

a- Amelenin hâl ve istikbâlinin refaha kavuşturulmasına;

b- Sermayecilerin zillet getirici kayıtlardan kurtarılmalarına;

c- Çalışanların fikir ve ahlâk bakımından ilerlemesine;

ç- Amelenin itirazlarına tam serbestlik verilmesine;

d- Gelirle orantılı bir vergi kabul edilerek herkesin zenginliği oranında hükümet masraflarına katılmasına;

e- Seçim hakkıyle rey-i âm usulünün cinsiyet ayrılığı dikkat nazarına alınmıyarak, nizâmî sinni rüştü tamamlamış olan ehalinin tümüne teşmil edilmesine;

f- Uluslararası münazaraların ve çatışmaların hakem usulü ile çözümlenmesine;

g- Öğretim vasıtalarının parasız oluşuna;

h- Beraatı gerçekleşen tutuklulara ve sanıklara tazminat verilmesine;

k- Umumî ve şahsî hukuk bakımından kadınları erkeklere boyun eğmeğe zorlayan yasaların değiştirilmesine;

l- Ondört yaşından küçük olanların, amele sıfatiyle kullandırılmamasına;

m- Haftada en az bir gün dinlenme fasılası verilmesine;

n- Amelenin yâni işçinin sağlık ve âfiyetinin sağlanmasına;

o- Ameleye yâni işçiye toplantı hakkı verilmesine;

ö- *Yönelen Dilekler Akla Uygundur.*

Fakat;

a- Mülkiyet hakkının ilgâsına;

b- Özel teşebbüsün ortadan kaldırılmasına;

c- Rekabetin yasaklanmasına;

ç- Verasetin ortadan kaldırılmasına;

d- Yardımlaşmanın zorunlu olmasına

e- *Dair Olan Dilekler Kabule Şayan Değildir.*"

Hukukçu hoca, devamla diyor ki

"Bununla beraber, sosyalistler bugün kendi fikir ve mutalaalarını terviç ettirebilmek için, Parlamentolarda çoğunluk kazanmaya çalışıyor; projeler hazırlıyor; kitaplar, gazeteler yayınlıyor; Kongreler akdediyorlar. 1866 (Cenevre), 1867 (Lozan), 1869 (Bal), 1889 (Liyej), 1891 (Erfurt) Kongreleri *İştirâk Mesleği*'nin yani sosyalizmin esaslı surette yaygınlaşmasına hizmet eylemiştir.

Sosyalizm fikri bugün kâinâtın her tarafında bir tehassüs yankısı

bulmuştur. Amele sınıfının darlığa ve yoksulluğa uğradığı yerlerde sosyalistlik en ziyade genişliyor. 1871 tarihinden beri Almanya, sosyalistliğe merkez olmuştur. 1871 muharebesinden önce, sükûn ve refah içinde pûyân olan bu memleket, Alsas-Loren muzafferiyeti üzerine birdenbire, şaşılacak bir büyük sosyal Devrimle sarsılmıştı. Fransızların hamiyyet hazinesinden dökülen milyarlar Almanların talihini değiştirdi. Pek az zaman ticârî teşebbüsler geniş çapta görünmeğe başladı. Şirketler teşekkül etti, fabrikalar açıldı. Her tarafta birdenbire bir iktisadî cevelân görülmüştü. Almanya sanat itibarile kazanmıştı; fakat rahatından pek ziyade kaybediyordu. Bu harekât faaliyeti, az zamanda grev feryatlarını vücuda getirdi, ve bu tâtil-i eşgalleri yani grevleri *Alman Demokrat Sosyalist Fırkaları* işledi. Bu Partilerin kurulmasından sonra da, Sosyalizm bir an durmayarak yürüdü, ve yürüyor. O kadar ki, bugün Alman sosyalistleri Rayhştag'a altmış üye gönderebilmiş olmakla övünüyorlar.

Belçika, Avusturya ve İspanya'da da sosyalistlik yaygınlaşmışsa da, Almanya derecesinde değildir. Fransa'ya gelince: orada sosyalistler son zamanlarda epeyce önemli mevkiler işgâlini başarmışlardır. Bunlar arasında memleketin mukadderâtını yönetme eline almış Briyan gibi büyükler gösterilebilir. İngiltere ve Amerika'da Amele Cemiyetleri (*Trade unions*) sermayecilere mukavemet edebilecek bir güce ulaştıklarından sosyalizm mücadeleleri diğer memleketlere oranla daha azdır.

Memleketimize gelince: Bizde de son zamanlar İştirak fikrinin yani sosyalizmin gelişip genişlemeğe başladığı, ve *Sosyal Demokrat Fırkaları*'nın teşekkül etmekte olduğu görülmektedir. Bu cihetle amele hukukunu daha ziyade sağlamayı başarması tabiî ise de henüz hiçbir memlekette bir kabul alanı bulamayan aşırı dileklerin yeni tekâmül ve ilerleme devresine giren memleketimizde bir özel cereyan kazanması katiyyen arzu olunur bir cihet değildir.

Son sözümüz budur: Biz meslek-i tefrid taraftarıyız yani endividüalistiz. Bu meslek yüzyıllarca müddet sürüp giden tecrübelerin ürünlerile etkilenmiştir. Bütün esasları yüzyılların tecrübelerine dayanır. Ve, insanlığın ilerlemeleri için en iyi bir saiktir. Bu mesleğin düzeltmeğe ve değiştirilmeğe muhtaç bazı cihetleri olduğunu itirâf ederiz. Fakat bunun fenalıktan büsbütün arınmış olmaması kendisini ithâma yeter sebep teşkil edemez.

Sosyalizmin de alelıtlâk hasmı değiliz. Bu mesleğin akla yakın dileklerini kabul: ve fakat şiddetli ve aşırı temayüllerini red ederiz."

Müslihiddin Âdil, sosyalizm hakkındaki incelemeleri derinleştirmek isteyenlere, kaynak olarak şu eserleri salık veriyor:

Le collectivisme (Leroy - Beaulieu);

Examen critique du nouveau socialiste (Leroy-Beaulieu);

Le capital (K. Marx);

Etudes socialistes (J. Jaurés);

La tyrannie socialiste (Y. Guyot).

Mithat Cemal'in sosyalizme karşı kalem savaşı

İkinci Meşrutiyet'le, sosyalizme karşı kalem savaşına katılanların arasında Mithat Cemal'i de buluyoruz.

Mithat Cemal, sosyalizm hususunda bilgi edinmek isteyenlere Güstav Löbon'un *Psychologie du sosyalisme* adındaki kitabını salık vermekte; ve, Demolen ile Löbon'u kaynak göstermektedir. O, Edmon de Molen ile Güstav Löbon'dan iktibaslar yaparak sosyalizme karşı giriştiği kalem savaşını yürütmeye çalışıyordu. *Hak* gazetesinin haftalık ilâvesinde yayımladığı yazılardan biri "*Sosyalizm ve Anglosaksonlar*" başlığını taşımaktadır.

-I-

"Sosyalizme ilân-ı harp etmek teavün ve tekâfül-i içtimaî esaslariyle mücadele etmek demek değildir."

Güstav Löbon

Sosyalizm esası ile sosyal tekâfülün insaniyetperver esası arasında münasebet olmak şöyle dursun, sosyalizm fikirlerinin galebesi içtimaî tekâfül esaslarının ilerleme adımını köstekler. Hükûmet'in haşin pençesi altında bir eşitlik kesimi kurmak işçi sınıfların yaşama şedâidini hafifletmedikten başka bir ilerlemeye de engel olur. Türlü türlü sosyal tarikatlara ayrılan sosyalizme bir zamandan beri de "*kolektivizm* müşterekiyyet" fikri halef olmuştur.

Kolektivizm denilen meslek bugün Fransa Parlamentosunda vardır ve oy sahibidir.

Bununla beraber bir zamandan beri kurulan sendikalizm ile kolektivizm arasında müthiş muhalefet vardır. Sendikalistler, kolektivistlerle aralarındaki ayrılığı gazetelerde, kongrelerde ısrarla söylerler. Amiyen Kongresinde -ki, sendikalistlerin 400 murahası vardı- sosyalistler ile sendikalistler arasında uzlaşma kurulması yolundaki teklif her bir ağızdan reddolunmuştu. Bu ihtilâf yalnız Fransa'da değildir, Almanya'da da vardır. Sage diyor ki :

(Manheym'deki 1906 kongresinde Almanya'nın ünlü sosyalizm reislerinden Bebel, sendikacıların her görücü tezahürleriyle karşılaşmıştı.)

Sosyalizmin esas maksatlarından biri "şartlarda eşitlik" kurarak "tabiî eşitsizliği" ortadan kaldırmak ve yok etmektir. Bu maksada ulaşmak için de umumiyetle iki vasıtaları vardı:

1- Şahsî tasarruf ve hususî serveti ilgâ etmek;

2- Mevcut sanayii hükümet eliyle yönetmek. Oysa ki, bu âdeta zenginliğin fakirliğe, ahmaklığın zekâya savaş açmasıdır ki, her millette bu yolda savaşlar olmuştur. Eski Yunanistan'da bu yoldaki savaşlar bağımsızlığın ortadan kalkmasıyla sonuçlandı; Romalılarda Cumhuriyetin nihayet bulup İmparatorluğun kurulmasına sebep oldu.

Sosyalist geçinen öyle kimseler görülmüşlerdir ki, kendi iddialarına ve kendi tuttukları yola inanmıyacak kadar zekâ sahibidirler. İktidar mevkiine gelince kendi iddialarına ve mesleklerine açıktan açığa vedâ etmişlerdir. İktidar mevkiine gelmeden önce beşerî müesseseler aleyhinde isyanlar, ihtilâller yaratmak, devrimler yapmak isteyenlerin işin başına geçince o duyguları ezmek istemeleri tuttukları yola ihanet etmek istemelerinden değildir. Bir ulusun umumî hayatı birtakım kaidelerin ve geleneklerin sürüp gitmesine bağlı olduğu içindir ki, bu zâtlar ayaklanma ve devrim fikirlerine sırt çevirirler. Devrimcilerin mutluluğun birer yalancı fecri olan vaitlerle dolu nazariyeleri ve hezeyanları önünde insan toplumunun sağlam menfaatlerinin inkilâp zelzelesiyle sallandığını gören fertler bir "diktatör" aramaya başlar. Vâkıâ "diktatör" bir zaman için düzeni geri getirir; fakat, aynı zamanda

diktatörlük bir Sedan, bir Vaterlo ve bir istilâ olayı ile sonuçlanır.

Vâkıâ, Romalılar Ogüst'ün cilvesine esef etmemiştiler. Fakat Ogüst'ün zuhuru Kaligula'nın ve Tiber'in ortaya çıkmasına ve barbarların ayakları altındaki ebedî çöküşe ve yıkılışa meydan verdi.

Sosyalizm, Almanya'nın verdiği ürünlerdendir. Teşekkül ve genişleme merkezi Almanya'dır. Bamberjer der ki: "Sosyalizm Almanya'da işçi sınıfında olduğu gibi orta halkta, hatta yüksek sınıflarda bile kabul edilmektedir. Akademiye, Üniversite kürsülerine kadar girmiştir. Hatta, muhafazakârlar bile Marmmonizm'in (*Mammonisme*) aleyhindedir. Hulâsa, sosyalizmin umumî karargâhı, *Kartiye jeneral*'i Almanya'dır. Almanya'da sosyalistliğin nevileri vardır :

1- Devrimci sosyalistler;

2- Muhafazakâr sosyalistler;

3- Protestan sosyalistler;

4- Katolik sosyalistler;

5- Kürsü sosyalistleri.

Rayştak seçimlerinde sosyalizmin müthiş galebesi görülür. Sosyalizmin bütün kolları hesaba katılırsa görülür ki, Rayştak'da çoğunluk partisi sosyalistlerindir.

Almanya sosyalistleri şöyle bir insan toplumu tasavvur ederler: Çalışmayı hükûmet, kurup çevirecek; ücreti, masrafı o belirleyecek; hepsinin ve herkesin mutluluğunu hükûmet kefâlet altına alacak!... Yâni, hükûmet âlemşümul bir patron, bir usta, daha doğrusu sosyalizmin semedanı bir kudret-i bâliğası olacak.

Almanya'da devrimci sosyalistler ötekilerin en önemlisi ve en mantıklısıdır. Devrimci sosyalistlerden ve Sermaye (*Kapital*) adındaki kitabın yazarı olan Karl Marx'ın iki tasavvuru vardır:

1- İçtimaî heyeti devirmek;

2- Devirdiği sosyeteyi yeni temeller üzerinde tekrar kurmak.

Marx'ın düşünüşüne göre:

Sâ'y yâni iş ve emek esastır; kapitali iş yâni işçi yaratır. Bundan

ötürüdür ki kapitali işçinin yâni emek harcıyanların ve çalışanların ortak eline vermek ister ve devleti bir *Patron Üniversel* tanır. İnsan işini Devlet çevirecek; işini neticelerini yânî meydana yığdığı şeyleri, insafı elden bırakmadan, o bölüştürecek.

Marx'ın bu nazariyeleri 1877'de Gota kongresinde Devrimci sosyalistlerin programı biçimini aldı.

Almanya'da Devrimci sosyalistlerin ünlü reislerinden üçü şunlardır:

1- Eski bir işçi olan *Bebel*;

2- Orta halk sınıfına mensub olan *Liyebnec*;

3- Bavyera'nın pek eski ve soylu bir ailesinden gelen ve Almanya ordusunun eski bir subayı olan *Volmar*.

Bu triyomvira'nın yâni üç başbuğun mensup oldukları sosyal seviye Almanya'da sosyalizmin ne merkezde olduğunu gösterir. Orada sosyalizm öyle bir ağaç ki kökünü avâmın mâneviyat toprağına salmış, dalları burjuvazi sınıfını yararak en yüksek ailelere kadar yükselmiş.

Muhafazakârlık ile sosyalizmin birleşmesi muhâl olan işlerden sayılırsa da, Almanya'da *Muhafazakâr Sosyalistler* de vardır. Hatta, mösyö de Bismark bunları peşine takan tanınmış bir zattı. Bunların amacı şudur:

Ne kadar iş âlet ve edevâtı yâni araç ve gereçleri varsa tümünü hükûmetin eline vermek ve şu suretle *Devrimci Sosyalistliği* bertaraf edip bir kenara ittikten sonra, insan toplumunu Devletin kolları arasına atmaktır. Bundandır ki, her meselenin çözüm selâhiyetini fatin nefsinde var sanan Almanya İmparatoru bu sosyalizmin reisidir.

Protestan Sosyalistler'e gelince, bunlara bu adın verilmesi reislerinin resmî kiliseye mensup rahipler olmasındandır. Bunların da mesleği, Devleti umumî bir Patron yapmaktır. *Katolik Sosyalistler*'in mesleği papaz *Ketber*'in *Hıristiyanlık ve İşçi Meseleleri* adındaki kitabı üzerine kuruldu. Bu kitap, sosyalist Lassal'den fikirler alır ve onun gibi semerelerin iştiraki yâni meyvelerin ortaklığına ve sermayeyi işçilerin ellerine tevdî ederek müzmin ücret meselesinin çözümüne taraftardır.

Kürsü Sosyalistleri arasında, fikirlerde anlaşma ve birleşme yoktur. Üniversite Ekonomi Politik Kürsüleri birbirine muhalif ve aykırı fikirlerin cereyan ettiği bir alandır. En miskin ve korkak sosyalizmden Vagner'in en carî ve cesur fikirlerine kadar hepsi mevcuttur. Vagner, münferit tasarrufun aleyhtarı vè müşterek tasarrufun mütaassıp bir taraftarıdır. Ve, sosyalizm meselelerinin sıkı bir iş Nizamnamesiyle ve Hükûmetin müdahalesiyle çözülmesi fikrindedir.

Almanya'nın sosyalizme bir kaynak, bir vatan olmasındaki sebep ne olabilir? Bu sorunun cevabını tarih olaylarında aramalıdır. Almanya'da işçi meselesi öyle bir zamanda çıkmıştı ki o zaman Almanya sosyal gelişmesini tamamlamaya uğraşıyordu. İspanya üçyüzyıl önce, yâni Filip II. zamanında ve Fransa ikiyüzyıl önce yâni XIV. Lui Devrinde yaptığı sosyal gelişmeyi o vakit tamamlıyordu. Bu gelişme merkezî kudretin timsalini mülhakatın harabesi üzerine dikmekten ibaret kalır.

Bugün Almanya tamamiyle Prusya'nın ve Prusya da tamamiyle hükûmet'in elindedir. İşte o zamandan beri Prusya Devleti modern sosyalizmin prensiplerini uyguluyor:

Çağdaş büyük ve sosyal bir kışla! Bütün memleketi kuşatmış bir memuriyet hayatı! Yâni askerlik ve memurluk!

Mithat Cemal'in bu yazısının altındaki tarih: 9 Mayıs 1328'dir. Şimdi yazının ikinci kısmına geçiyoruz :

"İşte bu sosyalistlerin hayal ettikleri "yarınki insan toplumu"nun adetâ bir timsalidir. Bilindiği gibi Prusya'da Devlet insanları tâ çocukluğundan ilkin okul ve sonra kışla vasıtasiyle avucunun içine alır. Fakat bundan başka bir vasıtası daha vardır ki en fazla nüfuz edeni odur. "*Kod Sivil*". Almanya Medenî Kanunu sosyalistlerin programına tamamile hizmet etmektedir. İşte Prusya Medenî Kanunun 14. bâbının 2. faslındaki bazı maddeler:

Birinci madde-Devlet yiyecek ve barınaklarını tedarikten âciz kalanlara yiyecek ve mesken sağlayacaktır.

İkinci madde-Bir işte kullanılmayanlara güçleri ve istidatları ile orantılı işler bulunacaktır.

Üçüncü madde-Tenbelliğin tadını alıp ömrünü işsiz geçirenler

Hükümetin nezareti altında faydalı işler yapmaya mecbur olacaklardır.

Altıncı madde-Birtakım kimselerin sefahatlerini birtakım kimselerin de fakirlik ve felâketlerini ortadan kaldırmak için müesseseler kurmak Devletin hem hakkı hem vazifesidir... ilâ.

Hülâsa sosyalistlerin program dediği şeyi Almanya İmparatorları ve Prusya Kralları Medeni Kanun maddeleri yapmışlardır. Çünkü bunda mutlak kudretlerini sağlamak gibi büyük bir menfaat düşünmüşlerdir. Hatta bir siyasi ve kanunî şekli Beyzadeler orta halktan ve avamdan daha ziyade tehalükle kabule müstait bulundular. Çünkü "askerlik" hayatını sosyal yaşayışta önemli bir kaynak tanıttı.

Almanya'da teşekkül eden sosyalizm Avrupa'nın her yerine Almanya'dan geçti. 1866'da Fransa'da ancak tamamlanmamış şekilde mevcut olan sosyalizm bu asırdan itibaren Karl Marx mektebine mensup oldukları için "Marksist" unvanını alan iştirakiyyun'un himmetlerile bir inkişaf hasıl etti. "Jül Gest" ve "Lafarg" meşhur reislerindendir. 1889'da Paris Sosyalizm Kongresinde "Jül Jest" dinleyicilerin alkışları arasında şu sözleri söylemişti: "Fransa'nın sosyalizmi Almanya'nın sosyalizmidir". "Lafarg" ise Karl Marx'ın damadıdır.

Belçika'da sosyalizm fikirleri anarşi ve radikalizm fikirlerinden ayrılıncaya kadar çok güçlük çekti. Hatta birçok fırkalara ayrıldı. Nihayet, Alman sosyalist reislerinden (Bebel) ile (Bernştayn) 1887'de Belçika'ya bilhassa gittiler ve oradaki taze ve yeni can bulmuş sosyalizm dalına demirden bir intizam özü aşıladılar. Felemenk Hükümetine de sosyalizm Dömlani Yuvanhoviç ismindeki bir papaz tarafından ithal edildi. Bu adam Berlin'e seçim tarzını öğrenmek için gitmişti. Yâni, bunlara yalnız esas hareket hattını değil, seçimlere ait teferruatı bile Almanya öğretiyordu. Lehistan'da da böyledir. (1890) Kongresinde murahhas olan Madan Jan Kuvaska raporunda şu sözleri söylemişti: "Lehistan'da tamamile Almanya'daki propaganda esasları uygulanıyor."

Rusya'da da böyledir, birkaç yıl öncesine kadar Rusya'da "Nihilizm" ve "anarşizm" akımları sosyal devrimi tekeffül ediyorlardı. Halbuki birkaç yıldan beri işin bu merkezde olmadığı Paris Sosyalizm Kongresinde anlaşıldı. Rusya inkılâpçılarının en eskisi olan Lavurof, Rusya'da

sosyalist devriminin başladığını ve tamamile Alman sosyalizminin esaslarına dayandığını söyledi ve Rusya sosyalizminin reislerinden olan Plehanov bir kitap çıkardı ki tamamile Alman sosyalisti Karl Marx'ın nazariyelerini havidir. Sonra, Rusya Demokrat Sosyalistlerinin İttiadı Birliği adındaki Komitenin çıkardığı gazetenin kitabesi tamamile Almanya'daki sosyalizm organının aynıdır: "*Birleşiniz ey her memleketin sa'y-ı zatîsile yaşayan insanları!..*" Romanya'da da böyledir. Hatta Üniversitenin hocaları ve şakirtleri Marx'ın Anjel'in Lassal'in kitaplarını tercüme etmekle uğraşmaktadırlar.

Oysa, birtakım çevreler vardır ki, Almanya sosyalizmini oraya sokamamış: İngiltere, Amerika, Norveç.

Edmon de Malen diyor ki: "Amerika'nın asma çubukları filokseraya ne kadar dayanmışlarsa, Amerikalılar da sosyalizmi o suretle yenmişlerdir." Amerika'da sosyalistler Alman göçmenlerile İrlandalılardan ibarettir. Bundan ötürü Amerika'da Amerika sosyalizmi değil, Amerika'da Almanya sosyalizmi vardır.

Anglosaksonlarda sosyalizmin bulunmamasındaki sebebe gelince: Anglosakson ırkının sosyal teşekkülü şahsî, infiradî, hususîdir. Oysa Alman ırkı öyle teşekkül etmiştir ki, her şahsî çalışmayı *atrophié* etmiştir, dumura uğratmıştır. Anglosaksonlarda ise kuvay-ı umumiye geniş bir inkişafı başaramamıştır. Buna binaen, Almanlar pek tabiidir ki, sosyalizm meselelerinin çözümünü hükümetin müdahalesinde, nizamnamelerde, iş aletlerinin ve edavatının müşterek hale gelişinde arıyacaklardır. Anglosaksonlar da, pek tabiidir ki, bu meselenin çözüm şeklini şahsî teşebbüslerinde arayacaklar ve binaenaleyh kendilerine teklif olunan bu yeni çıkmış "müşterekiyyet" fikirlerini red eyliyeceklerdir.

-İşçi meselelerini Almanların sosyalizmi mi iyi çözer? Yoksa, Anglosaksonların şahıs çalışması mı?

Buna cevap vermek için sosyalizmi incelemelidir. Sosyalizm yeni bir şey değildir. Sosyalizm, iddia edildiği gibi, geleceğin bir müessesesi değil, geçmişin köhne bir yadigârıdır. Sosyalizmin maksadı nedir düşünelim: İş avandanlıklarını, tasarrufu insan toplumuna mal etmek ve emeğin meyvelerini herkesin çalışma ve ihtiyaç derecesine göre bölüştürmek. Oysa böyle bir "sosyal tip" pek eski bir geçmişte vardır.

Kadîm mazide her insan toplumu ortaklaşma temeli üzerine kurulmuştu. Meselâ, Berberîlerde, Araplarda, İslâvlarda, Cermenlerde, İbranîlerde toprakta müştereken çalışılırdı, nihayet toprağın müşterek tasarrufu kabile reislerine verildi ve onlar emeğin meyvelerini bölüştürmeye başladılar. Meselâ, Rusya'da aynen bu tarz mevcut. Orada (Mir) cemiyettir ki, yer onundur ve o yeri her ailede kaç tane kol, kaç tane çalışan bazu varsa o nisbette ve nöbetleşe verir, demek ki, yer gibi iş de müşterek, çalışma da ortak"[8]

Genç Kalemler *ve sosyalizm*

Genç Kalemler'in *sosyalizm* ve *komünizm* hakkındaki eleştirisi, kısaca şuydu:

1) Sosyalizm belirsiz, bulanık bir amaçtır. Bununla beraber, sosyal âdâletin ve sosyal özgürlüğün kurulmasına yaramıştır.

2) Bazı sosyalistler amaçlarını açıkça belirtmişler; bir cennet hayâli yaşamışlar. Fakat, sosyalizm'in sosyal kımıldanışları ütopiye doğru gitmiyor.

3) Sosyalizm yürüyor; fakat teorisyenlerin muhayyilelerinde kurdukları, -gerçekle ilgisi olmayan- cennetlerden de uzaklaşıyor.

4) Pek bayağı ve yalınkat eğitim görmüş, tarihine yabancı zavallılar *enternasyonal akımlara* kolayca kapılmaktadırlar.

5) *Sosyalizm* ve *Komünizm* doktrinleri gerçek bir sonuca erişemez. Bunların nazariyeleri birer faraziyeden başka bir şey değildir.

Genç Kalemler 8'inci sayısında, Demirtaş imzasile, "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler" başlığı altında, şunları yazıyor:

"Sosyalizm, Feminizm gibi müphem gayeler içtimâî hürriyetin teessüsüne hizmet etti.

Evet! Bazı sosyalistler, bazı feministler gayelerini musarrah bir surette tâyin etmişler, birer hayâli irem (*ütopie*) tasavvur eylemişler. Fakat,

8 **Hak** gazetesinin haftalık ilâvesi: No: 6, 25 Mayıs 1328 s.3-5. ve, No: 7 (1 Haziran 1328)

açık bir surette görüyoruz ki, sosyalizmin, feminizmin içtimaî hareketleri bu hayalî iremlere doğru gitmiyor. Evet, sosyalizm hareket ediyor, feminizm yürüyor. Fakat, nazariyecilerin muhayyelelerinde inşa ettikleri mevhum cennetlerden uzaklaşarak!...

Yeni Hayatcılar mevhumeler (fiction) arkasında koşan bu nazariyeciler gibi bir hayâlî irem tasavvur etmeyecek, muayyen bir programla, gayeye doğru gitmeyecek! Yeni hayat bir harekettir."

Genç Kalemler "süslü insaniyet kelimesi"ne ve "enternasyonal akımlara" da karşıydı:

"Beynelmilel ceryanlar niçin, nasıl başlıyor? Pek âdî ve sathî bir terbiye görmüş, tarihinin mukaddes telâkkilerini anlamayan birçok zavallılar, bu müthiş ceryanın tesirine pek kolay kapılırlar. Hayatî ihtiyaçlar, onları daha korkunç enginlere sürükler. Hayatını kurtarmak için kendi manzumesi haricinde bir müesseseye merbut olmak ihtiyacını duyar. Bu yeni ve yabancı muhit onun ruhiyyetinde âmil olmaya başlar. Yavaş yavaş eski hayatın gölgeleri silinir; çocukları büsbütün yeni bir sâha dahilinde didinir. Tarihi imdadına yetişmezse o da, derin karanlıklar içinde kalır: *Beynelmileliyet*..."

Yazara göre: Enternasyonalizmin âmillerinden ikisi de, *âcizlik* ve *zarurettir*. Fakat, bunlar geniş anlamda kullanılmaktadır: "âciz ve zaruret kaybı altında mânevi ahlâkî noksanlar da dahildir." (No: 26, 24 Ağustos 1328 - 1912).

Kaya Alp da "Vatan" başlıklı yazısında, derginin görüşünü teyid etmekte ve tenkidini tekrarlamaktadır: "Sosyalizm, komünizm ve daha sair Umumi Vatan hayalî etrafında toplanan mesleklerin hakikî bir neticeye erişmesi kabil değildir. Bu meslekler erbabının nazariyeleri birer fikri faraziyeden ibarettir." (10 Temmuz 1328/1912).

Türkiye'de sosyalizm

19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılda *Türkiye'de sosyal teori olarak sosyalizm* akımı konusunda ilgilenmek ve bu konu ile ilgili araştırma yapmak isteyenler, dikkate değer birçok simalar yanında

Ali Namık adı üzerinde de duracaklardır.

Ali Namık (1885-1953), birçok defalar sadaret makamını işgal etmiş olan Âyan Reisi (Senato Başkanı) Küçük Sait Paşa'nın oğlu ve Ankaralı Seyyitzade Ali Namık'ın torunudur. Kâmil Paşa II. Meşrutiyet'te, babasının yerine, sadrâzam olunca, Devlet Şûrasından açığa çıkarılmıştır. Çocukluğunu ve gençliğini kitaplar arasında geçirmiş, okumanın tadını almış, kendi deyişiyle, inzivanın ve tetebbunun *templa serena*'sında yaşamıştı. Abdülhamit idaresinin son gününe kadar kimseyle ülfet etmediğini, dostluk kurmadığını söylüyor.

Derken 1908 Devrimi! Hürriyetin ilânı!. Ali Namık, bunun üzerine, sitenin işlerine ve memleket dâvalarına kayıtsız kalma hakkını kendisinde göremiyor; fazilet sahibi ve iyi niyetli her yurttaşın yeri *forum*'dadır, diyor; o devrin birçok aydınları gibi, doğru bildiği fikirleri savunmak için, arenaya iniyor. İnsan vatanına yalnız Devlet Şûrasında hizmet etmez, basın saflarında da memlekete hayırlı olabilir, diye düşünüyor.

Seçkin aydının misyonuna inanmış olan Ali Namık, Batı'daki sosyalist tefekkür akımına ilgi duyan kalem sahiplerinden biridir. Çağdaş Fransız sosyalizminin ve özellikle Jaurès'in etkisi altında kalmıştır. 1918'de, İstanbul'da Fransızca bir kitap yayımlanmıştı: *Vérité Justice, Bonté*.[9] Kitabın bir bölümü Türkiye'de Sosyalizm konusuna ayrılmıştır. Aşağıki sayfalarda "*Le Socialisme en Turquie*" başlıklı bu bölümü kısaltarak aktaracak ve yazarın sosyalizm hakkındaki düşünceleri ile Türkiye'de sosyalizm meselesindeki görüşünü özetlemeğe çalışacağız.

... Sosyalizm bugün bütün hür memleketlerde engelsiz yayılıyor. Her yerde ortaklık prensibi örgütleniyor. Her yerde grevler grevleri kovalıyor. Her gün yeni sendikalar meydana geliyor. İşçi dilekleri keskin ve göz korkutucu bir biçime bürünüyor. Emekçiler, Littré'nin deyişiyle, kaderlerini kendi ellerine almak istiyorlar. Parti gazeteleri vaktin eriştiğini bildiriyor. Hükûmetler kaygı içinde. İrtica kuvvetleri safları sıklaştırmada. Sosyal devrimin tarihi kesinlikle tesbit edilemezse de, bugün değilse yarın, büyük sosyal savaş mutlaka patlak verecektir.

---

9 Constantinople, 1918 (Zellich Fréres). Yazara göre: **hakikat, adalet ve iyilik** üç sihirli kelimeydi. İnsana lâyık idealler bunlardı; ve insan idealsiz yaşayamazdı.

Yirmi yıldan beri muhtelif ülkelerdeki siyasî mücadeleleri incelersek, sosyalizmin her yerde ilerleyişi gibi bir olayla karşılaşırız. Fransa'da Sosyalist Partisi, Almanya'da Sosyal -demokrasi, İngiltere'de *labour-party* bugün hükûmetlerin hesaba katmak zorunda oldukları birer kuvvet haline gelmişlerdir. Sosyalizm yürüyor ve bu yürüyüşü hiçbir şey durduramıyacaktır.

Oy sandıklarının sonuçları sosyalizmin yükselişini açıkça göstermektedir. Kabuk bazan kımıldamaz gibi görünse de altta gerçek ve derin bir kımıldanış var. Ve daha önemlisi de budur. Kafalarda sosyalizm lehine gerçek bir kımıldanış başlamıştır. Öyle bir kımıldanış ki, gittikçe bütün çevrelere yayılıyor, sosyetenin bütün sınıflarını sarıyor. Bugün, sosyalist doktrinlere en sert şekilde karşı koyanlar bile bu doktrinlerde büyük bir gerçek payı olduğunu kabul etmek zorunda kalıyorlar.

İnsanda yüce gönüllü bir içgüdüsü vardır. İşte sosyalizm insanın bu içgüdüsüne uygun düşmektedir. Bu içgüdüsü, insanı, sosyal şartların korkunç eşitsizliğine karşı, servetlerin haksız dağıtımına karşı mücadeleye sürüyor. Ve uygarlık ne kadar hareketli ve aktif görünürse bu mücadelenin gücü ve başarı şansı o nisbette artıyor. Sosyalizm, ideallerin en güzeli olan "tam adalet" idealine uygun düşmektedir.

Sosyalizm büyük bir akımdır. Bu akıma birçok meşru özleyişler girer. Ne yazık ki, yeryüzünde mevcut bütün ülkeler içinde yalnız memleketimiz, bugüne kadar, bu büyük akıma yabancı kalmıştır. Bu da gayet tabiidir. Çünkü gazetelerimiz, bu konuda, kat'iyen ağız açamazlardı. En küçük bir imâ ve telmih yasaktı. Sansür tepemizde gözetleyip duruyordu.

Fakat 24 Temmuz 1908'den beri Türkiye'de değişen bir şey var. Artık basın hürriyetine kavuşmuş bulunuyoruz. Sosyalist düşünceler yayılabilecektir. Umarız ki gereken gayret harcanacaktır. Yakında, İzmir'de, *Irgat* adlı bir gazetenin çıkacağı bildiriliyor. Bunun peşinden sosyalist gazeteler ister istemez sökün edecektir.

Daha şimdiden ukalâların sözlerini işitir gibi oluyorum: Memleketimiz -diyecekler- Avrupanın en az sanayici memleketidir; bundan ötürüdür ki sosyalist teoriler bizde uygun bir yayılma zemini bulamazlar.

Bu itiraza cevap vereyim. Türkiye'de, diğer memleketlere nisbetle

çok daha az işçi olduğu doğrudur. Bununla beraber bizde bir çalışanlar sınıfı, bir emekçi sınıfı yok değildir. Köylüler, gündelikçiler, müstahdemler ve küçük memurlar Osmanlı proletaryasını meydana getirmektedir. Sosyalist yayın yapacak olan yeni gazeteler, çalışanların menfaatini savunacak, sütunlarını ve iyi niyetle kaleme alınmış yazılarını bunlara sunacaklardır. Bunlar sayıca üstündürler ve hiç şüphe yok ki, yakın bir gelecekte, her yurttaşa oy hakkı verilmesini sağlayacaklar ve bundan gereği gibi yararlanacaklardır. O zaman onlar, kanunun himayesi altında, iradelerini belirtecekler; ve böylece, biraz refaha ve daha tam bir "sosyal adalete" kavuşacaklardır.

Biz büyük bir şey başardık. Bir devrim yaptık. Ulus egemenliği aracı olan siyasî hürriyeti kazanmış bulunuyoruz. Bunu elimizden kaçırmak büyük cinayet, büyük şuursuzluk sayılır. İstibdadın karanlık günlerini, o lânetli geçmişi sevinç gözyaşlariyle gömdük. Onun hortlaması vatanın ölümü olacak, *Finis Turquia* demek gerekecektir.

Bu imkânsız öyle değil mi? Türkiye hürriyet içinde yaşayacak, adalet içinde ilerleyecek... Demek ki şimdi, Anayasanın sağladığı legal hürriyetleri kullanmak, bunlardan faydalanmak gerekmektedir. Daha geniş hürriyetleri elde etmenin yolu budur.

Fakat bir saatte, bir günde değil. İlerleme sıçramalarla olmaz, birbiri ardısıra gelen merhalelerden geçmek gerekir. İlerleme ancak, tam vaktinde yapılacak ve her biri ihtiyacı karşılayacak olan ıslâhatın mantıkî zincirlenmesiyle sağlanacaktır. Yani; a) Yapılacak reformun zamanı çok iyi seçilecek; b) Her reform behemehal bir ihtiyacı karşılayacak; c) Reformlar, bir zincirin halkaları gibi mantıkî olarak birbirine eklenecektir. Niçin? Çünkü, bir reform ne kadar önemli olursa olsun, ne kadar tam ve eksiksiz görünürse görünürsün, hiçbir zaman kemalin zirvesine erişmiş bir antite olamaz; yani mükemmel bir bütün olarak kabul edilemez. Reformun değeri yalnız ihtiva ettiği şeyde olmayıp, bundan başka ve özellikle, önceden haber verdiği şeydedir. Bir reform, ister istemez, diğer reformları gerektirmektedir. "Bir reform bir işin başlangıcı ve başka bir işin de devamıdır."

Clémenceau, birkaç yıl önce, Mecliste, Jules Ferry'nin nutkuna verdiği cevapta, şöyle demişti: "Dinlenmeden bahsettiniz, Bay Bakan! Hür milletler için dinlenme yoktur. Dinlenme monarşik bir düşüncedir.

Halk ve millet, bütün canlı organizmalar gibi, durup dinlenme tanımaz." Ünlü bir hatip olan Clémenceau bunları söylediği devirde, reformcu ve sosyal Fransız Partilerini henüz hayal kırıklığına uğratmamıştı. Bugün biz bu sözleri alıyor ve olduğu gibi benimsiyoruz. Arkası kesilmeyen reformlarla halkın moral değerini artırmak ve hiç vakit kaybetmeden moral yaşama şartlarını düzeltmek için, sarsılmaz bir irade ile işe koyulmalıyız.

Her devirde ve her memleket için en büyük dâva yoksulluğun ortadan kalkması dâvasıdır. Bir devrimin peşi sıra gelen günlerde ise bu dâva özel bir aktüalite karakteri kazanır. Yoksullara yardım için ne yapacağız? Sefalete çare bulmak için, hükûmet ne yapmak tasavvurunda? Bundan daha tutku uyandırıcı bir problem olamaz. İktidarlar tarafından dikkat ve ihtimam ile ele alınmağa lâyık daha önemli bir problem olamaz. Zira, sefalet meselesi, ekmek meselesi hemen bütün sosyal mesele demektir.

Victor Hugo, 48'in ferdasında, Yasama Meclisinde, şöyle diyordu:

"Sarsılan devleti eskisinden, daha çok sağlamlaştırdınız. Hiçbir tehlike önünde irkilmediniz, hiçbir görev karşısında tereddüt etmediniz. Düzenli sosyeteyi, meşru hükümeti, müesseseleri, kamu dirliğini, hattâ medeniyeti kurtardınız. Harikulâde bir şey yaptınız. Güzel ama, hiçbir şey yapmış sayılmazsınız. olgunluk çağında olan ve çalışan kimseler ekmeksiz kaldıkça hiçbir şey yapmış sayılmazsınız. Ömür boyunca çalışıp da ihtiyarlıyanlar başlarını sokacak bir dinlenme evi bulmadıkça! Namuslu fakir ailelerin, saf kalpli köylülerin, temiz yürekli işçilerin, mert kimselerin yardımına yetişecek kardeşçe yasalar, evanjelik yasalar yürürlükte olmadıkça!"

Ve biraz aşağıda :

"Cüzzam nasıl insan bedenini kemiren bir hastalıksa sefalet de sosyal bedeni kemiren bir hastalıktır. Cüzzam yok edildiği gibi, sefalet de yok edilebilir."

Hastalık, evet! Fakat, nozografinin bütün hastalıklarından namütenahi amansız bir hastalık! Bütün bu hastalıklar, insanlığın dörtte üçüne ıstırap çektiren yüz kızartıcı yaraya nisbetle ancak lâşey me-

sabesinde tahribat yapabilir.

İstibdadın boyunduruğunda iki büklüm yaşayan memleketlerde halk ıstırap çeker ve tevekkülle boynunu eğer. Istıraba tevekkülle boyun eğişten daha hazin ne vardır? Hür memleketlerde ise halk, yavaş, yavaş haklarına şuur peyda eder, başını kaldırır ve haklarını arar. Bu adalet gösterisinden daha güzel bir şey tasavvur edilebilir mi?

İşte sosyalizm burada aksiyona geçiyor. Bugünkü sosyeteyi şununla suçluyor: İşi ve emeği henüz azatlığa kavuşturmamak. Gerçekten, yüzyirmi yıldan fazla bir zaman var ki, İnsan Hakları Beyannamesi Fransız yurttaşlarını kurtardı; yüzyıllar var ki İngiltere'de siyasî hürriyet güneşi doğmuştur ve bununla beraber emekçi sınıfların durumu orada daima namütenahi acıklı olarak kalmıştır. Adım başında servetle yoksulluk yanyana. İlk olarak, şöyle böyle bir sosyal adalet gerçekleştiren Fransa ve İngiltere'de sosyetenin çeşitli tabakaları arasındaki tezat meydanda. Son derece âdilâne görünen ihtişamlı yasaların ardında ne korkunç gedikler, ne büyük haksızlıklar; Ve Fransa için, İngiltere için doğru olan öteki memleketler için daha da doğru. Her yerde paryalar var. Batı'da olsun, Doğu'da olsun gözlerin önüne küstahça, hayasızca serilen lüksün yanında kapkara sefalet! Batı'da olsun, Doğu'da olsun milyonlar ve milyonlarca insan yokluk ve yoksunluk içinde doğar, yaşar ve ölür. Yüz milyonlarca insan ki, hayat onlar için bir gözyaşı vâdisidir; ve çocuklarının aynı acıları, aynı ıstırapları çekeceklerini bilerek gözlerini yumarlar. Tanrı adaleti! İnsan merhameti! Bu şeyler olmasa olmaz mı? Sefaleti kökünden kazımak mümkün mü?

Sosyalistler "evet!" diye cevap veriyorlar. Bütün çıplaklığı ile meseleyi ortaya koymak, açlık insanın en korkunç düşmanıdır diye haykırmak şerefi onlara düşüyor.

Sosyalistler diyorlar ki:

Her an atölyeden veya fabrikadan kovulabildikten; kaldırımlarda açlığın pençesine düştükten sonra siyasî hürriyete yani temsilcilerimiz vasıtasiyle iktidar hakkına sahip olmanın ve Bakanları iktidar koltuğundan kovmanın ne hükmü var? Karın doyurma ihtiyacı, gerçekten, en yüce hâkimdir. Canlı düzenin düzenleyicisi odur. Bu ihtiyaca nasıl çare bulmalı? Ne yapmalı? Semavî dinler kerem ve sadaka denilen devayı sundular. Yüzyıllar boyunca denenen tesirsiz bir deva. Devlet boşuna

denedi, kişiler boşuna uyguladı. Kamu iyilikseverliği, metotla örgütlense de, belki sefaleti biraz azaltabilir. Fakat yoksulluğun kökünü aslâ kurutamaz. Kişinin sadakası ve iyilikseverliği ise, sosyal meselenin çözümü olarak daha da etkisizdir. Sosyalistler meseleye Tanrı'yı karıştırmayıp sadece insan hakkından bahsediyorlar, halka sadaka vererek değil de iş bularak yardım etmeği istiyorlar. Dinin sunduğu eski devanın karşısına -servetlerin daha âdil bir şekilde dağıtımına dayanan- bir iktisadî tezle çıkıyorlar.

İnsan, ihtiyacın dürtüsü altında çalışıyor; tabiatın unsurlarına karşı savaşıyor, tabiat kuvvetlerini dize getiriyor. Ve servet istihsal ediyor. Fakat, bu servetler -bugüne dek olduğu gibi hâlâ bugün de- adalete aykırı yasalar sayesinde bir azınlığın elinde birikmektedir, ve mutlu azınlık, istihsal başında kan ter içinde servet yığan yığına karşı, bu servetleri haksız yere elinde bulundurmaktadır. Derdin kaynağı nerede? Derdin bütün kaynağı parmakla sayılacak bir azınlığın bütün yurttaşların emek mahsulünü kendi önüne çekip sömürüşüne ses çıkarmıyan toplum tarzında ve sosyal düzendedir.

Sosyalist doktrinler taraf tutmadan incelenirse, bunlarda ütopilerden yani ham hayallerden daha başka şeylerin de bulunduğunu anlamamak imkânsızdır. İktisadî hürriyet siyasî hürriyetin tamamlayıcısı değil midir? Muazzam emekçiler ordusu iktisadî hürriyete kavuşmadıkça politik hürriyet bir tuzaktan başka bir şey olamaz. Politik hürriyet ağaçtır. Bu ağacın meyvesi ise ekonomik hürriyettir. Gerçekten, en mükemmel şekilde örgütlendiği memleketlerde bile, siyasî hürriyet sosyal adaleti gerçekleştirmiş midir? Hak eşitliğinin müjdelediği refah eşitliğini getirmiş midir? Bu soruyu cevaplandırmak için uzun uzadıya düşünmeğe mahal yoktur.

Bir toplum ki, orada bazı kimseler kapitale sahiptirler ve kapitalsiz diğerleri ne çalışabilirler, ne de yaşayabilirler; bir toplum ki, orada pek cüz'î bir azınlık milyonlarca yurttaşın günlük emeğinin arslan payını koparır; böyle bir toplum, yeter derecede geniş hakkaniyet ve akıl temeli üzerine dayanmış bir toplum olarak kabul edilebilir mi?

"İş vasıtalarının, bütün iş vasıtalarının, toprağın, fabrikaların, maden ocaklarının ve bütün meskenlerin idareci bir kapitalist azınlığı tarafından değil de, kümeleşmiş ve federe işçilerin tümü tarafından sahip

olunduğu" bir dünya, bütün insanların arzın bütün nimetlerinden faydalanacağı bir dünya insanın taşıdığı ideale daha uygun değil midir? İşte bütün mesele budur! İşte sosyalistlerle sosyalist olmıyanlar arasındaki bütün anlaşmazlık.

İnsanlığı kemiren sosyal dert acıma bilmez bir tabiat yasasının sonucu değildir. Istırap çeken insanlığın sefil durumu kaynağını nereden alıyor? Bencilliğin zorla kabul ettirdiği ve cehlin, gevşekliğin ve geleneğin de kolayca kabul ettiği yalan kurullarından. İşte, bütün ülkelerin ve bütün ekollerin sosyalistleri bunu öğretmeğe, bunu anlatmağa çalışıyorlar.

Gerçek olan şu ki, bir azınlığın elindeki kapital insanlığı boyundurukta tutmak ve sömürmek için bir araçtır. Şu halde, bu azınlığın elinden kapital alınmalı ki, insanın insan tarafından sömürülmesi sona ersin. Ancak o zaman her yurttaş aynı şartlar içinde çalışabilecek, emeğinin ve zekâsının bütün kazancını alabilecektir. Bugünkü sosyetede kapitalistlerin bütün çabası kapitalist olmıyanların emek mahsulü ile kendi kapitallerini artırmağa yarıyor. İşte sosyalistlerin ortadan kaldırmak istedikleri en büyük haksızlık.

Bugünkü sosyetede servet kişinin kabiliyetiyle ve çalışkanlığıyla orantılı değildir. Nice tenbel ve aptal insanlar var ki milyonluk servetler bunların elinde. Sosyalistler servetin adalete daha uygun bir şekilde dağıtılacağını umuyorlar. İstihsal organize edildiği zaman servetlerin muazzam nisbette artacağını da umuyorlar. Onların istediği toplumda işçiler emeklerinin tam değerini aldıkları için -işi tenbelliğe vurmak şöyle dursun- azamî gayret harcıyacaklardır. Jaurès:

"Şu kanıdayız ki -diyor- kurulacak sosyetede yalnız adalet artışı olmıyacak, istihsal artışı da olacak. Öyle bir artış ki, en yüksekleri en yoksulların kesimine indirerek değil de, umumî durumu bugünkü imtiyazlıların ortalama refah kesimine tedricen yükselterek insan durumunu eşitleştirmeğe elverişli olacaktır."

Sosyalistlere karşı: Siz gelecek sosyetenin örgütlenmesini duru formüller halinde çizemiyorsunuz diyorlar. Böyle bir tenkit çağdaş sosyalistler için varit görülemez. Zira, bugünkü sosyalistler yeni sitenin yapısını ana çizgilerinde mükemmelen göstermişlerdir. Sosyalizm,

geçen yüzyılın ikinci yarısında, o zamana kadar kurtulamadığı bulanıklık ve oynaklık karakterinden yavaş yavaş sıyrılmıştır.

Bugün sosyalizm deyince ne anlaşılmalıdır? Hangi sistemlere sosyalizm diyeceğiz? Ferdi haklar yerine, eşya üzerinde kolektif haklar kurulmasını gerektiren her sistem sosyalizmdir; ve, bu kolektif hakların mülkiyeti ve işletmelerin idaresi devlete, komünlere, veya serbest ortaklıklara ait olduğuna göre az veya çok geniş komünoteler lehine bu hakların kurulması gerekecektir. Başka bir deyişle, sosyalist rejimde, taşıt vasıtaları millî komünoteye aittir ve onun idaresinde işletilecektir. İstihlâk eşyası da -ürünün herkese ihtiyaçlarına göre bölüştürülmesi tarzında- devletin, komünlerin veya ortaklıkların bütün üyeleri için müşterek olursa, o sistem komünizm adını alır ki, sosyalist rejimin son kertesi budur. Yalnız istihsal ve taşıt vasıtalarını hedef alan sistemin adı kolektivizmdir. Kolektivizm denilen sistemde kişiler ürünlere ve menkul mallara sahip olabilirler. Her sosyalist okulun yarına ait görüşleri başka başkadır. Sosyalizmden sosyalizme fark vardır.

Son otuz yıl içinde toplanan sosyalist kongrelerinin en önemlilerinden biri Erfurt kongresi olmuştur. Bu kongre, programını hiçbir suretle iki anlama gelmiyecek şekilde şöyle özetliyor?

"Ancak, -toprak, maden ocakları, âletler, makineler, taşıt araçları, gibi- istihsal vasıtaları üzerindeki özel kapitalist mülkiyetinin sosyal mülkiyet haline gelişi ile ve ticari istihsalin sosyete tarafından ve sosyetenin kendisi için yapılan sosyalist istihsal haline gelişiyledir ki, büyük işletme ve sosyal emeğin gittikçe artan verimliliği bugüne dek sömürülen sınıflar için bir yoksulluk ve baskı kaynağı olmaktan çıkıp her cihetçe mutlu gelişme ve ilerleme ve bir yüce iyilik kaynağı olacaktır."

Günümüzde sosyalist okulları ve partileri artık hor görücü ve muammalı bir tavır takınmaz olmuşlardır. Konuşuyorlar ve faaliyet gösteriyorlar. Karl Marx, sosyalist organizasyonun azıcık tafsilatlı bir taslağını bile çizmek istememişti. İtiraf etmeli ki, sosyalizm uzun müddet bir muayyen doktrin olmamıştı. Bugün dünyayı devrimleştirecek ve değiştirecek olan formülü bulmuş gibidir; ve gittikçe artan bir organizasyon ve propaganda çabası sayesinde, Avrupa memle-

ketlerinde iktidara doğru yürüyor.

Yarın kapınızda olacak!

Sosyalizme diş bilemiyelim. Bilâkis!.. Ona inanalım. ona iman edelim. Ona umut bağlıyalım. Sosyalizmin başarısızlığı, insan zekâsının başarısızlığı olacaktır. Zira, bugün insan umudunun en yüksek zirvesinde görünen ancak sosyalizmdir. Günün birinde zincirleri parçalıyacak ve insanlığı esaretten kurtaracak olan odur. Yığınların daha yüksek bir hayat, daha tam bir adalet özleyişini gerçekleştirecek olan odur. Yarınki sitede hüküm sürecek odur. Sosyalist doktrinine güvenelim. Mücadelemizde hak ettiği yeri alsın.

Fakat bugünkü şartlarda hürriyete henüz kavuşmuş bir millet için büyük bir siyasî devrimin peşi sıra ister istemez gelen karışıklık ortasında derhal sınıf savaşına atılmak memlekete zararlı olabilir. Biraz iyilik beklerken çok kötülük doğabilir. Her ne pahasına olursa olsun buna meydan verilmemelidir. Amaca iyi niyetle varmalıyız. İktidarlar öngörürlü olmalıdır; bugünden tezi yok, büyük sosyal reformların temellerini atmalıdır. Gecikmeden, insan dayanışmasının güzel, büyük, gerçek eserlerini yaratmağa koyulalım. İktidar ilk olarak köylerimizi harabîden, tefecilikten kurtarmakla işe başlasın, köylüyü bu beliyeden kurtarsın. Vergi meselesinde, nisbî eşitlik gerçek eşitlik demek olmadığına göre, progresif vergi prensibini kabul etsin. Vergilerde müterakkilik yani ilerleyicilik esasını benimsesin. Zira bugünkü vergi sisteminde, zengin, artan malının sadaka bile denemiyecek kırıntısı ile vergisini ödüyor; fakir ise somunundan koparıp veriyor.[10]

İktidar, aynı zamanda, yabancı kumpanyalar nezdinde müdahalede bulunmalıdır. Bu kumpanyada çalışanların yaşama durumunu derhal düzeltmek şarttır. Böylece grevleri vukuundan önce önleme yoluna gidilmelidir. Bizde iş örgütlenmemiştir. Ne korporasyon adını taşımağa lâyık korporasyonlar, ne de henüz rüşeym halinde sendikalar var. Bu şartlar altında, patlak verecek grevler uzun müddet süremez, genişleyip

---

10 Ali Namık, eserinin başka bir bölümünde **sosyalizm ve progresif vergi** meselelerini ele almakta; ekonomik ve sosyal meselelerden habersiz yaşayan mebusları ve gazetecileri eleştirmektedir. Bunlar, saldırılarında, sosyalizm ile progresif vergiyi ayırmıyorlar, her ikisine birden çatıyorlar. Bunlar, bu iki şey arasında yakın akrabalık görüyorlar; progresif verginin sosyalizmin yerine kullanılabileceğini savunuyorlar, ve çok aldanıyorlar. Ali Namık'a göre: Müterakki vergi burjuvazinin de kabul ettiği en adilâne ve en popüler vergidir. Emekçi sınıfların durumunu düzeltecek reformların en önemlisi budur.

yayılamaz. Fakat bu grevler hattâ kısmî de olsa, çabucak sona da erse, sıksık tekrarlandığı takdirde, gerek ekonomik durumumuz ve gerekse kamu düzeni için üzücü sonuçlar doğurabilir. Hem memleketin yüksek menfaati adına hem de yeni rejimin menfaati adına ne pahasına olursa olsun, bundan kaçınılmalıdır.

Bu rejim yığınlarda büyük ümitler uyandırdı. Çalışanların gözleri önüne harikulâde ufuklar açtı. Yığınlar bir şeyler bekliyor, bir şeyler umuyor. Müteredditve mızmız bir politika ile onların umutlarını boşa çıkarmamalı. Kardeşlik ve adalet sözleri karın doyurmaz. Yığınları yoksulluktan kurtarmak gerekmektir. "Boş vaitlerle katıklaştırılmış şarabı" onlara, gönül rızası ile, yutturamayız. Büyük hayal kırıklıklarından doğan büyük kızgınlıkları önleyelim. Halk için bir şeyler yapalım!...

Görülüyor ki, sosyalizmi büyük bir coşkunlukla savunan Ali Namık, meseleyi önemle ele alıyor; sosyalizmin ne olduğunu ve sosyalistlerin ne istediklerini anlatmağa çalışıyor; ve bu arada, komünizmin ve kolektivizmin tariflerini vermeği de unutmuyor.

Ali Namık, Marxçı sınıf savaşını -memleketin özel durumuna ve günün şartlarına- uygun bulmamaktadır.[11]

Sınıf savaşı hemen gerekmez, diyor; bundan fayda yerine zarar doğma ihtimalini düşünüyor. Gene memleketin özel durumu ve o günkü şartlar karşısında, sınıf savaşı okulu olan grevlere de taraftar değil: Uluorta grevlerin başarısızlığa uğrayacaklarından korktuğu için. Buna karşılık çalışan yığınların ve fakir halk tabakalarının lehine, vakit kaybetmeden, reform hareketlerine girişilmesini istiyor ve bunda ayak diriyor.

Ona göre: mülkiyet sahibi idareci sınıflar progresif yani basamak basamak ilerleyici tedbirlerle, geniş ve faydalı müsaadekârlıklarla emekçi yığınların ıstıraplarını azaltabilirler ve azaltmalıdırlar. Böylece, kapitalist mülkiyet yerine sosyal mülkiyetin geçmesini merhale merhale hazırlıyan sosyalistlerin özledikleri siyasî devrim gecikecek veya hiç değilse barışçı bir çözüme yönelecektir.

Ali Namık, insanın vatanı yalnız *mekân* içinde değildir -diyor- Bir

11 Yazar, bu hususta birçok memleketlerden (İsviçre, Almanya, Hollanda, İtalya, Belçika, Danimarka, İsveç, Norveç, Avusturya, hattâ Yunanistan ve Bulgaristan gibi memleketlerden) örnekler vermekte en büyük Batı düşünürleri ile en ünlü ekonomistlerin sözlerini zikretmektedir. (s. 387-389

de *zaman içinde vatan* vardır. Yani, bir toplum -demek istiyor-, hangi toprak parçası üzerinde yaşarsa yaşasın, hangi dili kullanırsa kullansın *çağdaş meselelere* sırtını çeviremez, gözlerini kapayamaz ve aslâ *yeni akımlar*'ın dışında kalamaz.

Ali Namık'a göre:

Türkiye, muhtemelen sosyal meselenin umumî seyrinde doğrudan doğruya hiçbir rol oynamıyacaktır. Fakat buhar ve elektriğin mesafeleri hiçe indirdiği bir dünyada -diğer Avrupa devletleri iş araçlarını işçilerin ellerine geçirttiği takdirde-, ister istemez, köhne sosyal şekiller yerine, yeni bir düzen koymak zorunda kalacaktır.

Marx sağ olsaydı...

Karl Marx'ın yüzüncü doğum yıldönümü (5 Mayıs 1918) münasebetiyle, *Vakit* Başyazarı Ahmen Emin (Yalman), "Sosyalizm ve İçtimaî Siyaset" başlığı altında bir yazı yayımlamıştı. Bu yazı, o tarihte, Ahmet Emin'in sosyalizm ve sosyal politika anlayışını yansıtmakta, -dehasını kabul ettiği- Marx'ı reddedebilmek için nasıl bir çaba harcadığını göstermektedir:

"Bugün meşhur Alman sosyalisti Karl Marx'ın yüzüncü doğum yıldönümüdür.. Yaşadığı sürece aralıksız takibata uğrayan, kendi memleketinde yaşamak imkânından mahrum edilen, Fransa'dan ve diğer sığındığı memleketlerden kovulan Marx'ın hâtırası bugün dünyanın her tarafında, gerek fikrine iştirak edenler ve gerek etmiyenler tarafından saygı ile yâd edilecektir. Karl Marx'ın neşrettiği fikirlerin mahiyeti ve sonuçları ne olursa olsun, herhalde şurasına şüphe yoktur ki, Marx cihanın yetiştirdiği büyük dâhilerden biridir. Dünyanın her köşesinde milyonlarca işçi arasında yaşamak azim ve şevkini güçlendiren örgütün ortak temellerini Marx kurmuştur. Her memleketin sosyalistleri bu büyük Alman sosyalistine âdeta kutsî bir mevkii olan bir mürşit gözü ile bakarlar. O kadar ki, Karl Marx'ın ancak geniş ekonomi bilgisi olanlar tarafından anlaşılabilecek kadar muğlâk olan "Sermaye" (*Kapital*) adındaki eseri, her memleketin işçisi tarafından bir Mukaddes Kitap gibi okunmakta, ezberlenmekte; ve bu ilmî kitabın

ortaya koyduğu birçok esaslar mugâlâta biçiminde, işçi itikatlarına ve hurafelerine karıştırılmaktadır. Milyonlarca insanın hayatına bu kadar etki yapabilen dâhi, ilme de büyük hizmetler etmiştir. "*İlm-i İktisadın Tenkidi*" ve "*Sermaye*" isimlerindeki kitaplarda, hayatın ve tarihin sırf maddi faktörler yardımıyla izahı hakkında yazılan satırlar hiç şüphesiz "ilmi bakımdan cerhedilmiştir ve pratik bakımdan zararlıdır." Fakat, bu satırlar herhalde ilmin üzerine basarak yükseldiği önemli kademelerden birini teşkil eder. Tarihin maddi izahı, her memleketin aydınlarının gözü önünde yeni ufuklar açmış, yeni ve tesamühkâr anlayışlar uyandırmış ve faydalı tartışmalara konu teşkil etmiştir.

Marx'ın ve onun yoluna girenlerin anlayışına göre: Her devrede üretim için kullanılan usul ve vasıtalar, o devredeki ahlâki, dini ve sosyal hayatın tarz ve şeklini teşkil eder. Sosyalizmin en büyük dayanağı olan bu teorinin ne kadar aşırı ve yanlış olduğu izaha muhtaç değildir. Maddî ve iktisadî faktörlerin hayatta büyük bir yeri vardır. Fakat, hayat o kadar muğlâktır ki, hiçbir zaman yalnız bu faktörlerin ve menfaat fikrinin yardımı ile açıklanamaz. Endüstri faaliyetlerinin gelişmesi sonucunda, gerçekten bugün her tarafta hayatı maddî bir surette anlamak istidadı artmış; ve "maddi anlayışlara dayanan sosyalizm ileri gitmiştir." Fakat, bu akım geçicidir. Manevi şeylere değer vermek meyli, ne şekilde olursa olsun mutlaka dönüp gelecektir. Maddî akımların, öteki faktörlerin zararına olarak ileri gittiği müddet zarfında, dünya yüzünde feyiz, mutluluk ve gerçek ilerleme artmamış; bunun aksine, ahlâksızlık, cinayet, kötümserlik, yıkıcılık genişliyerek, nihayet bugünkü çapta bir savaş zuhur etmesini ve bunun bu kadar sürmesini mümkün kılmıştır."

Karl Marx'ın yanlış yerlerini göstermeğe çalışan Ahmet Emin, "sosyal devrim" nazariyesini de reddetmektedir:

"Karl Marx'ın ortaya koyduğu fikirlerin diğer bir yanlış ciheti, insaniyetin içtimî ihtilâller ianesiyle yükselebileceğidir. Bugün, dünyanın her tarafında, işçi sınıfı bir ihtilâl bekliyor; ve bu sayede, her şeyin bir hamlede salâh bulacağına ihtimal veriyor. Bu zanların ne kadar temelsiz olduğunu, muhtelif zaman ve mahallerde, ihtilâl neticesinde geçici

olarak kurulan sosyalist idareleri ispat ettiği gibi, Rusya'daki Bolşevik rejimi de, şüphe kabul etmez bir surette ortaya koymuştur. Sosyal Hayat yalnız çıkarlar üzerine değil, aynı zamanda alışkanlıklar, gelenekler, mukaddesat, sosyal anlayışlar ve ahlâkî değerler üzerine kuruludur. Bunları hiç hükmüne koyarak ileriye doğru atılan her devrimci adım, havada temelsiz bir bina yapmaya benzer. Böyle adımlar insanları terakkiye ulaştırmaz; aksine geriye doğru atar. Bundan başka, bütün bir toplumun menfaatine bağlı meseleleri, yalnız bir sınıfın çıkarı bakımından çözmeğe kalkışmak, yine Rusya'da görüldüğü gibi, ancak sınıf tahakkümüne, şahsî ihtiraslara yol açar. Umumun refahını ve toplumun ilerlemesini sağlamaz. Karl Marx zamanında, bugünkü bilgi ve bugünkü sosyal anlayışlar yoktu. Bir toplumun; umumiyeti itibariyle, ileri gitmesi ve yardıma muhtaç olanlara sosyal menfaat adına el uzatılması, umumun menfaati bakımından mutlaka gerektiği ve bir memleketin ancak esaslı bir sosyal politika izlemek suretiyle uluslararası mücadelede ileri gidebileceği iyice anlaşılmıştı."

Ahmet Emin'e göre; Marx sağ olsaydı sosyalizmi kökten reddeder ve örneklik bir *sosyal politikacı* olurdu:

"Marx gibi bir dâhi bugün yaşasaydı, mümkün değil, 'sosyalizmi kabul ederek kendini mahdut sınıf menfaat ve anlayışlarına esir etmez'; ortalığa ancak içtimaî siyaset nokta-i nazarından bakardı."

Niçin? Çünkü:

"Sosyal politika, sosyalizmin hedef olarak aldığı bütün faydalı şeyleri programına kabul eder; fakat, husumetkâr bir sınıf tesanüdü yerine, millî dayanışmaya taraftar bulunur."

Ahmet Emin, bundan sonra, "dünyanın her memleketinde belli makamlar tarafından sistem dairesinde yapılan sosyal politika faaliyetlerinin henüz bizim hayatımızda yer tutmadığını" söylüyor; ve "hattâ -diyor- Hükûmetin birinci derecede görevleri arasında telâkki edilmesi gerekeceği anlaşılmamıştır."

Her memleket gibi, memleketimizin sosyal politikasında izlenecek

hedefleri, on maddelik bir program halinde sunan *Vakit* başyazarına göre:

"Bu programı vakt-ü zamaniyle kabul eder ve tedricî bir surette uygularsak 'Karl Marx tarafından ortaya konulan nazariyelerin günün birinde memleketimizde yayılmasının' ve *cehaletle elele vererek tahribat vukua getirmesinin önü* 'şimdiden' alınmış olur."

Ahmet Emin, sosyalizmi zararlı görüyor ve bunun yerine, koruyucu ve şifa verici bir tedbir olarak, *millî bir sosyal politika programı* kabulünü istiyordu. Fakat, bu onun sosyalizmin mürşidine derin bir saygı beslemesine ve Marx'ı -yaşadığı devre göre- haklı bulmasına engel değildi:

"Sosyalizmi mâzur görmek ve bunun yerine bir tedbir-i vâki ve şâfi olarak millî bir siyaset-i içtimaiye programı kabulünü istemekle beraber, şurasını tekrar edeceğiz ki, biz sosyalizmin bugün yüzüncü sene-i devriye-i velâdeti idrak olunan mürşidini pek muhterem görüyoruz; ve Marx'ın kendi zamanına göre, *doğru bir yol tuttuğuna* kail bulunuyoruz."[12]

Bizde sosyalizm

"Zeytinburnu Fabrikası ustabaşılarından birinin İstanbul mebusu seçilmesi birçok tartışmalara yol açtı. Bu tartışmaların en dikkate değer ciheti, Meclis'e bir amele mümessili girmesinin büyük bir çoğunluk tarafından esas itibarile hoş görünmesidir.

Yani amele ve sosyalizm kelimelerini umumî efkârımız bir nesil evvel pek çok yerlerde olduğu gibi soğuk ve çekingen karşılamıyor; bunun aksine işçinin bir kuvvet halinde umumî hayata karışmasını iyi karşılıyor.

Amele işlerine hiçbir münasebeti olmayan birçok zevat matbaamıza başvurdular, "seçim aleyhinde ne isterseniz yazınız, fakat rica ederiz Numan Efendi'ye dokunmayınız" dediler. Bu zevatın hiçbiri Numan

12 Ahmet Emin'in makalesini ihtiva eden nüshada, ayrıca, Karl Marx'ın biyografisi verildiği gibi, daha sonraki sayılarda, resmî de basılmıştır.

Efendi'yi tanımıyorlardı. Particilik duyguları da beslemiyorlardı.

Fakat, amelenin bir temsilci vasıtasile sahneye çıkmasını memleket bakımından hoş bir yenilik ve faydalı bir hareket diye telâkki ediyorlardı.

Meselelerin birbirinden ayrılması gerektiğini ileri süren Ahmet Emin, Numan Efendi'nin seçilme tarzını hoş görmüyor ve şöyle diyordu:

- Hakikî bir amele namzedi için iyi bir propaganda yapılsaydı, seçimde kazanacağı şüphesizdi.

Fakat, amele namzedinin, el altından, gizli entrikalarla seçilmesi ve adeta arka kapıdan Meclise sokulması pek mânâsız bir şey olmuştur.

Sosyalizmin eski Fırkaların âleti olması meselesi de önemle dikkate alınmağa lâyıktır. Yanlış yere Fırka (Parti) ismini taşıyan iki muhelif zümre kuvvet çekmek için her kılığa girmeğe müheyyadır. *Sosyal ve ekonomik bir programa tâbi ve doğrudan doğruya bi programa bağlı bir memleket kuvveti olması gereken sosyalizm bunlara âlet olursa, ne işçiye, ne memlekete fayda sağlar.*

Ahmet Emin, bir yandan İslâmiyetteki toleransı idealize eder görünüyor; bir yandan da, Osmanlı Türklerinin tarihteki lutuflarını öne sürerek, memleketimizde sınıf ve sınıf münafereti denilebilecek bir şeyin hadis olamadığını ileri sürüyor.

Ona göre:

"Memlekette irsî imtiyazlar o kadar yoktur ki, aile isimleri bile bir türlü kurulamamıştır. Bir adamın kendi çalışmasiyle elde ettiği üstünlük ve mümtaziyet kendisile beraber gömülüyor. Aile adı ile beraber torunlarına geçmiyor. Bir iki batna kadar geçse bile, pratik etkisi pek sınırlı kalıyor.

Kazanılan şeylere (nisbi cihetlere) gelince: Bunlardan maddi kısmı üstünlük ve mümtaziyet sağlanıyor. Yani hayatımızda yalnız başına zenginlik bir adam için bir saygı mevkii hazırlamıyor. Saygıyı hazırlıyan irfan ve bilgi seviyesidir.

Sosyal tabakalar arasında hiçbir sınır olmadığı için birçok adamlar, birçok aileler, arizî sebepler dolayısıyle, kolayca sukut ederler. Kimisi düşer, kimisi yükselir. Sınıflar arasına yapmacık bir nefret duygusu sokulamaz:

Dışardaki şartlarla kıyaslamadığımız için değerini lâyıkiyle anlıyamadığımız salim sosyal şartlar dairesinde memleketimizde suni bir sınıf münafereti ihdas etmek imkân haricindedir. Her ne taraftan gelirse gelsin bu yolda girişilen işler kısır kalmaya mahkümdur. *Bu takdirde, bizde sosyalizm başka memleketlerdeki yıkıcı sonuçları davet etmiyecek, ve iyi yönetilirse bütün memlekete yararlı bir sosyal reform ve ekonomik gelişme akımı halinde kalacaktır.* Bir memleketin hayatı o kadar mümtezic bir halde cereyan eder ki, umumi çıkarlarla çatışan sınıf çıkarları ait olduğu sınıf için bile sürekli bir fayda sağlıyamaz. Bu yüzden, *en salim, en doğru sosyalizm programı memleket çerçevesini gözden kaybetmiyen programdır.*

Amerika'da -tıpkı bizde olduğu gibi- gerçek bir demokrasi mevcut bulunduğu için, *sosyalizm* kelimesi sınıf açısına göre değil, umumi menfaat temeline dayanan sosyal reformlar programlarına alem olmuştur. *Toplumun reformlara muhtaç olduğuna inanan ve bu reformlara taraftar olan herkes kendi kendine sosyalist adını verir. Üniversite profesörleriyle öğrencilerin çoğu bu anlamda sosyalisttir.* Bununla beraber, her memlekette görülmüştür ki, yalnız sosyal reform arzuları gereken ıslahatı sağlamaya yetmemektedir. Mevcut noksanlardan bizzat müteessir olanların bunlara karşı mücadele etmesi lâzımdır. İşçi haklarını her cihetle sağlayan sosyal yasalar, her nevi sosyal sigortalar, iskân şartları ile besin ve sağlık şartlarının onarılması yolundaki çeşitli tedbirler, her şeyden ziyade, işçi sınıflarının birlik halindeki teşebbüsleri sonucu meydana gelmiştir. Memleketimizde birçok alanları kapsayan sosyal yasalar yok hükmündedir. Sosyal reformlarla ilgilenen ve bunların yapılmasına çalışmayı iş edinen kımıldatıcı güçler de son derece sınırlıdır.

Ahmet Emin'in yazısı şu satırlarla bitiyor:

"Memlekette amele yani işçi olmadığı ve sosyalizmin olumlu bir varlık sebebi bulunmadığı hakkında yanlış iddialar ileri sürenler, memlekette ve özellikle şehrimizde yani İstanbul'da bulunan ekonomik durumu bilmiyenler ve sosyal reform hususundaki tez elden ihtiyaçlarına dair hiçbir fikir sahibi olmıyanlardır."

Celal Nuri sosyalizmin önemini nasıl belirtmişti?

İkinci Meşrutiyet yazarları arasında sosyalizmi savunanlar olduğu gibi, bu akıma karşı koyanlar ve doktrini incelemedikleri halde eleştirenler de vardı. Bir kısım yazarlar da, konuyu -kendi deyişlerine göre- tarafsız açıdan ele almağa çalışmışlardı. Bu son kategoriye girenlerin en ünlülerinden biri de Celâl Nuri'dir.

Celâl Nuri, Âyan âzasından (senatör) Giritli Nuri Bey'in oğlu; ve ana tarafından, Mesnevî şarihi Abidin Paşa'nın torundur. Prof. Dr. Suphi Nuri İleri'nin ağabeyisi idi. Tükçe ve Fransızca basında yer alan çeşitli eserleriyle tanınmış bir yazardı; her alanda kalem oynatmış bir püblisistti.

Celâl Nuri'nin sosyalizm konusu ile ilgili birçok yazıları var. Biz ilkin, Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniyye'nin ilk basılışına eklediği bir makaleyi ele alacağız.[13]

Makalenin başlığı şu: "Saltanat-ı İstikbâl, İstikbâl-i Saltanat." Yazar, buradaki "Saltanat" kelimesini hâkimiyet yani egemenlik anlamına kullanıyor: "Geleceğin Egemenliği, Egemenliğin Geleceği."

Yazar, bu yazısında, sosyalizmi incelemek iddiasında olmadığını söylemektedir. Ne aleyhte, ne de lehte fikir yürütmek istemiyor. Amacı şundan ibaret: Sosyalizmin 20. yüzyılın ilk yarısında kazandığı olağanüstü önemi belirtmek ve, sosyalizmin, kısa bir süre içinde, milli hâkimiyeti yani ulus egemenliğini ele alacak biricik kuvvet olacağını bildirmek.

Yazar diyor ki:

"Avrupa'daki partilerin ne suretle meydana geldiği ne gibi gelişmelere kavuştuğu, bugün hangi partilerin işbaşında bulunduğu, bir de ne gibi fraksiyonların nüfuz kazanacağı cidden incelemeğe değer bir meseledir.

Bu meselenin teorik olarak incelenmesi, biz Türkler ve Osmanlılar için büyük bir pratik fayda sağlayacaktır. Politika bir dereceye kadar

---

13 **Tarih-i Tedeniyât-ı Osmaniyye**, s.183-191 İstanbul, 1330). Makale, daha önce, **Hak**'ta yayımlanmıştır.

yarını keşfetmek demektir. Geleceğin kuvvetlerini şimdiden inceleyip iyice araşırmalı ki, yakın zamanda kimlere dayanmak gerektiğini anlıyabilelim. Fransa'da on onbeş yıldan beri Radikal sosyalist denilen bir parti var. Bu parti açıktan açığa sosyalistliğini ilân edemiyor. Radikal Sosyalist Partisi idare-i maslâhatçı ve müraî bir partidir. Bununla beraber nüfuz ve çoğunluk kazanmıştır. Hattâ Cumhurbaşkanı da Radikal Sosyalist idi. Almanya'da, Başvekil Baron fon Betman Holveg ne derse desin, Demokrat Sosyalist Partisi gerek sayı, gerek önem bakımından en büyük Partidir.

İngiltere'de, ahali "partikülarist" -yani kendi gücüne toplumun ve hükümetin gücünden ziyade bel bağlar- olduğundan Sosyalizm Büyük Britanya'da ve Anglosaksonların oturduğu kıt'alarda pek o kadar ilerlememişti. "*İngilizlerin Üstünlüğü Neye Dayanıyor?*" adındaki ünlü eserin yazarı Edmon Demolen bu karışık meseleyi eserinde bahis ve münazara konusu etmiş ve İngilizler, her şeyden önce partikülarist olduklarından sosyalizme fazla ihtiyaçları bulunmadığını -hayli gürültü patırtı ile- dünyaya ilân etmişti.

Olaylar bu yazarı feci surette yalanlıyor. İngiltere'de sosyalizm hızlı adımlarla ilerliyor. Hâlâ sürüp giden ve Almanya'ya da geçen siyah grev tezimizin en inandırıcı ve kesip atıcı delilidir.

Yeni dünyada da, sosyalizm, -âdeta şimdiye kadar Almanya'dakine, Fransa'dakine benzer büyük bir saldırış göstermediğine pişman olmuş gibi- akıllara şaşkınlık verecek bir surette ilerliyor.

Dünyanın her yerinde, endüstrisi olmayan Türkiye'de bile bu mesleğin yolcusu olan kimseler var. (Bilmem neden bu hususta Yunanistan bir istisna teşkil ediyor?) Sosyalistlerin hepsi de yarına güvenerek, ve inanarak, canla başla çalışıyorlar.

İtalya'da bile bütün halk, beş buçuk altı ay önce, Trablus için kana ve ete susamış yırtıcı hayvanlar gibi kudurdukları vakit, her türlü engellere rağmen sosyalistler korkmayarak ileri atılmışlar ve umumî greve kadar gitmişlerdi. Bunların bu yiğit davranışları bile anlam taşımaktadır.

Biz, bu yazımızda, sosyalizmi incelemeyeceğiz. Aleyhinde, lehinde de bulunmıyacağız. Maksadımız sosyalizmin şu yirminci yüzyılın ilk yarısında fevkalâde ehemmiyet kazandığını anlatmaktır. Sosyalizm,

her nerede ise, şöyle beş on sene sonra, Avrupa ve hattâ Amerika'da millî saltanatı yani ulus egemenliğini ele alacak biricik kuvvet haline gelecektir. Biz işte biraz bundan bahsedeceğiz.

Bugün bu sosyal ekole girenler örgütlenmiş, dehşetli ve heybetli bir kuvvet meydana getiriyor. Hepsi düzenli sendikalarara, sendikalar federasyonlara, federasyonlar da (ne yazık ki bu iki kelimenin Türkçe karşılığını bulamadık) bir Merkez Komitesine bağlanıyor. Bu organizasyon o kadar kuvvetlenmiştir ki -velev yine sosyalistlerin zararına olsun- dünyanın her yerinde, bir dakikada, bir anda umumî grev ilân edip Hükûmetin başında bulunan muhtelif Partileri, çeşitli Hükûmetleri altüst etmeğe muktedirdir.

Gidiş, böyle bir umumî grevin pek muhtemel olduğunu ve yaklaştığını gösteriyor.

Ünlü bir sosyalist hatibin bir kitabında okumuştum: Bir kuşun, bir civcivin meydana gelmesi için, her şeyden önde yumurtanın içinde bir gelişme devri geçirmesi gerektir. Ancak ondan sonradır ki, bütün varlığını ispat için, başkaldıracak, ayaklanacak, güçlenen gagası ve burnu ile yumurtayı kırıp çıkacaktır. Sosyalistler de şimdi bir gelişme devresi geçiriyorlar. Teşkilâtlarını düzene koyuyorlar. Bir kere bu yolda yapacak bir şey kalmayınca, onlar da tıpkı yumurtanın içindeki rüşeym gibi bir ihtilâl yapacaklar, biraz cebir ve şiddet gösterecekler, nüfuz ve iktidarı, Devlet ve Hükûmeti ele alacaklardır.

İşte adı hatırıma gelmiyen hatip, sosyalistlerin programını, gelecekte tutacakları yolu şu suretle özetliyor.

Sosyalistler burjuva (işte bir kelime ki Türkçesini bulmak henüz bana müyesser olmadı) hükûmetlerinden Hükûmet kapitalistlerden, militarizmden, dayanılmaz bir dereceye gelen silâhlanmadan, sömürgeler ve emperyalizm (cihangirlik) usullerinden bıkmış usanmıştırlar.

Garibi şu ki, hemen işçinin tümü, emekçiler ve çalışan kişiler sosyalist olduğundan, onlardan meydana gelen ordular da artık bugünkü hükûmetlere emniyet bahşetmiyor. Donanmadan pek ziyade korkuluyor.

Sosyalist artık bugünkü usulün eskidiğinden, çürüdüğünden bahsediyorlar; insanlığın bugünkü ve gelecek mutluluğunu sosyalizm

sağlıyacak diyorlar; ve iddialarını, bazen, silâh ve kargaşalık kuvvetleriyle ispat ediyorlar."

Celâl Nuri, sosyalistlerin emperyalizm ve sömürge politikasına karşı tuttukları yolu pek yerinde bulmaktadır.

"Sosyalistler, hele emperyalizm beliyyesine karşı bütün bütün isyan ediyorlar. Sosyalist Partinin Avrupa Parlamentolarındaki Milletvekilleri ve senatörleri hiçbir vakit sömürge bütçelerini, sömürge savaşı için istenilen kanun projelerini kabul ve tasvip etmemişlerdir.

Diplomasi, Devletlerarası aldatma politikası, bu mezhebin (yani sosyalizmin) en ziyade zıddına giden şeydir. Onun için, Hükûmetin başına geçer geçmez, sosyalistlerin yapacağı en birinci iş aldatma siyasetine, entrika hükûmetine bir son vermektir.

Emperyalizm ve sömürge politikasına karşı, cihanı kaplıyan bu Partinin ittihaz ettiği meslek pek isabetlidir.

Gerek Almanya'da, gerek Fransa'da sosyalistler Fas meselesinin sürüp gittiğini bütün o uğursuz yıllarda daima Hükûmete muhalif oldular; onları tenkit ettiler ve maskaraya aldılar. Serserî siyaseti, sergüzeşt arkasında dolaşmak politikasını -ki Ortaçağın zararlı bir mirasıdır- şiddetle reddettiler."

Celâl Nuri'ye göre, geleceğin hâkimiyeti bu Partinin eline geçecektir; gelecekte egemenliğin bu Partide olacağı besbellidir; kesin ve düzenli adımlarla ilerliyen sosyalizmi hiçbir kuvvet durduramayacaktır:

"İşte istikbâl saltanatının bu umumî Parti eline geçeceği ve saltanat istikbâlinin bu Partide müncelî olacağını görüyorum. Zaten istatistik cetvellerine bakılacak olursa bu Parti nüfuz ve kudretinin, üyelerinin daima ve daima arttığını, geometrik bir oranda ilerlediğini görüyoruz. Med yani denizin yükselip kabarmasr halinde -her türlü engellere rağmen- suların ilerlemesi gibi, şimdiki halde, sosyalizmin de kesin, biteviye, düzenli adımlarla gittiği -evet! Kendimizi aldatmıyalım- bir olupbittidir. Cezir ve med yani gelgit denilen yükselme ve çekilme halinde dalgalara karşı gelebilecek bir kuvvet bulunmadığı gibi, sosyalizmin de bu yayılma hassasına karşı gelecek hiçbir kuvvet, hiçbir Parti görülmüyor. Sağ Partiler, her yerde, artık ihtiyarlamış,

sönmüş, tükenmiş, kısırlaşmış bulunuyor. İstibdat mevsimi nasıl mevsimini geçirmiş, nüfuz ve iktidarı hürriyet ve meşrutiyetin eline teslim etmiş ise, bugün de sağ Partilerin hükûmeti sol Partilere teslim ettiğini görüyoruz. Kezalik bu sol Partilerin de mutedilleri ve müfritleri olduğundan, birincilerin de nüfuzu ikincilere bırakmak üzere bulunduğunu müşahade ediyoruz."

Celâl Nuri, yazısının sonunda, şunu anlatmak istiyor ve haykırıyor:

"Sosyalizm akımına yabancı kalamayız! Sosyalizmi incelemek zorundayız! Sosyalizme gereken önem verilmelidir.

Hükûmetimiz ve toplumumuz bu akıma yabancı olmamalıdır. Bu akım, bu umumî hareket, cidden tetkik ve tetebbua lâyıktır. Gelecekte kimlerle, ne gibi rey ve fikir sahipleriyle işimiz olacağını şimdiden bilmeliyiz. Osmanlı toplumu gelecekte ne gibi partilerin, cemiyetlerin, kişilerin kendi aleyhinde bulunanlara karşı muhalif olabileceğini açıkça bilmelidir.

Bugün büyük bir gurur ve azametle dünya siyasetine buyruğunu yürütmek isteyen bazı heyetler ve onların başına konan bazı ulu Devlet adamları, emin olunuz, on, on beş sene sonra o ihtişam kürsülerinden, kuruldukları o tahtlardan inecekler; iktidar makamını başka iktidar erbabına, başka fikirli ve başka nazariyeli adamlara bırakmak mecburiyetinde bulunacaklardır.

Türkiye gelecekle ilgisini kesemez; yarına hâkim olan bu kuvvetler umumî siyaseti, bütün diplomasiyi, onun geleneklerini hattâ askerlik ve cihangirlik usullerini değiştireceklerdir. Onun için hükûmet heyetimiz sosyalizm ile uğraşamamazlık edemez. Adam sen de, sosyalizm nedir? Diyemez. Sosyalizmi önemsiz bir surette telâkki edemez ve etmemelidir."

İşte Celâl Nuri, kendi görüşüne göre sosyalizmin önemini böylece belirtmek istemişti. Bundan yarım yüzyıl önce sosyalizmle ilgilenmek ve onu incelemek gerekliliğini -duymak istemeyenlere- duyurmak istemişti. *İttihâd-ı İslâm* adlı eserinde de yukarıda sunduğumuz yazının büyük bir parçasını aynen bulabiliyoruz.

Şunu da hatırlatalım ki, "sosyalizmin önemi" üzerinde ısrarla duran yazar, diğer bazı eserlerinde sosyalizmi ve "sosyal mesele"yi ele aldığı

gibi, "İslâmiyetle sosyalizmin münasebetleri" konusundaki görüşünü de ileri sürmeği ihmal etmemiştir.

Celâl Nuri'ye göre, sosyalizm, aşırı sosyalizm ve Millî Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin özel durumu

Celâl Nuri'nin sosyalizm, aşırı sosyalizm ve Kurtuluş Savaşı'nı başarmış memleketin bu doktrin karşısındaki özel durumu hakkında ne düşündüğünü *Taç Giyen Millet* adlı eserinin[14] "Siyasî ve İçtimaî Fırkalar" başlıklı bölümünde buluruz. Yazar, bu bölümde, Avrupa'da yüzyıllardan beri politik ve sosyal prensipler ve doktrinler çarpışıyor, dedikten sonra, bunların farkları nedir ve bunları doğuran sebepler nelerdir? Sorusu önünde duruyor. Bu soruya kısaca cevap vermeye çalışırken de, maddeci tarih görüşüne dokunmadan geçemiyor:

"Tarihte bir maddiyûn mektebi vardır ki bütün hâdiselerde iktisadî (yani maddî) saikler arar. Bu mektebin daima doğru düşündüğü kabul edilemez. Fakat mektep çok vakitler hakikati keşfeder. Şüphesizdir ki her türlü fütühat , her dinin zuhur sebebi, her saltanat hanedanının her nev'i icraatı iktisadî saiklerin yani ekonomik faktörlerin eseri değildir. Psikolojinin, tesadüfün, cehlin, mizacın tarihte birçok izlerine tesadüf olunur. Bununla beraber, ekonomik âmiller de tarihte pek büyük bir yer tutuyor. Partilerin meydana çıkışında da, iptida maddî ve ıstıraçî saikleri aramalıyız. Hissî saikler ancak bunlardan sonra teemmül nazarına alınmaya şayandır."

Celâl Nuri, bahsi geçen politik partilerin özellikle Avrupa'ya ait olduğunu; bunları Avrupalı bir zihniyetin ve Avrupa'ya özgü ihtiyaçların doğurduğunu; Doğu'nun, Asya'nın, İslâm dünyasının ve Türkiye'nin ayrı yaşayışları, ayrı tarihleri ve ayrı sosyal şartları bulunduğunu söyledikten sonra, İslâmiyetteki hukuk eşitliğini belirtiyor:

"İslâmiyet, ibâd arasında hukukça eşitsizliği tanımaz. İslâm dün-

---

14 **Tac Giyen Millet** (İnkılâp günleri içinde Ankara'da hasıl olmuş fikirlerin icmali o zihniyetle yapılmış tarihi ve ilmîtecarüb-ü kalemiyye); İstanbul, 1339.

yasında esirler diye bir sosyal tabaka yoktur."

Büyük Fransız devriminde isyan ve kıyam kimin eseridir? Sorusuna yazar, burjuva sınıfıdır diye cevap veriyor:

"Fransız İhtilâl-i Kebîrine kadar hüküm ve kuvvet Kral ile nobles ile klerjde yani beyzadelerle papazlardaydı. Ayaklanma acaba kimin eseridir? Bütün halkın mı? hayır! Fransız İnkılâbı bütün ehali tabakalarının eseri olmaktan uzaktır. Bu İhtilâlin müsebbibi münhasıran orta halk, esnaf veyahut şehirli diyebileceğimiz (burjuva) tabakasıdır." Yazara göre, burjuvazi liberaldir; ve, burjuvazinin imtiyaz mevkiinde tutunabilmesi *liberalizm* sayesindedir. *Sosyalizm* ise, işçi yığınlarının buna karşı ayaklanmasını dile getirmektedir:

"Fakat buna karşı amele kitleleri isyan etmişlerdir. *Sosyalizm* bu isyanı ifade eden kelimedir ki dilimize tercüme edilmesi kabil olmadığından yani lisanımızda bunun karşılığı bulunmadığından, aynen alınmıştır. 1789'da burjuvalar nasıl noblese yani beyzadelere ve ruhbana yani papazlara karşı ihtihlâl etmişlerse bütün dünya işçilerinin ideali de gelecekte bu burjuva tabakasına karşı huruc etmekdir. Almanyalı meşhur Karl Marx tabaka ihtilâfının düsturlarını yani sınıf antagonizmasının formüllerini tedvin etmiştir. İşçi, kapitalin tek elde kalmasına muârızdır ve bütün siyasî beliyelerin ip ucunu bu tekelde görmektedir. Bu ihtilâf ve çatışma günden güne artıyor, korkunç ve tehditkâr bir biçim alıyor. Hürriyet mesleği artık kendilerince köhnedir; işçiler liberalizmi eskimiş ve çürümüş sayıyorlar. Bundan evvel hürriyet için savaşılıyordu; hukukça müsavat yani kanun önünde eşitlik talebedilmekte idi. İşçi ise, şimdi hürriyetle adetâ istihza etmekte ve yalnız hukuk eşitliğini değil ekonomik eşitliği de istemektedir."

Celâl Nuri, bundan sonra anarşizm konusuna geçiyor. Anarşizm, hükümet ve devlet kavramlarından nefret eder ve sosyalizm ile karıştırılmamalıdır, diyor:

Anarşizm ile sosyalizmi karıştırmak büyük bir hatâdır. Anarşizm, hükûmeti nefyeder yani devlet diye bir şey tanımaz, devleti kabul etmez. Sosyalizm ise, bunun aksine, bütün insan mesaisini hükûmet vasıtası ile gördürmeyi kendisine meslek bilmiştir. Sosyalizm işbaşına gelince

bugün fertlerin faaliyet alanında bulunan bütün muameleler hükûmete intikal edecektir. Halbuki anarşizm husul bulursa asayişin idamesi bile hükûmetin vazifeleri sırasından çıkacaktır.

Lâkin bilmiş olalım ki, pek yeni bir mahsul olan anarşizm, pek o kadar taazuv etmiş ve büyüyüp serpilmiş değildir. Bu mesleğin sendikalistler gibi işçi arasında taraftarları varsa da sosyalizm gibi ilerlememiştir. Anarşistlere filozoflar ve düşünürler arasında çokluk tesadüf olunur. Hükûmetler bu meslekten ziyadesiyle gocunduklarından herçibadâbâd inkişafına mâni olmakta ve ne olursa olsun gelişmesini engellemektedirler. Halbuki sosyalistler müsamahaya mazhardırlar. Sosyalistlerin faaliyetlerine bir şey denmemektedir. Fiilî anarşistler maksada ulaşmak için terörü ve şiddeti âlet ittihaz ettiklerinden cinayetlere vesile olmaktadırlar. Sosyalistlerin bir kısmı ise, kanun ve barış yollarından gayelerine ulaşmak isterler. Bunlardan aksiyona cesaret edenlerin elinde iki silâh vardır:

1) Grev. (Her devletin kanunları az çok grev hakkını kabul etmiştir);

2) Sabotaj. (Bunun anlamı iş âletlerini isteyerek bozmak, kırmak, berhava etmek veyahut işi kasden ihlâl eylemektir. Kanunlar bunu kabul etmez. Bizim fıkıhımızda ve kanunumuzda olduğu gibi zarar ve mukabele bizzarar frenk kanunlarında da yoktur).

Yazar bundan sonra aşırı sosyalizme yani bolşevizm ile komünizme geliyor:

"Bir de Bolşevizmden bahsedebiliriz. Bu meslek sosyalizmin ifratı demek olan iştirakçilikdir. Yani, aşırı sosyalizm anlamına gelen komünizmdir. Bolşevizmin en yüksek amacı hükûmetin ilgası ve devletin ortadan kaldırılması olduğuna göre anarşizm ile de birleşebilir. Lâkin bu gayevî ahde varabilmek için Bolşevizm, parti diktatörlüğüne ve terör hükûmetine kadar da gitmiştir. Şu kadar ki bugünkü Rus Bolşevikleri birkaç senelik tecrübelerinden sonra birdenbire sosyal ve ekonomik planlarını uygulamanın güçlüğünü gördüklerinden soldan geri hareketinde muztar kalmışlardır. Henüz meslek belli ve istikrarlı değildir. Rus Şuralar Hükûmeti aslî gayesini unutacak derecede temel umdeden fedakârlıklarda bulunuyor."

Celâl Nuri'ye göre, sosyalizmin umumî bir tarifi yapılamaz:

"Sosyalizmin günâgün talî şubeleri yani ikinci derecede çeşit çeşit kolları vardır. Bunun içindir ki ciddî kitaplar bu mesleği umumî bir tarif ile tavsif etmekten çekinmekte ve yalnız her mesleği ayrı ayrı şerheylemektedirler."

Celâl Nuri sosyalist mesleklerini takviye eden hissiyat ve mizaçlardan da bahsetmeği ihmal etmiyor. Ona göre, muhafazakârlık bazan doğuştan oluyor. Bazı kimseler, hiçbir maddî saik olmadan konservatör olurlar. "Fakat her halde en büyük aaik servet sahibi olanların servetlerini muhafaza etmek kaygısıdır." Buna mukabil inkılâpçılık da fıtrî olabilir, yani insan doğuştan devrimci olur. Meselâ ünlü anarşist reisi Rusyalı (Kropotkin), an'asıl bir prenstir. Lâkin âkidesi ve hissiyatı o kadar devrimciliğe maildir ki "olanca servet'ü sâmânını" yani bütün varını yoğunu, rütbe ve elkabını bırakarak fakirlik içinde yaşamağı refah ve bolluk içinde ömür sürmeğe tercih etmiştir. Diğer Rus Anarşist reisi Bakunin de öyledir. Hattâ mesleği anarşizmden başka bir şey olmıyan en ünlü Rus edibi Tolstoy da namlı asilzadelerden olup emlâkini köylülere teberru etmiştir. Celâl Nuri, bundan sonra gözlerini Türkiye'ye çeviriyor. Onun görüşüne göre:

Memleketimizde şer'an hürriyet vardır; ve bu hürriyet hiçbir suretle zincirlenmiş değildir. Hukukça eşitlik şer'in üssül-esasıdır. Bu hususta kadınlar da erkekler gibi aynı haklara naildir. Kısacası, bizim, Avrupalılar gibi yapacak kıyamlarımız, ayaklanmalarımız ya yoktur, yahut kalmamıştır. Biz yalnız cehalet ve sefalete yani bilgisizliğe ve yoksulluğa karşı ayaklanmak ve savaşmak zorundayız. Avrupa'daki sosyalizm bize uymaz. Avrupa'yı taklit edersek işler yürümez:

"Sosyalizmi Avrupa'da burjuva ve sermayedar, yani kapitalist zümresi doğurdu. Bizde ise bu iki tabaka yok veya yok gibidir. Şu takdirde sosyalizm de Avrupa'daki mahiyetinde olamaz. Biz terakkiyata ve iktisab-ı sâmâna bundan sonra başlayacağız. Bundan sonra ilerleyip zengin olacağız. Usullerimizi, kanunlarımızı o şekilde tedvin etmeliyiz ki sa'y-ü amel ile sermayenin musademeleri mehmaemken ehven olsun. İş ile kapitalin çarpışmaları mümkün olduğu kadar hafif ve zararsız

olsun. Avrupa'nın çektiği belâlar bizim için bir ibret dersi olabilir. Biz kendi sermayedarlarımızdan değil, Avrupa'nın buraya gelen sermayesinden bazı mertebe haksızlık görmekteyiz. İktisadî (kapitülasyon)lar ve tütün inhisarı gibi zâlim idareler memleketimize mazarratbahş olmuştur. Halk idaresi bu zararları büsbütün izale değilse tehvin etmeğe mecburdur. Kökünden kazımasa bile hafifletmek zorundadır."

İşte, -evvelce gördüğümüz gibi- "sosyalizmin önemini belirten," ve -ilerde göreceğimiz gibi- İkinci Meşrutiyet yıllarında , "İslâmiyetle sosyalizmin antiemperyalist savaşta elele vermesi gerektiği" fikrini savunan Celâl Nuri, Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, böyle düşünüyor; antiemperyalist ve antikapitalist bir mücadelenin zaruretine inanıyordu. Ancak, bu kapitalizm henüz serpilmeye başlıyan ve gelişmesi gereken yerli kapitalizm değildi. Sömürgeci Batı kapitalizmi idi. Türkiye yerli sermayenin değil, Batı sermayesinin zulmünden zarar görüyordu. Biz, işle kapitalin kıyasıya çatışmasına meydan vermemeli, "sınıf savaşları"nı hafif atlatmalıydık. Gözümüzü açıp Batı'nın manzarasından ders almalı, kapitalist toplumların uğradığı belâlardan sakınmalıydık. Yapılacak iş şuydu: Yabancı sermayenin karşısına dikilmek[15] ve filizlenen yerli kapitalistleri korumak sureti ile memleketin ekonomik gelişmesini; başka bir deyişle, geri kalmış Türkiye'nin kalkınmasını sağlamak. Böylece, yurdu baştan başa kemiren yoksulluk giderilecek ve henüz başlamamış sayılan sınıf savaşı da alevlenmemiş olacak ve yangın saçağı sarmadan memleket mutluluğa kavuşacaktı. Bu arada geriliğe karşı daima uyanık bulunmak da şarttı.[16]

İşte, *Tac Giyen Millet* yazarı bunları öğütlüyordu.

---

15 Celâl Nuri, aynı eserde, yabancıların memleketimizde okul açmasını da iyi karşılamamaktadır. "Ecnebilerin memleketimizde mektepler açmasını da hoş bir nazarla gördük. Oysa bu mekteplere gidenler eğer Hıristiyan ise milliyetimiz aleyhinde cihazlanıp silâhlanıyordu; eğer Türk ise, milliyetlerine karşı nefret duymasa bile kayıtsız kalıyordu. Bebek tepesindeki Robert Kolej'in Osmanlıların başına gelen belâ ve musibetlerin tarihinde özel bir yeri vardır. Bu mektebi vücuda getiren dini tarikatın maksadı mezhep farkı gözetmeksizin bütün Hıristiyanların Müslümanlara karşı üstünlüğünü sağlamaktan ibaretti. Tarikatın nizamnamesinde bu kayde tesadüf edilir." (s. 166)

16 Eserin yayımlandığı tarihte Saltanat ilga edilmiş; Halifelik henüz kaldırılmamıştı: Yazar, gericiliğe karşı uyanık davranmak gerektiğini söylemekte ve bu vazifeyi Halk Partisi'ne yüklemektedir: "Bizim muhtaç olduğumuz Fırka, halkı istibdat ve mutlakiyyetten kıyamete kadar kurtarıcı teşkilâttır. Hükümet-i Sultaniyyeden, istibdat ve mutlâkiyyetten zarar gördük ve Osmanlı İmparatorluğu'nu bu sebepten yıktık. Kârımız, tamam olmuş, işimiz bitmiştir. Lâkin bir irticaa maruz kalmamak için mutabassır ve müteyakkız davranmaklığımız fariza-i zimmetimizdir. Halk Fırkası irticaa karşı bir sigorta şirketi mahiyetinde olmalıdır." (s. 159-160)

Celâl Nuri'nin anarşizm anlayışı

Anarşizm'i "hükümetsizlik meslek-i felsefesi" diye tarif eden Celâl Nuri'ye göre anarşizm ruh hastalıkları kategorisine girmektedir; ve, kendisini "üstün insan" sayan bir anarşist ruhî hastalık hâleti içindedir. Diyor ki:

"Evet! Bugünkü sosyal düzen, her yönden mantığa aykırıdır, tabiata aykırıdır. Çeşit çeşit haksızlıklara, eşitsizliklere, cinayetlere meydan veriyor. Beşerin bir kısmı ağlıyor. Sosyal yapının fena temeller üzerine kurulması insanların çoğunluğunu bedbaht etmektedir. Göz önünde öyle eşitsizlik levhaları bulunuyor ki, hayattan nefret ettiriyor! Semavî ve tabiî elemler ve kederler sanki az gelmiş gibi öyle sosyal hastalıklar yaratmışız ki...İşte bu dilhıraş manzaralar birtakım zayıf dimağları üzüyor, yoruyor, hasta ediyor. Ve bunların sahipleri sanıyorlar ki bugünkü toplum ortadan kalkarsa, toplumun acıları da kalkacak. Efsus! Maateessüf toplum ortadan kalkarsa elemler ve acılar daha ziyade olacak. Bu acıların giderilmesi değil, onarılması lâzımdır. Bu zihin hâleti, bulunan bu devâ şuna benzer: Hastalığı kaldırmak için hastayı idâm!

İşte bu marazî hâlet *anarşizm filozofik* denilen felsefe doktrininin bâdisidir. Tecrübesiz birtakım müritler bu nazariyeleri ciddiye alıyorlar ve ara sıra bir kurşun sıkıp meselâ, bir Reis Mak Kinley'i bir imparotoriçe Elizabet'i yere seriyorlar.

Bazı gençler sosyal nazariyeleri hazmedemediklerinden anarşist oluyorlar. Birtakımlarında da doğuştan cânilik var. Bunlar kan ve barut kokusundan, yaranın manzarasından pek memnun oluyorlar. Hele meşhur câni şan ve sıfatiyle, binlerce halkın toplandığı ve cinayet mahkemesinde muhakeme olmayı vekâra pek ziyade buluyorlar. Hele gazetelerin kendilerinden bahsetmesi, bütün dünyanın onlara taalluk eden cinâyet meselesiyle uğraşması birtakımları için en büyük bir derunî zevk oluyor.

Rusya'da gençler yüksek felsefeye pek o kadar alışkın olmadıklarından zihinleri nihilizme saplanıyor. Çarların diyarında ise her yerden ziyade âdâletsizlik ve müsavatsızlık göze battığından bu çevre kendilerine

gayet uygun geliyor. İşte bunun içindir ki, Rusya ülkesi ara sıra nihilist vak'alarına sahne oluyor. İmparatorlar, kumandanlar, ünlü kişiler öldürülüyor.

Kezalik Fransa'nın sefil ve aşağı çevresi de bir anarşist yuvasıdır. Yeryüzü sitaresinin âsayişten en yoksun noktası Paris'tir. Araplar Paris'te, kamuoyunun himayesi altında, gün ortasında, bankaları basıp, otomobille paraları, milyonları çalıyorlar, adam öldürüyorlar.

Birçok yerlerde soyluların, zenginlerin lüzumundan pek fazla ve gösterişli israfları anarşistlerin kinini dâvet ediyor. Mutantan ekipajlar, müdebdeb otomobiller, yüksek saraylar, ilâh... hep anarşist nazariyelerile dimağları işba hâline gelmiş biçareleri cinayete sürüklüyor. Bunlardan biri, beş on kadeh absent yuvarladıktan sonra asla düşünmüyor. Ruhunda uyuklayan tarihöncesindeki yırtıcı veya vahşi atasının şahsiyeti uyanıyor, bulvardan geçerken İspanya Kralı XIII. Alfons'un üzerine bombasını atıyor...

Anarşiyi doktrin yapan, meselâ bîhemtâ coğrafyacı Elize Rüklü gibi büyük adamlara acırım. Maateessüf bazı büyüklerde birtakım basit gerçekleri anlamak için sincabî hüceyreler dejenere olmuş.

Hele zihin tecrübesinden yoksun gençlerin anarşist edebiyatına rağbetleri bir sosyal tehlikedir.

Anarşi bir irticadır. Hükûmetin görevi anarşiye karşı bir dalgakıran yapmaktır. Biz hükûmetler arasında gizli andlaşmalar yapıldığını büyük bir memnuniyetle duyduk. Hükmî delillerle anarşizmi red vakıa abes ise de, meşhurlardan birçokları bile buna tenezzül ettiklerinden biz de betarikûlulâ, büyük aczimize bakmayarak bu bapta bir iki söz söyleyelim veya söylemiş olalım.

İnsan, kendi başına, toplumdan uzak yaşadıkça yasaya muhtaç değildir. İstediğini yapar. Özgürlüğü hiçbir veçhile sınırlandırılamaz. Fakat binlerce seneden beri herkesin iddia ettiği vecih üzere insan medeni bir hayvan olduğundan başlıbaşına yaşayamıyor. Toplumlar meydana getiriyor. Bir yerde ki iki insan ferdi vardır; orada münasebetler ve muameleler başlar. Bu muamelelerin tanzim ve tensiki için yasalar tedvin olunur. Biri toplum zararına bencillik ederse, hükûmet denilen zabıta gücü, onun bencilliğini tabiî kesimine irca eder. Bir fert, ferdiyetten çıkıp cemaata girmekle, özgürlük hakkının bir

parçasını içtimaî heyete bırakır; mezkur heyet de ona, birtakım sosyal faydalar sağlar... Bütün bunları tanzim ve tensik için hükûmetler kurulur. Hükûmet sosyal bir zorunluluktur. Her insan iyi olsa, herkes özgürlük haklarının sınırlanmasına razı bulunsa, kısaca her kişi bir feylezof gibi düşünseydi, aslâ ve kat'â hükûmete, mahkemelere, zabıtaya, teyyid edici kuvvetlere hâcet kalmazdı. Kezalik herkes doğru söylese, gelirlerinin derecesini dosdoğru hükûmete bildirse asla tekâlifi tenvire lüzum görülmezdi. Kontroller, gümrükler, tahsildarlar ortadan kaldırılırdı. Maateessüf insan daima iyi, doğru, akıllı, uygar bir hayvan değildir. Fıtratda fena hasletler de vardır. İnsan sürüsü çobana, ikraha, cebre de müftekirdir. Buna binaen hükûmet lâzım mı değil mi? meselesi bir tartışma zemini bile olamaz. (Janjak Ruso insanı iyi bir hayvan, fenalık yapmaya gücü yetmez bir yaratık olarak aldığından anarşizm denilen felsefe okulunun meydana gelmesine sebep olmuştur.)

Şurasına dikkat edilsin ki hükûmetten maksadımız afakî ve nazari hükûmettir, yoksa filân ve falan hükûmet, özellikle sömürge hükûmetleri veya müsbit idareler değildir.

Eğer bir adam hem mutlak surette özgür olmak, hem de toplumun menfaatlerinden faydalanmak isterse haksızlık etmiş olur. Nimet külfete, külfet nimete göredir. Mutlak hürriyetini isteyen, toplumlardan uzak beyabanlarda yaşamalıdır. Eğer böyle bir kişi yapayalnız yaşayabilirse buna bir diyecek yoktur. Fakat yaşayamaz ise sosyal zımnî mukavele ile beşer heyetine girmelidir.

Mutlak hürriyet iddiacısı olup da sosyal heyet içine giren, âdetâ beyabandan bir şehir içine girebilecek bir delik bulan vahşi hayvana benzer.

Anarşistlerin teorilerine göre, kişileri iş ve çalışma hususunda serbest bırakmalı ve umumî sofradan -velev onun üretiminde hizmetleri geçmese bile- nevaleçîn olmağa hakları bulunmalıdır. Bu nazariyeler hiçbir suretle savunulamaz. Açlık saik olmadıkça çalışma biraz güçtür.

Anarşizm yanlış bir teori üzerine kurulmuştur. Anarşizm insanın yaratılışından habersiz olanlar tarafından uydurulmuştur. Filvâki herkes aklıbaşında, âdâleti sever, doğru, hakkına razı, yapılmaması gereken şeylerden kaçınır, bizatihi ahlâk sahibi; fıtratan insan nev'ine

hizmet edici olsaydı, o zaman, hükûmetlere asla ihtiyaç kalmazdı. Fakat madem ki bütün insanlar âkil, âdil, müstakim, ilâhirili, değildir; o halde, toplumu zaptetmek ve korumak için hükûmetlere ihtiyacımız muhakkaktır.

Anarşistler belki âfâkî ve nazarî güzel düşünüyorlar. Fakat bunların kerameti yalnız nazariyede kalıyor. İnsan fıtratını anlamıyorlar, incelemiyorlar, ruh içinde iskandil yapmıyorlar. Yalnız insanların iyi cihetini görüyorlar, diğer kısımlarını görmek işlerine gelmiyor.

Sözümü bitirirken istidrat kabilinden şurasını söyleyelim ki, sosyalizm başka şey, anarşizm başka şeydir. Hatta biri diğerinin zıddıdır. Anarşizm hükûmeti kaldırıyor; oysa ki sosyalizm özellikle onun son safhasında bulunan kollektivizm (*müşterekiyun mesleği*) her şeyi hükûmete irca etmektedir. Şu halde ki sırf şahsî ve zatî işler bile hükûmetin görevleri cümlesinden oluyor. Zaten anarşi ile sosyalizmin (*meslek-i iştirakiyun*) bir münasebeti olmadığını taraftarları her fırsattan faydalanarak beyan etmektedir.

Emil Fage, anarşistlere sosyalistlerin, ahrârı yâni liberalleri diyor. Biz bu anlayış tarzını kabul edemeyiz."

Celâl Nuri'nin sosyalizm hakkındaki düşüncelerini, daha önce, incelemiştik. Anarşizm ve nihilizm için ne düşündüğünü de öğrenmiş bulunuyoruz.

Ona göre; sosyalizm ile anarşizm birbirine zıttır ve bu iki ayrı doktrinin birbirile bir ilişkileri mevcut değildir.

Akçora'nın konferansı

Yusuf Akçora, 16 Ocak 1920'de, "*Rusya'daki İnkılâbın Menşei*" hakkında, Türk Ocağı'nda bir konferans vermişti. Hatip, İhtilâlin esası olan Bolşevikliğin memleketimizde pek yanlış anlaşıldığını teşrih ediyor ve bunda halkın mâzur bulunduğunu söylüyordu. Çünkü - diyordu- başvurulacak ciddî ve tarafsız kaynaklar yoktur. Edinilen bilgiler sırf taraf tutan ve bu akıma aleyhtar olan merkezlerden yayılmaktadır. Avrupa basını ikiye ayrılmıştır. Bunların her ikisi de umumî esaslarda bu akımın aleyhindedir. Bununla beraber, sırf çı-

karları yüzünden, biri şiddetle Bolşevik aleyhtarıdır, öteki de görünüşte lehtedir.

Akçora diyor ki:

- Avrupa'da bu gibi muhtelif gözlüklerle meselenin incelenmesinden doğan fikir aynlıklarına hâkim, umumî bir kanaat vardır ki, o da "Batı medeniyetinin son günlerini yaşamakta bulunması" keyfiyetidir. Nitekim, bundan 1600 ilâ 1800 yıl önce, Doğu'daki Yunan ve Roma medeniyetleri bugünkü ahvâle tamamıyle benzeyen birtakım sosyal sebepler tesiriyle yıkılmış ve yerine Ortaçağ geçmiştir. Bugünkü ihtiyaçların doğurmuş olduğu akımları tamamiyle inceleyen düşünürlerin hepsi de, asrımızda cihanşumûl bir hâdisenin vukua gelmek üzere olduğunu söylüyorlar. Rus İhtilâl ve hercümercini husule getirmiş olan avam sınıfı nasıl mecburî bir ihtiyaç saikasiyle sosyal *şîrazeyi* ve idareyi altüst etmişlerse, Roma medeniyeti de, bir taraftan içte tekevvün eden ve hiçbir uzlaşma zemini bulamayan sosyal *münazaalarla inkıraz bulmuştur*. Bununla beraber, diğer taraftan, barbar adıyla tanınan Cermenlerin Roma'ya karşı dışardan saldırışları da bu yıkıcı hareketin pek büyük bir yardımcısı olmuştur. Bu hareket, zengin sınıfla fukara sınıfı arasında birinin tahakkümü, ötekinin aşırı işten ve kölelikten bıkması üzerine meydan almış; ve o anlarda demokratik esaslarla ortaya çıkan Hıristiyanlık, fukarayı *iltizam* ederek zengin sınıfa son ölüm darbesini indirmiştir. Âlemdeki olaylar incelenecek olursa yetmiş seksen seneden beri Avrupa'da sosyal münazaralar gittikçe had bir devreye girmektedir. Bu sebepledir ki, Avrupa tarafından *istismar* edilen müstemleke ahalisinin mütemadî bir *ekspluvatasyon* altında inlemesi, düşünürlere, gelecekte Avrupalı olmayan ulusların Avrupa'ya karşı saldırıcı bir harekette bulunabilecekleri korkusunu vermektedir.

Bu düşüncenin etkisi altında iki nazariye ortaya çıkmıştır: 1) Bu muhtemel saldırıya karşı halkı korkutarak şiddetle savunmaya çağırmak; 2) Er ve geç husülünden kaçınılması mümkün olamayacak olan bu fikirlerin *tervicini* halka tavsiye etmek. Önceden beri tasavvur edilerek hiç de haklı tezahürlere nail olamayan yukarıdaki fikirler, Rus İhtilâli hasebiyle, ortalığı alt üst ederek, Avrupa'yı dehşete dü-

şürmüştür. Bu ürkme ve dehşete kapılma karşısında insanın aklına gelen ilk şey şu soru oluyor: Acaba, Avrupa neden bu kadar korkuyor?

Hatip, bunu anlatmanın belki yabancı gelebilecek bazı nazariyelerin izahını mucip olacağını söyledikten ve Bolşevikliğin esasını ve nazariyelerini başka güne bıraktıktan sonra, Doğu'da şimdiye kadar buna benzer akımların izahı ile yetiniyor.

- Bence - diyor- Rus İhtilâlinin, asıl menşei bazı Doğu fikirlerinin Rusya'da öteden beri yerleşmiş bulunmasıdır. Ve bu fikirler en ziyade İran'da vücut bulmuştur. İran Hükümdarlarından Nuşirevan'ın babası Kubad zamanında Mezdek isminde biri, zamanının sosyal teşkilâtını beğenmeyerek, Hükümdarı elde etmek suretiyle yeni bir akım yaratmıştır ki, bunun temelini *emvâl ve emlâk iştirâki yani mal ve mülkte ortaklık* teşkil etmektedir. O zamandan bize gelen tarih eserleri, daima Mezdek'in aleyhtarları tarafından kaleme alınmış olduğundan, bu nazariyede *aile iştirâki yani kadınlarda ortaklık* meselesinin bahis konusu olup olmadığını bilemiyoruz. Fakat, tarihçiler bunun varlığını iddia etmektedirler. Kubad zamanında nazariyelerini Hükümdara bile kabul ettiren Mezdek, -Nuşirevan zamanında- takibe uğramış ve taraftarlarından 400.000 kadarı öldürülmüştür. Şu hale, -zamane gözlüğü ile- bakılacak olursa görülür ki, Eski İran'da da, Roma gibi toprak, servet sahiplerinin elinde, fukara ise esir ve amele *menzilesinde* idi. O zamanın Zerdüşt dini ise -İslâmiyetin aksi olarak- fakir halka pek de acımamakta idi. Öte yandan, ateşgedeleri *temlik* etmiş olan *muğanlar, bu ateşgedelerin* dehşetli evkafından faydalanır ve maiyetlerinde büyük bir amele ve esir ordusu bulundururlardı. İşte, bunlara karşı, Mezdek'in nazariyeleri -*İştirakiyye* mesleğini vücuda getiren bütün bu teoriler- birer ihtiyaç mahsulü idi. Yalnız, Doğu'da, bir sosyal meslekle bir din arasında fark gözetilmediğinden, bu nazariyeler birer mezhep oluverdi. Bunlar takibata uğradılarsa da, bu fikirler İran toprağından sökülemedi. Ve İran'ın kuzey batısında Babek adında biri -bu esaslar dahilinde olmak ve İslâmiyetçe uygun görülmek üzere- bir nazariye daha meydana attı. Hilâfet için pek büyük gaileler açan bu hareket, buralarda yirmi yıl kadar yerleştikten sonra, taraftarlarının mağlûbiyeti üzerine, ortadan kalktı. Fakat büsbütün kaybolmadı... (*Sansür*) Bunun sebebi de Ab-

basîlerin aşırı sefahati oldu. Ve Ali bin Mehmet adında Şiî bir İranlının teşvikiyle, üçüncü asır ortasında bir rençper ayaklanması oldu. Bu hareket de, bir asır kadar sürdükten sonra söndürüldü ki, bunlar da İsmailî adını almaktadırlar. Diğer bir vakit, bir İsmailî misyoneri Kûfe'ye kadar girerek, oradaki köylüleri teşvik ediyor. Bunların başına geçen *Kırmıt*, emvâl ve emlâk iştirâki esasları ile yağmaya başlıyor ve bu hareket güç belâ dördüncü asırda bastırılabiliyor. Tarihçiler, bunların her şeyi hoş görmelerinden, mesleklerine *İbahiyye* yani her şeyi mubah gören nâmını veriyor. Nitekim, bu akımlar bakımından Haşimîlerle Beni Ümmiye arasındaki ihtilâf incelenirse, birinin *demokratik*, ötekinin *aristokratik* fikirlere mensup oldukları görülür ve sonraları *şialığı* tesis edenlerin Benî Haşime taraftarları, sırf za'f ve fakre yardım taraftarı bulunmalarından ileri gelmektedir. Bizdeki bazı mesleklerde mevcut bulunan vahdet-i vücut nazariyesi -ki, "ben, sen yoktur, yalnız o vardır"ı kabul eder- iştirâkin en geniş şeklini gösterir. Doğu'nun fikir akımında bu iştirâk o kadar ilerlemiştir ki, nihayet ruha kadar genişlik kazanır. Bununla beraber, iştirâkin bu derecesi bir Hükûmet kurulmasına ve yasaların uygulanmasına bir mahzur teşkil eder. İşte, İslâm medeniyetine ârız olan bu akımlar, nihayet bu medeniyetin felâket sebebi olmuştur. Batı medeniyetinin de, aynı akımların tesiri altında tamamiyle *muzmahil* olmayacağından bahsetmek, şimdilik, meçhul bir meseleyi çözmeye uğraşmak olur."

Doktor Abdullah Cevdet'in Bolşevikliği eleştirmesi

Doktor Abdullah Cevdet *İçtihat*'da yayımladığı bir yazıda, kendi açısından Bolşevikliği eleştirmiş ve bu konudaki fikirlerini toplu halde sunmuştur.[17]

Doktor Abdullah Cevdet'in *Bolşeviklik Hakkında*, başlığını taşıyan yazıda ileri sürdüğü fikirler şöyle toplanabilir:

"1- İnfial ve gayz, bizatihi sermayeyi değil, sermayenin tahakküm ve istibdadına karşı yönelmelidir.

---

17 **İçtihad**, No: 143, s.3005 (10 Şubat 1922)

2- Kapital olmazsa işçi işsiz kalır; işçi olmayınca da kapitalin meyveleri derlenemez.

3- Sermayesiz amele işsizliğe, ve amelesiz sermaye, semeresizliğe mahkûmdur.

4- Büyük kapitalistlerin sermayeleri işçiye dağıtılsa ancak iki günlük kahve ve bira masrafları karşılanabilir.

5- Diyelim ki büyük kapitalistlerin sermayelerini işçiye dağıttık. Bu dağıtılan sermaye birkaç günde erir gider.

6- Korkulan olayların ortasında bulunuyoruz. İnsan toplumu dengesini kaybetmiştir. Bolşeviklerin en büyük mânevî dayanakları bu noktadır.

7- Lenin, bazı "eksantrik"liğiyle beraber bir mütefekkirdir, bir sosyoloji bilginidir.

8- Bolşevikliğin düşmanı, Bolşevikliğin kendisidir.

9- Sermaye, fabrikalar yağma edilince ortada bir şey kalmıyacaktır.

10- Bolşeviklik insanlığa -heyhat!- İlkçağ'a hatta tarih öncesine yakışır bir hayat, bir sürü hayatı yaşatmıya doğru gitmektedir. Bu gelişme kanununa aykırıdır.

11- Herkes emeğinin, zahmetin miktarına eşit miktarda hazlara ve tasarrufa kavuşmalı ve bunun böyle olacağından kesin surette emin bulunmalıdır.

12- Miras ve tevarüs meselesine gelince, bunun kaldırılması ise, uygarlığın ve ilerlemelerin en önemli zembereğinin vahim bir surette gevşetilmesi ve kırılması demektir. Fakat bu sistem asla mümkün değildir; ve haşmetli tabiat tarafından da makbul sayılmıyacaktır.

13- Esas prensipleri ne olursa olsun bugünkü hâliyle Bolşevikliğin zehirlediği biçâreler, "virüs"ü en şiddetli bir kuduz hayvan tarafından ısırılan hastalardan daha ziyade öfkeli ve mustarip bulunmaktadır.

14- Her ayaklanma, her inkılâp, ve her isyan için yüreklerinde bir

heyecan ve eğilim duymaları, yaşları gereği olan gençlere bu hastalığa karşı sakınmayı ve hastalığa tutulanlar hakkında uyanık ve merhametli olmalarını öneririm.

15- Bolşevikler bünyelerini zehirleyecek derecede fazla veyahut bozuk ilâç içmiş hastalardır. Hastaya merhamet ve sevgi ile, hastalığa basiret ve hazaketle, yâni iyi bir hekim gibi silâhlanmış olarak gidilir."

Doktor Abdullah Cevdet'in 7 Mart 1920'de kaleme aldığı bu satırlar, Bolşevikliği nasıl eleştirdiğini göstermektedir.

Savaşlara aleyhtar olan Doktor Abdullah Cevdet'in anlayışına göre harbin fâciaları insanları, Bolşevikliğin kucağına atmıştır.

1920-21 yıllarında Türkiye'de, Bolşevikliği savunan yazılar yayımlandığı gibi, kapitalizmi savunan ve Bolşevizmi eleştiren ve yeren yazılar da basılıyordu. Yukarıda sunduğumuz yazıda, Doktor Abdullah Cevdet bu ikinci kategoriye giren ve bize bir terapötik örneği gösteren yazarlardandı.

Tolstoy[18]

(ve ışık karanlıkta parlıyacak...)

"Asrın en büyüğü olan Henrik İbsen'le Rusya'nın büyük dâhisi Tolstoy, bugünkü insan toplumlarının haksızlıklarla, yalanlarla, mülevves bir halde bulunduğunu ve bugünkü âdetlerle rabıtaların, dinlerle kanunların parçalanması lâzım geldiğini bütün eserlerinde ispat etmişlerdir.

(İbsen) her piyesinde için için, fakat inim inim inliyen insanlığın, artık göre göre görmemeğe alıştığımız yaralarını teşrih eder. Ve nihayet İbsen'in bütün eserlerini okuduktan sonra da bir surette his etmeğe başlar, anlarız ki gerçekten bugünkü insan toplumu çürümüş, kokmuş, pıhtılaşmış yaralarla malûl, umutsuz bir hâle gelmiş!

Biri Norveç'ten, diğeri Rusya'dan çıkan bu iki hakîm bize anlatıyorlar ki, bugünkü toplumun kanunları haksız, namusları sahte, dinleri yalan, bağları çürük, âdetleri fena, örfleri çirkindir. Eğer, bugünkü ve yarınki

18 Muhsin Ertuğrul, **Temaşa** dergisi, Mayıs 1336 No: 22.

kuşak, bir darbe ile bütün insanları birleştiren haklı bir kanun, bütün insanları birleştiren bir hakikat ve insanlık dini, bütün bağları kuvvetlendirecek metanet ve gaye esaslarını kabul etmezse, şimdiye kadar olduğu gibi, şimdiden sonra da dünyada işitilecek ve görülecek şey, enin, ıstırap, sefalet olacaktır. Fakat çok şükür ki, ıstırap çeken bütün insanlığın kahıra ve felâkete uğramış dünyanın beklediği bu büyük günün sabahı Doğu'dan bütün kızıllığile, bütün güzelliğile doğmağa başladı. Dünkü haris ve bugünkü insanî Rusya'nın kızıl dağları üzerinden yükselen güneş, şimdiye kadar nuruna ufuklarını kapatan karanlık diyarlara da girecek; görmiyen, ve görmek istemiyen gözleri de lütfile kamaştıracaktır.

Ne mutlu onlara ki gerçeği görürler, gördükten sonra da, bütün tehlikelere rağmen, söylemeye cesaret ederler! Tolstoy'un bundan yıllarca önce anlayıp anlatmaya çalıştığı bu gerçeği, bu insanî ihtiyacı bugün Ruslar Polonya'ya, Macarlar Avusturya'ya, Almanya Fransa'ya bağırıyor; ve bu nidalar ta Okyanusun öteki kıyılarında yankılar buluyor; ve her yerde bu insanî akıma katılmak istiyen yığınlar kırmızı bayrak altında toplanıyor. Artık şair, kadınlara aşkını, güzellerin hüsnünü değil insanlığı nazım ediyor, kompozitör bir uluslararası insan nağmesi terennüm ediyor. Ressam, nur için, insanlık için ufka ellerini açarak yalvaran adam çiziyor. Aktör, aşk masalları yerine, sosyal yaralarla malûl insanları temsil ediyor. Yazar, dünyaya kin, intikam, ateş değil sevgi, şefkat insanlık öğütlüyor. Gerçek dindarlar, insanların toprağın altında olduğu gibi üstünde de eşit olması gerektiğini vaız ediyor; ve bütün bu hareketi -kötümserlerin dedikleri gibi yenilen milletlerde değil- yenen milletlerde de görüyoruz.

Hanri Batay, son eserile, insanlık ve şefkat öğütliyen bir hakîm olmuştur. Şarl Mere, dünya kavgasından döner dönmez yazdığı eserile, Fransa'da en büyük dedikoduya yol açıyor ve sahte vatanperverlere:

"Sizler, insanların durmadan dövüşmesini uygun gören sizler, sıcak kürkü içine gömülerek penceresinden denizin, fırtınanın kudurmasını büyük bir hoşnutlukla seyr eden ihtiyar budala zenginlere benzersiniz. Gözlerinizi niye arkaya çeviriyorsunuz, bir parça da önünüze, geleceğe bakınız. Savaş ertesi ne gerekse yapalım; insanlığı kavrıyan bu âfet bir

daha tekrarlanmasın. Bu da bir tarafın değil, herkesin silâhı bırakmasile; şefkat, sevgi teşviklerile, kin ve intikam duygularının söndürülmesile kabildi. Bizden başka bütün milletler buna çalıştı. Biz ne yaptık? Dünkü müttefiklerimiz İngiltere, Amerika, İtalya'dan bizim sağır kulaklarımıza kadar gelen gerçeği niye duymuyorsunuz? Biz artık, insanlık ve şefkat temelleri üzerine kurulan yeni sosyal eserler istiyoruz. Fikirler her yerde hızla değişip gelişiyor. Oysa biz hâlâ yerimizde sayıyoruz... Yeter artık bu sukut!"

diye bağırıyor. Ve her akşam Teyatr Antuvan'da oynanan eseri, halk tarafından, memulün fevkinde olarak, şiddetle alkışlanıyor. Sonra, bu akım denize dayanarak kalmıyor; Okyanusu aşarak dünyanın en mutlu insanlarının oturduğu Amerika'ya kadar uzanıyor. Orada da insanın insan olması hevesleri ve taraftarları günden güne artıyor. Kısası, bütün dünyayı bu yayılan ateşin etkisi altında görüyoruz ki, bu mukaddes ateş hiç şüphesiz, ilk kıvılcımlarından birini, Tolstoy'un yukarıya adını başlık olarak yazdığım eserinden almıştı. ....

Tolstoy'un ortaya attığı bu fikir dünyanın her yerinde sayısız taraftar bulmuştur. Nitekim, Almanya ihtilâlinin doğurduğu yüksek simalardan biri, bir genç ihtilâlci şair *Tekâmül ve Tebeddül* adlı eserinde, vatanın birtakım sefihler elinde nasıl kâr vasıtası olarak kullanıldığını ve yeni sosyal şartlar yaratılması gerektiğini gösterir ki, aynı eser büyük bir dikkatle incelenecek olursa, Tolstoy'un, zikredilen eserin şairi Ernest Töller üzerinde ne derece etkisi olduğu görülür. Jorj Kayzer adındaki yazar daha ileri giderek muhakemesine devam ediyor; ve *Cehennem, Yol, Arz* adındaki eserinde: "hırsızlık ve adam öldürme fiilinde, suçlunun mal çalan değil, malile fakirler üzerinde hırsızlığa meyil uyandıran zenginler olduğunu ispat ediyor."

Berlin'den bu yazıyı gönderen Ertuğrul Muhsin, son olarak kendi görüşünü şöyle açıklıyor:

"Benim fikrimce insanların din, milliyet, toprak için birbirlerini kemirmeleri zamanı artık çoktan geçmiştir. Vatan dedikleri ana bir fahişe değildir ki müzayedeye konulsun! Sonra hangi kör olası anadır ki, evlâtlarını, evlâtlara ait olmayan menfaat adına öldürtür. Dünyada

ne insanları kurban vermek hakkını haiz bir vatan, ne insanları kemiren ve kemirten bir hükûmet ve kanun, ne de vicdanları yalanlarile ezen din vardır. Dünyada insan vardır. İnsanın karşısında vicdan vardır. İnsanların uğraşacağı toprak ve demir vardır."

Emin Lâmi'nin İştirak'deki yazıları

İştirak'in ilk sayısında (13 Şubat 1325) Emin Lami'nin "Sosyalizm ve Köylüler" başlıklı bir tercümesi ile karşılaşıyoruz.[1]

Yazının dilini biraz sadeleştirerek verelim:

"-Erazi zer'eyleyenindir. (Toprak ekip biçenindir)

Müttehit Sosyalist Fırkası'nın Kongresi Programında ziraat meselesine ait maddeler vardı. Fakat bunların hiçbirisi çözülemedi.

Kongre'de bu hususa dair mühim müzakereler, münakaşalar cereyan etti. Bilhassa çiftçilerin ve köylülerin meşhur muhibbi ve koruyucusu olan Komper-Morel'in uzun ve gayet mühim bir raporu okundu. En sonra meselenin çözümünü gelecek Kongreye bıraktılar. Buna dair bir şey söyleyemiyeceğiz.

Ziraat meselesinin bizde fiili büyük önemi vardır. Çünkü Fransa'da sosyalizm köylüleri ve çiftçileri fiilî çevresine sokmadan aslâ muzaffer olamaz. Bunun çözümünde birtakım teorik güçlüklere uğramak tabiîdir. Teşekkür olunur ki, Müttehit Sosyalist Kongresi bu güçlükleri üstünkörü geçecek yerde derinleştirmek ve incelemek istedi. Bu incelemeler heyet-i umumiyesine bile faydalı bir tadile yol açabilir.

Biz burada bu tadilleri ve incelemeleri tartışmaya girişmiyeceğiz.

---

1 Emin Lami, **Fecr-i Ati**'dendi, Annesi Birinci Ferik Bekir Sıtkı Paşa'nın kızı İsmet Hanım'dır.

Çünkü Müttehit Sosyalist Kongresinin toplantılarındaki müzakere gündemlerini tartışmak için vücuda elzem olan hiçbir selâhiyeti haiz değiliz. Fakat bu ziraat meselesi bizi uzun zamandan beri meşgûl ediyor. Onun içindir ki, bu meselenin en mühim safhalarını mümkün olduğu kadar açıkça ve vazıh bir surette söyliyeceğiz.

Tartışmalar küçük emlâk sahibi köylünün etrafına temerküz eyliyor. Bugün hiç kimse, hatta en müfrit sosyalistler bile bunların emlâkini cebir ve şiddetle nez' eylemeği hatırından geçirmez. Biliriz ki imtiyaz sahipleri ve savunucuları tarafından neşir ve inşaa edilen fikirler ve rivayetler iftiradan ibarettir.

Fakat sosyalistlerin müttehiden bunlar hakkındaki düşünceleri de onları iştibâha sevk edebilecek muhtelif ânlar ve renkler gösteriyor.

Dolaşan mubahaselerin esası şudur:

Diyorlar ki, sosyalistlerin en ziyade mahkûm eylediği şey, daima tekrar edildiği gibi şahsî tasarruf olmayıp, sadece sermayecilerin tasarrufudur.

Sermayecilerin tasarrafunu temsil ve tescim eden şey çalışanın, işlediği âletlerin, kendisine olmayıp, sermaye sahibine ait bulunmasıdır.

Meselâ şehirde oturup da taşradaki tarlasını bir köylüye icar bir sermaye tasarrufudur. Fakat köylü olup da emlâk sahibi bulunanlar çalışmalarına ve çalışma yerlerine tasarruf eyliyor, demektir ki sosyalizm buna karşı hiçbir itiraz dermeyan edemez.

Bu bahisler tenkitlere karşı kâmilen masun mudur? Hayır.

Şurasını işarette acele edelim ki, buna inananlar, meselâ bunu zirâî programlarında kabul eden "Gedistler" bile küçük emlâk sahiplerinin geleceği hakkında karanlık istidlallerde bulunuyorlar.

Asr-ı Hâzır iştirakî mesleğinin (sosyalizm) tesisi hususunda sair fikirlerin de mühim roller, vazifeler yaptığı şüphesizdir.

Ekser sosyalistler büyük teşebbüslerin, hafif teşebbüslerden daha faydalı, daha ucuz ve daha müstemir semereler verdiğini söylerler. Binaenaleyh sosyalistler küçük teşebbüslerin mahv olması taraftarıdırlar. Çünkü küçük teşebbüslerin ifnası halinde iştirakî umumî servet genişliyecek ve güçlenecektir.

Esasen bu son senelerde gerçek sosyalizm tarafdârlarının, gerek

aleyhdarlarının esas mücahedeleri bu noktaya inhisar eyliyor."[2]

Sosyalizm ve Köylülerin devamını izleyelim:

"Fakat bütün bu âlimâne münakaşalardan ve mücahedelerden hiçbir kesin ve faydalı meyve toplanılamadı. Küçük çapta tutulan ziraatin büyük çapta çiftçilikten daha az faydalı olduğu faal bir surette isbat olunamadı. Fakat gene sosyalistlerdir ki bu nakledilen ifadelerin eleştirisiyle herkesten ziyade ve azm-ü cezm ile meşgûl oldular. Gerçekten itiraf etmek lâzım gelirse bu fikirlerde sosyalizme has bir hâsise bulunmadığını söylemek icap eder.

Sosyalistlerin en ziyade arzu eyledikleri şey üretimi mümkün olduğu kadar az bir masrafla düzenliyebilmektir. Küçük tasarrufların da -bazı şartların katılmasıyla- nefsinde büyük tasarruflara mahsus hâssaları -fazlasiyle- topladığı tecrübe olunursa sosyalistler bunu eleştirmeğe aslâ lüzum duymıyacaklardır.

Bununla beraber bugün de bir tırnak yarası vardır. Deniyor ki arzı hiçbir kuvvet yaratmamıştır. Buna binaen hiç kimsenin başkalarının zararına araziden temellük ve istifadeye kalkması caiz değildir. Toprak birleşmiş insan yığınının ortak mâlikânesidir. Umumiyetle bu prensibi red ve cerh etmek, çürütmek kâbil değildir. Fakat bunu doğrudan doğruya köylülerin küçük tasarrufları üstünde denemekte ne var?

Toprağın birleşmiş insan yığınına ait olduğunu iddia etmek, bu geniş mâlikâneyi bir parçadan mürdekap bir işletme tarlası haline sokmak demek değildir. Bu arzın kısım kısım tasnif edilerek ister şahsa, ister müşterek heyete karşı bir mevzu kıymet ile satılması lâzımdır. Biz bu zavallı köylü emlâk sahiplerini niçin bu imtiyaza sahip olanlardan saymıyoruz? Onlar çalışma ve çabalarıyla, toprağa karşı duydukları şiddetli aşkla bu imtiyaza hepimizden daha lâyık değil midirler? Bunlar bugün emlâk sahiplerindendirler. Siz onları imtiyaz sahibi yapıyorsunuz. Bunda mülkiyet hakkından bir düşürme sureti görmüyor musunuz?

Biz isteriz ki teoriler fiilî gerçekleri örtsün.

---

2 Yazının devamı İştirak'in ikinci sayısında yayımlanmıştır. Dergideki nota göre, yazının ilk kısmı, yanlışlıkla Pol Adam'dan iktibas edilmiş olarak gösterilmişse de, Fransa'nın ünlü yazarlarından, Eme Bartu'dan çevrilmiştir.

Bu müşterek arazînin bir kısmı üzerinde bir imtiyaz hakkına mâlik olanlar toplumun ihmal edilmiş haklarına yahut Hükümete boyun eğmeğe mecbur olacaklardır. Bu pek tabiî!

Lâkin acaba Medenî Kanunun muhtelif nizamâtile ve bazen pek ağır bir surette vergilerle şimdi buna riayet edilmiyor mu?

Bu yeni toplum teşkilâtında küçük çiftçi emlâk sahiplerinin hukuk ve hürriyetçe daha az şeylere nail olacaklarını anlamak lâzımdır.

Fakat biz elimizde bulunan her vasıtadan bunların daha üstün şeylere nail olacaklarını istidlâl edebiliriz.

Şimdi gelecek toplumların teşkili hikâyelerine ait incelemelerde bulunmıyacağız. Fakat biraz eblehfirîbâne olan geçmiş teşebbüsleri tahlil nazarımıza arz etmek ihtiyacını duymaksızın temin edebiliriz ki, sosyalistlerin hepsi ziraat politikasında küçük emlâk sahiplerinin ve küçük teşebbüslerin taksimat ve istiklâkını muhafazaya mecburdurlar. Her şeyden evvel bu mesai için aklî tertîb dairesinde bir müsaade bulmak ve bu suretle köylüleri mesaîleri nispetinde arzularına göre harekette muhtar bırakmak lâzımdır. Ondan sonra büyük teşebbüslerin ve istihlâklerin yapmış olduğu büyük hâtayı tamir için bu emlâk sahiplerinin pek fâhiş olan vergilerinde tâdilât yapmak lâzımdır. Bu iki suretle de görülüyor ki, bu küçük imtiyazlar ve tasarruflara sahip olanlar daima kazanmakta ve hiçbir şey kayb eylememektedirler.

Şimdi sosyalizm bu küçük tasarruf sahiplerine savaş mı ilân edecek, yoksa bunları da koruma çemberine alarak savunacak mı? Bilmek lâzım.

Şimdiye kadar göstermiş olduğumuz misallerle bu muhtelif tesviye usullerinin sosyalizmin esas teorilerine muhalif olmadığını gösterdik.

İşte bunların umumiyetle anlaşıldığı gün sosyalistler bu emlâk sahiplerinin aleyhinde harekete hiçbir sebep bulamıyacaklardır.

Fikrimce artık yavaş, yavaş bir sükûn ve teselli rüzgârının şâmenüvâz temasına maruz kalan amelelerle çiftçiler fikirlerinde yalnız bir ideal beslemektedirler.

Bu da, mesailerini birleştirerek metin bir surette geleceğin adalet beldesine inşa ve tesistir.

Hitam E.L."

Prudon'un biyografisi

İştirak dergisi ikinci sayısında (20 Şubat 1325), Prudon'un bir resmini sunmuştu: "19. asrın en büyük mübâriz-i insaniyeti Prudon."

Prudon'un, E.Lami imzasile yayımlanan biyografisi de bu sayıda yer almaktadır. (s. 26-29)

Diline ve üslubuna dokunmadan -dizi yanlışlarını da olduğu gibi bırakarak- aktarıyoruz:

"Prudon
19. Asrın En Şanlı Mübariz-i İnsaniyeti

Hayatı

Piyer-Josef-Prudon 1809 senesi Haziran'ının onbeşinci günü Bizansonda fakir ve çiftçi bir ailenin sulbünden dünyaya gelen hayatı; oniki yaşına kadar hiçbir mektebe devam edemeden; kırların soğuk ve hazâret-i vâsiası içinde küçük ve vâhşi bir serserî gibi düşünmek, bedâyi-i tabiyeyi temaşa eylemek, koşmak, oynamakla geçti. Oniki yaşında hayırhâh bir zatın delâletile Bizanson Kolejine girdi. Hiçbir usul ve tekayüde tâbi olmaksızın şiddetle ve arzu ile çalıştı. Önüne serpilen bütün tafsilât-ı ilmiyye ve fenniyye ve edebiyyeyi mahfaza-i irfan ve idrakine nakl etti. Bilhassa mektebi ikmal edip de ondokuz yaşında ameliyathâneye girdiği zaman zekâsında parlak ve mes'ut bir inkişaf başgösterdi.

Hayata, hayat-ı hakîkiyeye doğru ilk attığı adıma Bizanson'un mühim ve büyük bir matbaası kapılarını açtı. Fakat âdî bir amele sıfatile kabul edilen istikbâlin büyük ve şanlı mübârizi pek az bir zaman zarfında amelelikten musahhihliğe irtifa etti.

Lâkin orada da tahsil ve tetebbudan hâlî kalmıyor, enzâr-ı tetkik ve tashihinden geçen teoloji (ilm-i akait) ve patroloji (eimme-i mezâhibin enzârını bilmek) kitapları onu meşgul ediyor ve aynı zamanda eski Yahudice lisanını ve sarfını öğrenmeğe çalışıyordu.

1831-1832 senelerinde Paris, Liyon, Marsilya ve Tolon tarikile bir Fransa seyahati yaptı. Birçok defalar açıkta.ve muattal bir halde kaldığı cihetle ihtiyacı pek alâ biliyor ve böyle sefil ve siyah bir çak-ı fakr içinde

bunalırken bile kendisinden daha büyük ve daha yüksek şeylere nail olmak hakkı olduğunu görüyordu.

Bütün bu haller onu cemiyeti yakından ve nâfizane tetkike sevk etti ve işte bu tetkikat ve tetebbuat-ı amîka neticesindedir ki bilâzahım müthiş bir repübliken cumhûrî oldu. O sırada Falanster Phelnstive unvanile Furiye Fourien tarafından tesis olunan sosyalizm mektebinin efkâr ve âsârını pek iyi bildiği ve kabul etmediği için Bizanson'a döndüğü zaman kendisine bu efkârı takib eden İmpersiyal gazetesi tarafından vuku bulan fikr-i iştiraki red etti ve bu suretle kendi efkârının istiklâl suretini ne derecelere kadar iltizam eylediğini bilfiil ispat eyledi. 1833'de Paris'e yaptığı bir seyahatle ikinci bir Fransa turnesinden avdet ettiği zaman terk ederek iki şeriki ile birlikte ve Bizanson'da bir matbaa küşad eyledi. Bunun tesisinde kendisinin sermayesi yalnız zekâsile namusu ve faaliyeti idi. Matbaa az bir zaman zarfında tehlikelere maruz kaldı ve nihayet 1837'de şeriklerden birinin yaptığı bir delilik matbaanın derhal kapanmasını intaç etti. Fakat bir eser-i bahtiyarî olarak bu esnada Bizanson Akademîsinde bir memuriyet açıldı. Üç sene zarfında 1.500 franklık bir varidat temin eden bu makama namzetliğini koyarak intihap edildi. Ve 1838'de Paris'e nakl-i mekân etti.

Bu esnada iki eseri neşr olundu ve bunlar sarfa ve ilm-i akaide dair olan tetebbuatının muhasalası idi. Prudon henüz mesleğini tayin etmemişti.

Bir mafevkattabîiye mütahassısı mı, yoksa bir sarf âşina mı, bir ilm-i akaid âlimi mi olacağını henüz bilmiyordu. Prudon Bizanson Akademisine yalnız bir şey vaıt eylemişti: "Kardeşlerim telkib eylediği amelenin seviyye-i fikriyesini îlâ ile şerait-i hayatiyelerini ıslâha çalışmak." Lâkin henüz Paris'e gelip de ilm-i iktisad ile iştigale başladığı zaman düş-i tahammülüne aldığı yükün sıkletini anladı.

Bu esnada Prudon çalışıyor, lâyenkatı', bilâfâsıla çalışıyordu. Gerek muhafazakârların, gerek hürriyetperverânın iktisada dair olan fikirleri ve eserlerini kemâl-i dikkatle takip eyledi. Aynı zamanda bütün sosyalist mekteplerinin mülâhazât ve nazariyât-ı iktisadiyesini de aynı dikkat ve tâmik ile okuyor; emiyordu.

Prudon yalnız tetebbula iştigal etmedi. Aynı zamanda muallimlerinin efkâr ve nazariyâtını tenkid eyledi. Onların fikirlerile kendi nazariyeleri

arasında kıyaslar yürütmeğe başladı. Bu mesaisinden iki eser doğdu: Birisi Tasarruf nedir? (*Qu'est-ce Que la propriété*) yahut Hukuk ve Hükümet Üzerine Tetkikat (*Recherche sur le principe du droit et le gouvernement*) nâmında idi (1840), diğeri o esnada iktisat muallimi bulunan Mösyö Blanqui'ye hitaben yazılmış bir mektup şeklinde idi. Bu şiddetli ve hâdit eserler efkâr-ı umumiye üzerinde mühim tesirat hâsıl etmemekle beraber Hükümeti kuşkulandırdı. Ve Prudon'un bir Falansteriyene karşı neşr eylediği (Eshâb-ı Tasarrufa İhbar. *L'avertissement aux propriétaires*) kendisinin Mahkeme-i Cinayete sevkini intaç eyledi.

Bu dâva kuvvetten hiçbir şey beklenilemeyeceğine onu ikna etti. Bunun üzerine Prudon mesâisini taz'if etti. Sen Simon ve Ogüst-Kont mekteb-i felsefîsini bilhassa tetebbu eylediği gibi klasik kısm-ı iktisadisini de öğrendi. Aynı zaman da Şarl Groyen'den Alman Felsefesini ve bilhassa Hegel ve Feurbach'ı teallümde kusur etmedi.

Bu esnada Liyon'daki Seyr-i Sefâin-i Enhâr Şirketinde ehemmiyetli bir memuriyete tayin olunduğu cihetle hayat-ı ticariye ve sanayii, bankalar ve teşebbüsât hakkındaki nazariyat ve ameliyatı da tevsi eyledi.

Bu mesai ve tetebbuatının neticesini de şu üç eserile iktitaf eyledi: (Insaniyette İntizamın Tesisi "1843" *La création de l'ordre dans l'humanité*) Şimendüferler ve Kabil-i Seyr-ü Sefer Enhâr. *Les chemins de fer et voie navigable* "1845" Usul-ü Muareze-i İktisadiye yahut Felsefe-i Sefalet. *Système des contraviction economique ou philosophie de la misère.*

Fakat neşr ettiği âsârını kendisine beynelulemâ ve mütefekkirîn bir şöhret kazandırmakla beraber efkâr-ı umumiye üzerinde lâzım olan tesiri yapmadığını öğrenmekte gecikmedi. İçtimaî iktisadî efkârını neşretmek için bir gazete tesisini düşündü. İhtilâl-i içtimaî ve siyasî bu azmini bir müddet için tehir etmiş ise tamamen mahv edemedi ve mesele-i içtimaiyenin halli, tertibât-ı itibârîye ve mesele-i içtimaiyenin hülasası hakkındaki efkâr ve nazariyatını (1848)'de neşre başladığı "Vekîl-i Ehâlî: *Représentant du peuple*" ve "Ehalî: *le Peuple*" gazetelerinde görülmeye başlandı ve gazeteler alelade 50.000 ve fevkalâde ahvâlda "70.000" nüsha satılıyordu.

Bunları 1850 tarihinde çıkardığı ve alelâde "20.000" numero sattığı

(Ehalînin Sadası La Voix du Peuple) takib etti.

Gerçi bu gazeteler Hükümet tarafından birbirini müteakip red edildi. Lâkin efkâr-ı umumiye üzerinde gösterdiği tesir-i azîm ilelebed devam etti.

E. Lâmi"

A. Rıfkı'nın İştirak dergisindeki yazılarından örnekler

Sakallı Rıfkı da denilen Ahmet Rıfkı'nın yazıları ilk sayılardan başlamaktadır.

13 Şubat 1325 tarihli birinci sayıda s. 6-7, "İşçiler ve Sefalet" başlıklı yazısı ile karşılaşırız:

"Müterakkî ve medenî beşeriyetin safahat-ı hayatı tetkik olunursa görülür ki: sınıf-ı halk arasında müthiş bir müsavatsızlık vardır, ve bu teşevvüş yavaş yavaş kendini idrake başlayan beşeriyetin bir kısmını; ekseriyet-i azîmeyi teşkil eden amele ve fukara sınıfını birtakım icraat ve teşkilâta sevk etmektedir.

Dün; gladyatör meydanlarındaki mevt mahkûmlarından, işkenceye maruz harp üserâsından farkı olmayan amele: Bugün kendisinin mesud sermayedarlardan, refah ve nîmete müstağrak zenginlerden farkı olmadığını anlamış, hatta; servet-i umumiyenin kazıcısı, kuvve-i muhassılanın müvellidi olduğunu; zenginlerin mâlik olduğu esbâb-ı refahın, ihtişam ve debdebenin kendi semerât-ı sa'y ve kûşisi bulunduğunu idrake başlamıştır.

Dün; sanayi-i cesîmenin yokluğu, maişetin daha kolay; daha az kuvvetlerle istihsali; bâhusus muavenet-i umumiye, ittihâd-ı sâiyân fikirlerinin adem-i terakkisi işçiler harekât-ı ihtilâliyeye, grevlere, sendika teşkiline sevk etmekten men ediyordu. Halbuki: fen, makineler, motörler icad etti. Bin kişi yerine sınaathânelerde bir makinist ile üç ateşçi çalışmaya başladı. Fen, ancak ruhanîlerde mevcudiyeti tahayyül olunan süratle bir amelenin beş günde yaptığı işleri üç saate yapmak çarelerini buldu. Artık 19. asır iptidasında sa'yle geçinen, "evlâdından başka serveti olmayan" amele müthiş bir buhrana uğradı. Üç, beş

müttefikin kalemi fakrın servete; sefaletin saadete karşı olan mevkiini tayin etti, gittikçe kesb-i şiddet eden bu buhran birtakım nazariyat ile beraber bir meslek, bir Parti tevlid etti ki: Amelenin sermayedâranâ, fakrın servete olan gerginliği bu ihtilâlâmiz, fakat durendiş, mütefekkir meslek-i içtimaînin nazariyatile tadil edilecek, daha emin vesait-i maişet, daha muntazam bir cemiyet-i insaniye teşekkül edecekti. Sa'y, hakkı- sa'y, mülkiyet, veraset hakkındaki eski nazariyât büsbütün değiştirildi. Her şeyde İnkılâb istendi, eski binalar yıkılacak, yerine daha metin, daha mükemmel temeller üzerine herkes için aynı tarzda, aynı cesamette odalara mâlik bir bina yapılmak arzu edildi. Birkaç defa fakr, servete hücum etti. Fakat ortada muhafazakâr bir mevkide duran Hükümet yine fakrı ezdi. Yine kavîye tarafdar, zebüna mütehakkim bir vaziyette kaldı.

19. asır mütefekkirleri artık hükm etmişlerdi ki politikada, iktisadiyatta icrây-ı tesir eden adem-i müsavatı izâle, yani İnkılâb-ı siyasîyi temin, İnkılâb-ı içtimaî icrasına mütevakkıftır. İnkılâb-ı içtimaî ise cemiyetin hâl-i hâzırını esasından yıkarak yeni teşkilât yapmak, fukarâ ve amelenin şerâit-i maddiye ve fikriyesini îlâ etmek, imtiyâzât-i vilâdiye, mülkiyet-i hassa ortadan kaldırılmak, rüsum-i müterakkiye kabul olunmakla kabil oluyordu ki, bu da "Hükümâtın hal-i hâzırını esasından yıkan büsbütün başka bir tarz-ı idare, hâkimiyet-i ammeden daha vâsî, tahakkümden âzâde bir şekl-i cemiyet" demekti. İştirakkiyun bu hususta evvelâ fukara ve amelenin mevkiini tayin ettiler. Görülüyordu ki ortada iki sınıf var, biri zengin, tembel, müreffeh, mütehakkim, fakat nail-i maksat... diğeri ise fakir, çalışkan, zebun, sefil ve her haktan mahrum... İnkılâb-ı içtimaî bunların mevkilerini tebdil edecekti. Fakirlerle zenginler bir seviyye-i tahsilde, bir seviyye-i maişette bulunacaklar, âdây-i umumiyeden müstefid olacaklar, mahv edilen hukuk-i meşrualarını istirdat edecekler, artık mücadelât-ı sunuf namile cihanı titreten mübarezata bir hâtime sözü çekeceklerdir.

"Artık seviyye-i idrak yükselmişti. Artık tegallüb-ü ağniya, tahakkümü sermayedârân ortadan kaldırılacak, insanlar dest bedest-i vifak olarak müsterih ve âsude bir ömrün ânât-ı zevkâlûdunu yaşıyacaklardı."

Böyle olmadı, olamadı, beşer, eski itiyâdâtına, eski işlerine hitam veremedi, fakat eski mezâlim, eski itisâfat bir dereceye kadar hafifleşti.

Edvâr-ı kadîme tahakkümâtının vârisi olan hal-i hâzır insaniyeti dedelerinin nazariyatına ufak bir darbe vurarak eskileri yenilere tebdil etti. Büyük bir kuvvet-i kalb ile söylüyorum. Dünkü insaniyet ne ise bugünkü de onun daha süslenmiş, daha ziyade modalanmış bir şeklidir.

Dünkü kanlı yaralar bugün temizlenmemiş ise de yine iğrenç bir tezahür rûy-i beşerde mevcuttur. Şu kadar var ki: mütefekkirlerin sa'yi bu kanları, bu yaraları tathir edecek ve yarınki sabah, dünkü gecenin mezalimini unutturacaktır.

Bu bir mukaddimedir. Bundan sonra her hafta Türkiye'deki işçilerden, sefaletten ve esbâb-ı sefaletten, sendika ve grev kanunlarından ve sendikalizmden bahs edeceğiz.

Sunûf-u amele ki: memleketimizin ekseriyeti onlardadır. –onların hayatı hayat-ı memleket demektir.

Onların netâyic-i sâ'y ve ameliledir ki yaşıyoruz. Onların şerait-i maddiye ve fikriyesini ilâ etmek, onları kayd-ı mahkûmiyetten tahlis etmek vazifemiz mukteziyatındandır."

Yazının özünü kısaca tekrarlamak gerekirse:

1-) Halk sınıfları arasında müthiş bir eşitsizlik vardır; ve insanlığın bir parçası -büyük çoğunluğu meydana getiren işçi ve yoksul sınıfları- aksiyon ve organizasyona götürmektedir.

2-) İşçiler bilinçlenmiştir. Zenginliği kendi emeğiyle yarattığını kavramıştır.

3-) İşçiler, dün, devrimci eylemlere, grevlere, sendika kurmaya gidemiyorlardı. Bugün ise, teknik ilerliyor. Bir işçinin beş günde yaptığı iş üç saatte yapılıyor.

4-) 19. yüzyılın başında, emeğile geçinen ve "çocuklarından başka zenginliği olmayan" işçi korkunç bir bunalıma uğradı. Üç beş düşünür, kalemlerile, fakirliğin zenginliğe, yoksulluğun mutluluğa karşı olan yerini belli etti. Gittikçe artan bu bunalım, birtakım teorilerle beraber

bir doktrin, bir parti doğurdu: İşçinin kapitalistlere, yoksulluğun zenginliğe olan gerginliği, bu devrimci ve uzağı gören düşünücü sosyal doktrinin teorilerile tadil edilecek; daha emniyetli geçim vasıtaları, daha düzenli bir insan toplumu meydana gelecekti. *İş, iş hakkı, mülkiyet, veraset* hakkındaki eski teoriler temelden değiştirildi. Her şeyde Devrim istendi, eski yapılar yıkılacak, yerine daha sağlam, daha mükemmel temeller üzerine, herkes için bir biçimde, aynı büyüklükte odaları olan bir bina yapılmak istendi. Birkaç defa yoksulluk zenginliğe saldırdı, fakat konservatör Hükümet fakirliği ezdi, kuvvetlinin tarafını tuttu.

5-) 19. yüzyıl düşünürleri şu hükme varmışlardı: Politikayı ve ekonomiyi etkileyen eşitsizliği ortadan kaldırmak yani "siyasi devrimi" sağlamak "sosyal devrim"in yapılmasına bağlıdır. "Sosyal devrim" ise, bugünkü toplumu temelinden yıkarak yeni teşkilât yapmak; yoksulların ve işçinin maddî ve fikrî şartlarını yükseltmek; doğuştan gelen imtiyazlar ve özel mülkiyeti ortadan kaldırmak ve progresif vergiyi kabul etmekle kabil oluyordu ki, bu da, "*Hükümetlerin bugünkü durumunu temelinden yıkan ve eskisine hiç benzemiyen bir yönetim biçimi, âmme hâkimiyetinden daha geniş, zorbalıktan arınmış bir toplum biçimi*" demekti. Sosyalistler, bu hususta, ilkin yoksulların ve işçinin yerini belirttiler. Görülüyordu ki, ortada iki sınıf var; biri zengin, tembel, refah içinde, zorba fakat amacına erişmiş; diğeri ise fakir, çalışkan, zebun, sefil ve her haktan yoksun. "Sosyal devrim" bunların yerini değiştirecekti. Fakirlerle zenginler eğitim kesimi, geçim kesimi bir olacaktı. Bunlar genel seçimden faydalanacaklar, yok edilen meşru haklarını geri alacaklar ve "sınıf savaşları" adile dünyayı titreten çatışmalara bir son vereceklerdi. "Artık idrak kesimi yükselmişti. Kapitalistlerin zorbalığı ortadan kaldırılacak, insanlar dostça elele vererek rahat ve tatlı bir ömür süreceklerdi. "Böyle olmadı, olamadı. İnsan eski alışkanlıklarına, eski işlerine son veremedi, fakat eski zulümler bir derece hafifledi. Eski devirler tahakkümlerinin mirasçısı olan bugünkü insanlık, dedelerinin teorilerine ufak bir darbe vurarak eskileri yenilere çevirdi. Dünkü insanlık neyse bugünkü de onun daha süslenmiş bir biçimidir. Dünkü kanlı yaralar temizlenmemiştir ve insan yüzünde iğrenç bir görünüş var. Şu var ki, düşünürlerin çalışması bu kanları, bu yaraları, temiz-

leyecek; yarınki sabah dünkü gecenin zulümlerini unutturacaktır.

A. Rıfkı'nın "Ferer için" başlıklı yazısını, sadece terkipleri parçalamakla yetinerek, sunacağız:

"Asırlardan beri sürüklenegelen ruhanî taassup ve tahakkümün nâtık ve zîhayat bir heykeli denilmeğe şayan olan İspanya Hükümeti; zahirî ve kof meşrutiyetinin, batınî ve Cezüvit entrikalarıyla yine *hak* ve *adle* bir darbe vurarak insaniyet âleminde nâmına lânetler okutturdu. Torkemada'nın, o en büyük zâlimin işkence ve azaptan, zulüm ve cehilden mahlûk olarak teşkil ettiği Enkizisyonu tekrar ihya ederek, insaniyet muhibbi, hürriyet hâdimi bir dehanın fenaya karışmasına sebep oldu.

Fas'a karşı açılan hûnîn cidâlin gayr-ı meşru olduğunu iddia ederek umumî tatîl-i eşgâl (grev jeneral) ve heyecanlı bir nümayiş yapan Barselon ehalisini tahrik ve teşvik töhmetile Ferer'i itham etti; adalet Kanunlarından gâfil bir zâlim mahkeme ve o insaniyet muhibbini idama mahkûm eyledi. Cezüvitlerin iblisfribâne tahakküm ve tegallübleri altında esir olan Mora Kabinesi bu hükmü tasdik ve metbu-i mufahhamları olan Kral XIII. Alfons'a arz ile Hükümdarın iznini istihsal etti.

13 Teşrinievvelde *Meşrutiyet Alayı!* efradının tüfenklerinden çıkan birkaç sefil ve bîaman kurşun hür, müstakillülefkâr, muhıbb-i beşer Ferer'in dimağını yaktı, kavurdu. Bu suretle, zalim İspanya eski Enkizisyonu vasıtasile imkân sahifesinden kaldırdığı mukaddes vücutlara bir fert, bir zekâ daha ilâve ederek, bütün enkizitörlüğünün bir nümunesini, fakat kanlı, feci bir nümunesini daha ortaya koydu.

Ferer öldü, fenâya kavuştu. İspanya'nın hakikî hâkimi olan Cezüvitler, o entrika ve müstebit cezüvitler büyük bir manii ortadan kaldırdılar. Çünkü, Ferer mücahedâtile, mekteplerile, eserlerile, hutbelerile; zulüm ve istibdat heykeli olan cezüvitler tahakkümünü kırmış, İspanya'dan bu fesat tohumunun, bu meş'um unsurun imhasını azm etmişti.

Fakat bugün Paris'i, Roma'yı, Tiryeste'yi, Napoli'yi titreten sesler, o gayz ve şütüm feryatları, Ferer'in meslek kardeşlerinin mâtem ve intikam feryatlarıdır. İspanya'nın bu hunhar despotizmine, Alfons'un

zâlimâne hükmüne nefretler yağdıran *Ümaniteler*, *Radikaller*, *Entransijanlar*, onun takip ettiği metin mesleğin mürevvic-i efkârıdır. Paris sokaklarında, zihayat, mehîb bir kitle gibi otobüsleri, tramvayları yakan, ağaçları kıran, Sefarethâne armasını indiren eller o hak ve adil muhibbinin kamaradlarının elleridir.

Ferer öldüyse zarar yok! Nâmı lâyemutlar defterine geçti... Bir hukuk hamisi ortadan kaldırıldıysa, medeniyet de İspanya'nın nasıl aşağı bir istibdat menzilesinde bulunduğunu vuzuhile öğrendi. Bir vücut söndü, bir zekâ gömüldü. Fakat bir hakikat ortaya çıktı. Eski enkizitör torunlarının yeni bir zulüm ve kahır âyîni seyr olundu.

Ferer öldüyse zarar yok. Nâmı müebbed bir hürmetle anılan bu namla beraber, müstebid İspanya ile cezüvitlerin tahakkümüne daima lânetler okunacaktır.

Ferek öldüyse cemiyet-i beşeriye onun mesleğine sâlik binlerce fedakâr besliyor. Bugün o üfûl eden zekânın akim kalan teşebbüsleri, kamaradlarının mücahedelerile, muhiblerinin himmetlerile meydana getirilir ve getirilecektir.

Samimî ve son selâmlar!

Mora Kabinesinin bu son hunhârâne hareketine, cezüvitlerin mefsedetperverâne tahakkümlerine binlerce teessüf ve nefretler!..."[3]

Mâliye Nâzırı Cavit Bey ve sosyalizm

İştirak dergisinin 10'uncu sayısında (18 Nisan 1326), "Maliye Nazırı ve Sosyalizm; Reji ve Resm-i Müterakki" başlığı altında yayımlanan yazıda, Osmanlı Mebusan Meclisindeki müzakere bahis konusu edilmektedir. *İştirak*'i çıkaranların görüşlerini aydınlatması bakımından dikkate şâyân olan bu yazıyı, biraz sadeleştirerek, sunmak istiyoruz:

"İki haftadan beri Meclis-i Mebusânımızda cereyan eden müzakereler oldukça merak ve tecessüsü çekici idi. Âdi bir sual, basit bir mesele, biraz düşünme ile kolaylıkla çözülebilir garip bir muammâ!... Me-

---

3 **İştirak**, No: 5, 13 Mart 1326, s. 72-73. A. Rıfkı'nın imzasile **İştirak**'te yayımlanan diğer yazılarının başlıkları şunlardır: 1) "Manzum Teselliler", s. 12-13 2) "İçtimaî Çıbanlar", s. 18-21 3) "Bedbinlik", s. 42-44

buslarımızdan bazıları avâm-ı nâsın hukukunu gözeterek emlâk vergisinin taksîmi kaziyyesinde adalete uygun bir meslek izlediler. Yani, tekâlifin yükünü kuvvetsizlerin üzerinden kısmen kaldırıp, daha ziyade kuvvetlilere yüklemek için, bazı hürriyetperver Mebuslarımız Meclis'te seslerini istima' edemiyecek bir surette mücadeleye kalkıştılar. Meclis-i Mebusân'da teşekkül eden Fırkalar, maatesüf müzakerelerden ve mücadelelerden önce izleyecekleri hareket hatlarını tâyin edememişler veyahut her nasılsa tâyin kaziyyesini sükûtla geçiştirmişlerdi. Bazıları sermayecilerin, zenginlerin, kuvvetlilerin, fûkarânın kanını emen muhtekirlerin haklarını savundular. Bazıları ise fukârânın haklarını muhafazaya çalıştılar. Bunların sayısı gayet mahduttur. Ancak dört beş kişi var olup, her ne kadar kemâl-i tehalükle dâvâlarını müdafaa ederler idiyse de ne çare ki o ahrarâne sesleri boğduran ekseriyet daima ve daima mühtekirlerin, zenginlerin, sermayecilerin haklarını zavallı amelenin haklarına çok daha üstün sayarak meşrutiyet yolunda hak ve hissiyatı sarsıcı garip bir meslek izliyorlar. O zenginler zâten kendi haklarını savunmak için her türlü vâsıtalara ve silâhlara mâliktirler. Onlar insanların taptıkları para kuvveti sâyesinde, zaten, toplum haklarını, sosyal mücessem teşkilâtı amele nâmile maruf mesâi erbabını ezmeğe, çürütmeğe felâket ve sefalete duçar etmeğe kendiliklerinden hak kazanmışlardır. Âlemin mihveri bu!... Eştilik hakları kesin olarak buyruğunu yürütünceye kadar beşerin bu bâtıl itikadları sürüp gidecektir....

Mevzu kanunlara her cihetçe riayet edip talisî mukaddes kanunları çok defa hiçe sayan iktidar erbâbı!... Elbette muadele hakikatlarını bildiklerine rağmen yine zamana uymak istiyorlar. Zaman ise zâten bu iştirâk şirazesi ile içtimaî icraâta bağlı bulunduğundan beşerin mukadderatı ile değişir.

Evet!...Zenginler kendi haklarını savunmak için sairlere hiçbir vakit ihtiyaç duymazlar. Fakat bu ihtiyaç duymamayı zarurî bir ihtiyaç gibi telakki eden muhterem Mebuslarımızın en büyük kısmı, kimbilir ne sebep ve hikmete mebnî, daima ve daima onlara yardımcı ve zahîr olmak istiyorlar...

Zohrap, İsmail Hakkı ve Vartkes ve Ferit Efendiler amelenin, felâket görmüş zurra' acezesinin haklarını savunmıya çalıştıkları için tenkitlere

ve muahezelere hedef ve duçar oldular. İşte hak yolunda haksızlık, adalet yolunda... Fakat geleceğin muzafferiyetini sağlamak mahiyetini haiz olan mebde'lerin bugünkü muhafızları elbette bir gün yarınki kuşaklara onun meyvesini tattırdıkları zaman hâtıralarını takdîs ettireceklerdir. Hürriyetperverâne büyük bir iştiyâktan nişan veren bu hareket elbette bir gün beşeriyetin zalimlerin elinden kurtuluşu sonucuna varıp sosyal gerçekleri kendilerinden önce takdir edenlerin hâtıralarına şâbâş okuyacaklardır.

Progresif vergi aleyhinde Maliye Nâzırı Cavit ve Halil Beylerin meydana attıkları sebeplerin hiçbirinde fennî, mantıkî, hikmî bir ciddiyet yoktu. Parlak sözlere efkâr ciddiyeti de mündemiç olursa ne a'lâ olur! Mebuslarımızın büyük kısmı da Cavit Bey'in nazariyesini izlediler. Bunun da asıl sebebi "sosyalizmin bazı mebuslarda uyandırdığı çocukça korkunun" tabiî sonucu olsa gerek.

"Progresif vergi (resm-i müterakkî) zenginlerin, sermayecilerin mağduriyetini mucip olur." İşte bu söz ve tarih efkâr-ı Osmaniyede ebeden menkûş kalacaktır. Biz fakrü zarurete alışmışız, biz senelerden beri mağdur kalmış, mağduriyet ve sefalette doğmuş ve aynı halde öleceğiz. Zira mesâi erbabının sâiyâne hukukunun muhafazasında ağniyânın mağduriyetini intaç eden cihetler bulup bunun ise kat'iyyen caiz olmadığı zehabında bulunuruz. Zavallı amele, sefil köylü zaten mağduriyet ve sefalet boyunduruğu altında boğazı sıkılmış inliyor, varsın neye alışmış ise onda ileri gitsin, ondan ayrılmasın, biz zenginlerin çıkarını gözeteceğiz....? Fukara bize ne yapabilir? O zâten narin ve hakir, dilsiz ve sessizdir.

Ehali yavaş yavaş gözünü açıp kendi acılarının ve ıstıraplarının hafifletilmesine çalışanlar ile, zenginlerin mağdur olacaklarından endişe edenleri görsün.

Açılan gözler daha başka pek çok şeyler de göreceklerdir.

Maliye Nazırı Cavit Beyefendi Hazretleri mübadele serbestisine ve sermayelerin temerküzüne taraftar olduğunu kendi beliğ ifadeleriyle ispat buyurdular. *Yani, sosyalizm meslek ve efkârını red ve cerh eylemek ve onun mezmun ve merdût olduğunu ispat etmek* isterken, o efkâr terviç eder gibi çelişkili bir mevki ihraz ediyorlar. Cavit Bey'in İştiraka akidelerden nefret ettiğini bilenlerce bu sözlerin pek garip bir ruh hâleti

neticesi olduğu bittabi tasdik edilmiştir. Cavit Bey bir taraftan *sosyalizm mesleğini* red edip diğer taraftan serbest mübadele taraftarı olduğunu beyan eder. Bir taraftan az çalışmakla çok para kazanmak usülünü terviç edip diğer taraftan ise progresif verginin aleyhinde beliğ sözler söylüyorlar. Bundan kolaylıkla anlaşılır ki, Maliye Nâzırımız İngiliz liberalistlerin fikirlerini izlerse de muazzam sermayeler hasıl etmek hususundaki fikirleri kat'iyyen anlaşılmaz ve karmakarışık kalıyor.

Ağır şartlarla birçok istikraz akdetmektense, şu Reji denilen uğursuz kuvvetin zulümlerini sürdürmesinin önüne bir sed ve hâil çekmek daha münasip, adalete daha uygun olmaz mı? Acaba, Maliye Nâzırı Cavit Bey ziraat erbâbının hayat ve memâtı mesâbesinde olan bu meseleyi bir lâhza dikkat nazarına alsa pîş-i nazar-ı hamiyetlerinde müthiş, mezâlim ve itisaflar, kan, sefalet, zucret, haksızlık bütün meş'um mahiyetlerile tecessüm etmiyecekler mi? Acaba yüzbinlerce sefillerin, felâket görmüşlerin, senelerden beri mahrumiyet vadilerinde feryad-ü figanlar ile çırpınan fukaranın, kasılmış kavrulmuş bedbahtların âh-ü eninlerini sımâh-ı hakikatlerinde tanînendâz-ı teessüf ve teessür olmayacak mı? Evet Nâzır Bey hamiyetli, merhametli, nâtıkperdaz bir zattır. Bunları bir lâhza dikkat nazarına alıp arîz ve amîk düşünecek olursa elbette ve elbette hamâset nazarı o bedbahtlık sahasına çevrilecektir. Biz buna kesin surette emîniz, fakat bize diyorlar ki: Maliye Nâzırı Cavit Beyefendi Hazretleri *sosyalizm efkâr ve mesleğinden nefret ve tehavvuş ettiği* için her şeyde şimdilik itidal noktasına durmak arzusundadır...

Eğer memleketimiz, ziraat erbâbımız, amelemiz, nihayet çalışkan avâm-ı nâs ebedi mahrumiyete duçar kalmak mukadderâtile mahkûm ise de, o zaman bu gibi nazariye mutediller indinde ihtimal tecviz olunur mahiyeti haizdir. Fakat biz sosyalistler mücadele sahnesinde ve itidalleri istihfaf handesile telâkki edip "biz gerçeği arar; Meşrutiyetin dört direği olan umumî müsavat, kâmil hürriyet, ebedî uhuvvet nazariyesini takip edip bunun meydana gelmesi için olanca kuvvet ve metanetimizi sarf edeceğiz" diyoruz. Bu nazariyenin gerçek esas mahiyetini takyid etmek için bizde ciddî iz'anlar eksik değildir.

Hakşinas bir iştiyaktan nişan veren Ehâlî Fırkası muhterem Reisi İsmail Hakkı Bey diyor ki: Devlet ve milletin başına senelerden beri

felâket yükü kesilmiş olan Reji'den Maliye Nâzırı Cavit Beyefendi Hazretleri maatteessüf hiç bahs etmiyor. Hükümetin -Reji'nin imtiyazını uzatma meselesinde- bir oldubitti karşısında kalması ihtimâli vardır. Halbuki, Mebusan Meclisi'nin fikir çoğunluğu "Osmanlılığı kemiren bu müessesenin uzatılmaması tarafdarıdır. "Bu ciddî, parlak, haktan dem vuran sözleri hangi vatanperver Osmanlı alkışlamaz. Hangisi "Yaşasın serbest söz!" "Kahrolsun Reji" diye feryadını ayyuka çıkarmaz?

Bu Reji bize neler yapmamış ve yenilemenin devamı mukavelesi hâlinde neler yapmıyacaktır?... O, kanımızı emmiş, vücudumuzu kemirmiş, servetimizi gasp edip bizi ma'nen ve maddeten sefaletin müthiş derekesine yuvarlamıştır. Evet! Biz dostlarımızı perde arkalarında bırakarak daimâ ve daimâ düşmalarımızı besler, onların haklarını savunuruz. Osmanlı heyet-i müçtemiasının sâiyâne sarih hukukunu gasp eden bu meş'un müessese hakkında Hükümetimiz ne düşünür? Devirlerce, senelerce, nimetten, servetten, refah ve saadetten mahrum kalmış olan ziraat erbabımız uzaktan İstanbul'un ufuklarına intizarkârâne nazarlar atf ederek, "Ah, acaba Reji mukavelenâmesinin uzatılmıyacağına dair verilen kararın meserretâver haberini ne vakit alacağız" diye niyaz zeminine diz çökmüştürler. Zavallı sefil köylü, bedbaht zürra, burada hukukunu müdafaa etmek cihetlerini iltizam etmekten ise, bunun aksine, kanını emen, haklarını gasp eden, felâketine bâdî olan muhtekirlerin, zenginlerin, sermayecilerin haklarını savunmaya tehâlük gösteriyorlar. Sizin sâiyâne emellerinize karşı sed çekip; ve irfan iştiyakından nişan veren fünun ve hakayik erbabının tealî, terakki ve tereffuh emellerini istihza handesile telâkki ediyorlar. Lâkin emin olunuz haklarınızı savunmıya çalışan iştirak erbabı (yani sosyalistler) hiçbir vakit sahte dağdağalara, gerçekleri örtülü bırakan parlak ve beliğ sözlere önem verecek kadar budala değildirler.

Acaba, Reji'nin dayanılmaz haksızlığı ne vakte kadar sürecektir? Her gün kan dökme, her gün sonsuz yağma, işte Reji'nin teşekkül maksadı!... Reji, özümüzü emmiş, ziraatimizi mahv etmiş, hanümanlar söndürmüş, kardeş kadeşe karşı silâh atıyor, şimdiye kadar bu yüzden elli altmış bin Osmanlı mahv ve telef olmuş, yüzbinlerce ailelerin felâket külü üzerine oturmuş olduklarını imkân nazarına alan rakik ve

merhametli hiçbir kalb yok. Ne soran var, ne de tahkik eden. Müzeyyen ve muhteşem binalarda zevk ve safâ içinde vakit geçiren zenginler içtiği nefis tütününün dumanını savurduğu zaman acaba o dumanın kan ve felâketten mürekkep olduğunu düşünür mü?

Ah, içtimaî hayatımızda ne kadar acı hakikatler muhtevîdir, biz hem geçmişin hem de hâlin o acı tecrübelerinden mütenebbih olmak istemiyoruz. Daima safsata, daima dağdagaâlûd icraât, daima ihtirasları takip, daima ve daima şahsî menfaatler! İşte içtimaî hayatı kirleten mazmum eserler!.

Bir hakikat-ı mahzdır ki, haksızlığın, zulmün gezdiği yerlerde felâket ve zucret, açlık, kaht ü galâ yüz gösterir.

İşbu mâtem safhaları içinde zavallı bedbahtlara teselli verecek bir hakikat nûru parlamıyor. Mebuslarımızdan bunu gitsin tütün ziraatile uğraşan sefil rençpere "Reji ne yapıyor?" diye sorsun. Ah, o zaman onun gözleri keder gözyaşlarile yaşaracak, "kanımızı terimizi emip onlardan bir hamar yapan ve onu yutarak sinirlerini kuvvetlendirir. O bir ticaret şirketi olmayıp "bir cinayet şirketidir." Evet! Merhametsizlerden, hak tanımıyanlardan meydana gelmiş bir ihtikâr ve zulüm heyetidir.

Onun mukavelenâmesi Osmanlıların kanlarıyle yazılmış, ziraat erbabının felâket levhası ceplesinde nakş edilmiştir." diye cevap verecektir. Zavallı köylünün haklı olarak serd ve beyan ettiği bu sözlerden Reji şirketi hiddetlenmesin. Zira gerçeği gizlemek yapılan mezalim ve itisafların tarih sahifelerinde bir kanlı sahife daha eklemek demektir. Hâl bu merkezde iken biz köylü vatandaşlarımızın elemli hallerine acıyıp yaralarına merhem tedarik etmeğe gayret etmezsek Meşrutî bir memlekette yaşadığımızı ne ile ispat edebileceğiz?,... Bakınız istibdat devirlerinde Fransa köylerinde zavallı köylünün hâlini tarihçilerden biri ne suretle vasf ediyor:

"Köylüler vergi beliyesile, Hükümetin hışmına uğruyorlardı. Angarya ile; gasp edilen diğer haklarla da büyük mülk sahiplerinin, zenginlerin, gaddar sermayecilerin cizyegüzârı oluyorlardı. Vilâyetlerin çoğunda topraktan yapılmış, alçak, tavanı ve tabanı döşenmemiş kulübelerde oturuyorlardı. Çok defa ne kundura ne de yün esvap giyemiyorlardı. Hattâ kıtlık yılları hiç yiyecek bile bulamıyorlardı. 1739 yılında idi,

Kral Şarter ruhban reisinden köylülerin hâlini sordu. Şu cevabı aldı: "Biçareler koyun gibi ot yiyorlar, sinek gibi de telef oluyorlar.."

Bir kere Anadolumuzu ziyaret edelim. Acaba Fransız tarihçisinin şu tavsifinden farklı bir hâl müşahade edebilecek miyiz?... İhtimâl daha fazla sefaletlere, daha endişeli hallere, daha siyadâlûd manzaralara tesadüf edeceğiz. Geçende gazetelere Tokat'tan gelen bir mektupta köylülerin otla açlıklarını gidermekte oldukları beyan kılınmıştı. Bu gibi esef iştimâl hallerin önünü almak, memleketin umumî ağrılarını hafifletmek için acaba Hükümetimiz ne düşünüyor? Hükûmet şimdiden ihtiyatlı tedbirlere başvurmazsa, mukavele müddeti sona erince mukaveleyi yenilemeğe mecbur olacaktır. Şimdi Reji iki senelik tütününü zaten idhâr etmiş olup iki sene zarfında ziraat erbabından tütün almıyacağı gibi satmıya da müsaade etmiyeceğinden mahv olacaktır. Bu halde Hükümet yeni bir felâketin önünü almak için ister istemez şimdiden mukaveleyi yenileme vaitleri vermeğe mecbur olacak. İşte bu mecburiyete maruz kalmamak için şimdiden hikmet-i idare kaidelerini takip etmeli.

Maliye Nâzırı Cavit Bey bütün beyanlarında ve mutalaalarında *amelenin, fukarânın haklarını* büsbütün susarak geçiştirmek, istiyor. *Büyük sermayecilere daha ziyade yardım etmeli, onlara her türlü kolaylığı göstermeli imiş.* Pek âlâ: Fakat küçük sermayecilerin haklarını denize mi atmalı? Mebusân Meclisi'nde çoğunluğu teşkil eden Fırka, Mâliye Nâzırı Cavit Bey'in nazariyesini takip ve kabul ederek daima ve daima istikraz! Fakat emin olsunlar ki, sayısı çoğalan istikrazların arkasında felâket sahneleri vardır. Biz otuz kırk seneden beri onun acı tecrübelerini gördük. Memleketimizi bu derece izmihlâla duçar eden sebeplerden biri de istikraz beliyesi olduğunu unutmıyalım. Zaten, yeni istikrazlar akd ettiğimiz takdirde karşılık olarak ne göstereceğiz, nemiz kalmış ki gösterelim?... Zohrap Efendi: "Bir ecnebî Devletin bir lirası diğer memlekete giderse süngülü asker gibi tesir icra eder" diyor. Ne tatlı, ne güzel söz!... Zohrap Efendi bu sözü ile bütün parlak ibarelere, beliğ sözlere, sahte dağdağalara mukabele edip, muzafferiyet kazanmıştı. Adalet mahzerinde bahis konusu olan şey haktır. Mebusân Meclisi ise bir adalet mahzeri ve divânı olup, orada söylenen bütün ciddî, hakikî sözleri elbette halkın ruhuna, yüreğine, hissiyâtına tesir eder. Ecnebî

sermayesi, yabancı parası memleketimize ne kadar da kolaylıkla, istenilen şartlar dairesinde girerse yine bir belâ yükü olmak mahiyetinden fâriğ olamaz. O müthiş bir girdibâd olup sosyal teşkilâtımızı temelinden altüst eder. Bütçede denge yaratmak için istikrazlara başvurmak gereği duyuluyor. His olunur ama bu lüzumun melzumunun felâket olduğunu dikkat nazarına alan yok. Milletvekilleri çoğunluğu temsil eden avâmın haklarını savunmaktansa bilâkis azınlığın hakları tarafına gidiyorlar.

Şimdi soralım: İngiltere Hükûmeti neden Mısır'a el koydu? Buna sebep olarak *istikraz* beliyesinden başka bir şey gösterilebilir mi? Mâliye Nâzırımız Cavit Beyefendi Hazretleri Lehistan tarihini pek âlâ tetebbu etmiş olmalıdır. O koskoca Hükûmet ne sebebe mebnî mahv ve münkarız olup taksîm-i guremâya uğradı? Kral İstanblas'ın başından tacını düşüren *istikraz* beliyesi değil miydi? Biz ise halâ tarihin tecrübelerinden faydalanmayıp felâketimizi genişletecek vasıtalara başvuruyoruz. Henüz mütennebih olmadık. İktisatçıların meşhurlarından olan Mâliye Nâzırımız acaba bu hususlar hakkında ne düşünür? Rus muharebesinin neticesi daha gözümüzün önünde heybetnümâdır. El'an Anadolu'daki bir iki Vilâyetimizin ağnam ve âşâr rüsumu o uğursuz borca bağlıdır. Zaten bu iki rüsumdan başka elimizde ne kalmış? Diğer rüsûm hep tekel altındadır. Şahidimiz olan Düyun-ı Umumiye, Reji işte gözümüzün önündedir. Yeni istikrazlar ederek sair Vilâyetlerin âşâr ve ağnâm rüsumunu da onlara karşılık gösterdiğimiz takdirde artık koskoca ordumuzu, milyonlarca memurları ne ile besliyeceğiz? Bu gibi icratta hikmet-i hükûmeti nişan veren bir şey var mı? Geçende akdetmiş olduğumuz yedi milyonluk istikrazdan elimize ne geçtiği malûmdur, hesabı gazetelerde yazıldı.

Mâliye Nâzırı Cavit Bey'den sorarız ki son istikraz doğrudan doğruya Maliye Nezaretinin kefaleti altında bulunup Düyûn-i Umumiyece taalluk ciheti yoktur. Bu defa da edilecek istikraz şüphesiz yine Maliye Nezaretinin kefaleti altında akdedilecektir. Mâliye Nâzırı Cavit Bey Nezaret makamında bulundukça istikraz faizinin muayyen vakitte ödenmesi için mesaî sarf edeceğini farz edelim. Fakat acaba halefi olacak zâtın ödemesi kaziyyesinin intizam suretine riayet edeceğine dair bizi kim temin edecektir.

1890'da Lorando ve Nosti'nin iki buçuk üç milyon liralık alacağının istihsâli Midilli Gümrüğümüzün başına neler getirmiş olduğu malûmdur. Hikmet-i hükûmet kaziyye-i mutenâbihâsı bihakkın takip edebilmek için evvelemirde memleket servetini dışardan aramaktansa içerden aramalı. İstikraz fidye-i necattan başka bir şey değildir. Mâliye Nâzırı Cavit Bey az çalışmak çok para kazanmak usûl-i iştirakini kabul ettiği halde niçin müterakkî rüsûmu (progresif vergiyi) kabul etmiyor. Zenginler senede birkaç yüz kuruş fazla emlâk vergisi vermekle zarar görmezler. Bu cihetten onların haklarını savunmak avâmın haklarını ayaklar altında çiğnemek demektir. Sa'ye, kemâlâta doğru yürümek için her şeyde basiret, ciddiyet, dûrendişlik lâzım, yoksa gelişigüzel hareket etmekten türlü türlü felâket doğar. Şimdi gelişigüzel siyasete her taraftan nefret nazarları atf olunuyor. Mebuslarımız bizi umran mertebesine ulaştırmak için her şeyden önce ruh hâletimizi, yaşama mizaçlarımızı, fıtrî istidat ve kabiliyetlerimizi dikkat nazarına alarak ona göre hareket etmelidirler.

Mâliye Nâzırı, Zohrap Efendi'nin ciddî beyanlarına karşı cevap olarak diyor ki: "Memleketimizin sermayesi ne kadar artarsa, yani ecnebi sermayesi buraya gelirse o zaman bizdeki ufak sermayelerin miktarı artar."

Bu cevapta ne hikmet vardır?... Maliye Nazırı düşünmüyor mu ki, büyük kuvvetler daima küçük kuvvetleri yutar?... Avrupalı memleketimize sermaye idhâl ederse hiçbir vakit maksadı menfaatimize hizmet etmeğe matuf olmadığı gibi zımnen de hiçbir menfaat ve istifade mehluz değildir. İşte şehrimizde bulunan Şirketlerin, büyük mağazaların icraatı gûnâzûn mesâvisini daima görürüz. Avrupalı memleketimize sermaye idhâl ederek küçük sermayeleri yutacak ve sermayecileri mahv edecektir. Zaten amele, zürra' bir millet olduğumuzdan hem o ecnebînin esiri olacağız ve hem de elimizde mevcut küçük sermayelerden de hiçbir suretle faydalanamıyacağız.

İştirâk'e gelince:

Mâliye Nâzırı Cavit Bey "sosyalizmin terakkisi beşeriyetin mahvı demektir" diyor.

Mâliye Nâzırının *sosyalizme karşı bu derece muarız olması* bihikmetin olsa gerek. Yani mümaileyh hazretleri mezkûr mesleğin mahiyetini

zımnen takdir etmiş olmasile beraber maksadının husûlünün mümteni olacağı zannile zahiren muarız gibi görünüyor. Mebûsan Meclisi'nde beyan etmiş olduğu mutalaaları sureti umumiye itibarile *sosyalizme temas ederdi.* Her ne kadar onları cerh ve tekzip gibi bir meslek izlerse de netice itibarile terviçten başka bir şey değildir. Farz edelim ki Cavit Bey *sosyalizme külliyen muarızdır.* Acaba bu ciddiyet mesleğinin beşeriyeti mahv etmek hassasını haiz olduğunu istizah makamında ne suretle ispat buyurabileceklerdir? Sosyalizmin tedenîsi müntesiplerinin maksatlarının kuvveden fiile ulaşamayışı halinde beşeriyet eski felâketinde devam edecektir. Zira onun *(sosyalizmin) konusu hak aramak ve amacı o hakkın savunulmasıdır.*

Muarızlar ihtimal beşer felâket ve sefaletinin devamını arzu ederler. Fakat bir taraftan hakkı savunmak diğer taraftan savunma sebeplerini red eylemek akıl ve hikmete sığar bir hareket teşkil edebilir mi? *Sosyalizm hak ister* ve o hakka mazhariyet için müntesipleri var kuvvetile çalışıyorlar. Eşyanın hakayikinde tabiî ciddiyet arayanlar bunu kolaylıkla idrak edebilirler. Herkeste ilerleme ve yükselmeğe bir meyil ve iştiyak vardır. Fakat bunlar maksatlarının husûlüne hiçbir vakit hâdim olamazlar. O arzuların hayyizârây-ı husulüne vasıta olacak şeylere var kuvvetile sarılmak için daha başka meşkûr bir umumî meyil lâzımdır. *Sosyalizmin aslî maksadı haksızlığa karşı mücadeledir.*

Maliye Nazırı, Zohrap Efendi'ye hitâben diyor ki: "Siz zenginleri soyup fukarâya vereceksiniz."

Mumâileyh Hazretleri bir misal gösterebilir mi?... Hangi memlekette sosyalistler zengini soyup fukarâya vermişlerdir?... *Sosyalistler gasp etme mesleğini takip etmezler. Onların aslî maksadı hak yolunda umumî eşitliği istemekten ibarettir. Umumî eşitlik demek,* muarızlarımızın iddia etmekte oldukları gibi, birinden gasp edip diğerine vermek demek değildir.

Halbuki o meş'ûm ve menfûr nazariye şimdi tatbik edilmekte olup *sosyalizmin asıl maksadı onun kaldırılmasına ve izalesine matuftur.* Zenginin haklarını savunmakla insan cennete gitmez, fakat *daima haksızlığa uğrıyan fakirlerin haklarını muhafaza etmek mutlak adalet, umumî müsavat kaidelerini uygulamaktan başka bir şey değildir. Sözün kısası, en zelîl ve hasîs şahsî emellere son vererek umumî menfaatlere hizmet*

etmek sosyalizmin ruhunu teşkil eder.

İşte bunun için *umumî temellük ve tasarruf kaidesini uygulamaktan başka bir çare yok.* Zengin o parayı toplumdan kazanmış, kendisi ise toplumun tek bir ferdî olduğundan umumun hakkı olan bir şeyden bir tek şahsın münferiden faydalanması elbette aklen, hikmeten tecviz edilemez. Medenî şecaat kazanıp şahsî hasis ağrûz ve çıkarlardan tecerrüd ederek içtimaî bir kitle halinde bulunan beşeriyetin umumî çıkarlarını temine hizmet etmesini bilmelidir. Tabiatta buna dair birçok örneklere tesadüf ederiz. İnsanlık haksızlık, eşitsizlik lekelerinden arınmak için her halde, "sosyalizm mesleğini takdir etmelidir." Şimdi biz bunu beşerin hasmı olan şekavet erbabının icraat-ı redîesinden sayıp ondan nefret eder isek de, ilerde bizim *evlâtlarımız dört elle sarılarak* bize handerîz-i istihfaf olacaklardır.

İşte o zaman beşerî mahrumiyet ve mağdûriyet saadet ve refahın muzafferiyetine dönecek; bunun için sosyalizmde fermanfermâ olan ittihad ve ittifak mehâbetine hakaret salyalarını saçanlar "bir gün elbette onun muzafferiyetini görüp" ... "işte hakikaten hak..." diyeceklerdir.

Osmanlı kadınları arasında sosyalizm fikirleri ve Margerit Hanım'ın mektubu

Haftalık *İştirak* dergisinde "Elmalı Belediye Reisizade Ferruh Niyazı" imzalı bir yazı ve bir mektup yer almaktadır.

Yazar "*Kadınlar Arasında Fikr-i İştirak*" adlı bu makalesinde özetle şunları söylüyor:

1) Memleketimizde bütün Avrupa kamuoyunu hayretlere düşürecek bir sosyal olay vardır.

2) Osmanlı kadınları arasında da sosyalistler vardır ve biz bununla övünüyoruz.

3) Osmanlı kadınları arasında sosyalizm fikirleri hızla yayılmağa başlamıştır; ve bu övünülecek bir şeydir.

4) Osmanlı kadınlarının, sayısız engeller karşısında, gösterdikleri yenilik ve ilerleme fikirleri pek büyük bir başarıdır; ve bu, "Avrupa

kadınlarında bile görülmeyen bir hızla" gelişmektedir.

5) Sosyalizm insanlığa karşı yapılan kötülüklerin ve cinayetlerin hepsine son verecektir.

Yazıyı biraz sadeleştirerek aktaralım:

"Bugün sayın okurlarım yeni, yeni olduğu kadar garip, garip olduğu kadar da övülmeye değer bir önemli haber karşısında bulunacaklar. Evet, evet yalnız erkek ve kadın okurlarımızı değil bütün Avrupa efkâr-ı umumiyesini bile hayretlere ilka edecek bir ictimai hadise.

Her zaman medeniyet dünyasına karşı yeni yeni yenilikler, yeni yeni dehalar gösteren Osmanlı Milleti işte bugün insanlık dünyasına karşı Osmanlı kadınları arasında da sosyalistlerin bulunduğunu söylemekle iftihar edecek.

Serlevhamızdan da anlaşılacağı veçhile Osmanlı kadınları arasında iştirak fikrinin sür'atle intişar etmeye başladığını görmekle müftehir bulunuyoruz. Kadınlarımız tarafından aldığımız müteaddit mektuplar ve takdir varakaları bize münhasıran buna dair bir makale yazmaya, kızkardeşlerimizi takdir ve tebrik etmeye mecbur ediyor. Pek acı surette itiraf a mecburuz ki biz Doğulular Avrupa uygar ilerlemesinin herhangi şubesinde olursa olsun pek geri kaldık. Bu geriliğimizi, bu cehaletimizi yalnız erkeklere hasretmek, ve yalnız onlardan hizmet beklemek elbette doğru olamaz.

Erkeklerin hayatını, benliğini tamamlıyan bir mümtaz sınıf vardır ki o da şüphesiz kadınlarımızdır. Kadınların ictimai âleme etttikleri hizmet pek büyüktür. Halbuki eseflerle söyliyelim, bizde kadınlara hiç önem verilmemiş, hatta pek çoklarımız bu önemli sınıfı bir tam insan olmak üzere bile kabul etmemiştir. Fakat son zamanlarda Avrupa ve Amerika'da kadınların faaliyeti, hizmetleri bütün erkekleri şaşırtmış ve parmak ısırtmıştır.

İlimlerde ve fenlerde geri kalan erkeklerin kadınları da şüphesiz erkeklerden pek geride kalmışlardır.

Hal böyle iken Osmanlı kadınlarının da az zaman zarfında gösterdikleri teceddüt fikri, terakki fikri bu kadar manialar karşısında büyük, hem de pek büyük bir muvaffakiyettir. Muhterem okurlarımı temin

ederim ki Avrupa kadınlarında bile -çünkü vasıtaları pek mükemmeldir- bu kadar süratle bir teceddüt fikri vuku bulmamıştır.

Sayın okurlarım! Emin olunuz ki abartmıyorum. Belki biraz ifrata kaçmakla beraber bu naçiz kadınlarımızın irfan seviyesini pek yüksek buluyorum.

Ve buna binaen Osmanlıların geleceği için bir fâl-i hayır olmak üzere kabul ediyorum. Ve eminim ki benim vicdani kanaatim kamuoyu karşısında mahcup kalınayacaktır.

Bunu, bu iddiamı ispat için kadınlarımız tarafından aldığımız birçok mektuplardan yalnız birisini yazımızın altına koyacağız.

Eminiz ki, bizim gibi "sosyalist" yaşamak istiyenler, daha doğrusu öyle yarım yamalak değil, bütün anlamıyla *sosyalist* olan meslektaşlarımız sevinç gözyaşlarını saklayamıyacaklar.

Görülüyor ki muhterem hemşiremiz hakkımızda pek büyük bir teveccühte, pek fazla takdirlerde bulunuyorlar. Bilmukabele teşekkür etmekle beraber hizmet ettiğimiz değil, vazifemizi yaptığımızı söyliyeceğiz.

Mülkümüzde birçok yurtseverlerin sebatkâr mücahedesiyle ilân ettirilen Kanun-i Esasi (Anayasa) Osmanlı gençlerine birçok görevler yüklemiştir ki herkes bilhassa gençler uhdelerine düşen bu mukaddes hizmetin yapılmasında tâlil ederlerse insanlık dünyasına karşı borçlarını yapmamış olurlar.

İşte biz de insanlık için faydalı olduğuna vicdani kanaat hasıl ettiğimiz "sosyalizm" fikrinin yayılmasında çaba harcamakla yüklendiğimiz hizmeti yerine getiriyoruz. Yoksa, sosyalistliğin bu memlekete zararlı olduğunu iddia eden bazı egoistler gibi düşünmüyoruz. Bununla beraber bize muhalif olanları da suçlamayız. Bizim itikadımızca herkes bünyevî teşekkülatının bahşettiği selahiyet dairesinde hizmet görebilir.

Sayın okurlarımı temin ederim ki, İştirak payına düşen her fedâkarlığı yapacak "ve bunun karşılığında hiçbir şey beklemiyecektir". Yalnız bir ideali vardır ki o da: Tüm insanlığın birleşmesi yani "İttihad-ı Umumi-i İnsaniyet"dir. Kadınlarımız emin olmalıdırlar ki sosyalistler zavallı hemşirelerini düşünmeyi hiçbir zaman unutmamıştır. Fakat henüz on üç haftalık olan aciz gazetemiz ehemmi mühimme takdim etti.

Yoksa insan adı altında yaşıyan birçok canavarların her gün fabrikanın

pis, boğucu havası içinde çalışarak yaşamağa mahkûm olan bir genç kızı ne suretle aldatarak kadınlığa özgü hazinelerini mahvettiklerini, zaten o zavallılar için çekilmez olan hayatlarını ne suretle felâket uçurumuna sürüklediklerini, o biçarelere karşı ne gibi cinayetler yaptıklarını biz biliriz ve bu gibilerine daima lânet ederiz.

Beşeriyete karşı fenalık yapmak istiyenler emin olsunlar ki, Sosyalizm bunların hepsine nihayet verecek ve artık kesin olarak insaniyete yapılan cinayetlere yabancı kalmıyacaktır.

Hatta daha ileri giderek diyeceğim ki Demokrat Fırkası'nı teşkil eden gençler fabrikalarda çalışan emeği ve çabasıyla geçinen kızkardeşlerimizle evlenmelidirler.

Bunu mensup oldukları Parti'nin Nizamnamesi emretmiyorsa İnsaniyet Mahkeme-i Kübrası emreder! Ümid ederim ki aramızda hiçbir fark olmayan Demokrat kardeşlerimiz bu tekliflerimizi kabul ederek insanlık dünyasına karşı "demokratlığı" bir kat daha yükseltirler.

Binaenaleyh gayri ihtiyarı olarak diyeceğim ki Yaşasın Demokratlar, Yaşasın Sosyalistler, Yaşasın Sosyalist Osmanlı Kadınları!"

İştirak dergisi mektubu olduğu gibi alıyordu.

Mektubun özeti şudur:

1) Sosyalizm yeryüzündeki insanları gerçek kardeşlikle birbirine bağlıyacak ve Türkiye'de de bir umumi kardeşlik kuracaktır.

2) Sosyalistlerin açtığı yeni yol, memleketimizde gerçek nurlu yoldur.

"Aynen Mektup":

Efendim,

Yeryüzünde yaşıyan insanları hakiki bir kardeşlikle birbirine bağlıyacak ve Türkiye'de de bir uhuvvet-i umumiye kuracak olan "sosyalizm" fikrinin neşrine elçi bulunan sevimli *İştirak* gazetesini büyük bir merakla mütalaa etmekte ve sevincimden çıldırmak derecesine gelmekteyim. Bence Türkiye'nin L'umanite'si olan ceride-i muteberenizin devam-ı hayatını temenni eder ve ilerdeki çocuklarımızın yalnız bu hakiki ve nurlu yolda gitmek suretiyle birçok gazeteler çıkarmalarını dilerim.

Baki: Memleketimizde kurduğunuz bu yeni yoldan dolayı insaniyete acıyan yazıcılarınızı "sosyalistliğe" meftun bir kadın sıfatıyla tebrik ederek bütün dünyadaki biz sosyalistlerin muvaffakiyetlerini temenni eylerim.

23 Mayıs 1910-Beyoğlu

Margerit"

Bohor İsrail Efendi'nin İştirak*'teki yazıları*

Alyans İzraelit Mektebi Müdürü Bohor İsrail Efendi'nin *İştirak*'teki ilk yazısı, derginin 11'inci sayısında yayımlandı (24 Nisan 1326) "*Serbest-i Sa'yü Amel*" başlığını taşıyan bu yazıyı biraz sadeleştirerek aktaralım:

"Cemiyetin mümtaz sınıfına mensup olan iktisatçıların telif ettiği eserlerde esaret-i mutlaka (*Esclavage*), esaret-i arziyye (*servage*) için sahifeler dolusu mütalaalar yürütüldüğü halde esaret-i ecriye (*salariat*) kale bile alınmıyor. Son derece gariptir ki İlkçağ ve Ortaçağ gibi en uzak geçmişlere ait fecialar bütün incelikleriyle tasvir olunuyor; hatta muhtelif kavimlerin ferdleri arasındaki münasebetler ayrı ayrı tahlil ve etyan ediliyor da, gözlerimizin önünde kanlı cerihalarile teselsül ve taakküp eden esaret levhaları görülmüyor yahut ligarazin görülmek istenilmiyor olmalı ki hâl-i hâzırda en gün gibi âşikâr, en acı içtimaî hakikat; ecirlik iktisadî usulünün bulunduğu hâl-i esef iştimâl iken, bu bapta tek kelime serdi havay-ı muhitimizi dolduran yaldızlı adalete münafi sayılıyor. Yalnız müstahsil neticelerden amelenin hissesi mevkiinde bu çalışkan unsurun ücrete tâbi bulunması pek münasip bulunuyor, guyâ bazı âhvâlde patronlar teşebbüslerinde muvaffak olamazlarsa iflâs edince kanunen en evvel amelenin ücreti verileceğinden bunlar daima hisselerini alırlarmış. Acaba ücreti tayin hususunda hâl-i hâzırda cereyan eden kaide müstebit bir kaide mi, yoksa meşruta ve âdîlâne bir kaide midir?

Bugün patronlarla amele arasında her ne kadar bir mukavele serbestîsi varsa da bu 'serbestî' tabirinin tahtında müstetir olan 'Hüve'yi anlamamak artık belâhatin ta kendisidir. Zira mukavele serbestîsi rekabet

serbestine bağlıdır. Umumî mallar bu iktisadî mücadelenin mütemadî heyâhûyu esnasında durmıyan bir arz ve taleb dalgalanmasıyla taliplere nazaran kâh lüzumundan fazla ve kâh noksandır. Sermayedarlara 'mal' sıfat ve haysiyetile satılan beşer kuvveti -ki sa'yü amel namı taşır- aynı kaideye tabîdir ve talipleri bulunan sermaye sahiplerinin ihtiyaçlarına göre bazan lüzumlu mikdarından ziyade ve bazan eksik bulunması icap ederken gitgide makine şeklindeki demir kuvvetinin beşer kuvveti yerine geçmesi musibetile 'sa'yü amel' ismindeki malın müsemma kıymeti ameleyi daimî bir iflâsa mahkûm edercesine her nisbet muhafaza olunarak pek aşağı bir derecede bulunur. Bu iflâs mahzâ sermayedaran tarafından bir gasptır. Sermayedar sınıfı bütün şişmanlığını ameleyi kadit haline koymakla husule getiriyor. Cenap Şahabettin Bey'in dediği gibi: Bir kasa dolmak için yüzlerle ufak keseler boşalmalıdır. Şişmanlarla boş mideler namındaki iki içtimaî sınıf işte bu suretle hâsıl oluyor. Buna da Türkçe *merdümhârî* (yani insan yiyicilik) derler.

Dağ başında, mağara içinde insanın fikir ve duygu seviyesi hayvanlar mesabesinde olup ekseriya uğradığı açlık beliyyesinden kurtulmak için çok defa merdümhâr olduğu istibâhtan azâdedir. Şüphesiz o devirde beşer cemiyetinin "Ferd cemiyet için, cemiyet ferd için çalışmalıdır." makul temeli üzerine kurulu ve muntazam olmadığı bir zamana tesadüf eder. Eğer kâmil medeniyeti ifham eden bu esas kaide hükmünü yürütseydi, insanlar birbirlerini yemiyecekler ve münasebetlerini karşılıklı saygı ile tayin edeceklerdi. Heyhat ki o zaman vahşet zamanı idi! Şimdi? Yine vahşet zamanı! Hakiki hürriyet istihsal olunmadıkça vahşet yine bâkidir.

Ey Sosyalizm'in hidayetin ta kendisi olduğunu itiraf etmiyenler, söyleyiniz bakayım, binlerle liralarını ihtiva eden demir kasalarına dayanarak tegallüp icra eden nüfuzlu kimseler; ayda otuz kırk kuruşa amele kullanan çiftlik sahipleri, bu 'arnova' derebeyleri, yüzde otuziki faizle para ibraz eden belde zenginleri, kariye ahalisini tazir ve iğfal eden mutavassıtlar, hakikî müstahsillerin haklarını gasp ve pâyimâl eden bütün bu tufeyliler nedir? Mesai iştiraki olsaydı bu müstahkâr levhalar, sefaletin tevlid ettiği fısk ve fücur, tamim ettiği kuûl istimali, tahrib ettiği hayatlar, söndürdüğü hânümanlar, bütün bu haileler cereyan edecek mi idi?

C'est la lutte finale...

Evet bu son! cidalimizdir. Şimdiye kadar esaretten esarete yuvarlandık durduk. Artık esaretler silsilesinden iştirak devrine dahil olacağız. Emin olunuz ki bugünkü duhulümüz yarınki bârıka-i hakikatimizdir. Cemiyet-i iştirakiyeyi (sosyalist toplumunu) biz icadetmiyoruz, maddi hakikatlerden istinbat ediyor, anlıyoruz. Muhit, umumî mevcudat, tabii hadiseler, içtimaî ahvâl, bizim 'iştirak' diye icmal ettiğimiz müstakbel beşer tarihini büyük bir talakatla tarif ve tasvir ediyor. Çalışalım, fahr ve huzuza müstağrak olarak çalışalım da sa'yü ameli esaretten kurtaralım."

Kasaba 8 Nisan 326

B. İsrail

Bohor İsrail Efendi'nin *İştirak*'te çıkan ikinci yazısı (Sayı 13, 3 Mayıs 1326), "*Sermaye ve Sa'yü Amel*" başlığını taşımaktadır. Yazıyı imkân nisbetinde zedelemeden, terkipleri parçalamak suretiyle, sadeleştirmeğe çalışalım:

"İçtimai hayatta sermayenin kazandığı bülend mevki beşer cemiyeti kadar geniş bir pereştiş ve ihtiram dairesi ile çevrilidir. Müteşebbisler, muharrirler, mütefekkirler, Devletler sermayeye öyle bir izz-ü şeref kucağı açıyorlar ki İlkçağda putperestlerin secde ve iman ettikleri putlara edilen tazimat şimdiki alâyişlerin binde birini teşkil etmez. Şüphesiz bugünkü parlaklık medeniyetin ilerlemesi neticesidir.

Yine bu devirde sa'yü amelin bulunduğu sefalet mevzii geniş bir zillet ve hakaretle çevrilidir. O suretle ki çalışmak insaniyetin en büyük, en ulvî bir meziyeti iken bugün fakir ve sefil olmak için çalışmanın mücessem timsali olan amele sınıfına mensup olmak kifayet eder. Hayat ihtiyaçlarının artması karşısında şimdiki amelenin hâli Firavun esirlerinin dayanılmaz âlâm ve evcaından, mazlumiyetinden farklı değildir. O berkâsâ parlaklığın yanında bu şebrenk hayatın gittikçe nâlân, gittikçe siyah olması yine medeniyetin ilerlemesi eseri... Değil mi? Saf ve samimî bir vicdan öyle düşünür ki esâtire ait garaîb maziye değil, zamanımıza mahsus adaletberendâzâne bir hassadır. Sermaye ve sa'yü amel işte iki unsur ki gıda, libas ve sükna levazımımızın, emelnüvaz her türlü tecemmülâtının istihsaline, ziraat, sınaat ve ticaretin husul ve cereyanına

hizmet eder. Bu hassalarından dolayı hiçbir vakit ehemmiyet nazarından uzak tutulmamaları lâzım ise de mevadın istihsalinde mühim şerik olduklarına nazaran cemiyetteki mevkileri itibarile bu derece mütefarik bulunmaları o nisbette mühim ve hayretâver değil midir? Sermayedar sermayesini, amele de beden kuvvetini sarf eder. Biri diğerinden sarf-ı nazar edemez. Bununla beraber biri arş-ı âlâda, diğeri girdâb-ı esfelde bulunur. Bunun esbabını aramak her ferdin insaniyetperverâne vazifesidir.

Filhakika bütün cemiyet ihtiyaçlarını teskin eden maddelerin istihsalinde sermaye ile sa'yü amelin hizmeti müşterek ise de, hakikat aranılacak olursa bu hizmette sermayenin hissesi nisbeten hîçâhiçtir. Taaccüb olunmasın: Herhangi bir teşebbüste olursa olsun meydana getirilen mahsûl o işte zîmethal olan amele ve müstahdemlerin gayretlerinin neticesidir. 'Kâr' namı altında sermayedarın istihsal ettiği meblâğlar bir iğtisabtan, meşru sayılan bir sirkatten başka bir şey değildir.

Fakat bu bir iktisadî ve riyazî meseledir ki hal ve isbâtı bir makalenin tahammül dairesinden hariç bulunur. Arzu eden Karl Marx'ın eserlerini mütalaa edebilir. Ancak burada cemiyetin mümtazlarına bir hoşnûdî sadakası bahş etmek mecburiyetile yalnız şunu arz ederim ki herhangi bir teşebbüste sermayenin hissesi hiç olmazsa sa'yü amelin hissesinden az olmamalıdır; yani kârın en büyük kısmı amele ve müstahdeminin ücreti hesabına geçmelidir... Niçin?

Sermaye hangi şekilde bulunursa bulunsun ölü ve gayri müteharrik bir maddedir. Sa'yü amelse canlı bir beşer kuvveti olduğundan bu iki unsur iştirak ettiği zaman, bir hareket, bir faaliyet hâsıl olursa bu kuvvetin o madde üzerine olan füsunkâr tesiri neticesinden başka bir şey olamaz. Amele adele kuvvetile sermayeyi tahrik eder. Muvakkaten canlandırır. Sonra onu yerinde ibka ederek sırf tevlid ettiği hareketin hararet ve tesirinden bir mahsul, bir kâr meydana getirir. O mahsul meydana gelince sermaye yine bâki. Fakat amelenin kuvveti sarf edilmiş bulunur. Ve o feda edilen kuvvet işte sermayeye katılarak bir madde fazlası şeklinde tezahür eder. Yahut o müstahsil maddeler amelenin sarf ettiği beden kuvvetinin bir mücessem hâlidir.

Bu fiilde dahli olan sermayeye bir hisse verilecek olursa acaba ne

nisbette verilmelidir? Hakkalinsaf söylenilsin: sarf olunan, sorulan, terliyen yalnız sa'yü amel iken, evvel ve âhir ölü ve âtıl olan sermayeye ne düşer? Sarf olunan sa'yü amelin istirdadından sonra kalan kâr değil mi? Bu da hiçtir. Bir şey vermek icap etse bile kârın en az kısmı olmalıdır.

Heyhat! ki putperest devrinde bulunuyoruz. Evet içtimaî safhalardan içinde bulunduğumuz şu sermaye devrinde paranın kutsiyetine, lâyûhtîliğine inanılır. İtikad edilir ki, para iktisat muamelelerinde mutlak hâkimdir ve bu unsurun mutlakiyyeti katiyyen ortadan kaldırılamaz. Binaenaleyh debdebe ve dârât, hayat şa'şaası, saadet sermayedarın kâşanesine iltica ediyor. Herkes sermayeye tapıyor, herkes onu savunuyor. Vakıâ, bir memlekete küllî miktarda nakit sermayesi girdiği takdirde, orada ticaretin, alel'umum kârın, müessesat-ı nâfianın arttığı, harabelerin mamur olduğu, ziraat ve sınaat damarlarına taze taze bir hayat geldiği görülür. Bu değişiklikleri müşahade edenler sihir sebebini sermayeye atf ederler ve tabii zevahir bunlara hak verir. Fakat düşünelim. Tedavül mevkiinde bulunan nakdin kıymeti hakikî midir?

Hâyır! Nakit bir mübadele vasıtasından ibaret. Asıl parayı teşkil eden maden hayatın idamesine hâdim değildir. Ve gösterdiği kıymet mübadele olunan eşyaya aittir. Nakit, onların tedavülünü kolaylaştırmak için insanlar tarafından mefruz, itibarî bir vasfı haiz olan câmit bir cisimdir. Acaba câmit bir cismin bir hâkimiyeti, bir mutlakıyeti, pereştişe şâyan bir hali olabilir mi?

Para kelimesi Ortaçağı hatırıma getirir. Bütün nasraniyet âlemi Papa'nın kutsiyetine, lâyuhtiliğine mutekit ve münkad... Onun saikaperdaz bir emrile, Ehl-i Salip ordularıyle etrafa dehşet saçıcı... İtikat ateşile bu ordular bir taraftan Kudüs-ü Şerif kapılarına dayanıyor; yakıyor, yıkıyor, memleketler harab ediyor. Milyonlarla insan telef oluyor. Bir taraftan Hıristiyan olmayan Endülüs Araplarını İspanya'dan tard etmek için şövalyeler Avrupa'nın her cihetinden Pirene dağlarını aşıyor. Gözlerinde kan kaynaşıyor. Kendilerine vaat olunan dilârâ bihişte ulaşmak için dünyayı altüst ediyorlar.

Kanlı âmirlerile cünd-i vigâ

Sonra artık alay alay üserâ
Mutlaka bir muzaffer on mağlûb
Çiğniyen haklı, çiğnenen ma'yûb
Kahra alkış, gurura secde, ne kerem
Za'fü zilletle daima tev'em
Doğruluk dilde yok, dudaklarda;
Hayr ayaklarda, şer kucaklarda;
Bir hakikat, hakikat-i zincîr;
Bir belagat, belagat-ı şimşîr
Hâk kavînin, demek şeririndir;
En celî hikmet: Ezmiyen ezilir...

(T. Fikret Bey'in bir şiirinden)

Ve bütün bu itisâfatın kanlı muhassalası bir hatâ idi ki saadete müstahak olan ebnay-ı beşer üzerine bir istibdat ejderi kesilmişti: O da Papa'nın ruhaniyeti, fevkalbeşer olmak ve cennetle münasebette bulunmak hassasıdır. Bugün Vatikan Sarayı'ndan makteller teşkili hakkında milyonlarca emirler çıksa bile kimse yerinden kımıldamaz. Ruhbânın o kuvvetini nâsın o batıl itikadı teşkil ediyordu. İnanmamak: İşte onların cihangîrâne satvetine son veren hadise-i kübrâ...

Hal-i hâzırda 'İştirak' âdîlâne mesleğini anlamayanlar da sermayenin mutlak hâkimiyetine inanmış bulunuyorlar. Halbuki bu hâkimiyet mefrûz ve mevhumdur. Yarın kimse buna inanmayacak. Ve, *alelumum iştibah ve İhtilâlin doğurduğu hak ve adil, işirak vadisinde, buyruğunu yürütmeğe başlayacaktır*. Bu Hakikati Anlamak İsteyiniz, Ey Kariin-i Kirâm!"

Kasaba 30 Nisan 326

B. İsrail

Bohor İsrail Efendi'nin "*Hasta Fikir!*" başlıklı yazısına geliyoruz. (No 18, 19 Ağustos 1326)

"Geçende neşr ettiğim makaleleri okuyan bir arkadaşım *sermaye ve sa'yü amel* hakkında serd ettiğim iktisadî fikirleri an'anakâr ekanîmine uygun bulmıyarak 'üslûbunuz güzel ama, fikriniz hasta!' diye mütalaa beyan etti. İşte, 'sosyal demokrasi'den bahs eden hiçbir eser gözden

geçirmiyen, matla-ı nazarımız olan medenî Avrupa ilerlemelerinin felsefi nişvarından habersiz bir matbuat havasının ruhfirîb gıdasile yaşayan bir genç ancak böyle düşünebilir. Bu kabil Efendilerin başlıca itirazları 'sosyalizm'in Avrupa'ya mahsus bir meslek olduğu ve Şarkın hayatına uygun olmadığıdır. Güya bir fikir hariçten memlekete ithal edildiği takdirde, esasen ihtiyacın mevcut olmayışından, tatbik mahalli olamaz. Ve milletin saadetine bu suretle faydalı olamayınca fuzulî ve muzır bir Fırka (Parti) tevlidine sebep olur. Sosyalizm de bu neviden imiş?

Böyle umumî nazariyeler söylemek kadar kolay bir şey yoktur. Acaba hakikat bu merkezde midir?

Sosyalizm vakıâ birkaç sözle tarif edilebilecek bir mesele değil ise de, onun ledüniyyatına vakıf olmayanların bile bildikleri bir şey var ki o da alelumum sosyalistlerin sa'yü ameli (yani işi ve emeği) sermayenin istibdadına karşı müdafaa ettikleridir. O halde çalışmak keyfiyeti medeniyetin basit veya muğlak şekillerile her hayatın biricik beka ve idame sebebidir. Yeryüzündeki bütün cemiyetlerin yaşamaları onları teşkil eden fertlerin her ne surette olursa olsun çalışmalarile vuku bulur. Zaruri ve süslenme ihtiyaçlarının tatmini için istihsal olunan maddeler ister iptidaî, ister medenî mukteziyatın son sistemine uygun olsun hep beşer sa'yile (insanın çalışmasile) vücuda gelir. Bu istihsal fiilinde sair yardımcı unsurların ehemmiyeti binnisbe azdır. Sa'yü amel, nâsın elinde bulunan alât ve edevatla tabiatın sinesine tatbik olunan bir kuvvet olduğundan her yerde o kuvvetle mütenasip bir sermaye bulunur. Bugün, Osmanlı memleketlerinde ziraat, sınaat ve ticaretin pek geride olmasile ameleyi düşünmemek, amele kanunları lâyihalarını teemmülsüz red etmeği icab eder.

Ahalimizi iktisadî halleri bakımından tasnif etmek lâzım gelse, sayılı birkaç eşraf ve tüccardan başka küllî kısmının terile geçimini sağladığı görülür. Evlerimizi inşa eden, ekmeklerimizi yoğuran, kunduralarımızı diken, bezlerimizi dokuyan, bağ ve tarlalarımızı çapalıyan, madamların ipekli gazelerini husule getiren, maden ocaklarında çalışan, her şeylerimizi yapan işçiler değil mi? Onları düşünmek yersiz, zararlı mıdır? Onlara göre fikirlerimiz yabancı fikirler midir? Hayır, *Cemiyet hayatının en mühim kanadı olan bu işçiler sınıfının gasb olunan haklarını* -eğer gasb

olunduğu ispat edilirse - *savunmak heyet-i beşeriyeye edilebilecek hizmetlerin en büyüğüdür.*

Yalnız bir şey hatıra gelebilir: Niçin Sosyalistler bilhassa ameleyi düşünüyorlar da bütün millet fertlerinin yekvücut olmalarını, ittihat ve ittifakını arzu etmiyorlar? Bu mesele basit olmakla beraber mesleğimizin esasıdır. Millet fertlerinin ittihat ve ittifakı, yekvücut büyük bir kitle teşkil etmeleri ehass-ı âmâlimizdir. Fakat ekmek kavgasında birbirlerinin bilmecburiye gözlerini çıkaran ve yaşamak için rekabetten, nizadan başka bir iktisadî usul tanımayan rakiplere, zaten ondan gayri bir usulün mevcud olmadığı bir devirde: *İttifak ediniz, birleşiniz* diye vaki olacak nasihatların ne derece boşuna olacağı bedahet mertebesinde bulunur. Esasta ayrılık olduktan sonra feri'de ittihadın husulü kabil mi? Maamafih bu içtimaî devrin muarızı olmakla beraber bugünkü düzensizlikte şahısların asla kabahatli olmadıklarını nazar-ı itibara alarak mütezat menfaatlerdeki mütemadî çatışmaların islâh-hâle ulaşacağı itikadile, asla ihvan arasında adavet telkin etmemek, onları ittihada davet vazifesinde kusur eylememek lüzumunu takdir ederiz. Zira en müthiş rakiplerin ruhlarından 'insan' vasfı, 'insaniyet' hassası katiyyen silinmemek ve ebediyen hassada birleşmek icap eder. Hatta ittihad ve insaniyet sayesindedir ki müdavele-i efkâr ve hakkın tasdiki mümkün olur.

Birleşmeye imkân olmadığı noktaşudur ki, insan iradesinden daha kadir, dünyanın bütün muhasemat ve mücadelâtını müeddî olan hayatı istifhaz ihtiyacı yolunda şimdilik rebabetten, harpten başka bir nevi faaliyetin mevkud olması keyfiyeti, her gün, her dakika şahsî saadetin, temini için birçok vatan kardeşlerine zarar iras etmek mecburiyetidir. İşçi kendisini cüz'i bir ücretle çalıştıran sermayedarın küllî kazancını görür, kendi bahtiyar olmazsa onu nasıl sevebilir? Ama sermayedar ameleyi 'insan' sıfatile değil, çalışıcı bir kuvvet diye istihdam etmeğe hakkı vardır. Hatta amelenin işini yapacak bir makine bulsa onu hiç istihdam etmez. Herkes şahsî menfaatlerini sağlamayı düşünmüyor mu? Bu cihet pek doğru olmakla beraber namuskârâne çalışarak saadet istihsaline kendisinde bir hak gören amele bütün ihtişam ve mes'udiyeti sermayedarın yed-i istishâbında ve kendi mensup olduğu sınıfının sefalete mahkûm olduğunu müşahede etmekten doğan bir infial ile

asıl çalışan kendileri iken durmadan sarf ettikleri sa'yü amel kuvvetinin kıymeti takdir olunmıyarak bir ölü madde bahasına çalıştıklarını anlar ve ekmeğini zor çıkardığı ailesinin felâketini hazin hazin temaşa ederken öbür tarafta zenginin kaymak yediğini görmekten elbette müteessir olur ve elbette ağlar.

Cemiyetin alt tabakasında bulunan amele başı üstündeki mümtaz sınıfı omuzlarında taşıyor. Bunları yüksekte tutansa onların kuvvetidir. Bunları idrâk eden biçare mesaî en yorgun ve bedbaht bulunduğu anda nasıl şikâyet etmez, nasıl hak istemek için ağzını açmaz. Nasıl tâbü tâkatını bitiren o sınıfı zemîn-i hâke düşürmek için omuzlarını silkmez, nasıl

Heyet-i içtimaiyeyi böyle iktisadî iki sınıfa ayırarak aralarında bir ayrılık meydana getiren hayattır. 'Sosyalistler bu ayrılığı müşahade ve idrak ederek lâğvını arzu ediyorlar'; istiyorlar ki, mümtâzân ile mâhkûrândan mürekkeb olan cemiyet 'sosyal demokrasi' nâmı altında hukuk müsavatı ve vazifelerde müsavat esası üzerinde bir "insaniyet" kurulsun. Bu fikirlerin sıhhate yakın olup olmadığını yazılarımıza "hasta fikir" vasfını lâyık gören kardeşlerimiz yakında anlayacaklardır. Yalnız bu hususta mütalaa beyan edeceklerin matbuat sahasında bast-ı makal etmeleri reca olunur."

Kasaba 14 Ağustos 326

B. İsrail

Bohor İsrail Efendi'nin, "*Nasıl Çalışmalıyız?*" başlığını taşıyan, dördüncü ve son yazısı *İştirak* dergisinin 2 Eylül 1326 tarihli 20'nci sayısında yer almıştı.

Yazarın fikirlerini ilkin özetliyerek kısaca verecek; sonra da dil ve üslup özelliklerine karışmadan olduğu gibi aktaracağız.

Bohor İsrail Efendi diyor ki:

"1) Adalete uygun fikirlerimizin yayılıp yaygınlaşmasında gayet *sistematik* düzenli bir hareket çizgisi izlemeliyiz. Bu hem sosyalist felsefemiz, hem de çevremizin şartları gereğidir.

2) Doktrinimiz hem ulvî ve mukaddestir, hem de büyük ve dehşetlidir! Bütün insan toplumunun Devrimi amacına dayanmaktadır.

Bunun içindir ki, doktrinin ilmî kısımlarına vakıf olmayan cahiller, bazı malûmat satıcı, bilgiçlik taslıyan kimselerin, yahut gerçek düşmanı çıkarcıların yalan yanlış anlatmalarına kapıldıkları için, yalnız 'sosyalizm' kelimesini işitmekten dehşete kapılıyorlar. O gibilerde, sosyalizm gibi bugünkü medeniyetin en ileri sosyal felsefesini anlayış kabiliyeti şöyle dursun; ilmî ve siyasî fikir adına en adî bir şeyi kavramak yeteneğinin kırıntısı bile yoktur.

3) Halkın işçi kesimi doğru yolu gösterip uyarmamıza muhtaç ise de, şu nokta hiçbir zaman unutulmamalıdır: İşçiler sarih haklarının savunulmasında bilgili, zeki, faal, girişken, tecrübeli militanların yardımına daha ziyade ihtiyaç gösterir. Ve bu muktedir vatan öncüleri yaratmayınca, *işçi ordusuna her ne suretle olursa olsun hareket emrini vermek bağışlanmaz bir yanlış olur.* Zulme, gadre, diktatörlüğe karşı, işçilerin yüreğinde bir devrim duygusu, bir direnme duygusu uyandırmak kadar adalet ve hakka dayanan bir şey tasavvur edilemez. Fakat bu hususta bir *metod*, başarıya götürecek bir *prensip* izlemek de en büyük şarttır.

4) Doktrinimiz yüksek hakikatleri kapsamaktadır. Bunları henüz hazım edemiyenlere emellerimizi ve fikirlerimizi telkine uğraşmamalıyız. Bundan fayda yerine zarar doğar.

5) En önce yapılacak şudur: Ulusun beyni olan, düşünür gençlerimizden, ulusun aydın sınıfı olan öğrencilerimizden Sosyalizm atmosferile dolu bir ilmî ve felsefî çevre yaratmaya çalışmak. *Burjuva* teorilerini insafa çağıracak sosyal ve ekonomik temel kaidelerimizi durmadan yayımlayıp yaymak; ve bütün yazılarımızın hukukî, sosyal veya politik birer tetebbu ürünü olması cihetine gayret etmek.

6) Propagandamızın temele oturmuş ve sağlam olması için en birinci ihtiyaç şu olmalıdır. Karl Marx, Lasal, Lafarg, Bebel, Jores gibi büyüklerimizin seçkin yapıtlarını Türkçeye çevirmek üzere, muktedir ve Fransızcayı iyi bilen arkadaşlarımızdan bir *Tercüme Heyeti* meydana getirmek.

7) Niçin? Çünkü memleketimizde Sosyalizm'in ancak adı vardır. Zenginin malını fakirlere vermek gibi bir yanlış anlayış var...

8) Partimizin ruhunu meydana getirecek olan ilim ve felsefe binasını her şeyden önce yaratmak; sonra da, güneş ışıkları saçacak merkezden halkın yüreğine adalet ve hakkaniyet ışıkları ulaştırmak gerekir.

9) Yayınlarımızda hiçbir zaman bilgi ve mantık çenberinden çıkmamak, bizimle aynı fikirde olmıyanlara karşı tahakküme kayan, tehdit edici bir dil kullanmamak başarı gereğidir. Aksi takdirde birtakım kimseler aleyhimize döner; ve işçilerin çıkarları uğrundaki çabalarımız kısır kalır.

10) Birtakım gençler toplumda gadre uğrayanlara, kimsesizlere acıdıkları için: 'Biz sosyalistiz' derler. Fakat kendilerine sınıf savaşından, sosyalist mülkiyetten, kapitaldeki bugünkü biçimin kaldırılmasından, ücret yasası ile bunun acıklı sözü açılınca: '*Biz öyle sosyalistliği kabul etmeyiz!*' diyerek evvelki iddialarının kuru bir lâf olduğunu anlatmış olurlar.

11) Doktrinimiz büyük ve geniştir; hayat safhalarının tümünü kapsamaktadır. İçtihatlarımızda, eylemlerimizde ihtiyatlı davranmak gerek.

12) '*Sosyalizm nedir?*' diye soranlara kısaca cevap vermekten kaçınmalıyız. Şöyle demeliyiz: *Sosyalizm bir bilgidir, okuyarak elde edilebilir; ve bir sosyal doktrindir, o yolu tutanların arasında yaşamak, her gün fikirlerinden, yaşayışlarından faydalanmakla anlaşılabilir.*

13) Konuşma sırasında veya konferans verirken uluorta sosyalizmden söz etmek fayda sağlamaz. Propaganda esnasında, sosyalizmin ancak bir noktasını, ikna edici ve kesin bütün delillerile söz konusu ederek, o noktada dinleyenleri iknaa çalışmalıyız."

Şimdi de, Bohor İsrail Efendi'yi dinleyelim:

"Sosyalist vasfile ortaya atılan mücahitleri tanımam. İntisâbile müftehir olduğum bu meslek-i içtimaînin hakayık ve nazariyâtına derece-i vukuflarını da bilmem. Bâb-ı içtihatlarını ne cihete doğru küşad ettiler; nasıl ve ne yolda çalışacaklar, doğrudan doğruya sınıf-ı sâînin hukûk-i mağsubesini, sınıf-ı mümtaz ve sermayedarların itisâfatına

karşı bir lisân-âteşfeşanla müdafaa mı edecekler? Yoksa ibre-i mesâîlerini mahdut bir daire dahilinde dolaştırarak 'sosyalizm'e Türkiye'de dahî bir mevcudiyet, bir uzviyet vermeğe mi gayret edecekler? Bütün bunlar tabii ilerde göreceğimiz âsâr ve semeratla malumumuz olacaktır. Ve fakat eserlerini mutalaa ettiğim ancak meslekdaş sıfatile bu bilmediğim, görüşmediğim arkadaşlara arz etmek isterim ki efkâr-ı âdilânemizin neşir ve tamiminde gayet 'sistematik' muntazam bir hatt-ı hareket almamız hem felsefe-i iştirakiyemiz hem de muhitimizin şeraiti muktezasıdır.

Mesleğimiz, ulvî ve mukaddes olduğu kadar büyük ve müthiştir! Bütün cemiyet-i beşeriyenin inkılâbı maksadına mübtenî olduğundan aksâm-ı fenniyesine vâkıf olmıyan cühelâ, bazı malumatfurûş kimselerin, yahut hakikat düşmanı menfaatperestlerin yalan yanlış tefhimâtına kapıldıkları için yalnız 'sosyalizm' kelimesini işitmekten tedehhüş ediyorlar.

Bir de o kimseler, yalnız Meşrutiyet-i Osmaniyeyi meydana getiren Fırka-ı muhteremeyi tanıdıklarından o fırkanın programından hariç birtakım fikirler beslediğimizi görerek âdetâ Meşrutiyet aleyhtarlığı, irtica taraftarlığile itham edenler de yok değildir! Hem bunların böyle düşünmeğe hakları var. Zira kendilerinde değil 'sosyalizm' gibi medeniyet-i hâzıranın en müterakki felsefe-i içtimaiyeyi, fıkr-i fennî ve siyasî nâmına en âdi bir şeyi idrak etmek kabiliyeti büsbütün mefkud... Muhitimizdeki avâm-ı nâsa bugün okuyup yazmanın faidesini ifham edebilirsek *feni'mel hizmet!* Avamın amele kısmı vakıa irşadâtımıza muhtaçtır. Fakat hiçbir zaman unutmamalıyız ki işçiler hukuk-i sarihâlarının hîn-i müdafaalarında malumatlı, zeki, faal, müteşebbis, tecrübedîde mücahitlerin muavenetine daha ziyade arz-ı ihtiyaç eder ve bu muktedir vatan pişdarları, sergerdeleri meydana getirmeyince amele ordusuna her ne suretle olursa olsun hareket emri vermek af olunmaz bir hâta olur! Zulme, gadre, diktatörlüğe karşı kulûb-i amelede bir hiss-i ihtilâl, bir hiss-i mukavemet uyandırmak kadar adaletli, muhik bir şey tasavvur edilemez! Evet, fakat bu hususta bir 'metod' usul, muvaffakıyete sâik bir "prensip", bir kaide takib etmek de şart-ı âzamdır. Mesleğimizin ihtiva ettiği hakayik-i âliyeyi henüz hazmetmek kabiliyet ve istidadına maateessüf mâlik olmayanlara âmâl

ve efkârımızı telkine uğraşmıyalım. Zira bundan menfaat yerine mazarrat hâsıl olur. İşte bunun için en evvel milletin dimağı olan mütefekkir gençlerimizden sınıf-ı münevver-i millet olan mekteplilerimizden sosyalizm havây-i nesîmisile mâlî bir muhit-i fennî ve felsefî vücuda getirmeye gayret edelim. Elimizden geldiği kadar 'burjuva' nazarîyatını insafa davet edecek kavâid-i esâsiye-i içtimaiye ve iktisadiyemizi mütemadiyen neşr ile cümle makalâtımızın hukukî, içtimaî veya siyasî birer mahsul-i tetebbu olması cihetine hasr-ı mesâî edelim. Hatta Karl Marx, Lasal, Lafarg, Bebel, Jores gibi ekâbirimizin âsâr-ı bergüzîdelerini Türkçeye tercüme etmek üzere muktedir ve Fransızcaya vâkıf arkadaşlarımızdan bir heyet-i mütercime teşkili meselesi bence propagandamızın esaslı ve sağlam olması için en birinci bir ihtiyaç suretinde tezahür eder. Çünkü Türkiye'mizde sosyalizmin ancak ismi vardır. Bir de zenginin malını fukaraya vermek diye yanlış bir telâkkî... Fenden, ahlâktan, teşkilât-ı içtimaiyeden, tekevvünât-ı felekiyeden, hadisat-ı tarihiyeden, hesabat-ı riyaziyeden, kavanîn-i tabiiyeden hissesi neden ibaret olduğu umûmen meçhul! (Partimizin) Fırkamızın ruhunu teşkil edecek bu binây-ı fen ve felsefeyi evvelbeevvel meydana getirmek, sonra o âfitâbâzâ merkezinden kalb-i avâma eş'id-i adl-ü hakkaniyet isâl etmek lâzım gelir... Neşriyatımızda asla ilim ve mantık dairesinden çıkmamak, hemfikirinizden olmıyanlara karşı bir lisan-ı tahakküm ve tehdit istimal etmemek alelhusus istihsaline çalıştığımız muvaffakiyetin iktiza ettiği ahvaldendir. Bu kaideden hariç olarak intişar edecek şeyler mesleğimizi anlamaksızın sırf hubb-u nefislerine vurulan darbelerle birtakım kimselerin aleyhdarlığımız kesilmeğe ve menâfi-i amel uğrunda sarf etmek isteyeceğimiz ikdâmât ve ihtimâmatımızı hiç olmazsa bir müddet-i muvakkate için akim bırakmaya sebep olur.

Birtakım gençler vardır ki, mağdûrîn-i cemiyete, bîvâyelere karşı his ettikleri merhametten dolayı 'biz sosyalistiz!' derler. Fakat kendilerine mücadele-i sınıftan, mülkiyet-i iştirakiyeden, sermayedeki şekl-i hâzırının lağvinden, kanun-u ücret ile netayic-i müellimesinden, bahs olununca 'Hâ! Biz öyle sosyalistliği kabul etmeyiz!' diyerek evvelki iddialarının hissiyat-ı sıdkadan, kuru bir lâftan başka bir şey olmadığını ikrar ederler...

Safahat-ı hayatiyenin cümlesine şümulü olan büyük, vâsi' mezhebimizin ismini işitir işitmez yalnız muhakeme–i zihniyelerile mahiyetini anlamak iddiasında bulunanların ekseriya Mekâtib-i Âliye müdavimîn ve mezunininden zeki ve malûmatlı efendiler olduğu düşünülürse içtihadımızda, ef'al ve harekâtımızda ne kadar ihtiyatkâr olmamız lâzım olduğu suhuletle anlaşılır.

'Sosyalizm nedir?' diye sual edenlere birkaç cümle veya bir musahebe ile cevap vermekten ihtiraz etmeliyiz! Ve demeliyiz ki, 'sosyalizm' evvela; bir ilimdir. Zira mütalaa sayesinde elde edilebilir, ve bir meslek-i içtimaîdir, müntesiplerinin arasında yaşamak, her gün fikirlerinden, tarz-ı hayatlarından bir nebze istifade etmekle anlaşılabilir. Esnây-ı musahebede veya bir konferansta suret-i umumiyede 'sosyalizm'den bahs etmek yine faideden hâlidir. Yahut sarf edilen gayret hâsıl olacağı semere ile mütenasip olamaz. Binaenaleyh 'propaganda esnasında sosyalizmin ancak bir noktasını bütün delâil-i muknia ve kat'iyesi ile mevzuu bahs ederek o noktada muhataplarımızı iknaa çalışmalıyız.'

Yukardan beri beyan ettiğim gibi muktedir refiklerimizden bir 'heyet-i mütercimin' teşkil edilmek gibi hakikî bir sa'y ve hizmetin husulüne teşebbüs olunursa en evvel Karl Marx'ın '*Sermaye*' ismindeki eserinden başlamak icap eder. Sosyalist refiklerimin kılletinden ve cümlesinin de İstanbul'da bulunmamasından dolayı mezkür Heyetin mutlaka bir yerde bulunması lâzım değil. Muhabere ile taksîm-i a'mâl edilerek tercümeye mübaşeret edilebilir. Henüz müptedi bulunduğumuzdan bütün tercümelerimizin böyle muavenet-i mütekabile ile icra olunması elzemdir. Aziz meslekdaşlarımın bu hususdaki fikirlerini bilmek arzusundayım."

Alyans Mektebi Müdürü
İsrail

İştirak *gazetesinin birinci sayısı*

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın organı olan haftalık ve on beş günlük *İştirak* dergilerinden sonra parti, aynı isimle haftada, iki defa çıkan bir gazete yayınlamıştı: "Birinci sene, No. 1, 13 Şaban sene 1330 cumartesi (14 Temmuz, sene 1328; 27 Temmuz, efrenci sene 1912).

Başlığın altında şu mısra okunuyor:

"*Milletim nev'i beşerdir vatanım rû-y-ı zemîn*"

İştirak gazetesi, parti organı olduğunu Türkçe ve Fransızca olarak şöyle açıklıyordu:

"Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın nâşir-i efkârıdır. *Organe du Parti Socialiste Ottoman.*"

Gazete, "şimdilik cumartesi ve çarşamba günleri neşrolunacak"tı.[4]

İştirak gazetesi işçilerin ve köylülerin refaha kavuşmasını istiyordu:

".. Hükûmet, Anadolu'da, kooperatif şirketler, küçük sendikalar teşkil etmeli; köylü az faizle, istediği parayı oradan alabilmeli. Biz Hükûmetimizden ne bir *Grand Opera*, ne de Sarayburnu'ndan Haydarpaşa'ya asma köprü istiyoruz... Biz işçileri, rençberleri, köylüleri biraz terfih edebilirsek, büyük iş görmüş oluruz."

Sosyalistler, emniyet ve sükûn istiyorlardı:

"Sosyalizm, kâmil meşrutiyet ve hürriyet taraftarıdır. Fakat sosyalizm aynı zamanda gasbedicilerin, hak düşmanlarının da düşmanıdır. Onun için bir sosyalist de ister ki, emniyet, asayiş, inzibat sağlansın.

Seçimler başladı. Fakat bu bir seçim değil, bir curcuna idi. Gürültülü nümayiş yapanlar Hükûmet partisine mensup kişiler olduğu için, takdire mazhar oluyor; muhalif partiye oy vermek isteyenler silleler, tokatlarla karşılanıyordu. Gazinoların camları kırılıyor, polis tarafsız davranmıyordu. Balat'ta iki üç arkadaşiyle geçen şair A. Rıfkı; sabıkalı kör Rıza'lardan, sandalcı Hızır'lardan sopa yedi. Ve, polis bir şey yapmayıp aczini gösterdi."

Osmanlı sosyalistleri, İttihat ve Terakki'yi Fransa'daki Jakobenlere benzetiyorlar ve Jakobenlerin Büyük Fransız Devrimi sırasındaki safsatalarından bahsediyorlar.

---

4 Sahib-i imtiyaz ve müdir-i mesûl: Hüseyin Hilmi. **Proprietaire et Directeur responsable HUSSEIN HILMI.** İdarehanesi: Babıâlide Ebussuut Caddesinde daire-i mahsusa. Şerait-i iştira: Seneliği otuz kuruş Memalik-i ecnebiye için on franktır. Mesleğimize muvaffık her nevi evrak kabul edilir.

"Bugün bütün bir millet, Fındıklı Sarayı'nda kendilerine büyük bir kuvvet atfeden *İttihat ve Terakki* Meclisi'nin artık tarihi bir uyanış hâtırası olmasını istiyor. Bu Meclisin bugünkü durumunu muhafaza etmesi, memleket için vahim bir fesat âmili olacağı gerek millet, gerek Hükûmetçe takdir edildiğinden, birkaç güne kadar infisah edeceği şüphesiz."

Karl Marx'ın "*Sermaye*" adındaki meşhur eserinin yakında bir dergide tefrika edileceğini müjdeliyen *İştirak* gazetesi uzak ülkelerdeki ihtilâl ve grev havadislerine de yer veriyor; ve Portekiz Sosyalist Partisi'nin umumi merkez tarafından Enternasyonal Komiteye gönderilen 13 Temmuz 1912 tarihli mektubu yayımlıyor; ve Portekiz sosyalistlerinin Cumhuriyet rejimini savunduklarını bildiriyordu: "Portekiz Sosyalist Fırkası Merkez-i Umumîsi Beynelmilel Komiteye aşağıdaki mektubu göndermiştir:

"Cumhuriyetin ilânından sonra toplanan dördüncü Millî Umumî Meclisimizde yeni idarenin güçlenmesine engel olacak, varlığını ve ilerlemesini tehlikeye sokacak hiçbir hareket yapılmaması kararlaştırılmıştır.

Her ne kadar Hükûmet kamu menfaatlerine aykırı ve özellikle işçi ve sosyalistlere muarız bir siyaset tarzı izlemiş ise de, Portekiz Sosyalist Partisi kararından dönmedi: ve o hareket hattında sebat etti.

Bugün müstebit ve muhafazakâr İspanya Hükûmeti'nin cinayetkârâne yardımı ile, Portekiz'de Krallığı geri getirmek iddiasında bulunan Kral taraftarlarına karşı Cumhuriyetin savunulması maksadiyle, Cumhuriyetin faaliyetini, kısır bırakmamak amaciyle, "Cumhuriyetin savunulması" adına halkın çıkarlarına ve özgürlüğe aykırı olarak yapılan kanunların feshini istemek üzere yapılması gerekli mitinglerin ve sair teşebbüslerin şimdilik ertelenmesi Sosyalist Partisi Yönetim Kurulunca karar altına alınmıştır.

İspanya'da Kralcıların bir sığınak bulup cemiyet teşkil etmelerine engel olmıyan Kanaleyas Kabinesinin müzaheretini, Portekiz Cumhuriyeti aleyhinde, İspanya tarafından uluslararası hukuku çiğniyerek tutulan yolu, açıktan açığa takbih ederiz. Kanı pahasına Cumhuriyeti

kuran Portekiz milletinin şeref ve haysiyetinin bu suretle ayaklar altına alınmasına aslâ dayanamayız. Bu millet yeni idare biçimini sürdürmeğe kesin olarak azmetmiştir.

"Biz sosyalistiz ve ebediyen sosyalist olacağız. Lâkin cumhuriyet tehlikede olduğundan onun savunulmasına koşarız. Bundan ötürü Iberya Yarımadası'nda papazlıkla Krallığın yeniden uğursuzca buyruğunu yürütmesi sonucunu verecek surette İspanya Hükûmetinin Konservatörlere yani muhafazakârlara olan yardım ve müzahereti aleyhinde Enternasyonal Sosyalist Merkezi'ne mensup bütün Sosyalist Partilerinin organları olan gazetelerle, protestolar yağdırmalarını, Parlamentolarda bu hususta gereken teşebbüslerde bulunmalarını, mitingler tertiplemelerini rica ederiz.

Portekiz Cumhuriyetinin düşmesi Avrupa medeniyeti için gayet müthiş bir irtica adımı olacaktır. Enternasyonal Sosyalist Partisi ile demokratik kamuoyu bu felâketin vukuuna mahal bırakmamalıdırlar.

Portekiz Sosyalist Partisi
Umumi Merkezi adına
Sezar Norgeyra."

Bu mektubun altına, Osmanlı Sosyalist Fırkası adına, Hüseyin Hilmi şu satırları eklemişti:

"Engizisyon mezaliminin kaynağı olan İspanya'nın liberallik iddiasında bulunan şimdiki Kanaleyas Kabinesinin ne kıratta bir kabine olduğu yukarki mektuptan anlaşılıyor. Zâlimlerin elinden kurtulmak istiyen, özgürlük haklarını kullanmak arzusunda bulunan milletler uyandıkça birleşerek iktidar mevkiinde bulunan canavarları elbette devirir.

İspanya, Portekiz'deki irtica haydutlarına yardım etmekle yeni Cumhuriyeti kuran bu necip milletin bu meşru emellerine bir set çekeceğini tasavvur ediyor ve, Kanaleyas'ın Başkanlığı altında bulunan göya hürriyetperver Kabinesini alçakça ihtiraslarına âlet ediyor.

Osmanlı sosyalistleri, bu cinayetlerin karşısında, hak ve hakikatin daima galip ve muvaffak olacağına emindir; ve Portekiz kardeşlerimizin mücahedeleriyle alçak gericilerin bütün teşebbüslerinde umut kırıklığı

ve mağlûbiyetten başka bir şeye kavuşamıyacaklarını ummaktadırlar. Kanaleyas çetesinin bu gericilere zahir olmasını şiddetle protesto eder; ve Portekiz Sosyalistlerine kardeşlik selâmımızı yollarız."

Osmanlı sosyalistleri, gene bu sayıda, İtalyan Sosyalist Partisi'nin on üçüncü kongresinden bahsetmişler; hakikî sosyalistlerle reformistleri karşılaştırmışlar; İtalya Sosyalist Reformist Partisi kurulduğunu bildirerek farmasonlukla sosyalistliğin uzlaşmıyacağı tezini savunmuşlar ve reformizme karşı cephe almışlardır.

Birinci sayının muhtevası hakkında tam bir fikir edinebilmemiz için, "Amele Hayatı" başlıklı ve "İbnülhak" imzalı yazıyı da sunacağız:

"Aristokrat tabiatlı, beylik müptelâsı kimselere ne vakit sosyalizmden söz açılırsa, bu mesleğin Avrupa'ya özgü olduğu, henüz bir işçi hayatı mevcut olmayan Osmanlı memleketlerinde bundan bahsetmek zamanının gelmediği cevabı alınır.

Gerçekten, beyzadelerin yakın çevresinde, yani yemek salonlarında, tiyatro ve balolarında, seyrangâhlarında, gezinti yerlerinde; kısası, zevk ve safa ile dolu yaşama alanlarında önemli bir işçi faaliyeti yoktur. Fakat, memleketin tümüne birden kavrayıcı bir gözle bakılırsa, hepimizi yaşatan fakir ziraatin işçiler tarafından yapıldığı, memleket içindeki milletin bütün fertlerini geçindiren eski usul, ve ağır ağır işliyen yerli sanayiin yine onlar tarafından yürütüldüğü görülür.

Asalet taslıyanlara sorarız: Acaba ziraat, ticaret, endüstri bizim memleketimizde Avrupa kadar ilerledi mi? Acaba, Türkiye'deki sermayedarlık yani kapitalizm Avrupa ve Amerika'ya nisbetle sıfırdan farklı mıdır? Çiftliklerimizde ne suretle ekilip biçilir? Hazret-i Âdem zamanından kalma sapanlar ve oraklarla değil mi? Fabrikamızın sayısı kaça varıyor? Madenlerimizin kaçta kaçı işletiliyor? Bizde kapitalizm iptidaî bir halde bulunduğu için, kapitalistlere işlerini ileriye götürmelerinin yersiz ve mevsimsiz olduğu, itiraz makamında, söylenebilir mi? Hayır! Ne sınaî ve malî müesseselerin meydana gelmesine, ne de işçi teşkilâtının vücuda getirilmesine engel olunur. Para sahipleri için onlar ne kadar lâzımsa mevcut işçiler için bunlar o derece, hattâ daha zarurîdir.

İşçi, ilerlemesini patrondan bekliyemez.

Ölmiyecek kadarla geçinmek için oniki ve bazan onaltı saatlik emeğine karşılık aldığı cüz'î gündeliklerle bir gün patron olamaz. Bu da muhakkak. O halde, maddeten ve mânen ilerliyebilmek için yalnız bir çaresi kalıyor. O da ittifak ederek, elele vererek mücadele etmektir.

Batı memleketleri mücessem örnek olarak karşımızda duruyor: Oralarda kapitalizm ile sosyalizm aynı zamanda ilerlemiştir. Biri ötekinin büyümesine, gelişip serpilmesine engel olmamıştır.

Bugünkü toplumu meydana getiren kapitalizm ile işçi sınıflarından birinin diğerine mazlum ve makhur olmaması umumun faydası bakımından elzemdir. Lâkin, biri ilerlettirilir, öteki cılız bırakılırsa ekonomik istibdat bütün dehşetiyle buyruğunu yürütür.

Beyzadeler yalnız şehrimizdeki un fabrikalarını bir kere ziyaret etseler; yaldızlı hayallerini az buçuk bırakarak gerçeği dokunurlar. Zira, bu fabrikalarda günde on, on iki kuruşa karşılık seher vaktinden geceye kadar ve günaşırı olmak üzere de geceleri uykusuz kalarak, -çalışan işçinin fabrika sahibine mümkün mertebe fazla bir kâr sağlaması için- ne sefalet, ne rezalet, ne hayvanca şartlar içinde uğraştığını, didindiğini kendi gözleriyle göreceklerdir.

Şık beylerimiz bir kere de ceket terzilerinin atelyelerini lütfen ziyaret etsinler. Yaz günü her tarafı kapalı ve yalnız dibinde kuş kafesi kadar ufak bir penceresi olup, tavanı alçak ve bu tavana asılı büyük bir lâmbanın ziya ve hararetiyle hem bir hamama, hem bir kümese benziyen cehennem gibi bir salonda elli altmış gencin yanyana nasıl terliyerek, üzülerek göz nuru döktüğünü görsünler. Denilecek ki, bu tabiî... Fakirlik ve yoksulluk ezelîdir. Evet ama, kendi açımızdan pek tabiî olan bu hal kamu çıkarını düşünmekle mükellef olan Hükûmet ile nefislerini düşünmek hakkını haiz bulunan işçiye göre tabiî olmasa gerek!...

Bizim memleketimizde işçi hayatı yokmuş! İşçi var ya... Bunları düşünür insan kılmak, bunlara hayat bahşetmek bir parça gayret ve himmetle olur. Sosyalist arkadaşlarımız bunu asla esirgemiyecekler; ve az zamanda göğsümüzü kabartarak, meserretle göreceğiz ki sermayenin heybeti karşısında işçiler ve emekçiler birleşip ittifak ederek, diğer memleketlerde olduğu gibi, burada da, varlıklarını ispat ede-

ceklerdir. Emek felsefesinin başarıları karşısında, ince sesli, gelin yürüyüşlü Beylerimiz lâl ve hayran kalacaklardır."

Türkiye'de, Türkçe olarak yayımlanan ilk sosyalist gazeteler hakkında

Haftada iki defa çıkan *Sosyalist* gazetesinin elimizde iki nüshası mevcut. Birinci sayısı 11 Teşrinisâni 1326 günü yayımlanmıştır. Başlığın altında:

"Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın nâşir-i efkârıdır"

ibaresi ve bunun da altında, İştirak'ten miras kalan -ve daha sonraları durmadan tekrarlanan- mısra:

"Milletim nev'i beşerdir vatanım rüy-i zemin."

Gazetenin kurucuları Sosyalist Partisi'nin idare heyeti üyeleri idi: "Müessisleri: Sosyalist Fırkası Heyet-i İdare âzâları." İmtiyaz Sahibi ve Mes'ul Müdür (Sahib-i İmtiyaz ve Müdîri Mes'ul) Namık Hasan. İdare ve yazı işlerine bakan Hüseyin Hilmi (Umür-i idare ve tahririye için Hüseyin Hilmi Bey'e müracaat olunmalıdır).

Bundan başka, Fransızca olarak: "*Le Socialiste Organe du parti Socialiste Ottoman, Directeur propriétaire Namık Hassan.*"

Dört sahifeden ibaret olan *Sosyalist* gazetesi, birinci sahifenin ilk sütununda, mesleğini şöyle açıklıyor:

Avrupa'da çeşitli doktrinler -diyor- tam bir serbestlik içinde, çarpışmakta ve tartışılmaktadır. En yüksek refah doruğuna, uygarlığın en ışıklı ve nur saçan noktasına ulaştırmak için, fikir ve aksiyon mücahedesinden bir dakika yüz çevirmiyen, ölümden, bombadan aslâ korkmıyan -kolektivist, sosyalist vesaire gibi adlarla ün salmış- kurtarıcı aydın partiler vardır. Bu partiler içinde en sağlam ve emniyetli adımlarla ve düzenli bir programla hareket eden Sosyalist Fırkası'dır (Sosyalist Parti): Sosyalist Partisi, medenî Avrupa'nın her yerinde büyük bir istekle çok iyi karşılanmaktadır. İşte Gazetemizde, biz de, yalnız sosyalizm fikirlerinin yayıcısı ve savunucusu olacağız. Biricik mesleğimizin tarifi ise, meşhur:

"Milletim nev'- beşerdir vatanım rûy-i zemîn" mısrasından başka bir şey değildir.

Birinci sayının ikinci sahifesinde, "Millet Sosyalistleri Sevmelidir" başlıklı ve Sami imzalı uzun bir yazı var ki, enteresan bulduğumuz için, ayrıca sunacağız.

Sosyalist'in ilk sayısının birinci sahifesinde "Rusya'da kanlı bir pazar günü"nü tasvir eden bir sokak muharebesi yer almış bulunuyordu. *Sosyalist* gazetesi, Sepetciler Sokağında 35 numaralı Matbaada basılmıştı.

Sosyalist'in ikinci sayısına gelince:

16 Teşrinisâni, sen 1326 tarihlidir. Gazete, perşembe ve pazartesi günleri yayımlanıyordu. Birinci sayı perşembe, ikincisi pazartesi çıktı. Nüshası on para. Adres: Cağaloğlu, Hürriyet Matbaası. "Organe Du Partie Socialiste Ottomane Directeur Progrietaire Namouk Hassan."

Gazeteye giren yazılar, sırasile, şunlardır:

1) "İsti'fâ; daima bir silâh-ı istiğnadır."

2) "Mebusların nazar-ı dikkatine: Maruz Olduğumuz Tehlike."

3) "Sosyalizm İster ki Amele Günde Sekiz Saat Çalışsın."

4) "Dertlerimiz."

5) "Kanunsuzluk ve Amele Sendikalarına Taarruz" (Bu yazıda *Selânik Federasyon Sosyalist Amele Sendikaları*'nın Hükûmetçe kapatılışı, Osmanlı Sosyalist Fırkası adına, protesto edilmektedir.)

6) "Zavallı Mülkiye Kaymakamları."

7) "Bir Kanunsuzluk Daha"

8) "Maarifimiz Hakkında."

9) "Bir Kanunsuzluğa Tamir" (Kömür amelesinin grevinde, ihtilâlci ve müşevvik olarak tevkif edilen sekiz Kürt işçinin sosyalist bir Ermeni Mebus tarafından savunulması.)

10) "İhtilâller" (Meksika ve Peru İhtilâllerinden bahsetmektedir.)

11) "Sermayedarlığın bir İstibdadı" (İşçileri savunan bir yazıdır.)

12) "Rusya'da Talebe Nümayişi."

13) "Adresler" (Fransızca bilen arkadaşlara kolaylık olmak üzere, Jores'in Jül Gesd'in *Le Socialiste*'in ve Güstav Herve'nin idaresindeki La Ger Sosyal'in, *La guerre Sociale*, adresleri.)

17 Teşrinisani 1326 tarihli *Hür Memleket* gazetesinde şu havadis yer almıştı:

"Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın nâşir-i efkârı olmak üzere neşredilmekte olan *Sosyalist* gazetesi Divan-ı Harb-ı Örfî kararile tâtil edilmiştir."

22 Teşrinisani 1326 tarihli *İnsaniyet*'te çıkan kolektivizme dair bir makaleden daha önce bahsetmiştik. Bu gazete, Üçüncü sayısında, "*Sosyalist* Gazetesi Müdürü Namık Hasan'ın" kısa bir biyografisini veriyordu.

Medeniyet'e gelince, bu gazetenin ilk sayısı 5 Ekim'de ve diğerlerinden önce, yayımlanmamıştır. *Medeniyet*'in yayımlanması *Sosyalist*'ten ve *İnsaniyet*'ten sonradır. İlk nüshası 1 Kânunuevvel 1326 tarihini taşıyor. Bu nüshada, Namık Hasan'ın fesli bir resmi de vardır.[5]

Namık Hasan kimdir?

Namık Hasan[6] Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın organı olan *Sosyalist* gazetesinin Mes'ul Müdürü ve Partinin ileri gelenlerindendi. Basın suçundan iki ay hapse ve yirmibeş lira para cezasına mahkûm edilmişti.

Medeniyet gazetesi,[7] "Cihat Yolunda" başlıklı bir yazısında, bu havadisi veriyor ve şöyle diyordu.

---

5 Resmin altında ise, "Hasan Namık" denilmektedir.

6 Bazı yerlerde Hasan Namık olarak geçmektedir: "**Sosyalist** gazetesi Müdir-i Mes'ulü ve Osmanlı Sosyalist Fırkası âzâsından Hasan Namık Bey, ahvâl-i hâzıraya tevafuk etmiyen neşriyatı yolunda iki ay hapis ve 25 lirây-i Osmânî cezâ-i nakdiye mahkûm edilmiştir. (**Medeniyet**, No: 1, s. 2.). Fesli resminin altında da, "**Sosyalist** gazetesi Müdürü Hasan Namık'ın resmi" kaydı var. Gazete başlığının Fransızcasında, keza.

6 Aynı sayıda, İsmail Faik hakkında şu havadis de yer almaktadır: "Fırkamızın nezareti altında olarak intişar etmekte iken **Caka ve Tahakküm** sernamesile neşrettiği bir makaleden dolayı Divân-ı Harb-ı Örfice bilâ müddet tatil edilen "**İnsaniyet**" gazetesi Müdîr-i İsmail Faik Bey, pazar günü, Divân-ı Harb-i Örfice celb olanarak isticvab edilmiş ve mezkûr makale hakkında verdiği izahat kâfi görülerek kendisi serbest bırakılmıştır."

"Cihat iki nevidir: Amelî cihat, nazarî cihat. Fikri yolunda, içtihadı ve inancı uğrunda mahkûm olmak, ölmek o kadar şerefli, o derece zevkli bir felâkettir ki, işte bu yolda varlığını pervane gibi verenler buna bir bürhandır. Biz hapisten, hiçbir şeyden korkmuyor ve yılmıyoruz. Hükûmetin babaca emirlerine boyun eğiyoruz; hapse seve seve gidiyoruz. Bun itirazımız yok. Fakat para, para cezası... İşte burası bizce güç. Çünkü parasızlık sosyalistlik, sosyalistlik parasızlık demektir.

Fedakâr arkadaşımız Hasan Namık -dolandırıcılık, sahtekârlık vesair bu gibi- bayağı meseleler için değil, bir millet meselesi için mahkûm olmuştur. Bundan ötürü, böyle millet için mahkûm olan fedakârlara milletin yardım etmesi gerektir. Hasan Namık'ın para cezasına iştirak etmek için birçok hamiyyet sahipleri yardım teklifinde bulundular. Ve birtakımları da, şimdiden ianelerini göndermeğe başladılar. Biz de bu sayıdan itibaren, hamiyyetli arkadaşımıza yardımda bulunacak hamiyyet sahiplerine bir sütun ayırdık. Yardım kampanyasına katılan zevat-ı kirâmın isimlerini aşağıya derc ediyoruz.

Gönderilecek ianeler *İştirak* gazetesi sahibi ve Sosyalist Fırkası Azasından Hüseyin Hilmi Bey namına gönderilmelidir."

İsimler	Kuruş	Para
Muhterem Karesi Mebusu İbrahim Vasfi Efendi	20	
Muahede gazetesi Müdürü Pertev Tevfik Bey	20	
Medeniyet gazetesi Müdürü Hâmit Bey	40	
Mülkiye Kaymakamlarından Nâzım Bey	40	
Mevcut parası beş kuruştan ibaret olan bir sosyalist Kürt tarafından	5	
İnsaniyet gazetesi Müdürü İsmail Faik Bey tarafından	54	

İnsaniyet'e gelince, o da "*Sosyalist* Gazetesi Müdürü Namık Hasan Bey Kimdir?" başlıklı bir yazı ile Parti arkadaşını tanıtmak istemişti:

"Eski devrin kahredici idaresile pençeleşmeğe varlığını vakfetmiş

bu büyük kalpli adamın serüveni hamiyyetli insanların gönlünü dağlar ve yaralar açar.

Abdülhamit rejimi yüzünden Devletin uğrayacağı müthiş felâketi anlayan Namık Bey kendisini birçok vazifelerle yüklü görmüş; vatan ve milletin kurtuluş çaresi ne ise ona başvurmuş.

Avrupa'nın medeni ahvalini yavaş yavaş öğrenmeğe başlamış; fikirlerini aydınlatmak için her türlü fedakârlığı göze alarak Fransız okullarına devam etmiş. Fakat, orada öğretimini bitirmeğe muvaffak olamadan çıkarttırılmış. Sonra yüksek emeli her türlü ibramları yenerek kendisini yurt dışına çıkartmış. İlk defa, Pire'ye gitmiş. Orada dûçâr olduğu fakirliğe ve sefalete dayanamıyarak, Atina'ya, Otrant'a ve sonra Brindizi'ye gitmiş ise de, sefaletini artırmaktan başka gezmenin faydası olmadığını görünce, dosdoğru Mısır'a kendisini atmış. Fakat... Heyhat ki, oraya verilen Hamid'in emirleri biçare Namık Hasan Bey'i felâketin derinliklerine yuvarlamıştır.

Bütün işkence ve zulümlerle kendisini İstanbul'a getirdiler. Siyasî mahpuslar arasına sokarak, türlü türlü işkence ve zulümlere hedef tuttular. Vatan gibi, hamiyetli millet gibi inlettiler..

Hürriyetin ilânı üzerine, meydana, bütün kendisini bilenlere karşı hürriyet fedaisi olarak çıktı. Fakat, kendisini bilmiyenlere:

- 'Ben şöyle yaptım, yahut ben şöyle bir adamım...' demedi. Zira, insanlık görevinde övünme yoktur."

İnsaniyet gazetesinde yayımlanan ve verdiği biyografik tafsilât bakımından önem taşıyan tanıtma yazısı şu cümlelerle sona eriyor.

"Fakat, Meşrutiyet'in, Namık Bey'in duçâr olduğu şu hale müsaade etmesi mi lâzımdır? Divan-ı Harp Hapishanesi Namık Hasan Bey için midir?"[8]

"Millet sosyalistleri sevmelidir"

Osmanlı Sosyalist Fırkasının biri kapandıkça diğeri çıkan organlarından, *Sosyalist* gazetesinin birinci sayısında, yukarki başlıkla ve Sami imzalı bir yazı yayımlanmıştı. Bu yazıyı enteresan ve okunmaya

8 **Medeniyet**, No: 1, s.4.

değer bulduğumuz için, aşağıya aktarıyoruz.

Memleketimizde sosyalistleri sevenler pek azdır. Yani sevmiyenler mutlak çoğunluğu teşkil eder. İlim ve faziletten hissesi olanların, bilgi ve erdemden pay alanların hiçe yakın bir nisbette bulunduğu bir ülkede, düşünürler zümresinin umumî efkâr yani kamuoyu nazarında zararlı yaratıklar gibi tanınmasında şaşılacak ne vardır? Bugün irfan çevremizde ne belli bir edebi meslek, ne mükellef bir felsefe okulu; ne de avam tabakasında en iptidaî bir fen fikri ile kaim zihnine azıcık faaliyet getirmiş bir önemli yığın yoktur. İpham ve cehaletten kurtulmıyarak günlük fiillerini görünüş ve duygular üzerine kuran bir topluluk, tabiîdir ki, tabiî yasalar ve tarihi denemeler ile vücuda gelmiş bir celil felsefeyi anlıyamaz, takdir edemez. Böyle bir felsefeye fikirle, yürekle; pratikle katılanların sözlerine ve hareketlerine bir anlam veremiyecek, acaba bunlar delirmiş mi? diye cehil ve tereddüt içinde boğulup kalmaları bedihîdir.

İlkin şu umumî yanlışı düzeltelim:

Herkes "*sosyalizm*"i bilmek iddiasında bulunur. Güya, sosyalistler zenginlerin servetine el koyup fakirler arasında bölüştüreceklermiş! Mülkiyet hakkı bakımından, Devlet bunu yasak ediyor. Öyleyse, buna cesaret edenlerin fikir ve emelleri bir ütopi olmak gerek! Yaradılışları icabı hülyaya tapan sosyalistler, gerçek sanarak hayâl peşine düşmüşlermiş. Rasgeldikleri meşrû engellere karşı, daimî surette ihtilâl ve ayaklanma halinde imişler, vesaire...

Sosyalist yazarınız; bu anlayış tarzını yalanlıyor. Zengin olmak, sosyalizme aykırı değildir diyor. Zenginlik -ona göre- iki türlüdür.

1) Meşrû zenginlik,

2) Meşrû olmayan zenginlik.

Meşrû olan zenginlik, birikmiş bir emektir ki, onu biriktiren kimsenin malıdır, ona başka bir şahsın el sürmesi caiz olamaz. Beden veya dimağ kuvvetiyle çalışarak, fakat vakti gelince kendi istediği gibi harcamak ve kullanmak üzere kazanıp biriktirmiş.

Bu sayede zengin olmuş. Ancak zengin olurken, ne de olduktan sonra, çalışan herhangi bir kişinin; diğer bir emekçinin hakkını gasbetmemiş.

Buna hiçbir diyeceğimiz yok...

Hem, biz isteriz ki; hükûmet millî serveti birleştirsin; ulusun zenginliği hiçbir suretle bölünmesin. Çünkü haksızlık; adaletsizlik bu bölünmeden doğuyor. O halde zenginlerimiz müsterih olsunlar. Kasalarına el koymıyacağız. Yalnız vicdanî kanunlar meydana getirerek basamak basamak ve şer'î bir surette ekonomik meşrutiyeti kurmağa çalışacağız.

Hükûmet, mülkiyet hakkını savunuyor. Biz de meşrû yollardan kazanılan şeylerde *mülkiyet* hakkı tanıyoruz ve bu hakkın korunması gerektiğine inanıyoruz.

Acaba, kökten bir devrim mümkün mü? Mutluluğa nasıl kavuşmalı?

Sosyalist yazarımız bu sorular üzerinde duruyor:

Bugünkü hükûmet -diyor- çözüm bekleyen problemler ve dış meseleler karşısındadır. İşgal edilmiş bulunan bunca emlâk ve arazinin meşrû veya meşrû olmayan bir yolla kazanıldığını kesin olarak bilemez. Memleketimiz o kadar ıslahata, umumî efkârımız o kadar uyanışa, köy topraklarımız ve şehirlerimiz o kadar çok mâmur olmağa muhtaçtır ki... felâketlerimizin son bulması öylesine gerekli ki, birdenbire bugünkü teşkilâtı altüst edecek, kökten bir inkılâp, bir devrim meydana getirmek imkân dışındadır.

Bu devrimin lüzumu, sebepleri; kaideleri; sonuçları ilkin, milletin fertleri arasında, konuşulup tartışılmalı, sosyal gerçekler yayılmalı, halkın kavrayış kesimi yükselmeli, şahsiyet; haysiyet; iş ve emek, ücret; mükâfat; vicdan; gerçek hayat nedir anlaşılmalı, Ulusun kalbi "Reform! Reform!" diye bağırmalı ve geçici icraatla elde edilemeyen ulus mutluluğunun, gaspedilen millet haklarının geri verilmesinin ancak değişiklik yapmakla elde edilebileceğini mebuslar vasıtasıyla duyurmalı... Bahtiyar olmak istemeli ve bahtiyar olmalıdır.

Yazar, Osmanlı sosyalistlerinin politik meşrutiyetten sonra, ekonomik meşrutiyet istediğini söylüyor.

İnsan nasıl bir organizma ise, insanlardan meydana gelen toplum da bir organizmadır. Bizim de bir şeklimiz, bir de ruhumuz var. Sosyetenin bir politikası, bir de maişeti, geçimi mevcut. Politika şekildir, biçimdir, milletin maişeti ise ruhtur. Politikada meşrutiyet moda,

milletin maişetinde ise meşrutiyet ihtiyaçtır. Bunun için biz, siyasî meşrutiyetten sonra, iktisadî meşrutiyet istiyoruz.

Acaba politik meşrutiyet kamu mutluluğunu meydana getirebilir mi?

Yazar bu soruya:

- Hayır! -diye cevap veriyor- Dünyada yüzlerce seneden beri parlâmento usulüne uyarak hükûmet icra eden uluslar; hâlâ sefalet, açlık diye boş midelerinin derinliklerinden, müthiş sayhalar koparıyor. En zengin bir medeniyete mâlik olan memleketlerde bile dilenciler; serseriler, câniler en ziyade bulunuyor. Demek; bu yaldızlı, yalancı bir medeniyettir. Kapitalist medeniyet, gerçek uygarlık değildir.

Her yerde kabineler zincirleme çıkıp düşüyor. Meclislerden kanunlar yağmur gibi yağıyor. Ve o kadar milyon, o kadar mahsul, o kadar ekmek ile milletin karnı doyurulamıyor. Niçin bir İtalyan, memleketinde, aç ve biîlâç kalıp; Amerika'ya göç ediyor? Niçin, Londra sokaklarında: "İş isteriz!" diye haykıranlar yüzbinlere varıyor? Niçin amele ile sermayedarların, işçi ile kapitalistlerin mücadeleleri gittikçe şiddetleniyor ve keskinleşiyor? Niçin Berlin sokaklarında işçiler askerlerle çarpışıyor? Ölüyor? Bu bîçareler buna niçin mecbur kalıyorlar? Hiç şüphe etmeyiniz. Bugün bu gürültüleri, bu kıyametleri; bu kanları; bu esefle karşılanacak halleri meydan getiren yoksulluk ve "hakkı geri alma" ihtiyacıdır.

Yazar; son olarak; grev meselesini inceliyor: Grev -ona göre- hiç istenmiyen kötü sonuçlar doğurmakta ve ruhumuzu yaralamaktadır:

Hükûmet bayındırlık ıslahatı ve yollarla şehirleri imâr etmek gibi işlerle uğraşarak birçok güzel şeyler meydana getirebilir. Fakat; kapitalistlerin keyfî idarelerine uyarak işçi kullanmalarına engel olabilir mi?

Bu kapitalistlerin, arzu ettikleri şartlar; işçiyi köle yapmaktan başka bir şeye yaramazsa; işçilerin de fırsat kollayarak ve birleşerek; emeklerinin tam karşılığını almak için; patronların karşısına kendi dilekleri ile çıkmalarına karşı gelebilir mi? Bu dileklere patronlar razı olmadıkları takdirde; işçiler greve giderlerse bir içtimaî cidâl, bir sosyal savaş patlak vermiş olmaz mı? Böyle bir yaşama savaşında, kim yenerse

yensin; sonuç; toplum bakımından yine zarardır. Bir kere; milletin önemli bir hücresi boş kalıyor. Üretim yapılamıyor. Şu da var: İşçilerin sendikası ne kadar zengin olursa olsun; onları işbaşında oldukları gibi besleyemez. İşçi mahrumiyetlere katlanmak zorunda kalır. Bazan grev o kadar uzar ve keskinleşir ki; binlerce işçi yardım ve hamiyetle beslenir. Ve bu ekonomik musaraa esnasında ne kötü olaylar; ne çarpışmalar zuhur eder! Bunlar hiç arzu edilmeyecek hallerdir ki, hayat makinesi durmadan doğuruyor. Gözlerimizin önüne sererek ruhumuzu yaralıyor.

Osmanlı sosyalisti Sami; yazısını şu sözlerle bitirmektedir: İşte bu dertlere bir devâ bulmak istediğimiz için; bize "*sosyalist*" derler. Sosyal hastalıkları düşünmek; teşhise tedaviye çalışmak en mukaddes bir vazifedir.

Acaba bu maraz; bu hastalık iyilebilir mi? Umumî saadetin doğmasına meydan var mı? Kısaca cevap vereyim:

"İnsan ferdi için sağlık mümkünse; insan toplumu için de refah ve salâh güç olamaz.

Bizim gibi umutlu olanlar; bu mutluluğu yaratmaya; fecat ve zilletin giderilmesi imkânından umudu kesenler de toplumu yıkmağa çalışsınlar. Biz kötümserleri tahtie eder; iyimserlere yardım elimizi uzatarak; şimdiki felâket perdesini yırtmaya gayret eyleriz."

Osmanlı sosyalistlerinin sosyalizm ve kolektivizm anlayışı

Osmanlı sosyalistlerinin[9] sosyalizm anlayışlarını ve kolektivizmi nasıl izaha çalıştıklarını öğrenmek istediğimiz zaman başvuracağımız kaynaklardan biri de Parti organı olan gazete ve dergilerdir. Biz, bu yazıda, bahis konusu gazetelerden *İnsaniyet* ve *Medeniyet*'i ele alacağız.

Haftada iki defa yayımlanan *İnsaniyet* (L'Humanité) "Osmanlı

9 Osmanlı sosyalistleri arasında Müslüman ve Hıristiyan yurttaşlar vardı. Müslümanlar kendilerine Osmanlı sosyalisti dedikleri gibi "İslâm sosyalisti" de diyorlardı, ve dindaşlarının bayramlarını kutlarken özellikle bu sıfatı kullanıyorlardı. (Bk. **Medeniyet** No:1, 1. Kânunuevvel 326)

Sosyalist Fırkasının nâşir-i efkârı" (*Organe du Parti Socialiste Ottoman*) idi. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü İbnüttahir İsmail Faik; idare ve yazı işlerine bakan da Hüseyin Hilmi.

Medeniyet gazetesi de Parti organı. Her iki gazetenin şiarı şu;

"Milletim nev'i beşerdir vatanım ruy-u zemin"

Osmanlı sosyalistleri, *İnsaniyet* gazetesine göre, sosyalizmi medeniyetin gayesi olarak kabul ediyorlardı. Onlara göre, sosyalistlik uygarlığın amacıdır. İnsanlara hukuk eşitliğini hakkiyle bahşeden sosyalistlik uygarlığın ve ilerlemenin kardeşi, maarif de hepsinin babasıdır.

Medeniyet gazetesindeki makale[10] "Sosyalizm Nedir?" başlığını taşımaktaydı.

Bu makaleye göre:

"Sosyalizme karşı ileri sürülen itirazlardan biri de sosyalizmin toplumdaki fertleri eşit bir kesime yükseltmeğe çabalamasıdır. Amelî itirazcılar daima: 'O mümkün olacak şey mi? Fıtratta, yaratılışta insan birbirinden farklı olarak doğar, bir Çiftçi ile bir Şekspir nasıl eşit olabilir?' derler. Buna cevap olarak deriz ki, bildiğimiz şey dünyada fikrî ve ahlâkî kuvvetler arasında tam eşitlik kurmak mümkün değildir. Bazıları bedence büyük ve diğerleri küçük olduğu gibi akıl ve ruhça dahi eşitsizlik daima mevcut olacaktır. Dünyada tüm ve kâmil eşitlik hülyası felsefe taşı gibi bir rüyadır. Şu var ki, kapitalizmde insanın aklı en büyük baskı altındadır ve ekonomik şartlar aklın kanat açıp uçmasına engel olmuştur. Sosyalizm eşitlik devrinin gelmesini istiyor ve buna taraftardır. Özgürlük ve kardeşliği inkâr etmeden eşitliği inkâr etmek kabil değildir. Sosyalizmin izlediği şey şudur: Yalnız imkânlarda eşitlik, herkese eşit imkânlar sağlamak. Toplum, bağrındaki özgür kişiye uygarlığa ve ilerlemelere gitmek için aynı vasıtaları, aynı fırsatları göstermelidir.

Hayat bahçesinde çiçeklerin letafet, renk ve kokuca aynı derecede olamamaları bir gerçektir. Feyz alıp fışkırmaları ve parlaklık kazanmaları için, adalet adına, aynı fırsatları yani aynı imkânları insanlara vermeğe

---

10 Çok bozuk bir Türkçe ile kaleme alınan bu makale Vahan Vasfi imzasını taşımaktadır.

borçlu olduğumuz ise daha büyük bir gerçektir. Bu büyük gerçeği de itiraf etmekten geri durmamalıyız.

Dünyada bir çocuk doğuyor. Bu çocuk dünyaya gelir gelmez iktisadî ahvalin baskısı altında ezilmeğe başlıyor. Kendisinde saklı duran ehliyet ve iktidarın büyüyüp serpilmesine meydan bulamıyor; sefil kalıyor. Bu bir adaletsizliktir. İşte, sosyalizm bu adaletsizliği kaldırmaya çabalıyor. Ekonomik durumun önemi pek büyüktür. Yaşamanın ve ahlâkın gelişip serpilmesi için gerekli zemini verecek olan ekonomidir. Hayatın kökleri iktisadî ahvaldedir. Hayatın büyümesi ekonominin vereceği gıdaya bağlıdır."

İşte, Osmanlı sosyalistlerinin istediği bu gıdanın eşit olması idi.

Osmanlı sosyalistleri mukaddes bir amaca doğru koştuklarına inanıyorlar ve şöyle diyorlardı: "Maksadımız mukaddes olduğundan o maksada doğru koşmalıyız!"

Onlara göre:

Eşitlik olmayınca kardeşlik olamazdı. O müsavata varmayınca uhuvvet nağmesini teganni etmek mümkün değildi; yani, özlenen eşitliğe varmayınca kardeşlik şarkısı söylenemezdi.

Şimdi de, Osmanlı sosyalistlerinin kolektivizmi nasıl izah ettiklerini görelim.

Osmanlı sosyalistlerine göre:

"Kolektivizm bir hayal, bir ütopi değildir. Temellerini ekonomik zeminden almaktadır. Burjuvazinin yazarları derler ki: Kollektivizm büyük bir dâhînin beyninden çıkmış. Göz diktiği şey de sırf mülkiyet hakkını kaldırmak. Kolektivizm, bir süre, ayaktakımının ağzında dolaştıktan sonra, suya düşmüştür; gerçekten ziyade hayal ile meşbu olan ve hiçbir suretle uygulanamıyan tasavvurlar gibi bir kuruntudur.

Burjuva yazarlarının bu sözleri açıktan açığa yalandır. Kolektivistler, hiçbir veçhile, mülkiyeti kaldırmak istemezler. Bunun tamamiyle aksine, mülkiyeti umumîleştirerek ve genişleterek, herkesin bir ortaklık payı elde eyleyip ilelebet ona malik kalmasını isterler.

Çok defalar, pek çok yazarlar, kolektivizmde, eski zamanlardaki metafizik felsefesini terviç eden bazı düşünürlerin ve bu cümleden, Platon, Tomas Mor, Kampanella, Morelli'lerin *Cumhuriyet*, *Hayal*, *Güneş*

Memleketi, *Tabiat Kanunu* gibi kitaplarında beyan eyledikleri fikirlerin bir şulesini, bir tohumunu görmek isterler. Fennî sosyalizmi (yani ilmî sosyalizmi) inceleyenler iyice bilirler ki, bu tamamiyle, görme aldanışının, bir yanlış teşhisin sonucudur. Fennî kolektivizm (ilmî kolektivizm) temellerini bu filozoflardan almadığı gibi; bu kolektivizmin pek yakın ve pek muktedir olan Sen Simon, Şarl Furiye, Rober Oven'in yeni ütopi felsefesi ile de hiç münasebeti yoktur.

Filvaki, Sen Simon, Furiye, Oven Devrimden önce eserlerini yayınlıyan Fransız filozoflarının vaitlerinin çürüklüğünü ve temelsizliğini anlamışlarsa da; Karl Marx'ın muhterem refiki Engels'in gayet bilgince tarifi veçhile, onlar "kendi devirlerinin kendilerine çizdiği çemberi kıramıyarak" yalnız ütopik ve fakat gayet insanî toplum planlarını kurmakla yetinmişler ve bütün kitaplarında "hak, uhuvvet, adalet, nikhestî)" kelimelerini davranışları için yol gösterici olarak almışlardır.

Kolektivizm ütopiye tâbi değildir. Ütopinin doğurduğu bir şey de değildir.

Kolektivizm olağanüstü doğurma ve icat kabiliyeti olan bir beynin tefekkür ürünü değildir.

Kolektivizm ütopist ve reformcu bazı fikirlerin çatışmasından meydana gelmiş bir meyve değildir.

Toplum, ekonomik kuvvetlerin etkisi altında, her gün değişiyor, olağanüstü genişliyor. İşte, kolektivizm bu genişlemenin tabiî ve kaçınılmaz bir sonucudur. Bu değişiklik ve inkılap ihtiyar ve irade dışıdır. Yani, istesek de istemesek de oluyor ve olacaktır da.

Kolektivistler; anarşizm nazariyesinde görülen ve fazileti kendisine düstur-ı amel ittihaz eyliyecek olan yani aksiyonlarında erdemin hükümlerine uyan yüksek insanı ihtiva edecek yeni dünyalar yaratmak, hayal kentleri kurmak ve cennetâsâ toplumların planlarını çizmek gibi tabiî bir mevhibeye malik değillerdir.

Biz, fikirlerimizin, emellerimizin, arzularımızın başka bir toplum tarzı sonucuna varamıyacağını pekalâ biliriz. Lâkin şurası teessüfe şayandır ki, her devirde var olagelmiş bedi fikirler sahipleri, aydın tenkitleri ile, parlak idrâk ve ilhamlariyle hafızalarda cüz'i bir sevgi eserini nakşettirebilmişlerdir. Oysa ki, barutun keşfi, matbaacılığın

kurulması gibi bayağı bazı ekonomik olaylar bütün dünyayı altüst etmiş, edebilmiştir.

Âlemin tarihi bize gösteriyor ki, duygular eşyayı doğurmaz; duygularımızı geliştirmeğe, bizleri uyanışa sevkeden eşyadır.

Varlığı bir ebedî adalet fikri adına sanılan bazı ahkâm, arzularımıza uyarak yaptığımızı sandığımız kanunlar, en küçük arzumuzla değiştirebiliriz dediğimiz âdetler, ıslâh olunması pek kolay zannolunan ahlâk ve hasletler, bizim gibi insanları sorumlu tuttuğumuz itikatlar; bütün bunlar iktisadî muhitin akisleridir. Bir kelimeyle ahkâm, yasalar, âdetler, ahlâk ve itikatlar ekonomik çevreyi yansıtmaktadır. Bizler iktisadî muhitin gayr-i ihtiyarî mahpuslarıyız; yani insanlar, iradelerinin dışarda olarak, ekonomik çevrenin mahpuslarıdır.

Her zaman ve mekânda, insanların duyguları değişmiş, hükûmet şekilleri tekemmül eylemiş ve insanın fikirleri mülkiyet ve üretimin izlediği tarzlara göre genişlemiştir. Başka bir deyişle tayin edici faktör mülkiyet ve istihsal tarzıdır.

Biz kolektivistler hiçbir şey doğurmaz ve bulmayız; gerçeği açığa çıkarırız.

Kolektivistler mülkiyete bir biçim vermeği düşünmüyorlar. Kolektivistlerin söylediği şudur: Temellükün kamu tarzına doğru yürümesi gerekliliği, Zaten, biz söylemesek de, bu, ihtiyar ve irade dışında olmaktadır.

Mülk, malikâne özel ve ferdi tabiatını kaybederek gayr-i şahsî bir mahiyet almaktadır. Eskiden yalnız sahibinin hayatî levazımını tedarik eylediği halde, şimdi o kapitale bağlı binlerce emekçinin gündelik hayatlarını sağlamaktadır. Bundan sonra, büyük teşebbüsler için yalnız bir kişinin sermayesi yetmediğinden, birçok sermayelerin birleşmesi lüzumu duyulmuş; ve fakat bundan ancak bir avuç hissedar yararlanmıştır.

İşte, kolektivistlerin arzu ettikleri şey, şu birkaç kişi arasında müşterek olan vasıtaları herkes arasında teşrik eylemek yani herkesi o vasıtalara ortak kılmaktır.

Bekayı sağlamağa yarayan eşyayı üreten toprağın, demirin dövüldüğü tezgâhların, camların yapıldığı fabrikaların, kumaşların dokunduğu imalâthanelerin; kısaca, günlük tükettiğimiz eşyayı üreten yerlerin

ve binaların, hasılât ve masnuatı dünyanın dört bucağına taşıyan şimendüfer ve nakliye vapurlarının ve madenlerin müşterek hale getirilmesini, ortaklaşa kullanılmasını isterken, biz bunun kardeşlik ve eşitlik aradığımız için olacağını anlatmak istemiyoruz. Şunu anlatmak istiyoruz: Bahis konusu olan bu temellük suretini, bu müşterek mülkiyet biçimini bugünkü mübadelenin mübrem zarureti icap ettiriyor.

Bugün son sistem üretim, mübadele ve taşıma vasıtaları gayet büyüktür ve bölünmesi kabil değildir. Biz istiyoruz ki, bunlar müştereken bölünsün ve bölüştürülsün; yani parçalanamıyacağı için ortak mülkiyet olsun. İnsan şahsiyetinin, mutluluğun ve her türlü özgürlüğün bu suretle sağlanacağı kanısındayız."

İşte, Osmanlı sosyalistleri kolektivizmi böyle izah ediyorlardı. Onlara göre, kolektivizm modern ekonominin zarurî ürünü idi, ütopi ve ibda eseri değildi.[11]

Anarşizme karşı sosyalizm

1910 yılında, sosyalizmi yaymaya çalışan Parti organları dışında, arasıra sosyalizm lehinde yazılara yer vermek ve havadis ulaştırmak suretile, bir noktaya kadar, bunları destekliyen gazeteler de yok değildi. Buna örnek olarak, *Muahede*'yi gösterebiliriz.

Demokrasiye hizmet ettiğini ve demokratik fikirleri savunduğunu açıklayan bu gazete "Anarşistler" başlıklı bir yazısında, anarşizmle sosyalizmi birbirinden iyice ayırmış ve birincisini kıyasıya tenkit ettiği halde sosyalizmi tutmuştur:

"Dün Paris'ten gelen telgraflar arasında bir tanesi; anarşistlerin Hariciye Nezaretinin *Şandömars*'a bakan köşesinde patlatılan bir bombadan bahsediyordu... Patlayan bomba telefata sebep olmadığı halde, şüphesizdir ki Paris ehalisinin dimağında bir korku tarrakası patlatmıştır.

Bugünlerde adetâ anarşistlerin savaş meydanı haline giren Paris'te; bu gibi olayların vukuu beklenmez değilse de; medeniyet merkezi

---

11 Bu makale imzasız yayımlanmıştır. (**İnsaniyet**, 22. Teşrinisani 926)

denilmeğe şayan bir şehirde bu gibi tahrip edici vasıtalarla refahı ihlâle uğraşmak vahşettir...

Zaten anarşizmin felsefesi, ideali iyice incelenirse pek çürük, pek boş olduğu görülür. Anarşist adını taşıyan bir avuç insandan ibaret Fırka bu boş ve masal gibi uydurma fikirlerin zinciri altında zebundurlar. Kör ve inatçı bir fikir taassubu ile bu zincirin yükünü çekerler, sürüklerler...

Sosyalizme gelince: Sosyetenin, insan toplumunun refahını sağlamağa, acılarını dindirmeğe; işçiyi refaha kavuşturmaya, çalışanların durumunu maddî ve manevî düzeltip iyileştirmeye gayret eder.

Anarşizm, aynı maksada ulaşmak için 'sosyalizmin aksi bir yol' tutuyor. Bu yüzden anarşizmin adı -çürük, insanlığa aykırı ve üstelik meşru olmayan vasıtalarla- dillerde dolaşıyor.

Sosyalizm, bugünkü toplumu onarıp iyileştirmek, ve eksikliğini tamamlayıp daha mükemmel hale getirmek için meşru vasıtalar kullanıyor; propaganda yaparak, irşâd ederek ve işçinin 'meşru hakkı olan grevi kullanarak' dileklerini duyurmaya çalışıyor...

Anarşizm, adından dahi anlaşılacağı üzere, Hükûmetlerin dayandığı esasa ve temel kuruluşlarına itiraz etmektedir. Reislerinden Bakunin'in kabul ettiği gibi "işçilerden meydana gelmiş bir gönüllüler Heyeti" kurulmasına taraftardır.

Anarşizm; ilkin Fransa'da Bezanson şehrinde yetişen düşünür ve ekonomist Prudon'un çalışmalariyle vücuda gelmiş; ve Rus nihilistlerinden olar Dresd İhtilâlini yapan ve daha sonra kaçan Bakunin ve Hertzen ve el'an hayatta olan Rusyalı Prens Kropotkin'in mücadeleriyle ilerlemiştir.

Esas maktasları medenî, malî ve dinî bütün müesseseleri yıkmak; bütün Hükûmetleri temelinden söküp ortadan kaldırmak ve yok etmektir.

Fransa'nın Sent Etiyen kasabasiyle, İtalya'nın Palermo ve Napoli civarı, İsviçre'nin de Cenevre şehri anarşistlerin merkezidir.

Almanya'da antimilitarizm şekli altında pek ziyade ilerlemekte bulunan anarşizm; İspanya'nın Barselon ve havalisinde müteveffa Ferer'in telkinleriyle pek ziyade ilerlemiştir.

Öyle görünüyor ki: İnsanlığın bugünkü yoksul durumunu iyi etmek

ızmiyle ortaya atılan anarşistler sefil birer mikroptur; ve anarşizm refah ve saadetin siyasî hastalığıdır."

Anarşizmi politik bir maraz, anarşistleri de alçak birer mikrop olarak tasvir eden yazar, bundan sonra, anarşist cinayetlerin kurbanlarını sıralayarak yazısına son vermektedir:

"Fransa Cumhurbaşkanı Sadi Karno, İtalya Kralı Umberto, Avusturya İmparatoriçesi Elizabet, Portekiz Kralı Don Karlos ve Amerika Cumhurbaşkanı Mak Kinley hep anarşist cinayetlerinin kurbanlarıdır."[12]

Azad *gazetesinin ilk sayılarındaki havadisler*

Azad, gündelik bir gazete idi. "Demokrasi mesleğinin hâdim ve müdafii." "*Azad, Journal démocrate, Constantinople.*"

Gazete demokrasiye hizmet amacını güdüyor, demokratik hak ve özgürlükleri savunduğunu söylüyordu.

Sosyalist'in kapatılışını *Hür Memleket* vermişti. *Hür Memleket*'in kapatılışını *Azad* veriyor.

Birinci sayısı 19 Kasım 1910 (19 Teşrinisani 1326). Bu sayıda Ömer Âdil imzalı ve "Aydın meb'usu Ubeydullah Efendi'ye" başlıklı yazıda Tevfik Fikret'den bahseden şu satırlar var: "Tevfik Fikret Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devr-i istibdatta İstanbul Komitesi reisi idi. (Pek çok isim sıraladıktan sonra) bunlardan niçin bir kabine teşkil edilmiyor?" (s. 1)

Gazetenin ikinci ve üçüncü sayılarında (20 ve 21 Kasım 1910) bir biri ardı sıra gazetelerin susturulması ve Sosyalist Kulüplerin kapatılması havadislerini okuyabiliyoruz. Memleketin güvenliği bakımından, Hükümetin tehlikeli saydığı Sosyalist Kulüplerinin kapatılması kararlaştırılmıştı. Selânik'teki Sosyalist Kulübü kapatılmış; 200 üyesi bulunan Galata Sosyalist Kulübü de bugün yarın kapatılacaktır.

---

12 **Muahede**, No: 6, 9 Teşrinievvel 1326. Bu gazete, 10 uncu sayısında (22 Teşrinisani 1326) "demokrasi mesleğinin hâdim ve müdafii" olan gazetelerin iki günde bir kapattırılmasından bahsediyor. Aynı zamanda, Hükümetin, Sosyalist Kulübü'nü kapatacağına dair şu havadis var: "Galata'da küşad edilen Sosyalist Kulübü bu hafta zarfında taraf-ı Hükûmetten seddedilecekmiş". Gazetenin daha sonraki sayılarında, bir sosyalist milletvekilinden takdirle bahsedilişi; ve sosyalistler göklere çıkarılırken antisosyalist Sadrâzam Hakkı Paşa'nın şiddetle tenkidi kayde şayandır.

Azad'ın ikinci sayısı, Divan-ı Harbin Hür Memleket'i kapattığı ve *Meksika'da İhtilâl* havadisi.

İkinci sahifede:

"Gazetemiz tarafından Meclis-i Meb'usan riyasetine çekilen telgraf sureti

Meclis-i Meb'usan Riyaset-i Âliyesine

Hür Memleket gazetesi muharriri Pertev Tevfik imzalıdır.

Her gün gazetelerin arka arkaya kapatılması üzerine Meclis'in dikkatini çekiyor; tez elden tedbirler alınmasını istiyor. Meclis'in yurt geleceğinin güçlü dayanağı olan gençleri kötümserliğe, derin bir yeis ve bezginliğe düşürmek istemeyeceğini kaydediyor:

"İstikbal-i Vatan'ın istinatgâh-ı kavîmi olan gençleri bedbiniye, amik bir yeis ve fütura düşürmek istemeyeceğini..."

Halep'te *Lisan-ı Ahali* Gazetesinden

Meb'usan-ı Millete ve Âyan-ı Devlete Açık Mektup

Bu açık mektupta kanun-u esasi'yi Anayasayı, Meşrutiyeti ayaklar altına aldığı için sabık Vali Fahri Paşa'nın üçüncü ordu kumandan vekilliğine tâyinini protesto ediyor. Eskiden yapılan işkencelerin, haksızlıkların tablosunu çiziyor.

21 Kasım 1910 tarihli üçüncü sayısında, (Taşnaksutyan'ın organı olan) *Azamarad*'dan aktarılan "*Reji Amelesi*" başlıklı bir yazı ve "*Bir Amelenin İdâm*'ı" serlevhalı Fransa'ya ait havadis.

İngiltere seçimlerinde Sosyalistlerin Liberallerle ittifak edeceklerinden söz eden dört satırlık yazı (s. 2).

Sosyalist Kulüpleri

"Emniyet ve âsâyiş-i memleket noktay-ı nazarından, hükümetçe tehlikeli addolunan *Sosyalist Kulüpleri*'nin seddi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine Selânik'teki *Sosyalist Kulüp*'ü kapanmış ve 200 âzâsı bulunan *Galata Sosyalist Kulübü*'nün seddi dahî derdest bulunmuştur." (s. 2)

Avukat Zohrap Efendi'nin Meclis-i Meb'usan celsesinde söylediği sözler.

"Gül Bahçesi"nde kalem savaşı

Tarihimizin son yüz yılı kapsıyan konağında, sosyalistlerle antisosyalistler arasında çetin kalem savaşları olduğu gibi, sosyalistler arasında da, zaman zaman, kıyasıya polemikler yapılmıştır. Kendilerine sosyalist diyen ve bu sıfatı başkalarına yakıştıramıyanlar, sosyalistliği tekele almak için, fikir ve aksiyon alanında bütün güçlerile savaşmışlardır. *Gerçek ve Has Sosyalist Benim!* İddiasını yürütenler, işçilerle aydınlar arasındaki uçurumu derinleştirdiklerinin farkına varmıyorlardı. Sosyalist hareketin gelişmesini felce uğratmak bakımından, *Anarko-sendikalizm* temayülü ne kadar tehlikeli sonuçlar doğurmuşsa; kafa işçisi olduklarını unutan aydınların, -fakir halkın yaşama kesimine nisbetle lüks sayılabilecek ve emekçilerin itimadını haklı olarak sarsacak- bir hayat tarzına özenmeleri, mevki ve ikbal hırsı ile küpünü doldurma kaygısı da, aynı derecede baltalayıcı etkiler yaratmıştır.

Sunacağımız kalem savaşı, bu gerçeğin anlaşılmasına yardım edebilecek özelliktedir; ve, Türkiye Sosyalist Fırkası ile, bu Partinin lideri Hüseyin Hilmi'yi savunma amacile kaleme alınmıştır.

Emiroğlu'nun imzasını taşıyan bahis konusu polemik, Haftalık *Gül Bahçesi*'nde yayımlanmıştı. Haftalık *Gül Bahçesi* niçin çıkıyordu? Dergi, bu soruyu şöyle cevaplandırıyor:

"Bizim neşriyatımız -memleketimiz için- belki büsbütün yeni bir şekil dairesinde cereyan edecek, içinde yaşadığımız toplumun daima mağdur ve daima felâketzede bir sınıfını maddî ve manevî bir kurtuluşa eriştirmeğe çalışacaktır...

Gazetemizi ellerinde tutacaklar, hayal ve evham vadisinden uzak bulunmaları gereken maddî ve demir gibi insanlar; daha doğru bir deyişle, çelik ve çekiçle daima teması muhafaza eden kirli ve nasırlı eller olmalıdırlar.

İşte, bahsettiğimiz mağdur ve felâketzede sınıf ki bunlar yani kısmen açlar, sefiller, çıplaklar sınıfıdır.

Bugüne kadar, memleketimizde yayımlanan ve yayımlanmakta bulunan gazetelerden hiçbirisi ki, bu alanı ve bu sınıfı dikkat nazarına almamıştır. Hattâ şu dakikada bile aleyhtar bulunmuşlardır. Bununla

beraber; dimağı yorgun, sinirleri bozgun, midesib oş olan ve şahsiyeti horgörülen bu zavallı insanlar, artık kendilerinde her türlü medenî ve maddî ihtiyaçlara malik olma hakkını ve tabiî haklarını elde etme gücünü bütün dehşetile duymuşlardır

Esasen, bu bir hak değil midir?

Fakat, ne kadar yazık ki; bu sınıfı siyasî tarih daima ihtilâlci, edebiyat ise paslı ve karanlık birer ruh olarak kaydetmiş, o masum ve nezih insanları lekelemiştir.

Hiç şüphe yok ki, saf ve entrikasız bir hayat yaşayan bu insanlar, topluma faydalı bir uzuv olmağa namzet kimselerdir. Açık ve kazanılmış bir hakları olan *iş düzeninden*, "sa'y-ü amel nizamı"ndan başka hiç bir kimseden hiçbir şey istedikleri yoktur. Fakat, *çalışma düzeni, iş düzeni* diye haykırdıkları ve yoksulluktan kurtulup iyi bir geçim diledikleri her kapı yüzlerine karşı bütün şiddetile kapanıyor. Siyah ve sert bir tehakküm pençesi etrafta buyruğunu yürütmeğe başlıyor.

İşte; Haftalık *Gül Bahçesi*, hayatın elem ve ıstıraplarını bütün şiddetiyle gören ve sezen bu sosyal sınıf için neşriyatta bulunacak, insanlık akide ve umdesinin bahşettiği bütün esasları, insanlık doktrininin bütün prensiplerini, karanlık beyinlere, ilim dairesi içinde ve itidali aşmıyarak yaymağa çalışacaktır."[13]

Bahis konusu kalem savaşı "Sosyalist Fırkası ve Muarızları" başlığını taşımaktadır; ve, "Cici Beylere" armağanlanmıştır:

"İki senedenberi İstanbul'da birçok adamlar türedi. Bunlar göya âlim sosyalist imişler! Fırsat buldukça kapitalizmin en müthiş dalkavukluğunu ve propagandacılığını yapan bir gazete ile amele hukukundan, işçi haklarından ve sosyalistlikten bahsediyorlar. Şaşarım kedilerin çamaşır yıkamasına! İsimlerini yoldaş, arkadaş gibi birçok kelimelerle söylemeğe yeltenen bu Beyler, acaba ne gibi sebeplerin itişile kendilerine sosyalistlik unvanını tevcih ediyorlar? İmzalarını, ahlâklarını, mezheplerini, fikirlerini pek yakından bildiğimiz ve tanıdığımız için kendilerinden bu suali soruyoruz.

Evet bu zatlar, iki sene evveline gelinceye kadar, daldan dala konan

13 **Haftalık Gül Bahçesi**, No: 1, s. 1-2, 11 Teşrinisani 1337 (İstanbul, Mahmut Bey Matbaası)

kelebekler gibi batıp çıkmışlar, sık sık nöbet değiştiren kediler gibi iklimin, zamanın tesirlerile türlü türlü libas içine girmişlerdir. Şimdi de sosyalistlik perdesi altında oyun oynamak istiyorlar. Fakat yazık ki, hiç kimseyi değil kendilerini aldatıyorlar ve herkese de maskara oluyorlar. Akılları ermiyor ki, yazmış oldukları makale kırpıntısı -çünkü adaptasyondur- şeylerle sosyalistliği müdafaa değil, bilâkis baltalamağa çalışıyorlar. Bakınız, saldırış sebeplerini inceliyelim.

Bu zatlar, Sosyalist Fırkası'na iki cepheden hücum ediyorlar. Birisi her memlekette Sosyalist Fırkası teşkilâtile Sendika teşkilâtı ayrı olduğu halde, Parti böyle yapmıyormuş. Sendika örgütü yokmuş. Sendika görevlerini de Parti yapıyormuş. Bu Partiden hayır beklenemezmiş. Şu horoz kafalılara bakın. Bu işin böyle olduğunu, Türkiye Sosyalist Fırkası üyelerinin hepsi cahil olsa bile, hiç olmazsa bir tanesi bilir. Her halde bu Parti içinde, onlardan daha çok okumuş adamalar vardır. Ve sosyalizmin ne olduğunu da onlardan iyi bilirler.

Fakat, parti erkânı öyle bir engele tesadüf etmişlerdir ki, teşkilâtı bu suretle yapmak mecburiyetinde kalmışlardır. Bundan başka, bu zavallı ve maruz züppe Beyler yaşamış oldukları memlekette yürürlükte olan kanunlardan da habersizdirler. Bilmiyorlar ki, dünyanın hiçbir memleketinde sendika teşkilâtını yasaklıyan bir kanun maddesi mevcut olmadığı halde Yasamızda böyle bir kanun maddesi vardır. Hattâ, Sosyalist Fırkası, her fırsat zuhurunda defalarla Hükûmet nezdinde teşebbüslerde bulunarak bu kanun maddesinin tâdilini istedi. Acaba, bu meseleyi dillerine destan ittihaz edenler, bu hususta niçin bir satır yazı yazmıyorlar? Veyahut da, Türkiye Sosyalist Fırkası'nı teşkil ederek üç senedenberi mükemmel surette idare eden işadamlarından meseleyi tahkik etmiyorlar da, doğrudan doğruya kendi cehaletlerini meydana koyuyorlar?

Gazeteye makale yazmak kolaydır. Fikir söylemek, nazariye zikretmek ise, birkaç kitap okuduktan sonra, insanlar için işten bile değildir. Maksat, söylenen sözleri iş haline getirmektedir.

Bu adamlara sorarım: Türkiye Sosyalist Fırkası teşkilâtını yanlış bir surette yaptı da işçi ziyan mı etti? Aksine, hiçbir memlekette görülemiyen ağır şartlar altında esir gibi yaşayan memleketimiz amelesine biraz nefes aldırdı. Bu teşkilât sayesindedir ki, binlerce adam ve on-

binlerce aile karınlarını doyurmağa başladılar.

Bu sosyalist bozuntularının saldırı sebeplerinden biri de Sosyalist Fırkası'nı yöneten adamların tümünün cehaletini ileri sürmeleridir. Dünyada bu suretle hücumdan daha bayağı, daha adî hiçbir şey tasavvur edilemez. Evet, Sosyalist Fırkası'nı yönetenler onların tasavvur ettiği gibi birer dâhi değildirler. İdare heyeti; vatman, iskele memuru, boyacı, makinist, kâtip, tramvay kondüktörleri gibi işçinin güvendiği ve aynı sınıfta ve aynı maksat için çalışan adamlardan mürekkeptir. Ve bunun için, böyle olması da tabiatile faydalıdır. Esasen böyle olduğu için, Türkiye Sosyalist Fırkası -düşmanların dediği gibi, değil dağılıp çözülme- her gün bir ileri adım atmış ve bugünkü mükemmeliyet haline gelmiş ve gelmektedir. İşçi artık dışardan başına bilgin adam getirerek çalıştırmak ihtiyacını duymuyor. Çünkü biliyor ki, bu suretle gelecek bir adam, işçinin çektiği meşakkatleri, mihnetleri bilen bir adam kadar iş göremez. Ve onun bu maksat altında çalışması ya çıkar yüzündendir, yahut da hırs ve hevesini tatmin içindir.

Sosyalist Fırkası aleyhinde makale yazmakla geçinen bu zatlar da, vaktile Fırka, Cemiyet teşkil etmişlerdi. Acaba, teşkilâtları niçin genişlemedi? Ve üç işçiyi, üç ameleyi bir araya toplamakta muvaffak olamadılar? Çünkü, iddia ettikleri ve bildikleri teorileri uygulayarak hareket ediyorlardı. Fakat, partimiz (Türkiye Sosyalist Fırkası) aksine yapıyor ve başarı da sağlıyor.

Çünkü, işçinin ruhundan doğan ve büyüyen arzulara hizmet edilerek çalışılıyor. Zaten insaniyete, refaha hizmet te böyledir.

Biz ne sosyalistler biliyoruz ki servet ve zenginlik içine gömüldüğü vakit her şeyi unutuyor. *Salon, çalgı, kadın, çiçek arasında sosyalistliğe lânetler yağdırıyor*; hayatını o vakte kadar bunlardan uzak olarak geçirdiği halde, sonra böyle oluyor. Çünkü, artık o adam evvelce aleyhinde mücadele etmiş olduğu şeye sahiptir. Önceleri zenginliğe karşı savaştığı halde, artık kendisi de zengin olmuş ve toplumdaki yerini değiştirmiştir.

Bu adamların iyi niyetle yazı yazmadıklarına en büyük delil de, tenkitlerini hep şahsî meselelere hasretmeleridir. Türkiye Sosyalist Fırkası Reisi cahilmiş. Bu adam Parti idare etmek kabiliyetinden yoksunmuş. Müstebitmiş. Vesaire. Bu yazar taslaklarının makalelerinin

altındaki imzalara bakıyoruz da gülüyoruz. Hepsi vaktile Partinin Başkanlık mevkii için mücadele etmiş, fakat amele tarafından birer tekme ile kapıdan dışarı atılmışlardır.

Bununla beraber, Türkiye Sosyalist Fırkası Reisi (Parti Başkanı Hilmi) binlerce işçinin itimadını kazanmış; azim irade, metanet sahibi doğru bir adamdır. Biz de inkâr etmiyoruz, Reis (Başkanımız Hilmi) Sorbon Üniversitesi'nden mezun değildir. Ve mezun olmadığı içindir ki, şimdiye kadar, güvendiği dört beş arkadaşile beraber, teşkilâtını bu kadar ileriye götürebilmiş ve yirmi seneden beri varmak istediği hedefe yakınlaşmıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası Reisi, memleketimizde böyle bir şeyin lüzumuna bundan yirmi sene evvel kâni olmuş ve bu maksat için hiçbir şeyden yılmayarak, azminden geri dönmeyerek çalışmış; çabalamış. Aç, çıplak kalmış. Sürgünlerde vücudu çürümüş. Bıkmamış, yine çalışmış ve nihayet maksadına muvaffak olmuş bir şahıstır. Bunu değil yalnız biz, daha pek çok adamlar bilir. Sorarız, o makale sahipleri acaba o vakit nerede idiler? Bununla beraber, Almanya'da Spartakislerin nümayişlerini görerek sosyalist olmaya yeltenen o cici Beylerin daha bu gibi işlere akıllarının eremiyeceğini biz de biliyoruz. Fakat, dillerini tutup oturmuyorlar ki.... Kendilerine işçilerin koruyucusu süsünü veren bu Beylerin en birinci maksadı Partiyi yıkmak ve Parti sayesinde ferih fahur geçinen onbinlerce aileyi tekrar sefaletin pençesine atmaktır. Fakat, ne çare ki ellerinde değil. Bu emellerine muvaffak olsalar belki birkaç yerden toplu bir nimete mazhar olurlar. Fakat, bu gibi şeylerle sırf karınlarını ve ceplerini doldurmağa çalışan o Beylere derim ki; geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye..."[14]

Emiroğlu'nun yazısında, hücumların hedefi *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası* ile *Müstakil Sosyalistler*'di. Nitekim, derginin ikinci sayısında, bunlara yeniden savaş açılacak; ve Hilmi'nin Partisine muhalefet edenlerin kimler olduğu, daha açık olarak, tespit edilecektir.

---

14 Kezâ; s. 6-8.

Rasim Haşmet

İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarında, Selânik'te yayımlanan *Bahçe* dergisi, esas itibarile, mutlakiyet ve istibdat aleyhinde yazılara yer veriyordu.[15] Bununla beraber, sosyalizmi ve sendikalizmi savunan bazı yazılara, *Bahçe* sahifelerinde, rastlamak mümkündür.[16]

Biz, Bahçe'nin yazarları arasında, Ressam Haşmet'in babası Rasim Haşmet üzerinde duracağız.

Rasim Haşmet de istibdat aleyhinde. Fakat, öteki yazı arkadaşları gibi istibdat aleyhtarlığı ile yetinmiyor; Saint Simon'a şiir armağanlıyor ve Jaures'e hayranlığını belirtiyor. Bir kelime ile, açıktan açığa, ve çok mutedil bir sosyalist tandans gösteriyor.

Rasim Haşmet, Ferer Meselesi münasebetiyle ve "Haftalık notlar" başlıklı fıkrada, Jaurès'i idealize etmekte, onun görüşlerindeki derinliği tasdik etmektedir:

"Almanya'da *Forverts* sosyalist gazetesi şu suretle idare-i kelâm etmektedir: Jores, büyük Jores, gazetesinde olayın karanlık felsefesini ve bununla beraber geleceğin mutlu vaitlerini bahis konusu ettikten sonra bugünkü İspanya Hükûmetinin idam hükmünü veriyor. Diyor ki, şüphesiz, gerek İspanyol mutlak Hükûmeti; gerekse Kilise yaptıkları şu büyük hatanın derecesini az vakitte lâyıkiyle takdir edeceklerdir. Bu politik sıyanet, Krallık üzerine bir Kâbus gibi çökmüş ve papazlara karşı da bir süreden beri biraz yatışmış bulunan milyonlarca vicdanların hiddet ve nefretini uyandırmıştır. Artık bu defa fikir ve vicdan serbestîsi için her yönde tam ve kesin bir hareket, hararetli ve hiddetli bir cereyan başlayacak; İspanya, birçok sahnelerden sonra, Cumhuriyete doğrulacaktır."

---

15 **Bahçe**, Rıza Tevfik'in **Hapisane Hatıraları**'nı tefrika etmişti. "Feylesof Rıza Tevfik ve Sosyalizm" konusunu ela aldığımız zaman bu, **Hatıralar** üzerinde duracağız. Pek hoş bir uslûpla kaleme alınan **Hapishane Hatıraları**'nda, Marx, Prudhon ve Bakunin adlarına rasladığımız gibi, Karl Marx'tan mülhem şiir örneği ile de karşılaşıyoruz. Dergiyi karıştırdığımız zaman, iştirakiyyun, komünizm ve kolektivizm tâbirleri ile birçok sosyalist şöhretler Gesd, Vayan, Jerold -Rişar, Alman Lafarg, Jores, Pol Brus, Desliniyer, Kropotkin ve "Meşhur sosyalist Emil Dö Laveley" karşımıza çıkıyor.

16 **Bahçe**, Beynelmilel Muallimin Sendikası'ndan (Enternasyonal Öğretmenler Sendikası) bahsetmiş; ve Yusuf Osman, bir makalesinde, sendikaları ve grevleri savunmuştu. (10 Temmuz 1325), Birinci sene, İkinci cilt.

Rasim Haşmet, yukarki ibareleri naklettikten sonra şöyle diyor: "Bu tefe'ül; Jores'in pek nafiz olan gözlüklerile bakılırsa mubalağlı görünmez zannederiz."

Şimdi de, sosyalist şair Rasim Haşmet'i dinleyelim:

Sosyalizmin Arkasında

Sen-Simon'a

Nefret!...
Zenginlere, zenginliğe...
Yok sen bana gülme!

Kardeşliği, insanlığı duymuşsan eğer sen
Bir lahza düşün, ekseri servetleri nerden
Nerden çıkarırlar?

Kanunu, rivâyâtı yalan hep; karışıktır
Her millet-ü kavmın; buna şahitse, açıktır:
Çektiklerimiz hep...

Nefret, yine nefret, yine nefret beşeriyyet!
Kanununa; ahkâmına eshâb-ı yesârın!
Mahvolmalı, kahrolmalı, zehrolmalı elbet
Ağrâzı, deniyyâtı şu esnâf-ı kibârın!
Her fikr-i müzehhep

Her nâle-i mazlûma terafuk eden alçak
Alçak ve sefil sayha-i servet yetişir, bak,
Günden güne insan daha mazlûm, daha âciz,
Günden güne evlâd-ı beşer giryeye bîhis,
Günden güne zulmet ve sefalet... Yetişir! Ah
Doğ, gel bize artık ebedî nûr-u musaffâ?!...

Eşref ve *Musavver Eşref*'te de, daha önce, şiirleri yayımlanmış bulunan Rasim Haşmet'in bu şiiri, 12 Kânun-u evvel 1325'te, *Bahçe*'nin onuncu nüshasında, neşredilmişti.[17] 13 Şubat 1325 tarihinde yayın hayatına atılan sosyalist *İştirâk* dergisinin ilk sayısında, *Bahçe* yazarlarından

17 Sene 2, Cilt 3.

Ali Canip, "Sosyalizm" başlıklı kısa bir yazısını Rasim Haşmet'e armağanlıyor; ve Rıfkı Baba yirmi dört mısralık bir şiiri ile, manzum sosyalist literatürü geliştirmeğe çalışıyordu.

Rasim Haşmet, 1327 de Selânik'te yayımlanan, *Yeni Felsefe Mecmuası*'nda sosyal doktrinler hakkında bir seri yazı yazmıştır ki, bunları ayrıca ele alacağız. "Mezahib-i içtimaiyye" başlıklı bu seride, Platon, Thomas Morus, Campanella'nın eserleri ve doktrinleri tanıtılıyor; Baböf, Sen-Simon, Robert Avun, ve Furiye ile Sen-Simonlular ve en meşhur reisleri Bazar ve Anfantan; Furiye'nin taraftar ve müntesipleri Andre Goden, "İkaryada Seyahat" yazarı Etiyen Kabe ve Prosper Viktoriyen Konsideran vs. bahis konusu ediliyordu.

Rasim Haşmet'in tanıttığı sosyalistler

Bizde, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Saint-Simon gibi ütopist sosyalistlerden bahsedildiği gibi, geçen yüzyılın ortalarında, eski Yunan iştirakçilerine dair bilgi verildiği de görülmektedir. Fakat, umumiyetle 1871'den itibarendir ki Paris Komünü ve Birinci Enternasyonal ele alınmış, -lehte ve aleyhte neşriyatla açılan kalem savaşlarile- Marx ve marksistler tanıtılmış, çağdaş sosyalizmin ünlü simaları hakkında doğru veya yanlış bazı malûmat aktarılmıştı. Batı sosyalist düşünür ve ekonomistlerinin -Marx da dahil- kısa biyografilerini ilk defa derli toplu birarada sunan Cavit Bey olmuştur. İkinci Meşrutiyetten sonra *İştirak* Prudhon, Bebel ve Karl Marx'ın resimlerini basmıştı. Haydar Rıfat, Rasim Haşmet, Muslihittin Âdil ve Ahmet Cevat gibi yazarlar da, dergi sayfalarında ve kitaplarda sosyalistlerin en ünlülerini, muhtelif vesilelerle, tanıtmaya çalıştılar.

Biz, şimdi, burada Rasim Haşmet üzerinde duracağız.

Rasim Haşmet, Selânik'te yayımlanan, *Yeni Felsefe Mecmuası*'nda, sosyal doktrinleri izah amacile, yayımladığı seride, sosyalizm tarihinin ünlü simaları üzerinde durmakta ve onları tanıtmağa çalışmaktadır.

Rasim Haşmet, yazısına "Baböf Kimdir" sorusile başlıyor. Aviyel'in *Baböf'ün ve Babövizmin Tarihi* adlı eserinden faydalanarak, Baböf'ün biyografisini veriyor:

"Gerçek adile Fransa'da Emil Baböf, 1760'ta Sen Kanten'de doğmuş, 1797'te Paris'te intihar etmiştir. Büyük Devrim'den önce, gayet fakirâne sanatlarda bulunmuştu. Büyük Devrim ilan edilince programı yurtsever olmak üzere bir gazete tesis etti. Esas teorileri *Le Tribun du Peuple* gazetesinde yayımlanmıştır. Direktuvar idaresini düşürmek ve yerine 93'teki Konstitüsyon idare biçimini koymak için gizli bir Cemiyet teşkil etti ve Başkan seçildi. İhbar üzerine Cemiyet'in üyeleri tevkif edilmiş; ve Vandom"Yüksek Mahkemesi, 29 Mayıs 1797 kararile, Baböf ve Darte'yi idâma mahkûm etmiştir. Her ikisi de hançerle intihar eylemişlerdir.

Onun içtihadınca:

"Emvâl ve emlâk-i umumiye müsadere olunup müsavi hisselere ayrılmak üzere beynelbeşer tevzi olunmalı; zenginlerin konaklar, saraylar, otellerinde fukara iskân ve ikame edilerek, Sparta'da olduğu gibi, bir yerde müştereken yemek yemelidir. Müsaviler Cemiyeti (*La Socéte des égaux*) namında bir Cemiyete esas olarak: "Arz kimsenin değildir. Esmar umumundur" nazariyesini vazetmiştir. Hakk-ı temellükü inkâr ediyor; "Böyle bir nazariye, hakk-ı hayat ve mevcudiyeti izrar ve cerihadâr eder" diyordu.

Baböf'ün en ziyade neşrine çalıştığı sosyal fikirlere "Komünizm" deniyor.

Rasim Haşmet, Baböf'ten sonra, Platon ve Thomas Morus'e geçiyor. Bunların, -diyor- "Cumhuriyet -*Politique*" ve "*Hayâl-i Muhal - Utopie*" aldı eserleri bu sosyal doktrinin ruhunu açıklar. Unutulmamalıdır ki, Platon bu eserinde köleliğin lüzumunu bildirir. *Komünizm, uygulanmasında olduğu gibi, teori hususunda da, birçok tezat ve tenakuzlar gösterir. İnsan tabiatına aykırı görüldüğü gibi, eşyanın tabiatına da muhaliftir.*

İlk Hıristiyan Cemaatlerindeki komünizm izlerinden bahseden, Rasim Haşmet, bundan sonra, Kampanella'nın "Güneş Beldesi" (*Campanella- le cité sur soleil*) ile, Harington'un "Bahr-ı Muhit"ine (*Harrington- Océan*) ve Jan Boden'in "Cumhuriyet"ine (*Jean Boden- République*) geçiyor. Platon, Thomas Morus ve Kampanella'nın eserlerini tahlil

ederek; 19. yüzyılda, sosyal doktrinler tarihinin dört devresine atlıyor:

1) Romantik, daha doğrusu *hayalî* devir (1815-48)

2) Fen ve İhtilâl devri (1848-75)

3) Kanunî yol ve Millî Meclisler devri (1875-1900)

4) Pratik ve tatbikî devir (bugünkü reformlar devri). Bu devirde, sosyal doktrinler gerçek bir pratik ve uygulama devresine girmişlerdir.[18]

Rasim Haşmet, maşinizm (makinecilik) konusunu ele aldıktan sonra, sınıf savaşına "mücadele-i sunûfa" geliyor. Bundan sonra da "Sen Simon ve Sen Simonculardan bahsederek Sen Simon'un sosyal ekolünü izaha çalışıyor. Bize "Sen Simonculuğun en meşhur reisleri Bazar ve Anfanten"i tanıtıyor.

"1825'te ölen Sen Simon, gerçekte, sosyalist değildi. Sermayenin bugünkü usulüne bir darbe vurmayı, taarruzda bulunmayı tasavvur etmiyordu. Fakat, tilmizleri, şakirtleri, muhtelif surette birer sosyalist oldular. Çünkü, bilindiği gibi, sosyalistlerin kısımları var.

Sen Simon'un en hararetli müritlerinden biri, Anfanten diyordu ki,

"Çalışanlar; birçok kimselerin istirahatlerini tediye etmek için uğraşanlardır."

Sensimoncular, "içtima" nazariyesinin esasından ne kadar çok menfaat ve fayda sağlanabileceğini, ilk defa, en iyi bir surette takdir etmek meziyetini gösterdiler. Ticareti rekabetten, ulusları karşılıklı kin ve nefretten kurtarmak; emekçilere, işçilere, milletlere umumun ortak mutluluğu için çalışmak usulünü öğretmek, böyle bir eser etrafında çalışmak gerekliliğini anlatmak istediler. İnsanları umumî ve ortak bir mücerred aile çevresinde toplamayı tasavvur ettiler. Bu aile, arzın servetini umumun barış ve salâhı, umumun kardeşlik ve menfaatı maksadile işliyecek, ortaya atacak, mutlu olacaktı. "Bir kuzu diğer bir kuzuyu yemeyip, ot ve nebat arayarak, onunla besleniyor; bir arslan

18 **Yeni Felsefe Mecmuası**, No: 12, s. 17-26 (1 Şubat 327)

başka bir arslanı yemeyip diğer bir hayvanla geçiniyor. Sen de, -ey insan; kendi hemcinsini yeme, kendi hemcinsinle boğuşup savaşma! Tabiatla savaşa alış!"

Sensimoniyenler insan zekâsı hakkında en asil ve yüksek bir fikir ve görüş ileri sürüyorlardı. Şöyle diyorlardı: "Kim bilir kaç hindi veyahut inek bekçisi okumuş olsalar, öğretim ve eğitim görmüş bulunsalardı, insanlığa faydalı birer önemli uzuv olurlar, insanlığın ilerlemesinde, insanın mutluluğa kavuşmasında yeni bir faktör rolünü oynarlardı. Şimdi, böyle birçok istidatların karanlık içinde mahv olup gitmesi, insanlığın kendi kendine, bilerek yaptığı bir *uzuv kesme ameliyatı* değil midir? Böyle unutulup kaybolan hazinelerin işlemez ve ölü bir halde kalması, insanlık için bir intihar, 'ahlâki ve manevi bir intihar' değil midir?"

Onlar istiyorlardı ki, bütün dimağlar bilgiye ve ışığa kavuşsun, ilk öğretimin mecburî tutulması gerekiyorsa, orta ve yüksek öğretim de parasız olsun. Bütün çocuklar ve adamlar tam bir eğitim, gerçek bir öğretim görsünler. Özellikle, arzın servetini işlemek ve istihsal eylemek için herkes bir sanat öğrensin; ve bu suretle, insanlığa yararlı olsun. hiçbir fert, cehalet ve tembelliğe gömülmesin. Fakirler cehaletin karanlığında kaldığı gibi, zenginler de kuvvetlerini gelişigüzel harcayıp israf ediyorlar. Emek, umumi kanun, kâinatın kanunu olmalıdır. Tembellik, topluma zarar vermektedir.

İçlerinden bazıları da "verasetin kaldırılmasını" istiyorlardı.

Kabil olduğu kadar geniş şirketler, kampanyalar vasıtısile birçok büyük bayındırlık işlerine girişilmelidir, diyorlardı.

Anfanten, ölürken demişti ki: "Dünya bizim metrukâtımızı aralarında bölüşecektir." Alman filozoflarından Charles Grun diyordu ki:

"Sensimonluk; tohumla dolu bir kutu gibidir. Kutu açıldı; içinde olan tohumlar, hızlı, bilinmeyen noktalara uçtular. Fakat, her tohum kendi tarlasını buldu. Ve, nereye gittiklerini bilmediğimiz bu tohumların az vakitte, kuvvet ve nemâ bularak, topraktan çıkıp yükseldiklerini gördük."

Gerçekten, Sensimonluğun böyle garip bir tarih-i tabiî vardır.

Sensimonluğun en meşhur reisi Bazar ve Anfanten oldu.

Onlara göre: İnsanlık ailesi umumî bir ahenk içinde birleşince, dünyanın altı üstüne dönecek; kürenin mahzenlerindeki altınlar yeryüzüne çıkacak; ve Sensimon'un meşhur bir sözile diyelim ki, *altın devri arkamızda değil önümüzde olmakla*, arzın yüzü değişecek, insanlığın sakin organizasyonu, eski istihzalara, tenkitlere pratik bir cevap verecek, kapitalistlerin özel ve gayr-ı meşru çıkarlarına yarayan servetler, fertlerin menfaatlerine, huzur ve rahatına, sükûn ve asayişine hizmet eyliyecektir. Orduya sarf edilen şahsî ve manevî çabalar bayındırlık işlerine harcanacak; her tarafta umumî şimendiferler, vapurlar, kanallar, postalar tesis olunacaktır.[19]

Rasim Haşmet, bundan sonra, Furiye'nin meslek ve nazariyelerine geçiyor; taraftar ve müntesiplerini tanıtıyor:

"Furiye'ye taraftar olan ve ona intisap edenler arasında yeni doktrinin uygulanmasile uğraşan üç büyük zat vardır: 1) Jan Batist Andre Goden; 2) Etiyen Kabe; 3) Prosper Viktoriyen Konsideran.

Kabe'nin "*Ikarya'da Seyahat*" romanı için, yazarımız şöyle diyor: "Bu roman komünizmin bir *İncil*'i, Furiyerizmin bir Mukaddes Kitabı gibi kabule mazhar oldu."

Son olarak da "Furiyeci müesseseler"e dair izahat veriyor.[20]

Paris'teki Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın bir broşürü

Paris'teki Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın (Partisinin) organı olmak üzere, 1 Ocak 1911'de, yayımlanan ve litografla basılan birinci broşür "Siyaset-i Hazıra-i Meş'ûme" adını taşımaktadır. Yani, "Bugünkü Uğursuz Politika."

İttihatçılara karşı mücadele eden Doktor Refik Nevzat, bu broşürde, istikraz meselesini ele aldıktan sonra, Osmanlı Hükûmetinin projelerini gözden geçiriyor ve soruyor:

Milli saadeti mucip olacak şeylerle uğraşmayıp ulusun malî, yarbîsini, finans bakımından yıkılışını, intaç edici çılgınca sarfiyat ile uğraşmaklığımız akıl kârı mıdır? Yoksa, bugünkü hükûmet mukaddes

19 Keza; No: 13, s. 14-23.

20 Keza; No: 14, s. 18-30 (1 Mart 327).

Osmanlı toprağının mahvına mı yemin etti?

Milletin sefâlet çevresini tâdile, değiştirmeye yarayacak mâlî teşebbüsler lâzımdır. Bir milletin fakr-u zarureti o milletin mensup olduğu Hükûmetin kabahatidir. Hükûmetin adaletsizliğine bir delildir. Adaletle iş gören bir Hükûmet yoksulluğu gidermek için gereken medenî vasıtalara başvurur. Bir milletin sefâleti, Hükûmeti için bir lekedir. Ayıplanacak olan odur. Dilencisi çok bir Hükûmet ekonomik çevresini değiştirmeğe gayret etmelidir. Zengin ile fakirin bulunduğu bir memlekette özgürlük, adalet, eşitlik ve kardeşlik gerçekte yok demektir. Adaletle iş gören bir Hükûmetin ekonomik ve sosyal vazifesi dilenciliği doğuran vasıtaları ortadan kaldırmaktır. Resmî dilencilik beğeniliyor, meşru ve kanuna uygun oluyor da, niçin resmî olmıyanı cezaya çarptırılıyor?

Bu kanunî fark acaba neden?

İzzet-i nefis sahibi olan bir Hükûmet, madem ki âdildir; vatan çocuklarından birisinin dilenmesinden utanmalıdır.

Dilenciliği, serseriliği Türkiye'den kaldırmak için zâlimce yasalar değil, adalete uygun kanunlar koymak gerektir. Serseri kanunlarına kamçıyı, dayağı sokmakla ulusun ekonomik çevresi düzenlenmiş olmaz. Dilencilere, serserilere, geçimlerini sağlamak için, iş bulmak, iş vermek Devlete düşer. Dayakla, kamçıyla karın doymaz. Zenginle fakirin arasındaki bu adaletsiz büyük ayrılık kaldıkça ulusun ekonomik çevresi değişmez. Bugünkü Hükûmet -ehalinin amele, fakir ve köylü kısmı için- medenî kanunlar hazırlamağa çalışmalıdır. Tâ ki, işçi ve köylü, düştükleri yoksulluk çevresinden baş kaldırarak, medenî kanunlardan faydalanabilsinler. Kırbaçla insan dövmek kadar dünyada büyük bir vahşet tasavvur olunamaz. Avrupa memleketlerinde, hayvanları insanların öfkesinden esirgemek için birçok koruyucu dernekler meydana gelmiştir. Bu dernekler, hayvanları arabacı kırbacından, ve -arabadaki yükün fazla ağırlığını azaltarak- yorulmaktan muhafaza için kurulmuşlardır. Avrupa'da hayvanlardan esirgenilen kamçı, bizde insanların arkalarına vuruluyor. Aman Yarabbi! Ne büyük vahşet, ne büyük barbarlık!

Bugünkü Hükûmet tarafından konulan ve kabul olunan sosyal kanunlardan pek çokları, serseri kanunu gibi, medeniyet için, Osmanlı

Meşrutiyet İdaresi için bir lekedir.

Cemiyetler kanunu, umumî toplantılar kanunu, Basın kanunu (Matbaalar kanunu) Osmanlı Devrimi için birer lekedir. Bunların çoğu, bugünkü Hükûmeti yöneten "görünmez cemiyetin" hükümranlık nüfuzunu kaybetmemesi için kaleme alınmış yasalardır ve hepsi de korkudan doğmuştur.

Basın özgürlüğünün ağzına bir gem vurulmuş. Öyle bir gem ki, Meşrutiyetle yönetilen bir Hükûmete yakışmayacak surette, müstebitçe maddelerden yapılmış; postu kaybetmemek korkusile yapılmış.

Postu kaybetmemek korkusu gayet müdhiştir. Korkuya "uğursuz öğütçü" derler. Korku, korkakların yüreğinde, zâlimce ve vahşice fikirler uyandırır, derler. Ne kadar doğru! Hemen her tarafta küçük bir tehlike, -fakat tegallüp postuna oturanların özel çıkarlarına dokunur bir tehlike- zuhur edince, umumî emniyet bahanesile, her türlü kanunî cinayetler işlenir. Bu da, güya tehlikeye duçar olan insan toplumunu korumak bahanesile yapılır: katil katil üzerine olmak şartile, işlenmedik cinayet kalmaz.

Eğer bize birisi, bundan üç yıl önceki büyük Osmanlı Devrimi (10 Temmuz İnkılâbı) için: - Sizin tecellisine, on beş yıldan beri, gurbetlerde çalıştığınız o büyük Devrim, bir gün memleketimizde meşak-ı şekke ile kamçıyı sosyal yasaları içine sokacaktır; demiş olsaydı, o zatı yalancılıkla, suçlandırırdık.

Şöyle derdik:

- Bizim kuracağımız meşrutiyet rejimi ilerlemenin temellerini atacak, birliği bozucu olmıyacak. Hürriyet aşkının mucidi olacak, kin ve garazın mucidi değil! Medeniyet fikrini ihya edecek, vahşet fikrini değil! Sosyal mutluluğun ve mutlak özgürlüğün musahibi olacak, fakru zaruretin ve yoksulluğun değil!..

Lâkin, bugünkü hükûmet bize bunun aksini ispat ediyor. Sanki bu sıfatlar Meşrutiyet Hükûmeti için değilmiş. Zira, bir Hükûmeti meşrutiyetle idare edebilmek için mutlaka zâlim ve cabir olmalı imiş, işçiyi ezmeli imiş!... Hele o grev kanununun uğursuz maddeleri işçinin ekonomik çevresini yükseltmek için değil, bunun tamamiyle aksine, sermaye sahibi parazit hayvanların şahsî menfaatlerini artırmak için yapılmıştır. Zaten, tümüyle zengin ve burjuva takımı adamlardan

mürekkep bir kabineden, bir Hükûmetten işçi menfaatlerini koruyucu yasalar beklenmez ya. Kesmekle biçmekle bir memleketin, bir milletin sosyal ve ekonomik şartları onarılmaz, onarılamaz. Kan akıtmakla, adam asmakla, Sultan Hamit politikası izleniyor ve taklit ediliyor, demektir.

Kamçıdan daha tesirli bir çare olamaz mı? Fenalığın kökü serserilerde değil, sefalet çevresinin doğmasına hizmet eden sermayeciler sınıfındadır. Kapitalist sınıfı ile bugünkü yöneticiler, acaba, yirmi kamçı vurmakla, insan toplumunun kalbine açılan sosyal ve ekonomik yara iyileşecek mi, sanıyorlar? Hayır! Bu gibi sosyal ve ekonomik yaralar kamçı ile tedavi edilemez. Ulusun ekonomik çevresini değiştirmekle tedavi edilir. Bu da, Osmanlı Hükûmetinin tuttuğu siyaseti değiştirmesile olur. Nisbî hürriyeti değil, mutlak özgürlüğü ilân etmeli ve bunun hükmünü yerine getirmekte kusur etmemeli! Sınıf zıddıyetleri savaşının ortadan kalkması için gerekli ekonomik ve sosyal vasıtaları elde edici medenî kanunlar kaleme almalı. Üretim ve mübadele vasıtaları sosyalizm mesleğine uygun düşmeli. Herkese şahsî bir mülkle şahsî özgürlüğünü sağlayıcı ekonomik şartlarının yerleşmesine çalışılmalı. Buna benzer daha birçok ekonomik faktörlerin varlığına yardım etmeli. Millî yaşama şartlarını değiştirmeli. Ta ki, Türkiye'de her şey mutlu, herkes müsterih olsun! Milletin muhtaç olduğu bu kadar şeyler göz önünde dururken, başka bir tarafa para harcamağa çalışmak cinnet değil midir?

Eğer doğru söylemek hamiyyetsizlik ise, mahkûmiyeti mucip ise, demek ki, onaltı seneden beri hamiyetsiziz. Bir vakitler Sultan Hamit idaresi mahkûm etmişti. Bu defa da, örf-i meşrutiyet idaresi mahkûm etsin. Biz bu hürriyet meydanına, vicdanımızın mâbûdu olan mutlak insan özgürlüğü için itileli tam onaltı sene oluyor. On altı sene, hatta daha ziyade, içtihat mücadelesi için kendimizde kuvvet hissediyoruz. Hükûmet memuriyetinde gözümüz yoktur. Hizmetimize mukabil vatandan bir mükâfat da beklemiyoruz. Vatan için şimdiye kadar mükâfatsız çalıştık. Çünkü vatanımızı severiz. Sevdiğimiz için çalışmaktan çekinmeyiz. İşte o gerçek yurt sevgisidir ki, bizi kanımızın son damlasına kadar çalıştıracaktır.

Boğazımıza kadar borç içinde boğuluyoruz. Hâlâ da, borç etmekten

çekinmiyoruz. Ya bilerek tekrar borç altına giriyoruz; yahut, edilen borçları unutarak yeniden borç altına girmekten utanmıyoruz.

Bütçemizin geliri ile gideri arasındaki büyük fark akılları şaşırtacak derecededir. Bir milletin bütçesi mutluluğunun ekonomik miyarıdır. Hükümet bütçe açığını doldurmak için istikraza başvuruyor. Başarı elde edince, bu istikrazın ödenmesi için vergileri artırmak gerekecek. Kanun yoksa yapılacak. Köylünün çifti çubuğu, sabanı satılacak. Bu yüzden de işçinin fakirliği, köylünün yoksulluğu artacaktır. Ne olur, varsın artsın! Hükümeti yöneten aç kurtların karnı doyar ya!...

Ama, ehali bedbaht olacakmış; köylü akşam yemeğinden mahrum kalacakmış; varsın kalsın! Bu kimin vazifesinde, kimin umurunda? Kadife koltuklarda oturan ve mutantan arabalar içinde gezen vükela ve mebuslar, aylıklarını bir akçesine kadar alırlar ya...

Milletin damarlarındaki kanı parazit hayvanlar gibi emen ve sömüren rüesanın karnını doyurmalı! Bunun için de para lâzım, para bulmak lâzım. Bu da gayet kolaydır. Yeni kanunlarla vergiler artar, para da bulunur. Vergilerin önüne bir sıfır eklenir. Doğrudan doğruya alıâciz olan köylünün, halkın öküzü, sabanı, malı satılır. Evsiz, barınaksız kalan mazlûm halk, sokaklarda yatmağa, dilenmeğe mecbur olur. Serseri diye tevkif edilir. Elimizde bir kanun var ya! Kanuna uyarak o serseriyi suçlarız, hapsederiz, döveriz. *Namuslu bir köylüden maznun bir serseri dünyada getiririz.* Kanunu da uygulamış oluruz ya. Sultan Hamit de başka türlüsünü yapmıyordu...

Dr. Refik Nevzat, gerçek Anayasa ve gerçek millî hâkimiyet problemi üzerinde duruyor:

Bizde gerçek Anayasa yoktur: -diyor- Anayasa kâğıt üzerindedir. Millî hâkimiyet yani ulus egemenliği gayet tabiî fakat medenî bir mukaddes fikir olduğu için, insan ruhunun en derin tabakalarında yatan eşitlik ve adalet duygularına muadildir. Egemenlik, milletin bütün fertlerinin oylarında belirir.

Refik Nevzat, J. J. Rousseau'nun bir eserinden bahsederek, devam ediyor:

Hak, özgürlüğün çocuğudur. Hâkimiyet bütün halk tarafından kabul edilmezse, kanun hükümleri uygulanamaz. İtaat ya zorla, veya fertlerin katılmasiyle olur. Kuvvet, zor ve baskı egemenlik kanunlarının devamını

sağlıyamaz. Kanunî egemenlik milletten başka bir yerde bulunamaz. Bütün egemenliğin ruhu ulustadır.

Her vatan evlâdı siyasî oyunu vermelidir. Hâkim ulus, o ulusu meydana getiren bütün şahısların tümü demektir. Millî Hâkimiyet yani ulus egemenliği için milletin her ferdi ile istişare etmek gerektir. Birkaç kişi istisna edilirse, millî hâkimiyet nâmı yalancı olur. Siyasî oy verme de umumî oy suretile olmalıdır. Milletin fertleri, böylece, kanuna müracaat hakkını kazanır. Mebuslar ehali ve milletin tercümanıdırlar. Görünmiyen, gizli bir cemiyetin vasıtası olamazlar.

Dr. Refik Nevzat'ın tahlil ettiğimiz broşüründe, Sadrazam Hakkı Paşa ile yaptığı bir polemik var ki, şimdi de, onu ele alacağız.

Refik Nevzad'ın Sadrazam Hakkı Paşa ile polemiği

Sadrazam Hakkı Paşa, sendika hakkını kökten inkâr eden reaksiyoner bir Devlet adamı idi. Sendikalar, -onun anlayışına göre- iş ve çalışma özgürlüğünü ortadan kaldırmaktadır. İşçi meselesi Batı'ya özgü bir haldir. Bizde işçi meselesi yoktur ve olamaz da.

Paşanın sosyalizm anlayışı da şöyleydi: Paralı kimseler, imkânları ve vasıtaları bol olanlar, olmıyanlara acıdıkları için, yardım ederler. Sosyalizm budur. Bu da İslâmiyette vardır. O halde, ne sendikalara müsaade edilmeli; ne de Batı'da görülen sosyalizme rağbet gösterilmelidir...

Şimdi de, Sadrazam'a karşı çıkan Osmanlı sosyalisti Dr. Refik Nevzad'ı dinleyelim:

"Bizde erkek ve kadın işçilerin yoksul durumları hususunda vazedilmiş kanunlar bulunmadığı cihetle, o kanunlar yeniden yapılmalıdır. Erkek ve kadın işçiler, hayvanlar gibi günde onbeş, yirmi saat değil, belki on saat ve daha az çalışmak şartile, emeği nisbetinde gündelik kazanmalıdır.

Çalışma ve iş esnasında zuhur edecek kazalardan meydana gelen malüliyet meselesi ele alınmalıdır.

İhtiyarlıkta açlıktan ölmemek için otuz sene müddet hizmette bulunan yani içinde yaşadığı insan toplumuna otuz yıl çalışan bir işçiye emeklilik maaaşı verilmesi; ve iş esnasında yaralanan işçi ve hizmetçilerin tedavi süresince yarım gündelik ile hekim ve eczacı masraflarının tesviyesi zımnında yeni kanunlar yapılması. Mutlak, daimî, ve nisbî ve cüz'î malûliyet zuhurunda, kazandığı para nisbetinde bir aylık tâyini ile işçinin ölümü halinde dul kalan karısına ve öksüz çocuklarına maaş bağlanması hususuna dair müteaddit kanun teklifleri getirilmelidir.

Lâkin, bu makaleleri yazdığımız zaman, Sadaret makamında henüz Hakkı Paşa yoktu. Hakkı Paşa'nın gelmesile, arzularımızın kuvveden fiile çıkacağını umuyorduk.

Umuyorduk değil, ummak istiyorduk. Lâkin, heyhat ki, bu fikrimizde dahi yanılmışız. Meğer Hakkı Paşa 'itibari sosyalist' imiş. Yani gerçek olmayan sosyalist.

Hakkı Paşa, resmî nutkunda, diyor ki:

- Türkler itibarî sosyalisttirler. Vesaiti çok olan vesaiti az olana merhameten muavenet eder. Bizde amele meselesi yoktur. O keyfiyet Avrupa'ya mensup bir hâldir. İlh...

Biz, muhaliflere karşı olan, yani sosyalist fikrini okşayan mebusların itirazlarına karşı olan bu cevabı, bir Sadrâzam tarafından, doğrusu ya, pek cahilâne bulduk.

Merhametten muavenet mi? Bizde amele meselesi yok mu? Bunlar safsata değil de nedir? Kim kime merhamet ediyor. Amele merhamete muhtaç değildir.

Meşru hakkını ister. İşçinin meşru hakkı zenginin hakkına eşittir. İşçi de aynı hayat hakkına maliktir.

Bizde işçi meselesi yoktur, demek için kör olmak gerek.

Bugünkü hayat kavgasında, bazı kimseler sağlamış oldukları faydalar ve hayat talii ile çıkış noktasından uzaklaşarak işe başlıyor. Bu faydaların ve taliin en birincileri de kapitaldir, sermayedir. Halbuki bazı kimseler -ki çoğunluğu bunlar teşkil eder- en küçük vasıtalardan yoksun oldukları halde, hayat yoluna, geçim sağlamak için atılıyorlar.

Bunlardan birincisi zenginler, zengin çocukları: İkinciler ise fakir olan amele ve işçi takımıdır."

Refik Nevzat soruyor:

- İçinde oturduğunuz kâşâneler, evler kimin mahsülü, kimi meyvesidir? Kim çalışıp da onları meydana getirdi? Başınıza giydiğiniz kırmızı fesler hangi fabrikanın ve o fabrikada çalışan amelenin, hangi işçinin ürünüdür?

Daha bunun gibi pek çok ekonomik ve sosyal meseleler bizde de amele meselesi, işçi problemi olduğunu gösterir. Lâkin görmek ve uğraşmak istemiyenler yok derler.

Sadrâzam Paşa:

"Hürriyet-i sa'y-ü ameli lağveden sendikalar teşkiline müsaade edecek kadar Hükûmetimiz sosyalist hükûmeti değildir" diyorlar

Sosyalist olmıyan Osmanlı Hükûmetinde, acaba, sa'y-ü amel hürriyeti yani çalışma ve iş özgürlüğü var mı? Nasıl olabilir? Madem ki, zengin fakiri servetinin esaret ve kölelik zinciri altında ezerek kullanıyor, madem ki fakir ile zengin vardır, o halde hürriyet yoktur. Bugünkü hürriyet denilen şey zengin ve orta halli ehalinin sermaye rümuzudur. Bu hürriyet amele takımından kâmilen mefkuddur yani böyle bir özgürlük hiç yoktur. O amele takımı ki, durup dinlenmeden güneşin doğuşundan batışına kadar çalışmağa mahkûmdur ve hiçbir saat istirahati yoktur. Amele takımı kapitalistlerin kullandığı bir nevi canlı makinedir. Amele sınıfı her vakit kapitalistlerin esaret ve amânı altındadır. Acımadan, gönlünün istediği zaman onu çalıştırır. Ve ancak çalıştığı zaman gayet cüz'i bir iş fiatı verir. Böylece, bir lokma ekmeği ve geçim vasıtasını vermek veya reddetmek imtiyaz ve hakkına malik olduğunu ispat etmek ister.

Amele takımı kapitalistlerin mutlak surette tâbiiyeti altındadır. Demek ki, hiçbir vakit hür, serbest bir fert, bir vatan evlâdı değildir.

İş özgürlüğünün en birinci temeli reddi kabil merhametkârane mezuniyet ve müsaadeyi istemek ve yalvarmak mecburiyetinde olmaksızın çalışabilmektedir.

Bugün iş ve çalışma özgürlüğü denilen, şey diğer adamların meşru haklarını gasp ile çıkar sağlamaktan başka bir şey değildir. Birçok insanın az sayıda çıkarcı adamlar tarafından kullanıldığı devirde iş ve

çalışına hürriyeti yoktur, olamaz da...

Demek oluyor ki, bugünkü insan toplumunda iş ve çalışma özgürlüğünü isteyen sendikalar değildir. Asıl bu fenalık bugünkü sosyal teşkilâttadır. Bunu ıslâh eylemeli. İşte bizim tecellisi için dua ettiğimiz gerçek millî hâkimiyet ancak bu sayede olabilir.

Bu gibi temel sosyal yasalar sayesindedir ki, milletin ekonomik çevresi yükseliyor. Ehali zengin olur. Herkes mutluluğa kavuşur. Ticaret, ziraat ilerler. Fabrikalar çoğalır. Köprüler, şose yolları yapılır. Nehirler seyahate elverişli bir hale getirilir. Umumî maarifin ilerlemesi sayesinde cehalet azalır. Zengin ve fakir çocuğu için ilim ve fen tahsili, onsekiz yaşına kadar, hem mecburî hem de meccanen olur. Yani, bütün çocuklar parasız olarak, öğretim ve eğitim imkânına kavuşur.

İşte o vakit memleket mesud olur.

Doktor Refik Nevzad'ın Cavit Bey'e açık mektubu

"10 Temmuz İnkılâbı"nı yapanlar ve savununlar, bizde, "halk yığınlarının tarih sahnesine çıkmayışını" hesaba katmıyorlar ve "İnkılâb"ı, bütün Avrupa'yı hayret içinde bırakan "büyük devrim" sayıyorlardı. Öyle bir "devrim" ki, tarihte benzeri yoktu; ve bütün uygarlık dünyasının takdirini kazanmıştı.[21] Devrin gazeteleri, Manastır, Üsküp ve Selânik'te patlıyan hürriyet ve Meşrutiyet toplarının, Eski ve Yeni Dünyalarda sevinç yankıları uyandırdığını yazıyorlardı. Dünya tarihinde bu kadar muazzam bir Devrim görülmemişti. Yalnız dünya değil, Tarih de, bu kesin zafer karşısında, hayretler içindeydi:

"Tarih-i âlemde Osmanlı İnkılâbı kadar büyük ve yine Osmanlı İnkılâbının intaç ettiği mesail-i mühimme kadar muazzam hiçbir İnkılâp görülmemiştir. Yalnız cihanın değil, Tarihin bile hayretler ettiği bir muzafferiyet-i kat'iyye..."[22]

"Kâbus-u belâ" ve "âfet" diye vasıflandırılan istibdat idaresi değişmiş, basının dudaklarındaki kilit sökülmüş, kaside okumaktan başka görevi

---

21 **İnkılâp Niçin ve Nasıl Oldu?** s.6, (Mısır, Matbaası İçtihat, 1909).

22 **Yeni Asır**, sene 14, No: 1023 (11 Temmuz 1325-24 Temmuz 1909).

olmıyan gazetecilik geçmişin karanlıklarında kalmıştı. Kara günler, korkunç ufuklar hürriyet ve serbestî nurile aydınlanmıştı. Mutlu ve kutlu günler yaşanıyordu. Vatan selâmete erişmiş, ulus özgürlüğü başlamış, Meşrutiyet güneşi doğmuştu. "Id-i ekber-i millî" ilân edilmiş 10 Temmuz "ebediyyen pâyidar olacaktı." Beyaz sarıklı hocalarla kara cübbeli papazlar sarmaş dolaştı. Hahamlar dervişlerle kucaklaşıyordu. "Rum ve Bulgar çeteleri erkânı," kendilerini tenkile memur olan takip müfrezelerile kardeş oluvermişti.

"Hürriyet Kahramanı" Enver Bey'den sonra, kürsüye yeşil sarıklı Şeyh Efendi çıkıyor. Onun arkasından Bulgar Metropoliti, Türkçe ve sonra Bulgarca "vatanperverâne" nutuklar veriyordu. Medeniyet böyle bir "hârika" görmemişti.

Bu "hârika" ile gözleri kamaşan Cavit Bey'e gelince, o hitabet kürsüsünden hiç inmiyor; heyecanlı nutuklar söylüyor:

"Millet bugün hürriyetine, Anayasasına kavuşmuştur -diye haykırıyor- iki ay sonra, Senato ve Mebusan Meclisi toplanacaktır. Önemli işler millet tarafından görülecek. Yurdun iç ve dış bütün işleri millet murahhasları tarafından görülecek! Seçimlerinizi büyük bir hamiyyetle yapın! Bütün hürriyetiniz elinizdedir! Size Anayasayı veren millettir!...

Heccav Eşref'in dediği gibi "ah çekmekten bile korkan millet" caddelerde mızıkalarla dolaşıyor, şenlikler yapılıyor; ziyaretler veriliyor. Cavit Bey, akşam, Beyaz Kule Bahçesinde büyük bir nutuk daha irat edecek...

Bir yıl sonra; Hürriyet'in birinci yıldönümü. "Mümtaz ve müstesna hâtip" Cavit Bey 10 Temmuz'u kutlamak için kürsüye çıkmış, alkış tufanı ortasında, coştukça coşuyor. "Nutûk-u şehîr" Cavit Beye göre:

İttihat ve Terakki'nin esas vazifesi Meşrutiyete bekçilik etmekti. Bu memleketin gelecek hayatı ziraatle kâimdi. Milletin politik geleceği ekonomik geleceğine bağlıydı.

Hâtip, özellikle, köylülere sesleniyordu:

"Sizin ne kadar mesut olduğunuzu görürsek, bizim saadetimiz de o kadar medit olacaktır." Köylüyü mutlu görmedikçe, hayat bize de zehir olacak...

Cavit Bey'e göre: Siyasî ve iktisadî teşebbüsümüzde, emperyalist ve kapitalist büyük "devletlerin samimi muzaheret ve muavenetine mazhar olmuştuk." Kapitülâsyonlar varsa da, Avrupa bize pek iyi bir gözle bakıyordu...

Ve; "Yaşasın Cavit Bey!" nidaları göklere çıkıyordu. "Bu nutk-u âlinin her cümlesi şiddetle alkışlanıyor, çılgınca tekrimlerle selâmlanıyor, yaşasın zemzemleri ufukları tutuyordu."

İşte, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında, antisosyalist mücadele saflarında yer almış en önemli şahsiyetlerden biri de, -biraz önce yurtsever nutuklarını dinlediğimiz meşhur Maliye Nazırı Cavit Bey'dir: Atatürk'e suikast hâdisesine karıştığı için, son nefesini idam sehpasında veren Cavit Bey...

Cavit Bey, Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) iken, Selânik'te, bir Merkez Garının temel atma töreninde, nutuk söylemiş; ve sosyalizme amansızca saldırmıştı.

İttihat ve Terakki komitesi, karşısında herhangi bir muhalefet istemiyordu. Sosyalist ve sendikalist fikirleri yayanlardan hoşlanmıyordu. Her çeşit sosyalist ve sendikalist düşüncenin kökü kazınsın; yeni hiçbir tohum gelişip serpilmesin, diyordu.

"Bütün vasıtaları mubah ve meşru sayan" İttihatçılar "Kızıl Sultan" devrinin terör rejimini diriltmiş, buyruğuna boyun eğmiyenleri yok etmeğe and içmişti.[23] Nafia Nazırının Türkiye'deki sosyalizm aleyhinde söylediği nutuk böyle bir zihniyetin meyvesi, bu çeşit bir kafanın ürünü idi.

Osmanlı sosyalistleri bu nutkun karşısında susmadılar; ve Doktor Refik Nevzat, bir açık mektupla, Cavit Bey'in karşısına dikildi. Paris'te, *Beşeriyet* gazetesinde, yayımlanan bu açık mektubu[24] dilini hafifçe rötuş ederek sunuyoruz:

Nâzır Bey!

Gerici Cemiyet'in, İttihat ve Terakki'nin nüfuzlu üyelerinden olduğunuz gibi, Selânik'te söylemek küstahlığında bulunduğunuz an-

23 Mehmet Murat, **Tatlı Emeller, Acı Hakikatler**, s. 5 (1330)

24 **Beşeriyet**, No: 6, 1 Haziran 1912

lamsız nutku büyük bir yeis ve ıstırap ile okuduk. Teessüf ettik. Biz sizi daha zeki, daha fatin, daha tedbirli ve daha politik bir Devlet adamı sayardık. Demek ki yanılmışız. Gerçekten bu nutku siz mi söylediniz? Bu intikâm besleyici nutku irticalen yumurtladıysanız tebrike şayansınız. Yok, birkaç gün istişareye yattıktan sonra, İttihadın siyaset meydanına attıysanız, teessüfe şayansınız. Çünkü, irticalen oluşunda, anlamsız olduğu ve garazkâr duygularınızın manevi tercümanı bulunduğu için beis yoktur. Zira, timarhane kaçkınları da irticalen bundan iyi mugalata ve safsata söyliyemez. Yok, gerçekten birkaç günlük düşüncenin dimağ meyvesi ise, acınmağa şayansınız. Zira, Osmanlı politika adamlarından sayıldığınıza göre, sosyal ve ekonomik behreden yoksunsunuz. Bunun için de, hem siz ve hem mensubu olduğunuz gerici Cemiyet, acınacak haldesiniz.

Nutkunuzu burada kopya etmek istemem. Yalnız, her cümlesini - vatanını seven ve vatanının geleceğini sizden fazla düşünen ve hattâ hiçbir şahsî menfaat uğrunda olmıyarak düşünen bir fert ve vatan evlâdı gibi- tahlil edeceğim:

Vicdan hürriyeti adına ticaret hayatını tağşiş edenler, endüstri hayatını durdurucu korkunç darbe ile öldürmek isteyenler sosyalistler değil, bunun aksine kapitalistler ve burjuva Hükûmetini meydana getiren Devlet adamlarıdır. Onlar emin olmalıdırlar ki, varlığı vicdan kuvvetinden duygulanmağa başlıyan "erbâbı sa'y-ü amel sınıf fırkasının", işçi sınıfı partisinin, gelecekteki cesur ve büyük örgütü altında dize gelip yalvaracaklardır. Osmanlı memleketlerinin ziraî serpilip gelişmesinden faydalanmak suretile, sizler için ticaret oyuncağı olan memleket siyaseti, çıkarcı elinizde kalmıyacak, toplum kuvvetlerine geçecektir.

Siyasî mevkiini kuvvetlendirip sağlama bağlamaktan başka arzu ve emeli olmayan sizlerin karşısında biz de kayıtsız kalmıyacağız. Ticaret kontrolü gibi uğursuz bir ad altında ezilmekte olan Osmanlı ticaretinin sosyal millî mevkiini kaybettirmek değil; aksine, elimizdeki fennî, tarihî ve içtimaî belgelerle gerçek adaletin ve mutlak toplum özgürlüğünün rümuzî tezahürlerine hareketimizi uydurarak, özel çıkarlarınızı sağlamak için irtikâp edebileceğiniz menfaatperest teşebbüslerinize engel olacağız.

Sosyalizm mukaddes bir meslektir. Bu meslekten başka bir partiye mensup olanlara deriz ki, biz yeryüzünde uluslararası kardeşliği kuracağız. Bu beynelmilel kardeşlik ile devletler arasındaki sulh ve müsalemet hususunda, emekçilerin vicdanını aydınlatmak için, söyleyeceğimiz nutukların, yazacağımız kitapların, gazetelerin ateş saçan cümleleri ile irşatlarda bulunmak, ve hür söz söylemek hakkını siz bizden, hiçbir müstebit kanunla alamazsınız.

Sosyalistler insan ve vicdan hürriyetinin maşukudur. Onlar memleketin sükûnetini bozmuyorlar. Bunun tamamile aksine, muhtelif Osmanlı unsurlarının barışıklığını bir işbirliği bayrağı altında toplamak istiyorlar; ve bunu yaparken, sizi doğru yola yöneltiyorlar.

Evet! Yeryüzünde politik, sosyal ve felsefî türlü türlü fikirler serbesttir. Lâkin, sizin dediğiniz gibi, özgürlüğün sınırları diye bir şey yoktur. Hürriyetin sınırı, özel çıkarlarınıza dokunulduğu zaman ortaya çıkıyor. Siz millî ve umumî kaynakları şahsî menfaatiniz uğruna harcıyorsunuz. Kamu menfaatlerini ayaklar altına almanıza hiçbir vatan evlâdı razı olamaz. Siz, şahsî hürriyetinizi vatanın zararında arıyorsunuz. Hayatın dünyevî lezzetlerinden tat almak için başkasının hürriyetini ayaklar altına alanlar sizsiniz. Biz değiliz. Vicdan hürriyeti, söz hürriyeti, fikir hürriyeti adına, memleket hayatının sükûnet ve düzenini bozmak isteyenler biz değiliz, sizsiniz. Grev denilen ekonomik savaşı kurarak, fabrikacıların çalışmasını durdurma hususundaki telıdit edici emellerimiz, emekçilerin yaşama hakkını kurtarmak içindir. Grevden sorumlu olan biz değil, sizsiniz. Bu insanlıksever hareketlerimizle servet ve sâmân kaynaklarını mahvetmiyoruz. Millî ekonominin mecrasını değiştiriyoruz. Yani, emekçilerin meşru hakkını tesis ediyoruz. Birçok fakir ailelerin sefaletini yaratmıyoruz. Aksine, biz o yoksul ve fakir ailelerin sosyal çevrelerini yükselterek, yoksulluklarını zenginliğe ve yaşama mutluluğuna çevirmek istiyoruz; ve çevireceğiz de. Bu işçiler ve emekçiler bilir ki ve emindir ki, İttihatçılar ve gerici Hükümetiniz, onları kulaklarından tutup memleket dışına atacak kadar cesarete malik değildir.

Kimi atıyorsunuz? Sosyalistler o vatanın, o milletin evlâdı, hem sizden ziyade umumî millî menfaatlere hizmet edici ve ona âşık evlâdı değil midir? Anayasa ile idare olunan meşrutî bir Hükümet, ne vakitten beri bu hâkimiyet istibdadını Devlet adamlarına vermiştir? Siz meşrutiyet

idaresini böyle mi anlıyor ve etrafınıza böyle mi anlatmak istiyorsunuz? Yoksa, elinize nasılsa gayrimeşru bir surette geçirdiğiniz Hükûmet idaresinden faydalanarak çıkarcı emellerinize engel olmak isteyenleri ne olursa olsun öldürmek ve öldürtmek için mi böyle konuşuyorsunuz? Çakırcalı da bundan başka türlüsünü yapmıyordu. Lâkin, sosyalistlere dokunduğunuz gün yabancı memleketlerdeki haysiyetiniz de mahvolacaktır. Bunu ister misiniz? Zannetmeyiz. Çünkü keselerinizi, kasalarınızı doldurmak için yabancı memleketlerden istikraza mecbursunuz. Bunun için bu alçaklığı işlemekten vazgeçersiniz ümidindeyiz. Marifet, mesleğimizin ileri fikirlerini demirle, kılıçla, topla, tüfekle öldürmeğe kalkışmak değil; kalemle, tenkitle, tahlille iptâle gayret etmelidir. Buna muvaffak olabileceğiniz gün başarı sizindir. Olamadığınız gün ise, gerçek hürriyet heykeli şeklinde görünen mukaddes sosyalizm mesleğine karşı tâbiiyyete mecbur olacaksınız.

Sosyalistlerin demir vâveylâsını, umumun ve memleketin sükûneti nâmına, bir tarafa atmak değil, bilâkis işitmeğe ve dinlemeğe mecbursunuz; ve onların haklı şikâyet sadası sizi susturacak kadar meşrudur.

Sosyal adaleti yeryüzünde kurmağa çalışan beşer fertleri ve vatan evlâdı, -evet doğrudur- siyaset entrikalarına dayanarak mülkî kuvvetleri zapta gayret etmiyecektir. Yalnız, işçi ve emekçi çocuklarını öğretim ve eğitimden geçirmek ve kapkara cehaletlerini yok etmek için, bilgilerin ve fenlerin ışığını ve nurunu o alnı terli ve eli nasırlı yığına ulaştıracaktır. Lâkin siz, o emekçi ve işçi çocuklarının bilgileri ve fenleri öğrenmesini arzu edenlerden değilsiniz. Zira, özel maksadınızı izliyerek yoksullukla fakr-u zarureti artırmak gibi sosyal bir emel düşünüyorsunuz. Şunu bilin ki, bu gibi sosyal emellerin peşinde koşanlar bizim için zâlimdirler. Mensubu bulunduğumuz mukaddes meslek, aziz memleketimizi tahrip edebilecek olan bu gibi çıkarcı emellerin tehlikelerini ve tehditlerini yok etmek için, politik ve sosyal örgütler gereken tedbirleri alacaktır.

Tabiîdir ki, kamu hizmetlerinin intizamını durdurmak istiyen, ticarî hayatımızı sekteye uğratan, fabrikalarımızı kapattırmak için "tâtil-i eşgale" yani greve sebebiyet veren, hâkimiyet tehditlerile memleketimizin iç idaresini teftiş etmek küstahlığında bulunan sizler, elbette bir gün ceza-i sezanızı bulacaksınız.

Evet, Hükûmet için değil, -çünkü- o, Hükumeti teşkil eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir, millet değildir- millet için ve yalnız Osmanlı milleti için lâzım ve elzem olan şey, millet tarafından bir âdil kanunun adalete dayanan bir sosyal yasanın kabulü ile yeniden teşekkül edecek ve meşru Osmanlı Mebusan Meclisi'nin teşkilini kuvveden fiile çıkarabilmektir.

O âdil sosyal yasanın karşısında, sizler iddia edemiyeceksiniz ki, sosyalistler seçimde kazanabilmek için sizi memleketten kovuyorlar.

Evet, memleketimiz diğer memleketten bir parça farklıdır. O memleketlerde gerçek hürriyet fikrinin bazı prensipleri kabul edilmiştir. Bizde ise hiçbir şey kabul edilememiştir. Bu da içinde püyân olageldiğimiz bugünkü siyasî güçlüklerden doğmuştur. Çünkü, uygarlığın araçları ve silâhlarile iyice silâhlanmış değiliz; zira, Uhud-i Atîka ve Kapitülâsyonlar vasitasile esir olup bu şartlara hörmet etmeğe mecburuz, öyle mi? Nâzır Bey, niçin daha geniş ve vuzuhlu bir tabir kullanarak; "bu memleketin servet-ü sâmânını, zenginlik kaynaklarını milletten alıp özel çıkarlarımızı sağlamak için yabancı kapitalistlere vermek istiyoruz" diyerek, işin içinden çıkıvermek iştemiyorsunuz?

İtirâf-ı Nezaretpenâhîleri olduğu üzere, Devletimizin pek aşağı sosyal mevkiini güçleştirici hiçbir teşebbüsata meydan vermeksizin ve ticarî gücümüzü azalttırmamak için millî emellere yarayacak yurtsever hizmetlerde bulunalım, diyorsunuz. Pek âlâ, o halde niçin aksine hareket ediyorsunuz?

Bizde sosyalistlerin ancak gelecekte görünmeğe başlamasını uygun buluyorsunuz. Şimdi değil, biraz sonra, birkaç seneler sonra, sosyalistlerin mevcudiyeti memleketimizde serzede-i zuhur olmağa şayestedir; diyorsunuz. Hayır böyle değildir. Çünkü, sosyalistlerin fikri insanlıksever ve milletseverdir. Eğer bugün olmazsa, istikbalde geç kalınmış demektir. Zira, siz memleketi, milleti, vatanı uğursuz bölünme ve parçalanma yoluna itiyorsunuz. Buna razı olmak manevî sorumluluğa ortak olmak demektir. Biz böyle davranıyoruz ve memleketin feyizli geleceğini hazırlamağa yardım ediyoruz.

Evet! O muazzez vatanı, o Osmanlı milletinin geçmişteki şanını sevenler, edebiyyen, sizin şahsî menfaatinizi sağlıyan hâkimâne na-

zariyelerinize demirden bir set çekmek gibi yurtsever bir vazife ile görevlendirilmişlerdir. Umarız ki, kapitalistler emekçiler arasında mevcut olan bu menfaat tezadını, ikisi arasındaki sosyal çevre zıddıyetini savunmak isteyenler, tuttuğumuz meslekteki fikirlerin hakikatini anlıyarak, millî menfaatlerin sosyalizm mesleğinde mündemiç olduğunu kavrasınlar. Kavrasınlar da, sermayecilerin çıkarlarını değil, gerçek halde meşru olan işçilerin ve emekçilerin menfaatlerini korusunlar. Kapitalistlerin emekçileri himaye etmediğini ve yine kapitalistlerin yevmiyeci denilen sa'y-ü amel erbabının, yani alnı terli emekçilerin, eli nasırlı işçilerin zâlim müstebit ekspluvatörü yani sömürücüsü olduğunu anlayıp o imtiyazlı sınıfı himaye etmesinler!

Evet! Yeryüzünde, kapital ile emekçi ve işçi denilen proletaryanın müşterek fiilleri sayesinde bugünkü yeni ilerlemenin gelişip serpilmesi sağlanabilmiştir. Lâkin kapitalistler sayesinde değildir. Bu gerçeği sosyalistler bildikleri için, yeryüzünün her tarafında, dünya ekonomisinin gerçeğini ve sosyal tarihî olayları yaymağa başlamışlardır.

Bizim için, bu güç sosyal devrenin başlangıcında bulunmak bir felâket değil, bilâkis bir nimettir. Tereddüt ve taaccüp devirlerinde bulunmak ve bu gibi sosyal felâket karşısında parmak ısırmak, evet, yurdun menfaatleri için, memleketin selâmet ve saadeti için gayet tehlikelidir. Çünkü izlenen hükûmet politikası, tutulan yol ve bugünkü uğursuz siyaset özel çıkarların politikasından başka bir şey değildir. Bunun için, gerçek sosyal devre, ancak gelecekteki mukaddes sosyalizm devresinin görünmeğe başlayışındadır. Bu meşru sosyal sebepler içindir ki, doktrin alanındaki içtihat ve irşatlarımıza yani sosyalizm propagandasına engel olmak istiyen siyah ellerin kanlı parmalarından yakamızı kurtararak, politik ve sosyal teşkilâtı başaracağız.

Sanmayınız ki, kapitalistler aralarında sendika teşkili ve emekçilere kuvvetlerini göstermiş olabilsinler; ve bu hareketleri Hükûmetin müstebitçe fiillerinden daha verimli olsun. Tabiî kanundur ki, mesai erbabı, gündelikçi, yevmiyeci, amele takımı azınlıkta olan kapitalist sınıfının siyasi za'fını ve korkaklığını anlıyarak -asalak hayvanlardan sayılan- kapitalistler arzularına tâbi edecekler ve kendi arzuları önünde itaat ettireceklerdir. Sa'y-ü amel erbabı, bugünkü burjuva ve sermayedar Hükûmetin yaptığı gibi bu itaati kötüye kullanmıyarak, bilâkis beşerî

ve sosyal vicdanî görev adına alarak, bu itaatı maişet verme mükâfatı ile telâfi-i mâfât ettirecektir.

Bu sosyal sebepler dolayısıyledir ki, memleketimizde, anlamsız nutkunuza rağmen, sendikalizm ile sosyalizm mesleğinin müçtehidâne aksiyonlarını mahvetmek mümkün olmıyacak; arzu ettiğiniz veçhile mürteci İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin müstebitçe emelleri vasıtasile toplanan İttihad'a mensup Mebusan Meclisi, sosyalizm ile sendikalizmin mevcudiyetini öldürmek için kanun lâyihaları kaleme almak cesaretinde bulunamıyacak; beynelmilel sosyalizm ve sendikalizm ekonomik ve sosyal savaşları önünde bugünkü Hükûmetiniz gibi, diğer ecnebi Hükûmetler de, emekçilerin kamu hâkimiyeti önünde mağlûp olarak teslîm-i ruh-i idare-i Hükûmet eyliyeceklerdir.

Nutkunuza şu cevabımız bir ibret dersi olabilirse, belki gelecekte sizi gerek irticalen ve gerek istişareden yani danışmadan sonra, bu gibi pot kırma nev'inden nutuklar vermekten vazgeçirir. Bakî tevecc-cühât-ı meslekiyyemizin kabulünü reca ile hatm-ı kelâm eyleriz Nâzır Beyefendi! Doktor Refik Nevzat

Bazı pasajları bugün yazılmış hissini veren bu açık mektup, bundan tam 54 önce yayımlanmıştı.[25]

Osmanlı sosyalistleri ve 35. Madde'nin tadili meselesi

Dr. Refik Nevzad'ın Paris'te yayımladığı *Beşeriyet* Osmanlı Sosyalist Fırkasının fikirlerini yayan bir Osmanlı Sosyalist Gazetesi idi.

Bu gazetenin 6. sayısından sadeleştirerek aktaracağımız yazı "*İkinci Derece İntihab*" başlığını taşımaktadır. İmza : Aşık-ı Hürriyet Âdil.

"Dört sene önceki hal, yine bu defaki seçimde vukua geldi. Yani bundan dört yıl önce seçimde ne gibi fenalık zuhur ettiyse Şirket-i İnhisariye elindeki istibdatkârane vasıtalar hâkimiyeti nasıl kötüye kullandıysa, bu defa yine seçimde aynı gayri meşru vasıta ile başarıya

25 İleride Doktor Refik Nevzat hakkında biyo-bibliyografik bilgi vereceğimiz gibi, bu ünlü Osmanlı sosyalistinin siyasi, fikri ve moral şahsiyetini de –objektif açıdan ve belgelere dayanarak– tanıtmaya çalışacağız. Cavit Bey'in antisosyalist tezine gelince, onu da bütün detaylarile, kendi ağzından dinliyeceğiz. Ta ki, Türkiye'de, sosyalizm çevresinde cereyan eden tartışmalar hakkında etraflıca bir fikir edinebilelim. Verilecek hükmü ise, Tarihe ve Türkiye'de sosyalizmin tarihini yazacak olan yarının tarihçilerine bırakıyoruz.

mazhar oldu. Niçin! Çünkü birinci Osmanlı Mebusan Meclisi'nin (Meclis-i Mebusan-ı Osmani'nin) büyük hatalarından biri olan ikinci derece seçim kaidesinin, Osmanlı Anayasa'sında (Kanun-u Esasî-i Osmani'de) zikredilen ve yazılan maddesinin tadil edilmesi olmuştur. Hep kabahat işte bu kaynaktan çıkıyor. Her türlü gayri meşru uğursuz haller bu sebepten zuhur eyliyor.

İttihadçı mebuslar (ittihadiyyun mebusları) demiyoruz, çünkü onlar mensub oldukları gerici cemiyetin çıkarcı heveslerinin oyuncağıdırlar; muhalifler olan mebuslara seslenerek diyoruz ki: Birinci Osmanlı Mebusan Meclisinde yapacağınız ilk yasa değişiklikleri bu ikinci derece seçimin umumi siyasi oy üzere olmasını sağlamaktı. Buna teşebbüs etmediniz, çünkü Meşrutiyetin siyaset hikmetini iyice anlayamamış idiniz. 7 Zilhicce 1293 Anayasasını (Kanun-u Esasi'sini) tadil eylediğiniz ve birkaç maddesini değiştirmeyi başardığınız zaman yapmakta kusur etmediğiniz en büyük hata Anayasa'nın bu maddesine dokunmayışınız olmuştur. Buna da sebep, gûya Osmanlı milli irfan çevresi henüz bunu anlayacak kadar medeni olgunluk kazanmış değilmiş. Ne tuhaf ve ne garip tasavvur! Bunu muhaliflere karşı irad edenler İttihadçılardı. Çünkü onlar bilirler idi ki bu madde tadil edilmedikçe her ne türlü sonsuz girişimlere sığınılsa, yine galebe kendilerinde kalacaktır. İkinci derece intihab demek, mütegallib cemiyetin muzafferiyetini sağlamak demekten başka bir şey değildir. Zira, ikinci derece seçim sayesinde her türlü mühtehib vicdanını satın almak mümkündür. Para ile olmazsa, tüfenkle, yatağanla, kurşunla birinci ve ikinci derece müntehiblerinin vicdanlarını satın almak kolaydır. Bu gayri meşru ve gayri meşrut güve mutavaat yüzü göstermeyenler yani boyun eğmeyenler başuçlarına asılmış istibdad satırından yakalarını kurtaramazlar. Bu defaki seçimde vukua gelen gayri meşru müstebitçe fiillerin siyasi sebepleri de bundan doğmuştur. İtilâf ve Hürriyet Fırkası önünde kazılmış kuyunun içine kendi ayağıyla gidip düşmüştür. Bu kuyunun varlığını duymamış yani hissetmemiş olsa gerektir ki programının 4. maddesinde yine, *ikinci derecede intihab usulü yerinde bırakılacaktır,* diyor. Ayıb değil, kendi düşen ağlamaz. Eğer bu zikredilen parti, bu İttihadçı siyaset tuzağını keşfedilebilmiş olsaydı bugün Mebusan Meclisi onların taraftarlarıyla dolu bulunurdu. Bu ikinci derece seçim, İttihad ve Terakki gerici

Cemiyetinin, hakimiyetini sağlamlaştırmak için büyük bir politika vasıtasıdır. Lakin buna bir ikiz lâzımdır. Yalnız bu madde ile istibdad hakimiyetinde başarı müşkülcedir. Bunu istihsal eden ve istihsal ile beraber tamamlıyan diğer bir madde vardır ki, o da 35'inci maddedir. Otuz beşinci maddenin tadili istibdat zemini hâkimiyetini hazırlayan meşrutiyete aykırı bir alettir. Bugünün 35'inci maddesi milli hâkimiyete yakın bir meşrutiyet maddesidir. Lakin İttihadçıların çıkarlarından uzak bir siyasi maddedir. Milli hâkimiyet demek değildir. Yalnız millî hâkimiyetin memleketin meşrutiyet idaresine girmesi için bir politika kapısıdır. Bu ise, İttihad Cemiyeti'nin siyaset hedefinden uzaktır. Çünkü yaratılışlarındaki siyaset alçaklığı saikasıyla şahsi çıkarlarına engel olmak üzere Osmanlı Mebusan Meclisi'nde teşekkül edebilecek muhtelif partilere siyaset hayatı vermemek için tegallüb vasıtası değildir. Zira, muhalif partinin teşekkülü ile ellerindeki gayri meşru idareyi kaybetmek tehlikesini hisseder etmez İttihad ve Terakki Cemiyeti Osmanlı Mebusan Meclisi'ni fesh ile yeniden intihab ettirmek ister. Bu ise, bugünkü 35'inci madde ile mümkün değildir. Bunu İttihad Cemiyetinin emellerine uygun ve mutabık bir surette değiştirmek lâzımdır. Bugünkü 35'inci madde ile Mebusan Meclisi'ni feshetmek için pek çok güçlüklere uğramak vardır. Halbuki, İttihad ve Terakki Mürteci Cemiyeti'nin arzu ettiği tarzda 35'inci maddeyi tadil etmek, değiştirmek, yani *hâkimiyeti milletten alıp padişaha tevdi etmek* bahanesi gayri meşru siyasi bir hud'adan başka bir şey değildir. Onların düşündükleri Padişahın saltanat hakları değil, İttihad ve Terakki'nin şahsi çıkar haklarıdır. Hele bir defa padişah bu hâkimiyet ve saltanat haklarını başarsın, o vakit millî hâkimiyet -zaten yok ya- mahvolarak yerine İttihadçıların edebî hâkimiyeti geçecek. Padişah, zaten İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin emellerine hizmet etmeyi saltanat görevinden ve onunla kaim saydığından varlığı keenlemyekün hükmünde kalarak görünmeyen ve gerici cemiyet istediği zaman Mebusan Meclisi'ni kapayacak, istediği zaman açacak, istediği zaman seçim yaptıracak. 35'inci maddenin gelecekte tadili işte bu işe yarayacak, Padişaha emrederek istedikleri zaman Mebusan Meclisi'ni feshe ve kapatmağa ellerinde iktidar olacak. Bu iktidardan faydalanarak, ikinci derece seçimin tev'emi olan 35'inci madde ile milleti, kavmi, müslim ve gayri müslim unsurları istediği gibi ezecek. İşte bunun için, İttihad

ve Terakki Cemiyeti tadil edilmiş 35'inci maddeyi tekrar tadil etmek istiyor. İşte bunun için, ikinci derece seçimi amme hâkimiyeti ve umumi siyasi oy (hâkimiyet-i Milliye ve re'y-i siyasi-i umumi) prensibi üzerine tercih eylemiştir. Bunu muhalifler anlıyamamış ve anlamadıkları için örümcek ağına tutulan sinek gibi, gerici İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin elinde tuzağa tutulmuştur. Bunun için de bu defaki seçimde büyük yenilgiye uğramışlardır. Acaba bundan ibret alacaklar mı? Millet bu defa olsun gözünü açacak mı? Ümidetmek isteriz. Lâkin heyhat!..."[26]

Bir otobiyografi

Yeni Adam'ın 60'ıncı sayısında (21 Şubat 1935 s. 15) şu satırları okuyoruz:

Paris'te bulunan Türk tıb üstadlarından Bay Dr.Refik Nevzad *Yeni Adam*'a bir mektup göndererek şahsına ait ve tamamiyle yanlış bir durumu düzeltmemizi istemiştir. Paris'e giden her genç Türk'ün temiz yüreğini ve yurt sevgisini pek iyi tanıdığı anılan üstadın dileğini yerine getirmeyi *Yeni Adam* kendisi için bir borç biliyor.

Dergi Dr. Refik Nevzad'ın resmini de veriyordu.

Resimaltı : Angın Türk Doktoru Bay Refik Nevzad.

"Elime bir parça geççe gelen *Son Posta*'nın perşembe 6 birinci Kanun 1934 senesinin 1561 numarasında Paris'te maruz kaldığım suikast meselesine dair yazılan makaleyi okudum. Birçok yanlışları havi olduğu için tashih etmek arzusiyle şu mektubumu yazıyorum. Lütfen neşrini hamiyet ve vatanperverliğinizden beklerim.

Yazılan makalenin *Journal* gazetesinden iktibas edildiği bildiriliyor. Tercümesinde yanlışlık var. *Journal* gazetesi önümde duruyor. Bir defa daha okudum. *Journal* gazetesi demiyor ki: Ben doktorum. Türküm, adım *Refik*'tir. 1894'de Fransız tabiiyetini kabul ettim. Bu tercüme değil, teliftir. Fakat yanlış bir teliftir.

Olabilir ki muharrir bay beni tanımıyor. Evet ben 1894 senesinden

---

26 **Beşeriyet**, 2. sene, No: 6, Haziran 1912, sayfa 5 sütun 1.

beri Paris'te bulunuyorum. Zalim, gaddar, müstebid, hunhar Sultan Hamid'i tahtından düşürmek ve yerine Mithat Paşa'nın ilân ettirdiği Kanun-ı Esasiyi istirdad emeliyle meydan-ı harbe atılmıştım. Harbiye tıbbiyesinden firar etmiş ve Ahmet Rıza'ya -ki Paris'te bulunuyordu- Harbiye-i tıbbiyede teşkiline muvaffak olduğumuz İttihad ve Terakki Cemiyetinin programını kabul ettirmek için murahhas olarak gönderilmiştim. Paris'te *Meşveret*'i çıkardık. Birçok mücadele ve harb-i siyasiden sonra 1908 ihtilâlini yaptık. Bilâhare İttihad-ı Terakki'nin hâdim-i vatan siyasetini millete muzır gördüğüm için onlardan ayrıldım. Aleyhlerinde "Siyaset-i Hazıra-i Meş'ume" ve "Haraç Mezat Satıyoruz" risalelerini tab ve neşrettim. Ve "Fédération Ottomanne" unvaniyle Fransızca bir risale neşrettim. İttihad-ı Terakki çetesinin ileri gelen zorbaları -ki Paris'te Sultan Hamit aleyhinde beraber harbettiğim zevattır- beni utanmadan idama mahkûm ettiler, idam hükmünün altına bile hicap isimlerini koydular. Aleyhlerinde yine harbe devam ettim.

Nihayet harbi kaybettiler. Sévre muahedesinin aktinde "*La Turquie*" unvaniyle galip düvel-i muazzama aleyhinde Türkiye'nin hukukunu müdafaa ve muhafaza için Fransızca bir risale neşrettim. Nihayet Türkiye'de Cumhuriyet hükümeti teessüs ve takarrür etti ki gaye-i emelim de bu idi. Tarik-i siyasette istirahat etmek fikriyle bütün vakitlerimi malî ve içtimaî ilh. Türkçe ve Fransızca tiyatro piyesleri yazmaya hasrettim.

Kanım Türk kaniyle yoğrulmuş, vücudum Türk kaniyle beslenmiş, dimağım Türk hukukunun müdafaasiyle harbetmiş bir adamımdır. Er oğlu er, Türk oğlu Türküm. Halis Türküm. Hayatımın nihayetine, ölüme kadar Türk kalacağım. Sanatım kâfidir. Harp zamanında Paris'te ecnebilerin çektikleri meşakkate rağmen yine Türk kaldım. Büyük bir maziye lekesiz bir hayata malik ve sahip olan ben yine Türküm ve tebdil-i tabiiyet etmedim. Ve etmem. Vakıa bir Fransız kadınıyla evlendim. Evleneli yirmi sekiz sene oluyor. Aşkta milliyet yoktur.

Tashihine himmet buyurulursa minnetar-ı lutfunuz olduğumu arz ile derin hürmetlerimi takdim ederim.

İzmirli

Dr. Refik Nevzat

Rıfat Süreyya'nın seçimle ilgili iki yazısı

İkinci Meşrutiyetin basın tarihinde, sosyalist yazar olarak, Rıfat Süreyya'nın da kayda değer bir yeri vardır. Doktor Refik Nevzat'ın takdirle bahsettiği bu sosyalist yazar, II. Abdülhamit'in "gayr-i meşru istibdat mirascısı" durumuna düşen İttihât ve Terakki'nin baskısına ve kanun çiğneyici davranışlarına karşı direnmiş ve basın hürriyetini savunmuştur.

İttihatçılar Hasan Fehmi ve Ahmet Samim'den sonra Zeki Bey'i de öldürtmüşler; kalemleri terörle susturma yoluna girmişlerdi. "Dünkü İttihât ve Terakki idealistlerinin bugünkü manevî sukutlarına hayıflanan"[27] Rıfat Süreyya, İttihâtçıların kurşunu ile ölen gazeteci Zeki Bey'i savunanlar arasındaydı.[28]

Rıfat Süreyya, devrin birçok aydınları gibi, -Avrupa sosyalistlerinin antiemperyalist mücadelesine paralel olarak- Trablus'u işgal eden İtalyan emperyalistlerine karşı cephe almıştır.[29]

Rıfat Süreyya'nın doğu vilâyetlerinin önemli meselelerine ve özellikle toprak meselesine dokunan yazıları da vardır.[30]

Demek ki, hem baskıya ve istibdada, hem de sömürücü Batı emperyalizmine karşı savaşıyor.

Biz burada, bu sosyalist yazarın sadece seçimle ilgili iki yazısını ele alacağız. İkinci Meşrutiyetin Osmanlı sosyalistleri, esas itibariyle, seçimlerde çarpışan partilerin programlarını göz önünde tutuyorlar ve taktik davranışlarını bu partilerin yaptıkları işlere bakarak tesbit ediyorlardı. Yani pratikte ve fiiliyatda yaptıklarına göre onlarla işbirliğine yanaşıyorlardı.

Rıfat Süreyya da mebus seçimlerinde *İttihât ve Terakki*'yi değil de *Hürriyet* ve *İtilâf*ı tutuyor; programında liberal esasları ihtiva ettiği ve hukuk devleti prensiplerini savunduğu için, bu partiyi destekliyordu.

---

27 **Teminat**, No: 241. 16 Mart 1912.

28 **Meşrık**, No: 102, 30 Teşrinievvel 1911. Lütfi Fikri'nin **Merih** gazetesinde, "hürriyeti fikriyenin üçüncü kurbanı şehid-i mağfur Zeki Bey'in" fotoğrafı da yayımlanmıştı.

29 **Tesisat**, No: 120, 14 Teşrininisani 1911.

30 **Meşrık**, No: 99. 27 Teşrinievvel 1911.

Ayrıca, *sosyalist revolüsyoner* bir partinin sağ programlı bir parti ile uzlaşmasını da garip buluyor.

Birinci yazının başlığı şu: "İhtihaba hazır ol ister isen sulh-ü salâh!"[31]

Hazır ol cenge eğer ister isen sulh-ü salâh

mısrasından mülhem -ve seçimin önemine dikkati çeken- enteresan bir başlık.

Yazar diyor ki:

"Meşrutiyet ile idare olunan memleketlerde vatandaşların yaşadıkları toprağı düşmandan korumak ve barışı sürdürmek için nasıl savaşa hazır olmaları lâzımsa, hâkimiyetin en parlak tezahürlerinden olan seçimlere de o nisbette sebatlı bir azimle müheyya bulunması elzemdir. Seçim zamanı, yurttaşlar şanlı bir meydanda savaşacaklardır. Bu savaşta harp levazımı seçim pusulaları, kalalar ise propagandadır. Buna karşı adam sende deyip kayıtsızlık gösteren veyahut seçimlerden kaçınan bir vatandaş, askerlik görevini yapmak ve vatanını düşmandan korumak istemiyen bir asker kaçağından başka bir şey değildir.

Ordular düzenli bir plan dairesinde yürümekle başarı kazanıyorlar. İlkçağın şahsî kahramanlıklarına bedel zamanımızda toplum hareketleri galibiyet kazanmaktadır. Seçim muharebesine hazır olacak vatandaşlar bir partinin fertleri olarak hareket ederlerse karşısındakileri yenebilirler. Meşrutiyet rejiminde özel fikrine uyarak hareket etmek ve kendi başına buyruk davranmak, anarşiden başka bir sonuç vermez ve memlekete de hayırlı olmaz.

Ben memleketimin sulh-ü salâhını yani barış içinde kalkınarak iyiye doğru gitmesini bütün ruhumla arzu eden bir adam olduğum için gerektiği zaman sınırlarda düşmanla göğüs göğüse çarpışacağım kadar bir şevk ve heyecanla intihap mücadelesine yani seçim savaşına da katılacağım. Fakat Mebusan Meclisi'nde milletimin sulh ve salâh şartlarını tâyin edecek mebusları seçebilmek için hangi siyasî partiye iştirak etmeliyim. Bu partilerin hangisi daha yakın bir zamanda milletim hakkında düşündüklerimi, ideallerimi fiil meydanına çıkaracak, yani

31 **Teşkilât**, 22 Kânunusani 1912.

pratikte gerçekleştirecek?

İşte vicdanıma bu sualleri soruyorum. Ve bunların cevabını:

1) Partilerin programlarında;

2) Partilerin programlarını ne dereceye kadar tatbik edeceklerini -geçmişteki vukuata kıyas ederek- aramakta buluyorum.

Evvelâ ben milletin hâkimiyeti yani ulus egemenliği taraflısıyım. Buna ait şartları *Hürriyet ve İtilâf Partisi*'nin programında daha sarih görüyorum. 35'inci maddenin etrafında yapılan uzun tartışmalardan sonra, İttihat ve Terakki'nin artık milletin hâkimiyeti fikir ve kanaatından uzaklaştığını kat'iyen anladım. Millî hâkimiyet taraftarı olduğum için Mebusan Meclisi'ni de o mübeccel kudretin gerçek timsali görmek isterim. Bu hususdaki şartları da gene Hürriyet ve İtilâf Partisinin şartları arasında buluyorum.

Vazifede (cezaî ve nakdî) gerçek sorumluluk olmayınca o vazifenin iyice yapılacağına aslâ aklım ermez. İttihat ve Terakki Fırkası'nın programında sorumluluğa ait bir bahis olabilir. Fakat, böyle bir bahis olmakla beraber, sorumluluğu gerektiren birçok ahvalde kayıtsız kalması beni şüpheye düşürmüştür.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası ise bu hususta programını tatbik edecek zemin bulamadığından, programına sadık kalacağına emin olabilirim. *Çünkü beraat-i zimmet* asıldır.

İç politikada *tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif* taraftarıyım. Çünkü, merkezî idareden benim milletim pek çok kaybetmiştir.

Malî politikada fukaranın üstüne büyük bir yük olan vasıtalı vergilerin hafifletilmesi ve vasıtasız vergilerin de mükelleflerin kudreti ile mütenasip olması taraftarıyım.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası, programının 61. maddesiyle benim düşündüklerimi kabul ediyor.

Ben, yukarıda birazını bahsettiğim şartlar dahilinde, milletimin saadete mazhar olacağına mutekidim. Yani mutluluğa kavuşacağına inanıyorum. Buna binaen kararımı verdim: Bir Osmanlı vatandaşı olarak, ben Hürriyet ve İtilâf Fırkası adaylarının çoğunluk kazanmasına bütün kuvvetimle çalışacağım."

Rıfat Süreyya'nın aynı konu ile ilgili ikinci yazısı "Fırkalar ve Sosyalistler" başlığını taşımaktadır: Yani, Partiler ve Sosyalistler.[32]

Yazar diyor ki:

"Bugün bu memlekette iki kuvvetli parti var. Bu partilerden birisi, seçim neticesinde, çoğunluk kazanarak milletin mukadderatını eline alacaktır. Diğer millî gruplar yahut partiler vesair siyasî meslekler erbabı hangi parti ile hareket edecektir, yahut hangi partinin iktidar mevkiine geçmesi bu gruplar ve partiler tarafından arzu olunur? Dünkü *Tanin* gazetesi bu meseleye biraz dokunmuş ve *İkdam*'ın, sosyalistlerin Hürriyet ve İtilâf Fırkası ile birlikte hareket etmelerini tavsiye etmesine karşı hayli hırslanmış. *Tanin* diyor ki "Hürriyet ve İtilâf Fırkası namındaki tarhana çorbası sayı bakımından büyüsün ve çoğalsın da içine girecekler ister sosyalist, isterse anarşist olsun." Ben sosyalistler unvanlı bu fıkrayı gördüğüm zaman az çok ilmî bir mesele sanmıştım. Fakat tarhana çorbasından bahsedecek derecede boğazına düşkün olduğunu ve midesinin emrine göre davrandığını görünce *Tanin*'in başkalarını düşürmek üzere kazdığı kuyuya kendisinin düştüğünü anladım; ben burada meseleye ilim ve meslek gözüyle bakarak mütalâa beyan edeceğim.

Bir partiyi temsil eden onun programıdır. Buna binaen, ben sosyalist olmak itibariyle, mebus seçiminde yalnız başıma çalışmaktan o kadar kazanamıyacağım cihetle her halde bir partinin galebesini ve o sayede elde edeceğim daha fazla haklardan faydalanmağa gayret edeceğim. İşte bunun için her sosyalist mutlaka yalnız başına hareket etmez. Ve teşkilâtı nakıs olan ve kuvvetsiz bulunan yerlerde bir "burjuva" parti ile beraber çalışır, kuvvetinin önemine göre hattâ bir "blok" bile yapabilir.

Rusya'da birinci ve ikinci Duma'ların seçiminde, teşkilâtları zayıf olan şehirler sosyalistleri Kadet'lerle birlikte ittifak akdetmişlerdi. Buna binaen *Tanin*'in bu hususda taaccübü vakıfane değildir.

Türkiye'deki sosyalistlerin hangi parti ile çalışmaları kendi programlarına daha uygun olduğu bahsine gelince: ben, tereddütsüz Hürriyet

32 Keza, 4 Şubat 1912.

ve İtilâf Partisi ile beraber çalışmaları kendi çıkarları bakımından daha uygundur derim; ve ilâve olarak, sosyalistlerin İttihat ve Terakki ile aslâ ve kat'a uzlaşmıyacaklarını da söylerim. Hürriyet ve İtilâf, millî hâkimiyet bakımından en liberal esasları benimsemiş; ve, sosyalistlerin en ziyade itiraz ettikleri ve kaldırılmasını istedikleri vasıtalı vergilerin hafifletilmesini ve vasıtasız vergilerin de vergi ödeyenlerin gücü ile oranlı bir hale sokulmasını kabul etmiştir. Sosyalistler de bunu şiddetle talep etmektedirler. İttihat ve Terakki Partisi'ne gelince: Bu parti bugün merkez değil, belki artık pek sağ tarafta kalmıştır. Bunun en mühim delili 35'inci madde meselesidir. Şimdiye kadar sosyalistler aleyhinde takip ettiği siyaset ile de artık bizim emniyetimizi büsbütün kaybetmiştir.

Tanin'in bilmemezlikten gelişleri gülünecek şeylerdir. Bu gülünecek tecahüllerden birisi de Hürriyet ve İtilâf Partisi'nde anarşistleri görmek isterken, kendi partisinin bugün *sosyalist revolüsyoner* programı altında rol oynıyan Ermeni Daşnaksutyun Partisi ile birlikte uzlaşma müzakerelerinde olmasıdır. Fakat, bir *sosyalist revolüsyoner* Cemiyetinin sağ programlı bir parti ile nasıl uzlaşabileceğini düşünmek bile oldukça gariptir!"[33]

Kopenhag Kongresi'nde Osmanlı sosyalistleri için yapılan teklif

Birinci Enternasyonal -1866 Cenevre Kongresi'nden 1872 La Haye Kongresi'ne kadar- muntazam aralıklarla Kongreler toplamıştı. Birinci Enternasyonal bu son Kongreden sonra dağılmıştı. Bununla beraber 1873'ten 1888'e kadar işçi kongreleri, geleneği muhafaza etmişlerdi.

İkinci Enternasyonal, ancak ikinci Paris Kongresi'nde kesin olarak teşekkül etti (1900). Bundan sonraki Kongrelerin (Brüksel, Zürih, Londra, Paris, Amsterdam) aldığı kararlar, 1907'de, Stutgart'ta "kodifiye" edilmiştir.

---

33 Doktor Refik Nevzat da, Taşnaksutyun Sosyalist Şubesi'nin İttihat ve Terakki ile işbirliği yapmasını, 1912'de yayımlanan yazılarında, tenkit etmişti. "İhtilâlci Sosyalist nâmını taşıyan" Taşnaksutyun Sosyalist Şubesi'nin İttihatçılarla işbirliğine akıl erdiremediğini söylemiş; ve "İttihat ve Terakki ile birleşenler bizce sosyalist değildir" demişti. (Bk. Tanin No: 215, 19 Şubat 1912; ve No: 229, 4 Mart 1912).

İkinci Enternasyonal'in 1910'da muhtelif ülkelerde 33 seksiyonu vardı. Bağımsızlığı için savaşan uluslar özel seksiyonlar teşkil etmişlerdi. Fransa, Polonya, Finlandiya vs.'nin Almanya ve Rusya'nınkilerden ayrı partileri vardı.

Sosyalist Enternasyonal'in sekizinci kongresi 28 Ağustos'tan 4 Eylül'e kadar Kopenhag'da toplanmıştı (1910).

Kongrenin gündeminde şunlar yer alıyordu: Kooperatiflerle siyasî partilerin münasebeti, işsizlik, arbitraj ve silâhsızlanma, işçi mevzuatının uluslararası sonuçları, ölüm cezasına karşı örgütlenecek gösteri, enternasyonal kongrelerde alınmış kararların hızla uygulanması için izlenecek usuller, enternasyonal dayanışmanın örgütlenmesi. Singer, Bebel, Kautsky ve Bernstein kongrede hazır değillerdi. Buna mukabil, Almanya'nın bütün büyük sendika sekreterleri kongreye gelmişlerdi. (Belçika'yı Vandervelde, Avusturya'yı Dr. Adler, Fransa'yı Guesde, Jaurès ve Vaillant temsil ediyorlardı. Turati ise İtalya'yı temsil etmekteydi. Hindistan'dan, Türkiye'den, Japonya'dan, Avustralya'dan ve her iki Amerika'dan delegeler gelmişlerdi. Tutarı 887 üye ki, bunun 189'u Alman, 84'ü İngiliz, 49'u Fransız, ilh. Türkiye'yi M. Varandiyan ve A. Bergesiyan temsil ediyordu).[34]

Toplantı, dövizler ve bayraklarla süslenmiş güzel ve geniş konser salonunda yapılmıştı. Kongreye, Emile Vandervelde Başkanlık ediyordu. Folkething üyesi Bang kongreye gelenleri karşılamış ve hoş geldiniz, demişti. İşte, haftada iki defa yayımlanan, *Hâkimiyet-i Milliye*[35] gazetesi, 23 Ağustos 1326 tarihli 23'üncü sayısında, "Beynelmilel Sosyalist Kongresi" başlığı altında bu Kongreden bahsetmekte; "Sosyalistler ve terakkiyat-ı Osmaniye" başlıklı yazısında Selanik'teki Osmanlı Sosyalistlerine verilen bir öğüdü anlatmaktadır. Biz bu ikinci yazı üzerinde duracağız:

---

34 Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden, Sayın Doçent Mete Tunçay –Türkiye'de sosyalizm tarihi araştırmalarında önemli bir adım sayılması gereken–eserinde, bu konu ile ilgili olarak şu notu düşüyor: "İkinci Enternasyonal'in 1910 Kopenhag Kongresi'ne de Türkiye'den iki Taşnak temsilcisi katılmıştır: M. Varandian ve A. Barsegian. Bk. G.D.H. Cole. **A History of Socialist Thought**, Vol. III, p. II. s. 605, G. Harris'in yazdığına göre, Türkiyeli Ermeniler İkinci Enternasyonal'in henüz kurulmuş olan Türk seksiyonunun bir alt– seksiyonu olarak kabul edilmişlerdir (**Communist Movements and the Formation of the First Turkish Republic**) (yayımlanmak üzere hazırlanmış MS), s. 13." **Türkiyede Sol Akımlar 1908-1925** (s. 32. n. 41 (Ankara Üniversitesi – Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 219-221)

35 Bu gazete, demokrasiye hizmet ve demokrasiyi savunmak amacile çıkıyordu. Haftada iki defa yayımlanan **Hâkimiyet-i Milliye**'nin Başyazarı Bezmi Nusret'ti. Yazarları arasında Hamit Suphi, Pertev Tevfik ve Şehabettin Süleyman imzaları göze çarpmaktadır.

"Kopenhag'ta toplanan Sosyalist Kongresi'nde Avusturya Parlamentosu sosyalist üyelerinden Mösyö Saye'ın Genç Türk ıslâhat teşebbüslerine teveccüh ve muzaheret gösterilmesine dair bir teklifte bulunduğunu ve bu teklifin alkışlarla karşılandığını yazmıştık.

Mösyö Saye sonradan bir teklif ileri sürmüştür ki, bu, Osmanlı teceddüdüne ve Osmanlı hükûmetinin demokratlık nazariyelerini kabul edip uygulamasına muzaheret gösterilmesi, ve 'sırf sosyalizme ait nazariye ve teşebbüslerin şimdilik bir tarafa bırakılması' hakkında Selânik'te bulunan sosyalistlere öğütler vermekten ibarettir.

Mösyö Saye'ın şahsı hakkında malûmatımız yoktur. Lâkin, ileri sürdüğü teklifler Osmanlılardaki gelişmenin geleceğine iyimser bir gözle baktığını gösterdiği cihetle, bizce memnuniyet ve teşekküre şayandır. Bu zat, geleceğimize iyimser bir gözle bakmakla kalmıyor. Osmanlı memleketlerinde varlığını fark ettiği ilerleme ve yenileşme akımlarının genişleyip yerleşmesine o kadar önem veriyor ki, Osmanlı memleketlerinde bulunan ve kendisi gibi düşünenlere, yani Osmanlı sosyalistlerine, şu ihtarda bulunuyor:

'Şimdilik kendi fikir ve teorilerinizi bir yana bırakın. Fikirlerinize aykırı olarak Osmanlı hükûmetine muzaheret gösterin.' Osmanlılar, düzenli bir gelişme yolunda bulunduğu cihetle, 'bir gün sosyalizm gelecektir.' Lâkin, vakitsiz teşebbüslerde bulunarak Osmanlılıktaki gelişmeyi za'fa ve duraklamaya uğratmayınız.'

Kopenhag Kongresi'nin Mösyö Saye'ın teklifini oybirliği ile kabul etmesi de dikkate şayandır. Bilindiği gibi sosyalistler arasında fikir ve meslek hususunda ve doktrin meselelerinde adeta taassup mevcuttur. En büyük maksatlarının tervici için bile, fikir ve nazariyelerine aykırı vasıtalar kullanmaktan çekinirler. Hattâ, seçim hakkının bütün kadınlara teşmili hakkında teşebbüslerde bulunmaktan şimdi hiçbir sonuç çıkmayacağını hissederek Avam Kamarasına, yalnız bir kısım kadınlara seçim hakkı verilmesine dair bir kanun projesi teklif eden ve bu suretle sosyalist teorilerinden sapıtan İngiliz sosyalistleri birkaç gün önce, Kongrece takbih edilmişti. Buna mukabil, Osmanlı Sosyalistlerine, Osmanlı ıslâh teşebbüslerine muzaheret için şimdilik fikir ve mesleklerini bile bir yana bırakmaları hakkında ihtarlar ve öğütler veril-

mesinde karara varılması açıkça şunu isbat etmektedir. Batı sosyalistleri memleketimizdeki reform hareketini ilerleme ve yenileşme yani terakki ve teceddüt bakımından son derece önemli ve umut verici görmektedirler."

Bir sosyalist mebusun konferansı

Selânik'te çıkan, *Yeni Asır* gazetesi, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde sosyalist mebus olarak bulunmuş bir hâtibin konferansını kaydediyordu ki, birçok cihetlerden tahlile değer özelliktedir.

Sabık Selânik Mebusu Vlahof Efendi tarafından, *Grandotel*'de verilmiş olan bu konferansta "Amele Heyet-i Müttehidesi ile anâsır-ı saireye mensup" binden fazla dinleyici hazır bulunmuştu."[36]

Hâtip, nutkunda, Mebusan Meclisi'nin fesih sebeplerini açıklayan bir girişten sonra, seçim için gerekli vasıflardan bahsetmiş; "programını kabul ettiği ve itimadını kazandığı Amele Heyet-i Müttehidesi âzasına (İşçi Federasyonu üyelerine) üç buçuk senelik çalışma hayatının bir özetini sunmuştur.

Hâtip, bu özette, bilhassa sosyalistlerin haklarını muhafaza yolunda sarf edilen gayretlerin ve sonuç olarak meydana çıkan başarının ve başarısızlığın sebeplerini şerh ve izah etmiş; bu hususta, ekonomik ilerlemeleri gerekli sayarak, hazırlanan ve incelenen kanun projelerinin sunuluş biçimi ile bu ilerlemeğe engel sayılan sosyalistlerin ne dereceye kadar ilerlemeye hizmet ettiklerini istatistiklerle beyan ve ispat eylemiştir.

Vlahof Efendi, Mebusan Meclisi'nin üç buçuk yıllık geçmiş hayatına ait olan çalışmasının özetini bitirdikten sonra, bugünkü halin eski

---

36 Mevlânzade Rifat, sahibi bulunduğu **Cihad** gazetesinde, Vlahof Efendi'nin konferansı hakkında şunları yazıyordu: "Sabık Selânik Mebusu Vlahof Efendi Sosyalisttir. İntihâbat münasebetile, Selânik'te Grandotel'de ameleye verdiği bir konferansta, mebusluğa intihabı için propaganda suretile berveçh-i âti mevaitte bulunmuştur: 1- Her Osmanlının hakk-ı intihaba malik olmasını 2- İçtimaların, cemiyetlerin, grevlerin serbest olmasını 3- 14 yaşına kadar erkek ve kız çocukların fabrika ve tezgâhlar yerine mekteblere gönderilmesini 4- Amelenin hayat-ı yevmiye-i mesaîsinin kanunen tahdidi ile hukukunun Hükümet-i Osmaniyenin taht-ı vesayetinde bulundurulmasını 5- Reji usûlünün lağvile yerine ehali ve amelenin mucim-i menfaati olacak diğer bir usul ikamesini 6- İdam cezasının Divanıharplerin yalnız umûr-u keriye ile meşgûl bulunmasını İşte bu mevadın temini için lâzımgelen vesait ve tekâlifin cümlesini icra edeceğini vaıt ediyor. Biz, bu mevaide muvaffakiyetlerini temenni ederiz. (Birinci sene, No:11, 10 Şubat 1327) **Cihad** gazetesinin adresi şuydu: 7 Rue Jones "Athenes".

mebuslar için bir imtihan devresi olduğunu zikrederek, iyi çalışanların emniyet ve itimat kazanacağını ve programını benimsediği "işçi federasyonu" ile diğer seçmenler de kendisine emniyet ve itimad ederlerse, yeni Mebusan Meclisi'nde ne suretli çalışacağını anlatmıştır.

Konferansın ikinci kısmını teşkil eden bu vaitler şu suretle özetlenebilir:

1) Her yurttaşa seçim hakkı tanınacak;

2) Toplantılar, dernekler, grevler serbest olacak;

3) Ondört yaşına kadar erkek ve kız çocukları fabrikalara ve tezgâhlara değil, okullara gönderilecek;

4) İşçinin günlük çalışma hayatı kanun yolu ile sınırlandırılacak;

5) İşçi hakları Hükûmetin vesayeti altında bulundurulacak; Reji usulü kaldırılarak, emekçi halkın yararına diğer bir usul konacak;

6) İdam cezası kaldırılacak; Harp Divanları yalnız askerî işlerle uğraşacak.

Eski Selânik Mebusu ve sosyalist hâtip Vlahof Efendi, bunları sağlıyacak vasıtaların ve tekliflerin hepsini yapacağız! diyordu. İç politikada, görülecek yolsuzlukları şiddetle tenkit edecek ve peşlerini bırakmayacağız! Dış politikada, bir yakınlaşma politikası güderek, komşu Devletlerle ittifak akdine çalışacağız! Çeşitli unsurların eşitliğine riayet edilmesi için, haklarının daima bekçisi olacağız!...

Bu vaitlerden sonra, Bulgar hâtip ve eski milletvekili, aşağıdaki sözlerle, konferansa nihayet vermişti:

"Bizim programımız bundan ibarettir. Her seçmen yurttaş, federasyon sosyalist tarafından gösterilecek ikinci seçmene (müntehib-i sâniye) oyunu vermelidir."

Sosyalist Mebusun nutku burada bitmişti; ve -gazetenin yazdığına göre -sürekli alkışlarla karşılanmıştı.[37]

---

37 **Teminat**, 14 Şubat 1912 (Birinci sene, No: 910).

Vlahof Efendi'nin Meclis'teki konuşması

Dimitri Vlahof Efendi, 1908 Ağustos'unda, Osmanlı Meclis-i Mebusânı'na Selânik Mebusu olarak seçilmişti.

Şimdi, bu Osmanlı Sosyalistinin Meclis kürsüsündeki konuşmasını dinleyeceğiz.

"Teşvik-i sanayi lâyihası"nın iyice incelenmesini isteyen Vlahof Ef., konuşmasında, şöyle diyordu:

"Bu kanunu geçici ve sathî görüyorum; burada kabul olunacak tedbirleri yetersiz buluyorum. Çiftçilerimizi, endüstrimizi teşvik etmek istiyoruz. Fakat, ne yolda teşvik edeceğiz? Mesele bundadır. Endüstrimizi teşvik için ne lâzımdır? Birincisi kapital ve kapitalistler lâzım. İkinci derecede işçi. Üçüncü derecede, endüstri ürünleri için pazar gerek. Hangi milletten, hangi memleketten olursa olsun, bizim memleketimiz için sermayeden bir zarar gelmeyecektir. Şimdi bunu ispat etmeğe çalışacağım.

Bilirsiniz ki, Efendiler, bütün memleketlerde sanatlar hep yabancı sermayelerile istihsâl olunmuştur. İngiltere'de endüstri Hollanda sermayesile kurulmuştur. Amerika'da İngiliz sermayesile hazırlanmıştır. Almanya'da, Avusturya'da Fransız sermayesile teessüs etmiştir. Hatta, Almanyanın, Avusturya'nın en büyük işleri Kredi Fonsiye, Darmştadbank, Roçildbank gibi Fransız sermayesile hazırlanmıştır. Rusya'da sanatlar yabancı sermayesile hazırlandı. Belçika, Bulgaristan, Romanya ve Sırbiye'de, hatta memleketimizde malî müesseseler ve en büyük endüstri kurulları yabancı sermayesile kurulmuşlardır. Bundan hiçbir zarar gelmez. Kurullar yabancı ve yerli olabilir. Çünkü, memleketimizde de servet erbabı vardır. Fakat, bunlar kredi paralarını kasalarda, keselerde saklarlar ve en çok öteki memleketlerin bankalarına koyarlar. Ne vakit bu adamlar yabancı sermayelerile kurulan müesseselerin ileri gittiğini görürlerse, kendi paralarını çıkarıp bu müesseselere vereceklerdir...

Memleketimizde işçi çoktur. İşçiye yeter iş yok diye sızlanıyoruz. Tecrübeli işçi yoktur, doğrudur. Fakat, bizim işçilerimiz de tecrübeli olamaz mı? Amerika'ya, Brezilya'ya giden işçilerimiz kalifiye oluyorlar;

ve o memleketlerin ilerlemesi için çalışıyorlar. Biz, Sanayi Mektepleri açarsak, bizim de tecrübeli işçimiz olur.

Memleketimizin ürünleri için pazar bulmak gerek. Bunun için iki usul var. Birincisi, bu endüstrinin ürünlerini tüketmek gerekir. Sırbiye'de, Rusya'da, Bulgaristan'da endüstri teşvik görür ve korunur. Fakat, yine pek çok ileri gitmez. Çünkü, kendi ürünleri için pazar bulamazlar; ve ürünler de tüketilmemiş olur. Halkın irfan kesimi yükselirse, ihtiyacı da artar; ürünler daha çok harcanır. Endüstri de ileri gider. Öğretim gören insan, gazete okur, broşür okur, kitap okur ve bundan pek çok endüstriye iş açılır. Almanya'da, yalnız matbaalarda, kâğıt fabrikalarında, kâğıt ticarethanelerinde ve gazete idarehanelerinde beş yüz bin kişi çalışıyor. Halkın medenî ihtiyaçlarını artırırsak, endüstri ileri gidebilir. Halk, tramvay, elektrik tenviratı, kanallar, suyolları ve iyi evlerde yaşamak isterse, endüstrinin ilerlemesine yardım etmiş olur.

Ürünlere pazar bulmak işçilerin yaşayışını düzenlemekle olur. İşçiler yalnız bir üretim gücü değildir, aynı zamanda bir istihlâk kuvveti, bir tüketim gücüdür. İşçinin durumu iyi ise, daha çok ürün harcar. Endüstri de ilerler. İşçi daha çok ürün tüketebilirse, o vakit endüstri için bir pazar teşkil edebilir. Bu yalnız benim fikrim değil, Fon der Golts Paşa, aynı fikri Berlin'de verdiği bir konferansta söyledi. İki üç ay önce, Fransız Ticaret Odası'nın yayımladığı bir risalede (*Bulletin de la chambre de commerce*)'de: 'Türkiye'de işçinin durumu o kadar iyi değil. Onun için iyi bir üretim gücü ve iyi bir tüketim güçü teşkil edemez' deniyordu.

Endüstrinin ileri gitmesi ve ürünlerin pazar bulması için tarıma kuvvet vermeliyiz. Tarımın ilerlemesi endüstrinin de ilerlemesine yardım eder. Çiftçiler daha zengin, daha mutlu yaşarlarsa, daha çok endüstri ürünü harcarlar ve tüketirler. Endüstrinin ilerlemesi için faydalı olurlar.

Kanun projesinde müsaadeler ve muafiyetler kabul edilmiştir. Bu yola gidersek, yol pek kaygan ve biraz tehlikelidir. Çünkü, şimdi toprağı bedava verirsek, vergiden ve rüsumdan muaf tutarsak, yarın, korkarım ki, aynı adamlar bize şu yolda müraacat edecekler: Devletin madenlerinden bize parasız kömür verin! Ormanlardan kömürü, keresteyi

meccanen verin! diyecekler; ve daha şunu isteyecekler, bunu isteyecekler. Endüstrinin ileri gitmesi için bu kanun yetmez. Bu, geçici bir tedbirdir. Sırbistan'da böyle bir kanun var. Endüstri korunuyor, fakat ileri gitmiyor. Orada şeker fabrikaları var. Hatta çini ve şişe fabrikaları da var. Şeker fabrikası ileri gider, çünkü daha çok sarf olunur. Çini ve cam fabrikaları aynı yolda himaye görüyorsa da ileri gitmiyor.

Biz bu kanunu kabul edersek, Hükûmet pek çok zarar görecek. Sırbistan'da, şeker fabrikasından Hükûmet beş senede iki milyon frank kaybetmiş. Tekel yirmi yıl olduğu için, elli beş milyon frank ziyan edecek. Öte yandan, pek çok suistimaller olabilir; ve onu da göz önünde tutalım. Biz bu kanunu bugün burada müzakere ediyoruz. Fakat, 'memleketimizin ekonomik durumunu bilmiyoruz.' Memleketimizde ne endüstriler var? Bunu hangi esaslar üzerine yapmışız? Kanun yapılır, fakat endüstri ileri gitmez. Bu fabrikaların sermayesi az olduğundan mı, yoksa iç rekabetten mi ileri gitmez? Yoksa, fabrikanın ürünleri sarf olunmaz da ondan mı? Bunu bilmek gerek. İstanbul'da Buz Fabrikası vardı; Kibrit, Kâğıt Fabrikaları vardı. Neden dolayı kapandılar? Sermayesi mi yoktu? Yoksa, rekabetine mi dayanamadılar? Bu kanun, küçük müesseseleri büsbütün mahvedecek... Bir İktisat Komisyonu teşkil olunsun. Memleketin ekonomik durumuna dair bir rapor göndersin. Meseleyi iyice bildikten sonra, bir fikir edinir ve daha doğru hareket ederiz.

Memleketin diğer ihtiyaçları için, bizim gelirin yüzde onbir ve onikisi harcanıyor. Öteki memleketlerin bütçelerine bakarsak göreceğiz ki, sair ihtiyaçlar için daha ziyade para harcanıyor. Nitekim, Almanya'da gerçek gelirin yüzde kırkbeşi, Avusturya'da yüzde kırkı, Fransa'da yüzde otuzbeşten fazlası, Romanya'da yüzde kırkı, Bulgaristan'da ve Sırbistan'da yüzde kırkbeşi, ve yalnız Yunanistan'da yüzde altısı sair ihtiyaçlara harcanıyor. Ayrıca iyi, muntazam (*komünal*) bütçeleri de, yani Belediye bütçesi de var. Hatta bazı memleketlerde Belediye bütçeleri Devletin bütçesinden iki defa fazladır. Kuzey Amerika Birleşik Devletleri Belediye bütçelerinin umumu 260.000.000 lira iken, Devletin bütçesi 138.000.000 liradır. Hatta, İngiltere'de Belediyelerin bütçesi 141.000.000 lira iken, Devletin bütçesi 133.000.000 liradır.. Yalnız Prusya'da Belediyelerin bütçesi Hükûmetin bütçesinden daha azdır. Bizim Belediye-

lerimizin bütçesi en çok bir milyon liradır. Görüyoruz ki, masraflarımız azaltılamaz masraflardandır. Tarım, Bayındırlık, Maarif, Sanayi ve Ticaret bütçesi artırılmak gerektir. Açık nasıl kapanacak? Hükûmet vasıtalı vergilere zam etmekle ve bazı maddeler üzerine istihlâk rüsumu koymakla, dolaylı olarak gelirimizin dört beş milyon lira artacağını düşünüyor. Bunun olamıyacağını ispata çalışacağım.

Gümrük resmi yüzde dört zamla yüzde on beşe çıkacak ve gelirimiz bir buçuk milyon lira artacakmış. Petrole istihlâk resmi konacak; ve bir milyon lira fazla para alınacakmış. Gümrük resmine konacak zamdan doğan bir buçuk milyonluk fazla geliri *kim ödeyecek, kim verecek?* Bu parayı, tabii, ahalimiz verecek. Zira, dışardan sokulan eşyaları onlar harcıyor. Tabiî, bu eşya burada daha pahalı olacak; bu ziyadeyi, bu fazlayı halk verecektir. Demek ki, bu vergi *ahaliden doğrudan doğruya alınan bir vergi sayılabilir.* Bu vergiyi yalnız ahalinin en zayıf sınıfları verecektir. Çünkü, sokulan eşya bu sınıflar tarafından tüketilecektir. 1908'de, dışardan Selânik'e sokulan eşyanın değeri 328.000.000 kuruştu. Bunun yüzde yetmişi un, buğday, şeker, şayak, ispirto, pirinç, petrol, madenler, sabun, deri, bez gibi maddelerden ibaretti. Görüyorsunuz ki bu maddeler en ziyade hep ehalinin zayıf ve orta sınıfları tarafından daha ziyade tüketilen maddelerdir. 1908'de, Bulgaristan'dan buraya sokulan eşyanın yüzde doksanı, yüzde doksan beşi un, pirinç, buğday ve hayvanlardan ibaretti. Yani, ehalinin en çok ihtiyaç duyduğu şeyler.

Bir buçuk milyon lira fazla gelir alacağız, diyorlar. Ben diyorum ki, bu hesapta bir şey unutulmuş. Gümrük resmi üzerine ne zam olunursa 'ahalinin tüketim gücü daha ziyade azalıyor.' Bizde de öyle olacaktır. Bu tabii bir kaidedir; ekonomik bir kaidedir; sosyal bir kaidedir. Hesap yapılırken bu küçük iktisat kaidesi dikkat nazarına alınmamışur. Kuzey Amerika'da, 1896 yılında, bir kanunla gümrük resmi artırılmıştı. O kadar ki, Avrupa Devletleri bile buna karşı protesto etmiş idiler. Devletin geliri, artmak şöyle dursun, tamamile aksine azalmıştı. 1896 yılında, gümrük varidatı 171.000.000 lira iken, 1897 yılında, yine eski tarife üzerine, 177.500.000 lira iken, 1898 yılında -yani gümrük resmi zam olunduğu yıl- Devletin gelirinde 45.000.000 lira azalma görülmüştür. Demek ki, fazla gelir yerine eski gelir kaybı olmuştur. Bu rakamlar

resmîdir. Bir misâl daha: Almanya'da, 1906 yılında yeni bir tarife konmuş; gümrük resmine yüzde kırk, yüzde elli zam olunmuş. Buğday, arpa vesair hububat üzerine yüzde seksen derecesinde zam olunmuş. Fakat, Devletin geliri o nisbette artmamış. Yeni tarifeden önce gümrük geliri 600.000.000 mark iken, tarife konduktan sonra, Devletin gelir fazlası yalnız 33.000.000 olmuş. Yani gümrük resmine yüzde elli zam olunurken, gelir fazlası yüzde beşi geçmemiş."

Rıza Paşa -Bu nazariyeniz doğru değil!

Vlahof Efendi -Doğrudur, efendim! Bizde hesaplanan bir buçuk milyon lira ziyade gümrük geliri, eğer burada uygulanırsa; ve 'sosyal ekonomik kaide' burada câri olursa; gelirimiz, -gümrük resminin artmasından dolayı- ancak, iki yüz, üç yüz bin lira olacaktır...

Bizde petrolün istihlâki ne kadardır? 1905-1906 yılında ithal olunan petrolün değeri 1.000.000 lira olduğuna göre, adam başına, tüketilmek üzere, beş kilogram petrol düşer. Sair memleketlerde, petrol sarfiyatı, adam başına bizden üç dört defa fazladır. Niçin? Bizim ehali fukaradır; onu için petrolü tüketmez. Biz, petrolden bir milyon kadar fazla gelir almak istiyoruz. Yani, bir milyon lira üzerine bir milyon lira tüketim resmi almak istiyoruz.

Bu suretle, bir kuruşluk petrol üzerine bir kuruş bir istihlâk resmi almak gerekir. Eğer, ehalinin tüketim gücü daha az olursa, -biz de 1.000.000 lira gelir fazlası istersek- bir kuruşluk petrole, bir buçuk kuruş kadar tüketim resmi koymak gerekecektir. Tüketim resmi konduğu zaman, -şimdi bir kuruşluk petrolden dört para alındığına göre- bir okka petrolden dört para yerine kırk para gümrük resmi alınacak demektir. Bu suretle, yüzde bin derecede gümrük resmine zam olunacaktır. Ehali buna dayanamıyacaktır. Hükûmetin hesabı doğru çıkmayacaktır. Bir milyon lira alamıyacaktır. Alırsa, sair eşyaların tüketimi daha az olur. Yani, umum gümrük geliri tahmin derecesinde fazla olamaz ve olmıyacaktır.

Görüyoruz, Efendiler ki, bir yandan masraflar kısılamaz; öte yandan vasıtalı gelirlerimiz tahmin edilen dereceyi bulamıyacak. Demek ki, açık yine açık kalacaktır. Açığı kapatmak için, ne yapmak gerek? İlk yapacağımız şey vergi kanunlarımızı tadil etmek; ve buna, -erazi, âşâr,

temettü ağnam vs. gibi- doğrudan doğruya alınan vergilerden başlamaktır.

Âşâr vergisi, -Cavit Bey'in dediği gibi- ağır bir vergi olmakla beraber, adalete de aykırıdır. Bu vergi ziraatimizin ilerlemesine engel olan bir vergidir. Çünkü kapital ve gayr-i sâfi gelir üzerine alınan vergi iken, servet sahibi olan hiç kimsenin çıkarına uygun değildir. Çünkü o parayı sarf etmeğe hiç kimse cesaret etmiyecek, yani *entansif* kültür. Çünkü para üzerine de vergi vermek gerekecek... Bu vergi Devlet için faydalı bir vergi olmadığı gibi, ehali için de içinde zararlıdır. Devlete faydalı olması için tahakkuk etmiş ve belli olmak gerekir. Yıl bereketli olursa Devletin geliri çok olur, bereketli olmazsa daha az. Bir verginin bir yıl az, öbür yıl çok olması bütçe açığını etkiler. Halk için zararlı ve pek ağır olan bu vergi adalete de aykırıdır. Âşâr vergisi, safi varidatın yüzde 33, 40, hatta 52'sini teşkil ediyor.

Dagavaryan Efendi -Mültezimlerin su-i istimalleri hesap olunursa yüzde 60'a bile çıkar.

Vlahof Efendi -Bu vergi bir an önce kaldırılmalı; ve başka bir vergi onun yerine geçmelidir. Bu vergi ne kadar hafif olursa, ehalimiz diğer araziyi ekilmiş toprak haline getirmeğe o derecede çalışacaktır. Fakat, bir yandan da, Hükûmet o nisbette çalışmalıdır. Toprağı ekip biçenler için *kredi agrikol* ihdas etmelidir. Hükûmet bazı tedbirler alsın. Makineler getirsin, ehaliye kolaylık göstersin. Kimyevî gübre getirsin, ehaliye dağıtsın. Ziraat Okulları açsın, her yere ziraat öğretmenleri göndersin. Ekilen toprak ancak yüzde sekizdir. Eğer bunu yaparsa yüzde onbeş, yüzde otuz olur. Romanya'da yüzde elli beş, Bulgaristan'da yüzde otuz, Danimarka'da yüzde yetmiş, Fransa'da yüzde yetmiş beştir. Bizde, Selânik'te yüzde altı. Resmî istatistiklere göre, Osmanlı Avrupası'nda yüzde sekiz. Öteki vilâyetlerde yüzde beş bile tutmaz. Beher dönüm topraktan, ortalama yüz okka buğday alınıyor. Almanya'da 157, Danimarka'da 220'dir. Eğer bütün bu şeyler yapılırsa, toprak daha bereketli olacağı gibi şimendiferimiz için de iş açılacak; teminat akçesi gerekmiyecek. Hatta, biz kâr da alacağız. Romanya, şimendiferlerden bir buçuk milyon lira alıyor. Avusturya 18.000.000 sağ varidat alıyor. Belçika 3.000.000'dan fazla bir para almaktadır. Biz ise 940.000 lira

para veriyoruz. Öte yandan, eğer bütün bu şeyler yapılırsa endüstri teşvik olunacaktır. Çünkü, endüstrinin ileri gitmesi için, ürünlere pazar bulmak, ürünleri tüketmek gerektir. Bilmeliyiz ki, köylü ehali de pazar teşkil eder; endüstrinin ilerlemesine pek çok yardım edebilir. Endüstri ileri giderse, aynı zamanda, tarım da ileri gidecektir. Vergi bize pek ağırdır. Pek çok vilâyetlerden köylü, köyleri bırakarak göç ediyor. Arjantin'e, Brezilya'ya, Kuzey Amerika'ya gidiyorlar. Romanya, Rusya ve Avusturya gibi memleketlerden, bize orta ve fakir ehali gelip de, burada oturmak, buranın ehalisinden olmak, memleketimizin ilerlemesine çalışmak istedikleri vakit, biz soruyoruz: "Siz nesiniz? Yahudi misiniz? Avusturyalı mısınız? Nesiniz?" Aynı zamanda, bizim Drumond'lar, Deroulède'ler, Muéger'ler çalışıyorlar ki, bizim ehalimiz yeni bir duygu, yeni bir akım yaratsınlar: *Antisemitizm.*

Vartkes Efendi -Yani, siyonizm aleyhine!

Vlahof Efendi -O başka efendim!

Başkan -Bir saat teneffüs edelim. Gayet ciddi bilgi veriyorlar. *Bütçe hakkındaki müzakere hep böyle devam edeydi çok iyi olurdu.*

Ahmet Rıza Bey'in Başkanlığındaki, ikinci celse açılınca, Vlahof Ef. konuşmasına devamla diyor ki:

"Hükûmet, çiftçilerin âşâr vergisi olarak verdikleri paraların ancak yüzde 44'ünü eline alır. Resmî istatistiklere göre, yüzde 56,3'ü mültezimlerin eline geçer. Bu yıl, âşâr vergisi 7.000.000 liraya yakın bir meblağ teşkil ediyor. Halbuki, köylülerden 7.000.000 lira alınmayacak; 14.000.000 liradan fazla para alınacak. Hükûmet, bu verginin Devlet için ne kadar zararlı olduğunu teslim ediyor. Fakat, Cavit Bey dediler ki: 'Bu vergi her ne kadar ağır ve adalete aykırı ise de, ben nazır oldukça bu vergiye dokunmıyacağım.' Ben Cavit Bey'in bu beyanatını beklemiyordum. Cavit Bey diyor ki: 'Komşu memleketlerde bu vergi kaldırılınca ihtilâf çıkmıştır.' İhtilâfın sebebi başkadır. Verginin kaldırılmasından dolayı ihtilâf çıkmamıştır. Hükûmet bu verginin tekrar uygulanmasını istediği için ihtilâf çıkmıştır.

Bulgaristan'da, biliyorsunuz ki, 1899 yılında maliye işleri biraz

bozuktu. Hükûmet, bu âşâr vergisini yeniden uygulamağa teşebbüs etmişti. Bu vergi uygulandı, bir yıl sürdü. Fakat Hükûmete karşı öyle bir cereyan çıkmıştı ki, vergi derhal tadil edildi; ve onun yerine tekrar *arazi vergisi* kondu.

Aynı derecede ağır ve adalete aykırı bir vergi daha vardır ki, o da *ağnam vergisi*'dir. *Temettü vergisi*'ne gelince; bu vergi adaletsiz bir surette taksim olunmuş ve adaletsiz bir surette tatbik olunuyor. Şöyle ki: Yıllık geliri 7 lira olan bir kasap kalfası, temettü vergisi olarak 25 kuruş veriyor. 12 lira geliri olan bir işçi, fabrika işçisi, Devlete 10, 20 kuruş vergi veriyor. 50 lira geliri olan koza böceği tohumcusu 5,5 lira veriyor. 400 lira yıllık geliri olan bir tüccar ise, *temettü vergisi* olarak, 60, 70 kuruş veriyor. 500 lira geliri olan bir değirmenci 10 lira veriyor. Şöyle ki, bu vergi, bazılarının gelirinin binde birini teşkil ediyor; bazılarının iki, bazılarının da kırk elli ve bazılarının da binde yüzünü teşkil ediyor. Bu vergi bir an önce tadil olunmalı; müterakki (progresif) ve nisbî vergi usulü uygulanmalıdır. Progresif nisbî vergi usulü kabul edilirse, İstanbul'dan ve Selânik'ten, şimdiki gelirimizden yedi sekiz defa daha çok vergi alacağız. Bu iki vilâyette, 84.000 lira iken, progresif nisbî usulü uygulanırsa, yalnız iki şehirden 700.000 lira kadar temettü vergisi varidatımız olacaktır. Geçen yıl musakkafat kanun projesinin müzakeresi esnasında, bazı arkadaşlarımız temettü vergisi usulünü teklif etmişlerdi. Meclis ve Hükûmet bu teklifi reddettiler; ve dediler ki, *bu teklif sosyalizm esaslarındandır*. Halbuki, efendiler! Bilmeliyiz ki, bu usulü pek çok memleketlerde -Prusya'da, Saksonya'da, Vurtemburg'ta, İngiltere'de, İtalya'da, Avusturya'da, Fransa'da ve Bulgaristan'da- uygulanmıştır; ve hiç kimse iddia edemez ki, bu 'memleketler sosyalizm esaslarını kabul etmişlerdir.' Özellikle, bu memleketler arasında öyle Hükûmetler vardır ki, muhafazakârlıklarile pek çok meşhurdurlar. Prusya Hükûmeti en muhafazakâr Hükûmetlerdendir. 1890 ve 93 yılında, Prusya Maliye Nâzırı, bu vergiyi Devlet için pek menfaatli bir vergi sayarak, uygulamış; ve bu reform yapıldıktan sonra, Devletin geliri iki misli artmıştır. Aynı zamanda da bu vergiyi ahali de büyük bir yük saymamıştır. Çünkü bu vergi, yükü hafifletmiştir; ve zayıf sınıflar bu vergiyi hoşnutlukla kabul etmişlerdir. Orta ve zengin kısımlar da, bu vergiye karşı, hoşnutsuzluk göstermemişlerdir. Çünkü, adalete

uygun bir surette bölüştürülmüş ve uygulanmıştır. Bizde, az geliri olanlar çok veriyor, çok geliri olanlar az veriyor. İki bin lira sermayesi olan bir değirmenci, yılda beş yüz lira geliri varken, Devlete on lira veriyor: Yani, gelirinden binde yirmi. Yüz bin lira sermayesi olan bir değirmenci Şirketi, yıllık geliri otuz bin lira iken, ancak yirmi beş lira veriyor. Beher iki bin liraya yirmi beş kuruş düştüğüne göre ödediği vergi, gelirinin binde biri bile değil. İki bin lira sermayesi olan bir çiftçi, en uygun bir yılda, âşâr ve arazi vergisi olarak, gelirinin binde üç yüz otuz beşini veriyor. O derece uygun olmayan bir yılda, gelirinin binde beş yüz yirmisini. İki bin lira parası olan ve koyun yetiştiren bir adam, en uygun bir senede, ağnam vergisi olarak, gelirinin binde dört yüz onunu veriyor; ve o kadar uygun olmayan bir senede ise, gelirinin binde beş yüz ellisini.

Efendiler! Görüyorsunuz ki, bu vergiler adalete aykırı bir surette taksim olunmuştur. Vergiler, bir an evvel tadil olunursa, hem Devletin geliri artar, hem de ahali daha çok çalışır.

Kısası : a) Masraflarımız indirilemez; b) açığımız büyüktür.

Açığı kapatmak için, geliri artırmalıyız. Geliri arttırmak için vergi kanunlarını tadil etmeliyiz, malî reformlar yapmalıyız; ve en önce 'progresif nisbi vergi usulünü kabul etmek ve ahalinin ekonomik gücünü artırmağa' çalışmalıyız. En önce, doğrudan doğruya alınan vergileri tadil etmeliyiz. En evvel bu reformu yapmalıyız. Halkın iktisadî kuvvetini artırmalıyız.

Şimdiki masraflarımız 30.000.000 liradır. Bu, ahalinin gelirine göre değildir. Onun için, 'ekonomik gücü artırmak' zorundayız. Ahalinin yıllık gelirinin ne olduğunu biliyor musunuz? Benim hesabıma göre, '*minimum*' seksen iki milyon lira; '*maximum*' doksan beş milyon. 95.000.000 gelîri olan bir memleketin ahalisinin 32.000.000 masraflar bütçesi vardır. Yani, beher yüz kuruş gelire minimum otuz dört, masimum otuz dokuz kuruş Devlet masrafı düşer. Almanya'da, ehalinin yıllık geliri, bizim ehalimizin yıllık gelirinden dört beş daha fazladır. Aynı zamanda, Devlet masrafı yüzde on, on ikidir. Bizde yüzde otuz dörttür. Ve, ehali dört defa daha az kazanıyor. Çünkü, bizde kazanma gücü olan kişinin yıllık 14 lira, en çok 16 liradır. Yılda bu kadar geliri olan bir adamın 6 lira Devlet masrafı vermesi gerekiyor.

Görüyorsunuz ki, bütçemiz, halk için çok ağırdır. Geliri artırmak için *ekonomik kuvveti artırmak gerek.* Bunu artırmazsak daima açık bulunacak ve ahali vergileri bir yük sayacak. Hülâsa vergileri tadil etmek, malî ıslâhat yapmak, müterakki nisbî usulünü tatbik etmek ehalinin ekonomik gücüne önem vermek. Böyle, malî ve iktisadî bir politika izlemek." (Sürekli alkışlar)

İstanbul Mebusu Zohrap Efendi'nin Meclis'teki konuşması

Sosyalist Mebus, avukat ve hukukçu Kirkor Zohrap Efendi, Maliye Nâzırı Cavit Bey'in en çok korktuğu adam. O da, -Meclisteki sosyalist arkadaşları gibi- progresif vergiyi savunuyor:

- Iki bin kuruşu olan adam on iki kuruşunu verirse ihtiyacının bir parçasından yoksun kalır. Yirmi bin kuruş iradı olan yüz yirmi kuruş verirse aynı zarurete uğramaz. Bu riyâzi bir gerçektir. Fakat ne çare ki, her Mecliste olduğu gibi, dünyanın kudret sahipleri gerek aklen olsun gerek servet bakımından olsun Mebusan Meclislerini işgal eylediklerini cihetle bu gerçekleri kolaylıkla teslim etmezler. Birçok nazariyeleri özetliyerek derim ki, *vergi denilen şey kişilerin toplumda tuttukları yerin bir icar bedelidir.* Bir adamın, tuttuğu yere göre, icar bedeli vermesi hem sosyal kaidelerdendir, hem de hakkaniyet kaidelerinden. Bir evin kapısında yatan veya tavan arasına sığınan bir fakir ile aynı evin en mükellef ve süslü salonlarında oturan zenginin aynı kirayı vermeleri doğru mudur? Eşitlik, toplanan meyvenin oranına göredir; şahsa göre değildir.

Şu nazariyeye karşı, ma'kûlat dairesinde kuvvetli bir delil gösterilemez. Fakat, bilirim ki, her taraftan yine gayet feveranlı bir surette, bu nazariyeye karşı "sosyalizm nazariyesi" diyeceklerdir. Bendeniz isim üzerine kimsenin mahkûm olmaması taraftarıyım. Nazariye doğru ise, adı ne olursa olsun, doğrudur...

Meclis müzakerelerinde, sosyalist mebuslara karşı konuşanlar sosyalistliğe de dokunmadan edemiyorlardı. İzmir Mebusu Aristidi Paşa şöyle diyordu:

- Musakkafat üzerine tarh olunan verginin progresif bir nisbet üzerine olması gerektiği Zohrap ve Vartkes Efendi Hazretleri tarafından teklif olunmuştu. Zohrap Efendi kendisi de ikrar etti. "Teklifim size boş ve fena görünmesin belki bu sosyalist fikri diyeceksiniz!" dedi. Bendeniz bu sosyalistlere ait bir fikirdir, demiyeceğim. Çünkü, "sosyalistlik fikri doğru mudur, değil midir" diye bir bahis olsaydı, uzun uzadıya konuşmak gerekirdi. Bu pek önemli ve pek nazik bir bahistir. Vartkes ve Zohrap Efendilerin ileri sürdükleri usul uygulanır mı? Uygulanırsa, doğru olur mu? Mesele budur. Sosyalistler içinde birtakım mühim, gayet âlim ve ârif adamlar vardır ki, bunların fikirleri pek önemlidir. Bunlar sosyalisttir, diyerek bunların fikirleri atılmaz...

Zohrap Efendi, vergi meselesinin önem ve ciddiyetle müzakere edilmesini, ispat etmek istediği dâva için manevî bir başarı sayıyor; ve şöyle diyordu:

- Pek çok çevreler var ki, böyle bir bahis için adama ağız bile açtırmazlar. Bu maruzatım sosyalizm esasına taalluk etmek itibariledir. Efendiler! Siz mevcut olanı bile geriye çevirmek için uğraşıyorsunuz. Ben hiçbir cemiyet görmedim ki, İstibdatta elde ettiği nimetleri Meşrutiyet devrinde elden çıkarsın. Tarih, sosyalistlerin ileriye doğru yürüyüşlerini gösteriyor. Fakat geriye döndüklerine dair birinci örneği teşkil etmememizi temenni ederim... Ferit Paşa dedi ki, "aman efendim, rica ederim, eğer bu memlekete ecnebî sermayesinin gelmesini isterseniz, eğer halkı, bilhassa ecnebî sermayedarlarını dehşete kaptırmak istemezseniz, sosyalist kelimesini bir daha ağzınıza almayınız!"...Halil Bey'in ağzından çıkan delili tahlil edeceğim. Bu sözün mahiyeti, bu delilin hükmü nedir? Anlıyalım. Soruyorum: "Getirmek istediğimiz kapital nereden gelecek?" Afrika çölünden veyahut Çin'den deseydi, o vakit anlardım. Fakat bu paraların asıl yeri, daimî makarrı sosyalizmin birçok düsturlarını kabul etmiş olan memleketlerdir, azizim. Eğer bu paralar Fransa'dan gelecekse arz ettiğimiz nazariyeler Fransa'da hükümfermadır. İsviçre'de daha ziyade dehşetli surette kabul olunmuştur. Almanya'da, İngiltere'de kezalik. Kapital denilen şeyin o iklimde başka faziletleri bizde başka bir özelliği varsa o başka...

"Progresif vergi pek zararlıdır, pek şiddetlidir" diyerek adından yardım umuyorlar ve halkı ürkütüyorlar...

Maslahata birtakım Fransızca kelimeler takarak başka bir renk, verilmesin. Mesele, adalet tevzii meselesidir.

Zohrap Efendi diyor ki:

- Geçen gün progresif vergi aleyhine Nazır Beyin öyle şiddetle kıyamını gördüğüm vakit şaştım kaldım. Nazır Bey sermayedarlara karşı başka bir dil kullanamazdı. Onun çok alkışlandığına sevindim; ve şunu anladım ki, mecliste arkadaşlarım benim gibi züğürt değiller! Servetlerine tecavüz saydıkları dilekleri büyük bir şiddetle red ediyorlar. Maliye Nazırı, geçen gün kalktı:

"Bu progresif vergi denilen şey bir sosyal nazariyeye taallûk eder. Ey mebuslar, dikkat ediniz, bu gibi dilekler toplum için pek zararlı bir mesleğin tecellileridir. İşte, o noktadan sizi ikaz etmek istiyorum! Bunların bütün sonucu, biricik neticesi sermayeyi mahvetmektir. Başka bir deyişle, herkesin sermayesini bir seviyeye indirmek için gayret harcamaktan ibarettir!...dedi. Bu, delili ileri sürmek değil, halkı yersiz olarak ürküterek meseleyi inceletmemektir.

Progresif vergi her liberal partinin programında vardır. Fransa'yı, İngiltere'yi, İsviçre'yi, Almanya'yı, hangi memleketi alırsanız alın -aşırı partilerden bahsetmiyorum, ileri partilerden söz ediyorum-, hepsinin düsturlarında vardır. Maliye Nâzırı, esas itibarile meseleyi muhakeme etmeliydi. Yoksa, "şöyle bir mezhebin içtihatında progresif vergi vardır; o vergiyi kabul etmekle o mezhebe mensup olacaksınız, yani sosyalist olacaksınız" yolunda bir tehditle kazanılan zafer pek değerli bir zafer sayılamaz. Cavit Bey, Spencer gibi bir dâhinin yaygın şöhretinden yardım diledi. Spencer'in düsturuna göre, dünyada yaşamak hakkı bu hakka en çok lâyık olanlarındır. Yaşamanın esbabını sağlıyamıyanlar bu dünyadan silinip gideceklerdir. Bu Darwin'in hayvanlar ve nebatlar hakkında koyduğu düsturun sosyal meselelere uygulanmasından ibarettir. Sorarım: Bütün kimsesizlere karşı merhametsiz olan bu düsturu koyduğu zaman düşünmedi mi ki, İngiltere zorbalardan çok, ezilenlere zahir olmak esasını kabul etmiştir. Bilginler, Spencer'in bu nazariyesinin insan toplumlarına uymadığını açıkça ispat etmediler mi?

Cavit B. mübadelede tam serbestliğe taraftardır. Oysa, bu memleketin böyle mutlak surette mübadele özgürlüğüne taraftar olması ticarî çıkarlarına ve ekonomik selâmetine uymaz. Mübadele hürriyetine taraftar ne kadar bilgin varsa, her halde ondan pek çok ziyade himaye taraftarı bilginler vardır. Devletin, bizde, mutedil bir himaye usulünü kabul etmesi kesin bir zorunluluktur. En ileri Devletler, en fazla ticaret özgürlüğüne taraftar olan uluslar bile, en sonunda, mutedil himaye usulünü kabul etmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri, 66 tarihinden beri, yani bundan kırk dört sene önce, himaye usulünü koymuş ve bu usulün menfaatini gördüğü için onu izlemiş ve izlemekte bulunmuştur. İsviçre'de de böyledir, Almanya'da da böyledir. Bizim özel yerimiz mutedil bir himayeyi gerektirir. Çünkü biz, ihtiyaçlarımızı karşılayacak derecede üretim gücüne mâlik değiliz. Yabancı rekabetine karşı pek zebundur. İhtiyaçlarımızı kendimiz idare edecek derecede, hiçbir vakitte, "*prodüksiyon*"umuz yoktur. Pek ibtidaî olan sanayimizi, biricik zenginlik kaynağımız olan toprak ürünlerimizi savunmak için mutedil himaye usulünü kabul etmek zorundayız... Bu kürsüdün sırf hayallere dayanarak, esas red olunuyor. Maliye Nazırı, bu memlekette, büyük servetler ihdası taraftarı olduğunu söylüyor. Bu, ilk bakışta herkesin hoşuna gidecek bir düsturdur. Fakat mahiyeti tahlil edecek olursak, açıklanmağa muhtaç epey cihetler görürüz. Bir kere bu serveti nereden getireceğiz. Bizim üretim gücümüz olmadığını biliyoruz. Üretim gücü olmayan memlekette büyük bir servet teşkil etmek, ufak servetleri birleştirmekle kabildir. Bu, riyâzi bir gerçektir. Ufak servetleri toplamak, ufak servetleri meydandan kaldırmaktan başka bir çare ile olamaz. Onun için geçen gün, büyük servetler teşkiline dair olan sözlerine cevap olarak, *küçükleri ezmemek şartile*, dedim. Bizim gibi fakr-u zaruret içinde yuvarlanan bir memleket için büyük kapital meydana getirmenin vahim sonuçları vardır. Ben yalnız ekonomik mazarrat değil, politik mazarrat da görürüm. Bugün, bilirsiniz ki, sınır yoktur. Sınırlar yalnız siyasîdir, iktisadî hiçbir sınır yoktur. Memleketler birbirine bağlıdır, birbirlerini etkilerler. Bizim ticaretimiz, sanmayınız ki, bize mahsustur. Yalnız bizim mülkümüz içinde cereyan etmez. Bütün Avrupa'nın ticaretile muhtelittir. Şimdi, şu müthiş boğuşma alanında, Maliye Nazırının düsturlarını öyle mutlak surette uygulayacak olursak,

ümit eder misiniz ki, o büyük servetler Osmanlılarda hâsıl olsun. Sonuç ancak bizdeki az servetin mahvı ve yok olması, ecnebi kapitalistlerinin, yabancı sermayecilerin tahakkümü olacaktır. Zaten, öteden beri, bir zaruret olarak, izlenen bu mesleğin eserleri bugün ne olmuştur? Hattâ, Başkentimizde, ticaret âlemi Osmanlıların elinde kalmış mıdır? Yüzde altmış, yetmişi yabancıların eline geçmiştir. İstanbul'un mâlî işlerini ele alın. Tamamile ecnebilerin eline geçmiştir. Bugün pek âlâ bilirsiniz ki, Avrupa Hükûmetlerinin düsturu göz diktikleri ülkeleri iktisaden işgal eylemektir. Bugün savaşla fetih yoktur. Bugün savaş ekonomik savaştır. O ekonomik saldırışlara, o iktisadî adımlara karşı sınırlarımızı tamamen açarsanız, savunma hatlarımızı yıkarsanız -iyi düşününüz!- bizi tamamile fethedilmiş bir memleket haline korsunuz. İşte, Hükûmetin iktisadî nazariyelerine karşı cevaplarımı bitirdim. Yabancı sermayeye ihtiyaç zorunluluğu mutlak surette teslimiyet biçimini alırsa, bu memleket için zararlı olur dedim ve diyorum... Bizim istikrazlarımız başka memleketlerin istikrazlarına benzemez. Komisyon ve faiz adile bizden çıkacak büyük meblağlar bir daha bu memlekete dönmez. Kesin surette bir göçle gider bu memleketten...

Efendiler! Rakam âlemi gayet sathî ve gayet düz bir ovadır, adeta bir çöldür. Maliye Nazırı iki gün süren nutku ile, bunu birtakım çiçeklerle, vahalarla süsledi. Ucunu bucağını dolaştırdı, gezdirdi. Ve sonunda, malî durumumuza dair bir tasvir çizdi ki, birçok ihtilâflar doğurdu. Lütfi Fikri B. buna altın yaldızlı bir hayal dedi. Bazıları bunu kapkaranlık gördüler. Bazıları mücessem bir nur diye aldılar. Sanırım ki, her iki tarafta da bir ifrat vardır. Bütçemizin dili olsaydı, Fransa şairlerinden birinin şu sözünü tekrarlardı: "Ben ne bu kadar iltifata ve ne de bu kadar tahkire müstahakım!"...

Bütçe meselesi oldu mu, aynı zamanda da bir açık meselesi tecelli eder. Yaratılışımda Hükûmetleri alkışlamamak olmadığı gibi, belki en büyük kusurum tenkidimi şiddetle yapmaklığımdır. Maliye Nazırının şahsına karşı fevkalade saygım var. İktidarına daima hayranım. Fakat, icraat ve içtihadını gözüm kapalı alkışlamak taraftarı değilim. Şu kadar ki, itirazların haklı olmasını, ciddi olmasını isterim. Düşünmeden, incelemeden yapılan itirazı tasvip edemem. Hükûmetimizin şekli hakkında geçen gün birçok nazariyeler ileri sürüldü. Birçok bilgiçlikler

sarf ettik. Kimimiz, *biz demokrasi biçimini aldık*, dedi. Bazıları *Parlamentarizm usulünde duruyoruz*, dediler. Kimimiz, yok *konstitüsyon halinde bulunsak daha iyidir*, dedik. Elhasıl, Hükûmetimizin şekli ve politik mahiyeti hakkında birtakım teoriler ileri sürdük. Bir şey var ki onu unuttuk. Bütün bilginlerin kabul ettiği bir gerçek var: Bir Hükûmetin siyasi biçimi ekonomik biçimine bağlıdır. Eğer, ekonomik biçimi pek aşağı, pek geri bir biçimde ise, onun hiçbir vakitte politik biçimi pek ileri olamaz. Bu, maddeten kabil değildir. Avrupa'da bütün devrimlerin tarihlerine alıp bakarsanız, bütün inkılâpların siyasî tarihlerini gözden geçirirseniz görürsünüz ki, her ileriye doğru atılmış adım, bir malî buhrandan, bir ekonomik bunalımdan, bir vergi meselesinden doğmuştur. Binaenaleyh, vergi meseleleri Devletin siyasi şekline bağlı değildir, demeyin. Bugün en mutlak şekilden, en liberal, en hürriyetperver şekle doğru yürüdüğümüz halde, en son biçime büründüğümüz halde, ekonomik şeklimiz, mali biçimimiz en eski şekilde kalamaz. Bu mümkün değildir. Niçin? Zira, bütün meşrutiyetin, bütün hürriyetin esası haktır, adalettir, hakkı ve adaleti sağlamaktır. Hakkı nerede sağlıyacaksınız? Hükûmetin fertlerle teması, daimî teması nerededir? Verginin tarhında, tahsilinde. Eğer, Hükûmet, fertlerle olan temasında, muamelesinde, hakkı ve adaleti sağlamazsa, fertlerin birbirlerine olan münasebetlerini ne dereceye kadar sağlıyabiliriz? Kat'iyyen sağlıyamaz. Meşrutiyet Hükümeti demek, yalnız kendi açığını kapamak suretile davranır bir Hükûmet demek değildir. Daima hakkı, adaleti muhafaza etmek şartile açığını kapamakla mükellef bir Hükûmet demektir. (Alkış) Hükûmet-i mutlakadan farkı budur. Vergi ödeyen bir rençper -birçok hesaplarda maddeten gösterildiği üzere- yüzde yirmi, yüzde otuz, yüzde elli vergi verdiği ve umumî yükten payını bu suretle yüklendiği halde, ortada birtakım adamlar bulunsun ki, onlar on para vermesinler; kendi gelirlerinden, kendi iratlarından ve hattâ kendi emeklerile meydana gelmemiş olan iratlarından hiçbir pay vermesin. Nasıl kabul edebilirsiniz bunu? Hangi meşrutiyet bunu tecviz edebilir? Ve, -biraz sonra teklif edeceğim veçhile- metrukâttan, muhallefattan vergi alırsın dersem, niçin bunu red edeceksiniz? Nedir metrûkât?

Düşününüz! Vergiyi hangi şeyden alıyoruz biz? Dikkat edelim. Ağnamda olsun, temettuda olsun, musakkafatta olsun, âşârda olsun;

daima servetin husulünde alıyoruz. Bir adam para kazanmağa başladığı vakit her kaç kuruş, alıyorsa bu, gerek ağnam şeklinde olsun ve gerek âşâr şeklinde olsun, gerek ticarette temettu şeklinde, gerek memuriyette maaş şeklinde, arzettiğim gibi, her servet husulünde kendisinden yüzde beş, yüzde on ve yüzde yirmi, yüzde elli alıyoruz. İşte aldığımız vergiler bunlar. Halbuki, bu servetler birer emek, birer çalışma ve belki bir zarar ihtimalile hâsıl olmuş servetlerdir; değil mi efendiler? Şimdi oturduğum yerde babam mücerret kendi ecelile vefat ederek bana yüz bin lira bıraksa, ben de böyle bir servet hâsıl olduğu vakit, "bu nefsime ait değil; çünkü babam çok önce öldü ve bana böyle bir şey nasip olmadı ve hiçbir vakit de benden de evlâdıma kalmıyacak; binaenaleyh, benim ailem bahis konusu değildir" hiçbir emek karşılığı olmayan...

Rıza Tevfik (Edirne) -Onun için bu kadar serbest söylüyorsunuz galiba! Ben de sizinle beraberim!

Zohrap Efendi -Hiçbir emek karşılığı olmayan bu servetten faydalanan Osmanlılar, emekleri ve alınterlerile servet yaratan Osmanlılar kadar vergi vermesinler? Kendilerini meşrutiyetperver diye ilân eden arkadaşlarımdan soruyorum. Hangi meşrutiyet taraftarı bunu red eder? Hangi adalet ve insaf kaidesile bunu cerh ediyorlar?...

Şimdi, gümrük ve petrol tekeline gelelim. Ben bu hususta, Maliye Nâzırının fikrine katılmam. Çünkü, gümrük ve tekel haksız resimlerdir.

Maliye Nâzırı -Şüphe yok! Fakat ne yaparsın?

Zohrap Ef. -Bütün vasıtalı resimler gibi haksız resimlerdir. Biz o haksızlığa karşı derman ve çare aradığımız bir sırada, nasıl istersiniz ki, yeni bir haksızlık ihdasına razı ve kail olalım?

Herkesin çabucak kavrıyabileceği bir tuz meselesini göstereyim. Tuz sarfiyatında bilirsiniz ki, zengin veya fakir herkes eşittir. Bu hususta herkes tuz resmini eşit olarak veriyor. Bu nâm ile yılda bir milyon iki yüz bin lira veriyoruz. Fakirler de bunu böyle veriyor, zenginler de. Demek, Hükûmet yılda -eğer on iki milyon mükellef farz edersek- herkesten on kuruş alıyor. En fukara olan Osmanlıdan da yine on kuruş alıyor... Müsaade buyurun efendim! Yine sosyalistlik adını karıştırmayın!

Bu büyük bu müthiş delilinizi ileri sürmeyin! Evet, adalete ne isim verirseniz verin. Zenginlerin dairesi, ev halkı daha kalabalık olabilir, diyeceksiniz. Fakat, efendim, bu büyük bir fark teşkil etmez. Çünkü o fakirlerin de, rençperin de hayvanı, bir keçisi, bir kuzusu vardır. Onlara da tuz verdiği cihetle eşitlik hâsıl olur.

Gümrüklerde de böyledir. Gerek gümrükler, gerek petrol için tesis edilmek istenilen tekel istihlâk rüsumundan oldukları cihetle yani tüketim vergileri oldukları için, bunları zengin fakir eşit olarak ödüyor. Petrol zarurî havayıçtendir. Karanlıkta oturacak hiç kimse tasavvur edilemez. Binaenaleyh, petrole resim tarh etmek en fakirini ve en zenginini aynı mükellefiyet ile mükellef kılmak, aynı vergiyi her ikisine yüklemek demektir. Bunu kat'iyyen kabul edemem. Gümrüklerin artması da bu mahiyettedir. Gümrükten söz açıldı mı, herkeste bir meserret, bir sevinç! Güyâ ki, gümrükten alınacak para yabancıdan alınacak, bizden çıkmayacakmış! "Aman, aman, yabancıların muvafakatını alalım! Bunun için bütün siyasî gücümüzü kullanalım!" diyorlar. Ben bunu anlıyamıyorum. Zannediyor musunuz ki, bu paraları ecnebi fabrikatörleri verecek? Kat'iyyen! Bu zammı yine biz vereceğiz. Binaenaleyh bunu bu kadar sevinçle karşılamağı esasen anlıyamıyorum. Diyorum ki, umulduğu kadar bir artma olamaz. Zira, tasavvur edilen zam, büsbütün *prohibitif* bir şey teşkil etmemekle beraber, ağırdır. Tüketimi büsbütün durduracak derecede âzâmi bir şey değilse de, tüketimin miktarı üzerine etki yapmaktan da geri kalmaz. Bazı şeyler, bazı eşyalar pahalılaşacak ve bunun üzerine, tüketim azalacaktır...

Temettu vergisindeki haksızlık, âşârda olan haksızlığı da bazen geçiyor. Bendeniz, bankaları, büyük sermayeleri olan ticarethaneleri alıyorum. Bir kere soruyorum: *Bank-ı Osmânî* temettu vergisi namile ne veriyor?

Maliye Nâzırı -Sıfır!

Zohrap Ef. -Evet, sıfır! Halbuki, *Bank-ı Osmânî* (Osmanlı Bankası) hissedarlarına her sene ne veriyor? Yani yılda ne kazanıyor? Bunlar öyle müesseselerdir ki, bunların kazançları malûmdur. Bazı ticarethaneler, bazı bankalar vardır ki, özel olduklarından, hesaplarını bulmak mümkün değildir. Fakat, bazıları, tahvilât sahiplerine hisse verdikleri

için, zaten açık bilânçoları vardır ki, bu bilânço neticesinde, temettü hissesi olarak hissedarlara verdikleri para bellidir, bilinmektedir. Vakıa, Osmanlı Bankası, mukavelenamesi mucibince, temettü vergisinden muaftır.

Maliye Nâzırı -Bütün bankalar öyledir.

Zohrap Ef. -Mesele, Osmanlı Bankası'na münhasır değildir. Diğer bankalar, müesseseler vardır. Meselâ Balya Şirketi vardır, sair şirketler vardır. Bunların bu memleketten senede aldıkları, istihsal ettikleri ticaret, servet meydanda duruyor. Bunlardan ne alıyoruz? Hiç.

Kabul olunacak esas, zayıfları korumak ve zenginleri işgâl ettikleri sosyal mevkileri nisbetinde mükellef kılmak esasıdır. Adalet yalnız bu suretle hâsıl olur. Bendeniz bu nazariyeyi geçen sene, musakkafat vergisi münasebetile, dilim döndüğü kadar, savunmak istedim. O vakit, beni susturmak için, "sosyalizm yapıyorsun" dediler. Benim yaptığım sosyalizm midir? Eğer tebeyyün etse ki, anlaşılsa ki, sosyalizm hakkaniyeti muhafaza eder, hakkaniyeti ifade eder, acaba sosyalist ismini ona tâlik ettiğimiz için, bu hakkaniyeti, bu hakkı red mi edeceksiniz? Efendiler! Bir maddenin kisvesine bakmayalım, meselenin mahiyetine bakalım. İddia ettiğim gerçekleri bugün Vlahof Efendi de söyledi...

Cavit Bey'in sosyalist mebuslara cevabı

İttihatçıların ünlü Maliye Nâzırı Cavit Bey Osmanlı Mebusan Meclisi'nde, kürsüye çıktığı zaman, kendisine ve Partisine güvenen bir insan edasile konuşuyordu:

"Biz -diyordu- icraat ve siyasetimizle umumî efkârın karşısına, tarihin karşısına, geleceğin karşısına açık alınla ve ak yüzle çıkmağa müheyyayız."

Cavit Bey, söze başlarken "memleketimizde mevcut olan yabancı mâlî müesseseler hakkında beslediği saygı ve itimat duygularını açıklamağı başta gelen görevlerinden sayıyor; Düyun-u Umumiye İdare Meclisi Başkanı'nı göklere çıkararak, bu zata teşekkürlerini sunuyordu:

"Memleketin gerçek dostlarından biri, Düyûn-ı Umumiye Meclis-i İdare Reisi (Sır Adam Blok), o malî müessesenin Başkanı, bizleri o müessesenin can düşmanı gibi gösterenlere karşı, memlekette kat'iyyen böyle bir fikir olmadığını söylüyor; malî durumumuzu şiddetle savunuyor. Selâhiyetli ve kelimenin bütün anlamiyle doğru bir ağızdan çıkan sözleri söyliyen zata karşı da borçlu olduğum teşekkür vazifesini alenen beyan eylemeğe müsaraat eylerim."

Düyun-ı Umumiye İdare Meclisi'nde Osmanlı Dâyinler Vekili sıfatını taşıyan, istikraz şampiyonu Cavit Bey'in deyişine göre:

Abdülhamit İdaresinin ikinci yarısında, malî itibar noktasından, Devlet en büyük felâket uçurumuna yuvarlanmıştı. Bunu 10 Temmuz İhtilâli, 10 Temmuz İnkılâbı düzeltmişti. İttihat ve Terakki Cemiyetinin delâletile iyileşme emareleri milletten geliyordu. Bütün millet kendisini düzeltmek istiyordu. Bunun üzerine, Avrupalılar yani Batı kapitalistleri tekrar itimat göstermişler, *tekrar bizim dirilmemiz için yardım etmeye başlamışlardı.*

Cavit Bey'in, Batı kapitalizmi ile ilişkisini hatırlatmaya yarayacak olan yukarki satırlardan sonra, onu Meclis'teki sosyalist Mebusların karşısına çıkaralım; ve onlara verdiği cevapları dinleyelim:

... Zohrap ve Vartkes Efendilerle fikirlerimiz de başka idi, mülâhazalarımız da, yollarımız da başka idi. Yalnız amelelerin sendika teşkil etmeleri veyahut grev yapmak hususunda müttefik idik...

Zohrap Efendi gerçek fikri ne ise söyledi. Vartkes Efendi gibi, top patlarcasına gerçeği bütün çıplaklığile de söylemedi. Fikrinin ne olduğunu, maksadı, esası ne olduğunu serbestçe gizlemeğe lüzum görmeksizin Yüksek meclisinize arz etti.

Zarurî masraflar nazariyesi tatbiki kat'iyyen kabil olmayan bir nazariyedir. Gerek bu nazariye ve gerek *fedakârlık derecesi* nazariyesi, bunların hepsi sosyalist meselelerdir. Ben kendi hesabıma, Zohrap Efendi'nin tasvir ettiği mesleğin şiddetli aleyhindeyim. Filhakika, medeni memleketlerde, dedikleri gibi o sermayeleri bize gönderecek olan memleketlerde, bu nazariyeler üzerinde pek çok münakaşalar cereyan ediyor. Hatta, o nazariyelerin tatbikatı bazı ufak tefek ka-

nunlarda görülüyor... Zohrap Efendi diyor ki, herkes toplumda tuttuğu yerin icar bedelini vergi adile Hükûmete veriyor. Bunların hepsi sözdür. Bunların altında ne maksat vardır. O da, servetler arasında eşitlik husule getirmektir. Başka türlü olamaz. Servetler arasında eşitliği sağlamak üzere vergi almak istiyorlar. Hiçbir Hükûmetin vazifesi fertlerin servetleri arasında eşitlik sağlamak değildir. Bu, Hükûmetin vazifesinden, salâhiyetinden külliyen hariç bir meseledir. Servet eşitliği meselesi Sosyalizmin gayet çiçekli, gayet parlak, gayet aldatıcı birtakım hayalleridir. Ve öyle birtakım hayallerdir ki (alkışlar)... Toplumda hiçbir zaman gerçekleşmiyecektir. Böyle oluşu da bu toplum için gayet iyi olacaktır. Neden servetler arasında eşitlik olsun? Niçin? İnsanlar arasında eşitlik var mıdır ki, servetler arasında eşitlik olsun. Acaba, fıtrat herkesi Zohrap Efendi gibi bir zekâ ile yaratmış mıdır? Ve öyle yaratmış olsaydı, Zohrap Efendi'nin zekâsının bir değeri kalır mıydı? Sanırım ki, kalmazdı. Demek ki, yaratılışta bulunmıyan bir eşitliği getirmeğe çalışmak muhal olan bir şeyle uğraşmak demektir. Fakat, farzediniz ki, şu muhal olan şeyle uğraşalım; farzediniz ki, bunu vücuda getirelim. Toplumda ya gayet barışçı olanların veyahut daha müthiş fikirde olanların tasavvur ettikleri gibi, beşerî sosyal ihtilâller ve inkılâplarla, şu arzu olunan servet eşitliğini yaratalım, ne olacaktır? Ne kazanacağız? Ve toplum içinde ne olacaktır? Bugün en zengin bir toplumun, dört beş yüz milyar frank raddesinde ve Fransa'nın umumî servetini fertlerine bölüştürdüğünüzde, her ferdin elinde o kadar küçük bir pay kalır ki, onunla ileri hiçbir adım atmak imkânı kalmaz. İşte, servet eşitliğinin doğuracağı sonuç! İnsanlar dünyada daima bir duygunun, bir emelin, bir saikin tesirile yaşarlar. O da, yarının bugünden iyi olmasıdır. Yarını bugünden iyi kılmıyacak, hayatın her gününü bir gününe eşit olan bir kararın toplum için hiçbir zaman faydalı olmıyacağından şüphe yoktur. Bu söylediklerim esas meseleye dokunmuyor, demeyin. Zohrap Efendi pekâlâ bilirler ki, esas meseleye pek yakındır. Fertler arasındaki servet eşitliğinin imkânsızlığından vazgeçtik, olsa bile, doğuracağı bir sonuç vardır ki, o da, emin olun bir felâket sonucudur. Evet! Sosyalizmle bugün dünyanın her tarafında ciddi surette uğraşanlar için yalnız asrımızın değil, medeniyetin bugüne kadar yetiştirmiş olduğu filozofların en büyükleri bile bu sonucun bir

gün husule geldiği takdirde sosyetelere getireceği felâketin, musibetin en büyük tufanlardan, muharebelerden, kıtallerden daha müthiş olacağını söylüyorlar. Buna da Spencer'i işhat ederim. Binaenaleyh, cemiyetleri bu kadar zararlı vartalara, bu kadar mühlik felâketlere götürecek olan bir şeyi elbette kabul etmek istemeyiz. Ve elbette şiddetli itiraz ederiz. Zohrap Efendi, biraz müstehziyane bir surette ortodoks mesleğinin yani liberal mesleğin, liberalizmin tarifini red ediyor... Biz öyle bir memleketiz ki, farz-ı muhal olarak, nazariyeleriniz doğru olsa bile, yine de bu memleket için uygulanabilir nazariyeler değildir. O sizin nazariyeleriniz toplumun büyük Devrimlere uğradığı memleketlerde mevki bulabilmiştir. Büyük endüstri ve fabrikacılık genişledikten sonra teşekkül etmiştir. Bizim memleketimizde öyle büyük sermayeler yoktur ki, onları yasaklamak, onların arasında eşitlik husule getirmek iddiasını ileri sürebilelim. Memleketimizde servetlerin doğmasını, servetlerin büyüyüp serpilmesini korumağa, onlara bütün gücümüzle muzahir olmağa mecburuz ki, memleketin umumî zenginliği artabilsin. Onları teşvik etmek de ancak ağır vergiler yüklemekle olur.

Zohrap Ef. - Bu, küçüklerin ezilmesi demektir.

Maliye Nazırı -Hâşâ! Ben küçükleri ezmek taraftarı değilim; ve bunu bütün kuvvetimle reddederim. Hiçbir zaman küçüklere düşman değilim. Çünkü o küçüklerdendir ki büyükler çıkacaktır. Ve, o küçük beş on paradandır ki büyük paralar milyarlar doğacaktır. (Alkışlar)...

Vartkes Ef. arkadaşımız dediler ki "Maliye Nâzırının geçen seneki nutku ile bu seneki nutku arasındaki büyük farkı görecek olursanız, bu sözleri söyliyen adamın aynı adam olduğunda tereddüt edersiniz." Vartkes Ef. hayret ediyor; benim hayret ettiğim bir şey varsa, o da, Vartkes Ef.'nin bu sözleridir. Ben ilk söylediğim sözden son söylediğim söze kadar hiçbir tenakuz eseri göremedim. Geçen yıl söylediğim sözler daha ziyade his ile söylenmiş ve duyguya hitap edilmiş sözlerdi. Bu yıl söylediğim sözleri daha ziyade mantıkla söylüyorum ve mantığa hitap ediyorum.

Zohrap Ef.'yi en sona bırakıyorum. Çünkü hasımların en müthişidir.

Progresif vergiden, Ferit Bey'in sorusuna karşı bahsetmiyeceğim. Onun tartışmasını Zohrap Ef. ile yapacağız. Hürriyeti biraz ihlâl eden her şey zararlıdır. Endüstri hürriyetini, ticaret hürriyetini, ziraat hürriyetini ihlâl eden, ona nakise getiren her şey zararlıdır. Fakat, bazı zararlar vardır ki sağladıkları malî menfaatler itibarile, geçici olarak kabul edilebilirler. Tekel de bu yoldaki zararlardandır. Bu yolda zararları bilerek, pek çok memleketler tekelleri kabul ediyoruz...

Benim nazariyeme göre: Medenileşme, uygarlaşma bir memleket halisinin daimi bir mutluluğa kavuşması, bir memlekette *en az çalışma* kanununun buyruğunu yürütmesi yani *en az emekle* çok iş vücuda getirilmesidir. Ben uygarlaşmağı böyle anlıyorum. Az emek harcıyarak, mümkün olduğu kadar fazla sonuç alınmasını istiyorum. Ben medenileşmeyi, ilerlemeyi öyle anlıyorum ve böyle anladığım içindir ki, daima temerküz lehinde bulunuyorum. Ve siz pekâlâ bilirsiniz ki, Zohrap Ef. (her bildiğinizi söylemeğe mecbur değilsiniz) bütün toplumların izledikleri kanun toplanma kanunudur. Yani, her şey daima büyük çapta yapılır: Çiftçilik, bankerlik ve özellikle endüstri. Ve ne kadar büyük çapta yapılırsa o kadar istifade edilir. Sizin mesleğiniz bizim bu nazariyelerimizi kabul etmez. Bizim nazariyelerimize göre, üretim ne kadar ziyade olursa, çiftçilik ne kadar büyük, fabrikacılık ne kadar büyük olarak yapılacak olursa, bu ekonomi kanunları o kadar hükmünü yürütür; ve bunlar ne kadar hükmünü yürütürse, sonuçlar da o kadar parlak olur. Üretim o kadar artar, eşyanın fiatı o kadar azalır. Eşya fiyatlarının ucuzlaması, insanlığın gelişmesinde, bir adım daha ileri atılması demektir.

Zohrap Ef. -Bütün nazariyelerinize katılıyorum; bir şartla.

Maliye Nazırı -Nedir?

Zohrap Ef. -Herkesin emeğine karşılık istifadesini sağlamak şartile.

Maliye Nazırı -Yine büyük nazariyenize geçiyorsunuz. Demin bana, progresif vergi meselesinde, "neden kaçamak yolu yaptınız" diyordunuz. Progresif vergi bahsinde sosyalist meselesini ben açmadım. Siz açtınız ve bunu açıkça söylediniz. Size teşekkür ederim. Bu *toplanma* ve

merkezleşme kanunu, zannettiğiniz gibi, küçük esnafı, küçük sarrafı, küçük köylüleri kaldırmış, harap etmiş değildir. Sizin mesleğinizin en büyük savunucuları tarafından serd edilen eserlere bakınız. Yayınladıkları istatistiklere bakınız. *Temerküz* kanununun en ziyade nümayan olduğu memleketlerde acaba küçük dükkâncıların sayısı azalıyor mu?

Zohrap Efendi -Azalıyor.

Maliye Nazırı -Hiç azalmıyor, Zohrap Efendi.

Zohrap Efendi -Fakat küçük dükkânların azaldığı istatistiklerle sabit.

Maliye Nazırı -Emeğin karşılığını almak istiyorsunuz. Ben iddia ediyorum ki, her zaman emek karşılığını alıyor. Bir memlekette ne kadar ziyade iş olursa, bir yerde sermayeler ne kadar ziyade hücûm edecek olursa, emekçiler de o kadar sefaletten kurtulur. Acaba, iş bulmayıp sefil ve sergerdan gezmek mi iyidir? Yoksa, emekçiler için, sermayelerin emri altında, çalışmak mı iyidir?

Zohrap Efendi -Kölelik şeklinde.

Maliye Nâzırı -Kölelik devrini insanlık çoktan geçirdi. Ben, Osmanlılar için, temenni ederim ki, en muazzam temennilerdendir ki bu memlekette mümkün olduğu kadar muazzam endüstri teşebbüsleri, ziraî teşebbüsler, nafia teşebbüsleri husule gelsin.

Zohrap Efendi -Kimin tarafından?

Maliye Nazırı -Kimin tarafından olursa olsun. Elverir ki, sermaye tarafından vücuda gelsin. Sermaye olmazsa hiçbir şey olmaz. Emek de büyük etkili bir müstahsil uzvudur. Fakat sermaye olmaksızın hiçtir. İşte, memleketimizde milyonlarca halkın emeği vardır. Ne oluyor? Bu emek heder oluyor. Çünkü kapital yoktur. Kapitalin girmesidir ki, bir memleketi medeniyete götürür. Her nereye kapital girerse, uygarlaşma kanunu da beraber girer. Çünkü, o kapital sayesinde, topraklar işler, o kapital sayesinde fabrikalar işlenir, o kapital sayesinde ticarethaneler yapılır.

Zohrap Efendi -Fakat, şartları var.

Maliye Nazırı - Ben de isterim ki, uygun şartlar yapılsın... Spencer'den bahsedişim yalnız bir cümle içindi. Demiştim ki, *sosyalizm bir gün hükümran olacak. Fakat sosyalizmin teessüsü beşeriyet için en büyük felâketler derecesinde ağır bir musibet olacaktır.* Spencer'in sözü buydu. Onun için Spencer'i işhat ettim. Ben, *yaşama savaşında en lâyık olanlar kalır* yasasına taraftar değilim. Yersiz yurtsuz adamlara acıdığımdan dolayı, onu reddederim. Spencer'in bu nazariyesini red etmekle adaletten ayrılmak gerekmez. Siz pek iyi bilirsiniz ki, iki büyük ahlâkî fazilet, iki büyük sosyal erdem vardır: Biri adalet, öteki de merhamet. Merhamet, daima bizim kalplerimizi titretir. Daima isteriz ki, insanlığın en küçük bir felâketi karşısında hepimiz müteessir olalım (alkışlar). Arzu ederiz ki, insanlığın herhangi bir ferdinin, cins ve vatan ayrılığı olmaksızın, uğradığı bir felâketten biz de eza duyalım. Bizim kalbimiz de ondan hissesini alsın. İnsanlar yekdiğerinin kardeşidirler. Fakat bizi bu hissiyata sevkeden yalnız merhamettir. Fakat, hiçbir zaman bu acıma duygusu bizi adalet kanunundan saptırmağa zorlayamaz. Hiçbir zaman şunlara acımak için bunlardan gasp ve müsadere gerektiğine beni inandıramazsınız. Sizin dediğiniz budur. Zenginleri ezeceksiniz. Zenginleri soyacaksınız. Başka hiçbir şey değildir (alkışlar). Fakat ben ne zenginin ne de fakirin savunucusuyum. Yardımlaşma kanununu biz böyle anlamayız. Yardımlaşma insanın en büyük faziletidir. Fakat, o yardımlaşma ne kadar yürekten gelirse, ne kadar duygudan gelirse, ne kadar herkesin kendi kesesinin merhametine şamil olursa, o kadar iyidir. Fakat, bir kere, yardımı, bu ahlâki yardımlaşma biçiminden çıkarıp bir Devlet kanunu ile, bir hükümet kanunu ile yapılacak bir kerteye getirirseniz, o zaman, yardımlaşmanın haysiyet ve şerefini kırmış olursunuz, bitirmiş olursunuz. Merhamet, fakirlere yapılacak olan şeylerle onların sefaletini azaltmaktır, hafifletmektir. Kendi kendimize yapılırsa iyidir, kendi kendimize yapılırsa ulvîdir, büyüktür, sehavettir. Fakat, kanun ile yapılırsa, onun kadrini küçültür.

Zohrap Efendi -Avrupa'da pek âlidir.

İsmail Paşa -Burası Avrupa değil! Türkiye, Osmanlı, Osmanlı!

Maliye Nazırı -Ben büyük servetlerin bir araya toplanması taraflısıyım. Söylüyorum ki, ben memleketimizde sermayelerin artmış olması taraflısıyım. Söylüyorum ki, ben memleketimizde küçük servetlerin, küçük paraların bir araya gelip iştirak etmeleri ve birleşmeleri taraflısıyım. Eğer bu şartlar içinde bana itimadınız varsa, âlâ (alkışlar). Evet, buna taraftarım. Bu mevkide bulunduğum müddetçe buna çalışacağım... Sermayeler, memleketimizde, bir araya gelsin ve kolaylıkla teşekkül etsin. Küçük sermayeler, halkın adeta birer ikişer liralık sermayeleri bir araya gelsin. O sermayeler toplanarak, topraklar işlensin, ekilsin, biçilsin. İşte, benim için ideal olan budur.

Sanayi taraftarı değilim. Bunu biliniz. Sözü söylerken bazı kelimelere çok önem veririm. Hiçbir zaman bu memlekette ileri gitmeyecek olan sanatları himaye gibi yapmacık bir vasıtaya ihtiyaç yoktur. Bunda ısrar ediyorum. Ve siz Zohrap Efendi, nasıl oluyor da sosyalist olduğunuz halde bunu tecviz ediyorsunuz? Himaye zenginlerde sosyalizm midir? Sosyalizm fakirlerin himayesidir. İnsaf ediniz, rica ederim. İnsafiyyûn, diyordunuz. En küçük bir himayenin sonucu eşya fiatının pahalanmasını intaç eder. Herhangi bir memlekette, bir maddenin fiatı pahalanırsa, o memlekette hayat güçleşir. Memlekete sokulacak eşyanın, sun'i vasıta ile, fiatlarını pahalandırdığınız vakitte, memleketin yaşayışını güçleştireceksiniz; ve bunun tepkisini bütün endüstride göreceksiniz. Bütün işçilerin mevkiini -bütün kalbinizle, kalbinizden taşan merhamet duygulariyle savunmak istediğiniz işçilerin mevkiini- kötüleştireceksiniz. Çünkü, üç kuruşa aldıkları şeyi dört kuruşa alacaklar ve bu suretle fazla bir kuruş vereceklerdir. Himaye ettiğiniz her bir sınıfta, halktan aldığınız her bir vergi iki parçadan mürekkeptir. Birisi hazineye girer, birisi de düşman olduğunuz zenginlerin cebine. Sonuç olarak yarı vergileri Hükûmetin kasasına sokacaksınız, yarı vergileri de zenginlerin cebine. Görüyorsunuz ki, ben sizden ziyade zenginlerin aleyhindeyim. Hakikatin taraftarı olmak gerekir, Zohrap Efendi! Ne zenginin taraftarı olmak gerekir, ne fakirin... Sizin pek güzel söylediğiniz gibi, siyasî mübareze vesaire hepsi ekonomik mübarezeden kaynak alır. Bütün devletlerin hayatı, bekası, menfaati hepsi ekonomik çı-

karlardadır. Bunu söylemek için bilgin olmaya ihtiyaç yoktur. Bu, herkesin bildiği bir gerçektir. Ben diyorum ki, en güçlü ulus, en muazzam millet mutlaka piyasaya en çeşitli eşya getiren, her şey istihsal eden, her şeyi yapanın iddiasında bulunan milletler değildir. Herhangi bir maddeyi öteki uluslardan daha ucuz, daha uygun şartlarda uluslararası ekonomi alanına çıkaran milletlerdir. İşbölümü insanlığın en büyük ilerleme unsurudur. Siz bugün avukatsınız. Avukatlıkla beraber mühendis olmak isteseydiniz, önünde saygılarımı sunduğum dehanızla beraber, eminim ki, muvaffak olamıyacaktınız. Çünkü, insan zekâsı buna elverişli değildir. Elverişli olmadığı gibi, tabiatın da istidadı bununla mütenasip değil... Ben ilk maddeleri resimsiz olarak sokuyorum, fiyatını ucuzlatıyorum. Bundan dolayıdır ki, hükümetin iktisadi siyaseti hakkında şiddetle sebat ve ısrar ediyorum. Size belki kanaat gelmiyebilir. Fakat, benim kanaatim tam ve vicdanidir ve şimdiye kadar hiç değişmemiştir. Büyük sermayelere mütevakkıf olan her şey için yabancı kapitale muhtacız ve muhtaç olmakla da bu memlekete en büyük faydayı sağlıyacağız. Biz, milletimiz için yabancıların sermayesini alınakla beraber diğer ilerlemeleri de arzu edenlerdeniz. Sermaye de öteki mallar gibi bir metadır, bir alışveriş işidir. O alışveriş işinde, ne kadar kâr edilmek ihtimali varsa, ne kadar kolaylık görülürse o alışveriş o kadar daha çok yapılır. Politik gücümüzü artırmağa, ekonomik nüfuzumuzu kuvvetlendirmeğe çalışalım. Bunlar, mütenasip olarak giderse, memleket için hiçbir muhatara, hiçbir tehlike göremem... Arzu ve ümit ederiz ki, bu seneki istikrazımızdan az gelecek sene istikraz edelim. Gelirimizin çoğalmasından faydalanalım... Biz, bu memleketin siyaset hayatına karıştık. Siyasete bu hayatta başladık ve bu hayatta ölmeyi arzu edenlerdeniz. Mebus olarak işe başladık ve inşallah mebus olarak ölürüz....

"Zohrap Efendi, kürsüde çare ile en ziyade uğraşan mebuslarımızdan birisidir. Gerek kendisine ve gerek hemen aynı fikirde bulunan Vlahof ve Varteks Efendilere müştereken cevap vermek isterim. Bu cevap varidatla ilgili müzakerelerimizin bir özeti olacaktır. Biz, Efendiler! Osmanlı bütçesini dengelemek için şimdilik yalnız bir çare bulduk ve o çareyi de Yüksek Meclisinize açıkladık: Temettü vergisi. Gümrük munzam resmi, petrol tekeli. Bunlara karşı bazı itirazlar ileri sürüldü

ve onların yerine başka vergiler konsun denildi. Vlahof Efendi'nin pek uzun tetkik ve tetebbu sonucu olan mütalaalarını kabul ve teslim ederim. Fakat kendilerinin özellikle bir noktaya dikkat nazarlarını çekmek isterim ki, o da, burada söyledikleri prensiplerin kendi prensiplerine külliyen muhalif, tamamen aykırı prensipler olması noktasıdır. Vlahof Efendi, zannetmeyiniz ki, bir hakaret, bir muahaza için söylüyorum! *Vlahof Efendi alenen, resmen sosyalisttir. Benim her fikre, bilhassa iktisadi fikirlerin kâffesine son derece saygım vardır. Sosyalist, komünist, liberal, her ne olursa olsun,* elverir ki temiz bir kalbten çıksın, hepsine hürmet ederim. Binaenaleyh Vlahof Efendi'nin sosyalist olmasını muahaza etmek şöyle dursun, bu kürsüde resmen itiraf ettiği için kendisine müteşekkir olurum. Fakat, nutuklarında, her yerde hükmünü yürüten ve etki yapan değişmez ekonomik kanunlardan bahsettiler. İktisat ilmi (yani politik ekonomi) bunu kabul eder. Fakat, değişmez kaideler sosyalizmde yoktur. Sosyalizmde zamana, mekâna, ırka, millete göre değişen değişici ve dalgalı kaideler vardır. Bundan ötürü, burada sarfettikleri prensibin kendi prensiplerine (sosyalist prensiplerine) muhalif ve aykırı olduğunu zikretmeden geçemiyorum...

Vasıtalı vergiler fukarayı binnisbe ziyade ezen vergilerdir. Bunlarda adalet yoktur, nisbet yoktur. Fakat bir kısmının tahsili kolaydır; bir kısmını da ödeyenler, farkına varmaksızın öderler. Hiçbir Devlet yoktur ki vasıtalı vergilerden vazgeçebilsin. Vasıtalı vergilerin gelirleri ziyade olanlar malî işlerde daha medenileşmiş, ilerleyici Devletlerdir. Bugün yapamazsak yarın behemehal bu vasıtalara başvurmak zorundayız...

Vlahof Efendi ile Dagavaryan Efendi, çiftçilerin mükellefiyeti ile şehirlilerin mükellefiyeti arasındaki nisbetten bahsettiler. Hakikaten doğrudur. Bize en büyük ürün veren, millet için en çok kanını döken, en çok çalışan; bir yandan toprakları imar için çalışan, öte yandan savaş meydanlarında hayatını feda eden köylülerin verdikleri şüphe yoktur ki, aldıklarından ziyadedir; ve şüphe yok ki, şehirlilerin verdiklerinden pek fazladır. İşte, o mükellefiyet yükünü biraz da şehirlilerin arkasına yükletecek olan vergi temettü vergisidir. Bununla beraber, onda da adalet tamamiyle muhafaza edilmemiştir. Dünyada tamamen âdil bir vergi yoktur...

Zohrap Efendi dediler ki *intikal vergisi* konursa gerçekten bütçemizin açığına pek büyük bir yardım edilmiş olur. Esasta müttefikiz, fakat neticede büyük ihtilâfımız var...

Yüksek servetliler her yerde pek küçük bir azınlık teşkil eder. Progresif vergi ile onlardan Hazineye yüksek bir şey almaktansa, büyük çoğunluktan azar azar toplamak daha uygundur. Çünkü servetlerin en büyük kısmı orta sınıfların, âdi sınıfların elindedir. Progresif vergi usulünde bunlar ya büsbütün muaf tutulacak veyahut gayet az ve önemsiz bir vergi verecektir.

Zohrap Efendi - (İstanbul)- Adalet noktasından!

Maliye Nazırı - Adalet noktası da tartışılmaya muhtaçtır...[38]

Ferit Bey-progresif vergi

Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Kütahya mebusu Ferit Bey, sosyalist mebusları -bazı mesleklerde ve bir noktaya kadar- destekliyenler arasındaydı, progresif vergi meselesinde, Vartkes ve Zohrap Efendilerin yanında yer alıyordu. Müterakki verginin esası hakkında onların tekliflerine tamamile katılıyordu:

- Bir memlekette -diyordu- herkes fedakârlıkta eşit olarak yaşarsa, o zaman memlekette adalet ve vergilerde eşitlik vazedilmiş demektir.

Ferit Bey'e göre:

Vergilerin her birinde birçok haksızlıklar görülür. Fakir halk, olağanüstü tekâlif altında ezildiği halde; daha yüksek, oldukça refah halinde bulunan kimseleri bir yana bırakır. Meclis, umumî bir ekonomi politikası ittihaz etmelidir.

Bendeniz, -diyor Ferit Bey- Maliye Nâzırımızın fikirlerine kat'iyyen iştirak edemiyeceğim. Alınız size bir sosyalist daha diyorlar. Bendeniz söylerim ki, kat'iyyen sosyalist değilim. Ve sosyalistliğin, iştirakiyyûnun mesleğine iştirak etmek taraftarlarından da değilim. Esasen, incelenecek

---

38 Gerek sosyalist Osmanlı mebuslarının meclisteki konuşmalarını, gerekse Maliye Nâzırı Cavit Bey'in cevabını, Meclis-i Mebûsan'ın İçtima zabıtnâmelerinden (42-44) aktarıyor; ve, üsluba dokunmamakla beraber -umumiyet terkipleri parçalayarak- Osmanlıcayı biraz sadeleştiriyoruz.

olursa, sosyalistlikte vergi yoktur. Onların görüşü tekmil araziyi zaptetmek, endüstri vasıtalarını ele almak ve bu suretle vergi bırakmamaktır (gürültü). Bu suretle, meseleyi iştirakiyyûn mesleğine doğru sevk ederek, mecrasını değiştirerek bir tarafa atmak gerekmez.

Zohrap Ef. - *Insafiyyûn* deyiniz de anlaşılsın. Ben bundan sonra böyle diyeceğim.

Ferit Bey, sosyalistlerin istediği biçimde progresif vergiyi değil, mutedil surette progresif veya mütedennî vergi istiyordu. Vergi sisteminin başka türlü onarılacağına inanmıyordu. Nisbî usulü red ediyordu, "Progresif usul her yerde yoktur. Bu sosyalist usulüdür" diye itiraz edenlere karşı da söyle diyor:

- Bu itiraz doğru değildir. Şimdiye kadar medenî memleketlerin hiçbirisinde sosyalistlerin tamamen Hükûmet idaresine gelerek işleri çevirdiklerine dair bir örnek bilmiyorum. Fakat, yine bu uygar memleketlerin çoğunda progresif vergiyi görüyorum. Maliye Nazırı progresif vergi usulü bulunmıyan yeni bir medenî memleket mevcut olduğunu gösterecek olurlarsa, kendilerine teşekkürlerimi sunarım.

Ferit Bey, Meşrutiyetin ilânından sonra, politik özgürlüğe kavuşulduğunu, fakat ekonomik özgürlüğe kavuşmanın önemli olduğunu belirtiyor; ve şöyle diyordu:

- Eğer biz her reform teşebbüsünde "yabancılar acaba bize sermaye verecekler mi?" diye telâşa kapılacak olursak, o zaman yaşamak için daima yabancıların gönderdiği ilâçlara muhtaç bulunan sıska çocuklar gibi yaşayarak, daima hor ve hakir olacağız. Ne maliyemizi ıslâh edebileceğiz, ne de bütçemizde denge kurabileceğiz. Kendi menfaatlerimize karşı, diğer Devletlerin çıkarlarını asla tercih etmemek, kendi malî ve ekonomik menfaatlerimizi üstün tutmak zorundayız...

Türkiye Sosyalist Fırkası ve Marx, Lassale, Jaurès

Mütarekede kurulan *Türk Sosyalist Fırkası*, Partinin fikirlerini yaymak üzere, *İdrâk* gazetesini çıkarmış; bu gazetede bir bildiri yayımlanmış ve programını ilân etmişti.[39]

Gazetenin sahibi Hüseyin Hilmi (İştirakçi Hilmi) idi. Başlığı Türk ve Lâtin harfleriyle dizilmiş olan İdrâk'ın (*İdrak*) bir yanında, zenginlik fakirlik tezadı, meşhur atasözü ile, şöyle belirtiliyordu:

"Biri yer biri bakar
Kıyamet ondan kopar"

Bunun karşısında, İslâmiyetin zekât prensibine dayanılarak, zenginin servetinde fakirlerin de hakkı olduğu bir âyetin meali şu ibare ile sunulmuştu:

"Ağniya servetinin kırkta biri fukaranın hakkıdır."

Altta da şu mısralar göze çarpıyordu:

Anlamam, dinleyemem, başkaca bir telkîn
Milletim nev'-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemîn

Türkiye Sosyalist Fırkası, bu suretle antikapitalist, İslâmcı ve enternasyonalist bir hüviyyet taşıdığını halka açıklamak istiyordu.

İlk sayının başyazısında şu satırları okuyoruz:

"Memleketimiz ezeli bir sosyalist memleketidir. Şer'i mübîn-i Ahmedî ise esasen ahkâm-ı münifesile bir sosyalist düsturudur. Ve bu düstûra tamamen riayet olundukça ahkâm-ı şer'iyye beynelhak muta' kaldıkça bu millet refah içinde yaşamıştır."

Partinin görüşünü yansıtan yazara göre:
Türkiye, ezelden beri, bir sosyalist ülkesidir ve şeriatın hükümleri

---

39 O sıralarda, "eski **Osmanlı Sosyalist Fırkası**'ndan arta kalan bir zümre tarafından kurulan Türkiye Sosyalist Fırkası hiçbir alâka bulamıyordu." (**Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi**, s.14)

bir sosyalist düsturudur. Müslüman Osmanlı İmparatorluğunda, şeriat hükümleri yürürlükte idi ve sosyalist düsturuna uyuluyordu. Bu sebepten, millet bolluk ve mutluluk içinde yaşamıştı. Demek, sosyalist şeriat hükümleri uygulanırsa, memleket yine bolluğa ve mutluluğa kavuşabilecektir.

Görülüyor ki, İslâmiyetle sosyalizm ayrı ayrı meslekler olmaktan çıkıp iyice kaynaşıyor ve tek bir doktrin haline geliyor. Bu tez orijinal olmaktan uzaktı; ve Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın, daha önce *İştirâk*'te ileri sürdüğü tezin tekrarından başka bir şey değildi. Parti, adını ve programını yenilemiş, fakat, İslâmiyet ve sosyalizm meselesindeki görüşünü muhafaza etmişti.

İdrâk'in Başyazarına göre:

"Amele ve işçi sınıfı sermaye sahiplerinin elinde adetâ oyuncaktı. Tüccar, esnaf ittifak edip bahusus bu harp senelerinde hunrîzâne ihtikar yaparken, aldığı beş on kuruş gündelikle geçinemiyen amele, her sızlandıkça düçâr-ı hakaret, her yalvardıkça giriftâr-ı ceza oldu...

İttihat ve Terakki Hükûmeti amelenin hasm-ı cânı idi. Çünkü o çetenin avenesinden birçoğu Beytülmâlin parasını çırparak, köyleri, kasabaları soyarak sermaye sahibi olmuş; fabrikalar, tezgâhlar, tarlalar, çiftlikler bütün yârânının eline geçmişti. Orada bir dilim kara ekmeğe çalışan amelenin, rençberin hâlinden şikâyete ne hakkı olabilirdi? Binaenaleyh teşekkülü arzu olunan sendikalar yerine Esnaf Cemiyetleri teşekkül etti. Ve bu Cemiyetler işçilerin değil sermayedarların lehine çalıştı. Mal sahibi zengin, amele fakir oldu. Mütarekenin akdine ve hattâ kısa bir müddet sonraya kadar koca Türkiye'nin mukadderatına musallat olan İttihât ve Terakki belâsı herkesin hakkı gibi amelenin de hakkını bu suretle daima ezdi ve bugünkü sefalet hep o yadigârların yadigârıdır."

Bir de Partinin bildirisine göz atalım. Bu Bildiri (Beyanname) bize Partinin niçin kurulduğunu anlatıyor. Yoksulluk ve felâkete tez elden kesin çare bulunmalıdır -diyor-; sosyal felaket çağdaş toplumun mülkiyet usulünden ve ekonomik biçimden doğmaktadır. Adalet ve insanlığa aykırı olan bugünkü ekonomik durum düzeltilip değiştirilmeli, üretim vasıtaları sosyalleştirilmelidir. Gerçek eşitlik kurulmalı, fakir

halk iyi geçim şartlarına ve mutluluğa kavuşturulmalıdır. Sosyalizm bir ahlâk ve politika doktrinidir. Esasen, İslâm dini sosyalizmin prensiplerini açıkça belirttiği gibi, Türk geleneklerinde de birçok sosyalist fikirler vardır. İşte, Parti bu yüce mesleği yükseltmek amaciyle kurulmuştur.

"Bugün her yerde, ve bahusus memleketimizde sefalet ve felaket-i beşeriyye o kadar tezayüd etmiştir ki, buna kat'i ve ser'i bir çare bulmak lâzım geliyor.

Bu felâket-i içtimaiyye, her şeyden evvel, cemiyyet-i hâzıranın kabul ve tatbik ettiği usûl-i mülkiyet ve şekil-i iktisâdîden mütevellittir. Biz bu kanaatle hareket ederek, adalet ve insaniyette mugayir olan hâl-i hâzır-ı iktisâdîyi tashih ve tebdil etmek ve ancak vesaiti ve istihsali içtimaî bir hâle irca suretiyle hayât-ı beşer-î kabil-i tahammül bir hâle ifrağ eylemek istiyoruz.

İnsanlar arasında müsavât-ı hakikiyye temin etmek, ve fukarây-ı ehâliyi refah ve saadete isal eylemek gibi bir fikri ulvîyi ihtiva eden mesleğimiz aynı zamanda bir âkide-i ahlâkiyye ve siyasiyyedir.

Din-i mübin-i İslâm da, sosyalizm esasatını sarahaten tesbit etmiş, Türk an'anâtı da birçok sosyalist fikirleri muhtevi bulunmuştur.

Şimdiye kadar memleketimizde ihmâl edilen bu meslek-i ulvîyi îlâ etmek maksadile Türkiye Sosyalist Fırkası teşekkül etmiştir."

Partiyi kuranlar, memleketin durumunu, çevrenin icaplarını ve halkı göz önünde tuttuklarını söylüyorlardı:

"Faaliyetimizi, memleketin vaziyetini, muhitin icabâtını, halkın zihniyet ve şahsiyetini kâle alarak tanzim ve tesbit ettik."

Reformlar gerçekleştirilecek, Çalışma Bakanlığı işsizlere iş bulacaktı:

"Programımızda mezkûr olan ıslâhât-ı umumiyenin tahakkukuna şiddetle çalışarak, bilhassa 'Amele ve Mesalih Nezareti' ihdası ile, işsizlere iş bulmak vazifesinin hükûmetçe kabulüne gayret edeceğiz."

Karaborsayı ve rüşveti kaldırmak, Devlet idaresine adalet ve doğruluğu yerleştirmek, milletin malını karaborsacı denilen alçak milyonerlerden geri alarak muhtaçlara dağıtmak gerekiyordu:

"Fakat her şeyden evvel, memlekette, idare-i sâbıkanın tesis ettiği ihtikar ve irtişayı ortadan kaldırmak, idare-i Devletin her sahasına ve adalet ve istikamet esaslarını yerleştirmek, saniyen hakikî devre-i adalet küşad ederek kahr-ü tedmir politikası neticesi olarak icra edilen bilcümle seyyiatı itina ile tetkik ve mes'ullerini şiddetle tecziye etmek lâzımdır.

Hususile Harb-i Umûmî esnasında ihtiyacât-ı mübremeden olan eşya fiyatlarını en denaatkârâne tedbirlerle yükselterek zavallı milletin servetini gasp eden ve bugün milyonlara malik olan muhtekirlerden emvâl-i milletin istirdadı ve muhtâcîne tevzii iktiza eder."

İşçilerin ve yoksulların çıkarlarını düşünen Sosyalist Parti yiyecek ve mesken sağlamaya, gündelikleri artırmaya çalışacak; zâlimlerin, gasbedicilerin ve rüşvet yiyenlerin karşısına dikilecektir:

"Hülâsa, Fıkramız, işçi ve fakir halkın menafiini düşünerek pek vahim bir şekil alan iaşe ve iskân hususlarının en âcil ve en muvafık tedbirlerle teminine, işçilerin ücret-i yevmiyelerinin tezyidi ile vesait-i maişetlerinin tehvinine çalışacak, ve bundan böyle her zulme, her gasba, her irtişaya olanca mevcudiyetile mâni' olacaktır."

Birinci Cihan Savaşı'ndan sonra yayınlanan *İdrâk* gazetesi de, İkinci Meşrutiyet yıllarında çıkan *İştirâk* dergisi gibi, eklektik bir yayın organı idi. *İdrâk*, bir yandan yukarda aktardığımız fikirleri ileri sürerken, bir yandan da Marx, Lassale ve Jaurès'ten bahsetmeği unutmuyor; bu ünlü sosyalistlerin izinde yürüdüğünü ve yürümek gerektiğini anlatmak istiyordu. Gazetenin birinci sayısında, sosyalizmin kurucularından Karl Marx ve Lasal ele alınmakta; üçüncü sayısında büyük Fransız sosyalisti Jores için yapılan gösteriler söz konusu edilmekteydi. Sosyalistlerin babası Jores'in resmi ve ölüm sahnesi de verilmişti. İdrâk, ayrıca dördüncü sayısını, 1 Mayıs münasebetiyle, Jores'in ölümsüz hâtırasına armağanlamıştı.

Bunları, sırasıyla gözden geçirelim.

"Sosyalizm Müessislerinden Karl Marx ve Lasal" başlıklı yazıya göre, Marx ve Lasal, Fransız sosyalistlerinin çömezleridir. Her ikisi de bilgin

ve allâmedir. Bunlar, teorilerini realitelerin üzerine kurmuşlar, fikirlerini ekonomiden almışlardır. İnsan toplumu bunların koydukları meslekle övünmektedir. Bütün insanlığın takdir ettiği bu iki dâhi bugünkü sosyalizmin gerçek kurucularıdır:

"1860 tarihlerine doğru, sosyalist fikir ve cereyanları, en ziyade inkişaf bulduğu Fransa'da, sönmeğe başlamıştı. 1848 İnkılâbını müteakıp, Fransa'da mevki-i iktidara geçen sosyalist fikirli birçok ricâl, fikirlerini tatbik etmeğe başlamışlar ve neticede muvaffakiyetsizliğe dûçar olmuşlardı. Şu hal karşısında mesleğin idame-i hayatı için, yeni bir kuvvet keşfetmek, mesleği daha ilmî, daha metin esaslara istinat ettirmek lâzım geliyordu.

Filhakika bu fevkal'âde müşkül vazifeyi harikulâda denecek bir tarzda ifaya muvaffak olan iki zat yetişti: Karl Marx ve Lasal.

Bu iki zat, Fransız sosyalistlerinin telâmîzindendirler. Her ikisi de burjuva sınıfına mensup gayet iyi tahsil görmüş, hele âlem-i iktisada mütebahhir, âlim kimselerdi. Nazariyelerini hissiyat ve desatîr üzerine değil, ef'âl ve hakayik üzerine bina ediyorlar; fikirlerini mantıktan, felsefeden ziyade, iktisaddan, istatistikten ahzediyorlardı.

Vaz' ve tesbit ettikleri meslek, bugün cemiyet-i beşeriyenin mabihül'iftiharıdır. Yalnız sosyalistler değil, bütün beşeriyet bu iki dâhiyi takdir ediyor. Bu iki zat bugünkü sosyalizmin hakikî müessisleridir."

"Büyük Bir Fransız Sosyalisti" başlıklı havadis yazısı, Jaurès'in ölüm sahnesini tasvir eden resmin altına şunları yazmıştı: "Fransız Sosyalist Fırkası rüesâsından ve cihanın en büyük hâtiplerinden Jan Jores."

Yazıyı aynen alalım:

"Fransa'da sosyalizm cereyanını en amelî bir şekil ve vaziyete ifrağ ederek mezkûr Fırkanın riyasetini ihraz eden meşhur Jan Jores Harb-i Umumî'nin iptidalarında Vilen nâmında biri tarafında katledilmişti. Ahîren, dört senelik bir sükûttan sonra Paris'te cereyan eden muhakeme neticesinde Vilen'in beraetine karar verilmişti. Fakat son aldığımız Avrupa gazeteleri bu münasebetle yalnız insanlık muhabbetiyle ve adalet ve hak aşkiyle tebcîlen Paris'te pek büyük nümayişler

yapıldığını ve bu nümayişlere sosyalist bayraklarını taşıyan üç yüz bin kişinin pek hararetli bir surette iştirak eylediklerini yazıyorlar. Biz de, Fransızların olduğu kadar bütün cihanın hörmet ve tekrim ile yâd eyliyeceği bu muhterem "Sosyalistler Babasının" bir resmini derc ediyoruz. Resmin bir köşesinde zavallı Jores'in ne suretle katledildiği de vâzıhan gösterilmektedir."

1 Mayıs'ı sosyal doktrinin büyük bayramı sayan Türkiye Sosyalist Fırkası (Türkiye Sosyalist Partisi), *İdrâk*'in 1 Mayıs 1919 tarihli sayısını -biraz önce söylediğimiz gibi- Jaurès'in hâtırasına armağanlamıştı. Parti organı olan *İdrâk*, Jaurès'i bütün insanlık dünyasının övündüğü bir deha olarak kabul ediyor; şahsiyetini belirtmeğe çalışarak, muhakeme esnasında dinlenen tanınmış bazı şahitlerin ifadelerini özetliyerek sunuyordu:

Jores

"Fransız sosyalizminin mübdi, ve nâzımı olan Jan Jores yalnız kendi memleketine, kendi Fırkasına değil, belki bütün âlem-i insaniyete fahr-ü şeref bahşeden dehalardan birisi idi. Kavanîn-i mevzua-i içtimaiyenin; ahvâl ve icâbât-ı siyasiye ve iktisadiyenin tevlid ettiği gayr-i kabil-i tahammül şeriat içinde en müellim sefalet ve mahrumiyetlerin kahhar savletlerile çırpınan zavallı insanlar, nazarlarını ve ümitlerini Jores'in pâk ve necip nasiyesi üzerinde temerküz ettiriyorlar; onun vakur ve pür'azim şahsiyetinde bütün cerihaları için bir medet ve şifa menbaı buluyorlardı. Jores; mesleğinde gösterdiği sebat ve metanet, efkâr-ı ahlâkiye ve insaniyesindeki salâbet, vukuf-i ilmî ve tecrübîsi ile muhalifleri arasında bile temîn-i hürmete muvaffak olmuş bahtiyarlardandı. Fransa, harbin bütün gavailine rağmen, tamam beş sene bu nesip evlâdının ziyaına ağladı. Onu, onun gördüğü hizmetleri unutmak şöyle dursun her vesilede tekrar ile tebcil ve takdis eyledi. Jores'in metin ve ulvî sadası bütün haksızlıklara; bütün içtimaî müsavatsızlıklara karşı aynı heyecân-ı necbinane ile isyan ediyor ve nutuklarında beşeriyet-i muztaribe ve sefilenin yekûn-i âlâmını derin bir vecd ve merhamet ile ağlıyordu. Cemiyet-i insaniyyenin refâh-ı müstakbelini salâh-ı içtimaî ve iştirâkîde gören her fert için Jores'in lâyemût hâtırasını hörmet ve ta'zim ile tekrar etmemek ihtimali yoktur."

Yeryüzünde içtimaî müsavatsızlığın tevlid ettiği sefaletler; açlık ve yoksulluk içinde kıvranarak solan ve ölen beşer kitleleri; en zâlim tegallüb ve tahakkümlerin savleti altında ezilen ve kırılan biçâreler var oldukça, şüphe yok ki Jores'in feryâd-ı hakkı yeni bir hadîs-i teselli olarak takdir edilecek ve insaniyet Jores'le beraber kendi feyyaz muhitinde bu kadar müstesna bir deha ibda eden Fransa'ya karşı da sarsılmaz bir minnet ve şükran hissi perverde eyliyecektir.

Dünkü nüshamızda söylemiş olduğumuz veçhile Jores'in katil-i habîs ve menhusu olan Vilen'in muhakemâtı cereyan ederken bilmünasebe bazı şehadetlere müracaat edilmişti: Fransa'nın ilmen ve fennen en yüksek ve en mümtaz tabakalarına mensup olan bu şahitlerden bazılarının ifadelerini bervech-i âti telhîsen tercüme ederek gazetemize derc ediyoruz.

Her birisi Fransa ve hattâ cihan hayât-ı fikrî ve ilmisinde pek büyük mevkiler ihraz etmiş olan bu şahitlerin ifadâtı -sosyalizmin hem bir üstad hem bir müridi olarak- dâr-ı ukbâya intikal eden Jores'in ve binaenaleyh onun tarafından takip edilen içtimai gayelerin mahiyyet-i necibâneleri hakkında kari'lerimize kâfi bir fikir verecektir:

Sart âyânı Mösyo Döturnel Konstan'ın hitabesinden:

"Jores bir hayalperver değil belki sağlam bir gaye takip eden bir insandı. Fransa'yı sevdiği ve Fransa'nın temsil eylediği yüksek medeniyeti tehlikeye düşürmek istemediği için daima sulh lehinde mev'izeler irad ediyor ve bilhassa Almanları böyle bir harbden tahzir ediyor ve bu harbin umumî bir mahiyet kesb edeceğini, bir ihtilâl-i müdhiş ile neticeleneceğini ve bunun ezcümle Almanlar hakkında iyi neticeler vermiyeceğini iddia ediyordu. Bu büyük adamda en ziyade şayân-i dikkat olan cihet fevkalâde samimiyeti idi."

14'üncü Daire Mebusu Mösyö Brak'ın nutkundan:

"Jores'i daha Lui lö Grand Mektebinde bulunurken tanıyorum. O zaman bile ateşin ve beliğ bir hâtib olduğu görülüyordu. Mensup olduğum Sosyalist Fırkasına iltihak eylediği zaman hepimiz böyle cevvâl ve faal bir zekânın muzaheretini kazandığımızdan dolayı derecesiz sevinmiştik. Jores'in avam arasında ne derece büyük bir hörmet ve

muhabbet kazandığını anlatmak için şu vak'ayı zikredeceğim: Mumaileyhin katledildiği geceydi. Bir ziyafetten avdet ederek bulvarlardan geçiyordum. Gözüme *Bone Ruj* gazetesi ilişti. Bu gazete büyük harflerle Jores'in katlinden bahsediyordu. Buna inanmadım ve nabemehal bir lâtife zannettim. Lâkin bu esnada tanıdığım bir arabacı gözleri yaşla dolu olduğu halde bana doğru koştu ve heyecandan titreyen sadasiyle: "Ah Mösyö Brak! Bize neler yaptılar? Jores'imizi öldürdüler!" dedi. O zaman düşmanın nâgihânî tecavüzât-ı havaiyesine karşı ufukları tarassut eden projektör ziyalarına baktım ve "Fransa'nın ve insaniyetin mukadderatına nigehban olan pek müteyakkız bir gözü kör ettiler!" dedim.

Sorbon ve Ulûm-ı Siyasiye Mektebi Muallimlerinden Mösyo Levi-Brül'ün şehadetinden:

"Tabiat bilhassa Fransa'da pek müstesna kabiliyetler, pek muktedir insanlar, dahîler yetiştirmiştir. Fakat maalesef bunların içinde Jores'e benziyenler azdır. Jores kadar salâbet-i fikir ve terbiyeye malik insanlara hemen hiç müsadif olmadım. Jores her şeyi okumuş ve hafızasına nakşetmişti. A'sâr-ı kadîme ve hâzıranın ilmî, edebî iktisadî ve siyasî hiçbir hâdisesi yoktu ki o kuvvetli dimağa hakkedilmiş olmasın. Aynı zamanda fevkalâde bir kudret-i sa'y sahibi idi.

Bu şayân-ı hayret insan her zaman duçâr-ı zulüm ve teaddî olmuş efrâd ve cemiyyâta zahir idi. Fen ve insaniyetin nihayetül'emir ihraz-ı galebe edeceğinden kat'iyyen emin bulunuyordu. Tefekkürâtı ve gayeleri daima ve pek ziyade ulvî idi. Hiçbir fikr-i süfliyyetin çirgâplarına temas etmezdi. Tahmin ve tasavvurun fevkinde gayrendîş idi. Menafi-i zatiyesini hiç düşünmezdi. Bütün arkadaşları gibi o da pek parlak bir Hükûmet kürsüsünü işgal edebilirken bir fikr-i ulvînin müdafii kalmayı bu irtikaların hepsinden daha şerefli gördü."

Sorbon Darülfünunu "Fransa İhtilâli" Müderrisi
Mösyö Olar'ın nutkundan:

"Jores ihatalı bir feylesof, metin bir siyaset ve iktisatşinâs olduğu kadar yüksek bir müverrihti. Fransa İhtilâli hakkında yazmış olduğu eser bunun en parlak bir delilidir. Jores alelekser bizimle beraber çalışır

ve bu yorucu ve müşkül tarîk-i sa'y ve tetebbuda bizi irşad ve tenvir ederdi.

Eğer Jores katledilmemiş olsaydı hiç şüphesiz onun sadası da Alman cinâyâtını takbih için yükselen reisicumhur Vilson'un sadasına karışacaktı. Eğer Jores katledilmemiş olsaydı eminim ki harp daha az devam edecek ve fikr-i insaniyet daha kolaylıkla ihrâz-ı galebe eyliyecekti."

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın ilk broşürü

Türkiye Sosyalist Fırkası, görüşlerini yaymak ve işçileri uyarmak için, 1920'de, broşür yayınları da yapmıştı. İlk broşür *En Büyük Kuvvet* adını taşımaktadır. Cep kitapları boyunda 16 sayfalık bir broşür.[40]

Broşürün yazarı "Maksadımız Nedir?" diye soruyor; ve amacını şöyle açıklıyor:

"Eczanelerde satılan ilâçlar hastalıklara deva olduğu gibi, kütüphanelerde satılan kitaplar da insanların cehaletine bir deva olmak gerekir. Oysa, paraca fakir olan işçi, cehaletin de son tabakasında bulunduğu halde, bütün Babıâli kitapçılarını dolaşsa, *derdine deva olabilecek tek bir kitap bulamaz.* Hocaların okudukları ilim kitaplarından başka, asıl halkın elinde dolaşan kitaplar; -umumiyetle- bayağı, pis, sevda yahut cinayet ve zabıta romanlardır. İşçi bu fena kitapları okumaktan sakınmalıdır. Çünkü bu kitaplar, adamı eğlendirmek bahanesile, iyice zehirler ve aptallaştırır. İşçi öyle bir şey okumalı ki, kendisine her gün yeni fikir versin, aklını açsın, ona ilerlemek ve kuvvetlenmek yolunu göstersin.

İşte, *Türkiye Sosyalist Fırkası*, işçinin bu ihtiyacını sağlamak için, doğrudan doğruya hayat meselelerinden bahseden, gayet sade yazılmış, küçük, ucuz broşürler yayınlamağa karar verdi. Eminiz ki, bütün arkadaşlar bu teşebbüsü takdir edecekler; ve çıkacak broşürleri seve seve okuyacaklardır."

Broşürün birinci bölümü "Çalışanlar Kimdir?" başlığını taşıyor:

---

40 Şems Matbaası, İstanbul.

"Ben bir irat sahibi değilim. Bir aylıkçıyım. Çalışmanın değerini iyi bilirim. Gündelikte çalışan ve daha yorucu işler gören işçi şüphesiz bunu benden daha iyi bilir.

Bizim gibi çalışarak ekmeği kazanan adamlar için çalışmanın anlamını iyice, derince anlamak kadar önemli bir mesele olamaz.

Acaba eli, ayağı yahut aklı, dili ile bir iş gören adamların hepsine *çalışıyor* diyebilir miyiz? Zannetmem. Dağda eşkıyalık eden; şehirde, köyde hırsızlık eden adam bu işi çok defa yorularak, bir kuvvet harcayarak, hem canını tehlikeye koyarak yapar. Ama yaptığı iş *çalışmak* değil, *çalmaktır*. Yeşil örtülü masa üzerinde, kumarbaz sabahlara kadar uğraşır. Borsacı da, bütün gün, boğazı tıkanıncaya kadar bağırır. Bununla beraber, bunların yaptıkları işe *oynamak* denir; *çalışmak* denmez. İstikraz akdederken bankerlerle uyuşup elaltından komisyon alan Maliye Bakanının, eksiltmede, bezirgânlarla çıkar karşılığı uyuşan Levazım Müdürünün yaptığı bu işe çalışma, *emek harcama* diyebilir miyiz? Bunlar, tam anlamiyle, bir dalaverecidir. Ticaret işlerinde de dalavere yapanlar pek çoktur. Bunlar, piyasadan fazla para çekmek için, fırsat kollarlar; türlü türlü dolaplar çevirirler; yalanla, dolanla ceplerini doldururlar. Yaptıkları işin yalnız kendilerine faydası dokunur.

Esasen, beşer onar kuruş biriktirmede cepleri doldurmak kabil değil ki! Asıl zenginlik ya dalaverenin, ya hırsızlığın veya muharebenin ürünüdür. Kolile veya kafasile çalışarak yaşayan adam yiyip içmeyip birkaç kuruş ayırsa bile, ya bir hastalıkta, ya bir düğünde hepsini harcar, veyahut olsa olsa, çoluğunu çocuğunu barındıracak bir evceğiz satın alır, kira belâsından kurtulur. Çalışanların zenginliği bundan ötesine varamaz.

Görüyorsunuz ki, hayatta iki türlü iş görmek vardır. Birincisinde, yalnız kendisi faydalanır. Böylece zengin ve milyoner olmak mümkündür. Fakat vicdan bu gibi adamları *çalışanlar* sırasına koyamaz. Böylesine hırsız der, eşkıya der, dalavereci der, oyuncu der, madrabaz der. Aylıkçılar, gündelikçiler ise gördüğü iş karşılığı, topluma ve insanlığa yaptığı iş karşılığı, geçimini sağlar. İşte, bunlar *gerçekten çalışanlardır*. Topluma yararı pek küçük, kazancı ise pek büyük olan işler, meşrû değildir. Haklı ve meşrû işler, umuma yapılan önemli bir hizmet

karşılığı özel ihtiyaçlarını sağlamağa yetecek bir ücret getiren işlerdir ki, sanatlarile, bilgilerile, kol veya kafa güçleriyle, namuslu ve aralıksız bir çalışma ile bütün toplumu, bütün insanlığı besliyor, giydiriyor, okutuyor, seyahat ettiriyor, malını taşıyor, evini yapıyor, ziynet altınlarını ve elmaslarını işliyor. Evet; köylü, işçi, öğretmen, mühendis, memur, bakkal, kasap, fırıncı, dükkâncı, -kısaca, insanlığı maddeten ve mânen yaşatan, namuslu bir iş gören insanlar- *gerçek çalışanlardır.* Ötekiler ise, *çalışanların zararına yaşayan parazitlerdir*. Bunu iyice bilmek gerek."

İkinci bölümün başlığında şu soru yer alıyor: "En Büyük Kuvvet Kimdedir?" Broşürün yazarı soruyu şöyle cevaplandırmaktadır:

"En büyük, en önemli kuvvet hayat kuvvetidir.

Bakınız: Giydiğiniz elbiseyi vücuda getirmek için, ilkin, köylü uğraştı. Pamuğu, yünü hazırladı. Bu pamuk yahut yün, birçok elden dolaşarak, fabrikaya gelince, sanat sahibi birçok işçiler onu iplik haline koymak için çalıştılar. Aynı yerde yahut başka bir fabrikada, diğer birtakım işçiler o iplikle kumaş dokudular. Sonra, terzi bu kumaştan, vücudunuza göre, bir elbise yaptı. Oturduğunuz evi kalfa, duvarcı, dülger vesaire denilen birtakım adamlar yapmadı mı? Sokağa çıkalım: Şehir içersinde kaldırımları, şehrin dışarsında şose yollarını yine işçiler yaptı. Büyük caddelerden geçen tramvaylar, arabalar, otomobiller, fabrikalar da, bizim gibi gündelik ve aylıkla çalışan bu sanatları bilen adamlar tarafından yapılıyor. İnsanları dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar nakleden, malları her tarafa taşıyan vapurlar ve şimendiferler de, tersaneler de ve büyük tezgâhlar da -günde, haftada veya ayda- birkaç kuruş ücretle çalışan, sanat sahibi adamların ürünüdür. Hiç, hiç bir şey yoktur ki, işçilerin ve ekseriya gündelikçi, haftalıkçı ve aylıkçıların eseri olmasın.

Şimdi siz, bir vapura binip dünyayı dolaşın: Medeniyet ve mamuriyet olarak her ne görürseniz, bizim gibi ücretle çalışanlar tarafından yapılmıştır. Çalışan -işçi olsun, mühendis olsun, kâtip olsun- herhalde bir kuvvet harcar. İşte bu kuvvet insanın kendisinde bulunan hayat kuvvetidir. Çalışanlar hayatlarını harcıyor ve bütün şeyler bu sayede meydana geliyor. Daha doğrusu, bütün uygarlık dünyası türlü türlü

biçimlere girmiş, katılaşmış, heykelleşmiş bir insan hayatıdır. Ve bu katılaşan, heykelleşen, türlü türlü biçimlere giren hayat da yalnız *çalışanların* vücudundan çıkmıştır.

Görülüyor ki, kuvvet insandadır. Fakat, şunu da bilmeli ki, her insan kuvvetini feda etmez. Birçok kimseler kuvvetçe bir fedakârlık etmeksizin yaşarlar. Kimi babasından hazır bulmuş, kimi bir fırsattan faydalanmış, kimi de emniyeti, vazifeyi kötüye kullanarak keseyi doldurmuş.... Böyleleri vardır ve pek çoktur. Medeniyeti kurmuş, toplumdaki servetleri, zenginlikleri meydana getirmiş olan asıl kuvvet, en büyük kuvvet *çalışanların kuvveti*, emek sarfedenlerin gücüdür. Bunu da iyice bilelim."

Üçüncü bölümün başlığında: "Çalışanlar Uyanınız!" haykırışı ile karşılaşıyoruz:

"Madem ki her şey çalışmakla meydana geliyor, madem ki, kuvvet çalışanlardadır ve çalışanlar da biziz: Reva mıdır ki, bu kadar fakirlik ve zaruret çekelim? Biz bu zenginlikleri, bütün faydalı ve güzel şeyleri yapmak için kuvvet ve çaba harcıyorsak, bunun bir haysiyeti vardır. Oysa yaptığımız şeylerin faydası çalışmayanlara pek çok ve bize yani çalışanlara pek az dokunduğu gibi, insanlar arasında yerimiz, haysiyetimiz, değerimiz nisbeten pek azdır. Bizi hor görüyorlar. Çalışmamızdan, yorulmamızdan, terlememizden o kadar az faydalanıyoruz ki, üstümüz başımız perişan kalıyor. Karnımız aç, kanımız uyuşuk, kafamız bomboş bulunuyor. En basit bir gerçeği göremiyoruz. Gücümüzün derecesini tahmin edemiyoruz. Dünyayı bilmiyoruz, kendimizi bilmiyoruz. Anlaşılıyor ki, bizde kuvvet var, kafa yok. Bu kuvvet, bir ırmak gibi, durmadan akıyor. Fakat, uçsuz bucaksız bir denize dökülüp gidiyor. Biz onu istediğimiz yönde akıtamıyoruz. Biz kuvvetimizi idare edemiyoruz. *Ey çalışanlar! Bu, ağlanacak bir haldir. Cehalet zamanı çoktan geçti. Artık bilmek, anlamak zamanıdır.*

Çalışan, hakkını nasıl alabilecek? Çalışan, haysiyetini nasıl yükseltecek? Bu bir meseledir ki sormak, öğrenmek, düşünmek ve uğraşmakla çözülür.

Avrupa ve Amerika'da, *çalışanlar*, yani *işçiler, emekçiler* boş durmuyor. Günden günde daha güçlü, daha canlı olmak için her ne yapmak gerekse

yapıyor. Şimdi oralarda, işçinin umumî hayatta büyük bir önemi var. Hatta, işçi kuvvetinin pek ilerlemiş olduğu yerlerde, denilebilir ki, her ne yapılıyorsa işçinin çıkarına göre yapılıyor. Yalnız Doğu memleketlerinde, ve özellikle burada, bizde -bulanık suda balık avlayan dalaverecilerden başka- her şey nasıl uyuyorsa, işçi hayatı da uyuşmuş kalmış.

Ben uyandım. Artık gözümü açtım ve Avrupalı arkadaşlarımızdan pek geri olduğumuzu görüyorum. Siz de uyanınız! *Etrafınıza bakınız! Elbirliği ile çalışmaya karar veriniz! Boş fikirlere önem vermeyiniz!*

Dünyada yalnız iki mesele önemlidir:

1– Ekmek meselesi;

2– Haysiyet meselesi.

Sizin ekmeğiniz az, haysiyetiniz düşkündür. İşte buna bir son vermek için çalışınız. Hakikat iki kere iki dört eder gibi meydandadır.

Bu broşürde okuduğunuz meseleleri müzakere ediniz. Öğüt isterseniz *bilenlere başvurunuz*. Herhalde, zihniniz bu işle uğraşsın. Yüreğiniz yükselmek ve işçi hayatını beraberce yükseltmek, aşkile çarpsın. Uyumayınız, ey calışanlar! Ey emekçiler, uyumayın! Çünkü, hak sizin, gelecek sizindir."

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Edirne merkez şubesi

Sayın Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler* adlı eserinde, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın İstanbul'da Aksaray, Beşiktaş ve Kadıköy'de üç şube ile, Eskişehir'de de ayrıca bir şube açtığını kaydetmektedir.

Türkiye Sosyalist Fırkası yukarıda adı geçen şubelerden başka, Edirne'de de, bir merkez şubesi açmış ve bazı yakın köylerde teşkilât kurabilmişti.[41]

Edirne merkez şubesinin kurucularından, Ragıp Erdavar'ın yayımlanmamış hâtıralarına göre: Türkiye Sosyalist Fırkası'nın lideri

41 Türkiye Sosyalist Fırkası, Edirne Merkez Şubesinden başka, Ömerli köyünde de şube açmış, oraya Cemal'i göndermiş, köylüye öğretim, eğitim ve tarım işlerinde yardım ederek halka faydalı olmaya çalışmıştır.

İştirakçi Hilmi, gayet cesur, atılgan ve pratik kabiliyeti olan bir organizatördü. Çıkaracağı günlük gazetenin (*İdrak*'in) kâğıdını veresiye alır; mürettiplikten anlar; sabah erkenden koltuğu altına aldığı gazeteleri, Köprüden Sarıyer'e kadar, koşarak, bağıra bağıra satardı. Boyu uzundu ve çok koşardı. Yorulmadan satışını tamamlar, sonra da ertesi gün çıkaracağı gazetenin yazı işlerini hazırlardı. Gazetesi kapanırsa yenisini çıkarır, böylece sosyalizmi yayardı. Bu kadar da kalmayarak, kurduğu partinin şubelerini açar, çalışma sahasını genişletmeğe uğraşırdı. Nitekim, biz de Edirne'de bir şube açmak için kendisine başvurduk. O zaman ben, okuldaki vazifemi ve askerlik görevimi bitirmiş; Abacılar caddesinde "Ümit" adile makine tamir ve imalathanesi açmıştım. Bu sebeple serbest bulunduğumdan müracatımız memnunlukla karşılandı ve derhal merkezden iki kişi gelerek bizimle temasa başladı. Formalitelerden sonra, Edirne'de *Türkiye Sosyalist Fırkası*'nın şubesini törenle açtık. Sekreter olarak biz seçildik. Açılış töreninde ilk sözü bana verdiler.

Benden sonra üyelerden, *Öğretmen Okulu* (Darülmuallimîn) Edebiyat ve Farsça Öğretmeni (muallimi) Şahabettin Bey söz aldı. Sosyalizmin nazariyesini, tarihî akışını anlattı. Bundan sonra törene son verildi.

Az zamanda şubemize üye yazılan kültürlü arkadaşların gayretiyle çalışmamıza hız verdik. Edirne Askerî Levâzım Reisi Binbaşı Galip Bey her akşam *L'humanité* gazetesini konferans şeklinde anlatırdı. Halk üzerinde çok iyi intiba bırakmıştı. Adı geçen gazete Türkiye'nin lehindeydi. 1 Mayıs'ı bütün rozet ve çiçeklerle kutlamıştık.

Siyasî çalışmalara ek olarak, Parti Kültür çalışmalarını da ihmal etmiyordu. Dört üyeden ibaret bir heyet dram ve komedi temsilleri vermek ödevini yüklenmişti. İstanbul'dan gönderilen irtibat üyesi Sakallı Remzi ile Cemal, Reşit Vahit ve ben, bu tiyatro işini üstümüze almıştık. Kendi yazdığımız, *Zavallı Amele* adlı bir piyesle, *Muhteris Zengin* komedisini sahneye koymak için provalara başladık. Teşebbüsümüzü Fırkanın İstanbul merkezine bildirmiştik. Fırka'nın lideri Hüseyin Hilmi (İştirakçi Hilmi) ilk vasıta ile Edirne'ye geldi. Afişler yazılıp asıldı. El ilânları basılıp dağıtıldı. Biletler elden ele dağıtıldı. Büyük kişilere, biletleri yüksek fiyatla, liderin kendisi verdi. İki gün içerisinde biletler satıldı.

Piyesin oynanması için gereken izni vilâyetten almıştık. Son provamızı, kiraladığımız Maarif Sinema ve Tiyatro Salonunda tekrarladık.

Sosyal Demokrat Fırkası'nın cevabı

İkdam sahibi ve başyazarı Ahmet Cevdet Bey antisosyalist bir gazeteci patrondu. O, yalnız sosyalizm'e değil, grevlere ve sendikalara da aleyhtar. *Entelektüel proletarya* yetişmesini de istemiyor.

Ahmet Cevdet Bey'e göre:

1922'nin ilk aylarında, İstanbul sıkıntı içindeydi ve ekonomi merdiveninin ilk basamağına bile ayak atmamıştı. Sosyalizm denemeleri ise, iktisatta en iyi cihazlanmış memleketlerde bile perişanlığa sebep olmuştu. Bizde böyle denemelerin sonuçları herhalde berbadın berbadı olurdu. İş ve ürün yoktu. Fabrika adına ancak bir iki ocak vardı. Yüzbinlerce insan işsizdi. Anormal bir pahalılık İstanbul'un boğazını sıkıyordu.

Sosyalizm, zenginlik hazineleri taşan Avrupa ülkelerinin mikrobu demekti. Bu mikropları bize aşılamaktan hayır umulabilir miydi? Sosyalizm bizim nemize gerekti? Bizde, sosyalizm'in elebaşıları gaflet içinde idiler. Cenevre Konferansı'nın gözleri önüne, karışıklık âmillerinden arınmış, çalışmaya istidatlı ve hazır bir Türkiye serilmeliydi. Cenevre Konferansı'nın karşısına, sosyalizmin kötü tohumları ekilmiş bir memleketle çıkılamazdı. Avrupa kapitalistlerinin karşısına ahlâkı bozulmamış bir Türkiye çıkarılmalıydı; sosyalizm ile yolunu sapıtmış bir memleket değil...

Ahmet Cevdet Bey'in makalesine, *Sosyal Demokrat Fırkası* şöyle cevap veriyordu:

Cevdet Bey'in düşünceleri hem haksız hem de hesapsızdır. *Sosyalizm, görüş ve doktrin olarak uyulması gereken bir yoldur.*

Sosyal Demokrat Fırkası, "*İkdam* gazetesinin 8980 numaralı nüshasında "*Viyana'dan mektup*" adı altında, işçi teşkilâtıyle sosyalizm hakkında okunan bendin muhtevasında ve Ahmet Cevdet Bey'in başyazısında haksız ve hesapsız mutalaalar" görmüştü.

Partinin, Kâtib-i Umumisi Mehmet Esat; müessis ve reisi Doktor

Ziya imzalarını taşıyan bildirisine göre:

Sosyalistlik fikir ve mesleği, küçük büyük her memleket için riayet edilmesi lâzım bir tariktir. Sosyoloji okuyanlar iyi bilirler ki Hazret-i Adem'den beri zuhura gelen insanlar birbirlerinin zarurî ihtiyaçlarını sağlamak, her suretle toplu halde geçimini temin etmek, yaşama maddelerini tesis eylemek ve hattâ birbirlerine yardımla hayat işlerini kolaylaştırmak gerekliliğini duymuşlardır. Bu insan yığınları Milliyet ve diyanet prensipleriyle cihazlanarak, azar azar, birtakım mücadeleler, savaşlar, boğazlaşmalar meydana çıkmıştır. Birbirine aykırı fikirleri olan bu yığınların aralarında eşitsizlik ve adâletsizlik meydana çıkmıştır. Kapital sahipleri gerçekte, işçileri ve emekçileri köle ve kul gibi kullanmışlardır. Kapitalistler, çıkarlarını sağlamak için o biçarelerden faydalanmışlardır. Zâtî menfaatlerini, özel çıkarlarını sağlayan patronun işçilere yaptıkları âdâletsizlikleri düzeltmek için, âdâlet ve hak çemberlerinde sayıfları korumaya ve köleleri kölelikten kurtarmaya çalışan sosyalistliğin aleyhinde fikirler yürütenler kimlerdir? Kapitalistlerdir. Bu kapitalistlerin sosyalizme karşı ileri sürdükleri fikirleri takbih etmemek, yermemek, vicdanı olanların ellerinden gelmez.

Sosyalistlik, hiçbir zaman, hiçbir memleketin ekonomik olarak, sosyal olarak bozulmasına çalışmamıştır. Fena tohum da ekmemiştir. Avrupa kapitalistlerine karşı Türkiye'nin ahlâkını, hiçbir zaman sosyalistlik bozmamıştır. Türkiye'ye, zaruret hâlini o getirmemiştir. Ancak, Türkiye'nin mevkiini küçülten şey, İstanbul'daki sosyal eğitim vasıtalarının, daha doğrusu maarifin ve okulların noksanıdır. Kapitalistlerin, o zavallı işçileri gayri meşrû surette uşak ve köle gibi kullanmalarını; ve kendi özel çıkarları için o biçare işçilerin umumî menfaatlerinden ihtilâs ederek, durumlarını zulüm ve teaddi içinde sağladıklarını kabul etmeyen hakikat ehli var mıdır?

Sosyalistlik fikrinin hiçbir ferdi felâkete sürüklemedeğini; bunun tamamiyle aksine, zavallıları, garipleri ve fakirleri her suretle koruduğunu bilmemek kadar haksızlık tasavvur olunur mu? Sosyalizmin inceliklerini bilenler kabul ederler ki, sosyalistlik küçüklerin gaspolunan haklarını sermaye sahiplerinden geri almaya ve işçileri esaretten kurtarmaya çalışır. Bunu vicdan sahipleri de bilirler.

İşçileri türlü türlü suretlerle aldatıp, onları istedikleri kalıba dök-

tükten sonra ve hattâ o biçarelere büyük büyük fabrikalarda savaş âletleri, top, tüfek vs. imâl ettirdikten sonra ellerine ölüm araçları verip türlü türlü tekrimât ve ta'zimatla birbirlerine karşı savaşa sürmek cüretinde bulunan adamların sağladıkları maddî ve manevî faydalara makale sahibinin dikkat nazarını çekmek gerekir.

Makale sahibi Cevdet Bey düşünsünler ki, uzun yıllardan beri sürüp giden; ve Türkiye'nin bağrında rahne açan ve daha doğrusu ağlanılacak hâle getiren sosyalistler değildir; yüzbinlerce zavallıyı haksız yere feda eden karaborsacıların ihtikârlarıdır. Binaenaleyh, dünyanın medenîleşmesine büyük hizmetler eden sosyalizm mesleğinin öyle ötekinin berikinin fikriyle, tahakkümüyle, kötüye kullanıldığına gerçek sosyalistler dayanamazlar.

Asır, yaşadığımız bu yüzyıl bizimdir. Sosyalizm asra hâkim oldukça hastalıklar azalır. Ve muhakemesiz makaleler düzelir ve tükenir.

Sosyal Demokrat Fırkası'nın[42] Cevdet Bey'e cevabı, bu partinin sosyalizm anlayışı hakkında bir fikir edinmemize pekâlâ yarayabilecektir. Şunu da, esefle eklemek gerekir ki, yazının ifadesi son derece bozuktu; ve doğru dürüst pek az cümlesi vardı.[43]

---

42 6 Ocak 1918 tarihinde kurulan partinin kurucu ve yöneticileri eski İttihatçılardan Dr. Hasan Rıza ve arkadaşları Emlâk Bankası Umum Müdürü Cemil Arif (Alpay), Paşa yaveri Tahsin, emekli memur Habib idi. Fırka, merkezi Brüksel olan sosyalistlerle temas ve programlarının getirilmesi temin edildikten sonra programını neşretmiştir. Parti yayımladığı programında amacını açıklamıştı (Bk. T.Z. Tunaya s. 423).

43 **Yeni Hayat** 22 Nisan 338, sayı 6'da **İleri** gazetesinden aktarılmıştır. (**İleri** 135-13, 1338). Not: Aynı parti ikinci defa 1946 yılında Sosyal Demokrat Parti adı ile tekrar kurulmuştur.

Yeni Gün *ve Yunus Nadi*

Yeni Gün'ün ilk sayısı, 2 Eylül 1918'de İstanbul'da yayımlanmıştı. Bu sayıda, Lenin'in resmi göze çarpıyor: "Bir kadın tarafından iki kurşun isabet ettirilmek suretiyle yaralanan Rus (Sovyet) Hükûmeti Reisi Lenin." ("Rus Hercümercinin Yeni Safhaları")

Biz, bu gazetede, Başyazar Yunus Nadi'yi adım adım izleyeceğiz. Zira onun, Anadolu'ya geçmeden -ve, *Anadolu'da Yeni Gün*' ü çıkarmadan- yani TKF'nin bayrağını omuzlamadan önce, beslediği kanaatleri ancak bu suretle tesbit edebiliriz.

3 Eylül'de, "Biz -diyor- kendi hesabımıza, Kafkasya için Bolşevik Hükûmetinin hakimiyetini bilkülliye reddederiz." Almanya'nın Bolşevik Hükûmetini tesahüp ve iltizam etmesine karşı, 6 Eylül'de, şunları yazıyor: "Bu Hükûmetin uzun bir hayata mazhariyeti eldebir midir ki..." "İddia edenler var ki, Bolşevik Hükûmetinin ömründen çoğu gitmiş, azı kalmıştır. Muhakkak olan cihet şudur ki, Bolşevikler Rusya'da az çok devamlı ve az çok muntazam bir Hükûmet teşkil etmek istidal ve kabiliyetinden mahrum olduklarını pek iyi ispat etmişlerdi." Ve, gazetede şöyle bir havadis: "İç ve dış iki amansız düşmanın savletleri yüzünden, Rusya'nın mevkii günden güne sarsılmaktadır."

Gazetenin 9 Ekim 1918 tarihli sayısında, Karl Marx ve Liebknecht'in

resimleri: "Sermaye unvanlı eser-i marufu ile bugünkü sosyalizmin nazariyât-ı esasiyesini yazetmiş olan Karl Marx"; "Alman Sosyal Demokratlarının en ateşin rüesasından Libkeneht".

Gazete, 10 Ekim'de, Mustafa Kemal Paşa'nın resmini ve kısa biyografisini veriyor.

37'inci sayıda Bolşeviklerin mezalimine ait havadis; "Bolşeviklerin burjuvaziye karşı ika ettikleri zulüm ve itisaf..." Talat, Enver ve Cemal Paşaların kaçışı. Yunus Nadi, "Bu küçük firarlarından dolayı bu küçük paşaları lanetle teşyi" ediyor. (No:61)

4 Kasım 1918. Rum mebusların Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne bir takriri: "5 - Mebuslardan Zohrap ve Vartkes Efendiler katledilmiştir."

İzmir'deki Rumca gazetelere ve Türk milletine açıktan açığa hakaretler yağdırmaya cüret ediyorlar "Turandan gelen aşiretin yine Turana gitmesi" yolunda yayın yapıyorlar. "Yunan Papazı, İngiliz torpidosuna giderek, İngiliz bandırasını öpmüş ve elindeki ruvelveri havaya boşaltarak torpidoya binmiş ve ruhanî âyin icra ederek İzmir'in Yunanlılara ilhakını takdis etmiştir. Kordon mavi – beyaz renklerle örtülüdür. Birçok Rumlar arabalar içinde, ellerinde Yunan bandıraları olduğu halde, sokakları dolaşarak ika-ı mefsedet etmektedir. Ayafotini Kilisesi'ndeki Yunan Şurası İzmir'ini Yunan'a ilhakını alenen temenni eylemiştir." "1700 lira sarfile yapılmış olan bir Yunan bayrağını, Rumlar Ayafotoni Kilisesi üzerine çekmişlerdir. Çanlar çalınmaktadır." *Yeni Gün* diyor ki: "Biz dış düşmanın zarafet ve insaniyetle davranacağını bekliyorduk." Yedinci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne tayin edilmek üzere İstanbul'a celp edileceği havadisi.

75 ve 79'uncu sayılar çok önemlidir; ve, ayrıca ele alınmaya değer. Yunus Nadi'de Bolşevizm lehine gelişme başlamıştır.

Bu arada Ayasofya'nın süslenmesi ve boyanması ve gerekli çanların ve harçların tedariki ve hazırlanması için Yunanistan'da ianeler toplanmaktadır.

Sayı 123: Enver ve Cemal Paşaların resimleri: "Bilâruhsat mevkiinden uzaklaştığı cihetle silk-i askerîden tard ve bir sene müddetle kalabentliğe mahkûm ediliş..."

Sayı 128: Karl Liebknecht'in resmi: "Berlin'deki ihtilâlcilerin Reisi olan meşhur sosyalist Libkneht." Berlin'de İhtilâl, Spartaküs.

Bir ara *Yeni Gün* kapatılıyor, *Eski Gün* olarak yayıma devam ediyor.

Yedinci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal, Talat Paşa'ya bir rapor göndermiş; ve bu raporun bir sureti Enver Paşa'ya verilmişti.

Mustafa Kemal Paşa, bu raporunda, Almanların bizi sömürge biçimine sokmak ve ülkenin bütün kaynaklarını ellerine geçirmek politikalarına karşı olduğunu söylüyor ve General Falgenhayn'ı da şiddetle tenkit ediyordu. Memleket tümile elimizden çıkarak bir Alman sömürgesi olacak, diyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın vardığı sonuç kesindi. Yurdun hiçbir köşesi herhangi bir yabancının nüfuz ve idaresi altına verilmemelidir:

"Almanların bizi müstemleke şekline sokmak ve memleketimizin bütün menabiini kendi ellerine almak siyasetine muarızım. Memleket fiilen bizim elimizden çıkarak bir Alman müstemlekesi hâline girmiş olacaktır. Memleket hiçbir ecnebi taht-ı nüfuz ve idaresine verilmemelidir."

Yunus Nadi, başyazıda, bu raporu tahlil ediyordu. Ona göre; rapor, tarihi olmaktan ziyade hayati bir değer taşımaktadır:

"Raporun kıymeti tarihi olmaktan daha ziyade hayâtidir."

238. sayıdan öğrendiğimize göre: Konya Valisi Cemal Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında ne kadar Türk varsa, bunların adlarını Bolşevik koymuş ve bu Bolşeviklere savaş açmıştı. Cemal Bey için, Anadolu'daki bütün milli harekât Bolşevikliğin eseri idi. Millet adamlarının millî kıyamlarını Bolşeviklik diye gösteriyordu.

Yeni Gün'ün İstanbul'da yayımlanan son sayılarında, Yunus Nadi'nin sosyalizm hakkındaki kanaati şuydu: Sosyalizmin akla ve mantığa uyan biçimleri başarı kazanacaktır. Şu şartla ki, aşırı hayallerden kaçınılsın.

242. sayıda yayımlanan "Milliyet ve Beynelmileliyet" başlıklı yazısı bu bakımdan tahlil edilmemiştir. Yunus Nadi'ye göre:

"Hayalât zümresine sokulabilecek ifratlarından sarf-ı nazar edilirse sosyalizmin makul ve mantıkî şekilleri başarıya ulaşacaktır."

Millî mücadele basınımızda Lenin ve Sovyet İhtilâli

I. Yeni Gün ve Anadolu'da Yeni Gün Gazetelerindeki Yankılar (1918-1920)

Yeni Gün'ü çıkardığı günlerde Yunus Nadi Bolşevik aleyhtarı idi: "İddia edenler var ki; Bolşevik Hükûmetinin ömründen çoğu gitmiş, azı kalmıştır. Muhakkak olan cihet şudur ki, Bolşevikler Rusya'da az çok devamlı ve az çok muntazam bir Hükûmet teşkili istidat ve kabiliyetinden mahrum olduklarını pek iyi ispat etmişlerdi." (6 Eylül 1918), 7 Eylül tarihli 6. sayıda, iç ve dış iki amansız düşmanın saldırıları yüzünden Rusya'nın mevkii günden güne sarsılmaktadır şeklinde bir havadis ve Lenin'in sağlık durumuna ait bilgi vardır.

Yunus Nadi'de Bolşevizm lehine gelişme 79. sayıdan itibaren başlamaktadır. Bu sayının başyazısı: "Büyük İnkilâp-Umumi Harbin Neticeleri" başlığını taşıyor. Gazetenin bir önceki sayısında, Almanya'daki yeni durum ele alınmış ve Hükûmetin tamamen sosyalistlerin eline geçtiği" bildirilmiştir.

96. sayıda Lasal ve Marx'ın yanında Lenin ve Troçki'nin de adları geçiyor. (9 Aralık 1918).

141. sayıdan sonra gazete tatil ediliyor *Eski Gün* çıkıyor; 145. sayıda yine *Yeni Gün* oluyor; bir daha *Eski Gün* ve 171. sayıda tekrar *Yeni Gün*.

206. sayıda: "Macar Bolşevikliği - Belakun kimdir? Hareket nasıl oldu?" alt başlığını taşıyan ve *Jurnal* gazetesinden aktarılan bir yazıda - yine Troçki ile beraber Lenin'in adı geçmektedir. 212. sayıda: "Bolşeviklere karşı abluka, Bolşevikler ve Afganistan" başlıklı yazı münasebetiyle Lenin'in adı geçiyor.

Yunus Nadi, Anadolu'ya geçtikten sonra Ankara'da *Anadolu'da Yeni Gün*'ü çıkarmaya başlamıştı. İlk sayı 10 Ağustos 1920 tarihini taşı-

maktadır. 15. sayıda da Lenin'in resmi verildi. Birkaç günlük aralıkla, yine Lenin'in resmi ile karşılaşıyoruz: "Beynelmilel Bakü Kongresi münasebetile, yeni fikirlerin alemdarı Lenin".

32. sayının muhtevasına göz gezdirelim: "Üçüncü Enternasyonal Kongresi'nin her memleketteki Komünist cereyanlarına tavsiyeleri: "Üçüncü Enternasyonal mümessillerinin Bakü'da istikbali; Lenin ve Lehistan".

35. sayıda Lenin'in resmi ve şu lejand: "Yeni Cihan İnkılâbının Dâhisi, Sovyet Rusyası İcra Komitesi Reisi Lenin". (Aynı sayfada Litvinof'un resmi de vardır.)

55. sayıda 14 Ekim 1920 Enver Paşa ile ilgili havadis: "Enver Paşa Şark kıyamı kumandanlığını deruhte etmiştir. Garp emperyalizmine karşı Şarkın kıyam ve cidali hergün daha ziyade hakikat oluyor. İngilizler korktuklarına uğrayacaklardır", Enver Paşa'nın resmi: "Bolşeviklerle bil'ittifak Şark milletleri İhtilâl Orduları Başkumandanlığını deruhte ettiği bildirilen Enver Paşa". Ve, bu münasebetle Lenin'in resmi: "Troçki ile beraber Enver Paşa'ya Şark İhtilâl Orduları Başkumandanlığını tevdi eyliyen Lenin".

69. sayıda, Mustafa Kemal Paşa ile Enver ve Cemal Paşaların resimleri yanında Lenin'in de resmi yer alıyor.

"Kars'ın sükûtu ve Ermeniler". "Türkiye Komünist Fırkası Nizamnamesi (devamı)". "Mustafa Kemal Paşa'nın Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir'i tebriki". "Ahiren Lenin Yoldaşla Bilmüşavere". "Şark Orduları Komutanlığını deruhte eden Enver Paşa". "Ahiren Bakü'den Afganistan'a hareket ettiği bildirilen Cemal Paşa". Ve, Lenin'in resminin altında: "Bolşeviklerin hedefi Hindistan olduğunu iddia eden Sovyet İcra Komitesi Reisi Lenin Yoldaş".

Dört resimle bezenen gazetenin bu sayısında başyazar Yunus Nadi'nin yazısı ile çekici olduğu için aktarmadan geçemiyoruz:

"Bizler görünüşte millî varlığımızın korunması adına haksız, zalim ve mütehakkim bir barışı red etmek için bu savaşa atılmışızdır. Fakat ufak bir tahlil ile sabit olur ki hedefimiz, başında İngiltere'ninki bulunan, her emperyalizmi kırıp atmaktır. Savaşımız filân veya falan ulusla değildir; *Emperyalizm ve kapitalizm iledir.* Onu mahvetmedikçe yalnız

bizim değil, bütün insanığın rahat ve huzur görmesi ihtimali yoktur. Bu büyük davada ise hiç de yalnız değiliz. Doğudan batıya, kuzeyden güneye dünyanın bütün milletleri İngiliz amelesine varıncaya kadar bizimle eleledir. Bugün insanlık, geçmişten geleceği ayıran tarihi bir ihtilâl çizgisinde yaşıyor. Bir İhtilâl ki, dünyaya yeni bir insanlık armağanlamak azmindedir. Kendimizi kurtarmak için savaşıyoruz desek de budur, insanlık için çalışıyoruz desek de bu. Biz Batı'nın emperyalizmine ve kapitalizmine karşı savaşan insanlık kitlesi ile beraber miyiz, değil miyiz? Madem ki harf safımız bellidir; demek ki, cihanşumûl inkılâp cidalinin en önemli ordugâhlarından birini biz teşkil ediyoruz. Düşmanımız, şimdiye kadar insanlığın başına bela olmuş bir fikirdir. Emperyalizm ve kapitalizm. Savunduğumuz şimdi de yine öylece bir fikirdir: Hürriyet ve saadet..."

7 Ekim 1920 tarihli 71. sayıda, *Anadolu'da Yeni Gün* 1917 Ekim Devrimi'nin yıldönümü münasebetiyle Rus Komünistlerini ve bütün Komünist âlemini kutlamayı aziz bir görev biliyor; Lenin'in ve Fransız subayı Sadul'un resimlerini de savunuyordu: "Bolşevik İhtilâl ve İnkılâbının reis'i mütefekkir ve müdiri Lenin"; "Rusya'daki Fransız zabitlerinden iken Bolşeviklere iltihak eden yüzbaşı Sadul".

Bu sayıda Lenin'in biyografisinden başka Troçki, Kamenef ve Çiçerin'in tercüme-i halleri de verilmiştir.

Ayrıca, "Rus İhtilâl ve İnkılâbı" hakkında çeşitli bilgiler de sütunları süslüyor? "Bolşevikliğin tarihçesi. Bolşeviklik ne demektir? Ne zamandan beri vücut bulmuştur? Bolşevikler idare-i hükûmete ne zaman ve nasıl vaz'ı yed etmişlerdir? Neler yapmışlardır?" Maksim Gorki'nin "Dün ve Bugün" başlıklı yazısı, "Emekçiler Bayramı; Bolşevik İnkılâbı sene-i devriyesi; Bolşevikler ne istiyorlar?".

Lenin'in Biyografisi

Ulyanof-Lenin (asıl ismi Vladimir İliç): İrsî asalete mensup olan Lenin Simbrisk hükûmetinde şûray-ı devlet âzasından birinin mahdumu olarak 1870 senesi Nisan'ının onuncu günü doğmuştur. Ortodoks dinindendir. 1887 de tahsil-i idadisini bil'ikmal kazan Darülfünununa girmiştir. O sene babası vefat etmiş ve biraderi Aleksandr (İliç Ulyanof), Üçüncü Aleksandr aleyhindeki suikastte medhaldar ad edilerek 8 Mayıs

1887 de Şluselburg kalasında şürekayı töhmetin başlıcalarından dört kişi ile beraber idam olunmuştur. Genç Vladimir'e (yani Lenin'e) gelince o da Darülfünun'dan tard ve Kazan'da ikametten men olunmuştur. Lenin 1891'de Petersburg Darülfünunu'na girerek faal propagandacı bir mektep muallim müdavininin kızı (Nadejda Konstantinova Krupskaya) ile izdivaç eylemiştir.

1895'te Cenevre'ye giderek Plehanof grubu ile temasa girmiş ve Petersburg'a avdet ederek (Tümin) nam-ı müstearı altında sosyalist edebiyatı ve propaganda ile iştigale koyulmuştur. 1896'da Sosyal Demokratların Petersburg şubesi aleyhinde icra verilen tahkikata mücrim ve müttehem görülerek 29 Kanunsani 1879 da verilen bir hükümle üç sene Şarki Sibirya'da ikamete memur edilmiştir. Menfi bu üç seneyi (İrkoçk) da, (Krastoyarsk) da ve (Yinisey) hükûmetinde geçirerek 15 Temmuz 1900'de memalik-i ecnebiyeyi azimet eylemiş ve derhal Rus amelesi Sosyal Demokrat Partisi'ne dahil olarak Rus muhacirin-i siyasiyesi arasında ehemmiyetli bir mevki işgal eylemiştir. 1901 de (Martof) ve (Piyesof) ile birlikte (*Iskra*-Kıvılcım) isminde bir gazete tesis etmiş ve 1903 te Fırkanın İkinci Kongresi'nde ekseriyet ihraz ederek (Bolşevik) ünvanını alan grubun reisi olmuştur. Bu itibar ile (Bolşevik) ekseriyat partisi demektir. Mukabili ekalliyet demek olan (Menşevik) tir ki, o tarihte bunun reisi de (Martof) idi. 1905 tarihindeki Birinci İhtilâlde Ulyanof (Lenin) Rusya'ya dahil olarak Finlandiya'da, Petersburg'a birkaç kilometre mesafede Kain (Kokhala) şehrinde ikamet etmiş ve oradan Sosyal Demokrat Fırkası'nın İkinci Duma'daki zümresinin faaliyetini idare etmiştir. Oradan yine memalik-i ecnebiyeye gitmeye mecbur olmuş ve Sosyalist Fırkası'nın beynelmilel bir Rus âzası olarak büyük faaliyetler ihrazında devam eylemiştir. Harb-i Umumi esnasında sulhperverlik ve beynelmileliyetçilik propagandasına daha ziyade germi vermiş (*Sosyal Demokrat*), (*Komünist*) ve (*Rfurbork*) gazetelerine yazı yazmıştır. (Zimmervald) Konferansının müretteplerinden biri kendisi idi ve orada aksay-ı yesar (sol ucu) grubunun reisi idi.

1917 senesinde Rusya'ya avdet ederek derhal büyük bir rol oynamaya başlamıştır. Pek mühim asar-ı ilmiyesi vardır ki başlıcaları şunlardır: *Rusya'da Kapitalizmin Tevessuu, Mesele-i Zirdiye, 12 Senede Emperyalizm,*

ilh. Kitabet ve hitabetinde vuzuh ve mantık ile mütemayizdir.

Lenin'in bu biyografisi gazetenin birinci ve ikinci sütunlarında yer almıştır. Biyografiden önce, gazete büyük puntolarla şunları yazıyor;

"Bugün Rusya'da Komünizm fikrinin ilk muzafferiyet gününün sene-i devriyesine tesadüf eder. Bu münasebetle Rus Komünistleriyle beraber emperyalist âlemine karşı mazlumların haklarını müdafaa eden Türkler namına *Yeni Gün*, evvelâ Rus Komünistlerini, sonra da bütün Komünist âlemini tebrik etmeyi aziz bir vazife bilir."

Bolşevik Rüesası

Garb'ın emperyalizm ve kapitalizm âleti olan matbuatı Bolşevikliği bir haydutluk gibi bir tasavvur ve irae ederken Bolşevik rüesasını da eşkiya reisi gibi göstermeye çalışmaktan hiç sıkılmamıştır ve sıkılmamaktadır. Halbuki hakikatte Bolşevik rüesasından her biri ömürlerini bir meslek ve akideye vakfetmiş ve o uğurda belânın her nev'ine göğüs germiş yüksek seciyeli, yüksek tahsilli kimselerdir. Bunların ekserisi Dostoyevski'nin "Ölüler Evi" dediği Sibirya zindanlarından geçmişlerdir. Bolşevik idaresinin esası (Köylü ve amelenin diktatörlüğü) olduğunu işitenler belki Bolşevik rüesasını da bu sınıfların içinden çıkmış kimseler zannederler. Halbuki, Bolşevik rüesasının ekserisi memurîn veya burjuva ailelerine mensup kimselerdir. Sosyalizmi meslek-i içtimaî ve siyasî ittihat etmek suretile bu işlerin başında bulunuyorlar. Hacmimizin müsaadesizliğine mebni bunlardan yalnız birkaçının muhtasar tercüme-i hallerini verebileceğiz.

Rus İhtilâl ve İnkılâbı: Bolşevikliğin tarihçesi

Bolşeviklik ne demektir? Ne zamandan beri vücut bulmuştur? Bolşevikler idare-i hükûmete ne zaman ve nasıl vaz-ı yed etmişlerdir.

Bolşeviklik esasen sosyalistlikten başka bir şey değildir. Ve beynelmilel kongrelerde hukuk-u umumiyesi itibariyle hep sosyalistlik esasatı dairesinde izhar-ı mevcudiyet eylemiştir. Bununla beraber

Bolşevikliğin sosyalistlik âleminde kendine has bazı evsafı da yok değildir. Bu evsaf-ı hususiyede bidayetten Rus seciye ve mizacının ne kadar dahli olduğunu kat'i surette tayin ve tefrik etmek pek kolay olmasa bile Bolşevikliğin Rusya'da mevki-i fiil ve tatbikata vaz'ından sonra halkın mizaç ve ihtiyacı bu prensipler üzerinde çok müessir olmuştur. Bu ciheti pek sarih ve vazıhtır. Rusya'da halkın ekseriyeti azimesini teşkil eden köylü ve amele kısmı ve bilhassa köylüler bu meslekte hususi matlap ve menfaatlerini tamamile tekabül eden bir teşkilât bulmuşlar ve ona sıkı fıkı sarıldıktan sonra Bolşevikliği tatbikatta kendi mizaç ve ihtiyaçlarına uydurmuşlardır. Bolşevik de bu mizaç ve ihtiyaca uymuştur: Bu suretle nazariyet ve tatbikat arasında az çok fark hasıl olmuş ise de neticede bunların heyet-i mecmuası yine Bolşeviktir.

Malûmdur ki sosyalistliğin esasında milliyet hudutlarını yıkarak insaniyet için makûl ve muhik beynelmilel bir uhuvvet tasavvuru mevcuttur. Bu esastan dolayı dünyanın bütün sosyalistleri muhtelif memleketlerdeki meslektaşlarının fikirlerde ve maksatlarda müttehit yürümelerini temin için beynelmilel teşkilâta lüzum görmüşler ve beynelmilel kongreler aktedegelmişlerdir. Bu kongrelerin esaslı mukarrat ittihat edenleri Birinci Enternasyonal, İkinci Enternasyonal diye sıra ile yad edilegelir. Son Enternasyonal Moskova'da inikat ederek Komünizm esasını terviç eden içtimadır ki, elyevm bütün memleketlerde buna iştirak edip etmemek meselesi mevzubahs olmaktadır. Bu esasatı tagyir edecek beynelmilel yeni bir içtimaa kadar sosyalizmin merhale-i terakkisi hep bu Üçüncü Enternasyonal tarafından temsil edilip gidecektir.

Rusya'da sosyalist mektebi, yani sosyalizm ile alâkadar olmak hususu yeni bir şey değildir: Ruslarda yarım asırdan beri sosyalizm vadisindeki efkâr ile meşgul insanlar vardır. Enternasyonal'e merbut Rus sosyalistleri ötedenberi iki büyük gruba ayrılmışlardır ki 1903'te Londra'da inikad eden kongrede bunların biri Bolşevik (ekseriyet) diğeri Menşevik (ekalliyetçi) unvanını almışlardır. Bu kongrede ilk olarak Rus Sosyalist Fırkası'nın uzak bir istikbale ait mefkûresinin hedefleri ile derhal takip ve tatbik edilecek siyasetinin icabatı tayin edilmek istenmiş idi. Lenin'in de dahil olduğu bir zümre tarafından hazırlanan layiha ufak tefek bazı tadilât ile hemen ittifak-ı azâ ile kabul olundu. Mamafih Rus sosya-

listlerini iki büyük gruba ayıran ve zaten Fırka'da ötedenberi mevcut ve mahsus olan fark ehemmiyeti zahiren tali derecede görünen (hissedilmiş) bir nokta üzerinde yeniden kendini gösterdi. Nizamname-i dahilînin birinci maddesi Fırka'ya suret-i iştirakten bahis bulunuyordu. Ekalliyetin başında bulunan Martof'un projesine nazaran bu madde şu suretle yazılmıştı:

"Fırka'nın programını kabul ve onu vesait-i maddiye ile terviç eden ve Fırka'ya onun teşkilâtlarından birinin idaresi altında bazl-i müaveret eyliyen herkes Fırka'nın âzasından addolunur",

Ekseriyetin hatibi olan Lenin'in projesi ise Fırka'ya âza olacak herkesin Fırka teşkilâtından birine kat'î ve sarih olarak iltihak ve irtibatını şart koşuyordu. Zahirde incir çekirdeğini doldurmayacak kadar ehemmiyetsiz görünen bir meselenin müzakeresi uzadıkça uzayarak merkeziyetçilik ve adem-i merkeziyetçilik esasının halline doğru şümul ve vu'sat peyda etmiş ve Lenin'in etrafında toplananların galibiyeti ile neticelenerek o tarihten itibaren ve bu meseleden dolayı ekseriyet teşkil edenler ekseriyetçi demek olan Bolşevik ünvanını almışlardır. Görülüyor ki Bolşevik kelimesinin ilmî bir mânası yoktu. Onun mânası tamamen tarihî ve yalnız Ruslara hastır.

Burada bir noktayı daha tashih etmek lâzım gelir ki o da zaman zaman Bolşeviklere maksimalist ve Menşeviklere minimalist denilmekte olmasıdır. Maksimalist demek sosyalist gayelerine vasâit-i ihtilaliye ile doğrudan doğruya vusul taraftarı sosyalist demektir ki Türkçede külliyatçı, hepçi, en çokçu, ihtilalci gibi bir tabir ile ifade olunabilir. Onun mukabili olan minimalist ise gayeye vesait-i kanuniye ile vasıl olmak isteyen sosyalistlerin ünvanıdır ki bunlar da Türkçe olsa olsa yavaş yavaşçı, tekâmülcü, itidalci gibi bir ünvan ile yad olunabilirler. Bolşevik ile maksimalist arasında tarz-ı hareket itibarile müşabehet varsa da tarihen başka başka maksatlarla vaz olunmuş olun bu iki kelime müteradif değildir. Yani Bolşevik yerine maksimalist kelimesi veya aksi kullanmakla hiç farksız ifade-i meram edilmiş olmaz.

Londra Kongresi'ndeki bu iftiraktan sonra iki temayülün taraftarları ayrı ayrı çalışmışlardır. Bunları birleştirmek için vuku bulan mesai neticelenmemiş, bilâhare zuhur eden daha mühim bir vesile bunları

daha ziyade ayırmıştır. O mesele de şu idi: Rusya'da bir ihtilâl-i siyasî zuhur ettiği takdirde Fırka'nın hattı-hareketi ne olacaktır?

Menşevikler diyorlardı ki ihtilâlci halkın tazyiki ile bir Meclis-i Müessisan toplanması muzafferiyetin kat'i addolunmasına kâfidir. Bunlara göre Rusya'da zuhura getirilecek ihtilâlin hikmeti Çarlık idaresinin tasfiyesinden ibarettir. Binaenaleyh böyle bir meselede Sosyalist Fırkası'nın Rusya'daki diğer hürriyetperver fırkaları külliyen bertaraf etmek suretiyle muvakkat kuvve-i hükümeti yed-i inhisarına almayarak bir ihtilâlci aksay-ı yesar (solcu) fırkası halinde kalması lâzımdır. Daha açık ifade ile söylemek lâzım gelirse Menşevik programı, hükûmeti ele almayarak burjuvalar tarafından yapılacak ihtilâle müzaheret ve nezaret etmekle iktifayı tercih ediyordu.

Bolşeviklere gelince onlar bilâkis ta 1904 tarihinden beri Rusya'da halkçı bir cumhuriyet teşekkülü ancak halkın, ihtilâlci bir hükümet teşkiline müntehi galip ve muzaffer bir kıyamı ile kabil olduğu itikadındadırlar. Bolşeviklerin iddiasına göre de, burjuvaların ihtilâli az zaman zarfında ihtilâlin fiilen cazi olduğu zamanlarda Rus amelesine temin olunan menafi ve semeratın kısmı azamını ibtal ve istirdat eder. 1904 Bolşevik Kongresi bu nokta-i nazarı takiben hükûmet-i muvakkata yalnız sosyalist Fırkası erkânı birleştirmek ve servet ve sermaye eshabının mukabil ihtilâllerine karşı amelenin menafi-i mahsusasını müdafaa etmek üzere amansız bir cidal teşkilâtı tesis eylemek esasını kabul ediyordu. Görülüyor ki her iki hizip de ihtilâlin yalnız amele kuvvetile yapılamayacağı esasına kani olarak bunun umumî olmasını istiyorlardı. Fakat neticede Menşevikler ihtilâlci halkın tazyikiyle bir Meclis-i Müessisan teşekkül etmesi hususunda şehirlerde ki sermayedarlarla taşralardaki malikâne eshabının hürriyetperver aksamına itimad ettikleri halde Bolşevikler hürriyetperver burjuvaların irtica ile ittilâfa daima hazır olduklarını iddia ederek yalnız köylü ve amelenin müzeheretine istinat eylemeye tercih ediyorlar ve ihtilâl zuhur ettiği takdirde derhal takip eyliyecekleri siyaseti şöyle takrir ediyorlardı:

"Amele ile köylünün Bolşevik program esaslarında tam ve kâmil bir inkılâb-ı içtimâîyi istihdaf eder, ihtilâlci diktatörlüğü için cidal..."

Görülüyor ki 1904 senesinden beri, 1917 ihtilâlinden tam ondört sene evvel Bolşevik programı hukuk-u esasiyesinde serahat ve kat'iyetle tayin edilmiştir. 1905 ihtilâli; (Duma)nın teşekkülü üzerine hürriyetperver burjuvaların ameleyi terk ve ihmal edivermeleri ile neticesiz kalmış ve denebilir ki Harbi-Umumiye'ye kadar Menşeviklere en uygun bir tarz-ı siyaset cari olmuştur.

Harbi-Umumi Bolşeviklerle Menşevikleri daha ziyade ayırdı. Bolşeviklerin reisi olan Lenin ile Menşeviklerin reisi olan Plehanof bu vesil ile cereyan eden münakaşatta galiz tabirat ile adeta yekdiğeri sebb-ü şetm edecek derecelerde ileri gitmişlerdir. Lenin, akvam arasında silâhların böyle kardeş kardeşe değil, fakat harbi icat ve iltizam eden hükûmetlere tevcih olunmak suretiyle hem derhal harbe nihayet verilmesini, hem de cihanşümul bir inkılâb-ı içtimaî temin olunmasını istiyordu. Lenin ve arkadaşları bu hattı harekette sonuna kadar ve mütezayit bir kanaat ve şiddetle devam eylemişlerdir. İşte Rus sosyalistleri arasında Bolşeviklik ve bu Bolşevikler de bunlardır. Şimdi gelelim bunların idare-i hükûmete vaz-ı yet etmelerine.

1917 Şubat'ının 22. (takvim-i efrenci ile Martın 7.) günü Petersburg'da harpten bezgin ve dık-i maişetten mustarip olan halkın nümayişleri ile başlayarak altı gün sonra Moskof Çarlığının iskatına münteki olan ihtilâlden sonra mütemerkiz ve muhtelit bir hükümet-i muvakkate teşekkül etmiş idi. Bu ihtilâlde ve hususile bu ihtilâlin eşkal-i müteakıbe ile netayicinde en mühim rolü oynayacak kuvvet, halkın ve köylünün kuvveti idi. Onun istediği de şu üç şeyden ibaretti: Sulh, toprak ve hürriyet.

En son ve en devamlısı Kerenski olmak üzere muhtelif reisler bu işi hüsn-ü suretle yürütmeye çalıştılar. İhtilâlde -münferit sulh yapacağından korkulan Çar'dan kurtulmak isteyen- İngilizlerin de parmağı vardı. Onlar da Çar'ı defettikten sonra esası harpte devam olacak bu idare-i maslahat hükûmetinin muvaffakiyetini istiyorlardı. Fakat bu kere ihtilâl olduktan sonra artık ipin ucu elden kaçmış, koca Rusya baştan aşağı, tepeden tırnağa sarsılmıştı. Rusya'da ekseriyet halkı teşkil eden köylülerin arzularını tatmin edecek prensipler de yalnız Bolşeviklerin prensipleri idi. Orada halk, sosyalizmin icabatı mütenevviasına

akıl erdirmeyi bilmez ve belki erdirmek bile istemezdi.

Köylünün beklediği şey Rusya'daki şekli hiçbir memlekete benzemeyen arazi meselesinin kendi lehine olarak halli idi. Bolşevikler istihzarat-ı evveliyeden sonra prensiplerini ortaya atınca aslı çok derin şeyler olan bu prensipleri herkes herhalde pek büyük bir ekseriyet; evvelden aşina oldukları esasat imiş gibi derhal anladılar. Fikir itibariyle bunları muvafık bulmayan bir ekalliyet-i münevvereye karşı Bolşevikler Rusya'da bütün kuvveti kendi taraflarında cem etmiş oluyorlardı. İşte Bolşevikler bu müsait zemin üzerinde hazırlanarak pek kolaylıkla hükûmeti yed-i idarelerine aldılar.

Kerenski, Ortodoks takvimi ile 1917 senesi Teşrinievvel'inin 24. günü (Efrenci takvimi ile 7 Teşrinisani 1917 yani tam üç sene evvel dün) Meclis-i Müessisandan evvel cem edilmiş olan Şûray-ı Muvakkat huzurunda hükûmeti taklib edecek Kuvay-ı hafiyenin faaliyetle çalıştığından acı acı şikâyet eden bir nutuk irad ediyor, ve ertesi gün ise (yani tam üç sene evvel bugün) korktuğu şeylerin tahakkuk etmeye başladığını görerek Petersburg'u terk ile -göya kuvvet getirmek üzere- kaçıyordu. Bolşevikler de muntazam ve azimkâr bir faaliyetle çok gürültüye mahal vermeksizin idare-i hükûmete vaz-ı yed ediyorlardı. 25 Teşrinievvel -7 Teşrinisani 1917 akşamı Petersburg'da amele ve asker Sovyetlerinin İkinci Milli Kongresi huzurunda Troçki, Lenin, Zinoviyef irad ettikleri nutuklarda hükûmetin muvaffakiyet-i kâmile ile taklib edilmiş olduğunu bütün huzzarın şiddetli alkışları arasında beyan ediyorlardı. Kongrenin 26 Teşrinievvel- 8 Teşrinisani tarihindeki içtimasında- Meclis-i Müessesan'ın içtimaına kadar- memleketi idare etmek üzere Halk Komiserleri ihdas ediliyor ve bunların başına da Lenin geçiriliyordu. Petersburg'dan kaçan Kerenski fihakika biraz kuvvetle avdet etmiş (29-30 Teşrinievvel) ise de Bolşevikler Kerenski'nin bu kuvvetlerini yalnız propaganda kuvvetile dağıtmışlar ve ondan sonra da uzun müddet Kerenski'nin nam-ü nişanı işitilmemiştir.

İlk teşekkül eden hükûmet için Bolşeviklerin (Meclis-i Müessisan teşekkül edinceye kadar) kaydını koymaları zamanının emr ettiği bir idare-i maslahattan ibaretti.

Yukarıda izah ettik ki, Bolşevik prensiplerinde Meclis-i Müessisan yok idi. Belki köylü ve amelenin diktatörlüğü var idi. Nitekim bilâhare

Meclis-i Müessisan'ın içtimaını ta'kim etmek suretiyle bu prensiplerini teyid etmişler ve bugüne kadar halk şûraları esasına müstenit bir tarz-ı idare ile ve daima Komiserler marifetiyle icray-ı hükûmet edegelmişlerdir.

Üç sene zarfında Bolşeviklerin harice karşı da büyük işler başardıklarını itiraf etmek zaruridir. Eraziyi ekseriyet-i halka tevzi etmekten başlayan ve bilhassa bu esasta pek büyük bir kolaylık bulan usul-i iştiraki muvaffakiyetle tatbik etmişler, büyük devletlerin müzaheret ve idareleri ile yürütülen Kolçak, Denikin, Yudeniç irticalarını tenkile muktedir olmuşlardır. Kariben Vrangel'i de tepeleyeceklerine şüphesiz nazarıyla bakılabilir. Bugün cihanın en büyük meselesini Bolşevik Rusya'nın mübhem ve mühib vaziyeti teşkil ediyor."

* * *

142. sayıda, gazetenin Bolşeviklere karşı şüpheci tutumunu belli eden sorular göze çarpmaktadır. "Asya'da yine aynı siyaset mi? Asya'da İngiliz-Rus politikası Çarlık devrinin açtığı çığırda mı yürüyor?". Ve Lenin'in resminin altında: "Harici siyasetinde eski tarzdan pek de ayrılmayan Rusya Şûralar Cumhuriyeti Reisi Lenin Yoldaş".

* * *

Rusların İngilizlerle anlaşması şüphesi uyanmış, Nebizade Ahmet Hamdi'nin şahsı adına yazdığı "Haricî siyasetimizde milliyet prensibi" başlıkla makale: "Rusya'ya karşı durumu incelemektedir." 157. sayıda Lenin'in resmi "Rusya Şûralar Cumhuriyeti İcra Komitesi Reisi Lenin Yoldaş".

Yeni Gün'de bir süre Yunus Nadi imzalı makaleler görünmez olmuştur. 160. sayıda "Çerkez Ethem'in rezaletleri" havadisi, 162. sayıda Lenin'in resmi varsa da altta herhangi bir ibare yok. Gazete, anti-kapitalist yönünü muhafaza etmekte; "Avrupa sermayedarlığına ve Garb'ın zülmuna karşı kükremektedir".

168. sayıda: "Sovyet Meclis-i Umumisi'nde emperyalizme karşı Türkiye ve Rusya", ve Lenin'in resmi: 'Sovyet İcra Komite Reisi Lenin".

169. sayı: "Lenin, Sovyet Meclis-i Umumisi'nde irad eylediği nutukta,

Türk delegelerile başlayan müzakeret-ı fevkalâde mühim bir vak'adır, diyor".

190. sayıda: "Moskova Sovyet Kongresinde Lenin'in nutku".

Sayı 202 (13 Nisan 1921): "Yunan cinayeti hakkında beyanname; Mustafa Kemal Paşa hazretleri Yunan mezalimini enzar-ı medeniyet önünde şiddetle protesto ediyor; Bolşevikler Yunan mezalimini tel'in ediyor. (Hilal-ı Ahmer'e 30.000 altın ruble teberrü).

Sayı 215: "Moskova Konferansı: Türkiye ve Rusya", Lenin'in nutku ve resme: "Moskova Sovyetinde iki konferansı mukayese eden Lenin".

Yunus Nadi'nin Başyazılarından

Nihayet Yunus Nadi'nin imzasiyle başyazılar 218. sayıdan itibaren yeniden başlıyor:

"Biz özgürlük ve bağımsızlık için çarpıştık, çarpışmaktayız ve çarpışacağız. Hiç de yalnız değiliz. Bütün şark bizimledir. Bütün dünyanın şahısları ve olayları da bizim için çalışıyor. Son başarı bizimdir." (Sayı:225)

"Şark mı Garp mı? Başka hiçbir çare yok ta nihayet Batı ile anlaşmaya ve uzlaşmaya mecbur isek, sonuç olarak, bu Batı'nın şu veya bu şekilde, şu veya bu derecede köleliği altına geçmek demektir. Bize gösterebildikleri dostluk, memleketimizin sırtında kendi hesaplarına bir nevi sömürge hayatı hazırlamak hevesleri ile meşbu olmaktan kurtulamamış bir haldedir. Demek ki, Batı'nın Türkiye'ye karşı beslemekten nefsini menedemediği intifa ve istilâ ihtirasları bizim izlediğimiz gaye ile uzlaşabilmekten henüz uzaktır. Doğu siyaseti 1917 Rus İhtilâli ile meydan almış büyük ve cihanşümûl bir siyasettir. Hedefi emperyalizmi yıkmaktan ibaret olarak, bu halile bütün Batı'ya ve bütün emperyalist dünyaya ebedî ve kesin bir hasım mevkiindedir. Bu siyaset Rusya sınırları içinde kalmayarak Batı emperyalistlerinin zulüm ve esaretinden kurtulmak ihtiyacında bulunan bütün uluslara kol budak salmış ve muazzam bir siyaset olmuştur. Batı emperyalistlerinin tahakküm tekazasından en ziyade bizar olan İslâm Kavimleri ve özellikle bu kavimlerin Asya kıtasında bulunan yüzlerle milyonu ve siyasetin kadrosu

içindedir. Hatta umumiyeti ve hedefte iştirak hasebile biz bile esasen dışarda değiliz. Biz ne Batı, ne de Doğu politikalarına hiçbir zaman öyle olduğu gibi kendi politikamız olarak almayacağız. Bizim izlediğimiz esas, her şeyden önce, kendi millî varlığımızla özgürlüğümüzü kurtarmaktan ibaret bir siyasettir. Yani, Türk siyasetidir, Türkiye politikasıdır, Politikamızın bu mahiyetinde ne kadar samimî ise o kadar da açığız. Biz, Batı ve Doğu politikalarını ana politikamız itibarile düşünürüz. Rusya'daki sosyal doktrinlerin politik mülâhazalarla karıştırılmasındaki hataların doğurduğu istikametlerden kaçınmalıyız. Bu meselenin hatalarından belki Rusya'nın da hissesiz kalmış olduğu zamanlar olmuştur. Bizde bu teessüf olunacak derecelere varan cilveleri görülmüştür. Fakat teşekkür olunur ki, Rusya'da sosyal doktrinlerin dış politikadan ayrılması hususunda önemli ve kesin adımlar atılmış ve ezcümle bizimle Rus münasebetleri iki tarafın istiklâl ve varlığına saygı temeli üzerine oturtulmuştur. Doğu politikası, Batı politikasına karşı, tıpkı bizim gibi Batı'nın hasmı ve binaenaleyh millî davamızın müzahiri. Türkiye Büyük Millet Meclisi, tam Londra müzakereleri cereyan ederken, Moskova ile bir İttifak Muahedesi akdetmiştir. Bugün biz Batı'ya düşman isek bu bizim ilânihaye savaşa müştak olduğumuzdan ileri gelmiyor. Batı bize karşı yok edici politikasından vazgeçmemiştir de onun için. Biz de ister istemez bu pek meşru hasım durumunda bulunuyoruz. Avrupa, temelleri sarsılan bir binaya benziyor. Bir türlü vazgeçmediği ihtiraslarına rağmen aczi ve ızdırabı her davranışında pek açık olarak görülmektedir: Milletin azim ve sebatı ve Doğu politikasının gücü en köhne Batı dünyasına ergeç baş eğdirecektir. Bundan kesin surette emin olabiliriz." (Sayı: 226)

* * *

"Cihan Savaşı'nda Çanakkale savunması Doğu Avrupa'da Moskof Çarlığını düşünerek Doğu meselesine esaslı ve yeni bir cereyan verdi. Bu yeni cereyanda eski Doğu meselesinin en önemli faktörlerinden biri olan Rusya, eski emperyalist Çarlık siyasetine bedel bilâkis Batı emperyalistliğine karşı kuvvetli bir ihtilâli ve cidal bayrağı açmış Doğu'nun mazlûm ve mahkûm ulusları da Rus İhtilâlinde kuvvetli bir dayanak bularak bu cereyana kapılmıştır." (Sayı:246)

Anadolu'da Yeni Gün, sonraki yazılarında da Lenin'in resimlerini basmaya devam etmişti: "Rusya Şûralar Cumhuriyeti namına Naçaranos yoldaşın itimatnamesini imzalıyan Lenin Cenapları" (Sayı:265); ve "Rus Şûralar Hükûmet-i Cumhuriyeti Reisi Lenin Yoldaş. (Sayı:286)

Kızıl Ordu'nun Türk gazanferlerine hediyeleri ve (Sayı:285); 286. sayıda Lenin'in resmi: "Rus Şûralar Hükûmet-i Cumhuriyesi Reisi Lenin Yoldaş." Ve; 287. sayıda "Türkiye-Rusya Muhadenet Ahitnamesi..."

II. Vakit*'deki Yankılar (1917-1919)*

Vakit gazetesi 1875 yılında, Filip Efendi tarafından çıkarılmıştı. Bu "eski *Vakit*"ten sonra, 1917'de *Vakit* yeniden yayın hayatına giriyor. İlk sayısı 27 Ekim 1917 târihini taşımaktadır. Bu ilk sayıdan itibaren Rusya'daki olaylara önemli bir yer verildiği görülür. "Rusya'da karışıklıklar", "Rus ihzarî parlamentosu", "Rusya'da azîm karışıklıklar", ve 20'nci sayıda "Kerenski yerine *Lenin*" (10 Kasım 1917). "Sovyet sulh ve mütareke teklif ediyor", "Kerenski ve hempalarının beyannameleri"; ve "*Lenin - Kerenski mücadelesi devam ediyor*" (No: 25). "Rusya'da galip, mağlûp", "Rusya'da meşkûk günler", "Rusya'da işler düzelmiyor", "Rusya"da hâl ve mevki", "Rusya'da Bolşeviklerin muzafferiyeti", "Rusya'nın mütareke beyannamesi", "Rusya mütareke başında", "Troçki'nin Jül Ged'e açık mektubu" (Trouki, daha önce de Trotzki ve Troçski imlâsile geçmişti), "Yarınki Rusya", "Rus işleri iyi gidiyor", "Rusya'da vesaik-i hafiyyenin neşri: İstanbul ve Boğazlar", "Çar firar etmiş", "Rusya'da vaziyet", "Rus askeri mütarekeye seviniyor", "Troçki'nin tebligatının metni", "Lenin hükûmeti vaziyete hâkim", ve 52'nci sayıda Lenin'in lehinde bir yazı: "Lenin'le bir mülâkat" (No: 52), "Lenin ve Çernop" (No: 53), "Rusya'da emlâk meselesi", "Brest-Litovsk mütarekesi", "Kade'lerin tevkifleri için Lenin ve Troçki'nin emirnamesi" (No: 55), "Rusya'da dahilî harp", ve çok önemli bir yazı: "*Bolşevikler ve Lenin*" (No: 57), "Rusya hakkında mütenakız haberlar", "Osmanlı heyet-i murahhasası, Sulh murahhasları Brest-Litovsk'ta", "Rusya'da ecnebi dolapları", "Bolşeviklerle İçtimaî İhtilâlcilerin (yani SR'lerin, Sosyalist Revolüsyonerlerin) ittihadı", ve 70'inci sayıda "Lenin, Troçki", "Lenin hükûmetinin Müslümanlara

beyannamesi" (No: 73), "Rus murahhasları", "Rus heyeti Brest-Litovsk'ta", "Rusya'nın mühim bir beyannamesi", "Troçki'nin mühim beyanatı", "Lenin'e tecavüzün faili" (No: 91), "Cihan Harbi'nin ilk musalahası", "Rusya'da yeni vaziyet", "Rusya gittikçe karışıyor", "Rusya'nın vaziyeti tevazzuh etmiyor", "Rus ahvâli", "Rus Müslümanları murahhasları: Ayaz İshakî, Fatih Kerimî, Ahmed Efendi Salihof...", "Troçki'nin resmi", ve 106'ncı sayıda Lenin'in resmi; resmin altında tek bir kelime: Lenin".

114'üncü sayıda Lenin'den başka Troçki'nin ve Rus sulh murahhaslarının (Yofe ve Kamenef) resimleri yer almaktadır: "Rusya ile sulh akdi için ilk teşebbüsleri icra eden Lenin", "Rusya ile cereyan eden sulh müzakeratında büyük bir rolü olan Troçki".

"Türkiye-Rusya arasında ticarî mübadelât", ve resimle bezenen 120'nci sayıda: "Lenin'de istibdat meyli", "Lenin'in *Smolni* müessesesindeki iş odası önünde bekliyen nöbetçiler, yukarıdaki resim Lenin'in, aşağıdaki Troçki'nin son resimleridir."

122'nci sayıda Ahmet Emin'in (Yalman) Rusya aleyhinde bir yazısı: "Rusya ile harp", "Rusya her taraftan sıkıştırılıyor", "Lenin demiştir ki" (No: 127), "Rusya sulh şeraitini kabul etti", "Rusya ile sulh şartları", "Rusya ile sulh imza edildi", "Rusya'nın âtisi, Troçki'nin mülâkatı", "Ardahan, Kars, Batum", ve 136'ncı sayıda Mehmet Asım'ın yazısı: "Rus devi yıkıldı", 146'ncı sayıda "Lenin ve Troçki".

Hindenburg'u ve Alman silâhlarını öven Ahmet Emin, savaşın Almanlar lehine biteceğinden emindir (No: 156-157). "Bolşeviklerin Kırım'daki mezalimi", "Çarizm Rusya'nın ezay-i ilâhîsi; Mısır bizimdir, bizim kalacaktır", 203'üncü sayıda yine "Bolşeviklerin Kırım'daki mezalimi: erbab-ı servetten ve kadınlardan yüzlerce insan idam edilmiştir", 269'uncu sayıda "Lenin'in beyanatı" (S.R.'ler aleyhinde), "Çarın son günü", "Sovyetlerin yeni beyannamesi (Batı'da amele sınıflarının hükûmetlerine karşı direnmeleri)", Troçki'nin beyanatı ve resmi (No: 293).

294'üncü sayıda: "Bakû zaptedildi. Bolşeviklerin kanlı hürriyeti" ve Ağaoğlu Ahmed'in beyanatı:

"Münevverler arasında ta Bolşevizme kadar birçok fırkalar mevcut

imiş. Fakat, bu fırkalar Rus fırkalarını taklid ve asıl yerli İslâm ahali ile her nevi manevî ve maddî rabıtalardan mahrum olmaktan başka bir mahiyeti haiz değildi.Münevverler bu gibi fırka ihtilâflarile meşgûl iken Bolşevikler Bakû'de bir bahaneden istifade ederek, Bakû'deki Müslüman ahaliyi üç gün zarfında katliam ettirdikten sonra Bakü'yu zaptetmişlerdir.

Bakü'da icra olunan bu fecayiin failleri Bolşevizm perdesi altında saklanan mutaassıp, millî hissiyatla mücehhez bulunan Şaumyan, Teryeguryan vesaire gibi adamlardan ibarettir. Gerek bu rehberlerin ve gerek Bolşevizme âlet olanların arasında Doktor Nerimanof, Vezirof gibi Müslüman münevverleri ve para ile tutulmuş İranlı amele ile yerli amele de var ise de bunlar kör bir âletten başka bir şey değildirler... Bakû'den Bolşevizmi idare eden Şaumyanlar..."

309'uncu sayıda Lenin'in telgrafnamesi; 311'inci sayıda Lenin'e ve Dahiliye Nazırı'na suikast havadisi; Lenin'in resmi: "İkinci defa suikasta maruz kalarak ağır surette mecruh olan Lenin"; 312'nci sayıda: "Lenin'in katili sosyalist bir genç kızdır; 1917'de jandarma kumandanını katle teşebbüsten 13 sene hidemat'ı şâkkeye mahkûm edilmişti", 315'inci sayıda: "Lenin'in sözleri", Troçki (No: 329).

454'üncü sayıda: Lenin ile Troçki arasında ihtilâf, ve Lenin'in resmi: 'Rusya'da bugünkü tarz-ı idarenin tadiline taraftar olan Lenin"...

III. Akşam'*daki Yankılar (1918-1920)*

Akşam gazetesinin sahiplerinden başyazar Necmettin Sadak, ilk sayılardan itibaren Bolşevizmin karşısında yer almıştı. Gazetenin 11'inci sayısında (30 Eylül 1334-1918) şunları yazıyordu: "Sosyalizm cereyanları, Rusya'dan *Bolşevikizm* tohumları da büyüye büyüye bir sel halini almış ve nihayet Bulgar ordusunu inkısama, inhizama sürüklemiştir."

Daha sonraki sayılarında "Almanya'daki Bolşeviklikten" ve "Spartaküslerden" bahseden gazete "Troçki, Lenin'i hapsettirmiş" (No: 116) gibi uydurma havadisleri de ihmal etmiyor; İngiliz dostluğunu övüyor; ve başyazısını Bolşevizm aleyhinde kullanıyordu. (No: 209)

Akşam, Belakun'dan ve Macar komünistlerinden de sık sık söz etmişti. Necmettin Sadık, "esaslı sosyal reformlar" istiyor (No: 337), bir yandan

beyaz Rusları savunan yazılara sütunlarında yer ayırıyordu. (No: 346, 9 Eylül 1335-1919).

362'nci sayıda (25 Eylül 1935) "İsveç ve Bolşevizm" konusuna önemli bir yazı ayırmış; İsveç sosyal-demokrat fırkası reisinin; ve bir sayı sonra İngiliz sosyalist mebuslarından Henderson'un resimlerini vermişti (No: 363).

Bunlardan sonra da, "Bolşevikler sulha başlıyor" havadisi münasebetile -bu gazetede ilk defa olarak- Lenin'in resmini sunmuştur: "Nihayet sulha razı olan Lenin" (No: 367, 30 Eylül 1335-1919).

Dokuz gün aralıkla "Lenin düştü" diye bir havadis ve yine Lenin'in resmi (No: 376; 9 Teşrinievvel 1335-1919).

"Dört ayın kanlı tarihi: Belakun kimdir ve ne yaptı?" (No: 380). Birkaç gün geçmeden "Lenin'in yamakları" başlıklı çok önemli bir yazı (Belakun ve özellikle Samuelli hakkında).

Necmettin Sadık, "Anarşi olmasın" başlıklı başyazıda, o zamanki durumu yansıtıyor ve "içten dıştan gelecek mikroplardan" söz ediyordu (No: 394).

414'üncü sayıda, Denikin'in Türkiye ile münasebetine dair bir yazı yer almış; daha önce de "Bolşeviklerin erkân-ı harbiyesi esir olmuş, Troçki firar ediyor" şeklinde havadisler sunulmuştu.

501'inci sayıda yine Lenin'le karşılaşıyoruz: "Büyük Fransız İnkılâbı'ndan sonra; birçok mütefekkirler, kendilerini beşeriyete yeni peygamber addettiler; Sen Simon, Furiye, Ogüst Kont bu nevidendi. Beşeriyet yine öyle bir devirde bulunuyor. Bugün yıkılan ananeler her zamankinden fazladır. İnsanların bugün muhtaç olduğu bir şey var ki, onu Lenin mevcut nizâm-ı içtimaîyi yıkmak suretinde telâkki etti."

509'uncu sayıda, Necmettin Sadık şu satırları yazıyor: "Düşmanlarınızın dedikleri gibi, bu milletin, kuvay-ı milliyenin ne Almanlarla alâkası vardır, ne Bolşeviklerle rabıtası. Bu millet Almanlara oyuncak olamıyacağı gibi mukavemetsiz ve yaralı bünyesini Bolşeviklerin sarsıntılarına maruz bırakamaz." (19 Şubat 1920)

523'üncü sayıda, Lenin'in sulh şartları ve beyanatı münasebetile "Avrupa ve Sovyetler" konusu; ve, Lenin'in resmi: "Avrupa devletlerile münasebet tesisini istiyen Lenin". (No: 523)

571'inci sayıda, "Bolşevik hücumları: Lehistan'da Kızıl Ordu'nun inhizâm-ı tammı". 601'inci sayıda "Bolşevikler ve Ermenistan". Sovyetler (No: 604); İngiliz-Bolşevik müzakeratı (No: 621); Bolşeviklerin Lehistan'a taarruzu (No: 647); İngiltere'nin Bolşeviklere notası, Azerbaycan'da Bolşevikler (No: 648). (Bu sayıda Adliye Nazırının beyanatı da yer almıştı: "Hükûmet Mustafa Kemal ve taraftarlarını vazife ve vatan hâini ilân etmiştir. Mustafa Kemal ordusu bir çeteden başka bir şey değildir.") Lehistan'da Bolşevik taarruzu (No: 610); İran'da Bolşevikler (No: 651); Bolşevikler (No: 653); Bolşeviklerin şartları (No: 654); Çiçerin (No: 655); Sovyetlerin cevabı, Bolşevikler ve Lehler (No: 658); Bolşevik taarruzu (No: 660); Bolşeviklerin mütarekesi (No: 661); Bolşevikler Varşova'ya yaklaşmışlar (No: 662); Bolşevikler ilerliyor (No: 669); Kızıl Ordu taarruzu devam ediyor (No: 670)... ve bu minval hâvadisler sürüp gitmektedir.

715'inci sayıda Yofe'nin resmi: "Bolşevik heyet-i murahhasasına riyaset eden Kızılların sabık Berlin Sefiri Yofe"; ve 747'nci sayıda "Rusya'da İhtilâl" ve Lenin'in resmi; "âsiler Troçki'nin bulunduğu trene hücum etmişler."

745'inci sayıda, Lenin'in şeytana benziyen bir karikatürü. Daha sonraki sayılarda: "Bolşeviklik idaresi aleyhine kıyamlar"; "*Temps* gazetesi Rus halkının komünist idaresini içinden devirmesi lâzım geldiğini yazıyor." "Sovyetler iflâs ediyor." "Moskova'da kıyam ve ihtilâl haberleri". Ve, 809'uncu sayıda "Anadolu ve Bolşevikler" adlı önemli makale (23 Kanunuevvel 1920).

Yunus Nadi ve Cihan İnkılâbı

Yunus Nadi "Abalıoğlu" nun Cihan İnkılâbı yani Sosyalist Dünya Devrimi hakkındaki fikirlerini *Anadolu'da Yeni Gün*'ün başyazılarında izlemek mümkündür. Gazetenin, ilk sayısı Ankara'da, 1920 Ağustos'unun 10'uncu günü yayımlanmıştı. Üç dört aylık bir sükhut fasılasından sonra, Yunus Nadi ve arkadaşları, -emperyalist istilâya karşı- mücadelerine devam ediyorlardı:

"İngilizler *Yeni Gün* sahibinin evini ve matbaasını bastılar. Bütün

mâmelikini zaptederek çoluğunu çocuğunu sokağa atmakla vahşî bir zevk buldular. Düşman mel'un, dessas ve haindir. Mubarek Anadolu topraklarında Yunanlılar ilerliyor. İngilizler ellerinde esir bulunan Hilâfet ve Saltanatı, habis maksatları uğruna, oyuncak gibi kullanıyorlar. Ve, *Yeni Gün*, *Anadolu'da Yeni Gün* olarak, Ankara'da yayımlanmaya başlıyor."

Yunus Nadi'nin kalemi, Cihan İnkılâbını, emsalsiz bir heyecanla, savunan yalın kılıç gibidir:

"Bolşeviklik bütün Asya'yı cihan emperyalizmine karşı savaşa çağırarak bu yolda en dehşetli mübarezeye girişmiş bulunuyor. İngiltere bütün bu hürriyet ve kurtuluş hareketlerini boğmak için maddî ve manevî bütün kuvvetlerini ileri sürdü. Yunan taarruzu İngiltere'nin büyük plânından bir halkadır. İngiltere'nin Asya'yı ve o yolla bütün dünyayı kendi esareti altında tutabilmek ihtirası ile giriştiği cidâl yalnız Türkiye'ye karşı değil, başında Bolşevikler olduğu halde Avrupa, Asya, ve Afrika'nın kendisince hep kölelik altında kalmaları gerekli bütün kavim ve milletlerine karşıydı. Yani, İngiltere'ye karşı hürriyet ve istiklâlimizi savunma hususunda, biz de yalnız değildik. Yunan ordusunu yenmekle yalnız özgürlük ve bağımsızlığımız sağlanmış olmayacak; İngiliz tahakküm ve istibdadı ebediyyen kırılıp yıkılacaktır.

Cihan Savaşı ve bunun ulaştığı Büyük İnkılâp ile, Doğu ve Batı birbirinden ayrılan iki dünya oldu. Bu iki dünya çarpışıyor. Bu, herkesin gözü önünde bir serüvendir ki, iki yılı aşan bir zamandan ve özellikle Mütarekeden beri, Doğu ile Batı pek büyük bir çarpışmaya tutuşmuş bulunmaktadır. İçinde bizim de bulunduğumuz bu yeni ve büyük cidâli ne kadar mümkünse o kadar iyi ve geniş kavramalıyız. Ta ki, haklarımızın ve görevlerimizin ve bu uğurda katlanmak zorunda olduğumuz mukaddes yüklerin ne olduğu hepimizin gözünde iyice belirsin.

Biz Cihan Savaşı'na girmek ve Boğazlar'ı savunmakla Çarlığı yıktık. Bugün Çarlık Rusyası'nın yerinde insanlık fikirlerile meşbu, fütuhat ve istilâ politikasından sıyrılmış bir Bolşevik Rusyası vardır. Çarlığın yıkıntıları arasında, beş altı tane Türk ve Müslüman Cumhuriyeti çıktı. Türkiye ayaktadır; ve Doğu İngiliz tehakkümüne karşı, pek şanlı, pek şerefli bir cidâle atılmış bulunuyor. Muazzam bir cidâlin çarpıştığı

çizgideyiz. Düşmanlarımızın nâmertçe tedbir ve tertipleri önünde Büyük Millet Meclisi'ni teşkil ile, Türk milleti mukadderatını kendi eline alınış tarihi görevine devam ederek, kendi kurtuluş hürriyetile beraber 'cihan inkılâbının insanlığa huzur ve sükûn verecek olan zaferini sağlamakta önemli bir faktör' olacaktır. Bu vazifesinde yalnız da değildir. Başta Bolşevik Rusyası olarak, bütün Doğu ile bütün Türk ve Müslüman âlemi kendisile beraberdir.

Düşman evimizin harîmine girerek hürriyetimize taarruz, masuniyetimize tecavüz etmiş ve mukaddesatımızı ihlâle teşebbüs eylemişti. Böyle bir düşmanla kendi evimiz içinde, ve onu behemahâl dışarıya azmile, yakapaça uğraşmaktaydı. Sulh Muahedesi ile vatanımızın müstakil Türk ve Müslüman hayatını parça parça ederek tümümüzü tarihin hiçbir zaman ve mekânda kaydetmediği bir köleliğin zilletleri içine atmak azminde idiler. Düşmanlarımız, yine kendi dillerile, yirminci medeniyet asrı dedikleri bir çağda koca bir milleti güya insanlık dışında garip yaratıklarmışız gibi, zillet ve hakaretin en alçak derekelerine indirerek, orada çiğneye çiğneye öldürmek istiyorlar. Fakat dünyada gerçek hayatın daima kaynayan inkılâpları sonucu olarak, İngiltere'nin sıkı sıkı tutayım dediği iplerin hepsi birer birer elinden kaçıp kaymaktaydı."

Yunus Nadi, durumu şöyle tasvir ediyor:

"Cihan Savaşı sonunda, başta Türkiye olmak üzere, İslâm âlemi ve bütün Asya, İngiliz tehakkümünden kurtulmaya azmetmiştir. İngiltere, Rus Bolşevikliğinden ziyade, İslâmın kurtuluş ve özgürlüğünden endişelere düşmüştür. Çünkü, böylece kendisinin en büyük servet kaynağı, kudret ve şevket vesilesi olan Asya İmparatorluğunun elinden çıkacağını, hatta çıkmaya başladığını hissetmiştir. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı misli görülmemiş husumetinde ilk saik işte bu duygu ve bu endişedir. Türk ve Müslüman dünyasının düşünen başı olan Türkiye ezilmedikçe, o vücut ergeç İngiliz cenderesini kıracak, parçalayacak, atacaktı. İngiliz emperyalizmini boğacak olan kuvvet yalnız Rus Bolşevikliğinden ibaret değildir. Onun yanı başında bütün dünyanın ve özellikle bütün Asya'nın esir ve mazlum milletlerinin uyanış ve ayaklanışı da vardı. Ve, bütün kuvvetler İngiliz emperyalizmini yok

etmek azmile birleşmiş heybetli bir yığın meydana getiriyor."

Yunus Nadi, işlenen facialar karşısında, istilâcı ordular için harp kaideleri diye bir şey tanımanın abes sayılacağını haykırıyordu:

"Yunan palikaryalarını mukaddes topraklarımızdan kovmak, onları boğmak, parça parça ederek öldürmek. Bizim memleketimizde Yunanlıların ne işleri olabilir? Emperyalistliğe körkörüne âlet olan böyle bir millete karşı hükümlerine uyulacak harp kaidesi yoktur. Bir milleti mahvetmek kasdile harp yapılamaz. Bunun içindir ki, harp kaideleri yürümez. Yunanlı ve İngiliz adına ne bulursak hepsini, hâtır-u hayâle gelmiyecek ölümlerle, kahr ve tedmir etmeye yerden göğe kadar hakkımız vardır. Dünyanın bütün esir ve mazlum ulusları; başında Bolşevik Rusya olan bütün Doğu ve bütün Asya. Yalnız bizi değil, bütün dünyayı zulüm ve kölelikten kurtaracak yeni bir inkılâp cidâli, yeni bir Devrim savaşı içindeyiz. Ve bunda galebe, hiç şüphe yok, inkılâbındır. O inkılâp ve Devrim ki, zulüm ve vahşeti ebediyyen kahredecek; ve -arada biz Türk ve Müslümanlar da olduğu halde- zulüm görmüş bütün ulusları gerçek özgürlük veren yeni bir hayata kavuşturacaktır...

Büyük bir İnkılâp savaşı, her gün daha büyük bir zaruretle sürüp giderek, gittikçe artan bir genişlik ve şiddet kazanıyor. Bolşevikler, Lehistan'ın başkent kapılarına kadar muzafferane yürümüşlerdir. Emperyalist ve kapitalist Avrupa, Bolşevikliğin bu muvaffak ve galip hareketi karşısında, büyük bir telâş ve asabiyete tutulmuştur. Çünkü, Doğu'nun Batı'dan öc alan bu hareketi çok ciddîdir. Lehistandan sonra Almanya kendiliğinden, ister istemez, bu Doğu seline pek elverişli bir mecra olacaktır. Bu sel bir kere bu mecraya girdi mi -kendileri söylüyorlar- Fransa'yı da, İngiltere'yi de altüst edecektir."

Yunus Nadi soruyor:

Dünyayı iki büyük ordugâha ayıran bu Devrim savaşında, biz hangi taraftayız?

"Bunu sormaya hacet var mı? Batı emperyalizminin mahkûm mevkiine indirdiği, kendine ilelebet köle kılmak istediği zulüm görmüş

uluslar arasında bize çevrilen husumet, bizi mahv etmekle bile teselli bulmak istemeyen bir vahşet derecesindedir. Ellerimizi ayaklarımızı kıskıvrak bağlayarak, bize ebedî bir kölelik hayatı yaşatmak istiyorlar. Demek oluyor ki; dünyanın büyük inkılâp savaşında, bizim yerimiz vahşice saldırışını en ziyade bizim üzerimize yöneltmiş olan emperyalist ve kapitalist güruhunu yıkmak isteyen taraftadır. Bu güruha karşı, dünyayı kölelikten kurtarmak azminde bulunan devrimci zümrenin başında Rus Bolşevikleri bulunuyor. Arkasında da, Doğu'nun ve hemen bütün Asya'nın, hatta bütün dünyanın esir mazlûm ulusları. Hergün daha belirli biçimler alan, hergün daha ziyade kuvvet ve genişlik bulan bu umumî ayaklanmada, hâl ve mevki itibarile, biz Türklerin yerimiz pek önemlidir. Fakat, ne kadar önemli ise o kadar kolaydır da. Çünkü, emperyalistler dünya ayaklanmasının azamet ve şiddeti karşısında ne yapacaklarını bilmiyorlar ve hergün daha fazla şaşırıyorlar. İngiltere'de işçiler yer yer gösteriler yaparak, Rusya'ya karşı savaşın aleyhinde olduğunu ve oraya gönderilmek için asker toplanılmak istenirse memlekette ihtilâl çıkarılacağını açıktan açığa haykırıyorlar. Biz, Yunanlıları yenip kahrederek tenkil ve perişan ettik mi, 'Büyük Cihan Savaşı' bütün cephesinde galip olmuş olacak; ve Batı emperyalizminin belkemiğine, artık onu uçuruma yuvarlıyacak olan kuvvetli tekme vurulmuş olacaktır. Sonuç ise, mazlum ve köle ulusların tüm kurtuluşundan ve bizim de gasp olunmak istenilen hürriyet ve istiklâlimizin, bütün dünyayı şaşırtacak vechile, parlak ve şerefli bir surette elde edilip geri alınmasından ibaret olacaktır..."

Yunus Nadi, memleket idaresinde Devrim istiyor; ve Sosyal Devrimi savunuyor:

"Memleketimizin rejiminde inkılâp yapacak yeni bir halk idaresi teşekkül etmesini istemekte ittifak etmiyecek kimse yoktur. Meğer ki, bu yeni rejime esas olacak yeni fikirlerin kendilerini zarara sokabileceğinden ve şimdiye kadar nasılsa kurulmuş olan maişet genişliğinin ve huzur ve rahatlerinin bozulabileceğinden korkan ekal-i kalîl bir zümre la. Yani, refahını düşünen bir avuç insan istisna edilirse bütün millet bir Sosyal Devrim istemektedir. Kaldı ki, böyle bir korkuya mahal olmadığını anlatmak ve ispat etmek güç bir şey değildir. Yeni rejim

yalnız bazı sınıfların değil, -hiçbir kişisi hariç kalmamak üzere- umum halkın rahat ve saadetini sağlıyacak bir müessese olacak ve başlıca iki temele dayanacaktır.

1) Yeni bir seçim ve idare usulile Hükûmeti halkın kendi eline vermek;

2) Emeği en sahih sermaye bilmek suretile, memlekette ekonomik bir ahenk ve sonuç olarak da umumî bir refah ve rahat sağlamaktır.

Bizde Avrupa'nın -yalnız kendi memleketlerinde değil, oralardan taşarak bütün dünyada mütehakkim bir rol oynayan- kapitalleri de alabildiğine mevcut ve yığılmış değildir. Bizde sosyal devrim memleketin özelliği ile pek sıkı surette İlgili bir gelişme biçiminde belirecektir. Ve, bu 'sosyal devrim' istisnasız herkesin iyiliğine olacaktır. Ama, meselâ, bundan sonra ihtikâra, karaborsaya, şahsî çıkarları hesabına halkı soymaya mesağ olmayacak imiş de, bütün işleri güçleri halkı soymaktan ibaret olan az sayıda bazı muhtekirler, karaborsalar bundan sonra bu oyunlarını oynayamayacaklarmış. Memleket hesabına ve umum nâmına bu bir zarar mıdır, yoksa kâr mıdır? Yalınayak, başı kabak, gece gündüz çalıştığı halde yoksulluktan kurtulamayan, garip ve bununla beraber necip yaratığı halk hükûmeti refah ve rahat kâşaneleri içinde yaşatacaktır: Cihan İnkılâbından feyiz ve kuvvet alacak olan halk hükûmeti!.."

Yunus Nadi, kapitalist emperyalist Batı'nın karşısına dikiliyor:

"Bizim sermayeye taarruz ve muhalefetimiz, her şeyden önce emperyalizme esas teşkil eden Avrupa sermayesine karşı açılan savaş bayrağı çevresinde toplanmaktan başlar. Kapitülâsyonlar ile bizi soyan Avrupa, bizden çaldığı paralarla bize borç vermiş ve bu borçları da bizi daha ziyade köle yapmak için vermiştir. Avrupa kapitali ve ona dayanan emperyalizm, üzerimize borç yığarak, bir yandan memleketimizi parçalamak, öte yandan bizi ilelebet köle yaşatmak istiyor. Hayır! Murabahacı, tefeci sarraflar! Şimdiye kadar insanlığa yaşattığınız kölelik hayatını biz de kendi nâm ve hesabımıza kabul etmiyoruz. Alnımızın terlerinden meydana gelen refah ve rahat esbabını size vererek kendimizin sefil ve bedbaht yaşadığımız yetmiştir artık. Sizi istemiyoruz.

Kendimiz çalışacağız. Ve, kendimiz yaşayacağız.

İşte, zaten bir ucundan yürümeye başlamış olan pek haklı bir davânın bize sağladığı hürriyet ve saadet esasları. Kapitalist emperyalist Avrupa, Rusya'dan milyonlar değil, milyarlar alacaklıdır. İnkılâp Rusyası ise bu Avrupa tefeciliğini red ve inkâr edip çıkmış ve pek iyi yapmıştır. Yeni rejim denilen şey yalnız bize has bir şey değildir. Ergeç bütün cihan onun hükmüne girecektir. Dikkatle bakarsak anlarız ki dünya değişiyor.

Anadolu cahil ve gafil değildir. Düşmanın muazzez vatanı parça parça etmek ve milletimizi perişan ve muzmahil kılmak istediğini pek âlâ biliyor. Düşman yalnız Bursa'da 17.000 silâh toplamış ve milyonlarca liralık millî servetimizi gasp eylemiştir. Hiç Türk milleti, bütün namus ve mukaddesatile, Yunan palikaryalarının maskarası olur mu? Havsalaya sığar şey midir bu! Ey koca Türk Milleti! Kalk, yüksel ve yürü! Düşman nasıl berbat ve perişan kaçıyor; Kainat görsün!"

Yunus Nadi, 16 Eylül 1920 tarihli ve "*Yeni Hayat*" başlıklı baş yazıda "*Halk Zümresi*"nin mahiyetini açıklıyor: ve, "Büyük Millet Meclisi"ni doğuran üniversel tarihî faktörü izah ediyor:

"*Halk Zümresi* adı altında meydana gelen yeni teşekkül, *Büyük Millet Meclisi*'nin içinde gittikçe artan bir şiddetle duyulagelen bir ihtiyacın ifadesidir *Halk Zümresi, Büyük Millet Meclisi* içinde bir Fırka değil, belki bizzat Büyük Millet Meclisi'nin varlık mahiyeti ile hareket hattını tayin etmesinden ibarettir. Meclis'in gayeleri cihanın geçirmekte olduğu inkılâba nazaran daima yetersiz görünmekten kabil değil kurtulamamıştır.[1] Dikkat edilince derhal fark ediyoruz ki, Dünya Büyük Bir Devrim İçinde Biz De O Devrimin Ta Ortasında Bulunuyoruz. Özellikle

---

1 Yunus Nadi, 2 Ocak 1922'de yazdığı **İhtilâl ve İnkılâp** başlıklı makalede, Büyük Millet Meclisi'nin tarihi anlamını belirtiyor. Ona göre: "Türk milletinin (Büyük Millet Meclisi) şeklinde kurduğu Devlet ve Hükûmet idaresi, alel'âde bir idare değildir. Anadolu'da vücuda gelen bu teşekkülün, henüz içinde yaşanılan tarihî anlamından yaman suretle gaflet edilmektedir. Bu Meclis bir İhtilâl Meclisi değildir, diyorlar. Eğer, İhtilâl meşru idarelere karşı ayaklanma anlamında bir çetecilik, yolkesicilik, eşkiyalık ve haydutluk anlamlarında anlaşılıyorsa dedikleri doğrudur.Büyük Millet Meclisi meşrutiyetlere aykırı şeyleri yıkarak, onların yerine, bütün bir ulusun mukaddes haklarına dayanan meşrutiyetler kurup yükselten bir Meclistir. Fakat, tarihî anlamile, İhtilâlin mukaddes haklar adına ulvi bir isyan demek olan medhulü de unutulmamalıdır. Büyük Millet Meclisi emsali tarihte çok olmayan pek büyük ihtilâl meclislerinin en ileri gelenlerinden biridir. Büyük Millet Meclisi ile, bizim yeni bir tarihî devre girmekte bulunduğumuza dikkat edilmelidir." (Dördüncü sene. No: 354).

son yüz sene içinde Avrupa'nın çeşitli ihtiraslarına ve bunlardan doğan saldırılarına uğradık. Başlarında İngiltere bulunan emperyalist Batı Devletleri son umumî harp (1914-18 Birinci Cihan Savaşı) sonunda, cezvitlere ve cellâtlara rahmet okutan şenaetkâr suikast tertibatı ile, onu bütün bütün yok etmeye giriştiler. Emperyalist Batı'ya karşı savaşan yalnız biz değiliz. Başında Bolşevik Rusya olmak üzere bütün Doğu, -Batı'ya karşı- ya ayaklanmış, ya ayaklanmak üzere bulunuyor. Böylelikle Dünya iki büyük ordugâha ayrılmıştır: Bu tarafında, açığa vurmuş bütün ihtirasları ile, acz içinde mezbûhâne çaba göstererek son günlerini yaşadığı görülen Batı âlemi; diğer tarafta, kendi özgürlüğünü ve bağımsızlığını kurtarmakla beraber, insanlığın İngiliz barbarlığı boyunduruğundan kurtulmasını isteyen ve bu yüksek idealin aşk ve heyecanı ile ayaklanmış ve ayaklanmakta olan Doğu dünyası!

Farkında olalım, olmayalım; biz dünya yüzüne düne nisbetle yeni bir değişiklik, bir bambaşkalık verecek büyük bir inkılâbın içine girmiş, sürüklenip gidiyoruz. İnkılâpların, Devrimlerin en büyüğü insanların maddî ve manevî kudret ve kuvvetlerine de tehakküm edecek meçhul ve nâğehzuhur kasırgalar halinde hükmünü yürütenidir. İşte şimdi dünya böyle bir kasırganın önüne katılmış gidiyor. Ve, işte bu kasırgadır ki, diğer gördüğü ve daha da göreceği birçok büyük işler arasında bizim Büyük Millet Meclisi'ni de doğurmuştur. O zaman pek farkında mıydık, bilemiyoruz. Fakat, şimdi anlıyoruz ki, emperyalizmin emsalsiz surette şeni saldırıları karşısında Türk milletini birleştiren kuvvet, görünüşte pek tabiî bir isyan ve korunma duygusu ise, gerçekte cihanşümûl bir inkılâbın, dünyayı kucaklayan ve kapsayan bir devrimin dalgalarıdır; ve, biz, işte şimdi, inkılâbın içindeyiz.

Bir İnkılâb ki, mahiyet ve anlamı seçildikçe bizi artık gerek dış münasebet ve gerek iç maişet itibarile, yeni bir hayata namzet kılmaktadır. Bu, -başka türlüsü tasavvur bile edilemeyen- bir zarurettir. Bunun böyle olduğunu, bu zarureti ve zorunluluğu yavaş yavaş hepimiz takdir etmekte ve kavramaktayız. Dış münasebetlerde hareket üssümüz Batı emperyalizminin yıkılmasını temenni etmekten ve bu yıkılmaya elimizden geldiği kadar yardım eylemekten ibarettir. Memleketleri fetih ve istilâ ve ulusları kölelik zincirleri altında kahretmek, yok etmek politikası güden emperyalizm, kapital ve menfaatin tahakkümüne

dayanmakta, ve esasen ondan doğmaktadır. Batı milletlerini başka milletlerin ve özellikle Doğu uluslarının üzerine süren kapital ve menfaat tahakkümüdür. Bu tahakküm, bu zorbaca davranış, bizleri Avrupalıların ezip kahrettiği ve köle gibi kullandığı işçiler halinde yaşatmak istemektedir. Avrupalılar, sürükler gibi, kanlarımızı ve iliklerimizi emmekte devam eylemek istiyorlar. Biz çalışacağız, onlar yaşayacaklar! O halde. O halde, pek tabiî bir sonuç olarak, kahrolsun Avrupa'nın sermayesi ve yerin dibine geçsin onların çıkarları!" Avrupa kapitali yerin dibine geçtiğine göre, bizim sermayemiz neden ibaret olacak? Yunus Nadi, bu soruyu, büyük bir kesinlikle cevaplandırıyor:

"Bizim sermayemiz amektir; -diyor- biz, bu emekle, kendimiz yaşamak istiyoruz. Doğu başkalarının zevk ve keyflerine hizmetkâr olunmaktan ebediyyen kurtulmağa azm etmiştir. O, artık kendi çalışacak ve çalışmalarının mahsulünü, emeğinin ürününü kendi hayat saadetine, kendi yaşama mutluluğuna ayıracaktır. Doğunun bu yeni zihniyetine göre, hayatın en büyük fazileti, yaşamanın en büyük erdemi çalışmaktan ibarettir. Bundan ötürü, en büyük ve hatta biricik değer, çalışmaktadır, emektedir. Umumî hayatı haricin tasallutundan ebediyyen koruyacak, hür ve mutlu kılan bir çalışma ahengi: İşte Program."[2]

Yunus Nadi ve Cihan İnkılâbı (II)

Yunus Nadi'yi dinlemeye devam edelim:

"Dünyayı evirip çevirmekte olan Devrimin meydan verdiği cidâl... Bolşeviklerin, son defa olarak, kuzey Rusya'da, bize verdikleri

---

2 Bk. Anadolu'da Yeni Gün, No: 1, 4, 5,6, 8, 9, 13, 14, 17, 19, 20, 21, 23. Yunus Nadi'ye göre: "Anayasamızı Batı'nın ilim kitaplarında nafile yere aramayın. O, orada yazılı olarak yoktur; fakat, burada fiili bir gerçek olarak vardır. Kadimtarih bir tarafa dursun, son Rus İdaresi bile, Batı'nın demokrasisinde yeri olmayan, başka türlü fakat Rusya'ya has yeni bir şekildir. Kanun; gerçeklerin, fiiliyatın ifadesinden başka bir şey değilse, anlamını Batı'nın kitaplarında değil, Türk milletinin kalbinde, azim ve iradesinde, tarihe zeylolan vakur ve muazzam sahne ve sinesinde, aramak ve görmek lâzım gelir." (No: 355). "İlim adına (burjuvazi) inkılâbının düsturlarile meşbu" timseleri tenkit eden Yunus Nadi'nin deyişine göre: "Altı yedi asırlık bir ihtilâç devrinden sonra Türk milleti, Büyük Millet Meclisi şeklile ibdaa davet olunmuş ve bu iş ibdaa dahi olunarak yürüme yoluna konulmuştur. Büyük tarihi fasleden hârikalar içinde doğdukları milletin Kemaline burhan olacak öyle kaidelerdir ki, bidayette bütün dünyaya garip bile görünse, onlarıyine mutlaka yürürler. Çünkü büyük mikyasta beşeri vicdanını anladığı ve doğurduğu şeylerdir. Parlâmento bir sanat oyunundan başka bir şey değildir. Uluslar bundan sonra bu entrikalara zebun olmasalar gerektir. Biz, daha başlangıçta iken, bu oyuna tutulmak felâketini atlatmayı ve milletçe kendi işimizi kendimiz görmeyi kararlaştırmışızdır. (No: 367).

hârikanümün misal. Özgürlük ve bağımsızlığını savunmaya azmetmiş ve bu azmini İngiliz, Fransız gibi dünyaya zülm eden Hükûmetlerin fetih ve istilâ siyasetlerini yıkmak gibi bütün insanlığa şamil ulvî bir gaye ile süsleyip sağlamlaştırmış bir halk -Rus halkı- işte böyle ateşin ordular çıkararak geçtiği yere tesadüf edecek her engeli hârikaya benzer sür'at ve kat'iyetlerle ezip geçebiliyor. Geçen sene, emperyalist Hükûmetlerin her taraftan, hatta Yunanistan'dan bile alarak yetiştirdikleri orduları ile dört cihetten sarılmış ve kuşatılmış ve Moskova etrafında dar bir çember içine alınmış olan Bolşevikler, bugün bütün Rusya'yı bu'dış kuvvetlerden kurtarmış ve temizlemiş bulunuyorlar. Rusya misâli bizim için hayretle değil belki ibretle temaşa olunacak hallerdendir. Durumumuz, hasımlarımız, tamamile, Rusya'nınkilere benzemektedir. İngiltere bizim istiklâlimizi, hatta varlığımızı mahvetmek için, Türkiye'de Rusya'da giriştiği hareketlerin tıpkısını tekrarlıyor; ve, Yunanlıları âlet olarak kullanıyor. Yunanistan'dan ilk defa olarak, Bolşevikliğe karşı gönderilmiş olan kuvvetler, Odesa havalisinde, en feci bozgunlara uğratılmak suretile, perişan edilmiş; ve onlardan ele geçebilenler, demir raylar üzerine sırayla yatırılarak, üstlerinden trenler geçirilmek suretiyle, öldürülmüşlerdi. On bin kişilik bir Yunan tümeni de denize dökülmüştür.

Bolşevikleri, hasımlarına, karşı bu kadar güçlü ve başarılı kılan en başlı faktör, orada milletin varlık ve istiklâlini savunmaya azmetmiş olmasıdır. Orada, İngiliz zulüm ve tahakkümünün bütün mel'anetleri anlaşılmış ve buna karşı koymaya bütün ulusça ahdedilmiştir. Zaten, işin sırrı da işte bundan ibaret, İngiltere'nin bize oynamak istediği rol, Rusya'da oynadığının aynıdır. Şu farkla ki, İngiltere'nin bize karşı kasdı daha yaman; başvurduğu vasıtalar ise çok daha zayıf: Damat Ferit'le avene-i havenesi ve Yunan Kuvvetleri, Rus örneğinden ibret alarak azim ve harekete karar verdiğimiz gün, önümüzdeki güçlükler hiçe inecektir. Bunun Rus örneğini, daima, göz önünde tutalım. Bu gerçeği daha fazla anlıyacağız."

Yunus Nadi, "Esir Ağa ve Efendi" başlıklı yazısında, Avrupa'da bulunan yüksek görüşlü, memleket ve milletini çok sever, bütün Türk ve Müslümanların kurtulup yükselmesini candan ister ve ona çalışır

ve vatandaşımızdan aldığı mektubu kaydediyor. Mektuba göre:

"Dünya iki büyük parçaya bölünerek, bir yanda başta Ruslar olduğu halde Doğulular ve umumiyetle zulüm görmüş kavimler; öte yanda, başta İngilizler bulunduğu halde Batılılar, Maddi kuvvet şekillerine geçmiş *yeni* ve *eski* çarpışmış duruyorlar. Cihan Savaşı'ndan daha çok şumullü ve elbette ondan bin kat anlamlı olan bu çarpışmanın içinde biz de bulunuyoruz. Anadolu, bütün dünyayı iki büyük parçaya ayırarak, yekdiğeriyle çarpışmakta olan büyük serüven içinde ister istemez yerini almış bulunuyor. Anadolu, Türk ve Müslüman varlığını yok edilememesi hesabına, yani pek tabiî bir korunma duygusile, başladığı bu çarpışmanın âlemşûmûl bir cidâl ile ilgili olduğunu düşünerek kesin kararını vermelidir. Ortada bir Türkiye dâvası vardır. Fakat, dâva sadece bu değildir. Umumiyet itibariyle, dâva ve kavga şu iki fikrin çarpışmasından ileri gelmektedir: Şimdiye kadar dünyayı kendi keyif ve çıkarı hesabına kölelik altında yaşatmış olan Batı Emperyalizmi ve Kapitalizmi'nin sürdürülmek ve arttırılmak istenilen tasallut ve tahakkümüne karşı; artık bu kölelik ve zorbalık altına girmemek ve hatta bu tasallut ve tahakkümü yıkmak ihtiyacı ile ayaklanan insanların fikir ve hareketleri. İşte, kendi dâvâmızı savunurken, şu iki fikirden birini ihtiyar etmek mevkiindeyiz. Ne tarafı tutacağız: Doğuyu mu, Batıyı mı? Bence ve sanırım sağduyusu olan hiç kimsece tereddüde yer yoktur. Şimdiye kadar Avrupa'nın işçisi hükmünde olan ve Avrupaca öyle bilinerek öyle de tutulmak istenen bütün Doğuluların bu kölelik hayatına son verecekleri zamanlar gelmiştir. Büyük çoğunluğunu Türk ve Müslümanların meydana getirdikleri bütün Doğuluların da, Avrupa tasallut ve tahakkümüne tekme vuran tarafta yerlerini alacaklarından daha tabiî ve hatta daha zururî bir şey olamaz. *Artık esir olarak yaşadığımız yeter.* Biz de, kendi memleketimizde, bundan sonra, kendi hayatımızın sahibi olmak, yani kendi evlerimizde Avrupa'nın hizmekârı birer kul köle olarak değil; fakat ağa ve efendi olarak yaşamak isteriz. Yeni cidâldeki görevimizi nasıl yapacağız? Batı'ya dayatacağız. Biz mukavemet ettiğimiz mertebede -zaten sallanan ve düşmeğe mahkûm bulunan- zulüm ve tahakküm kendiliğinden yıkılıp gidecektir. Sonuç bütün Doğu ile beraber bizim de galibiyetimizdir. Bunu bütün parlaklığıyla

görüyorum. Batılılar içinde bile bu sonuca inananlar pek çoktur. İngiltere, şimdiden, Rusya'ya karşı âciz duruma düşmüştür. Her tarafta canlı ve imanlı bir direnme İngiliz emperyalizmini temelinden yıkmakta gecikmeyecektir."

Yunus Nadi diyor ki:

"Bu mektup bize yeni bir şey öğretmiyor. Fakat, içinde yüzdüğümüz gerçek durumu, dışardan ve yüksekten bakan bir adam kavrayışıyla, en doğru biçimlerinde görüyor ve gösteriyor. Şunu da ekliyelim ki, bu mektubu yazan, bizim meselelerimizle ve dolayısiyle Cihan İnkılâbı ile ilgili olan, gece gündüz onu izlemekle uğraşan bir zattır. Mektubun en kesin ifadelerle çok doğru olarak söylendiği gerçekler üzerinde durarak, biraz daha derin ve biraz daha geniş düşünmekliğimizi faydasız bulmadık. Doğu, şimdiye kadar pek farkına varılmayan biçimde, Avrupa'nın esiri, amelesi, hizmetkârı ve haraçgüzarı hükmündeydi. Cihan Savaşı'nın doğurduğu pek büyük inkılâbı ile bir yandan, bu esaret ve tahakküm devrine karşı insanlığın ruhundan kopan güçlü bir Devrim Savaşı, bir İnkılâp Cidâli baş göstermiş. Öte yandan, İngiltere eski tasallut ve tahakküm sistemini en kudurmuş biçimde uygulamaya kalkmış; Hilâfet ve Saltanatı ile beraber Başkentini işgal ve esareti altına aldığı Türkiye'yi dünya haritasından silmeğe teşebbüs edecek kadar ileri gitmiştir. Bu pek büyük bir küstahlıktır. Eğer, dünyada başka hiçbir dayanak da olmasaydı, Türkiye böyle bir küstahlığa karşı yine boyun eğip geçemezdi. Batı emperyalizminin bu türlü cinayet teşebbüslerine karşı, başta Rusya olduğu halde, bütün Doğu ve bütün Asya bayrak açarak savaş meydanına atılmıştır. Bizim Batı'ya karşı dâvâmız daha büyük ve daha şümullü bir savaşa bağlıdır; ve o haysiyetle de, sonuç olarak galibiyetle mübeşşerdir. Memleketimizde köle değil, ağa ve efendi olarak yaşamak için yapılacak iş Yunanlılara hadlerini bildirmekten ibarettir. Yedi Devlete meydan okuyan kahraman Türk ve Müslüman hiç şu miskin Yunan palikaryaları karşısında âciz kalıp perişan mı olur?"

Yunus Nadi'yi dinliyoruz:

"Türkiye'de de fikirler bir İnkılâba hazırlanmıştır; O İnkılâp istiyor

ve onu bekliyor. Memleket, bu itibarla, baştan başa his ve ihtiyaç kesilmiştir. Yeni usul için elde bir hareket mebdei vardır; halkın hükûmeti.

Avrupa'da barış, dünyayı ikiye böldü: Yenen ve yenilen. Dünya, ta ilk gününde olduğu gibi, bugün gene yenenle yenilen, zulüm görenle zulmeden arasındaki uçurumu muhafaza ediyor. Bugün çözülecek problem yalnız Devletler arasında herhangi bir mesele değildir: Bizzat milletlerin mukadderatı, milletler içinde sınıflar mücadelesi ve nihayet bir inkılâp fikridir. İşte, eski Avrupa'nın bugün korktuğu, ürktüğü şeyler bunlardan başka bir şey değil. Almanya'nın doğusunda yeni bir dünya, bütün gücile, ruhu ve fikirleri gevşeyen Avrupa'nın üzerine atılıyor. Bütün yeni ittifakların mekanizmasını orada aramak gerek...

Kooperatif teşkilâtı bizde yeni hayatın en önemli dayanaklarından biri olacaktır. Hayatın çeşitli tarif ve ifadelerinden en maddisi bunun iktisadi bir hâdise, ve ekonomik olay olduğundan ibarettir. Dikkat edilirse, insanların meydana getirdikleri toplumlarda gürültülerin büyüğü, çalışmanın, kazanmanın, yiyip içmenin şu veya bu suretle cereyanından, şu veya bu suretle olmasından veya olmasını istemekten ileri gelir. Hatta, büyük bir macera olan dünkü Umumî Harp (1914-18 Cihan Savaşı), hatta ondan daha büyük bir macera olan bugünkü inkılâp cidâli de hep bunlardan ileri gelmiştir. Emperyalist Batı dünyasının nazarında, amaç: Türkiye gibi, İran gibi hemen bütün Asya ve Afrika'da bulunan ve henüz uygarlık bakımından olgunlaşmamış sayılan memleketler halkının, kendi hesaplarına esir ve amele gibi çalıştırılması ve bu maksadı sağlamak için de, bu memleketlerin ve ahalisinin şimdiden onların esaret ve tahakkümleri altına alınmasıdır. Bir vakit Avrupalılar ve özellikle İngilizler insan ticareti yapıyorlardı. Hayatın henüz iptidaî merhalelerinde bulunan insanoğlunu hayvan sürüleri gibi yakalıyarak başka diyarlara taşıyıp orada hayvanlar gibi satıyorlar; ve bunlar da, gittikleri yerlerde gerçekten hayvanlar gibi ve belki daha aşağı muamele görüyorlardı. Bugün, insan ticareti çoktan kaldırılmış olmakla beraber, acaba İngilizlerin, Fransızların şimdi, birtakım memleketleri kendi tasallut ve tahakkümlerinin altına alarak kendi çıkarlarına çalıştırmak istemelerinin ve hattâ çalışmakta olmalarının, mahiyet bakımından, o insan ticaretinden farkı var mıdır?

Britanya adasındaki İngilizler ve Paris'teki Fransızlar daha fazla bir huzur ve servet içinde yaşasınlar diye öteki kavimler çalışacaklar ve çalıştırılacaklar; bunların çalışmalarından meydana gelen faydalar ve menfaatler İngiliz bankerlerinin ve kapitalistlerinin kasalarını dolduracak. Vaktile insan ticaretine sermaye teşkil eden bahtsızlar da, hep başkaları hesabına çalıştırılmak için, sürülerle toplanıyorlar ve sürülerle alınıp satılıyorlardı. Şimdi başında İngiltere bulunan emperyalist Batı'nın uygulamak ve sürdürmek istediği şey de, sonuç itibariyle, bundan başka bir şey değildir. Türkiye için hazırlanan barışla Türklüğü parça parça ettikten, yani millet olarak onu yok ettikten sonra, ferd olarak ta emperyalist ve kapitalist Batı'nın ilel'ebet amele ve kölesi haline koymak istemektedir. Biz diyoruz ki, bundan sonra hiçbir kavim ve millet diğerinin kölesi olamaz. Her ulus hür ve serâzât yaşamalı, emeğile âzâmi huzur ve rahata kavuşmalıdır. Bunu yalnız bir Türkler söylemiyoruz. Dünyanın yarısından çok fazlasını teşkil eden mazlûm ve mustarip insanlar, bu hak ve hakikatın ihamile ayaklanmışlardır. İşte mutlaka galibiyetle sonuçlanacak olan 'Yeni İnkılâp Savaşı' bu mihver üzerinde cereyan ediyor.

Görülüyor ki cidâl, umumiyeti itibariyle de, ekonomiktir. Gürültülerin en büyüğü de, özellikle böyle bir esastan ileri gelmiş bulunmaktadır. İnsanlar arasındaki meseleler, daha küçük çaplarına irca olunduğu zaman da, yine gürültülerin en başlı sebebini ekonomik işler, yani çıkar ve geçim işleri teşkil eder. O halde emperyalist ve kapitalist Batı'nın, başta kendimiz olarak, birtakım kavimleri amele ve köle halinde yaşatmak istemesine karşı ayaklanmaktan doğan bu Yeni İnkılâp hayatımızda yalnız Avrupa'ya karşı koymak için değil, fakat kendi iyiliğimiz için dahi idareyi halkın kendi eline veren, yeni bir hükûmet ve idare makinesi düşündüğümüzde, nazara alacağımız meselelerin en önemlisi yine iktisadiyat olacaktır. Bu yeni idare ile halkın karnı tok, sırtı pek ve kalb ve vicdanı rahat olacaktır. İnsanlık için mutluluk ne zaman tecelli edilebilir? İnsanlar arasında huzur ve rahat ne kadar çok yaygın hâle gelirse. En büyüğünden en küçüğüne kadar kavga ve gürültü, başlıca: *Sen çalış, ben yiyeyim... Ben yiyeyim, sen yeme!* demekten çıkıyor. Bunun yerine: *Herkes çalışsın ve herkes yesin!* kaidesini koymak ve uygulamak gerekliliği karşısındayız. Biz isteriz ki, köylü -o bin mihnet

ve meşakkatle meydana getirdiği- emek mahsulünden hiçbir habbe ziyan etmesin; ondan tamamiyle faydalansın. Halbuki, bu böyle mi oluyor, heyhat!"

İdeal bir devlet tablosu çizen Yunus Nadi, iç ve dış ticaret muamelelerini yürütecek tek bir devlet bankası kabul ediyor; insan emeğinden başka değer tanımıyor; ticaret ve faizcilik belâsının kesin olarak ortadan kaldırılacağını müjdeledikten sonra, aylâkları ve parazitleri toplumun dışına atıyordu:

"Memlekette Ziraat Bankası'ndan başka banka bulunmıyacak; ve memlekette iç ve dış ticarete varıncaya kadar mala, paraya taallûk eden muamelelerin hepsini Devletin bu biricik Bankası görecektir. Kooperatifi "*Kombartof*" biçiminde telâffuz eden köylüye şöyle sesleneceğiz: Bu yeni idarede para pul çalışmadan ibarettir. Çalışan adamın yoksun kalabileceği hiçbir şey yoktur. Çalışmayanı, çalışmak istemeyeni toplumumuzdan kovacağız. Yeni idare tüccar ve faizci denilen belayı, hem de kat'iyyen ortadan kaldıracaktır."

Yunus Nadi, *bizde toprak meselesi yoktur*, diyen ve köylünün sırtından geçinen sömürücülerin karşısında yer almakta; ve onlarla boğuşmaktadır:

"Memleketi, -en son kez olarak üzerimize Yunan kuvvetlerini süren- emperyalist Batı'nın istilâ ve tahakkümünden kurtarmak istiyoruz. Köylü diyor ki: harp herkesi zarara uğratıyor, diyorlar. Ben harpten zarar görmiyen, bunun aksine, kazanan adamları görmüyor değilim. Harpten en çok ben ziyan ediyorum. Harp dönüşü, eldeki tarlanın alacaklı tarafından zaptedilmiş, öküzlerin alınmış veya çalınmış, hatta evdeki bir iki kapkaçak ile yorganın bile vergi diye hükûmet tarafından sattırılmış olduğunu görüyorum.

Her derdi açıkça söylemenin zamanı şimdi değil de ne zaman? Eğer *halk idaresi* adına ortaya çıkaracağımız şeyler eski Meşrutiyet usullerinin yaldızlı yeni şekillerinden ileri geçemiyecek şeylerse, o küme küme dertler zerresine derman olamaz. Esaslı düşünmek, işi temelinden tutmak lâzımdır, şarttır, farzdır."

Yunus Nadi, bizde toprak meselesi olmadığını, sellemehüsselâm, iddia edenlerin karşısındadır:

"Bu iddia -diyor- köylü sırtından geçinenlerin işine pek gelen üstünkörü ve cahilce bir ifadedir. Her köylünün yeteri kadar toprağı yoktur. Hatta köylülerimiz hemen hemen yarıyarıya topraksızdır. Bu şaşırtıcı gerçek pek az bir inceleme ile meydana çıkar. Köylülerimizin yarısı ya ortakçı veya kiracı olarak iş görürler. Yani rakabesi Beytülmâle ait olan topraklar üzerindeki emeklerinin yarısını da, orada hiç çalışmayan, başkalarına verirler. Binaenaleyh, bu haksızlığı derhal gidermek için ilân olunamaz mı ki: köylülerin ekip biçtikleri tarlalar kendilerinindir. Orada çalışmayan, orada alın teri dökmeyen hiçbir kimsenin hakkı yoktur. Bu mesele her köylüyü, külfetsizce ve bağımsız olarak, yeteri kadar toprağa mutasarrıf kılacak veçhile çözülemez mi? Elbette çözülür ve çözülecektir. Ve, böylelikledir ki, köylülerimize, kendisini memlekete bağlayacak ve onu yeniden hayata getirecek bir iyilik yapılmış olacaktır.

Kendi ağasına, efendisine, çelebisine, çorbacısına başvuran köylüye ödünç verilen şey -ister ;ara, ister mal-ü menâl olsun- sonuç farketmez. O, köylünün gırtlağından tarlasına kadar takılmış bir çengeldir, bir pençedir: Kanlı bir pençe! Köylünün derdine çâre şudur: Onu tarlasına sahip kılmak; her köylünün mutlaka içinde serbest ve özgür çalışacak yeteri kadar toprağa mâlik olması esasını kabul edip uygulamaktan ibarettir. Köylünün tarlası, borç karşılığında, şunun bunun uhdesine geçemez. *Toprak köylü tarafından işletilmek üzere, beytülmâlindir.* Köylüye ve köye bir hak ve hakikât, bir insanlık bir mutluluk güneşi doğurmak zamanı gelmiştir. Görevimiz şudur: Fakir kulübesinden yiyeceğine ve giyeceğine kadar, köylünün her halini onarmak ve iyileştirmek. Köylüler, insanı tam dinlendiren, sağlığa uygun evlerde oturmalı; her köyün çok güzel bir camii, çok güzel bir okulu, çok güzel bir *köy hükûmet dairesi* olmalıdır. Bunların olması için, ilkin köylünün ekonomik durumunu şimdiye kadar içinde kıvrandığı zincirlerden kurtarmak ve bununla beraber, köyü ve köylüyü bu yeni hayata doğru irşad etmek, yani bu yeni hayatın propagandasını yapmak, gerekir."[3]

---

3 "Yunus Nadi ve Cihan İnkılâbı" başlıklı paragrafı **Yön** dergisi de aktarmıştır.

Anadolu'da Yeni Gün'ün, Eskişehir'de yayımlanan *Yeni Dünya* gazetesine karşı açtığı kalem savaşından sonra, Yunus Nadi, 1917 Ekim Devrimi'ni, Cihan Sosyalist İnkılâbını savunmaya devam etmişti: "İki taraflı çalışmaya mecburuz: bir taraftan, varlık ve özgürlük savaşını adamakıllı idare ve idameye; diğer taraftan, milletçe böyle bir savaşa katılanmanın da gösterdiği yeni hayatı, büyük bir ciddiyet ve kolay kolay sönmez bir aşk ve gayretle düzenlemeye ve kurmaya. Büyük Millet Meclisi'nin varlık anlamı bu iki nokta çevresinde toplanmaktadır. Türk ve Müslüman varlığı ve özgürlüğü kurtarılırken, onun sonucu olarak, kendi kendine başka olaylar da çıkacaktır ki, onlar da Batı emperyalistliğinin ve kapitalistliğinin Yıkılması ve bütün zulüm görmüş ulusların, ebediyen kölelikten kurtularak, özgürlüğe kavuşmasıdır. Çanakkale'de kendi varlığımızı savunuyorduk. Fakat kullandığımız silâh Çarlık Rusyası'nı yıkarak küreyi yerinden oynatan bir manivelâ rolünü oynadı. Yani, 1917 Ekim Devrimi meydana çıktı. Şimdi yeni, kendimize göre varlığımızı, özgürlük ve bağımsızlığımızı kurtarmak için savaşıyoruz. Fakat, dünyaya nisbeti itibariyle, En büyük bir tarihî rol oynamağa namzet bulunuyoruz. Hiç de yalnız olmadığımız -Rusya'yı düşünün- bu savaş sonunda, biz Türkler, yepyeni ve muazzam bir Devlet olarak, dünyaya yeniden doğacağımız gibi; Avrupa'da şimdiye kadar dünyayı istilâ eden bir zulüm ve tahakküm ağı halinde yaşaya gelmiş ve artık son nefeslerini almakta bulunmuş olan koca bir âlem, emperyalist ve kapitalist âlemi yıkılacak, bütün dünyada *yeni bir tarih akımı* başlıyacaktır. Dünyanın durumu olmuş bir meyvaya, günlerini yitirmiş bir gebeye tamamen benzemektedir. Önüne geçilmek ihtimali yok. İnkılâp behemahal olacak, Avrupa yıkılacak, Asya'ya yükselecektir. Pek önemli bir tarih ânında bulunuyoruz. İki yanlı görevimizin ikisinde de, bu tarih ânının adamları olduğumuzu göstermek zorundayız."

Yunus Nadi, "*İlk Bolşevik Heyeti Ankara'da*" başlıklı yazısında (6 Ekim 1920), bir tarih filozofu olarak konuşmaktadır.

"Mesele herhangi bir Elçilik Heyetinin herhangi bir memlekete gitmesinden ibaret âdi bir olay değildir; şimdiye kadar verdiği misallere

göre, heybetli ve müthiş bir kudrete mâlik olmakta cihanın en kuvvetli ordularından daha heybetli olduğunu ispat eden bir fikrin veya fikirlerin yürümesi ve kavuşması şeklinde bir büyük maceradır. Bundan ötürü, görünüşte basit, fakat gerçekte müşkül ve cihanşûmul bir mahiyeti haiz olan Rus-Türk fikir ve silâh arkadaşlığının ilk resmî tezahürünü bir daha selâmlarız. İçinde pek yakından ilgili bulunduğumuz için, duyguların heyecanı ile büyük maceranın gerçek önemini biz bile belki hakkiyle ihata edemeyiz. Tarih onun pek büyük olan önemiyle pek uzun ve derin olan tesirini, bütün safhaları ve sonuçlarile, kaydedecektir. Tarihin yazacağı sahifeleri şimdiden, görür gibi oluyoruz. İnsanlık hayatının akışına, şimdiden Cihan İnkılâbı diye yeni bir devir açmış; ve orada milletlerin hürriyet ve istiklâllerini, önüne geçilmek ihtimali olmayan olaylar şeklinde, bir ucundan kaydetmeye başlamış olan tarih, yıkılacak dünyaları ve yeniden yükselecek alemleri yazmaya hazırlanmıştır. Orada, emperyalist ve kapitalist Devletlerin birer birer ve âdeta toptan denilecek bir hızla yıkılmakta ve insanların özgürlük ve mutluluklarından meydana gelen yeni cihanların parlak ve şâtır yükselmekte olduğunu, geleceğe nüfuz eden bir hayal gözile, müşahade ve izlemede bile ne kuvvetli bir cazibe var!

Tarihi yapan mı vardır, yoksa tarih kendi kendine mi tekerrür eder? Ve, kalem-i gayb ile yazılır gider? Çarlık Rusya yerinde insanlığın hürriyet ve saadetini hedef olarak almış bir yeni yığın, *koca bir emperyalist ve kapitalist âleme karşı savaş ve ihtilâl bayrağı açmış bir Anadolu Millî Hükûmeti*; ve sonra, bunların aynı ser-i menzile giden iki yolcu saffet ve samimiyeti ile kavuşması, o üç beş senelik gibi yakın bir geçmişe dönüp bakılınca muhal sayılan bu hâdise bugün büyük bir gerçek olmuştur; ve büyüklüğü şanına yakışır bir akışla yürüyüp gitmektedir. Şüphe yok ki, bunu insan değil, insanlık yapıyor. Ve, bundan ötürü denilebilir ki, Tarih – fert fert insanların arzuları üstünde bir kudretle– buyruğunu yürüten manevî manzumedir. O kadar ki, tarih nazarında artık yıkılmaya mahkum durumlara sürüklenmiş olan emperyalist ve kapitalist devletler bile bu manevî manzumeye, farkında olmaksızın, yardım ve hizmet ediyorlar. Onların, bir kısım insanları kölelik altında bulundurmak için, hâlâ nefislerini kör bir ihtirasa tevdi ederek entrika, tasallût ve tahakküm siyasetine germi vermeleri de *İnkılâp hareketinin*

şiddet ve faaliyetini artıran mucip sebepler yerine geçmektedir. Dünyanın önüne katıldığı büyük inkılâbı olanca kesinliği ile ihata etmek için, bugün Türk ve Rus milletlerinin, aynı gaye yolcuları olarak, birleşmiş bulunduklarını görmek yeter. Düşünmeli ki, biz Cihan Savaşı'na Çarlık Rusyası'nın memleketimize göz diken istilâ hırsından ürkerek âdeta can havlile girmiştik. O zaman inanılmayacak bir iş ve bununla beraber çoktan müthiş bir gerçek olarak, bugün Çarlık Rusyası ortada yoktur. Onun yerine, her ulusun özgürlük hakkını teslim eden ve insanlığın mutluluğunu bu esasta arayan yeni bir fikir ve yeni bir rejim geçmiştir. Bu arada, kendi nefsimizde tecrübeye dayanan bir keyfiyet olmak üzere sabit olmuş gerçek şudur ki, fenalık Rusya'da veya İngiltere'de değil, *emperyalistlikte ve kapitalistliktedir.* Çarlığın ortadan kalkması İngiltere ve Fransa'nın Çarlığa rahmet okutacak kadar zalim ve kan içici olmalarına engel olmadı. Buna binaen, gaye daha fazla bir vuzuhla kendiliğinden belli oldu: *Alel'ıtlak emperyalistliğe ve kapitalistliğe karşı* ve bunları sernûgûn edinceye kadar cidâl. Bu bayrak altında birleşen milletlerin savaşı, dünyanın ve insanlığın en mukaddes bir ihtilâlidir. Bir ihtilâl ki, ona nazaran, İngiliz hürriyetleri, Fransa İhtilâlleri zikrolunmağa bile değemeyecek bir ufaklıkta -ve görünür görünmez meşkûk bir hüviyetle- hep gölgede kalıyor.

Rus İhtilâli, zuhuru ânından itibaren, Türkiye'de memnuniyetle karşılanmış bir hâdiseydi. İlk defa, İtilâf ordularının önemli bir rüknünün bertaraf olması şeklinde memnun olmuş isek şimdi de onu *kapitalist ve emperyalist dünyaya karşı bir satvet silâhı* halinde gördüğümüz için memnun bulunuyoruz. Biz Türklere göre, durum hiç değişmemiştir. Biz Harb-ı Umumi'ye (Birinci Cihan Savaşı'na) girerken de, hayatımıza kasd etmek isteyen emperyalistlere karşı, silâha sarılmıştık. Bütün harp süresince, hep bu amaca hizmet ettik. Bugün de, aynı amacı sağlamak azmile cihazlanmış bulunuyoruz."

Yunus Nadi'ye göre; sosyalist dünya devriminde öncelik Bolşeviklerde değil bizdedir:

"Biz Türkler, takip edilen maksat ve gaye itibariyle, yani şu Cihan İnkılâbında Bolşevik Rusya'ya tekaddüm etmiş bir vaziyetin sahibi bile sayılabiliriz. Bunu, bir öncelik gururuna kapılmak daiyesi olarak

söylemiyoruz; Cidâl ve ihtilâldeki samimiyetimizin ne kadar ciddi ve derin olduğunu göstermek için söylüyoruz. Yoksa, Bolşevik Rusya'nın bu cidâl ve ihtilâle cihanşümûl bir biçim ve renk vermekteki hizmet ve himmetini de yakından biliyoruz. Tarihi insanların yapmamasına rağmen bu *gerçek kurtuluş ve özgürlük savaşında*, dünyanın bütün köle ve zulüm görmüş kavimleri Bolşevik Rusya'nın hep gayrendişlikten ibaret olan âlicenabâne ve fedakârca davranışlarını şükür ve minnetle yâd edeceklerdir. Bunu da yakinen biliyoruz. Nitekim, Bolşevik Rusya'nın diğer kavimlerce amacı sağlamaya matûf olarak bol bol harcanan himmet veya gayretlere -ve bu arada bizim de aynı amaç için sarfettiğimiz çabalara- verdiği ve vereceği önem de bilinmiyor değildir."

Yunus Nadi'ye göre; bizde yeni rejim kapitale değil, emeğe dayanacaktır;

"Tamamile iştirak ettiğimiz, ve hatta son günlerde bir *İttifak* ile de perçinlediğimiz esas meslek böylece belli olduktan sonra, herkesin iç rejimindeki reform davranışına dair de bir iki söz söylenebilir. Tam ilmî anlamile görmek ve söylemek gerekirse, hiçbir yenileşme tarzı dünyanın bütün kavimlerine tıpatıp uygulanır *değişmez bir Anayasa* biçiminde ifade ve tedvin olunamaz. Nazara alınacak olan yalnız fikirdir. Tatbikat, her memlekete göre çeşitli biçimlerde belirir. Mâdemki, biz *dışta emperyalist ve kapitalist dünyaya karşı* savaşıyoruz; *içte kendimiz bu nakiselerden arınmayı kabul etmişiz demektir.* Binaenaleyh, idare tavrımız sermayeye değil, emeğe değer vermek esası etrafında toplanacaktır. Bunun için, bazı kısa akıllı ve kör gözlü serserilerimizin düşündükleri ve hatta yazdıkları gibi zenginleri soymaya gitmeye hiç hacet yoktur; hatta, bunun anlamı bile yoktur. Bundan sonra yapılacak kanunlarda gerçek kapital emekten ibarettir formülü ile hareket edilince *komünizm kertesine varabilecek bir sosyalistlik kurulmuş olacaktır.* Kötü niyet erbabı müstesna olarak, memlekette vücut faaliyetinden müstağni olabileceğimiz kimse yoktur. Umumî refah çalışmanın düzen ahenginden çıkacaktır. Buna muhalefet edecek aklı başında kimse bulunamaz."

Yunus Nadi'ye göre; iç reformlarımız gücünü ve ilhamını Dünya Devriminden alacaktır: "Biz iç reformlarımızla Cihan İnkılâbının ruhundan ilham ve kuvvet alan bir yeniliğin de samimî taraftarlarıyız. Bunu demekle, başta Bolşevik Rusya olduğu halde, bütün Doğu'nun, emperyalist ve kapitalist âleme karşı savaşında, her veçhile birbirine uygun *yekpare bir kaya sağlamlığı ve samimiyeti* bulunduğunu anlatmış oluyoruz. Görünüş biçimlerindeki çeşitliğin önemi yoktur. Hattâ, bu çeşitlilik gereklidir bile. Fakat, şurası muhakkaktır ki, bugün Ankara'ya gelen dost ve müttefiklerimizle gayede olduğu gibi esasta ihtilâfımız yoktur. *Hepimiz aynı yolun yolcularıyız.* Binaenaleyh tekrar: Rusyalı yoldaşlar hoş geldiler ve sefa buldular."

"*Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin*, bundan böyle, *Halk Hükûmeti* olacağını beyan ve ilân ettik. Yeni hayat ve idareyi en son şeklinde Halk Hükûmeti adını verdik. Bizim Halk Hükûmetimiz, Avrupa'daki biçimile Demokrasi demek değildir. Ondan da ileri bir şeydir. Nitekim, tarihçesi buna delâlet eder. Asıl istenen şey *Türkiye Halk Hükûmetinin halktan doğması* idi. Biz nazariyede değil, gerçekte ve pratikte halkı hâkim kılmak istiyoruz. Ve halkın filân veya falan sınıfı değil, bütün halkı. Kafamızda usul aramaktansa hayata iner, idareye hâkim kılmak istediğimiz halkı hayatta müşahede ve mütalâa eyleriz. Bizim halkın hayatında partiler yok, muhtelif mesleklerde çalışan insanlar vardır ve bu insanlar birbirile mücadele etmiyorlar, birbirlerini tamamlıyorlar. Rençber ekiyor, marangoz, ambarı, çilingir arabayı yapıyor, hamal taşıyor, fırıncı pişiriyor, terzi dikiyor ilh... Kısası baştan başa ahenktir ki yaratılıştan kurulmuş gidiyor. Hayatın çerçevesi dışında kimse olamıyacağına göre, bütün bu insanları belli ve sayılı mesleklere irca etmek; ve seçimleri en âdil nisbetlerle bu esas dahilinde yaparak, hayatı Meclise taşımak."

Yunus Nadi, Marx'ı nasıl yorumluyordu?

Yunus Nadi (Abalıoğlu), 1920'de, Beynelmilel (yani Enternasyonal) Komünizm ve millî (yani nasyonal) Komünizm hakkındaki görüşünü, bir başmakale halinde, derli toplu olarak, sunmayı da unutmamıştı.

Sözü kendisine bırakalım; ve Karl Marx'ın yorumcusunu dikkatle izliyelim:

"Rusya'dan zuhur eden İnkılâp hareketinin tepkileri Doğu'da ve Batı'da dalga dalga çalkalanmakta devam ediyor. Bu pek tabiîdir. İnsanlık, uzun tarihinin bir dönüm yerinde bulunuyor, buna şüphe yoktur. Vaktiyle Fransa'dan çıkan Büyük İhtilâl'in doğurduğu fikirlerin diğer memleketlere yayılıp bulaşmaması için başta Rus Çarı olan bir nice tâcdârlar bir hayli müessir tedbirler almışlar ve hatta Mukaddes İttifaklar akdine kadar ileriye gitmişlerdi. Şimdi Rusya'da zuhur eden Devrim hareketi kendilerine sirayet etmesin diye Batı'nın demokrat Devletleri ürküyorlar ve tedbirler alıyorlar. Vaktiyle, Fransa İhtilâli'nin genişleyip yayılma yolundaki sonuçlarını silâh kuvvetile durdurmağa çalışmışlardı. Şimdi Bolşevik Rusya'ya karşı aynı suretle hareket edenler arasında ve hatta bunların başında Fransa'yı görüyoruz. Düne kadar Ceneral Vrangel ordusunu tutan özellikle Fransa idi ki, bugün Bolşevik azim ve iradesi önünde sernügûn olan mürteci Cenaralin inhizam ve izmihlâli ile matem tutmaktadır.

Bir bakıma göre, Rus İhtilâl ve İnkılâbına Fransa İhtilâl ve İnkılâbının devamı denilmek caiz olurken, ona şimdiki Fransa'nın muhalefet etmek istemesi çok garip görünebilir."

Bugünkü İnkılâbın -içinde bizim memleketimiz dahil olduğu halde- Doğu'da nasıl anlaşıldığına bir nebze dokunmak isteyen Yunus Nadi, bunu birçok makalelerle bahis konusu etmeyi pek lüzumlu sayıyor:

"Çünkü -diyor- evvelâ, bugünkü İnkılâb bütün usül ve füruu ile anlaşılmış değildir. İkinci olarak ta, bu İnkılâbın tatbikatta memleketten memlekete az çok farklarla mı tecelli edeceği, yoksa sabit ve belli esaslara mı dayanacağı, kesin bir açıklıkla, kararlaşmamıştır. Bu iki cihetin

karanlıkta olması fikirleri karıştırıp bozmaktan geri kalmamamaktadır. Bu karıştırıp bozma kazziyeleri ise cidalin maksadını bilinmeyen bir alana aktararak durumu güçleştirebilir.

Geçenlerde Almanya'da toplanan (Müstakil Sosyalistler) Kongresinde Bolşevik reislerinden Zinoviyef de bulunmuştu. Orada, Müstakil Alman Sosyalistlerinden biri Bolşeviklerin izleyip uyguladıkları sistemi şiddetle tenkit ederek:

-Siz köylüye toprak dağıttınız. Bu davranış köylüyü burjuva olmaya sürükler!

Demişti.

Gerçekten, Bolşevikler Rusya'da köylüye toprak dağıtmışlardır. Zaten, onların şimdiye kadar yapmış oldukları işler arasında en önemlisi budur. Daha ileriye varılarak denilebilir ki, Rusya'da İnkılâbın başarı sırrı burdadır. Orada her şeyden büyük olarak gerçek bir toprak meselesi vardı. 70-80 yıldan beri, muhtelif tarihlerde yapılan Reformlara rağmen, hâlâ pek çok arazi, bizim kazalarımız kadar, bizim Livalarımız kadar, hattâ bizim Vilâyetlerimiz kadar büyük büyük toprak parçaları şunun bunun malikâneleri idi. Bunun içindeki halk da, sonuç olarak, o malikânelerin sahipleri hesabına çalışan kimselerdi. Bunlar yalnız fert fert değil, aile aile, dededen babaya, babadan oğula hep o malikâne sahiplerinin bir nevi köleleri hükmünde idi. Ve Rusya'da ahali bu durumdan memnun değildi. Bu yüzden birçok defa İhtilâller olmuş, zaman zaman az çok reform yapılmış, fakat bir türlü mesele esasından çözülemiyerek hep askıda kalmıştı. Rusya'da sanayi ve amele işleri bize nisbetle hayli ilerde olmakla beraber kendi içine nisbetle azdı. Çokluğu teşkil eden toprak ve çiftçi durumu idi. Bu şartlar altında, Rusya'da İnkılâbı ihdas ederek, onu başarıyla yürütmeye girişenlerin ilk işleri biçimlerini ve şartlarını yukarıya kaydettiğimiz büyük toprakları tercihen içindeki halka dağıtıp bölüştürmekten ibaret olmak pek tabiî idi. Bu da işte böyle yapılmıştır.

Yalnız bu böyle yapılmamıştır. Ellerinde zaten toprak bulunan küçük ve orta çiftçiler aynen kendi topraklarında bırakılmışlardır. İşte, müstakil Alman Sosyalisti'nin itiraz ettiği nokta budur. Onun anladığına göre, Bolşevikler toprağın şahıslara nisbeti yönünden doğru hareket etmemişlerdir. Böyle hareket etmeyip de nasıl yapmalıydılar? Alman

sosyalistinin, bizim gördüğümüz ifadelerinde, nasıl yapacağı kısmı yazılı değildi. Fakat, gördüğümüz kadarından anlaşılıyor ki, o bu dağıtma ve bölmeyi *şahıs mülkiyetinin kaldırılması* prensibine uygun bulmadığını göstermek istemiştir. Hangisi daha doğrudur? Bolşeviklerin hareketi mi, yoksa Alman'ın itirazı mı?"

Yunus Nadi'ye göre: Bolşeviklerin hareketi daha doğrudur ve bunda hiç şüphe yoktur. Çünkü, pratikte uygulama kabiliyetinin önemi prensipten daha ziyadedir. Azamî uygulama kabiliyeti neyse, prensip de nihayet ondan başka bir şey olmamak gerekir.

Yunus Nadi bundan sona, Karl Marx'ı yorumluyor; ve -diksiyonerleri karıştırıp bilgi edindikten sonra- Marksizm konusuna geçiyor:

"Komünizm menşe'leri Karl Marx'ın vaz'ettiği düsturlar mıdır? Bir kere, şimdiye kadar bu düsturlar, herkesin ve her sınıfın kavrayış biçimine göre tefsir ve tâbir edilmiş karanlık şeylerdir. Ondan sonra, Karl Marx, dünya olaylarını ihata etmiş ve mahdut çerçevelere irca eylemiş bir adam olamaz. O, daha ziyade, sermayenin mezkezileştiği darüssınaaları görmüş; ve, proletaryanın yeryüzündeki geniş topraklara yayılmış parçalarını ikinci üçüncü plânlara bırakmıştır. Hattâ kapital ile insan emeğinin kucak kucağa ve gırtlak gırtlağa bir durumda bulundukları fabrikalar dışına bakmamış bile, demekte belki hata yoktur.

Hangi ilim diksiyonerini açıp bakarsanız Marksizm denilen sosyal usulün tarifini gördükten sonra, bunun tatbik kabiliyetine karşı izhar edilmiş bir şüpheyi de açık olarak bulur veya hissedersiniz. Ruslar, ilk defa olarak, koca bir kıtada bu sosyal metodu teoriden çıkararak pratiğe yani fiiliyata kalbetmek istemişlerdir. Burada, sıra, felsefeden ziyade işindi ve işin en çok kısmını toprak meselesi teşkil ediyordu. Onlar bunu şöyle halletmişlerdir:a) Küçük ve orta çiftçilerin üzerinde çalıştıkları toprakları aynen kendilerinde bırakmak; b) Çar ve ailesinden itibaren büyük senyörlere ait geniş toprakları da halka dağıtıp bölüştürmek. Mülkiyete ait toprak davası dinlenmese bile, şu çözüm tarzı, görünüşte Marksizm Prensipleri'ne uyamaz. Fakat, pratikte, hâlen yapılabilecek şeyin de bundan ibaret olduğu şüphe götürmez."

Yunus Nadi, bundan mantikî sonuç çıkarmakta, yazısını şöyle tamamlamaktadır.

"Karl Marx'ın prensipleri memleketten memlekete aynen ve harfiyyen yani tıpatıp ve harfi harfine uygulanır formüller değildir. Siyasî milliyet esaslarına muarız olan Enternasyonalin bu uluslararası ruhuna taarruz etmiş olmayalım. Taarruz etmiş olmaksızın, komünizmin her memlekete tatbik veçhinde bir nevi milliyetin tecelli ve temayüzünü zarurî görmekte hata olunamaz, kanaatindeyiz. Lenin yoldaş, lisanların ayrılığı bedahatine dayanarak, milletlere özellik tanımakta yerden göğe kadar haklıdır.

Demek oluyor ki, dünyada bir kere alelıtlak bir komünizm vardır. Bu komünizm, bütün milletleri, meselâ emperyalizm ve kapitalizm afetlerine muaraza gibi umumî fikirler altında toplayabilir. İkinci safha olarak, bir de, bu komünizmin memleketten memlekete az çok farklı bir vech-i tatbiki, bir uygulama biçimi vardır. Bu da, ilmî esasların, o memleketlerdeki icaplara göre, incelenmesile uzlaştırılıp toplanmasından meydana gelir. Bu itibarla nev'abâ müstakil bir Türk komünizmi vardır ve olacaktır. Adına Bolşeviklik denilen bir Rus komünizmi olduğu gibi."

"Yeni Gün"*le* "Yeni Dünya" *arasındaki çatışma*

Ankara'daki *Yeni Gün*'le Eskişehir'de yayımlanan *Yeni Dünya* arasındaki çatışma Üçüncü Enternasyonal Beyannamesi yüzünden çıkmıştı. *Yeni Dünya*, Beyanname metnini sunarken, *Yeni Gün*'e çatmış; ve Yunus Nadi'nin gazetesinde yayımlanan Beyannamenin tahrif edildiğini ileri sürmüştü. Yunus Nadi, "Üçüncü Enternasyonal'in Beyannamesi ve Biz" başlıklı yazıda, bu tahrif iddiasına cevap veriyor ve şöyle diyordu:

"Eskişehir'de yayımlanmaya başlıyan *Yeni Dünya* gazetesi, geçende, Üçüncü Enternasyonal'in beyannamesi'ni derç ederken, önsöz olarak *Yeni Gün*'ün bu beyannameyi tahrif ederek yayımladığını -ve gerçek şeklinin şimdi kendisi tarafından yayımlanmakta bulunduğunu- her nedense eklemeye lüzum görmüştür. *Yeni Dünya*, Eskişehir'de yayımlanmadan önce, *bazı garip bildiri ve ilâveler yayımlanmıştı*; ve bu damdan düşer gibi neşriyat, daha o zaman, bizde hayret duyguları uyandırmıştı.

Üçüncü Enternasyonal'in Beyannamesi'ne ait olarak yaptığımız yayında belki noksan vardır, fakat hiçbir tahrif yoktur. Biz Beyanname'nin kendisini almadık; ona dair telgraf malûmatını yayımladık. Bu kadar gelmişti, bu kadar verdik. Beyanname aynen budur, diye bir kayıt koymadık. Beyannameye dair gelen malûmat bundan ibarettir, diye açıkladık. Bu Beyanname aynen bizim elimize gelmiş olsaydı da, onda yayımlanması fikir ve mesleğimize mülâyim gelmiyen noktalar bulunsaydı; biz ya o noktaların çıkarılmasında, yahut Beyanname'nin tümünü yayımlayıp yayımlamamakta hürriyetimizi tamamen muhafaza ederdik. *Yeni Gün*, ne Üçüncü Enternasyonal'in ne de başka her hangi bir heyetin organı olmadığı gibi, öyle sağdan soldan gelecek her sözü gelişi güzel sahifelerine geçirecek alelâde bir havadis gazetesi de değildir.

Biz yalnız memleketin yüksek menfaatlerile çerçevelenen bir mesleğin sahibiyiz. Değirmende değil, bu meslekte saç ağarttık. Halka, fakat her halktan önce kendi halkımıza hizmette musır ve sabitiz. O cihetle, Eskişehir'in *Yeni Dünya*'sı etrafında toplanan genç arkadaşların, başkasından bahsederken, gözbebeklerini biraz gerçek üzerinde birleştirip tesbit etmeye çalışarak şeşi beş görmek yolunda, en küçüğü nezakete aykırı olacak kusurlardan sakınmaya önem vermelerini hâlisâne tavsiye ederiz.

Daha doğrusunu söylemek gerekirse, bizim bu tahrif isnadından alındığımızın da pek aslı yoktu. Cihan İnkılâbının bizim memleketimizde ve bilir bilmez her rastgelenin elinde havaî bir oyuncak yapılmak istenmesidir ki, bizim canımızı sıkıyor. Yalnız hayretlerimizi değil hatta zaman zaman hiddetlerimizi de tahrik ediyor. Gerçekte tahrif isnadının zımnında mündemiç olan bu gayrettir ki, bizi meselenin biraz tetkik ve münakaşasına sürüklemiş bulunmaktadır.

Zâlim ve mütehakkim Avrupa'ya karşı savaşıyoruz. Bu savaşta yalnız değiliz. Moskof Çarlığının yerine geçen Bolşevik Rusya başta olmak üzere bütün Doğu dünyası bizimle fikir ve aksiyon birliği halinde. Alâ, bize kalb kuvveti vermek gereken bir durum. *Rusya, bütün insanlığı emperyalizm ve kapitalizm belâlarından ebediyyen kurtaracak bir devrim yapmak istiyor*. Bolşevikler, bu devrimi her yerden önce kendi memleketlerinde uygulamışlardır. Bu da alâ. O halde? İşleri üstünkörü

görenler ve kelimelerden okuyanlar, hemen kolayca deyiveriyorlar ki: -Haydin, biz de Bolşevik olalım!

Bolşevik olalım da ne yapalım? Ve, ondan önce, zaten nasıl Bolşevik olalım? Bu bir tarikat mıdır ki, gidip Şeyhinden inabet alalım. Yoksa bir meslek midir ki, usul ve erkânına uyalım? İşte, buralarını onda ikimizin bildiği yoktur. Memleketimizde büyük bir fikir sapıklığına meydan veren bu lâf-ü güzâf yığınının doğurduğu bir tesir varsa, o da -bazılarına göre- bu vesile ile üç beş zenginin servetleri talan edileceği hayalinden; -ve üç beş zengine göre de- bu sınırı belirsiz akibetin müphem ve karışık korkularından ibarettir. Çünkü işitilmemiştir ki, Rusya'da da bu böyle olmuş imiş!

Biri çıksa da dese ki: Rusya'da olan bu değildir; ve özellikle bundan ibaret değildir. Orada, sosyalistliğin komünist derecesine varan şekli uygulanmak isteniliyor. İlk kargaşalıklar esnasında bazı servetler, hatta hükümetin yani milletin mal-ü menâli, bazı çapulcular tarafından çalınabilmiş olsa dahi, orada esasen, dün ve bugün, yine gasp ve hırsızlık, -meselâ idama kadar varan- ağır cezalarla cezalandırılıyor. Orada da pratikte, emvâl iştirakinin eşitlik alanına indirilmesine ve ircaına henüz imkân görebildiği yoktu. O kadar ki, bir milletin hayatını, bugünden yarına, şu kalıptan bu kalıba geçirmenin imkânsızlığına Rus devrim hayatı ile ihticac mümkündür. Çünkü, orada da, ve orada bile henüz *şahıs mülkiyeti* kaldırılmış değildir... Evet biri çıksa da, bunları -en doğru bilgi ve belgeleri tafsil ederek- söylese, bizim buradaki gayretkeşlerin apışıp kalacaklarından şüphe mi edilir?

Varlığımızı savunmak için giriştiğimiz savaşta, hasmımız, başta İngiltere bulunan emperyalist ve kapitalist âlemdir. Rus Bolşevikleri daha açık bir ifadeyle, aynı âleme hücum ediyorlar ve onunla savaş halinde bulunuyorlar. *Cümlemiz müşterek bir hasma karşı dövüşüyoruz.* Demek ki, bir kere tümümüz aynı yolun yolcularıyız. Ama, Bolşevikler emperyalist ve kapitalist âleme saldırılarında emperyalizmi ve kapitalizmi yeryüzünden külliyyen kaldırmayı amaç alan prensiplerle hareket ediyorlarmış. Bunda, gayemizi elde etmek için daha fazla garanti görür; hatta bundan ibret alarak -kendi hayatımız için zaten uygulamak zorunda olduğumuz- reformlarda daha kökten davranmayı bile memnuniyetle iltizam ve tercih ederiz. Fakat, bunu yaparken, kör ve

hatta şaşı bir taklitten sakınmayı, her şeyden önce idrakimizin ve insanlığımızın bir lâzimesi biliriz. Taklit ile devrim olmayacağını takdir etmiyenlerin devrimden bahsetmeğe selâhiyetleri olamaz. Bolşeviklerin uygulamak istedikleri şey, şimdiye kadar hayâl-i muhâl sayılmış olan komünizm prensipleridir. Bunlardan da, şimdiye kadar -o da tedricî olmak üzere- yalnız bir kısmını şöyle böyle uygulayabilmişlerdir. Onlardaki bu tedriç ve tefavüt eğer memleketin icaplarından doğan bir zaruret ise, mantikî sonuç şudur ki: Herhangi reform için her memleketin kendine mahsusu icapları vardır; ve icapların ihmal edilmesi ihtimali yoktur, bir Komünizm denilen şey de, her yerde belli kaidelerin, belli süreler içinde, belli biçimlerle uygulanması demek değildir, iki. Amaca ben şu yolla ulaşırım ve şunu sağlarım. Sen de başka yolla ulaşırsın; ve başka derece ve miktarda sağlarsın. Buna sosyalizm babalarından hiç kimse itiraz etmez. Elverir ki, bilerek yürüyelim, ve özellikle, ilim ve amel ile hiç ilgisi olmayan taklit lekesine bulanmayalım.

Yeni Gün Ankara'da yayımlanırken demişti ki: *Türklük hesabına Bolşevik olup olmamak bahis konusu bile edilmiyecek bir fahiş galattır.* Çünkü, Bolşevik kelimesinin ancak Rus sosyal yaşayışında bir tarihî anlamı vardır. Bu esasa göre, bir Türkün "Ben Bolşevik oldum" demesi, "Ben Rus oldum" demesinden farksız iken, işin farkında olmayan bizler "*Türk Bolşevik gazetesi*" bile yayımlıyoruz.

Yunus Nadi, sonuç olarak, şunları söylüyordu:

"Biz Türkler, emperyalist ve kapitalist dünyaya karşı savaşmakta bugün Ruslarla aynı safta yürüdüğümüz gibi; davranıştaki bu tenazurdan ilham ve kuvvet alacak olan iç reformlarımızı başarmak kanaat ve mecburiyetindeyiz de.

Bu bir inkılâbdır, amennâ! Fakat, *bizim inkılâbımız Rus inkılâbının* -öyle bazılarımızın yaptığı gibi unvanına varıncaya kadar, kelimesi kelimesine, noktası noktasına- *kopyası olacak değildir*. İnkılâp, idrak ve imana dayanan bir harekettir ki, tatbikat itibariyle, her memleketin kendi özelliklerine ve icaplarına intibak ederek tekevvün eder ve yürür.

Hülâsa; biz de sosyalizm vadisinde inkılâpçıyız. Hatta, aynı pren-

siplere taraftarız ve onları iltizam etmekteyiz. Fakat, taklitçi ve binaenaleyh Bolşevik değiliz."[4]

Tarihî bir vazife

"*Anadolu'da Yeni Gün*" gazetesinin T.K.F.'nin resmen kurulduğunu bildiren sayısında Tarihî Bir Vazife başlıklı ve (xxx) imzalı bir yazı yayımlanmış ve yazının arkası birkaç gün sonra "Vazife-i Tarihiye" başlığı ile verilen yazıda tamamlanmıştır. Her iki başlık aynı anlama geliyordu: Bir Tarih Görevi.

Aşağıdaki satırlarda dilini sadeleştirerek -kısmen de özetlemek suretile- bu yazıyı sunacağız.

"En müstebit ve haydut hükümdarların zamanında bile milleti idare için kurulmuş olan makinanın sırf teb'anın hayrı ve çıkarı için olduğu inkâr edilmemiştir. Avrupa'da "Kanlı Sultan" diye ün almış olan Abdülhamit bile 'Sâye-i bilmem ne vâye'sinde milletin iyilik görüp ilerlediğini, dilleri bağlanmış İstanbul gazeteleriyle durmadan ilân ettirmeyi gerekli buluyordu. Gerçekte ise memlekete hiçbir hayrı dokunmayan

---

4 Bu yazının yayımlanmasından 8 gün sonra, Yunus Nadi'nin gazetesinde "Yeni Serseri" başlıklı imzasız bir yaylım ateş daha göze çarpıyor ki, polemiğin nazarî esasları terk ile, prensip mücadelesi çerçevesini aşarak derhal şahıs kavgasına yönelişi bakımından, ibretle okunacak mahiyettedir: "Eskişehir'de **Yeni Dünya** ismile yeni bir serseri türedi. Yeni dünyayı yeni serserilerin dünyası zanneden, söz yabana bu gazete parçası, ya aklının ermediği şeylere karışarak, efkârı taglit ediyor, yahut mütecaviz ve müteaddi bir lisanla ötekine berikine çatarak şöhret kazanmak istiyor. İstanbul gazetelerinde kaldırım muhbiri olarak bile kullanılmayan, yine söz yabana, bir gazeteci, daha doğrusu müvezzi bozuntusu bir çocuk, bir müddet şurada burada -güya bir marifetmiş gibi- **Tasvir-i Efkâr** Müdir-i mesulü diye kartlar ve unvanlarla dalkavukluktan dalkavukluğa gezip tozduktan sonra, nihayet birtakriple Başmuharrir olmanın "kolayını" buldu, ve "**Yeni Dünya**" isminde, hâşâ ve kellâ, bir Bolşevik gazetesi çıkardı. **Yeni Dünya**, Bolşevik gazetesi, komünizmin ve sonra **Tasvir-i Efkâr** gazetesinin meşhur Müdir-i Mesulü Arif Oruç Bey! Efendi!.. Hayır, ne Bolşeviklik, ne de Anadolu bu kadar kıtlığa uğramıştır. Okuyup yazması kıt, imlâsı bozuk, gazetecilik ve ilm-ü irfanla âlâkası birkaç sene İstanbul gazetelerinde kaldırım muhbirliği etmekten ibaret serserinin maksadı boş zannettiği Anadolu'da şöhret çapulculuğu yapmaktır. Hattâ, şu yazdığımız satırlardan memnun olur, çünkü gazetede isminin zikr edilmesine pek meftundur!... İstanbul matbuatında bu nevi çapulcuları biz çok görmüş olduğumuz ve bunlardan memleketin pek çok zarara uğramış olduğunu pek iyi bildiğimiz için, Anadolu'da da böyle bir serserinin şarlatanlıkla adamlar içine karışmasına razı olamayız. Biz Refi Cevatları, Pehlivan Kadrileri, İştirakçi Hilmileri İstanbul'da bıraktık. Bunların bir de Anadolu'da türemelerine ve **Bolşeviklik gibi derin bir meslek adına** çapulculuğa kalkmalarına müsaade edemeyiz. Muhbirlik zamanında, bugün **Yeni Gün**'ü neşredenlerin karşılarında her gün dört defa taklak atan bu miskinin, Anadolu'nun şu pek nazik zamanlarında, şarlatanlıkla adam sırasına geçmek isteyişine sade biz değil, Anadolu da müsaade edemez. **Yeni Gün**'e "varakpare" diyen bu arsız çocuğun başından büyük işlere karışmaya hakkı yoktur. Anadolu'nun o kadar büyük dertleri vardır ki, böyle arsızca şımarıklara tahammül edemez. Meselenin bu ciheti gayet ciddî ve nazik olduğu içindir ki, yazdıklarımızdan memnun olacağını bilmemize rağmen, yine şu satırlarla, bu çocuk üzerine dikkati çekmek istedik. Bizi mecbur ederse daha söyliyecek çok şey var. Fakat, sütunlarımızın bu bahis ile kirlenmesini zaten istikrah ile kabul ettiğimiz için, bugünlük bu kadar kafî gördük" (**Yeni Gün**, 3 Ekim 1920, No: 45.)

Yıldız'ın vesair paşa saraylarının fuhuş ve dârâtı için dişinden tırnağından arttırarak milyonlar sağlayan zavallı fakir ve çalışkan milletin bu İstanbul sefahatinden gördüğü hiçbir fayda yoktu. Bununla beraber, o zamanın millet katili ve hissiz devlet adamları bile kendilerini milletin faydasına çalışır şeklinde göstermek ihtiyacını duyuyorlardı.

Memleketimize bakacak olursak şuna inanmak gerekir ki İstanbul'dan bu zavallı milleti yönetmek kaderine mazhar olmuş olan suçlu eller ulusa hiç mi hiçbir fayda sağlayamamışlardır. Hani bizim endüstrimiz, maarifimiz, fikir alanlarında ilerlemelerimiz?

Padişahların ve paşaların İstanbul'da güzel kadınlarla doldurdukları sefâhat ocağı saraylardan bize ne? Beş on para karşılığı Padişah ve paşaların koltuklarını kabartan 'Medhiye'lerle fakir milletten kaç kişinin karnı doyardı? Tarihimize bakacak olursak görürüz ki, güzel bir kadın esir alıp saraya koymayı ve döğüşen horozlara armağan vermek gibi delice saçtıkları ve tekellerinde tuttukları hazineleri doldurmayı düşünmüşler. Onlar İstanbul'un parlak saraylarında güzel kadınlara göbek attırarak keyif sürerken beride zavallı köylünün çoluk çocuğu ilâç bulamadan hasta oluyordu. Memleketin bütün hayat vasıtaları bir kağnı ile üstü toprak kulübelerden başka bir şey değildi. İstanbul'da ikbâl mevkiine geçenlerin davranışları milletin refah ve mutluluğu bakımından zincirleme cinayetlerdi. Onlar memlekette iktisadî hayatın gelişmesine hizmet etmemekle cinayet işlemişler, ehaliyi daha ziyade keyif ve istidatları altında ezmek için maarifin nurundan yoksun bırakmakla cinayet işlemişler, milletin boğazından lokmasını almak suretile topladıkları paraları keyif ve heveslerine harcamakla cinayet işlemişler. Hep ve hep cinayet ve kan.

İşte bu cinayetlerden dolayı zavallı ve fakir köylü ve çalışkan milletimiz sefil ve kötürüm kalmış, başkaları zenginlik ve refahlarını arttırırken bizimki istipdatın sopası altında ezilmiş. Görünüşte bağımsız olduğu halde, gerçekte başka zengin ve endüstrici memleketlerin sömürgesi olmuş.

Buna sebep olmak üzere Kapitülâsyonları ileri sürüyorlar. Bu sebep yetersizdir. Çünkü bizde kapitülâsyonlara rağmen refaha kavuşmuş unsurlar (Rumlar vesaire gibi) çoktur. Böyle fakir ve yoksul kalmış millete öyle birkaç günde çare bulmak kabil değildir. Fakat ihmal

edilmemesi gereken görevimizi de unutmayalım.

Bugün görüyoruz ki dünya bazı fikirlerin peşinde ayaklanıyor. Eskiden Rusya'nın istilâcı siyaseti ve haydut Çarların şan ve şerefi için bilmiyerek milyonlarca kurban vermiş olan Rus milleti o kanlı taş ve tahtı bir tekmede yıkmış ve sorumsuz Çarlık yerine kendi hakimiyetini koymuştur. Bugün aynı millet yine kan akıtıyor, yine kurbanlar veriyor ve seve seve zorba Emperyalist ve gerici ordulara karşı harbe gidiyor. Acaba onu böyle seve seve fedakârlıklara, harikulâde hareketlere iten ve sürükleyen fikirler nedir?...

... Bugün bütün Asya milletleri İngiliz emperyalizmine karşı darbe indirmek için Orta Asya'da hazırlıklar görüyorlar. Bu umumî ayaklanmada, zulme ve saldırıya uğramış milletlerin savunması fikri var. Fakat yalnız o kadar değil. Bu milletlerin istediği şudur: Emperyalizmden kurtulmak, onu ortadan kaldırmak ve yerine kavimler arasında kurulacak kardeşliği oturtmak.

Görüyoruz ki bütün Cihan yerinden oynuyor! Her tarafta yeni bir medeniyete doğru hareketler var! İnsanlar başkasının esiri olmaktan bıkmışlar, usanmışlar. Artık insanca yaşamak ve birkaç şahsın keyif ve serveti için kan dökmemek, başkalarının sırtından geçinenlerin parazitliklerine son vermek istiyorlar.

Şimdi soralım hiç bizim milletimizin bunlardan haberi var mıdır? Yarın acaba bütün dünya bir sosyalist medeniyetine geçtiği vakit bunlardan tüm habersiz olan fakir Türk milleti afallayıp kalmayacak mı?

Tabiî bütün dünyayı sarmakta olan sosyalizm akımı sömürge usulünün aleyhinde. Fakat hiçbir şeyden haberi olmayan bizlere yaşadığımız yüzyılın ileri fikirlerini öğretmek için bu adamlar inançlarına aykırı olarak, bizi sömürge yapmıya zorlayacak mıyız? Yoksa pek geç de olsa, şimdiden tarihin yükseldiği bu görevi yaparak, Türkiye'de halkın fikri terbiyesine çalışan ilk Hükûmet olduğumuzu, yani gerçek Halk Hükûmeti olduğumuzu ispat edecek miyiz? Herhalde emin olmalıyız ki şimdiki köhne, pejmurda sosyal durumumuz ne kapitalizm ne de sosyalizm devrinde insan gibi yaşamaya elverişlidir.

O halde ne yapmalı? Türk Milleti'nin sosyalizm akımını bilip öğrenmesi gereklidir. Avrupa'nın burjuva ve kapitalist devletlerinde

hükûmetler, ellerinden gelse bu hareketleri tümüyle ortadan kaldırmayı arzu ederler. Fakat onlar için artık iş işten geçmiştir. Oralarda, çoktan beri fakir ve çalışan millet için fedakârlıklara katlanarak, zahmetler çekerek, yeni hürriyet fikirlerini saçan büyük sosyalistler yetişmiş ve gereken zemini hemen tamamiyle hazırlamıştır.

Biz de, tabiâtiyle, kapitalist emperyalist olmayan hükûmetimizin buna yani sosyalizm akımına engel olması tasavvur olunamaz. İdare makinasının en yükseğinde bulunanlar bile -aldıkları burjuva terbiyesinden silkinemiyenler var mı yok mu bilemem- fakat gerçekte hiçbirisi kapitalist değildir. Bizde yöneten de yönetilen de emekçidir. Yapılacak iş her yerde emekçileri üstün duruma getirecek olan o muazzam sosyalizm akımında millî hayatımızın eksiklerini tamamlamaktır. Buna girişmek derhal milletçe sosyalist olmak falan demek değildir. Fikirlerde tam bir inkılâp meydana gelmedikçe hiçbir şahıs sosyalist olamadığı gibi hiçbir millet de sosyalist olamaz. Bundan ötürü bunu zamana bırakmakla beraber, hiç olmazsa sair milletlerin karşısına cahil ve kötürüm çıkmamak şarttır.

Nazariyeci Muhiddin ve Türkiye'ye özgü komünizm teorisi

Millî Kurtuluş Savaşı sırasında, Ankara'da yayımlanan *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesi, -Mustafa Kemal Paşa'nın resmen kurduğu- Türkiye Komünist Fırkası'nın seçkin kalemlerinden Yunus Nadi'nin elindeydi. Bu gazete, yeni nazariyeyi işleyenler, memlekete göre biçilmiş bir komünizm kaftanı hazırlamak niyetinde idiler. Yunus Nadi'nin (Abalıoğlu) yanında, yeni nazariyeyi işlemeye ve Türkiye'nin bedenine uygun bir komünizm kaftanı biçmeye çalışanlardan biri de Muhiddin (Birgen)di.

Muhiddin'in o devirde -ve belli bir süre içinde- ifade etmek istediği görüşleri, kısaca, şöyle toplayabiliriz:

1- Memleketimiz, içte, derin reformlara muhtaçtır.

2- Bolşeviklerden büsbütün ayrı düşünemeyiz. Fakat, Bolşeviklik Örneğini de tıpatıp taklit edemeyiz. Bizde büyük toprak meselesi, büyük

kapital ve yoğunlaşmış işçi yoktur.

3- Komünizm fikrinin bizdeki uygulanması yepyeni bir biçime bürünecektir. Zira, sosyal ve politik yapımız, özellikle ekonomik ihtiyacımız bunu emrediyor.

4- Tutacağımız yol kanlı ve gürültülü ihtilâller yerine; ağır ağır ve ahenkli değişiklikler yolu yani "reform yolu" olmalıdır.

5- Bize çevirme programlar değil, memleketin yapısından doğan canlı ve gerçek planlar gerek.

6- Bürokrası fikri yıkılmalı; halkın kendi kendisini yönetebileceği bir usul konmalıdır.

7- Bolşevikler kapitalleri yıktılar. Bizde yıkılacak kapital yoktur. Ancak, kamu çıkarları fikri özel çıkarlar fikrine, emek de karaborsaya hâkim olmalıdır.

8- Öyle bir program yapalim ki, dünya devrimini adım adım izlesin, fakat memlekete zararı dokunacak sarsıntılardan kaçınsın.

9- Komünizm fikrine muhalif değiliz. Dostuz. Fakat, dünyadaki bütün sosyal meseleleri çözmek için, Karl Marx'ın Avrupa toplumunu gözönünde tutarak yaptığı programı olduğu gibi çevirmek yetmez. Biz komünizmi böyle anlamıyoruz. Karl Marx da böyle dememiştir. Komünizm bir görüş ve anlayış biçimidir. Karl Marx'ın sunduğu program ancak bir kalıp olabilir. Komünizm bir ruhtur, bir sistemdir. Bu ruhu muhafaza etmek şartıyla Herhangi bir biçim düşünülebilir.

10- Bolşeviklik, komünizmin bir şeklidir; komünistliğin büründüğü bir biçimdir.

11- Bolşevik olmadan komünist olunabilir. Komünist olmak için de, mutlaka, Karl Marx'ın çizdiği uygulama programını aynen kabul etmek gerekmez. Yani, Marx'ın programını tıpatıp benimsemeden komünist olabiliriz; ve, komünist olduğumuz halde de Bolşevik olmayabiliriz.

12- Karl Marx'ın teorisinde temel şudur:

a) Hükûmet yerine umumun ortak işlerini görecek bir örgüt;

b) İnsanlar arasında eşit bölüştürme;

c) Gerçek çıkarları toplum çıkarlarında aramak.

Biz bu esasları kabul ediyor ve memleketimizde komünizm için yer olabileceğine inanıyoruz.

13- Karl Marx, Proletarya Diktatörlüğünü ileri sürüyor. Bu, Avrupa toplumunun dünkü biçimine göre öğütlenmiş bir tedbirdir. Bizde, mutlaka kanlı bir ihtilâl gerekmez. Marx bugün sağ olsaydı başka bir tedbir öğütleyebilirdi. Biz, komünizmi Marx nazariyesinin koyduğu taş kesilmiş kaidelere göre anlamayız.

14- Biz komünistiz, fakat Marx'ın programını olduğu gibi almak zorunda değiliz. Komünist olduk diye de, hiç kimse Bolşevik olmamızı şart koşamaz.

15- Elimize geçen bir kitabı çevirmek suretiyle iş görülmesine karşıyız. Bizde, kapitalist ve tasarruf hakkı aleyhtarlığı edebiyatı taklitçi bir romantizmdir. Millî güçlerimizi birbirine karşı boş bir savaşla israf edersek çılgınlık etmiş oluruz.

16- Öyle davranalım ki; şu kırık dökük yurdun her kuvvet parçası dünya devriminin gerçekleşmesinde bir eleman ve bir faktör olsun.

17- Bizim sosyal ve ekonomik şartlarımız Avrupa toplumunun biçimlenip örgütlenmiş şartlarından pek ayrıdır. Bunun içindir ki, programımız kitapça belki tam görülmeyecek. Bu program, ortadan çok ileri bir programdır. Karl Marx'ın kitaplarını değil, kendisini hoşnut etmek gerek.

18-Dünyada büyük bir devrim hareketi oluyor. Anadolu Türkiyesi iki büyük fikrin ve gücün çarpışma alanında:

a) Batı'da emperyalist ve kapitalist dünya;

b) Doğu'da, -Komünizmi kendisine özgü biçimde uygulayan- Rus Bolşevizmi.

Birincisi kanımıza susamış düşman. Yiyeceğini bizim cesedimizden, gıdasını bizim na'şımızdan almak zorunda olan düşman.

Dünya politikası bakımından, ikinci fikir bizimdir. Onunla beraber yürümek zorundayız

19-Batı'dan askerî bir istilâ tehlikesi, Doğu'dan sosyal bir devrim ihtimâli ile karşı karşıyayız; ve, bu sosyal devrimle beraber yürümek gibi kesin ve hayatî bir zorunluluk karşısındayız.

20- Doğu'dan gelen fikir bu sosyal devrime uymamızı isteyecek. Bizim görevimiz, bu sosyal devrime uymak değil, o devrimi ize uydurmak yani o inkılâbı milli varlığımızın menfaatlerine uydurmaktır.

21- Bu kaçınılmaz ve gerekli devrimi milli varlığımızın çıkarlariyle uzlaştıralım. İnkılâp bizden faydalanmasın, biz inkılâptan faydalanalım. Dünya devrimi bizden değil biz ondan yararlanalım.

22- Bolşeviklere göre: Bütün politik ve sosyal kımıldanışların faktörleri ekonomiktir. Biz de bu fikirdeyiz. Onlarla birleştiğimiz noktalar şunlar:

a) Ekonomik olayları gizli ve kahredici bir güç olarak yöneten büyük ve başıboş kapital makinesinin başıboş oyunlarına karşıyız. Bankacılık, anonim şirketçilik gibi üretim ve tüketimcileri ezmekten ibaret bir ruhla işleyen sermaye makinelerinin şiddetle aleyhindeyiz. Kapitalin, her nerde olursa olsun, birikmesine ve yığılmasına da muhalifiz.

b) Bolşeviklerle beraber bizde isteriz ki, ekonomik olayların düzenini sağlayan kuvvet bir denge değil bir ahenk olsun. Sosyal adalette hak kavramı kapitale değil emeğe eklensin.

c) Zenginlik ulusundur; servet milletindir. Bundan ötürü, millî servete, taşıma vasıtalarına, üretim ve tüketime hiçbir kişi, maddî veya manevî, tasarruf edemez ve imtiyaz yoktur.

23- Bolşeviklerden ayrıldığımız noktalara gelince:

a) Onlar, bir hamlede, tasarruf hakkını kaldırıyorlar. Biz ise, memleketimizde tasarruf hakkı diye ciddi bir mesele tanımıyoruz.

b) Onlar, kapitali tanımıyorlar. Biz ise, kapitali -bugünkü mevcudu itibariyle ve bir dereceye kadar- tanımak gerektiğini söylüyoruz. Bizde, Avrupa'daki biçimiyle, sermayeler yoktur. Sermayelere karşı küçük bir kımıldama memleketi bir anda büsbütün fakirleştirebilir. Bizde, sermaye, bugün, kişinin malı olarak çalışmalıdır. Ancak, bankacılık ve anonim şirketler biçiminde değil, kooperatif şeklinde.

c) Bolşevikler parayı ve ticareti kaldırıyorlar. Biz ise parayı kaldırmıyoruz. Şu kayd ile ki; ne zaman yeryüzünden para kalkarsa Bolşeviklerle beraber, biz de kaldırabiliriz.

Ticareti kaldırmıyoruz. Fakat, ticaret -diyoruz- ekonomik olayların ve mübadele veya dağıtımının gerekli masrafları nispetini geçmeyecek usuller ve kaideler altına alınsın.

d) Bolşeviklerin enternasyonal ilişkiler, öğretim, eğitim ve hukuk meseleleri hakkında kaldırdıkları esaslara gelince bunlar da, gerekli ufak değişikliklerle bize aktarabilecektir.

* * *

Anadolu'da Yeni Gün'ün nazariyecisi, harcadığı fikir çabası sonunda şöyle diyordu:

"Böylece, elimize bir program çıkmış olur. Öyle bir program ki, bununla sade memleketi bugünkü bâdireden ve hercümerçten kurtarmak değil, belki de gelecekte dünyanın en çok kendisini toplamış ve yürümüş bir memleketi yapabiliriz". (31 Ağustos 1920)[5]

Demek oluyor ki, Yunus Nadi (Abalıoğlu) ve Mahmut Esat (Bozkurt) ile beraber *Anadolu'da Yeni Gün*'ün kalburüstü düşünür ve yazarlarından olan Muhiddin'in (Birgen) sunduğu bu orijinal ve bize özgü komünizm teorisi, memleketi karmakarışık ve tehlikeli durumdan kurtarmakla kalmayacak, Türkiye, bu sayede dünyanın en ileri ülkesi olabilecektir.

Nazariyecimizin o devirdeki inancına göre, vatanı ölümden kurtarıp mutluluğa kavuşturacak biricik yol da buydu.

Anadolu'da Yeni Gün *yazarı Muhiddin'in görüşleri I*

Ankara'da Yunus Nadi'nin çıkardığı *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinde, en güçlü yazarlardan biri de Muhiddin'di. Muhiddin, Türkiye'ye özgü bir komünizm nazariyesini işlemeğe çalışanlardandı. Yazar Muhiddin'in yazılarını, gazetenin ilk sayılarından başlıyarak izliyebiliyoruz.

---

5 **Anadolu'da Yeni Gün**, No: 11, 14, 18.

10 numaralı sayıda *Program* başlıklı yazı yer alıyor. Yazar diyor ki:

"Geçen yıl âdeta Moskova çevresinde kuşatılmış bir halde duran Rus Bolşevikliği bugün her taraftan dünyaya yayılmış bir halde bulunuyor. Merkezî Avrupa'da pek önemli bir kaynaşma baş göstermiş; Almanya, Macaristan -İngilizlerle Fransızlar için- pek ziyade endişe verici bir durum almışlardır. Varşova boşaltıldı, Leh ordusu altüst oldu, Avrupa komünistleri harekete geldiler. Şu halde artık tereddüde mahal yoktur. Dünya inkılâbı gerçekleşmek üzere bulunuyor. Hiçbir kuvvet bunun önüne geçemiyecek. Belki de sonbahar yağmurları yeryüzünden zulüm ve itisaf siyasetinin son enkazını silip süpürecek olan sellerle beraber gelecektir. Bu kadar yakın bir inkılâp ihtimali karşısında ve bu inkılâbı yapacak kuvvetlerin başlıca çarpıştıkları yerlerden biri üzerinde bulunduğumuz halde, bizim için de biricik kurtarıcı olan hayırlı vak'aya karşı henüz vaziyetimizi tamamile belli etmiş değiliz.

Dünya durumunu ve bu arada durumumuzu biraz tetkik ve tahlil edelim: Dünyada iki büyük fırka arasında bir mücadele vardır; muhtelif sebepler tesirile bu mücadeleye biz de iştirak etmiş bulunuyoruz. İlk safhasında, başlangıcında mücadele belki de bize bu şekilde görünmüyor; sadece galibin zulmüne mağlubun isyanından ibaret bir şey olarak anlaşılıyordu. Eğer bugünkü mücadele sırf bundan ibaret kalsaydı neticede belki de yenilmek vardı. Halbuki mücadele maddî kuvvetlerle çözülemiyecek olan bir safhaya girmiş; iki fikir ve iki sistem arasında dövüşülen bir dâvaya inkılâb eylemiştir. Zâhire değil, bâtına doğru kısa bir bakılsın, görülür ki yeni fikir galebe etmedikçe bizim için ne bugünkü bâdireden kurtuluş, ne de istikbalde yaşamak imkânı yok. Hem Bolşeviklere istinad etmek, hem de onlardan büsbütün ayrı düşünmek kabil olmadığını anlamıyanlar varsa bunlara karşı ancak hayret ederiz. Lâkin şunu da bilmeliyiz ki, eğer memleketin dahilde muhtaç olduğu derin islâhatı, Bolşeviklik örneği üzerinden, sırf bir taklitçilik olarak alamayız. Bizde ne büyük toprak meseleleri, ne büyük sermayeler, ne kesif işçi gürültüleri vardır. Binaenaleyh biz yeni fikrin bizdeki tatbikatını büsbütün başka bir şekilde yapmak mecburiyetindeyiz. Sosyal ve politik yapımız, içtimaî ve siyasî bünyemiz, özellikle ekonomik ihtiyacımız, bize böyle emrediyor. Bolşeviklik dersinden

elde edeceğimiz istifadelerden biri de, memlekette kanlı ve gürültülü inkılâplar yerine tedrici ve ahenk ü vifaka dayanan istihâleler vücuda getirecek bir yol tutmak olmalıdır. Bugünkü meseleleri çözerken, gerekli olan *çevirme programlar* değildir; memleketin yapısından doğan canlı ve gerçek planlardır. Bolşevikler, halkın yönetimini özel bir sınıf imtiyazı olarak tanımak fikrini yıktılar. Bizde de bu fikrin yani hükûmet memurları fikrinin, bürokrasi fikrinin yıkılması, halkın kendi kendini yönetebilmesini kâfil bir usul konması lâzımdır. Fakat, Bolşevikler sermayeleri de yıktılar ki, bizde yıkılacak sermaye bulunduğu fikrinde değiliz. Ancak kamu menfaatleri fikri özel çıkarlar fikrine, emek de ihtikâra hâkim olmalıdır. İşte, düşünülebilecek bir programın birkaç temel noktası bunlardır. Bu çözüm yolundan büyük bir çoğunluk hoşnut kalacaktır. Bu öyle bir program olmalı ki cihan inkılâbını, dünya devrimini adım adım takip etsin, fakat hiçbir zaman memleketin zararlı sarsıntılarına imkân bırakmasın."

* * *

Yazarın "Bir İtiraz!" başlıklı yazısı *Program* başlıklı yazının devamı mahiyetindeydi. Gazetenin 15'inci sayısında şu açıklama var: "Muhiddin Bey *Program* başlıklı yazısında, çok lüzumlu gördüğü bir *Program*'ın tasavvur edilebilecek bir örneğine temel olmak üzere bazı fikirler ileri sürmüştü. Bu yaz, komünist bir okurun, S. Hacıoğlubey'in şiddetli muahazasına uğradı."

İşte, Muhiddin, "Bir İtiraz" başlıklı yazısında buna cevap veryor ve diyor ki:

"Yazımızın açıktan açığa inkılâp taraftarı olan birinci kısmını okuyarak pek memnun kalan okurumuz, S. Hacıoğlubey, "birtakımlarını gücendirmiş olmak korkusile" ikinci kısımda telaşla ricat ve Bolşeviklikten uzaklaşmaya başlayarak "memleketin bünyesinden doğan canlı ve hakikî planlardan" bahsettiğimizi söylüyor ve bizi hem yeni fikre taraftar olmak, hem de onun aleyhinde bulunmak ve çelişki içinde bulunmakla suçluyor.

Yazımızda ne korku ne telaş, ne de tenakuz ve ricat bulunduğuna inanıyoruz. Hatta, okurumuzun sandığı gibi, komünizm fikrine muhalif

olmak şöyle dursun, ona belki de kendisi kadar, belki de daha fazla dostuz. Bununla beraber biz kendisinden hayli farklı düşünüyoruz ki, işte itirazı mucip olan makale de bu ayrılığı gösterecek birkaç çizgiyi ihtiva ediyordu.

Açıklıyalım: Komünizm hakkındaki fikirlerde memleketimizin çoğunluk taraftarları pek zararlı bir nokta-i nazarla hareket ediyorlar. Sanıyorlar ki dünyada mevcut olan bütün sosyal meselelerin çözümü için Karl Marks'ın Avrupa toplumunu göz önünde tutarak vücuda getirdiği programı her memlekette aynen tercüme etmek, tıpatıp çevirmek yeterlidir. Biz ise o kanaatteyiz ki, komünizm böyle anlaşıldığı zaman yanlıştır, Karl Marks'ın kendisi bu komünizmin aleyhindedir. Komünizm bir ruh, bir görüş ve anlayış tarzı, bir sistemdir. Karl Marks'ın Avrupa toplumlarına bakarak vücuda getirdiği Program ise ancak bir şekil olabilir. Komünizm ruhu içinde birbirinden az veya çok farklı herhangi bir şekil tasavvur etmek, herhangi bir biçim düşünmek kabildir. Bolşevizm, komünizmin bir şeklidir. Bolşevik olmaksızın komünist olmak kabil olduğu gibi, komünist olmak için de mutlaka Karl Marks'ın çizdiği uygulama Programını aynen kabul etmek zarurî değildir. Yani, *Marks'ın Programını tıpatıp benimsemeden komünist olabiliriz ve komünist olduğumuz halde Bolşevik olmıyabiliriz.*

İlk bakışta, bu garib görüneceği için, biraz daha açıklıyalım:

Karl Marks, fesad içinde bulunan insan toplumunu islâh için, şimdiye kadar tarihin sürükleyip getirdiği fikirleri büsbütün atmış, hayatı sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara göre düzenlemeye matuf bir noktainazarla meydana birkaç nazariye koymuştur. Bunun temeli şunlardır:

1) Tabiat üstü bir hükûmet kuvvetini ortadan kaldırarak, bunun yerine herkes için umumî müşterek olan işleri görecek bir örgüt koymak;

2) Sosyal adalete esas olmak üzere emeği tanımak;

3) Herhangi bir millî varlığı onun molekülleri (cüzî fertleri) olan insanlar arasında eşit olarak bölüştürmek;

4) Gerçek çıkarların hakikî gerçkleşmesini ancak umumî çıkarların ahenk ve birliğinde aramak.

Bu esaslarda, biz de, tamamile muarızımız gibi düşünüyoruz. Kamu hizmetlerinin şu veya bu tarzda yapılması, işçinin şu kadar çalışması, emekle kapital arasındaki münasebetler gibi meselelere gelince, bizce bunlar teferruattan başka bir şey değildir. Bundan dolayıdır ki, hayatı kesif bir varlık sahibi olmıyan memleketlerde de komünizm için yer olabileceğine inanırız. Karl Marks bozulmuş burjuva toplumunu yıkmak için *proletarya diktatörlüğünü* kabul etmişse, maksadı zevk için bir diktatörlük, mutlaka kan dökmeye matuf bir ihtilâl istemek değildir. Avrupa toplumunun dünkü biçimine göre bu tedbiri öğütleyen komünistler pîri, bugünkü ve yarınki ahvâle bakıp başka bir tedbir öğütleyebilirdi. Demek isteriz ki, komünizmi Karl Marks'ın teferruat ve uygulamaya ait Programında görmek, hayatı, ihtiyaçlara ve icaplara ve özellikle değişikliklere ve istihalelere göre değil; herhangi bir nazariyenin zihinlere yer etmiş kaidelerine göre anlamak demektir ki, işte biz buna muhalifiz.

Muhiddin, komünist muarızına karşı, biz de komünistiz -diyor- fakat, Marks'ın Programını olduğu gibi almak zorunda değiliz. Komünist olduk diye de, hiç kimse Bolşevik olmamızı şart koşamaz.

Yazar devam ediyor:

Bugünün bize ait meselelerini çözmeye matuf bir icraat programı hazırlamak bahis konusu olduğu zaman *selâmetimizi kesin zaferinde gördüğümüz yeni* fikre karşı alacağımız durumun ruhu burada olmalıdır. Marks'ın Programını Bolşevikler bile henüz ancak nazarî olarak uygulamışlarken, biz -önümüzdeki dersten faydalanmayı düşünmeksizin- elimize geçen bir kitabı çevirmek suretile iş görülmesine muhalifiz. Bizde tasarruf hakkı meselesi mesele değildir. Kapital yani sermaye dedikleri şey ise hemen hemen yoktur. Buna birden, üstünkörü bir kaide tapıcılığının hatırı için bunlara kayıtsız şartsız saldırmakta bir zevk tasavvur etmek kabil olsa bile, bir fayda bulunmıyacağı muhakkaktır. Bu meselelerin, bu problemlerin hadd-ı zâtında mevcut olmadığını iddia ediyoruz sanılmasın. Fakat, iyi bir icraat programının *tedriç ve tekâmül ile, basamak basamak bir gelişme ile, pek az bir zaman zarfında, bunları birer birer çözerek, sarsıntısız ve gürültüsüzce, büyük bir inkılâp vücuda getirebileceğine inandığımız için, bizde sermaye ve tasarruf hakkı aleyhtarlığı edebiyatının taklit bir romantizm olduğu*

fikrindeyiz. Biz çok mücadele etmiş, çok yorulmuş, çok harab olmuş ve özellikle medenî teşkilâtça çok geri kalmış bir milletiz. Bu kadar mücadelelerden ve zararlardan sonra, elimizde kalan millî kuvvetleri birbirlerine karşı boş bir mücadele ile israf edecek olursak bunu en az *cinnet* kelimesile vasıflandırmak ve çılgınlık saymak gerekir. O suretle davranmalıyız ki, şu kırık dökük memleketin her cüzü kuvveti, gücünün en küçük parçacıkları dünya inkılâbının gerçekleşmesinde bir unsur ve bir faktör olsun. Bizdeki sosyal ve ekonomik şartlar, Avrupa toplumlarında en ince teferruatına kadar teşekkül ve taazzuv etmiş şartlardan pek ayrıdır. Oysa, bu sürekli şartların yanıbaşında bir de hâlin, bugünün doğurduğu ârızî, gelip geçici şartlar vardır ki, bizim dünya devrimi içindeki durumumuzu büsbütün tazeleştiren bir faktör olur. Kaideleri kaide oldukları için değil, herhangi bir problemin çözümüne yaradıkları için sevmek gerektiğine inandığımız içindir ki, kitapça belki tam görünmiyecek bir Program taraflısıyız. Bu Program, bir yandan toplumumuzun sürekli şartlarını, öte yandan bugünkü olaylar içindeki durumumuzun içe ve dışa karşı olan nezaketini düşünerek, hızlı bir gelişme ile yürüyecek, *ortadan çok ileri* bir Programdır. Hatta inanıyoruz ki, muarız okurumuzun istediği gibi hareket edersek, belki *Karl Marks'ın kitapları memnun olur. Fakat, Marks'ın kendisi, aslâ!*
(25 Ağustos 1920)

* * *

Okurlar, Muhiddin'in yazısına itiraz etmişlerdi:

"Bir Program lüzumunu savunuyorsunuz, -diyorlardı- fakat bu hususta etraflıca bir şey söylemiyorsunuz."

Yazar, gazetenin 17'nci sayısında, bunlara cevap veriyor:

"Düşünüyoruz ki, cihanda büyük bir inkılâp hareketi vukua gelmekte olduğu sırada Anadolu Türkiyesi iki büyük fikrin çarpışma alanında bulunuyoruz: Batı'da bir emperyalist ve kapitalist âlem; Doğu'da komünizmi kendine özgü bir biçimde uygulayan bir Rus Bolşevizmi, teoriden pratiğe geçmiş ve hayli yürümüş yeni bir fikir var. Bu fikirlerden ve kuvvetlerden birincisi bizim kanımıza susamış düşmanımızdır:

Yunan olduğu için, İngiliz, Fransız vesaire olduğu için düşmanımız değil, emperyalizm ve kapitalizm olduğu için düşmanımız... Yani, bu fikir yaşama gıdasını bizim na'şımızdan almaya mecbur olduğu için düşmanımız. Şu halde, biz buna karşı mücadeleye mecburuz; var kuvvetimizle savaşmak zorundayız. Çünkü, ne şekilde olursa olsun, hatta bu fikir bize doğrudan doğruya zararlı olmaksızın da yaşasa, yine bizim için felâket muhakkaktır.

İkinci fikir yani *yeni fikir* karşısındaki durumumuz ise şu merkezdedir: Cihan siyaseti,dünya politikası itibarile bu *fikir bizimdir, biz buna taraftarız, bununla beraber yürümeye mecburuz, çünkü başka türlü yapmak çaresi yoktur. Esaret, kölelik değil, ölüm, hem de rezilce ölüm kapımızdan içeri girmiş, baltasını kaldırmış, başımıza indiriyor!* Şu halde, *yeni fikirle elele vermek, onunla beraber yürümek gerek.*

Fakat, burada biraz duralım. Yeni fikirle, (yani yeni ideoloji ile) beraber yürümek, bir ordu ile beraber savaşmak yani *askerî bir ittifak* yapmak değildir; pek zarurî olarak içtimaî yani *sosyal bir ittifak* yapmak demektir. Demek, memleket Batı'dan *askerî bir istilâ* tehlikesi ile, Doğu'dan *sosyal bir devrim* ihtimalleri karşısında bulunuyor; ve biz, bu sosyal devrimle beraber yürümek gibi kesin ve hayatî bir zorunluluk karşısındayız. Bu kadar dar bir mevkide olmamıza rağmen, aramızda hiçbir ilim fikri kuvvetini duyurmuyor. Davranışımızda hiç sistem varlığını görmüyor ve işlerimizde hiç usul eseri fark etmiyoruz. Bundan dolayı şikâyet ederken şöylece bir kere cihan inkılâbını, sonra da kendi ahvâlimizi inceliyerek diyoruz ki: Doğu'dan gelen fikir, bizden bu sosyal inkılâba uymayı istiyecek. Bizim ise vazifemiz, şimdiye kadar bütün tüceddüt tarihimizde olduğu gibi, bu inkılâba uymak değil, o inkılâbı bize uydurmak, yani o devrimi bizim millî varlığımızın tümüne ait menfaatlerine uydurmak olmalıdır. Binaenaleyh, düşünelim ve arayalım. Bu muhakak ve zarurî devrimi bu menfaatlerle uzlaştıralım. Ta ki *devrim bizden değil, biz devrimden faydalanmış olalım.*

Bolşevikler bütün politik ve sosyal hareketlerin faktörlerini ekonomik olarak kabul ediyor; ve, sosyal adaleti bu bakımdan davranmakta arıyorlar. *Biz de bu fikirdeyiz.* Fakat, meselenin pek nazik bir mesele olduğuna inandığımız için, Programın bu noktaya ait pratik esaslarını tayin ederken, *Bolşeviklerden kısmen ayrılmak lüzumunu duyuyoruz.*

Birleştiğimiz noktalar: Ekonomik hâdiseleri gizli ve kahredici bir kuvvet halinde idare eden büyük ve başıboş sermaye makinasının başıboş oyunlarına muhalifiz. (Meselâ, bankacılık,anonim şirketçilik gibi müstahsil ve müstehlikleri yani üretici ve tüketicileri ezmekten ibaret bir ruh ile işliyen sermaye makinalarının şiddetle aleyhindeyiz.)

Sermayenin, her nerede ve ne suretle olursa olsun birikmesine ve yığılmasına da muhalifiz.

Bolşeviklerle beraber biz de isteriz ki, ekonomik olayların düzenini sağlıyan kuvvet bir denge değil, bir ahenk olsun.

Biz de kabul ederiz ki, sosyal adelette hak kavramı kapitale değil, emeğe lâhık olsun.

Servet milletindir. Bundan ötürü millî servete, taşıma vasıtalarına, üretim ve tüketime hiçbir şahıs, maddî veya manevî, tasarruf edemez ve imtiyaz yoktur.

Bütün bunları isteriz. *Bu fikirde Bolşeviklerle beraberiz*; ve bu, onlar bizden bunu istedikleri veya istiyecekleri için değil, bunlara kendimiz muhtaç olduğu için. Fakat, ayrıldığımız noktalar var. Bolşevikler bir hamlede *tasarruf hakkını* kaldırıyorlar. Biz ise, bizim memlekette tasarruf hakkı adında ciddî bir mesele tanımıyoruz.Bolşevikler alelıtlak sermayeyi tanımıyorlar ve onu hiçbir işte başkasının malı olarak kullanmıyorlar. Biz ise, sermayeyi, bugünkü mevcudu itibarile ve *bir dereceye kadar tanımak* gerektiğini söylüyoruz. Çünkü bizde Avrupa'daki tarzda sermayeler, kapitaller yoktur; ve *bunlara karşı küçük bir hareketin memleketi bir anda büsbütün fakir edebileceğini söylüyoruz*. Bundan başka, bugün, *sermayenin kişi malı olarak çalışmasını kabul ediyoruz*. Ancak bankacılık ve anonim şirketçilik hâlinde değil, *kooperatif şeklinde*. Bundan başka, Bolşevikler parayı kaldırıyorlar ve alelıtlak ticareti kaldırıyorlar. Biz ise *parayı kaldırmıyoruz*. Şu kayd ile ki, *ne zaman yeryüzünden para kalkarsa, Bolşeviklerle beraber biz de kaldırabiliriz*.Ticareti alelıtlak kaldırmıyoruz. Fakat, şuna taraftar oluyoruz: Ticaret -diyoruz- ekonomik olayların ve mübadele veya dağıtımı zarurî masrafları nisbetini geçmiyecek usuller ve kaideler altına alınsın.

İşte, memleketimizin bugünkü durumuna göre ekonomik programımızın da bu temellere dayatılması gerekli olduğu kanısındayız. Bunlar, *Bolşeviklerin enternasyonal yeni uluslararası ilişkiler, öğretim,*

eğitim ve hukuk meseleleri hakkında kaldırdıkları esaslar, zarurî ufak tadillerle, bizi aktarıldığı zaman, elimize bir Program çıkmış olur. Öyle bir Program ki, bununla sade memleketi bugünkü badireden ve hercümerçten kurtarmak değil, belki de gelecekte dünyanın en çok kendisini toplamış ve yürümüş bir memleketi yapabiliriz." (31 Ağustos 1920)

Anadolu'da Yeni Gün *yazarı Muhiddin'in görüşleri II*

Muhiddin, gazetenin 25'inci sayısında, "*Nazariyatçılık, ameliyatçılık*" başlığı altında yazılarına devam ediyor:

"Bugünün bize yüklediği görevler ağırdır. Türkiye'nin aydınları, Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üstünde, bugün yeni bir bina kurmaya çağrılıyorlar. Yapılacak iş o kadar büyüktür ki, şöylece gözlerimizi yumarak, hayalimizde bu yeni binanın vasıflarını tecessüm ettirdiğimiz zaman, bazan tüylerimizin ürperdiğini bile his edebiliriz. Bu binayı amelî siyasetle, kombinezon siyasetile -yani önümüze gelen meseleleri rastgele uzlaştırarak- kurmaya kalkarsak, hatalarımızın en büyüğünü işlediğimizden, binanın devrilip bizim altında kaldığımız zaman anlarız.

Kemâl-i esefle görüyoruz ki kitapsız ve kütüphanesiz Ankara'da kombinezon usulüne karşı yönelme daha ağır basıyor; usulden, ilimden bahs edenler *nazariyatçı* olmakla suçlandırılıyor."

Yazara göre: Hayattan uzak kalarak kitap sayfalarına gömülmek ne kadar zararlı nazariyatçılık ise, nazariyeyi kökten inkâr etmek de daha zararlı bir pratikçiliktir. Pozitif bilgi asrında, teoriyi hor görerek *kombinezon pratikçiliği* yapmakla, savaştan önceki Avrupa'nın kurulmuş düzeni bile yürütülemez; nerde kaldı ki, bugünün muazzam işleri yürütülsün. Siyasi işlerin de birtakım laboratuarlara ihtiyacı vardır. Koridorlar ve Meclis gürültülerile sadece keşmekeş doğar.

O tarihi günlerin heyecanlı havasını yansıtması bakımından önem taşıyan havadislere bir göz atalım. 25'inci sayıda şunları okuruz:

"Damat Ferit, iblisçe dolap çeviren İngilizlerle uyuşmuş; Rus Bolşeviklerine karşı, Yunan işgali altındaki Anadolu Türklerinden 250.000

kurban hazırlayacakmış. Ruslar Yunanlıları Karadeniz'e döktüler. Biz bu palikaryaları ne zaman Akdeniz'de boğacağız? Şark Türklüğünün Osmanlı Türklüğüne hitabı? Türkistan, Kazakistan, Başkırdistan vekilleri tarafından gönderilen mektubun Osmanlı lehçesine göre ifadesi şuydu:

Ankara'daki Büyük Osmanlı Millet Meclisi'ne.

Tebrikinize sevinerek teşekkürler eder ve işlerinizde muvaffakıyet dileriz.

Madde: 1- Dünyadaki ihtilâlcilerle arayı bozan (yani sizi ihtilâlcilerle ihtilâfa düşüren) taassup ve ihtirasât erbabı, idare ve siyaset işlerinden uzaklaştırılarak, Türk kavmine faydasız teokrasi şiarları mağlup edilmiş selâmeti umumiye ve içtimaî inkılâp şiarları kuvvetlenmiştir.

Madde: 2- Çin'i, Arabistan'ı, Sibirya'yı ve Hindistan'ı birleştiren Türk kavininin, bugün uyanık, şedit ve millî ihtilâlci askerî kuvveti mevcut olup, bu ihtilâl unsurlarında Şarkı tahlis etmek esası kabul edilmiştir. Lâkin ne Şark ve ne de Garb emperyalizm gayelerinden hiçbirine yol vermemek esası da mukarrerdir.

Madde: 3- Hayırlı maksatlarımıza nazaran (Şarkın hürriyeti Şarkın kendi işidir) itikadı bizde tekâmül etmiş olup her yerde aynı zamanda harekete gelinmiştir. Şu hareketlerde bir yandan kahraman Osmanlı askerleri, diğer yandan Rusya'daki Türk askerleri ve mütefekkirleri tarafından rehberlik edilerek bütün Ortaşark'da, hürriyet ve halâs vücuda gelmesini, ve sonra bütün şark ve bütün Cihan İnkılâbı'na iştirakimizi dilemekteyiz. Ve şu yolda kurban olmaya hazırız. "13 Haziran sene 920."

Muhiddin, bu ortamda büsbütün coşuyor, ve en gür sesile haykırmak zaruretini duyuyor.

26'ncı sayıdaki yazısının başlığı: "Uyanınız Uyandırınız"

"Uyuyor muyuz? Şöyle etrafımıza bir göz gezdirince, insanın zihnine böyle bir soru gelmesi kadar tabiî bir şey yoktur. Çevremizdeki büyük ve canlı gerçekler en heybetli şekillerile gittikçe büyüyor. Şark İnkılâbı fiilen sınırlarımıza kadar gelip çatmış, soran nazarlarile Anadolu'ya bakıyor ve tetkik ediyor. Batı'da ise fecaat ve dehşeti aşan bir şey var.

Düşman gücile üzerimiz yüklenmiş, türlü türlü desiseler ve oyunlarla bizi mahva çalışıyor.

Memleketimiz düşman darbeleri altında inliyor ve her gün yeni bir kanın göğsünde sıcak sıcak aktığını duyuyor. Anadolu'nun koyun sürüleri takım takım Adalara, Sakız'a, Midilli'ye taşınmaya yani Türk'ün biricik sermayesi olan şeylerde ellerinden alınmaya başlamıştır. Bursa, Balıkesir ihracaatı Yunanistan anbarlarını doldurmaya gidiyor. İngilizlerse, Müslümanları ve Türkleri birbirine kırdırmak plânını mel'un bir israrla durmadan uyguluyorlar.

İstanbul'da hain bir Hükümet var. Boğaziçi kıyılarının tantana ve saltanadı -Anadolu'nun Ahmet'le Mehmed'ini değil- namusunu, dinini dahi fedaya hazırdır.

Bu yazının yayımlandığı nüshadaki havadislere de kısaca göz atmadan geçemeyiz:

"Romanya'da sosyal durum itibarile halk ile asilzadeler arasındaki fark çok kuvvetli ve halk arasında tabii olarak Yeni Dünya Cereyanı'na bir inhimâk var. Cihan Savaşı'nda pek büyük bir rol oynamış -ve, Çarlık Rusyası'nı yıkarak Cihan İnkılâbını Meydana Getirmiş- olan Boğazlar; şu Cihan İnkılâbı'nda, Boğazların tekrar başta biz Türkler olduğumuz halde Şark Milletleri eline geçmesi Avrupa'yı mağlup ve münhezim bir vaziyete, *Şarkın ve fikir İnkılâbının* kati galibiyetini temine yarıyacaktır."

İnkılâp Usulleri başlıklı yazısında şu fikirleri ileri sürüyor:

"Bir devrime doğru gitmek istiyoruz. Bunu herkes istiyor. Bu devrimin mekanizmasını seçim usulile nasıl ifade edeceğiz? Dünyada olup biten ve *bizi de kendisine doğru çeken Devrim hareketinin anlamı* seçim bakımından düşünüldüğü zaman şudur: Şimdiye kadar bütün uluslar idare edici sınıflar tarafından yönetilirken, bu *Devrim hareketinde idareci sınıflar ortadan kaldırılarak, yerlerine idare edilen yığınlar geçiyor.* Bugünki Devrimin anlamı, felsefesi budur. *Biz de bu tarzda düşünmek zorundayız.* Öyle bir seçim usulü koymamız gerektir ki, bu sayede, hem elimize muntazam bir idare ve siyaset makinesi geçsin, hem de Devrimin maksat ve anlamına uygun olsun.

Rusya'dan başka bütün memleketlerde, işlere görünüşte tamamen milletin iradesi hâkimdir. Oysa, gerçekte asıl hükmedici kuvvet her yerde idareci sınıflardır. Meselâ, dünkü Almanya'da tarihi asilzadelerle endüstri ve ticaret kişizadeleri, Fransa'da banker Burjuvazisi, İngiltere'de kezalik Almanya'daki sınıflar vesaire ki buna *oligarşi sistemi* derler. Bu sınıflarla halk yığınları arasında durmıyan bir mücadele, bir savaş vardır. Ve bu savaşın çizdiği iz seçim kanunlarında açıkça, görülür ve daima bütün mücadeleler seçim yasalarında toplanır. Seçim yasalarının, oradaki sonuçları itibarile, az çok halk sınıflarını temsil ettiği doğrudur. Ancak asıl kuvvet yönetici sınıfların elindedir. Bizde de aynı hal vardır. Bizde işlere hakim olan yönetici sınıf Bürokrasi denilen heyettir. Fakat bu heyetin elinde -kendisine istediği Meclisi verdirmeye mahsus- bir Seçim Kanunu yoktur. Ve, ilim bakımından geri kalan diğer bazı memleketlerde de sadece derece böyledir. Fransa'da, Macaristan'da, Almanya'da, vesairede yönetici sınıfı hoşnut eden aracın adı *Seçim Kanunu*'dur. İspanya'da kısmen yine kanun, kısmen de paradır. Sırbistan'da, Bulgaristan'da, Yunanistan'da ve Türkiye'de ya sopa, ya tehdit, ya hokkabazlık, hülâsa tabiîden başka bir kuvvettir. İşte, Rusya'da zuhur eden Devrimin, seçim bakımından ifadesi, bu yalancı millî hâkimiyeti kaldırarak, yerine *gerçek millî hâkimiyeti yani ulus egemenliğini koymaktır*. Bu nasıl konur? Öyle bir seçim mekanizması yapılmalıdır ki, ilkin yönetici sınıfların tahakkümünü, zorbalığını, kâmilen kaldırsın; sonra milletin politik, sosyal ve ekonomik yapısına göre mevcut olan bütün güçleri biraraya toplayarak, bunlar arasında bir mücadele ve rekabet değil, bir ahenk kursun. İşte, bugünkü meselelerin çözüm çareleri araştırılırken asla ihmal edilmemesi gereken esaslar bunlardır."

Esaslı Siyaset başlıklı yazısında, böyle bir siyasetin ne olabileceği sorusuna cevap veriyor:

"Memleket, cihanı -meselâ yüz sene öncesine nisbetle- tamamen tersine çevirecek olan bir devrimin en yakın komşusudur. 18. yüzyılın son senelerinden beri Avrupa'yı durmadan karıştırmış olan Devrimler, gerek oluş yeri ve gerek gerçekleşme faktörleri itibarile, maddeten ve mânen bize çok uzaktı.

Fransa'da çıkan Devrim ve teceddüt fikirleri bize doğru gelirken türlü türlü süzgeçlerden geçtiği gibi, bu Devrimlerin doğurucu sebepleri itibarile de, hayatımız arasındaki münasebetler pek uzaktı. *Oysa, yirminci yüzyılın ilk dörtte birinde, dünyanın sade bir köşesini değil, belki de kâffesini olmasa bile büyük bir parçasını tamamile ve şaşırtıcı bir hızla değiştirmekte olan bir İnkılâp sınırımızdadır ve öncü fikirler hudutlarımızdan girerek her tarafa dağılmaya başlıyalı hayli zaman olmuştur.*

Şu halde esaslı bir politika lâzımdır. Memleketi ancak o kurtarabilir. Olayların ilmî bir düşünüşle tahlili sonucunda bunu bir davranış teorisi olmak üzere kabule mecburuz."

Yazar, Esaslı Politika ne olmak gerekiyor? sorusunu şöyle cevaplandırıyor:

"Milleti yönetenler için politikanın ilim tarafı sosyolojidir. Ne yazık ki, Ziya Gökalp'in bu alanda ettiği hizmet bugün memlekete hizmet edemiyor. Ve milletin işleri ilim ve usule karşı kayıtsız, her şahsa göre değişen bir akım içinde yuvarlanıyor. Bugün çok esaslı bir siyaset yapmak mecburiyetinde bulunduğumuz halde, daima detaylarla, umumiyat ve vehimlerle uğraşıyoruz."

Yalnız avâmı değil, havâsı da uyandıralım, diyen Muhiddin devam ediyor:

"Dünya, vukuat bizden esaslı, pek esaslı, derin bir siyaset istiyor. Bu siyasetin nereden başlayıp nereye gideceği ve nasıl gideceği meselesi koskoca bir ilim ve ihtisas meselesidir. Şimdilik bunu tamamile inkâr eder görünüyoruz ve hepimizin elinde altından bir makas, memleket dîbâsından kendimize göre bir kaftan çıkarmakla meşgulüz. Böyle giderse, ne makas, ne kumaş, ne de terzi kalır."

Muhiddin'in 43'üncü sayıdaki yazısı "*Yeni Bir Cihan*" başlığını taşımaktadır:

"Sosyoloji bilginlerinin, feylosofların, özellikle yarım yüzyıldanberi durmadan haber verdikleri olaylar birer birer gerçekleşiyor. Dünyayı bugün katıp götürmekte olan seli vaktinde haber vermiş bilginler çoktur. Bunlar arasında dünyanın sürüklenip gideceği akibetin şekli hakkında

bazı ihtilâflar görülebilir. Fakat bugünkü cihanın (Kapitalist dünyasının) artık sonu gelmiş olduğunda hepsi de birleşirler. Meselâ, Karl Marx ve Tolstoy *yeni dünyanın* teşekkül unsurları hakkında biçim bakımından olsun hayli ayrı düşünürler. Fakat bugünkü dünyanın sonu geldiği her iki filozof nazarında da bir gerçektir. Tarihî, sosyal olayları uzun uzun inceliyen ve tahlil eden bu bilginler artık bugünkü dünyanın sonu geldiğini görmüşler ve *pek yakın bir zamanda büyük bir sosyal kıyamet kopacağını haber vermişlerdir.*

Bugünkü dünya, ruhanî hükümetler, Hükümdar hükümetleri, para saltanatları, tegallüb ve tecebbür hükümetleri dünyasıdır. Böyle bir dünyanın artık yaşamıyacağını haber veren filozoflar, bugünkü dünyanın içyüzünü tasvir ve neden dolayı artık daha fazla muammer olması ihtimali bulunmadığını açıklarlarken, söyledikleri sözler ilk zamanlarda herkese masal gibi bir şey geliyordu. Bu hususa dair yazdıkları eserleri ancak kendileri gibi bilginler okuyup anlıyorlar, onların dışında hatta oldukça geniş bir tahsil görenler için bile bu fikirler yabancı, gayrı tabiî ve hatta hayalî yani ütopik görünüyordu.

Oysa artık o fikirler bugün herkes için anlaşılması imkânsız birtakım derin felsefî fikirler olmaktan çıkmış, harcıalem olmuştur. Bugün, Marx'ın, Bebel'in, Tolstoy'un, Gorki'nin, Jores'in fikirleri yeryüzünde herkes için kolay kolay anlaşılır, hatta en ince hesaplarına varıncaya kadar hesap edilebilir alelâde fikirlerden oluşmuştur. Dün için derin, ve hatta çok derin bir felsefe sayılan bu fikirler bugün basit birer mütearife, tabii birer kaide olarak kabul ediliyor. Avrupa'nın herhangi bir noktasında biraz okuyup yazma bilir işçi ve köylü yoktur ki, elinde kalem ve kâğıt, karşınıza geçerek size bugünkü sosyal meseleleri birer birer ekonomik muadele hâlinde hesapla çözmek gücüne sahip olmasın.

Bazan kendimizi yokladığımız zaman ne kadar değişmiş olduğumuzu görürüz. Bilginler bugünkü dünyanın yıkılmak üzere olduğunu haber veriyorlar. Ve kopacak sosyal kıyametin sebeplerini olduğu kadar âraz ve alâmetlerini de birer birer tasvir ediyorlardı. Bugün gördüğümüz şeyler işte bu kıyametin alâmetleridir. *Artık şimdiye kadar yaşamış olan cihan yıkılacaktır.* Çünkü, insanlar, dünyanın her yerinde bu yıkılışa inanmışlardır. *Tarih olayı gerçekleşmeye mahkûmdur.* Henüz bizce, -

yani hayatı ve filozof gözünün görüş açısile görecek güçte bulunmıyanlarca- bilinmeyen şey, *yıkılış keyfiyetinin ne kadar süreceği* meselesidir. Bir evin bile yıkılması için herhangi bir zaman gerektiğine göre, *koskoca bir dünyanın yıkılması* da elbet bir zaman işidir. Bilginler, siyaset ve tarih kâhinleri, bu zamanın da gayet kısa olduğunu söylüyorlar, senesini tayin etmedikleri bir kısalık, fakat muhakkak ve kesin olan bir kısalık! *Sonunu idrak ettiğimiz dünya, artık coğrafi değil, politik ve sosyal anlamile, eski bir dünyadır.* Bu eski dünyanın esası Devlet ve Hükümet adını taşıyan ve şekli ne olursa olsun, mahiyeti, etkisi, sonucu arzın her köşesinde ve tarihin her devrinde aynı olan bir tahakküm ve tecebbür dünyasıdır. Yeni kurulmakta olan dünya ise beşeri ve insanca bir dünya, bir halk dünyası olacak; dünkü bizler için tamamile muhal, *bugünkü bizler için de nihayet mümkün görünen bu yeni âlem, yeni bir dünya ve yeni bir hayat, artık gerçek bakımından muhakkaktır.* Buna inanmayanlar o biçarelerdir ki, dünyayı yalnız kafataslarının içinden ibaret sanırlar ve etrafa bakmayı, hayatı kabil olduğu kadar, el ve güç yettiği kadar geniş bir saha üzerinde incelemeyi ukalâlık sayarak öylelerile istihfaf ederler. Bugünün muammalarını çözmekle uğraşanlar yahut bu görevi yüklenmiş bulunanlar için artık bu cihan yıkılışının muhakkak olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bu muhakkak yıkılışta vazifemiz yıkılan manevi dünya ile maddî dünyamızın da harâb veya mahv olmasına imkân bırakmamaktadır.

Osmanlı Türkleri bugün pek usta sosyoloji mühendislerine muhtaç. Bu mühendisler ilkin bu yıkılışı düzenliyecek, sonra da binayı yeniliyecektir. *Tenkitçi tarihe karşı en büyük sorumluluğumuz*, haddi zâtında böyle mühendislerden olmamız değil, bizzat mühendisliği inkâr etmiş bulunmamız olacaktır."

Yazar, ertesi gün, *İki esas* başlıklı yazısını sunuyor:

"Matbuattan kahve köşelerine, kahve köşelerinden Büyük Millet Meclisi'ne varıncaya kadar her tarafta, halkı hoşnut etmek, yeni bir halk siyaseti yapmak fikrinin kuvvetli savunucuları var. Aynı zamanda, muhtelif programlar da gördük. Açık ve belki de kopya denecek kadar açık Komünizm Programlarından en mudetil, hatta çok mutedil bir Hükümet programına kadar rengârenk plânlar ve programlar var.

Halksız bir politika imkânı kalmamıştır. *Komünistler, işlerin sade sathı üstünde bir çalkantı yaparak, koca bir gürültü ve uğultu ile ellerinde sırf kopya bir program, yürüyüp duruyorlar.* Halk yığınının samimî ve sahih çıkarları endişesile hareket edenler bunlara muhaliftir; Yani Komünistlere karşıdır. Bunlardan sonra, Tekâmülcü Komünistler geliyorlar ki, bunları meselâ dünkü *Alman Müstakil Sosyalistlerine* nazaran, dünkü *Alman Sosyal Demokratları* saymak, fakat bugünkü kıyaslama için esas olmak üzere Komünizm ve Bolşevizm'i ele almak kâbildir. Üçüncü bir sınıf daha mutedil, daha tekâmülcü. Bunlar da Hükümet sorumluluğu ile doğrudan doğruya yahut dolayısile ilgili olanlardan mürekkep. (Dördüncü akım ise, duygu ve hesap bakımından mürteci ve gerici olanlar)

Üç akımın çeşitli programları var: Bu programların kimi basılmış, kimi yalnız ağızlarda ve kafalarda kalmış kimi kâğıt üzerinde elden ele dolaşmakta bulunmuş; Fakat *hepsi de yeteri kadar* yayımlanmış ve biliniyor.

Hastalık belli, fakat ilâç hakkında ne ittifak var, ne de açık ve olumlu bir dayanak noktası.

a) *Kopya Komünist Programları*, Anadolu sosyal hayatını gerçeklerini incelemeye bile lüzum görmüyor;

b) *Tekâmülcüler de*, Çoğunluk itibarile, dikkat nazarında çarpan iki zihniyet var: Ya Hükümet endişesi, ya idare-i maslahat kaygısı. Bu iki zihniyetin meydana getirdiği programların özelliklerini şöyle ayırabiliriz: *Hükümetçiler* çok itidal ve itiyata taraftar; *İdare-i Maslahatçılar* kabil olduğu kadar fazla ileri, fakat tereddüt içinde, tecanüsten yoksun, buna binaen müphem ve umumî. Tabiatile bu programlarda ya bir tereddüt hükümeti yapmak için yetersiz, yahut feyyaz bir uygulama için pratik değil.

Halk politikasını aynı zamanda halkın ekonomik çıkarları biçiminde de anlamak gerektiğini takdir edenlerin *Komünizm karşısında hızlı tekâmülcü bir programla meydana çıkmalarını daha akla yakın bulabiliriz.* Fakat onlar pratik olmaktan ziyade teorik ve kısmen de ütopik bir programla çoğunluk bulmaya çalışıyorlar; ve halka derhal sağlanabilir ekonomik çıkarların ne gibi şeyler olacağını belli etmekten çok, birtakım nazariyeler ve uzun yıllar istiyen vaitlerle uğraşıyorlar.

Tekrarlıyalım:

Sosyalizmin olduğu kadar demokrasinin de esası halk hakkı, halk ekonomisidir. Sosyalizm halk hakkını bütün hakların üstünde tanıyor ve halk ekonomisini ekonominin temeli sayıyor. Demokrasi halk hakkını bu yükseklikte tanımamakla beraber, onu inkâr etmiyor ve halk ekonomisini ferd ekonomisile kaim olduğunu iddia ediyor. Her iki sistem arasındaki ayrılık bu iki nokta üzerindeki ayrılıktan ibaret. *Biz, bu iki noktayı en pratik, milletin yapısına en uygun biçimde çözecek bir program yapmalıyız.*"

Anadolu'da Yeni Gün gazetesinin 51'inci sayısı mükerrerdir. Ve, Muhiddin'in, bu mükerrer sayıda, *Bir Siyaset* başlıklı yazısı yer almaktadır:

"Gerçeğin açıkça söylenip yayılması siyaseti, içte bir siyaset, dışta bir siyaset, hem bir siyaset hem bir zaruret: Türkiye Sosyalisttir!

Şöylece herkes bir kere içini yoklasın, orada *en ateşli bir Sosyalizm akidesi yaşadığını duyar. Belki herkes Komünist değil. Fakat herkes artık haşim* ve kahredici kuvvetin dünya mukadderatını oyuncak etmesinden bıkmış, her ocakta kendi dumanının tüttüğünü görmek istiyor. Ve özellikle istiyor ki, birtakım küçük azınlıkların rahatları için büyük çoğunluk yığınlarının ezilmesi devri artık nihayet bulsun! *Komünizm* diyoruz, *halkçılık* diyoruz. *Sosyalizm* diyoruz, daha birçok şeyler söyleyip birçok şeyler anlatıyoruz. Fakat şurası muhakkak ki, rivayetler ne kadar muhtelif olursa olsun maksat birdir. Hepimiz yeni bir milletler hayatı istiyoruz.

Türk'ün yaşaması mutlaka *dünyanın yeni bir dünya olmasına* Türkün de bu dünyada yeniden doğmasına mütevakkıftır. *Türkiye* sade kendi ruhundan duyduğu şeylerle -yani infiâlen değil, zihnen ve hesâben de- *sosyalisttir, bu bir zarurettir.* Bu zarureti miktarı ile takdir etmek gerekir."

Dünya umumî efkârına yani kamuoyuna karşı gerçek durumumuzu anlatmalıyız, diyen Muhiddin görüşünü şöyle açıklıyor:

"Bütün dünya kaynıyor -diyor- Amerika ve Avrupa'da bütün Proletarya ayaklanmıştır. Dünyanın en emperyalist işçisi olan İngiliz işçisi

de var kuvveti bâzuya vererek, bütün dünya işçilerinin hareketine karışmış.... Sosyalist dünyası birleşmeye karar vermiş; pek sıkı bir dayanışma kurmuş, grevler grevleri kovalıyor. *Sosyalizmin Enternasyonal örgütü iki kutup arasındaki her sosyalisti birbirine bağlıyor.* Bir sosyalistin burnu kanadığı zaman bütün sosyalistler birden feryâd ediyorlar. Fakat bütün bu sıkı, ateşli, kaynıyan sosyalizm birliği arasında, *tabiaten sosyalistlerin sosyalistleri olan bir memleket ehalisinin çektiklerinden, çekeceklerinden kimsenin haberi yoktur!*"

Yazara göre: *Türkiye sosyalistin sosyalisti bir ülkedir. Ve, biz Avrupa sosyalistlerinden bin kere sosyalist olmalıyız:*

"Avrupa sosyalistleri kapitalizmden şikâyet ediyorlarsa bizim kadar haklı değildirler. Onların şikâyet ettikleri, sızlandıkları kapitalistler kendilerinden oldukları için hiç olmazsa kendi milletlerinin fukaralarına sadaka nev'inden bir şeyler de veriyorlar. Halbuki, bizim karşımızdaki kapitalistler istilâcıdırlar; ve bizden bin yerine on alarak, yüz ve bin alarak kapıp kendi memleketlerine, kendi saraylarına götürüyorlar. Şu halde, biz onlardan bir değil belki de bin kerre sosyalist olmamız gerektiği ve gerçekten öyle olduğumuz halde, buna şimdiye kadar bir Formül vermedik. Örgütümüzü yaparak içte bir sürü reformları düzenli ve sırf bizim olan bir programla bir yandan uygulamaya uğraşırken, bunları belli bir plân içinde dışarıya anlatıp onların aralarına karışmadık. Kapitalistler, istilâcılar en hain düşmanlarımız; fakat ötekiler yani sosyalistler de henüz dostlarımız değil, hatta bizden haberleri bile yok! Fakat harice karşı, *biz sosyalistiz demek yetmez, onu fiilen isbat eden şeylerde beraber bulunmak gerekir*. Böyle yaptığımız zaman göreceğiz ki, bugün yeryüzünde bir tane dostu bulunmayan zavallı Anadolu'yu müdafaa için bir anda milyonlarca ağız birden açılacak ve haykıracaktır! Hatta o zaman, şu karşımızda Venizelos'un ihtirasları uğrunda kan döken Yunan askerlerinin bile yarısı bizden olacak, bize silâh atmayacak silâhını kaparak bizim tarafa geçecektir!

İşte, zaruret ve siyaset budur. Sanılmasın ki, bu hararetli yazı ile, gaflet içinde ve habersiz, *sırf taklitten ve tercümeden ibaret bir sosyalizm istiyoruz*. Aslâ! Hangi sosyalizmi istediğimizi bu sütunlarda tekrar tekrar açıkladık. *Memleketin ruhundan doğan, sosyal ve ekonomik şartlarına*

tamamile uyan bir sosyalizme taraftarız. Böyle bir program, sosyalisler arasında taklitçi bir programdan elbet on kerre daha makuldur. Hatta böyle bir programdır ki gerçek anlamile makbuldür."

Gazetenin 55'inci sayısında, Muhiddin'in *Meslekî Temsil* başlıklı yazısı yer almaktadır. Yazar diyor ki:

"Meslekî temsil ne yepyeni, ne de mevcudun dışında başka bir şeydir. Bu, sırf bugün mevcut olan ve Rusya'da uygulanan usulün aynıdır. Sonuç üzerinde yapacağı etki itibarile de, bu usul, demokrasi memleketlerindeki sınıf ve parti örgütlerinin de aynıdır."

Muhiddin, sosyalizmi kabul ettiğini açıklıyordu:

"Bu açıklamaları yaparken, esas olmak üzere, memlekette *sınıf mücadeleleri yerine sa'y yani emek esasını, yani sosyalizmi kabul ettiğimizi evvel emirde tasrih edelim.* Mesleki Temsil, esasen, bu sistemin yani Sosyalizm'in müessesesidir. Ve, biz bu sistemin yani Sosyalizm'in evvelemirde *herkes tarafından kabul edilmiş* olduğu noktai nazarile hareket ediyoruz.

Rusya'da bugün emekçiler tamamile teşekkül etmiştir. Her mesleğin kendine göre örgütü vardır ki, bu örgüt orada 34 nev'e bölünüyor. Her meslek kendine mahsus Sendikalarda kendi işlerile uğraşır; ve bütün meslekler de *Umum Rus Amele İttihadı Heyet-î Müttehidesi Merkezi*'nde toplanır. *İş Umumî Konfederasyonu* meslek meselelerile, Sovyetler de siyasî meselelerle uğraşıyorlar. Fransa'ya bakıldığı zaman aynı hal görülür. Parlamento dışında, Konfederasyon Jeneral'in meslek teşkilatı vardır. Parlamentoda ise işçi menfaatlerini savunan bir Sosyalist Ünifiye Partisi bulunur. Eğer yarın Fransa'da Komünizm muzaffer olursa, o zaman yine aynen Rusya'daki müesseseler kurulacaktır. Bizde meslek örgütü kûlliyen yoktur. Emekçilerin, çalışan halkın hepsine oy hakkı tanıyan bir sistem kabul etmek gerektiği zaman, bunun temelini sağlıyacak örgütü de beraber yapmak farz olacaktır. Bu örgütü yaparken bugün için düşünebiliriz: Emekçileri, çalışanları ayrı bir Konfederasyonda toplıyarak, siyasi meseleleri idare edecek ayrıca bir Meclis bir *Büyük Millet Meclisi* konulmasına lüzum var mıdır? Çalışanlar, biz buna menfî olarak cevap veriyoruz. Çalışanların meslek

ve siyaset itibarile temsillerinde iş bölümüne lüzum görmüyor ve her iki işi Meclis'te toplamak istiyoruz."[6]

Anadolu'da Yeni Gün'ün *tefrikaları*

(No: 3, 11 Ağustos 1920)

"*Faydalı bir tefrika*: Bolşeviklik bahsi bugünün modası olmuştur, denilebilir. Her tarafta herkes daima Bolşeviklikten bahsediyor. Halbuki bunun esası hakkında doğru malûmat pek nâkıstır. *Yeni Gün* bu noksanı gidermek için okurlarına bir hizmette bulunmayı kendisine vazife bilmiştir. Geçenlerde Ankara'dan geçmiş olan Varbof isminde bir Rus Bolşeviği, Bolşevikliğin tarihçesi ve teşkilâtı hakkında burada hayli önemli malûmat bırakmıştı. Onun ağzından çıktığı gibi not edilen bir önemli malûmatı bir iki gün içinde tefrika olarak yayımlayacağız. Öyle sanıyoruz ki selâhiyetli bir dilden anlatılan bu malûmat herkes

---

6 MUHİDDİN (BİRGEN) HAKKINDA: - **Nevsâl-i Millî**'de yayımlanan Fazıl Ahmet imzalı bir tanıtma yazısı- "Muhiddin Bey'in bugüne kadar hikâye-i hayatını nakleden tercüme-i hâl, bir şekl-i hendesî ile irae edilmek lâzım gelse, eminim ki püzürsüz bir hatt-ı mustakim çizmek hiç yanlış olmaz. Binaenaleyh üç dört sene masasının karşısında uzun saatler geçirdiğim bu aziz dostve yazıcının menazır-ı hayatı benim gözlerimde büyük fırtınaların çok uğramadığı, pîç âpiç ivicaclardan âri geniş bir sahil gibi gözükmüştür. Yozgatlı mâruf bir ailenin necib bir oğlu olan Muhiddin Bey İstanbul'da doğmuş. Tahsil-i idadisini burada yaptıktan sonra Darülfünun edebiyat şubesine devama başlamış. Muhiddin Bey, efsâf-ı mâneviyesi itibariyle birçok parlak elvanın ihtilâtından, imtizâcından husûle gelmekle beraber, frenklerin "Discreet" kelimesiyle tarif ettikleri her nazarı üstüne çekmekten muhteriz -fakat en kibar ve lekesiz zevk sahiplerinin intihap ettiği- ağır, koyu hatta biraz donuk, renkleri benzer. Elvanın, cilve-i ihtilâtına, şive-i imtizacını tetkik etmiş bir renk âşinâ, bilir ki bu gayet basit görünen -bazan hiç bile görünmeyen- ânât bilâkis gayet mürekkeptir. Muhiddin Bey'in hasail ve itiyadât-ı fikriyesine, şecayasının tecelliyat-ı muhtelifesine dikkat edenler görecekler ki bu adamın tabiat-ı bâtınıyesi binlerbire insanın zannedeceği gibi- sade değildir. Ve ona vâzıh bir vahded veren şey mütenevvi melekâtının hüsn-i tevâzününden ibaret. Muhiddin Bey'de bir sanatkâr-ı dâhi olmaya gayrikâfi, fakat bir sahife-i ebediyeyi pek temiz surette telvin edecek kadar muhayyele, pek ince, pek derin değil fakat her halde mümtaz ve nazik bir hassasiyet, sonra bu evsaf ile hemvezin ve hemâyar bir kuvve-i mümeyyize ve nihayet bütün hasâis-i zikâiyesini herhangi bir gayeye doğru -şimendifer süratiyle olmayarak- lâkin muntazam bir surette sevk ve idare edecek canlı bir meram ve irade var. Muhiddin Bey bir gazetecidir. Dünyada fikrimin, ruhumun en az sevdiğim en güç ve en gayr-i kâbil-i tehammül bulduğu meşgale! Fakat gazeteciliğin bir edip kalemi için hiç müsaraç olunmaz bir iklim olduğunu, üslûb için mutlaka bir mezar teşkil edeceğini pek iyi anladığı cihetle şahsiyet-i edebiyesini ayrı bir rûşe-i ruhunda saklamış, gazeteci masası üzerinde çalışmak için sırf başka bir kalem açmıştır. Bütün biz gençler gibi onun da şiirleri, hikâyeleri, tecârüb-i edebiyesi var. Yalnız onun fazileti şu ki, biz mektebterde yazdığımız vazifeleri matbu ve kitap şeklinde görmek isterken o en temiz sahifelerini dahi ortaya atmakta muhteriz davranıyor. Muhiddin Bey'in dünyada en fazla bir gazapla, hiddetle karşıladığı, en bir ahmâne surette ezmek istediği şey herevi bir şekildeki (tesalluf) ve bilhassa tesallufât-ı ebediyedir. Eğer bu sahibülbünye arkadaşımın âsabında bir gün -şeytan kulağına kurşun- şayet bir adem-i intizam âsârı görülürse hiçbir doktor bunun neşriyat-ı ahîre-i ebediyye sebebiyle vücuda geldiğine şüphe etmesin. Onun daima tehaffuf-ı tevazün eden dimatı fazla nümayişlerden, bağırtılı ve boş tezahüratlan pek ziyade titizleniyor. Ve bu münasebetle onda bir muallim ruhu teceddüdün hakk-ı hürriyeti ile mazinin an'ana-i hükümranisini bir İngiliz hâkimi kadar itina ile tayin etmek isteyen ciddi bir muallim ruhu görüyorsunuz ki en çok gıpta ve arzuya şâyeste olan meziyet ve mümtâziyet-i zihniyye de bundan başka bir şey değildir." Fazıl Ahmet.

için pek ziyade faydalı olacaktır."

No: 5: "Bolşevikliğin tarihçe ve teşkilâtı "Bolşeviklik Vurbof'un ifadelerinin aynen zabtından ibaretti; ve tefrika No: 6'da başladı: (15 Ağustos 1920).

Rus Bolşevikliği -tarihçesi ve teşkilâtı- Don mıntıkası Şurası İcra Komitesi erkânından Bolşeviklik Vurbof'un aynen mazbut ifadâtıdır."

Birinci tefrika: Mukaddime-Bolşevizmin tarihçesi.

Sekizinci tefrika onbeşinci sayıda yayımlanmaya devam etti. Bu sayıda (15 Ağustos 1920) Lenin'in ve Lipkneht'in resimleri de vardı: "Cihan İnkılâbının manivelâsını elinde tutan idare-i cedidesi reisi Lenin; Alman Spartakistlerinden olup mesleği uğrunda maktulen vefat eden Lipkneht yine bu sayıda; Azerbaycan Şurâ Hükûmeti Reisi Türk ve Müslüman Doktor Nediman'ın Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği mektubun sureti yer alıyordu. Bahis konusu mektup, Erzurum'dan 16 Ağustos tarihile çekilen bir telgrafnamede aynen nakil ve tebliğ olunmuştu. Büyük Millet Meclisi'nde okunarak alkışlarla karşılanan mektubun suretini kaydediyoruz:

Büyük Millet Meclisi Reisi'ne
Gayretlû Efendim Kemal Paşa,

Bu mektubu yoldaş Halil Paşa ile gönderip hususi selâm etmek fikrindeyim. Müslüman Komünistleri sizin maksudunuza çatmak yolunda var kuvvetlerini sarf edeceklerdir. Aksi takdirde ne bizim ne de bütün Şark için varlık yoktur. Madem ki İngiltere ve onun kuvvetile yaşasın eden Avrupa emperyalisti vardır, Ermeni meselesi de bu esastan çıkar bir meseledir. Avrupa emperyalizması ölürse çürük Ermenistan özü gözünden mahvolacaktır. Yaşayınız efendim, yaşasın bu fikirde olan Türkiye Kardeşlerimiz.!

Neriman Nerimanof.

Dokuzuncu tefrikada, Üçüncü Enternasyonal'in Beyannamesi yer almaktadır. Bu Beyanname, özellikle İran, Ermenistan ve Türkiye ahalisine seslenmekte; ve, bu memleketlerin işçi ve köylülerini Bakü Kongresi'ne çağırmakta idi. Emeği ve çalışmayı hayatın temeli sayan

bu Bildiri, İranlılara, memleketlerini istilâ eden İngiliz emperyalizminin tasallutunu; ve Ermenilere de, kendilerinin İngiliz emperyalizmi tarafından alet ittihaz edildiklerini hatırlattıktan sonra, bu duruma son vermek gerektiğini anlatmaktadır. Bildiri Ermenilere şöyle seslenıyor:

"Emperyalistler sizi Türklere karşı tahrik ile, Türkleri size karşı savunma ve karşı koyma durumuna sokmuşlar; ve kendileri bu durumdan faydalanma mevkiine geçmişlerdir. Düşününüz ey Ermeniler ki, emperyalistler sizleri aldatmak için bol keseden öz Türk topraklarını bile size peşkeş çekmişlerdi.

Bildirinin Anadolu'ya seslenişi, özellikle İstanbul Hükûmetine taarruzlarla temayüz etmektedir. Üçüncü Enternasyonal, Anadolu'ya seslenirken ezcümle şöyle diyordu ki:

"Ey Anadolu Köylüleri, sizin büyüklerinizin bir kısmı yabancı kapitalistlerine satılmışlardır. Onlar yabancılarla, memleketinizi yabancı esaretine sokacak bir barış yapacaklar; ve sizin boynunuzda zaten mevcut olan zincirleri arttıracaklardır. Siz Mustafa Kemal Paşa'nın bayrağı altına yazılmakla şunu ispat etmiş oluyorsunuz ki, satılmış olan Devlet adamlarınız barış yapsa bile, siz gerçek hürriyetinizi elde etmek için mücahede de devam edeceksiniz. Şüphesizdir ki siz Köylü Partisi yapmak istiyorsunuz."

Rus Bolşevikliği, 14 tefrikada sona ermişti. (No:21)

No:23. -Yeni tefrikamız (6 Eylül 1920):

"Komşumuz Rusya umûru hakkında, orada olup bitenlere dâir, taraf tutmadan ve gerçek bilgi vermek için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen *Yeni Gün*, bu defa da Rus Sovyet Cumhuriyeti Kanun-i Esasisi (Anayasası) ile, Bolşevik Komünist Fırkası'nın programını elde etmiş ve derhal tercüme ettirerek okurlarının enzâr-ı mutalaasına sunmayı kendisine bir vecibe bilmiştir. Bu yeni tefrikamızı da yakında derce başlayacağız.

Tefrika, No:25'te başlıyor (8 Eylül 1920).

"Bolşevikiğin esâsâtı, Rus Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Kanun- Esâsîsi. Beşinci bütün Rusya Sovyetleri Kongresi'nin 10 Temmuz

sene 918 tarihli celsesinde kabul edilen karar."

(Şunu da hatırlatalım: Aynı sayıda, Halk Zümresinin Siyasî Programı yayımlanmıştı.)

7 tefrikada tamamlanmıştır. No:31 (15 Eylül 1920). No:32'de (16 Eylül 1920), Bolşevik Programı Tefrika ediliyor:

"Bolşevik Programı
Rus Komünist Bolşevik Fırkası Programı
24 Mart sene 919 tarihli Fırka Kongresinde kabul edilmiştir."

Bolşevik Programı on iki tefrika sürmüş; ve No:44'te (30 Eylül 1920) tamamlanmıştır. 1 Teşrinievvel 1920 nüshasında (No: 45), şu satırları okuyoruz: "Rus Bolşevik Fırkası Nizamnamesi'ni pazardan itibaren tefrikaya başlıyoruz.

Birinci tefrika, No:46'da (3 Teşrinievvel 1920) başlıyor. No:47'de tefrika devam ediyor. No:4.'de de kezâ. No: 54'de tefrika 3. No: 65'de dördüncü tefrika. No: 66'da beşinci tefrika.

Anasır meselesi

Bakü'de yayımlanan *Yeni Dünya* gazetesinde Türkiye ile ilgili bir yazı yayımlanmıştı: Türkiye Anâsır Meselesi.[7]

"Eski Türkiye büyük bir İmparatorluk idi. Arap, Kürt, Yahudi, Süryani, Geldanî, Kıbtî, Arnavut, Rum, Ermeni, Sırp, Rumen, Berber, Türk... gibi birçok milliyetleri ihtiva ediyordu. Bu milletler, bunların yaşadıkları geniş kıt'alar ya cihad neticesi olarak fetih, yahut Hilâfet tarikile ilhak edilmiş idi.

Milliyet fikirlerinin inkişaf etmediği devirlerde bu unsurlar umumî kanunların yardımile İmparatorluğun eritici hayatı içinde birbirine hayli yaklaştılar. Örflerde, teamüllerde, âdetlerde tedahüller husule geldi. Din-i umumîler, kavimlerin birbirine yakınlaşmalarına yardım ettiği gibi, İmparatorluk hayat ve maişeti de ayni halde yol açar. İşte Osmanlı İmparatorluğu'nda hâl böyle idi. Fakat İmparatorluk dahi-

7 **Anadolu'da Yeni Gün**, No: 30, (14 eylül 1336-1920) sa, 1-2. Aynı sayıda "Bolşevikliğin esâsâtı, Rus Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Kanun-u Esasisi tefrika edilmektedir."

lindeki bu kavimlerin hepsi o vakitler dinî hayat tesirile (Ümmet devresi) dahilinde bulunduklarından bu unsurları şöyle iki zümre halinde görmek mümkün oluyordu: (Müslim zümreler), (gayr-i müslim zümreler), gayr-i müslim zümreler içinde Yahudiler de vardı. Lâkin bunlar o zaman mühim bir mevki işgal etmediklerinden (gayr-i müslim) tabirinden çokluk (Hıristiyanlık) mânası anlaşılırdı.

Müslümanlar hâkimdi. Hükûmet bunların elinde idi. Gayr-i müslimler tabiatile zimmî,raiyet, binaenaleyh mahkûm vaziyetinde idi.

Osmanlı Türklerine istinad eden hâkim zümre kuvvetli iken mahkûmlar ses çıkaramıyorlardı. Bütün İmparatorluklarda olduğu gibi, cins ve mezhep farkı gözetilmeksizin yapılan umumî kanunların uyuşturucu tesirleri altında mahkûm kavimler de kendi hallerinde geçinip gidiyorlardı.

Osmanlı Türkleri haddinden ziyade tevessu neticesi olarak kuvvetten düşmeğe başlayınca mahkûm zümrelerin hudût haricindeki emperyalist dindaşları tarafından dinî ve millî asabiyetleri tahrik edilmeğe başlandı. Memleketin bazı taraflarında kıyamlar oldu. İşte bu kıyamlar bahane edilerek Hıristiyan vatandaşların himayesi meselesi meydana çıktı. Bazı Hükûmetler bu sayede kendilerine imtiyazlı haklar temin ettiler. Bundan sonra müdahaleler, tahrikler âdeta resmî vasıtalarla yapılıyordu. Bir taraftan Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında kanlı vakalar tertip ediliyor, kan dökülüyordu. Diğer taraftan emperyalist Hükûmetlerin ayni faciayı tertip eden mürai acenteleri ellerini oğuşturarak ayni cinsten olan Padişah ve Halife Hükûmetine, Bâbıâli'ye müracaat ediyorlar. Bittabi yeni bir imtiyaza yeni bir hukuk temini için yol açılmış oluyordu.

Türkiye'de imtiyazlı hukuk teminine isâl eden himaye meselesi Garb'ın büyük Devletleri arasında âdeta bir rekabet menbaı oldu. Artık her emperyalist Devletçe memleketinin en cin fikirli, dessas adamlarını İstanbul'a sefir olarak göndermek âdet hükmüne girdi. Türkiye İmparatorluğu bir fesat ocağı haline getirildi. Her gün burada yüzlerce facialar yaratılıyor. Sebebi, mahiyeti belli olmaksızın canlar yakılıyor. Fukara halkın mesaisile meydana gelmiş olan hanumanlar söndürülüyordu. Mânasız kıyamların, mânasız harplerin arkası kesilmiyordu.

Sair Garplılar arasında olduğu gibi Türkiye Hıristiyan kavimleri arasında da milliyet fikirleri hayli kuvvetle ilerledi: Ondokuzuncu asır bunlar için de Milliyet devri oldu. Şu kadar ki, Türkiye'nin Hıristiyan kavimleri din ve milliyet hislerini telif edebildiklerinden irsen intikal eden eski harsleri üzerinde ayrı ayrı kuvvetli unsurlar ve Cemiyetler teşkil etmeye muvaffak oldular, Muhtelif kanlı muharebeleri müteakip Yunan, Romen, Sırp, Karadağ, Bulgar... milletleri ayrıldılar. Sonra Arnavut vesaire de bu İmparatorluktan çıkmak için fırsat buldular ve buluyorlar.

Bittabi bunların hepsi iyi idi. Bu milletlerin ayrılıp istiklâl dâva etmeye yerden göğe kadar hakları vardı. Nihayet, Hıristiyan olanlar bu haklarını kazandılar da. Yalnız bu kurtuluşun şekli ve bu hususta kullanılan usul fena idi.Türkiye'de yaşayan unsurlar arasında, bilhassa Müslüman olanlarla olmıyanlar arasında müthiş bir soğukluğa yol açılıyor ve haksız yere kan döktürülüyordu. Aynı zamanda kurtarılan milletler de serbest bırakılmıyordu: Bunlar kendileri içinde zararlı olan fenalığa âlet ediliyorlardı. Mısır, Suriye, Arabistan, Irak, Tunus, Cezayir, Arnavutluk ve Trablus gibi Müslüman olan memleketler de Türkiye'den alınıp kendileri tarafından istismar için istila ediliyordu.

Şimdi Türkiye olarak kalması zarurî görülen İstanbul, Anadolu kıt'alarında yine de Rum, Ermeni, Arnavut, Çerkes, Kürt gibi ekalliyeti teşkil eden unsurlar vardır. İşte, Avrupa emperyalistleri bu defa şu kalan unsurları entrikalarına âlet etmek istiyorlar. İkide bir de "yapılacak sulh ile ekalliyette kalan Hıristiyan unsurların hakları himaye edilebilmelidir." diyorlar. Yine bu anâsır meselesi Türkiye'nin ve bütün beşeriyetin başına belâ olacak yine Garb'ın alçak siyasîleri Türkiye'yi ve halkını dahilî iğtişaşlar içinde mahv etmek istiyecekler.

Harb-ı Umumî ihdasile, Denikinleri, Kolçakları, Yudeniçleri, Petiyoraları, Vrangelleri yaratmakla, sefil Banlar tarafından idare olunan zavallı Lehistan kavmini kışkırtmakla kanaat etmiyerek ve kalan Türkiye dahilinde de yine böyle fitne ve fesat türetip kan dökülmesine yollar hazırlıyorlar, demektir.

Evet, Garp emperyalizminin devam edebilmesi için böyle din, milliyet fitneleri lâzımdır. Böyle fitneler ile bol bol kan dökülmelidir. Fukara halk ve köylüler, amele sınıfı sürü sürü bu fitnenin kurbanı olmalıdır.

Ortalık karışmalı da bunların kapitalistleri Türkiye halkının, Şarkın kanını emmelidir.

Hayır, bin kere hayır... Türkiye amele ve köylüleri bu hıyanete artık meydan vermiyeceklerdir. Evet her yerde olduğu gibi Türkiye'de de anâsır arasındaki ihtilâfı kökünden sökmelidir. Fakat Avrupa'nın bu şimdiki burjuvaziye istinad eden siyasetçilerinin aklile, kafasile temin edilemez. Garb siyasetçilerinin telif-i anâsır için diye yaptıkları bütün tedbirler aks-i tesir vermek için an kasdin kurulan desiselerdir.

Hayata konulamıyacağına inandığımız mahut sulh şartları, bilfarz tatbik edilecek olursa Türkiye'de şimdiye kadar olanlardan kat kat fazla milliyet perdesi altında kıtaller olacak, müthiş kanlar dökülecektir. Ekalliyetleri himaye için konulan ihtirâzi kayıtlar, şartlar hep ekalliyet ve ekseriyetleri birbirine düşürüp boğuşturmak için düşünülmüş şeylerdir.

Garp burjuvazi Hükûmetlerinin şimdiye kadar bu gibi hususlarda kullandıkları tedbirlerden hangileri düşünülen neticeleri verdi ki? Telif-i anâsır dediler, harp açtılar. Mütareke dediler, cinayetler yaptılar... Bütün dedikleri yalandır, hiledir.

Burjuvazi siyaset tarzları artık ihlâs etmiştir. Türkiye'de ekalliyette kalan unsurlar da bu siyasete emniyet etmemelidirler. Şimdiye kadar burjuvazi siyasetine bel bağlama neticesi olarak telâfisi kabil olmıyan can, mal zayiatına maruz kalanlar artık zınhar aldanmamalıdırlar.

Burjuvazi usul-ü siyaseti, Tasîm-i a'mâlin ilerleyip istihsal vasıtalarının çoğaldığı, cemiyetlerin mürekkepleştiği bu asrın ihtiyacına artık uygun gelmiyor.

Din, milliyet hisleri artık siyasette âmil olmak hassiyetini kayb etmiştir. Bu hisler bundan böyle yalnız hars sahasının rükünleri olmak üzere telakki edilmelidir. Dinî duygular vicdanları tenvir ile kalblere itmi'nan ve sevgi ilham ettiği müddetçe mukaddestir. Yoksa ihtiras, kin, adavet telkin eden duygular dinî olmaktan çok uzaktır.

Milliyet fikirleri de (dil) ve (zevk) vadisinden harici çıkmamalıdır. Harice çıkınca manâsını, ehemmiyetini zayi eder.

Binaenaleyh Türkiye'de bundan böyle dahi Garp siyasetçileri tarafından yaratılmak istenen, daha doğrusu diriltmek istenilen din, anâsır meseleleri hep saçmadır; yalandır. Bunların hepsi Garp em-

peryalist ve burjuvaziyasının manevralarıdır.

Binaenaleyh bizim mesleğimizce, Türkiye'de vesair yerlerde anâsır meselesi kan dökmeğe esas olmamalıdır. Bugün içtimai İnkılâp devri başlamıştır ve bu devrin tek bir esası vardır ki, o da: İçtimai sınıflar arasındaki mübareze meselesidir. Bu asrın sahipkırânı olan kızıl cereyan bütün cemiyetlerde Hükûmeti üçüncü sınıf namına kazanmağa çalışıyor. Selâmeti saadeti bunda görüyor, binlerce senelerden beri devam edip dünyayı kana boyayan mütemerkiz Hükûmet siyasetçileri de haiz oldukları kudreti bırakmamak için ellerinden geleni yapıyorlar. Kâh içtimai sahada fikirleri din, milliyet, ahlâk.. gibi mefhumları su-i tefsir ederek âlemi avutmak istiyorlar.

Halbuki bunların siyasetleri, mübarezeleri, manevraları, bütün tedbirleri hep yıkılmağa mahkûmdur.

Türkiye'de anâsır meselesi falan değil, başka mühim bir mesele vardır. O da Hükûmeti Avrupa emperyalist ve kapitalistlerine âlet olabilecek kimselerin elinden alıp doğrudan doğruya halkın eline vermekten ibarettir.

Şu halde Türkiye'de telîf-i anâsır meselesi ve Müttefikler tarafından güyâ bunun için düşünülen tedbirler hep boştur. Bunlar vatandaş kanı dökmekten başka hiçbir şeye yaramaz. Fakat artık bundan böyle olsun birbirimizin kanlarını dökmekten Ermeni, Türk, Rum kıtalleri vukua getirebilecek yollara girmekten sakınmalıyız. Gece gündüz beraber yaşamak mecburiyetinde bulunan vatandaşlar artık birbirinin kanına düşecek yollara sapmamalıdır. Zaten ortalıkta Ermeni ile Türk'ün, Arab'ın, Kürd'ün yahut Rum'un arasında nizaa sebep olabilecek, hayatlarını zehirliyecek hiçbir sebep de yoktur. Biz eminiz ki ne Ermeni, ne de Rum, ne de Türk bu uygunsuzlukları ister.

Türkiye unsurları arasında ne gibi felâketler oldu ise bu oluyorsa hep o eski burjuvazi siyasetinin tabiî mahsülü idi.

Binaenaleyh bundan sonra olsun Türkiyeliler, Türkiye'de yaşayan unsurlar rahat geçinmek mesut olmak istiyorlarsa Avrupa emperyalistlerinin siyasetlerine kulak asmadıktan başka Türkiye'de, Ermenistan'da, Yunanistan'da vesair komşu memleketlerin hepsinde eski burjuvaziye istinad eden kanlı siyasetin iflâs ettiğini ilân eylemelidirler."

"Emekçiler Bayramı" başlıklı yazı

Millî Kurtuluş Hareketi sırasında. Yunus Nadi Ankara'da çıkardığı *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesinde Bolşevik Devrimi"ni tanıtacak yazılar yer alıyordu. Bu Gazetede, Bolşevik Devrimi'nin yıldönümü münasebetiyle Emekçiler Bayramı başlıklı bir yazı yayımlanmış ve Bolşeviklerin ne istediği açıklanmaya çalışılmıştı. (7 Teşrinisani 1336-1920; 2. sene No: 71-451)

Sunacağımız yazı ikinci sayfanın 3-6'ncı sütunlarında yeralmaktadır. İmza (***) dır. Yazının sonunda *Manifest*'in meşhur ibaresi: "Bütün memleketler emekçileri birleşiniz"" şeklinde çevrilmiştir. Aynı ibâre s. 2 sü. 3 de "Bütün dünyanın emekçileri birleşiniz" biçiminde çevrilmiş bulunmaktadır.

Yazıyı aynen naklediyoruz:

***

Emekçiler Bayramı

Bolşevik İnkılâbı Sene-i Devriyesi

Bolşevikler Ne İstiyorlar?

Bütün dünyayı zincir-i istibdat ve esareti altında tutuktan sonra milyonlarca insanın sefalet ve fakrının üstüne altın yaldızlı kâşaneler kurarak milyonlarca benîbeşer yalınayak, karnı aç ve çıplak gezerken o sarayların içinde gasb ettiği servetlerle sefahat âyinleri icra eden kapitalizm ve burjuva usul-ü içtimaisine karşı birinci defa olarak kahraman Rus yoldaşların ref-i livay-i isyan ettikleri ve o yalancı ve haksız burjuva hâkimiyeti yerine emekçilerin haklı diktatörlüğünü ikame ettikleri bugün tam üç sene oluyor. Beşeriyetin istihlâsı işaretini veren bu tarihi gün bütün dünyanın emekçileri tarafından tebcil olduğu gibi biz Türk emekçilerince de ayni suretle muhterem ve muazzezdir. Bu kıymettar günde vird-i zebanımız bütün dünya emekçilerinin elele vererek menhus kapitalizmi imha etmeleri temenniyatıdır.

Bolşeviklik nedir? Yüzseksen milyonluk Rus emekçileri ne istiyorlar?

Her memleket gibi Rusya için de her ne şekilde olursa olsun

Harb-ı Umumî bitecekti. Her memlekette olduğu gibi Rusya emekçileri de harbi bitirip köylerine ve şehirlerine avdet eder. Ve az çok rahat yaşayabilirlerdi.

Neden herkesin ihtiyar etmiş olduğu bu tariki onlar kabul etmedi de "Bütün dünya İnkılâbı" "Bütün dünyanın emekçileri birleşiniz" düsturlarını kendilerine meş'ale-i cidal ittihaz eylediler.

Neden bugün yüzbinlerce münevver mütefekkir hayatın kıymetini anlamış, okuyup yazan amele ve köylü yeni ve kanlı bir harbe şevk ile koşuyor. Ve neden beş Kıt'a-i arzın kapitalizmi boyunduruğundan kurtulmasını temsil eden beş şua'lı kızıl yıldız uğrunda seve seve feday-i cân ediyor?

Bu suallerin cevabı yüzlerce cilt kitaplarda münderiçtir. Fakat biz bunu pek hülâsa olarak burada kısaca vermek istiyoruz. Bolşevikler diyorlar ki şimdiki dünyada bütün gün ve hatta bazan gecenin büyük bir kısmını da kendi vesait-i istihsali olmayacak kadar fakir olduğundan dolayı başkasının, ticarethane, fabrika sahibinin ve sair seksen türlü müteşebbisin hesabına çalışmakta olan işçiler bu yorucu, hasta edici sa'yleri mukabilinde karınlarını tamamen doyuramadıkları, üstlerine başlarına bakamadıkları ve kışın soğuğu karşısında bütün ailesi efradı ile birlikte titremeye mahkûm bulundukları halde o hiçbir şey yapmayan ve başkalarının sırtından geçinen sahib-i sermaye kimseler parlak ziyafetler veriyor. En iyi bir surette geçiniyor.

***

Bir tefrika [Bolşevik Programı]

Anadolu'da Yeni Gün gazetesi; 10 Ağustos 1920 tarihli ikinci sayısında Bakü'da toplanan İslâm Kongresi'nden bahsetmişti. Altıncı sayıda Mustafa Kemal Paşa'nın beyanatını görüyoruz, dokuzuncu sayıda: Büyük Millet Meclisi'nde Şark İşleri, Mustafa Kemal Paşa'nın mühim izahatı. Onbirinci sayıda Mustafa Kemal Paşa'nın açıklamaları devam ediyor.

Altıncı sayıda Rus Bolşevikliği tefrikası da başlıyordu. Gazete Bolşevik programını da tefrika etmişti. Oniki tefrikada tamamlanan bu programı belge olarak sunuyoruz:

Bolşevik Programı

Rus Komünist Bolşevik Fırkası Programı
23 Mart, sene 1919 tarihli Fırka Kongresi'nde kabul edilmiştir.

25 Teşrinievvel - 7 Teşrinisani 1917 İnkılâbı Rusya'da emekçilerin diktatörlüğünü meydana getirmiş ve fakir köylülerle emekçilerin yardımı sayesinde komünist heyet-i iştimaiyesi esaslarını kurmaya başlamıştır. Almanya ve Avusturya'da ihtilâlin tarz-ı cereyanı, müterakki memleketlerin kâffesinde emekçiler ihtilâli harekâtının tezayüdü ve doğrudan doğruya emekçiler diktatörlüğünün meydana gelmesine mâtuf şûrâlar şekl-i hareketinin tevessuu ilh. göstermektedir ki bütün dünya emekçiler komünist ihtilâli artık başlamıştır. Bu ihtilâl hâl-i hazırda medeni devletlerin ekserisinde bulunan kapitalizmin gayr-i kabil-i içtinap neticesidir. Fırka'nın "Sosyalist Demokrat' ünvanını nakıs addetmezsek bizim eski fırka programı kapitalist ve burjuva heyet-i içtimaiyesini gayet doğru olarak şu suretle tavsif etmiştir:

"Böyle bir heyet-i içtimaiyenin vasf-ı esasisi kapitalist istihsal şeraitine tevfikan tevhid-i servet olup bu şerait dahilinde vesait-i istihsaliyenin en fazla ve mühim kısmı addeden az bir sınıfın malıdır. Aynı zamanda ahalinin büyük bir kısmı daima veyahut vakit vakit kendi kuvve-i istihsaliyesini satmak yani kapitalistlerin esiri olarak hizmetlerine girmek ve heyet-i içtimaiyenin yüksek sınıflarına temin-i servet etmek mecburiyetini muhtevi bir vaziyet-i iktisadiyede bulunmaktadır."

"Fennin mütemadi terakkisi sayesinde büyük teşebbüsat-ı saniyenin ehemmiyeti artmış ve bu suretle küçük sanayi gittikçe sıkışarak bunun sahipleri de kısmen emekçi sınıfına iltihak ve az çok ağır suretle erbab-ı sermayenin tahakkümüne girmiş olması kapitalist şerait-i istihsaliyesindeki tahakkümü gittikçe daha ziyade tevzi eylemiştir."

"Ayni suretle fenni terakkî-i mütemadîsi eshâb-ı sermayeye istihsal-i servet hususunda kadın ve çocuk çalıştırılması usulünü daha ziyade tevsi imkânını bahşetmiştir.

Ayni zamanda istihsal-i servet için canlı amele kuvvetine ihtiyaçta gittikçe ve nisbeten azaldığından amele kuvveti talebi arzdan pek çok

azalmış ve binaenaleyh emekçilerin sermayedarlara karşı olan aczi ve kapitalistlerin onlardan cerr-i menfaat etmek hırsı çoğalmıştır.

Burjuva heyet-i içtimaiyelerindeki vaziyet bu halde olup eshab-ı sanayi arasındaki rekabet dolayısiyle gittikçe daha fazla miktarda vaki olan istihsalâtın sürülmesi kesb-i suubet etmektedir.

Az çok hâd sanayi buhranları şeklinde tezahür eylemekte bulunan "fazla istihsal" meselesi neticesi olarak bu buhranları müteakıp gayr-ı kabil-i içtinap bir surette tevakkuf devreleri vukua gelmektedir.

Sanayi buhranları ile tevakkuf devreleri ufak sanayii daha ziyade imha eylemekte, ücretli amelenin sermayeye olan tâbiiyetini teşdit etmekte ve ameleyi maişet zorluğuna daha fazla bir suretle sürüklemektedir.

Bu suretle fennin terakkisile sa'yın istihsalâtın ve cemiyetin servet-i mahmiyesini tezyit etmekle beraber burjuva heyet-i içtimaiyesinde ayni zamanda müsavatsızlığın, eshab-ı servetle fukara arasındaki mesafenin, işsiz kalanların temin-i maişetten emin olmamalarının artmasına ve çalışan halk içinde gittikçe daha fazla bir kısmının birçok ihtiyacatını teminden mahrum olmasına sebebiyet vermektedir.

Fakat burjuva heyet-i içtimaiyesine mahsus ve tenakuzların tekâmulile mütenasip olarak çalışan ve çalışmasından başkaları istifade eden kimselerin de vaziyet-i hazıraya karşı adem-i memnuniyetleri ve emekçilerin adedi artmakta ve emekçilerle müstenfiler (başkalarını çalıştırıp yiyenler) arasındaki mücadele şiddetlenmektedir.

Ayni zamanda fennin terakkisi istihsâl-i servet vesaitini mahdut ellerde toplamak suretile kapitalist teşebbüsâtını tekâmül ettirerek kemal-i suretle kapitalist şerait-i istihsaliyesini komünist şerait-i istihsaliyesi haline ifrağ yani çalışan sınıfların beynelmilel Komünist Fırkasının son emeli olan İçtimai İnkılâbı icra vesait-i maddiyesini ihzar etmektedir.

Vesait-i istihsaliyedeki mülkiyet-i şahsiyeyi millet mülkü haline kalb etmekle ve hayat-ı içtimaiye azâzının her suretle terakkisini ve temin-i saadetini intaç edecek teşkilât vücuda getirmekle emekçiler inkılâb-ı içtimaisi, heyet-i içtimaiyenin sunufa inkısamını lağv ve beşeriyetten bir kısmının diğer bir kısım tarafından çalıştırılmasına nihayet vererek tehakküm altında bulunan beşeriyeti azat edecektir.

İnkılâb-ı içtimainin, şartı-ı esasisi emekçilerin diktatörlüğü yani emekçileri çalıştırıp kendilerine temin-i faide eden müstenfi'lerin her türlü mukavemetini kırabilecek kuvve-i siyasiyeye malik olmaktadır.

Emekçileri büyük ve tarihî vazifelerini ifa edebilecek bir hâle koymak emelini takip eden beynelmilel Komünist Fırkası emekçileri burjuvalara muhalif bir siyasi fırka haline vaz', onun sınıf mücadelesi tezahüratını idare, başkasının çalışmasından istifade ederek yaşayanlarla emekçiler arasındaki tarihî tehalüf-i menafii, bunun mahiyet-i tarihiyesini ve inkılâb-ı içtimaî şeraitini izah eyler.

Fakat kapitalist heyet-i içtimaiyesinde emekçilerin vaziyetindeki ümitsizliği ve sermayenin boyunduruğundan kurtulmanın bizzat emekçilerin menfaati iktizasından bulunduğunu izhar eder.

Amele sınıfının Fırkası olan Komünist Fırkası emekçiler nokta-i nazarına iştirak eden bütün çalişanları ve başkalarına temin-i menafi eden kimseleri kendi sınıflarına davet eder.

Sermayenin mahdut ellerde toplanması serbest rekabeti imha ederek yirminci asrin iptidasında (sendika, kartel, tröst) suretinde büyük ve kuvvetli sermayedar ittifak inhisarları vücuda getirmiş ve bunlar hayat-ı iktisadiyede kat'i bir ehemmiyet kesb eylemiş ve banka sermayeleri ile sanayi sermayeleri birleşerek büyük temerküzat vesair memleketlere ihracat başlamıştır.

Tröstler birkaç kapitalist devletlerden mürekkep zümreleri ellerine alarak esasen zengin devletler arasında erazi itibarile taksim edilmiş olan küre-i arzı bir de iktisaden taksime başlamışlardır. Kapitalist Devletler arasındaki mücadeleyi kızıştıran bu sermaye-i maliye devri imperyalizm devridir. İmperyalizm muharebatı, mal satacak yerler zaptı için muharebat, mevad-ı iptidaiye ve amele tedarik olunacak erazi için muharebat ilh., dünyaya hakim olmak ihtirasatı, küçük ve zayıf milletlere tehakküm arzuları hep bundan neşet etmektedir. 1924-1918 Birinci Harb-ı Umumisi bu nevidendir.

Dünya kapitalizminin pek fazla bir halde tekamülü serbest sermaye rekabet yerine Devlet inhisar kapitalizmini ikamesi, istihsal ve tevzi-i servet teşkilâtının bankalar ve sermayedarın ittifakları tarafından tertibi, kapitalist inhisarının tezayüdü nisbetinde amele üzerindeki sendikalar tazyikinin istidâdı, emekçiler siyasî ve iktisadi mücadelâtı karşısına dikilen

devâsâ müşkilât, imperyalist muharebatın tevlid ettiğ vahşet, sefalet, harabî vesaire kapitalizmin iflâsını ve daha yüksek bir âlem-i iktisadiye geçilmesini gayri kabil-i ictinap bir hale vazetmişlerdir.

İmperyalist muharebatını âdilâne bir sulh ile değil, burjuva Hükûmetleri arasında az çok devamlı bir sulh ile bitirmesi gayr-i mümkündür.

Harb-i mezkûr kapitalizmin şimdiki derece-i tekâmülü neticesi olarak gayr-ı kabil-ı içtinap bir surette bizim nazarımızda bir harb-ı dahiliye ve başlarında emekçiler olduğu halde başkaları hesabına çalışanların burjuvalara karşı muharebesi şekline inkılâp etmektedir.

Emekçilerin gittikçe ziyadeleşmekte olan tazyiki ve bilhassa bazı memleketlerde muvaffak olmaları gayrin sa'yından temin-i maişet edenlerin mukavemetini tahrik etmekte ve bunlarca beynelmilel sermayedarlar ittifakının meselâ Cemiyet-i Akvam vesaire namile yeni şekilleri ihdas olunarak yeryüzündeki milletlerden bir suret-i muntamada istinfa olunması kararlaştırılmakta ve bütün memleketler emekçilerinin harekât-ı inkılâp kârânesinin basdırılmasına sarf-ı gayret olunmaktadır.

Bütün bu teşebbüsat kendilerini müdafaa eden fakir milliyetlerle imperyalist Devletlerin taht-ı tazyikinde bulunan milletlerin ayrı ayrı Devletler halinde harb-ı dahilî halinde birleşmelerini intaç eyliyecektir.

Bu şerait dahilinde sulh taraftarlığı, terk-i teslihât, hakem usulleri ilh. sözleri yalnız irticakârane nazariyat olmakla kalmayıp ezilen halkı doğrudan doğruya aldatmak demektir. Bu sözler emekçilerin ellerinden silâhlarını alarak başkalarından istinfa edenlerle mücadelelerinden alıkoymaya matuftur.

İmperyalizmin ve imperyalizm muharebatının beşeriyeti sevk etmiş olduğu çıkmaz sokaktan ancak emekçi ve komünist inkılâbı çıkarabilir.

İnkılâp müşkilâtı, muvakkat adem-i muvaffakiyetler, harekât-ı irticakârâne ne olursa olsun son galibiyet emekçilerindir.

Dünya emekçilerinin (fukarây-ı kâsibesinin) bu galibiyeti kat'i bir imana, kardeşçe bir ittifaka müterakki memleketler emekçi sınıfları arasında mümkün olduğu kadar ittihada lüzum göstermektedir.

Şerait-i mezkûre ise resmî sosyal demokrat ve sosyalist cereyanlarının başında ihraz-ı muvaffakiyet eden burjuva taklidi sosyalizm ile tamamen iştirak etmeden ve onunla kat'i bir surette mücadeleye girişmeden mümkün değildir.

İdare-i maslahat sosyalistliği, şovenist sosyalizmi, alelumum ve bilhassa 1914-1918 imperyalist harbi esnasında müdafaa-ı vatan kelimât-ı kâzibesi altında hırsız milli burjuvaziyaların menafiini muhafaza için lakırdıda sosyalizm ve fiiliyatta şovenizm işte bu yoldaki taklitleridir.

Müterakki Kapitalist Devletlerini zayıf müstemleke milletleri tahıt-ı tahakküme alarak bir sirkatten husule gelen fazla servetlerle sosyalist cereyanları rüesasını satın almaları ve onlara hal-i sulhte refahlı bir vaziyet temin etmeleri bu yalancı sosyalist cereyanlarını meydana getirmektedir.

İdare-i maslahat sosyalistleri ve şovenist sosyalistler burjuvaların hâdimleri oldukları için, doğrudan doğruya sınıf düşmanlarıdır. Bunların düşmanlığı bilhassa şimdi kendilerinin kapitalistlerle birleşerek gerek kendi memleketlerinde ve gerek diğer memleketlerde emekçilerin inkılâpkâr hareketlerini bastırmaya çalışmaları ile de tezahür etmektedir. Hemen bütün kapitalist devletlerde görülmekte olan ve "merkezi" cereyanı da sosyalizmin bir sahte kısmıdır. Bunlar şovenist sosyalistlerle birleşmeye ve iflâs etmiş olan İkinci Enternasyonal'i ihya eylemeye çalışarak ikisi arasında tereddüt etmektedirler.

Emekçileri kurtarmak için yapılan mücadelede onlara rehberlik eden sınıf Üçüncü Komünist Enternasyonali'dir. Rus Komünist Fırkası da bunun müfrezesidir.

Bu Enternasyonal eski Komünist Fırkalarının muhtelif memleketlerdeki hakiki emekçi kısımlarından, bilhassa Almanya'da teşekkül etmiş ve suret-i kat'iyede Moskova'daki Mart 1919 Kongresi'nde teessüs eylemiştir. Komünist Enternasyonal'i yalnız ismile Marksizme mensup olmayıp bütün fikrî ve siyasî harekâtında Karl Marx'ın inkılâplar vesayasını, burjuva idare-i maslahat taklitlerinden âzâde olarak meydan-ı fiile çıkarmaya gayret etmektedir.

Emekçiler diktatörlüğü mekasid-i hakikiyesini ekseriyet ehalisi ufak

burjuva sınıfına mensup olan Rusya'ya tatbiken (Rus Komünist Fırkası) bunları bervech-i âti tekarrür ettirmiştir.

Siyaset-i Umumiye	(8 madde)
Milliyetlerin Münasebatı	(9'uncu madde)
Umur-u Askeriye	(10'uncu madde.)
Umur-u Adliye	(11'inci madde.)
Maarif-i Milliye	(12'nci madde.)
Umur-u Mezhebiye	(13'üncü madde.)
Umur-u İktisadiye	(9 maddeden mürekkep)
Köy İktisadiyatı	(10'uncu madde)
	12'inci madde
Tevzi-i Servet	(13'üncü madde)
Meskûkât ve Banka Umuru	(14'üncü madde)
Maliye İşleri	(15'inci madde)
Mesken İşleri	(16 madde)

Muavenet-i İçtimaiye ve Mesken Muhafaza-ı Mesaî Sıhhati Milliyenin Muhafazası

Talimgâhı ziyaret

13 Teşrinisâni 1336-1920'de, Ankara'daki tâlimgâhta bir ziyafet verilmiş, *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesi imtiyaz sahibi Yunus Nâdi, genç subayları Dünya Devrimi adına selâmlamış; Cihan Savaşı'nın bittiğini, dünyayı kaplıyan yeni bir savaşın başlamış olduğunu haber vermişti.

Ziyaretin tafsilâtını Yunus Nadi'nin gazetesinden izleyelim.

Cumartesi 14 Ağustos 1920 tarihli celsede Şark sınırlarımıza ait işler hakkında bir takrir verilmişti. Bu takrir üzerine B.M.M. Reisi Mustafa Kemal Paşa bütün Şark hudutlarımızı ilgilendiren siyasî ve askerî meseleler hakkında önemli açıklamalarda bulundu.

Bu açıklamalarda Bolşeviklerle münâsebetlerimiz bahis konusu ediliyordu. Mustafa Kemâl Paşa'nın sözlerine göre:

Cihan Savaşı'nın son yıllarında Rusya'da patlayan İnkılâp, insanların mutlak çoğunluğunu meydana getiren fakir halk içinde, özellikle bu halkın en çok mihnetlere, meşakkatlere ve istıraba uğramış olan işçi sınıfı içinde eskidenberi var olan sosyalistlik gerçek maksatlarını ve

amaçlarını açıkça bildirdi; daha duru, daha belirli ve daha sert bir biçimde dünyaya duyurdu. Ve tüm insanlığın, emperyalist ve sermayeci rejimlerin zalimce boyunduruk ve zorbalığından kurtarılmasını hedef olarak aldı. Tabiatile bu hedefe ulaşmak için mücadeleyi prensip edindi. Ve vardığı son pratik nokta de bu amaca bütün insanlığı ortak ettirmek için teşebbüse geçmesi idi. Ruslar Çarın mustebid rejimin altına ve birbirini kovalayan savaş yıllarının koyulaştırdığı yoksulluk sonucunda bu duyguları alabildiğine beslemişlerdi. Memleketlerinin gayet geniş olmasına ve birçok tabiî şartları ve faktörleri bulunmasına dayanarak bütün dünyanın emperyalistlerine karşı düşmanlıklarını açığa vurmaktan ve savaş ilânından çekinmediler. Batı emperyalistleri de bütün güçlerini, bütün vasıtalarını onlara karşı kullandıkları halde yaptıkları, inkılabı bu güne kadar büyük başarı ile yaşatma gücünü gösterdiler.

Bolşeviklerin, özellikle son günlerde Lehistan içinde süregelen başarıları, zaferleri, cidden inkılablarının pek mutlu, pek parlak ve pek önemli bir sonucudur. İslamiyetin en yüksek kaide ve kanunlarını bağrında taşıyan Bolşevizm de varlığımıza hançer saplamak isteyen ortak düşmana karşı, bugün kazanmış bulunduğu zafer bizim içinde teşekküre değer bir sonuçtur. Efendiler, Doğu Dünyasına kayıtsız şartsız sahip olmak ve tasarruf etmek emelini gururla dikilen kafalarına sokmuş olan îtilâf devletleri pek güzel takdir etmişlerdir ki kendi hayat ve varlıklarının sürüp gitmesi bu sahip oluş ve tasarruf edîştedir. Bundan ötürü ve sahip oluş ve tasarruf edişi sağlamak için başta İngilizler olmak üzere bütün itilâf devletleri bir yandan kullanabildikleri bütün vasıta ve kuvvetlerle bizi mahvetmek ve ezmek için çalıştıkları bir sırada öte yandan da zulüm görmüş insanlığın tümünü kurtarmak için çalışan Bolşeviklerin, zulüm görmüş ulusumuza yardım elini uzatamasınlar diye, yine bütün servetlerini ve bütün güçlerini harcayarak uğraşmışlardır.

Fakat Bolşevik Cumhuriyeti hem kendi hayat ve varlığının önemini kat kat etmek hem de İtilâf Devletlerinin zulüm pençesinden kurtuldukları taktirde Dünya Devriminin amaçlarını elde etmek için kendilerine en güçlü yardımcı ve dayanak olacak ulusumuzun dostluk ve birlik elini tutmak için fiilî teşebbüslere girişmiştir.

Bu verilen geniş bilgiyi yeniden özetlemek gerekirse şu noktalara

da işaret koymak istiyorum. Anlaşılıyor ki, Bolşevik hükûmeti bizimle irtibat ve temas kurmak için fiilî olarak teşebbüslerde bulunmuştur. Ordu göndermiştir. İkincisi durumun bir iki aydan beri Doğuda ihmal edilmiş ve karışık olması Lehistan durumundan ileri gelmiş oluyor. Lehistan'a kuvvet gitmiş olmasile Ermenilerin, Gürcülerin, Azerîlerin yerli karşı hareketleri buna sebep olmuş olur. Üçüncüsü bütün bunlara rağmen, burada kalan Kızıl kuvvetlerin zayıf olmasına rağmen; Azerîlerin, Gürcülerin, Ermenilerin direnme ve saldırılarına rağmen yine Kızıl Ordu yol, vasıta ve imkân buluyor. Nahcıvana kadar gelip bizimle teması arıyor ve buluyor. Bu üç nokta, ortak düşmanları sonuç olarak yenmek için azmetmiş olan iki ulusun, iki hükûmetin gelecekteki ilişkilerinin de dilediği gibi olacağına dair bir iç rahatlığı verebilir. Özel bir bakımdan da Ermenilerin bütün saldırgan hareketleri durdurularak daima üstün bulunduğumuz görülüyor. Bunun gibi, Gürcülerin hareketleri bizim durumumuzu, kuvvetimizi, plânımızı sarsacak halde değildir. Yalnız ufak bir kalp ve vicdan te'siri vardır ki, o da Batum'da bulunan din kardeşlerimizin ne de olsa zulüm ve baskıya uğramış olmalarıdır. En önemli nokta bu olabilir. Efendiler, Bolşevikler politik ve sosyal bakımdan –Çünkü, bilirsiniz ki, Batı ve Amerika işçisine Ermeniler zulme uğramış gibi tanıttırılmışlardır– Ermenilere önem vermişlerdir. Koruyucu bir politika izler görünmüşlerdir. Fakat bu gün bu Ermeniler onlara da nankörlük etmiştir. Onların kuvvetine de fiilen saldırmıştır. (Kahrolsun ! sadaları) Çok umulur ve beklenir ki bu defa Bolşevik Cumhuriyeti artık bu küstah milletin haddini bildirmek için sert ve kesin kararını verecektir. Ve çok beklenir ki, Lehistan başarılarından sonra Bolşevikler bizimle kurdukları maddi bağları perçinleyeceklerdir. Ve yine hepimiz biliyoruz ki aşağı yukarı yirmi günden beri Moskova da bulunan delegelerimizin siyasî teşebbüsleri bütün bu olaylardan alınan sonuçlara göre iyi duruma ulaştırılacaktır.

Bu münasebetle, efendiler, yine Doğu'ya ait olan bir noktadan söz edeceğim. Yüksek şahıslarınızın da duymuş olacağı gibi son günlerde Bakü'de Uluslararası bir kongre yapılmaktadır. Resmi olan ve olmayan müracaatlarda bizden de oraya delegeler çağırıyorlar. Bu çağrılar doğrudan doğruya halkımıza yapılıyor. Trabzonlulara, Erzurumlulara,

her tarafa birtakım da'vet mektupları geliyor, gönderiliyor. Aldığımız bilgiye göre bazı yerlerden özellikle sınıra komşu yerlerden bazı zatlar kongrede bulunmuştur. Efendiler, sırası geldikçe, her defasında sizlere ulaştırmıştım ve bu münasebetle de bir kerre daha kuvvetle tekrarlamak isterim ki biz memleket ve milletimizin varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize bağlı bulunuyorduk. Ve kendi gücümüze dayanıyorduk. Hiç kimseden bir ders almadık. Hiç kimsenin aldatıcı vaidlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz bizim prensiplerimiz herkes bilir ki Bolşevik prensipleri değildir. Ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmeyi de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve öyle bir teşebbüste bulunmadık.

Bizim inancımıza göre, milletimizin yaşama ve yükselmesinin sağlanması, kendi hazım kabiliyeti ile orantılı olan görüşlerdedir. Fakat esas itibarile incelenirse, bizim görüşlerimiz -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, egemenliğin ve irâdenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensibidir. Elbette böyle bir prensip Bolşevik prensiplerile çatışmaz. Bize milliyetçi derlerse de biz öyle milliyetçileriz ki bizimle işbirliği yapan bütün uluslara saygı duyarız. Onların milliyetleri neleri gerektiriyorsa onları tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz her halde bencillik ve gururla beslenmiş bir rasyonalizm değildir. Ve özellikle biz İslam olduğumuz için islamlık bakımından bizim ümmetçiliğimiz vardır ki milliyetçiliğin çizmiş olduğu sınırlı çemberi sonsuz bir alana aktarır ve bu itibarla da bu bakımdan bizim yönümüzde Bolşevik yönü görülebilir. Özellikle, Bolşevizm uluslar içinde gadre uğramış bir sınıf halkı gözönünde tutar. Bizim ulusumuz ise tümile gadre ve zulme uğramıştır. Bu itibarla da bizim ulusumuz insanlığı kurtarma işine girişen kuvvetler tarafından korunmaya lâyıktır. Bunları söylemekten maksadım, bu noktayı açık, yürekten ve kesin olarak söylüyor. Memleketi ve ulusumuzu kurtarabilmek için memleketin düzgün havasını korumak gerektir. Her yanda çeşit çeşit kafaların, beyinlerin, vücutların giriştikleri işler memleketin içinde çeşit çeşit akımlar ve bir birini tutmayan türlü türlü durumlar doğurabilir. Oysa ki efendiler, biz her yandan dıştan ve dışın etkisile içten sayısız sal-

dırılara uğramış bulunmaktayız. Bu durumda bizim için temel olarak alınması gereken şey sessiz sedâsız birliği korumaktır. Bu birlik ve beraberliği böyle tek tek girişilecek işlerle bozduğumuz gün o tek tek girişilen işlerin başarı sonucu -ne kadar parlak olursa olsun- bütünü kurtarmak kabiliyetinden yoksundur. Bundan ötürü, falan yerde, falan, falan ve falan yerde yapılan kongrelere, falan ve falan tek tek çağırılırlar ve bunlar oraya gider. Ve orada bahis konusu olan esasları benimser ve memleket içinde uygulamaya başlarsa, bu doğru bir yön olamaz. Biz kongrelere de gideriz. Her tarafa gideriz. Her şeye katılırız. Yalnız biz gideriz, millet gider yani yalnız milletin temsilcilerinden meydana gelen Meclis gider ve yapılması gereken şeyi bu yapar. Ve ancak, yüksek Meclisinizin salahiyetini taşıyan memurların herhangi kongrede, herhangi bir yerde herhangi bir cemiyette ve her hangi hükümette yapacağı temas söyleyeceği söz, vereceği imza kabule elverişli ve itibarlı olmak gerekir. Her halde biz bu gün için kendi görüşlerimize, ulusumuzun, halkımızın gerçek görüşlerine bağlı olarak davranmaktayız.

Çerkez Ethem hakkında verilen bir karakteristik

Anadolu'da Yeni Gün, Çerkez Ethem'i hıyanetle suçlamış ve hakkında şunları yazmıştı.

"İhanet-i malûme nasıl tekevvün ve inkişaf etmişti?

... Ve yine bu adamlar demişlerdir ki: Biz İzmir ve havalisinde vasi' eraziye, çiftliklere ve servete malikiz ve size iştirâk etmekle büyük işler ve büyük fedakârlıklar yaptık. Biz Yunanlılarla beraber kalabilirdik. Ve Venizelos'la ben diz dize oturabilirdim. Binaenaleyh birinci hayale, birinci gayeye vasıl olamıyacaklarını gördükten sonra ikinci bir nokta-i menfaatin istihsaline teşebbüs etmişlerdir. Yani hiyanet noktasını aramaya teşebbüs etmişlerdir. Bunun için tevessül etttikleri tarz-ı hareketleri şunlardır: Evvelâ Bolşevikleri iğfâl etmek, komünist renk ve şekil ve kisvesinde görünmek, Bolşevikleri aldatmak Bolşeviklere bu memleket içinde bir feveran, derhal bir inkılâp, ihtilâl yapmak imkânı olduğu kanaatini vermek istediler. Ve bunun için gönderdikleri me-

mûr-u mahsuslarla burada bir beyanname yazdılar, bununla Eskişehir'de bulunan ameleyi isyan ettirmek istiyorlardı. O ameleye hitaben bir beyanname yazdılar, tabettiler oraya götürüp tevzi edeceklerdi. Tabiî, müsveddesini yazdılar ve makinada tabettiler. Ancak ondan sonrasına muvaffak olamadılar. Bunların bu hareketi evvelce malûm idiyse de, vak'a halinde görelim dedik. Fakat diğer taraftan Bolşevikler de bu adamların böyle mesleksiz ve mezhepsiz olduklarını anlamışlardı. Binaenaleyh kendilerine hiyanete daha müsait bir muhit, bir nokta-i temas aradılar, onun için Yunanlılarla dostluk taharri ettiler. Böyle Bolşeviklerle, aynı zamanda Yunanlılarla ve aynı zamanda İstanbul'la ve aynı zamanda İngilizlerle böyle muhtelif kisvelere ve renklere ve zihniyetlere bürünerek muhtelif siyasetler takip ettiler ve muhtelif siyaset düzdüler. Hangi siyaset kendi emellerine, menfaatlerine, hiyanetlerine mutabık gelirse derhal oraya tevessül için müheyya bulunuyorlardı. Bir taraftan da milletin vahdetini ve bilhassa ordunun vahdet ve itaatini inzibâtını ihlâl için teşebbüsatta bulunuyorlardı. Orduya salebçi kıyafetinde birtakım adamlar soktular. Bunlar askere diyeceklerdi ki, derhal zabitlerinizi öldürünüz, memleketlerinize gidiniz..."[8]

Hakimiyeti-i Milliye *(No:101)*

Cumartesiden maada hergün neşrolunur Türk gazetesidir.

Gazete bu sayıdan itibaren gündelik olarak çıkmağa başlıyor. 6 Şubat 1337/1921 tarihli sayıda Ruşen Eşref'in "Mustafa Kemal Paşa Haz. ile Mülâkat"ı çıkmıştı. Bu mülâkatta Sovyet Cumhuriyeti ile münasebetlerimize dokunulduğu gibi komünizm ve Türkiye Meselesi de ele alınmıştır.

Sözü Ruşen Eşref'e bırakalım:

"Milli hareket, bir kuvvetli ışık gibi, son günlerde uzak ve en uzak ve en inatçı kötümser gözleri de kamaştırmağa başladı. Anadolu yaylalarından ve dağlarından bir milletin bekâsı uğruna çıkan ses,

---

8 **Anadolu'da Yeni Gün**: No: 127-507 (16 Kanunusânî 1337)

içinden pazarlıklı düşmanlarca gayesiz ve şahsî bir isyan gibi görülmekte idi...

Lüzumlu sebatının semerelerini görmeğe başlayan Büyük Millet Meclisi uzun sa'y ve galayanı arasında bir inşirah saati geçirmekte olsa gerektir. Bu inşirahı tevlid eden vaziyet hakkında fikirlerini öğrenmek üzere reisleri Mustafa Kemal Paşa hazretlerinden bir mülakat rica ettim.

Paşanın şehir gürültülerinden uzak büyük ve düz mesafeler ortasında kâin ikametgâhı sâde, sâkin...

İsmini ve harekâtını bütün dünyanın merak, tecessüs, muhabbet, hırs, menfaat, muhâleset gibi mütezat fakat alâkadar, hislerle takif ettiği zâta yazı odasında mülâkî oldum. Basit bir yazı masasının önünde, Ser yâverinin bir mesele hakkındaki izahatını dinliyordu; Duvarlarda asılı musanna bir iki Kafkas Kılıcı, Kitaplığının üstünde duran birkaç kıymettar tesbih ve Kur'an -ki Afrika'dan Arabistan'dan hediye gönderilmiştir- sonra, Hind ricalinden bazılarının medihakâr ittihafiyeli fotoğrafları, Islâm diyarlarında bu zâta karşı mevcut muhabbet ve ümidi hülâsa ederek her türlü âlâyişten âzâde, sıcak ve aydınlık odaya derin ve mûnis bir mana veriyordu.

- Ne öğrenmek arzu ediyorsunuz? diye sordu.

- Rusya Sovyet Cumhuriyeti ile mevcut münasebatımız ne haldedir?

- Ruslarla mevcut dostluğumuz dâima hüsn-ü halde devam etmektedir. Moskova'da inikad etmek üzre olan Konferansta hazır bulunacak hey'eti murahhasamız, tahminime göre Moskova'ya vasıl olmak üzredir. Bu konferansta bütün Kafkas Mesâilini millet ve memleketimizin menâfine mutabık bir surette hall-i katîye iktiran ettirebileceğimizi ve Rus Sovyet Cumhuriyeti ile Türkiye arasında mevcut muhâdeneti maddî esaslarla tarsîn edeceğimizi kaviyyen ümid ediyorum.

- Komünizm ile Rus dostluğu esasatı arasında bir münâsebet var mıdır?

- Komünizm içtimâî bir meseledir. Memleketimizin hâli, memleketimizin içtimâî şerâiti, dinî ve millî ananelerinin kuvveti Rusya'daki Komünizmin bizce tatbikine müsâit olmadığı kanâatini te'yîd eder bir mahiyettedir. Son zamanlarda memleketimizde Komünizm esâsâti

üzerine teşekkül eden Fırkalar da bu hakikatı bittecrübe idrâk ederek tatil-i faaliyet lüzumuna kani olmuşlardır. Hatta bizzat Rusların müttefikleri dahi bizim için bu hakikatin sübûtuna kaail bulunuyorlar. Binâenaleyh bizim Ruslarla olan münâsebât ve muhâdenetimiz ancak iki müstakil devletin ittihad ve ittifak esaslarile alâkadardır.

- Londra Konferansı'na iştirakimiz Moskova Konferansı'nda ne türlü bir te'sir icra edebilir? -

- Londra Konferansı'na iştirakten maksat millî gâye ve esaslarımız dairesinde millet ve memleketimizin menfaatini te'min ederek sulh ve sükûn-u cihanın iâdesine hizmet etmektir.Bu insânî maksat ve hareketin, Türkiye'nin Ruslarla mevcut münâsebet-i dostânesini ve bu dostluğa müstenit revabıtı ihlâl etmesi katiyyen mevzu-u bahs olamaz. Ve Moskova Konferansı'nda Rus Sovyet Cumhuriyeti ricâli bizim samimiyetimizden şüphe etmeyeceklerinden bu hareketimiz oraca da pek tabîî telâkki edilecektir."

Bu üç sorudan ikincisine verilen cevap özellikle konumuzu ilgilendirmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın 1921 Şubat başlangıcındaki kanaati son derece duru bir şekilde ifâdesini bulmuştur.

Bu mülâkatın muhtevasına göre:

Rusya'daki komünizmi memleketimizde uygulamak başka şey, Rus Sovyet Cumhuriyetile Türkiye arasındaki dostluk başka şeydir.

Mustafa Kemal Paşa:

Komünizm sosyal bir problemdir -diyor-; memleketimizin sosyal şartlarını gözönünde tutuyor. Dinî ve millî geleneklerin gücünü nazara alıyor. O, Rusya'daki komünizmin bizce uygulanmasını elverişli bulmuyor. Vardığı kanı budur.

Ona göre, Rusya'daki komünist düşünürler de bu gerçeği kabul etmişlerdir.

Memleketimizdeki Komünist Partilerine gelince, bunlar da, bu gerçeği deneyerek kavramışlar ve Partilerini kapatmışlardır.

"Yeni Dünya" *gazetesi hakkında*

Bazı yazarlar, *Seyyare-i Yeni Dünya* ünvanlı bir gazeteden bahsediyorlar.[9] Gerçekte, -*Seyyare* kelimesinin son harfi üzerinde hemze işareti bulunan- böyle bir gazete hiçbir yerde yayımlanmamıştır. Sayyare, sonradan *Yeni Dünya* ismini almıştır. Bu iki isim başlıklarda bir süre yan yana yer almıştır.

Seyyare ve *Yeni Dünya* hakkında, "Eskişehir'de Celâl" imzalı yazıda verilen bilgi ile; Eskişehir'de çıkan Sakarya gazetesinin mesûl müdürü Abdülkâdir Ziya'nın verdiği bilgiler çok dikkate şayandır. Her ikisi de Çerkez Ethem'in ve Arif Oruç'un muarızları ve hasımları olarak kaleme sarılmışlardır.

İlkin "Celâl" imzalı yazıyı gözden geçirelim. Bu yazıya göre:

1) *Seyyare*'nin ismi sonradan *Yeni Dünya* olmuştur.

2) Dumlupınar'daki askerlere gönderilen Beyanname'yi, *Yeni Dünya* tahrir heyeti hazırlamıştır.

3) Ali Fuat Paşa cepheyi idare ederken (İsmet Paşa daha Eskişehir'e gelmeden) Yeşilordu efsanesinin arkasına saklanarak Bolşeviklik emellerinin çırasını yakmaya çalışmışlar ve Ankara Hükümetini tanımak istememişlerdir.

4) O zamanlar, Arif Oruç, Çerkez Ethem'den kuvvet alıyordu; yâni kendi nâm ve hesabına hareket etmiyordu.

5) Arif Oruç'un yayımlamaya teşebbüs ettiği gazetenin ilk adı *Yeni Dünya* değildi; (*Seyyare*) idi.

6) Parayı Müdafaa-i Hukuk'tan, Ethem'in tazyiki ile, aldırttık! Para

---

9 Meselâ sayın Doçent Mete Tunçay, **"Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)"** adı ile yayımlanan doçentlik çalışmasında: "... Çerkez Ethem 1920 Ağustosunun sonlarında, Eskişehir'de Arif Oruç vasıtasiyle **Seyyare-i Yeni Dünya** adlı günlük bir "İslâm Bolşevik Gazetesi" çıkartmaya başlamıştır." (s. 81) diyor. Ve bunun hakkında, aynı **seyfa** altındaki 48 numaralı notta açıklama (!) yapıyor: – "Seyyare" sözü bir yandan Ethem'in "Kuvay-i Seyyare"sini hatırlatmakta bir yandan da **Yeni Dünya**'ya (Sovyet Dünyasına) bağlı bulunulduğunu işaret etmektedir. (Bu yanlışımı kitabımın yeni basımlarında [1978, 1991] düzeltttim. **Yeni Dünya**, Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle, 1920 Kasımı'nda Eskişehir'den Ankara'ya taşınmış ve Hakkı Behiç Bey'in başyazarlık ve sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğü altında, resmi TKP'nin organı olarak yayımlanmaya başlamıştır. M.T.)

bir defada verilmedi. Güçlükle ve iki defada tedarik edildi.

7) Arif Oruç, *Seyyare* gazetesini çıkarmak için Müdafaa-i Hukuk'tan para almış ve bu Cemiyete 1250 tane *Yeni Dünya* gazetesi sattırmıştır. Buna mukabil 662 lira para almıştır.

8) 27 Eylül 336. Gazetenin beher adedinin beşer kuruştan Cemiyete satılması. Cemiyetten para alıp yine o Cemiyete para ile gazete satmak...

9) Çıkaracağı gazetenin asıl adı *Seyyare* idi. Fakat, *Seyyare*'yi çıkarmamış. *Yeni Dünya* çıkarılmıştır.

10) Arif Oruç, İzmir'de, *Yeni Turan*'ı çıkarırken de bir Bolşevik meddahı idi. Sonra, Serbest Fırka ortaya çıkınca Liberal. Bu parti ölünce Sosyalist oldu. Şimdi de Hürriyet alemdarlığı... Demokrat - Sosyalist - Liberal - Bolşevik!... Türk Bolşevik Gazetesi - İslâm Bolşevik Gazetesi.[10]

Eskişehir'de çıkan *Sakarya* gazetesinin sorumlu müdürü Abdülkâdir-Ziya'nın verdiği bilgiye göre:

1) Çerkez Ethem'in borusu öttüğü günlerde; Ethem, Arif Oruç'a para verdi ve bir gazete çıkarttırmaya başladı.

2) Eskişehir'de yayımlanmaya başlayan gazetenin başlığı şöyleydi:

Yeni Dünya
Dünyanın Fukara-i Kâsibesi Birleşiniz!...
Sahib-i imtiyaz ve Sermuharriri: Arif Oruç

3) Başlangıçta, "Türk Bolşevik Gazetesi"; sonraları "İslam Bolşevik Gazetesi" yazısı klişenin altında idi.

4) Evvelâ yazı işleri müdürü (tahrir müdürü) Şerif Manatof; sonraları, Mustafa Nuri Bey.

5) Arif Oruç'un sahip ve başmuharriri olduğu *Yeni Dünya* gazetesinin basıldığı matbaanın adı, önceden, Ticaret Matbaası idi. Çerkes Ethem kuvvetlerinin cebren topladığı paralarla matbaa satın alındı ve adı Yeni Dünya Matbaası oldu. Gündelik bir gazete çıkarabilecek durumda olan

---

10 **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1931, s. 4.

bu matbaa Çerkes Ethem'in Arif Oruç'a hediyesidir.

6) Yeni Dünya Matbaasının arka kısmında başyazar (Baş muharrir) Arif Oruç'un odası vardı.

7) O zamanlar Arif Oruç'un ders aldığı hocası kurmay subay Manavoğlu Nevres...

8) Arif Oruç onun askerî ve mülki bilgileriyle, fakat kendi imzasiyle yazılar yazmıştır.

9) Arif Oruç'un Eskişehir'de gazete çıkardığı zamanlarda Sosyalist ve Komünist Partileri vardı.

10) Sosyalist Fırkası'nın idare heyeti şiimendüfer idaresinin bâzı erkanı ile güzide şahsiyetlerden ibaretti. Şimendüfer işçilerinıi tamamiyle teşkâtları içersine almışlardı.

11) Arif Oruç'un teşvikiyle bir Komünist Partisi teşekkül etmişti.

Arif Oruç'un partisi Sosyalist Fırkası'na müracaat ederek:

- "Beraberce çalışalım, gayemiz birdir. Bütün şimendüfer işçileri elimizde olduktan sonra istediğimiz anda grev yaptırır ve bütün arzu ve emellerimizi temin ettiririz, kuvvet bizimdir. Biribirimizle değil, başkalariyle uğraşalım." diye teklifte bulunmuşlardı.

O zaman Eskişehir Şimendüfer Fabrikası Kuvay-i Milliye'nin ruhu gibi idi. Fabrikada cereyan edecek ufak bir hadise Kuvay-ı Milliye'ye pek vahim darbeler indirmek kudretinde idi. Sosyalist Partisi bu teklifi şiddetle reddetmiş ve hatta ateşin bir beyanname neşrederek keyfiyeti efkâr-ı umumiyeye arzeylemiştir.

Bu hadiselerden bir müddet evvel, *Yeni Dünya* Tahrir Müdürlüğünde bulunan Şerif Manatof ve arkadaşları müdeaddit nutuklarla ve tâhrikatla aynı gayeye doğru gitmek istemişlerdi. Nitekim Hükümet vaziyeti görmüş ve takibat başlamıştı. Bu vekayii takip eden birçok hadiselerden sonra, Arif Oruç ve arkadaşları mahkûm oldular.

Bugünkü *Yarın* sabık *Yeni Dünya* sermuharriri Arif Oruç 336 senesinde Millî Kuvvetlerin can damarı mesâbesinde olan Eskişehir Şimendüfer Fabrikası işçilerine grev yaptırmaya ve orduyu kalbinden vurmaya çalışmış birisidir.

Arif Oruç'un Mesleği Nedir?

Bu suale cevap verebilmek pek müşgüldür. O her devirde mutâbık, muhalif olmuş veya olabilenlerin maiyyetlerinde çalışmıştır. O, sergüzeştler içersinde büyütülmüş, yuvalanmış ve daima yuvarlanan bir sergüzeştcûdan başka bir şey değildir. O, midesini ve cebini doldurmak için ne lâzımsa onu yapmıştır. Yaptığı işler, memleketin, milletin lehine veya aleyhine olmuş, vatandaşlarını mutazarrır etmiş... Bunlar Arif Oruç'un düşünmediği hakikatlerdir. Arif Oruç'un mesleği demiştik. Onda böyle bir şey bulamayız. Bütün insanca meziyetlerden uzak kalmış, hiç nâsbini alamamış bir adamda ne olabilir? O, her şeye hücum ediyor ve saldırıyor. Şerefli, haysiyetli insanlar, bütün mücadelelerinde belli çerçevelerin dışına çıkamazlar. Fakat Arif Oruç'ta bu kaygı yoktur. Çünkü onun kaybedecek ne şerefi, ne haysiyeti... Hiçbir şeyi yoktur."[11]

Türk Komünistleri Duâsı[12]

Uyandı hep şark
Beşerde yok fark
Değişir şu çark
Parlar inşallah

Şark oldu kardaş
Bir ruhlu yoldaş
Yolunda güneş
Açar inşallah

Hiç olmaz esir
Fikri bir eksir
Gibi hep teşir
Yaşar inşallah

Doğan şu hisler
Önünde sisler

11 **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1931, s. 4.

12 No: 65, 1 Kânunuevvel 1336 (21 Rebiülevvel 1339). Müdir-i Mes'ul ve Başmuharrir: Hakkı Behiç. İdarehanesi: Ankara Komünist Fırkası Merkez-i Umumisinde Yeni Dünya Matbaası. s. 1, sütun, 4-5.

O hain "habis'ler
Çatlar inşallah

Parlıyan şu nur
Garbın o mağrur
Tahtını makhur
Eder inşallah

Ziyası garbın,
Şu demir azmın
Önünde Şarkın,
Söner inşallah

Şu çelik heyet,
Silkinir elbet.
Hep garba heybet
Verir inşallah

Atillâ nesli.
Yıldırım sesli.
Bir hücum faslı
Yaşar inşallah

Yükselir Kur'an,
Nurların Turan.
Saliple o çan
Susar inşallah

Yakındır ikbâl,
Matemli hilâl
Geyinir o al
Rengi inşallah

Görürler olgün
Şu Türklük bir gün
Bir şanlı düğün
Yapar inşallah

20 Eylül 36
Ş. Celâl

Sebilürreşat'ta Akif'in duası

Üstad Mehmet Akif Sebilürreşat ceride-i İslâmiyesini Kastamonu'da neşre başlamıştır.

Dün Kastamonu'da intişara başlayan Sebilürreşat'ın birinci numarası elimize geçti.

Malûmdur ki, Sebilürreşat İstanbul'da intişar eden yegâne Müslüman mecmuamızdır.

Büyük şair Mehmet Akif'in riyaset-i tahririyesi altında intişar eden bu dinî mecmuada, Kastamonu'da Nasrullah kürsüsünde üstat tarafından irad edilen bir mev'izenin son kısmındaki beliğ bir dua bulunmaktadır. Bu duayı aynen âtiye naklile dindaşların nazar-ı dikkatlerini celbeyleriz:

La ilâhi bize tevfikini gönder!
Amin!

Doğru yol hangisidir, Millete göster!
Amin!

Ruh-u İslâmı şedâit sıkıyor öldürecek.
Zulmü tedip ise maksud-u mehibin gerçek.
Nâre yansın mı beraber bu kadar mâzlûmin?
Bigünahına çoğumuz yakma ilâhî!
Amin!

Boğuyor Alem-i İslâm'ı bir azgın fitne;
Kıt'alar kaynıyarak gitti o girdap içine,
Mahfolan aileler bir sürü mâsûmundur;
Kalan âvârelerin hâli de malûmundur.
Nasıl olmaz ki tezelzül veriyor Arşa enin?
Dinsin artık bu hazin velvele yârab!
Amin!

Müslüman yurdunu her yerde felâket ordu;
Bu toprak kalıyor dînimizin son yurdu.
O da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer-i mübîn.

Hâkisâr eyleme yarab onu olsun!
Amin!

Velhamdülillahi rabbelalemin[13]

Elem Kasideleri

Bir mahşer-i mehip ki: Yangın, duman ve kan,
Bin kir-u dâr mevt ile pür izdihamdır..
Dönmüş Küre sanki bir kızıl cehenneme;
Bir herc-ü merç kıyametnümûn ki.. tamdır..
Fâcî bir ıstırap ile titrer zemin, zaman
Bundan zulûm-u garp fakat şâdgâmdır..
İslâm semalarında o kâbus-u zulm-ü şer

.....

Pek kanlı bir şenaet-i fevkâl hayâl ki

.....

Bir mazi-i mefahirin elvak-ı yâdını

.....

Bir gün iter ser-i fürûruna elbette düşmanın
Zulmün ceza-i kahiri bin intikamdır..
Almazsak intikamını olsun bu nâm haram
Osmanlılık ki bu yerlere mûris-i tamdır..

Mehmet Muhsin

Yeni Dünya'*da rastlanan imzalar*

Ankara'da yayınlanan Yeni Dünya'da rastlanan önemli imzalardan bir kısmı şunlardır:

1- Hakkı Behiç;[14]

---

13 **Yeni Dünya**, No: 72, 9 Kanunevvel 336. Müdir-i mesûl ve Başmuharrir: Hakkı Behiç. İdarehanesi: Ankara Komünist Fırkası Merkez-i Umumisinde Yeni Dünya Matbaası.

14 **Vakit** gazetesi "Hakkı Behiç Bey" başlığı altında şu haberi veriyordu: "Bursa Valisi tarafından teb'îd edilen zevât meyanında Eskişehir'e gönderilen Akâ Mutasarrıfı erbab-ı kalemden Hakkı Behiç Bey'in tecennüm

2- Arif Oruç;

3- Nizamettin Nazif;

4- Doktor Tevfik Rüştü;

5- Kütahya Darülmuallimin Müdürü Ömer Lütfi

6- Memduh Süleyman;

7- Abdurrahman Usta;

8- Ali Şefik;

9- Şevki Celâl;

10- Aile Komisyonu Reisi Binbaşı Osman;

11- Mehmet Akif;

12- Piyer Loti;

13- Hariciye Komiseri Çiçerin;

14- Rusya Komünist Fırkası Kâtibi Kadınlar Şubesi İşçileri Müdürü Pre Obrajenski;

Bazı yazılar (***) üç yıldız imzasile veya (M.M.) gibi baş harfler altında yayımlanmıştır. İmzasız yazılar da vardır.

15- Mehmet Muhsin;

16- Van meb'usu Hasan Sıddîk;

17- Süleyman;

18- S. Celâl;

Bu yazılardan önemli olanların bazılarını, gazetenin muhteviyatı hakkında esaslı bir fikir edinmek amacile, dilini biraz sadeleştirerek sunuyoruz:

---

ettiği yazılmıştı. Tahkikatımıza göre, Hakkı Behiç Bey gayr-ı kanuni bir surette, Mutasarrıfla mensûbîni tarafından icra edilen tecavüzlerden müteessir olarak biraz heyecân-ı asabiye düşmüş ve bu esnada bir intihar teşebbüsünde bulumuşsa da, elyevm kuvve-i akliyesine tamamile sahip bulunmaktadır. Hakkı Behiç Bey'in İstanbul'a gelip âsâbını tedavi ettirmesine ittüba tarafından resmen ihtiyaç gösterildiği halde, Eskişehir mutasarrıfı bu hususta ki raporu meskûtbırakmıştır. Elyevm, mutasarrıf işten el çekmiş olmakla beraber Belediye Reisi ve Sâbık Zaptiye Nezâreti Heyet-i Tahkikiye Reisi Mehmet Ali Bey vasitasile eski tarzda icraat devam etmektedir." (**Vakit**, No: 619, 19 Temmuz 1335-1919).

Nazariyeci Hakkı Behiç

Millî Kurtuluş Savaşı sırasında, Türkiye Komünist Fırkası adını taşıyan iki ayrı Parti vardı. Bunlar, -tek amaca yönelmiş görülmekle beraber- kuruluş nedenleri, organizasyon prensipleri, nazarî esasları ve doktrin durumları bakımından, birbirinden farklı idiler. Bunlardan, Ankara'da resmen kurulan Türkiye Komünist Fırkası, Mustafa Kemal Paşa'nın karar ve tensibi ile ortaya çıkmıştı. Bu partinin Kâtib-i Umumîsi olan Hakkı Behiç[15] o devirde, teorik çaba gösterenlerin ön safında yer almaktadır.

Türkiye'ye özgü bir komünizm nazariyesini işliyen Hakkı Behiç'in temel görüşleri şöyle formülleştirilebilir:

1- Türkiye'de bir sosyal Devrim gereklidir.

2- Bu Devrim, Anadolu'nun yüzyıllarca süren acılarını dindirecek; talihsiz yurdun bütün dertlerine son verecektir.

3- Devrim esasları üzerinde, memleketin özel şartları, derinden derine, tahlil edilmelidir.

4- Bizde, Devrimi -halkın çoğunluğuna dayanacak- bir idare örgütü yapacaktır.

5- Bizim için emperyalist kuvvetlerin saldırılarını durdurmak yetecektir.

6- Ticaret ve mübadeleyi halka dayanan bir idarenin tekeline vermek; ve tüketimi, halkın gerçek ihtiyacına dayanan şartlar dairesinde düzenlemek yeter.

---

15 Yeşil Ordu ve Türkiye Komünist Fırkası Kâtib-i Umumisi (Genel Sekreteri) ve Ankara'da yayımlanan **Yeni Dünya** gazetesinin Mes'ul Müdürü ve Başyazarı Hakkı Behiç, Mekteb-i Mülkiye'den mezundur. Akkâ Mutasarrıflığı'nda bulunmuştur. Sivas Kongresi Heyet-i Temsiliyesine seçilmiş; Büyük Millet Meclisi Hükümetinde Maliye ve Dahiliye Vekilleri görevini yüklenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın itimat ettiği yakınlarındandı. Halide Edip Adıvar'ın çizdiği portreye göre, İttihat ve Terakki'nin idealist âzâlarından ve maliye ile meşgul simalarından olan Hakkı Behiç, ruhen çok samimi bir insandı. Türklüğe çok bağlı olmakla beraber, Sınıf, Servet ve Din gibi şeylerin aleyhindeydi. B. Samet Ağaoğlu'nun deyişine göre, "bir nevi İslâmî Komünizm taraftarı olup, kendisinde Çerkes milliyetçiliği de göze çarpmaktadır" **Anadolu İhtilâli** yazarı Sayın S. Selek de onu "Milli Mücadele kadrosunun en inanmış, en bilgili ve faal sosyalisti sayılması gereken" bir şahsiyet olarak kabul ediyor.

7- Bugünkü durumdan komünizme geçebilmek için, ayrıca bir Devrim aşaması geçirmeye ihtiyaç yoktur.

8- Komünizme ulaştıracak şartlar, bizde ardarda uygulanacak ve kendiliğinden belirecek Reformlardan ibarettir.

9- Komünizm, *Proletarya hâkimiyeti* anlamına alınmamalıdır. Komünizm, bir sınıfın egemenliği demek değildir. Komünist toplumda, hepsi de egemen olan, eşit fertler vardır.

10- *Proleter diktatörlüğü* demir bir merdivendir. Ne Türkiye, ne bütün İslâm dünyası, ve ne de büyük endüstrinin dayanılmaz baskısı altında yaşamayan uluslar için bu demir merdivene lüzum kalmadan, Devrim yapılabilecektir.

11- Türkiye komünizminin derhal uygulamaya başlıyabileceği vasıtalar şunlardır:

a) Hükümet yönetimindeki büyük üretim şirketleri;

b) Emekçilerin kuracakları tüketim kooperatifleri;

12- Küçük sanayii kapitalist rekabetlerine karşı korumak; ve ihtiyaç ile emek arasındaki düzensizliği kaldırmak.

13- İlk hamlede lüks eşyanın mübadelesini yasaklıyarak, refah sağlamak.

14- Mübadele ve üretim, emekle ihtiyaç nisbetinde düzenlendikten sonra, komünizme geçiş çok kolay ve basit olacaktır.

15- Ortada dayanılacak hiçbir örgüt yokken, bir ulusun bütün özel ve pratik geçim tarzını altüst edecek taklitlere kalkışmak, halkı komünizmin değil, -tabiî ve zarurî tepkilerle- emperyalizmin kucağına atabilir.

16- Emekçilerimizin özel karekterine göre, bizde emekçilerin hâkimiyeti köylünün hâkimiyeti olacaktır.

17- Bu hâkimiyet yalnız bir sınıfa özgü diktatörlük biçiminde anlaşılmamalı; halk çoğunluğu egemenliği olarak kurulmalıdır. İş başına geçecek olanlar alnı terli insanlar olacaktır.

18- Türkiye'de sarsıntısız bir Devrim böylece meydana gelecektir.

19- Yapmacık ve zora dayanan Devrimleri istiyenler ters sonuçlarla karşılaşırlar.

20- Gerçek komünizmin gerçek devrimcileri, amaç adına, bu akıbetten sakınmaktadırlar.

21- *Komünizm akımları ve dünya Devriminin esasları menfî hareketlerle ve Kızıl Orduların zorile kurulur ve sürdürülür*, diyenler var. Bunlar, komünizmin amaçlarından ziyade, Rusya'da uygulanan geçiş devirlerine ait biçimlere bağlı olanlardır. Bu gibilere göre, Anadolu İhtilâlcilerinin komünizmi bir nevi oportünizmdir.

22- Oysa, Türkiye'de İhtilâl yapmağa kalkışmak Donkişotluktur.

23- Anadolu, kendi düşünürlerinin, kendi önderlerinin, kendi ihtilâlcilerinin arkasında, kendi özel şartlarına ve ihtiyaçlarına uyarak, Devrim hayatındaki yerini kendi sağlayacak, kendi hazırlayacaktır.

24- Anadolu ihtilâlcileri, Üçüncü Enternasyonal'in, *her vasıta ile amaca yürümek* formülünü benimsemişlerdir. Memleketin özel şartlarına göre, bu vasıtaları, derinden derine inceleyip seçmek hakkımızdır. Her vasıta, *mutlaka İhtilâl* demek değildir; *gerekirse İhtilâl* demektir.

25- Anadolu Hükûmeti, geçmişin köhne geleneklerine bağlı değildir. Burjuva sınıfının ticaret müesseselerine, ihtikâr ve karaborsa kurallarına da dayanmıyor. Ankara Hükûmeti, her anlamile, bir İhtilâl ve Devrim Hükûmetidir.

26- Bu Hükûmeti, henüz gayesini ve amacını tesbit etmemiştir. Milletin kendi gayesini, ulusun kendi amacını belli etmesini beklemektedir.

27- Anadolu Hükûmeti, tıpkı Rusya'da olduğu gibi, *bir İhtilâl ve İnkılâp Hükûmetidir*. İçteki düşmanlara ve emperyalizme karşı savaşmaktadır. Hem vatandaş harbi vermekte, hem de antiemperyalist savaşı yürütmektedir. Rusya'dan fazla olarak da, İngiliz kuvvetlerini memleketten çıkarmış, Fransızlarla fiilen savaşmış, Emperyalist

dünyasile arasına kan girmiştir.

28- Anadolu Hükûmeti, henüz ulusun belli etmediği amaçlara göre, tıpkı Rusya'daki gibi, bir geçiş Hükûmetidir. Bir kısım Devrimcilerimiz, bu amaçları komünizm olarak kabul etmişlerdir.

29- Yarın, bütün ulus bu amaçta birleşirse, geçiş ve Devrim Hükûmetinin komünizme yönelmesi gerekecektir.

30- Anadolu Hükûmeti, sadece bir burjuva demokrasisi değildir. Öyle bile olsaydı, *Dünya Devrimini koruyan* durumundan ötürü saygıya hak kazanırdı.

31- Anadolu Büyük Millet Meclisi, Cihan İhtilâline, Dünya Devrimine Ruhen Çok Yakındır.

32- Anadolu Hükûmetinin; ve -amaçlarına bir an önce ulaşmak için- onunla elele yürüyen Anadolu Devrimcilerinin samimiyetinden şüphe edilmemelidir.

33- Açıktan açığa ve Hükûmetin resmî tasdiki ile meydana gelerek, adını, mahiyetini ve programını Emperyalizmin her türlü saldırışlarına karşı savunmayı göze alan, ve iğrenç istilâ kuvvetleri altında yaşayan bir memlekette, hayatları, varlıkları ve geleceklerile ağır taahhütlere ve tehlikelere atılmaktan korkmayan Türkiye komünistlerinin, -çok daha iyi şartlar içinde çalışan- Rus İhtilâlcileri kadar cür'eti yok mudur?

34- Rus Devrimcilerile Türkiye Devrimcileri arasındaki fark, her iki memleketin özel sosyal şartlarına göre uygulanacak pratik tedbirlerde; ve *Komünizme götürecek geçiş devirlerine* ait yönelmelerde gerekli olan ayrılıklardan doğmaktadır.

35- Doğuda, batıda, güneyde emperyalist kuvvetlerle doğrudan doğruya çatışan Anadolu orduları, dünya ihtilâli adına en büyük, en acı, fedakârca görevi yapmaktadırlar. Bu ordular ve onları elinde tutan Anadolu Hükûmeti olmasaydı, İngilizler çok bahtiyar olurdu. Anadolu İhtilâl Hükûmeti, dünya ihtilâlini, en tehlikeli bir geçidi üzerinde savunmaktadır.

36- Acele bir İhtilâl, tez bir Devrim hevesine kapılarak, başıboş fikirler peşinde, büyük sarsıntılar yaratmak suretile, bu geçidi düşmana ve Emperyalistlere bırakmak; cepheleri ve direnme örgütlerini zayıflatarak, Devrim düşmanlarına fırsatlar hazırlamak -komünizmi gaye ve amaç olarak alan- Devrimciler nazarında, cinayettir.

Hakkı Behiç'in Yeni Dünya'daki bir yazısı

Nazariyeci Hakkı Behiç'in komünizm hakkındaki fikirlerini sunmuştuk. Aynı konu ile ilgili yazısından bir parçayı dil ve üslûp özelliklerini olduğu gibi muhafaza ederek aktarıyoruz:

Kommünizm
Rusya'da, Türkiye'de[16]

"Rusya'da olduğu gibi Türkiye'de dahi içtimaî bir inkılâba lüzum ve ihtiyaç olduğunu hiç kimse inkâr edemez. Bu inkılâp ihtiyacını Temmuz İnkılâbı, onu takip edip gelen Meşrutiyet inkılâpları tatmin edememiştir. Türkiye'de yaşayan halk iki türlü ıstırabın tesiri altında asırlardan beri beli bükülmüş; hasta ve mâlûl bir haldedir. Bu ıstırâbâtın âmillerinden birisi Milletin hakikî ihtiyaçlarını anlıyarak asıl onun saadeti namına çalışması ve muvaffak olması lâzım gelen hükûmetlerin şimdiye kadar daima onu tepelemek, onun elemlerini tezyit etmek suretiyle sahte bir medeniyetin sahtekâr rehberleri şeklinde sunî ve gayrıtabiî idareler tesis etmiş olması, diğeri gene bu hükûmetlerin Avrupa medeniyeti iptilâsiyle memlekete ithal ettikleri Garp sermayelerinin ve bu sermayalari tâkiben gelen istilâ emellerinin tevlit ettikleri siyasî mücadelâtla hep onun haytından, hürriyetinden, saadetinden fedakârlıklar yapılarak mukavemet edilmesidir.

Anadolu'nun bu tahammülfersa ıstırabat altında nasıl olup da bugüne kadar yaşayabilmiş olduğu insana hayret verir. Milletin kabiliyet-i hayatiyesini bence her şeyden ziyade teyit ve ispat eden delil Anadolu'nun bu mukavemeti, bu salâlet-i bünyeviyesidir. Anadolu'nun

16 **Yeni Dünya**, No:64, 64, 30 Teşrinisâni 336. Müdir-i Mes'ul ve Başmuharrir: Hakkı Behiç. İdarehanesi: Ankara Komünist Fırkası Merkez-i Umumisinde Yeni Dünya Matbaası.

tarih-i sefaletinde başlıca mesul olan âmiller, idare-i dahiliyede halkı hükûmetin kuvvetiyle, hükûmeti halkın iğfal ve ittifakiyle tehdit eden mütegallibeye siyaset-i umumiyede ecnebi sermayelerinin hırs-ı nüfuzuyla memleketin bir köşesinde daima ve daima serzede-i zuhur olan vakayii bastırmak için ordular beslemek, hareketler yapmak, menabi-i milliyeyi bu uğurda sarf ve istihlâk etmek mecburiyetlerine, iktisadiyat-ı milliyede kapitalist ve imperyalist Garp dünyasına dinî rabıtalarla merbut olan İslâmdan gayri anâsırın bütün mesai-i hakikiye erbabını esir eden muhtelkirane tahakkümlerine memleketi ezdirmiştir. İşte Anadolu'nun bütün dertleri bunlardan, ve bütün muhtaçu olduğu inkılâpta bu dertlere artık bir nihayet vermekten ibarettir. Binaenaleyh inkılâp esasları üzerinde memleketimizin şerait-i hususiyesini vâkıfâne bir tahlile tâbi tutarsak anlarız ki evvelâ, Rusya'daki büyük çiftlik hayatında vukua gelen tekallübatı bizim memleketimizde doğrudan doğruya halkın ekseriyetine istinad edecek bir idare teşkilâtı kendiliğinden vücuda getirebilir, çünkü mütegallibeyi istinatgâh-ı kadimlerinden mahrum bırakarak imtiyazlı bir sınıf şeklinde fukaray-ı ahâliye müstevli ve musallat olmak kabiliyetinden uzaklaştırır. Şu halde köylünün hayatında tegallüp ve tahakküm meselesi bizim memleketimizde bir idare ve hükûmet meselesidir. Saniyen, Garp imperyalizminin ve Avrupa kapitalinin ihtirasına müstenit entrikalara mâni olacak tedabir ile memleketimizi bu menfur ve kerih dünyanın levsiyatından uzak ve her mânâsiyle müstakil ve kuvvetli bulundurmak, istilâ ve istismar ellerini tevkif edeceğinden millete muhtaç olduğu sükûn ve huzuru verir, köylerin ıssız kalan ocaklarını şenlendirir, her gün yeni bir kara haberin, gölgeleri altında kalan sâf ve mâsûm çehreleri güldürür. Şu halde yeni bir yeis, hicranın halkın sefalet-i maddiye ve ruhiyesi itibarile de Rusya'da Çar saltanatının ve onu takip eden burjuva hâkimiyetinin imperyalist ihtirasatı yerine bizim memleketimizde hariçten gelen aynı kuvvetlerin tecavüzatını durdurmak kifayet eder. Sâlisen iktisadiyat-ı milliye Rusya için amele ile altın kralları arasındaki sa'y-sermaye mücadelesi bizim memleketimizde basit bir unsur mücadelesidir. Müstahsillerle, müstehlikler arasında ahz-ı mevki ederek bir tarafdan Garp emperyalizminin hulûl ve istilâsını sulh zamanlarında, komisyonculuk ve simsarlıkla, cidâl devirlerinde komitecilik ve ca-

suslukla teshil eyleyen Hıristiyan anâsırdır. O kadar ki Anadolu'nun adetleri pek mahdut zenginleri dahi bunların delâlet ve iştiraki olmaksızın zengin olamamışlardır. Bu anâsırla onların şeriklerinden ibaret bir ekalliyeti istisna ettiğimiz zaman memleket hep kendi namlarına müstahsil olanlarla gene kendileri için müstahlik olanlardan ibaret kalır. Şu halde ticaret ve mübadeleyi halka müstenit bir idarenin yed-i inhisarına vererek istihlâkâtı gene halkın ihtiyac-ı hakikisine müstenit şerait dairesinde tanzim etmek bu meseleyi de bizim memleketimizde hal için kifayet eder.

Şu izahat gösterir ki memleketimizin ihtiyacat-ı hakikisine göre halihazırdan kommünizme intikal edebilmek için ayrıca bir devre-i inkılâp geçirmeye Anadolu'nun hiç de ihtiyacı yoktur. Kommünizme îsâl edecek şerait bizim memleketimizde bugünden peyderpey tatbik edilecek ıslahattan ibarettir. Biz bu ıslahatı vücuda getirdiğimiz zaman Rusya'da ağır bir diktatörün himayesi altında tâkip edilen tekâmül yolları, bizim Anadolu'muzda halkın ihtiyacına ve vicdaniyatına müstenit olarak kendi kendine tezahür etmiş olacaktır.

Kommünizmi proletarya hâkimiyeti mânâsında telâkki edip her inkılâpta bu şekli arayan zavata, bilhassa Bakû'den Anadolu için böyle bir inkılâp tasavvur edenlere ithar etmek lâzımdır ki kommünizm hiçbir sınıfın hâkimiyeti demek değildir. Kommünizmin mânâsında, mâhiyetinde tahakküm yoktur. Kommünizmin mâhiyetinde yalnız hayat-ı umumiyesini, sükûn ve saadete îsâl eden hakikî ve tabiî esaslar üzerinde tanzim etmiş cemiyetler, ve bu cemiyetlerin hayat-ı umumiyesi içinde yaşayan müsavi fertler vardır, hepsi hâkimdir, hiçbiri mahkûm değildir. Proletaryanın diktatörlüğünü tesis ederek bu yol üzerinde kommünizmin hutut-u esasiyesini çizmek Rusya için bir zaruret idi. Belki yarın Avrupa'nın ameleye istinat edecek ihtilâlleri için de bir zaruret ve bir ihtiyaç olacaktır. Fakat ne Türkiye için ne bütün İslâm âlemi için ne de büyük sanayiin tahammülfersâ tazyikâtı altında yaşamayan diğer milletler için bu demir merdivene lüzûm kalmadan inkılâp vücuda gelebilecektir.

Türkiye'de müstahsiller Rus İnkılâbının da bugün himayesine lüzum gördüğü küçük ziraat ve küçük sanayi eshabıdır. Bunları büyük istihsal şirketleri şeklinde tevhit ederek hükûmetlerin idaresine vermek, is-

tihlâkâtı bütün işçi ve emekçiler arasında yer yer teşekkül edecek kooperatiflerle istihsalâta raptetmek Türkiye kommünizminin bugünden itibaren tatbikine başlayabileceği vasıtalardır. Türkiye'de küçük sanayi eshabını birleşmeye sevkedecek büyük rekabetler mevcut olmadığı, büyük sanayiin istibdatı altında yaşayan büyük müstahsil kitleler de bulunmadığı için sanatları birleştirerek hariçten gelecek kapitalist rekabetlerine karşı himaye etmek ve ihtiyaç ile say' arasındaki intizamsızlığı tanzim eylemek iktiza etmektedir. Bunun için Fırkanın Beyannamesinde dahi tasrih olunduğu veçhile ilk hamlede yapılacak şey, ziynet ve sefahat eşyasının mübadelesini menederek ve bunların noksanını ihityacat-ı hakakiyeye nâfi eşya ile ikmâl ederek maişet-i umumiyede refah temin etmektir. Bir kere mübadele ve istihsalât say' ile ihtiyaç nispetinde tanzim edildikten sonra kommünizme intikâl çok kolay ve basit olacaktır. Fakat nazariyet itibarile pek sade ve mâkûl olan bu lüzumlar, tatbik sahasında muğlak ve müşkil vaziyetler tevlit edebilir. Binaenaleyh her şeyden evvel teşkilât üzerinde işlemek, say' erbabını ve istihsâlâtı tevhide çalışmak, istihlâkâtı kooperatiflere elinde toplamak gibi müterakkî memleketlerde zaten müesses olan tedabire bizim memleketimizde yeniden başlamak üzere, lüzum vardı. Bu lüzumu nazarı dikkate almayarak ortada istanat edecek hiçbir nevi teşkilât mevcut değilken bir milletin bütün hususî ve amelî tarz-ı maişetini altüst edecek takyitlere kıyam etmek, halkı kommünizmin değil, tabiî ve zarurî aksülamellerle imperalizmin kucağına atabilir.

Büyük sanayiin inkişaf ettiği memleketlerde müteşekkil ve müteazzız emekçi kitleleri yerine bizim memleketimizde hususî evsafı hâiz bir nevi işçiler ve emekçiler vardır. Amele dediğimiz bu emekçiler İstanbul'un az çok teşkilâta tâbi proletaryası istisna edilirse Anadolu'da, hemen umimiyetle, köy halkından, köylerde maişete kâfi gelmeyen vesaite malik olanlardan mürekkeptir. Emekçilerimizin bu vasf-ı hususisine nazaran onların hâkimiyeti, köylünün hâkimiyeti olacaktır. İşte Türkiye kommünistleri meslekî temsil esasları üzerinde küçük ziraat ve sanatları sahip-i rey olarak tanımakla bu hâkimiyeti, yalnız bir sınıfa mahsus diktatörlük şeklinde değil kommünizmin istediği asıl ekseriyet-i halk hâkimiyeti mahiyetinde, tesisi çalışmaktadır. Bu sayede hayatını alnının teriyle kazanan insanlar iş başına geçecektir.

Kommünizm, işte beşeriyetin bu hakikî ve samimî hâdimleri arasında işleyerek Türkiye'de sarsıntısız bir inkılâp vücuda getirebilir. Yoksa sunî ve cebrî inkılâplara rapt-ı hayal eden sathî fikirler birdenbire hiç intizar edilmeyen mâkûs neticeler karşısında, müebbeden sönmek âkıbetine uğrayabilir. Hakikî kommünizmin hakikî inkılâpçıları gaye namına bu akıbetten tehaş ederler.

Kommünizm cereyanlarını, ve Cihan İnkılâbının esaslarını mutlaka menfi hareketlerle ve mutlaka Kızıl Orduların icbarı altında teessüs ve devam edebilir itikadında bulunan ve bu itibarile inkılâbın hakikî ve samimî âmillerini ihtilâlcûyâne harekâta sevketmek isteyen kommünistler vardır... Bunlar kommünizmin gayelerinden ziyade Rusya'da tatbik edilen intikâl devrine ait şekillere merbut insanlardır ki bir müddet için mânâsını anlamaksızın teneffüs ettikleri havay-ı inkılâbın sermestleri vaziyetinde, etraflarını hep buhar-ı neşve arasından temaşa ederler. Cihan İnkılâbının bidayetinde Anadolu'dan firara mecbur olduk. İnkılâp hayatına temas etmiş birçok yoldaşlarımızın halet-i ruhiyesini bu şekilde görüyoruz. Bunlara göre Anadolu inkılâpçılarının iddia ettikleri kommünizm, Üçüncü Enternasyonalın istediği kommünizm değildir, bir nevi oportünizmdir. Çünkü Anadolu'nun kommünist yoldaşları hükûmete karşı vaziyet almamışlar, zenginleri ifna ve yağma etmemişler, amelenin ve köylünün diktatörlüğünü ilân etmemişlerdir.

Evvelâ şurasına nazar-ı dikkati celbetmek lâzımdırki kommünizmin tatbiki için icabederse ihtilâlkârâne harekâtı da tecviz eden Üçüncü Enternasyonal, hiçbir zaman kommünizm ihtilâldir düsturunu ifade etmemiştir. Kommünizmin ihtilâlsiz tatbiki mümkün olmayan medenî ve kapitalist bir Avrupa vardır. Orada iktisadiyat-ı hâzıranın istinat ettiği müthiş kuvvetleri devirmek, hâl-i hazırın kuvvet ve kıymet olarak tanıdığı ve üzerinde hükûmetler, saltanatlar, kendine mahsus haklar ve adâletler vücuda getirdiği müessesatı bir hamlede ortadan kaldırmak ancak ihtilâl ile, mütevâli grevlerle, orduları isyan ettirecek hareketlerle, halkı bu müessesatın tahribine sevkedecek teşebbüslerle kabildir. Fakat burjuva hakimiyetinin esasen teessüse zaman ve imkân bulamadığı Müslüman memleketlerde böyle mânialar olmadığı için ihtilâl yapmaya kıyam etmek Don Kişotvâri bir hareket olur. İşte bunun

içindir ki Anadolu başlı başına, kendi mütefekkirlerinin, kendi fedakâr rehberlerinin, kendi inkılâpçılarının arkasında, kendi hususî şerait ve ihtiyacatına tâğbi olarak inkılâp hayatında ahzetmek istediği mevkii kendisi temin ve ihzar edecektir.

Anadolu inkılâpçıları, Üçüncü Enternasyonalin her vasıta ile gâyeye yürümek düsturunu kabul etmişlerdir. Fakat memleketimizin şerait-i hususiyesine göre bu vasıtaları vâkıfane tetkik ve intihap etmek hakkı da şüpesiz bizimdir. Her vasıta, mutlaka ihtilâl demek değil, icabederse ihtilâldir. Eğer biz bu kadar samimî olmasaydık ve inkılâp hayatında cesurane yürüyebilmek kudretini kendimizde görmeseydik kommünizm nâmına ortaya çıkmakta hiçbir mecburiyet yoktu. Dünyanın her tarafında olduğu gibi sosyalizmin mutedil ve burjuvazi hâkimiyetini kabule müsteyit esasları dairesinde teşkilât vücuda getirir, inkılâp cihanında yine az çok mevki sahibi olurduk. Bu esaslı nokta anlaşıldıktan sonra Türkiye İnkılâbının safahâtına nazar-ı dikkati celbetme lüzumunu hissediyorum.

Anadolu inkılâpçılarına oportünist demek isteyenler unutuyorlar ki Anadolu'da hâkimiyetini ve mevcudiyetini bütün millete kabul ettirmiş olan hükûmet, ne mâzinin köhne ananâtına merbut, ne burjuva sınıfının ticaret ve ihtikâr müessesatına müstenit bir hükümet değil, her mânâsile Rusya'da olduğu gibi bir inkılâp hükümetidir. Bu hükümet, gâyesini henüz tesbit etmemiştir.

Çünkü her mânâsile millet hükümetidir, ve milletin kendi gâyesini tesbit etmesine muntazırdır. Tıpkı Rusya'da olduğu gibi milleti temsil eden bir meclisten kuvvet ve selâhiyet alan Kommiserlerin terkip ettiği bu ihtilâl ve inkılâp hükümeti yine tıpkı Rusya'da olduğu gibi Denikin'lere, Kolçak'lara, Verankellere mukâbil Anzavur Ahmet'lere, Çapanoğulları'na, Delibaş'lara, İngiliz imperyalizminin bu yığın yığın vesâit-i sefilesine karşı eski dünyaya, Garp dünyası, husümetini memlekette tesis etmiştir. Ve Rusya'dan fazla olarak doğrudan doğruya İngiliz kuvvetlerini memleketten çıkarmış, Fransızlarla fiilen mücadeleye girişmiş, imperyalist dünyasile arasına kan girmiştir. Bu hükümeti vücuda getiren ve Garbın savletlerine bu kadar kahramanca müdafaa eden Anadolu hükümeti, henüz milletin tâyin etmediği gayelere nazaran tıpkı Rusya'da olduğu gibi bir intikâl hükümetidir.

Anadolu'nun bidayet-i inkılâptan beri kanlarile canlarile mücahedeye iştirak eden bir kısım inkılâpçıları bu gâyeleri kommünizm olarak kabul etmişlerdir.

Yarın bütün milletin bu gayede iştirâki intikâl ve inkılâp hükûmetinin kommünizme teveccüh etmesini icabedecektir. Bu vaziyet içinde bulunan Anadolu inkılâpçılarına ceffelkalem samimiyetsizlik ve hükûmetçilik isnadı kadar cehalet tasavvur olunabilir mi?

Anadolu hükûmeti sâde bir burjuva demokrasisi olsaydı bile Cihan İnkılâbına karşı aldığı vaz-ı müdafaanın tevlit ettiği bir ihak-ı ihtiramı vardı ki buna riayet etmeyen inkılâpçılar, dünkü telâkkilerinden dolayı millet nazarında bihakkın sukut ederlerdi.

Halbuki Anadolu Büyük Millet Meclisi daha dün bedel-i nakti meselesinden dolayı servetin hakk-ı himayesini kökünden nez etmiş, daha dün kanun-u esasisinde bilâkayduşart ekseriyet-i halk hâkimiyetini kabul eylemiş ve bütün bu inkılâp nokta-i nazarlarına hükûmetin bilâ itiraz mutâvaatını temin etmiş olmakla Cihan İnkılâbı'na ruhen ne kadar yakın olduğunu isbat etmiştir.

Böyle olduğu halde Anadolu hükûmetinin ve gâyesine bir an evvel vâsıl olmak emeliyle onunla beraber yürmekte menfaat bulan Anadolu inkılâpçılarının samimiyetinden ne hak ile ve ne had ile şüphe edilebilir?

Alenen ve hükûmetin tasdik-i resmisiyle teşekkül ederek, ismini, mâhiyetini, ve programını, imperyalist dünyasının her türlü tecavüzlerine karşı müdafaa etmeyi göze aldırmış olan, hünüz bu menfur dünyaya merbut mülevves kuvvetlerin istilâsı altında yaşayan bir memlekette hayatları, mevcudiyetleri ve istikballerile ağır taahhütlere ve ağır tehlikelere atılmaktan tehâşi etmemiş bulunan Türkiye kommünistleri, hiçbir ecnebî istilâsına ve hiçbir dâhilî entrikaya müsait olmayacak şerait içinde, vaziyete tamamile hâkim bir emekçi kuvvetinin himayesi altında, huzur ve sükûn ile çalışan Rus inkılâpçıları kadar cüretkâr değil midirler ki kanaatlarında korkak bir itidale mecbur olsunlar? Rus inkılâpçılarile Türkiye'nin inkılâpçıları arasındaki fark, her iki memleketin şerait-i hussiye-i içtimaiyesine göre tatbik edilecek amelî tedbirlerle ve kommünizme götürecek intikâl devirlerine ait âmillerde vücudu zarurî olan farklardan mütevellittir. Ve bunun başka türlü olması imkânsızdır.

Dünyanın hiçbir tarafında, tarihin hiçbir devrinde cebrî, sunî ve yalnız kuvvete ve ihtilâle müstenit bir inkılâp yaşamamıştır. Kommünizmi Cihan İnkılâbının bidayetinden beri Anadolu inkılâpçılarının doğru gören gözler ile tetkik ve tahlil edenler hâkim olsaydı Almanya'da Ispartakistler, Macaristan'da Bellakun belki inkılâbı yarıda bırakmak mecburiyetinde kalmazlardı.

Diğer cihetten şarkta, garpta ve cenupta imperyalist kuvvetlerle doğrudan doğruya temas hâlinde bulunan Anadolu orduları Cihan İnkılâbı namına en büyük, en acı, en fedakârane vazifeyi ifa etmektedirler. Bu ordular ve onları elinde tutan Anadolu hükûmeti olmasaydı, İstanbul'dan bütün Türkiye'nin menâbiini emperyalizme esir edebilecek fırtınalar kopar ve bu esaret Anadolu'sundan inkılâbın Kızıl Orduları'na Wrankel'den çok ağır mânialar ihdas etmek hususunda İngilizler çok bahtiyar olurdu.

Anadolu inkılâp hükûmeti bu itibar ile Cihan İnkılâbı'nı en tehlikeli bir geçidi üzerinde müdafaa ediyor demektir. Serî bir ihtilâl hevesile, serseri fikirler arkasında büyük sarsıntılar vücuda getirerek bu geçiti düşmana ve emperyalist dünyasına teslim etmek, cepheleri ve her türlü mukavemet teşkilâtını zaafa uğratarak inkılâbın ebedî düşmanlarına fırsatlar ihzar eylemek, kommünizmi hakikî ve samimî bir gâye olarak fikirleri, hisleri, kalpleri ve imanlariyle kabul eden inkılâpçıların cevaz verebileceği cinayetler değildir."

Kapitalizm komünizm propaganda mücadelesi[17]

Rusya'da Sovyet Hükûmeti meydana geldiğinden beri Avrupa kapitalizmi bir taraftan Rusya'nın üzerine irtica kuvvetleri sevk ederken, mürteci Generallerin birer müzir hayvan gibi Sovyet Rusyası islâhatına men'e çalışmalarına muavenet eylerken diğer taraftan da Avrupa ve Amerika'daki çalışan sınıfların gözlerini nûr-ı hakıkate karşı kapalı bulundurmak ve onlara altında ezildikleri zincîr-i esareti ehven-i şer göstermek için müthiş bir propaganda faaliyeti açmıştır. Üç senedenberi

---

17 **Yeni Dünya**, No: 70, 7 Kanunu evvel 336, Müdir-i Mes'ul ve Başmuharrir: Hakkı Behiç.

Avrupa matbuatını okuyan hemen hergün Sovyet idaresinin sukut etmek üzere bulunduğunu, ehâlinin yer yer isyan ettiklerinin falan yerlerde muvakkat Hükûmetler kurularak Sovyet idaresinin kovulduğunu, falan cephelerde Bolşeviklerin hezimet-i kahkariyeye uğradıklarını İlh. İlh. okur. Tabiî bu her gün neşrolunan haberler Rusya'da Bolşevizmin tekarrur edemiyeceği fikrini vermek içindir. Bittabi bu vâsi'i propagandanın muhtelif şekir ve nevileri vardır. Bazıları Bolşevizmin vahşetten başka bir şey olmadığını tekrar edip durur, birçok katliamlar vesaire uydurur. Bu haberler Fırkalarda alâkadar olmıyan ve hissiyatile yaşıyanları komünizmden nefret ettirmek içindir. Aynı maksatla icad olunmuş daha pek çok şeyler vardır. Bilfiil Rusya'nın ahvâlini gidip görmek kabil olmadığından ve bu maksatla gitmek istiyenlere burjuva Hükûmetlere ekser ahvalde müsaade etmediğinden yapılan propaganda bittabi birçok kimselerin üzerinde icray-i tesir eyler. Meselâ burjuva ve kapitalistler bir zamanda Rusya'da vesâti-i istihsâliye gibi kadınların da millîleştirildiğini neşir ve ilân etmişlerdi. Avrupa sosyalistleri Rusya'da tahkikat yaparak neticesini matbuatla neşredinceye kadar bu habere inananlar oldu ve hattâ bazı Kadın Cemiyetleri protestoda ettiler. Halbuki sonradan anlaşılacağı veçhile Rusya'da kadınlar millîleştirilmedikten maadâ kendilerine eskiden görmedikleri hörmet ibrâz edilmekte ve bilcümle hukuka mâlik olarak serbest bulunmaktadırlar. Meselâ izdivaç hususunda tıpkı bizde olduğu veçhile iki şahitle muvafakat-ı tarafeyn lâzımdır. Halbuki mesele böyle olduğu halde sırf eser-i gayz olarak kadınların millîleştirilmesi gibi propagandalar yapılmıştır.

Avrupa ve Amerika kapitalizmi kendisini ancak bu suretle tutubilmekte ve mevkiini muhafaza eylemektedir. Rusya'daki vaziyet-i hakikiye Avrupa ve Amerika'da anlaşıldığı gün Avrupa ve Amerika kapitalizminin ayağının altına karpuz kabuğu konmuş olacaktı. Şimdiki halde Rusya'nın etrafında câri olan müthiş abluka, Rusya'ya gitmek oradan çıkmak memnuüzeti kapitalizme meydanı serbest bırakmaktadır. Kapitalizm de bundan bilistifade her tarafta efkârı taglite çalışmaktadır. Bu propaganda mücadelesi üç seneden beri sürdüğü gibi vaziyet tenevvür edinceye kadar da devam edecektir. Kapitalizm Sovyet Rusyası aleyhinde efkâr-ı umumiyeyi ikna için milyonlar sarf

ediyor, çalışıp çabalıyor. Bir taraftan ona maddî vesaitle imhaya çalışırken diğer taraftan manevî vasıtalarla efkâr-ı umumiye nazarında sakat ettirmeye gayret ediyor. Meseleyi basitleştirirsek görürüz ki bütün bu koca mücadele şu iki nazariye arasında oluyor. Kapitalizm diyor ki: "Beşeriyetin ufak bir kısmının zevk ve safâ içinde yaşaması için geri kalanları felâket ve mahrumiyette kalmalıdır." Komünizm diyor ki: "Beşeriyetin ekseriyet-i azîmesini teşkil eden emekçi sınıflarının rahat etmesi ve hatta bütün beşeriyetin mes'ut olabilmesi için bir avuç tufeylînin zevk ü safası feda edilmelidir."

İşte bütün mesele bu iki noktanın etrafında dönüyor. Ekseriyet-i azîmayi esarette bulundurmak için kapitalizm yalan söylüyor, iftira ediyor, vicdanlar, gazeteler, satın alıyor efkâr-ı umumiyeyi uyutmağa çalışıyor ve Rusya ile serbest münasebâtı menederek hakikatin anlaşılmasına muhalefet ediyor. Bu suretle esirler dünyasını gaflet ve cehalet içinde saklıyor. Fakat tedricen onun bütün emeklerinin boşa gittiğini görüyoruz. Bütün memleketlerde her türlü yalancı propagandaya rağmen komünizm ilerliyor ve hakikat tedricen yayılıyor. Tam Türkçe dur-ı meselim dediği gibi "yalancının mumu yatsıya kadar yanar". Binaenaleyh "fikr"e karşı konulan bütün mânialardan hiçbir faide çıkmıyacak ve kapitalizm bütün sa'y ü gayretine rağmen mevki-i gasbını kayb edecektir. Kapitalizmin pek ziyade severek tekrar ettiği nakarattan biri de komünizmin kabili-i tatbik olmadığı ve Rusların üç sene zarfında faaliyet-i iktisadiyeyi yoluna koyamadıkları vesairedir. Hakkelinsaf düşünülerek Rusları dört senelik Cihan Harbi'nden sonra İhtilâl ile anarşiye dönmüş ve bütün teşkilât-ı sâbıkasını kayb etmiş bir memlekette komünizmi tatbıka başladıkları ve o andan itibaren Avrupa ve Amerika kapitalizmi tarafından bir dakika rahat bırakılmayarak üzerine hücum edildiği ve beş altı cephedeki milyonlarca ordularla mücadeleye mecbur oldukları ve bilhassa Bolşevizmi öldürmek istiyen kapitalizmin Rusya'ya karşı şiddetli bir abluka tatbiki ile her türlü münâsebât-ı iktisadiyeyi men etmiş bulunduğu nazar-i itibâre alınır ve bütün bu muhârebâta, bütün bu mahrumiyetlere rağmen Rusya'da maarif, yol iktisâdiyat vesairede yapılan islâhât inkâr edilmez ise komünizmin gayr-ı kabil-i tatbik olduğu değil, belki rahat bırakıldığı takdirde beşeriyete saadet getirecek bir nazariye olduğu meydana çıkar.

Şark ve Garp meselesi

Ankara'da basılan *Yeni Dünya*'nın 137'nci sayısında, İstanbul'dan gelen ikinci mektupta Doğu ve Batı meselesi ele alınmaktadır. Birinci mektupta bugün tutulacak yolun hangi siyaset yolu olması uygun olacağı ele alınmıştı. İkinci mektup, İstanbul çevresinde billurlaşan fikir akımlarından bahsetmektedir. Yazıyı, dilini sadeleştirerek alıyoruz:

Mütefekkir mahfillerde bugün belli başlı iki akım hâkim bulunuyor: 1) Batı ile anlaşmak, Batı'ya yanaşmak; 2) Doğu ile uzlaşıp birleşmek.

Bu iki fikri tutan her iki taraf birbirlerine kuvvetli sebepler, ihmal olunamayacak saikler gösteriyorlar.

Batı siyasetine taraftar olanlar diyorlar ki, zaten mağmur olmayan siyasetimiz, Anadolu Cihan Savaşı badiresiyle bütün harap oldu. Biz en âsûde ve en zinde zamanımızda bile Avrupa'ya, Avrupa sermayesine muhtaç idik. Şimdi bu ihtiyaç kat kat artmıştır.

Anadolu madenlerini işletmek, şimendüferlerini yapmak, ormanlarını verimli bir hâle getirmek, çiftçileri fenni bir sisteme sokmak; memleket içinde ihtiyaçlarımızı mümkün mertebe uygulayacak fabrikalar vücuda getirmek, suretiyle dirilebilir.Bunlar da fenle, sanatla, nihayet sermaye ile olur.

Doğu Devrimi insanlık için yararlıdır. Bunu tasdik ederiz. Ve bütün dünyaya yayılmasını da dileriz. Fakat bugün o Devrimi yapanlar da ister istemez tasdik ediyorlar ki iktisaden zayıftırlar ve Avrupa'dan vazgeçemiyeceklerdir.

Doğu siyasetini tutanlar buna şu yolda cevap veriyorlar. Diyorlar ki: Sözleriniz tamamiyle doğrudur. Memleketimiz bayındırlığa muhtaçtır.

Şimendüferlere, fabrikaya, ziraat için makineye, sanata, sermayeye ihtiyacımız vardı. Fakat iş bu ihtiyaçları, biz şimdiye kadar olacağı gibi, *zincirlerle bağlayıp esir hâline sokmayacak suretle yapmaktadır*. Yetmiş senedir Avrupa fennine, Avrupa sanatına, Avrupa sermayesine ihtiyaç gösteriyoruz. Sultan Hamit Devrinde, Meşrutiyet'ten sonra ise pek çok

müsaadelerde bulunduk, pek çok da çalıştık. Ne kazandık, sonuç neye vardı?

Avrupa bugün gene o Avrupa'dadır. Biz de değişmedik. Avrupa sermayesine muhtacız. Evet, lâkin bunu nasıl yapacağız?

Memleketimizde yol yapacağız, verimli bayındırlık işleri yürüteceğiz diye yine yüzde beş altı faizle milyonlar istikraz edeceksek, yüz milyonlarla liranın yükü altında kıvranan, ezilen zavallı Anadolu'nun üstüne fazla, hem de pek fazla bir yük daha yüklemiş oluruz ve işte o kadar... Çünkü Avrupa'dan her alınan imâr için alınmış ve fakat maâlesef hiçbir şey başarılamamıştır.

Yok bunu yapmayıpta Avrupa kapitalistlerine: Efendiler, memleketimiz mâden yönünden zengindir. Hammaddemiz de vardır. Geliniz bunları işletiniz ve bize fabrikalar yapınız. Geniş topraklarımız vardır. Geliniz oralarda çiftlikler kurunuz. Fenni çiftçilik yaparak topraklarımızı şenlendiriniz; diyeceksek Anadolu'nun bugünkü mücahedesi, bugün verdiği savaş artık anlamsız kalmış olmaz mı?

Avrupa ihtimâl yine bize milyonlarla lira ikraz eder, *fakat boynumuza bir zincir daha takmak için* eder. Avrupa kapitalistleri pek umulur ki, gelir içimizde fabrika ve çiftlik kurar. Fakat *bizi esir etmek, köle gibi kullanmak, bizim kanımızı emmek, bizim kanımızla kanlanıp canlanmak* için yaparlar.

Sizler diyorsunuz ki, biz Avrupa ile anlaşmada, ekonomik bağımsızlığımızı şart olarak ileri süreceğiz. Diyelim ki gümrüklerimize sahip olacağız ve istediğimiz mala, istediğimiz gümrüğü koyacağız.

Fakat biraz iyice düşününce tastik olunur ki, bunun da memleket için hiç faydası yoktur. Belki zararlıdır da. Bizim Avrupa endüstrisiyle rekabete girmiş hangi fabrikamız, hangi işimiz vardır. Gümrükler Cihan Savaşı'nın ilk yılından itibaren *pahalılık altında yıkılıp biten fakir halkı beyhude ezmekten, memleketin içinde aç ve çıplak, çoğaltmaktan başka neye yarar?*

Memleketimize Avrupa'dan makine getirmek, bize sanat ve fayda getirmek, demek olsaydı, özellikle Cihan Savaşı'nın ilk yıllarında Almanya'dan getirtilen milyonlarca kuruşluk ziraat makineleri, o mutluluğu kısmen de olsa bize sağlardı. Ne yazık ki Almanya'ya milyonlar gitmiş, gelen makineler yığın yığın kalmış, paslanmış, çürümüştür.

Bizler, bilâkis *ekonomik bağımsızlık ve selâmetimizi, Doğuda, Doğu Devriminde Doğu Devrimiyle anlaşmada ve kaynaşmada buluyoruz.*

Evet bugün Rusya ekonomik bakımdan zayıftır. Fakat *bu zayıflık Devrim için bir tehlike teşkil edecek bir mahiyette değildir.* Sovyet Hükümeti, Avrupa ile âkil ve akla uygun bir müzakerededir. Pek umulur ki bizim için de imtisâl örneği olacak bir sonuca varılabilir.

Müzakerenin esasını, tarzını bu günkü derecesini bilmiyoruz. Bildiğimiz şudur ki Avrupa'nın sanatı, endüstri ürünleri varsa, Doğu'nun da hammaddesi ve Avrupa emtiasının şiddetle muhtaç olduğ revaç için yeter pazarları vardır. Başka bir deyişle bizim onlara ihtiyacımız bir, onların bize ihtiyacı ikidir.

Şu da ayrıca düşünülmek gerekir: Dünya ekonomik bakımdan zayıfsa, acaba Batı ekonomi bakımından genişlemiş ve kemale ermiş midir?

Yine, Avrupa gazeteleri yana yakıla bizlere haber veriyor ki, Batı da ekonomi bakımından bunalım içindedir. İngiltere'de ikimilyon beşyüzbin işçi, işsizdir. Amerika'da işsizler, işçinin yüzde yirmibeşini meydana getiriyor. İngiliz siyaset adamları bugün en çok ekonomi ile uğraşmaktadırlar. Avrupa ileri gelenlerinden birçoğu Avrupa'nın ekonomi bakımından çöküşe doğru yuvarlanmakta olduğunu, her sırası geldikçe ilân eylemişlerdir.

Demek ki, Doğu ekonomisi zayıfsa, Batı ekonomisi de bunalım içindedir.

Bir de Batı'yı eski Batı gözlüğü ile görmemeliyiz. Düşünmeliyiz ki Batı manzumesinde, Avusturya ve Almanya sarsıntısından, Doğu ile açılmış önemli bir gedik vardır.

Almanya büyük endüstrisini hammaddeden yoksun bırakmak isteyen İtilâf Hükûmetleri Alman sanatının muhtaç olduğu hammaddeyi Doğu'dan alıp, sanat feyizlerini Doğu'ya dökülebileceğini de zannederiz artık anlamış bulunuyorlar.

Rusların ne düşündüğünü, ne yapmak istediğini bilmiyoruz. Lâkin şuna inanıyoruz ki, Avrupa'da bunalmış halde bulunan Almanya ile yapılacak ekonomik bir anlaşma Doğu'yu ekonomik güçsüzlükten mükemmelen kurtarabilir.

Batı politikasını uygun bulanlar yine diyorlar ki:

Rusya ile velev dostluk ve anlaşma olsun, gerçekleştirilecek bir ya-

kınlaşma bizi ergeç Komünizme doğru sürükleyecektir. Komünizm ise bizim için iki bakımdan uygulanamaz. Bir kere bizde sınıflar mücadelesi denilen sosyal tezat yoktur. İkincisi, komünizm bazı amaçlariyle bizim için dinî esaslarımızla çatışıyor: Kısaca komünizm bizde yaşayamaz.

Doğu siyasetini tutanlar buna şöyle karşılık veriyorlar ve diyorlar ki:

Rusya ile siyasî, iktisadî bir yakınlaşmanın bizi, istemiyerek komünizme kaydıracağı iddiası dayanağı olmıyan, senedsiz bir dâvâdır. *Komünizm, felsefi ve içtimai bir meslektir. İçimizde bu sosyal mesleğe katılanlar var, karşıt olanlar var. Her iki taraf ilmi tartışmalarla, incelemelerle, pratik alanda araştırmalara girişirler. Kamuoyu ki -daima yanılmaz bir gerçek bulucu ve eleştiricidir- hâkimlik görevini yapar.*

Şüphesiz ki sonuç doğru çıkacaktır. *Komünizm yaşamaz sözü ile yaşatılmaz iddiası ise başka başka şeylerdir ve zaman meselesidir.*

Bizde sınıflar yok diyorsunuz. Var:

(1) Kanunî ve resmî zâlimler ve müstevliler;

(2) Mütegallibe ve karaborsacılar;

(3) Görenek düşkünleri, gericiler. Bu sınıfların altında halk dediğimiz büyük ve pek zavallı diğer bir sınıf var ki bizde "*proletarya*" ve bizim deyişimizle fukaray-ı kâsibe işte bunlardır.

Halkımız Tanzimat'ın gayrimeşrû veledi olan idare biçiminden ve bu idare biçimi sayesinde proletaryanın yani fukaray-ı kâsibenin başına çullanan bir kısım zâlim kişilerden senelerden beri yaka silkiyorlar. Ve her ne bahasına olursa olsun bunların elinden kurtulmak istiyorlar. Aksini hangimiz iddia edebiliriz.

Yine hangimiz iddia edebiliriz ki, zavallı köylülerimiz ve zavallı halkımız köylerde ve her kasabada, her şehirde sivrilmiş birkaç ağanın, beş on beyin, efendinin kölesi, uşağı derekesinde değildirler.

Sanır mısınız ki, köylüler proletarya yani fukaray-ı kâsibemiz vergi rüspeti destekleriyle memleket hesabına hükûmet işlerine tırmanmış, azılı, tırnaklı beylerin, efendilerin şerafet ve izzet hûzurunda patronlar karşısındaki işçiden ziyade zebûn ve kahrolmuş bulunmuyorlar.

Demek ki bizde sınıflar vardır; ve muhakkak ki, bir ezilen, korunmak,

kurtulmak isteyen bir kahrolunuş ve zulüm görmüş çoğunluk vardır. Ne yazık ki vardır ve pek çoktur.

Komünizmin dinî esaslarımızla uyuşamayacağı esasını, ilmî incelemelerle uğraşan düşünürlerin ağzından hiç işitmemişizdir. Bu gibi iddialar hep, komünizmi baskı ve zorbalıkları için, amansız bir cellât gibi gören kimselerin uydurmalarıdır.

Bugün Rusya'da komünizm var. Aynı zamanda İslâm hükümetlerinde olduğu gibi ibadetlerini yapan milyonlarca Müslüman da var; din uleması da var. Müslümanlar dinlerini koruyorlar, sürdürüyorlar. Komünizm buna engel olmuyor.

Arif Oruç

Ankara'da yayımlanan *Yeni Dünya* gazetesinde Arif Oruç'un da başyazıları çıkıyordu. Bunlardan bir örnek veriyoruz.[18]

Yazının diline ve üslûbuna dokunmadan aynen sunuyoruz:

Vaziyetten İstifade

Acaba, dikkat ediliyor mu? Münhasıran şu son günlerin vaziyeti, bizi pek ziyade alâkadar edecek bir şekildedir. Şarkta ve garpta hâdis olan vekayi zannediyoruz ki Anadolu İnkılâbımız için büyük, hatta lüzumundan pek büyük ve pek beliğ meâne ihtiva eylemektedir.

Şüphesiz her inkilâbın âmilleri vardır. Hiçbir şey yoktur ki dünyada kendi kendine hâsıl oluversin, mantar-âsâ meydana çıkıversin. Bu böyledir, ve kâzâ ve kader nazariyelerine munkad olacak zamanlarda değiliz. Kaza da, kader de, her şey tesadüf ile, ve bilhassa "vasıta" ile, istenilen şekilde tecelli eder, ettirilir. Bunun hilâfını iddia edenler, daima aldananlar ve daima da kendilerini aldatanlardır. Hassaten bizler gibi, cebren ve yumruklarımızla kazandığımız inkilâbı, sonuna kadar idame ettirmeye vakf-ı âmâl ve hasr-ı vücut eyleyen, genç inkılâpçı ânâsır için, kendi mevcudiyeti ve necatımızı temin etmek ne kadar mecburi bir şey ise hariçle alâkadar olmak da o derece farz-ı kifâye ve hatta farz-

18 **Seyyare Yeni Dünya.** Cumartesinden mağda hergün neşrolunur. Türkiye Komünist gazetesidir. Sahib–i imtiyaz Arif Oruç. Müdir-i Mesul ve Başmuharrir Hakkı Behiç. No: 80 (20 Kanunuevvel 336)

ı ayındır. Siyasî cereyanlar, bir fırtına, bir sel ve daha doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bir "tâun" gibidir. Gelir, geçer. Sel gider kum kalır. Fakat, o siyasetin geçtiği yerlerde vahim ve muharrip izler bırakmasını kâfi tedabir ittihazına çalışmak da gene bizlere tereddüf eden vezayif-i mühimmeden mâdût değil midir?

Önümüzde büyük bir tarih var. Fransa İhtilâl-i Kebiri, Rus İnkılâbı, Anadolu İnkılâbı ve işte gözümüzün önünde alevriz-i iştiâl olmakta bulunan Yunanistan ahval-i dahiliyesi, bizim için ceryan eden vukuâtı, tarihin gösterdiği izler üzerinde arayıp bulmak çok doğru, çok müsip bir şey olacaktır. Anadolu'nun istiklâl dâvâsı, Fransa'nın Hukuk-u Beşer Beyannamesi'ne benzemez. Fransa'nın o günkü vaziyetiyle bedbaht Anadolu'nun bugünkü mücadelesi arasında "güh-i kaf" kadar farklar vardır.

Biz mazlûmlar, biz kimsesizler, şüphesiz yalnız istiklâl için değil, insanî haklarımızın istirdadı için uğraşıp savaşıyoruz. Şark cephesinde ihraz edilen muvaffakiyat elyevm Avrupa'yı fena halde sarsalamıştır. Diğer cephelerde dahi vaziyetimiz o kadar mükemmeldir ki meselâ, Yunanistan ahvâli, bizim için muazzam muvaffakiyet temin ve ümitleri ihzâr etmiş bulunmuyor mu? Zaten kin ile ihtiras ile hareket eden ferdlerin, mensup oldukları cemiyetlere meşum bir surette fenalıkları dokunduğunu isbata hâcet yoktur, karşımızda bir Yunanistan var ki, dahili iki fırka yüzünden bugünkü vaziyete düşmüştür. Yarın için ise, bir "megalo idea" memleketin ve muhitin nasıl bir girdibâta savrulacağını, vekâyi daha ziyade irâ edecektir. Zaman öyle bir zamandır ki, bugünün siyasetini, yarına bırakılmayı hiçbir vakit muvafık göremez, tecviz edemez.

Elyevm bu Yunanistan meselesi bütün emellerine muvaffak olması zımnında, Anadolu'ya bizzat kefâlet etmektedir. İtilâf Devletlerinin (Sevr) muahedesini kat'iyen tâdil edeceklerini ilân eyleyip durmaları, bizden ziyade Yunanistan'ı tehdit mahiyetini mütezammındır. Halbuki Yunanistan vaziyeti bugün çoktan emrivâki hâline girmiş değil midir? O muhite o palikaryalar memleketine artık tehdit değil hiçbir şey kâr edemez. Edemiyecektir.

Vekayi süratle inkişâf ediyor. Hergün yeni yeni siyasetler, yeni tahavvülât müvacehesinde bulunuyoruz. İstanbul'da şahsi kin ve intikam

politikası takip ettiği için, zavallı İstanbul'u bir mevcudiyet-i mevhume derekesine indiren Ferid'ten sonra Venizelos'un aynı âkibete dûçar olması, elbette bir emritabii ve muhakkak idi. Nitekim öyle de olmadı mı?

Bütün bunlara mukabil, Anadolu'nun hâlihazırdaki vaziyeti ne kadar muazzamdır. Ne kadar mucib-i inşirahtır. Bundan anlaşılıyor ki, Anadolu her şeyden ziyade bütün mevcudiyeti, bütün varlığı ile müttehit bir kitle hâlinde bulunduğu için, Avrupa'ya dolayısile Yunanlılara karşı en sağlam bir mevkidedir. Hatta, o kadar ileriye giderek söyliyebiliriz ki elyevm vaziyet hiçbir zaman için bize o derece müsait bulunmuş değildi.

Bu Rabbanî mûcizeden başka ne suretle tevil olunabilir? Bizim, İstanbul'la veyahut her ne suretle teminat ve teshilât vâdedilirse edilsin, İngiltere ile itilâf etmekliğimiz imkân ve ihtimali var mıdır? Şek götürmez ki, bu ihtimâl mevcut değil, mefrûz bile olamaz. Şu halde bizim yapacağımız pek bâriz olarak bir nokta tecemmü ve tecelli eylemektedir. -Vaziyetten derhal istifade etmek.-

Vaziyetten istifade etmek, evet. Bu çok dürüst ve mâkûl bir harekettir. Bunu bizim gibi bütün Millet de tastik ve tasvip etmez mi? Zaten isteyip beklenilen dahi bu değil midir?

Burada, şimdiye kadar tehassül ve tehaddüs eden vaziyetten istifade edememiş olduğumuz anlaşılmasın. Biz, bilâkis mevkiimizin nezaket ve ehemmiyetini her zaman için takdir edenlerden bulunduk. Böyle olmasaydı, bütün muvaffakiyetlerimiz bizi bu fevkâlâde vaziyete ithal edebilir miydi?

Biz hani, bir muhtıra kabilinden söylemek istiyoruz da... Düşman âciz bir mevkidedir.

O, varlığını daha doğrusu Avrupa nezdindeki muvazene-i siyasetini tırmanmak istediği cephelerdeki sebâtile tesis etmeye çalışmaktadır. Küçük bir darbe, pek de bilemeyiz ama, o muvazeneti altüst edemez mi?

Kısm-ı mahsusumuzda, Tayınis'ten iktibasla nakleylediğimiz mühim bir makâle var. Öyle mühimdir, ehemdir. Yunan vaziyetinin karışıklığı dolayısiyle, muktel-ü şuur olan Avrupa İngiliz siyasetini pek güzel gösteriyor.

Nim resmî (taymis)[19] mezkûr fıkralar ile ne kadar telâş ediyor? Ne kadar sızlanıyor? Biz, o mutalâatı bir kayd-ı mahsusa ibtinaen sütunlarımıza geçirmiş bulunduk. Tâ ki, vaziyetimiz, Yunan vaziyeti, İngiliz endişesi tahakkuk eylemiş bulunsun. Fena yapmadık herhalde, her neyse; yine samimiyetle söyliyelim ki, iyi muhakeme, iyi kanâatler ile hareket edersek, Anadolu son zarda da düşeş atacaktır. Atabilecektir. Tekrar etmeye hâcet var mı? İnkılâplarda bazan da maslahat inkılâpçı gibi değil, ince bir deha ile tedvir-i siyaset etmeyi kabul ve icap ettirir. Bizim ise bu cihetin icabedenlerde bulunduğuna lüzumundan pek fazla itikadımız, hatta imanımız dahi vardır. Bunun için endişe etmek istemiyoruz.

Vesika Öyle Değil, Böyle Olur!
Hiyanet Vesikaları

Arif Oruç, millî mücadeleye kundak sokmak için Eskişehir işçilerini kıyam ve isyana teşvik etmişti.

Arif Oruç ve hempalarının millî mücadelenin en tehlikeli anlarında Eskişehir halkını Bolşevikliğe, kıyam ve isyana teşvik için neşrettikleri beyanname:

Dünkü nüshamızda Çerkes Ethem isyanı hakkında 1921 senesinde B.M. Meclisi'nde Gazi Hz. tarafından verilen izahatı zabıt ceridelerinden naklen kaydetmiş ve Ethem'in uşakları Arif Oruç ve hempaları tarafından tertip ve tabedilen bir beyannameden de bahsederek bunun aynen neşredeceğimizi yazmıştık. Hükûmet ve millet Çerkes Ethem ve Yunanlıları tedip ile uğraşırken, onun uşakları da halkı ve orduyu izlâl ve isyana teşvik ile meşgul oluyor ve memleket içinde daimî bir anarşinin idamesi için ne kadar hiyanet ve ihanet yapmak lâzımsa yapmaktan çekinmiyorlardı. Bu adamlar Çerkes Ethem'in isyanı sırasında, Büyük Reisimizin buyurdukları gibi, Bolşeviklere bu memleket içinde bir feveran, bir inkılâp, bir ihtilât yapmak imânı olduğu kanatini

---

19 **Taymis**'in bu önemli makâlesi Yunanistan'ın beklenilmeyen hareketi muahedenin tâdilini kaçınılmaz bir hâle koymuştur diyordu.

verdirmek istediler. Bunun içindir ki, gönderdikleri memur-u mahsuslarla bir beyanname yazdılar. Evvelâ, Eskişehir'de bulunan ameleyi isyan ettirmek istiyorlardı. O ameleye hitaben bir beyanname yazdılar, tabettiler.

"İşte millet, düşmanın taarruzlarını ve Çerkes Ethem'in isyanını bastırmakla uğraşırken Arif Oruç'ların neşrettikleri bir beyannam ile, şu suretle Eskişehir işçilerini isyana ve kıyama sevkediyorlardı:

Eskişehir işçilerine

"Amele... Köylü":

Senelerdenberi dünyayı her taraftan saran kapitalist zinciri, bugün Rusya fukarayı kâsibesinin, parçalayıcı bir darbesile kopup, mahvolunurken, Şark ve Garbin bütün mazlum ve masum, işçi ve köylü halk kütleleri yeni bir hayata nail olmağa susamış, kıyam ediyorlar.

Ey işçi arkadaşlar. Ey dünyanın daima çalışan ve daima aç ve yoksul kalan namuskâr insanları...

Bugün Şarkta doğan yeni güneş sizin sararan namuslu alınlarınıza renk ve hayat vermek için çalışıyor, çalışacak, muvaffak oluyor ve elbette muvaffak olacak.

Ey Eskişehir işçileri...

Dünyanın her tarafında her güneşin nurundan istifadeye koşan işçi ve köylüye mâni olmak istiyen kirli eller vardır. Ve her yerde bu kirli eller daima atıl ve mazarattan sakıt bir hale getirilmiştir.

Bunu yapan sizin Şark ve Garp'teki işçi ve köylü arkadaşlarınızdır.

Bugün bu cereyanın gayesi şu veya bu milletin istifadesine hadim olmak değildir. Bunun garez ve hedefi dünyayı kendilerine yemlik ittihaz eden kara devleri ezmek ve dünyayı dünya, insanları insan demektir.

Binaenaleyh bugün size de düşen vazife bu cereyana tabi olmak ve bir an evvel Bolşevizmin nurlu güneşinden solgun ovalarımızı, sararan benizlerimizi, sönmek üzere olan hanümanlarımızı, tahsilsiz kalan çocuklarımızı, aç ve yoksul kalan arkadaşlarımızı kurtarmak ve diriltmek için çalışmaktır.

Haydi arkadaşlar haydi, işçi ve köylüler, diriliniz ve deyiniz ki biz de Bolşevizmin insanî esaslarını memleketimizde görmek istiyoruz.

Haydi arkadaşlar haydi."

Yunus Nadi, Bildiriyi sunduktan sonra şunları ekliyor:

"Beyanname, çok sarih ve o kadar da fecidir. Arif Oruç ve hempaları tam düşmanla ve Çerkes Ethem'le mücadele ettikleri bir sırada millî kuvvetleri, arkadan vurmak için Eskişehirlileri isyana, kıyama teşvik ediyorlardı. Fakat, asıl dikkate şayan olan Arif Oruç'un hiç değişmemiş olmasıdır. Bugün İşçi ve Çiftçi Fırkası'nı tesise çalışan Arif Oruç, millî mücadele esnasında Bolşeviklik ilânına çalışan Arif Oruç'un ta kendisidir. O zaman neşrettikleri beyannamede "Şarkta doğan yeni güneş"ten bahseden Arif Oruç şimdi de, kendisinin ve hempalarının eseri olan İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın doğuşundan bahsederken "Yarın" pançavrasının Cumartesi 6 Haziran 1921 tarih ve 523 numaralı nüshasında yeni bir güneşin doğduğunu gösteren kocaman resimler neşrediyordu. Mayası vatana hiyanetle yoğrulmuş olan serserinin değişmesine hiç imkân mı vardı?"

Yarın da başka bir vesika

Fakat bu vesikadan daha kuvvetli daha müthiş bir vesika daha vardır.

Yarınki nüshamızda da vatan haini, Arif Oruç'ların gene Çerkes Ethem'in kuvvetini tezyid için 1920 senesinde Eskişehir'de gizlice neşrettikleri risaleden bahsedeceğiz. Bu risale ve beyannamede Mustafa Kemal Hükümeti için bu hükûmetin halk için İngiliz siyasetine alet olan Hürriyet ve İtilâfçılardan hiç farkı olmıyan ve fakat hükûmetle hiçbir alâkaları olmadıklarını resmen ilân ettiklerini okuduğunuz zaman Arif Oruç serserisinin ne mal'un bir memleket düşmanı olduğunu bir daha hayretle, ibretle ve dehşetle göreceksiniz!"

* * *

Yunus Nadi (Abalıoğlu) 28 Temmuz 1931 tarihli *Cumhuriyet*'te, ikinci bir belge daha sunmuştu.

"Bu da ikinci vesika!"

Gazi ile millî hükûmet için:

"İtilâfçılardan hiç farkı olmıyan" diyen adam!

Bu adam Arif Oruç'tur.

Arif Oruç ile arkadaşlarını Eskişehir'de gizlice neşrettikleri ve Gazi Hz.'nin riyasetindeki millî hükûmetin Hürriyet ve İtilâfçılardan hiç farkı olmıyan mağfil bir idare olunduğunu söylemek küstahlığını ve hiyanetini gösterdikleri beyannameden iki sahife:

Arif Oruç'un cephede, memleketin hayat ve mematı mevzuu bahsolurken, Eskişehir halkını isyan ve kıyama teşvik eden beyannamesini dün neşretmiş ve bugün de diğer bir vesikayı neşredeceğimizi söylemiştik. Türkiye Komünist Partisi Merkez-i Umumîsi namına Ankara'da yazılmış gösterilen bu vesika, Eskişehir'de Arif Oruç ve Şerif Manatof tarafından, sırf Çerkes Ethem'e yardım maksadile gizlice tabı ve teşredilmiştir. Bu vesikayı bu adamların matbaasında bastırıp yakalamış olanlar bugün de meydandadırlar. Hatta neşrettiğimiz vesika Eskişehir'de bizzat bu serserilerin matbaalarında yakalanmış olan binlerce nüshadan bir tanesidir, ve bu suretle tamamen ve kat'iyyen mevsuktur.

Arif Oruç'un ne müthiş bir vatan haini olduğunu anlamak için bu vesikanın Gazi ve Milli kuvvetler hakkındaki sözlerini okumak kifayet eder.

Arif Oruç ile hempaları Gazi'nin riyasetindeki millî idare hakkında "burjuva elinde bulunan ve hükûmette iğfal siyasetini elinden bırakmadı." dedikten sonra "Türkiye Komünist Partisi için, bir tarafta İngiliz siyasetine alet olan Hürriyet ve İtilâfçılar, diğer tarafta halk için onlardan hiç farkı olmıyan ve fakat maske ile meydana çıkan eski İttihatçılar olduğuna kanaat ve bu kanaati resmen ilân ve her iki hükûmetle hiçbir alâkası olmadığını beyan eder" diyorlar.

Bu suretle Arif Oruç ve arkadaşları, Gazi ile millî hükûmet için "İtilâfçılardan hiç farkı olmıyan" tabirini kullanmak gibi bir denaette irtikâbından çekinmemişlerdir. Arif Oruç, bir defa değil bin defa bir vatan hainidir. Memleketi Çerkes Ethem'le beraber Yunanlılara satan, bu maksadın temini için her mel'aneti mubah gören, vatan ve milleti anarşiye, komünistliğe ve bittabi arkasından esaret ve ölüme sürüklemeğe çalışan bir mel'un.

Arif Oruç'un mahiyetini meydana çıkaran bu beyannameyi aynen dercediyoruz. Muhterem kariler okuyunuz ve ibret alınız:

Yunan baykuşları

Ankara'da yayımlanan *Yeni Dünya* yazarlarının en genci Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu). Bu gazetede yayımlanan Trakya'da Yunan Baykuşları başlıklı bir yazısını, diline ve üslûbuna dokunmadan aktarıyoruz.[20]

"Uzun senelerin kan ve ateşle yoğurduğu Trakya, bugün tarihinin en kara ve en feci dakikalarını yaşıyor. Dünyanın en bedbaht bir İslâm kitlesi bugün orada, benliğinin derinliklerinden vurulmuş inliyor. Ve bu yaralı kitle üzerinde Yunan parasile öten Venizelos baykuşları yürekler delici haykırışlarla güzel Trakya'nın yeşil ve zümrütlü muhitini Türk ve İslâm harsına veda ettirmeğe çalışıyor. Zavallı Trakya...

Ferit melûnun rezil bir hud'ası, Trakya'yı kendisi için çarpışan fedâkar evlatlarının kolları arasından kopardı, aldı ve İstanbul'da çıkan birkaç paçavranın takdirkâr hezeyanları arasında, Venizelos'un zulüm ve kadrile dolu Yunan çukuruna fırlattı... Attı.

Venizelos siyasetinin senelerce arkasından koşmağa emel, Yunan altınlarile her türlü âli düşünce ve hislerden uzaklaşan üç beş sefilin deni ihtiraslarile tatmin edildikten sonra, öldürülecek bir milliyet duygusu, zehirlenecek genç dimâlar kalmıştı. Ve Damat Ferid'in Bâbıâli'si mevkiini, daha derinden bir alçağa (Neyir Mustafa) nın (Temin) nine terketti. Trakya'nın feci âkibetini takip eden üç dört aydan beri, bu (temin) herhalde deruhte ettiği melûn vazifeyi tam mânâsile ifaya çalıştığına efendilerini cidden temin etmiştir. Bize pek yakın olduğunu zannettiğimiz sütunlarına göz gezdirdiğiniz zaman zavallı Türkçemizin Türklüğe en mühlik bir darbe vurmak, Türk ve İslâm harsını yıkmak için bir vasıta ittihaz edildiğini görür, anlar ve ağlarsınız.

Son günlerde elimize geçen bir nüshasının fuzelâdan bir müftü efendi tarafından yazıldığı bildirilen başmâkâlesinde, Müslüman müntehipleri, Müslümanlığın yeryüzünden kalkmasını yegane hedef ittihaz eden

---

20 **Yeni Dünya** No: 71, 12 Kânunuevvel 336. Müdir-i mesûl ve başmuharrir Hakkı Behiç. İdarehanesi Ankara Komünist Fırkası Merkez-i Umumisinde (Yeni Dünya) Matbaası. Türkiye Komünist Gazetesidir.

bir hizbin lehine rey vermeye dâvet ederken şu satırları yazıyor: 'Yalnız bizim Müslüman olmaklığımız, ve menâfiimiz itibariyle intihabâtâ iştirak şitap etmekliğimiz icapetmez. Bunu Yunan Hükümeti âdilemiz ve bilhassa Başvekilimiz hazretleri şiddetle arzu eder. (Temin) menafi-i İslâmiyeye hâdim (!!) olmakla beraber artık hür bir Devlet'e ve ehalinin reyine müstenit bir Hükümet'e (!) ait olduğumuzu beyan etmeyi de bir vazife bilir.'

Zavallı Trakya! Kucağında büyüttüğün bir alçağın öz ana lisanınla çıkardığı bir Yunan paçavrasında sana hitabeden bu kirli satırlar, seni, senin hâlâsın için çalışanlardan ümitsizlendirmesin!...

Aynı paçavranın da (Ali Necip) imzalı bir vatansızın otuzaltı punto ile (Mühendis Mösyö Aleksanduros Antonyadis) serlevhasını taşıyan bir mâkâlesinde İslâm Trakya'nın İslâm menafiini âdil (!) Yunan Meclis-i Meb'usanında müdafaa için, bize (Eterya) Cemiyetinin en müthiş darbelerini vuran bir Yunan liberali, yani bir Türk ve İslâm imhâgeri bünye-i şahsiyesi Trakya'nın âb ve nâniyle perverde olmuş, zerrat-i içtimaiyesi bu iklim-i pâkin mehasin-i fıtriyesinden terakküp etmiş" denilerek tavsiye edilmektedir. Şeriat kisvesi altında eski bir İslâm diyarının mütenâ mâbetlerinde Türk ve İslâm'ın engarazkâr ve doymak bilmez düşmanlarına mazlumların Allah'ından sıhhat ve âfiyet temenni ve niyaz edecek satılmış müftüler bulan Venizelos'un Edirne'de tüneyen baykuşu yine aynı sütunlarda 'Saktoris beyefendi hazretleri' kelimeleriyle böbürlendiriliyor ve Maâlkara'nın gâvur müftüsü de nasıl imhakâr bir siyasetin zahiren okşayıcı bir lütfuna mazhar olduğunu anlamak istemeksizin, (Temin)e dercettirdiği bir teşekkürnâmede hükümet-i metbuasının Vali-i Umumisi (Saktoris)e Maâlkara'yı terifleriyle bilhassa İslâmlar hakkında buyurdukları lütûf ve âtıfattan dolayı bütün islâmların minettarlıklarını" arzediyor. Zavallı İslâmiyet..

Hâmit beyzâde Hâmit namındaki bir (Venizelos) taraftarı namzet, hiç milli hâyha hissetmeksizin neşrettiği bir beyannamede 'Venizelos grubuna rey vermekle reis-i muhterem Mösyö (Eleftiriyos Venizelos)ın dâhili ve hâriçi siyaset-i umumiyesini de tensibettiğinizi isbat ederek Devlet-i metbuamızın müttefikleri bulunan Düvel-i Muazzama-i âdile ile beraber müştereken mâhlû Kralın sandâli–i hükümete gelmesine mâni olursunuz' diyor.

Patrikhanenin ufak bir tenbihi yediyüz senelik Türk tebaası Rumlar'ı umumiyetle intihabâta iştirakten menettiği halde, iki günlük Yunan tebaası Trakya (bey)leri hasis menfaatler uğruna, benlik, hars ve mefkûrelerinden derhal tecerrüt ederek Atina sarayının en sâdık ve hulûskâr bendeleri oluyorlar.

Türk'ün tarihi şimdiye kadar milli izzetinefis nâmına böyle bir leke görmemişti. Ve görmez de.

Bereket versin ki intihabât neticesinde (Temin)ciler memleketi terke ve firâra mecbur kalmıştır. Trakya İslâmları bütün bu dalaveralara kulak asmamışlardır. Zavallı Trakya köylüsü! Hayatın, nâmusun, milli duygun bugün yok edilmek, ortadan kaldırılmak isteniliyor...

Fakat unutma ki, Avrupa'nın mülevves muhitinden uzakta için için yanan namuskâr ve ihtirassız bir ateş var!

Ve Kirye (Eleftiriyos Venizelos) değil yalnız ve yalnız halâskâr ateşledir ki sana vadedilen refah ve saadeti vermek için çalışıyor, çalışacak ve muvaffak oluyor, elbette muvaffak olacak...

Trakya... Trakya... Ey benim derinden hıçkıran anayurdum!

Göğsünü ta Asya'nın kardeş memleketlerine kadar salan Anadolu azmi yakında sana da hür bir hayat, serbest bir inkişaf verecek, Kars'ta İngiliz kapitalizmini tekmeleyen evlâtların boynuna takılan zillet, esaret zincirlerini kıracak... ve kızıl ruh, solan ovalarına neşe, sevinç serpecek!"

Tevfik Rüştü'ye göre sosyal sınıflar ve Türkiye'nin yapısı

Millî Kurtuluş Savaşı yıllarında, Ankara, henüz gideceği yolu çizmemişti; tam anlamıyla bocalıyor ve bu yolu arıyordu. Dr. Tevfik Rüştü'nün, *Yeni Dünya* Gazetesinde[21] yayımladığı bir başyazıya "Ankara'nın Yolu" başlığını uygun bulması bundandı. Memleketin gideceği

---

21 **Yeni Dünya** No: 168 (14 Şubat 1338). Aynı sayıda, bir "ilmi tefrika" Ankara'nın mazisine ve Ahiler'e ayrılmıştı. Bu yazıda, Ankara'nın tarihte büyük olaylara, önemli Devrimlere, çok dikkate değer toplum kımıldanışlarına tanık olduğu söyleniyor; Ankara'da Ahiler zamanına ait bir tarih faslı olduğu, fakat bu faslın karanlıklar içinde kaldığı belirtiliyordu: "Ahiler Kimdir? Sosyal organizasyonları nasıldır? Nereden nasıl gelmişler, maksat ve gayeleri neymiş? Bunların hepsi de tarih sahifelerinde meçhul kalmıştır. Şurası muhakkaktır ki, Ahiler isminde bir cemaat veyahut bir sosyal tarikat sâlikleri yıllarca buraları bir faaliyet merkezi yapmış, birçok vekayi görmüş geçirmişti. Ahiler, sonradan, dağılışlarını hızlandıran birtakım tarihi sebeplerin ve faktörlerin eklenmesiyle çöküp gitmiş bir sosyal varlığa, esaslı ve önemli bir teşkilata malik idiler."

yolu, bize ancak Sosyal Yapısı ve Sınıf Durumu gösterebilirdi. Tevfik Rüştü'nün de nazariyeci görev yüklenen aydın davranışlarıyla yapmak istediği bundan başka bir şey değildi.

Türkiye'nin izleyeceği yolu, bünyesi ve hadiseler çizmiştir. Ona aykırı her teşebbüs kısırlığa, başarısızlığa mahkûmdur. Şimdiye kadar birçok misalleri görüldüğü gibi, her şeyden önce bünyemizi, sosyal ve ekonomik yapımızı ve sonra da olayları, cümleyi etkisi altında bulunduran cihan olaylarını teşrik ve tahlil etmek gerektirmektedir.

Bilinen en mütearifedir ki, gerçeğe ve olaylara uymayan; en süslü, en göz alıcı cümlelerle ifade edilen en parlak ideallerin değeri, olsa olsa lâtif bir zaman konusu vayahut çok kudret gösterebildiği halde büyüleyici bir şiir olur.

Türkiye halkının çoğunluk ve azınlığının sosyal sınıflardan hangisine mensup olduğunu tayin edebilmek için, ilkin sınıf kavramlarından ne anladığımızı özet olarak bildirmek gerekir.

Hemen şu noktayı açıklayalım ki, sınıftan anladığımız, ne Hindistan'daki *Kast*'tır, ne de kılıç artıkları şurada burada istihaleye uğramış bir halde yaşayan derebeylik.

Bugünkü sosyal cidâl ve Devrimin matufu olan sınıfları doğuran nedir? İş bölümü biçiminde çalışan veya çalıştırılan halkı emek ürünlerinin dağıtılışındaki eşitsizlik.

Tevfik Rüştü'ye göre:

Sosyalistler için bu sınıf taksimi gayet basittir: Patronlar ve proleterler, yani mal sahipleriyle istihdam olunurlar. Daha başka bir deyişle: *gasp edenlerle emeğinin meyvesi gasp edilenler*. İşte, bu iki sınıfı savaş halinde gören ve bu savaşı ilân ve takviye eden komünistler, bu hali sermaye ile emeğin, kapital ile işin mücadelesi şeklinde tasvir ediyorlar. Ekonomistler ise en aşağı üç sınıf sayıyor. Onların da sınıfların bölünmesinde kabul ettikleri esas, *üretimin dağılış biçimidir*. Bir de, üretim bilfiil çalışıp çalışmadığına göre de kapitalistleri ikiye ayırıyorlar.

Tevfik Rüştü, işçi ve köylüye karşı ekonomistlerin iki ayrı sınıf saymak istedikleri bu mal sahiplerini daima müşterek görmektedir. Cihan Savaşı münasebetiyle, -diyor- harice karşı kurulduğu halde hâlâ sürdürülen İngiltere ve Fransa koalisyonları *kapital tarafından emekçilerin dileklerine karşı kurulan bir ittifak* değil de nedir? Biz,

sosyalistlerin bahis konusu etmek istedikleri bir üçüncü sınıfı, kapitalistlerin arasında değil, bunun tamamiyle aksine, *emeğinin meyvaları gaspedilenler* arasında buluyoruz. O da (*salariye*) denilen amele sınıfı ile köylüler. İşte bu iki kısım halkın her ikisi de, *kapitalistler* tarafından soyulmak hususundaki göze çarpan mazlûmiyet ve makhuriyette müşterektirler; yani her ikisi de zulüm altında inliyor ve eziliyor. Bununla beraber,menfaatlerde, her vakit ve her hususta tam ve tıpatıp iştirakleri olmuyor. Bunlardan başka, bir üçüncü sınıf halk daha vardır ki, o da, kendi emeği ile kendisi için kazanıp geçinen esnaftır. Bunların sayısı, gelişme akımı gereğince, gitgide azalmaktadır. Bunları, çalışma konularının aynı olmasına rağmen, çıkar ortaklığı bakımından, köylü arasına sokmak insanlığın gelişmesiyle, sınıfların hepsi ortadan kalkacak, silinip gidecektir. Kapitalizmin batışı ve sönüşü yaklaşmaktadır. Onun varlığını sürdürmesi *haksızlığın ve eşitsizliğin* ifadesidir. Biz, bugünkü durumu gözönünde tutarak düşündüğümüze göre, büyük arazi sahipleriyle kapitalistleri *birleşmiş tek bir sınıf* halinde görüyoruz. Bu hâkim sınıfın karşısında saf tutan esnaf ve köylü ile işçinin, her adımda birlik sağlaması ise sağlanmış değildir. Almanya ve İngiltere gibi endüstrisi çok ilerlemiş olan memleketlerde bu üçüncü sınıf söz konusu değildir. Oralardaki halkı, sosyalistlerin bölüşüne göre, yalnız iki sınıf olarak görmekte isabetsizlik yoktur. Lâkin, yeryüzündeki insanlar nazara alınınca; ve *insanlık savaşında her yığının omuzuna önemli roller düştüğü* de düşünülünce, kapitalistlerle çıkarları kesin olarak zıtlaşan –ve işçi ile uzlaştırılması ihtilâfı mucip çıkarları bulunan– bir *Köylü-esnaf sınıfının* varlığını inkâr kabil olmuyor ve olmamıştır. Nitekim, Sosyalist Devrimini yapan Rusya'daki değerli denemeler, bu hususun inkârı değil, ihmali de caiz olmadığını pratikte ispat etmiştir. Zaten, Karl Marx sınıflardaki bu üçlüğü, herkesten önce söyleyenlerdendi. Rusya inkılâpçıları da bugün fiilen tanımışlardır. Sınıflar arasındaki savaş mütalâ edilirken, onların iki veyahut üç olmasının önemi, elbette ki, pek büyüktür. Yeryüzünde, sınıflar arasındaki savaş her tarafa yayılmıştır; ve her sınıfın kazandığı zaferin etkisi uluslararası bir hareket düzenlenmesi ile kabildir. Oysa, bu çeşitli sınıfların camiası olan bugünkü Devletlerin münasebetlerinde bu husus nedir ki, "*Türkiye'nin yolunu çizerken, bize umumî şeylerden bahsediyorsun*"

diyecekler belki vardır. Bana bu soruyu soracak olan o bilmediğim insanlara şunu haber vermeliyim ki, muhtelif sınıfların camiası olan bugünkü Devletlerin bünyeleri henüz tıpatıp birbirine benzememektedir. Tuttukları yol da, hükûmet denilen idare aletinin, yönetme aracını elinde tutan sınıfın menfaatine tâbi olmak zaruretindedir.

Tevfik Rüştü, bundan sonra, Türkiye'nin sosyal sınıf yapısını tahlil ediyor:

Evvelce, hayat mücadelesini yaşama savaşını ifade eden şey rekabetti. Şimdi, sınıf mücadelesidir, sınıf savaşıdır. Rekabetin anlamı, *kapitalizmin* göründüğü son biçim itibariyle, çok değişmiş, hattâ, biraz mübalâğa ile söylemek gerekirse, kalmamıştır bile. Mesela, İngiltere, esaslı olarak iki muhtelif sınıftan ibaret. Halbuki, Türkiye'nin yapısında, İngiltere'de görülen ve aksine, orada bahis konusu bile olmıyan ve menfaatleri daha başka olan halk var.

Acaba, bize yolumuzu ve enternasyonal durumumuzu gösterecek olan nedir?

Tevfik Rüştü, soruyu şöyle cevaplandırıyor. Bu halkın mahiyeti açık açık anlatılmalıdır, diyor menfaatleri, çıkarları iyice belli olmalı ve bilinmelidir:

"İşte bu halkın tebyin-i mahiyeti ve tayin-i menafiidir ki, yolumuzu bize gösterecek ve beynelmilel vaziyetimizi izhar edecektir".

Tevfik Rüştü soruyor:

"O halde, Türkiye'nin bünyesinde sınıflar var mı? Eğer varsa hangileridir? Ve, nisbetleri nedir?"

Çözmek istediği bu meseleyi incelerken adetlerin ifade belâgatına yani istatistiklere başvurmak gibi en önemli bir araştırma ve mütalaa vasıtasından yoksun olduğunu eseflerle söyliyen Tevfik Rüştü:

Şu kadar ki, -diyor- büyük endüstrinin doğmadığı memleketimizde, büyük kapitalistlerin vücudu olamıyacağı gibi, tımar ve zeametin ilgasından sonra da bir aristokrasi teritoryal hatıra gelemez. Esasen, istilâ edilen Avrupa beldelerinden ve eski geleneklerimizden alındığı halde, *İslâmın feyyaz ilhamlar ile* istihaleye uğrayan aristokrasi kavramı tam anlamile yaşayamamıştı. Gördüklerimize güvenerek iddia edebilir ki;

yapımızı, ezici çoğunlukla, şehirlerde el emeği ile geçinen *esnaf ve gündelikçi*, ve köylerde ise, köylü adı altında topladığımız *rençber ve ırgat* meydana getirir. Şüphesiz ki, burada, *olmalıyı ve olacağı değil, olanı* tespit ediyoruz.

Tevfik Rüştü, son olarak, memurlar grubunu ele alıyor. Memurların ve bürokratların yeri, –ona göre– halkın kucağıdır; Devlet kapısında çalışan ve Hazineden aldığı maaşla geçinenler de, yani askerî ve sivil bürokrasi de, halkın bağrında erimeli ve onunla kaynaşmalıdır. Bu rolü de, halkçı ve demokratik prensipleri uygulanan Büyük Millet Meclisi hükümeti yapacaktır:

"Gerek Tanzimât-ı Hayriye'den sonraki yıllarda ve gerek Meşrutiyetin ilanından sonraki senelerde, sırf yanlış bir anlayışla, sosyal ve ekonomik yapımıza uygun olmıyarak, tesis ve tâdil edilmesinde dolayıdır ki, memur denilen ve halkımızdan ayrılan bir "grup" meydana gelmiştir. Kendini halk hükümeti olarak ilan eden Büyük Millet Meclisi hükümeti, halkçı prensiplerin tatbiki halinde, menfaatleri, gerçekte, emekçi halkımızın ezici çoğunluğu ile müşterek olan ve başlıbaşına bir sınıf teşkil edemiyen memurlar grubunu halkımız içine iade edecektir."

Mustafa Suphi hakkında yayımlanan biyo-bibliyografik ilk bilgiler

1914'te, İstanbul'da basılan *Nevsâl-i Millî*, Mustafa Suphi hakkında, bir sayfa kadar kısa bilgi veriyordu: "Mustafa Suphi Bey 1299 da Giresun'da tevellüd etmiştir. Pederleri Konya Vali-i sâbıkı Ali Rıza Beyefendi'dir. Valideleri Samsun eşrafından Beledî Reisi Halil Hilmi Efendi'nin kerimesi Memnune Hanım'dır. Ailece asıl memleketleri Samsun'dur.

Tahsil-i iptidaîsi Kudüs ve Şâm-ı Şerif'te, tahsil-i idadîsi Erzurum'da, tahsil-i âlîsi Mekteb-i Hukuk-u Şâhâne ve Paris Ulûm-u siyasiye Mektebi'ndedir. Avrupa'ya devr-i sâbıkta azimet ve İnkılâptan bir buçuk sene sonra avdet eylemiştir. Ulûm-u siyasiye'den Şehadetnâme ahzı için tertibi meşrut (Tez) olarak "Memâlik-i Osmaniyede İtibâr-ı Ziraî Teşkilâtının Hâl ve istikbali" mevzuunu tetki ve telif ederek Tezi Jüri heyeti'nce mazhar-ı kabul olmuştur. Mezkür tez bindokuz yüzonbir senesinde Fransa'nın Cenup İtibâr-i Zirâi Kongresi'nce nazar-ı mütalâaya alınmış ve muahharen Roma Beynelmilel Ziraat Enstitüsü

celsesinde kıraat ve risale-i mevkuteye derc edilmek suretiyle mazhar-ı takdir ve mükâfat olmuştur. Mustafa Suphi Bey Avrupa'daki seyahatleri esnasında *Tanin* gazetesinin muhabirliğini ifa ettiği gibi Dersaadet'e avdetinden sonra da *Tanin*, *Servet-i Fünun* ve *Hak* gazetelerinde muavenet-i tahririyede bulunmuştur. Son seneler zarfında ise Ticaret Mekteb-i âliyesinde Malûmat-ı Hukukiye, Darülmualimîn-i âli ve Mekteb-i Sultanî İktisat muallimliklerinde bulunmuştur. "İlm-i İçtimaî Nedir?" ve "Vazife-i Temdin" namlarile bir tercüme ve bir telif iki eser intişar etmiştir. Bin üçyüz yirmisekiz senesi zarfında Türklerin inkişâfât-ı milliyeye hizmet etmek emelile, bazı mebusân, muallimîn ve muharrirînden ve zevât-ı malûme il "Millî Meşrutiyetperver" Fırkası'nın tesisine teşebbüs etmiş ve daha sonra ayni efkâr ile müştereken mevki-i neşre vazolunan "İfhâm" gazetesinin Müdiriyetini deruhte eylemişti. Mahmut Şevket Paşa merhumun vak'a-i katli üzerine mîr-i mumaileyh, refiki Kütahya Meb'ûs-u sâbıkı Ferit Bey'le ve daha sair kimselerle sûret-i malûmede vezaif-i resmiye ve hususiyetinden tecrit ve Sinop'a teb'id olunmuştu."[1]

Nevsâl'in yayımlandığı tarihte, Mustafa Suphi otuz bir yaşındaydı. Sosyalist olduğuna veya Osmanlı Sosyalist Fırkası'na katıldığına dair herhangi bir kayıt gösterilmediği halde, böyle bir iddia ileri sürülmektedir.

Mustafa Suphi'yi çok yakından tanıyan Ahmet Cevat (Emre), anılarında "sosyalist olduğu söyleniyordu" demekte; ve bu müphem rivayetle yetinmektedir.

"*La presse et le Mouvement national, Chez les Musulmans de Russie avant 1920*" adlı eserin sayın müellifleri de, Mustafa Suphi'nin İkinci Meşrutiyet yıllarında, Osmanlı Sosyalist Fırkası'na mensubiyetini yazmaktadırlar:

"Türk Komünist Fırkası'nın kurucusu (*Fondateur du parti Communiste Turc*) olan Mustafa Suphi (1883-1921) Giresun'da bir yüksek memur ailesinden dünyaya gelmiştir. Hukuk tahsilini yapmış; ve Paris'te *Ecole des Sciences Politique*'te okumuştur. Jön Türk Devriminden sonra Türkiye'ye dönmüş; gazeteci olarak çalışmış ve İstanbul Öğretmen

1 **Nevsâl-i Milli** 1330, s. 193

Okulu'nda hocalık yapmıştır. 1910'da, Osmanlı Sosyalist Fırkası'na girdi. 1913'te tevkif edildi, 1914'te kaçtı ve Rusya'ya sığındı. Savaş ilân edilince enterne edilmiş ve ilkin Kaluga'ya, sonra da Ural'a sürülmüştür. 1915'te Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne yazıldı.

Suphi, Komintern'in Birinci Kongresi'ne katıldı, ve eski harp esirlerinden teşekkül eden Türkiye Komünist Teşkilatları Birinci Kongresi'ni örgütledi (1920 Eylül, Bakû'de). Bu Kongrede Türkiye Komünist Fırkası kurulmuş ve Suphi, Merkez Komitesi Başkanlığına seçilmiştir. Mustafa Suphi, *Narkomnac*'ta[2] son derece önemli bir rol oynadı. Marksizm-Leninizm'e dair birçok klâsik eserlerin Türkçe tercümesi onun kaleminden çıkmıştır. 28 Ocak 1921'de, Suphi ve Türk Komünist yöneticilerinden bir grup, Türkiye'den dönüş yolculuğu sırasında, can vermişlerdir ki, bu olay gereği gibi aydınlanmış değildir." (s. 252, not 1).

1922 Aralık ayında, Paris'te yayımlanan *Revue du Monde Musulman*'ın "Bolşevizm ve İslâmiyet" konusuna ayırdığı bir cilt Mustafa Suphi ve *Yeni Dünya* gazetesi hakkında, ilgi çekici bazı malûmatı ihtiva etmektedir.

Verilen bu malûmata göre:

"Yanya Valisinin oğlu Mustafa Suphi Fransa'da tahsil etmiştir. Türk Devriminden (İkinci Meşrutiyet İnkılâbından) sonra, Şerif Paşa'nın yönetiminde, "Meşrutiyet-i Milliyye" Fırkasını organize etmişti. Mahmut Şevket Paşa'nın katlinden sonra, İttihatçılar tarafından Sinop'a sürüldü. Sürgünden kaçmağa muaffak olarak, Rusya'ya sığındı. Moskova'da Türk Komünist Fırkası'nın örgütçüsü (*Organisateur du Parti Communiste Turc*) olan Mustafa Suphi, orada *Yeni Dünya*'yı tesis etmiş ve Karl Marx'ın *Kapital* adlı eserinin Türkçe tercümesini bu gazetede yayımlamıştır. Bolşevikler, Bakû'yu tekrar ele geçirince, Mustafa Suphi bu şehre geçti ve gazetesini orada yayımlamağa devam etti.

Bolşevikler tarafından, beraberinde bir Heyet'le Anadolu'ya gönderilen Mustafa Suphi, –Kâzım Karabekir Paşa'nın emri üzerine– onüç yoldaşile, Erzurum'da tevkif edilmiş ve Trabzon'a sevk olunmuştur.

---

2 **Komisariyat po delam nasyonalnostey** (Milliyetler Halk Komiserliği).

Oradan da, Rusya'ya dönmek üzere, denize açılmıştır.

Bindiği geminin ne olduğu bilinmiyor. Çiçerin'in imzasını taşıyan bir radyogram, -Üçüncü Enternasyonal'de Türk proletaryasının murahhası bulunan- Mustafa Suphi'nin sağlığı hakkında, Ankara Hükûmeti'nden bilgi istemişse de, olumlu hiçbir cevap alamamıştır. Ankara'nın cevabı şundan ibaret kalmıştı: "Hareketi esnasında, Karadeniz fırtınalı olduğundan, açıklarda bir kazaya kurban gitmiş olması muhtemeldir."[3]

Kemalistler tarafından öldürülmüş olması dolayısile, Bakû'da Mustafa Suphi'ye muhteşem cenaze töreni yapılmıştır.

Suphi'nin başında bulunduğu Heyet'ten sağ kalan Mehmet Emin, bu sırada, İstanbul'da olsa gerektir.

Mustafa Suphi'den sonra, Türkiye'deki görevi yüzbaşı Sadoul'a devredilmiştir. Bir ay kadar oluyor ki, Sadoul, Ankara'daki yolculuğundan Tiflis'e dönmüş bulunmaktadır.

Sadoul'un Tiflis gazetelerine verdiği beyanata göre; müşarünileyh, Türk komünistlerini gizli bir örgüt halinde birleştirebilmiştir.

Sadoul, beyanatında, Maverây-ı Kafkas meselesinde, Türklerin başladığı ihtiraslara karşı Bolşevikleri uyarmaktadır.[4] Bu beyanata göre, Türklerin bu meselede ileri sürdükleri aşırı isteklerin sebebi son başarıları olsa gerek."[5]

Mustafa Suphi hakkında -Türkçede olsun yabancı dillerde olsun- verilen biyo bibliyografik bilgilerin; bu arada, onun 1917 Ekim Devrimi'nden önce sosyalistlikle ilgi derecesinin, Marksizme karşı -taraftar veya muarız olarak- tutumunun, ve *Osmanlı Sosyalist Fırkası'na katılıp katılmadığı* meselesinin gayet ince bir tenkit süzgecinden geçirilmesi gerekliliği aşikârdır. Türkiye'de Sosyalizmin tarihi konusunda uğraşanlara düşen iş budur.

Mustafa Suphi'nin, nazariyeci ve aksiyon adamı olarak, gösterdiği çaba; siyasi faaliyetleri ile sosyalist literatüre bıraktığı kalem ürünleri -başka bir deyişler, mütefekkir ve organizatör cephesi- hakkında

---

3 Bu olaydan bahseden gazeteler: Bakû'de yayımlanan, Rusça **Bakinski Raboçi**; ve Türkçe **Komünist**.

4 Bk. Batum'da yayımlanan Rusça **İzvestiya**; Maverây-i Kafkasta çıkan **Zariya Vastka**; ve Tiflis'te basılan (Gürcü) **Pravda Grusii**.

5 Bk. cilt. III, s. 207-208.

rastlanan bilgi kaynakları, kontrolsüz kabul edilmemelidir. Belli maksatla ve peşin hükümlerle yayımlanmış bulunan tümen tümen yazılar ve sunulan belgeler, *ilmi ve objektif açıdan inhiraf etmeksizin* değerlendirilmelidir. Zira, söz konusu kaynaklardan bir kısmı, gözünü kin bürümüş düşmanlarından; bir kısmı da, ona karşı sonsuz hayranlık duyguları besliyen savunuculardan gelmektedir.

Hak *gazetesinde Mustafa Suphi hakkında verilen hüküm neydi?*

Mustafa Suphi'nin gazete ve dergilerde yayımlanan yazıları incelenir ve hakkında hükümler gözden geçirilirken, *Hak* gazetesini de ele almak gerekecektir.

1912'de yayımlanan Hak nüshalarında, Mustafa Suphi'den başka Celâl Nuri, Cenap Şahabettin, Köprülüzade Mehmet Fuat imzalarına da rastlanıyor.

Bunlardan başka Cenap Şehabettin sosyalizme aleyhtardır ve eşitlik fikrine karşıdır. Celâl Nuri'nin *Harba Boykotaj* başlıklı yazısı (No: 32) ve No: 65'te *Ateş-i Mukaddes* başlıklı musahabesi var. Edebiyatımızda ihtilâl istiyen yazarın "Vatan ve milliyet fikirleri haricinde saadet-i beşeriyyeyi temin gaye-i makasidi olan (Yani insan mutluluğunu sağlamayı amaç edinen) sosyalistler ve anarşistler bile edebiyat ile, şiir ile, roman ile matluplarını istihsal ediyorlar. (Yani istediklerini elde ediyorlar.)" demektedir.

Bu gazetede Mustafa Suphi'nin dikkate değer yazıları vardır ki şahsiyeti hakkında objektif ve tam bir fikir edinebilmek için aynen yayımlanmaları ve basılacak bütün eserlerinde yeralmaları şarttır. Mustafa Suphi bu yazılarında (Bütçemizin Açığı -Hak no: 57 26 Nisan 1328, 9 Mayıs 1912 s: 1 sütun: 2- 5) (Mali Siyasetimiz) gibi yazılarında bütçe ve istikraz meselelerini ele almaktadır: (Siyaset-i Maliyemiz), (1328 Bütçesi ve Yeni İstikraz sa:1 sütun:1-3 No: 65, 4 Mayıs 1328 - 17 Mayıs 1912).

Köprülüzade Mehmet Fuat'ın (Fuat Köprülü'nün) Fukaraperver Cemiyetler (No:11) başlıklı yazısından başka Mustafa Suphi'nin şahsı ve yayımladığı bir eser hakkında hükümleri ihtiva etmek bakımından

ilgi çekici yazısı var ki burada bahis konusu etmek istediğimiz de budur.

Köprülüzade'nin verdiği hükme göre:

1) Öğretmen okulunun genç ve değerli öğretmeni Mustafa Suphi faydalı bir kitap yayımlamıştır.

2) Bu küçük eser medenileştirme felsefesinin mahiyet ve hakikatini göstermekte ve iyi bir sömürge biçiminin ne olabileceğini anlatmaktadır.

3) Barışçı yollarla özel sömürge biçimini tabiatıyla bahis konusu edememiştir.

Köprülüzade'nin, vazife-i temdin başlıklı yazısında söyledikleri aynen şöyledir:

"Darülmuallimininin genç ve kıymettar muallimi Mustafa Suphi Bey felsefe-i temdinin mahiyet ve hakikatini göstermek ve iyi -daha doğrusu şimdilik hayalî- bir şekl-i isti'marın olabileceğini anlatmak maksadıyla neşrettiği küçük fakat müfîd ve mühim eserinde adeta huzul-i müslihane mahiyetinde olan şekl-i mahsusu-i isti'marı tabii mevzubahs edememiştir. Fakat temdîn namı altındaki fenalıkları şu muhtasar mütalaa ile pek güzel hülasa ediyor:

"*En ziyade garibi, bir felsefe-i isti'mar ile kıtaât-ı azimeyi liva-yi medeniyeti altına almak istiyen Avrupa, i'lâ ettiği vazife-i temdînin hüsn-ü tatbiki ümit ve çarelerini yine kendinden bekliyor. Âli ve medeni Avrupalılar halihazırda yalnız kendilerinden dûn oldukları için, ekâlim-i muhtelifenin evladı milyonlarca ensal-i beşeri mahkûm-i izmihlâl ediyorlar; halbuki mahvolanların yerine Avrupalılar kendileri geçemiyorlar. Onun için kaybeden: Avrupalıları da câmi beşeriyettir.*"

Yalnız kuvvete prestij edilen bir asırda, vazife-i temdînin başka bir suretle ifası mümkün müdür?

Etem Nejad'ın Prens Sabahattin'le polemiği

Yunus Nadi'nin imtiyaz sahibi ve başyazarı bulunduğu *Yeni Gün* gazetesi, 1920 yılının başında, Etem Nejad'ın Prens Sabahattin Bey'e karşı bir polemiğini yayımlamıştı. Meslek itibariyle sosyalist olmadığını belirten *Yeni Gün*, bu polemiğe niçin sütunlarını ayırıyordu? İlmi bir inceleme ve tahlil olmak itibariyle, önemli bulduğu için.

Etem Nejad'a göre; ferdiyetçilik memleketimiz için zararlıdır:

"Türkçemizde ferdiyetçilik, *infiradî teşekkülcülük* kelimeleriyle anlatılmak (ve Sabahattin Bey tarafından memleketimize sokulmak) istenen *endividüalizm* bizde de sekiz on seneden beri taraftar buldu. İddiasınca, *endividüalizm* mutlu bir toplum yapacaktır. Ferdiyetçiler, yani endividüalistler inanıyorlar ki, bizde de kurtulmuş, refaha kavuşmuş, kölelikten sıyrılmış bir Türkiye, ancak bu sosyal meslekte teşekkül edebilir.

Ferdiyetçilik bir sistemdir ki, aslı *self governement* denilen kendi kendine sahip olma kelimesiyle ifade olunur. Açıkçası herkes yalnız kendi koluna, kafasına güvenerek çalışacak; her türlü muazzam ve müthiş ekonomik örgütlere, tekellere, sendikalara, kartellere tröstlere karşı durup kazanacak ve refaha kavuşacak... Milletin bütün fertleri böyle olunca, dünyada en âlâ ve mükemmel toplumlar meydana gelmiş bulunacak ve insanlık kurtulacak!

Biz, memleketin daimî ve ebedî hayatı bakımından endividüalizmi baştan başa kendimize zararlı buluyoruz.

Filvaki, endividüalizm, son yüzyılın liberal dünyasında, büyük şeyler yapmıştır. Burjuva dünyasının devam edecek muayyen ömründe de yapmak ihtimali vardır. Fakat emin olmalı ki burjuvazinin infisahı, çürüyüp dağılması yakındır. Her yerde burjuva devletler yerine proletarya hâkim olacaktır. Bizde endividüalistler cihanın terk tarihini kabul tarihi ilân edeceklerdir; yani dünyanın bırakıp attığını biz kabulleneceğiz.

Düne nazaran liberal ve ileri sayılan doktrine her ne kadar hâlâ liberal deniyorsa da lügat anlamiyle, o liberal değil, gerçek bir muhafazakârdır.

Dünya, toplumların cüzülerine, insanlara eşit ve geniş hak ve saadetler bahşedip ilerlerken, biz yüzümüzü geriye çevirip yanlış ve gerici bir yol seçemeyiz. Seçersek bunda uzağı gören bir anlam olamaz."

Polemist, bundan sonra, endividüalist karşısında iç ve dış proletaryayı ele alıyor:

"Avrupa'nın ekonomik hâkimiyeti altında kalan iki nevi proletarya vardır. Biri iç, öteki dış. Avrupa'nın iç proletaryası, fabrikaların işçileri vesairesi; Avrupa'nın dış proletaryası fabrikaların mahsullerini ihraç ettikleri memleketlerde hayatlarını darı darına sağlamak için çalışan halktır. Her iki proletaryayı acı ve acınacak mevkide bırakan hükûmetlerin liberal sistemlerinden kuvvet ve kudret alan burjuvazidir.

Sosyalistler şikâyet ve hücum kuvveti vermek için: (Bütün cihanın proletaryası birleşsin) diye bağırmakla iç ve dış proletaryayı pek iyi izah ediyorlar.

Ferdiyetçilik başlıca müstemlekecilik yani sömürgecilik idi. Cihanı temellük eline geçirmek ve uzak iklimlerde ekonomik hâkimiyet kurmak isteyen milletler için, ferdiyetçilik çok lâzımdı. Bunun insanlıkla ilgisi düşünmeğe bile değmezdi. İngiltere'de endividüalizm üzerinde tetebbu yapan Edmond Demolen hiçbir vakit, bu "sömürgeciliği" itiraftan çekinmiyor. Biz bunu daha genişleterek "nüfuz bölgeciliği" de diyebiliriz.

İmdi, Türkiye proletaryasının hali tetkik edilirse, imkân var mıdır ki, "dış proletarya" bayrağı altında toplanmağa mecbur olmasın!"

Etem Nejad'a göre, endividüalizm uzun bir eğitim meselesidir:

"Endividüalizm denilen doktrinde başarı imkânı tez ve kolay değildir; bu, uzun süren bir terbiye meselesidir. İnfiradî teşekküle mazhar olan Anglo-Saksonlarla diğer Cermen kavimlerini tetebu ederken, bugünün meziyetlerini saymakla değil yüzyıllardan beri bu yolda aldıkları eğitimi dikkat nazarına almakla incemelerimizi yapmalıyız. Endividüalizm çürüyüp dağılmağa giderken biz memlekette yeni bir eğitime başlayacak; netice ve meyvasını yeni yetişen bir kuşakta göreceğiz. Ve artık ona ihtiyaç hâsıl olmayan bir yeni devirde göreceğiz!

En hayırlı bir çalışma ile endividüalizm terbiyesi ancak otuz yıl sonra meyvalarını gösterebilir. Liberalizmin kudret ve hâkimiyeti bütün âlemde bâki kaldığı takdirde otuz senelik beklemenin sonucu ekonomik vasıta ve kaynakların müthiş kapitalistler elinde kaldığını gösterecektir."

Etem Nejad, halkın ve proletaryanın kurtuluşu hakkında şunları yazıyor:

"Umum halkı ve özellikle proletaryayı endividüalizm mutluluğa kavuşturamıyacak, bunun tamamiyle aksine, köleliğe sürükliyecektir. *Dünyayı kapitalizmin boyunduruğundan kurtaracak ancak beynelmilel sosyalizmdir.* Bütün dünyanın proletaryası, birbirini kapitalizmin köleliğinden kurtarmak için dayanışmak durumundadır.

Burjuvazinin parlak ve kandırıcı bir kelimesi olan demokrasi de; kendilerini insanlığın kurtuluşa lâyık bir sınıfı sayarak ve proletaryanın ağzına br parmak bal çalarak, yine ekonomik faaliyette devam eder.

Bizde, endividüalizm terbiye ve anlayışları denenirken, nasıl olaylar çıkacak, bilir misiniz?

1– Emlâk ve arsalarımız elden gidecek;

2– Ziraat topraklarımızın büyük parçalarına kapitalizm sahip olacak;

3– Ormanlarımızı onlar elde edecek;

4– Taşıma vasıtaları ve yollar onların çıkarlarını sağlıyacak biçimde yapılacak ve kurulacak;

5– Sonuç olarak, ortada gayet küçük toprağa sahip, hattâ yersiz yurtsuz, âciz ve sefil bir halk kalacak.

İşte, ferdi eğitimle hazırlanmış kuşak, böyle bitik bir haldeyken, iş başına geçecek ve zafer kazanacak!...

Anadolu'da köylüyü ve şehirlerde parazit yaşayan işsiz halkı toprağa bağlamak ve çalıştırmak ve tarım üretimciliğini memlekete hâkim kılmak pek iyi ve doğru -ve başarı için hattâ pek sade- bir fikir ise de ithalât ve ihracat, alım satım, piyasa ve arz ve talep, himaye ve kapi-

tülâsyon işleri; sendikalar, tekeller, bankalar, tröstler hâkim kuvvetler elinde kaldıkça, Anadolu çiftçisi her zaman esir, her zaman gelişmeden mahrum, âciz, bedbaht çiftçi halinde kalacak ve başkaları hesabına çalışıp yorulacaktır."

Etem Nejad'a göre, yaşanılan devir bir dönüm devriydi:

"Memleket bir dönüm devri geçiriyor. Büyük bir saltanattan küçük bir saltanata gidiyoruz. Dönüm devrinde, iyi bir hareket memleketi kurtarır, deniliyor. *Sosyalistlere göre memleket değil, dünya dönüm devrindedir.* Dönüm devrinden faydalanmak için, yalnız memleketin değil, bütün dünyanın durumunu incelemeliyiz. Şurasına iman etmek gerek ki, Ortaçağa, İlkçağa ve Yeniçağa benzeyen yeni bir çağ başlıyor. Belki buna "İnsaniyet Karni" yani "İnsanlık Çağı" diyecekler... O halde, demek gerekir ki, memleketin dönümü üzerine tedbir kurmak kısa görüştür. İşinizi ve ideallerinizi dünyanın uğraştığı *cihan dönümüne* dayatınız. Ve sınırlı çemberiniz içinde değil, Fransa'da, İtalya'da, Almanya'da, her yerde başlıyan âlemşümûl yeni bir hayat etrafında daha esaslı, dahi ilmî, daha menfaatimize uygun bir varlık içerisinde çalışmak gerektir."

Sultanzade Sabahattin Bey'le polemik yapan sosyalist yazar Etem Nejad, orta halk ve proletarya hakkındaki görüşünü şöyle bir ifade etmektedir;

"Liberaller ve ferdiyetçiler, memlekette kendi çalışmasına güvenen orta ve müreffeh bir halk yaratmak ve buna karşılık, şu seleksiyon yolu ile, proletaryayı azaltmak istiyorlar. Buna hiç de imkân yok. İmkân olmadığını Avrupa ve Amerika'daki misalleri izah ediyor. Kaldı ki, Cihan Savaşının iktisadî hâkimiyet bu fikri büsbütün zevale uğratmalıdır. Ne olursa olsun birtakım sermayedar, birtakım proletarya kalacaktır. Özellikle, Türk işçi, çiftçi ve rençberi daima proleter olacaktır.

Memleketi kurtarmak gücünü kendilerinde bulanlar, (meselâ, Sabahattin Beyefendi) proletaryayı esaretten, kölelikten kurtaracak yolları aramalıdır. Burjuva sistemlerinin orta tabaka yaratmak fikirlerinin, fukaraya merhamet vaad eden demokrasinin vaitleri yalan, müthiş yalan

olduğu bütün dünyada anlaşılmış iken, bizde de tecrübeye kalkmak yazık olur. Fikir gücümüzü, siyaset kudretimizi, hükûmet nüfuzumuzu; proletaryayı -yukarda açıklanan- burjuvazinin ekonomik tahakkümünden kurtaracak suret ve sistemlere sarfeylemeliyiz.

Liberalizm mesleği, şahsî -yani özel- teşebbüs iddiası bizim için felâkettir. Avrupa'nın tanıdığı liberal sistemlerden başka biçimde hiçbir ekonomik yol da proletaryayı kurtaramaz; bu hususdaki çalışma, cihanın burjuva kuvveti karşısında, daima cılız ve âciz kalır.

Ne endividüalizm, ne de demokrasi. Tek başına değil, dünya kuvvetiyle ve enternasyonal teşkilâtla müşterek düşmana karşı çalışmak mecburiyeti karşısında Ancak sosyalizm varlık gösterebilir.

Velhasıl dünya dönümündeyiz. Bu dönüm bize menfaatlerimize uygun, bulunmaz bir fırsat hazırlıyor. Biz, neden bu fırsattan istifadeye varlığımızı hasretmeyelim? Neden, kendimizi ona hazırlamıyalım?

Kapitalizm bizi ezmiş ve boğacak. Niçin, bizim düşmanımız olan kapitalizmi mağlûp ve perişan edecek olan sosyalizmle teşrik-i mesai eylemiyelim; elele verip çalışmıyalım?

Endividüalizm, infiradî teşekkülcülük, millî liberal yolu kapitalizme dosttur. Tuhaf ki, düşmanımıza dost bir yol açmak için yorulanlar var..."

Şark Gençleri Kongresi

1920 Eylül'ünün ilk haftasında Bakü'da Doğu Halkları Kurultayı ve TKP Kuruluş Kongresi toplanırken, bir de uluslararası gençlik toplantısı düzenlenmiştir.

Şark Gençlerinin Kongresi Bakü'da Eylülün dokuzunda yapılmıştı. Bu Kongreye Azerbaycan'ın, İran'ın Türkiye'nin, Gürcistan'ın, Ermenistan'ın, Hıyve'nin, Buhara'nın, Dağıstan'ın, Şimalî Kafkas Dağları'nın ve Türkistan'ın *Gençler Birlikleri*'nden vekiller geldiler.

Kongre'de kararlaştırılan esas şuydu: *Doğu ve Batı gençlerinin maksatları bir olduğundan, her ülkede ayrı ayrı, başlıbaşına çalışan gençlik organizasyonlarını bütün Doğu'da birleştirmek ve bir merkez tâyin etmek.*

Bakü'da basılan ve "Türkiye Komünist Gençler Birliği Teşkilatı

Bürosu" nun organı olan *Gençler Dünyası*, bu Kongre hakkında şunları yazıyor.[6]

"Garpte ve Rusya'da çalışan işçi gençler bütün dünyanın gençlerini birleştirmeğe ve *İşçi Gençler Beynelmilel* vücuda getirmeğe var kuvvetleriyle sa'y ediyorlar. Şark gençleri de, bu maksat uğrunda, fedakârane çalışacaklardır.

Kongre, bu meseleyi müzakere eyleyip, birinci *Hitapname*'sinde, bütün Şark gençlerini kardeşliğe ve bütün dünya gençleriyle birleşmeye davet eder.

Rusya'da ve Garp memleketlerinde, proletarya sınıfı burjuvaziya ile muharebe ederken, gençler fukaraya yardım olmak üzere birinci safta ilerlediği gibi, Şark'ta da Hânlarla, zâlimlerle vuku bulacak harblerde ve Şûrâlar Hükümeti tesis ve tahkim edilirken, gençler yine ilk safları tutacaklar ve en ilerde gidecekler.

Şark İlleri Konferansı, İngilizlere ve dünya servetdarlarına cihad ilan eyledi.

Şark İlleri Kongresi and içti, ki, *İngilizlere karşı ilan edilmiş muharebede*, birinci saflarda durup Şark halklarının halâs olması yolunda mübareze edecektir.

Şark Gençlerinin Kongresi, Şark gençlerinin bütün teşkilatlarını birleştirip kendilerine (Şark Gençleri Şûrası) adlı Umumi Bir Merkez tesis ettiler.

Şark Gençlerinin Kongresi'nin ve Şark gençlerinin birleşmesinin ehemmiyeti düşünüldüğünden daha fazladır.

Zira servetdarlar her şeyden ziyade gençlerden ve gençlerin ittifaklarından korkarlardı. İmdi, Şark gençleri Garp'teki kardeşleriyle birleştiler.

Yaşasın Şark'ın birleşmiş gençleri!
Yaşısın bütün dünya gençlerinin birliği!"

---

6 **Gençler Dünyası.** (Siyasî, içtimaî, inkılâbî, fennî, edebî gençler mecmuasıdır). Derginin, İdarehanesi: Bakû, Kammenistaya Caddesi, No: 188. Birinci sene, birinci sayı, (Teşrinisâni 1920) Derginin kapağında göze çarpan şiarlar şunlardır: 1) Bütün dünya genç işçileri birleşiniz! 2) Yaşasın Komünist Gençler Beynelmilel!

Mustafa Suphi'nin Aydınlık'ta çıkan yazısı

Aydınlık Mecmuası 31 sayı çıkmıştı. Son sayısının tarihi 18 Şubat 1925. Bu sayı gençliğe ayrılmış bir özel sayıdır. (Fevkalâde Gençlik Nüshası).

İlk yazı Mustafa Suphi imzasını taşımaktadır. Yazının başlığı, *Yaşta ve Başta Gençlik.*

Yazarın gençlik hakkındaki düşüncelerini, kısaca şöyle anlatabiliriz:

1- Doğu'da gençlik, zincirli bir köleliğe mahkûmdur.

2- Gençliği bu zulüm ve kölelikten kurtaracak güç yine gençliktedir.

3- Gençliği ikiye ayırmak zorunludur:

a) Her türlü zulüm ve köleliğe tevekkülle dayanan zavallı gençler;

b) Gençlik şiarı altında yaşamak liyâkatini kazanan, uyanık fikirli, özgür ve kurtarıcı gençler.

4- Gençlerin bir kısmı, yaşça ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, başça pek kocamışlardır. Öyle gençler vardır ki, acınsa yeridir. Bunlar karakter bakımından zayıf insanlardır.

5- Yaşama savaşına atılan bir genç, ne iş gördüğünü, yarattığı ürün ve zenginliklerin kime mal olduğunu ve bütün insanlık adına ne gibi bir fayda ve zarar getirdiğini düşünüp anlamalı, kan ağlatıcı zulüm ve haksızlıklara karşı ciddî bir savaşa girişmelidir. Bunu yapmayan gençlik, *tarihin gözünde*, taş taşıyan hayvanlardan farksızdır.

Özetlemek gerekirse:

Aile ve sevda ilişkilerinde özgürlük ve bağımsızlık duygusuna, bilgi, öğretim ve eğitimde kavrayış hassasına, iş ve hayatta zulme haksızlığa karşı döğüşme gücü olmayan gençler -yaşları ne olursa olsun- gençlik dünyasının özgür, aydın ve aktif bir uzvu sayılamazlar. Bunlar gönülleri kurumuş, yüreksiz, bunak ve sakat ihtiyarlardır. Gençlik hem yaşta, hem de baştadır.

Sözü yazara bırakalım:

Şark'ta gençlik, aile muhitinden başlar da, mektebe, medreseye, iş, sanat ve hükümet müesseselerine varıncaya kadar zincirli bir esarete mahkümdur. Fakat, gençliği bu zulüm ve esaretten kurtaracak kuvvet yine gençliktedir. Onun için, gençleri ikiye ayırmak mecburiyetini hissediyoruz: Bir kısım, yumruk altında her türlü esarete, zulme tahammül eden mütevekkil ve zavallı gençler; diğer kısım, uyanık fikirli, serbest ve halâskâr gençler ki gençlik şiarı altında yaşamak liyâkatını kazananlar, şüphesiz bu ikincilerdir.

Aile münasebâtında, gönlünün bütün sünühâtına sahip olamayan, ana ve babasının mâkül, gayrimâkul, beşeriyet için faide veya zararlı her türlü emrine, telakkiyâtına, yalnız dinî ve îtiyâdi bir tevekkül ile itaad eden gençler, herhangi bir kızla yalnız emr-i meşru ve mûtâdı ifa ve itmam için evlenmeye razı olan delikanlı, veya herhangi bir delikanlıya, yine aynı sebeple güveye çıkan kızlar, yaşça ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, başça şüphesiz ki pek ihtiyardırlar.

Medrese ve mekteple akil ve naklin mevkiini vermeye bir türlü muaffak olamayan, beyninde parlayan her nür zerresini "küfür" korkusuyla tard ve def'e çalışan, hayalden hakikate geçmek istidat ve iktidarını göstermeyen genç talebeler, tabiatın taze hayatlarına bahşettiği feyiz ve kuvveti nefislerinde öldüren merhamete muhtaç, zayıf insanlardır.

Ve nihayet hayat mübarezesine girişmiş bir genç, gördüğü işin mahiyetini, vücuda getirdiği yeni mahsul ve servetin kime mal olarak bundan insanlık nâmına ne faide ve zararlar geldiğini düşünüp anlamasa, iş ve hayat içinde arka verip kuvvetlendirdiği âlemin, insanda kan ağlatan zulüm ve haksızlıklarına karşı ciddî bir mübarezeye girişmese, bu genç adamın çalışıp çabalaması, tarih nazarında, taş taşıyan hayvanların çektikleri zahmet ve gördükleri işten başka bir mahiyeti haiz olamaz. Hülâsa, aile, aşk ve muhabbet münasebâtında hürriyet ve istiklâl hissine, ulhum ve maarifte idrak hassasına, iş ve hayatta ise zulme -haksızlığa karşı mübareze kuvvetine malik olmayan gençlerin yaşları ne kadar az olursa olsun, kendileri gençlik âleminin hür, münevver ve faal bir uzvu sayılamazlar; bunlar gönülleri kurumuş,

yüreksiz mâtuh ve alîl ihtiyarlardır.

Demek ki, gençlik denildiği zaman, biz bunu, aynı zamanda hem yaş hem de başta aramak mecburiyetindeyiz.

Mustafa Suphi

İmparatorluk sınırları dışındaki bazı Müslüman toplumlarında sosyalist akımları

Abdülhamit II'nin son saltanat yıllarında, Çarlık Rusyası'nda yaşayan Türk ve Müslüman camiası içinde, sosyalist ve sosyalizan örgüt ve basın incelenirse, bunların, bir süre sonra bizdeki yankıları; ve oralarda harekete karışan şahısların memleketlerimizdeki etkileri ve oynadıkları roller daha büyük bir vuzuh ve aydınlık kazanır.

Biz, burada, bu örgüt ve mevkutelerin en önemlileri hakkında kısaca bilgi verecek; ve dikkate değer rol oynıyan şahsiyetleri, sadece, bildirmekle yetineceğiz.

Millî Azerî burjuvazisi, henüz örgütlenmeğe başlamadan önce, sosyalist devrimciler, Azerbaycan'da, siyasî bir grupman meydana getirmişlerdi: "*Sosyal-Demokrat Müslüman Himmet Partisi*". Başlangıçta, bu sosyalizm araştırmaları derneği mahiyetinde bir şeydi; ve, organik olarak, Bakû *Rus Sosyal - Demokrat İşçi Partisi*'ne bağlı idi. Himmet Parttisi, R.S.D.İ.P.'de Bolşevik fraksiyonun etkisi altındaydı ve bu partinin milli temele dayanan tek örgütü idi. 1905 Devrimi'nden sonra -özellikle Bakû'daki Müslüman işçiler ve genç aydınlar arasında- önemli etkisi göze çarpıyordu. Öyle ki *Himmet* 1906'da, hatırı sayılır bir siyasî örgüt olabilmişti ve İran'daki ihtilâlde faal bir rol almıştı.

Azerbaycan'da devrimci periyodikler, 1904'ten itibaren çıkmağa başlıyor. Bunlar *Himmet*'in organları veya bu Partiden ilham alan yayınlardır. Büyük önem taşımakta idiler. 1907 yılının sonuna doğru Çar polisi *Himmet Partisi*'nin üyelerini gizliliğe zorlamış; Parti, böylece faaliyetlerini kısmak ve kısıtlamak mecburiyetinde kalmıştır. Sovyet tarihçilerinin tümü, *Himmet Partisi*'nin 1907'den sonraki faaliyeti hakkında, aynı fikirde değillerdi. Bazılarına göre, bu faaliyet, 1905-1907'ye nazaran, daha sönük ve cansız olmuştur. Özellikle 1952'den önce yazan bazı tarihçilere göre de, bunun tamamiyle aksine, Parti

daha kesif bir faaliyet göstermiştir.[7]

(Yardımlaşma anlamına gelen) *Himmet* gazetesine gelince, bu gazete 17 Ekim 1905 Bildirisi'nden önce yayımlanan sosyalist organların ilki olmuştur. *Himmet*, birkaç yüz nüsha çoğaltılan illegal bir organdı. Aynı adı taşıyan Parti'nin resmi organı idi. Rus Sosyal-Demokratların şiarlarını yayıyordu.

Bunun peşinden, 26 Mayıs 1906 da, (Çağırış anlamına) *Koç-Dev'et*, Azerî Türkçesi ve Ermenice olarak Bakû'da yayımlandı. Bu gazete, *Ermeni-Azerbaycan* Ligi'nin resmi organı idi. Bu Lig, R.S.D.İ.P.'in Bakû Komitesi Ermeni Seksiyon'u tarafından kurulmuştu. Demek ki, Bakû'de legal olarak yayımlanan ilk Sosyal-Demokrat Müslüman gazetesi budur. Bu gazete, Müslümanlarla Ermeniler arasındaki münazaalara son vermek amacıyla kurulmuştu. Gazeteyi kuranlar Azeri ve Ermenilerden mürekkep bir ilerici aydın grubu idi. İsa Bey Asurbeyli editör; Tigran Arutünol da müdürdü. Himmet Partisi'nin yöneticilerinden bir çoğu gazetenin Müslüman redaktörleri arasındaydı:

1) N.N. Nerimanof;

2) M.A. Azizbekof;

3) S.M. Efendiyef.

Ermenilerden de, R.S.D.İ.P. Bakû Komitesi üyelerinden:

1) S. Şaumyan;

2) L. Knunjank;

3) P. Mnacakanyan (takma adı "Pierre") redaktörler arasındaydı.

Yazarlar arasında, Gürcü veya Rus Bolşevikleri bulunuyorlardı:

1) A. Caparidze;

2) V. Radus - Zenkoviç;

3) V. Nogin.

Bu gazete onaltı sayı çıkabildi. Bakû Valisi'nin emriyle, "çok tehlikeli

7 **Gf. Büyük Sovyet Ansiklopedisi.** C. XIII. s. 202-203 (Haziran 1952).

tandansı" yüzünden kapatıldı (6 Ağustos 1906)

Koç-Dev'et, 12 Haziran 1906'dan itibaren, bir de - Prizuv adiyle- Rusça bir akşam nüshası çıkarmağa başladı. Bunda da aynı yazı ekibi çalışıyordu. Anlaşılan, bunun yalnız altı sayısı çıkabilmiştir. Zira, 18 Haziranda, Bakû Valisi'nin emriyle gazete toplatıldı ve kapatıldı.

Hillar Parkekyan'ın yayımladığı iki eserde *Koç-Dev'et* hakkında çok enteresan sayfalar vardı.[8]

Yine Himmetçiler tarafından yayımlanan diğer bir gazete de *Tekâmül* adını taşıyor. Gazetenin Müdürü Mehmet Emin Resulzade; başyazarı da Mehdi Hacinski idi. Yazarları arasında şunlar vardı:

1) S. M. Sultanof;

2) M. Azizbekof;

3) Efendiyef;

4) (Sosyalist revolüsyoner) Zeynalof;

5) Nerimanof ve *Himmet*'in öteki yöneticileri.

16 Aralık 1906 ile 26 Mart 1907 arasında 14 sayı çıkmıştır. Gazetenin yayını, 26 Mart1907'de, Rus zabıtası tarafından tatil edildi. Tiraji 2.000'di. Bu tiraj sayesinde küçümsenemiyecek bir etkisi olmuştur.

Bu gazetenin 14'üncü sayısına ait kısa bir tahlil A.G. Şahgeldiyef'in bir makalesinde yer almıştır.

Şunu da kaydedelim ki, makale yazarı, *Tekamül*'ün milliyetçi Musavat Partisi'nin müstakbel lideri, Mehmet Emin Resulzade tarafından yönetilmesi olayını zikretmemektedir.

Tekamül'ün yerini tutmak üzere, Parti, 1907 Ağustos'unda, üçüncü ve sonuncu resmî organını yayımladı: Haftada iki defa çıkan Yoldaş.

Yoldaş'ın Müdürü Asadullah Ahundof idi. Beraber çalıştığı arkadaşları şunlardı:

1) Nerimanof;

---

8 Bu iki eser şunlardır: 1) **Bolşevikon hay Parberakan mamuli Patmuthun**, 1900-1920, Erivan, 1956, 2) **Bolşevikon hay Parberakan mamuli Bibliyoğrafiya**, 1900-1920, (1959). Bu son eserde, – Sovyet arşivlerinde bulunmayan 15'inci sayı hâriç– gazete nüshalarının münderecatı özetlenmektedir.

2) Azizbekof;

3) Efendiyef.

Yoldaş, kendisinden önce yayımlanan gazetelerin siyasî hattını tekrar izlemiş ve, Bakû Valisi'nin emriyle derhal kapatılmıştır. (İlk sayısı 28 Ağustos, üçüncü ve son sayısı 1 Eylül 1907)

1907'den sonra, açıktan açığa sosyalist mevkutelerin sahneden çekildiği görülüyor. Fakat *Himmet Partisi*'nin üyeleri -ki bazıları Kafkas *İntelligentsiası*'nın seçkinlerini temsil ediyorlardı- bazan belirsiz olan siyasî pozisyonları devrimci rasyonalizmden hafifçe kamufle edilmiş bir sosyalizme giden birçok organları ya yönetmişler veya onlara ilham vermişlerdir. Özellikle dikkati çeken iki periyodik vardır ki, Himmetçilerin devrimci fikirlerine, dolayısiyle plâtform hizmetini görüyorlardı:

1) (Haftalık) *Bakû Heyatı*;

2) (Haftalık Resimli Edebî Mizah Gazetesi) *Arı*.

Şimdi de, Tatarca yayımlanan, sosyalist ve sosyalizan devrimci mevkutelere kısaca göz atalım.

Mutedil ve liberal basından ziyade, Cadid hareketinin sol kanat organları bir bütün teşkil ediyordu. Cadid'in platformu devrimci milliyetçilikten Marksist sosyalizme kadar yayılıyordu. Arada da bir sıra "Goşişt" yönelimler olmak şartiyle. Bu organları yayımlayanlar oldukça mahdut ilerici genç aydınlar grubu idi. 1905'te *ıslahçı şakirtler*'den doğan bu grup, o devirde *Islah Komitesi*'nin (*Reform Komitesi*'nin) yönetici çekirdeğini temsil ediyordu.

Bu grup, Kasım 1905'te, Tatarca ilk devrimci gazeteyi yayımlamıştı. Reform anlamına gelen "*Al-Islah*" aşırı derecede sert ekstremist bir organdı. Bu organda, bazan, milliyetçilik ve *cedidizm* devrimci sosyalizmle birleşiyordu.

Islah Komitesi dağılmadan önce ancak birkaç nüshası yayımlanabilen bir ilk Devrimci Tatar gazetesinin geleneği haftalık bir omonimle, yani aynı adı taşıyan bir haftalık organla sürdürüldü. Haftalık *Al-Islah* 13 Ekim 1907'de Kazan'da yayımlanmıştır (Kerimof Kardeşler Basımevi). Sahibi ve yöneticisi Fatih Emirhan. Sorumlu Müdür de Vefa Bahtiyarof. Cadid öğrencilerinin organı olan *Al-Islah* ekstremisti ve Anti-Rustu.

hem milliyetçi, hem sosyalistti. Yazarları arasında Orenburglu Kebir Bekir ve Hüseyin Abuziyarof gibi liberal milliyetçiler bulunduğu gibi, devrimci yazarlar da bulunuyordu: Abdullah Tukay, Said Ramiyef, Alimcan İbahimof. Fatih Emirhan birçok yazılarında "*Damollah*" takma adını kullanıyordu. Sansürün devamlı ve sıkı nezareti altında bulunan ve *Kadimistler* tarafından saldırıya uğrayan Al-Islah, 1907 sonunda Rus makamları tarafından kapatılmıştır.

Islâh Komitesi birçok Tatar siyasî gruplarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu gruplar, bizzat ıslâhçı hareketten ziyada sosyalizme yakındılar ve Çara karşı da daha açıkça vaziyet almışlardı. Çernişef'in bir yazısında belirttiği gibi: 1906'dan sonra, Tatarca sol yayınlarda, çok defa, ikinci bir Devrim bahis konusu ediliyor; yalnız millî mücadeleye değil, sınıf savaşına da çağıran bildirilere yer veriliyordu.

Bazı yeni tarihçiler, bunları gözönünde tutarak, bir İslâm Sosyalizmi'nden söz etmektedirler.

Devrimci grupçuklardan ilki (Birlik anlamına) *Berek* Partisi olmuştur. *Berek*, 1906 ilkbaharında kurulan bir küçük burjuva örgütü idi. Aynı yılın sonbaharında dağılmıştır. Programı, S.R. lerinkinden (yani *sosyalist devrimcilerin*kinden) ziyade Sosyal Demokratların Marksist fikirlerinden ilham alıyordu. Bu program şu şiarlarla özetlenebilirdi: "*Halka özgürlük, köylüye toprak!*"

Yine o sıralarda, Ayaz Ishâkî (Ishakof), Fuad Tuktar, Şakir Muhammedyarof, Abdullah Davletşin gibi eski *islâhçılar* S.R.lerden mülhem diğer bir Parti kurmuşlardı. Bunlara *Tancılar* deniyordu. Zira, organlarının adı *Tan Yolduzu* idi.

Bu grup, ilkin, *İttifak al-Müslimîn*'e bağlı iken, daha sonra, bundan ayrıldı ve ikinci *Duma*'ya altı Milletvekili gönderdi (Z. Zeynalof, Hadi Atlasî, Abdullah Nazmuddin, Habiburrahman Masudî, Arif Badamsin ve Kelimullah Hasanof.) Bunlar, *Duma*'da Müslüman İşçi Partisi'ni (*Müslümanların Hizmet Taifesi*) teşkil ettiler ki, programı Rus *Trudoviki*'lerinin (S.R. lerin) programını örnek almış, onun tıpkısını vermişti.

Sosyal-Demokrat fikirler ve görüşler, Tatarlar arasında daha geç yayılmıştır. Zira, birçok yıllar, R.S.D.İ.P. örgütlerine giren Müslümanların sayısı pek az olmuştu. Ancak 1907 yılındadır ki, R.S.D.İ.P.'nin

Kazan örgütünün zabıta tarafından dağıtılmasından sonra, Orenburg'a sığınan -Bolşevik ve Menşevik- bazı Tatar sosyalistleri bir Sosyal-Demokrat grubu kurdular. Organlarının adı *Ural* olduğu için, bunlara "*Uralcılar Grubu*" denildi.

Tatar devrimci basını, başlangıçta bu üç gruba -az veya çok derecede olmakla beraber- doğrudan doğruya tâbiydi. Bu basın *Cedid* ajitasyonunun mihrakı olan Kazan'da doğmuştur. 1906 ve 1907 yıllarında, bu basında büyük bir hamle müşahede edilmektedir.

İlk devrimci gazete *Berek* Partisi'nin organı olan *Azat*'tı. Haftada iki defa çıkıyordu. 1 Şubat 1906'dan itibaren, Kazan'da "haritonof" matbaasında basılmıştı. Gazeteyi çıkaran molla müderris Abdullah Apanaj. Çevresinde de genç yazarlar ekibi: (Başyazar) Ali Asger Kemal ve sosyalistlerden Hüseyin Yamaşef ile Gafur Kulahmedof.

Azat küçük burjuva, Panislamik ve sol milliyetçi bir gazete idi. Fakat, ilk defa olarak, Hüseyin Yamaşef ile Kulahmedof'a R.S.D.İ.P. Kazan Komitesi'nin çağırılarının Tatarca tercümelerini yayımlama imkânını sağlamakla, Sosyal-Demokratlara bir platform sunmuş oluyordu.

56'ıncı sayısından sonra sansür tarafından yayımına son verilen *Azat*'ın yerine 4 Haziran 1906'da haftalık *Azat Halk* neşredilmiştir. Bu gazete, *Azat*'tan daha da devrimci idi. Yöneticileri otantik sosyalistlerdi (Yamaşef, Kulahmedof, A. Kemal). Gazetenin ömürü kısa sürmüş, 12 Eylül 1906'da, 15'inci nushasında, resmî makamlar tarafından kapatılmıştır.

18 Mayıs 1906'da, ikinci grup, yani S.R. tandanslı Müslüman sosyalistleri *Tancılar*, Kazan'da haftada iki defa yayımlanan *Tan Yolduzu*'nu yayımlamağa başladılar. Başyazarı Ali Putilakof'tu. Bunun yerine Said Ramiyef geçti; 23'üncü sayıdan sonra da Fuad Tuktar. Fakat gerçekte müdür Ayaz Ishaki idi. Gazeteyi iki zengin Tatar tâciri finanse ediyordu: Milyoner Ahmet Bey Hüseyinof. Kollaboratörleri arasında, *Tancı* grubunun takma ad kullanan bütün yöneticileri bulunuyordu.

Tan Yolduzu, Tatar gazetelerinin en ekstremistleri arasındaydı. *Vakit* ve *Tercüman* gibi mutedil gazetelere karşı giriştiği kalem savaşı, şiddet ve sertlik bakımından, bütün öteki organları geride bırakıyodu. Gazetenin 60'ıncı ve son sayısı zabıta tarafından toplattırıldı (11 Eylül 1906).

1906 Kasım'ından itibaren nöbet sırası *Tan Mecmuası* adlı bir dergiye geçiyor. Başyazarı Hüseyin Abuziyarof. Yazı ekibi değişmiyor. Sansür, 1907 Nisan'ında, dergiyi kapattı.

Tancılar, 23 Nisan 1907'de, Kazan'da (Ses anlamına) *Tavuş*'u çıkarıyorlar. *Tavuş*, ancak, iki sayı dayanabiliyor. Resmî makamlarca kapatılıyor.

Duma gazetesi hakkında da bir iki kelime söyleyelim. Bu gazete, 2'inci Duma'nın Müslüman işçi fraksiyonu tarafından, Sen Petersburg'ta 21 Nisan 1907'de yayın hayatına atılmıştır. Başyazarı müderris Kelimullah Hasanof idi. 6'ncı sayısında sansür marifetile toplattırılmış ve kapanmıştır.

Ural, haftada üç defa çıkan bir gazete idi. Tatar dilinde yayımlanan biricik gerçek Sosyal-Demokrat organı bu olmuştur. 4 Ocak 1907'de tesis edildi. Gazeteyi çıkaranlar Hüseyin Yamaşef ve Alimcan Seyfuddinof. Bunlar R.S.D.İ.P. Kazan örgütünün militanları idiler. Her ikisi de gerçek Tatar Marksistlerinden sayılıyor.

Ural'ın ideolojik platformu R.S.D.İ.P.'deki Sosyal demokratlarınkine uygundu. Bu uygunluk iki bakımdandı: 1) Ekonomik ve sosyal politikası bakımından; 2) İslâmiyete ve milliyetçi harekete karşı durumu bakımından.

Proleter enternasyonalizmi idealine sadakat gösteren gazetenin ilk sayısında, ezcümle, şu satırlar göze çarpıyordu:

"Gazete, işçilerle köylülerin menfaatlerini savunmağı üstüne alacaktır. Siyasî ve ekonomik meselelere dair makaleler yayımlanacak; ve aynı zamanda memleketin sosyal ve politik hayatına taallûk eden havadisler verilecektir. Gazetenin edebî kısmı (hikâye, şiir vs.) olacağı gibi ilmî kısımda bulunacaktır. (Bu kısmı da ekonomik, siyasî ve tarihî meseleler ele alınacaktır)... Gazete bibliyografik notislerle, siyasî partilerin ve köylülerle işçilerin hayatına dair notları ihtiva edecektir. Bunlardan başka gazete, her ay abonelerine ekonomik ve politik meselelere dair broşürler sunacaktır."[9]

---

9 Bk. Alexandre Bennigsen et Chantal Lemercier –Quelquejay **La Presse et le mouvement national, Chez les Musulmans de Russie**, s. 82, 89 ve 102-104 (1964, Paris-La Haye)

Yukarıda adı geçen kişilere dikkat edilirse, bunlardan bazılarının, sonradan, Türkiye'ye geldikleri, buralarda da fikir ve politika hareketlerine karıştırdıkları, şu veya bu şekilde, bazı çevreleri etkiledikleri görülecektir. Özellikle, Millî Kurtuluş Savaşı esnasındaki ideolojik akımlar ve parti örgütleri ile bizde sosyalist hareketlerin tarihi incelenirken bu etkiler üzerinde durmak ve araştırmalarda bu noktayı ihmal etmemek gerekli sayılmalıdır.[10]

Bazı Türk ve Müslüman toplumlarında 1917'den sonra yayımlanan sosyalist mevkuteler

Kazan, Kırım, Azerbaycan ve Türkistan'da 1917 ile 1922 arasında yayımlanan periyodikleri -bizdeki benzerlerile mukayese medar olmak üzere- kısaca zikredelim:

Tatar dilinde yayımlanan Komünist Gençlik gazeteleri:

Omsk'ta çıkan *Kızıl Şark* (15/5/1920) ve Uralsk'ta çıkan *Kızıl Şark Yeşleri* (yani, Kızıl Doğu Gençleri).

Sovyet rejiminin ilk üç yılında yayımlanan üç Tatar dergisinden biri *Kızıl Şark*'tır. Siyasî, edebî ve iktisadî aylık dergi. Rus Komünisti Partisi Şark Ulusları Komünist Örgütleri Merkezî Bürosu'nun organı 1 Mart 1920 den itibaren Kazan'da çıkmağa başlamıştır.

Saratof'ta çıkan *Kızıl Şark* (15 Temmuz 1919) ile 1920 Mart'ında Tomsk'ta çıkan *Kızıl Şark*'ı ilave edelim.

Eşçeler Dünyası, Orenburg'ta yayımlandı (30 Ocak 1919). *Kızıl Tan* ise, 1920 de, Perm'de çıkmıştır.

Tatar dilindeki Bolşevik gazetelerinin ilki ve en önemlisi Eşçi'dir (27 Eylül 1918). İlkin, Kazan'da yayımlandı. Rus Komünist Partisi'nin *Kazan Gubkom*'unun organı olarak yayımlanan *Eşçi*, 1918 Kasım'ında, Moskova'ya nakledilmiş; 2 Şubat 1920 de tekrar Kazan'a taşınmıştır. İlkin, Rusya Müslüman Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'nin resmî organı. Sonra, -Doğu ulusları Komünist Teşkilâtları birinci

10 Sayın Doçent Mete Tunçay, konu ile ilgili olarak şu notu düşüyor: "Eski Çarlığın Türk ve Müslüman ülkelerinde, Devrimden önce ve sonra, sol akımların gelişmesi, çok önemli bir araştırma konusudur. Bunların solcu fikirler üstünde işleyerek getirdikleri yenilikler, Kurtuluş Savaşı yıllarında Türkiye'ye de yansımış ve Anadolu'daki solculuk anlayışlarının biçimlenmesinde etkili olmuştur. (**Türkiye'de Sol Akımlar** 1908-1925), s. 103, n. 106.

kongresini (18.11.1918) müteakip -Rus Komünist Partisi organı.

Melekes Tavşı (Melekes'in Sesi anlamına) 13 Ocak 1919 da yayımlanmıştır. Bu gazete, kasım 1919'da *Urak Çukiç* oluyor.

Bakû Komünü, hüküm sürdüğü dört ay esnasında, Rusça mevkutelerden başka, Azerî dilinde bir gazete yayımlamıştı: *Kafkaz Kommunası*. Bundan başka, *Ahbar* (yani Haberler), Bakû garnizonunun Müslüman bahriyeleri ve askerleri tarafından yayımlanmıştır.

1918 Haziran sonunda, –şehir henüz Sovyetlerin elindeyken– yayımlanmağa başlayan *Ufa Haberleri*, ilkin tarafsız ve sosyalist bir davranış göstermiş; şehir Çekoslavakların eline geçince, şiddetle antikomünist olmuştu. Kısa bir süre sonra, bu gazetenin yerine *Yana Hayat* (yani, Yeni Hayat) geçti. Haftada iki defa çıkıyordu.

İşçi Halk, 1918 Şubat'ında, Simferepol'de haftada üç defa yayımlanıyordu. Titri şuydu: "Birleşik Tatar Sosyalist Partisinin organı, demokratik gazete". Simferepol'de *İşçi Halk*'ın yerine *Al Bayrak* çıkmış; ve Nisan 1918'e kadar devam etmiştir.

Orenburg'ta siyasi rengi belli olmayan *Eşçi* adında bir gazete çıkmıştı (23 Haziran 1919).

1919 Nisan ayının başında Simferepol'de *Yeni Dünya* adlı Türkçe bir Bolşevik gazetesi çıkmıştır. Daha sonraları Eskişehir ve Ankara'da omonimlerini gördüğümüz bu gazete haftalıktı: ve, *Moskova Müslüman Merkez Komiserliğinin Organı* idi. *Yeni Dünya*'nın ilk birkaç sayısı Moskova'da yayımlanmış, sonra Kırım'a nakledilmiştir. *Yeni Dünya*'yı Mustafa Suphi çıkarıyordu. Bu gazete, özellikle, büyük sayıda Türk harp esirleri için çıkıyor ve onlar tarafından okunuyordu.

Taşkent'e sığınan Buhara Komünist Partisi Merkez Komitesi (Temmuz-Eylül 1920) Özbekçe *Kutuluş* (Kurtuluş anlamına) gazetesini yayımlamıştır. Tirajı 3.000 idi. Buhara Emirliğine gizli olarak gönderiliyordu. Emir'in düşmesinden sonra, 1920 Eylül'ünde, Uzbek dilinde bir gazete yayımlanmıştır: *Buhara Albarı*. Bu gazete, Buhara'da haftada iki defa çıkıyordu. Devrimci Merkez Komitesi'nin ve Buhara Sosyalist Partisi Merkez Komitesi'nin organı idi. Başyazarı: Leziz Aziz Zade. Komünist Partisi'ne katılmış Buharalı *Cedidlerden* pek çoğunu bu gazetenin yazarları arasında görüyoruz:

1) Feyzullah Hocayef;

2) Abdülkadir Muhammedinof;

3) Abdül Hamid Süleymanof; vs.

Azerbaycan'da, *Zahmet Hayatı*, *Kurtuluş Yolu* ve *Medeniyet* (yani Kültür) unvanlı gazeteleri kaydettikten sonra, Müslüman Menşeviklerinin yayımladıkları iki gazetenin adını verelim:

1) *Al Bayrak*;

2) *Doğru Yol*.

Sosyalist Revolüsyonerler de iki gazete çıkardılar:

1) *Halkçı* (yani, Halk Dostu),

2) *Fa'le ve Ekinci* (yani, İşçi ve Köylü)

Bakû'de, 1919-1920 de, umumiyetle batıp çıkan partisiz sol organlar şunlardır:

1) *Fukara Sedası*;

2) *Azerbaycan Fukarası*;

3) *Hek Sedası*;

4) *Yoldaş*;

5) *Mes'el*;

6) *Genç İşçi*;

7) *Bakû Fa'le Konferansının Ehbarı*.

Özbek dilinde iki milliyetçi mevkute cedidizmin sol kanadının siyasî fikirlerini yansıtıyordu. Bolşeviklerin zaferini müsait karşılayan bu mevkuteler, 1918 de, Taşkent'te yayımlamıştır.

1) *Türk Sözü*;

2) *Halk Darülfünunu*.

Diğer bir milliyetçi mevkute de *İşçi Dünyası* adını taşımaktadır. 4

Kasım 1918'de, Taşkent'te yayımlanmıştır. Dergiyi çıkaranlar *cedidcilerden* bir gruptu. Bu grup İslâmiyetle sosyalizmi uzlaştırmağa ve şeriat temeline dayanan bir komünizm kurmaya çalışıyordu.

İşçiler Dünyası'nın başlıca yazarları şunlardı:

1) Molla Gazi Yunusof;

2) Leziz Aziz Zade;

3) Golam Zaferî;

4) Mohammed Yusuf Mohammedoğlu.

Ayda iki defa yayımlanan bu dergi ancak altı sayı çıkabilmiştir.

Kendisine "Komünist" sıfatını uygun bulan *Tan* dergisi de Taşkent'te yayımlanmıştır (9 Nisan 1920).

Taşkent'in ilk sovyetik mevkutesi 20 Haziran 1918'de, Türkistan Merkez İcra Komitesi'nin yardımile çıkarılan *İştirakiyyun* gazetesidir. Bu gündelik gazetenin ilk başyazarı Moskova'dan gelmiş bir tatardı: Arif Alevleef. Bunun yerine biraz sonra Ahmet Donskoy geçmiştir.

İştirakiyyûn gazetesinin yerine, 19 Aralık 1920'de, *Kızıl Bayrak* adlı bir gazete yayın hayatına atılıyor.

Kızıl Bayrak, Türkistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin organı idi. Başyazarları şunlardır: İlkin, Ömer Elmuhammedof; sonra da, Mir Muhsin ve Tatar Gazi Yunusof.

Şunu da ekliyelim ki, 11 Haziran 1918'de, Taşkent'teki *İştirakiyyûn*'dan önce -Tarihçilerin gerçekten sovyetik olarak kabul ettikleri *Mehnetkeşler Tavusu* (yani İşçilerin Sesi) çıkmıştı. Haftada iki defa yayımlanıyordu. Başyazarı: Hacı Muin. Tirajı 500'den 2.000'e kadardı. 304 sayı çıkmış; ve Eylül 1922'de kapanmıştır.[11]

---

11 Uralsk'ta 17 Kasım 1905'te, **Nur** ve **Kazan Muhbire**'den sonra **Fiker**. Bu gazete, ilerici ve goşizan millî küçük burjuvazinin organı idi. Gündelikti. Ticaret müstahdemlerine, köylülere, işçilere ve aynı zamanda **Cedid**din adamlarına hitap ediyordu. 1906 Kasım ayında bu gazete kapandı. Yerine, **Yana Tormuş** çıktı. Kısa bir süre yayın yaptı. **Yana Tormuş**, Tatarcada, **Yeni Hayat** demektir. (Bu paragrafta kaynağımız: **La presse et le Mouvement national, Ches les Musulmans de Russie avant** 1920.)

Lem'i Nihad

Berlin'de yayımlanan tek nüsha *Kurtuluş*'tan sonra, İstanbul'da değişik br kadro ile, yayın hayatına atılan *Kurtuluş* beş sayı çıkabilmişti. 10 Eylül 1919 tarihini taşıyan birinci sayıda, ve dokuzuncu sahifede, Lem'i Nihad'ı tanıtan bir yazı vardır. Bu yazı -ortada resim olmak üzere-, çerçeve içindedir. Aynen aktarıyoruz:

"Vatan'da ve Avrupa'da hassas, şair, zeki, bilgili ve munis ruhile aramızda yaşayan prensip ve düşünce kardeşimiz Lem'i Nihad, 15 Haziran 1919 tarihinde, bizi hayretler ve elemler içinde bırakarak, bahtın ve insanlığın zuhurunu beklediği dünyaya veda etti. İnsaniyet âlemini karanlık gören dertli ve me'us kalbini, hususile 'Akdeniz'de hastalığı esnasında pek hassaslaşan, isyan eden ruhunu hatırladıkça ıstırap çeken insanlığın daha bir feryatçısı, bir nâlecisi kayb old'uğuna müteessir oluyor; biçare yokluk Türkiye'si bir de 'Lem'i'ni edebî âleme yolladın diyor ve ağlıyoruz.

Lemi, Berlin Üniversitesi'nde felsefe okumuştu. O, asabî sosyalist bir şairdi. Proletaryayı düşünen, zayıflara acıyan hikâyeleri Türkiye'de yeni bir edebiyat okulu yaratabilecek kadar değerliydi. Bazı eserleri Alman gazetelerinde yayımlanmış özellikle '*Der rote Vogel*' (Kırmızı Kuş) adlı tiyatrosu Dresden gündelik gazetelerinden biri tarafından

basılmış ve umumî takdir kazanmıştı. Lemi, *Kurtuluş*'un ilk sevdalı ve heyecanlı kurucularındandır.

Biz onun yirmi dört baharı gören hayatının hicranlarını; unutulmaz anılarını, şiirlerini, eserlerini yaşatmak ve yayımlamakla eritmeğe çalışacağız"

Bir yıl sonra İnci dergisinde yine Lem'i Nihad'ın resmi ve kısa bir tanıtma yazısı ile karşılaşıyoruz.

İnci'yi Sedat Simavî çıkarıyordu. *İnci*'nin Bayram Nüsha-i Fevkalâdesi "Ramazan Bayramı Özel Sayısı"ndaki resmin altında: "Lem'i Nihad bey merhum" yazılı. "Merhum Lem'i Nihad" başlıklı yazıyı M.V. Başharflerile Mehmet Vehbi (Prof. Vehbi Sarıdal) hazırlamış:

"Bir sene evvel ölümün bizden ayırdığı Lem'i Nihad'ı hayatında eserlerile tanıyan azdı, fakat tanıyanlar hep onu sevmişler ve anlamışlardı. Lem'i Nihad yeni bir neslin şairiydi. Hislerinde derin ve müphem, yazılarında sâde ve revandı. *Kördüğüm*, *Güzelruh* isminde iki büyük cemiyetçi romanı ve *Bahçenin Çiçekleri* unvanı altında toplanmış küçük yazıları *Kırmızı Kuş*, *Bir İçim Su* isminde iki temaşası vardır. *Fanî Şehablar* serisi Berlin'de birkaç sene evvel yeni çıkan '*Yeni Türkiye*' gazetesinde neşredilmişti. Lem'i Nihad son senelerinde en çok Alman ve İskandinavya edebiyatını severdi. Yazılarında bu edebiyatın ruhunu sezmiş olması kabildir. En son eseri, içinde yaşadığımız büyük inkılâp için yazdığı *Hortlak*'dı. Bu küçük hikâyesile Lem'i Nihad artık daha çok sefil ve mazlûm halkın hüsranlarını yaşatan bir şair olduğunu gösteriyordu."

Lem'i Nihad'ın *Hortlak* adlı küçük hikâyesi Berlin'de basılan *Kurtuluş* dergisinde yayımlanmıştı. Aynı hikâye, sonradan İstanbul'da basılan *İfham* gazetesinde de intişar etmiştir. (25 Eylûl 1919)

Gazete, Lem'i Nihad imzasına not düşüyor:

"Lem'i Nihad, Almanya'da uzun bir hayat-ı tahsil geçirdikten sonra, son günlerde (Gülcemal) vapuruyla Berlin'den dönerken Vapurda irtihal etti. (Veremden ölmüştü). O Almanya'daki bütün hayatını edebiyata hasretmişti. Yazdığı hikâyelerde edebiyatımız için pek yeni bir teceddüt

va'deden derin bir hususiyet vardı. Eğer yaşasaydı, belki edebiyatımızın beklediği müceddidlerden biri olacaktı. Ne yazık ki ömrü vefa etmedi. İlham, merhum arkadaşımızın hikâyelerini sırasile neşredecektir."

"Geçen sene hazin bir ölümle aramızdan ayrılan genç ve hassas ruhlu kıymetli arkadaşımız merhum Lem'i Nihad'ın edebî metrukâtından olan" *Minyatürler*'in ön sözünü, Lem'i Nihad'a bırakalım:

"Eğer her zaman kısalık ve uzunluk münakaşaya değer bir mesele teşkil ederse derhal diyebiliriz: *Minyatürler* de kısadır, fakat benim itikadıma göre sanatın güzel elinde kelime kısalır, kelime uzanır, renk terennüm eder. Bir eser ne uzudur ne de kısadır, bundan bahsedenler bediden mahrum kalmış olanlardır. Biz sanatkâr tanıyoruz: Mevcudiyet birçok şartların husulüne mütevakkıf bir adam! O büyük sanatkârlara hüsranımız var. Biz onlar gibi terennüm etmek istedik, fakat maskara olduğumuz anladık.

L.N."

Baltacıoğlu, mütareke yıllarında, sosyalizm için ne düşünüyordu?

Türk aydını, Mütareke yıllarında, çöken İmparatorluğun yıkıntıları altında kalmış; şaşırtıcı tarih hâdiseleri ve dünyayı sarsan Devrim olayları karşısında, her şeyi yeniden düşünmek ve davranışını ona göre, ayarlamak zorunluluğunu duymuştu. Bu yüzdendir ki, o yıllarda sosyalizm problemlerine omuz silkmek ve sırt çevirmek imkânsız gibiydi. O yıllarda, sosyalizm akımını incelemek ihtiyacı bütün şiddetile kendisini duyuruyor; memleketin ihtiyaç ve kabiliyetine göre, sosyalizme özel bir renk verme çabası beliriyordu. Bu arada, "gerek resmî memuriyetlerile, gerek eserlerile irfan âleminde mevki işgal eden" bazı aydınlar da, sosyalizmin hem teorisi hem de uygulanan konuları etrafında, fikirler ileri sürmüşler, sosyalizm akımı hakkında ne düşündüklerini açıklamışlardır. Bu düşüncenin çok orijinal örneklerinden birini Türk sosyalist literatürüne armağanlayan zat "Darülfünun Terbiye Müderrisi ve Maarif Nezareti Heyet-i Teftişiye Reisi İsmail Hakkı Bey" dir. (Profesör İsmail Hakkı Baltacıoğlu).

Hayatının muhtelif konaklarında, sosyalizm ve Marksizm meselelerine -kâh tenkitçi, kâh yayıcı ve savunucu, bazan da kalem savaşçısı veyahut bilirkişi olarak- karışan Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1919 da, tarihteki büyük Devrimleri "İdeal" faktörile açıklamakla beraber, tarihî maddeciliğin değerini de inkâr etmiyordu.

Ona göre:

Sınıf anlamı, eşitlik fikrine aykırı olan sosyal organizasyondur. En eşitçi ülkelerde bile zenginliğin bölünüş biçimi insanlığın başında en büyük belâdır; ve, böyle bir musibete dayanılamaz.

Büyük Fransız Devrimi'nin getirdiği yasa önünde eşitlik Hakkı Bey'i tatmin etmiyordu. O, kapitalist toplumda yaşayan bahtsız insanları ve kapitalizmin sömürdüğü bahtı kara ülkeleri suçlu bulmuyor. Kötü niyet ve kötü idare ile sömürücü masallarına inanmıyor ve acı çeken insanlık adına haykırıyor.

Sosyalizmi nasıl bir akım olarak kabul ettiği sorusuna verdiği cevap şu:

"Eğer bu sualinizle *sırf iktisadî telâkki edilen veyahut telâkki edilmesi lâzım gelen bir sosyalizmin* hayata girince yalnız iktisadî sahada kalıp kalamayacağını soruyorsanız, size vereceğim cevap şu olacak: İktisadî bir cereyan mutlaka sanat, ahlâk... gibi müesseseleri de sürükler. Çünkü bir kere cemiyet bahsinde iktisadî, ahlâkî, dinî... gibi tasniflerimiz yanlış değilse de mücerrettir. Hakikatte hayat bir küldür. Diğer cihetten iktisadî bir inkılâp, mutlaka müşterek ve bünyevî neticeler yaratır. Meselâ müsavat fikirlerinin, demokratlığın intişarını sırf fikri yahut iktisadî... sebeplere atfetmek ilmî bir düşünce değildir. Bunu yaratan büyük bir hayattır. *Tarihî maddecilik*'in bence kıymeti fikrî olmaktan zayide hissî ve hayatîdir. O, ilmî bir izahtan ziyade canlı bir istikbale benziyor! Tarihî inkılâplar ancak *meşkûre* denilen *içtimaî motörle* izah edilebilir. Mefkûrenin zuhur ve hayatı ise içtimaiyat ilminin en karanlık bir noktasıdır. Onu ne yapmaya, ne de yıkmaya muktediriz. Yahut onu da duyar ve yaşarız. Mefkûrenin bizden istediği şey yalnız samimiyettir..."

Başka bir soruya da cevap verirken, ezcümle, şöyle diyor:

"Dünyanın bir kısmında saraylar, saltanatlar yıkılıyor, kanlar dökülüyor... Belki yeni bir insaniyet doğacak; belki medeniyetin merkez-i sıkleti değişecek... Ancak, mefkûrenin maneviyat sahasından çıkıp, uzviyyât sahasına girişi daima elemlidir. Hangi İnkılâp zevkle, rahatla olmuştur ki... Samimî bir mefkûreye hâdim olmak (bir ideale hizmet etmek) şartile her İhtilâl affedilir. Gerçi burada İhtilâlin (Ekim Devrimi'nin) âmillerini hayvanî telâkki edenler de var. Ben böyle hissetmiyorum. Bu hareket belki bir Cihan İnkılâbının mukaddemesidir."

Bizde Sınıf Farkı var mı? Çeşitli sınıfların özel eğitim amaçları var mı? Sorusuna ise, İsmail Hakkı Bey'in verdiği cevap şu olmuştu:

"Sınıftan anladığım mânâ, müsavatçılık fikrine muhtelif olan içtimaî teşkilattır. Bizde *reaya*, *kulluk*, *kölelik* fikirleri ölmüştür... Bunların enkazına tesadüf edilse de içtimaî hayatiyetlerini kaybetmişlerdir. Terbiyemizde *zadegân* ve *avâm* farkını göremiyorum. Yalnız kadınlarımız bazı haklarından mahrumdurlar. Bununla beraber kadın ve erkek meselesindeki fark gittikçe bir meslek farkı oluyor. Demek ki yeni hayat mefkûremiz kadınla erkek arasındaki sınıf farkını mahve müstaid...

İktisadî sınıflar hakkında gerçi şayân-ı dikkat bir fikrim yoktur. Yalnız en müsavatçı memleketlerde bile servetin bugünkü tarz-ı inkısamını insaniyetin başında en büyük belâ sanıyorum. Artık bu musibte nasıl tehammül etmeli!...

Kanun nazarında müsavisin! dediğimiz insanlar köpekler gibi açlıktan ölüyorlar!... Servetler, debdebeler, israflar bu biçarelerin leşi üzerinde yükseliyor. Türkler gibi büyük sermayelerin kölesi olan milletler can çekişiyor.

Bu insanların, bu milletlerin kabahati ne!... Suiniyetleri mi, sui idareleri mi!... Çalışın, kazanın! mı diyecekler!... Fakat nerede ve nasıl! Herkesi budala mı sanıyorlar!... Hülâsa bütün insaniyet mustariftir, müsavat perisi nerede!..."[1]

---

1 **Kurtuluş**, Sayı 5, 19 Şubat 1919.

"*İfham*, No:74. 10 Teşrinievvel 1335, s.2"

"Berlin Darülfununu mezunlarından *Kurtuluş* mecmuası muharriri Mehmet Vehbi Bey de atideki listeyi göndermiştir. Bu listedeki isimler daha ziyade proletarya nokta-i nazara göre intihap edilmiştir:

İstanbul'da intihabını özlediğim mebus namzetleri:

Ethem Nejat Bey: Sabık Aydın Maarif Müdürü.

Süleyman Efendi Usta: Tophane Fabrikası Ustabaşılarından.

Sadık Ahî Bey: Büyükada'da Türk Kasabı ve sosyalist muharrirlerden.

İlhami Nafiz Bey: Ticaret Sanayi Müfettişi.

Münir Bey: Darülfünun İktisat Muallimlerinden.

Bunlarla beraber Darülfünun İktisat Muallimlerinden Zühtü Bey, Sabık Nafia Nazırı Ferit Bey, Darüleytam Tedrisat Müdürü Nafi Atıf Bey, *İfham* sermuharriri Hüseyin Ragıp Bey de sosyalizme yakın olan bir mesleğe yani etatizme taraftar oldukları için İstanbul'u hakkile temsil edebilecek namzetlerdendir.

Mehmet Vehbi

"İstanbul Nasıl Mebus İster?

İstanbul halkı büyük bir ekseriyeti itibarile (işçi) tabirinin içine dahildir.

Doğrudan doğruya şehirliler, İstanbullular meselâ Eyuplular, Fatihliler, Topkapı ve Aksaraylılar, Üsküdarlılar, Boğaziçi köylerinin asıl sekenesi iş erbabıdır. İstanbul vilâyetini teşkil eden kazalar ehalisi de çiftçi ve köylüdür. Bundan maada bütün; küçük ve orta memurlar, muharrirler, muallimler sa'yarını ücret mukabilinde sattıkları için işçidirler, proletarya sınıfına mensupturlar. Bir sınıf halk ancak kendi sınıfından olan ve kendi sınıfının iktisadî ve içtimaî menafiini müdafaa eden mebuslarla temsil olunur. Buna hayret olunmamalı. Hatta Harb-ı Umumî'den bile evvel meselâ Berlin daha çok bir işçi şehri olduğu

için sosyalist mebuslar çıkarmıştı. Bugün de öyledir. İstanbul da mülhakatile beraber Türkiye'nin en büyük işçi şehri ve sa'ya erbabı merkezidir. Ve eğer âdilâne tam yerinde bir intihap lâzımsa İstanbul Mebusları Sosyalist mebuslar olmalıdır.

Bunun için Türkiye'de mevcut üç sosyalist partisi Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist Fırkası ve Sosyal Demokrat fırkası bir Sosyalist Birliği yapmalı ve mebus namzetlerini göstermelidir.

Kurtuluş Sosyalist Mecmuası Muharrirlerinden
Mehmet Vehbi
"*İfham*, No: 77, 18 Teşrinievvel 1335, s.2"

Yakında seçimlere başlanacak. Gazete, okurlardan soruyordu: İstanbul mebusluğu için kimleri münasip buluyorsunuz?

"İntihap ettiğim mebuslar şunlardır:

Sosyalist *Kurtuluş* gazetesi muharrilerinden Vehbi Bey.

Paris Darülfünun Mezunu Şefik Hüsnü Bey.

Sabık İzmir Maarif Müdürü Ethem Nejat Bey.

Tophane ustabaşılarından Süleyman Efendi.

Sosyalist muharrirlerinden Sadık Ahi Bey.

Galata Perşembe Pazarında Demirci ustası Ömer Lütfi.

Benim mebuslarım başlığı altında ankete verilen cevaplar:
"*İfham*, No: 76, s. 2, 17 Teşrinievvel 1335-1919"

"İstanbul yevmün cedid rızkun cedid yaşayan bir halk olduğundan onları en ziyade sosyalist prensipleri korur. Bunun için tanınmış sabık İstanbul ve Beyrut Hukuk Fakülteleri Muallimlerinden ve Berlin Darülfünunu'ndan mezun Vehbi, Maarif Nezareti mülga telif ve tercüme dairesi azâsından Ethem Nejat, Almanya'da bulunan Türk İşçi Sendikası Reisi Eğinli Sadık Ahî, sekiz sene Fransa'da sosyalizmle ve amele işleriyle temas eden Doktor Şefik Hüsnü Beyler intihap olunmalıdırlar."

Kassam Çeşmesi'nden sâkin
mütekaidîn-i askeriyeden
Hasan Celal

"Müntehib-i sâni ben olsam şu kimseleri intihap ederim:

Maarif Nezareti mülga telif ve tercüme dairesi azâsından Ethem Nejat, Paris Darülfünun Mezunu Şefik Hüsnü, Berlin Darülfünunu'ndan mezun Hukuk Fakültesi sabık muallimlerinden Vehbi Beyler. Memleketin yüzde doksan beşini teşkil eden aylıkçı, gündelikçi ve çiftçi sınıfının hukukunu ancak bunlar muhafaza edebilir."

Üsküdar'da Açıktürbe'de Levâzım
Ketebesinden Osman Nuri.

"Benim mebuslarım bunlardır:

Sabık Aydın Maarif Müdürü Ethem Nejad Bey.

Sosyalist muharrirlerden Doktor Şefik Hüsnü Bey.

Kurtuluş Sosyalist muharrirlerinden Vehbi Bey.

Tophane ustabaşılarından Almanya'da tahsil eden Süleyman Efendi.

Büyükada'da Osmanlı Kasabı Sadık Efendi."

Şimendüfer fabrika amelesinden Filibeli Mehmet Ali
"*İfham*, No: 84, s. 3"[2]

"Memleketimizin ve hususile İstanbul Vilâyetinin ekseriyetini teşkil eden esnaf, işçi, küçük ve orta memur, muallim, çiftçi... gündelikçi, aylıkçı, yevmün cedîd rızkun cedîdci (proletarya) sınıfları için çalışacak sosyalist mebuslar olabilir; bence onlar da şunlardır:

Paris Darülfünunu'ndan mezun Doktor ve *Kurtuluş* sosyalist gazetesi muharrirlerinden Şefik Hüsnü Bey.

Tophane Fabrikaları ustabaşılarından Süleyman Efendi.

Sosyalist muharrirlerinden Büyükada'da Türk Kasabı Sadık Ahî Bey.

Mühendis Berlin Darülfünun İçtimaiyat Fakültesi'nden ve Berlin

2 Aynı nüshada ve aynı sayfada "İntihabât Etrafında - Ferah Tiyatrosu'nda iki bin amelenin içtimai" havadisleri de yer almaktadır.

Mühendis Mekteb-i Âlîsi'nden mezun Nizami Âli.

Darülfünun Hukuk Fakültesi İktisat Muallimi Münir Bey.

Aydın Maarif Müdir-i sabıkı Ethem Nejat".

Beşiktaş'ta Kurtuluş Ticarethanesi
sahibi Bahaettin

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi ve İstanbul seçimleri

Vakit gazetesi muhabiri, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi erkânından bir zatla, İstanbul seçimleri hakkında, uzun bir mülâkat yapmış ve gerek bizde yürürlükte olan usule, gerek diğer memleketlerde cereyan eden şekillere göre son İstanbul seçimlerinin verdiği sonucun yolsuz sayılıp sayılmıyacağını sormuştu.

Partinin sözcüsü şöyle demişti:

"Bazı mebuslarımızın namzetliklerinin son seçim günü ilânı ve bazılarının hiç ilân edilmemiş olması bizim Seçim Kanunu'muza aykırı değildir.

Fakat, Avrupa seçim usullerine göre uygun sayılmaz. Fransa'da, önceden namzetlik ilân edilmek mecburiyeti vardır.

Fakat herhangi bir listeden arzu edilenler ve yeniden başkaları konabilir. İtalya'da, meselâ sosyalist namzetlere oy vermek isteyenler o listenin tümüne oy vermek zorundadır.

Ancak arzu ettiği namzede bir üstünlük sıra ve kaydı eklenebilir.

Almanya'da tamamiyle liste usulü vardır; ve listeler seçimden pek çok zaman önce belli olur; ve hiçbir suretle değişiklik yapılamaz. Hattâ listeler basılıdır.

Umumun oy vermesi rey-i âm ve nispî temsil usullerine en uygun seçim tarzı da budur.

Seçim Kanunu'na göre, meşrû bir suretle cereyan eden bu seçimin feshini istemek yersizdir."

Parti sözcüsü, Numan Efendi'nin[3] şahsî mesleği ve seçilmesinin işçi sınıfı üzerindeki etkisi hakkında şunları söylüyor:

"Numan Efendi'nin seçilmiş olması herhalde dikkate değer bir olaydır. Biz bu olayda İstanbul'daki sosyalizm akımının müessir olduğuna inanıyoruz. Bu akım özellikle Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi tarafından 24 Ekim 1919'da yapılan Ferah Tiyatrosu'ndaki içtimaî intihap ile kendisini kuvvetle göstermişti. Muhtelif burjuva partileri bu akımın önemini anlayamıyarak kayıtsız kaldıkları halde, 135 İkinci seçmen amele cereyanının kuvvetini takdir etmişler ve oylarını Numan

---

3 "Zeytinburnu Fabrikası ustabaşılarından yeni mebus Numan Efendi'nin dedesi Kırımlıdır. Babası İstanbul'a gelmiş ve yerleşmiş; ve Numan Efendi, İstanbul'da amelî hayatın içinde Kasımpaşa'da doğmuştur. Esmer, orta boylu, nahifçe, fikrini vuzuh ve süratle nakil ve ifadeye kadir, samimi, nâzik bir gençtir. Mebus olduğu zaman 35 yaşındaydı. İlk tahsilini özel bir mektepte yapmış; şahadetnamesini aldıktan sonra mülga Sanayi İdadilerine girmiştir. Burdan da iyi bir şahadetnâme ile mezun olmuş, amele hayatının açtığı uzak yakın mücadelelerle yalnız sanatkâr değil, lisanaşinâ, idareli, nafiz bir hüviyyet kazanmıştı." (İttihatçıların "sosyalist" mebusu Numan Efendi'nin biyografisi hakkında bilgi verirken bu "ustabaşılık" meselesi üzerinde duracağız.) Numan Efendi, **Vakit** muhabirine şöyle demişti: – Memleketimden, Türklükten aldığım feyz ile, ameleliğim ile, amele teşkilâtının kuvveti ile, meydana çıkıyorum. İçinde bulunduğum, zümre Mebusan'a (Millet Meclisi) sunûf-ü âzâ göndermek fikrini besliyen bir zümredir. Amele ruhunun hâkim bulunduğu zümre şüphesiz bu hakka malikti. Amele seviyye-i içtimaiyesini yükseltmek, benliğini öğrenmek istiyor. Ben bugün bu ihtiyacın tercümanı olacağım. Numan Usta, –kendi deyişine göre– şimdiye kadar hiçbir taraftan yardım görmeyen işçilerin haklarını savunacaktır. Amelenin içtimaiyat vadisindeki terakkisine hizmet edecekti. Nasıl bir sosyalist olduğu sorusuna da şu cevabı veriyor: - Şu dakikada millî bir sosyalist olarak ortaya çıkıyorum. Bununla beraber şahsen bugünkü Fırkalardan hiçbirile alâkadar değilim. Maahâzâ, zümrem içinde Sosyalist, İşçi ve Çiftçi, Sosyal Demokrat partilerile münasebattar olanlar var. Numan Usta'ya göre, İstanbul'da halkın yarısından fazlası kolu ve adaleleriyle çalışanlardı. Meclis'te en çok neyle uğraşacağı sorusuna, verdiği cevap da şu: "Meclis-i Mebusân'a girerken beni ilk karşılayacak mesele, memleketimin sulhudur. Ve bu sulhu, ben hiçbir manda, vekâlet olmaksızın istiyeceğim. Sonra, kendi zümremin haklarını arayacağım... (dokuz satır sansür tarafından çıkarılmıştır)... Onun için ilk önce bu zümreye hakkını ister ve müdafaa eder bir vaziyet verdirmeğe, bunun için memleketteki amelenin vaziyetini anlatmağa çalışacağım." (**Vakit**, 20 Kânunuevvel 1919) Numan Usta, İttihatçıların adamıydı. Mebusluğunu da onlara borçluydu. Halil Nihat, "İstanbul Mebusu Numan"ın ağzından şu **hümoritique** manzumeyi yazıyor:

Hatt-ı zerle durmayıp yazsın felek eyvânına
İntihâbım verdi revnak İttihad'ın şanına
Öyle bir sâatte çektim bağteten bir telgraf
Kim yetiştim intihâbın en müsait ânına
Müjde-i ikbâlimi vaktâki tebşîr ettiler
Talat'ı bulsam da yüz sürsem dedim dâmânına

Yine **Vakit** sütunlarında Halil Nihat tarafından -Numan Efendi'ye ithaf edilmiş- "Ne Derlerse Desinler" başlıklı bir mizahî manzume daha var ki, onu da okumadan geçmiyelim:

Cemiyet'e ol bende ne derlerse desinler
Mebus ola gör sen de ne derlerse desinler
Bir yel esiyor sorma ki poyraz mı lodos mu
Dönsün şu değirmen de ne derlerse desinler
Zevrakçe-i ikbâl kebuter gibi uçsun
Dönsün şu değirmen de ne derlerse desinler
Ur baltayı yar, doğra kesip biç aman Usta
Al destine bir rende ne derlerse desinler
Aldırma olan işlere Fındıklı'da yan gel
Durdukça bu can tende ne derlerse desinler...

Efendi'ye vermişlerdir. Bir amelenin Meclise girmesi hâdisesi dolayisiyle Istanbul işçi sınıfı bir ümit şeklinde bu seçimi muhtelif meseleler ve olaylar karşısında alacağı duruma göre umumî ümitlerinde aldanıp aldanmadıklarını anlayacaklardır. Numan Efendi, beyanatında Nasyonal Sosyalist olduğunu söylüyor. *Sosyalistlere göre, bu iddia sosyalizm prensiplerine karşı muhalefettir.* Numan Efendi gerçek bir sosyalist ise beyanatında herhalde bir ifade yanlışı vardır."

Sözcü cevaplarına devam ediyor:

"Türkiye'de sosyalizm hareketlerinin fiilen tesir icra ettiğini ifade eden seçim herhalde Avrupa'yı ve özellikle bütün sosyalist âlemini alâkadar edecektir."

Sözcü bundan sonra şikâyetlere geçiyor:

"Bizim seçim faaliyetimize müdahale edilmiştir. Bunu Dahiliye Nezareti'ne (İçişleri Bakanlığı'na) verdiğimiz muhtırada izah ettik. Ferah Tiyatrosu'nda proletarya sınıfının muhtelif meslek mensuplarından iki bin kişilik bir toplantı yapmıştık ve bu tamamen kanuna uygun bir toplantı idi. Aradan epey zaman geçtikten sonra Emniyet-i Umumiye bu toplantı hakkında takibat yaptı ve başka yerde toplantı yapmamıza müsaade etmedi. Biz o vakitten beri seçimde bilmecburiye faaliyet gösteremedik. Yapılan takibatın hakka uygun olmadığını anlayan Emniyet-i Umumiye nihayet bize ilmühaberimizi seçimden bir gün önce, yani 17 Kânunuevvel çarşamba günü verdi ve ertesi günü Istanbul seçimi oldu. Buna rağmen, bizim namzedimiz Vehbi Bey (Vehbi Sarıdal) ondört oy kazandı. Burjuva ve partilerinin kazandıkları oyla mukayese edersek, biz, sosyalizmin onlara galebe ettiğine ve edeceğine inanıyoruz. Fırkaların programlarını kabul eden namzetler arasında nisbet yapmalıdır. Faraz, *Millî Ahrar*, zannederim, Ahmet Selâhattin Bey'i namzet gösteriyor. Oysa; Selâhattin Bey etatistir, liberal değildir. Gerçek namzetleri arasında Sulh ve Selâmet en çok 21, *Millî Ahrar, Ehali İktisat* ile ortak listesinde en ziyade 5 oy kazandı. Buna karşı *İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi* namzedi, 14, diğer bir sosyalist namzet 7 oy aldı. *Sulh ve Selâmet*'in 21 oy kazanan namzedi bir sabık Harbiye Nazırı olmasına göre, partimiz namzedinin 14 oy alması -propaganda faali-

yetimizin menedilmiş olmasına rağmen- partimizin başarısını göstermeğe kâfi delil olur."

Seçim usulünün tadili hakkında fikri sorulan sözcüye göre:

- Mevcut seçim usulü tamamen yıpranmış bir usuldür.

Sözcü:

- "Biz -diyor- doğrudan doğruya, vasıtasız ve nispî usule taraftarız. Halkın hâkimiyetini sağlayan biricik usul budur. Sonra eşit seçim hakkını kemal-i şiddetle müdafaa ederiz. Deniyor ki, Yüksek Mektepler ve Darülfunun (Üniversite) mezunlarına üç oy, orta tahsil görenlere iki oy verilmesi lâzımdır. Bu pek açık bir haksızlıktır. Yüksek mekteplerde okuyanlar iki üç misli vergi veriyorlar mı? Asker oldukları zaman bir oylu hemşehrilerinin askerlik müddetinin üç misli hizmet ediyorlar mı? Hayır, değil mi? Binaenaleyh, seçimde emeğe değer verilmelidir. Kim çalışıyorsa o oy sahibi olmalıdır. Her çalışanın oy miktarı eşit olmalıdır. Proletarya yüksek tahsil görmemişse bu kusur burjuvaziye aittir. Madem ki, kadınlar bugün çalışıyorlar, vergi ile, iş ile alâkadardırlar! onlar da *erkeklerden hiç fark olmaksızın aynı suretle seçim hakkına mâlik olmalıdırlar*."[4]

Devekuşu sosyalizmi

1912'de, bir parti organı olarak, yayın hayatına atılan *İfham*'ın müdürü Mustafa Suphi, sermuharriri de Ahmet Ferit'ti "Milli Meşrutiyet Fırka, siyasiyesinin mürevvic-i efkârı Türk gazetesidir." Bir süre sonra, Mustafa Suphi'yi başyazar olarak görüyoruz. (No:68) Daha sonra yine müdür oluyor (No:111).

İfham, 23 Temmuz 1919'da, yeniden yayımlanmaya başlamıştır. 10'uncu sayısında "Hükûmet tarafından tevkifi emr edilen sâbık Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa"nın; 61'inci sayıda da, Lenin ve Troçki'nin resimlerini basmıştı.

İfham'ın bu serisinde, Rusya ve Almanya'daki devrim olaylarına yer verilmiş; Lenin ve Troçki'den başka Bellakun, Roza Lüksemburg, Karl Libknekneht'in isimleri üzerinde durulmuştur.

---

4 Bk. **Vakit**, 24 Kânunevvel 1919 (No: 766).

Fransız Komünist Partisi, Türkiye'deki Millî Kurtuluş Hareketini desteklemişti. O tarihlerde, *Humanité*'de, emperyalist istilâya karşı Türkleri savunan pek çok yazı yayımlanmıştır. Bunlardan biri de Paul Louis'in imzasını taşımaktaydı. Paul Louis, bu yazısında İstanbul'un Türk kalması gerektiğini savunuyor; halkının çoğunluğu Türk olan bu şehrin başkalarına verilemiyeceği fikrini ileri sürüyordu. *İfham* bu yazıyı çevirerek sütunlarına geçirmiştir (No: 169)

Türkiye ile ilgili işçi ve sosyalist hareketleri de *İfham* sütunlarında yer bulmuş; çeşitli vesilelerle Türk sosyalistlerinin birçoğunun adları geçmiştir: Lemi Nihat, Mehmet Vehbi, Nizami Âli, Ustabaşı Süleyman, Ethem Nejat, Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Dr. Refik Nevzat, Vlâhof Efendi, vs.

Biz, şimdi bu gazetenin 149'uncu sayısında yer alan (29 Aralık 1335-1919) bir yazıyı, dilini biraz rötuş ederek sunacağız. "Sosyalizmde Devekuşları" başlığını taşıyan ve esas itibarile Numan Efendi'yi savunan bu yazı o devirdeki sosyalizm tartışmaları hakkında fikir edinmemize yarıyacak küçük bir örnek niteliğindedir:

"Ya... şu dört buçuk sosyalistin Numan Efendi'nin mebusluğuna itiraz etmesine ne dersiniz?

Memleketimizde üç sosyalist partisi var. Birisi, İşçi ve Çiftçi Sosyalistleri, onlar karışmadılar, Binaenaleyh kendilerine karşı sözümüz yok. Numan Efendi'nin seçilmesine itiraz edenler asıl öbürleri...

Yani hangileri? Sosyal-Demokrat ile, ismini bile hatırımda tutamadığım diğer biri... Bu iki sosyalist fırkası, Numan Efendi'ye muarız... Numan Efendi kendilerinin namzedi değilmiş? Olabilir ya... Sizin gibi dört buçuk adamın toplanıp ta, isminden başka bir şey bilmediğiniz Sosyalist Fırkanızdan bir Numan Efendi elbette daha kuvvetli olur. Çünkü siz, dört beş işsizden başka bir şey değilsiniz. Sizin gücünüz de, elbet sosyalizmden anladığınız sınırlı anlam kadar, yani dört beş kişilik olur. Amele teşkilâtının çarkları içine girmiş bir adam... Numan Efendi amelî pratik bir sosyalist... Bu mesleğin ilmine vakıf mı, değil mi; bilmem fakat benim için, sosyalizmin ne pratiği, ne de teoriği ile ilgisi olmıyanlara nazaran elbette tercihe değer.

Frenkler, Doğu garib şeyler diyarıdır, derler; pek doğru. Bu garabetin

bir örneğini Numan Efendi'nin seçilmesine itiraz eden Sosyalist Fırkaları gösterdi... Düşünün bir kerre... Sosyalist Fırkaları, bir amelenin mebus olmasına itiraz ediyorlar. Niçin? Çünkü kendi namzetleri değilmiş. Yani, münafese, dedikodu meselesi... Numan Efendi yeni Sosyalist Fırkasının namzedi olmasa bile, memleketimizin diğer sosyal sınıflarından çıkan mebuslara nazaran, kendisinin seçilmesi, işçi ordusu için elbette bir kazançtır. Bu kazanç ise, bizde sosyalizm mesleği için atılmış bir ilerleme adımıdır. Halbuki, bu ilerleme adımına ilk itiraz eden kim? Sosyalist Fırkası... Buna sadece ayıp derler. Ey Karl Marx ey Lasal... Gel de senin mesleğin namına, ne garabetler gösterildiğini seyret!

Bilmem kim naklediyordu: Bizim Ayan âzasından (Senato üyelerinden) biri, bir gün kendisini tezkiye maksadile:

– Ben Senatörüm, politika ile uğraşmam! demiş.

A mübarek, o halde Senatoda ne işin var...

Bizim Sosyalist Fırkaları da sosyalist ama, işçi mebusuna karşı, ona muarız. İşte devekuşu şeklinde sosyalizm buna derler.

Azizim Numan Efendi, siz bu kuru gürültülere hiç kulak asmayın!"[5]

Aydınlık *Külliyatı*

Aydınlık Külliyatı'nda (1922-1925) on üç broşür yayımlanmıştır:

1- *Sermayedarlık Nizâm-ı İçtimaîsi.* (Broşüre itibar ederek Sermayedarlık şeklinde alıyoruz. Sermayedar diyenleri bizzat dergi yanıltmaktadır.)

2- *Burjuva Demokrasisi ve Sosyalizm.* Sadrettin Celâl. Fiatı: 5 kuruş.

3- *Sosyalizm ve Tekâmülü* (Le Socialisme Et Son Evolution).

4- *İş Ücreti ve İşsizlik Buhranı* (Questions De Salaire) A. Cevdet, 1338, Akşam - Teşebbüs Matbaası.

---

5 Kendisine "Milli Sosyalist" sıfatını uygun bulan Numan Efendi'den daha önce bahsedilmişti.

5- *Sendika Meseleleri* (Questions De Syndicat).

6- *Türkiye ve İçtimaî İnkılâp* (La Turquie Et La Revoliton Sociale). Akşam - Teşebbüs Matbaası, 1338. Fiatı: 10 kuruş.

Arka kapak reklâmı:

"Türkiye'de, millî ve beynelmilel işçi hareketlerini ilmî bir surette tetkik eden ve Marksizm esaslarını izah eden, *Aydınlık* mecmuasını her ay muntazaman takip ediniz ve neşrettiği (*Burjuva Demokrasisi, Sermayedar Nizâm-ı İçtimaîsi, Sosyalizm ve Tekâmülü, Sendika Meseleleri, Türkiye ve İçtimaî İnkılâp*) risalelerini okumak fırsatını kaçırmayınız.

Sipariş için: Babıâli Caddesinde 71 numarada Aydınlık Müdiriyetine müracaat olunmalıdır."

7- *İçtimaî Mesele ve Islâhatçılar*. Sadrettin Celâl. Fiatı 100 para (2,5 kuruş).

8- *Sermayedar İnhitatında Köylü Sınıfı*. (Ö. Varga: İnhitat Devrinde Köylü Sınıfının Vazifesi). Fiatı: 100 para.

9- *Komünist Beyannamesi*. Karl Marx ve Fridrih Engels. Nâkili: Doktor Şefik Hüsnü.

10- *Lenin ve Leninizm:* Hayatı, Şahsiyeti, Hakkındaki mütalâalar.

11- *Grev Nedir?*

12- *Amele ve Köylü Kitleleri Nasıl Fırka Teşkil Eder?*

13- *Komünizm Elifbası* (Birinci Kitap).

Broşürlerin hacmi bir formadan başlamaktadır. En büyüğü sekiz buçuk forma. Basıldıkları Matbaalar: İstanbulda Evkaf, Akşam-Teşebbüs, Cihan Biraderler ve Âmedî.

Broşür yazarları ve çevirenler şunlardır: Ali Cevdet, Sadrettin Celâl, Dr. Şefik Hüsnü, Ethem Nejad, Ahmet Cevat, Şevket Süreyya. (Bu son ikisinin iki broşürü takma adla).

Çevirenler şu yazarlardan yapılmıştır. Karl Marx, Fridrih Engels, Buharın, Preobrajenski, Ö. Varga, Lozotski Zinoviyef, Kamenef, Piyer Paskal. Broşürlerden bazılarının muhtevasına, kısaca, göz atalım:

Sermayedarlık Nizâm-ı İçtimâisi

Aydınlık dergisinin ilâvesi olarak verilmişti. 16 sayfalık ve kapaksızdı. Derginin üçüncü sayısında şu satırları okuyoruz:

"*Aydınlık*'ın ilâvesi –İlmâ sosyalizm ve Marksizm vadisinde halkı tenvir ve tatmin edebilecek kıymetli ve faydalı malûmatı hâvi bir eserin yokluğunu nazar-ı dikkate alan mecmuamız, heyet-i tahririyemizden A. Cevdet Bey'in muhtelif eserlerden müntahap kısımları bu nüshadan itibaren ilâveye başlıyor. Karilerimize her nüshamızda bu ilâvemizin birer formasını takdim edeceğiz."

Forma halinde verilen bu broşürden sonra, derginin dördüncü (s. 113-119), beşinci (s. 148-152) ve altıncı sayılarında (s. 173-176) konuya devam edilmiş; ve, son satırda ibare bitmeden yazı kesilmiştir. Arkası var, diye, herhangi bir kayıt da yok.

Sosyalizm ve Tekâmülü

Aydınlık Külliyatı'nın üçüncüsüdür. Yazarı: Sadrettin Celâl. Şehzadebaşı - Evkaf Matbaası (İstanbul, 1338), 10 kuruş.

Broşürün muhtevası:

A) Sosyalizm ve Tekâmülü.[6]

Yazar şöyle diyor: "Bu tarihi tetkikimize en ciddî esas teşkil edecek olan şey, hiç şüphesiz, 1848'de intişar eden ve ilmî sosyalizmin İncil'i makamında olan Komünist Fırkası Beyannamesi'dir."

1– Derebeylik Sosyalizmi.

2– Küçük Burjuva Sosyalizmi.

3– Muhafazakâr ve İslâhatçı Sosyalizm.

B) Hayalperest Sosyalistler (s. 9-15)[7]

---

6 Cf. **Akşam**, No: 879 (3 Mart 1921). **Sosyalizm ve Tekâmülü** başlıklı yazı, "İlmî Bahisler" rübriği altında yayımlanmıştı. Sadrettin Celâl, seri makalelerine başlarken şöyle diyordu: "Muntazaman neşredeceğim makalelerde, sosyalizmin tekâmülünü, muhtelif sosyalist cereyanlarını izah edeceğim ve sosyalizme temas eden en esaslı meseleleri, velev kısa bir surette olsun, birer birer tetkik eyliyeceğim: Sadrettin Celâl, meseleyi incelemeğe başlamadan önce, bir nokta üzerinde okurların dikkatini çekiyordu. **Bir şey teklif etmediğini, bir şey kabzetmediğini, yalnız izah ettiğini söylüyordu.**

7 Sadrettin Celâl'in "Hayalperest Sosyalistler" başlığı altında yayımlanan ikinci makalesi, **Akşam**'ın 5 Mart 1921 tarihli sayısındadır (No: 881).

"Asıl proleterya sınıfının hukuku ve menafiini müdafaa eden sosyalizme gelince, bunu da iki büyük sınıfa ayırmak lâzımdır: 1 - Hayalî sosyalizm; 2 - İlmî sosyalizm.

Tenkidî ve Hayalî Sosyalizm (s. 16-23). Burada Kabe, Lui Blan ve Oven'den bahsediliyor.

C) İlmî Sosyalizm. (3 Mart 1921'de yazılmıştır)[8]

D) Proletarya kimlerdir? (s. 24-33). Bu kısım, Etem Nejad'ın kaleminden çıkmıştır: "29 Eylül 1919 tarihinde *Kurtuluş* mecmuasında çıkan bu makaleyi, mevzuumuzla münasebetinden dolayı buraya dercini münasif bulduk."

E) İktisadi Tekâmül (s. 34-39).

"Muhtelif İktisadî safhalar, aile iktisadiyatı, millî ve beynelmilel iktisat, kurûn-u vustâda loncalar, loncaların lağvı, rekabet, sermayedar iktisadiyatı, sanayiin temerküzü, piyasaya hâkim olanlar, tröst devri."

F) Rekabetten iktisadî inhisara (s. 40-45).

G) Tröst ve Marksizm (s. 46-50). *Akşam* gazetesinin 17 Haziran 1921 tarihli sayısında (No: 982) yayımlanmıştır. *Akşam*'da ikinci başlık şuydu: Tröst Teşkilâtının Garp Memleketlerinde İktisadî Zarar ve Faideleri. Şunu da kaydedelim: Broşürde eksik dizilen bir ibare, gazetede tam olarak çıkmıştı. İbarenin doğrusu "diğer cihetten" şeklinde dizilmiştir. (s. 49, sat. 13) Fakat, -karşılaştırma gösteriyor ki- umumiyetle, yazılar, *Akşam*'da ufak tefek eksikler ve bazı dizi yanlışlarile yayımlanmıştır.

H) Sarı ve Kırmızı Enternasyoneller (s. 51-58); yazıldığı tarih: 20 Ağustos 1920.

İ) Devamlı sulh ve Cemiyet-i Akvam (s. 59-64). Sayfanın sonunda: "Mabaadi sansür tarafından tayyedilmiştir" kaydı görülüyor.

Türkiye ve İçtimaî İnkılâp

a) Türkiye ve içtimaî hareket (s. 1-11)

---

8 Akşam, No: 889, 13 Mart 1921.

b) Türkiyede içtimaî sınıflar (s. 12-25).

c) Yarınki proletarya (s. 26-33).

d) Bugünkü proletarya ve sınıf şuuru (s. 34-39).

e) Türkiye'de inkılâbın lüzumu (s. 40-51).

f) Türkiyede İnkılâbın şekli (s. 52-56). Yazıldığı tarih: 27 Teşrinievvel 921, Erenköy.

Komünist Beyannamesi

Aydınlık dergisinin 12'nci sayısından sonra tefrika edilmeye başlıyan *Manifest, Komünist Beyannamesi* adile, Doktor Şefik Hüsnü tarafından çevrilerek yayımlanmıştır. (Şehzadebaşı - Evkaf Matbaası, 1339-1923) Fiatı 10 kuruştur. Kırmızı kapak içinde, 52 sayfa. Kapağın üst yanında: Bütün dünya işçileri birleşiniz! şiarı yer almaktadır.

Manifest'in Almanca baskıları ile Laure Lafargue, Charles Andler ve J. Molitor tarafından çevrilen Fransızca tercümelerinde üç, Rusça baskılarda ise dört önsöz var. Sebebi, Rusça ikinci tercümeye yazılan önsözün Engels tarafından tekrar Almancaya çevrilerek üçüncü önsöze eklenmesidir. Samuel Moore'un İngilizce çevirisinde ise - ki, F. Engels gözden geçirip dokuz not ilâve etmiştir - bir tek önsöz var. Tarihi 30 Ocak 1888. Bu önsözde birinci ve ikinci önsözle üçüncü önsözdeki ibarelerin bir kısmı dağınık bir halde mevcut olduğu gibi fazla kısımlar da vardır (Meselâ, ikinci önsöze Engels'in not alarak eklediği parça). *Manifest*'in dört önsözünden ikisi (birinci önsözle Rusça ikinci tercümenin önsözü) Marx'la Engels tarafından, diğer ikisi de (ikinci ve üçüncü önsözler) yalnız Engels tarafından yazılmıştır. Bundan başka, Leh dilindeki tercümede Engels'in bir önsözü vardır.

Doktor Şefik Hüsnü'nün Türkçe çevirisinde bu önsözler yok. Yalnız, "Birkaç söz" başlığı altında, birinci önsözde mevcut bibliyografik bilgi özetlenmiştir. Şu var ki, Charles Andler'in Fransızca nüshasını esas tutan mütercim, Fransız Profesörüne uyarak, Leh dilinde yazılan tercüme hakkındaki ibareyi ihmâl ettiği gibi, Rusça birinci basılışın tarihine dair de yanlış bilgi vermiştir.

Aydınlık Külliyatı'nda sunulan Türkçe *Manifest* çevresinde notlar da verilmemiş; 50'nci sayfada rastlanan ve Engels'e ait olan bir not ise yanlış yere konmuştur. Bu notun yeri 50'nci sayfada olacaktı (50'nci

sayfanın 19'uncu satırında "demokrat sosyalist partileri" ne düşülecek not budur).

Manifest tercümesinde başka, bu eser hakkında bir de "Tarihi Giriş ve Yorum" yayımlayan sosyalist Profesör ve ünlü jermanist Charles Andler, çevirisinin bir yerinde "Paricto cratie française et Paristocratie féodale" ibaresini ihtiyar ediyor ki, Doktor Şefik Hüsnü, bu ibareyi "derebeylik zamanından kalma Fransız asılzadeleri" (s. 36) biçiminde yanlış nakletmiştir. Doğrusu: "Fransız ve İngiliz aristokrasisi" olacak.

Lenin ve Leninizm

Külliyat'ın onuncusu olan bu broşür kırmızı bir kapak içindeydi. Kapakta; "Bütün dünya işçileri birleşiniz!" şiarı ve Lenin'in portresi vardı. Cihan Biraderler Matbaası, 1924.

İçindekiler:

Birkaç söz (s. 3-4).

Lenin (Vladimir İliç Ulyanof). Yazarı Sadrettin Celâl (s. 5-25).

Lenin ve Leninizm:

a) Marx'ın tarihi materyalizm nazariyesine göre tarihte şahsiyetlerin rolü. (s. 27).

b) Karl Marx ve Lenin (s. 28)

c) Türkiye Cumhuriyeti misâli (s. 31).

d) Lenin ihtilâlci (s. 32). (Metin dışı Lenin'in fotoğrafı).

e) Lenin mütefekkir (s. 35).

f) Leninizm ve Sosyal demokrasi (s. 37).

g) Lenin, proletarya diktaturası ve yeni iktisadî politika (s. 42).

Bu kısım, Şevket Süreyya imzasını taşıyor: 30 Kânunusani 1924 (s. 44).

Lenin'in sevkülceyş düsturları: Lozofski (s. 45-49).

Lenin, hüsn-ü ahlâk nümunesi: Piyer Paskal (s. 50-52).

Lenin'in ölümü ve Türkiye'de uyandırdığı intiba a) Bir mütalâa; b) Lenin'in ölümü hakkında ilk haber; c) *Vakit*, *İkdam*, *Vatan*, *Tevhid-i Efkâr*, *İleri*, *Karagöz*, *Hâkimiyet-i Milliye*, *İkâz*, *Kahkaha* gazetelerinden alınan pasajlar.

Lenin'in cenaze merasimi (s. 60-61).

Rus Kilisesi ve Lenin: Zinoviyef (Moskova, 31 Kânunusani 1924).

Bizim için kıymetli bir vesika: Kamenef'in nutku (s. 64).

Arka kapak:

"Risalenin içinde Lenin'in ayrıca papye kuşe üzerine basılmış bir resmi vardır."

Aydınlık Mecmuası

"İmparatorlukların, Krallık ve Padişahlıkların ve bankerler saltanatının yıkıldığı, mazlûm Şark'ın emperyalist Garb'ın boyunduruğundan kurtulmak için kat'î kurtuluş mücadelesine girdiği bu devirde bütün bu millî ve beynelmilel inkılâp hareketlerinden bizi haberdar eder.

Aydınlık Mecmuası

Beş seneden beri işçi ve çiftçi sınıflarının iktidar makamına geçmesini istihdaf eden cihanşümûl içtimaî inkılâp hareketinin hakikî mâna ve mahiyetini bize bildirir.

Her ay intişar eden ve Türkiye'nin yegâne Marksist mecmuası olan *Aydınlık*'ı muntazaman takip ediniz ve okutunuz. Fiatı 10 kuruştur."

Grev Nedir?

16 sayfa. Nüshası 40 para.

İçindekiler:

Hayat kavgası. Sınıf Nedir? Sınıf Kavgası Nedir? (s. 3.). Sınıf Mücadeleleri... Sınıf mücadelesi türlü türlü hallere girer (s. 6) Grev nedir? Kaç türlü grev vardır? (s. 7). Bir Mayıs tatili (s. 8). Umumî grev (s. 8). Patronların grevi "lokavt". Grev yapılırken nelere dikkat edilmelidir? (s. 9). Grev ve Hükûmet (s. 13). Grevlerin tarihi ve büyük grevler (s. 14).

Broşürün arka kapağında, *Aydınlık* Külliyatı hakkında şu ilân yer alıyor:

"İçtimaî ilimlere, hareketlere, amele ve sendika meselelerine dair

Aydınlık tarafından onbir türlü kitap neşrolunmuştur. *Aydınlık* fikirlerde hürriyet ve hareket taraftarlarının, münevverlerin, işçilerin yegâne mecmuasıdır. Adres: Babıâli Caddesi 66 Aydınlık İdarehanesi.

Arka Kapak

Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!

Aylık *Aydınlık* çıktı. Kim ki masal okumaktan bıktı, *Aydınlık*'ı okusun. *Aydınlık* mecmuası Türkiye'nin yegâne ilim ve sanat mecmuasıdır.

Komünizm Elifbası

Aydınlık Külliyatı'nın 13 üncü ve sonuncu sayısıdır. Kırmızı kapak içinde 138 sayfa. Kapak "mündericat" -çerçeve içinde- şu şekilde sunuluyor: "Komünist nizam-ı içtimaîsinin evsafı - Komünist cemiyetinde istihsal - Komünist cemiyette taksim ve tevzi - Komünist nizam-ı içtimaîsinde idare - Komünist nizam-ı içtimaisinde istihsal kuvvetlerinin terakki ve tekâmülü - Proletarya diktatörlüğü - İktidar makamının zaptı - Hakikî sosyalist Partisi ve sermayedar cemiyetteki sınıflar."

Yazanlar: Buharin ve Preobrajenski. Türkçeye çeviren. A. C.

Âmedî Matbaası - İstanbul, 1339 - 1923.

Arka Kapak:

"Her içtimaî inkılâp taraftarı, her münevver ve her işçi, her genç Aydınlık Külliyatı'nı okumalı ve başkalarına okutmalıdır.

İntişar eden külliyat on üç numara olarak, -eserlerin adları, yazarları ve fiatlarile- şu şekilde sunuluyor:

1- *Sermayedar Nizâm-ı İçtimaîsi*. A. Cevdet. 10 kuruş.

2- *Burjuva Demokrasisi ve Sosyalizm*. Sadrettin Celâl. 5 kuruş.

3- *Sosyalizm ve Tekâmülü*. Sadrettin Celâl 10 kuruş.

4- *İş Ücreti ve İşsizlik Buhranı*. A. Cevdet. 2,5 kuruş.

5- *Sendika Meseleleri*. Sadrettin Celâl. 5 kuruş.

6- *Türkiye ve İçtimaî İnkılâp*. Doktor Şefik Hüsnü. 10 kuruş.

7- *İçtimaî Mesele ve İslâhatçılar*. Sadrettin Celâl. 2,5 kuruş.

8- *İnhitat Devrinde Köylü Sınıfının Vazifesi*. Ö. Varga 2,5 kuruş.

9- *Komünist Beyannamesi*. K. Marx ve F. Engels. 10 kuruş.

10- *Lenin ve Leninizm*. 10 kuruş.

11- *Grev Nedir*. 1 kuruş.

12- *Amele Nasıl Fırka Teşkil Eder?* İdaî. 10 kuruş.

13- *Komünizm Elifbası*. A. C. 25 kuruş.

Sipariş için Babıâli Caddesi'nde Aydınlık Kütüphanesi nâmına müracaat olunmalı ve posta irsâlatı için yirmi beş posta ücreti ilâve olunmalıdır."

Eserin "*methal*" kısmı 28 şubat 925 tarihlidir, ve Doktor Şefik Hüsnü'nün kaleminden çıkmıştır:

"Bu faydalı kitabın tercümesine bundan aşağı yukarı dört yıl önce başlanmıştı. O zaman cihanı karıştıran sosyal Devrim hareketi aydınlarımız arasında, ve maddi sefaleti dayanılmaz bir dereceyi bulan işçi çevrelerinde büyük bir ilgi uyandırmıştı. Herkes Komünizm deyimile özetlenen sosyal değişme ameliyesinin neden ibaret olduğunu öğrenmek istiyordu.

Dilimizde bu bahse dair henüz bir tek eser yoktu. Gerçi ilkin "*Kurtuluş*", daha sonra da, "*Aydınlık*" dergilerinde sosyalizm ve sosyal sınıflar hakkında bazı yazılar çıkmış, ferdiyetçilik ve cemiyetçilik meseleleri bahis konusu edilmişse de, bu makalelerde, İnkılâp ve İhtilâl olaylarını toplu ve etraflı bir tarzda açıklamak imkânı yoktu. Sosyal hareketlerin sebepleri ve âmilleri, izledikleri yolu ve muhtemel sonuçlarını gösteren bütün bir ilim vardır. Her ilim gibi bunun da nazariyeleri ve doktrinleri vardır. Bu nevi meseleleri mütalâa edinebilmek için, değilse bu nazariyelerin ana çizgilerini, belli başlı esaslarını öğrenmiş olmak lâzımdır.

Sosyalizme, işçi devrimine dair kitaplar dolusu eserleri olan yabancı dillerde bile müptedilerin anlayabileceği sade ve çekici bir biçimde yazılmış, en iptidaî malûmatı toplıyan eserler yok denecek kadar azdır. Bu umumî ihtiyacı giderdiği içindir ki, Buharin ve Preobrajenski'nin Komünizm Elifbası, basılır basılmaz tekmil medenî milletlerin dillerine çevrilmiştir.

Biz de, bu arada 1921 de, onun Türkçeye nakline giriştik. Bu işi *Aydınlık* mecmuasının değerli yazarlarından A. Cevdet arkadaş üzerine almıştı. Fakat, ilk kısımların tercümeleri hazır olunca, birtakım güçlüklerle karşılaştık.

O sıralarda, Türk basını üzerine bir kâbus gibi çökmüş olan İtilâf sansürü; milleti ikaz ve irşad eden ve halk yığınlarına varlığını duyuran yayınları şiddetle yasaklıyordu. Sansürden geçirebilmek için, yazıları tanınmaz bir kıyafete sokmak mecburiyeti vardı. Bu ilcalar iledir ki, *Elifba*'nın sermayeciliğin teşekkül ve dağılış sebeplerini tahlil eden ilk kısmını, bazı ufak değişikliklerle ve "*Sermayedarlık Nizâm-ı İçtimaîsi*" adı altında yayımladık. İşin asıl feci ciheti, bu şekilde bile eserin çıkmasına Padişah Hükûmetinin engel olmak istemesidir. Sadrâzam Ali Rıza Paşa, nezdinde yapılan müracaata: "Memlekette fabrika ve sermayedar bulunmadığı cihetle böyle bir kitaba ihtiyaç olmadığı..." cevabını vermiştir.

İstanbul ecnebi işgali altında kaldığı müddetçe bu kitabın neşrini tamamlamak imkânı bulunmamıştı. İstiklâl Mücadelesi'nin zaferinden sonra, basın, zincirlerinden kurtulduğu zaman ise, bundan daha mühim ve müstacel bir neşriyat faaliyetine atılmak icap etmişti. Sansür belâsından yakayı sıyırınca, ilk işimiz Karl Marx'ın meşhur *Beyannamesi*'ni (*Manifest*'i) dilimize nakletmek olmuştu. Bugün de Komünizm *Elifbası*'nı sosyal mesele ile ilgisi olanlara sunmakla, halk yığınlarının Cumhuriyet idare şekline ve millî hâkimiyete bağlılığını takviye etmiş olacağımızı düşünerek, hizmetimizin takdir olunacağını ümit ediyoruz.

Elifba iki kitabtan mürekkeptir. Birinci kapak açık bir ilmî tahlil ile işçi devrimi teorilerini ve Beynelmilel örgütlerin tarihini ihtiva etmektedir. İkinci kitap ise, gerçekleşmiş bir işçi hükûmetinin nasıl olacağını göstermek için, Rusya İnkılâbı'na ve Devrim müesseselerine ayrılmıştır. Eser, Sovyetler Hükûmeti henüz vatandaşları dolayısiyle kök salmak imkânından mahrum ve büyük tehlikelerle çevrilmiş bulunduğu bir sırada yazılmıştı. Sonraları Harp Komünizmi diye adlandırılan usullere ve tedbirlere lüzumundan fazla önem vermesi ve işçi diktatörlüğünün ekonomi alanındaki gelişme seyrine tamamile uygun düşmemesi bundan ileri geliyor. Bu bakımdan, son beş sene

zarfında olayların akışı İkinci Kitab'ı hissedilir derecede değerden düşürmüştür. Bundan ötürü, yalnız Birinci Kitab'ın çevirisile yetinmeği daha uygun bulduk.

Komünizm Elifbası'nı arkadaşlarımızdan Cevdet Almancasından çevirmiştir. Bu satırların yazarı da, Fransızcasile karşılaştırarak onun eksiklerini tamamlamıştır. Netici itibarile aslına tamamile uygun bir çeviri meydana çıktığı iddia edilebilir. Yalnız, önceden yayımlanmış olan ilk bölümleri tekrar bastıramadığımıza çok müteessiriz. Bu eseri okuyacaklardan rica ederiz: *Elifba*'nın mebde' kısmından başka bir şey olmayan *Sermayedar Nizâm-ı İçtimaîsi* nâm Aydınlık Külliyatı'nı gözden geçirsinler. Böylece, giderilmesi elimizde olmayan sebeplerden doğan bu eksikliği telâfi etmiş olacaklardır.

Komünizm hakkında esaslı bir fikir edinmek isteyen herkes bu *Elifba*'yı okumak mecburiyetindedir. Sathî bir malûmatla yetinecek olanlar kadar, Marksizm ve komünizm ilimleri hakkında derin tetebbulara girişmek niyetinde olanlar için de bu Elifba kitabı lüzumlu ve faydalıdır. Birinciler burada Devrim meselelerine dair muhtaç oldukları her türlü malûmatı bulacaklar, ikinciler de anlaşılması güç daha önemli eserleri kolaylıkla izlemek için gereken esasları öğrenmiş olacaklardır.

Mukaddeme'de de açıklandığı üzere, bu bir okul ve ders kitabıdır. Onu okurken birkaç arkadaş birleşmeli, anladıklarını birbirlerine izah etmeli, anlaşılmayan noktaları da daha iyi bilenlere yorumlatmalıdırlar. Bu tarzda okunursa ancak, Elifba, okuyanların fikren yükselmelerine ve şuurlanmalarına hizmet eder. İşçiye gece ders verilen her yerde Elifba, öğretimde en önemli yeri almalıdır. Öğretmen onu cümle cümle öğrenciye yorumlamalı; ve hayattan alınmış misâllerle mücerred (yani soyut) ifadeleri canlandırarak, dersin ilgi ile izlenmesini sağlamalıdır.

Her bahsin sonunda birçok kaynaklar zikr olunmuştur. Yabancı dillerden birine âşinâ olanların bu kitapları da okumalarını özellikle tavsiye ederiz. Bu nevi kitapları arka arkaya dilimize çevirmeğe çalışacağız. Bu vadide başarı kazanmak için pek büyük bir haz teşkil edecektir. Fakat, bu başarı biraz da okurların rağbetine bağlıdır. İçinde yaşadığımız sermayedarlık düzeni altında ancak çok okuyucusu olan

kitapların intişar alanında yeri vardır. Ve ancak sermaye sahipleri okunmıyacağını bile bile, mahza şahısları üzerine dikkat nazarına çekmek üzere değersiz eserlerini bastırmak imkânına maliktirler.

Umarız ki, yıllardan beri neşriyatımızı dikkat ve heyecanla izliyen okuyucu yığını, bu değerli kitaba da lâyık olduğu önemi verecek, onu tedarik etmek ve dikkatle okumak suretile bizi teşvik etmeyi, bizzat kendisine karşı bir vazife bilecektir.

Sömürülen sınıfların kurtuluşu bir örgüt meselesi olduğu kadar bir bilgi meselesidir. Bunun içindir ki, memleketimizin işçi ve köylü sınıflarının örgütlenmelerini görmekten duyduğumuz neşe ile, onların ilmen de yükselmeleri için, gücümüz yettiği kadar kendisine vasıtalar tedarik etmeğe çalışıyoruz. Bu kitapçık, birkaç işçi ve köylü mücahidinin dünden doğan bugünün nasıl bir yarın doğuracağını görmesine yardım ederse, emeklerimizin boşa gitmediğine hükmedeceğiz. Bu, bizim için yolumuza devam hususunda tükenmez bir kuvvet kaynağı olacaktır."

Elifba'nın "Mukaddeme"si (s. 8-9) N. Buharin ve E. Preobrajeski'nin imzalarını taşıyor (Moskova, 15 Ekim 1919).

Eserin muhtevası:

1- Program Nedir?

2- İlk Program.

3- Yeni bir Program ittihazanın zaruri sebepleri.

4- Programımızın ilmî mahiyeti.

Birinci Bölüm: Komünizm ve Proletarya Diktatörlüğü.

1- Komünist nizâm-ı içtimaîsinin evsafı, komünist cemiyette tevzi.

2- Komünist nizâm-ı içtimaîsinde tevzi.

3- Komünist nizâm-ı içtimaîsinde idare.

4- Komünist nizâm-ı içtimaîsinde istihsal kuvvetlerinin tekâmülü (komünizmin muhassenatı).

5- Proletarya Diktatörlüğü.

6- İktidar makamının zaptı. Komünist partisi ve sermayedar cemiyetindeki sınıflar.

İkinci Bölüm:
Sermayedarlığın tekâmülü nasıl komünist İnkılâbına müntehi oldu? (Emperyalizm, harp ve sermayedarlığın iflâsı).

Üçüncü Bölüm:
İkinci ve Üçüncü Enternasyoneller.

Mayıs 1 nedir?

Kapağında: "Bütün dünya işçileri birleşiniz!" şiarını taşıyan *Mayıs 1 nedir?* broşürü Amele Tealî Cemiyet Neşriyatındandır. Aydınlık Kütüphanesi tarafından dağıtılmıştır. Bu kütüphanenin kırmızı damgasını taşımaktadır: "Aydınlık Kütüphanesi 1341 - 1925". İstanbul: Âmedî Matbaası, 1 Mayıs 1341. Fiatı: 100 paradır. Kapağında pahalılık, işsizlik ve yevmiyelerin azlığı altında ezilen işçi ve bir de çekiç resmi var. Broşürün muhtevası şudur:

1– 1 Mayıs Nedir? (s. 3-9)

2- Türkiye'de Bir Mayıs (s. 10-11).

"Memleketimizde 1 Mayıs diğer memleketlere nazaran çok yenidir. 1919 senesinden sonra, cihanşümûl bir mahiyet alan amele hareketleri bizde de tesirini göstermeğe başladı ve amele teşkilatları, sendikalar vücuda geldi. Daha evvel 1906-1909-1910 tarihlerinde 1 Mayıs'ın Rum, Ermeni hatta bir miktar Türk işçileri tarafından bir bayram tarzında tes'id edildiğini görüyoruz.

Fakat bunlar nihayet, kuzu pişirilen, helva yapılan Kağıthane âlemlerinden başka bir şey değildi. Harp esnasında bir şey yapmak imkânı olmamıştı. Asıl bizde 1 Mayıs 922 senesinde şuurlu bir mahiyet almıştır. O sene, İstanbul, İzmir, Ankara... gibi mühim şehirlerde kitlevî hareketler olmuş, mitingler yapılmış, İstanbul'da İtilâf işgaline rağmen Türkiye İşçi Derneği, Beynelmilel İşçiler İttihadı, Türkiye İşçi Sosyalist Partisi gibi teşkilâtlar, büyük caddelerde - Türkiye'de ilk defa olarak

- Enternasyonal Marşı söyliyerek geçmişler, Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde ve Kağıthane'de amele menafiini müdafaa eden inkılâpçı nutuklar söylenmiş ve Kağıthane'de işçilere birçok Beyannameler dağıtılmıştır.

1923 senesinde 1 Mayıs, İstanbul'da birçok işçilerin ve ameleci münevverinin tevkif ve hapsedilmelerile hususî bir mahiyet almıştır. Sokak nümayişleri olmamış, ancak Çırpıcı'da bir bayram halinde tes'id edilmişdir. Yine bu Bir Mayıs'ta, İstanbul'un her tarafında birçok Beyannameler dağıtılmıştır.

İzmir'de, Ankara'da, Adapazarı'nda, bilhassa memleketin en şuurlu işçileri olan İmalât-ı Harbiye işçileri içtimalar yapmışlar, nutuklar söylemişler, amele piyesleri temsil etmişlerdir.

1924 senesi 1 Mayıs'ında, İstanbul'da hemen hemen hiçbir şey yapılmamıştır. Sokaklarda tezahürat menedildiği gibi, Amele Birliği Merkezi'nde yapılmak istenen resmi-i kabule de mümanaat edilmiş, Enternasyonal Marşı çaldırılmamıştır. Amele tarafından neşredilen (*Çelik Kol*) gazetesi toplattırılmış, *Aydınlık* mecmuası idarehanesi teharri edilmiştir.

Bu seneki 1 Mayıs, diğer vilâyetlerde, İstanbul'dan daha iyi yapılmıştır. Ankara'da içtimalar yapılmış, amele marşları söylenmiş, amele piyesleri temsil edilmiş ve şehir dahilinde tezahüratta bulunulmuştur. İzmir ve Adapazarı işçileri de 1 Mayıs'ı canlı bir surette yapmışlardır.

İşte hülâseten, bizde 1 Mayıs'ın tarihçesi..."

3– Türkiye Amelesi 1 Mayıs'ta Ne İster? (s. 12-15).

4- Teşkilatsız amele haklarını tanıtamaz. (16 sayfalık broşürün son sayfası):

"Her şuurlu amele sendikaya ve bir inkılâpçı amele fırkasına intisap etmek mecburiyetindedir.

Bir memleketin bütün işçileri hakları, menfaatleri, düşmanları bir, ezilen bir tek sınıfı teşkil ederler. Bunu idrak etmiyen ameleler için kurtuluş yoktur.

Amele sekiz satten fazla çalışmamak, müreffehen yaşatacak bir ücret almak, insan muamelesi görmek ve mukadderatına bizzat hâkim olmak ister.

Türkiye amelesi bu isteklerini kendi azmi, kendi bilek kuvvetile elde edecektir.

İşçiyi sermayenin soygununa karşı müdafaa etmek Cumhuriyetin vazifesidir.

8 saat iş - 8 saat istirahat - 8 saat uyku

Broşürün kapağında yazarın adı yoktu. 1925 tevkifatından, Ankara İstikâl Mahkemesi'ne sevk edilen ve yedi seneye mahkûm olan Şevki'nin (Tatar Şevki) ifadesine göre, broşürü -Aydınlık Kütüphanesi sahibi- Doktor Şefik Hüsnü, mayıstan bir hafta önce yazmıştır:

"Mayıstan bir hafta evvel risaleyi bana verdiler. Matbaaya getirdim. Doktor bana "Mecmuayı Amele Tealî Cemiyeti Kâtibi Abdi Bey'e göster." dedi. Gösterdim. Abdi Bey risalenin kabındaki "Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!" fıkrasını beğenmedi, Amele Tealî Cemiyeti kitabı olduğu fıkrasının çıkarılmasını istedi. Ben de, Amele Tealî Cemiyeti'nin fıkrasını çıkardım."

Gerçekte ise, Amele Tealî Cemiyeti kelimeleri çıkarılmış değildi. Sadece, siyah damga ile iptal edilmişti. Mevcut nüshalarda, bu kelimeler rahatça okunabilmektedir.

Aydınlık Kütüphanesi memuru Şevki, Mahkeme Reisi'nin sualine verdiği cevapta, 1500 broşürün dağıtıldığını söylemektedir.

"3.000 bastık. 1500'ünü gönderdik. Diğerleri kaldılar."

Onar seneye mahkûm edilenlerden Amele Tealî Cemiyeti Kâtib-i Umumisi, Abdi Recep de, Reisin sorularına verdiği cevapta, şöyle diyor:

"*1 Mayıs Nedir?* risalesini Şefik Hüsnü yazmıştır... Şefik Hüsnü, Cemiyetimiz âzâsından değildir."

Yedişer sene küreğe konulmasına hükmedilenler Sadrettin Celâl'e (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Pedagoji Profesörü iken ölen Sadrettin Celâl Antel) gelince, o da Reis'in:

– "1 Mayıs risalesi nedir?" Sorusuna şöyle cevap verir:

"1 Mayıs risalesi ameleyi Cumhuriyete ısındırmak için yazılmıştır. 1 Mayıs'ta evimden çıkmadım."

Mürettipler ve sosyalizm

İstanbul'da çalışan mürettipler "Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti" adile kurdukları meslek birliğinin organı olarak *Bugün* gazetesini çıkarmışlardı. Ayda bir çıkan gazetenin birinci sayısı 18 Temmuz 1338'de yayımlanmıştı.[9]

Gazete, Anadolu'da amele hayatının gelişmesinden bahsediyor; ve şöyle diyordu:

"Anadolu'da işçi hayatı günden güne inkişaf etmekte ve Hükümetin muzaharatile yer yer amele teşkilâtı vücuda getirilmektedir.

Anadolu işçisinin varlığını gösteren bilhassa (Bir Mayıs Bayramı) olmuştur. Bir Mayıs Bayramı, İstanbul'da çok cansız tezahüratla geçerken, Anadolu'da büyük şenliklerle kutlanmıştır. O gün, Anadolu işçisi, bütün dünya işçilerile hissen ve ruhen başbaşa kalmış, bütün kalbler bir çarpmış, bütün ruhlar bir duymuştur."

Gazete, "Hep Bir Araya" başlıklı yazısında şunları yazıyordu:

"İstanbul, sefalet ve sefahatin, bu birbirine zıt iki kuvvetin çarpıştığı yerdir. Burada, bir taraftan insanlar açlıktan kıvranır, çeşit çeşit istırabın alev ve ateşleri içinde erirken; diğer taraftan kara ve çılgın bir sefahat, -ezen, yıkan, yalayan- bir sel gibi akar, durur.

Bu şehirde meydana vurulacak bin bir dert, bin bir açlık vardır.

Burada, yoksulluk baş döndürür. Burada sefahat vicdanları eritir. İstanbul'un büyük bir kısmı aç, çıplak ve yoksulların sergisidir. Bu açlar, çıplaklar ve yoksullar sergisinin içinde işçiler de vardır.

Özellikle işçiler için, emeğin değerinden habersiz olan burası, İstanbul bir mezar olmuş; hürriyet kalmamış, teneffüs kalmamış, hayat kalmamış gibidir.

Soluk almayı, yaşamayı, hürriyeti, bütün bunları vaıt eden yalnız bir şey kalmıştır: 'Mücadele' umudu! (Sansür)...

Ne yapmak gerek! Hep bir araya gelmek ve mücadele etmek. Bu

---

9 **Bugün** "mürettibîn-i Osmaniye Cemiyeti'nin nâşiri efkârıdır. Şimdilik ayda bir neşrolunur. Fenni İçtimaî, İktisadî musavver gazetedir. İşçilik ve amele hayatına dair âsârâ sahifelerimiz açıktır."

sorunun cevabı başka hiçbir suretle verilemez. Mücadele ve birliktir ki, yoksulluğu da, acıyı da yok edecek; açlara ekmek, mazlumlara hürriyet verecektir. (Sansür)...

İki üç yıldan beri, İstanbul'da da, sırf iş ve kapital savaşının, -daha doğru bir deyimle- yoksulluk ve lüksün muhassalası olarak, yer yer işçi örgütleri vücut bulmağa başladı.

Bu örgütler henüz cansız birer rüşeym halindedir. Teşkilâtı canlandırabilmek, Avrupa'daki organizasyon kesimine yükseltebilmek için, uzun uzun çalışmak ister.

Bu böyle olmakla beraber, işçi örgütünün, pek yakın bir zaman sonra, İstanbul'da da, pek büyük bir geleceğe ve yükselmeğe kavuşması kuvvetle ümit olunabilir. Bizde İşçi Birliği yolunda kopan akımlar, özellikle 1914-18 Cihan Savaşı'ndan önce İstanbul'da işçi hayatile ilgilenmek, işçi birliği etrafında çalışmak üzere bir iki cemiyet kurulmuş; fakat, bunlar ölü bir halde kalmaktan başka bir işe yaramamışlardır. Yüksek sosyalistlik fikirlerine ait içtihatlar da, ferdi bir mahiyeti haiz olmaktan kurtulamamışlardır.

Cihan Savaşı'ndan sonra, çevresinde büyük bir işçi yığını toplayarak doğan kuvvetlerden biricisini *Türkiye Sosyalist Fırkası* teşkil eder.

Bu parti, ilk defa olarak, işçiler birliğinin kuvvetli bir propagandacısı şeklinde meydana çıkıvermiş, ıstırap çeken ruhların karanlıklarına sinen ümit ve imanı tazelemiş, nurlandırılmıştır. İstanbul'un sefaleti de, başlangıçta bu partiye, zaman ile birlikte, yardım etti. Madem ki, İstanbul'un yarısından fazlası ömürlerini efendilerine hizmetle sürdürmeyi başarabilen fikir işçisi, bilek işçisi yani tümile yoksul muhtaçlar zümresi teşkil ediyordu; Partinin kuvvetlenmemesine, büyümemesine hiçbir sebep yoktu.

Çünkü, sefalet artık herkesi yakmış, kavurmuştu. Herkes, zâlimlere mücadele etmek, hakkını istemek, "Proletarya" adaleti kurmak için bir birlik kapısı arıyordu.

İşte, bu yığının ortaya atılmasile, bütün işçiler o birlik kapısının önünde, birlik kubbesinin altında toplandılar.

Birdenbire, İstanbul'un içine mazlûmların ahını oğuldayan bir inilti yayıldı.

İşte nasırlanan eller, hareketten uyuşan bilekler taze bir hayat buldu.

Fakat; ne yazıktır ki, Sosyalist Fırkası, bazı sebeplerin tesirinde olarak, tedricen kuvvetini kaybetti. Nihayet yıkıldı. Şüphe yok ki, bu yıkılış biz işçileri çok müteessir etti.

Fakat, *Türkiye Sosyalist Fırkası* ile beraber ve ondan sonra kurulan "Müstakil Sosyalist" Fırkası vesaire gibi, çevresinde binlerce işçi toplanan daha iyi bir iki faaliyet merkezi vardır. (Sansür)...

Her işçi de, bu merhamet ve adaleti alabilmek için o kubbelerin çevresinde, büyük bir itidal ile toplanmağa başlamıştır. Bugün işin başındakilere bu işçi Birliğini iyi idare etmek, herhangi bir işçiye de kendisine, hürriyet, refah ve adalet sağlayan bir partiye, bir bir İşçi Birliğine koşmak, işçi arkadaşlarının arasına katılmak gerektir.

Eğer, bu memleketin yoksul, mustarip insanları doya doya bol bol hürriyet davası teneffüs etmek ve hakkın varlığı içinde yaşamak, kuvvetlenmek istiyorlarsa, "*Birlik*" kelimesindeki kudrete iman etmeli ve bütün işçilerle beraber olmalıdırlar. "Kuvvet ittihattan doğar".

Beşeriyetin, insanlığın sefaletine son verebilmek içni, muazzam bir kuvvet haline gelen "proletarya"nın bir gün aynı fikirde birleşerek vifak ve ittihat ile, değil yalnız İstanbul'un, bütün kürenin sefaletine, bütün yeryüzünün yoksulluğuna, bütün insanların ıstırabına nihayet verebileceğine emin olmak lâzımdır.

"Sosyalist" imzasını taşıyan yukarki yazıdan başka, aynı sayıda, başlığı ve son parçası sansür edilmiş bir yazı daha var ki, bir meslek birliğinin sosyalist tandansını belirtmesi bakımından dikkati çekici mahiyettedir.

"Kürenin üzerinde hâlâ "Efendiler" ve "esirler" var. Bu sefil toprağın üstüne doğan insan hâlâ ya efendidir, ya kôle. İki bin senedir tarih hep aynı şeyi sayıklıyor:

"Hür insan, esir insan, bahtiyar insan!"

Bir zamanlar ki, insanlık daha saftı, daha mertdi, daha namuslu ve daha az sahte idi; o vakit, milletler gizlemezler, vatanda "hemşehri ve esir, yani vatandaş ve köle var!" derlerdi. Başka insan tanımazlardı. O zamanlar ki, birtakım insanlar bir hemşehrinin, bir vatandaşın kôpekleriydi; ayaklarının dibinde gezer, beyaz vücutlu ve etlerine kokular sürünmüş vatandaşı omuzlarında taşırlar; demir zincirler, kamçılar altında inliyerek değirmen taşları çevirirler. Bir gün, kafatasları,

vatandaşlarının attığı bir altın şamdanla parçalanıp ölürlerdi. O zamanlar, köle, efendisinin safa ve keyfini, demir ve taşın altında burkulan bazûsu ve kızgın güneşte etinden fışkıran terile öderdi.

Kim diyor ki, bugünkü Efendi, bir Romalıdan daha zâlim ve kaba, ve bugünkü köle, Romalının kölesinden daha mihnetkeş değildir.

Aynı bazû, damarları şişen aynı bilek, bugün de aynı değirmen taşını çeviriyor.

Ve yine, kadîm beldelerdeki gibi, bütün şehirlerde aynı mihnet, aynı ıstırap, aynı zahmetkeşliğin iniltisi var. Bugünkü işçi, Romalının hortlamış kölesinden başka bir şey değildir. Aradaki fark, bugünkü kölelerin önünde taş değirmen yok, demir ve makina var. Vücudundan fışkıran teri soğutmak için, yanı başına duru kaynak suyundan bir testi bırakmamışlardır, bir şişe absent ve rakı koymuşlardır. İşçi, yağdan kararmış ve ateşten kavrulmuş alnını dinlenmek için kaldırdığı zaman, bağrındaki kahır ve mihneti absent veya rakısile uyuşturacak. Ve akşam karanlığından evine döndüğü zaman, kendini karşılayan gözyaşlarını artık göremiyecek kadar, etrafında ışıklar ve fenerler birbirine karışmalıdır..."

O devirde işçiler, hâlâ, haftada birgün tatil hakkı için savaşıyor. "Efendiler, Yalnız Bir Gün!" başlıklı bir yazı bu savaşı canlandırmaktadır. Bu yazı Emin Lâmi'in imzasını taşıyordu.

"Yalnız bu memleketin değil, bütün yeryüzünün Efendilerinde ne garip bir zihniyet vardır. Her efendi ister ki, yanında çalıştırdığı adam bütün varlığını kendi uğrunda, kendi çıkarı yolunda heba etsin, her arzusunu yerine getirmeğe çalışan bir köle olsun. Fakat, bu Efendiler, ne kadar yanlış düşünüyorlar ve ne kadar büyük hatalara düşüyorlar.

Gerçekten, otuz kırk yıl öncesine kadar, yeryüzünün hâkimi olan Efendiler, her istediklerini kölelerine tatbik ettiler. Zavallı köleler, kürek mahkûmları gibi, gündüzlü, Efendilerinin kesesini şişirmek, midelerini doldurmak için çalıştırıldılar.

Fakat, bu gün artık, o esir hakkına sahip hukukuna sahip olmak için isyan etmiş kölelerle Efendiler arasında gerçek bir cidâl açılmıştır. Artık işçi yalnız işçidir, esir ve köle yoktur.

Bütün dünyanın işçileri elele vermiş, kendilerinin de bizzat milletlerinin mukadderatında, Devletlerin icraatında bir müessir olduğunu her Efendiye tasdik ettirmeğe azm etmişlerdir.

İşçi yahut köle diyor ki;

- Efendiler, biz de sizin gibi insanız. Bizim de sizin gibi hayat ve hürriyete hakkımız vardır. Hayat ve hürriyeti bize de verin! Biz yaşayacağız, biz de hürriyet havası teneffüs edeceğiz. Artık, Roma'nın köleliği ve efendiliği tarihte kaldı. Bugün yalnız insanlık ve eşitlik var. Ben de senin gibiyim, sen de benim gibisin. Bana hayat ver, hürriyet ver!

İşte, elli altmış yıldanberi bu mücadele tohumunun gerçekleşmesi için çalışan işçi sınıfı, artık yavaş yavaş, her yerde emeğinin meyvasını toplamağa, görmeğe başlıyor.

Hemen hemen denebilir ki, Avrupa'da ve Amerika'da, bu mücadele, gayesine doğru sağlam ve mutluluk verici adımlar atmağa başlamış, hatta Doğu'nun en güçlü bir köşesinde bütün varlığile tulu etmiş ve tecelli eylemiştir.

Eminiz ki, nihayet birgün, bütün yeryüzünde de, yalnız bu gayenin tuluuna ait uğultular kulaklarımızı dolduracak, gönlümüzü ferahlandıracaktır. Bununla beraber, biz daha bir müddet için memleketimizle Avrupa'yı ve diğer kapitalist memleketleri mukayese etmeyeceğiz. Çünkü, böyle bir mukayese, sosyal durumumuza göre, hem anlamsız, hem de boş ve gülünç olur. Fakat apaçık olan bir gerçek var ki, o da Türkiye'de Efendilerin bütün manâsiyle işçiler üzerindeki hâkimiyet sevdası ve egemenlik politikasıdır.

İşçisine karşı "demokrat" ve hatta biraz "sosyalist"çe davranmaları gereken gazete sahiplerinden tutunuz da, herhangi bir patrona, bir kapitaliste kadar, herkes işçiler için köleliği kabul etmişler; ve bu fikirden vazgeçmemeğe katiyyen karar vermişlerdir. Bu memlekette, el'an, kölelik ve Efendilik bir Ortaçağ kafasile sürüp gidiyor.

Türkiye'nin "köyü köpeksiz, çobanı değneksiz" bulan bu Efendileri, bilmeyiz, fikirlerinde daha ne zamana kadar devam edip gidecekler?

Herhalde, Türkiye'de işçi hayatı inkişaf edeliden beri, az çok işçi yığınları, Efendilere, hak ve hürriyetin anlamını öğretmeğe, tanıtmağı başladılar sanıyoruz. Hattâ büyük bir memnuniyetle kayd ve ilâve

edebiliriz ki, birliğin daha ilk ânında, işçi hayatı için önemli başarılar elde edildi.

Fakat, alçaklığın örneği denilmeğe seza, daha öyle patronlar, daha öyle Efendiler vardır ki, bunlar işçisinin en asgarî bir talebini bile kabul etmemiştir. Bu Efendilerde öyle kara bir zihniyet, öyle bir hırs ve tamah var ki, yukarda münasebet düşürerek zikr ettiğimiz Roma ve Ortaçağda buyruklarını yürütenleri, o Efendiler, zulüm ve tahakküm yolunda geçmişlerdir.

Bu Efendiler, işçilerine haftada bir gün dinlenmeyi bile çok görürler. Hastalık, ihtiyarlık, ölüm ve ıstırap onların işçileri ile ilgili değildir. Eğer, memleketteki. yoksulluk ve ıstıraptan faydalanarak yanında çalıştırdığı köle, birgün bu kelimelerden birinin zebunu olursa, derhal o köleye yol verirler ve gerekirse ölüme kadar sürüklerler.

Bu bayağı ve haris ruhlar için, bir insan, nihayet bir kedi haysiyet ve değerindedir.

Hayır, Efendiler, hayır!... Öyle değil!... İşçi de sizin gibi insandır. Gasb olunan haklarının nihayet birgün geri alınacağından emindir. Fakat, şimdi sizden yalnız bir şey istiyor: Haftada yalnız bir gün!...

Bu dilek işçinin hakkı, hem de meşrû ve sarih hakkıdır.

Sefil ruhlar tasavvur etmelidirler ki, bir hafta geceli gündüzlü çalışan bir vücut değil demir ve çelik bir makina bile, dinlenmeğe muhtaçtır. Dinlenmezse ölür, çürür, harap olur.

Efendiler! İşçinin istediğini verin. Artık çoğu gitti, azı kaldı..."

Mürettipler, İstanbul'daki bütün işçi gruplarının biraraya gelmesini ve bir "Birlik" kurmasını öğütlüyorlardı. Şöyle diyorlardı:

"Türkiye'de işçi hayatının gelişmesine en büyük engel teşkil eden sebeplerden başlıcası da, *bütün işçilerin elele vermemesi, birleşememesidir.*

Memleketimizde birliğin anlamı yeni anlaşılmağa başladı. Bütün işçilerin biraraya gelmesi, bir gaye ve hedef etrafında toplanması elzemdir. İhtiyaç ve zaman memleketimizde de büyük işçi yığınlarının toplanmasına az çok yardım eylemiş ve bugün de hukukunu, hakkını, hürriyetini almak için muntazaman mücadele eden birkaç işçi grubu meydana çıkmıştır.

Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyeti de bu gruplardan birisidir.

Biricik çare bütün Türkiye işçisinin yahut bütün İstanbul işçisinin yalnız bir yönetim ve örgüt çevresinde toplanabilmesidir. Türkiye işçisi pek de küçümsenecek bir derecede değildir.

Diyebiliriz ki, fikir işçisi, bazû amelesi (kol işçisi) vesair olmak üzere, Türkiye'nin ve İstanbul'un yarısından fazlası işçidir: Memurundan tutunuz da ta çöpçüsüne kadar.

Bütün İstanbul işçisinin elele vermesi ve birarada toplanması zaruridir.

İstanbul'daki bütün işçi grupları biraraya gelir ve bir Birlik kurarlarsa, derhal gayeye, amaca ulaşabilirler."

Aydınlık *Dergisi'nde rastlanan imzalarla yayımlanan resimlere ait bibliyografik kısa not*

1921-1925 yıllarında, -Fevkalâde Amele Nüshalarından başka- otuzbir nüsha yayımlanan ve sekizyüzkırkaltı sahife tutan *Aydınlık* Dergisi'nde telif ve tercüme yazıların ve şiirlerin altında yer alan imzalar büyük bir yekûn tutmaktadır. Bunların bir kısmı takma adlardır. Bir kısmının da altında üç yıldız (x x x) veya iki yıldız (x x) var. Bazılarında da sadece baş harfler. Bir kısmı da imzasız.

Birinci sayıdan itibaren, otuzbirinci nüshaya kadar olan imzaları sırasıyla veriyoruz:

Sayı 1: Sadrettin Celâl, Şefik Hüsnü, Ali Nizâmî, Cevad Abdi, Marsel Kapi (Leman Sadrettin), Jan Desenperi (Şefik Hüsnü), Sadrettin Celâl, M.F.Ş, Hamza Osman.

Sayı 2: Madlen Marks, Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Ali Nizamî, A.Cevdet, Madlen Marks (Sadrettin Celâl), İbrahim Alâettin, Andre Alâtsko (Leman Sadrettin), İbrahim Alâettin.

Sayı 3: Nüzhet Sâbit, Sadrettin Celâl, Şefik Hüsnü, Doktor Ali Nizamî, A. Cevdet, (x x), Ş.H, M.F.Ş.

Sayı 4: Hanri Barbüs (Ş.H.), Sadrettin Celâl, Şefik Hüsnü, Şevket Aziz, Anatol Frans (Leman Sadrettin), Sadrettin Celâl, Muallime Melâhat

Nuri, -(x x x), M. Cevdet.

Sayı 5: Sadrettin Celâl, Şefik Hüsnü, Doktor Refik Nevzat, Anatol Frans (Leman Sadrettin), Şevket Aziz, eski harflerle *ayın* harfi, S.C., Ş.H., A. Cevdet.

Sayı 6: Doktor Şefik Hüsnü, Müfit Ahmet, Andre Alâtsko (Leman Sadrettin), Macit Burhanettin, Memduh Necdet, A. Cevdet.

Sayı 7: (20 Temmuz 1922'de yayımlanan Dergi'nin, birinci sahifesinde şu not göze çarpıyor: "İzalesi elimizde olmayan bir sebepten dolayı muvakkaten tatil-i neşriyata mecbur kalan *Aydınlık* bugün tekrar sâha-yı intişara atılırken, evvelkinden daha ziyade bir gayretle vazif-i tenviriyesini ifada devam edebileceğini ümit ve temenni eyler. "Demek ki altıncı sayı, 1 Aralık 921'de çıkmış, yedinci sayı ise 20 Temmuz 922'de yayımlanabilmiş.)

Sadrettin Celâl, Doktor Şefik Hüsnü, A.C.., M.A., Müfit Ahmet, Vilyam Moris (Leman Sadrettin), Şevket Aziz.

Sayı 8: Sadrettin Celâl, A.C., Müfit Ahmet, Şevket Aziz, Ömer, (x x x), Memduh Necdet, Ş.H., Sadrettin Celâl.

Sayı 9: Doktor Şefik Hüsnü, A.C., Ahmet, Sadrettin Celâl, Müfit Ahmet, Vilyam Moris (Leman Sadrettin), Şevket Aziz, Ş.H., Ş.C., Macit Burhaneddin.

Sayı 10: Doktor Şefik Hüsnü, (x x x), Müfit Ahmet, Vilyam Moris (Leman Sadrettin), Orhan, Şevket Aziz, Ş.H., Eski harflerle ayın harfi, Ş.H.

Sayı 11: Doktor Şefik Hüsnü, K.R., G.Ş., Müfit Ahmet, K. Marx ve F. Engels (Doktor Şefik Hüsnü), Şevket Aziz., (x x x), Vilyam Moris (Leman Sadrettin), Hemşinli, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Dergisi Namına Doktor Şefik Hüsnü, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis'i Sanisi Adnan.

Sayı 12: Doktor Şefik Hüsnü, E. Varga, A.C., Macid Burhanettin, K. Marx ve F. Engels (Doktor Ş. Hüsnü), Vilyam Moris (Leman Sadrettin), Hemşinli, Abdullah Vehbi, Ş.H.

Sayı 13: Doktor Şefik Hüsnü, Lozorski, Abdullah Vehbi, Selim Necati, Memduh Necdet, Ş.H., K. Marx ve F. Engels (Doktor Ş. Hüsnü), (x x x), -Ortaköylü Demirci Mehmet Usta, A. Cezmi, Ateşli, Vicdan Ekrem, Vilyam Moris (Leman Sadrettin).

Sayı 14: Doktor Şefik Hüsnü, M. Vehbi, N.H., K. Marx ve F. Engels (Doktor Ş. Hüsnü), Şevket Aziz, Piyer Kropotkin (R).

Sayı 15: Yaşar Nezihe, Sadrettin Celâl, Doktor Şefik Hüsnü, N.H., Sadrettin Celâl, Doktor Şefik Hüsnü, İbrahim, Leman Sadrettin, Şevket Aziz, Saadet, Marksizm Gorki (Müştak ve Muhittin), Hudâverdi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi Muvakkat Heyet-i İdaresi, Memduh Necdet.

Sayı 16: Doktor Şefik Hüsnü, Yaşar Nezihe, Sadrettin Celâl, Hiyanet-i Vataniye Mevkuflarından biri, Leman Sadrettin, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi Namına Kâtip-i Umumî Doktor Şefik Hüsnü, S.C., Sadrettin Celâl.

Sayı 17: Doktor Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, A.E., K.R, Memduh Necdet.

Sayı 18: Doktor Şefik Hüsnü, H., Sadrettin Celâl, İktisat Doktoru Vedat Nedim, N.H., A.E., Sadrettin Celal, Marsel Oliviye, M. Mazlum, V., Ş.H.

Sayı 19: Doktor Şefik Hüsnü, Mestivslavski, K.N., Vedat Nedim., Ahmet, Mehmet, Sadrettin Celâl, Leman Sadrettin, Leman Sadrettin, Doktor Şevket Aziz, Memduh Necdet.

Sayı 20: Jak Sadul (Sadrettin Celâl), Şevket Süreyya, İktisat Doktoru Vedat Nedim, M. Lütfi, Doktor Şefik Hüsnü, Besim Fikret, Memduh Necdet, Kerim Sadi.

Sayı 21: Doktor Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Ahmet, Kerim Sadi, Yaşar Nezihe, Ortaköylü Demirci Mehmet Usta, Ahmet, Roy (Ş.H.), Marsel Oliviye, İbrahim, Karaman Yoldaş, Muammer.

Sayı 22: Doktor Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Memduh Necdet, Kerim Sadi. Ş.H., Tali' Sebâti, Kızıl Çalıkuşu, Tuğrul Vecdi, Hemşinli,

M. Lütfi, Besim Fikret, (x x x).

Sayı 23: Doktor Şefik Hüsnü, Karl Marx (Şevket Süreyya), Ş.H., Şaziye Sabiha, Fevziye, Jorj Groş, M. Mazlum, (x x x), V.

Sayı 24: Doktor Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Tuğrul Vecdi, Ş.H., Öjen Varga (Ş.H.), Şarklı, Sabiha Şaziye, Zinoviyef, Fevziye, Sâî, Cihat.

Sayı 25: Doktor Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Nâzım Hikmet, Şaziye Sabiha, (geçen nüshada Sabiha Şaziye diye yanlış dizilmiştir.), Kerim Sadi, Karl Marx, Şevket Süreyya, Hemşinli, Nâzım Hikmet, V.N., Tütün işçilerinden Ahmet Ziya, Nâzım Hikmet.

Sayı 26: V.N., Ş.H., Sadrettin Celâl, Faruk Nafiz, N.H., Nâkili: Ş.H., Kerim Sadi, Şevket Süreyya, Şaziye Sabiha, N.H., N.H., Zavallı İşçi, Şevket Süreyya., N.H., Fevziye, Ercüment Ekrem.

Sayı 27: Şevket Süreyya, Neriman, Nâzım Hikmet, Sadrettin Celâl, Doktor Şefik Hüsnü, Troçki, Sâî, Muratoğlu, Leman Sadrettin, (x x x), Nâkili: Ş.H., Neriman, A. Feridun, Nizamettin Nâzif M.S., (x x x).

Sayı 28: Doktor Şefik Hüsnü, V.N., Şevket Süreyya, V., Sadrettin Celâl, Nâkili: Ş.H., Eyüp işçilerinden: Lemi Hicran, Burhan Asâf, Nâzım Hikmet, Nâzım Hikmet, Burhan Asâf, Nâdire, (x x x), Şevket Süreyya.

Sayı 29: Doktor Şefik Hüsnü, İdaî, A. Fridrih Vleonid, Şevket Süreyya, T. Teren (Nâkili: Hüsnü), Sadrettin Celâl, Kızıl Diplomat, Kızıl Diplomat, N.H., Burhan Asâf, Nâzım Hikmet, Nâzım Hikmet, Memduh Necdet, Grevci talebelerden imza mahfuzdur.

Sayı 30: Tesviyeci Sermed, Kerim Sadi, Burhan Âsaf, Nâdire, Nâzım Hikmet,Neriman, Nâzım Hikmet, Sadrettin Celâl, Doktor Şefik Hüsnü, Şevket Süreyya, Burhan Âsaf, Kerim Sadi, Hemşinli, Nâkili: L. Hüsnü.

Sayı 31: Mustafa Suphi, Ahmet Tevfik, Sâî, Kerim Sadi, Nâzım Hikmet, Memduh Necdet, Muammer, N. Hâlis, Kerim Sadi, Tuğrul

Vecdi, Ahmet Şahin, Kerim Sadi, Maksim Gorki (Nâkili: Burhan Asaf).

1921-1925 tarihleri arasında otuzbir nüsha çıkan *Aydınlık* mecmuası her ay aksamadan çıkmış değildir. Çeşitli sebeplerle araya fasılalar girmiştir. Derginin çıkış tarihlerini sırayla tesbit edelim:

Sayı 1: "İçtimâi Terbiyevî Edebî Aylık Mecmuadır." (1 Haziran 921) İdarehane: Bâbıâli Caddesi'nde 71 numara. Tevzi Mahalli: Bâbıâli Caddesi'nde Çiftçi Kütüphanesi. Fiyatı 10 kuruştur. Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası 1337

Sayı 2: (1 Ağustos 1921)

Sayı 3: (1 Eylül 1921) (İlâvemizi müvezzilerden isteyiniz.)

Sayı 4: (1 Teşrinievvel 921)

Sayı 5: (1 Teşrinisani 921)

Sayı 6: (1 Kanunuevvel 921)

Sayı 7: (20 Temmuz 922) 1338

Sayı 8: (20 Ağustos 922)
Le bureau Rédaction Aidinlik: 71 av. de la sublime-porte constantinople.

Sayı 9: (20 Eylül 922)

Sayı 10: (1 Teşrinisani 922)

Sayı 11: (10 Kanunuevvel 1922) (Okuduktan sonra Mecmuanızı mektep, kütüphane, park kanapeleri ve kahvehane gibi umumi mahallerde unutunuz!)

Sayı 12: (6 Kanunusani 1023) "Fikir yoldaşı! Nur saçan mecmuana abone olmaya ve bulmaya borçlu olduğunu unutma!" 1339

Sayı 13: (10 Şubat 1923-1339) İdarehane Nuruosmaniye Caddesi'nde İkbal kıraathanesi ittisâlinde. Le bureau de Rédaction Aidinlik: Rue: Nor-i Osmanié Constantinople. 32 sahife çıkan bu nüsha tamamen amele hareketlerine tahsis edilmiştir.

Sayı 14: (Nisan 1923-1339) "1 Mayıs Fevkâlade Amele nüshamız için şimdiden propaganda yapınız!

Sayı 15: (Bu sayıda ve kapakta *Aydınlık* klişesi üstünde: "Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!" şiarı yer alıyor. Aynı şair birinci sahifedeki *Aydınlık* klişesi üstünde de tekrarlanmış (Mayıs 1323-1339) bu tarih mürettip hatası olarak yanlışlıkla verilmiştir. Doğrusu 1923 olacak.

Sayı 16: (Haziran 1923) Cihan Biraderler Matbaası

Sayı 17: (Ağustos 1923)

Sayı 18: (Teşrinievvel 1923) "Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!" şiarı tekrar bu sayıdan itibaren her nüshanın kapağında tekrarlanmaktadır.

Sayı 19: (Teşrinisani 1923-1339) "Bu nüsha Rus İnkılâbı'na tahsis edilmiştir. İdarehane Nuruosmaniye Caddesi'nde 57 numara.

Sayı 20: (Şubat 1924-1340)

Sayı 21: (Mayıs 1924-1340) "Kırmızı renkte basılan dış kapakta verilen şiar ve tarih birinci sahifedeki *Aydınlık* klişesi üstünde de tekrarlanmaktadır.

Sayı 22: (Haziran 1924-1340) İdarehane Bâbıâli Caddesi'nde 66 numarada *Aydınlık* mecmuası.

Sayı 23: (Temmuz 1924-1340) İstanbul. Âmedî Matbaası. "Mecmuayı her ayın birinci günü bilumum kitapçılarda arayınız."

Sayı 24: (Ağustos 1924-1340)

Sayı 25: (Eylül 1924-1340)

Sayı 26: (Teşrinievvel 1924-1340)

Sayı 27: (Teşrinisani 1924-1340) "Bu sayımızda Ziya Gökalp ve Anatol Frans hakkında düşünceler yeni şiirler, Rus İnkılâbı'na ve inkılâpçılarına ait tetkikler ve resimler."

Sayı 28: (Kanunuevvel 1924-1340) Kapaktaki *Aydınlık* klişesi ve yazılar kırmızı mürekkeple basılmıştır. "Cemiyeti Akvam'ın ne ol-

duğunu Cemiyet-i Akvam'a Türkiye'de müzaheret etmek isteyenlerin kimler olduğunu öğrenmek ister misiniz? İç sahifemizde ressam Sam'ın kompozisyonuna bakınız!

Sayı 29: (1 Kanunisani 1925) İdarehane: Bâbıâli Caddesi'nde Orhan Bey Hanı'nda *Aydınlık* mecmuası. Tevzi merkezi: Bâbıâli Caddesi'nde Cemiyet Kütüphanesi. Bu sayıda *Aydınlık* klişesi kırmızı mürekkeple basılmıştır.

Sayı 30: (Şubat 925-341) *Aydınlık* klişesi ve şiar kırmızı mürekkeple basılmıştır.

Sayı 31: (18 Şubat 1925) Fevkâlâde Gençlik Nüshası.

Her nüshanın hacmi aynı olmadığı gibi yazıların puntoları da küçüklü büyüklüdür.

Resimler

Sayı 1: Madlen Marks

Sayı 3:Tevfik Fikret

Sayı 5: Bir işçiyi ve sırtındaki kapitalistleri gösteren temsili resim

Sayı 6: Anatol Frans, -Karl Marx, -Elma ağaçları üstünde çıplak bir kadın resmi ve bir müzik arması.

Sayı 7: Sayı altıda çıkan elma ağaçlı resim bu sayıda da aynen çıkmıştır. Vilyam Moris.

Sayı 8: Sayı beşteki; bir işçiyi ve sırtındaki kapitalisti gösteren resim, aynen bu sayıda da tekrarlanmıştır.

Jülget. Jan Jores.

Sayı 9: Dekovil hattı üzerinde bir işçi çalışıyor. -Tolstoy. -Kollarından ve gövdesinden zincirlerle bağlı ve bir elinde meşale tutan adam; altındaki yazı başlığı ise *Anadolu Zaferi*.

Sayı 10: Duman çıkan fabrika bacaları. -Sayı dokuzdaki zincirli adam resmi aynen konmuş. -Emekçileri temsil eden bir resim.

Sayı 11: Resmin orta yerinde orak çekiç. Sağ taraftaki fabrika bacaları, sol tarafa tekerlek ve işbaşında çalışan işçi.

-Sayı dokuz ve sayı ondaki zincirli adam resmi.

-Ortada bir çekiç resmi ve iki yanında ortasından kırılmış zincirler.

Sayı 12: Sayı onbirdeki orak çekiçli resim.

-Sayı dokuzdaki ray üzerinde tekerlekle yük taşıtını iten işçi.

-Üçüncü resim olarakta sayı ondaki:Emekçileri temsil eden resim.

Sayı 13: Fabrika bacaları. -Zincirli adam.

Sayı 14: Güneş ışınlarına bakan bir kadın resmi ve altında *Aydınlık* yazısı. (Bu resim derginin dördüncü sayısından itibaren devam etmektedir.)

Sayı 15: İşçiler yürüyüş halinde, en öndekinin elinde pankart ve üstünde: İşçi günü 1 Mayıs sloganı var. -Fabrika bacaları. -Fabrika bacalarının dumanları önünde ve kürsüye çıkmış bir adam, elinde çekiç ayaklarından ve gövdesinden zincirlerle bağlı. Hapishane penceresinin demirleri arasından uzanmış bir el. -Elma ağacı ve kadın (Daha öncekiler gibi). -Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin Beyannamesi yazısının üst tarafında küçük bir çizgi resim.

Sayı 16: Roza Lüksemburg (Hem kapakta hem de içte)

Sayı 17: Demir parmaklıklar içinden bakan ve elleriyle demir parmaklıkları sıkan bir adam. -Bir kumar masası etrafında iki erkek ve bir kadın var. Erkekler çok göbekli, redingotlu ve papiyon kravatlı, ağızlarında puro içiyorlar. Birisinin dumanları ilerideki fabrikaların dumanlarına karışıyor. Ötekinin dumanları vapur ve tren dumanlarına benziyor. Önlerinde içki bardakları ve binlik yazılı kâğıtlar. Kadın dekolte elbiseli ve elinde içki bardağı. Masalarının üstünde içki şişesi buz kovasının içinde soğuyor. Şişman adam ayaklarını yüksekçe bir sandığın üzerine koymuş. Arkalarında bir işçi ayakta duruyor. Önünde bir orak ve bir çekiç var. Üstü başı lime lime, ayakları çıplak ve yırtık bir terlik. Kuru kemik kalmış elini onlara doğru uzatmış. Avucu açık. Öte yanda fabrika ve vapur tren dumanları ortasında bir kasa ve üstünden binli paralar taşıyor. Bu kompoziyonun altındaki le jand:

"Sermayedar cemiyetle, patronlar ve fabrikatörler karşısında teşkilâtsız, sendikasız amele..."

Sayı 19: Lenin'in hasta hali. Tekerlekli bir iskemlede oturuyor. Ve çenesini eline dayamış düşünüyor. Altındaki yazı: "Büyük İnkılâbın Büyük Rehberi Lenin." Rus Devrimi'ne ayrılan bu nüshada ikinci resim: Troçki'nin kalpaklı bir resmidir. Alttaki yazı: "Kızıl Ordu'yu yaratan ve İşçi İnkılâbını cihan sermayedarlığına karşı koruyan Troçki yoldaş."

Üçüncü resim, Zinoviyef'in. Altındaki yazı "Petrograt Sovyeti ve Komünist Enternasyonali Reisi Zinoviyef Yoldaş."

Dördüncü resim, Krupskaya'nın. Alttaki yazı: "Lenin'in refikay-ı hayat ve mücadelesi Krupskaya Yoldaş."

Beşinci resim, Kollontay'ın resmi. Altındaki yazı: "Kadınlık hakkındaki eserleriyle meşhur, sâbık sıhhat-ı Umumiye komiseri ve bugün Sovyetlerin İsveç sefiri Kollontay Yoldaş."

Sayı 20: Kapakta Lenin'in resmi. Altındaki yazı: "Lenin bir amele mitinginde nutuk söylerken". Lenin'in çocukluk resmi. Altındaki yazı: "Lenin Komünist Enternasyonal'i Kongresinde not alırken." -"Lenin'in dinlenirken bir resmi. Altındaki yazı, "Lenin istirahatte hayat ve mücadele refikasıyla beraber."

Sayı 21: Bu sayının kapağı tüm kırmızı. Üstündeki resim: İşçi, köylü, kadın erkek büyük bir kalabalığın yürüyüşünü temsil eden resim. Taşınan bayrağın üstünde orak çekiç var. İçte, şişman patron resmi, paralara gömülmüş. Altındaki yazı, "Sermaye, işçilerin çalınmış hakkı, emilmiş kanıdır." -Yanyana iki patron resmi: bir tek sopa tutuyor ve onu kırıyor; öteki küme halindeki sopaları kıramıyor. Altındaki yazı, "Sermayedar dağınık amelenin birer birer hakkından gelir." Hançerini Avrupa'ya saplayan bir iskelet. Altındaki yazı, "Ölüm ve sefalet hançeri Avrupa'nın karnına saplanmıştır. Bu hançeri çıkaracak yalnız proletarya kuvvetidir." Karanlık küre üstünde güçlü bir adam resmi. Altta üç patron resmi. Karşısında muhtelif pozlarda uzanmış eller. Birincisine patron başçevirmiş. İkincisine eliyle hayır diyor. Üçüncüsüne eğilip diz çökmüş. Altındaki yazı: "rica ve niyat mezaletten başka bir şey temin

edemez. Hak istiyorsan yumruğunu göster." Dişlerinin arasında bıçak tutan bir kuru kafa. Sırtında bir balta ve yazıyla faşizm var. Altındaki yazı: "Burjuvazi iki defa silâha sarılır. Bir doğarken, bir de ölürken... Faşizm, can çekişen burjuvazinin son silâhıdır."

Sayı 22: İçte: Şair Yaşar Nezihe'nin bir fotoğrafı. Altındaki yazı: "*Feryatlarım*. Yazar Nezihe Hanım'ın *Feryatlarım* unvanını taşıyan eserini aldık. *Feryatlarım*, Yaşar Nezihe Hanım'ın değil, içinde yaşadığımız kablettarihi vahşet devirlerinin son safhasını teşkil eden içtimaî nizam altında burjuvazi cemiyetinde ezilen ve çiğnenen himayeden mahrum bütün kadınlığın, bütün biçareliğin feryat ve istimdatlarıdır. Yalnız gönül isterdi ki "Feryatlar" yalnızlığın ve çaresizliğin bedbinî sesleri değil, mücadelenin ve kitlevi cehdin coşturucu şevk ve teşvik nârâları olsun... "Feryatlarım"ı herkese tavsiye ederiz.

Sayı 23: İçte: Lenin'in yalnız baş resmi. Sayı 21'deki karanlık küre üzerindeki güçlü adam resmi yer almış. Zinciri ortasından kıran çekiç resmi. İp cambazı bir kadın sembolu, kepinde bir yıldız.

Sayı 24: İçte: Tramvay Şirketi işçilerinden bir grup resmi.

Sayı 25: Kapakta: Ressam Sam'ın bir kompozisyonu. İstanbul'u temsil ediyor ve üstüde İstanbul yazısı okunuyor. Lenin'e ait bir sembol: Bayraklar ve parmaklar üzerinde taşınan bir tabut. Orhan Agâh yoldaşın bir fotoğrafı. Marksizm ve Leninizm yazılarını ve 1917-11-7 rakamlarını kapsayan sembol. *Kapital*, Karl Marx yazılarını kapsayan bir sembol. Çalışan, güçlü bir işçi sembolü.

Sayı 26: Kapakta: Patron karikatürü. Daha önce geçen iskeletin tekrarı. Daha önce geçen altına gömülü patronun tekrarı. Marksizm, Leninizm tekrarı.

Sayı 27: Kapakta: Dumanlar arasında, örs başında elinde çekiçle bir işçi. İçte: Elinde kitap tutan ve ilerideki fabrikalara bakan bir insan resmi. Metin dışı verilen ayrı bir sahifede altı devrimciye ait resim. Altında yazı: "Bolşevik İnkılâbını yapanlar (ortada: Lenin, sağında Çiçerin, solunda Zinoviyef. Altta sağdan sola: Rakafski, Kalinin, Rikof). Aynı ilâvede bir kreş. Altında: "Sovyetler Rusyasında çocuklara nasıl

bakılıyor?" Gene içte: çalışanları gösteren resim, Altında: (Subotnik) komünistlerin işgünü haricinde çalışmaları." Bir bina resmi "Sovyetler Hükümetinin Merkezi İcra Komitesinin İçtima ettiği daire." -Lenin'in nutuk söylerken çekilmiş resmi. Teşrin-isâni İnkılâbında sokak çarpışmalarını gösteren resim. Bir saray resmi. Altında: "Çarlık zamanında asılzâdegân Kulübü iken bugün Umum Amele Birlikleri Yurdu olan muhteşem saray." Bir sokak savaşı. Altında: "1905 İhtilâli'nde sokak muharebesi." Başlığında yıldız resmi olan bir asker. Altında: "Kızıl Ordu Zaferi-Boris Efimof'un eseri." -Anatol Frans'ın resmi. -Yıldız ve orak çekiç resmi. -"Krenkebin vedağını gösteren resim. Bir üniversite resmi. Altında: "Sverdlof Komünist Üniversitesi." Bir bina resmi. Altında: "Moskova'da amele istirahat evi."

Sayı 28: (Kânun-u evvel 924-340) Dış kapakta başlık ve alttaki bütün yazılar kırmızıyla yazılmış. Münderecattan sonra "Cemiyet-i Akvam'ın ne olduğunu Cemiyet-i Akvam'a Türkiye'de müzaheret etmek isteyenlerin kim olduğunu öğrenmek ister misiniz? İç sahifemizde Ressam Sam'ın kompozisyonuna bakınız! Kapağın iki tarafında iki ayrı kompozisyon. İçte: Ressam Sam'ın kompozisyonu. Kompozisyonun üstünde şu ibare okunuyor. "Türkiye'yi de yutmak isteyen istilâcılarını yaptığı "sözde Akvam Cemiyeti"ne bizde de müzaheret edenler var!" Ellerinde döviz taşıyan kalabalık. Dövizlerin yazıları: (1) Muzaharetçiler, bizde sizdeniz! Hakkınız var! Yaşayınız, var olunuz! Kahrolsun sizin gibi düşünmeyenler! (2) Boğazlar da gazlar da benimdir.! (3) Adaları da vermeyeceğim... Antalya'yı da alacağım. (4) Ben de isterim.. İsterim... (5) Afrika'nın kumlarını Bedevî kanıyla gübreleyeceğim. (6) Yakın Şark dolar'a köle olacak. (7) Düyun-u Umumiye'ye esirsiniz. (8) Venizelos, İzmir'den vazgeçemem. Koltukta ve sofra başında oturan şişman purolu adamla, masanın öbür ucunda duran sıska kompozisyonu; kompozisyonun üst kısmındaki yazı: "Dünya isimli masanın iki tarafı. Kompozisyonun alt kısmındaki yazı: (Tok-Aç). Ağır bir yükün altında ezilen işçi kompozisyonu. Yükün üstünde şu yazılar var: "Pahalılık, işsizlik, yövmiyelerin azlığı!!! Bir portre. Altındaki yazı: "Hale Hanım'ın yaptığı portre." Üst tarafında: "Jores, büyük Jores Proletaryanın Joresi!

Sayı 29: (1 Kânunusânî 1925) Kapakta: Aydınlık klişesi kırmızıyla basılmış ve gene kırmızı renkte bir orak çekiç kompozisyonu. Arka kapakta: Ressam Sam'ın büyük bir kompozisyonu. İçte: Fabrikalara bakan eli kitaplı adam. Saban süren köylü. Fabrika bacaları.

Sayı 30: (Şubat 1925-341) Dışta: Başlık klişesi ve şiar kırmızıyla basılmış; kapak ortasında Lenin'in başını gösteren resim. İçte: Orak çekiç kompozisyonu. Moskova'da yığınların yürüyüşünü temsil eden kompozisyon. Lenin'in bir portresi. Gene Lenin'e ait bir baş. Lenin'e kurşun atılırken; Alttaki yazı: "Lenin'i öldürmek için Kaplanova ismindeki aksi inkılâpçı kadın kurşun atarken." Lenin'in tabutu taşınırken. Alttaki yazı: İnkılâp rehberleri Lenin'in tabutunu taşırken. "Lenin'in eller üstünde taşınan tabutu. Arka kapakta sayı 29'daki kompozisyonun tekrarı.

Sayı 31: (31 Şubat 1925) Kapakta: Fevkâlâde Gençlik Nüshası yazısı altında yığınların yürüyüş resmi. İçte: Elinde çekiç olan genç bir işçi. Zincirin ortasını parçalayan çekiç resmi. Güneş doğarken. Fabrikalara bakan kitaplı adam. Örs başında eli çekiçli bir işçi. Cihan işçi gençliğini tasvir eden bir kompozisyon. Gençlerin yürüyüşünü temsil eden bir kompozisyon. Dekovilde işçi. Kazmalı adamlar kompozisyonu. Çalışan işçi resmi. Erkek, kadın yürüyüşte; Karl Libkıneht ve Roza Lüksemburg başlık yazılarının arasında. Libkıneht. Roza resimleri. Eller üstünde taşınan tabut.

Dr. Şefik Hüsnü'nün Aydınlık *dergisindeki yazıları hakkında bibliyografik notlar*

Sorbon Üniversitesi Tıp Fakültesinde, "Belkemiği Neoplazmaları" "Neoplasmes vertebrax" konusunda doktora teziyle tıp doktoru unvanını alan Şefik Hüsnü (Değmer), sosyal, politik ve ekonomik meseleleri işleyen yazılarına, *Kurtuluş*'tan sonra *Aydınlık* dergisinde devam etmiştir.[10]

Aydınlık dergisi, "Fevkalâde Amele Nüshaları" hesaba katılmazsa

10 Şefik Hüsnü'nün, bu arada, başka yerlerde yazıları yayımlanmıştır.

otuzbir sayı çıktı. Bu sayıların -ikisi hariç- hepsinde, Şefik Hüsnü'nün telif ve tercüme yazıları muntazaman yer alıyordu: Şefik Hüsnü veya Ş.H. imzalarıyla. İmzasını ihtiva etmeyen sayı *Aydınlık*'ın "Fevkalâde Gençlik Nüshası" (Yıl 4, Sayı 31, 18 Şubat 1925) ile sekizinci sayıdır. (20 Ağustos 1922)

Dr. Şefik Hüsnü'nün yazılarını ihtiva eden *Aydınlık* dergisini, başlıkları vermek suretiyle -tarih sırasını gözeterek- kaydedelim:

Sayı 1: (1 Haziran 1921): *Türkiye'de İçtimaî Sınıflar*; s. 9-15. Kapakta bu başlık şu şekildeydi: "*Bizde İçtimaî Sınıflar*. Bu sayıdaki "Sayha-i Beşer" adlı şiir çevirisi de onundur.

Sayı 2: (1 Ağustos 1921): *İçtimaî İnkılâp ve Kadınlarımız*, s. 35-40

Sayı 3: (1 Eylül 1921): *Lonca Sosyalizmi*, s. 71-73.

Sayı 4: (1 Teşrinievvel 1921): *Türkiye'de İnkılâbın Lüzumu*, s. 98-102.

Sayı 5: (1 Teşrinisani 1921): *Türkiye'de İnkılâbın Şekli*, S. 130-134. Bu sayıda, adının baş harfleri Ş.H. imzasıyla: a) *Yukarı Silezya'nın İki Paya bölünmesi*; b) *Yeni Kambiyo Buhranı*; c) *1917 Senesinden Beri İnkılâbî Amele Hareketleri*, s. 147-148.

Sayı 6: (1 Kânunuevvel 1021): *Karl Marx, Feylesof*, s. 155-159. Kapakta: *Karl Marx, Filosof* biçiminde dizi yanlışıyla.

Sayı 7: (20 Temmuz 1922): *Halk ve Sanat*, s. 183-186. Kapakta, Türkçe ve Fransızca olarak: *Halk ve Sanat* - Şefik Hüsnü; ve *Le peuple et l'art* - Dr. Chefik Husni.

Sayı 9: (20 Eylül 1922): Kapakta, *Halkçılığa dair Mülahazat*-Şefik Hüsnü; ve Fransızca olarak, *Considérations sur le "Popularisme"* - Ch. Hussni. İçte: Sansür edilmiş boş bir sayfa altında: a) *Anadolu Zaferi*; b) *Mübhem Noktaları* Tenvir; s. 243-244.

Sayı 10: (1 Teşrinisani 1922): Kapakta, *Türk Münevverleri* - Şefik Hüsnü; ve *Les Intellectuels Turcs*-Dr. Ch. Husny. Yine kapakta: *İslâm Âleminde* - Ş.H. İçte: *Türk Münevverleri* - s. 250-252; ve *İslâm Âleminde İçtimâi İnkılâbın Menşe'leri* , s. 260-263. Bunlardan başka, yine Ş.H.

imzalı yazı: *Anadolu'dan Gelen Fikirler Etrafındaki Münakaşalar*, s. 265-267.

Sayı 11: (10 Kânunuevvel 1922): Kapakta, *Hakikî İnkılâba Doğru* - Doktor Şefik Hüsnü; *Vers la vraie révolution* - Dr. Ch. Husny. Ve yine kapakta: *İştirakiyyun Beyannamesi* (tercüme: Doktor Şefik Hüsnü; *Manifeste communiste* (de K. Marx et F. Engels) -Dr. Che Husny. İçte: *Hakikî İnkılâba Doğru*, s. 274-279; ve *İştirakiyyun Beyannamesi* (tercüme) - Doktor Şefik Hüsnü, s. 285-289.

Aynı sayıda, "Türkiye Büyük Millet Meclisine" çekilen telgraf. İmza: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi namına Doktor Şefik Hüsnü, s. 295.

Sayı 12: (6 Kânunisani 1923): Kapakta; *İnkılâbımızın İnkişafı* - Doktor Şefik Hüsnü; *Developpement de notre révolution* - Dr. Ch. Husny. Ve *Komünist Beyannamesi* (mâba'd) - Doktor Şefik Hüsnü; *Manifeste communiste*, K. Marx et F. Engels.

İçte: *İnkılâbımızın İnkışafı*, s. 298-302; ve *Komünist Beyannamesi* (mâba'd), s. 309-312.

Dahilî Şûun (yani içi olaylar): a) *Esnaf Cemiyetleri Heyet-i Müttehidesi*; b) *İstanbul İşçileri Arasında*; c) *Düyun-u Umumiye'nin Küçük Memurları*. İmza: Ş.H. s. 316-319.

Sayı 13: (10 Şubat 1339-1923): 32 sahife çıkan bu nüsha tamamen amele hareketlerine tahsis edilmiştir. *Ce numero en 32 pages est entiérement consacré aux ouvriers*".

Şefik Hüsnü'nun, bu sayıda, iki yazısı ve Manifest çevirisinin devamı vardır.

Kapakta: *Memleketimizde Amele Sınıfının Vaziyeti* -Doktor Şefik Hüsnü (*Situation de la classe ouvrière en Turquie* - Dr. Ch. Husny); *İktisat Kongresi ve İşçi Köylü Sınıfları* - Ş.H. (*Congrés economique de Smyrne*); *İştirakkiyyun Beyannamesi* - K. Marx, F. Engels (*Manifeste Communiste* - K. Marx, F. Engels).

İçte a) *Memleketimizde Amele Sınıfının Vaziyeti*. Doktor Şefik Hüsnü, s. 322-325; b) *İktisat Kongresinde İşçi ve Köylü Sınıfların Mevkii* Ş.H. s. 333-335; c) *İştirakiyyun Beyannamesi* s. 336-343.

Sayı 14: (Nisan 1339-1923): Kapakta, İktisat Kongresinden sonra "*Umumi İntihabat Arifesinde*" - Doktor Şefik Hüsnü (*Apres le congrès économique à la veille des élections générales*" - Dr. Che, Husny); *İştirakiyyun Beyannamesi* - K. Marx-F. Engels (*Manifeste communiste* - K. Marx - F. Engels).

İçte: Birinci yazının tuttuğu yer, s. 354-356; *Manifest* çevirisinin dizildiği sahifeler, 365-372.

Sayı 15: (Mayıs 1339-1921): *İntihabat ve Yoksul ve Orta Halli Sınıflar* - Doktor Şefik Hüsnü (s. 383-385).

İkinci yazı: *Türkiye'de Dernek Birliklerini Teşekkülü* - Doktor Şefik Hüsnü (s. 390-393).

Sayı 16: (Haziran 1923): Kapakta, *Türkiye ve Sosyalizm Cereyanları* - Dr. Şefik Hüsnü, (s. 410-415).

İçte: *Sosyalizm Cereyanları ve Türkiye Biçiminde Değişiktir*. Doktor Şefik Hüsnü (s. 410-415) İkinci yazının başlığı: *İşçilik Aleminde* - Dr. Şefik Hüsnü. (s. 426-427).

Sayı 17: (Ağustos 1923): Kapakta, *Yeni Millet Meclisinden Halk Ne Bekliyor* - Dr. Şefik Hüsnü.

İçte: aynı başlığa soru işareti eklenmiştir. Dr. Şefik Hüsnü, (s. 434-437).

Sayı 18: (Teşrinievvel 1923): Kapakta, *İnkılâp Esâsâtının Tâdili* Dr. Şefik Hüsnü; ve *Memleketimizde Grev Hareketleri* - Ş.H.

İçte: *İnkılâp Esasatının Tâdili* - Dr. ŞefikHüsnü, (s.. 458-460). İkinci yazının başlığı değişiktir: *İşçilerimizde Uyanıklık* (Grevler) - Ş.H. (s. 479-480).

Sayı 19 (Teşrinisani 1339-1923): Kapakta: *Rusya İnkılâbı Vesâyiki*. İmza yoktur. "Rus İnkılâbına Tahsisi Edilmiştir" kaydını taşıyan 19. sayının içinde başlık şu biçimdedir: *Rusya İnkılâbı Vesayikleri* - Dr. Şefik Hüsnü, (s. 482-488).

Sayı 20: (Şubat 1340-1924): *İçtimaî Islâhât Meselesi*, Dr. Şefik Hüsnü, (s. 529-532).

Sayı 21: (Mayıs 1340-1924): *Amele Sınıfı Cumhuriyet Hakkında Ne*

Düşünüyor? Dr. Şefik Hüsnü, (s. 537-540).

İkinci Yazı: *Hilâfetin İlgası* başlığını taşımaktadır. Yazının başındaki not şudur: "Bu makale Hint İnkılâpçılarından "Roy" tarafından bir Fransızca mecmuada neşredilmiştir. Ehemmiyetine mebni iktibas ediyoruz." İmza: Ş.H. (s. 550-552).

Sayı 22 (Haziran 340-1924) *Türk Burjuvazisinin Aile Kavgaları.* Dr. Şefik Hüsnü, (s. 562-565)

İkinci yazı: *Şark'ta ve Garb'ta İnkılâp*, nakili: Ş.H. (s. 576-79)

Sayı 23: (Temmuz 1340-1924): Kapakta ve içte: *Harb-ı Umuminin Doğurduğu İçtimaî Hareketler* - Dr. Şefik Hüsnü (s. 594-596).

İkinci Yazı: Kapakta: Amele Beynelmilelleri Tarihi, içte: Harb-i Umumiye Kadar Amele Beynelmilelleri Tarihi, Ş.H. (s. 598-600).

Sayı 24 :(Ağustos 1340-1924): Kapakta ve içte: *Menfî Halkçılıktan Müspet Halkçılığa* - Dr. Şefik Hüsnü, (s. 618-619).

İçte ikinci başlık olarak şu ibare göze çarpıyor: "*İçtimaî Teşekküllere: Sendikalara Tam Bir Serbesti Vermeyen Cumhuriyet Kuru Bir Lâftan İbarettir*".

İkinci yazı, kapakta ve içte: *Üçüncü Beynelmilel'in Tarihi* - Ş.H. (s. 623-628).

Sayı 25: (Eylül 1340-1924): İçte: *Devlet İnhisarına Niçin Taraftarız?* Dr. Şefik Hüsnü, (s. 642-644).

Sayı 26: (Teşrinievvel 1340-1924): İçte: *Meçhul Müstehlik-Nâkili:* Ş.H. (s. 667-669). İkinci Yazı, *Üçüncü Beynelmilel'in Son Kabul Edilen Program Layihası*, Nâkili: Ş.H. (s. 672-675).

Sayı 27: (Teşrinisâni 1340-1924): İçte: *Teşrinisâni İhtilâli ve Türkiye.* İkinci Başlık, *Türk Padişahlığını Yıkan ve Memleketimizi Kurtaran Hareketi Bilvasıta Teşrinisâni İhtilâl-i Kebir-i Doğurmuştur.* Üçüncü Başlık; *Ancak Muhafaza Edebileceğiz.* - Dr. Şefik Hüsnü. (s. 705-708).

İşte ikinci yazı: *Üçüncü Beynelmilel'in Program Layihası*, Mâbat- Nâkili Ş.H. (s. 713-716).

Sayı 28: (Kânunuevvel 1340-1924): Kapakta: *Siyasî Fırkalar ve Sınıflar* - Dr. Şefik Hüsnü; İçte: *Memleketimizde Siyasî Fırkalarla Sınıflar*

Arasındaki Münasebet - Dr. Şefik Hüsnü, (s. 821-823).

İkinci yazı: *Üçüncü Beynelmilel'in Program Lâyihası*-Mâba'ta-Nâkili Ş.H. (s. 733-736).

Sayı 29: (1 Kanunusâni 1925): Kapakta: *Türk Köylüsünün Kurtuluşu* - Dr. Şefik Hüsnü: İçte: *Türk Köylüsünün Kurtuluşu* - Dr. Şefik Hüsnü, (s. 775-777).

Sayı 30 (Şubat 341-1925): İçte: *Türkiye'de İktisadî Mesele* "I" - Dr. Şefik Hüsnü, (s. 811-813).

Takrir-i sükûn'a kadar 31 nüsha çıkan *Aydınlık* mecmuasının son sayısında (s. 825-846) Dr. Şefik Hüsnü'nün, telif veya çeviri bir yazısı yoktur. Fevkâlade Gençlik Nüshası olarak yayımlanan 31'inci sayıda rastladığımız imzalar şunlardır: Mustafa Suphi, Ahmet Tevfik, Sâî, Kerim Sadi, Nâzım Hikmet, Memduh Necdet, Muammer, M. Hâlis, Tuğrul Vecdi, Ahmet Şahin, Burhan Âsaf.

Dr. Şefik Hüsnü'nün Aydınlık *dergisinin 12. Sayısındaki üç yazısı*

12'nci sayıda ve dahili şuun rubliği altında Esnaf Cemiyetlerine, İstanbul işçilerine ve Düyun-u Umumiye'nin küçük memurlarına ait üç yazıyı da, dilini sadeleştirerek verelim:

Esnaf Cemiyetleri Heyeti Müttehidesi

Bu nam altında teşekkül eden Esnaf Birliği Nizamnamesinin basılmış bir nüshası elimize geçti. Bu vesika, Nizamnameden başka, başında bir nev'i istida suretiyle, sonunda da bazı mucip sebeplerden meydana geliyor. Merak ederek bütün bu yazıları okuduk. Okumamız esnasında, günümüzden uzaklaşarak, çevremizden koparak sanki birkaç yüzyıl öncesine dönmüşüz gibi bir hâle geldik. Ortaçağda bir Lonca ustabaşısı tarafından kaleme alınmış bir proje karşısında bulunduğumuz zehâbına düştük. Ekonomik yasalardan, modern üretim ilişkilerinden, bulunduğumuz kapitalizm devrinde ticaretin tâbî bulunduğu şartlardan yüzyılımızda yaşayan bir şahsiyetin bu kadar habersiz ve gaflet içinde kalabilmiş olması bizi hayretler içinde bıraktı.

Esnafların bazı örgütler etrafında toplanarak varlıklarını savunmaları gayet meşrû bir haklarıdır. Buna itiraz etmek aklımızın kenarından bile geçmez.

Fakat elimizdeki Nizamnamede ileriye sürülen sebepleri, izlenilen amacı ve ona ulaşmak için kabul edilen metotları, daha ilk bakışta ahvâlin hakikatlerine ve realiteye zıt ve aykırı ve pek acayip bulduk.

Türklerin ekonomi bakımından gayri müslim unsurlara nazaran pek aşağı bir durumda kalmış olmalarını, bu sondakilerin mazhar oldukları bazı yabancı himayelerine ve Osmanlı Hükûmetinin ihmalciliğine vererek, bu bahiste ileri sürülebilecek en esaslı delilleri ihmal etmek için, Osmanlı tarihini hiç okumamış olmak, ve burjuvazi hâkimiyetinin kuruluşundan beri sânâyî ve ticaretin hızlı gelişmesinden, serbest rekabetin hemen biricik faktör olduğundan -bir kelime ile kapitalizmin tehâmül tarzından- tamamiyle cahil bulunmak gerekir.

Bir dakika için Türkiye'yi bir kenara bırakalım. Umumiyet üzere, nispeten nüfusları az olup büyük istilâlarda bulunan uluslar daima sânâyi ve ticaret alanlarında, ilerlemeden yoksun kalmışlardır. Zira bu gibi memleketlerde daimî bir faaliyet halinde bulunan büyük orduların kadrolarını münhasıran hâkim ulusa mensup ferdler doldurur. Bu Ulusun geriye kalan en canlı ve en kâbiliyetli unsurlarını da pek geniş olan Devlet teşkilatı ve idare makinesi işgâl eder. İlk zamanlar bir ihtiyaç sonucu olan bu durum sonraları; köklenmiş bir alışkanlık, bir gelenek, bir uyuşukluk ilcâsiyle sürüp gider.

Bir misâl zikredelim: Lehistan'ın yayılma ve istilâ devirlerinde hemen bütün ulusun askerî ve mülkî Devlet işleriyle uğraşması gerekmişti. Çöküş ve dağılış devirlerinde de yine hemen bütün ulus siyasî kavgaları, vatandaş muharebelerini, alış veriş ve üretim işlerine üstün tutmuştu. Bir yüzyıla yakın bir zamandan beri uyanmaları şahsî teşebbüs alanına atılmaları için, gayet geniş çapta propagandalarda ve teşfiklerde bulunulduğu hâlde, bu gün olan sanayi ve ticaret münhasıran Yahudilerin ve Almanların ellerinde bulunuyor. Ve son zamanlar tebit edilen Almanların yerlerini, bizzat Lehliler alacağına Fransızlar ele geçirmektedir. Bizde de vukuat tamamiyle bu tarzda cereyan etmiştir. Türklerin ticaret âleminde geri kalmasında ne hükûmet ihmalciliğinin ne de bazı un-

surların gördüğü farzolunan himayenin, zerre kadar dahli ve tesiri olmuştur. Bu durumu sırf sosyal teşekkülümüzün zarureti doğurmuştur. Zaten kapitalizm şeklindeki ticaretin Devlet himayesiyle ilerleyip geliştiği de tamamiyle, gerçeğe aykırıdır. Ticaret ve sanayi, burjuva toplumunda, serbest rekabet ve şahsî teşebbüslerle kendi kendine büyür, tekâmül eder. Ve onların büyük cesametler almasından daha sonra - iddia edildiğinin aksine olarak, Devletler faydalanır, nüfuz dairelerini artırır ve sömürgelere sahip çıkar. Herkes bilir ki, hükûmetlerinin haberleri olmaksızın büyük tüccarların açtıkları kontuvarlar, ticarethane şubeleri sayesinde, İngiltere ve Hollanda, onların kuruluşundan çok sonra başlıca sömürgelerini ele geçirmişlerdir. Meselenin tarihi cihetibu!...

İktisat nokta-yı nazarından da Esnaf Heyet-i Müttehidesi Kurucuları, cehalet yüzünden hayallere kapılıyorlar. Bu hususta âlâkadarların, *Aydınlık* külliyatından "Sermayedarlık Nizam-ı İçtimaisi" adlı eserde, küçük işletme ve küçük burjuvaziyanın âkibetine ait bölümü, dikkatle okumalarını öğütleriz.

Mucip sebepler arasında, Nizamnâmede "serveti artan esnafta çalışma hevesi ziyadeleştiğinden, umumî tüketimimiz tamamile kendi ulusumuzun çalışma ürünü olacak" deniliyor. Ve daha aşağıda "Hükûmetimizin birçok ihtiyaçları ferden esnafımızın mâli siası elverişli olmasa bile, diğer esnafın yardımı ile kendi ulusumuz tarafından en ehven bir surette sağlanmış olur." cümlesi geçiyor. Bunların ne kadar safdilce bir görüş ürünü olduğu izahdan müstağnidir.

Bütün memleketlerde, sanayiin ilerlemesi esnasında, küçük sanatkâr ve esnafların geçirdiği acı tecrübe, bu sınıfa mensup olanların mütemadi bir tarzda, büyük sermayenin ve mekanik üretimin mukavemet edilmez rekabeti muvacehesinde aciz kalarak, mücadele alanından çekilmeye mahkûm olduğunu iki kere iki dört gibi, göstermektedir. Modern akımlara yürüyüşünü uydurup, burjuvaziyaya karışmağa muaffak olan birkaç esnaftan geriye kalan bu yenilmiş orta sınıfın ezici çoğunluğu, gündelikçi işçi sınıfına düşmekten yakayı kurtaramaz.

Bu çöküş, iktisadi determinizmin bir zaruretidir. Ne tasavvur edildiği gibi Ortaçağa ait Loncalar ittihadiyle, ne de herhangi bir tedbirle tarihi tekâmülün önüne geçilebilir. Esnaflar ancak amele teşkilatlarına,

Sosyalist partilerine yaklaşmak, üretim ve tüketim kooperatifleri kurarak iştirakî bir tarzda üretim araçlarını merkezleştirmek suretleriyle sosyal Devrimi hazırlamaya yardım ettikleri takdirde gerçek kurtuluşları için çalışmış olurlar. Esnaf sınıf için başka selâmet çaresi, kurtuluş yolu yoktur.

İstanbul İşçileri Arasında

Eski teşkilâtlarından mahrum edilen işçiler arasında da, son zamanlarda geniş çapta tahrikler yapılmaktadır. Esefle söyliyelim, amelenin birliğine doğru gidildiğine delâlet eden hiçbir emare henüz yoktur. Bunun aksine, bugüne kadar işçi sınıfını şahsi çıkarlara alet etmek amacını izleyen ihtiras çocukları, her zamandan ziyade alev saçmaktadır. Misâl olarak tramvay amelelerini ele alalım:

Burada bugün beş türlü akım göze çarpmaktadır! Başta, *Müstakil Sosyalist Partisi*'nin istahâlesinden meydana çıkan *Umum İşçiler Birliği* gelir. Mütareke seneleri esnasında, İştirakçi Hilmi Efendi'nin beraberinde, işgal ordusu zabitlerinden Kapiten "Benet"in telkinleri, ve muhtelif i'tilâf zabıta heyetlerinin himayesi altında tramvay amelesini sevk ve idare eden Şakir Efendi, nasılsa milli teşkilâtlarımızdan bazılarına girmeyi ve sızmayı başarmış, ve onların iştirakiyle, can çekişmekte bulunan *Müstakil Sosyalist Fırkası*'na yeni bir hayat üflemeye girişmiştir. *Umum İşçiler Birliği* bu teşebbüsün ürünüdür. Şakir Efendi'nin bilinen hüviyet ve şahsiyeti, bu teşkilâtı her türlü yaşamak kabiliyetinden mahrum etmektedir. Bugüne kadar buraya giren amele pek azdır. Nuri Efendi adında bir zat da bazı taraftarlar peyda ederek ayrı bir Cemiyet teşkil etmeye çabalamaktadır. Bu da ikinci akımdır. Üçüncüsü olan varlığını muhafaza eden Ameleyi Sıyanet Cemiyeti'dir. Şirketin belli başlı memurlarından mürekkep bu baş kadronun başında Avi Bey bulunmaktadır. Amelenin büyük çoğunluğu, tarafsız bir durumda, olayların gelişmesini beklemektedir. Bunlar da dördüncü grubu teşkil etmektedir.

Geriye kalan ameleler de sâbık imâlât-ı harbiye ustalarından Mebus Numan Efendi'nin vücuda getirmek için çalıştığı Sendikalar İttihadına girmeye karar vermişlerdir. Görünüşe göre Numan Efendi iyi niyetle hareket ediyor ve amelenin gerçek çıkarlarını savunma maksadını

izliyor. Fakat beyanatından öyle anlaşılıyor ki, henüz ilmî esaslara yeter derecede vukuf ve tecrübe peyda edememiştir. Bu gibi işlerde en kestirme bir yoldan gitmek gerektir. İstanbul'a geldiği zaman lehinde yapılan gösterilerden derhal faydalanması; tereddütlerle, yeni Cemiyet ve Nizamname tasavvurlariyle boş yere vakit geçirmemesi gerekirdi. El altında en asri örneklerden ilham alan, ihtiyacı uygun bir Nizamnameye mâlik bir Dernek tekilâtı vardı.

Kendi meslektaş ve en aziz yoldaşlarının kurduğu ve yönettiği *Türkiye İşçi Derneği*'ni, sabık Hükümet, evhama kapılarak kapatmıştı. Halkçı hükümet nezdinde teşebbüslerde bulunarak onu hemen açtırmak ve ameleyi vakit kaybetmeksizin onun etrafında toplamaya çağırmak Numan Efendi'nin elindeydi. Bu görevi niçin ihmal etti? Bu doğru yolu tutmak için henüz vakit var.

Sonra konuşmalarına göre, İstanbul amelesinin mebusu, sermayeyi ürkütmekten pek ziyade çekiniyormuş... Sosyalizm mücahitleri arasında yerini almakta olan tereddüt etmesi belki bundan ileri gelmektedir. Bu zehaba kapılanlar katiyen müsterih olabilirler... Sermaye, sanıldığı gibi, korkak olmaktan çok uzaktır. Bunun aksine, onun şaşırtıcı bir cesareti vardır. Ve bugünkü kapitalizm bu cesaret sayesinde vücud bulmuştur. Sermaye, şimdiye kadar en hücra memleketlere, en vahşi kabileler arasında sokulmaktan çekinmemiştir. Ve bugün en müthiş bir tehlike ocağı farzedilen Rusya'ya, mensup olduğu hükümetlerin engellemelerine rağmen, girmek için can atmaktadır. Bir asırdan beri aralıksız bir tarzda kazandığı, akla hayret veren başarılardan aldığı güçle, sermaye, hatta devrim teşebbüslerine ve yapılmış sosyal devrimlere karşı bile pervasız olmuştur. Görülüyor ki, henüz toplum hayatına atılan tecrübesiz bir genç kız gibi sermayeyi çekingen sanmak büyük bir safderunluktur.

Biz bu yoldaş eleştirilerini yapmakla beraber, Numan Efendi'nin geçmişinde, ötekilerde olduğu gibi, işçi hareketinin saflığını ve duruluğunu bozacak mahiyette lekeler bulunmadığını göz önüne alarak, İstanbul amelesinin, tercihen, onunla işbirliği yapmasını öğütleriz. Ve fakat birleşme için çalışanların, yirminci yüzyılda, sınıf cidâlini yani sınıf savaşını ve İçtimaî İnkılâbı yani Sosyal Devrimi esas olarak kabul etmeyen, sırf meslek çerçevesinde kalan bir amele teşkilâtının ayakta

duramıyacağını ve sürüp gidemiyeceğini nihayet takdir ile boş endişelerini bırakacaklarını ve gerçek kurtuluş yolunda faaliyetlerine hız vereceklerini kuvvetle umarız...

Düyun-u Umumiye'nin Küçük Memurları

Düyûn-u Umumiye'nin bu memlekette Batı kapitalizminin en sağlam bir müstahkem mevkii olduğunu söylemek malûmu ilâm etmektir. Fakat, bu mesele durmadan kanayan ve irinleşen öyle bir yaradır ki, arada sırada açılıp havalandırılmaz ve temizlik tecrübesinde bulunulmazsa, sosyal bünyemizi büsbütün kaplaması ve iktisadî esarete mahkûm fakir halkımızı bitkin bir hâle getirmesi tehlikesi vardır. Bilinen gerçeklerin tekrarı da bazan faydalı olur.

Bugün özellikle bahis konusu etmek istediğimiz nokta, Düyun-i Umumiye memurlarının teşkil ettiği koninin zirvesinde yapılan hudutsuz israflara karşılık, tabanına karşı ne kadar cimri ve hasis davranıldığıdır. Ve malûmdur ki, koninin zirvesi dediğiniz yüksek memurlar, Avrupa kapitalistlerinin bizzat kendileri ve mensupları ile onların memleketimizdeki tellallığını yapan yerli dinakışlarından meydana gelmektedir. Yakınlarda, *Aydınlık*'ın onbirinci nüshasında, daha sonra *İkdam* refikimizde bu kısım memurların tahsisatlarına ait isyan duygumuzu kamçılayan rakamlar yayımlanmıştı. Müstevfa maaşlar, ikramiyeler hep kardeşçe yekdiğerini tutan bu aynı şahsiyetler arasında paylaşılmaktadır.

Fakat küçük memurlar büsbütün başka bir müessesede çalışıyorlarmış gibi, bunlarınki ile kıyas kabul etmeyecek fena bir vaziyettedirler. Hâlbuki bunların büyük bir çoğunluğu ve özellik taşra memurlarının hemen tekmili bu memleketin öz evlâtlarıdır. Ve asıl iş görenler bunlardır. Küçük memurlar çalışmayacak olursa, Düyun-u Umumiye bozuk bir makina gibi muattal kalır, işlemez duruma düşer. Daire müdirlerinin, İdare Meclisi Üyeleri'nin karar vermek ve emretmekten başka hiçbir vazifeleri yoktur. Ve onlar olmazsa, işler, yine aynı intizam içinde yürüyebilir.

Küçük memurların bu gerçekleri ve kendi önem ve kıymetlerini şimdiye kadar kavramamaları istiğraba şâyândır. Tecrübe göstermiştir ki, emir kulu olan ecirlerin hâlinden âmirler, patronlar kabil değil

anlamazlar. Bu çalışanların durumu hiçbir yerde, hiçbir zaman, yukardan gelen bir âtıfatın sonucu olarak salâh bulmamıştır. Daima kendi aralarında yaptıkları İttihatların ve Cemiyetlerin baskısiyledir ki, ezilenler haklarını tanıttırmışlardır. Avrupa'nın muhtelif memleketlerinde posta ve telgraf memurlarının, öğretmenlerin, bazı yerlerde küçük mâliye memurlarının vb. sendikaları vasıtasiyle, nasıl olumlu çıkarlar vakit kaybetmeden, kuvvetli bir Cemiyet teşkil etmeli; ve dayanışma hâlindeki bir kitle olarak haklarını savunmalı ve böylece, büyük memurların maaşlariyle küçüklerinki arasında mevcut, göze çarpan farkları mâkûl bir hadde indirtmenin çaresine bakmalıdırlar. Böyle bir Cemiyetin, gerektiğinde, ilân edeceği grev; grevlerin en etkilisi olacaktır.

Ş.H.

Doktor Şefik Hüsnü'nün Aydınlık *dergisinin 12. sayısında çıkan başka bir yazısı*

Doktor Şefik Hüsnü'nün "*Devrimimizin Gelişmesi*" konusundaki yazısını, yazarın dili ve üslûbu hakkında tam bir fikir edinebilmek için aynen alacağız:

İnkılâbımızın İnkişafı

1- Nazariyat

Kanunlar ve nizamlar, içtimai münasebetlerin, muayyen bir tarihte; tesbit edilmiş umumî kaideleridir. Vâzedildikleri zamanın ihtiyaçlarına muvaffık olabilirlerse de, yürüyen hayat, tedricen onları gerilerde bırakır. Bir memlekette câri kanunların heyeti mecmuası da Devletin şeklini irae ettiğinden, Devletlerin temeli, içtimaî münasebetler üzerine -fakat bugünküler değil, mazinin münasebetleri üzerine- kuruluyor demektir. İçtimaî münasebetlerin menşeini ise, müstahsil kuvvetler -yani insanların, geçinmek, yaşamak ve çoğalmak için muhtaç oldukları şeyleri, tabiatın sinesinden çıkarmak ve gayrı kabil-i istimal bulduklarını imal etmek üzere tasavvur ve tatbik ettikleri vasıtalar ve usuller teşkil eder. Bütün içtimaî faaliyetlerimizin, telâkkilerimizin, tehassüslerimizin

mebdeyinde, müstahsil kuvvetlerin tesiri bulunduğu, büyük içtimaiyat ve antropoloji âlimlerinin tetkik ve taharrirleriyle, bugün artık, şüphe götürmez bir tarzda sübût bulmuştur.

Bu suretle beşeriyetin nasıl muayyen bir istikamette tekâmül ettiğini ve bu tekâmül esnasında nasıl bazen, cebir ve şiddete müracaat ederek siyasî ve içtimaî inkılâplar yapmak mecburiyetinde bulunduğunu anlamak ve izah etmek mümkün olmuştur. Bazı müdekkiklerin ve tarihşinasların sahip oldukları gibi, insanlar, birtakım dinî ve ahlâkî mefkûreler takip ederek terakki etmezler. Ve muayyen bazı eşkâl-i içtimaiyeye erişince orada saplanıp kalmazlar. Bilâkis bugün tahakkuk etmiştir ki, cemiyet-i beşeriye mütemadî bir oluş, bir yürüyüş hâlindedir. Ve bu, evvelceden çizilmiş bir plâna tevfihan vukua gelen bir hareket değildir. Dediğimiz gibi bizi yeni telâkkilere, yeni tahassürlere; yeni teşekküllere isâl eden, müstahsil kuvvetlerin tekâllübatıdır. Memleketimizin hâl-ı hâzır vaziyetini ve henüz doğum hâlinde bulunan inkılâbımızı bu nokta-i nazardan tahlil etmek arzusunda olduğumuzda bu mesele üzerinde biraz ısrar edeceğiz.

Müstahsil kuvvetlerin mümeyyiz hassası, bilâ inkıtâ bir değişmeye, bir genişlemeye mâruz bulunmalarıdır. İnsanlar muhtaç oldukları şeylerin tedariki hususunda çektikleri külfetleri, zahmetleri azaltmak; yaşamaktan ve çoğalmaktan ibaret iptidaî gayelerini, daha kolay bir tarzda elde etmek isterler. Bu, tabiatın istisna kabul etmez bir kanunudur: Bütün tabiî kuvvetler, tercihan en kolay ve en kestirme yolu takibederler.

İnsaniyet, bu temayülü sayesindedir ki, kullandığı âletleri tedricen ıslah etmiş, Taş Devri'nden Tunç Devri'ne, Tunç Devri'nden Demir Devri'ne ilah... geçebilmiştir. Bu tekemmül, tarihin kaydettiği devirlerde de devam eylemiş; iptidaî komonis cemiyetinin istihsalini, bir ihtisas cemiyeti olan Derebeylik'in esnaf cemiyetleri istihsali tâkip etmiş; ve son zamanlarda da küçük burjuvazi imâlâthaneleri ve onların ardından, büyük sermayedarlığın vesait-i mihanikiye ile işleyen fabrikaları istihsale hâkim olmuştur.

Bunlar müsahadeye müstenit müsbet vakaalardır. Bize lâzım olan, tekniğin bu âşikâr terakkisiyle cemiyetin teşkilâtı arasında mevcut rabıtayı bulmaktır.

Müstahsil kuvvetleri tekâmülü esnasında bir zaman gelir ki, eskiye kıyas kabul etmeyecek derecede bir inkişafa mazhar olan yeni istihsal şekli -az evvel kaydettiğimiz gibi- mütekaddem bir devrin içtimaî münasebetlerinden mülhem olan Devlet teşkilât ve tesisatına sığmaz olur. Belki evvelce mevcut ihtiyaçlara uyan kavanın ve nizâmâtın kadrosu istihsalin inkişafına dar gelmeğe başlar. Müstahsil kuvvetler dâima daha ziyade semere vereceğine, birçok mânialara çarparak heba olurlar.

Nihayet Devlet mâkâmı ile müstahsil sınıf arasındaki zıddiyet öyle had bir dereceye girer, ki artık alenen birbirine hücum etmeleri, çarpışmaları zarurî olur. Bu tarzda inkişaf eden mücadele ehalinin büyük ekseriyeti inkılâpçılar tarafını iltizam eder. Zirâ tekmil cemiyet münasebetleri yeni istihsâl şartlarına tâbî bulunduğundan bunların galebesi herkesin menfaatine muvaffık gelir.

Yalnız mâzinin, hâl ve istikbâl üzerinde istibdatını temsil eden hâkim sınıf, istihsalin yeni icabatından hemen hiç müteessir olmaz. Hükümet makinesini ellerinde tutanlar ve bunların maiyetinde çalışanlar, istihsal işlerine karışmaksızın, muhtelif suretlerle halkın kazancından cebren aldıkları paralarla, bazan sefahat, bazan mesheret içinde hazırdan geçinirler; ve münhasıran inkılâbın devirmek istediği, ezen ve soyan sınıflara istinat ve onlara ait menafi'iyi müdafaa ederler.

Bu sebeple, cemiyet münasebetlerinin tahavvülâtına bigâne kalırlar. Hatta bu tahavvürâtın mahiyetine nüfuz bile etmediklerinden, yeni ihtiyaçları, bazı bedhah kimselerin, hiç yoktan, sunî olarak meydana çıkardıklarını zannederler. Hâkimi bulundukları idarenin ilânihaye devam etmesi imkânsız olduğunu bir türlü akıllarına sığdıramazlar.

Zihniyetler arasındaki bir uçurum, bu anlaşamamak, bir milletin iki kısmını yekdiğerine büsbütün ecnebî ve düşman kılar. İnkılâp mücadelelerinde, merhamet ve rikkat hislerinden eser bulunmamasının sırrı bundadır. Mürteci ve muhafazakâr, inkılâpçıyı; inkılâpçı aksi inkılâpçıyı, cemiyete fevkâlâde mûzır, imhazı elzem bir unsur telâkki eder. Bir taraf anânenin; iktidar makamına ve devletin muhafaza tertibatına sahip olmanın verdiği kuvvetlerle mücehhezdir. Diğeri ise bütün cemiyetin yaşamak ihtiyaçlarını tatmin eden müstahsil kuvvetlere -yâni âtinin temellerine- dayanır; tarihî tekâmülün tazyiki gibi muazzam

ve müstesna bir silâha maliktir.

Bunun için derin ihtiyaçlardan doğan büyük inkılâplar, bazan bitmek bilmez kanlı mücadelelere meydan verirler. Bu şerait altında girişilen savaşın ne derece çetin olacağı güçlükle tahayyül edilebilir. Meselâ Fransa'nın büyük İhtilâli, mâlûm olan fecî ve şanlı menâhibi geçirdikten ve memleketi, müteaddit ileri geri hareketlerinin mucip olduğu sarsıntılarla altüst ettikten sonra ancak, muvaffık olmuş; ve o zamanın inkılâpçı olan Fransız burjuvaziyası, matlûp olan burjuva halkçılığını tesis etmezden evvel üç rub-u asır mücadele etmiştir.

Aralarında hiç münasebet olmayan muhtelif milletlerin, ailevî, siyasî, içtima, aynı inkılâp safahatını yaşamaya mecbur oldukları, yapılan tetkikattan anlaşılmıştır. Fakat her Millet, inkişaf yolunda müsavî bir süratle yürümez. Sanayide, teknikte, ticarette bazı Milletler diğerlerine pişidar olurlar. Diğer bazılarının da iptidaî bir seviyede uzun asırlar tevekkûf etmeleri kabildir. Bu noktayı nazardan yalnız geride kalmış ve ileri gitmiş Milletler vardır. Bir Milletin inkişaf etmemesi, Millî seciyesinin bir hususiyeti değildir. Ölüme, mahfolmaya mahkûm olmayan Milletlerin, ergeç önlerine geçmiş saikasiyle yaptıkları inkılâplar, uzun veya kısa bir müddet sonra, tedricen bütün diğer memleketlerde de tatbik olunur. Onlardan içtinap ve istinkâf imkânı yoktur.

Yalnız bir inkılâp umumileştikçe, her yeni tekekküründe, daha kolay husûl bulur. Ve daha az fedakârlığı mucip olur. Sonradan onu kabul eden Milletler, ilk tahakkuk ettiren Milletlerin tecrübesinden vâsî mikyasta istifade eder; ve onların düştükleri hatalardan terakkî imkânına malik bulunurlar. Esasen muarrız ve mürtecî unsurlar, mukavemet ve mücadelelerinin faydasız ve beyhudi olduğunu, komşularında geçen vâkâyî delâletiyle anladıklarından, onlar kadar sebat ve inat göstermezler. Ya çekilip giderler, yahut yeni nizam ile uyuşmanın çaresine bakarlar.

Fakat en müsait şerait içinde yapılan bir inkılâp bile tam bir inkişafa mazhar olmazdan evvel, mücahitlerinin uzun müddet, gayet sarp bir yoldan yürümeleri, ve etrafı saran suy-i niyetleri -bir çete muharebesi yapar gibi- birer, birer, zarar ikâ edemiyecek bir hâle getirmeleri âdeta bir zarurettir. Burjuva inkılâbı, Fransa'da olduğundan daha pek kolay

bir tarzda, Avrupa'nın tekmil diğer memleketlerinde yapılmışsa da, her tarafta hatırı sayılır mücadelelere meydan vermekten hâlî kalmamıştır.

Bir de herhangi bir siyaseti temsil eden bazı eşhasın veya bütün bir sınıfın, müesses idareyi devirip iktidar makâmını ele alması ve inkılâp yaptığını ilân etmesi, bu inkılâbın husul bulması için kifayet etmez. İnkılâplar, yeni doğan çocuklar gibidir. Kabiliyet-i hayatiyeden mahrum, tez bir ölüme mahkûm olanlardan bahsetmiyoruz. Yaşayıp neşvünema bulacak bir çocuk bile birçok itinalarla, düşe kalka büyür. Tıpkı bunun gibi bir inkılâbın tekmil muhteviyatını inkılâpçılar beraberlerinde getirmezler. İnkılâp bir içtimaî muayyeniyetten doğmuşsa, iktisadî âmillerin tesiri altında bizzat cemiyetin tekâmülü, onu inkişaf ettirir. Nâdiren teahhur etmiş inkılâplarda, eski cemiyet içinde yenisi tamamiyle tekevvün etmiş bulunur. İnkılâp, lüzumu kalmamış bir zarı yırtmak kâbilinden sönük bir ameliye olur. Fakat ekseri ahvalda birer rüşeym hâlinde ortaya atılan esaslar, âkideler, gitgide, içtimaî zemin üzerinde neşvünana bularak, mürur zamanla, mebdeğde hiç umulmayan bereketli meyveler vermeye başlarlar.

Hiçbir cebir ve tazyik, hiçbir keyfî tebdir, istihsalin inkişafına engel olan usul-u idarenin bekasını temin edemediği gibi, hiçbir kuvvet, bir iktisadî zarurete istinat etmeyen, keyfî tebeddülâtı tesis ve idâme edemez.

2- Umumi Harp'ten Kazandıklarımız

Harb-ı Umumi'yi takip eden buhranlar, inkılâplar, keşmekeşler, tarihî materyalizmi rehber ittihaz ederek şerh ve izah ettiğimiz inkılâp kanunlarını esas itibariyle teyit etmişlerdir. Fakat bu müthiş ve felâketengiz tecrübeden çıkarılabilen netice yalnız buna münhasır kalmamıştır. Öyle olsaydı, Umumi Harb'in, umumî bir hârâbî, umumî bir sefalet ve umumî bir hercümerçten başka arkasında bir şey bırakmadığını iddia edenlere hak vermek icabedecekti.

Bizim kanaatimiz hiç de böyle değildir. Bu görüşü fevkâlâde sathî ve sassız buluyoruz. Ona şüphe yok, böyle bir fâciada, beşeriyetin kendi kendini paralamış olması ve dünyayı matemlere ve gözyaşlarına garketmesi -hele bunun hasis ve miskin âmilleri gözönüne getirilecek

olursa -son derece şâyân-ı teessüf ve teesür bir şeydir. Fakat bazı burjuva sulhperverlerinin yaptıkları gibi "bu barbarlıklara artık meydan verilmese!. muharebelerin önüne geçilse..." tarzında temenni ve niyazlarda bulunmaktan, Sulh Konferansları aktetmekten katiyyen hiçbir müsbet netice çıkmaz. Gönlümüzün arzu ve temennileri, şeenî vakaaların inkişafındaki zarûreti bize unutturmamalıdır. Herkes bu kanlı meceralardan nefret eder. Kardeş, insanların kucaklaşacağına birbirinin boğazına sarılması hepimizin kalbini sızlatır. Lâkin izâlesi iktidarın haricinde olan bu gibi sahneler karşısında kollarımızı bağlayıp "Ah-ü vah!" etmekten ise, ceryan eden vâkâyiden ilerisi için, faydalı dersler çıkarmak daha âkılâne olur.

Cihan Harbi, sermayedarlığını koynunda taşıdığı bir içtimaî sınıfı, her türlü vesayetten sıyrılarak, başlı başına mücadeleye atılmaya sevketti. Bu suretle Cihanşümûl bir inkilâbın ilk adımları atılmış oluyordu. Proletarya son buhranlara kadar, kanun ve meşrutiyet dairesinde hukukunun müdafasıyle iktifa etmişti. O nihayet, kendisine tarihî bir vazife tereddüt ettiğini anladı. Başlıca müstahsil kuvvetlerini teşkil ettiği bu istihsal usulû yaşamasına, inkişafına, engel olduğu için, o ûsulü bertaraf etmeğe karar verdi. Kendi proletarya hüviyetine en iyi uyan yeni bir istihsal şekli tesis etmek lüzûmunu hissetti. Beşeriyet öyle bir merhaleye gelmiştir ki tasavvur edilen şekil, büyük halk kitlelerini, tekmil insanları tatmin edecek evsafı haiz bulunmaktadır.

Bu suretle muharebelerde verdiğimiz hesapsız kurbanlar, zannedildiği gibi boş yere fedâ edilmiş olmadı. Umumî Harp Dünya İnkilâbının ilk perdesi, mukaddimesi yerine geçti. Esasen bu, bir tesadüf eseri ve hüsnüniyetle mennedilebilecek bir hâdise değildi. İnkişafının son haddine vâsıl olan sermayedarlık, kendi dahilî kanunları ilcâsıyle, böyle bir infilâkâ müncer olmaya mecbur idi. Ve bunu uzun seneler, inceden inceye her türlü teferruatıyle hazırlamıştı.

Harpten ve Onu Tâkibeden İçtimaî Hareketlerden Ne Gibi Dersler Çıkarılabilir?

Cihan Harbi, ehemmiyeti ölçülemeyecek kadar büyük iki esaslı netice husule getirdi. Bir taraftan Avrupa proletaryası, ve alelûmum, geniş halk kitleleri; burjuva usul-u idaresinin, burjuva fikriyatının riyasını,

ikiyüzlülüğünü, yalancılığını, bir kelime ile maskaralığını -şüpheye yer bırakmayacak bir tarzda- hissetti, anladı... ve bu çürümüş, kokuşmuş nizâmı yeryüzünden kaldırmayı; serinkanla teemmül etmeğe alıştı. Diğer taraftan da geri kalmış Şark Milletleri, Avrupa medeniyeti denilen şeyin ne olduğunu ve o nâmla memleketlerine ithal edilmek istenilen soygunculuğun, zulüm ve iğtisâfın hakikî mahiyetini, içyüzünü farketmek kâbiliyetini ikraz ettiler. Ve dörtelle Millî İstiklâl gayesine sarıldılar.

Fakat son on senelik hâdisâttan kazandıklarımız, yalnız şûvr sahasındaki bu intibaha inhisar etmiyor. Uyanan şûur harekete geldi; derin içtimaî buhranlar yekdiğerini takibetti. Ve bunlardan, Rusya Amele İnkılâbı ile kûşat edilen, Cihan Sosyalist İnkılâbı'na ait ûmumî kanunlar istikracı mümkün oldu.

Almanya, Bavyera, Macaristan ve Rusya'da vukubulan hareketlerden -sermayedarlık usulûnun iflâsı tahakkuk etmekle beraber-, muazzam teşkilâta malik burjuvaziyanın elinde olacağı anlaşılıyor. Mantıkan İnkılâbın, sanayii en müterakki, servet ve istihsâl vasıtaları en mütemerkiz ve mütekâsif memleketlerden başlaması icabederdi. Bilâkis burjuvaziyası zayıf -yâni sanayii nispeten geri olan, yerlerde, teşebbüsün, daha az mukavemete tesadüf ettiğinden, daha evvel muvaffak olduğunu ve olabileceğini gösteriyor. Gerçi Almanya'da, Macaristan'da, Bavyera'da inkılâbın muaffak olamamasında veya muaffakıyeti müteakip malûp olmasında; burjuvaziyanın kuvvet ve teşkilâtından mağdâ -memleketlerin küçük cesametlerde bulunması, galip emperyalist düşmanların yumruğu altında vekayiin cereyan etmesi gibi diğer bazı âvâmilin de tesiri olmuştur. Fakat asıl sebep, eski nizam müddefilerinin pek yüksek bir dereceyi bulan sınıf sûurundadır.

Her ne olursa olsun bugün burjuvazi kalesinde, büyük bir gedik açılmış bulunuyor. Hücum yalnız hariçten değil hale içinden de yapıldığı cihetten de muhafızla bugün değilse yarın müdafaanın faydasızlığını idrak edecekler ve teslime mecbur olacaklardır. Proletarya inkılâbı şimdiden kazanılmış bir dâvâ addolunabilir. Şûralar Cemahir-i Müttehidesi, bu beşeriyet cihadının karargâh-ı umumiyesidir. Nasıl ondokuzuncu asır burjuva inkılâbı asrı ise, yirminci asır da proletarya inkılâbı asrı olacaktır.

Tecrübeden istihsal edilen ikinci bir kanun da; iktidarın; müterakki sermayedarlık devrinde bulunan memleketlerde daha geç ve daha güç elde edilmesine bedel, yeni nizamın teessüsü daha çabuk ve daha mühemmel olacağıdır. Rusya'nın mâruz kaldığı güçlüklere, imkânsızlıklara oralarda tesadüf edilmeyecektir.

3- Türkiye, Cihan İnkılâbı Âmili

Şimdi sıra bizi bilhassa alâkadar eden son bir müşahedeye geldi. Sosyalist İnkılabı şu itibarla diğer İnkılâplardan ayrılmıyor ki, onun kurulacağı kaideyi teşkil eden amele sınıfını ve toplu büyük sermayeleri, bugünkü cemiyet vücuda getirmişse de, iştirakî Hükûmetinin tesisi için lâzım gelen bütün diğer anâsırın hazırlanması burjuva idaresi altında imkân haricindedir. İşçi sınıfı iktidar makamına geçince, gayesine muvafık bir nizam tesis etmek için icâp eden kabiliyet ve vesâitten hemen tamamiyle mahrum bulunur. Çünkü bu zafere erişinceye kadar bütün kuvvetlerini, gayretlerini bir esir gibi sermayeyi arttırmağa sarf eder. Bunun için asıl mefkûrevî şeklini almazdan evvel, asrî İnkılâp bir ihzarî devreden geçmek mecburiyetindedir. Bu devrede yeni ricâl ve halk kitleleri, istihsâli ve idareyi, bizzat kendi mesuliyetleri altında tanzim etmekte mümarese peyda ederler.

Rusya misâli daha mühim olarak bize şunu da gösterdi: Marksizmin ispat ettiği gibi, gerçi tekmil milletler sırayla muhtelif tekâmül merhalelerinden ve İnkılâplardan geçmeğe mecburdurlar. Fakat dünyada proletarya İnkılâbı başlayınca, bu hareket yalnız bir sınıf, bir millet nâmına yapılmayıp, bütün beşeriyetin en meşru haklarına ve menfaatlerine taaluk ettiği için, geri kalmış milletler, tarihî merhalelerde pek az müddet tevakkuf ederek, kuvvetli bir burjuvaziyanın cesaret ve onlardan gördükleri muavenetle, sosyalizmin ihzârî şeklinde bir Hükûmet kurmağa muvaffak olurlar. Dünya ve memleketin vaziyeti ve milletin menfaati bunun icâp ettirir. Emperyalizm tehdidi altında bulunan Millî İstiklâl, ancak bu sayede kurtarılabilir. Zira diğer bir makalemizde izah ettiğimiz gibi, sınıf mücadelesinde, Avrupa'da dâvâsını kayb etmek üzere olan burjuvaziya, hâris pençelerin geri milletlerin böğrüne geçirerek, bu suretle içtimâi mevcudiyetinin bekasını temin etmek hülyâsını takip ediyor.

Çarlık istibdadına nihayet verildiği zaman Rusya'da, sermayedarlık, henüz yeni inkişaf etmeğe başlıyordu. İlmî akidelere tevfakan bir sosyalist Devlet teşkilâtına esas olacak derecede müterakkî bir sanayi henüz vücut bulmamıştı. İnkılâbı, amele, köylü, ve askerlerin yapmış olmalarına rağmen, Çarlığı bir burjuva Hükûmeti istihlâf etmişti. Ve bu zarurî idi. Fakat Rusya dünyadan tecerrüd etmiş bir memleket değildi. Burjuvaziyası inhitat devrine girmiş olan Avrupa milletleri manzumesine dâhil bulunduğundan, oradaki içtimâi tekâmüle karışmış bulunuyordu. Ve Rusya'da burjuvaziyanın yerleşmesi ve kuvvetlenmesi; Cihan Harbi neticesi büsbütün içine yuvarlandığı uçurumdan, tekmil burjuva sınıfını çekip kurtarmağa muadil idi. Bunu takdir eden Bolşevik Fırkası, bütün dünya proletaryası nâmına üzerine terrettüp eden vazifeyi, hârikulade bir maharetle ifâ etti. Bir seneden az bir müddet zarfında geniş halk kitlelerini hazırladıktan sonra, Milleti burjuvaziyaya ve İtilaf Devletleri'ne satmış olan Kerenski'nin temerküz Hükûmetini, üstadâne bir manevra ile devirdi. Tarihte ilk defa, siyaset sahnesine çıkan proletaryayı, iktidar makamına getirmekle, cihan burjuvaziyasına, artık belini doğrultmasına imkân bırakmıyan müthiş bir darbe indirmiş oldu.

Dediğimiz gibi Rusya'da sosyalizmin tesisi için kâfi derecede kuvvetli bir iktisadî temel mevcud değildi. Rus İnkilâpçıları Sovyet Devletini kurdukları zaman, çok geçmeden, çorap söküğü gibi, diğer milletlerin birer birer kendilerini takip edeceklerini tahmin etmişlerdi. Bu suretle Merkezî ve Garbî Avrupa Şark'ın noksanlarını itmam edecek, birkaç sene zarfında bütün Avrupa Sosyalist Cemâhîr-i Müttehidesi vücut bulacaktı. Bu tahminlerin tahakkuk etmemesine rağmen, amele Hükûmeti beş senedir devam ediyor ve günden güne kuvvet buluyor. Tabîi, sosyalizmin arzu edildiği gibi tatbiki mümkün olmuyor. Fakat biraz evvel bahsettiğimiz ihzarî faaliyetlere büyük bir germî verildiğinden müstakbel cemiyetin iktisadî ve beşerî levazıma, hiç yoktan meydana çıkarılıyor. Ve bu yalnız bir memleketin ölçüsüne göre yapılmıyor. Cihanşumûl inkılâp istihtaf edilerek çalışılıyor.

Bugün, Rusya'nın ifa ettiği kadar büyük bir vazife, insaniyet namına Türkiye'ye, Türklere düşüyor. Şimdiye kadar cereyan eden vakayî, elde edilen semereler ve bilhassa büyük bir isabet-inazar ve maharetle

başarılan Millî İnkılâp, memleketimizin mukadderatını ellerinde tutanların hâfi bir vuzuh ile vaziyetin icabatını takdir ettiklerini göstermektedir. Rusya'da olduğu gibi, hükümdarlığın ilgâsını bir halkçılık devresinin takip etmesinden, bizde de içtinap olunamazdı. Cezaî inkılâp yolunda bilâhare daha canlı bir yürüyüşle ilerlemek için bu bir dinlenme noktasıdır. Bütün tehlike, bu noktada kendimizi unutup derin bir rehavet içinde tekrar harekete gelmekten istinkâf temayülündedir. Hatırdan çıkarılmamalıdır ki, erişti̇ğimiz vakfe, yolumuzun müntehası değildir. Yalnız ilerisini tenvir eden bir projektör vazifesini gören bir merhaledediir.

Fakat bizim sadece bu umumî nokta-ı nazardan hareket etmemiz kifayet etmez. Daha âcil ve ulvî bir sebep de seri bir tarzda siyasetimizi inkişâf ettirmeğe bizi sevk etmektedir. Türkiye pek müstesna ve girift bir vaziyette bulunuyor. Bütün sermayedarlık rekabetlerinden mütevellik ihtirasların çarpıştığı noktayı işgal ediyoruz: Ve bu nokta aynı zamanda İçtimaî İnkılâp savaşı hücumlarının temerküz ettiği yerdir.

Esasen Türkiye'nin bilumum Şark, hassaten Müslüman milletler üzerindeki nüfuzu ve onlarla olan anânevî rabıtaları; bizi sermayedar emperyalizmin esareti altında inleyen beşeriyetin kurtuluşunu teşkil etmeğe devam eder. Halbuki hücumlarınız, emperyalizmi doğuran sermayedarlığa karşı tevcih edilmese sebep ortadan kalkmadığı için, kat'iyyen müesir olamaz. Sermayedarlığın mütehakkim hulûline karşı yapacağımız mücadele ise ancak kendi memleketimizde, say'in sermaye üzerine tefevvukunu ve hâkimiyetini tesis etmekle, riyasız, mantıkî ve müsmir bir şekle girer. Böylece bir taş ile iki kuş vurulmuş olacaktır: misalimiz ve teşvikimizle harekete gelecek olan müstemlekelerini kaybetmekle, Avrupa burjuvaziyası, dünya üzerinde bir kartal gibi uçmasına hizmet eden kuvvetli kanatlarından mahrum kalacak; saniyen Şark'ın yoksul orta halli halk kitleleriyle sıkı bir ittifaktan alacağı kuvvet sayesinde galebesi muhakkak olan sosyalizm inkılâbının, yeryüzünden her türlü zülum ve istismar ihtimallerini kaldırması imkân dahiline girecektir.

İnkılâp yolunda devam etmezsek, memleketimizde elyevm mevcudiyeti pek o kadar hissedilmeyen sermayedar burjuvazi sınıfını adetâ

halketmiş olacağız. Yâni bir hızb-ı kalilin menfaatini gözeterek bütün milletin ekseriyet-i kahiresini teşkil eden köylü ve işçilerimizi işkenceli bir esaret devresinden geçmeğe icbar edeceğiz.

Buna hiç kimsenin muvaffak olacağına ihtimal verdiğimiz zannolunmasın. Fakat biz istiyoruz ki, böyle akîm ve muzir bir teşebbüse hiç girişilmeden halkçı inkılâbını yapanlar. İçtimaî İnkılâp fikirlerini ve çalışan sınıfları temsil eden heyetlerle elele versinler... hem memleket dahilinde sınıf ve fırka mücadeleleri kökünden kazınarak millî vahdet ve tesanüt temin edilsin... hem de burjuva emperyalizmine karşı müttehit ve kuvvetli bir cephe teşekkülüne medar olmak suretiyle beynelmilel takviye ederek beşeriyete müessir bir hizmet ifâ etmiş olalım.

Böyle bir suret-i hâl bazı eşhasın mukavemetine çarpsa bile, hâdisatın yürüyüşü, tekmil mukavemetleri aşarak, bu gayeye her halde bizi îsâl edecektir.

1 Kânunusanî 923
Doktor Şefik Hüsnü

Yazarın, belli bir aşamada, Türkiye için, ileri sürdüğü fikirler, kısaca, şöyle açıklanabilir:

1) Rusya'nın yaptığı kadar büyük bir görev, insanlık adına Türkiye'ye, Türklere düşmektedir.

2) Şimdiye kadar geçen olaylar, elde edilen meyvalar, ve özellikle büyük bir görüş doğruluğu ve ustalıkla başarılan Millî İnkılâp gözlerimiz önüne serilmiş bulunmaktadır.

3) Bu Millî İnkılâp yani bu Ulusal Devrim, memleketimizin mukadderatını ellerinde tutan şahsiyetlerin, yeterince bir açıklıkla durumun gerektiği şeyleri takdir ettiklerini göstermektedir.

4) Rusya'da olduğu gibi hükümdarlığın kaldırılmasını bir halkçılık ve demokrasi devri izlemiştir. Bu, kaçınılmaz bir şeydi.

5) Bir dinlenme noktasındayız. Bu dinlenme noktasından sonra, Radikal Devrim yolunda daha canlı bir yürüyüşle ilerleme olacaktır.

6) Bütün tehlike nerededir? Bütün tehlike, bu dinlenme noktasında

kendimizi unutup, derin bir tembellik ve uyuşukluk içersinde tekrar harekete gelmekten çekinmeğe yönelmektir.

7) Eriştiğimiz durak yolumuzun sonu değildir. İlerisini aydınlatan bir projektör görevini yapacak olan bir aşamadır.

8) Bizim sadece bu umumî görüşten yola çıkmamız yetmez. Daha tez yapılması gereken, daha yüksek bir sebep de vardır. Bu sebep bizi hızla politikamızı geliştirmeğe itiyor.

9) Türkiye pek müstesna ve karmaşık bir durumda bulunuyor. İşgâl ettiğimiz nokta, durduğumuz yer bütün kapitalizm rekabetlerinden doğan ihtirasların çarpıştığı noktadır. Bu nokta aynı zamanda sosyal devrim savaşı saldırılarının toplandığı yerdi.

10) Türkiye'nin bütün Doğu, özellikle Müslüman Uluslar üzerinde nüfuzu vardır; onlara kendisini bağlayan gelenek bağları vardır. Doğu'daki bu nüfuzumuz ve bu gelenek bağları, bize sesleniyor ve diyor ki: Kapitalist emperyalizmin köleliği altında inleyen insanlığın kurtuluşunu kolaylaştırınız.

11) Saldırılarımız, emperyalizmi doğuran kapitalizme karşı yöneltilmelidir. Bu yapılmazsa saldırılar kesin etki kazanamaz. Çünkü, sebep ortadan kalkmamış olur.

12) Kapitalizmin zorbaca girişine karşı savaşma, riyâsız, mantığa uygun ve meyva verici bir biçime nasıl girecektir. Ancak kendi memleketimizde işin ve emeğin kapital üzerine üstünlüğünü ve hâkimiyetini kurmakla...

13) a- Böylece bir taşla iki kuş vurulmuş olacaktır: a) Avrupa burjuvazisi örneğimiz ve teşvikimizle kımıldanacak olan sömürgelerini kaybedecek ve Dünya üzerinde bir kartal gibi uçmasına yarayan güçlü kanatlarından yoksun kalacaktır.

b- Sosyalizm devriminin Doğu'nun yoksul orta halli halk yığınlarıyla kuracağı sıkı bir ittifak, bu devrime güç kazandıracaktır. Sosyalizm devrimi, kazanacağı bu güç sayesinde yüzde yüz yenecek ve üstün gelecektir. Sosyalizm devriminin böylece yeryüzünden her türlü zulüm ve sömürge ihtimallerini kaldırması mümkün olacaktır.

14) Memleketimizde devrim yolunda devam edilmezse ne olacaktır? Memleketimizde bugün pek o kadar varlığı duyulmayan kapitalist burjuvazi sınıfını yaratmış gibi olacağız. Yani, bir azlık fraksiyonunun çıkarlarını gözeterek, bütün ulusun ezici çoğunluğunu meydana getiren, köylü ve işçilerimizi işkenceli bir kölelik devresinden geçmeğe zorlayacağız.

15) Bunu hiç kimsenin başaracağına ihtimal verdiğimiz zannedilmesin. Fakat biz şunu istiyoruz: Böyle kısır ve zararlı teşebbüse hiç girişilmesin.

16) Halkçı devrimini yapanlar kısır ve zararlı bir teşebbüse girişmeden Sosyal Devrim fikirlerini ve çalışan sınıfları temsil eden heyetlerle elele versinler.

17) Böyle olursa, hem memleket içinde parti ve sınıf kavgaları kökünden kazınarak Millî birlik ve dayanışma sağlanmış olur, hem de burjuvazi emperyalizmine karşı birleşmiş ve güçlü bir cephe meydana gelmesine medâr olmak suretiyle enternasyonal dayanışmayı güçlendirerek insanlığa etkili bir hizmet yapılmış olur.

18) Böyle bir çözüm yolu bazı kişilerin direnmesine çarpsa bile, olayların yürüyüşü, tüm direnmeleri aşarak bizi herhalde bu amaca ulaştıracaktır.

Sadrettin Celal'in Aydınlık *dergisindeki yazıları hakkında bibliyografik kısa notlar:*

Sadrettin Celâl, 1921'de yayımlanmaya başlayan ve 1925'e kadar 31 sayı devam eden *Aydınlık* mecmuasının Müdir-i Mesûlu idi. İlk sayıdan itibaren -sekiz dergi hariç- muntazaman yazmaya devam etmiştir.

Aydınlık'ın "İçtimaî, terbiyevî, edebî aylık mecmuası idi. Otuzbir sayıdan başka Fevkâlâde Amele Nüshaları çıkarmıştır.

Sadrettin Celâl'in, Fevkâlâde Amele Nüshalarındaki yazılarını bu incelemenin dışında bıraktık.

Sayı 1: (1 Haziran 1921): Kapakta, *Harsçılar ve Biz*, Sadrettin Celâl.
İçte: *Harsçılar ve Biz*... (s. 2-9). İkinci Yazı; Kapakta, *Muallimler Kongresi*, Sadrettin Celâl.

Sayı 2: (1 Ağustos 1921): Kapakta, *Cihan Harbi ve Edebiyat*, Sadrettin Celâl (s. 41-44).

Sayı 3: (1 Eylül 1921): Kapakta, *Harsçılar ve Terbiye*, Sadrettin Celâl.
İçte: *Harsçılar ve Terbiye*, Sadrettin Celâl (s. 67-70).

Sayı 4: (1 Teşrinievvel 1921): Kapakta, *Burjuva Demokrasisi ve Sosyalizm*, Sadrettin Celâl;
İçte: *Burjuva Demokrasisi ve Sosyalizm*, Sadrettin Celâl (s. 91-98).
İkinci yazı, *Zarurî Bir İzah*, Sadrettin Celâl (s. 108-110).

Sayı 5: (1 Teşrinisâni 921): Kapakta, *İçtimaî Demokrasi*, Sadrettin Celâl; İçte, *İçtimaî Demokrasi*, Sadrettin Celâl (s. 122-130)

Sayı 6: (1 Kânunuevvel 1922): Sadrettin Celâl'in bu sayıda yazısı yoktur.

Sayı 7: (20 Temmuz 1922): Kapakta, *Hürriyet Telâkkileri*, Sadrettin Celâl (*Les différentes conceptions de la liberté*, Sadreddine Djélal);
İçte, *Hürriyet ve Telâkkileri*, Sadrettin Celâl (s. 178-183).

Sayı 8: (20 Ağustos 1922): Kapakta, *Sendika Nedir?* Sadrettin Celâl (*Organisation syndicale*, Sadreddine Djélal);
İçte, *(Dernek-Sendika) Nedir ve Nasıl Teşkil Edilir?* Sadrettin Celâl (s. 202-209);

Sayı 9: (20 Eylül 1922): Kapakta, *Sendika Meseleleri*, Sadrettin Celâl *Questions de syndicat*, Sadreddine Djélal. İçte, *Sendikalar Nasıl Teşkil Olunur?*, Sadrettin Celâl (s. 230-235).
İkinci yazı, *Bütün Dünyada Patronların Hücumu* - S.C. (s. 246-247).

Sayı 10: (1 Teşrinisâni 1922): Yazısı yoktur.

Sayı 11: (10 Kânunuevvel 1922): Yazısı yoktur.

Sayı 12: (6 Kânunusâni 1923) Yazısı yoktur.

Sayı 13: (10 Şubat 1339-1923): Yazısı yoktur.

Sayı 14: (Nisan 1339-1923): Yazısı yoktur.

Sayı 15: (Mayıs 1339-1923): İçte, *1 Mayıs*, Sadrettin Celâl (s. 379-383); ikinci yazı, *3 sekiz*... Sadrettin Celâl (s. 387-389).

Sayı 16: (Haziran 1923): Kapakta; *Komünizm ve Hıyanet-i Vataniye*, Sadrettin Celâl; içte, *Komünizm ve Hıyanet-i Vataniye*, Sadrettin Celâl (s. 416-420); ikinci yazı; *"Kadınlar Halk Fırkası" Münasebetiyle:* S.C. (s. 428-429); üçüncü yazı, *Bulgaristan Hadisatı*, Sadrettin Celâl (s. 429-432)

Sayı 17: (Ağustos 1923): Kapakta, *Halk Hükümetinde Maarif Teşkilâtı*, Sadrettin Celâl.

İçte, *Halk Hükümetinde Maarif Teşkilâtı*, Sadrettin Celâl (s. 438-441).

Sayı 18: (Teşrinievvel 1923): Kapakta. *Façizm Nedir?* Sadrettin Celâl; içte *Façizm Nedir?* Sadrettin Celâl (s. 461-466); İkinci yazı, kapakta, *Rur Meselesi*, Sadrettin Celâl; içte, "*Rur Hâilesi*", Sadrettin Celâl (s.470-472).

Sayı 19: (Teşrinisâni 1339-1923): Kapakta, *Rusya'nın Yeni İktisadî Siyaseti*; içte aynı başlık ve Sadrettin Celâl imzası. (s. 499-504).

Sayı 20: (Şubat 1340-1924): İçte, *Vladmir İliç Ulyanof Lenin*, Sadrettin Celâl (s.514-519)

Sayı 21: (Mayıs 1340-1924): İçte *1 Mayıs*, Sadrettin Celâl (s. 540-544).

Sayı 22: (Haziran 340-924): Kapakta, *Sınıf Terbiyesi mi, İnsanî Terbiye mi?* Sadrettin Celâl; İçte, *Sınıf Terbiyesi mi, İnsanî Terbiye mi?* Sadrettin Celâl (s. 565-571).

Sayı 23: (Temmuz 340-924): Yazısı yoktur.

Sayı 24: (Ağustos 340-924): Kapakta, *Cihan Harbi'nin Onuncu Sene-i Devriyesi*, Sadrettin Celâl; İçte, *Cihan Harbi'nin Onuncu Sene-i Devriyesi*, Sadrettin Celâl (s. 620-671)

Sayı 25: (Eylül 340-924): Teşrin-i evvel 340-924): İçte, ***Muallimler Enternasyonali ve Tarih Tedrisatı***, Sadrettin Celâl (s. 644-647)

Sayı 26: (Teşrinievvel 340-924): İçte, ***Anarşizm Nedir?*** Sadrettin Celâl (s. 669-671).

Sayı 27: (Teşrinisâni 340-924): İçte, ***Rus İnkılâbı ve Anarşistler***, Sadrettin Celâl (s. 698-702)

Sayı 28: (Kânunuevvel 340-924): Kapakta, ***Marksizm ve Burjuva İlmi***, Sadrettin Celâl; içte, *Marksizm Karşısında* ***Burjuva İlmi***, Sadrettin Celâl (s. 728-733)

Sayı 29: Yıl 4 (1 Kânunusâni 1925): Kapakta, ***Anarşizm***, Sadrettin Celâl; içte, *Anarşizm Nedir?* Sadrettin Celâl (s. 790-792). İçte ikinci yazı, Mısır'da *İngiliz Taarruzu*. Bu yazıda Sadrettin Celâl'in takma adı olan Kızıl Diplomat kullanılmıştır.

Sayı 30: (Şubat 341-1925): İçte, *Lenin ve Leninizm*, Sadrettin Celâl (s. 806-810)

Sayı 31: (18 Şubat 1925): *Fevkâlâde Gençlik Nüshası* olarak yayımlanan bu sayıda Sadrettin Celâl'in yazısı yoktur.

Sadrettin Celâl'in işçilerle ilgili bir yazısı

Amelenin Hakkı...

Arzu edilen şekilde olmasa bile, herhalde amelenin muzaffariyetile neticelenen şimendiferciler grevi münasebetile, matbuatta pek çok yazı yazıldı.

Birtakım mutalaat beyan edildi. Hatta bazı gazeteler bu hadisenin tevlid ettiği vaziyet etrafında memleketin menafi-i umumiyeti nokta-i nazarından bazı mülahazat serd ettiler.

Fakat işin garibi şuradadır ki, mesele ile en ciddî surette alâkadar görünen, vatanın menafi-i âliyesini en çok düşündüğünü, iddia edenler sermayedar ve patron mücadelesinde hakkın hangi tarafta olduğunu takdirden âciz olduklarını söylediler..

Biz bu hâdiseyi garip olduğu kadar şayan-ı esef buluyoruz.

Çünkü anlamıyoruz, nasıl oluyor da, bazan pek ehemmiyetsiz meseleleri bile tetkik ve tamike vakit bulan ve lüzum görenler, bugüne kadar işçilerin hayatlarını, ihtiyaçlarını, tetkik etmemişlerdir.

Bu efendilerin kurtarmak istedikleri vatan, yükselmek istedikleri millet, refah ve saadet içinde görmek istedikleri halk kimdir?

Bu vatan, bu millet işçilerine ve çiftçilerin haricinde bir şey ise, onu bize göstersinler. Eğer değilse, ve düşündükleri ve istedikleri şey, şahıs veya zümre menfaatlerinin müdafaası değilse, amelenin ayakları altında çiğnenen haklarını almak için yaptıkları müşterek hareketlerde mevhum birtakım tesirler görecekleri yerde bu hareketlerin hakikî sebeplerini arasınlar. Bu suretle hareket ettikleri takdirde, göreceklerdir ki her memlekette olduğu gibi memleketimizde de iktisadî hayatın en esaslı rüknü olan ameleyi bu hareketlere sevk eden yalnız ve yalnız açlıktır.

Evet efendiler, amele açtır, sefil ve perişandır. Çocuğuna bir lokma süt, hasta ailesine bir şişe ilaç tedarikinden âciz bir vaziyettedir.

Bugün, bu şehirde işlerine gitmek için tramvay, hatta köprü parasını veremeyen insanlar vardır.

Bugün efendiler, günde ondört saat çalışan şimendifer yol amelesi, Seyri Sefain vapurları yağcılarının ayda ancak yirmi lira aldıklarını... ve işçilerin vasatî yevmiyesi kırk, kırkbeş lirayı geçmediğini biliyor musunuz?

Bir avuç soyguncu, bezirgân hesabile çalışan birtakım zavallı Müslüman kadınları kasnak işçilerinin onaltı saatlik öldürücü say'lerine mukabil günde ancak otuz, kırk kuruş kazandıklarından haberdar mısınız?

Binlerce on binlerce işçi gülüp oynıyacakları, mektebe gidecekleri bir yaşta, san'athânelerin karanlık ve boğucu muhitlerinde havadan ve ziyadan mahrum çiçekler gibi sararıp solduklarını, bakımsız fidanlar gibi kuruduklarını görmüyor musunuz?

Vatan uğrunda her şeyi feda eden, bütün istinatgâhını kayb eden dulların, yetimlerin, sakatların, yürek yakan iniltilerini işitmiyor musunuz?

Eğer siz bu sesi işitmiyor veyahut işitmek istemiyorsanız sahipleri bu sesi lâzımgelenlere işittirecek kuvvet ve kudrete mâlik bulunuyorlar.

Memleketin başına birer kara belâ gibi musallat olan, nusg–u hayatîsini haris sülükler gibi emen kumpanyalar, şirketler ve bütün millî ve beynelmilel istirmacılar bilsinler ki Türk köylüsünü, Türk amelesini eskisi gibi merhametsizce soydukları, ezdikleri zamanlar çoktan geçmiştir.

Vatan, millet.. kelimelerini bir dakika bile ağızlarından düşürmiyenler öğrensinler ki en büyük dertlerinden biri tenakus-u nüfus olan bir memlekette, miktarı maalesef pek mahdut olan amele kuvvetini işraf etmek tamir edilmez bir hatâ, af edilmez bir cinayet teşkil eder.

Amele sadaka istemiyor. Hakkını istiyor. Teşkilât ve birliğin verdiği kuvvetle mutlaka alacaktır.

Hakkını almak için amelenin elinde en kuvvetli silâh tatil-i eşgaldir. Ve o hakkın istismalinin tahdidine asla rıza gösteremez.

Amele işçi sınıfının, yapmağa mecbur olduğu hareketlerin hepsinde mutlaka tam muvaffakıyetle çıkması mümkün değildir, hatta bazen mağlûbiyete duçar olacaktır. Fakat bu muvaffak mağlubiyetler onların hiçbir zaman cesaretlerini kırmamalıdır.

Amele sadaka istemiyor, hakkını istiyor ve bunu, teşkilât ve birliğin verdiği kuvvetle bugün değilse bile, yarın, fakat her halde ve mutlaka olacaktır. Bu onun için bir mecburiyettir. Çünkü ifratlara düşmemek için kendisine bol bol nasihat verenler gibi ne bir irat, ne de bankada paraya malik olan amelelerin yeryüzünde müdafaa edecek bir tek serveti vardır ki o da sıhhatıdır. Onu kayb ettiği günden itibaren kendisi için artık yaşamak imkânı kalmamıştır. Bunun için ise elinde mevcut en kuvvetli ve en keskin silâh tatil-i eşgaldir.

Soygunculara ve istirmacılara karşı gayet sarih hakkının istimâlinin tahdidine asla razı olmıyacaktır ve hakk-ı hayatı teslim edilinceye kadar mücadele edecektir.

Halk hükûmetinin vazifesi, halkın en çalışkan ve en faideli unsuru olan işçilerin dahilî ve haricî soygunculara karşı mücadelelerinde, amele tarafını, iltizam etmek suretiyle vatanın menafi-i âliyesini vikaye etmektir.

Bu halk hükûmeti için bir hak ve bilhassa bir vazifedir.

Bunu yapmıyan bir hükûmet halk hükûmeti ismini taşımamalıdır.

Sadrettin Celâl

Sadrettin Celâl "anarşizm nedir?" sorusunu nasıl cevaplandırıyor ve nasıl eleştiriyordu?

Sadrettin Celâl'in anarşizm hakkındaki yazılarını *Aydınlık* mecmuasının üç nüshasında bulabiliyoruz:

1– Anarşizm Nedir? (Sayı 26, s. 669-671).

2– Rus İnkılâbı ve Anarşistler (Sayı 27).

3– Anarşizm Nedir? (Sayı 29, s. 790-792).

Burada ele alacağımız bir ve üçteki Anarşizm Nedir? yazısıdır. Bu iki yazı aynı konunun devamından ibarettir.

Sözü yazara bırakalım ve sadece dilini biraz yenileştirmekle yetinelim:

"Değil bizde, hatta Avrupa'da bile anlamı yeter derecede kesin ve açık olarak anlaşılmamış kavramlardan biri de Anarşizm'dir.

Birçok kimselerce anarşist, sosyalist, komünist, sendikalist hep aynı şeylerdir; bu fikir ve meslekte olanlar dünyanın rahat ve huzurunu bozmak, toplumu altüst etmek, kanun ve nizamları, ahlâk ve mantık kaidelerini ayaklar altında çiğnemek isteyen, bir kelime ile mevcut olan şeyi yakıp yıkmak amacını izleyen insanlardır.

Oysa ki bu deyimler yek diğerine zıt kavramları ve meslekleri ifade ediyorlar. Ve Marksist komünizm ile anarşizm anlayışları, sistemleri arasında bir uçurum vardır.

Anarşizm Nedir? "Anarşizm"i diğer sosyalist mesleklerden ve özellikle Marksizm'den ayıran temel farklar nedir? Bu sorulara karşılık vermezden önce anarşist hareketinin küçük bir tarihçesini yapmak faydalı olacaktır.

Bir çok anarşizm nazariyecileri, anarşist fikirlerin en uzak geçmişte varlığını iddia ediyorlar. İlk çağ Yunan ve Ortaçağ Arap filozoflarının, onaltıncı ve onyedinci yüzyıl Fransız ve İngiliz hayâlperestlerinin eserlerinde (özellike Tomas Morüs ile Morelli) anarşist ideolojisini rüşeym halinde görüyorlar.

Fransa Büyük Devrimi zamanında yaşayan Vilyam Godvin'in *Adâlet*

isminde yazdığı kitapta anarşizm idealinin ilk defa olmak üzere büyük bir açıklıkla sözkonusu edildiğini söylüyorlar.

Felsefesine aslâ "anarşizm" adını vermemekle beraber Marks Şitirner'i anarşizmin ilk nazariyecisi olarak kabul edebiliriz. Şitirner'in Fert ve Mülkü *-unique et sa propriété* adındaki kitabında savunduğu felsefe sistemi kuvvetli bir anarşizm esaslarını en uygun güçlü bir ferdiyetçilik-individualizme akımı doğurdu.

"Anarşi" deyimini (hükûmetsiz toplum) anlamına ilk kez kullanan yazar, 1840'da (*Mülkiyet Nedir?..*) adındaki kitabını yazan Prudon'dur... İlk zamanlarda anarşizm bir doktrin halinde toplanmış ve telif edilmiş ve anarşist fikirler nazariyeler ve basın alanını aşmış değildi. Anarşizmi sosyalist işçi hareketine sokarak, fikir alanından aksiyon alanına geçiren Rus devrimcilerinden ünlü Bakunin'dir. Prudon ve Marini'nin federalist fikirlerinin etkisi altında kalan Bakunin, Marx'ı anlıyamadı ve bunun içindir ki Bakunin ve fikirdaşları *Birinci Enternasyonal*'den ihraç edildiler. Denilebilir ki enternasyonalin tarihi Prudonizm ile Marksizm mücadelesi tarihidir.

Gerçekte enternasyonal içindeki bütün görüş muhalefetleri, bütün tartışmaları 1871 Paris Komünası Devrim Hükûmeti'nin düşmesinden sonra başlamıştır. Çağdaş anarşist hareketi işte bu tarihten itibaren başladı.

Anarşist hareketi, özellikle Fransa'da (1893-94) tarihlerine doğru, ilk Dreyfüs meselesi esnasında büyük bir genişlik ve önem kazandı. Bu sıralarda Anarşistler hareket ve aksiyonlarıyla kendilerini tanıttılar... Basın onlarla meşgul olmaya başladı ve gençlik, özellikle orta sınıflar gençliği, anarşist harekete büyük çapta girdiler. İşçi Cemiyetlerinde büyük etkileri olan Prudoncular ve Blankistler, anarşist prensiplerini kabul ettiler ve bundan (anarşist-sendikalist) hareketi meydana geldi ki, uzun yıllar Fransa proletaryasının hareket yönünü belirledi.

Anarşist hareketinde başından itibaren br dağınıklık, vuzuhsuzluk, örgütsüzlük vardır. 1904'de Amsterdam'da toplanan Anarşist Kongresi, Uluslararası bir örgütün temellerini kurmaya çalıştıysa da, sonu gelmeyen tartışmalar, felsefe şarlatanlıkları bu sonucun sağlanmasına engel oldu. Buna rağmen, anarşist kongrelerinin en iyisi olarak kabul edilen bu kongrede anarşizmin çeşitli temayülleri baş gösterdi: Ferdiyetçi,

tekamülcü, barışçı, Hıristiyan, spirtüalist... ilâh... Bunlardan özellikle iki tanesi açıklıkla belirdi: Monat ve arkadaşları tarafından savunulan Sendikalizm-anarşist ve Maletesta ve Kongre'nin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilen *sırf anarşizm*... (Maletesta) ve arkadaşları iddia ediyorlardı ki anarşizm bir sınıf doktrini değildir, hangi sınıftan olursa olsun bütün esirlerin tam ve kesin kurtuluşu için çalışan ve ihtilâl ile ferdî şiddet te dahil olduğu halde- cebir ve şiddetle insanın insan tarafından yöneltilip sömürülmesine son vermeyi amaç alan bir meslektir.

Esasen -aşağıda anarşistlerin taktiklerinden söz ederken göreceğimiz gibi anarşist hareketin ayırd edici sıfatı her zaman ferdi hareket idi... Muhtelif ferdî girişimler sonucu birçok gruplar teşekkül eder ve bu gruplar propaganda yapmak amacıyla aralarında ittifaklar yaparlar, federasyonlar meydana getirirlerdi ki bunlardan daima pek az sonuçlar elde edilirdi.

Fakat yalnız bu tarihi bakış bize anarşizm hakkında tam ve açık bir fikir veremez. Bu hareketi daha yakından incelemek, bu doktrinin dayandığı esasları öğrenmek lâzımdır.

Ilk bakışta *anarşizm* deyiminin yeter derecede açık bir kavramı dile getirdiği sanılır. Çünü (*an-archie*) kelimelerinden meydana gelen bu deyim lûgat anlamına göre: Hükûmetsiz, reissiz, hâkimsiz, kanunsuz, insanın insan üzerine doğrudan doğruya buyruğunu yürütmediği bir toplum demektir. Başlıca anarşizm nazariyecileri anarşizmi bu suretle tarif ediyorlar. Fakat asıl güçlük burada değildir; onlar, kanunsuz, hükûmetsiz olan bu toplumun aynı suretle ne olduğunu açıklayamıyorlar. Her nazariyeci bunu kendi anlayışına göre tasvir ediyor. Eğer Bakunin, Kropotkin, Maletesta, Elizereklü...nin fikirleri yekdiğeriyle kıyaslanacak olursa görülür ki bunlardan her biri, ötekilerinin tarif ve tavsif ettikleri anarşiden yalnız büsbütün başka değil, aynı zamanda onların tamamıyla zıttı bir anarşi tarif etmektedir.

Gerçekte anarşizm, dünyanın, insan yaşayışının tamamiyle enfüsi-subjektive bir tasavvur ve anlayışıdır. Herkes anarşiyi kendi arzusuna, mizacına, duygularına... kişiliğine en uygun biçimde tasavvur ediyor; ve her nazariyeci, kendi anarşizmini, toplum hakkındaki kendi özel tasavvur ve anlayışını tarif ediyor ve görüşünü savunmak için birçok

faraziyeler, hülyalar, tasavvurlar içinde kayboluyor... Bir kere düşününüz ki büyük nazariyecileri bu halde olursa, ikinci üçüncü derecede olanlar ne olacaklardır. Bunun içindir ki "ne kadar anarşist varsa, o kadar anarşizm vardır" demek hiçte yanlış olmaz...

Meselâ anarşizmin babası olarak kabul edilen Prudon'u ele alalım... Bu Prudon, yazılarının hiçbirinde sosyal ideali hakkında sârih bir fikir vermediği gibi, bütün eserleri sonsuz tezatlarla doludur. Biraz önce söylediğini biraz sonra red ve inkâr ediyor... Prudon eserlerinin bir kısmında "Devlet"e hücum ediyor, diğer bir kısmında onu savunuyor, politikaya ve parlâmentarizme karşı ateş püskürüyor, sonra sadece Cumhuriyetçi bir siyasî program hazırlıyor, ve parlâmento mücadelelerine katılıyor... Birçok defalar gayet haksız olarak Devrime saldırıyor. Sonra başka bir zamanda ve başka bir yerde onun propagandasını yapıyor. İlkin iddia ediyor ki, *temellük bir hırsızlıktır*; sonra, tasavvur ettiği sosyal reform projesinde mülkiyeti savunuyor.

Prudon'un iliklerine kadar Kantizm ile dopdolu olan felsefeleri, ancak burjuva felsefesi olabilirdi. İşte Prudon'un seçmenlerine 3 Nisan 1849 da gönderdiği genelgenin bir parçası:

(Sosyal mesele ortaya konmuştur. Onu nasıl çözümlemek için son derece [kökten-radikal] bir düşünceyi son derece kökten tutucu bir zihniyetle birleştiren insanlar lâzımdır. İşçiler! Ellerinizi patronlarınıza uzatınız. Ve siz patronlar, sizin ücretlileriniz olanların yükselmesine engel olmayınız) Prudon'un nazarında bu adam bizzat kendisi idi. Esasen Prudon, küçük burjuva sosyalizminin en tipik bir temsilcisi idi. Küçük burjuvanın mukadderatı, proletarya görüşünü kabul etmedikçe radikalizm ile muhafazâkarlık arasında sallanmaktadır.

Bakunin de Prudon'un doktrinini kabul etmek ve eserini izlemek iddiasındadır ve o da Prudon'un düştüğü tezatlara düşmüştür. Bakunin de Prudon gibi Marksist Komünizm'in düşmanıdır ve kolektivist olduğunu iddia etmektedir. Tasavvur ettiği ideal toplumda iki esası - mutlak özgürlük ve eşitliği- uzlaştırmak istiyor, fakat görmüyor ki bu iki esas birbirinin zıddıdır. O da Prudon gibi kişi mülkiyetinin kaynağını ve bunun tekamülü ile siyasî müesseselerin tekâmülü arasındaki sebep ve sonuç ilişkisini anlıyamamıştır. Amacının gerçekleşmesi için durmadan isyan istiyor. (Var olan her şeyi yok ediniz...

Bunu iyi ve çok defa yapacak olursanız, sonunda, bizim hayâl ettiğimiz sosyal örgüte az çok benzeyen bir örgüt elde edeceksiniz).

Bakunin'in bütün ideali şu kelimelerle özetlenebilir: (Bütün devletlerin ortadan kaldırılması, burjuva toplumunun yok edilmesi, aşağıdan yukarıya doğru -serbest toplumlar vasıtasıyla- özgür örgüt ... Yeni bir insanca alemin kurulması ve meydana gelmesi).

Fakat o bize ne bu özgür örgütün ne olduğunu, ne de bu yeni insanca alemin ne olacağını söylüyor. Şitirner ve Prudon'un anarşizmi mutlak bir surette endüvidüalisttir. O ancak mukaveleler vasıtasıyla meydana gelen toplumlar tasavvur ediyor. Bakunin'in anarşizmi bu endüvidüalizmin yalnız bir aşamasını kabul ediyor. O (kolektivist-anarşizm)in ihtira edicisidir.

Amacının gerçekleşmesi için her şeye rağmen ve bütün vasıtalarla, kişi olarak, toplum olarak, silahlı ve daimi isyanlarla burjuva toplumunu yok etmek gerektiğini iddia etti.. Prudon hayâlperest idiyse Bakunin iki kere hayâlperest idi.

Çünkü programı (eşitlikçilik-*égalitarisme*) hülyasıyla tamamlanmış bir (özgürcülük-*Libertaire*) hülyasından başka bir şey değildi. Eğer Prudon esas olarak kabul ettiği ve koyduğu (kontra-mukavele) prensibine sadık kalmışsa; Bakunin daha ilk adımdan itibaren birincisini ikincisine ve ikincisinin birincisine feda etmekten çekinmemiştir.

Gelecek yazıda anarşizmin diğer temsilcileri hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, anarşizm ile Marksizm arasındaki temel ayrılıkları, anarşizmin işçi hareketlerindeki yerini ve rolünü, hülâsa *anarşizmin gerçek mahiyetini göstermeğe çalışacağım.*

***

Bundan önceki yazımda anarşizm hareketinin küçük bir tarihçesini yapmış, anaşizm deyimi altında ne kadar yek diğerine zıt eğilimlerin toplandığını göstermek için anarşizmin nazariyecilerinden başlıcalarının "doktrin"lerini kısacak söz konusu etmiştim.

Bugünkü yazımda bu nazariyecilerin en ünlülerinden olan (Kropotkin) hakkında da bilgi verdikten sonra, anarşizmin gerçek mahiyetini ve işçi hareketlerindeki yerini ve rolünü göstereceğim.

Bakunin'in peşine takılanlardan olan Prens Kropotkin'in (hürriyetçi

komünizm-communisme *libertaire*) diyebileceğimiz anarşizmi neden ibarettir? O anarşist toplumu nasıl tasavvur ediyor? Bunu Kropotkin'in çok meşhur olan (Ekmek İçin- *la conquête du pain*) isimli kitabından öğrenebiliriz.

Kropotkin'e göre anarşistler, politikacı devrimciler gibi davranmıyacaklardır. Onlar her şeyden önce "Devlet"i ortadan kaldıracaklar ve halkı zenginlerin servetlerine el koymaya sevkeyliyeceklerdir. Bu istimlâk ameliyesinden sonra elde edilen "ortak servet" tespit ve kaydedilecek ve dağıtma işi düzenlenecektir.

"Her şeyi halkın kendisi yapacaktır. O, serbest bırakılacak olursa sekiz gün içinde havaric-i zaruriyenin yâni geçim için gerekli şeylerin dağıtımı meselesi harikulâde bir intizam dairesinde sağlanmış olacaktır."

Fakat nasıl?

"Adalet duygusuna uygun ve gerçekten pratik olan bir tek vasıta vardır: bol olan şeylerden herkes istediği miktarda alacak, az olan şeyler adalet ve eşitlik dairesinde bölüştürülüp dağıtılacak...

Konut ve giyim meselelerini de halk aynı esas ve kaideye göre düzenleyecektir."

Fakat, madem ki "devlet" müessesesi bütün teşkilâtlarıyla beraber ortadan kaldırılmıştır, bu bölüştürme dağıtım işlerini kim yönetecektir; harislere, haksızlara, hırsızlara kim haddini bildirecektir?

-Halk!...

Kropotkin diyor ki; "Halkın bütün bu işleri en mükemmel surette yapabileceğinden şüphe etmek için emekçi halkı iş başında görmemiş olmak ve bütün hayatı müddetince kâğıt ve kitaplar arasında kapalı kalmış olmak lâzımdır."

Fakat, garipür ki, emekçi halk meselâ 1871 Komün isyanında kendine bir devrim hükûmeti yaptı.. Demek biz Kropotkin'in öğütleriyle hareket edecek olursak diyeceğiz ki halk aldanmıştır, ve onu bu hak yoluna getirmeğe çalışacağız... Ve hatta gerekirse Devrim Hükûmeti memurlarını ve müesseselerini bombalarla yok edip yıkacağız!...

Öte yandan tüketim için, üretim lâzımdır. Bunu kimler, hangi şartlar altında yapacaklardı. Madem ki tasavvur edilen toplumda, kişileri görevlerini yapmaya, sosyal borçlarını ödemeye zorlayacak hiçbir (nüfuz

ve sulta-*autorité*) bulunmıyacaktır, bu üretim meselesi nasıl sağlanacaktır?

Kropotkin'e göre anarşist toplumda bütün kayıtlardan azâde bulunan özgür kişiler yalnız birtakım mukavele-*contrat*'lerle birbirine bağlanacaklardır ve istedikleri özgür komünlerde çalışabileceklerdir.

Bu mukavelenin icaplarına göre davranmıyanlar, görevlerini yapmıyanlar, tembellikleri veya münasebetsizlikleriyle mensup oldukları grup veya katıldıkları sınaî, zıraî... girişimleri kısırlığa uğratanlar, kapı dışarı edilecek ve hiçbir gruba alınmadıkları takdirde aç kalmak tehlikesine maruz kalacaklardır.

Esasen bu şiddetli tedbirlere hemen lüzum kalmıyacaktır, çünkü Devlet'in ve kapitalist sömürünün buyruğundan kurtulan fertler, toplumun bütün ihtiyaçlarını tatmin etmek için, serbest gruplar halinde çalışacaklardır.

Anarşizmin başlıca temcilcilerinin görüşleri hakkında -kısaca da olsa- bir fikir edindikten sonra, anarşizmin işçi sınıfına, işçi devrimine ne kazandırdığını görelim:

Kişinin mukaddes hürriyeti!! Adına fuhuş, hafiyelik, adi haydutluk, çapulculuk ve seks ilişkileri alanında hatır ve hayale gelmeyecek kepazelikleri meşru göstermeye, tavsiyeye kadar varan *Ferdiyetçi anarşistlerden*, bu gerçekten hasta ruhlardan vazgeçilirse az çok işçi hareketine karışmış anarşizmin, işçi sınıfına yaptığı iyilik, diyebiliriz ki fenalığa nazaran yüzde beş oranında kalır. Anarşistlerin işçi devrimi yararına yaptığı iyilikten aşağıda sözedeceğiz, onların bilinçli veya bilinçsiz bir surette yaptıkları fenalıklar ise şunlardır:

Anarşistlerin kişilere verdikleri fazla önem sonucu iktidar mevkiinde olan şahsiyetlere, hükûmet binalarına karşı yaptıkları tek tek taarruz ve tecavüz hareketleri, işçi sınıfı işçi hareketi için tamamiyle menfi ve zararlı sonuçlar doğurmuştur. Bu hareketler burjuva Hükûmetlerine; işçi sınıfına karşı müthiş bir cebir ve şiddet kullanmaları, devrim hareketlerini kan içinde boğmaları için en iyi fırsat ve vesileler hazırlamıştır. Hatta birçok zamanlar hükümdarların -meselâ Üçüncü Napolyon- ve devlet adamlarının nizam ve intizam düşmanlarının tehdidi altında kalan toplumu kurtarmak için anarşistleri parayla elde ederek böyle tecavüzler düzenledikleri muhtelif vesikalarla isbatedilmiştir.

Sonra, işçi rehberlerinin burjuva hükümetlerinin baskılarına en çok uğradıkları zamanlarda anarşistler Devrim fikirlerine ve devrimcilere karşı saldırılarını şiddetlendirmişlerdir. Bu alanda pek çok acı örnek getirebiliriz.

Anarşistler daima menfî ve yıkıcı olan hareket ve aksiyonlarıyla, birçok defalar işçi örgütlerinin dağılmasına ve amaçlarından sapmasına sebep olmuşlardır. Ve özellikle son zamanlarda umumî saldırıya geçen burjuvaziye karşı kurulmasına çalışılan Proletarya Cephesi Birliği hareketini kısır bıraktırmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Anarşistler, işçi sınıfını aydınlatmak ve ona doğru yolu göstermek için en münasip bir fırsat olan Teşri-i seçimler zamanında, saldırılarını özellikle komünistlere karşı yöneltip yoğunlaştırmaları ve parlamentarizm aleyhinde propagandaya ayırmalarıyla burjuvazinin plânlarının gerçekleşmesine yardım etmiş oluyorlar.

Anarşistler, işçi sınıfının seçime ve umumiyetle siyasî mücadelelere katılmaları aleyhindeki iddiaları dolayısıyla, umumiyetle 1917 Rus Devrimi'ne ve özellikle ondan sonra kurulan Sovyet Hükûmetine de karşıdırlar.

Çünkü Sovyet Hükûmeti, bir işçi hükûmeti de olsa, gene mahiyet itibariyle bir Devlet ve bağımsızlıklarını zincirleyen ve sınırlandıran ve faaliyetlerini hâkimane bir surette düzenleyen bir vasıtadır. Anarşist toplumda ise her türlü siyasî hakimiyetten, zor ve baskıdan kurtulmuş kişiler, serbest surette, diledikleri biçimde çalışacaklardır. Sosyal Devrim olunca insanların -sanki bir büyücü değneğinin etkisi altında kalmış gibi- birden bire değişerek fena huylarını, hayvanca ve bencil eğilimlerini atarak birer melek olacaklarını tasavvur etmek oldukça çocukça bir hareket olur.

Bir İhtilâl, İnkılâp yâni Devrim nedir, bunu anarşistler bilmiyorlar mı? Dünyada ihtilâller kadar hâkimane ve müstebitçe bir hareket var mıdır? İhtilâl ahaliden bir kısmının diğerine, mevcut bütün vasıtalarla arzusunu zorla kabul ettirmesi, toplumu kendi sınıf çıkarlarına uygun temellere göre yeniden kurması demek değil midir? Ve galebe çalan sınıf, yenen sınıf, hâkimiyetini, yenilen sınıfın ve dış düşmanların muhtemel tecavüzlerine karşı korumak ve aynı zamanda yeni toplumu kurabilmek için örgüte muhtaç değil midir? Ve bu örgüt, polis ve

jandarmasıyla, okulu ile... Devlet örgütünden başka bir şey midir? Acaba 1871 Komün Devrimi, burjuvaziye karşı silâhlı halk gücüne dayanmasaydı bir gün bile yaşıyabilir miydi? 1917 Rus Devrimi proletarya diktatorasına, Kızıl Ordu'ların süngülerine dayanmasaydı, iç ve dış o kadar büyük güçlüklere ve saldırılara bir kale gibi göğüs gerebilir miydi?

Öte yandan farzedelim ki Sosyal Devrim sonucu, -anarşist sendikalistlerin istedikleri gibi- içinde işledikleri sınaî teşebbüslere, fabrikalara, maden ocaklarına, şimendüferlere... Mahalli bir surette el koysunlar ve bunları, düzenleyici hiçbir merkez örgütünün, hiçbir hükûmet gücünün müdahalesi olmaksızın kendi kendilerine, bağımsız olarak yöneltmek istesinler... Ve bu muhtelif gruplar arasında ancak federatif biçimde ilişkiler kurulmuş olsun...

Muhakkaktır ki endüstrinin bugünkü şartları içinde, çeşitli üretim kollarının yekdiğerine olan ilişki ve bağlılıklarını, memleketin muhtelif kısımlarının durum ve kaynaklarını ve ahalisinin kabiliyet ve ihtiyaçlarını nazar-ı dikkate alarak çizilmiş merkezî bir plân olmaksızın -özellikle Sosyal Devrim gibi büyük bir hercümerçten sonra- ve demir bir inzibata tabi olmaksızın, üretimi sağlamak imkânsızdır. Bu suretle davranış, ekonomik tekamüle karşı gitmektir ki, sonucu başarısızlık ve bozgundan başka bir şey değildir.

Şüphesiz bütün Marksist Komünistler, Devlet denilen siyasî örgütün kalkmasını istemekte anarşistlerle beraberdirler... Çünkü onlar anlamışlardır ki, Sosyal Devrim olduktan sonra Devlet siyasî mahiyetini, yani polis ve jandarma görevini gittikçe kaybedecek ve halkın ihtiyaçlarını sağlayan, ekonomik hayatı düzenleyen bir makina haline gelecektir... Fakat anarşistler istiyorlar ki siyasî Devlet, Sosyal Devrim olur olmaz derhal, kendini doğuran ve varlığını göreli kılan sosyal şartlar ortadan kalkmadan lâğvedilsin... Marksistler bu nokta-ı nazarı, pek haklı olarak, şiddetle reddediyorlar ve iddia eyliyorlar ki bu amaca ulaşabilmek için işçi diktatoryasına geçici bir zaman için mutlak ihtiyaç vardır.

Kısacası, anarşizm, mahiyet itibarile bir burjuva doktrinidir. Ve anarşistler opportünist-hayalperest'dirler. Yalnız şu farkla ki ondokuzuncu yüzyıl ütopistleri sosyal bilgiyi ilerleten, ilmî sosyalizmi

hazırlayan ve işçi sınıfına çok faydaları dokunan dâhi ütopistlerdi; oysaki anarşistler, nazariyeleri ve taktikleriyle işçi hareketini gerileten dekadan ütopistlerdir.

Anarşizm hareketinin işçi Devrimine yaptığı kötülükleri saydım, ancak yaptığı iyiliği de göstermemek haksızlık olur...

Anarşizm; bütün doktrinal tezahürlerinde zaruri bir surette ütopist olmakla beraber İkinci Enternasyonal'in şeflerine, siyasî ve kanunî hareket ve mücadelelere gereğinden fazla önem veren reformist ve opportunist-uzlaşıcı sosyalizmine karşı zaruri bir protesto idi. Bu pek haklı ve meşru isyan hareketi Devrimci Sendikalizm biçiminde tecelli etmeden önce anarşizm şeklini almıştır.

Ne anarşizmin çocukça ve hayali projeleri, ne de Prudon, Bakunin, Kropotkin...in tarihi ve iktisadî malûmatının üstünkörlüğü bize Sosyal-Demokratların Marksizmi kendileri ve burjuvazi lehine değiştirip tahrif etmelerini unutturur. Bunun içindir ki ünlü Rus Marksistlerinden olduğu halde sonraları, özellikle Cihan Savaşı'ndan beri Devrim Cephesini bırakarak İkinci Enternasyonal'e geçen mütevefaa Plekhanof'un *Anarşizm ve Sosyalizm* adındaki broşürü aynı sebepten dolayı gerçek Marksistler ve özellikle Lenin tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Gerçekten, bu kitabın ilmî sosyalizme ve Şitirner, Prudon...un doktrinlerine ayrılan birinci kısmı çok değerli tarihî malûmatını kapsadığı halde, bir anarşistin bir hayduttan başka bir şey olmadığını ispat eylemeğe çalışan ikinci kısmı türlü safsatalar ve yanlış muhakemelerle doludur.

Anarşizmi eleştirmek, işçi hareketine ihanet eden sosyal-demokratların hakkı değildir.

Hem anarşizm, -Plekhanof'un iddiasının aksine olarak-, (1894-1914) seneleri arasında, vasıtalarının azlığına rağmen, özellikle Fransız, İtalya ve İspanya proletaryaları üzerinde gerçekten büyük bir etki yapmıştır.

Muhakkaktır ki, sırf bir fikir akımı olan ve bundan ötürü işçi sınıfı üzerinde hemen hiç iz bırakmayan anarşist doktrinlerden başka, sonraları Devrimci Sendikalizmle karışan bir işçi anaşizmi mevcut olmuştur ki bu anarşizm, işçi sınıfının yaşayışına ve aksiyonuna içtenlikle karışmasıyla ütopistliğinin büyük bir kısmından kurtulmuştur.

İşçilere merkeziyet ve inzibat öğütlemeğe kadar varan İş Borsalarının mucidi ve kurucusu Pellutiye'nun mesleği işçi anarşizmi ile meslekî Stirner'i mutlak ferdiyetçi anarşizmi arasında en ufak bir bağı, bir mantık zincirlemesi var mıdır?

Öte yandan, muhakkaktır ki, anarşizmin doktrin ve uygulama yönünden dermansızlığı sosyal-demokrasinin zamaneci-opportunist nazariyecileri tarafından pek ustalıkla gölgede bırakılan Devlet meselesinin devrimci önemini takdir etmesine engel olmadı. Mümkün hatta muhakkaktır ki o meseleyi çok fena koymuştur. Ve ondan daha fena çözümlemiştir; fakat iyi, fena, bir halde koymuştur. Anarşistler her zaman Devlet kavramına karşı savaşmışlardır. Oysa ki, sosyal-demokratlar bu meselede de Marksizmden çok uzaklaşmışlardır... Bu sağlam ve feyizli geleneğe dönmek için Sovyet Devrimi denemesi, Komünist Enternasyonal'inin teşekkül etmesi, Lenin'in *Devlet ve İhtilâl* adlı kitabını yayımlanması lâzımgeldi.

İkinci Enternasyonal'in Devlet hakkında bir doktrini yoktu. O, bu meselede burjuvazinin görüşünü kabul etmekle yetindi. Oysa, Üçüncü Enternasyonal'in bir Devlet doktrini vardır ki bu; kapitalizmden komünizme geçiş devri için burjuva Devletinin yok edilmesi ve proletarya diktatoryasının kuruluşudur. Ve en nihayet komünist toplum tamamiyle kurulduktan sonra siyasî Devletin, buna binaen işçi diktatoryasının kalkmasıdır... Gerçekten, o zaman; mahiyeti bakımından, bir sınıfın diğer sınıfları egemenliği altında tutmasını sağlayan bir örgüt demek olan Devlet'e lüzum kalmayacaktır. Çünkü, o zaman bu gün olduğu gibi, çıkarları, amaçları zıt sınıflar ortadan kalkacaktır. Ve herkes aynı hak ve görevlere mâlik birer işçi yoldaş olacaktır."

Sadrettin Celâl'in faşizme dair bir yazısı

Aydınlık mecmuasının onsekizinci sayısında (Teşrinievvel 923) Sadrettin Celâl'in "*Faşizm Nedir?*" başlıklı bir yazısı yer almıştı. Dergi yazının başına şu notu eklemiş:

"Millî ve beynelmilel bütün içtimaî hareketlerin mahiyetleri hakkında efkâr-ı umumiyeyi tenviretmek vazifesini deruhte eden *Aydınlık* bugün

beynelmilel büyük bir ehemmiyeti haiz olan faşizm hareketini de Marksizm nokta-i nazarından tetkik ve tahlil edecektir."

Yazarın dili ve uslûbu hakkında tam bir fikir edinebilmek için yazıyı olduğu gibi yazıyoruz:

"Faşizm nedir? Yeni bir siyasî fırka mıdır, yoksa (bazı gazetelerin zannettiği gibi) şimdiye kadar tanıdığımız fırkaların fevkinde bir mevcudiyeti şahsî ve siyasî niza'lara, sınıf mücadelelerine nihayet vererek, bütün ânâsır-ı milliyenin, memleketin inkişaf, terakki ve teâlisine hasr-ı mevcudiyet etmelerinin -velev diktatörce tedbirlerle olsun- teminine azmetmiş yüksek, vatanî bir teşkilât mıdır?

Faşizmin hakiki mahiyet ve gayesi hakkında kat'i hükmümüzü vermezden evvel bugün hakim olduğu İtalya'da, ne suretle tezahür ettiğini, ve ne gibi vasıtalarla mevki-i iktidara geldiğini muhtasarca nazar-ı tetkikten geçirelim:

Faşizm hareketinin menşeini bulmak için (1910-1914) senelerine kadar çıkmak icap eder.

O esnalarda, İtalya'nın Harb-ı Umumi'ye girmesi için çalışan muhtelif müdahaleci gruplar meyanında, ekseriyeti itibariyle proletarya hareketine hıyanet eden sabık sendikalist, sosyalist ve anarşistlerden mürekkep olan ve Musolini'nin riyaseti altında bulunan Muharipler Hûzmesi, faseei di kombatimento isimleriyle yadedilen façist grubu idi.

1915 Mayıs'ında memleketin ve hatta Parlamentonun ekseriyetinin arzusu hilâfına olarak İtalya'yı harbe iştirak ettirmek suretiyle büyük bir muvaffakiyet kazanan ağır sanayi ve büyük ziraat ve erkân-ı harbiye'yi temsil eden bu siyasî grupların, mütarekeden sonra nüfuz ve tesirleri gittikçe azalmıştı. Çünkü bunlar, harbi ehâliye gayet kolay ve kârlı bir teşebbüs olarak göstermişlerdi. Askerleri terhisten sonra yani 1918 senesi nihayetinden 1920 senesi iptidasına kadar olan zaman arasında, bu siyasî cereyan ve temayül Harp netayicinin tevlit ettiği hoşnutsuzluk ve sefaletin tesiri altında mağlup olmuştur.

Hatta 1919 umumî intihabâtında, faşistler merkezi olan Milan şehrinde bile bir hezimet-i kahhâriye'ye uğramışlardı.

O zaman hemen hemen mahfolmuş olan bu cereyanı, faşizmi;

hükûmet geçirecek kadar vâsîve azîm bir hareket haline getiren sâikler nelerdir?

Her şeyden evvel şunu söyleyelim ki (*faşi di kombatimento*) mağlubiyetlerine rağmen dağılmamışlar ve çalışmaya devam etmişlerdi. Bu hareketin reisi dâima Musolini, gazeteleri il popolo d'italia idi.

Mütarekeden sonra meydana çıkan ve mühim roller oynayan siyasî kuvvetler, daha harp içinde teşekkül ve teazi etmeğe başlamışlardı.

İtalya'da pek büyük bir siyasi ehemmiyeti haiz olan köylüler üç muhtelif ve kuvvetli teşkilât etrafında toplandılar:

1. Sosyalist Partisi; 2. Halk Fırkası (Katolik); 3. Eski Muharipler Cemiyeti; Sosyalist Partisi bir milyondan fazla gündelikçi ziraat amelesini ve küçük çiftçileri, Halk Fırkası o miktarda küçük arazi sahiplerini ve mutavassıt şayan-ı hayret bir sürat ve şiddetle tevessü etti. Büyük çiftlikler köylüler tarafından işgâl edildi ve arazi sahipleri merkezlere kadar kaçmıya ve 1919'dan itibaren buralarda -köylülerin istipdadına! karşı mücadele etmek üzere- hususî taburlar teşkiline başladılar. Çalışan halk kitlelerinin bu nâmabil-i mukaremet, kitlevi hareketlerine, sarih ve kat'i bir şiar, ve muayyen bir istikamet, müspet bir siyasî program lâzımdı. Ve bu şerait dahilinde Sosyalist Partisi vaziyete hâkim olmalıydı ve olabilirdi. Fakat, bilâkis vaziyet ona hâkim oldu. Parti âzâsının yüzde 60'ı köylü idi. Parlamentodaki 165 âzâsından 110'u köylüler tarafından intihap edilmişti. Partinin kazandığı 2600 belediyeden 2000'i münhasıran köy muhitlerinde idi. Sosyalistler tarafından idare edilen kooperatiflerden dörtte üçü ziraat kooperatifi idi. Sosyalist Partisi, fikir ve program nokta-i nazarından, köy muhitlerinde hâkim olan tezebzübü aksettiriyordu.

Bir taraftan köylüler ziraî muhitlerde vaziyete hakim iken, şehir proletaryası da mücadeleci ve ihtilâlci bir ruh ile 1920 senesinde büyük şehirlerdeki fabrikalara vaziyet ettiler. Gayet zayıf ve âciz bir mevkide olan burjuvazi bu azim işçi kitleleri karşısında şedit tedâbire müracaat edemiyerek vakit kazanmak maksadıyla uzlaşıcı bir siyaset takip etmek lüzûmunu hissetmiş ve meşhur Ciyoliti'yi mevki-i iktidara getirmişti.

Bu cereyan ve hareket o kadar kuvvetli, vâsi ve şedit idi ki, yalnız İtalya'da değil hatta bütün cihan burjuvazisi ihtilâl tehlikesi karşısında

bir müddet titrediler. Fakat bu korkuları beyhude idi. Çünkü Sosyalist Partisi bu müsait vaziyetten istifade edemedi. Sınaî ve ziraî amele sınıfının vahdet-i hareketi meselesini halledemedi.

Halbuki burjuvazinin zaaf ve aczini hissettiği bu buhranlı devrede maddi ve manevi şartların inkılâb-ı içtimaî lehine olmasına rağmen, Sosyalist Partisinin affedilmez hatalar irtikâp ettiği nispette faşizm büyüyor ve kuvvetleniyordu... .

Bu hataların neticesi, burjuvazi ve diğer sınıfların zihniyet ve hattı hareketlerinde büyük bir değişiklik oldu. Zaferi kaybettiklerini hisseden amele sınıfının mâneviyatı kırıldı, mücadele ve taarruz kabiliyeti azalmıya başladı.

(1919-20) seneleri esnasında İtalya burjuvazisi ihtilâlin zaferini mütevekkilâne bekler bir vaziyet almıştı. Mutavassıt ve küçük burjuvazi kitleleri büyük burjuvazinin değil, belki, zafere doğru yürümek üzere bulunan proletaryanın lehine olarak bir vaziyet almıya müheyya idi. Fakat bu vaziyet ve halet-i ruhiye tamamiyle değişti. Proletaryanın zaferi yerine burjuvazinin kendini toplıyarak mukabil taarruza hazırlandığına şahit olduk.

Sâbit bir vaziyete muayyen bir program ve hatt-ı hareket'e malik olmıyan mutavassıt ve küçük burjuvazi kitleleri, Sosyalist Partisi'nin ümit ettikleri gibi, vaziyete hakim olamadığını görünce ona karşı besledikleri emniyet ve itimat hisleri zâil oldu ve aksi tarafa döndüler.

Burjuvazinin proletaryaya karşı taarruz hareketi, muhtelif şekillerde başladı ve o zamandan itibaren façizm ziyadeleşen bir kuvvetle tevessü etti.

Faşistler her şeyden evvel, Sosyalist Partisi'nin siyaset-i ziraiyedeki yanlış nokta-ı nazarı neticesi kendinden uzaklaştırdığı küçük ve mutavassıt çiftçilerin muavenetini temin etti. Ve aynı zamanda, mütarekeden sonra vaziyetleri gittikçe fenalaşan küçük burjuva, küçük tâcir, küçük emlâk sahipleri, eski muharipler ve terhis edilen zâbitler ve ihtiyat zâbitlerinin hoşnutsuzluklarından istifade etti. Façizm, harpten sonraki cemiyette iş bulamıyan bütün bu unsurları birleştirdi. Siyasî ve askerî bir teşkilât altına aldı. Ve hükûmetin müsamaha ve himayesi sayesinde, proletarya kuvvet ve teşkilâtlarına karşı hücum ve taarruzlarına başladı.

Bu siyah gömlekli çetelerin tarz-ı faaliyetleri malûmdur. Baştan ayağa kadar müsellâh oldukları halde kamyonlarla küçük bir şehre, kasabaya hücum ederler, amele teşkilâtlarının merkezini tahrip ederler, yakarlar, yıkarlar, cebir ve şiddetle Belediye Meclisleri âzâsını istifaya mecbur ederler. Emirlerine itiraz edenleri, memleketten tebit ederler, lüzüm gördükleri takdirde yaralar ve hattâ öldürürler. Kendilerine karşı koymak istiyenlere karşı en hafif cezaları sopa veya hint yağıdır. Bu seferlerinde memurin-i mahalliye ve polisin yardımından mahrum kalmazlar. Kuvvay-ı muavine almaktan mahrum olan işçiler için geçtikleri yerlerde havf saçan bu mütehâsif ve ânî hücumlara karşı koymak imkânı yoktur. Bütün bu hâkâset ve cinayet silsilesinin, muhtasar bile olsa, tarihçesini yapmaya makalenin kadrosu müsait değildir.

Yalnız şunu söylemekle iktifa edeceğim ki 21 Teşrinisâni 920'de açılan façizm terörü iki sene sonra (31 Teşrinievvel 922) de Musolini'nin riyaseti altında bir façist Kabinesi'nin mevki-i iktidara gelmesiyle neticelenmiştir. Ve Parlementoda yalnız 35 âzâya mâlik olan façist Partisi yeni teşekkül eden Hükûmette ekseriyet-i âzimeye mâliktir.

Şunu da ilâve edelim ki, bütün İtalya'yı proleter kanına boyayan bir hükûmetin başında bulunanların ekserisi hukuk-u umumiye mahkûmları birtakım zorbalardır ki, Harp esnasında mahpes ve zindandan kurtulmak için cepheye gönderilmelerini istemişlerdi. Diğer kısmı ise, yolsuzlukları ve ahlâksızlıkları dolayısıyla proletarya ailesinden muhtelif amele teşkilâtlarından kovulan sâbık anarşist, sâbık sendikalist ve sâbık sosyalist birtakım sergüzeştçi insanlardır. Reisleri olan Musolini ise, proletaryaya karşı azîm ihanetinden dolayı İtalyanların (Herve)si denilmeye bihakkın sezadır.

Bu kısa tetkikten çıkardığımız netice şudur:

Façizm; proletarya sınıfına karşı burjuvazinin hususî bir şekilde taarruz ve hücumudur. Ve geniş içtimaî sınıflar üzerine istinadeden bir harekettir.

Façizmi mümkün kılan hakikî sebeplerin en başlıcası islahatçı sosyalistlerin ihaneti neticesi Cihan İhtilâlinin tevekkufa uğramasıdır. Cihan Harbi ve onun tesiriyle kapitalist iktisadiyatının inhılâli neticesi küçük ve mutavassıt burjuvalarla küçük çiftçiler ve mütefekkirler

umduklarını bulacakları yerde bilakis eski hayat şartlarının ve bilhassa eski emin vaziyetlerinin mahfolduğuna şahit oldular. Bu hal, onlarda, sosyalizme karşı az çok kuvvetli bir âlâka, muhabbet ve merbutiyet uyandırdı. Ve kendi vaziyetlerinin islâhını sosyalizmin icraât ve zaferinden beklemeye başladılar.

Bu devir, mütarekeyi müteakip, ziraî ve sınaî geniş proletarya kitlelerinin nâkabil-i mukavemet inkılâpçı hamleleri karşısında her türlü vasıta-ı müdafaadan mahrum ve düçar olmuş burjuva devletinin kuvvetlerini yeniden toplayıp tanzim etmeden mücadeleyi kabul etmediği ve vakit kazanmak üzere, proletarya kitlelerinin metâlibini vâsî mikyasta kabule mevbur olduğu zamana tesadüf ediyor.

Bu gayet müsait zamanda, kuvvetli bir inzibât ve kat'i bir programa mâlik olan bir Proletarya Partisi; tamamiyle proleter olmamakla beraber kapitalizmin sisteminin ve onun tevlit ettiği Cihan Harbi'nin kurbanı olan bu geniş küçük ve mutavassıt burjuva kitlelerinin meşrû metalibini tatmin etmek, inkilâpçı ve cesur bir siyaset kullanmak suretiyle memleketin büyük bir ekseriyetini İçtimaî İnkılâp bayrağı altında toplayabildi.

Sosyalist Partisi bu fırsatı kaçırdı. Sosyalizmden şifa bekleyen ve galeyan halinde bulunan bu halkı kendi hatası ve âtâleti neticesi façizmin kucağına attı. Ve burjuvazinin tekrar kendini toplıyarak eski tahakküm ve istismarına ve proletarya sınıfına karşı umumi hûcûm ve taarruza geçmesine sebep oldu.

Bu gayrî kütecanis unsurlara istinadeden façizm; aynı zamanda, faaliyete susamış ve bütün siyasiî partilerden nefret etmiş sırf proleter unsurlarla da zenginlendi ve kuvvetlendi. Bunlardan başka façizme harpten sonra mevki ve şereflerini kaybeden zabitler gibi her cinsten sukut-u hayale uğramış unsurlar da iltihak etti. Ve façizm, askerî teşkilâtını tamamlaması ve kuvvetlendirmesi hususunda bu unsurların tecrübelerinden çok istifade etmiştir.

Façizm, kuvvetini aynı zamanda burjuva devletinden de aldı. Filvâki Hükûmet; bütün Devlet makinasını, en vâsi mikyasta façizmin emrine âmâde kılması ona Hükûmet idaresi haricinde diğer bir ordu teşkili için lâzım gelen bütün vesâiti vermesiyle façizm hareketinin inkişâf ve tekemmülünde büyük bir rol oynamıştır.

Ciolitti Kabinesinde Erkân-ı Harbiye'yi temsil eden Harbiye Nâzırı Bonomi, 60.000 zâbiti tahsisatlarının yüzde altmışını muhafaza etmek şartıyla terhis etti ve bunların büyük bir kısmının en mühim merakiz-i siyasiyeye giderek Muharipler Huzmelerine iltihakını mecburi kıldı. İşte; Ciolitti Kabinelerinin takip ettikleri bu uzlaşıcı siyasettir ki façizmin bugünkü kabiliyetini temin etmiştir.

Façizmi, içtimaî teşekkül ve iptidaî programı nazar-ı itibara alınarak mutavassıt ve küçük burjuva kitlelerinin ve bazı proleter unsurların inkılâpçı proletarya ile aynı zamanda büyük sermayeye karşı bir hareketi olduğunu zannetmemelidir.

Façizm, hakikatte kapitalizmin, küçük ve büyük bütün düşmanlarına karşı bir taarruz hareketidir.

Büyük sermaye; muayyen bir siyasiî vaziyet ve programa ve kendisine mahsus usullere mâlik olmıyan mutavassıt sınıfları sosyalistlerin hatalarından istifade ederek proletaryaya karşı bir mücadele ve tahakküm vasıtası olarak kullanmıya muvaffak oldu.

Burjuvazi, daha iptidasında, vaziyeti vehameti gayet iyi gördü. Şerait-i hâzıra dahilinde, kendini müdafaa etmek ve inhilâl halinde bulunan kapitalist iktisadiyatını ihya etmek için burjuva devletinin lâsivasî makinesinin; artık kendisine kâfi derecede emniyet temin etmediğini takdir etti ve amele sınıfına şiddetli bir şekilde hücum ve taarruz etmek mecburiyetini hissetti. Bunun için de hükûmet içinde hükûmet devlet ordusunun yanında diğer bir faşist ordusu teşkiline müsamaha ve hatta yardım etti. Ve en nihayet faşist bir hükûmetin mevki-i iktidara gelmesine müsaade etti.

Façizm hareketini doğuran tarihî ve içtimaî âmilleri tetkik ettik. Şimdi de façizmin fikriyat-idéologie'ından, kendisini takip eden muhtelif ve gayrî mütecanis unsurları kazanmağa hizmet eden siyasî programından bahsedeceğim.

Her şeyden evvel şunu söyliyelim ki, zahiren o kadar inkılâpçı bir programla ortaya atılan façizm, burjuva demokrasisine karşı aldığı tenkitkâr ve hattâ tahripkar vaziyete rağmen, bin kere iflâs eden an'anevî burjuva siyasetine ve programına nispetle yeni bir şey meydana getirmemiştir.

Façizmin hususiyeti; burjuva nizâm-ı içtimaîsinin inhitat devrinde,

hâkim sınıfların; mevki-i iktidara vaz'ı yed için son ve kat'i mücadeleye giren İnkılâpçı proletaryaya karşı, kuvvetlerinin vahdet-i hareketini temine matûf, demir bir inzibâta tâbi kuvvetli bir teşkilât olmasındadır. Fakat 300.000 Siyah gömlekli'nin süngülerine ve.... hintyağı!... şişelerine istinad eden bu azîm askerî ve siyasî teşkilâtın altında; müşkilâtını yenmeğe muvaffak olamadığı ve olamıyacağı bir vaziyet vardır: İktisadî buhran.

Façizmin; bu kudretli teşkilâta, gayet kurnazca tertip ve tanzim edilmiş bir matbuata, azimli ve mahir elebaşlarına mâlik olmasına rağmen, siyasi ve iktisadî yeni bir sisteme, bir ıslâhat programına mâlik olmadığı, Devlet idaresine deruht edip de müsbet meselelerle karşı karşıya geldiği zaman meydana çıkmıştır ve sabit olmuştur ki küçük ve mutavassıt burjuva kitlelerini ve bir kısım şuursuz ameleyi, İnkılâpçı proletaryaya karşı açtığı taarruz ve mücadelede kendisine celb etmek için, kemâl-i tantana ile ilân ettiği o mahût inkılâbî program, sırf riyakâr bir maskedir. Ve hakikatte façizmin gayesi; bir taraftan bütün burjuvazinin proletarya üzerine hâkimiyet-i mutlakasını, diğer cihetten sınaî ve zirâî büyük kapitalizmin bilâistisnâ bütün sınıf-ı içtimaiye üzerinde diktatörlüğünü tesis etmesidir.

Façizmin mevki-i iktidara gelmek için neşir ve ilân ettiği siyasî programile bugünkü icraatının mukayesesi bu hususdaki kanaatimizi teyid ve tasdik edecektir.

Siyasî sahada; yeni bir intihap sistemi vaz'edeceğini, kadınlara müsaî hukuk tanıyacağını va'deden Musolini, en kuvvetli Partinin bütün reylerini üçte ikisine mâlikiyetini temin eden en mürteci bir inkılâp sistemini Mebusâna tehdit ve cebir kuvvetile kabul ettirdi. Kadınlar hakkındaki vaitleri ise, hâkim sınıflara mensup mümtaz bir ekalliyete hakk-ı intihâbın tanınmasına müncer oldu.

İçtimaî sahadaki vaitleri de aynı âkıbete uğramışlardır. Evvelce kabul ettikleri sekiz saatlik iş gününü temin etmediklerinden maadâ patronlara amele teşkilâtlarının façizm cebrü şiddeti altında zayıflamalarından bil'istifâde ücretleri yüzde yirmi otuz nispetinde tenzil etmişlerdir. Hükûmet bütçesinde alillere ve ihtiyarlara tahsis edilen 50 milyondan tamamile vazgeçilmiştir.

Façist programı üzerine mevzu müterakkî ve umumî bir vergi tarhını

düşünüyordu. Halbuki, veraset ve muhtelif lüks eşyası ve otomobil üzerine mevzu vergiler kaldırıldı. Bilvâsta vergiler tezyid edildi.

Devletin, harç kazançları üzerinden yüzde 50 nispetinde vergi alması kabul edilmişti. Fakat ağır sanayi adamlarının ve bankerlerinin işine gelmiyen ve tedbirden tabiatile vazgeçildi.

Maarif sahasında, mektepler ruhbanların eline terkedildi.

Amelenin hukukunu sıyânet için patronlara karşı vazedilen tahdidat lâğvedildi ve devletin, geniş halk kitleleri lehine hayat-ı iktisadiyedeki müdahaleciliğine nihayet verildi.

Hûlâsa bütün bu icraatın mânâsı şudur ki:

Zâhiren mutavassıt sınıfların bir hareketi zannedilen façizmin hedefi; siyasî, malî ve iktisadî tedbirlerle, sınaî ve malî ve ziraî büyük burjuvazinin sarsılan hakimiyetlerini iade ve takviye etmek ve proletaryanın en şuurlu ve fedakâr rehberlerini imhâ, teşkilâtlarını mahvetmektir.

Tezahüratı ne kadar şedit ve cebrî olursa olsun, façizm, kapitalist iktisadiyatının inhitatının ifadesi ve burjuva devletinin inhilâlinin alâmetidir.

Façizmin istikbali ve muhtelif tezahüratı hakkında malûmat vermeyi diğer bir makâleye bırakarak şu satırlarla makâleme nihayet verecegim:

Tiyer ve Galife düşmanları Bismark'ın yardımile Paris Komünasını kana boğmakla onun tarihî vazifesini yapmaya mânî olamadığı gibi, inhilâl ve inhitat devresinde bulunan bir nizam-ı içtimainin müracaat edebileceği son tedbir olan façizmin, sopa ve hintyağı ile içtimaî meseleyi halledemiyeceği muhakkaktır.

Musolini; Galife tarafından açılan kanlı bir devreyi kapıyor... Bu esnada diğer bir devir daha açılmıştır: Muzaffer inkılâbın devresi.

Sadrettin Celâl"

Sadrettin Celâl'in bu yazısını ihtiva eden onsekizinci sayının kapağında ve çerçeve içinde, büyük puntolarla şu satırlar okunmaktadır:

"Memleketimizi sermayedarlarına bir yemlik yapmak ve halkımızı esir etmek maksadiyle öz topraklarımızı kanlı çizmeleriyle çiğneyerek yurdumuzu harabezâra çeviren emperyalist orduların zulûm ve tazyikinden

kurtararak bizi bu mutlu güne kavuşturan muzaffer asker kardeşlerimizi kuvvetle selâmlar ve kendilerine en derin minnet ve şükranlarımızı takdim ederiz."

Leman Hanım hakkında bibliyografik not

Leman Sadrettin'in *Aydınlık*'ta çıkan yazıları hakkında bibliyografik not.

Sadrettin Celâl'in eşi Leman Sadrettin *Aydınlık* Dergisi'nde 921'den 924'e kadar, aralıklarla çeşitli yazılar yayımlamıştır. Bunların önemli kısmı çevirmelerdi.

İlk çevirmesi *Avdet* başlığını taşıyordu. (sayı 2, 1 Ağustos 921) Bu yazıya şu not düşülmüştü: "Macar muharrirlerinden Andre Alâtsko'nun (*Harpte İnsan*) ismindeki eserinden (Madlen Marks) yoldaş tarafından Fransızca'ya nakledilen bu hikâye Leman Sadrettin Hanım tarafından tercüme edilmiştir." (s. 58-61)

Üçüncü sayıda *Avdet* hikâyesine devam ediliyor: *Avdet* mütercem hikâye, Andrea Alâtsko geçen sayıdan mâbât. Muharriri: Andrea Alâtsko; tercüme eden: Leman Sadrettin (s. 80-85)

Dördüncü sayıda Anatol Frans'tan bir çevirme:
Krenkebi. (1 Teşrinievvel 921) Yazan: Anatol Frans. Tercüme eden: Leman Sadrettin (s. 103-108). Sonu, gelecek nüshamızda.

Beşinci sayıda (1 Teşrinisâni 921) Anatol Frans'a devam ediliyor: *Krenkebi.* Yazan Anatol Frans. Tercüme eden Leman Sadrettin (s.138-142)

Altıncı sayıda (1 Kânunuevvel 921) Leman Sadrettin. *Öç*, yazan: Andrea Lâtesko. Tercüme eden: Leman Sadrettin (s. 164-169)

Yedinci sayıda (20 Temmuz 922, s. 195'de) Vilyam Moris'in resim ve hayatı hakkında bilgi. Bu yazının altında imza yoktur.
Aynı sayıda (s. 196) *Hiç Biryerin Hikâyeleri başlıyor.* İmza: Leman Sadrettin.

Dokuzuncu sayıda (20 Eylûl 1922) *Hiç Biryerin Hikâyeleri* devam

ediyor. (s.238-239)

Onuncu sayıda (1 Teşrinisâni 1922) *Hiç Biryerin Hikâyeleri*-mabât- (S. 256-258)

Onbirinci sayıda (10 Kanunuevvel 1922) *Hiç Biryerin Hikâyeleri* -mâbât- (s. 291-293)

Onikinci sayıda (6 Kânunusani 1923) *Hiç Biryerin Hikâyeleri* (Tercüme). Yazan: Vilyam Moris. Tercüme eden: Leman Sadrettin (s. 312-314). Bitmedi.

Onbeşinci sayıda (Mayıs 1339-1923) *Kadının Hakkı* başlıklı yazı yer alıyor. (s. 394-395)

Onaltıncı sayıda (Haziran 1923) *Roza Lüksenburg* başlıklı yazı ve Roza'nın resmi. (S. 422-424)

Sayı onıdokuzda (Teşrinisâni 1339-1923) *Lenin* (s. 504-507)

Aynı sayıda Lenin'in eşi Krupskaya'nın resmi verilmişti; ve *İnkılâp Kadınları* başlıklı yazısı sunuluyordu. (s. 507-508).

Leman Sadrettin'in Dergi'de çıkan son yazısı 27'nci sayıdadır. (Teşrinisâni 340-924) *Anatol Frans* başlığını taşıyor.

Leman Sadrettin'in Aydınlık'*taki Yazısı*

Leman Sadrettin'in yazıları hakkında bir fikir edinebilmek için *Kadın'ın Hakkı* başlıklı yazısını aktaralım:[11]

"Birçok asırlardan beri kadın, hakkı tanınmayan bir esir hayatı geçirmiştir. Tâa en eski devirlerdenberi kadınları, kendi zevklerinin şahsiyetsiz ve mûtî (itaatlı) bir âleti olarak kullanan erkekler ve kendi eserleri olan cemiyet onları bütün bu esaret hayatına boyun eğerek tahammül edebilmeleri için, bütün ilmî ve içtimahi ceryanlardan uzakta bulundurmuşlar, onların bütün haklarını inkâr etmişler, tam mânâsiyle dün (aşağı) bir vaziyetle; silâhsız, mukavemetsiz bir halde bırakmışlardır. Fakat bu zulüm gören ve ezilen kadınları, ikiye ayırmak lâzımdır. Birinci kısım aristokrat ve burjuva sınıflarına mensup olan zengin

11 Sayı 15, sahife 394-395 (Mayıs 1339-1323)

kadınlarıdır ki, onlar esasen erkeklerin bu zulüm ve tahakkümünden az çok kurtulmak çarelerini bulmuşlardır; maruz kaldıkları bu tarzı hayattan memnundurlar ve şikâyet etmezler...

Onlar zengindirler, hayatın bütün yükünü omuzlarında taşımaya ihtiyaçları olmadığı gibi az çok malûmat sahibi de olmuşlardır. Zevk, para, elmas her şey onlarındır. Elmaslarının şâşâası birçok parasız hatta ekmeksiz kızların gözlerini kamaştırır, verdikleri ziyafetlerin artıkları birçok açları doyurmaya kâfi gelirken, basık tavanlı karanlık odalarda, birçok çıplak çocuklu kadınlar ve kızlar, bir lokma ekmeği büyük bir nimet sayarlar. Bu kibar! hanımlar moda salonlarında etek dolusu para dökerlerken zavallı, fakir kadınlar, entarilerini yamıyacak bir parça bez bulamazlar. Bunlardan birçokları ıstırap ve azap ile dolu bir hayatın serkiyle bir lokma ekmek parası mukabilinde veya gözlerinin önünde parlıyan incilerin, elmasların, bütün zengin kadınlara mahsus süslerin cazibesine kapılarak gençliklerini, aşklarını, vücutlarını satarlar. Muhtaç oldukları geçim parasını veya gıpta ettikleri süsleri kendilerine veren haram yiyici züppelerin baştan çıkardıkları bu bedbaht kadınlar artık bu pek yüksek ve nâmuskâr! burjuva kadınların iğrendikleri birer mahlûk hâline girerler.

O yüksek kadınlar ki hiçbir şeye ihtiyaçları olmadıkları halde sırf zevk ve eğlenceleri için pek şayan-ı nefret gördükleri bu şeyleri gizli bir suretle yapmaktan çekinmezler. Hakikatte asıl şayan-ı nefret mahluklar kendileridir, ve namuslu cemiyetlerden kovulmaya lâyıktırlar.

O sefiheler ki, refah ve saadet hayat, para, zevk ve eğlence kendileri için olduğu halde, en mukaddes şeylerini -bir lokma ekmek kazanmak için değil, para, mücevher, otomobil mukabilinde- feda etmekte şeytanî bir sevk duyarlar.

Fakat sizler ey bu müderres cemiyetin kurbanları olan zavallı kızlar, kadınlar! Kim bilir kalpleriniz bu hayattan ne kadar müştekidir (şikâyetçi); kim bilir ruhunuzda aile, çocuk saadeti için ne derin bir aşk gizlidir! Bu derece elîm bir ıstırap ve âzâp hayatına lâyık olmak için ne günah işlediniz! Fakat asıl günah bizlerindir. Bütün bu lersleri haksızlıkları gören ve anlayan fakat gene insanlık vazifesini yapmayan münevver kadınlığındır. Dünyanın birçok yerlerinde yüksek ruhlu kadınlar ve kızlar, ezilen, ölen ve ıstırap çeken hemşerilerinin hürriyet

ve saadetleri için hayatlarını feda ederek çalıştılar ve çalışıyorlar... Fakat Türkiye'nin bu Luizmişel'leri Roza Lüksenburg'ları Klara Zetkin'leri, Kolontay'ları nerede?...

Biz münevver Türk kadınlarının bu lâkaytliği ve âtâleti (tembelliği) insaniyetin hiçbir zaman affedemeyeceği hatalardandır... Artık anlamalıyız ki bizim dünkü, bu günkü, her zamanki vazifemiz; kadınlığın ve bilhassa çalışan ve ıstırap çeken kadınlığın haklarını tanıtmak için anlaşmak, teşkilâtlanmak, birleşmek... ve mücadele etmek... ve dünyanın her köşesinde bu uğurda çalışan hemşerilerimizle tesis-i münasebet eylemek (ilişki kurmak)... ancak o zamandır ki insanî vazifemizi yapmış ve günahlarımızdan kurtulmuş oluruz. Bize hakiki saadeti, insanî hayatı vadeden sosyalizmin teessüs etmesi, mahrumiyet ve ıstırap sıtmaları içinde kıvranan zavallı hemşerilerimizin, hürriyet ve saadeti kavuşması, gözyaşlarının dinmesi, nasır bağlamış ellerin rahat etmesi ve yalnız hakikî bir aşk ile ailelerin kurulması için bu mukaddes mücadeleye gireceğiz; insaniyetin ve hakikî aşkın zaferi için yorulmadan, korkmadan ve her türlü mahrumiyetlere ve fedâkarlıklara katlanarak diğer memleketteki hemşehrilerimiz gibi çalışacağız. Yakın bir istikbalde sosyalizm'in kızıl nurlu ışıkları altında yeni ve mesut cemiyet teessüs ettiği zaman bütün meşakkatlerimizin, ıstıraplarımızın mükâfatlarını alacağız... 1 Mayıs... Gönül istiyor ki bütün kâinat taze hayat bulurken, çiçekler açılır, tabiat gülümserken, bizim de fikirlerimiz ve kalplerimiz hayata, hakikate insaniyete açılsın; bizim de damarlarımızdaki kan coşkun bir nehir gibi cevelân etsin... ve bu kuvvet ve ulvî heyecanla hak ve hürriyet ve kurtuluş mücadelesine atılalım..."

Leman Sadrettin

Aydınlık'ın *15. sayısındaki Saadet imzalı yazı*

Aynı sayıda -Kadınlık İçin- başlıklı ve Saadet imzalı[12] bir yazı daha var ki, kadın haklarını savunması bakımından ilginç buluyoruz:

"Bugünkü toplumda kadın, bir kurbandan başka bir şey değildir. Evvelâ tabiatın kurbanı, sonra toplumun ve erkeğin kurbanı olmuştur.

12 **Aydınlık**, sayı 15, sahife 396-398 (Mayıs 1339-1923)

Devrimizde özellikle çalışan halk yığınları arasında, kadının Allah tarafından, beden ve fikir itibarile daha zayıf, erkeklerin daha kabiliyetsiz daha aşağı olarak yaratılmış olduğuna inanmıyanlar pek azdır. 'Eğer hayatta kadınlara karşı birtakım haksızlıklar yapılır ise, bunun sebebini tabiatta aramalıdır.' İşte kadın meselesini başka bir şekilde bahis konusu etmeyen insanların cevabı... Şimdi kadının erkekten aşağı bir yerde kalmasının biricik sebebi tabiat mıdır? Bunu inceliyelim.

Kadın, kadın sıfatıyla, çocuğunu vücudunda taşımak, dünyaya getirmek, beslemek ve emzirmek için teşekkül etmiştir. Bütün hâmilelik aylarında ve taa... çocuğa sütü yaramaz bir hale gelinceye kadar çalışmak bakımından ve maddî yönden, erkeklerden aşağı bir mevkidedir.

Bugünkü toplumda, iş bir meta gibi para karşılığında satıldığı ve para bugünkü toplumumuzda refah ve mutluluk olduğu için, kadın mutluluğunun bir kısmından mahrum kalıyor. Bu mahrumiyet muhtelif sosyal sınıflarda muhtelif surette açığa çıkar. Kadınlar, vücut itibarile, ince narindirler. Erkekler kadar esnek ve dayanıklı değildirler. İşte yalnız bu cihetten tabiat bir dereceye kadar haklı tutulabilir. Fakat bu meseleye ait diğer bir soru karşımıza çıkar: Acaba bu tabiî haksızlık ortadan kaldırılamaz mı? Evet, demekte aslâ tereddüt etmem. Toplum ve erkek, tabiatın kadınlara karşı olan bu haksızlığını onarmak, düzeltmek için ne yapmışlardır? Onlar, bu hususta hiçbir şey yapmamakla kalmadılar. Fakat kadınların beden ve fikir bakımından zayıf durumlarını ziyadeleştirecek diğer sebepler icad ettiler. Gerçekten taa en eski devirlerden beri kadın, efendisi olan erkeğin hizmetkârı olmuştu. Mutlak amir olan bu efendi, onu kendisine tâbi kılmıştı. Kadın iki katlı iş görmeğe mecbur kalıyordu. Çocuk ve ev işleri ile aynı zamanda evin dışında hayatını kazanmak için maddeten çalışmaya mecbur idi.

Bu esir hayatı, kadının ruhu ve bünyesi üzerinde gittikçe sürekli ve artıcı bir etki yaptı. Ve erkek, tabiatın kadına vermiş olduğu ağır yükü azaltmaya çalışmadı. Bunun aksine, kendi çıkarına ve hesabına olarak bu yükleri ziyadeleştirdi. Erkekler, kendi aralarındaki ve aynı zamanda kadınla erkek arasındaki ilişkileri belirleyen ve sınırlandıran birçok kanunlar yapmışlardır.

Bütün bu resmî veya -kamuoyu denilen- gayrî resmî yasalar daima erkeklerin çıkarına ve kadınların aleyhinedir. Bu yasaları yalnız erkekler

vücuda getirdikleri için böyle olması gayet mantıklıdır. Misâl olarak, ailesi zengin bir kızı alalım. Onun daimî gayesi iyi bir "izdivaç" yapmaktır. Bu hayalinin gerçek olması için, güzel olması, geçmişinin lekesiz ve temiz olması şarttır. Sözünü ettiğimiz genç kızın bütün bunlara mâlik olduğunu farzedelim. Acaba evlenmede bu kadar güzel, tüy saçan füsûnkâr hülyalarının gerçek olduğunu görecek midir?

Kocasından, onsekiz yaşın hülyalarında tasavvur ettiği aşkı, mutluluğu bulabilecek midir? Hayır, kat'iyyen... Mübalağasız bu hükmü vermekte tereddüt etmeyiz. Bir defa evlenince, zengin genç kız, yalnız kendi emirlerine âmâde bulunmasını isteyen, bencil bir erkekle bağlanmış bulunacaktır. Bu adam, karısının ilim ve fenne çalışarak zekâsını geliştirmesine engel olacaktır. Çünkü, böylece gelişmiş bir kadın hiçbir vakit esaret hayatına dayanamaz. Fakat kendisi, menettiği bütün bu şeyleri yapacaktır. Kadın, boşanma ve rezalet vukuu tehlikesinden çekinerek, kocasına kemal-i sadakatla itaat etmek zorunda kalacaktır. Çünkü kanun kadına vermediği hakları erkeğe vermiştir. Karısında olmayan bütün bu hakları kocası serbestlikle kullanır. Ne için? Çünkü, kamuoyu ve kanun kendi tarafındadır. Çünkü hâkim kendisidir. Ve kadın kendisinin kölesidir.

Kadını şu feci durumdan kurtaracak bir çare yok mudur? Bedbaht zevce, hiç arzu etmediği bu boyunduruktan asla kurtulamıyacak mıdır? Bir mutlak âmirden ayrılarak serbest yaşayamıyacak mıdır? Evet! Fakat, bu fikir kadını dehşete düşürecektir. Çünkü, o müstakil yaşamaya alışmamıştır. Ve eğer çocukları da varsa onlardan ayrılabilecek midir? Sonra, aynı surette tekrarlanacak bir şeye yeniden başlamanın ne faydası vardır, değil mi? Hem bir daha onsekiz yaşını bulabilecek misin? Zavallı genç kız bütün kızlık hülyaların hakikatten ne kadar uzak!... Ne acı bir hayal kırıklığına uğradın... Bu yalancılık, menfaat ve fesat aleminde masumiyet ve saadetten ibaret olan hülyalarının çiçeği yetişemez!...

Şimdi düşünelim, örnek olarak aldığımız, zengin burjuva kızı zaruri bir surette toplumun ve erkeğin kurbanı olursa, kadınların büyük çoğunluğunu teşkil eden diğer kısmının, fakir kızların ve kadınların durumları ve halleri nasıldır? Hangi insanî ve tabiî yasa bu zavallıları savunacak? Onlar ki babalarının dayağı altından, kocalarının dayağı ve tekmeleri altına geçerler. Onlar ki ne paraları ne de malumatları

vardır. Gerçek aşkı mutluluğu temenni bile edemezler. Çünkü onlar güzelliklerine ve aşklarına rağmen hiçbir erkeğin kendilerini istemiyeceğini pek âlâ bilirler. Çünkü paraları yoktur. Güzellik, malûmat, koca, mutluluk, her şeyin para olduğunu bilirler. Madem ki bunlar kendisinde yoktur. Artık bütün bu şeyleri ümit ve temenni edemez. Öyleyse ona ne kalıyor? Eğer evlenebilmek saadetine! mazhar olursa bu bahtsızlıktan daha büyük bir bahtsızlığa atlamış olacaktır. Ve fazla çalışmaktan, içkiden, cehaletten, hayvanlaşmış, kabalaşmış bir adama bağlanacaktır. Ve bir bahtsızın, bir sarhoşun bütün hiddeti ve fena muameleleri altında ezilecektir. Evde rakı kokuları duyulacak, dayak başlayacak, ekmek bulunmayacaktır. Çocuklar birbirini izleyecek, sefalet ve ıstırap artacak ve hastalık gelmekte gecikmeyecektir. Ne elemli bir âzâp! Zavallı kadın yalnız ev işleriyle uğraşmayacaktır, çünkü bugünkü işçi kadın, üstelik bir de ya fabrikada ya sınaathanelerde veya zengin evlerinde çalışmaya, hizmetçilik etmeye mecburdur. İşte evlenmeyi başarmış bir fakir kızı. Fakat bu evlenmek mutluğuna da kavuşamayanlar ne olacak? Bu üç şeyden biri değil mi? Ya bir kız olarak babalarının evlerinde kalacaklar; bu da ancak iki şartla kabil olacaktır:

Evvelâ namusluca yaşayabilecek parası olmak ve hayatın bütün cazibelerine karşı kayıtsız yaşayabilmek. Böyle hareket pek nadirdir. Ve yahut kollarıyla çalışarak büyük cesaretle hayat için çalışmaya başlamak. Bu ise daha nadirdir. Bundan sonra bir üçüncü şık daha kalıyor ki, ona en geniş en vâsî ölçüde tesadüf ediyoruz: Bugünkü adaletsizliğin, kadınlığa karşı sosyal ve insanî haksızlığın büyük bir timsali olan fuhuş... Sefaletin ve cehaletin etkisiyle mâlik olduğu en kıymetli şeylerini herkese satmaya, okşayışlarını para karşılığında vermek zorunda kalan fakir kızlarıdır. Zavallı mahlûklar! Toplumların dışına atılmışlardır. Kamuoyu onlardan nefret eder, insanlar bu zavallıları tahkirleri altında ezerler. Ve bütün bunlar, kanuna uygun bir surette cereyan ediyor.

Zengin veya fakir bütün kızlar ve kadınlar!...

Siz, erkeklerin ve toplumun gayr-i müdrik kurbanlarısınız. Siz, erkeğin yalanlarına, bencilliklerine, çıkarlarına kurban oluyorsunuz. Sizden zorla alınan haklarınızı istemek için birleşmeye ve mücadeleye

başlayınız. Ve yalancılığa karşı gerçeğin, köleliğe karşı özgürlüğün, kine karşı aşkın, karanlığa karşı aydınlığın, ölüme karşı hayatın zaferi için çalışanların arasına karışınız. Birleşiniz; çünkü kadın bir metâ gibi, alınıp satılan bir mal gibi kalamaz. O, erkeğin çok değerli bir arkadaşı olmalı. Ve onunla elele vererek bütün beşeriyetin, insaniyetin saadeti için çalışmalıdır."

Nizamettin Âli'nin Aydınlık*'taki yazılarından iki örnek*

Nizamettin Âli'nin "Haydelberg Darülfünunu'ndan Felsefe ve İktisat Doktoru ve Berlin Fen Mekteb-i Âli'sinden mezun Ali Nizâmî" imzasıyla yazdığı birinci yazısı *Türkiye'de Felsefenin Sefaleti* başlığını taşımaktadır.

Aydınlık mecmuasının ilk sayısında yer alan bu yazıyı biraz sadeleştirerek sunuyoruz:

"Türk ruhu, içine hapsolduğu dar zindandan bir türlü kurtulamıyor. Zaman ve mesafe kaydı bizdeki kadar hiçbir millette yerleşmemiş ve bizden başka hiçbir yerde o kadar uzun ve yıkıcı bir etki göstermemiştir. Bunun içindir ki, o şâhin yüksekliklerinden yeni doğan fecirleri seyreden tabiat üstü ruhlardan Türklere tesadüf edilemiyor. Yeni dünyanın ufkunda, emsalsiz bir çoşkunlukla beliren yeni renklerin yansımaları yüksek dağların tepelerini aydınlatmak üzeredir. Hani, bizde o gözler ki, biraz yukarılara bakabilmek gücünü göstersin de, o ufukları değilse, hiç olmazsa onların tepelerindeki altın yansımalarını görebilsin. Biz daha ne kadar bekleyeceğiz, daha ne kadar o büyük mesihlerin ateş civarlarında ısınmak için sabırsızlanacağız!

Acayip şeydir, nasıl talihdir bu? *Minerva*, akıl kuşlarını hemen her memlekete gönderiyor da bizim gözlerimiz uzakların mor karartılığı içinde kaybolmuş, hâlâ o heybetli kanatların geniş uçuşunu istikbal ümidiyle bitâp! Halbuki büyük insanlara susamış, büyük insanlara Türkler kadar muhtaç bir Millet daha var mıdır, bilmiyorum.

İşte yüzyıl oluyor ki, beyinlerimizin içini kara kahrı altında ezen o tarif edilemez şeyi bir sarsıntıda silkip defetmek istemiştik. O zaman bu zamandır, hâlâ ruh özgürlüğümüze bir tapınak kuramadık. Yoksa

bu memlekette özgür ruh doğmamak için ezelden beri yemin mi var?

Ne felsefe, ne de sanatta henüz evrensel bir varlık gösterdiğimizden kızarıyoruz. Örneğin şu geçen yüzyılı baştan başa geçerek zenginlikle zenginleten büyük filozof ve büyük sanatçılar arasında, orjinal bir Türk filozofu veya müstesna bir Türk sanatçısını aramak isteyen gözler utançlıkla yerlere iniyor. Halbuki o küçük dediğimiz komşu memleketlerde bile cihânı ilgilendirebilecek felsefe başları veya sanatkâr ruhları mevcut. Özellikle böyle filozofların varlığına inanmıyan varsa büyük felsefe tarihlerine bakabilirler. Bu eserlerde mesela Sırplara varıncaya kadar filozoflar için özel bölüm ayrıldığı halde, Türklere dair bir kelimeye tesadüf edilmediğini görenler ne yeis içine düşerler; bizdeki bu felsefe yoksulluğunun, bu filozof kıtlığının sebebi nedir; en kestirme cevabı şudur ki bizde sınırsız bir düşünce özgürlüğü olmadığından korkunç bir felsefe sefaleti vardır.

Eğer ruhlarımız, şu fikir, bu kitap veya bu ismin körükörüne kölesi olmakta devam ederse, bu sefalete bir son verilemiyecektir. Halbuki başka memleketlerde düşünme özgürlüğü ilân edileli ne kadar çok oluyor, bizler, daha hâlâ ruhun özgürlüğü nedir anlıyamıyoruz, aldığımız skolastik terbiyenin etkisi altında düşünme özgürlüğü nedir tadamıyoruz, ruhi varlığımızı esaretten zincirden kurtaramıyoruz. Böyle bir terbiye metoduya nasıl kurtarabiliriz. Zira skolastik terbiye demek, geçmişten gelen bilgiler ve duygular manzumelerini öylece geleceğe aktarmak demektir; skolâstik terbiye demek bu aktarma esnasında öğretim ve eğitim rolünü yapanların tamamiyle gayri şahsi kalmaları, aktardıklarına ne bir şeye zam ne de ondan bir şey eksiltmeğe cesaret etmeleri demektir. Böyle bir terbiyeden yeni hiçbir şey meydana çıkamaz, çünkü tenkid denilen şeyden eser yoktur; mevcut olduğu gibi kabul edilmeli ve bununla yetinilmelidir. Bu terbiyeyi görenler mutlak bir fikrin, bir kitabın veya bir ismin peşinde esir kalırlar ve kendilerinden yeni bir şey kuramazlar.

Bir tartışma esnasında bu felsefe kölelerini görmek pek ibret vericidir. Ağızlarından hep isim, kitap ve sahifeden başka bir şey çıkmaz. Onlar, isimle, kitapla, sahifeyle saldırırlar ve kendileri de gene öyle savunmada bulunurlar.

İşte biz Türkler, bu terbiyeden kurtulamadığımızdandır ki, ilimle uğraşan aydınlarımız daima bir kimseye esirdirler. Kimi ve neyi tanıyorlarsa ona taparlar, geri kalanı yan çizerler ve mevcut değil nazarıyla bakarlar.

Halbuki hakiki filozof esaret nedir bilmiyendir. Gerçek filozof, kendiliğinden şimdiye kadar hiç tanınmamış yepyeni bir kâinesi telâkki tarzı ortaya koyanlar veyahut taa Talez'den beri insanlık tarihini aydınlatan büyük filozofların bütün telakki tarzlarını, bütün anlayış biçimlerini ciddi bir suretle kavrayıp onlardan birine katılandır. Bizde orjinal yani nev'i şahsına münhasır filozof çıkmıyor, bâri bu ikinci sınıf filozoflardan yâni bütün felsefe yönlerini arayıp onlardan birine özgür ruh ile katılanlardan olsun çıkmalıdır. Bize göre böyle bir devir gelecektir, hatta bunu orijinal Türk Filozofları devri izleyecektir. Fakat her şeyden önce, terbiye sistemimize, eğer bizde bir sistemden söz etmek caizse, daha fazla özgürlüğe doğru bir biçim vermek gerekiyor.

Eğer eğitimde görmek istediğimiz devrim yapılırsa işte o zaman şu aşağıdaki felsefî tekamül devirleri halkasını tamamlamış olacağız:

1-) Felsefeye karşı derin bir ilgisizlik devri geçirdik.

2-) Onu eklektik yani şundan bundan toplama bir devir izledi.

3-) Şimdi bir filozofa köle gibi gönül bağlamak ve ötekilerini yan çizmek devri içindeyiz.

4-) Bundan sonra gelecek olan bütün felsefe yönlerini araştırarak özgür ruh ile birine katılmak devri olacak.

Nihayet: bunu da orijinal Türk filozofları devri izleyecek.

Ruh köleliği devrimiz henüz kapanmamıştır. Bir zamanlar yani Namık Kemal yaşarken filozof sanarak Jan Jak Russo'ya gönül bağlamıştık, sonraları Servet-i Fünun Devri Ten'i aramızda meşhur etti. Daha sonra bir Spenser'dir gidiyordu. Şimdi Alfred Fuye, Dürkaym ve nihayet Bergson'a tapınma devri çattı. Bununla beraber biz gene memnunuz ki bundan önce birtakım filozof taslaklarına veya yarım filozoflara yürekten bağlanıldığı halde son tekamül bizi nihayet gerçek bir sistem sahibi olabilmek istidadını gösteren filozofa ulaştırmıştır. Görülüyor ki filozof kimdir? sorusuna vaktiyle kimse cevap veremezken bugün

hiç olmazsa bu anlaşılmıştır: Felsefî tekamülümüzün devrine giremiyecek miyiz? Emin olalım ki o zaman köleliğe ebediyen veda etmiş ve ideal, gerçek özgürlüğe doğru dev adımımızı atmış olacağız. Ve işte o zaman bugünkü acaiplikten, bugünkü tereddüt ve gayri tabiilikten kurtulabileceğiz. Çünkü tabii ve gerçek olan ideal özgürlüktür; halbuki ideal ruhla barışmaz olan, gayri tabii olan köleliktir.

Şurada iki misal zikrederek, içinde bocaladığımız felsefî köleliğin bâriz bir sonucunu göstermek isterim: Türk Darülfünunu'nu temsil eden *Dergâh* mecmuasının dördüncü nüshasında Müderris İsmail Hakkı imzalı bir musahabe yayımlandı. Burada, hayatımızın mantıklılığını bozup ona geçmişten veya dışardan şekiller katılması aleyhinde ve Bergson'dan ilham almış bazı faydalı mütalaalar yürütülüyor. 'Usul ve âdetler - deniyor ki- kendi kendilerine billurlaşırlar. Hayat eriyip donan bir sıvı gibi anlaşılmalıdır. Ve ne geçmişten fosilleşmiş adetler çıkarmaya, ne de dıştan yabancı adetler getirmeye hâcet yoktur.'

Fakat hayatın ve tarihin bu surette anlaşılması yeni bir şey değildir ki. Bu anlayışı öğrenmek için hiç de Bergson'a kadar beklemeye lüzum yoktu. Onsekizinci yüzyılın büyük felsefe akımları, Tabiata Dönüş düsturları ve özellikle Eta natürel ve Eta pozitif mücadeleleri hep bu mesel etrafında döndü ve nihayet Hegel üzerinden geçerek Marx'ta kesin ve mauyyen bir biçim aldı. O biçime göre vaktiyle Fransa ihtilalcilerinin iddia ettikleri gibi, içinde bulunduğumuz Eta pozitif'in üstünde daima bir Eta natürel varlığını, böyle bir yabancı şeyin uçuşunu ve akışını vehmetmek kadar safsatalı bir şey yoktur.

Ve olan, cereyan eden gerçektir, yoksa olan, cereyan eden gerçeğin gayri olup onun üstünde daima bir olması lâzım gelen korkunç bir bakışla aşağıya bakar gibi bir iddia Safistaî bir hükümdür. İşte geçen yüzyılın ulaştığı en büyük gerçeklerden biri olan tarihin telâkki tarzı, Hegel'in Felsefe Tarihi'nden ilham alan Marx'ın ölümsüz bir başarısıdır; lâyemut bir muvaffakiyetidir.

Avrupa'dan veya geçmişimizden şunu da alalım, bunu mu alalım diye yukarıda sözünü ettiğim yazarın dediği gibi, sırf düşünmek ile, sırf kuru akıl ve mantıkla veya aritmetik ve geometri ile birtakım kararlar almak ve topluma zorlayarak kabul ettirmeğe çalışmak kadar ilmî olmayan bir vâhive yoktur. Onsekizinci yüzyıl bir tabiî ve riyazi bilgiler

yüzyılı olduğu için ruhda ölçü ve biçimi ile açıklanmıştı. Ve tarihin izah tarzı da böyle bir yanlış vadiye dökülmüştü. Fakat o yüzyılın sonunda ve geçen yüzyılın başında gelen bildiğimiz büyük filozoflar ile ve en sonunda *Marx'ın bu dahiyane müdahalesiyle bu savsata ortadan kalktı*. Ve olan ile olması lâzım gelen düalitesi yarım yüzyılı geçen bir zamandan beri kesin bir hükme çekilmiş oldu. Bundan ötürü, bunu bu günün gerçeği sanmak pek gecikmek olduğu gibi *bu meseleyi en sümüllu ve sistemli bir halde meydana koyan Marx'ın bu hususdaki görüş tarzına yan çizmek de olamaz*.

İkinci misâlimi de gene aynı dergiden alacağım. *Dergâh*'ın üçüncü nüshasında Muallim Şekip Bey'in 'gerçek özgürlük-hakikî hürriyet' unvanlı mâkâlesinde gene aynı filozoftan, aynı Bergson'dan ilham alan ruh'un maddileştirilmesi aleyhinde birçok doğru incelemeler var. Fakat bu incelemeler pek gecikmiş, adeta lüzumsuz incelemelerdendir. Esasen Bergson'ın ruh'un maddileştirilmesi aleyhine uzun uzun araştırmalarda bulunmasına hiçbir anlam veremediğimiz için Şekip Bey'in de onun eserine uymasını lüzumsuz görürüz. Zirâ hakkelinsaf düşünelim: Ruh'un mahiyetini anlamak, onu hariçten maddice tetkik ile kabil olmadığını ve ruhun gene kendi özel yaşayış ve değeri içinde incelemek geretiğini ilk ortaya süren Bergson değil, Layikçıklı Vund'dur. Vund bu meseleye çoktan çözüm yolu bulmuş ve onun görüş tarzı o vakitten beri artık harcıâlem olmuştur. Eğer Bergson bunu anlamakta gecikmişse ve güya hâlâ Herbart devrinde imişiz veyahut önümüzde asosiyasyon psikolojik diye adlandırılan bir okulun temsilcilerinden başka kimse yokmuş gibi yaparak çalakalem atmışsa edebilir. Fakat bizim için bilinecek bir şey vardır ki o da ruhun şey'î olmayan mahiyetini durmadan tekrar eden Vund, onun daimî akışını, şuur muhtevasının edebî yenilenişini uzun uzadıya psikolojik eserlerinde anlatmış olması ve Bergson'dan pek çok şey tesbit etmiş bulunmasıdır. Hatta Vund ruhun sübüstans mahiyetini bile red ile yerine kendinin aktüalite nazariyesini koy. Vund'a göre, ruha ait bir enerjinin muhafazası prensibi yoktur, fakat ruh'un kendi tekevvünü içinde büyümesi vardır. Ve dikkat edilirse görülür Bergson'un mahut yaratıcı tekâmül nazariyesi, ki zaten Şeling'te de tesadüf edilir, kendisinin koyduğu gayelerin başkalaşmaları ve yenileşmeleri nazariyesiyle pek güzel nazarı dikkate alınmıştır.

İşte görülüyor ki felsefenini tekamülünü baştan aşağıya dikkatle izlemediğimizden ve felsefenin muhtelif meselelerinden nelere *acquis* yani tayin ve tesbit edilerek ekser filozoflar tarafından kabul edilmiş nazarıyla bakılabilir, ve neler henüz meşkûk bir hâldedir, bu noktaları lâyıkıyla ayırdedemediğimizden bugün her nedense kendisine can havliyle sarıldığımız bir filozofun pek gecikmiş olarak tekrar ettiği şeyleri yeni veya orjinal gibi telakki ediyoruz ve derhal harz-ı can edip neşir ve tamime koyuluyoruz.

Bergson henüz daha tamamlanmış bir (sistem) değildir. Fakat biz gene Bergson'la adamakıllı uğraşılmasının aleyhinde değiliz. Zirâ Dergâh'ta yayımlanan bir yazımızda da arzettiğimiz gibi, Türkler'in gerçek felsefe ile uğraşmalarını en ateşli bir ihtiyaç olarak tanıyoruz. Burada yalnız ve yalnız dokunmak istediğimiz nokta memleketimizdeki felsefe hayatının pek özgür ruhla üflenmediğidir.

Lâzımdır ki artık içinde bulunduğumuz esaret devrini kapayalım. Lâzımdır ki artık başlangıçta dediğimiz o şahin yüksekliklerinin insanı itminân ile saran özgür çevrelerinde dolaşalım.

Hele Darülfünun'da ve o çevrede özgürlük ve tekeffürün bütün şâşâasıyle saltanat sürmesi icap eder. O, heryerde takyit edilebilir, hatta Parlamentoda bile. Çünkü Parlamento bir vasıtadır, bir teknik müessesedir. Lâkin, memleketin her şeyi yaratan yüreği ve her şeyi yaratan beyni olan Darülfünun'da yâni üniversitede hiçbir zaman gelecek kuşak üzerinde zoraki ameliyatlar tecviz edilemez; orası tesir ve teessürlerden daima münezzek kalmalıdır. Türk Darülfünunundaki aklî cereyanların umumî tandansı ne Bergsonizm olabilir ne de başka izm. Orasını sadece mevcut felsefi mesleklerin bir ortaya konuş yeri, onların sırf taraf tutmaktan arınmış bir tartışma yeri olabilir. Orada bir felsefeyi öğretme ve yayma hakkı ancak ve ancak bir orijinal Türk filozofu çıkarsa o zaman ona bahşedilebilir. O zamana kadar, orada yalnız özgür bir kuşak yetiştirilmesi esas gaye tutmalıdır. Zirâ aksi takdirde pek vahim sonuçlar çıkabilir. Pekâlâ malumdur ki Darülfünunlarda, mevcudiyetleriyle pek derin etkiler yapan orjinal filozoflar bulundukları devrin memleket felsefesini teşkil ediyorlar. Ve sonra memleketin sosyal yaşayışına, hayatı ve telâkki tarzına yani, hayatı anlayış biçimine ve buna binaen ekonomik ve dış siyasetine dolayısıyla, hükmediyorlar. Bunun son za-

manlarda pek bariz örneklerini zirkedebiliriz. Ve meselâ İngiltere'de faaliyetçi yani endüvüdüalist filozoflardan Hops ve Yum önceki yüzyılın İngiliz sosyal ve özellikle ekonomik ve buna binaen politik hayatını tamamiyle tayin ettikleri gibi; geçen yüzyılın İngiliz hayatına ve siyasî hayatına da kamilen, faideci filozoflardan Bentem, Cems Hil, Tomas Kerlayl ve özellikle Con Stuvart Mil, istikamet ve muhteva vermişlerdir.

Almanya'da Hegel uzun müddet memleketin apaçıktan resmî Devlet filozofu olmuş, Alman hayat ve siyaseti son zamana kadar onun tesirinden azade kalamamıştır. Diğer taraftan mistik-romantik karakterlere pek uygun ve itmiğnan verici olan Bergsonizm de Fransa'da resmî bir mahiyet kazanıyor. Amerika'da Viyem Cems ve Devi Amerika sosyal hayatının düzenleyicisidirler.

Şu halde bize de, daha sosyal hayatımıza bir yön verebilecek ve ruhumuza beklediğimiz gelişme kabiliyeti üfleyecek bir orjinal Türk filozofu yokken, indî bir kaygu ile dışarıdan felsefe sistemleri ithal etmek pek cüretli hareket değil midir?

Emin olmalıyız ki bu yapmacık hareketler ruhlarımızda sıcak bir mihrak bulmayacaklardır ve Türklerin o kadar muhtaç oldukları ruh yangınını tutuşturamıyacaktır. Bu gün Türkler geniş, ucu bucağı yok bir Nil arıyorlar, onları çorak çöllere sevketmek doğru olamaz.

Ruhlar vardır ki bir kör kandil gibi görmeye razı değillerdir, bir güneş gibi batmak isterler. Eğer o büyük ruhları Türkler de de görmek istiyorsanız etrafına sardığınız zincirleri kırınız." (s. 15-19)

Aydınlık mecmuasının ikinci sayısında, Nizamettin Âli'nin, "Haydelberg Darülfünunu'ndan Felsefe ve İktisat Doktoru ve Berlin Mühendis Mekteb-i Âlisi'nden mezun Ali Nizami" imzasıyla yayımladığı yazının başlığı şudur: "Felsefe-i tarih nokta-i nazarından tekamül-ü içtimai nazariyatına tenkidî bir bakış". Yazıyı dilini biraz sadeleştirerek aktaralım:

"Felsefî incelemeler merakının memleketimizde gitgide daha geniş çevreleri kazandığını en büyük meserretle gören dergimiz, bu yeni ve mutlu akıma daha kuvvetle yardım umuduyla, felsefenin bugünkü yanan meselelerinden bazılarının incelenmesine ayrıca sahifeler ayırıyor.

Toplum tarihimizin özel dokusundan ötürü bizi son zamanlara kadar yalnız etik meseleler ilgilendirmişti. Çok yazıktır ki, gerek tabiat bilgilerinin Galile'den beri attığı dev adımları sayesinde harikûlâde bir gelişmeye kavuşan tabiat felsefesi'ne ve gerek onaltı ve onyedinci yüzyılların tanınmış büyük İngiliz Filozofları tarafından yalnız dokunmak suretiyle incelenerek, nihayet Kant'la kesin bir biçimde billûrlaşabilen bilmek yani konesans[13] felsefesine ve sonra psikoloji, mantık, estetik disiplinlerine karşı son zamanlara kadar umumî ve karanlık bir kayıtsızlık hissediyorduk.

Yalnız Servet-i Fünun devrinde estetik tartışmaları revaçta idi. Ancak bu tartışmalar, köklerini felsefeden alan derin ve şûmullü görüş tarzlarının karşılıklı tenkidî tartışmaları olmaktan ziyade, minel gareyip Türkiye'de ün alan Ten gibi bazı pek açık üsluplu yazarların eserleri etrafından dönen acayip müşatemelerden ibaret kaldı. Başında kavak yeli dolaşan bazı gençlerin yönelttikleri gibi bu akımların merkez noktasını (senden iyi ben anladım) iddiası teşkil eder. Fakat bilmeliyiz ki Ten'i anlayabilmek için mutlak başta kavak yeli estirmeye lüzum var mıdır; yahut daha kestirme söyleyelim Ten etrafında bu kadar gürültüye ve genç enerjisi harcamaya hacet var mıydı? Bildiğimiz bir şey varsa o da, eğer birvakitler Türk gençliğindeki ilmî gurur yalnız Ten ve benzerlerini kavramakla mutmayin olmuş ve tükenmişse o zamanların bu günkü gençlik için artık mâzi efsanesine karışacak kadar gerilerde kalmış olmasıdır. Bugün her genç anlıyor ki, bize lâzım olan öyle moda veya modern akımlara kapılıp şunun bunun körü körüne peşine takılmak değil, fakat mütemâdi ve rençperce bir çalışma ile -tabirimi mâzur görün- çalışıp gereken her şeyi öğrenmek ve yıkılmaz, sonuna kadar savunulabilen bir nokta-i nazar sahibi olmaya doğru ilerlemektir.

Eskiden âdet olan iltikad devrine artık nihayet vermeliyiz, zirâ ilmen şeciyesiz hezârfen adamlara ihtiyacımız yoktur. Eğer maksadımız

---

13 Not: Istılahat-ı İlmiye Encümeni bu önemli (Konesans) kelimesini (marifet, ilim, malûmat) diye üç kelime ile çeviriyor. Bu surettle ne tercüme etmenin anlamını, ne de hassaten felsefe terimleri tercümelerinin kıymet ve veznini kat'iyyen anlıyamadığını ispat ediyor. Biz felsefe ıstılahları hakkında özel bir fikir besliyoruz ve mezkûr Encümenin tercümelerini maaleset çok kere kabul edememek zorunda bulunuyoruz. Bu hususdaki düşüncelerimizi ayrıca yayımlayacağız..

Türklerden yaratma gücünü haiz enmüzeçler yani örnekler çıkarmaksa, yüzeylerde yayılmakla yetinmeyelim, fakat tıpkı maden ocaklarında öze dokunmak için arz kabuğunu terkedenler gibi, araştırdığımız noktaların taa derinlerine kadar inmeye çalışalım...

Son zamanlarda Batı'yı fevkalade işgâl eden meselelerden biri Tarih felsefesi meselesidir. Birçoklarına göre tarih bir zar oyunu gibi tesadüfe kalmış bir şeydir. Orada ne mantıklılık vardır, ne de şöyle böyle bir insicam mevcuttur. Olaylar, mozaik parçaları gibi birbirinin arkasından gider. Her şey kör bir tesadüfe bağlıdır, ve bu tesadüfe bağlı bir vak'a ve hadiseler arasında eserden müessire giden ezelî bir kat'iyet, bir sıkı bağlılık yoktur. Bu kanaatte bulunan tarihşinaslara *Historiens historisants* diyorlar. Bu görüş tarzını karakterize eden cihet büyük adamlara pek büyük önem atfetmesidir. Gerçekten bu nev'i tarihçiler iddia ederler ki tarihi büyük adamlar yapar, bir Sezar, bir Luter, bir Napoleon veya Kant olmasaydı tarih cereyan ettiği gibi etmezdi. Yani tarihi yapan bu gibi dâhilerdir.

Bu görüş tarzına tamamıyla zıt olmak üzere determinist-muayyenetçi denilen bir diğer tarihi telakki tarzı vardır. Tarihte bir insicam, bir eserden müessire giden determinizm arayan bu ikinci nazariyeye göre, tarih olaylarında büyük insanların rolü öyle abartıldığı kadar değildir, zira tarihi asıl yapan toplumlardır, insanların küme halinde yaşayışlarıdır. Büyük adamlar toplumun içinden fışkırarak çıkmışlardır. Yoksa toplumun dışından içine girmemişlerdir. Toplumdur ki insanları doğurur, yoksa insanlar toplumları vücuda getirmezler. *Historiens sociologues* denilen bu anlayışı savunan tarihçiler, toplum olaylarını tıpkı bir şah oyununa benzetirler. Nasıl satranç oyununda taşların bir vaziyeti ile onu izleyen vaziyet arasında bin mantıklılık, bir riyazî bağ varsa, toplum olaylarında da öyle bir ittirad mevcuttur. Müessirsiz eser yoktur ve esere ulaşmak mutlak müessirden hareketle kabildir.

Özellikle meşhur riyaziyeci Lâplas da en keskin ve ekstrem bir şeklini gördüğüm bu görüş tarzına nazaran, tarih şöyle açıklanıyor: Kainat birtakım zerrelerden ve bu zerreleri etkileyen birtakım kuvvetlerden ibarettir.

Tarihin herhangi bir anında bu zerreler belli birtakım yerlerde bulunurlar. O anı izleyen azgar-ı namütenahi mesafeler katederek ilk

andaki yerlerini değiştirirler. Bu surette bir ikinci tarih durumu meydana gelir. Bunu da bir üçüncü, bir dördüncü ve ilâh... anlar izler. Demek herhangi bir tarih anında zerrelerle kuvvetlerin meselâ riyaziyede kullanılan vaz'iye mihverlerine nazaran vaziyetleri ve kıymetleri yani fasıla ve tertipleri kamilen bilinse herhangi bir gelecek veya geçmiş anındaki zerrelerin durumu ve onları etkileyen kuvvetlerin kantiteleri bir basit tamami ve tefazûlî hesabıyle malum olacaktır. Kısaca söyleyelim, tarihin yalnız bir anını tümüyle bilmek ilehem geçmişten aynen haberdar olmak hem de geleceği olduğu gibi görmek kabildir.

Kainatı zerre ve kuvvetten ibaret sanmanın çocuğu Lâplas ikinci grup tarihçilerin en ekstremine iyi bir örnek olduğu için zikrettik. Yoksa bu gün son derece tek cihetli olan bu nokta-i nazar pek sınırlı felsefe çevrelerinde revaçtadır. Meselâ Vogt veya Bünher gibi materyalistlere katılanlarla Ernest, Hegel gibi monist düşünenlerden başka bir görüş tarzına temayül eden meraklı yoktur.

Ne olursa olsun, tarihte bir determinizm görenler yani eserlerle müessirler kabul eden ve bunların arasında sıkı bir bağ arayanlar diğer sınıf tarihçilerden daha çoktur.

Biz burada bu iki önemli nokta-ı nazarı jenetik mahiyetleri içinde uzun uzadıya inceleyip birbiriyle karşılaştırmak niyetinde değiliz, zira bu mesele bizi mevcut/ ve mevcudun değişmesi meselelerine kadar sürükler ki, bu suretle bir taraftan konnesans nazariyelerinin diğer taraftan kozalite-illiyet ve metafizik spekülasyonlarının tam ortasına düşmüş oluruz. Biz bu yazımızda sadece, determinist tarihşinast-sosyologların hayat ve tarihi izah edişlerini (ad-vabrem - kıymetine göre) inceleyip bunların birbirinden nerelerde farklı olduklarını ortaya koymakla yetineceğiz.

Onlar iki gruba ayrılıyorlar. Bir kısmı hayat ve tarihin değişme sebeplerini ya çevre ve iklimin başka başka oluşunda, ya ırkların başka başka yaratılışlarında veyahut nüfusun tevazû suretinde arıyorlar. Diğer önemli bir kısmı da sosyal kımıldanma faktörlerinin en önemlilerini din, iktisat, akıl, estetik, ahlak, hukuk, politika gibi sosyal müesseselerde buluyorlar.

Bu iki grup görüş tarzını süratle gözden geçirelim:

Çevre nazariyecilerine göre tarihin en önemli faktörü, insanların

yaşadıkları yerdir. Son zamanlarda özellikle Ten ile gene şöhret kazanan bu nokta-ı nazar savunucularına ta onsekizinci yüzyıldan beri tesadüf edilmektedir. Gerçekten Monteskiyö iklim ile medeniyetleri izaha çalışmıştı. İklimlerin değişmesiyle diyordu, medeniyetler de değişir ve bir iklimin değiştirdiği medeniyeti diğer bir iklim kabil değil yetiştiremez. Almanyalı Ratsel iklimden ziyade arazinin coğrafi şeklini daha esas olarak tutar ve dağlarla vadilerin, nehirlerle ormanların duruş, yapılış biçimine göre ve oralarda yaşayan insanların bu tabiat şekillerine nazaran aldıkları duruma göre medeniyetleri de tayin eder. Deniz kıyılarında açılan bir medeniyetle, dağlık yerlerdeki medeni kımıldanışlar asla birbirlerine benzemezler. Kısaca uygarlığı yapan coğrafyadır.

Fakat bu nokta-ı nazar pek eksiktir. Bunu burada uzun uzadıya cerh için çalışmıyacağız. Yalnız şu fikri ileri sürmekle yetineceğiz: Eğer coğrafya medeniyetler yapsaydı Türkler de eski Yunanlılar gibi aynı bir medeniyet çıkarmalıydılar. Çünkü aynı coğrafyaya maliktiler.

Diğer birtakım sosyologlara göre de medeniyetler toprağın verdiği ve verebileceği zenginliklere göre teşekkül eder. Meselâ çayırla örtülü geniş ovalıklarda yaşayan insanlarla, maden çıkarmakla uğraşan insanların kuracakları uygarlık başka başka olur. Bu görüş tarzına göre, uygarlıkların kuruluşunda umumî göçlerin de büyük etkileri vardır. Memleketimizde bir zamanlar tapınılan Edmon de Malen'in ön ayak olduğu bu akıma sâlik olanlar, yollara pek büyük önem vermektedirler. Büyük bir gerçek kapsadığı iddia edilen bu nazariye ile, meselâ Türklerin bir yol, Orta Asya'dan başlayarak Karadeniz güneyinden İstanbul'a kadar, diğer bir yol da aynı deniz kuzeyinden Tuna havzasına kadar nasıl göz ettikleri ve oradaki yerleşme biçimleriyle seçtikleri yaşayış sistemleri izah edilmek isteniyor. Fakat noksan olan bu nazariye hiçbir vakit (bütün olayları) açıklayabilmek mahiyetinde değildir. Nitekim Edmon De Malen'in, memleketimizdeki sevdalı çömezleri tarafından olağanüstü bir itina ile Türkçeye çevrilen (*Yollar*) adlı kitabında Türkler'in hep (alçak ovalardan geçen stepler yoluyla) göç ettiklerinden, steplerdeki kervan teşkilatından, ailenin müçtemia-i iyaliye seçiminden vesaireden uzun uzadıya ve lezzetle izlenebilir bir dille söz edilmektedir. Ancak, bütün bu uzun ve meraklı hikayeler arasında görmek ve karar

vermek istediğimiz, göç eden kavimlerin niçin şu veya bu yolu seçtiklerinin açıklanması değil, esasen neden dolayı göç ettiklerinin beyanıdır. Eğer sosyolog-tarihşinas yerinden bakarsak, insanların neden dolayı kımıldadıklarını öğrenmek bizim için ilk bilinecek meseledir, diğerleri şimdilik bizce feriyât sayılır. İşte Edmon De Malen bu meseleye şafî cevap verememiştir. Ve feriyatla ciltler doldurmuştur.

Bu gruba ait bir ikinci sınıf tarihçi tanıyoruz ki bunlarda sosyal yaşayış faktörlerini ırkta arıyorlar ve ırkların başka başka olmasıyla diyorlar, uygarlıklar da değişir ve başka başka olur. Eğer şu ırk bir uygarlık çıkarmışsa, bu ırk bir başka uygarlık çıkarmıştır ve çıkarmalıdır. Bunlara göre insanları özellikle kafataslarının biçimlerine göre ayrılırlar *Dolicocéphale* veya *Brachycéphale* oluşuna göre, saç renginin sarı, siyah; yüz renginin beyaz, sarı, siyah, kırmızı olmasına nazaran, hayatlar, toplumlar, uygarlıklar başkalaşır.

Ünlü Fransız Kant Gobino'nun yönettiği bu okul bir zamanlar olağanüstü revaçta idi. Hâlâ bugün bile birçok cahil gazeteci, (pedan) okuma meraklıları ve hatta ilim müntesipleri bile bu görüş tarzının meftunudurlar. Fakat Gobino'dan beri epeyce zaman geçtiği için insanlar tecrübelerini daha ileri götürmüşlerdir. Bugün muhakkaktır ki ırkça düşünüldüğü takdirde bir uygarlık çıkarabilmesi kabil olmaz diye akîde halinde ileri sürülen bir ulus meselâ Japonlar, pekala medeniyet de çıkarmışlar, o medeniyeti yaşatmasını da bilmişlerdir. Bunlar bizim gibi sarılardan olacaklar ve hiçbir kültür faaliyeti için istidat göstermemeye predestine bulunacaklardı. Oysa ki son zamanların tarihi bunun aksini parlakça isbat etti. Amerika'daki siyahların nelere kadir olabileceklerini, öğretmen, yazar gibi serbest mesleklerde hatırı sayılabilecek bir tekamüle kavuşabileceklerini görüyoruz. Öyle yalnız ırkın başka başka oluşuyla hayatı ve geleceği belirlemek doğru değildir. İtiraf ederiz ki sosyal yaşayışta ırkın bir payı, bir etki tarzı vardır. Fakat derhal eklemek zorundayız ki bu etki çemberi sınırlıdır. Sosyal kımıldanışı itip götüren daha başka birçok güçler var. Hele hakim olan asıl ana gücün bambaşka olduğu muhakkaktır.

Konumuzu meydana getiren grubun bir üçüncü kısmı daha vardır ki, bunlar da sosyal yaşayış mihverini nüfusun yerleşmesi anında buluyorlar; ve diyorlar ki insanların şöyle veya böyle toplanmalarından,

kümelerini şu tarzda veya bu tarzda yapmalarındandır ki yarattıkları uygar değerler de başka başka olur. Dansite moral dedikleri ahlâk benzeyişlerinin bir araya yoğunlaşması ve (dansite sosyal) umumî adı altına koymak istedikleri, toplumların sosyal değerlerinin yoğunlaşması gibi deyimleri ortaya atarak (nüfus) kavramı hakkında şimdiye kadar konmamış birtakım kavramlar çıkarmaya uğraşıyorlar. Pozitivist filozof Ögüst Kont'dan ilham alan sosyologlardan Dürkaym işte bu tandansı gösteren promotörler'dendir ki toplum bilincini ferdi şuurun üstünde tutar ve kişinin başlı başına bir olay olarak incelenmesini tüm reddeder. Çünkü, der, bütün sosyal olaylar birtakım görevler ve yasaklar kısaca, karşılıklı zorunluluklardan doğar. Bunun için ne maddî yaşayışı ne de hukuk, iktisat, din ve özellikle ahlâk yaşayışını anlamak yalnızca kişiyi incelemekle kabildir. Hele kişi bilincinin incelenmesiyle aile ve mülkiyet bazı sosyal olayların incelenmesine yaklaşmak bile imkân dahilinde değildir. Hâsılı, harp yıllarında *Yeni Mecmua* ve *Muallim*'de Ziya ve Sâti Beyler arasındaki sıcak tartışmaları inceleyenler pekâlâ hatırlarlar ki, bu nev-i içtimaiyuna göre ferdi psikolojisi mevcuttur. Biz burada bu geniş alan içinde gezip dolaşmayacağız. Fakat cemiyet psikolojisi yoktur. (Bu bahsa dair fazla tafsilata ihtiyacı olanlar Layipçik filozoflarından Vund'un sekiz cilt tutan cemiyet psikolojisi adlı eserleriyle, Durkaym'ın bu eser hakkında années'lerindeki kritik neşriyatına başvursunlar.) Zirâ bütün bu modern veya süpramodern bilgilerin olağanüstü eleganya olduğunu itiraf ettiğimiz ideolociyai konstrüksiyonlarını hayret ve takdirle temaşa etmekle beraber onlara katılamamakta mazuruz. Zira görüyoruz ki bunlar, kendilerine ne kadar realist veya aposteriyorist gibi ünvanlar verseler de gene ünilâterâl yani yekcihet kalmaktan kurtulamıyor ve konstrüksiyon hevesine mütemadiyen yeniliyorlar.

Bilinen bir şeydir ki alemde en tehlikeli şey konstrüksiyondur. Biz toplumla kişiyi karşı karşıya diken bu gibi nazariyeleri gözden geçirdiğimiz vakit Kant'ın meşhur antinomilerini hatırlıyoruz. Ve Kant'la beraber Kant'ın Kozmoloji Rasyonel basine başvurulması diyoruz ki, aposteriyori'ci olduğunu iddia etmekle beraber gene apriyori'ce bir şuur faaliyeti sayesinde malumat elde etmek isteyenler daima safsatalara ulaşırlar.

Diğer taraftan, sırası gelmişken söyleyelim, ferdi şuurun neden bu kadar esir edildiğini anlayamıyoruz. Ferdi şuurunda kendine göre özgürlüğü vardır. Hele akıl alanında hüküm vermek, daha doğrusu yeni hükümler verebilmek hassası zekânın en mümtaz bir özelliğidir. Mantık ilminde bilinen bir şeydir ki her hüküm bir süje ile bir predikat'ın herhangi bir surette bağlanması demektir. Bağlamak demek bir terkip yapmak demektir. Buna binaen eğer akıl, hükmedebilmek kabiliyeti ise, bu bir terkip kabiliyetidir. Yani akıl demek terkip hassası demektir. Terkip sayesinde ise yeni şeyler meydana çıkar. Bu yeni şeyler ya keyfiyet ya kemiyet ya münasebet yahut modalite'ye ait yeniliklerdir. Kant'ın transandantal analitik'inde gördüğümüz akıl kategorileri sayesindedir ki akıl hükümlerini verebilir ve bu hükümler de yeni kıymetler mündemiç bulunabilir. Hâsılı, daha uzatmak istemediğimiz bu bahsi şu sonuçla bitirmek isteriz ki, his ve irade alanında toplumun kişi bilinci üzerine olan etkisi pek büyük olduğunu itirafla beraber akıl ve özellikle Kant anlamında saf akıl üzerine zannedildiği kadar, büyük bir etkisi olamayacağı kanaatindeyiz. Buna binaen hürriyet hakkında mezafizikçe bir incelemeye lüzum görmeden yalnız Kant'ın kategoriler nazariyelerine katılarak ve Durkaym'ın zıttına olarak diyoruz ki: Ruh muhtevasından hiç olmazsa akıl esas itibariyle özgürdür. Bir zaman memleketi velveleye düşüren Durkaym bahsine gene gelmek arzusunu muhafaza ile şimdilik şu cüz'i mütalaa ile yetineceğim.

Yukarıda tarihçi sosyologları iki gruba ayırmıştık. Birinci grubun muhtelif tandanslar'ının izahını burada bitiriyoruz. Her ne kadar bunlara ilâve olunacak başka nazariyeler varsa da, ana çizgilerinde yukarıya aktardıklarımız o nazariyelerin en esaslılarını teşkil ederler. Bundan ötürü bu grup hakkında daha fazla tafsilata girişmeden pek önemli olan ikinci grup bilginlerin görüş tarzlarına geçeceğiz.

Bunların birçoklarına göre tarihin en belli başlı faktörü dinler ve itikatlar'dır. Uygarlıklar bunlarla kurulur ve gene bunların değişmesiyle yok olurlar. Meselâ, Güstav Löbon bu zihniyettedir. Bu adamın *Fikirler ve İtikatlar* adlı kitabı ile ihtilaller hakkındaki eseri ve bir de Arap ve Hint medeniyetleri hakkındaki mücelledatını lezzetle okuyanlar, uygarlıkların nasıl din ve ahlâkla kurulup battıklarını yazarın gözüyle görürler. Hele *Site Antik -Medine-i Evvelin* yazarı ünlü Füstel Dö Kulanj

eserinde baştan aşağı bu nazariyeyi izlemiş ve Yunan, Roma uygarlıklarının oradaki hukuki, siyasi, iktisadî yaşayışlarının nasıl din etkileri altında tekevvün ve tekamül etmiş olduğunu derinden derine izaha çalışmıştır. Diğer bazı bilginlere göre hukuki teşkil etmektedirler. Bu bilginlerin hepsi de kendi görüşlerini savunmak için pek çok emek ve akıl harcarlar. Bunların erüdisyon-tebahhur'leri önünde saygıyla eğilmemek kabil değildir.

Fakat ne çare ki gerçeğe ulaşılamayınca, ne kadar emek harcanılsa boşunadır. Şuracıkta okuyucunun dikkat nazarını bir nokta üzerine çekmeye müsaraat edeceğim: hayatta insanın görevi beyni birçok mozaik malumat ile doldurmak değildir. Hele bir gerçeğe ulaşmak için ömür veren bir araştırıcının amacı hiç böyle olamaz. Kâinat, evren karşımızda bir panaroma gibi duruyor. Dünyanın en büyük bilgininin önünde hangi halde ise en ilkel kafalı birinin karşısında da gene aynı halde durmaktadır. İnsanları birbirinden ayırt ettiren şey evrene bakışlarındaki başka başkalıktır. Fikrimi daha açıklamak için konumuz olan tarih alanından bir örnek alıyorum: Ünlü tarihçi Ranke Roma tarihini kendine göre bir izah etmesinden dolayıdır ki evrensel şöhretini kazanmıştır. Oysa ki Ranke'nin topladığı tarih elemanları Ranke'den önce de vardı. Fakat hiçbir tarihçi çıkmadı ki bu elemanları Ranke gibi toplasın ve heyet-i mecmuasını Ranke gibi bir huzme halinde bir noktaya yönelterek orasını aydınlatsın. Yani demek istiyorum ki maksat çok eleman araştırmak değil, hele o elemanları budalaca birleştirip yanlış dolu sonuçlara ulaşmak hiç değildir. Bilginin veya araştırıcının amacı, gereken elemanları kuvvetli bir sentez-terkip'le kavrayıp doğru birtakım görüşler meydana çıkarmaktır. İşte bu itibarladır ki yukarıda zikri geçen ve sosyal yaşayışı ya din, ya politika, ya ahlâk, ya estetik gibi faktörlerden çıkarmak isteyen bilginler bütün erüdisyon-tebehhür'lerine rağmen meseleyi en doğru bir surette çözememişler, hepsi sübjektif kesimlerde kalmışlardır.

Bu makalenin muharriri bu mühim meseleye en şâfi cevap verebilen bir alim tanımıştır ki *hayat ve tarihin izah tarzı kendisine en konsekan, en hakikate yakın gibi görünmeyecektir. Âlimin adı Marx, kurduğu nazariye de mârûf Tarihin Maddî Telâkkisi'dir.* Bize en doğru görünen bu nazariyeyi diğer makalemizde tetkik edeceğiz."

Ne yazık ki, Dr. Nizamettin Âli yazısını yarıda bırakmış; ve *Aydınlık* okurları Marx'ın teorisini onun kaleminden izleme imkânına bir türlü kavuşamamışlardır. Zirâ Dr. Nizamettin Âli (Ali Nizami) Derginin üçüncü sayısından, sonra yazı kadrosundan ayrılmış bulunuyordu. Esasen, hatırladığımıza göre, Aydınlık idarehanesindeki bir sohbette açıkladığı gibi, Dergiyi -kendi deyişiyle- *Antrenan* bulmuyordu!

Nizamettin Ali'nin kalemiyle Karl Marx

Yarın, "Haftalık ilmî, edebî, içtimaî resimli mecmua" idi. Birinci sayısı 13 Teşrinievvel 1337 (1921). İdarehane: Babıâli Caddesi'nde İleri matbaası idarehanesi. Sayısı 10 kuruştur.

İkinci sayısından itibaren *Aydınlık* dergisini tavsiye ediyor. O tarihte *Aydınlık* dergisinin (1., 2., 3., 4'üncü nüshaları yayımlanmıştı.):

"Bu mecmua memleketin en ciddî bir meslek mecmuasıdır.

Aydınlık gençliğe bilhassa fen ve dimağ işçilerini hitap ve memlekette çalışan ve terleyen uzuvların refahı gayesini istihdaf eden ve kadınlığın ciddî yükselişlerle içtimaî vaziyetlerini ifaya kâdir olabilmesini gösterir samimî bir mecmuadır. Kârilerimize mütalaasını tavsiye ederiz."

Dergi, *Aydınlık*'ın altıncı nüshasını da tavsiye ediyor ve dokuzuncu sayısından itibaren bu dayanışma duruyor.

Derginin birinci sayısından itibaren Nizamettin Âli'nin tercüme ve telif yazıları vardır. Sayı 1: *Zerdüşt*; imza Nizamettin Âli.

Sayı 2: *Karl Marx Kimdir?* İmza Nizamettin Âli.

Sayı 8: (s. 2) *Âsar-ı Garbiyenin Tercümesi* , Dr. Nizamettin Âli.

Sayı 9: (s. 4-5) *Ayn Şitayn Nazarıyatı ve İlimde İnkılâp*. Darülfünun ve Mühendis Mektebinden mezun Dr. Nizamettin Âli.

Sayı 12: (s. 7) *Vatanseverlikte Çeşit*. Dr. Nizamettin Âli.

Sayı 25: (s. 6) *Alman Harsına Dair*. Dr. Nizamettin Âli. Bu sayıda ve 24. sayıda resmi de vardır.

Mecmuanın müdür ve sermuharriri Suphi Nuri idi. (Prof. Dr. Suphi Nuri İleri.) İkinci sayıdaki (20 Teşrinievvel 1337-1921) yazı kadrosundaki imzalar: İsmail Hakkı, İsmail Müştak, Nizamettin Âli, Abdülhak Şinasî, Namık İsmail, Hâlit Fahri, Orhan Seyfi, Muammer Raşit, Ercüment Ekrem, Emine Seniye, Seniye Servet, Faruk Nafiz, Sırrı Paşa, Selim Nüzhet, Leylâ, M. Sami, Ali Seyfi, K.Z. vs.

Biz bu imzalar arasında -*Aydınlık*'ta da yazılarına rastladığımız- Nizamettin Âli'yi (Dr. Nizamettin Âli Sav) ayıracak ve onun kaleminden Karl Marx'ın kim olduğunu öğreneceğiz. Bunu yaparken de yazarın kullandığı dile ve üslûbuna hiç dokunmayacağız:

"*Karl Marx Kimdir?*

Türkiye'den başka her yerde elli seneden beri yapılmakta olan içtimaî ve iktisadî münakaşaların mihver-i aslîsini Marx'ın nazarıyatı teşkil ediyor.[14] Her ne kadar Cavit Bey'in İktisat kitaplarından Marx nazariyesinin "hayalperver safdiller" vasfı bahşedilerek iki satırla ve ilk önce olarak Türk kari dünyasına takdiminden beri epeyce zaman geçmiş ise de, o zaman bu zamandır Türk İktisat edebiyatında, eğer böyle bir edebiyattan bahis caizse, ne nazariye, ne de sahibi hakkında fazla ve bilhassa doğru malûmata tesadüf edilmektedir.

Biz bu merakâver nazariyenin, duyan ve düşünen insan olarak daha az merakâver olmayan sahibini şu birkaç satırla kendi hayat yolunda süratle takip edeceğiz.

Marx, şarabile meşhur Ren havalîsinin Trir şehrinde 1818'de doğdu. Roma hakimiyetinden kalma harabelerle muhat olan bu şehirde bugün 47 bin kişi nüfus vardır. Marx'ın babası, önceleri dâvâvekili ve bilâhara Hukuk Müşavir-i Hâssı olan Hanri Marx'dır. Her servetli aile çocuklarının hukuk tahsil etmesi pek moda olduğu gibi bu adam da çocuğunu hukuk tahsiline hazırlanmak üzere mahall-i tevellüdündeki İdadî Mektebi'ne vermiş ve oradan çıktıktan sonra Berlin ve Bon Darülfünunlarına göndermiştir. Marx Darülfünunda Hukuk meyanında felsefe ile uğraştı. Hattâ doktora tezi hukuktan olacağına, babasına rağmen, felsefedendir. 1841'de tezini yazdığına göre Darülfünun'dan 23 yaşında

14 **Yarın** mecmuası bu yazı ile beraber Marx'ın resmini de sunmuştu.

çıkmıştır. Tezin mevzuu Demokrit ve Epikür felsefesine dairdir. Teze dikkatle bakan, dünyanın ikiye ayrıldığı ferdiyetçilikle, içtimaiciliğin daha küçük yaşta Marx'ı nasıl işgal etmeye başladığı görülür.

Marx daha İdadî'de iken gözü açık, meraklı ve pek malumatlı bir gençti. 17 yaşında İdadî'nin son sınıfında iken babasına yazdığı mufassal mektuplarda filozof Kant ve Hegel'e dair uzun uzadıya tenkidâta tesadüf edilmektedir. Darülfünun'da muallimler ve bilhassa genç muallimler muavini doktorla sıkı sıkıya teması kendisi için ayrıca istifadeli oldu. Berlin Darülfünunu'nun ilk senelerinde, kendi üzerinde pek derin tesir bırakan ve bilahare devrin en büyük filozoflarından olan Bruno Bauer'i tanıdı. İkisi o vakitler Berlin'de hükümrân olan bir filozofu, Darülfünun'da hatta bütün devlet felsefesinde saltanat süren filozof Hegel'i derinden derine tetkik ettiler ve Yeni Hegelciler diye bir şube çıkardılar. İki genç talebenin gayesi birdi: Darülfünun Muallimi olmak. Bruno Bauer, Edyân muallimi olmaya hazırlanıyordu, Karl Marx da felsefe muallimliğine. Lâkin serbest fikirlerinden dolayı Bon Darülfünunu'nu Edyân Muallimliğinden kovulan Bauer'in akıbeti ileri fikirli Marx'ı gaye bildiği emelinden uzaklaştırdı. Gitti *Ren* gazetesine sermuharrir oldu. O zaman 24 yaşında idi. İlk hamleli makaleleri serbest-i matbuata dairdir. Fakat o zamanki Almanya üzerine çöken kâbus-u istibdâdın demir pençeli sansürü Marx'ı takib etti. O da hürriyeti Paris'de aramak üzere Almanya'yı terk etti. Beraberinde Trir'in en güzel kızı dediği ve kendisinin gençlik dostu olan Yeni'yi zevce olarak götürdü. Bu kızın Marx'a tesiri büyük olmuştur.

Marx, Paris'te rahat durmadı. Bir dostuyla beraber *Alman-Fransız Annalleri* diye bir mecmua çıkarmaya başladı. Fakat çok sürmeden Prusya Hükümeti'nin resmen talebi üzerine, o zaman, Fransa Heyet-i Vükelâ Reisi olan Gizo tarafından Belçika'ya, Brüksel'e ihraç ve teb'id edildi. İşte Brüksel'dir ki Marx, kendisiyle dört senedir ilim dostluğu eden meşhur Engels ile beraber *Komünist Beyannamesi*'ni yazmıştır. Türkçeden başka bütün dünya lisanlarına tercüme edilen bu *Beyanname* 1847'de yazıldı, Marx o vakit tam 29 yaşında idi. Sonraları dünyada bu kadar telâtumlara sebep olan o mühim ilmî vesikayı bir adamın nasıl 29 yaşında yazabileceğine hayretler etmemek elden gelmez. Böyle genç yaşında cihanşümul tekâtumlara sebebiyet verecek hayat

eseri yazan ikinci adam tanımıyorum. Yalnız İngiliz filozofu ve idealizm subjektif meslek-i felsefisinin banisi olan Bürkley vatandaşı Yum vasıtasıyla Kant'a azim tesirlerde bulunmuştur.

Şu küçük lâkin mühim tafsilâttan sonra devam edelim: 1848 İhtilâli Marx'ı tekrar Almanya'ya avdete mecbur etti. Orada tekrar *Ren* gazetesi sermuharrirliğini aldı ve İhtilâli manen idare etti. Fakat kısa süren bir müddet sonra irtica avdet etti ve kendisi mahkûm oldu. Mahkemedeki müdafaanamesi pek meşhurdur ve ilim nokta-i nazarında pek mühimdir. Zira kendisine beraat kazandıran bu müdafaa Maddî Tarihçilik unvanı verilen felsefe-i tarih sisteminin 1848 İhtilâli'ne nasıl tatbik edildiğini gösterir ve en vecit ve en ilmî bir vesikadır. Garp Darülfünunu'nda muallimler Maddi Tarihçilik'ten bahsettikleri vakit bu muhakeme zabıtnamelerini aynen istimal ediyorlar.

Lakin diğer basit sebeplerle Marx yine mahkûm oldu. Evvelâ Fransa'ya sonra Londra'ya kaçtı ve ölünceye kadar orada kaldı. Çektiği zaruret ve ıstırap fevkalâde idi. Karısının sefaletle mücadele etmesini bilen kahraman ruhu olmasaydı Marx'ı bekleyen ölüm olacaktı. Fakat bir taraftan mecnune kadının fedakârlığı, diğer taraftan eski dostu Engels'in para muaveneti kendisini bir derece kurtardı.

Marx'ın Londra'daki hayatı baştan başa bir alim hayatıdır. Vaktini kâh kütüphanelerde, kâh Britiş Muzeum'da kâh içtimaî ve iktisat hadiseleri mahallerinde tetkik ile teharriyat ile geçti. Pek çok eser bıraktı. En mühimlerinden biri *Sermaye* adlı üç cilt kitabıdır. Londra'da 1883'te 75 yaşında öldü.

Marx bütün Avrupa lisanlarını bilirdi, hele Fransızcaya, İngilizceyi lisan-ı maderzâdı olan Almanca gibi yazar okurdu. Rusçayı Rusça eserlerden okuyup anlamak için 50 yaşında iken Rusça öğrenmeye başlamıştır. Zamanında yaşayan insanlar arasında en çok bilgilisi hiç şüphesiz Marx'dır. Bilhassa ulûm-u tarihiyye, hukukiyye, iktisadiyyede ve bir de felsefede yed-i tûlâ sahibidir. Kalp itibariyle pek yumuşak olan ve gaye için asîl bir ateşle çalışan Marx mücadelede son derece keskin ve hiçbir içtimaî kaygıyı nazar-ı ehemmiyete almazdı. Denebilir ki geçen asrın en büyük Pamflestist'i Lasal ile beraber Marx'dır.

Marx'ın ehemmiyet-i ilmiyye ve ehemmiyet-i tarihiyyesi fevkalâde büyüktür. Alelumum içtimaî hareketlerin yuvarlanıp gitmesile ilmin

tekamülü arasında bir rabıta varsa, denebilir ki filozof ve ilimci Marx'ın tarih ve iktisat ilimlerine verdiği şekl-i ahîr alelumum hayatın şu veya bu tarzda müteessir olmasını herhalde intaç edecektir.

N.A. (s. 2-3)

Tıbbiyeli komünistler olayı

Komünistlik Meselesi zannolunduğundan daha şümulludur.

Askerî tıbbiyeliler arasında gün geçtikçe artan komünistlik cereyanından bihakkin endişeye düşen Müdafaa-i Milliye Vekâleti, İstanbul Merkez Kumandanlığı'na verdiği emir üzerine tahkikata girişmiş ve bunun üzerine talebeden bazıları tevkif edilmişti. Tahkikat ve tevkifatın Merkez Kumandalığı'nca icra edilmesi ve pek ziyade ketum davranılması meselenin hakikî vaziyeti hakkında maalesef esaslı malûmat alınmasını imkânsız kılmaktadır. Yalnız etrafa sızan malûmata göre, tevkif edilen ilk tıbbiyeliler Babıâlî Caddesi'nde "Aydınlık" Kütüphanesi denilen sırf komünistliğe ait âsâr satan bir dükkana devam ettikleri nazar-ı dikati celp etmiştir.

Bilâhare bu talebeler namına Moskova Üçüncü Enternasyonalinden muntazaman bazı kitaplar ve mektupların gelmesi de mektep idaresinin endişesini büsbütün arttırmıştır. Komünistliklerinden şüphe edilen Askerî Tıbbiye talebesi, bundan sonra sıkı bir terassut altına alınmış ve bunların komünist tanınmış bazı kimselerle gizli içtimalar akdettikleri, Rusya'dan komünist propagandasına ait eserler getirerek amele arasında dağıttıkları da görülmüştür. Bunun üzerindedir ki Müdafaa-i Milliye Vekâleti bu talebenin tevkif ve isticvap edilmelerini bildirmiştir.

Merkez Kumandanlığı henüz tahkikatını bitirmiş olmayıp, tevkif edilen talebeden başka daha bazılarının da komünistlikle alâkaları bulunduğu zanındadır. Bazıların da zahire ihracı için isticvablara devam olunmaktadır.

Son Saat:

Orduda ruh-u inzibatın baltalanmasını intaç edecek olan bu gibi cereyanların önüne geçmek için ittihaz edilen tedbirleri, selâmet-i

memleket noktasından tasvip etmemek mümkün değildir. Fakat bugün Maarif Mekteplerinde hararetli komünist olduklarına şüphe bulunmayan bazı hocalar bulunduğu meçhul bir şey değildir. Bir taraftan talebe hakkında bu kadar şedit tedbir ittihaz olunurken öte tarafta bunların propagandalarına serbest bir saha bırakmak acaba doğru bir şey midir?

Komünist tevkifi: Bir komünist
İstiklâl Mahkemesi'ne gönderiliyor

Mayıs 1 Nedir? Resim altı: "Amele efkârını teşviş edecek mahiyette görülen risalenin kapağı".

Bâbıâli Caddesi'ndeki Aydınlık Kütüphanesi memurlarından Şevki Efendi, bu sabah saat onda zabıta tarafından tevkif edilerek Polis Müdüriyetine götürülmüştür.

Şevki Efendi, İstiklâl Mahkemesi'nin verdiği kararla tevkif edilmiş olup ilk vasıta ile beray-ı muhakeme Ankara'ya gönderilecektir. Aldığımız malûmâta göre, Şevki Efendi'nin sebeb-i tevkifi "*Bir Mayıs Nedir?*" unvanile neşrettiği komünizme ait bir risaledir ki amele arasında ezhânın teşevvüşünü mucib olabilecek bir mahiyette görülmüştür."

Tıbbiyeli Komünistler Henüz Divân-ı Harbe Verilmediler.

"Komünizme müteallik bazı içtimalara iştirak edip merâsim-i mahsusa ile tezahüratta bulundukları anlaşılması üzerine taht-ı tevkife alınan mülâzim-i evvel Doktor Mümtaz Bey ile Mekteb-i Tıbbiye talebesinden (9) Efendi hakkında tahkikat icra edildiği, evrâk-ı tahkikiyenin Kolordu Kumandanlığı Muhakemat Şubesine gönderildiği ve neticede verilen emre tevfikan mevkuflardan (8) talebenin tahliye olunduğu yazılmıştı.

Aldığımız malûmata göre, elyevm mevkuf bulunan Doktor Mümtaz ve Tıbbiyeli Hikmet Efendilerin vâsi bir komünizm teşkilâtı yapmak üzere içtimalar tertib ettikleri, kendilerine mahsus program, alâmet-i farika ve beyannameler tanzim eyledikleri anlaşıldığı cihetle mevkuf kalmalarına lüzum gösterilmiştir.

Bu içtimalar Mümtaz Efendi'nin evinde tertib ve akdedilmiştir.

Mezkûr Beyannameler, bu sene Doktor olacak Anadolu'nun muhtelif cihetlerine i'zam edilecek olan stajyer Efendileri halka Bolşevizm propagandası yaptırmak maksadile ikna etmek için yazılmıştır. Bunlara ait bütün evrak elde edilmiş olduğundan mevkuf Hikmet Efendi cürmünü itiraf eylemiştir.

Maznunlar henüz Divân-ı Harbe sevk edilmemişlerdir. Zâbıtaca yapılan tahkikat neticesinde, Tıbbiye-i Askeriye'den matrût Remzi Efendi isminde bir şahsın da bunlarla müştereken faaliyette bulunduğu anlaşılmıştır."

Yoldaş Gazetesi

Bursa'daki *Yoldaş* Gazetesi Ne Zaman ve Nasıl Seddedildi?

Bursa'da münteşir (*Yoldaş*) Gazetesinin seddedildiğini ve sahibi İbrahim Hilmi Efendi'nin İstiklal Mahkemesi'ne verildiğini yazmış ve ilk isticvâbı hakkındaki malumatı da vermiştik. Mumaileyhin suret-i tevkifi ve gazetesinin seddi hakkında Bursa'da münteşir (*Yeni Fikir*) gazetesi malûmât-ı Âtiyeyi vermektedir:

Bir iki senedenberi şehrimizde intişar eden ve muhtelif, mütezat kanaatler gösteren (*Yoldaş*) gazetesinin son nüshalarındaki komünistlik lehindeki neşriyat, Hükûmetin nazar-ı dikkatini celb eylemiş ve sahibi İbrahim Hilmi Efendi, on beş gün kadar evvel Polis Müdüriyetine çağrılarak ifadesi alınmış, gazetenin tab'edildiği Orhaniye Matbaasile evinde taharriyat yapılmıştı.

Bu hâdiseye ve arkadaşlarının ihtar ve vesâyâsına rağmen *Yoldaş*, İstanbul'dan gönderilen yazılarla *Aydınlık*, *Orak ve Çekiç* gazeteleri çeşnisindeki neşriyatına ve aded-i tab'ı 100-150 nüshayı tecavüz etmezken, bin-binbeşyüz nüsha tab'ederek Ereğli, Zonguldak gibi amelelerin kesif bulunduğu menâtıka irsâlâta devam eylemiştir. Ankara'ya bildirilen tahkikat-ı evveliyeye geçen çarşamba akşamı cevap gelmiş ve İbrahim Hilmi Efendi perşembe gecesi Türk Ocağı'ndan evine avdetinde tevkif edilerek Polis Müdüriyetine getirilmiş, gazete de tatil olunmuştur. Yoldaşçı perşembe günü sivil polis efendiler refakatinde İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmiştir."

Tıbbiyeli Talebeler ve Cağaloğlu'ndaki Toplantı

Tıbbiyeli talebeler 1925 Mart ayının son günlerinde tutuklanmış ve sorguya çekilmişti. *Cumhuriyet* gazetesinin 1 Nisan tarihli sayısı şu havadisi veriyordu:

Tıp Fakültesi'nden dokuz Efendinin İsticvabı

"Tıp Fakültesi talebelerinden dokuz Efendi, evvelki akşam verilen bir emir mucibince tevkif edilmiştir. Tevkif olunanlar meyanında Şehap, Nuri ve Hikmet Efendiler de bulunmaktadır. Dün bu Efendiler, bazı mesail hakkında isticvab edilmişlerdir. Tahkikat ve isticvâbâtın netayicine göre, talebe Efendilerin serbest bırakılıp bırakılmayacakları anlaşılacaktır."

İki Nisan tarihli gazete "*İsticvab edilen Tıbbiyeli Talebe*" başlığı altında, birkaç satırlık havadis daha ekliyor:

"Dünkü nüshamızda tevkif edildiğini yazdığımız, Tıbbiye-i Askeriye talebesinden dokuz Efendi, Merkez Kumandanlığı Emrile, ihtilâttan men edilmiştir. Maahâzâ, bu dokuz Efendinin gayr-i mevkuf olarak muhakeme edilecekleri söylenmektedir."

Üç Nisan tarihli sayıda, "Tıbbiye-i Askeriye Talebesi Komünistlerle Münasebette bulunuyorlar mıydı?" başlıklı havadis yer alıyor:

"Tıbbiye-i Askeriye talebelerinden dokuz Efendinin, görülen lüzum üzerine tevkif edildiğini yazmıştık. Merkez Kumandanlığı, mevkuf Efendileri isticvâb etmektedir. *Akşam* gazetesi, talebenin bavullarında yapılan taharriyat esnasında, mevkufların Rusya'daki Üçüncü Enternasyonal ile muhaberede bulunduklarına dair bazı evrak ele geçtiğini yazmıştır. Merkez Kumandanı Galip Bey, bu münasebetle, *Akşam*'a şu sözleri söylemiştir: "Tıbbiye-i Askeriye talebesinden dokuz Efendi bazı Cemiyetler ve bu meyanda komünistlerle münasebette bulunduklarından dolayı taht-ı isticvâba alınmışlardır. Tahkikata devam olunmaktadır."

Dokuz Nisan tarihli gazetede "*Komünist Tıbbiyeliler*" başlığı altında

verilen tafsilat daha geniştir:

"Merkez Kumandanı yeni bazı tevkifatın muhtemel olduğunu beyan etmiştir. Komünisterle alâkadar olduklarından dolayı taht-ı tevkife alınan dokuz tıbbiye talebesinin isticvabatına devam olunmaktadır. Aldığımız malûmatâ göre: Merkez Kumandanlığı Cağaloğlu'nda, Mümtaz Efendi'nin evinde akdedilen hususî ve gizli içtimalardan haberdar olmuş ve bu mesele etrafında tamik-i tahkikata lüzum görmüştür. İçtimaa iştirak eden ve bu mesele ile alakadar oldukları zan ve tahmin olunan bazı kimseler tevkif edileceklerdir. Merkez Kumandanı Galip Bey, '*bazı tevkifatın muhtemel olduğunu, fakat isimlerini söyleyemiyeceğini*' beyan etmiş; ve '*meselenin şümulla bir mahiyet ira ettiğini bu sebeple tahkikatın daha ne kadar süreceğini tahmin edemediğini*' ilâve etmiştir. Alâkadar mahâfil, tahkikatı işkâl etmemek için, fazla malûmat vermekten içtinab etmektedirler."

On Nisan tarihli sayıda, şu başlık göze çarpıyor:

"*Komünist Tıbbiyelilerin Müşevvikleri de var*". Zâbıta, bu müşevvikler hakkında da tahkikat ve takibat yapmaktadır.

Cağaloğlu'nda, bir evde içtimalar akdederek komünizm lehinde ve kendi aralarında tezahuratta bulunduklarından dolayı, dokuz tıbbiyeli Efendinin Merkez Kumandanlığı'nda mevkuf bulundukları malûmdur. Bu gençler kendilerine mülâyim gelen Marksizm Nazariyeleri etrafında mubahasatta bulunmuşlar; kırmızı rozetler takarak, orak çekiç şeklinde pastalar yemişlerdir.

Birkaç gündenberi Merkez Kumandanlığı'nda mahfuz bulunan bu dokuz genç hakkındaki iptidaî tahkikat ikmal edilmiş ve evraki Üçüncü Kolordu'ya tevdi edilmiştir.

Komünist gençler, tahkikatta, müevvelen (yani tevil yoluna saparak) itirafta bulunmuşlarsa da, bu işe kendiliklerinden girmediklerini ve kendilerini teşvik edenler olduğunu söylemişlerdir.

Mevkuf tıbbiyelilerin bahs ettiği müşevvikler hakkında polisçe tahkikat ve takibat yapılmaktadır. Maamafi, dün çıkan şayialara rağmen, henüz kimse tevkif edilmemiştir. Hariçtekilerin miktarı mevkuflardan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bunların ekserisi sivildir. Dün

mevkuflardan iki kişi serbest bırakılmıştır.

Merkez Kumandanı Galip Bey[15] dün bir muharririmize, Komünist tıbbiyelilerin tevkifi hakkında âtideki malumatı vermiştir:

"Gazetelerde yazıldığı gibi; Cağaloğlu'nda yapılmakta olan içtimalarda muayyen bazı Askerî Tıbbiyelilerin de devam etmekte olması şüphelerimizi teyit eylemiş ve mevzuu bahs Efendiler tevkif olunmuştur. Haklarında yapılan iptidaî tahkikatı ikmal eyledik, kendilerini Üçüncü Kolordu'ya tevdi eyledik. Mamaafi, muhakemeleri burada Divân-ı Harp tarafından icra edilirse, yine Merkez Kumandanlığında mevkuf kalacaklardır.

Bu Efendiler, Cağaloğlu'ndaki hânede içtimalar akdetmişler ve bir cemiyet tesisini de düşünmüşlerdir. Bu cemiyetin ismi "*Genç Tıbbiyeliler Cemiyeti*"dir. Nizamnamesi tertip edilmiş olup, ihtimal müsaadesi de birkaç gün sonra alınacak idi.

Cağaloğlu'ndaki içtimada, mezkûr Cemiyete Askeri Efendilerin alınıp alınmaması da mevzuu bahs olmuş, bilâhara Heyet-i İdare intihabatı da yapılmıştı. Elde ettiğimiz rey varakalarından içtimaa iştirak edenlerin otuz kişi kadar olduğu anlaşılmaktadır.

Mevkuf Efendilerden ikisini, Şehabettin ve Sabit Efendileri serbest bıraktık.

Tevkifler esnasında üzerlerinde bulduğumuz kitaplarını alıkoymuştuk. Aralarında notlar, Darülfünun Birliği Nizamnamesi vesair tıbbî kitaplar vardır. Bugün onları iade ettik. Kitaplarını okusunlar.

Aralarında bulunan Mülâzim-ı evvel Efendi, eskerî elbiseyi..... ise de, bu muvakkattır. Kendisi stajyer olduğu için, askerliğini staj müddetinde ifa etmektedir. Yoksa askerî tabip değildir.

Biz tarassudatımızı daha ziyade temdit edecek; ve bu Efendilerin ne yapmak istediklerini tahkik edecektik. Fakat, takibatımızı kâfi görerek, kendilerini tevkif ettik. Herhalde onlar da bu tecrûbeden sonra, bâdemâ, siyaset veya vazifeleri haricinde işlerle meşgul olmaktan sarfı nazar edecekler ve derslerini okuyacaklardır.

Yirmisekiz tarihli gazetede, "*Komünist Tıbbiyeliler*" başlıklı havadisle

---

15 Gazete, resmini de yayımlamıştı: "Komünist Tıbbiyeliler meselesi hakkında muharririmize izahat veren Merkez Kumandanı Kaymakam Galip Bey."

son bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere göre "*tahkikat ikmal edilmiş ve talebe mekteplerine iade olunmuştur.*"

Okuyalım:

"Cağaloğlu'nda kaim bir evde komünistlere ait bazı müzakerelerde bulunmak üzere içtimalar akdetmekle maznun sekiz Tıbbiye talebesi ile Mümtaz Bey nâmındaki Doktor hakkında Merkez Kumandanlığından yapılan tahkikat raporları Orduya tevdi edilmiştir.

Bunların komünistliğe karşı sadece mütemayıl bulundukları anlaşılmış ise de bilfiil nizam-ı içtimaiyi haleldar edecek bir hareketleri görülmediği cihetle, kâffesi Bayramın birinci günü tahliye edilmiştir. Talebeler mekteplerine iade edilmiş olmakla beraber, Kolordu Mahâkim Şubesince, berây-ı muhakeme Divân-ı Harbe tevdi edilip edilmiyecekleri malum değildir. Maamafih mamâileyhinin müddeti mevkufiyetleri cezay-ı kâfi addedilerek, muhakemelerine lüzum görülmeyeceği zan edilmektedir.

Diğer siviller hakkında, zabıtaca takibatta bulunulduğu anlaşılmıştır."

Yaşar Nezihe

1948'de, jübilesi yapılan yazarlar arasında,

Cefalarile felek dembedem büker belimi

diyen şair Yazar Nezihe Bükülmez de vardı.[16] *Basın Hayatında 50 Yıl*, bu vesileyle, onun üç resmini basmış ve bazı sorulara verdiği cevapları yayımlamıştı:

"İki Kitabım var.[17] Lâkin kitaplarda ne renk ve ne de rayihadan eser var. Tâbi'ler çok hatalı basmışlar. Bunlardan sonra yazdıklarımı neşretmedim. Uraz, ben on sene evvel ölmüş olarak gösteriyor. Halbuki

---

16 Yaşar Nezihe, jübilesi yapıldığı tarihte, Aksaray Lâleli Caddesi 10 numarada, alt katta kira ile oturuyordu.

17 17 Eylül 1948 tarihli mektubunda, eserleri hakkında şu bilgiyi veriyor: " **Bir Deste Menekşem** 1331 senesinde Marifet Kütüphanesi tarafından neşredildi. Fakat o pastırmacı **Bir Deste Menekşem**'in rengini rayihasını bırakmadı. Feryatlarım 1340'ta neşredildi. Vatan Matbaası, Sudi'ye devretti. O da baştan başa müretttip sehviyatı. 312 senesinden bugüne kadar dört dosya dolusu şiir yazmışım. 250'den fazla şarkım var. Bunların bazıları bestelenmiş, radyoda söyleniyor."

sağım işte. Hayatım yazmakla geçiyor. Lâkin ısmarlama yazılar yazamam... Tecvit, Karabaş, Mızraklı İlmihâl, Tohfe-i Vehbi manzum kitabını okudum. Fuzuli'yi bir iki defa okudum ve bir iki nazire yazdım. Ekser vakitlerimi kasnak işlemekle, kitap okumakla geçiririm. Hayatta çok çektim. Hayatım baştan başa facia ile geçti. Tam altmışsekiz yaşındayım.

- Eserlerinizden hiç para aldınız mı?

- Sadece bir şiirimden beş lira aldım."[18]

Yaşar, Nezihe, gelmiş geçmiş büyük Türk Şairleri arasından, en çok Fuzuli ile hemhâl, Gam kervanının kafilesâlârı Fuzuli'ye de, edebiyat yolculuğunda, *yanına hangi şairi almak istersin?* diye sorulsa, sanırım, -kendisinden yüzyıllarca sonra dünyaya gelmiş- bu mustarip kadını seçerdi.

Ne kadar belâ oku varsa, hedef olarak, onun inleyen gönlünü seçmiş. Bu âlemde nasbi keder. Arkadaşı gam ve ferya, nasibi de âh-ü zâr. Hayatın bütün meşakkatlerini ve mihnetlerini, kahrını ve sefaletini tatmış bir şair. Gönlü dert ve mihnetin saldırile viran olmuş. Mihnet kuşu viran kalbine yuva yapmış. Elemlerinin yükünü devrân çarkının üstüne bir dakika koysalar altüst olurdu. Onu hiçbir zaman güldürmeyen. Felekten öc alamıyor. Bayram günleri onun boynu bükük. Kalbinde, hüsran. Talî' ona, o hayata küskün. Tali'î ona ezelden küskün. İnsanken, insanlıktan çıkmış. Sefaletin pençesi eteklerine sarılıyor. Zalim baht ona yüz bin azap çektiriyor. Hazan yaprağı gibi yerlerde sürünen ve sürüklenen bu kadın, Kaderle, durmadan boğuşuyor. Zehirlenmiş ömrün Kader her an zehirlemede. Binlerce bahar olsa gülüp eğlenemiyor. Her gül mevsimi onun gönlünde bir yara açıyor. Oğlunun taşsız kabri önünde diz çöküyor. Pâyansız felâketler ortasında, ölümü en büyük mutluluk sayacak kadar kötümser.

Gülbe-i ahzânıma gam geldi, hicrân geldi de
Lûtf edip bir kerrecik olsun saadet gelmedi.

1914'te basılan *Nevsâl-i Millî*'de, çarşaflı resmi ve kısa biyografisi ile "Râh-ı Maîşet" adlı bir şiiri yeralmıştı. Bu şiir, realist bir fırçayla,

---

18 Bk. **Basın hayatında 50 Yıl** (2 Ekim 1948, Cumartesi).

şairin geçim yolunu tasvir etmektedir:

Hayat değil bu hayatım azâp-ı nâr-i cahîm
Düşündürür beni me'yus eder bu hâl-i elim...
Bir âciz iğne elimde. Önümde bir gergef
Belâya, mihnete, alâma gönlüm oldu hedef
Kuru bir ekmek için muttasıl sa'y ederim
Belây-i kahr-ı maişetle kahr olur giderim.

Siyah, demirden bir el onu itip durmaktadır:

Dikenli, taşlı, inişli, yokuşlu, bir yola ah...
Hayatın işte bu yol. Taliin karanlıklar;
Çamur, diken, uçurum, bînihaye taşlıklar.

Bu vahşet yolunda, silâhı âciz bir iğne. Bu karanlık yolda düşe kalka ilerliyor. Ne gökte bir yıldız, ne beyaz bulut. Ne de yerde bir umut ışığı.

Sağım solum yüce dağlar önümde bir uçurum
Düşer yuvarlanırım, incinir harâp olurum...
Niçin bu dağları ben böyle tırmanır aşarım
Niçin bu tehlikeli yolda muttasıl koşarım
Niçin... Neden olacak hep kuru bir ekmek için

İğneyle dağ kazılır mı? Kırık kalemle, çektikleri nasıl yazılsın?

Bir âciz iğne ile bir cebel nasıl kazılır
Şikeste hâme ile çektiğim nasıl yazılır?

Kara baht, şairin dünyasını kapkara bir zindan yapmış; 1918'de yayımlanan mensur parçayı okuyalım:

"Siyah, ıssız yollara düşmüş, siyah tali'li bir yolcudan farkım yok. Rehgüzârımda siyah uçurumlar, siyah kayalar, siyah dikenler var. Ben muttasıl bir maişet yolunda koşmaya mahkûmum.

Bu siyahlıklar beni boğuyor, benim ümidim siyah bulutlarla mestur. Nereye baksam, her yer simsiyah.

Of ben niçin bu kadar siyah bahtım?.. Elimde siyah bir kalem, siyah

bir mürekkeple mukadderât-ı siyâhımı tasvire çalışıyorum..."[19]

Açlık ve soğuk. Yaşar Nezihe'nin şiirinde, edebiyat sanatı ve kuyumculuk konusu değil. Kömürün siyah elmas gibi ipekli mendillerde taşındığı, süpürge çöpünden yeşilimsi hamuru kapışabilmek için fırın kapılarının kana boyandığı yıllar: 1914-1918 emperyalist Cihan Savaşı'nın trajik yılları. Yaşar Nezihe, kucağında yavrusile çaresiz kalan bu kadın, o yıllarda elinde iğne, yoksul halk yığınlarının sızısını kemiklerinde duyuyor ve bu sızıyı dile getiriyordu. *Ekmek ve Kömür İhtiyacı* başlığını taşıyan bir şiiri var ki, 22 Teşrinisâni 334'te İstanbul'da yazılmış; ve *Nâzikter*'in 20'nci sayısında (15 şubat 1335) yayımlanmıştır:

Mahalleden iki gündür verilmiyor ekmek
Kolay değil gece gündüz bu açlığı çekmek
Zavallı milletin aç karnı dört buçuk senedir
İaşe mes'elesi hallolunmuyor bu nedir..
Satıldı evlerin eşyası hep bir ekmek için
Ne yaptı millet acep bu azabı çekmek için
Kiminde kalmadı yatmak için yatak yorgan
Doyunca bulamadı birçokları yazık kuru nân
Şaşırdı yollarını genç kadınlar oldu zelîl
Eden bu milleti açlıktır hep bu rütbe sefil
Sokak sokak kadın erkek çoluk çocuk dilenir
Görünce bunları bir yâre dilde tazelenir
Mahalle ekmeği çıkmazsa iş fenalaşıyor
Çoluk çocuk dökülüp yollara aç ağlaşıyor
O gün hamur çamur ekmekler on beşe satılır
Paran da yoksa yetim yavrularla aç yatılır
Elimde iğne kalem var da ben de muhtâcım
Yetim Vedad'ım ile kırksekiz saattir açım
Çalışmak isterim iş yok, bu hâle hayrânım
Bu aç yetime bakıp ağlarım perişânım
Vatan harâbe fakir millet aç sefil uryân
Bugün düşüncesi halkın biraz kömür ile nân...

---

19 Bk. **Nâzikter**, No: 19, 7 Kanunusani 1335 (Bu mensur parçanın yazıldığı tarih: 4 Teşrinisani 334).

Aydınlık yazarlarından Vedat Bükülmez hakkında bibliyografik not

Şair Yaşar Nezihe Bükülmez'in oğlu Vedat Bükülmez de *Aydınlık* yazarlarındandı. Dergide İstanbul'daki işçi ve küçük sanatçıları inceleyen yazılar yayımlamıştır.

Bunlardan biri Derginin onsekizinci sayısındadır. *İstanbul İşçi Hayatı Hakkında Tetkikler*. Kasnak İşçileri . (s. 478-479)

Teşrinievvel 923 tarihli nüshada yer alan bu incelemenin altında imza olarak sadece isminin baş harfi olan (V)'yi görüyoruz.

Onikinci sayıdaki yazısının başlığı: *İstanbul Küçük Sanayii Hakkında Tetkikler Tezgâhtar ve Kutuculuk.*

Bu yazısının altında yazarın imzası yoktur.

Sipahizade Mustafa Kâzım

Türkiye'de sosyalizm ve komünizm tarihi ile ilgili eser yayımlayan yerli ve yabancı yazarlar, Vanlı Kâzım'ın adını kaydetmeden geçmiyorlar. Onun adına Nâzım'ın şiirinde de rastlıyoruz. Vanlı Kâzım (Mustafa Kâzım Kip) *Oduncu* adlı ilk eserini, Sipahizâde Mustafa Kâzım imzasile, 1912 de, Giresun'da bastırmıştı.[20]

21 sayfalık bu küçük hikâyenin önsözünde, yazar şöyle diyor:

İnsanların temaşasına doyamadığı zengin ve ruhfrîb tulu'ların birer vâlid-i tabiîsi olan Anadolu yeşil dağlarının; zümrüdîn vadilerinde, dillerinde, gümüşü sistlerine bürüyerek sakladığı hürca bir köyünde doğmuş, büyümüş olan "Oduncu": Hayatın en tahammülsüz acılarına, en müthiş yoksulluklarına senelerce göğüs germiş bir mücahidi olduğu gibi; zevcesi "Keziban" da fark-ı nâmusu istikâmetin bir şehîdesidir.

İstidat-ı fıtrîmin bahşettiği bir cesaretle bakmayarak, mümkün mertebe açık ve sade bir lisan ile tasvirine yeltendiğim şu hâdise-i hayatiyenin şüphesiz noksanı çok olsa da hâsılât-ı sâfiyesinin bugün en ziyade muhtaç olduğumuz -inâs mektebi fukarâ tâlibâtı menfatine

20 Giresun Matbaası: 3, 1328, Fiatı: Kırk para.

tahsis edilmesi, ümid ederim ki; kusurlarımın affına bir vesile olur ve minallâhültevfik.

Giresun, 1 Mart 1328

Mustafa Kâzım'ın yayımlanmış ve yayımlanmamış birçok şiirleri ve henüz basılmamış bir romanı da vardır.

Son şiirlerinin birinden birkaç mısra okuyalım:

Açlıktan yoksulluktan kurtulup
İnsan gibi istiyoruz dediler.
Gencimiz, ihtiyarımız, kadınımız
Ve bütün çoluk çocuğumuzla,
insanlığa hasretiz...

1884

Bize verdiği otobiyografik notlara göre:

Rumî 1302'de Manastır'da doğmuştur. Babası alaydan yetişmiş bir yüzbaşı idi. Vaktile Arnavut alayında bulunmuş, Sarayın Arnavut alayında yetişmişti. Dedeleri, eski sipahilerdenmiş. Soy adları o; Sipahiler. Annesi Makbule Hanım Erzincanlıdır. Hocazadelerdendir. Gayet mutaassıp ve dindar bir kadın, babası da aksine bektaşi.

Askerî Rüştiye'nin ikisine kadar okudu. Babası Redif taburu birinci bölüğüne yüzbaşlıkla verilince, Giresun'a gidiyorlar. Mülkî Rüştiye'yi orada bitiriyor. Başka okula gitmemiştir. O zaman Erkan-ı harb yüzbaşısı olan (Vehip Paşa) babasını sekizinci Nişan Taburu birinci bölüğüne veriyor. Böylece Erzincan'a gidiyorlar.

Askerliği babasının taburunda yapmış, Bölük Emini olmuş, ikinci sene başçavuşluğa imtihan vermiş ve Giresun'a gönderilmiş. Giresun'da Radif Başçavuşluğu yaparken, aradan iki yıl geçince Hürriyet ilân ediliyor (1908).

Bir sanat elde etmek istiyor. Kafasına koymuş, Fransa'ya gidecek. Fransız papazlarından birisine rica ediyor; her gün bir saat Fransızca ders alıyor. Balkan Harbi başlayınca savaşa katılıyor.

Mustafa Kâzım, Giresun'da evleniyor. Kayınpederiyle beraber bir bakkal dükkânı açıyorlar. *Giresun* gazetesine ufak tefek yazılar yazıyor. Vatanî şiirlerden sonra, fakir fukaranın çektiği ıstıraplarını anlatan şiirler

yayımlıyor (1912-1914). İstanbul'dan gönderilen kitaplar arasında - Büyük Fransız Devrimine ait bazı eserlerle Jaures'ın bir broşürü eline geçiyor. İstanbul'da Fransız mektebinde okumuş bir ziraat mühendisi ile ahbap olmuş. O da biraz sosyal fikirli. Broşürü ona çevirtiyor. Ve işte bundan sonradır ki, fakir kız çocukları yararına, yukarıda bahsi geçen "*Oduncu*"yu yayımlıyor.

Hikâyenin konusu şu:

Köyde fakir bir oduncu hastalanıp ölüyor. Karısı iki çocukla kalıyor ve dilenmeye başlıyor. Bazı kapılardan beş on kuruş ekmek parası aldıysa da birçok kapılardan kovuluyor. Nihayet, kadın da hastalanıyor. O kadar ıstırap çekiyor ki, kendini köyün kuyusuna atmak suretile, canına kıyıyor. Sonra, köylüler toplanıp kadını kuyudan çıkarıyorlar; gömüyorlar.

Hikâye, bir köy şairinin ağzından oduncunun mersiyesile sona ermektedir:

"Ey hayatın eseri. Sen ey yolcu.
Bak mezardan ne söylüyor? Oduncu

Bin yalanla, seni hergün okşayan,
Türlü türlü ümit veren aldatan,
Bir güldürüp bin defa da ağlatan,
Işık diye gecelerde yaşatan,

O hayata tarafımdan lânet de,
Ve söyle ki: O düşmanın ölmedi.

Benim hakkım. Ona lânet okumak
Taşıdığı esirleri korumak
Sen şu taşı, dikkat ile oku, bak;
Birkaç canı nasıl etti bu toprak
Ağlatırdı, güleceksin diyerek
Yıkar idi, babacığım diyerek
Bak şurada bir namusun kurbanı
Kârım yatar, rahmet onun yorganı
Yanındaki iki yavrum... Ah... Hani?
Sevemedim, doyamadım onlara.

Daha neden ben dünyayı seveyim
Sağ olana niçin iyi diyeyim
Yalan, yalan, yalan oğlum o dünya
Sakın ona inanma."

1929 İZMİR DAVASI

Komünistlerin 1923-1928'deki muhakemeleri hakkında kısa not

1) 1923: Hiyanet-i vataniye ile İstanbul Ağır Cezası'nda. Dördü işçi olmak üzere 16 kişi. Hepsi beraat almıştır.

2) 1924: Taklîb-i Hükûmet ile Ankara Ağır Cezası'nda. Beşi işçi olmak üzere onüç kişi. Verilen cezalar bir aydan üç aya kadardır.

3) 1925: Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne otuz kişi sevk edilmiştir. Bunlardan üçü işçi idi. Dördü onbeş, altısı on ve altısı da yedi seneye mahkûm edilmişlerdir.

4) 1925: Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilen iki kişiden biri işçi idi. Verilen cezalar: Yedi sene sürgün, üç sene ağır hapis.

5) 1927: İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu tağyir ve Büyük Millet Meclisi'ni iskat. Mahkemeye sevk edilenler elliyedi kişiydi. Yirmibeşi işçi. Verilen cezalar; bir aydan altı aya kadardı. Yirmibeş kişi beraat etmişti.

6) 1928: Taklîb-i Hükümet suçundan, Ankara Ağır Ceza Mahke-

mesi'ne, beş kişi sevk edilmiştir. Bunlardan dördü işçi idi. Dörder aya mahkûm edilmişlerdir.

7) 1928: Taklîb-i Hükümet suçundan, Bursa Ağır Ceza Mahkemesi'ne, beş kişi sevk edilmiştir. Hepsi de işçi idi. İkişer aya mahkûm edilmişlerdir.

8) 1928: Üçyüzonüçüncü maddeden, İzmir Asliye Mahkemesi'ne sevk edilen beş kişiden beşi de işçidir. Yirmibeş ve otuz gün hapis cezasile cezalandırılmışlardır.

9) 1928: Üçyüzonüçüncü maddeden, İzmir Asliye Mahkemesi'ne sevk edilen bir işçi altmış güne mahkûm edilmiştir.

10) 1928: Üçyüzonüçüncü maddeden, İzmir Asliye Mahkemesi'ne sevk edilen, onbir kişinin hepsi işçi idi. Tümü beraat etmiştir.

11) 1928: Taklîb-i Hükûmet suçundan Rize Ağır Cezası'nda, biri işçi olmak üzere iki kişinin muhakemesi görülmüş; ikisi de beraat etmiştir.

12) 1928: Teşkilât-ı Esasiyeyi tağyir ve Büyûk Millet Meclisi'ni iskât suçundan, İstanbul Ağır Cezası'nda görülen muhakemede yedisi işçi olmak üzere sekiz kişiden beşi beraat etmiş; biri iki, diğerleri de dört ve beş aya mahkûm edilmişlerdir.

13) 1928: Teşkilât-ı Esasiyeyi tağyir suçundan, İstanbul Ağır Cezası'na sevk edilen iki işçinin ikisi de beraat etmiştir.

14) 1928: Teşkilât-ı Esasiyeyi tağyir suçundan, İstanbul Ağır Cezası'na sevk edilen iki kişiden biri işçi. İkişer aya mahkûm edilmişlerdir.

15) 1928: Teşkilât-ı Esasiyeyi tağyir suçundan bir işçi, İstanbul Ağır Cezası'nda beraat kararı almıştır.

16) 1928: Taklîb-i Hükûmet suçundan, İzmir Ağır Cezası'na otuzyedi kişi sevk edilmiştir. Bunlardan yirmibeşi işçi idi. Mahkûmiyetler dört ve dörtbuçuk sene.

Özetleyecek olursak, 1923-1928 tarihlerinde 101'i işçi olmak üzere, 217 kişi -İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir ve Rize'de- muhtelif mahke-

melere sevk edilmiş; bunlardan bir kısmı ağır ve hafif hapis cezalarına çarptırılmış, bir kısmı da beraat etmiştir.

Verilen cezaların tutarı üçyüzotuz yıl civarında hapis ve yedi yıl sürgündür.

Komünistlerin 1930-1932'deki muhakemeleri hakkında not

1) 2/8/930 tevkifatı. Ağır Cezada, Taklîb-i Hükûmet suçundan: İzmir'den Câzim; mesleği ticaret. Mahkûmiyeti 4 sene. Nusret; memur. Beraat etmiştir. Ziya; garson. Beraat etmiştir.

İstanbul'dan, Emin; tornacı. 4 sene mahkûmiyet. Remzi, tornacı. Firar etmiştir. Kemâl; tornacı. Beraat. Celâl; terlikçi. Beraat. Nâdide; ev kadını. Beraat. Hatice; ev kadını 1 sene mahkûmiyet. Fatma; ev kadını. Beraat etmiştir. Cemâl; tayyareci. 1 sene mahkûmiyet. Hasan Âli; doktor. 4 sene mahkum edilmiştir. Reşat; münevver. 4 sene. Hâlit; ressam. 6 aya mahkûm edilmiştir. (Gayri mevkuflardan) İsmail; terlikçi. Beraat. Münire; ev kadını. 6 aya mahkûm olmuş ve cezası tecil edilmiştir. Nihal; öğrenci. 6 aya mahkûm olmuş ve cezası tecil edilmiştir.

Kısacası söylemek gerekirse: 1930 tevkifatında, mahkemeye sevk edilenlerden yedisi işçi, beşi aydın, dördü de kadındı. Mahkûmiyet tutarı 18 sene altı ay. Buna tecil edilen bir senelik mahkûmiyeti de ekliyoruz.

2) 8/8/931 Divân-ı harp tevkifatı:

İzmir'den Câzim; tüccar. Nusret; memur. Beraat. Salomon; kâtip. Beraat. Tevekkül; beraat etmiştir. Şükrü; işçi, beraat. Ragıp; tornacı. Beraat.

İstanbul'dan: Hâlit; ressam. İkibuçuk seneye mahkûm edilmiştir. Hasan Âli; doktor. Mahkûmiyeti yedi buçuk sene. Celâl; makinist. Yedi buçuk seneye mahkûm edilmiştir.

Bir kelimeyle, mahkûmiyet tutarı onyedibuçuk senedir; altı kişi beraat etmiştir.

3) 7/2/932 tevkifatı. İstanbul Ağır Ceza'da. Taklîb-i Hükûmet suçundan.

Edirne'den: Selim; öğretmen. Üç sene. Ramiz; tornacı. Üç sene dört ay. Nizamettin; makinist. Üç sene. İrfan; sanayi mektebi öğrencisi. İki sene dört ay.

Kırklareli'nden: Faik; tornacı. Yedi sene. Burhanettin; telgrafçı. Beraat. Cevat; memur. Beraat. Rıza; memur. Dört sene.

İstanbul'dan: Mehmet Emin; tornacı. Yedi sene. Tal'at; dökümcü. Dört sene sekiz ay. Cemal; tayyareci. Dört sene sekiz ay. Madam Vilda; mürettib. Üç sene. Salih; marangoz. Dört sene. Mehmet Nuri; tayyareci. Dört sene. Nihat; fen memuru. Dört sene. Boz Mehmet; tütüncü. Beraat. Zeki; öğretmen. Beraat. Reşat; münevver. Beraat.

Trakya Alpullu'dan: Nuri; tesviyeci. Beraat. Nazif; demirci. Beraat. Refet; işçi. Beraat.

Aydın'dan: Küçük Mehmet Emin; öğrenci. Beraat. Hayri; öğrenci. Beraat. Şükrü. Beraat.

Samsun'dan: Ahmet; işçi. Dört sene. Hüseyin; tütüncü. Üç sene sekiz ay. Osman; tütüncü. Üç sene sekiz ay. Osman; tütüncü. Üç sene sekiz ay.

El'aziz'den: Münire; ev kadını. Beraat.

Bu davada gayr-i mevkuf olarak muhakeme edilip beraat edenler. Bahri. Necati; öğretmen. Hikmet; öğretmen. Kemâl; kâtip. Remzi; telgrafçı. İbrahim; tütüncü. Emine; ev kadını.

Bu davada 7'si tutuksuz ve 29'u tutuklu olmak üzere 36 kişi mahkemeye sevk edilmişti. Mahkûmiyet tutarı 62 sene dört ay.

4) 1/5/932 tevkifatı. İstanbul Ağır Ceza'da.

Halit; şoför. 4 sene. Abdül; tütüncü. 4 sene. Remzi; tütüncü. 4 sene. Seyid; tütüncü. 4 sene. Davit; tütüncü. 3 sene 2 ay. Haydar; tütüncü. 4 sene. Mehmet Emin; Dellâl. Beraat. Mehmedâki. Beraat. Çopur Mehmet. Beraat.

Bu davada birkaç işçi tutuksuz olarak muhakeme edilmiş; içlerinden biri dört seneye hüküm yemiştir.

Mahkûmiyet tutarı: 41 sene 2 ay.

5) 13/8/932 tevkifatı. İstanbul Ağır Ceza'da.

Emin; şoför. Dört sene üç ay. Süreyya; şoför. 4 sene. Mehmet Lutfi; 4 sene. Sıdıka; daktilo. 4 sene. Kerim Sadi; yazar. Beraat. Muhsin; şoför.

Beraat. Hâmit; İstanbul Lisesi'nde öğrenci. Men'i muhakeme. Şirayer; mürettip. Men'i muhakeme.

Mahkûmiyet tutarı 16 sene 3 ay.

1929 senesi İzmir ağır cezasında mahkûm olan komünistlerin muhakeme safahatının İzmir gazetelerinden aktarılması

Yeni Asır gazetesinin 26 Haziran 1929 tarihli nüshasından olduğu gibi alınmıştır.

İcra Vekilleri Heyetine iskâta teşebbüs cürmüyle maznun komünistlerin muhakemesi:

Müdde-i Umumî bey: "Dâvâmız komünistlik meselesi değildir. Her fikir serbesttir. İcra Vekillerini gayri meşruğ vesaitle iskata teşebbüsten dâvâ ediyoruz" dedi. İfadelerinde her şeyi itiraf etmiş olan maznunlar, hâkim huzurunda, bütün ifadelerini tazyik ve işkenceye atfederek her şeyi inkâr ettiler. Doktor Hikmet, mahkemede, komünistlik hakkında bir konferans verdi. Muhakemelerinin gayri mevkuf görülmesi hakkındaki talepleri reddedildi. Muhakemelerine bu gün de devam olunacak.

Evvelce haber verdiğimiz gibi, dün, komünist perdesi altında irticaî Beyannamameler atarak halkı, hükümet aleyhine galeyana getirmek isteyenlerin muhakemesine dün başlanmış: iki saat öğle tatili müstesna olmak üzere akşama kadar devam eylemişlerdir.

Sabah saat sekizde otuzdört maznun, Jandarmaların nezareti altında, kelepçeli olduğu halde, Adliye Nezarethanesi'ne getirilmişlerdir. Maznunlar hepsi tıraş olmuşlar; temiz elbiselerini giyinmişler; hatta başta Doktor Hikmet Bey olduğu halde ekserisi göğüslerine birer kırmızı karanfil koymuşlardır. Heyet-i Hâkime teşekkül edinceye kadar Adliye Nezarethanesi'nde, ıslıklar çalarak şarkı söylemişler ve Alibaba foksturulu ile dansetmişlerdir. Adliye koridorları daha sabahtan dolup taşmıştı. Kesif bir halk kitlesi muhakemenin başlamasına, sabırsızlıkla intizar eyliyordu. Jandarma ve polisler, halkın mahkeme salonuna hücumunu men için fevkâlede tedbirler almışlardı. Salon, beş dakika içersinde, kâmilen dolduğundan, gelen halk geri dönmeye mecbur

kaldılar. Tam saat onda, başta, Ağır Ceza Reisi Yakup Rasim Beyefendi olduğu halde Âzâlar Edif ve Servet Beyler, Müdde-i Umumî muavinlerinden Ali Rıza Bey mevkilerini işgâl eylediler. Zabıt kâtipleri mevkiinde Avni ve Sait Kemal Beyler vardı. Reis, maznunların getirilmesini emr etmesi üzerine, başta Ahmet Kaya olmak üzere, altışar altışar maznunlar salona ithâl edildiler. Reis, birer birer, maznunların hüviyetini tesbit etti. Tahsillerini, mahkûmiyetlerinin olup olmadığını sordu. Mahkeme salonuna getirilen maznunlar şunlardı: Ahmet Kaya, Nazillili Şükrü, Küçük Hilmi, Doktor Hikmet, Kanberoğlu Ali, İzmirli Mustafa, Enver, Bulgaristanlı Ahmet, Marangoz Hilmi, Makinist Tevfik, Salamon, İzmirli Nâfiz, Bulgaristanlı Muhiddin, Ârif oğlu Yusuf, Manu Şarfman, Troçki Mehmet, Mansur Nâm-ı diğer Rus Koço, Saatçi Niko, Lâz İsmail, Hüsameddin, Nesim, Ferit, Selânikli Hüsnü, Çakır Hasan, İskeçeli Hasan, Osman oğlu Şerif, Mehmet oğlu Halil, Şoför Ahmet, Garaj sahibi İbrahim, Aziz oğlu Mustafa, İstanbullu Tahsil Memurlarından Sıtkı. Bunlardan başka üç kişi haklarında gıyap kararı vardır. Sinkeyeviç, Baytar Mehmet ve Nedim Efendiler takibât başlayınca firar etmişler; ele geçirilememişlerdir. Bazı maznunlar, hüviyetlerinin tesbiti esnasında, Riyasetin suallerine taarruzkâr ve haşhin ifadelerle cevap vermişlerdir. Ezcümle Doktor Hikmet Bey, nerede doğduğunu bilmediğini, nüfus tezkeresinde İştip gösterildiğini söylemiş; Küçük Hilmi, "Küçük" kelimesinin polisler tarafından kendi ismine ilâve olunduğunu; Keza Koço da, isminin Koço olmadığını ve bu ismin de kendisine verildiğini söylemiştir. Kanber oğlu Ali, ne yeni ne de eski haflerle yazı yazmasını bildiğini; Marangoz Hilmi bir aya mahkûm bulunduğunu, fakat altmışbeş gün Hapishanede yatırıldığını, gayet barid bir ifadeyle, ilâve etti. Hüviyetlerinin tesbitinden sonra Müstantik Kararnamesi okundu.

Müdde-i Umumî Beyin talebi. -Müdde-i Umumî Muavini Ali Rıza Bey, Müstantik kararnamesini müteakıp, ayağa kalkarak, dedi ki:

"Bugün maznunen huzurunuza sevk edilen maznunlar, komünistlik perdesi altında, kendilerini mânâsız bir maceraya atmışlardır. Bu macerâ kendi kendilerini gizli bir Cemiyete sokmuştur. Nihayet, Kanber oğlu Ali, bir keçi çalmak meselesinden dolayı yakalanmış ve cebindeki

Beyannameleri denize atmak isterken görülmüş ve zâbıta eline geçirdiği bu izler üzerinde tahkikata devamla, Müstantik Kararnamesinde mufassalan arz edilen failler meydana çıkarılmıştır. Müsaadenizle, burada mühim bir noktayı efkâr-ı umumîyeye arz etmek isterim. Türkiye'de yaşayan hiçbir vatandaş, siyasî kanaatlerinden dolayı mes'ul ve muatap tutulamaz. Vicdanlara tahakküm olunamaz. Herkes istediği siyasî ve içtimaî Cemiyete girmek hususunda yalnız serbest değil, hatta memleketin idare ve refahını temin için bu kabil Cemiyetler tesisine mecburdur. Her vatandaşın vazifesidir. Ancak, Cemiyetlerin tesis ve faaliyeti kanunî ve nizamî içtimaiyâta uygun olmaktadır. Halbuki, maznunlar bu işe esrarengiz mahiyet vermişler; kanunun daima men ettiği ve ceza tayin eylediği vesâite müracaat eylemişlerdir. *Dâvamız Komünistlik dâvası değildir*. Yani, Komünistlikten dolayı dâvâ etmiyoruz. Ortada, işlenmiş bir cürüm vardır. Bu cürmün faillere komünistlik perdesi altında faaliyetlerini idame ettikleri zaman kullandıkları vesait ekseriyetle bu gayenin istihsâli için değildir. *Dinî taassup ve yobazlıklardan istifade ederek, memleketi ihtilâle sevk etmek ve halkı Hükûmet aleyhine galeyana getirmek* istemişlerdir. Dosyada bulunan, Marangoz Hilmi Efendi'nin yazdığı Beyanname taassup hislerinden istifadeyi istihdaf eylemektedir. İşte suç burada başlıyor. Diğer Beyannameler de, başka bir nokta-i nazardan, halkı İcra Vekilleri aleyhine galeyan tevlidini istihdaf eyliyor. Bilhassa, *Kıvılcım* mecmuasının dosyada mevcut nüshaları, vaziyet-i cürmiye noktasından ehemmiyetle tetkike şâyândır. Suç işte budur. Vaziyet-i cürmiye, cürmün vasfı Kararnâmede tavsif edilmiştir. Bazı cürümler vardır ki, fiile çıkmadan, hattâ teşebbüslerinde kanun tecrim etmektir. Ceza Kanunumuz İtalyan Ceza Kanunundan alınmıştır. Onlar da ceza âlimlerinin mütalaasına istinad etmişlerdir. Maznunlar, İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat için aralarında ittifak eylemişlerdir. Bu gayeye doğru, aralarında tam bir mutabakatla teşebbüsleri vardır. Maznunlar, içtimaî vaziyetlerine göre, bu vazifenin ifâsı için rol almışlardır. Ceza Kanunumuzun 171'inci maddesi, bazı cürümleri icra için ittifaktan bahs eder. Bu madde 70'inci, 128'inci, 146'ıncı, 147'nci, 149'uncu, 156'ncı maddelerdeki cürümler için ittifak edenlerin cezalandırılmasını âmirdir. Binaenaleyh 147'nci maddedeki cürüm, yani İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat için aralarında ittifak mev-

cuttur. Ona göre muhakemelerinin icrasını talep ederim.

Ahmet Kaya'nın isticvâbı. - Müteakıben, Ahmet Kaya'nın Reis Bey tarafından isticvâbına geçilmiştir.

Ahmet Kaya, Riyaset makamından kendisine tevcih edilen suallere daima menfî cevaplar vermekte: "Cürmü kabul etmiyorum. Bana atf edilen faaliyetler varid değildir" demekte idi. Kaya, İstanbul'a gittiğini, kendisini Hikmet Bey'e muayene ettirdiğini, fakat Niko'yu tanımadığını, evinde bulunan Beyannameleri yolda bulduğunu, hattâ işinin çokluğundan okumaya bile vakit bulamadığını, maznunlardan Küçük Hilmi'den başkasını tanımadığını ileri sürmüştür. Bulgaristan'da amele Cemiyetlerine dahil olduğunu, fakat komünistlikten anlamadığını ilâve etmiştir.

Bunun üzerine, Reis Beyefendi: "Pek âlâ ifadelerinizde birbirini teyid eden vakaları zâbıta nereden buldu, çıkardı?" deyince;

Kaya: "Ah, efendim, huzurunuza gelinceye kadar, neler çektiğimizi bir bilseniz. Bana da gösterilmişse derhal imza ettim. Başka çare yoktu."

Müstantik huzurunda verdiği ifade de, Kaya, Müstantik Kararnâmesinde yazılan vakıaların faili olduğunu itiraf eyliyordu. Bu ifadeler okunduktan sonra, Reis: "Peki, huzuruna çıkarılmadan yine tehdit edildiğini; hatta ifadelerini geri alırsa tekrar poliste sevk edileceğinin kendisine söylendiğini" ifade etmiştir.

Reis Bey, mevcut ifadelerden alınmış müteaddit sualler irâd etmiş ise de: Ahmet Kaya bunlardan hiçbirine cevap vermemiş; "Bilmiyorum" demekle iktifâ eylemiştir.

Şükrü'nün isticvâbı. - Nazilli Şükrü de, Reis Bey'in sualleri karşısında, daima inkâra sapmış; ilk ifadeleri için demiştir ki: "Ben tevkif edildikten sonra, Polis Müdüriyeti'ne getirildim. Şurada gördüğünüz insanları insanlıktan çıkmış bir vaziyette gördüm. Üzerlerinden kan sızıyordu. Müstantiklikte ifadelerimi imza etmek istemedim. Tekrar, Polis Müdüriyeti'ne gönderildim. Orada, kollarımın altına sıcak yumurta konmak suretile, tazyik edildim."

Reis. - "Komünistlik hakkında fikriniz nedir?"

Şükrü. - Komünist değilim. Fakat, *komünistliği amelenin iktisadî menfaatlerini müdafaa eden bir ilim ve bir felsefe olarak tanırım.*"

Reis. - *Komünistliğin gayesi nedir?*"

Şükrü. - *Amelenin refahını temin eylemek; onlara mektep ve hastaneler açmak; insanca yaşamalarını temin eylemektir. İlmî gayesini bilmiyorum.* Bunlar okuduklarımdır. Benim demokrasi prensiplerini öğrenmek için ne kadar arzum varsa, *komünistliğin de ilmî gayelerini öğrenmek için hevesim vardır.* Madem ki, okuduklarımız için buraya sürüklendik, gayesini nasıl öğrenebiliriz?"

Müteakiben, Şükrü'nün Müstantik ve Müdde-i Umumî Beylerin önünde verdiği ifadeler okundu. Bunlarda, bütün teşkilât itiraf edilmekte; müteaddit hücrelerden maksadın, bir hücre tevkif olunduğu zaman, diğerlerinin derhal faaliyete geçerek tahkikatı işgâl ve yakalananların masûm olduğu zannını tevlid etmek olduğu anlatılmaktadır. Bundan başka, Şükrü, ilk ifadelerinde Ahmet Kaya'nın gizli bir Cemiyet teşkili taraftarı bulunduğu, atılan Beyannamelerde, Düyun-u Umumiye meselelerinden; aç karınla *şapka giyildiğinden*; dükkânların işsizlikten kapanırken, *harf İnkılâbı* yapıldığından; otuz Mayıs muahedesile, *Türkiye'nin İtalyan bayrağı altına alındığından* bahs ettiklerini; muallim hücresi, Yusuf, Kaya hücreleri diye üç hücre mevcut olduğunu; hücrede Muhiddin'in ismini Âdem, Hilmi'nin Aka, Kaya'nın Beşer ve kendisinin de Rüyâ olduğunu itiraf eylediği; hattâ daha birçok izahat verdiği müteaddit ifadelerinin okunmasından anlaşılıyor.

(Saat onikiyi epeyce geçmiş olduğundan, Reis Bey öğleden sonra isticvâbâta devam olunmak üzere celseyi tâlik etti. Öğleden sonra tam saat ikide mahkemeye tekrar başlandı.)

Maznunlar, sabahki gibi sıralanmışlar, ceketlerinin iliklerinde, ekserîsi *kırmızı karanfiller* taşıyorlar. Komünizm alâmeti mi? Kim bilir? Muhakkak olan bir şey var ki, maznunların ifadeleri hemen aynı nakaratı tekrardan ibarettir: "Bilmiyoruz! Haberimiz yok!" Poliste verdikleri ifadeler de, dayak, işkence ve tazyik altında reshen imza edilmiş şeyler!..

Şükrü Efendi ne diyor? İptidâ, Şükrü Efendi'nin ifadesi okundu. Ahmet Kaya'ya ayakkabılarını kendisine yaptırmak münasebetile tanıdığını; Nazilli'den gelen oniki yaşında kardeşi Mustafa'yı onun yanına çırak verdiğini; aralarında böyle münasebet başladığını; Kaya'nın kendisine *komünistliği* telkin ettiğini; *gizli cemiyetlerine* girdiğini; Kaya'nın yazdığı Beyannameleri beraberce atmaya karar verdiklerini; Park civarında, bu Beyannameleri attığını; teşkilâta dahil olanları tanıdığını söylüyordu. Diğer bir ifadesinde şunları söylemişti: "Râgıb'ın kardeşi İstanbul'da hasta idi. Râgıp'la beraber İstanbul'a gittik. Yolda, Doktor Hilmi Bey'e tesadüf ettik. Râgıp onunla konuştu. Birlikte Sultanahmet'e gidip konuştuk. Hikmet Bey, İzmir'de bir Merkez Komiteyi teşkilini talep etti.

Filhakika böyle bir Komite teşekkül etti; ve faaliyete başladı. Bir şapiroğraf aldık. Kaya, İstanbul'da Doktor Hikmet'le temas ederek, on gün sonra elli Beyanname ile döndü. Daha elli de biz teksir ettik. Ramazan ortalarında, Basmahane, Punda, Reşadiye taraflarına atıldı. Merkez Komitesi, Râgıp, Marangoz Hilmi ve Kadri'den mürekkepti. Benim ve Küçük Hilmi'nin hücrelerimiz yoktu. Beyanname, Marangoz Hilmi tarafından kaleme alınmış; Eşrefpaşa'da Kaya'nın evinde yazılmıştır. Hilmi: "İfadeyi beğendin mi?" diye bana sormuştu. Diğer bir ifadede, Marangoz Hilmi'nin müfrit olması, daima Beyannameler yazıp atmak istemesi hasebile Râgıp ve Kadri ile aralarında ihtilâf çıktı; diyor; bu sebeple Merkez Komitesi'nin infisah ettiğini komünistlerin ikiye ayrıldıklarını, anlatıyordu. Şükrü ayrıca demişti ki, "*kadın erkek işçiler birleşiniz!*" Beyannamesi Kaya'nın evinde teksir edilmiştir. Bir nüshasını Hizmet Matbaası'na ben attım. Yeni Asır Matbaası kapısına tâlik eden Hasan Kaya'nın kardeşidir. Şükrü, Rusya'ya gönderilmek üzere, İstanbul'a gitmiş; Ahmet Kaya tarafından İzmir Merkez Komitesi nâmına kaleme alınmış bir Talimatnâmeyi yazmış; bunda, İstanbul ve İzmir arasında râbıta tesisinden bahs ediliyor; ve İstanbul'dan arasıra birinin İzmir'e gelmesi isteniyormuş. Şükrü, Talimatnâmeyi, Tıp Fakültesinde Emrâz-ı akliye kısmında Doktor Hikmet Bey'e vermiş; nokta-i nazarını söyleyeceğini bildirmiş. İki üç gün sonra Doktor Hikmet Bey'i tekrar gördüğünde, mumâileyhe, Râgıb'ın teşkilâttan hariç bırakılarak, Hilmi'nin gençler zümresinde faaliyete teşriki lüzumuna

şifâhî olarak anlatmış; sonra Şükrü, ailesini müşkül mevkide bırakmamak için, Rusya'ya gitmekten sarfınazar edince, Ahmet Kaya kızmış; kendisi Rusya'ya gitmeğe karar vermiş. Kaya, Bulgarca, biraz da Rusça ve Romence bilirmiş. Bulgaristan'da Eylûl İhtilâline iştirak ettiğini, fakat muvaffak olamadıklarını söylemiş. Rusya'ya gidince, İzmir'e uğrayan Rus vapurlarında bir adam temin ederek, burası ile muhâberede devam edecekmiş.

Fakat, bu seyahat akim kalmış. Kaya'nın Rusya'ya gitmesi, İstanbul'da Eskişehir, Adana ve diğer bazı yerler murahhaslarının bir içtimaında görüşülmüş. Fakat, Bir Mayıs'tan sonraya tâlik edilmiş...

Bu ifadeler okunurken, Şükrü, bunları dinliyor gibi lâkayd duruyordu. Bunlarda, Beyannamelere ve İzmir'de komünist faaliyetine ait birçok itiraflar vardı. İfadenin bir noktasında, Kaya'nın polisin muhtemel tâkibâtından kurtulmak için Sovyet tâbiiyetinde girmek maksadile istida verdiği; Lenin'in yıldönümü merasiminde, Konsoloshânede, Lenin'in resmi yanında durup bir hitâbe söylediği yazılıdır. Ödemiş'te komünist teşkilâtına teşebbüs edildiğinden de bahs etmektedir.

Reis Bey. - Bunlar sizin ifadeleriniz. Ne dersiniz?

Şükrü. - Efendim, beni onbir gün poliste tuttular. Engizisyon mezâlimi yaptılar. Benim bunlardan kat'iyen haberim yoktur.

Reis Bey. - Nasıl olmaz? Hattâ, Müdde-i Umumî beye: "Daha birçok söyliyeceklerim var" demişsin.

Şükrü. - Hayır, ben bunları tanımıyorum.

Reis. - Ahmet Kaya sana atılmak üzere komünist Beyannameleri vermiş.

Şükrü. - Hayır, hiçbir şey vermedi.

Reis. - Peki, bunları sen söylemediysen, kim söyledi?

Şükrü. - Ben söylemedim. Onbir gün zarfında çekmediğim işkence kalmadı. Bunların hiçbirinden haberim yok. Bunlar benim hâfızama sığmayacak şeylerdir. Dayaktan kendimi kaybetmiştim. Yalnız imza ettiğimi biliyorum.

Küçük Hilmi'nin isticvâbı. - Bu maznun da, diğer birçokları gibi, çocuk denecek bir çağdadır. Her şeyi itiraf eden ifadelerden sonra, Mahkeme huzurunda her şeyi inkâr etmiş; ve bütün okunanları cebren kendisine imza ettirilmiş, söyletilmiş, hakikatlerden uzak şeyler diye göstermiştir.

Reis. - Anlatınız, siz de Beyanname atmışsınız

Hilmi. - Haberim yok. Bir şey bilmiyorum.

Reis. - Ne iş görüyorsun?

Hilmi. - Rıhtım Şirketi'nde kâtibim. 52 buçuk lira maaş alırım.

Reis'in diğer suallerine cevaben: "Marangoz Hilmi'yi tanımam. Şükrü'yü tanırım. Ahmet Kaya'yı tanırım. Müşterisiyim. Dükkânına birçok defalar gitmişimdir. Komünizm hakkında bir şey görüşmedik.

Reis. - Peki, öyle ise sizi neye tutukladılar?

Hilmi . - Onu polisten sormalı. Ben bilmiyorum.

Reis. - Komünistlerin Gençlik Komitesi'ni teşkil ediyormuşsunuz. Gizli bir ittifak yapmışsınız. Hükûmeti iskat için Beyannameler atmışsınız.

Hilmi. - Haberim yok. Ben böyle bir ifade vermedim.

(İfadesi okundu. Buna nazaran, Beyannameler, Kaya tarafından atılmış; ve sadece Kokaryalıya kadar beraber giderek, Beyannameleri taşımış. Münderecâtını bilmiyormuş. Üç ay evvel, Kaya önde, Şükrü ortada, o arkada Eşrefpaşa'ya çıkmışlar. Kaya, bir evden paket almış. Hilmi, kimse görürse haber vermeye memur edilmiş. Fakat, Kaya'nın Beyanname attığını görmemiş. Fakat, ertesi gün Beyanname atıldığını haber alınca kuşkulanmış; komünist fikirlerini kendisine Kaya telkin etmiş. Bu ifadede, maznunun hücrelerin teşkilâtı hakkında işittikleri, her hücrenin üç âzâdan mürekkep olduğu, bir hücrenin diğerini tanımadığı söylenmektedir.)

Reis. - Ne diyorsunuz?

Hilmi. - Bu benim ifadem değil; Müstantik Bey'in ifadesidir.

Reis. - Müstantik ifade vermez. İstintak eder. O tahkik memurudur.

Hilmi. - Kendisi yazdı; ve Polis Müdüriyeti'nde beni tehdit ettiler. Muhterem Salih Beyefendi dedi ki: "Burası polistir. Buraya kanun girmez. Aksi takdirde senin kemiklerini kırarım." "Öyle ise, her istediğiniz yazın, imza edeyim" dedim.

Reis. - Fakat, Müstantik huzurunda da aynı şeyleri söylemişsin.

Hilmi. - Müstantik beni polise iade ediyordu. Tekrar dayak yememek için imza ettim.

(Müdde-i Umumî huzurundaki ifadesi okundu.)

Reis. - Buna ne dersiniz?

Hilmi. - Böyle bir ifadem yok. Polisin işkencesi altında: "Ne isterseniz yazın getirin; imza edeyim" dedim.

Hikmet Bey'in konferansı. - Doktor Hikmet Bey'in isticvâbı, daha ziyade, komünistliğin ne olduğu hakkında bir konferans mahiyetindedir.

Reis. - Siz de teşkilata dahil bulunuyorsunuz. Anlatınız; ne gibi gazeteler, kitaplar okursunuz? Komünistliği ne zaman benimsediniz?

Hikmet Bey. - Reis Beyefendi, buraya komünist davâsından dolayı gelmiş bulunuyorum. Birçok istintak ifadeleri okundu. İsmimin geçtiğini gördüm. Kararnâmeye mutalli oldum. İddia makamının ithamlarını dinledim. Derhal bir iki noktaya işaret etmek isterim. İstintak Kararnâmesinde, bendeniz de dâhil olduğum halde, buradaki maznunlar hakkında, verilen kararın esbâb-ı mûcibesi olarak böyle bir cümle var. Yani, bize isnâd edilen fiil bu imiş. Amele için, felâh ve necât ancak ameleden kimselerin iktidar mevkiine gelmesile mümkündür. Bize isnâd edilen şey de bunun hayyizi-i husûle gelmesini temin etmek. Buna cevap vermiyeceğim. Yalnız, İddia Makamının sarf buyurduğu itham sözleri

arasında tesbit ettiğim bir noktaya cevap vermek isterim. Buyurdular ki, Türk vatandaşları bu kabîl efkârda serbesttirler. Yani, burada bahsedilen ameleden adamların iktidar mevkiinde görmek emelleri serbest bir arzu olabilir. Hatta bu fikrin siyaseti tedvire hâkim olmasını istemekte bir haktır, diye buyurdular. *Yeter ki* -buyurdular- *bu hususta müracaat edilecek vesâit meşru olsun.* Bendenizin şu ufak kararnâme ve ithamnâme cümlelerinden anladığım şudur: *Türkiye'de komünistçe düşünmek veya komünist efkârile yaşamak; veya sahada fiil ve teşebbüste bulunmak bir cürüm değildir.* Nitekim, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'muzun hiçbir maddesinde Komünistlik diye tevsîm edilmiş bir cürüm yoktur. Her memlekette amelenin mevki-i iktidarâ gelmesi siyasî hâdisât cümlesindendir. Türkiye'de de kanun iktizâsı mevzu-u bahs olabilir; ve varittir, mümkündür. İddia Makamı da bendenizin bu kanaatimle mutabık görüyorlar. Yalnız, haklı olarak buyurdukları bir nokta var. Bu da, Kararnâmede aynen tasrih edilmiştir. Buradaki, ben de dâhil olduğum maznunların hususî bir Cemiyet teşkil ettikleri mevzuu-bahistir. Evvelâ, cürmün mahiyeti itibarile, burada okunan dâvâ 171., 147'nci maddelere temas eden bir cürüm göstermiyor.

Müdde-i Umumî Beyin müdahalesi. - Müdde-i Umumî Bey: "Efendim, bunları müdafaada söylesinler, burada mevzu hakkında ifadede bulunsunlar. Her maznunun mücrim olması icâb etmez."

Doktor Hikmet Bey. - Demek istiyorum ki, madem ki, cürüm bu şekilde tasrih ediliyor; hafî ittifak yapanlar tabirî mücrim olurlar.

Reis Bey. - Yani, siz bu ittifaka dahil değilsiniz.

Hikmet Bey. - Ben dâhil değilim. Yalnız bu dâvâya dâhil bulunuyorum. Bize ve bendenize 171., 147'nci maddeler isnat ediliyor. 147'nci maddenin vukuu tasavvur edilseydi, başka bir cürüm karşısında kalırdık.

Reis Bey. - İsnâd olunan cürüm, Heyet-i Vekileyi iskat için Beyanname dağıtmak, Cemiyet teşkil etmektir. Siz buna dâhil imişsiniz. Dâhil misiniz, değil misiniz? Onu söyleyiniz.

Hikmet Bey. - Şüphesiz değilim.

Reis. - Haberdâr mısınız?

Hikmet Bey. - Şüphesiz değilim.

Reis. - "Şüphesiz"i kaldırınız.

Hikmet Bey. - Değilim.

Reis. - Bu maznunları tanıyor musunuz?

Hikmet Bey. - Ahmet Kaya'yı burada sarih olarak tanıdım. İsmi falan hatırımda değildi. İstanbul'da bana gelmiş olduğunu hatırlamamış oldum.

Reis. - Neden size gidiyor?

Hikmet. - Başka asistan yoktur. Doğruca bana gelmiştir. "Ben rahatsızım" dedi; "tedâvi için müracaat ediyorum. Şükrü isminde birisini tedâvi etmişsiniz". O zaman hatırladım. "Râgıp Usta'nın çırağı hakkında tavsiyelerim vardır, buyurun" dedim.

Reis. - Mektup verip saatçi Niko'ya gönderdin mi?

Hikmet. - Hayır, Niko'yu tanırım. Fakat Ahmet Kaya'ya şifreyle göndermedim. Esasen, bir adres tasrih ediliyor ki, benim ordan haberim yok. Niko Efendi'yi, 27 senesinde, İstanbul'da Ağır Ceza'da, beraber mahkümiyetimizde Hapishanede tanırım. Çıktıktan sonra arasıra görüşürdük. Saat deposunda da kendisinden bir saat almıştım. Şükrü Efendi'yi nereden tanıdığıma gelince, Râgıp Efendi'nin çırağıdır. Râgıb'ı aynı münasebetle tanırım. Şükrü'yü Niko'ya göndermedim.

Reis. - Halbuki, Müstantik huzurundaki ifadelerine nazaran, size mektupla gelmişler, İzmir İstanbul Komiteleri arasında irtibat temini için onları Niko'ya göndermişsiniz. Ne dersiniz?

Hikmet. - Bunlar rivâyettir. Âmellerini aramak istiyorum. Fakat herhalde vardır. Makam-ı İddia mahiyet-i cürmü tasrih ederken buyurdular ki, "komünist dâvâsile ötedenberi alâkadar mühim şahsiyetler var. Bunun beni ne alâkadar ettiğini buraya kadar sürüklemesiyle görüyorum. İzmir Komitesini tanımıyorum.

Reis. - İzmir Komünist Komitesini?

Hikmet. - Böyle bir Komiteden haberdar değilim.

Reis. - Pekiyi bunlar neden sizin isminizi ortaya atsınlar?

Hikmet. - Beyefendi, bunlar poliste ve İstintakta alınmış sözlerdir. Ben o, kanaatteyim ki, huzuru âlinizde bu ifadelerin tekerrüründen sonra alınacak kararlar cürüm hakkında bir fikir verebilir. Ben, okunan ifadelerin hiçbirisini tatminkâr görmüyorum. Bunların içinde öyle edebiyat var ki, iptidai tahsil görmüş bu iki efendi, Şükrü ve Kaya hakkıyle ifade edememişlerdir. Bu müselsel beyanatı bunların ifadelerine uydurmaya mümkün görmüyorum. Tabir caizse buna bir tasni' diyorum.

Reis. - Kim tasni' edecek?

Hikmet. - Efendim, maalesef polisin bu hususiaki faaliyetleri cihaz halindedir. Ekseri bu şekilde neticelere varıyor. Belki hatır-ı âlinizdedir, Mercan Altûnyan dâvâsı.

Reis. - Yâni tertib edilmiş diyorsunuz. Kim, ne tertibetmiş?

Hikmet. - Ben hastahanedeyim. Bana müracaat ediyorlar, İhtimalki polis kendiliğinden kanaatler hasıl etmiştir.

Reis. - Komünist Partisine ne zaman girdiniz?

Hikmet. - Türkiye Komünist Partisi diye bir teşekkül görmedim. Komünizm, benim için bir âkide, bir meslektir.

Reis. - Ne gibi eserler okursunuz?

Hikmet. - Her eseri okurum. Lenin, Karl Marx, Engels, Zinoviyef.

Reis. - Komünizm hakkında telâkkiniz?

Hikmet. - Komünizm deyince, her şeyden evvel gerek cemiyet gerek tabiat ve kanaat hakkında bir görüş ve telâkki tarzıdır. Bundan doğduğu için işçi sınıfının benimsediği bir görüştür. Buna komünizm, Marksizm denebilir. Realizm her hâdiseyi olduğu gibi görmektedir. Mesleğim de zâten tababet ve müşahadedir. Bunun için bu realist prensipleri hararetle karşıladım. Realizm demek, kâinatı her köşesinde, her hâdiseyi çıplak nasılsa öyle görmektir. Komünizm her şeyden evvel maddecidir.

Fakat, kuru maddeci değil. Diyalektik yani münazaracı, cidalci, maddeci hâdisatın bir seyir hâlinde akıp gittiğini kabul eder. Tabiatın, maddî tesirler altında, ezelden ebede doğru aktığını görmek mümkündür. Buna dinamizm de diyebiliriz. Bundan umumî bir prensip çıkıyor. Tabiatta hiçbir hâdise bâkî değildir. Burjuva ilminin iddiası gibi, tabiat, tarih, cemiyetin seyri tasallup etmiş bir manzara teşkil etmez. O da akar, istilhâleler geçirir. Tarihî materyalizm demek, cemiyet nasıl bugünkü şekilde teşekkül etmişse, bugünkü şekli ilânihâye muhafaza etmeyeceğini de kabul etmektedir. Onu değiştiren maddî ve iktisadî âmiller vardır. Komünist, tabiat ve cemiyette inkılâpçılığı kabul eder. İnkılâp demek şudur. Bir hâdiseden diğer bir hâdiseye -Darvin nazariyesinde farz edildiği gibi- tedricî bir tekâmülle çıkılmaz. Tabiat, sıçramalar yapar. Fakat, bunlar içinde bir teraküm devresi lâzım. Bir olgunluk lâzım ki, o bünyeye sıçrayabilsin. Bu mütemâdî istihaleleri tetkik ederken, komünizm tarihte inkılâpçı olmuştur. Darvin der ki, insanlar maymun arasında bir halka vardır. Onu aramamış ve bulamadığı için, bir idealist âdem sıfatile, müteessir olmuştur. Fakat, olmamak idi. Zira, böyle bir halka yoktur.

Reis Bey. - Hülâsa, siz ne istiyorsunuz? Nasıl olsun diliyorsunuz?

Hikmet. - Komünizmde "olsun, bunu isteriz" diye bir iddia yoktur. Realizm, cemiyetin bünyesini olduğu gibi görmek, nereye vardığını anlamaktır. Komünizmin iddiaları ve faraziyatları yoktur. Cemiyetin bugüne gelinceye kadar istihâlelerinde en mühim kuvveti iktisadî temel olarak görür; ve bunu tahlil eder. İktisadî manzaralar önünde herhangi içtimaî, ahlâkî, felsefî telakkîler doğar. Komünizm bunu arar. Ortada iki sınıf görüyoruz: Sermayedar ve işçi. İşçi kol kuvvetile, öteki de mülkiyeti dolayisile alakadardır. Fakat, sermayedar rejiminin en büyük karakteri, Marx'ın dediği gibi, bir emtia rejimi olmasıdır. Bu cemiyetin her şeyi alınır satılır.

Reis. - Pekiyi, ne olsun diyorsunuz? Gayeniz nedir?

Hikmet. - İddia Makamı teessürlere gark eden bir kelime buyurdular. "Bunlar gayesiz sergüzeşt peşinde koşanlardır" dediler. "Gayesiz" kelimesi bilâpervâ münakaşa ediyorum. Filhakika, komünizm gaye

kabul etmez. Fakat bu sergüzeştçilik değildir. Komünizm gaye kabul etmez; zira, gaye mahdudiyet demektir. Komünizm mutasallip değildir. Cemiyette nâmütenâhî inkişaf vardır.

Reis. - Hülâsa, siz "hafî Cemiyete mensup değilim; haberim yok" diyorsunuz.

Hikmet. - Hayır, yoktur.

Reis. - Telefoncu Ferit Bey'i tanıyor musunuz?

Hikmet. - Burada tanıdım. Tevkifhânede evvelce de olabilir ki görüşmüşlüğüm vardır. Kendisi burada söyledi. İstanbul'da Tevkifhâneye gelir, beni görürmüş. İhtimâl. Fakat, hususiyetimiz yoktur. Laz İsmail; onu da geçen sene hapiste gördüm. Şarfman'ı tanımıyorum. Hüsamettin Efendi'yi İstanbul Tevkifhânesinde gördüm. Diğerlerini tanımıyorum.

Reis. - Yine soruyorum. Bu iki Efendi, isminizi tasrih ederek, sizi gördüklerini ne diye söylesinler? Size ne diye istidâtta bulunsunlar?

Hikmet. - İsnâd etmediklerini, huzurunuzda, serbestçe söylüyorlar. Ben buna kıymet veriyorum. Polisteki zihniyete dikkat etmek lâzımdır. Ben burada Polis Müdüriyetine getirildiğim zaman, bana orada, birisi dedi ki: "Biz poliste iki şekilde muamele ederiz. Biri sizin gibi okur yazarların, Efendi adamlara; diğeri külhanbeylerine ait muamele. Külhanbeylerin hâli yamandır, dedim. Ben, demokraside halkın "Efendi" veyahut "Külhanbeyler" diye iki sınıfa ayrılmıyacağını söyledim. Kanundan bahsettim. "Yanılıyorsunuz" dediler, "Polise kanun girmez". Bunu söyliyen adam da döndü Halîfe rejimi ve Saltanât yerinde dururken, İmperyalizm İstanbul'u işgal ederken İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne iştirakinden dolayı Devlet teşkilâtından ihrâc edilmiş, bilâhara Cemiyetin avdet etmiş bir şahıstır. Zaten, ilk hatırıma gelen de: "Bu adam ne cür'etle bu sözleri söylemiştir" düşüncesi olmuştur.

Reis. - Siz poliste ne dediniz?

Hikmet. - Adem-i malûmat beyan ettim.

Reis. - Bunları niçin ikrar etmişler?

Hikmet. - Bunlar işkence altında ifade vermişler.

Müdde-i Umumî Beyin mukabelesi. Müdde-i Umumî. – Poliste karşı musa ithamlarda bulundular. Maznun, müdafaasında her vasıtaya müracaata serbesttir. Fakat, Hükûmet ve Devlet inzibâtın temsil eden makamın delilsiz hakarete uğramasına müsaade edemeyiz. Delilleri varsa versinler, takibât yaparız.

Hikmet Bey. - Delillerim vardır.

Müdde-i Umumî Bey. - Pekâlâ, makamınıza versinler; takibât yapılır. İkinci mesele: "İfadeler uyduruldu" dediler. Bu ifadeler birbirini o kadar teyid etmiştir ki, uydurulmasına imkân yoktur. Râgıb, Kadri, Şükrü, Ahmet Kaya, Saatçi Niko'nun ifadelerinden sonra, Hikmet Bey'in bu sözlerinin kıymeti kalmaz. Bunlar birbirine ikmâl etmiş şeylerdir. Bunlara, tazyik ve tehdit altında uydurulma şeyler demenin bir hakaret teşkil edeceğini ihtar ederim.

Doktor Hikmet Bey. - Müdde-i Umumî Bey'e yalnız küçük bir cevap vermek isterim. Ceza Muhakemeleri Usulü'nün 108'inci maddesi, "Maznun tevkif müzekkeresile tutulduğu gün derhal hâkim huzuruna gönderilir" diyor. Halbuki, bunların hiçbirisi tutuldukları gün veya akşamı hâkim huzuruna çıkarılmadı. Bunlara işkence tatbik ediliyor. Âsârı geçinceye kadar, poliste tevkif ediliyorlar. Bununla da sâbit oluyor ki, poliste işkence edilmektedir.

Reis. - Siz bize teşkilâttan alâkadar olup olmadığınızı söyleyiniz.

Hikmet. - Alâkadar değilim efendim.

Kanber oğlu Ali'nin ifadesi.

Reis. - Ali, sen kalk. Sen de Beyanname atmaktan maznunsun kim verdi?

Ali. - Kimse vermedi. İşten gelirken Deniz Karakolu önünde polis bağırdı: "Defterin düştü!" "Benim değildir" dedim. "Senindir" dediler. Karakola alıp dayak attılar. Mecbur oldum, arkadaşlarıma iftira etmeye.

Reis. - Defterin içinde ne vardı?

Ali. - Görmedim.

(Hep inkâr. İfadesi okundu. Murtakya'da bir keçi bulmuş; Deniz Karakolu'na giderken bir polis tutmuş. Beyannameleri denize atmış. Bir lise talebesi görüp haber vermiş; polis almış. Tutulduğundan bir gün evvel Enver'e vermiş. Ona da Kaya vermiş. Nereye atacağını kestiremiyormuş. Maznun bu ifadeyi de red etti.)

Marangoz Mustafa'nın isticvâbı.

(Marangoz Mustafa, yolda bir defter bulduğunu, ne olduğuna bakmadan evde bıraktığını, ertesi gün tevkif edilince, polislerin evde bu defterleri bulduklarını söyledi. Bunun kendisine Ahmet Kaya tarafından, Enver vasıtasile gönderildiğini inkâr etti. Bu da karakolda ağız burun kan içinde kalıncaya kadar dayak yemiş. Onun için ifadesini imza etmiş.)

Enver'in isticvâbı.

(Enver de arkadaşlarına Beyanname vermediğini; Namazgâhta bir defter bulduğunu "temizdir" diye eve getirdiğini; polis tarafından bulunduğunu; ne olduğuna bakmadığını iddia etti. Bu da dayakla istenileni imza etmiş.)

İbrahim oğlu Ahmet'in isticvâbı.

(Beyanname almadığını, iki Hilmileri tanımadığını söyledi.)

Marangoz Hilmi de inkâr ediyor.

(Marangoz Hilmi'ye bakılırsa, onun da bir şeyden haberi yoktur. Polisin kendisini nedense komünist diye bellediğini; Martta tevkif edildiğini; maznunlardan Tevfik'i tanımadığını anlattı. Ve dedi ki: "Bir Nisan'da Polis Müdüriyeti'ne celp edildim. Mutemet Bey; herif sen bizi bir ay evvel atlattın; şimdi bakalım nasıl kurtulacaksın diye içeriye girerken beynime bir yumruk vurdu. Kanundan bahs ettim. Burası Polis Müdüriyeti'dir; kanun buradan içeriye giremez, dediler. Beni dar bir odaya aldılar. Fırka Mutemedi 70 sopa vurdu. Kısm-ı Adlî Reis girdi. Merhametli imiş; yalnız 25 sopa attı. Biraz söylendim. Tekme ile ağızlarıma, dişlerime vurdular. Burası Polis Müdüriyeti'dir; burada

evet diyeceksin, dediler. Ben de, tanıyor musun diye kimi sorarlarsa, tanıyorum diye kabul ettim.")

Selânikli Tevfik'in isticvâbı.

(Selânikli Tevfik de Hilmi'yi tanımadığını; yolda bir Beyanname bulduğu sırada tevkif edildiğini tazyik altında bir isim ararken, evvelce komünistlikle tevkifini haber aldığı Marangoz Hilmi'yi söylediğini; fakat, bunun dayaktan kurtulmak için olduğunu iddia etti. Tevfik, müteselsil pardon, pardon diye dayak faslı hakkında izahat vermek istiyordu. Kendisine işkence edenlerden birinin mahkeme salonunda olduğunu söyledi. İsterseniz göstereyim, dedi.)

Salamon.

(Aynı sistem müdafaada bulundu. Yalnız şu fark ile, ki onu korkudan kendi yediği dayak değil; zira, kendisi dayak yememiş; fakat, dayaktan sonra diğerlerinin manzarası imiş. Kendisi de bu hâle gelmekten o kadar korkmuş ki, kendisine uzatılan ifadeyi imza etmiş.)

Marangoz Hilmi'nin kardeşi Nâfiz Efendi.

(Polis Müdüriyeti'nde yüzü gözü kan içinde kardeşini görünce, onu daha fazla dayaktan kurtarmak için, her istenileni söylemiş. Bu da, iddiasına göre, ayrıca falakaya tutulmasına mâni olmuş.)

Bulgaristanlı Muhiddin.

(Bu da, tamamen masumiyet iddiasında. Bir ustanın iftirasına kurban olmuş. Dayak tesiri altında kendisine gösterilen birçok kağıtların en küçüğünü, tehlikesiz umidile, kendi üzerine almış.)

Şarfman.

(Nazarî bir komünist olduğunu; Niko ile nazarî olarak bu mevzu üzerinde görüştüğünü söyledi. Oldukça güzel Türkçe konuşmasına rağmen, komünizm hakkında mütalaalarını bildirmek için, muhakkak bir tercüman istedi. Bu konferansı da yarın dinliyeceğiz. Bu, dayağı İstanbul'da yemiş güyâ. Fakat, yeniden başlanmamak için, İstanbul'dan gelen ifadeyi aynen kabul etmiş.)

Troçki Mehmet.

(Yedi sekiz defa tevkif edildiğini, hiçbir suçu olmadığını iddia etti.)

Nihayet, Doktor Hikmet Bey, muhakemelerinin gayri mevkuf cereyanını talep ettiyse de, Heyet-i Hâkime, cürmü tecile tâbi addetmiyerek; mevkufen devâm-ı muhakemelerine karar verdi. Bu sabah, saat onda ikinci celse.

Yeni Asır gazetesinin 27 Haziran 1929 tarihli nüshasından aynen iktibas ediyoruz:

"Dün sabah isticvâb edilenler, komünist olduklarını; fakat, irticâla alâkaları bulunmadığını söylediler. Rusya'da Amele Fakültelerinde tahsil etmiş bulunan Laz İsmail ve Hüsamettin Efendiler, komünistliğin maksat ve gayelerini anlattılar.

Maznunlarla İddia Makamı arasında teati edilen cümle ve fikirler.

Öğleden sonra isticvaplar bitti. Maznunlar, bermûtâd, dayak bahanesile, her şeyi inkâr ettiler. Beyannameler okundu. Muhakeme haftaya tâlik edildi.

İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat cürmile maznun 34 komünistin muhakemesine dün de devam olunmuştur. Maznunlar sabah saat sekizde, altışar altışar, Adliye Nezarethanesine nakl olunmuşlar; ve, ona kadar burada kalmışlardır.

Mevkuflar, Adliye'ye getirilirken, hepsi eline, bugün intişar eden yevmî gazeteleri almışlar, okuyorlardı. Birgün evvel olduğu gibi, yine temiz giyinmişler; göğüslerine kırmızı çiçekler takmışlar; traş olmuşlardı. Yüzlerinde tebessüm beliriyordu. Hiç korku âsharı göstermiyorlardı. Nezarethanede, bermûtâd, şarkı söylemeye, her bir ağızdan spor marşları terennüm eylemeye koyuldular. Saat onda, Heyet-i Hâkime Yakup Resim Bey'in riyasetinde, Edip ve Sâbit Beylerden mürekkep olarak, teşekkül etti. Müdde-i Umumîlik mevkiinde yine Muavin Ali Rıza Bey vardı. Jandarma ve polis müfrezeleri, koridorlarda fevkalâde tedbirler almışlardı. Maznunlar aynen evvelki günkü yerlerinde oturdular. Gazetecilere ayrılan yerleri kâmilen gazeteciler doldurduktan sonra, sâmiin de salona alındı. Mahkemeyi dinlemek üzere gelenlerin ancak pek azı salona dâhil oldu. Salon dolduktan sonra

diğerleri geri çevrildiler. Mutlaka salona dâhil olmak isteyenlerin itişip kakışmasından koridorların pencereleri, camları kırıldı. Zâbıta sükûneti temin eyledikten sonra, Müdde-i Umumî muavinlerinden Ekrem Bey'in tercümanlığı ile Manu Şarfman'ın isticvâbına başlandı.

Şarfman, komünistlik hakkındaki bilgi ve kanaatlerini anlattı:

"Benim gayem komünistliktir. Komünistliğin gayesi yoktur. O, hayatın önündedir. Eğer, komünistliğin nasıl meydana geldiği sorulursa şu cevâbı verebiliriz: Komünistlik hayattan doğmuştur. Komünistlik, beşeriyette bulunan iki sınıftan doğmuştur. Bu iki sınıfın mücadelesinden meydana gelmiştir. Bilhassa şurasını arz etmek isterim ki, komünizm benim veya diğer birinin arzusundan vücut bulmuş değil: bilakis, doğrudan doğruya hayatın icâbâtından hayat bulmuştur. Burada, istidrâten, bir şey arz etmek isterim. Ben küçük seneler memleketim haricinde yaşadım. Burada da yabancıyım. Edebiyatla, gazetelerle meşgûl oldum. Tabiî, hâriç memleketlerin neşriyâtile alâkadarım; ve, biliyorum ki, komünistlik dünyaca tanınmış ilmî ve içtimaî bir fikirdir. Öyle bir fikir ki, her okuyup yazma bilen biraz alâkadar olur; ve bunun hakkında az çok bir telâkki sahibi olabilir. Ben bu mahkemede komünistlikle maznun bulunuyorum.

Reis. - Hayır, komünistlikle değil, İcra Vekilleri Heyetini iskata teşebbüs cürmile maznunsunuz.

Şarfman. - Heyet-i Âlinizin fikrini gayet iyi anlıyorum. Benim böyle bir teşkilât ile hiç alâkam yoktur. O halde derhal serbest bırakılmaklığım icap eder. Biraz evvel okutturduğunuz ifadelerim kat'iyen doğru değildir. Bu ifadelerin nasıl vücuda getirildiğini izah edemem. Ne işkencelere kaldığımı izah etmiştim. Arkadaşım Niko'yu tanırım. Zeki bir adamdır; ve komünistliğe temayülü vardır.

Mano Şarfman'ın ifadeleri kâfi görülerek, Koço, nâm-ı diğer Mansur ismini taşıyan beyaz Rus ayağa kaldırıldı. Tamamen Rum olduğu yernazarda anlaşılan Koço, korkak ve titrek bir seda ile, Reis Bey'in sualerine cevap vermeğe başladı.

Koço. - 1919 senesinde Türkiye'ye geldim. 1924 senesinde Rusya'ya

gittim. Bir fabrikada çalıştım. Bir müddet sonra İstanbul'a avdet ettim. Rusça gazeteleri okuyabilirim. Yazım yoktur. Saatçi Niko'yu tanımam. Fakat, firarî Niko'yu tanırım. Ben yirmisekiz Nisanda tevkif edildim. Tevkifim de şöyle oldu. Bir gün yolda giderken, iki Efendi arkamdan "Mansur, Mansur!" diye bağırdı ve beni alarak Polis Müdüriyetine götürdü. Orada, Niko ile karşılaştım. "Arkadaşımdır" dedim. Benden bir şapirograf sordular. "Yok" cevabını verince, "doğru söyle, sonra dayak yersin" dediler. Ben de "kanunen dövemezsiniz" cevabını verince, "Ya öyle mi? Burası Rusya değil; öldürsek bile sormazlar" diyerek falakaya yatırdılar. Sekiz gün mütemâdiyen dayak attılar. Ayaklarımı demir kızdırarak yaktılar. Bu vaziyetten kurtulmak için ne demişlerse ben de "evet" demeye mecbur oldum.

Saatçi Niko'nun isticvabı.

Saatçi Niko ayağa kaldırıldı. O da, ağlıyormuş gibi titreye titreye çektiği işkenceleri anlatmakla ifadesine başladı. Reis Bey'in suallerine cevâben dedi ki:

"Benim bu işlerden hiç haberim yoktur. Evvelce komünistlikten maznunen tevkif edildiğimden sâbıkalı olduk. Bu defa da yakaladılar. Bidâyetten bana atf edilen cürmü İstanbul'da da reddettim. Fakat, bir hafta işkence ettiler. Ağzımdan burnumdan kan geldi. Hattâ bu kan iki hafta da hapishanede devam eyledi. Bunu ispat edebilecek mevkideyim. Şahitlerim vardır. Hiç olmazsa sağ çıkmak için, ne söylemişler ise imza etmekten ve "evet" demekten başka çare bulamadım."

Bunun üzerine Müstantik ve Müdde-i Umumî huzurlarında alınan ifadeleri okundu. Bu ifadelerde, Niko komünist fikirlerini müdafaa eyliyor. Koço Rusya'da doğan bu fikrin boğulup öldürülemiyeceğini; hattâ Rusya'da Bolşevizm doğmadan evvel, kendisinin insanî fikir beslediğini anlatıyordu. Niko, bütün bunları, Şükrü'ye şifre verdiklerini inkâr etti; tazyik neticesi evvelce tasdik eylediğini söyledi.

Lâz İsmail'in hitâbesi.

Müteakiben, Lâz İsmail ayağa kaldırıldı. İsmail bir adım ilerledi. Elini, mevkufların etrafını çeviren, parmaklıklara dayadı. Gözlerini

Reise dikti. Ayağa kalkışında, etvârında pervâsızlık okunuyordu. Kendisi ve fikirlerini kuvvetle müdafaaya hazırlamış olduğu gözden kaçmıyordu.

Reis. - İcra Vekillerini iskat cürmile maznunsunuz. Buna karşı diyeceğiniz var mı?

İsmail. (Sözün kendisine teveccüh eylemesinden memnun bir vaziyetle, muhtelif jestler yaparak, yumruklarını sıkarak, ellerini havaya kaldırarak, anlatmaya başladı. Sözleri arasında birçok ecnebî kelimeleri istimâl ediyordu. Bir hatip bir hitâbe irâd edercesine, fikirlerini müdafaa eyliyordu.)

İsmail. - Reis Beyefendi, her şeyden evvel arz edeyim ki, ben bir İnkılâpçıyım. Millî Kurtuluş Hareketlerini kavramış; bu dâvâyı benimsemiş bir adamım. Müdde-i Umumî Bey, Talepnâmelerinde, irticâî hareketlerden, Heyet-i Vekileyi iskattan bahs ettiler.

Amele dâvâsını kavramış bir İnkılâpçı bir adam nasıl irticâî hareketlere uyabilir? Ben komünistlikten değil, İcra Vekilleri Heyetini iskat cürmünden maznun imişim. Halbuki, beni komünist olarak tevkif ettiler. Komünistliye irtaca atf etmeyi şiddetle red ederim. Bu vârid değildir. Ben komünistim. Ne için komünistim. Çünkü, ben Reis Bey, evvelâ Türkiye'de doğdum. Türkiye amele hayatı içinden çıktım. Onun bütün ıstıraplarını, dertlerini, hayat mücadelelerindeki çetin mevkiini gördüm; tattım; alakâdar oldum. Komünizm amele sınıfının mefkûresidir. Sınıf farklarından, kapitalizmin, emperyalizmin ezici hareketlerinden doğmuştur. Beynelmilel mikyasında komünizm, emperyalizmin, kapitalizmin cihan kudreti üzerinde hâkim bulunmasından dolayı bugünkü cemiyetin içersinden beliren bir harekettir. Bana atf edilen cürüm, benim görüş tarzımla taban tabana zıttır. Komünizmin önüne sed çekmek istemek mafevkattabiî hâdisata dayanmak demektir. Onu anlamamak demektir. Komünizmin beynelmilel vaziyeti kurtuluş cidalinden sonraki iktisadî vaziyeti fabrikaların tesisi, vapurlar vesaire sınıf farkını doğurmuştur. Türkiye de, kapitalizmin başlaması nizâm-i içtimâiyi değiştirdi. Mahdut ellerde teraküme başlıyan servet halkı fakirleştirdi. Fakirleşen halk komünistliği benimsiyor. Amelenin,

kendi kanı bahasına yazılan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'ndan kendi hakkını istemesi çok görülmemelidir. Türkiye, serbest olması lâzım geldiği kadar serbest değildir. Cemiyetlerin teşekkülleri istenmiyor. Türkiye'nin refahı millî inkılâbı genişletmekle kabildir. Amele ve halk kitlelerine verilmesi lâzım gelen haklar vardır. Bunların istenmesi Cumhuriyet Kanunlarına münâfî değildir. Türkiye'de nasıl bir Halk Fırkası varsa, Türkiye amelesinin de bir Fırkası olmasını istemek bir haktır. Bunu istemek irticâ demek midir? İrtica ile alâkadar değiliz. Amele sınıfı, Türkiye'de en samimî İnkılapçılardır. Türkiye'nin refah ve istikbâli bunu yaratan iş kuvvetini himâye etmelidir. İşçi sınıfı, iş kuvveti patronların elinde oyuncak değildir. Mesaî şerâitinin tanzimini, İş Kanunu'nun çıkarılmasını istiyoruz. İş Kanunu'nun çıkarılmasını istemek, ne İcra Vekilleri Heyetini yıkmak ve ne de eski Derebeyi zamanını yapmaktır. İrticâ ithâmı amelenin şuuruna, mefkûresine tecavüzdür. Bir komünist nasıl olur da, ser'y ü amelin, üzerine bütün varlığını koyduğu Hükûmeti yıkmak ister? Bir komünist İnkılâp aleyhdârı olabilir mi? İrticâî bir hareketle katiyyen alâkâdar değilim. Böyle bir Cemiyete ne girdim, ve ne de Beyanname yazdım. Bir Mayıs amele bayramına ait Beyannameleri ben yazmadım; fakat, ben yazmış gibi, mesûliyetini üzerime alabilir ve müdafaa edebilirim. Altı Nisanda Ankara'dan geldim. Esasen takip edebiliyordum. Beş altı teharî memuru daima arkamda idi. Hattâ yattığım yere bile gelebiliyorlardı. Daima yanyana idik. Nihayet, bir gün beni tevkif ederek, Üçüncü Şube'ye getirdiler. Odanın içersinde ayaklarından kan sızan bir adam gördüm. Ona beni tanıyıp tanımadığını sordular. "Hayır" cevabını verdi. Beş on dakika sonra, beni tekrar bu odaya getirdiler. Tekrar sordular, yine "tanımıyorum" cevabını verdim. Bu giriş çıkma ameliyesi üç defa tekrar edildi. Bana da "gözünü aç burası Ankara Mahkemesi değildir. Orada İnkılapçıyım diye bağırmaya benzemez" dediler. Ve, dayak atmaya başladılar. Reis Bey, belki inanmazsınız; fakaz, Engizisyon mezâlimini ihya ettiler. O kadar dayak yedim ki, Cerrahpaşa Hastahanesi'nde ameliyat olarak yirmi gün tedavi olundum. Tekrar ediyorum: "*Komünistim; Komünist olarak yaşıyacağım. Bu ilmî bir meseledir*. İrtica ile alâkam yoktur ve olamaz.

Reis. - Nesim Efendi'yi tanır mısınız?

İsmail. - Tanımazdım. Fakat, şimdi bin sopaya tanıdığım için, ilelebet unutmıyacağım.

Reis. - Baytar Mehmet Efendi'yi tanır mısınız?

İsmail. - Baytar Mehmet Efendi ismi, işkenceden kurtulmak, hayatımı kurtarmak için, muhayyelemde yarattığım bir isimdir. Bu sayede hayatımı kurtardım. Hayatımı kurtarışım, onu çok sevdiğim için değil, o hayatı yine amelenin kurtulmasını temin için ve onun refahına tahsis eylemek içindir.

(Reis Bey, burada sözü kâfi görerek, Lâz İsmail'in ifade-i evveliyelerinin okunmasını emr eyledi. İlk ifadesinde, Rusya'da dört sene kaldığını, Amele Fakültelerine devam eylediğini; üç yüz yirmi altı senesinde komünist faaliyetine başladığını; hiçbir iş göremediğini; Adana'da Şinasilerin fabrikalarında çalıştığını; orada amelenin Cemiyetler etrafında toplanması için teşvikatta bulunduğunu; bilâhara İzmir'e geldiğini; iş bulamıyarak İstanbul'a avdet eylediğini; tevkifata başlanması üzerine Rusya'ya kaçtığını; avdette yakalanarak, Ankara'ya gönderildiğini, dört aya mahkûm olduğunu; Nâzım Hikmet'le mefkûre arkadaşı bulunduklarını; Doktor Hikmet'i hapishanede tanıdığını, söylemektedir. Müstantik Kararnamesinde kendisine atf edilen fiillerin faili bulunduğunu kısmen itiraf eylemekte idi. Kendisinden bu ifadelere karşı ne diyeceği ve itarâfâtının poliste değil, Hâkim huzurunda olduğu ihtar edilince, dedi ki: "Ben hayatta hiç yalan söylemeyen bir adamım. Yalan söylemeyen yegâne unsur komünistlerdir. Buraya topal olarak geldim. Müstantik huzuruna çıkarılınca, dayaktan şikâyetle muayenemi istedim. Müstantik Bey, cevâben, "bunlar demokrasinin cilveleridir, geçer" dedi. Bu ifadeyi kullanan Hâkime başka türlü ifade vermek mümkün müdür, Hâkim Efendi.")

Reis. - Hüsamettin Efendi "*Açlık*" diye bir eser yazmış. Bunda nelerden bahs ediliyordu?

İsmail. - Hüsamettin Efendi, filhakika bazı hikâyeler yazardı. Mevzuunu bilmiyorum. Hapishanelerde yazı ile vakit geçiriyoruz.

Hattâ, ben de "Körler Şehri" diye bir eser yazıyorum. Körler Şehri, Hapishane demektir.

(Müdde-i Umumî muavini Ali Rıza Bey, İsmail'e cevap vermek için ayağa kalktı ve dedi ki: "İsmail Efendi de, diğer maznunlar gibi, ifadelerini tazyik ve işkenceye atf ederek tevil yolunu tuttular. İfadelere dikkat buyurulursa, en geniş tafsilâtı ihtiva eylemektedir. Tazyik altında böyle böyle ifade verilemez. "Ben yaptım. Evet veya Hayır" gibi kısa cümleler olabilir. Halbuki, ifadelerin tafsilâtı hikâyeler gibidir. Bundan başka diğer alâkadarların birbirine bağlı hâdiseyi teyid etmektedir. Nesim ve diğer maznunlar, birbirinden ayrı, birbirinden haberdar olmaksızın ifade vermişlerdir. Ankara'dan avdette, İsmail, Hüsamettin Efendi ile bir evde oturmuşlar; Hüsnü ve Ferid Efendilerle tanışmışlar. Onlar da bu ifadeyi teyid ediyorlar. İstanbul'da da serbest komünist cereyanları için çalışmışlardır. Dayak hakkında, dünde söylediğim delilsiz bir iddianın Mahkeme nazarında bir kıymeti olmıyacağını takdir etmeleri lâzımdır. Bu iddiaları dermeyan eylerken, delillerini de beraber serd etsinler. Binaenaleyh, evvelki ifadelerinin samimiyetinden şüphe edilemez.)

Lâz İsmail. - Hüsamettin'i eskiden tanırım! Hüsnü ve Ferid Efendileri tanırım diye, hiçbir yerde ifadem yoktur. Nesim Efendi'yi, dayak altında tanırım dedim. Nesim'e taalluk eden ifadelerimde: "Tanırım; Beyannameleri ben dikte ettirdim" dedim. İfadelerde mahdudiyet daha nasıl olur, anlıyamıyorum. Müdde-i Umumî Bey Talepnâmesinde, amele sınıfından adamları iktidar mevkiine getirmek istememizi bir cürüm diye tavsif ettiler. Amelenin dertlerini düşünen, ve bunların izâlesini istiyen adamların amele sınıfına mensup ve onları düşünenleri iktidar mevkiine getirmek bir cürüm müdür? Reis Bey, ben nerede ve kime "kalkınız; İcra Vekileri Heyetini yıkınız!" diye bir söz sarfettim?

Hüsamettin de komünizmi müdafaa ediyor.

Reis. - Siz de İcra Vekileri Heyetini iskat cürmile maznunsunuz. Ne diyeceksiniz?

Hüsamettin. - Hâkim Efendi, ben her şeyden evvel ameleyim. Askerliğe Millî İnkılâbın başlangıcile başladım. Hayatım, Ankara'da İ-

mâlat-ı Harbiye Fabrikası'nda geçti. O zaman, Ankara'da resmen teşekkül etmiş "Halk İştirakkiyyun Fırkası" vardı. Amele, halk, herkes bu Fırka'nın binâsına giderlerdi. Orada, amele teşkilâtları, umumî cihan amele hareketleri hakkında konferanslar verilirdi. Hattâ, bir de gazeteleri vardı. Ben de buraya devam ederdim. O gün için, millî harekatta en yakın ve en dost olan amele Partileri idi. Dünyada yalnız komünist gazeteleri Millî Kurtuluş harekâtını alkışlıyor, muzaheret gösteriyordu. O zaman, komünist prensiplerini benimsedim. İçersine girerek tetkikat yapmak hevesine düştüm. Fakat, mâlî vaziyetim buna müsait değildi. İzmir'in istirdâdını yani İmperyalist orduların denize dökülmesini müteakıp, Rus İnkılâbını, amele harekâtını görüş nazariyelerini tetkike muvaffak oldum. Sıhhî vaziyetim müsaade etmediğinden avdete mecbur kaldım. Komünizmde maksat ve gaye aramak doğru değildir. Komünizm bütün tecrübelerin muhassalasıdır.

Reis. - Bunları bırakınız. Siz, komünistlikle maznun değilsiniz. İcra Vekillerini iskat cürmile Mahkemeye sevk edildiniz. Buna dair söyleyiniz.

Hüsamettin. - Hayır, tevkif edildiğim zaman komünistlikten maznun olduğunu söylediler.

Reis. - Hayır, kararı gördünüz.

(Maznun, burada, hürriyetten, Saltanat idarelerinin yıkıldığından bahs etmiş ve, ricâlin fikirlerile -kendisinin tâbirile, köhne polis zihniyetinden- şikayet eylemiştir. Ricâlin fikirlerile polis zihniyeti arasındaki farkı göstermek için, Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in, eski iktisat sistemlerinin yıkılacağına ve millî işçinin hakkı verileceğine dair bir beyânâtını okumuştur. Müdde-i Umumîye cevap olmak üzere, Hüsamettin demiştir ki: "Müdde-i Umumî Bey, ameleden adamları iktidar mevkiine getirmek istemekliğimizi bir cürüm diye tavsif ettiler. Her Türk vatandaşı gibi, amelenin de iktidar mevkiine geçmesini men'eden bir kanun var mıdır, acaba? Müdde-i Umumî Bey , amelenin Teşkilât-ı Esasiye Kanunile verilmiş intihap hakkını tanımıyor mu? Beyannameler için itirafatta bulundurmak için maruz kaldığım işkenceler yüzünden yirmi gün tedavi edildim. Bu işkenceden kurtulmak

için, bize ne söylettirmek istiyorlarsa hepsine "evet" demeye mecbur kaldım. Bir Mayıs'ta Beyanname yazmak bir cürüm teşkil etmez. Bir Mayıs beynelmilel amelenin metâlip günüdür. 924 senesinde, Ankara'da, Bir Mayıs'ta, önümüzdeki Muhafız Gücü'nün mızıkası olduğu halde dolaştık. Büyük Millet Meclisi'nin önünde, meâlip dermeyan ettik. Eğer, bu bir cürüm olsaydı, o zaman takibât yapılırdı. Teşkilât–ı Esasiye Kanunu'nun 75'inci maddesi gayet sarihtir. Lütfen okuyunuz. Saltanat Devrini yıkalı çok zaman oldu. Halbuki, Cumhuriyet Devrinde, ben yirmi gün Polis Müdüriyeti'nde, dayaktan mütevellik yaralarımızın tedâvisi, yani âsâr-ı cürmiyenin izalesi için alıkonuldum. Reca ederiz, ve sizden soruyorum: Hangi kanun bir vatandaşın yirmi gün tevkif müzekkeresi kesilmeden haps edilmesine müsaade eder?" Hüsamettin, kendisine atf edilen bütün eski ifadelerini red etmiştir.)

Nesim Efendi'nin isticvabı.

(Nesim Efendi, Reis Beyin muhtelif suallerine şu cevabı vermiştir: "İsmail Efendi'yi ilk defa Polis Müdüriyetinde tanıdım. Binbir işkence altında zorla evvelce de tanıdığımı söylettirdiler. Bendeniz çok roman ve kitap okudum. Fakat, bir adamı diğerine takdim etmek için bu kadar işkence edilmesine tesadüf etmedim." Nesim Efendi, kâmilen inkâr yolunda yürümüş; maznunlardan Şarfman'dan başka kimseyi tanımadığında ısrar eylemiştir. Nesim Efendi, son söz olarak, komünist olduğunu, komünist gazetelerde tercüme yaptığını: Bir Mayıs Amele Bayramı için de yaptığı bir tercümenin doğru yapılıp yapılmadığını kontrol için Şarfman'a verdiğini ve o gün tevkif edildiğini söylemiştir.

Öğle tatili için celseye nihayet verilmiştir.

İkinci celse. İptidâ kadınlar sânirin mevkiine geçtiler. sonra, maznunlar ithâl edildiler. Ve, büyük bir kalabalık, sâmiine mahsusu mevkii doldurdu.)

Reis Bey. - Ferit Bey, kalkınız. Siz de aynı şekilde maznunsunuz. Evinizde makine bulunmuş. Gizli teşkilâta dahil misiniz?

Ferit. - Hayır. Polis tarafından yapılmış bir provokasyondan başka

bir şey değildir. Ben bunlardan haberdar değilim. Müsaade buyurulursa izahât vereyim. Senelerden beri amele Cemiyetlerinde çalışıyorum. Onbeş senedir ameleyim. Polis, müteaddit defalar beni tehdit etti. Hattâ, bıçak çekmek suretile, beni ameleden çekip almak istedi. "Aksi takdirde öldüreceğiz" diyerek tehdiatta bulundu. Ben bunlara kulak asmadım. Teşkilât-ı Esâsiye ameleye bu hakkı vermiştir. Bunu düşünerek amele Cemiyetlerinde faaliyete devam ettim.

Reis. - Son vak'ayı anlatınız.

Ferit. - 1927 de, polis beni tekrar komünistlikten tevkif etti. Bir defasında yedi, ikincisinde on gün kaldım. Müdeaddit işkencelerden sonra yine bir provokasyondan sonra, Hikmet Yoldaşın bu hususta izahât verdiği Altunyan Çetesi ile bir alâkamı bulmaya uğraştı. Ben alâkâdar değildim. Kanaatim, bundan maksat böyle bir provokasyon neticesi namuslu kimseleri lekelemektir. Tâ ki, proletarya gözlerini açmasın; ve fazla - kıymetli gasp eden sermayedarlara karşı taarruz etmiş bir halde bulunmasın.

Reis. - Biz burada ameleliğin dâvâsını görmüyoruz. Son hâdise hakkında malumât veriniz.

Ferit. - Bendeniz vazifemde çalışıyordum. Bir gün bir kısmı sivil olmak üzere, dokuz polis beni tevkif ettiler. Üzerimi aradılar. Bir şey çıkmadı. Evimde taharriyât yapıldı. Yine bir şey bulunmadı. Zira, ben bu gibi şeylerle meşgul değilim. Madem ki, Kanunen serbestçe çalışabiliriz; neden böyle işlerle meşgul olayım. Polis'te kırkaltı saat işkence çektim. Hasta olduğumdan fazla hırpalamadılar. Hınçlarını alamayınca refikamı Polis Müdüriyeti'ne celp ederek dövdüler. O kadar ki, zavallı kadın orada bayıldı. Onu kurtarmak icap etti. "Ne istiyorsunuz" dedim. Polis Müdüriyeti: "Şunu şunu yapmış; vermişsin" Yahu, ben kimseye bir şey vermedim.

Reis. - İşte, Hüsnü Efendi'ye *Kızıl Yıldız* unvanlı bir mecmuayı vermişsin.

Ferit. - Yoktur ki vereyim.

Reis. - Fakat, evinizde teksir makinesi bulunmuş.

Ferit. - Hayır, bulunmadı. Makine bulunmuşsa, mevcut olması lâzımdır.

Reis. - *Kızıl Yıldız* nereden çıkmış?

Ferit. - Ne bileyim, ben refikamı kurtarmak için "Ne imiş bu verdiğin şey? Getir bakayım" dedim. *Kızıl Yıldız*'ı gördüm. İçinde bir şey yoktu. Temennilerden ibaretti. Bunun için nihayet izinsiz çıkarılmış bir gazetedir. Cezası Matbuat Kanununda musarrahtır. Beş liradır. Haydi, kabul ediyorum, dedim. Zaten, baktım; ana hatları kanaatime de tevafuk ediyordu. Amelenin teşkilâtı hakkında İş Kanunu lüzumundan vesaireden bahs ediyor.

Reis. - Siz, bunun üzerinde bazı tâdilât da yapmışsınız.

Ferit. - Ben yazmadım. Böyle bir şeyden malumâtım yok ki, tâdilât yapayım.

Reis. - Hüsnü Efendi'yi tanır mısınız?

Ferit. - Tanırım. Amele Teâlî Cemiyeti'nden bilirim.

Reis. - Bu Efendi, "Gazeteyi Ferit Bey'den aldım" demiş.

Ferit. - Hüsnü arkadaşı getirdikleri zaman bitkin bir vaziyette idi. Ona tazyikle birçok şeyler söyletmek istemişler.

Reis. - Temasınınız nereden bilirler?

Ferit. - Hüsnü arkadaşla birçok Amele Cemiyetlerinden beraber bulunuyoruz da ondan.

Reis. - Hafî Cemiyet'e iştirâkiniz yok mu?

Ferit. - Böyle bir Cemiyetten haberdâr değilim. Maznunların arasında yalnız Hüsnü arkadaşı ve Hikmet arkadaşı tanırım.

(Maznunun ifadesi okundu. Tütün amelesinde Hüsnü'yü tanıdığını; dağıtmak üzere kendisine komünist gazeteleri verdiğini; Kızıl Yıldız gazetesini Şükrü Efendi'ye teksir ettirerek Hüsnü'ye verdiğini; bu gazetede İş Kanunu, bir dereceli intihap gibi kanaatine uygun şeyler olduğunu; Hükûmet aleyhinde bir şey görmediğini söylemiştir. Maznun

bu ifadeyi kabul etmedi.)

Ferit. - Tazyik neticesinde *Kızıl Yıldız*'ı verdiğimi kabul edince, "nerede yaptın?" dediler. "Evimde yaptım" diye bir yalan uydurdum. "Anlatın, nerede?" diye sordular. "İmhâ ettim" dedim. Polisin âdetidir; ikide birde bir mesele için kulp bulamadı mı, "bu adam mürtecidir, bilmem nedir diye, üzerine doksanbin şey uydurur. Beni de Komünist Masası'ndan İrticâ Masası'na götürdüler. "Yahu, dedim, bu gazete içinde mürteci hareketler yok. Hepsini aynen kabul ediyorum. Mutlak hayalî bir şey yaratmamı istiyorlar. Aksi takdirde ailemle beni mahv edeceklerini söylüyorlar. "İsterseniz öldürün, dedim, böyle bir şey yoktur." Başladılar refikamı tazyike.

Reis. - Fakat, müstantik'te aynı şeyleri söylemişsiniz.

Ferit. - Poliste verilen ifade Müstantikliğin kapısına kadardır. Ben hakikati burada söylemeyi muvafık gördüm. Zira, polisteki ifadeyi müstantiklikte tekrar etmiyenlerin poliste tekrar işkenceye maruz kaldıklarını biliyorum.

Selânikli Hüsnü'nün inkârı.

(Selânikli Hüsnü, *Kızıl Yıldız* gazetesini dağıttığını inkâr etti. Ferid'i Amele Teâli Cemiyeti'nden tanırmış. Fakat, ondan ne gazete almış ne de öteye beriye atmış. Bunlar iftira imiş.)

Reis. - Neden iftira etsinler?

Hüsnü. - Yirmi seneden beri, amele Cemiyet hayatına atılmışım. Bu müddet zarfında amelenin menfaatlerinin diğer sınıfların menfaatlerinden ayrı olduğuna kanaat hâsıl ettim. Türkiye'de teşekkül etmiş serbest Amele Cemiyetleri amele menfaatlerini müdafaa etmeyi düşünüyorlar.

Reis. - Bunları sormuyoruz. Şu beyanname ve gazetelerin tevziinden bahs ediniz.

Hüsnü. - Bunlardan haberim yok. Ben buraya bir amele olarak geldim. Her vakit tevkif ediliyorum. Bir Nisan tütün amelesinin grevinde tekrar tuttular. Birçok sualler sordular. O derece işkence yaptılar ki, bir daha

Amele Cemiyetine ayak basmıyacağıma namusum üzerine yemin ettirdiler. Çıkınca, akşam tekrar Cemiyete uğradım. Nisanda tekrar tevkif ettiler. Cemiyet meselesinden sordular. Birçok sopaların kırıldığı bir odaya soktular. Birkaç gün evvel zâten dayak yemiştim. Karşıma Ahmet'i çıkardılar. Ben onu hiç tanımam. "Buna neşriyat vermişsin" dediler. Vermedim; fakat, arkadaş üstü başı kan içinde idi. "Verdim" diye söylemiş. Beni de dövdüler. "Evet, vermedim" dedim. Fakat, ne Ferit Bey'den ne kimseden bir şey aldığımı söyledim. Tramvaylarda da dağıtmadım. (İfadesindeki itirâfâtı okundu; maznun: "Ben böyle bir ifade vermedim" dedi.)

Çakır Hasan da nakaratı tekrarlıyor:

Benim gizli teşkilâttan hiç haberim yoktur. Beyanname tevzi etmedim. Ferit Bey'i, Hüsnü, Abbas Efendileri tanımam. Yalnız, Ahmet Efendi'yi tanırım. Kimseye Beyanname vermedim; ve kimseden almadım. Polis Müdüriyetinde, Ahmet karşıma çıkarıldı. "Bu size Beyanname vermiştir; kabul edeceksiniz" diye tazyik edildim. Dövdüler. Mecbûren "evet" dedim; okudum" dedim. (İfadesi okundu. Oradaki itirâfâtı kabul etmedi. Tazyik neticesi imiş.)

İskeçeli Hasan. - Bir şeyden malûmâtım yok. Abbas'tan Beyanname almadım. Abbas'ı tanırım; tütün işçiliğinden arkadaşımdır. Bana Beyanname vermedi ve almadım. İstanbul'da beni mağazadan polise aldılar. Alakadâr değilim, dedi. "Pek âlâ bilirsin" dediler. Dolabın arkasından sopa çıkararak, alaşağı ettiler, dövdüler. O zaman "ne isterseniz yazınız" dedim. Fakat, hakikatte bir şey bilmiyorum. (İfadesinde ise, Troçki Mehmet'in komünistlik hakkında kendisini izahât verdiği; Abbas'ın bir defa, bir deste Beyanname getirdiği; Troçki Mehmet vasitasile Niko'yu tanıdığı; hücre arkadaşlarının Abbas, Mustafa, Şerif olduğu yazılı idi. Bermûtâd, maznun böyle bir ifade vermediğini söyledi.)

Selânikli Mehmet Tevfik. - Gizli Cemiyetten haberim yok. Kimseden Beyanname almadım. Kimseye vermedim. Ferit, İsmail, Hüsamettin, Hikmet Efendileri tanımam. (İfadesinde, Niyazi'den aldığı Beyannameleri dağıttığını itiraf etmişti. Şimdi diyor ki "Tevkif edilmezden bir

akşam evvel, fabrikada, denkler arasında temiz kâğıtlar bulmuştum. Paket yapmak için işime yarar diye eve getirdim. Ertesi gün bir tanesini paket için kullanmıştım. Bunu cebimde buldular. "Nereden aldın?" diye sordular. "Hiçbir yerden almadım" dedim. En samimî arkadaşımın Niyazi olduğunu söylediğimden, ondan aldığıma hükm ettiler.

Abbas ne diyor?:

Böyle bir şeyden haberim yoktur. Kimseden Beyanname alıp vermedim. Komünist teşkilâtını bilmiyorum. Hücreler hakkında kimseye bir şey söylemedim. Beni burada Polis Müdüriyetine aldılar. Bir şeyler okudular. "Haberim yok" deyince, Polis Müdürü Kısm-ı Adlî Reisi Sabri Bey'i çağırttı; "al götür, dedi, öyle dayak at ki, ağzından burnundan kan gelsin". Sabri Bey, beni kısm-ı siyasîde İbrahim Bey'in odasına aldı. Bir dut sopası getirtti. Dövüldükten sonra, dinlenirken dedim ki, "ben bu memlekette kanunu hâkim tanıyorum. Eğer, sopa hâkimse, ne isterseniz yazın, imza edeyim. (İfadesinde, Beyanname alıp dağıttığını itiraf etmişti) Müstantikliğe getirilmeden evvel, üç defa poliste ifadem alındı. Dördüncü defa, Müstantikliğe diye, yine Polis Müdüriyeti'ne getirdiler. Müstantik Bey, orada tasdik edeceksin, dediler. İnkâr ettim. Polis Müdürü iki üç yumruk vurdu. Korktum, tasdik ettim.

Niyazi ne anlatıyor?:

Haberim yok. Kimseye Beyanname vermedim. Beş Nisanda beni polisler tevkif ettiler. Dairede bir kâğıt gösterdiler. "Bu bir Beyannamedir; Mehmed'e bunu sen verdin" dediler. "Ben vermedim" dedim. Yatırıp dövdüler. Kabul ettim. "Kimseden almadım. Mehmet'e vermedim. "Hayır, Ahmet'ten almışsın" Onu tanımıyorum. "Ondan aldım" demeye mecbur oldum.

Beyanname yazan Halil:

Beyanname astığımdan haberim yok. Ben, İbrahim'le beraber, Cağaoğlu'nda, Mektep Sokağı'nda oturuyorum.

Reis. - Size bir makine getirmişler.

Halil. - Kimse getirmedi. Kendimin teksir makinem var.

Reis. - Bunu ne işte kulanıyorsunuz?

Halil. - Kullanmıyorum. Rusya'da esarette iken makinistlik öğrendim. Mart ayında bir makine gördüm. İki silindiri eksik. Satın aldım. Tamir edip satacaktım.

Reis. - Bununla, Beyanname tabetmişsiniz.

Halil. - Etmedim. Esasen öyle bir makine olsa, Polis Müdüriyeti mutlaka huzur-u âlinize çıkarırdı. İki silindiri eksiktir. Kat'iyyen işe yaramaz. (İfadesi okundu. Beşiktaş'ta Hüsnü'yü tanımış; Hüsamettin'le de tanışınış, Yeni harflerle üç dört defa Beyanname basmışlar; Hüsnü'ye vermişler).

Efendim, ispat ediyorum. Makine bozuktur. Poliste dayak altında ifade verdim. Müstantik huzuruna çıktığımda: "Malûmatım yoktur, dedim, işkence altında verilmiş ifadedir, dedim". Fakat, Ali Rıza Bey, "yine polisin ifadesine inanırım; doğru olan odur" dedi. "İstediğiniz gibi yazın" dedim. Ben ameleyim; siyasî teşkilâta mensubiyetim yoktur.

Şoför Ahmet:

Halil Efendi'ye getirmedim. Beyanname tevzi etmedim. Poliste gösterdiler. Nedir bilmiyorum. Karşıma bir şahıs çıkardılar. Bu Niyazi Efendi'yi. Yarım saat sonra, Beyannameleri benden aldığını kabul etmiş. Ben vermedim, dedim, beni de dövdüler; "ben verdim" demeye mecbur oldum. (İfadesinde ise, Hüsnü'nün garaja bir paket bıraktığını; ve bu paketi kendisinin Niyazi'ye verdiğini; bunun iki üç defa tekrar edildiğini; paketlerde ne olduğunu bilmediğini söylemişti.)

Sarı İbrahim:

Halil ile beraber beyanname teksir etmedik. Onunla bir evde otururuz. Makineyi poliste gördüm. Daha evvel evin sofasında kapalı bir şey görmüştüm. Dikiş makinesi sanmıştım. Sekiz Nisan'da beni garajdan alıp, karakola getirdiler. Teharri ettiler. Ne aradıklarını sordum. Teharri memurları kendi aralarında Fransızca bir şeyler görüşüp, beni Üçüncü Kısım'da Ziya Bey isminde yüksek bir Efendinin yanına getirdiler. İçeriye

girer girmez "İbrahim bu mu?" diye dört tokat attı. Bundan kulaklarım hâlâ hastadır. "Bu makineyi tanır mısın?" diye sordular. "Ben bunu dikiş makinesi biliyordum" dedim. Yere yatırdılar. Yirmibeş kişi üzerime oturdu. Ziya ayaklarile vurdu. Küçük Hastahaneye kaldırıldım. Baktım orada iki kişi kanlar içinde "Bunlar mutlaka bir cinayet yapmışlardır" dedim. "Hırsızın biridir, dediler, sizi de bu hâle sokacağız." Makineyi Şoför Ahmet getirmiştir diye söyleyelim istiyorlar. "Pek âlâ" diyerek ifade verdim. (Mahkemede inkâr ettiği şeyleri, ifadesinde kabul etmiş; Halil ve Hüsamettin'in, bu makine ile Beyannameler bastıklarını söylemiştir.)

Aziz oğlu Mustafa:

Haberim yok. Ferit, Hüsamettin ve Hikmet'i tanımam. Beyanname alıp vermedim. (İzmir İstintakında ifadesi: Troçki Mehmet, Hasan ve Abbas'la birleşmiştik. Mehmet her hafta benden yirmi kuruş alırdı. Beyannameleri bana İskeçeli Hasan getirmişti. Okumadan yırttım.)

Ben böyle bir ifade vermedim. Troçki Mehmet'i zaten tanımıyorum. Gizli teşkilâttan da katiyyen haberim yok. Zabıtada dövdüler. Kabul ederek imza ettim.

Tahsil Memuru Sıtkı Efendi:

Kızıl Yıldız gazetesini Ferid'in söyleyip benim tebyiz ettiğim doğru değildir. Ferid'i tanırım. Küçükpazar Tahsil Şubesinde memurum. Evvelce kunduracı idim. Ferit Bey ayakkabı ısmarlamıya gelirdi. Oradan tanırım. Pek seyrek birbirimize tesadüfümüzde selâmlaşırdık. Beyanname tebyiz ettiğimi söylemedim. İfademi almak için hastahaneye geldiklerinden ben ağır hasta idim. "Ferit Bey'i tanır mısın?" diye sordular. "Tanırım" dedim. Komünistlikle alâkasını bilmediğimi ilâve ettim. Tebyiz meselesini sordular. "Yazmadım" dedim. Beni tazyike başladılar. Bilâhara "şöyle yaparız; böyle ederiz" dediler. "Yazdım" demeye mecbur oldum. Müstantiklikte bu ifadeyi tasdik ettim. Esasen, Polis Müdüriyeti'nde Ziya Bey "Seni isticvâb edeceğim; fakat, evrakı her yerde göndermiyeceğim" demişti. Hakikati söylemek fikrinde idim. Arkadaşlar, Müstantiklikten polise alınarak poliste dayak atıldığını söyleyince korktum. (İfadesine, Ferid'in kendisine tesadüfle, yazısı

iyi olduğu için muavenetini rica ettiğini; Telefon Şirketimde bir şeyler yazdırdığını; fakat hasta olduğundan yazdığı şeye alâkadar olmadığını; amele nokta-i nazarına ait olabileceğini hatırladığını; yazı ortasında gözlere karardığından müsaade isteyip ayrıldığını söylemiştir.)

Beyannameler. - Yaşasın Bir Mayıs beyannamesi. Maznunların isticvâbları bitince, dosyadaki Komünist Beyannamelerinin okunmasını Reis Bey emrettiler. Birinci okunan Şarfman'ın derdestinde üzerinde bulunan, Yaşasın Bir Mayıs serlevhalı Beyannamedir. Burada deniliyor ki, "Bir Mayıs mücadele bayramıdır. Amelenin tesanüd günüdür. Sermayeye karşı proletarya hücum seferberliği günüdür. Amele hakkı mücadeleden doğar: mücadele ile yaşar. Amele arkadaşlar! Sekiz saat iş mi istersiniz: Bir Mayıs'a iştirak ediniz. Serbest gazete çıkarmak: miting, içtima yapmak kanunun bahş ettiği bir haktır. Hiçbir kanun bundan dolayı seni cezalandıramaz. Yaşasın Kızıl Bir Mayıs! Kahrolsun buna karşı koyan kuvvetler"

Reis. - Şarfman Efendi, bu Beyanname sizden mi çıktı?

Şarfman. - Benden çıktı.

Reis. - Size bunu kim verdi?

Şarfman. - Nesim Efendi okumak için verdi. Benim daha iyi Türkçe bildiğimi zan ederek, tashih için vermişti. "Şimdi vaktim yok, dedim, başka bir vakit görür bakarım."

Reis. - Sen mi verdin, Nesim Efendi?

Nesim. - Evet, yalnız görmek lâzım. (Mübaşir, Beyannameyi gösterdi) Benim verdiğim bu değildir. Bu eski haflerle yazılı. Benimki yeni harflerle idi. Şarfman kalem yazısile Lâtin harflerile yazılmıştı.

Reis. - Meali bu mudur?

Nesim. - Aşağı yukarı bu mealde olacak.

İkinci Beyanname. - (Müteakiben Sinkiyeviç tarafından Şarfman'a verilen; İstanbul ve İzmir'de tâlik edilen, Gençler Birliği imzasını taşıyan Beyanname.)

"Arkadaşlar, Kardeşler! Amele, köylü, fakir halk kitleleri! Türkiye Komünist Fırkası doğru yolu göstermiştir. Kitleleri esarete, sefalete getiren bir tehlike karşısında bulunuyoruz. İstihlâk kazanç vergileri, inhisarlar yetmiyormuş gibi, şimdi de eski Osmanlı borçlarını ödemeyi Hükûmet kabul etti. Bu 1.576.000 kağıt lira yekûnu teşkil ediyor. Bu, pahalılığı artıran, halk kitlelerini iktisadî esarete ilka eden bir harekettir. O vakitten bir Türk lirasının sukutu yıldırım süratile olmaktadır. Sarhoş Padişahların, Paşaların, Beylerin orospularına sarf ettikleri paraları millet ödeyecek. Fransız kontrolu altına konulan gümrüklerden maadâ, bir sürü vergiler de omuzlarına yüklenecektir. Burjuvazinin Musul vak'asından beri ikinci ihânetleri. Yüzbinlerce çocuğumuz bunun için mi ölmüştür? Mustafa Kemal Paşa, İstiklâlin ancak iktisadî istiklâl ile mümkün olduğunu söylemiyor mu idi? Yoldaşlar! Arkadaşlar! Dünyanın en harîs ve İmperyalîst memleketi olan İtalya ile dostluk, memleketi uçuruma sürüklemiyor mu? 250.000 İtalyan muhacirinin gelmesi için Mösyö Grandi ile mukavele imza edildiğini cihan biliyor. Kurtuluş komünist saflarına girmekle kabildir. (Ve, daha bir sürü böyle saçmalar. Şarfman, bu Beyannameden kat'iyen haberi olmadığını söyledi.)

Üçüncü ve Dördüncü Beyanname

(Komünist Enternasyonal'in Altıncı Kongresi'nden bâhis olarak, Şarfman'nın teksir ve Saatçi Niko'ya tevdi ettiği Beyanname okundu. Maznun, bundan da adem-i malûmat beyan etti. Kezâ "Gazeteci şöyle anlatıyor" serlevhası altında, işçilerin aç kaldıklarından ve bunun lâkaydhi ile görüldüğünden bahis olarak, Hüsamettin -Halil ile birlikte- tabı' ve teksir ederek, Hüsnü vasıtasile tevzi edilen Beyannameyi, isimleri geçen maznunlar inkâr ettiler. Yine bunlara ait komünist teşkilâtının hücre vesairesinden bâhis kağıtlardan da adem-i malûmât beyan ettiler.)

İzmir'deki İrticâ Beyannamesi

(Ahmet Kaya'nın evinde, Marangoz Hilmi ile beraber kaleme alınıp, İzmir'de muhtelif yerlere atılan Beyanname baştan aşağı bir hezeyan yığını ve irtica kusuntusu idi. İşte bazı fırkaları: "Halk Fırkasının hergün

yeni bir afyonla uyutulan, zehirlenen yoksul bedbaht kardeşler. Kanınızla bir İnkılâp yarattınız; bir zafer kazandınız. Fakat, ne istifade ettiniz? Açlık, sefalet, işkence, veren intihar, ölüm bunlar Saltanat zamanında vardı." Bu ahmakça yazıda Şapka İnkılâbı, kadınların çıplaklanması, Harf İnkılâbı, şikâyetlerin susturulmasını istihdaf eder gibi gösterilmekte; millî bankalar halkı soymaya matûf addetilmekte; spor ve danslar da milletin hayat mücadelesini uyutmak için uydurulmuştur demektir. Vergilerin ağırlığından bahs edilmekte: İtalya ile dostluk tenkidi olunmakta; Cumhuriyet Halk Fırkamız, Faşist teşkilâtına tesbih edilmekte; "Kahrolsun Faşizm Halk Fırkası! Yaşasın İşçi ve Çiftçi İttihâdı!" diye nihayet bulmaktadır.)

Ahmet Kaya. - Böyle bir şey ne biliyorum, ne gördüm, ne de bence çıktı.

Şükrü. - İlk defa poliste gördüm. Bana bunu dayakla imza ettirdiler. Ben, Nazilli'de İptidâî Mektebi'nden çıktıktan sonra, ilk defa şapka giyen benim.

Marangoz Hilmi. - İlk defa olarak, tam olarak, bunu burada işitiyorum. Haberim yok.

Kızıl Yıldız Gazetesi.

(Müteakıben, *Kızıl Yıldız* gazetesinden makaleler okundu. Birincisinde Mebusların milleti temsil etmediği; otuzbin amelesi olan Zonguldak'tan Celâl Sahir Bey gibi bir adamın Mebus çıkarıldığı; Takrîr-i Sükûn ile serbestinin ilga edildiği yazılmakta; Bir dereceli inkılâp, amele için söz, matbuat ve içtima serbestisi istenmekte; ve Kemalist burjuvanın ameleye hak vermediği söylenmektedir. Lâz İsmail ve Ferit bu Beyannameden haberleri olmadığını söylemişlerdir. Sıtkı Efendi de, bu gazeteyi kendisinin tebyiz ettiğini tekrar inkâr etmiştir. "Dünya İşçileri Birleşiniz" serlevhalı diğer bir makalede aynı şeylerden bahs edilmekte; ve sonunda: "Yeni harfleri çabuk öğreniniz; bunlarla neşriyata devam olunacak" denmektedir.)

İsmail. - Bunlar bana ait değildir.

Müdde-i Umumî Bey. - Şimdi okunanan Beyannamelerle, İsmail

Efendi'nin bugünkü sözleri arasında sıkı bir fikir münasebetlerine işaret ederim. Bilhassa, amelenin iş teşkilâtı ve İş Kanunları hakkında; hayat pahalılığı hakkındaki bir yazıda: "Bugünkü kuruluşun bunu tedavi edemiyeceği; zenginlere dokunmadığını; onların ekmeğine yağ sürdüğünü; fabrika kapılarında iş bekleyenlerin böylece çoğaldığı; iş ücretlerinin yetmediği; saatlerin indirilmediği" yazılıdır.

İsmail Efendi. - Katiyen red ediyorum. Bunlar benim değildir. Müdde-i Umumî Bey, bunlarla ifadem arasındaki müşabehetten bahs ettiler. Doğru olamaz. Ben, komünist olmak itibarile muayyen istilâhlar kullanabilirim.

(Fırka'nın Bolşevizasyonu ve faşizm hakkında diğer iki makale, bunları müteakip okunmuştur. Sonra, polis tahkikatının hülâsası; ve maznunlardan her birinin komünist teşkilâtındaki mevkiine gösteren fezleke okunmuştur. Neticede, Doktor Hikmet Bey, gayr–i mevkuf muhakeme talebini tekrar etmiş; Mahkeme, bütün maznunların mevkufen devam-ı muhakemelerine; ve Koço'nun nüfus kaydile, Hikmet Bey'in yeni mahkûmiyetinin istiklâmı için, Mahkeme 2 Temmuz Salı gününe tâlik edilmiştir.)

Yeni Asır *gazetesinin 9.7.1929 tarihli nüshasından aynen aktarıyoruz: komünist maznunların muhakemesi*

İddia makamı komünistlerden yedisinin beraatini ve diğerlerinin İcra Vekilleri Heyetini iskat maksadile ittifak cürmile mücrimiyetlerini talep etti.

Müdafaalarını tanzim için maznunlar bir gün mühlet istediler. Mahkeme öbürgün devam edecektir.

Komünistlerin muhakemesi dün öğleden sonra saat iki buçukta devam etti. Hikmet Bey'in mahkûmiyet-i sâbıkası hakkında İstanbul'dan daha malûmat gelmediği firarî maznunlar hakkında da mihel iktiza ettiğinden gıyabî muamelelerine tevessül edilebileceği anlaşıldı. Hikmet Bey'in elyazısı hakkında yapılan istiktâb neticesindeki dosyadaki adresin mumâileyhin hatt-ı desti olmadığının tebeyün ettiği zikr edildikten

sonra, İddia Makamını işgal eden Muavin Ali Rıza Bey aşağıdaki iddianâmesini okumaya başladı.

Müdde-i Umumînin iddianamesi ve davânın esası:

Reis Beyefendi yüksek mahkemeniz komünist nâmı altında halkı Hükûmet-i hâzıra aleyhine Kıyâma ve İcra Vekilleri Heyetini iskata teşvik etmek için ittifak etmiş olmakla maznun eşhâsın muhakemesini yaptı. Mütalaasında takip edeceği plân şu olacaktır. Evvelâ bu teşkilâtın faaliyet ve tarihçesi hakkında burada ve İstanbul'da yapılmış olan tahkikatın takip ettiği seyir ve inkişafı ve ortaya çıkardığı hakikatleri anlatacağım. Maznunların ayrı ayrı bu teşkilâtta nasıl bir rol oynadıklarını, neler yaptıklarını ve bunların esbâb-ı sübûtiyesini arz edeceğim. Mütalaâtımın bu ilk kısmını ikmâl edince cürmün vasfı hakkında marûzatta bulunacağım.

Vekayiin inkişafı.- Muhakemenin ilk celsesinde dâvânın teşrihini yaparken söylemiştim ki, bu teşkilâtın mevcudiyetini Kanber oğlu Ali'nin çalmak istediği bir keçi yüzünden ortaya çıkmış, tahkikata başlanmış ve şu neticeler elde edilmiştir. Kanber oğlu Ali isticvâbında üzerinde bulunan beyannameleri Ahmet Kaya'nın Enver vasıtasile kendisine ve arkadaşı Mustafa'ya verdiğini söylemiş, ve bu suretle derdest edilen ve evinde atılan beyannamelerin bir kısmını zuhur eden Ahmet Kaya itirafatta bulunmak mecburiyetinde kalmıştır.

Eşhâs-ı vak'ayı takdim. - Maznunlardan Ahmet Kaya bu teşkilâtın dikkate şâyân ve mühim şahsiyetlerinden biridir. Kendisi Şehid Tayyareciler Kulübü ile Dolaplı Kulu Mahallesi'nden muhtar Hacı Ali Efendi'nin kahvesinde Enver'le tanışmış ve maksadına âletittihâz etmeye muvaffak olmuştur. Ahmet Kaya, Bulgaristan'ın Rahnova kasabasındandır. Oradan tanıdığı İzmir Erkek Mualim Mektebi talebesinden Ârif Dündar ve Kemâl Efendilerin fikirlerini çelmek için çok çalışmış, onlara beyannameler okumuş ve vermiştir. Ahmet Kaya bidayette tahkikatı şaşırttırmak için zabıtaca elde edilen bütün beyannameleri Kerim'den alarak teşkil ettiği hücre mensuplarına dağıttığını söylemiş ise de bilâhâre itirafta bulunmuştur.

Muhakemeden hâriç kalanlar. - Makina tamircisi olan Râgıp Efendi, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde 1920 senesinde mahkûm olan Komünistlerdendir. Geçen sene çırağı Şükrü ile İstanbul'da Doktor Hikmet Bey'i görmüş; Doktor Hikmet Bey Râgıp Usta'ya İzmir'deki bir Merkez Komitesi teşkili lüzumundan bahs ederek Marangoz Hilmi ve Kadri Efendileri kendisine tavsiye etmiştir. Bunlar, İzmir'de toplanıp bu fikir etrafında görüşmüşlerise de Marangoz Hilmi'nin müfrit fikirleri hasebile bu komite kendisine daha bir mesaî tarzı tesbit etmeden dağılmıştır. Bu harekette cürüm mahiyeti yoktur.

Ahmet Kaya'nın faaliyeti. - Ahmet Kaya Efendi, bu teşebbüsün akîm kalması üzerine, İzmir'de bir Komünist Gençlik Şubesi vücuda getirmiş; Şükrü Efendi'yi Doktor Hikmet Bey'le temas ettirmek üzere İstanbul'a göndermiştir. Şükrü, Ahmet Kaya tarafından tanzim ve Salamon tarafından ustasının dükkânında yeni harflere tahvil edilen komünist faaliyetine müteallik *Talimatnâme* ile Bulgarcadan tercüme edilmiş bir Mecmuaya hâmil bulunuyordu. İzmir Gençlik Merkezi ile İstanbul arasında revâbıt tesis ve bu maksatla İstanbul'dan iki ayda bir İzmir teşkilâtını murakabaya gelecek unsurlarla buradaki faaliyetin takviye, Râgıb'ın teşkilât haricinde bırakılarak cereyan eden işlerden haberdar edilmemesi ve onun yerine Marangoz Hilmi'nin gençlik zümresine alınması teklifât meyanında olan şeylerdir.

Şükrü'nün İstanbul seyahati. - Şükrü Efendi İstanbul'da Tıp Fakültesi'nde Doktor Hikmet Bey'e hâmil olduğu *Talimatname* ve mecmuaları tevdi etmiş, onun delaletile, Mahmutpaşa'da saatçi Niko ile görüşmüş, İzmir İstanbul merkezleri arasındaki muhabereye vasıta olacak adresi almıştır.Niko, Şükrü'ye bir kart vermiştir ki bunun altında muhaberatta kullanılacak bir şifre yazılıdır. Niko aynı zamanda Şükrü'ye İstanbul grubuna ait bir nüsha vermiş; bunun eski harflerle yazılmasından özür dileyerek bademâ yeni harflerle muntazam şekilde yazılmış mecmualar vereceğini vaat etmiştir. İstanbul grubuna müteallik olan bu numuneler İzmir'de Şükrü ve Ahmet Kaya Efendilerin evlerinde bulunmuştur. Doktor Hikmet Bey, Ahmet Kaya tarafından kaleme alınan ve İzmir Merkezi'nin İstanbul teşkilâtı tarafından murakabasına ait bulunan *Talimatname*'deki teklifâtı muvafık bulduğunu Şükrü'ye söylemiş; ve

iki şehir arasında bu münasebâtın tesisi için, İzmir Merkezi'ne mensup bir şahsın vapur ve şimendüferde bir vazife alarak sık sık seyahati lüzumunu ileri sürmüştür. Marangoz Hilmi'nin faal gençler zümresine alınmasını da Hikmet Bey tensip etmiştir.

Doktor Hikmet Bey'le temas. - Doktor Hikmet Bey, Şükrü'yü Rusya'ya göndermek istemiş ise de Şükrü ailevî mazeretler ileri sürerek gitmek istememiştir. Ahmet Kaya, Şükrü'nün Rusya'ya gitmek istememesinden münfail olmuş ve icap ettiği kadar fedakâr olmadığını söylemiştir. Rusya'ya gitmek fikri Ahmet Kaya'da bir fikr-i sâbit şeklini almış; Şükrü gitmek istemeyince, bunu bizzat kendi yapmaya karar vermiş.

Dağıtılan Beyannameler. - Vaziyet bu safhada iken, Ahmet Kaya: "*Kadın erkek Türkiye işçileri birleşiniz*" unvanlı beyannamesinde Dolaplıkaya'daki hânesinde, şapirografla, Şükrü ve Hilmi ile beraber teksir etmişlerdir. Bunların bir nüshasını *Hizmet* gazetesi matbaasına atan, bir nüshasını da Yeni Asır matbaasına tâlik eden bizzat Ahmet Kaya'dır. Bundan sonra Kaya'nın Eşrefpaşa'da isticâr ettiği hânesinde Marangoz Hilmi'nin kaleme aldığı orak ve çekiç markalı beyanname teksir edilmiştir. Bunun diğerlerinden fârik vasfı irticâî bir mahiyette olması; Şapka Kanunu ve Harf İnkılâbı aleyhinde halkın dinî taasuhunu tahrike matuf fıkralara ihtiva etmesidir. Marangoz Hilmi burada halkın efkârını Hükûmet aleyhine tahrik için, bizzat kani olmadığı fikirleri de neşr etmekten geri kalmamıştır. Bu beyannâmeler 2 Kanunusânî 1929 gecesi, Ahmet Kaya, Şükrü ve Hilmi tarafından Eşrefpaşa mahallatına atılmış ve bu cihet alâkadarların ikrarlarile sabit olmuştur.

Ahmet Kaya İstanbul'da. - Bu faaliyetlerden sonra Ahmet Kaya, Şükrü'nün İstanbul'a yazdığı mektupların cevapsız kalması ve İzmir Merkezi'nin murakabasız bulundurulmasından müşteki olarak İstanbul'a gitmeye karar vermiş ve İzmir'deki faaliyetlerini İstanbul'dakilerin nazar-ı tetkikine vaz'etmek için mesaî tarzına müteallik Talimatnamenin Salamon tarafından ustasının dükkânında yeni harflerle yazılmış ve bir nüshasında da beyazların ameleye nasıl zulm ettikleri hakkında Bulgarcadan tercüme edilmiş bir makaleyi beraberinde almıştır. Bunun bir nüshası da Küçük Hilmi'nin evinde bulunmuştur. Ahmet Kaya, İzmir'de teşrik-i mesâi ettiği kimselerin fotoğraflarını,

Yeni Asır ve *Hizmet* matbaalarına atılan Beyannamelerin bir suretini de hâmil bulunuyordu. Ahmet Kaya, İstanbul'da Şükrü'nün saatçi Niko'dan aldığı şifre vasıtasile Doktor Hikmet Bey'le tanışarak temasa gelmiştir: Hikmet Bey, Ahmet Kaya'nın Rusya'ya gitmek arzusuna rağmen, bu seyahatin İzmir'de yapılacak Bir Mayıs faaliyetinden sonraya tâlikini muvafık bulmuştur.

Şarfman'ın evinde içtima. - Doktor Hikmet Bey, Ahmet Kaya ile İzmir'e gönderilecek Beyannameleri ihzâr ve teslimine dair olan mektuplar Havuzlu Han'da Zenit mağazasında saatçi Niko'ya göndermiş; mumaileyh de kendisini Niko Siyenkeviç'e tanıtmış ve üçü birden Doyçe Oriyant Bank memurlarından Şarfman'ın evinde bulunmuştur. Orada, Almanya'dan henüz avdet etmiş olan Nedim Bey isminde bir genç de bulunmakta idi. Cereyan eden müzakerede, Ahmet Kaya, İzmir Merkezi'nin vaziyetini izah etmiş ve gönderilen mektupların cevapsızkalmasından ve ihmâl edilmelerinden şikâyet eylemiştir. Ahmet Kaya Efendi vasıtasile İzmir'e gönderilecek Beyannamelerin süratle tanzimi tekarrur etmiştir. Ahmet Kaya, saatçi Niko'nun dükkânından aldığı bu beyannameleri, İzmir'e gelince biraderi Kâmil Efendi'nin hânesinde Küçük Hilmi, Salamon, Muhiddin ve Duvarcı Ahmet ve Marangoz Hilmi'nin iştirakile bir içtima akd etmişlerdir. Beyannameler Arap harflerile daha elli nüsha olarak teksir edilmiştir. Yüze baliğ olan bu beyannameler Ramazan evvelinde Reşâdiye, Göztepe ve Karataş taraflarına, ve Şükrü ve Duvarcı Ahmet tarafından Basmahâne ve Punda cihetlerine ve diğerleri tarafından atılmış, onbeş tanesi de Ahmet Kaya tarafından Marangoz Hilmi'ye verilmek üzere kardeşi Nâfiz'e bırakılmıştır.

İzmir'de yeni Beyannameler. - Nâfiz iptidâ keyfiyeti inkâr etmiş ise de, Ahmet Kaya ile muvacehesinde, filhakika Ahmet Kaya'dan bunları alıp Marangoz Hilmi'ye verdiğini ve keyfiyetin kimseye ifşa edilmemesi hakkında Ahmet Kaya'nın tenbihi üzerine inkâra saptığını itiraf eylemiştir. Ramazan evvelinde 27 Şubat'ta makinist Tevfik beyannamelerin bir kısmı ile derdest edilmiştir. Tevfik, o zaman bunların kendisine Marangoz Hilmi tarafından verildiğini beyanetmiş ise de, mumaileyhle muvacehe edilince, bu ifadesinden rücu ederek, beyannameleri

kimseden almadığını ve yolda bulduğunu söylemiştir. Bu kadar beyannameyi toplu bir halde bulması şâyân-ı kabul olmadığından, ifadesi itimâda şâyan görülmemiş, Marangoz Hilmi aleyhindeki istinâbeden rücu etmesile Beyannamelerin başka bir şahıs tarafından verilmiş olması ihtimâli hatıra gelmiştir. Fakat diğer ifadeler üzerine şimdi bu ihtimal de bertaraf olmuştur. Ahmet Kaya'dan aldığı Beyannameleri Marangoz Hilmi'nin Tevfik'e verdiği anlaşılmıştır.

Makinist Tevfik ve Enver. - Beyazlar tarafından amelenin nasıl tazyik edildiğine dair Kaya'nın Bulgarcadan tercüme ettiği Beyanname, Küçük Hilmi'nin evinde lâtin harflerine tahvil ve teksir edilmiştir. Kanber oğlu Ali'nin denize attığı bu mütercem Beyanname nüshaları ile Bulgarca aslı arasında çok fark vardır. Tercüme daha uzun olmuş,lisana daha ziyade hararet verilmiştir. Ahmet Kaya, Şükrü'nün bu tercümeyi Merkez Komitesi'ne tashih ettirdiğini söylemiştir. Merkez Komitesi'nde böyle bir Beyanname tashih edecek seviyede kimse yoktu. Ahmet Kaya'nın tercümeyi İstanbul Teşkilâtına mensup münevver âzâya tashih ettirmiş olması muhtemeldir.

Bir Mayıs faaliyeti. - Bir Mayıs faaliyetini tanzim için İstanbul'dan İzmir'e bir şahsın gelmesi tekarrur etmiş ise de, bunu beklemiyerek Ahmet Kaya, Duvarcı Ahmet, Muhiddin, Küçük Hilmi, Marangoz Hilmi ve Şükrü *Bir Mayıs* faaliyet programını tesbit etmişler; duvarlara: "Bir Mayıs Türk amele ve çiftçi sınıfının tatil ve dertleşme günüdür" ibaresini nakş için bir teneke hazırlamışlardır. Kanber oğlu Ali'nin tevkifi ve teşkilâtın meydana çıkmasile bu faaliyet programı da akîm kalmıştır.

İstanbul'daki tevkifât. - Bu suretle Ahmet Kaya'nın İstanbul'da kendilerile temas ettiği, Doktor Hikmet, Saatçi Niko, Siyenkeyeviç , Şarfman ve Nedim haklarındaki takibata tevessül edilmiş ve bunlardan yalnız Nedim ve Niko Siyenkeyeviç'in İstanbul zabıtası tarafından derdestlerine imkân olmamıştır. İzmir'e sevk edilen Saatçi Niko, iptida inkâr tarikine sapmış ise de, nihayet itirafatta bulunmuş ve bu itirâfât Ahmet Kaya ve Şükrü'nün ifadelerine tevafuk etmiştir.

Doktor Hikmet Bey. - Doktor Hikmet ifadesinde, bütün delillere rağmen, mutlak bir inkâra sapmıştır. Fakat, Râgıp, Kadri ve bilhassa

Şükrü, Ahmet Kaya ve Saatçi Niko'nun ifadelerile mahsur bir halde kalan bu maznunun bütün hakikatleri inkâr hususunda gösterdiği ısrarın bir kıymeti yoktur.

Şarfman ve Nesim. - İstanbul'da derdest edilen Şarfman'ın üzerinde Bir Mayıs hakkında kurşun kalemili muharrer bir Beyanname müsveddesi çıkmıştır. Şarfman bunu Nesim'in verdiğini, Nesim'inde Lâz İsmail dikte ettirip teksir edilmek üzere verildiğini söylemiş, Lâz İsmail de ifadesinde bu ciheti teyid etmiştir. Şarfman, Niko Siyenkeyeviç tarafından verilen Komünist Enternasyonali hakkında diğer bir Beyannameyi de teksir ettirdiğini, Beyoğlu hücresine mensup olduklarını, içtimalardan birinde Ahmet Kaya'nın da hazır bulunduğunu itiraf etmiştir.

Lâz İsmail ve Hüsamettin. - Lâz İsmail Ankara'dan gelince Hüsamettin'le bir evde oturmuş; ona Ferid'i ve Selânikli Hüsnü'yü tanıştırmış; Hüsamettin, İstanbul Komünist cereyanlarına intizam vermek arzusunu izhar etmiş; Hüsamettin beyannameleri teksir edebilmek için Lâz İsmail bir teksir makinası satın almış, Ferid'e vermiş, o da Şoför Ahmet vasıtasile İbrahim'in evine nakl etmiştir. Ferid, Hüsamettin'i Halil'e tanıştırmiş; İbrahim'in evinde beyannamelerin teksirine çalışmışlardır.

Beyannamelerin Tevzii. - Teksir edilen Beyannameleri dağıtmayı Halil üzerine almıştır. *Kızıl Yıldız* gazetesindeki işin içyüzü, ameleden bir mektup ve amele sınıfı hakkındaki müsveddeleri Ferid, Lâz İsmail'den almış ve *Kızıl Yıldız* ismi de Karl Marx ve Engels'in ilk attıkları şiar olarak Lâz İsmail tarafından verilmiştir. Ancak anlaşılmıyan cihet, Ferid'in bu gazeteyi nasıl vücuda getirdiğidir. Çünkü, İbrahim'in evinde, teksir makinasında yalnız Hüsamettin ve Halil çalışmışlardır.

Selânikli Hüsnü. - Selânikli Hüsnü, Ferid'in evine giderek, dağıtılmak üzere *Komünist* ve *Kızıl Yıldız* gazetelerini almıştır. Fakat, Hüsnü'nün -Ferid'den aldığı- evrak-ı muzırre yalnız bu gazetelere münhasır değildir. Selânikli Hüsnü, Halil'den de Hüsamettin'in yazdığı altmış kadar Beyanname aldığını ve hepsini Şoför Ahmet'e verdiğini söylemiştir. Bir kısmını da Tütün İmâlâthanesinde denkler arasına attığını itiraf etmiştir.

Diğer Beyannameler. - Şoför Ahmet, Hüsnü'den aldığı Beyannameleri Niyazi'ye, Niyazi de Selânikli Hüsnü ve Tevfik'e verdiklerini ifade etmişlerdir. Mehmet Tevfik, bunların bir kısmını ameleye dağıttığını, bir kısmını evinde sakladığını beyan etmiştir. Üzerinde orak ve çekiç resimleri bulunan Beyannamelerden elli kadarını da Troçki Mehmet, Kavalalı Abbas'a vermiş; Abbas amelenin geçeceği yola atmıştır. Selânikli Hasan da Abbas'ın kendisine Beyanname verdiğini ikrar etmiştir. Tütün amelesinden Çakır Hasan, Mustafa ve Serezli Şerif'in de kendilerine verilen beyannameleri dağıttıkları; ve Troçki Mehmet ve Niko Siyenkeyeviç 'in iştirakile içtimalarda bulundukları cümlesinin itiraflarile sâbittir. Rusya Komünist Mektebi'nde bir sene tahsilden sonra Türkiye'ye dönen Koço nâm-ı diğer Mansur'un da şimdiki amele hayatının çürüklüğü hakkında yazıp teksir ettiği bir makaleyi dağıttığı kendi ikrarile anlaşılmıştır. Baytar Mehmet, Bulgaristan'dan Lâz İsmail'e Beyannameler getirip tekrar evdet etmiştir. Ferit, Lâz İsmail'den aldığı makaleleri maznunlardan Sıdkı'ya tebyiz ettirmiş; bilâhara bu yazı teksir edilmiştir. Yapılan istintak da bunu teyid etmektedir.

Deliller ve maznunların sözbirliği. - Maznunlar hiç şüphesiz sözbirliği yaparak Mahkemede cürümlerini tamamile inkâr ettiler. Teşkilâta dahil ittifakla alâkadar olmadıklarını; bir hâkim tarafından yapılan istintak tahkikatı esnasındaki ifadelerinin cebir ve ikrâha müstenid olduğunu iddia eylediler. Bu acemice bir harekettir. Maznunların kendilerinden anlattıkları şeylerin vüsûk ve sıhhatı tahkik edilmiştir. Ayrı ayrı alınan ifadeler birbirini teyid etmiş ve doğruluğu tebeyyün etmiştir. Böyle olmasaydı bu ifadelere biz de kıymet izafe etmezdik. Nitekim men'i muhakeme edilen maznunlardan Kadri, Kerim, Hasan, Fehmi ve Fahri hakkında ifadeler delâil-i sâire ile teeyyüd etmediği içindir ki, bunlar mahkemeye sevkedilmediler. Maznunlar, İzmir'de polis tarafından değil, bizzat Müdde-i Umumî tarafından isticvâb edilmişlerdir. İkrarları cebir ve tazyik ile değil ilmî bir isticvâb metodu neticesidir. Tahkikatta her şeyi ikrar eden Şükrü Efendi'nin Mahkeme huzurundaki inkârları aralarındaki sözbirliğine delildir. Cebir ve ikrâh iddiasının hiçbir kıymeti yoktur. Anlaşılıyor ki, maznunlar her şeyi inkâr için ittifak etmişlerdir. Mahkeme kendilerinin ikrarına muhtaç olmıyacak derecede delile mâliktir.

Cürmün vasfı. - Komünist unvânı altında vücûde gelen teşekkülün takip ettiği mücrimâne hedefi Beyannamelerden istintâç etmek icap eder. Bunlarda İcra Vekilleri'ne karşı kindâr bir lisan kullanılmakta, halkın efkâr ve hissiyatını Hükûmet aleyhinde tahrik edilmektedir. Meselâ, Osmanlı İmparatorluğu'na borçları tanınmak suretile siyasî ve iktisadî esaret kabul edildiği; Musul'un terki bir ihanet olduğu; İtalya ile dostluk Muahedesinin İtalyan Emperyalizminin tatmini olduğu, ikiyüzelli bin İtalyan muhacirinin memleketimize geleceği, bunun memleketi para ile düşmanlara satmak olduğu yazılmaktadır. "Haydi arkadaşlar komünist saflarına geçiniz!" diye müheyyiç bir kitap yapılmaktadır.

Memlekette komünist rejimi tesis etmek isteyen maznunların Harf İnkılâbı ve Şapka Kanunu aleyhinde bulunacak kadar kanaatlerinden fedakârlık etmelerini, kendi kanaatleri Kanun gibi ahlâk karşısında da müşkül mevkie düşmektedir. Beyannameler serâpâ İcra Vekilleri Heyeti'nin iskatile ameleden adamların iktidar mevkiine geçmesinde olduğunu göstermektedir. Teşkilât, bu propaganda neticesinde korkunç ve Hükûmete karşı maksadını kabul ettirmeye muktedir, gayr-i meşrû bir kuvvet hâlini alacaktır. İcra Vekilleri Heyeti'ni düşürmek için tahrikâtta bulunmak maksadile ittifak vücuda getirmiş olanlara Ceza Kanunumuz ceza tertip etmektedir.

Taleb edilen ceza. - Maznunlardan Nuri oğlu Nâfiz, Avram oğlu Nesim, Ahmet oğlu İskeçeli Hasan, Osman oğlu Şerif, Kafkasyalı İbrahim, Aziz oğlu Mustafa, Ahmet Tevfik oğlu Sıtkı Efendilerin bu teşkilâtta oynadıkları rol ve seviyye-i fikriye ve içtimaiyeleri bunların yukardan beri izah ettiğim anâsır-ı cürmiyeyi ihdâs etmelerini mümkün kılmamaktadır.

Binaenaleyh, kendilerinin beraatini; diğer maznunların, yani Ahmet Kaya, Şükrü, Küçük Hilmi, Doktor Hikmet, Kanber oğlu Ali, İzmirli Mustafa, Enver, Ahmet, Marangoz Hilmi, Makinist Tevfik, Salamon, Muhiddin, Yusuf, Şarfman, Troçki Mehmet, Koço, Niko, Lâz İsmail, Hüsamettin, Ferid, Selânikli Hüsnü, Çakır Hasan, Selânikli Mehmet, Kavalalı Abbas, Niyazi, Halil ve Şoför Ahmet Efendilerin mücrimiyetlerine karar itâ edilmesini taleb ederim.

Doktor Hikmet Bey. - Efendim, bir madde zikr etmediler.

Reis Bey. - Yüz yetmişbirinci maddedir, biliyorsunuz.

Ali Rıza Bey. - Usûlen mücrimiyet kararından sonra madde tasrih edilir.

Hikmet Bey. - İttiham pek ağırdır. Müdafaalarımızın tanzimi için bir gün hiç olmazsa bırakılmalıdır.

Diğer maznunlar da aynı talepte bulunduklarından, müdafaada bulunmak için Mahkeme çarşamba gününe talik edildi.

* * *

Yeni Asır gazetesinin 11.7.1929 tarihli nüshasından aynen iktibas edilmiştir:

"Taklîb-i Hükûmet maznunları müdafaalarını yaptılar."

Maznunlar kâmilen işkence ve tazyikten bahs ederek, alınan ifadelerin hakikati ifade etmediğini söylemekte ısrar ettiler.

Karar salı günü öğleden sonra tefhim edilecektir.

İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat cürmile ittifak eylemekle maznun 34 komünistin muhakemelerine devam olunmuştur. Bermutâd Adliye koridorları hınçâhınç sâmiîn ile dolu idi. Saat onda mefkuflar altışar altışar Mahkeme salonuna iltihak olundular. Herkes artık yerini bellemiş olduklarından eski yerlerini işgal eylediler. Samiîn birbirini çiğneyerek bir dakika içersinde salonu doldurdu. Heyet-i Hâkime Reis Yakup Rasim Beyefendi'nin riyasetinde Edip ve Sâbit Beylerden teşekkül etti. Müdde-i Umumîlik makamında Muavinlerden Ali Rıza Bey vardı. Reis Bey, Ahmet Kaya Efendi'nin ayağa kalkmasını ihtar ederek;

Reis. - Müdafaalarınızı dinleyeceğiz. Müdafaanız yalnız dâvâ hakkında olmalıdır. Sadet haricine çıkmayınız.

Maznunlar bugün de, her zaman olduğu gibi, taşkınlık yapmıyorlar, sükûn ile hareket ediyorlardı. Göğüslerinde çiçek vesaire yoktu. Ahmet Kaya ayağa kalktı. Yazmış olduğu müdafaasını okudu. Bunda diyor ki;

Ahmet Kaya'nın müdafaası. - Geçen muhakeme safahatında da

söylediğim gibi, iddia edilen gizli teşkilât ile, Beyannamelerle hiçbir alâkam yoktur. Müdde-i Umumî Beyin bu hususdaki iddiasını red ederim. Hangi delâile istinâden tecziyemi istediklerini anlıyamıyorum. O İddiâ Makamı ki, poliste telkinat suretile avlanan ve işkencelerle tasdik ettirilen maddelerin bilfili sopa darbeleri altında olduğundan haberdardırlar. Ben, Polis Müdüriyeti'nde ilk defa Müdde-i Umumî Beyi gördüğüm zaman, dayaktan ayaklarımız berbat bir halde bulunduğundan ve üç günden beri dayak tesirile oralarımdan kan geldiğinden bahs ederken; o bana: "Ayaklarını sormuyoruz; bunları tasdik et!" cevabını vermiştir. Bu ifadeler, Reis Beyefendi, -geceleri Polis Müdürü Ömer ve Halk Fırkası Mutemedi Salih Beylerin emirlerile ve Kısm-ı Adlî Reisi Sabri Bey'in dayak ve işkenceleri altında yazılmış ve uydurulmuş müselsel ifadelerdir. Geceleri yazarlar, tertip ederler; ertesi gün, Polis Müdürü'nün odasında bizlere, Müdde-i Umumî ve Muavini beylerin yanında tasdik ettirirlerdi. Müdde-i Umumî Beyin iddia buyurdukları ilmî tahkikat bu mudur? Soruyorum, Reis Beyefendi, Müdde-i Umumî Beyin makamları, Polis Müdürü Beyin makamları mıdır? Benim ifadelerim Kanûnen orada mı alınmak lâzımdır? Kanun, bir maznunun yirmi dört saat zarfında mes'ûl Hâkim tarafından ifadesinin alınmasını emr ediyor. Halbuki ben hilâf-ı Kanun onbir gün Polis Müdüriyeti'nde alıkonuldum. Mes'ul Hâkimtarafından ifadem alınmadan 25 Mart tarihinde tevkif edildim. Cebimdeki tevkif müzekkeresi 3 Nisan tarihlidir. Günlerce dayak ve işkenceler altında vücudumuz harap bir hâle getiriliyor ve ondan sonra Müdde-i Umumî Beyin huzuruna çıkarılabiliyorduk. Hattâ Mustantik Beye bunları anlatırken tekdirlerle karşılaşıyorduk. Bîtaraf Hâkim, işte Bîtaraf Hâkim, uydurulmuş ifadeleri tasdik etmeyince bizi jandarmalarla Tevkifhaneye gönderiyor; ertesi gün tekrar celp ediyordu. Bu aralıkta Sabri Bey yanımıza geliyor: "Tevkifhaneye gitmekle kurtulduğunuzu zannediyorsunuz" -diyor- küfrediyor, dövüyor. Tekrar, Polis Müdürü'nün odasına gönderiyor; "Haydi şimdi istediğini söyle!" diyordu. Mustantik Beyi de Polis Müdürü'nün odasında görünce, Bîtaraf Hâkim karşısında bulunmadığımızı anladım. Teşkilât-ı Esasiye ve Usul-i Muhâkemât Kanunlarına aykırı olan bu tahkikat safhasında ne göstermişlerse imza ettim. Son ümîdim burada, Heyet-i Celîlenizde idi. Aradan üç buçuk

ay geçtiği halde, hâlâ rayak âsârı vardır. Müsaade ederseniz göstereyim, dedi, -ve ayağını açarak- bacağındaki siyah yerlerin telefon tellerile bağlanmasından tevellüd eylediğini ilâve etti. Dayak meselesinden şikâyet ederek, bir istidâ verdim; buna tabib raporunu da zaptettim. Havâle numarası 1036'dır. Ailem vasıtasile bu istidayı takip ettirdim. Daire daire dolaştırdılar; ve başlarından savarak muamelesini yürüttürmediler. Niçin istidam Mahkemeye gelmedi. Reis Bey, ne Beyanname attım. İçtimalarda bulunduğum da yalandır; ne de kimseye Beyanneme verdim; ve ne de aldım. İstanbul'a hususî işlerim için gittim. Doktor Hikmet Bey'i muayenemi yaparken tanıdım. Evimde yapılan teharriyat esnasında yolda bulduğum bir Beyanname ile, Türkiye'ye ithâli memnu olmıyan bir iki Bulgarca gazeteden ibarettir. Başka bir şey bulunmuş olsaydı tutulan zabıt varakalarında gösterilirdi. Zabıt varakaları okunsun; hukuk-ı umumiye şahitleri bize de gösterilsin. Mâsumuz, adaletin tecellisini bekliyoruz.

Şükrü Efendi'nin müdafaası. - Şükrü Efendi de elinde tuttuğu notlara bakarak müdafaasını şu şekilde yaptı:

- Müdde-i Umumî Bey tahkikatın Kanunî ve ilmî olduğunu iddia eylediler. Halbuki, evlerimiz Teşkilât-ı Esasiye Kanununa muhalif olarak teharrî edilmiştir. Hakkımızda tevkif müzekkeresi kesilmeden onbir gün Polis Müdüriyeti'nde mevkuf tutulduk. Usul-i Muhâkemâta tevfikan yirmi dört saatte mes'ul Hâkim tarafından ifadelerimizin alınması lâzımdı. Bu yapılmadı. Bilâkis onbir gün gece yarılarından sonra polis koridorlarında, "Türkiye'de Kanun sopadır" diyerek darb edildik. Kısm-ı Adlî Reisi Sabri Bey'e kanundan bahs ettikçe; "Kanun gelsin, seni benim elimden alsın" diyerek elindeki yaş dut sopasile bizi inim inim inletiyordu. Firavun'un esirleri gibi, kamçı darbeleri altında, gösterdikleri her kâğıdı imza ediyorduk. Müdde-i Umumî, işkence altında yapılan bu tahkikatın adına ilmî isticvâb diyorlar. Kanunî ve ilmî isticvâb bu mudur? Poliste söylenenlerin serbestçe burada da söylenmesi lâzımdır. Burada söylediklerim hakikattir. Polisteki ifadelerimin kıymeti yoktur. Bende adres, şifre, grev mecmuası vesaire gibi evrak çıkmamıştır. Eğer çıkmış olsaydı zabıt varakasında yazılı bulunması icâb ederdi. Zaptın okunmasını isterim.

Reis Bey. - Zabıt okunmuştur.

Şükrü. - Okunmamıştır. Muhterem Hâkim Beyler, ben hayatımı kol kuvvetile kazanan bir amele olduğumdan, amele ruhu, amele düşüncesi ve amele görüşile söylüyorum ki, bir amele taklîb-i Hükûmet ve irtica gibi şuursuz bir gaye taşıyamaz. Bunun imkânı yoktur. Çünkü, demokrasi prensiplerini ilk defa kabul eden, elleri kabarıncaya kadar alkışlayan yegâne unsurlar ameledir. Böyle şuursuz bir gâye taşıyan taşkilâtla alâkadar olmadığım gibi, maznunlardan Ahmet Kaya Bey'i kardeşim ve ayakkabı yaptırmak dolayısile tanırım. Salamon Efendi, iki Hüsnü Bey arkadaşımdır. Hikmet Bey'i kendimi muayene ettirmek dolayısile tanırım. Diğer maznunlardan hiçbirisini tanımıyorum. Böyle bir teşkilâta dahil değilim. Adaletin tecellîsine çalışmanızı istiyor ve neticeyi bekliyorum.

Hilmi Efendi'nin müdafaası. - Muhterem Hâkim Bey, diye söze başlıyarak, diğerleri gibi evinin usulsüz teharri edilmesinden, Kanunsuz tevkifinden, hiçbir teşkilât ile alâkalı olmadığından bahs ederek dedi ki:

- Polis hakikî mücrimleri meydana çıkaramayınca, işkence ile bir sürü müselsel müfteriyât vücuda getirdi. Polis Müdüriyeti'nde vazife gören Polis Müdürü mü? Halk Fırkası mıdır? Selâhiyeti hilâfında, Halk FIrkası Mutemedi Salih Bey işe karışmış, hatta polisten ileri gitmiştir. Mütemâdiyen suallerine istedikleri gibi cevap vermeyince: "Buradan cesedin çıkacaktır; seni bizden soracak hiç kimse yoktur" dedi. Kanundan bahsettim, dayak yedim. Halbuki, Kanun maznunun sorguya çekilmesi tevkifinden yirmi dört saat geçirmeden yapılır, diyor. Ben tevkifimden sekiz gün sonra İstintâk Hâkimin huzuruna çıkarıldım. Ona dayaktan şikâyet ettim. O da tehdidâta başladı. Nihayet anladım ki, hikâyeleri imzadan başka çare yok. Adaleti, mahkemeden beklemek lâzım. Beyazların amele üzerine tazyikleri beyannamelerinin evimde bulunduğundan, Parka Beyanname attığımdan bahs olunuyor. Eğer böyle bir şey evimde zuhur etseydi zabıt varakası tutulması icâb ederdi. Bu nerede. Şükrü Efendi'yi tanımıyorum. Nasıl olurda beraber Beyanname atarız. İçtimada bulunduğum iddia edilen Salamon'u, Hilmi'yi, Duvarcı'yı tanımıyorum. Müdde-i Umumî Bey ilmî tahkikattan bahs

ettiler. Halbuki kendileri bizzat işkenceleri gördükleri halde men' etmediler. İlmî isticvâb işkence ve sopa ile yapılmıştır. Sopanın ilmî demek olduğunu bilmiyordum. Hâdisât bunu da gösterdi. Tahkikat bütün komünistlik etrafında yapılıyordu. Burada, Muhâkeme-i Aliyenizde taklîb-i Hükûmet şekline tahvil olundu. İptidaî tahsil görmüş adamın böyle bir dâvâ ile alâkası olamaz. Ortada iddiayı teyid edecek ne bir ifade ve ne de delâil mevcuttur. Beraatimi isterim.

Doktor Hikmet Bey'in müdafaası. - Doktor Hikmet Bey müdafaasını yapmıya dâvet edilince ayağa kalktı. Elinde taşıdığı *Yeni Asır* gazetesine sarılmış notlarını tanzim etti ve söze başladı. Lâkin, Hikmet Bey kendisini esaslı bir şekilde müdafaa edebilmek için Komünizm esaslarından bahs etmek istemiş; Reis Bey, dâvâmız komünistlik dâvâsı değildir, demiş; esas hakkında söylemesini ihtar etmiştir. Bu vaziyet müteaddit defalar tekrar edilmiştir. Hikmet; ağır bir cürüm ile Mahkeme huzuruna getirildiğinden, müdafaasında tamamen serbest bırakılmasını istiyordu. Reis Bey de, cevâben, esas hakkında söylemek şartile, akşama kadar kendisini dinlemeye hazır bulunduklarını ifade ediyordu. Müteaddit defalar bu vaziyet tekerrür ettikten sonra, Hikmet dudaklarının çatladığından su istedi. Kendisine bir bardak su verildi. Sudan yudum yudum içmek suretile müdafaasını yapmıya başladı:

- Reis Beyefendi, niçin böyle söylüyorsunuz, işte cebimde bulunan Müstantiklik tevkif müzekkeresinde sebeb-i tevkifim komünistlik olarak gösteriliyor. Halbuki bu dâvâ başka dâvâdır. Ben komünistim. Fakat, bana atf edilen cürüm ile hiçbir alâkam yoktur ve olamaz. Reis Beyefendi, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 59'uncu maddesine tevfikan her Türk gibi bana da atfedilen cürmün müdafaasında serbestim. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 8'inci maddesine tevfikan da, Türk Milletinin hakk-ı kazâsını elinizde tutarak, Türk Milletinin hâkimi sıfatile, bizi muhakeme ediyorsunuz. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 54'üncü maddesi kemâl-i sıdk ile bîtaraf olduğunuzdan bahs eder. Bunlar mâlûmu ilân kabilindendir. Fakat af buyurunuz, tekrar ediyorum. Çünkü bana bazı telkinât yapıldı. Bunları red için bunları tekrara lüzûm gördüm. *Ben komünist sıfatile bu dâvâya ithal olundum.*

Reis. - Tekrar ediyorum, Hikmet Bey, komünistlik hakkında söz istemiyorum.

Hikmet Bey. - İzâha mecburum. Türkiye'de komünistlik var mıdır. Mevkii nedir? Taklîb-i Hükûmet yapabilir mi? Bir komünist taklîb-i Hükûmet yapabilir mi? Bunların anlaşılması lâzımdır. Komünizm bir İnkılâp mefkûresidir. Hiçbir Türk kendi mefkûresinden dolayı muatab tutulamaz. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'muz "İçtihad serbesttir" diyor. Gayemde İnkılâpçı oluşum beni mücrim mevkiine düşürmeyi icap ettirmez. Türkiye'de komünistlik ne olabilir? Gayesi ve mevzuu nedir?

Müdde-i Umumî Bey, burada ayağa kalkarak söze müdahale etmiş; ve demiştir ki:

- Anlıyorum ki, İddiâ Makamının nokta-i nazarı kâfi derecede anlaşılamamış ve tenevvür etmiştir. *Biz hiçbir kimseyi efkâr-ı siyasiyesinden dolayı muhakame etmiyoruz.* Tekrar ediyorum, *dâvâmız komünistlik ve komünizm dâvâsı değildir.* Ortada mevcut bir hakikat ve bir madde vardır. Olan şeyle olması icap eden şey arasında bir fark bulunuyor. Hikmet Bey, komünizmi izah ederek, komünistliğin, dâvâmızın mevzuunu teşkil eden İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat cürmüne teşebbüse müsait olmadığını söylüyorlar. Fakat, biz de diyoruz ki, ortada olan şey vardır. Bir vaziyet, bir madde vardır. İddianâmede bütün pasajları seyr ederek izah ettim. Beyannamelerin hedefi bizim tezimizi teyid ediyor. Eğer Hikmet Bey böyle bir teşkilâtla alâkadar olmadıklarını ispat ederlerse masûm olduklarını meydana koyarlar.

Hikmet Bey. - Bir mücrim kendisini müdafaa ederken, hayâl-ı hususiyetine kadar bütün etrafile izahat vermesi lâzımdır. Madem ki lüzumsuz addediyorlar, sarfı nazar ediyorum..

Reis Bey. - Pek âlâ.

Hikmet Bey. - Reis Bey, esasa geçiyorum. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 79'uncu maddesi mucibince, hiçbir vatandaşın evine girilemez ve üstü aranamaz.Teharriyat Kanunen icâb eden müsaadenin alınmasile yapılabilir. Ve, teharriyât yapılmazdan evvel,maznuna teharrinin gayesi

hakkında malûmat verilmesi lâzımdır. Halbuki, bana böyle bir şey söylemeden, mahalle Heyet-i ihtiyaziyesi veya komşulardan iki kişinin huzuru temin edilmeden bir resmî ve iki sivil polis tarafından evim teharrî olundu. Teharriyat neticesinde zabıt varakası tanzimi icâb ederken bu da yapılmadı.Dosyada mevcut zabıt varakası tetkik buyurulması bu hakikat görülür. Müdde-i Umumî Bey, tahkikatın ilmî bir şekilde yapıldığını söylediler. Eğer tahkikat ilmî ve Kanunî yapılmış olsaydı, evimden alınan şeylerin bir defteri yapılması ve bir nüshasının bana verilmesi lâzımdı. Bu da verilmemiştir. Bu şekilde başlayan dâvâdan her şey beklenebilir. Evimden alınan kâğıtların arasına birçok şeyler karıştırılabilir; ve bu hareket benim mücrimiyetimi intaç eder. Netekim, evrakım arasına küçük birkâğıt sıkıştırılmış. Bereket versin, Heyet-i Celîlenizin teşkil eylediği ehl-i vukuf bu kâğıdın bana ait olmadığını ve yazıların benim yazılarım olmadığını meydana çıkarmıştır. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 74'üncü maddesi Kanûnen malûm ahvalden gayri hiçbir vatandaş tevkif edilemez, der. Usul-i Muhakemât Kanunu'nun 108'inci maddesi, maznun yirmidört saat zarfında selâhiyetli Hâkim huzuruna çıkarılmasını emr eder. Halbuki, ben hapishaneden alındığım halde sekiz gün poliste kaldım. Buraya kadar sürüklenme sebebi de, tahkikatın usulsüz ve kanunsuz cereyan etmesinden dolayıdır. Tahkikat, poliste, büsbütün gayr-ı kanunî bir şekle girmiştir. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 73'üncü maddesi, vatandaşlara işkence, eziyet ve angarya memnudur, der. Ben İstanbul Polis Dairesinde bu maddeden bahs ettiğim için, işkence teşdid edildi.Darb âsârını Doktor raporlarile tesbit ederek, İstanbul Adliyesi'ne istida ile müracaat ettim İstidam hâlâ orada sürükleniyor. Ne için buraya getirilmiyor? Dâvânın delilleri ayrı tutuluyor. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 71'inci maddesi, can her türlü taarruzdan masundur, diyor. Ben poliste "Hayatıma kasd etmek istiyorsunuz" dediğim zaman, "Burada bir Doktor var; bir de ilm-ü haber tertip eder, sizi gömeriz; biz de sizden kurtuluruz; Polis Müdüriyeti'nin içersine kanun giremez" dediler. Reis Beyefendi, demokrasinin vatandaşlara bahş ettiği en aziz hakları polisler çiğniyorlar. Ben öyle umardım ki, bana gayr-ı kanunî işkence yapanlar, şimdi benim yanımda burada bulunacaklar; bir mücrim sıfatile isticvâba çekileceklerdi. Fakat nerede? Buradaki ifadelere nazaran, benim İz-

mir'dekilerle temaslarım olduğu söyleniyor. Bendeniz tasrih etmek isterim ki, İstintak Hâkimi huzurunda alâkam olduğuna dair en küçük bir ifadem yoktur. Hatta, başkalarının bana atf etmek istedikleri sözlerde de birçok tenakuzları vardır. Meselâ, Şükrü Efendi bazı isnadatta bulunmuştur. Kendisine ne için gelip söylemediği sorulunca "ölümle tehdit edildim, söylemedim" cevabını vermiş. Halbuki burada huzurunuzda serbest olarak bu isnadâtları Polis Dairesinde ölüm tehdidi altında söylediğimi ifade etti. Ahmat Kaya Bey'in İstanbul seyahati etrafında verdiği muhtelif ifadelerle gösterdiği sebepler tamamen birbirinden mütenakızdır. Bu efendi, anlaşılıyor ki, muhtelif tazyikler altında muhtelif ifadeler uydurmaya mecbur kalmıştır. İfadelerinin üstü altını tutmuyor. Bu meyanda heyet-i umumiye itibarile şu müşahedeyi de arz etmek isterim. İfadelerde bazı sualler satırlarca sürmüş ve bunlara verilen cevap bir iki kelimeden ibaret kalmıştır. Telkinkâr sualler açılmış, metinler açılmıştır. Bazan da, birkaç kelimelik bir sual sorulmuş, sahifeler dolusu cevaplar da yazılmıştır. Halbuki bu ifadeler ele alınır ve maznunların tahsilleri de gözönüne alınırsa, bu sözlerin bu ağızlardan çıkmasına imkân olmadığı görülür. Müdde-i Umumî Bey'in iddia eylediği şekilde tahkikat yeni ilmî şekildeki isticvâba, müşahedelere tecrübelere istinat etmesi lâzımdır. İsticvaplar tenakuzlarla doludur. İsticvab ilmî değildir. Çünkü, ifadelerdeki cevaplar maznunların tahsil ve terbiyelerile havsalalarının almıyacağı kadar geniş ve vâsidir. Tecrübeleri değildir. Çünkü cevaplar polis ve müstantiği tarafından yapılmış, hiç olmazsa kendi el yazılarile yazmalarına müsaade edilmemiştir. Reis Beyefendi, ilmî kelimesinin altında saklanmış ne facialar vardır. Siz de tabiî bunu tahkik buyurdunuz. Fakat çok haklı olarak tabiî sual sordunuz ve dediniz ki, polis nasıl oldu da bu kadar şeyi icâd edebildi, teselsül ettirebildi. İtimad ediniz ki, her zaman için mümkündür. Polis, muhtelif zamanlarda muhtelif tahkikatı yapmışlardır. Bittabi ellerine birçok evrak da geçirmişlerdir. Poliste bu iş için hususî bir masa vardır. Hatta o kadar ki, bu adamlar bir komünistten ziyade komünistlik hakkında malûmât sahibidirler. Bu masa'da mufassal hikâye yazılması imkânsız değildir. Bundan başka, polisin komünistler arkasında koşturduğu adamlar vardır. Yani sivil polisler. Bu adamlar hergün bir rapor doldurmak mecburiyetindedirler.

Yapmazlarsa aç kalırlar. Polis âmirlerinden, tanıdıklarından öyle gülünç şeyler öğrendim ki, kendileri de ben de hayret ettim.

Meselâ, Ahmet Kaya Bey İstanbul'a gelmiş, benimle temas etmiş,ben esasen her gün takip edildiğim için bunu gören memur muhakkak bir rapor yazar. Ahmet Kaya'nın İzmir'deki komünist teşkilâtının adamı olduğunu kayd eder. Poliste musanna ve muhayyel hikâyeler daima vücut bulur. İşkenceleri de nazar-ı dikkate alırsak, polisin nasıl uydurmalar vücuda getirebileceğini düşünmek lüzumsuz olur. Mercan Altunyan hikâyesi malûmunuzdur. Bir defa anlatmıştım. Polis bu gibi işler yaper Reis Bey, niçin yapar dersiniz, gayet tabiî menfaati için yapar. Mercan Altunyan çetesinde, polisten üçer aylık ikramiye almışlardır. Bizim tahkikatımızı yapan polis âmirlerinden birisine sekizyüz lira ikramiye verilmiş; ve diğer birisi de Şube Âmirliğine terfi ettirilmiştir. İşte bunun için yaparlar ve yapmakta da haklıdırlar. İşkence icin delâil ve berâkim gösterebilir mi?

Ben bir gün şehir haricine çıksam, bir eşkiya beni yakalarsa, bir mağarada işkenceye tâbi tutsa, onbeş gün beni alıkoyarak yaralarımı da tedavi etse, ve sonra beni şehre ithâl etse, tabiî filân eşkiya beni tuttu, şöyle yaptı böyle yaptı diye şikâyet edeceğim. Benim delillerim ne olacak? Tabiî tek tük kalan işleri, bereleri göstermek. Şehirden on beş gün uzak kalmaklığım delil teşkil etmez mi? Tabiî bir insan bilâ sebep şehirden gaybubet etmez. İşte poliste tevkif edilen bir insanın yirmidört saatten fazla kalmaması bundan dolayı bir zaruret-i Kanuniye hâlini almıştır. Halbuki, bizler her birimiz sekizer onar gün polis idarelerinde alıkonulduk. Bu bir delil teşkil eder. İşkenceler altında bir insanın kendi kendine itiraflar yazmasından daha tabiî ne olabilir? Hâkim Beyefendi, bu işkenceler için İstanbul'dan ve İzmir'den birçok istidâlar verildi. Her nedense bunlar Mahkemeye gelmemişlerdir. Bu gelmemek keyfiyeti beni ızrâr ediyor. Şüphe altında kalıyorum. Polisteki ifadelerin İstintak Hâkimliğinde de tekrar edilmiş bulunduğunu pek haklı ileri sürüyorsunuz. Hâkimler millet nâmına icray-i kazâ ederler. Umumî vekil'e bir vak'a ve hususî bir hâdise olarak meydana koyacağım ki, İzmir İstintak Hâkimi bîtaraf hareket etmemiştir. Çünkü, evvelâ Ceza Usul-i Muhakeme Kanunu 108'inci maddesi "Sorgu maznunun kendi lehinde meydana koyacağı delilleri men' etmiyecek şekilde yapılır"

diyor. Halbuki, İstintak Hâkimi, birçok kimselere: "Eğer poliste söylediğini söylemezsen, seni tekrar polise gönderirim" demiştir. Bunu ispat edebilmek için mutlak delâile mâlik değiliz. Fakat hiç olmazsa vicdanınızı tenvir edecek delâil göstereceğim. Abbas Efendi, İstintak Dairesi'ne çağrıldı. Ve, Hapishaneden sağlam olarak gitti. Avdetinde, gözünün şişmiş olduğunu, ayaklarına basamadığını bu gözlerimle gördüm. Benim gibi, tevkifhanedeki diğer hapisler de gördü. Müstantik için çağrılıyor; polise götürülüyor; dayaktan şikâyet için istida veriyor; istidası buraya geliyor. Müstantik Bey, muvakkat tevkif müzekkeresi kesmiştir; bunların kanunî müddetleri hitam bulmuştur; Hapishane Müdüriyeti, mesuliyetten kurtulmak için, keyfiyeti resmen bildirmiştir. Fakat, İstintak Hâkimi ihmalkâr bir vaziyet almıştır. Bunlardan başka, bîtaraf olmadığına dair diğer deliller. Bendeniz İstintakdaki ifademi Polis Dairesinde, Polis Müdürü'nün odasında, ya polis âmirlerinin nezareti altında verdim. İstintak Hâkiminin odası Polis Müdüriyeti midir? Tabiî değil. Niçin orada ifade almış? İkincisi, Müstantik'in orada bir kararnamesi vardır. Taklîb-i Hükûmet gibi ağır cürümler bizi huzurunuza sevk ediyor. Şu maznunların hepsi işkenceden bahs ettikleri halde, Müstantik Bey, Kararnamesi'ne bir tek kelime yazmıyor. Ne için, İstintak Hâkimi Bey, işkence ve tazyik altındaki ifadeleri yazmamıştır. Buradaki maznunlar arasında İstanbul İstintak Hâkimliğine verilmiş ve oradan buraya gelmişler vardır. İstanbul Hâkimi, işkenceden bahs eden ifadeleri kâmilen yazmıştır. Bunlar beş altı kişidir. İzmir'e sevk edilirken, Polis Müteferrika Karakolu'nda, polis âmirleri tarafından, terbiyelerinin alabildiği kadar, küfürlerle işkencelere başlamışlar. Ve,bu adamlar buraya getirildiği zaman, İzmir İstintak Hâkimi'ne faciaları anlatmışlardır. Müstantik bunları red etmiş; onları tekrar işkence altına alınmak üzere İzmir polisine tevdi etmişlerdir. Ondan sonra ifadelerini almışlardır. Bu da göstermez mi ki İstanbul İstintak Hâkimi huzurundaki ifadelerle İzmir İstintak Hâkimindeki ifadelerindeki tenakuz, aradaki geçmiş merhaleler işkencenin delilidir. Bundan başka İzmir İstintak Hâkimi ifade alırken daima polis amirlerinden bir kısmını burada bulundurmuştur. Bunların huzur-ı Hâkimde bulunmaları bîtarafîyi ihlâl etmiyeceği iddia olunamaz. Müstantik Bey red keyfiyetini yazmamış; daima tasdikleri kayd etmiştir. İzmir Baş Müdde-i Umumîsi

huzurundaki ifadeler ne için böyledir sualine verilecek cevaplar aynıdır. Müdde-i Umumî Bey de Polis Müdüriyeti odasında ifadeler almıştır. Müdde-i Umumî Bey kanunların bütün mevâdını bildiği halde huzurlarında günlerce Polis Dairelerinde kalmamıza müsaade etmiştir. Bu ifadelerin hür ve serbest olması imkânı yoktur. Reis Beyefendi, Makam-ı İddia Polis Müdüriyeti binası değildir. Polis Müdürü'nün odasında, Müdde-i Umumî Beyin huzurunda geçmiş bir muhavereyi arz edeceğim: İsticvâb edildim. Bir köşede oturuyordum. Polis Müdürü Ömer Bey yanıma geldi; çenemi okşadı. "Bunlar gidecek ve biz seninle kalacağız; bunları tasdik et" dedi. Ne demek istediğini anladığım halde: "Anlıyamadım!" cevâbını verdim. Benden ayrıldı. Müdde-i Umumî Beyle kulak kulağa görüştüler. Baş Müdde-i Umumî Bey durdukça tozar. Yani benim hakkımda vaziyete göre hiç bîtaraflık yoktur. Huzur-ı Âlinizde, bütün maznunların söyledikleri gibi, yabancı bir el daha karışmıştır. *Halk Fırkası Mutemedi*'nin de başı bu dâvaya sokulmuştur. Resmen tevsik edeyim. Kanber oğlu Ali Efendi'nin ilk tevkif edildiği esnâda yapılan zapt-ı resmî erkân ile beraber Fırka Mutemedi Salih Beyin huzurile ifadesi alınmıştır, diye yazılıdır. Fırka Mutemetliği nasıl bir makamdır ki; herhangi bir vatandaşın hürriyet-i şahsiyesile oynamak hakkını nefsinde bulur. Resmi vesaike birçok şeyler karıştırılmıştır. Binnetice bununla birçok masumlar sürüklenmişlerdir. Ben de bunlar arasındayım. Bu şekilde başlıyan, huzurunuza gelen bu davanın vasf-ı cürmîsi hakkında da birkaç söz söylemek isterim. Malum şekildeki tahkikattan sonra tahakkuk eden cürüm İstintak Kararnamesi'nde şöyle tavsif ediliyor: "Amele için ferah ve necatın ancak ameleden adamların mevki-i iktidara gelmesile kabil olduğuna kani imişiz; ve bunu temine çalışıyormuşuz. Reis Beyefendi, Demokrat memleketler için bundan daha tabiî ne olabilir? Bir memlekette amele partilerinin mevki-i iktidara gelip çekilmeleri kadar tabiî bir şey yoktur. İngiltere'de Makdonald, Fransa'da Heriyo birçok defalar iktidar mevkiine getirilmişlerdir. Hatta bunlardan birisi daha dün. İktidar mevkiine gelmeyi istemek bir cürüm değildir.

Bizim vaziyetimize hafî bir Cemiyet teşkili manzarası veriliyor. Binnetice, İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat için teşvikatta bulunduğumuz iddia ediliyor. Kararname'nin istinadı 147'nci madde de İcra Vekilleri

Heyeti'ni cebren iskattan bahs ediyor. Hâkim Efendi, "Cebren" kelimesini yazmaktan tevahhuş etmiştir. Çünkü varid değildir. Hakimin de vicdanı var. Müdde-i Umumî Bey, İthamnamesinde, Heyet-i Aliyeniz huzurunda, "Davamız komünistlik davası değildir" demiştir. Ameleden adamların iktidar mevkiine gelmesini cürüm telakki etmemiş; yalnız meşru vesait istemiştir. Gene Müdde-i Umumî Bey cürmümüzü hatta İcra Vekilleri Heyetini iskata teşvik derecesine kadar çıkarmıştır. 147'nci madde cebren bahs ettiğine göre ortada teşvik bile olmadığına bizzat Müdde-i Umumî Bey kani bulunuyorlar ve itiraf ediyorlar. Müdde-i Umumî Beye müsaadenizle burada bir noktayı tavzih etmek isterim. Maznunların vaziyeti 147'nci maddeye temas etmez. 147'nci madde cebren iskata teşebbüs veya bunları teşvik edenlere dairdir.

İddiamız 171'inci maddenin 147'nci maddedeki cürmü işlemek için ittifak eylediklerinden bahsettik.

Hikmet Bey. - 147'nci madde iki fırkadan müteşekkildir. İcra Vekilleri Heyetini cebren iskat veya vazifeden men edenlerle bunları teşvik eyleyen idam olunur, diyor. Halbuki ortada ne böyle bir cürüm vardır, ne de teşvik eden vardır. 171'inci madde ise buna müstenit bir maddedir. Asıl ortada mevcut olmayınca, diğerinin sukutu pek tabiîdir. İddianamedeki sözbirliği de karl-i mücerrettir.

Hikmet Bey; bundan sonra, Müdde-i Umumî Beyin vasf-ı cürmiye delil teşkil etmek üzere kaydettiği ifadeleri birer birer tahlil eylemiş; ve bunların cürüm teşkil eylemediğini ve birçoklariyle de şahsen hiçbir alâka ve irtibatı bulunmadığını beyan eylemiştir.

Ali Efendi'nin müdafaası. - Ali Efendi müdafaasını yapmak üzere ayağa kalktı. Mevkufların oturdukları kanepelerin üzerine çıktı.

- "Müdafaam yoktur" dedi. Yalnız ayaklarındaki bereleri göstererek, "bunlar telefon tellerile sarılmaktan olmuştur" dedi ve oturdu.

Maznunlardan Mustafa da aynini söyledi. Enver Efendi de işkence nakaratını tekrar etti. Yirmibir gün haps-i münferit yapılabileceği kanunen gayet sarih iken; "yirmialtı gün yatırıldıklarını, dayakla birçok kâğıtlar imza ettirdiklerini söyledi. Bulgaristanlı Ahmet Bey şikâyet ederek, Reis Beye hitaben, "siz benim yerimde olsaydınız, bir değil

on kâğıt imza ederdiniz" dedi.

Marangoz Hilmi'nin müdafaası. - Marangoz Hilmi de, diğer maznunlar gibi, işkencelerden, taharriyatta evinde bir şey bulunmadığından, İstintak Hakiminin tesiri altında tahkikat yapıldığından, kendisinin bir defa komünistlikle İstiklal Mahkemesi'ne sevkedilip men-i muhakeme kararı aldığından ve fakat bu suretle bir defa ismi komünist olarak tanındığı cihetle, İzmir'de bir dakika serbest gezemediğinden ve daima arkasında sivil memurlar bulunduğundan bahisle, sözü son hadiseye intikal ettirerek dedi ki; "İzmir Gazetelerinin garip bir huyu vardır. Tevkifat yapıldı mı isimlerde fazla tevakkuf ederler; hadiseyi şişirirler; ve fazla gazete satmak isterler. Bu suretle benim de ismim gazetelere geçmiş ve komünist olarak tanınmıştır. Son tevkifat esnasında mevkuflar tazyik edilince işkenceler altında, beyannameleri nereden aldığı sualleriyle karşılaşınca, kurtulmak için hafızalarını yoklamışlar; ve komünist Hilmi ismini hatırlayarak, "komünist Hilmi'den aldık" cevabını vermişlerdir. İçtimalarda bulunduğum da iddia ediliyor. Halbuki resmi evrak üzerinde içtimaların yapıldığı iddia olunan tarihlerde ben hapishanede mevkuftum. Hapishanede çıkmak, içtimada bulunmak, ve tekrar içeri girmek imkânsızdır. Reis Beyefendi, ifadelerimizi ne işkenceler altında yazdığımızı tasavvur edemezsiniz. Ayaklarımı uzatamıyacak kadar taştan hücrede hapsedildim. Yaralarımı betonun soğuklarında tedavi ettim. Bana beyannameleri kendim yazdığımı itiraf ettirdiler. Ben kaniim ki, bu beyannameleri polis bizzat kaleme almış ve memleket işçisini lekelemek için yapmıştır. Polisin adamlarından bir gün Yusuf Kenan Efendi yanıma geldi, bana bazı şeyler açmak istedi. Tabiî çekindim. Diğer bir gün tekrar geldi. İzmir'deki komünist teşkilatını tespit ettiğini, İstanbul'a gitmek için polisten 250 lira aldığını söyledi ve bana deste halinde bu paraları gösterdi. Halbuki, bu adamda beş para yoktu. Çünkü çalışmaz. Bunlar hep polisin tedbiridir. Benim için iddia edilen cürüm ancak Müdde-i Umumî Beyin iddianamesi üzerindedir. Başka bir yerde yoktur.

Makinist Tevfik de, ifadelerinin kısm-ı Adlî Reisi Sabri Bey tarafından atılan dayaklar altında yazıldığını; dört buçuk gün hilaf-ı kanun mevkuf kaldığını söyledi.

Reis Bey, saatin yarım olduğunu ve bir saat sonra müdafaaların istimaına devam edileceğini söyleyerek celseyi tatil etti.

İkinci Celse

Saat ikide başlayan ikinci celsede sırasile aşağıdaki şekilde müdafaalarına devam etmişlerdir.

Salamon Efendi'nin müdafaası. - Reis Bey, diyorlar ki, ben bir talimatname yazmışım. Ben böyle bir şey yazmış olsaydım, bunun burada gösterilmesi lazımdı. Demek isterim ki, ben sadece polisin uydurduğu şeyleri imza ettim. Sonra, ben gûya bir içtimaa gitmişim. Tanımadığım kimselerin evine nasıl giderim. Birinci ifademe bakabilirsiniz. Böyle şeylerden hiç bahs edilmemiştir. Benin söylenilen hafî teşkilattan haberim yoktur. Binaenaleyh, beraatimi talep ederim.

Nafiz Efendi'nin müdafaası. - Evvelce söyledim; kardeşimi ve kendimi dayaktan kurtarmak için, bana atfedilen sözleri kabul etmiştim. Huzurunuzda hakikati söyledim. Beraatimi isterim.

Muhiddin Efendi'nin müdafaası. - İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat için gizli bir ittifaka dahil olmakla maznun bulunuyorum. İddia makamı, geçen celsede tahkikatın kanuni yapıldığını söylediler. Bendeniz bunu göremedim. İlk sefer Polis Müdüriyeti'ne çağrıldım. Bir şey sormadan beni serbest bıraktılar. İkinci defasında Polis Müdürü sadece Bulgaristanlı olduğumu işitince biraz düşündü; ve "Bunu da onların yanına koyun" dedi. Ne sebeple hapse atıldığımı bilmiyorum. Komünistlikle itham edildiğimi Müstantik Beyin huzurunda anladım. Bayram münasebetile bir arkadaşımın evine gitmekliğim bir içtima telakki edilerek, beni de bu davaya dahil ettiler. Bîgünahım. Beraatimi talep ederim.

Şarfman Efendi'nin müdafaası. - Reis Beyefendi, Yüksek Mahkemeniz tarafından isticvap edildiğim esnada verdiğim ifadenin doğru olduğunu, İstanbul ve İzmir Müstantiklerinde alınan ifadelerimin doğru olmadığını ispat için dayak yediğim hakkındaki iddiamın bir icad olmadığını ispat etmekliğim lazımdır. Zaten böyle bir yalan söylemek için, yahut hakikati yalandan tefrik edemiyecek kadar cahil, aynı zamanda böyle ağır bir yalanla üzerime terettüp edecek mes'uliyeti bilmemekliğim icap eder.

Halbuki, ben ne şuurumu kayb ettim, ne de yalanın faydalı olabileceğini zannederim. Eğer *komünist mefkuresine uygun bir hareketle itham edilseydim, ve bunu yapmış olsaydım, söyler çekinmezdim.* Zaten, ne diye yalan söyliyeyim. Beni dövdüklerini ispat için şahitlerim vardır. İstanbul Polis Müdüriyeti'nde topallıyarak daireden daireye sürüklendiğimi kim görmedi? Polis Müdüriyeti beni Cerrahpaşa Hastanesi'ne göndermedi mi? Baş Operatör, ayaklarımı muayene ve röntgenle fotoğrafını almadı mı? İstanbul'dan İzmir'e sevk edilirken, ben, Hüsamettin ve Nesim, topallıyarak vapura girdik. Polisler, yolcular önünde hasta ayaklarımıza ilaç sürdüler. İstanbul'da 6 Nisan'da tevkif edildim. Ancak 25'de İstintak Dairesine çağrıldım. Bu gayr-i Kanunî hareketin sebebini anlamak mecburiyeti vardı. Fakat, çok aramak lazım değil. Zaten polisler, yaralarımın iyi olmasını beklediklerini söylemekten çekinmezlerdi. Gayr-i Kanunî hareketin yegane sebebi budur. Hiç şüphe etmem ki, yüksek Mahkemeniz dayak, tokat ve tehdit marifetile alınan bir ifadeye itimad etmeyecektir. Bu kanaatimin arzını bile fazla görürüm. Bana atf edilen cürümler, gûya evgimde bir içtima yapılmış, buna Niko Siyenkeyeviç, Ahmet Kaya ve Nedim Efendilerle Niko'nun iştirak ettikleri iddiasıdır. Evimde böyle bir içtima olmadı. Niko Siyenkeyeviç, Ahmet Kaya ve Nedim'i ne gördüm; ne bu adamları tanırım. İkinci bir nokta da, Nesim Efendi tarafından bana verilen bir kâğıda aittir. Bunu aldığım vakit meşguliyetimden münderecatını okuyamadım. Burada, Müstantik tarafından okunduktan sonra ne olduğunu anladım. Nesim, tercüme ettiği bir makale olduğunu söylemiş ve benim tarafımdan tashihini rica etmişti. Ne beyannameden, ne teksirden bahs etmedik. Öteki beyannameleri ise, burada, poliste ilk defa gördüm. Polisin isnatlarını açık gösteren diğer bir noktaya dikkatinizi celb etmek isterim. Bana, Nesim tarafından verilen kâğıdın bir beyanname olduğunu ve teksir için verildiğini söyledikten sonra, görmediğim, tanımadığım başka yazıları da atfetmek istediler. Sopa, odanın bir köşesinde gülümsüyordu. Diğer bir Beyannameyi kabul mecburiyetinde kaldım. "Kimden aldın? Kime verdin? Kaç tane yaptın?" suallerine de saçma sapan cevaplar uydurmıya mecbur oldum. İfademin yarısı polis tarafından, yarısı benim tarafımdan uydurulmuş şeylerdir. Müstantiklikte hakikati söylemeye cesaret edemedim. Zira, İzmir Polis Müdürlüğü'nde,

sivil bir memur: "İfadeni sakın değiştirme. Aksi takdirde boş yere kendini üzmüş olursun" diye nasihat verdi. Bunun manası ne olduğunu bilirdim. Hakikati ancak huzurunuzda söyleyebileceğimi ümit ediyordum. İşte, Reis Bey, bana atfolunan cürümlere karşı müdafaam ve cevabım budur. Pek iyi bilirim ki, bu yüzden yüksek Mahkemeniz beni cezalandırmaz. Zira, komünistlik bu davada mevzu-i bahis değildir. Komünist mefkuresi taşımak her ferdin hakkıdır. Bu davanın en mühim ithamı komünist perdesi altında, gizli teşkilat azası olmaktır. Bu münasebetle, Müdde-i Umumî Beyefendi'nin diğer bir sözlerini hatırlıyorum. "İfadeler ilmî bir şekilde alınsın" buyurdular. İlmi şekilde ifade alınırken, bir maznun tevkifine kadar, nasıl bir hayat yaşadığını, hayatta ne gibi mefkureler taşıdığını meydana çıkarmak lazım gelir. Müdde-i Umumî Bey, maznunların lehinde çalıştıklarını buyurmuşlardı. O halde, bu tetkikata neden lüzum görmediler. Müsaadenizle, şahsıma ait bir nebze malumatı kendim vereyim. 1920-1924 senesinde Almanya'nın en büyük gazetesi *Berlinger Tageblat*'ın telgraf muhabiri idim. O vakitten beri çektiğim telgraflar, Türkiye'nin medeniyet yolunda attığı adımları medihten ibarettir. Avrupa'da Türkiye aleyhine yapılan bir propagandaya muhalefeti istihtaf etmiştim. Telgraflarımın müsveddeleri Telgrafhane'de mevcuttur. İktisadi sahada, 1924'ten tevkifime kadar memur olduğum Doyçe Oriyant Bank tarafından neşr olunan, Türkiye'ye mahsus bir iktisadî mecmuayı tahrir ettim. Bunların binlercesini Alman iktisadî muhitlerine göndererek, Türkiye'nin iktisadî rolünü ve inkişafını hakikat nâmına, ve bu memleketin menfaati nâmına, iktisadî sahada, Türkiye'ye hizmete çalıştım. Niçin, çünkü komünistim. Komünizm terakkiperverlik yolundadır. Şark memleketlerinin İmperyalizme karşı zaferine çalışıyor. Ben, nasıl olur da, irticaî teşkilâtlara ve fikirlere iştirak edebilirim? İrticâa hizmet İmperyalizme hizmettir. Hayatımı takib edenler, beni daimâ terakkiperver liberal saflarında bulacaklardır. Zâten, niçin, hangi fikirle burada irtica teşkilâtına hizmet edeyim? Misafiri bulunduğum bu memlekette kanunların himayesinde yaşamak isterim. Ecnebîyim. Fakat, bu memlekete ecnebî gibi değil, samimi dost gibi yardım etmek emelimdir. Reis Beyefendi, mukadderâtımı vicdanınıza terk ediyorum. Sözlerim hakikatin ifadesidir. Buna kanaat edeceğinizi ümid ediyor ve beraatimi talep ediyorum.

Troçki Mehmet Efendi'nin müdafaası. - Troçki Mehmet: "Mütaaddit defalar tevkif edildim, dedi-; polis, İstanbul'dan çekileceksin, diyordu, Uzun Köprü'ye gittim. Polis, Amele Cemiyeti'nin bu suretle kapandığını görünce, bu Abbas ve Mustafa'yı tutmuş, sopa tesirile bir şeyler söylemiş, dayaktan kurtulmak için bu çocuklar da, benim hakkımda bir şeyler söylemişler. Ben böyle bir teşkilâta dahil değilim. Yalnız, Amele Cemiyetlerine giderim. Bunlar serbesttir. Yine çalışacağım. Kimse bundan beni men edemez. Bahs edilen teşkilâtla alakadar değilim. Beraatimi talep ederim.

Koço Efendi'nin müdafaası. - "Ben böyle hafî bir cemiyete dâhilim" diye iddia edildi. Müdde-i Umumî Bey bu fikri şüphesiz polis provokasyonundan almıştır. Zannedersem bizi buraya getiren hâdise, Niko ile arkadaşlığım ve Rusya'ya gitmiş olmaklığımdır. Hatta tevkif müzekkerem de buradadır. Orada komünist olduğum için tevkifim yazılıdır. Polis beni nasıl böyle gizli teşkilâta dahil eder şaşarın. Zaten beni Vilâyet Merkez Komitesi âzâsı yaptı. Sonra Beyoğlu hücresine dahil etti. İstanbul'da daha kalsaydım, kim bilir hangi mevkii daha verecekti. Polis fezlekesine göre, güya ben iki Rum arkadaşımla çalışmışım. O halde, neden onların da ifadeleri alınarak bana karşı bir delil olarak çıkarılmıyor. Bu yetmemiş, ben Koço değilmişim. Mansur isminde bir adammışım diyorlar. Neden? Bu işe şaşıyorum. Ya başka bir adam arıyorlar, yahut meseleyi mühim göstermek için bunları icadediyorlar. İfademe gelince: Ben ki Türkçe bir cümle yapmak için bir saat düşünürüm; nasıl olur, edebiyatla dolu öyle bambaşka bir lisanla ifade vermiş olayım? Benim önümde ifadem alınırken bir şey yazılmadı. Sonra, Arap harfleriyle yazılmış bir şey getirdiler. Ben ancak imzamı attım. Sonra, Müdde-i Umumî Bey "ifadeler ilmî bir şekilde alınmıştır" diye söylediler. Eğer sopa da ilme dahil ise bir şey söyleyeceğim yoktur. Şapigraf meselesine gelince; bunu kendimi ve validemi işkenceden kurtarmak için kabul ettim. Bana atfedilen cürümlerle hiçbir alâkam yoktur. Âdaletten beraatimi talep ederim.

Saatçi Niko Efendi. - Şükrü ve Ahmet Kaya Efendileri tanıdığımı; birincisine şifreli adres, ikincisine beyanname verdiğimi, polisin iş-

kencesi üzerine doğru olmadığı halde söyledim. Fakat böyle bir şifre verilmediğinin en büyük delili, şifreli hiçbir muhabere keşedilmemesidir. Zaten, o kartçalıştığım mağazanın adres kartıdır. Şifre verecek adam böyle çalıştığı yerin adresini taşıyan kart üzerine mi yazar? Şarfman'ın evindeki içtimaa gelince, bunu da polis uydurmuştur. Şarfman arkadaşımdır. Cebimde adresini buldular, tezyiklerinden kurtulmak için isnadları kabul ettim. Fakat ne üzerimde ne evimde bana isnat edilen şeylerle meşgûl olduğumu gösterebilecek bir şey çıkmadı. Bu dâvâda, şahitsiz delilsiz bir isnada kurban olduğum aşikârdır. Beraatimi talebederim.

Lâz İsmail Efendi. - İsmail Efendi dedi ki: Müdde-i Umumî Bey bizi komünist perdesi altında halkı hükümet aleyhinde kıyama ve Vekiller Heyetini iskata teşvik için ittifak etmiş ve vatandaşlar sıfatiyle muhakememizi ve mücrimiyetimizi talebetti. Evvelâ, *komünist perdesi altında* tâbirini reddederim. Ben yalnız *komünistim. Perde arkasında gizlenmek yâni maske taşımak ancak irticaa mahsustur.* İddia makamı bunu hateyetle kaydetmelidir. İcra Vekilleri Heyetini cebren iskata teşvik ve tahrikâtta bulunmak için harhangi bir cemiyete mensubiyetim iddia ediliyor. Ellerinde, İsmail vatandaş böyle bir cemiyete dahildir veya bundan malûmatı vardır demeye müsbet tek bir delil yoktur. Ne istintakte, ne poliste böyle bir cemiyet hakkında, bir sual sorulmuş; bundan haberdar olduğumuza dair ne kendimin ne de başkalarının bir ifadesi elde edilmiştir. İddia Makamının serdettiği iddiaların biri diğerine zıttır. Meselâ, Ankara'dan hapisten geldikten sonra Hüsamettin ile tanışmışım. Halbuki ben Hüsamettin'i 1919 senesinden beri tanırım. Saniyen ona Ferit ve Hüsnü'yü tanıştırmışım. Ferit ve Hüsnü'yü tanırım diye bir ifadem yoktur. Tanımadığım bir kimseyi başkasına nasıl tanıştırabilirdim? Nesim Efendi'ye beyanname dikte ettirmişim. Bunu ne suretle söylettiklerini arzettim. Nesim Efendi ne söyledi. Böyle bir şey yazmadım. Yazdırmadım. Faraza yazdıracak olsaydım, ben madem ki Ferit ve Hüsnü Efendileri tanıştırmışım, bir makina almış Ferit'e vermişim ve o vasıta ile Hüsamettin Efendi beyannameler yazıyormuş; o halde beyanname yazsam alır Hüsamettin'e verirdim. Zaten bir evde yatıyoruz. Neden hiç tanımadığım bir adama sokak ortasında be-

yanname söyleyeceğim. Siz yazınız diyeyim. Nesim'i tanımadığıma polis Kısm-ı Siyasisi şahittir. Ankara'dan avdetimde arkamda altı taharri memuru dolaşır her hareketimi takib ederdi. Beyannameye gelince: Yazmadım, fakat okuduktan sonra içinde bir şey olmadığını gördüm. *Eğer bu yazılar bir cürüm ise kabul ediyorum.* Orada, Türkiye amelesine Bir Mayıs izah ediliyor. "Serbest içtima, neşriyat kanunen hakkınızdır. Hiçbir kanun bu haktan istifadenize mâni olamaz" deniliyor. Bunu söylemek, İcra Vekilleri Heyeti'ni iskata teşebbüs etmek ve bu maksatla gizli bir Cemiyete girmek, demek değildir; ve olamaz. Kezâ, benim hiçbir ifademde *Kızıl Yıldız* gazetesinden malûmatım olduğuna dair bir kayıt yoktur. Malûmâtım olmıyan bir şeye nasıl olur da makale yazarım. Muhakeme esnasında Günün İşleri diye bir makale okundu. Ne İstintak Hâkimi'nde, ne poliste bana böyle bir şey gösterilmedi. Bu da, zannedersem, sahibi bulunmadığı için, İsmail Efendi'nin üzerine geçirilmiştir. Makine meselesine gelince: Bir dükkân sahibinin ismi okundu. Pek bilemiyorum ki, böyle bir şahıs nereden karşıma çıkarıldı. Ben, o gün Cerrahpaşa Hastanesi'nde idim. Ameliyat yapılıyordu. Bu efendiyi getirdiler ve ona sordular: "Bu adam sizden makine aldı mı?" "Hayır, dediler, bu adamı ilk defa burada görüyoruz." Eğer makine aldığıma dair bir şey olsaydı; orada zabıt varakası tutulur ve bana imza ettirilirdi. Bana, Polis Müdürlüğü'nde gösterilen teksir makinesi harâb ve köhne bir makinedir. Sonra, böyle bir makine alsam, madem ki, Beyannameleri Hüsamettin Efendi teksir edecekmiş; makineyi ona verirdim. Deniliyor ki, İsmail, Hüsamettin'le bir evde yattıklarından, muhakkak gizli teşkilâta dahildirler. Bunun da gayesi Heyet-i Vekîle'nin iskat teşebbüsüdür. İki amele bir çatı altında yaşarsa, gayesi muhakkak Heyet-i Vekîle'nin iskatı mı olur? Bundan başka biez isnâd edilen Beyannamelerde: "Biz bunu burjuvaziden istemiyoruz" denmesi bir cürüm addediliyor. Reis Beyefendi, eğer İddia Makamı'nın bundan maksadı, "burjuvazi demek İcra Vekilleri Heyetidir" demekse, çok yanlıştır. Burjuvazi, istihsal vasıtalarına sahip olan ve iş kuvvetlerine istismar eden vatandaşlara Marx tarafından verilen isimdir. Bununla İcra Vekilleri Heyeti tesvîb edilirse, çok yanlış ve mânâsı tasrih edilmeden, üzerimize bir iddia atılmış olur. "Biz bunları Burjuvaziden istemiyoruz" demek, "varlı sınıftan istemiyoruz" demektir. Beyan-

name'de, "Türkiye amelesi Komünist saflarına gelmez!" tâbirini kullanmış olmaları İcra Heyeti'ni iskat içinmiş, diyorlar. Efendim, bugünkü kapitalist dünyada, amelenin iş kuvveti de bir meta'dır. İş kuvvetini himaye için kendileri de teşkilât yapabilirler. Aynı suretle, Ticaret Odaları vardır. "Amele teşkilâtına giriniz" demek, "Vekilleri iskat ediniz" demek midir? Türkiye'de vatandaşların serbest içtima neşriyât, miting hakları kanunen tanınmıştır. Yapılan İnkılâp bunu temin etmiştir. Demek isterim ki, ben bir komünistim; fakat komünist olmakla İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşebbüs İnkılâbın yürüyüşünü anlamamak demektir. Hiçbir komünist, irticânın kaynamak istediği bir devirde, böyle bir işe el uzatamaz. Bilâkis, İnkılâbın tarsîsine çalışır. Hâkimiyet milletindir, düsturunu gaip eden Teşkilât-ı Esasiye Kanunu içinde bize verilen haklardan istifade etmeyi besler. Bu, ne Hükûmeti zaafa düşürmektir, ne de İnkılâbı uçuruma sürüklemektir. Hafî teşkilâta gelince, bunda alâkadar olmadığım halde, Müdde-i Umumî Bey, nasıl olur da, hakkında 171'ini, 147'nci maddelerin tatbikini istiyebilirler. Bu hakları değildir.

Hüsamettin Efendi'nin müdafaası. - Hâkim Efendi! Birçok işkence ve ıstıraplardan sonra huzur-ı adâlete çıkarılabildik. İnkılâpçı olan amele harekâtını taklîb-i Hükûmet ve irticâî temayüllerle lekelemek hatâya sapmaktır. Bunu yüksek makâmâta anlatmak isterim. Asırlardan beri kara Sultanların elinde hırpalanan zihniyet henüz kan damarlarımızdan silinememiştir. Eski zihniyeti kafalarından sökmemiş zevât vardır. Bunlara, bu memlekette bir amelenin de, her vatandaş gibi serbest söz, neşir ve içtima hakkı olduğunu anlatamadık. Bu memlekette amele hareketi memlekete ihanettir, demek istiyorlar. Bunun neticesi olarak 35 amele burada maznun mevkiine düşürülmüştür. Bunların ailesini söndüren bu Efendiler, bugün müsterih olabilirler. Fakat, biz Cumhuriyetin adaletinden eminiz. Ben amele içinden çıkmış, amelenin menfaatlerini müdafaa eden bir ferdim. 2 Nisan'da tevkif edildim. Polis Müdürlüğü'ne getirildim. Gece yarısından sonra orada bir çığlık koptu. Orası mezbahaya dönmüştü. Beni de birkaç komiserin karşısına çıkardılar. Tazyik ettiler. "Yazın, imza edeyim" dedim. Cumhuriyetin polisini istibdâtın karakollarına çeviren bu Efendiler, muttasıl işkence

yapacağız, diyorlardı. Teşkilât-ı Esasiye'nin 79'uncu maddesi işkenceyi men' etmiştir; Ceza Kanunu'nun 243'ncü maddesi işkence edenleri şiddetle mes'ûl kılar, dedim. Burada kanun mânun yoktur, diyerek dövdüler. Üç gün sonra, Cerrahpaşa sertabibi Burhanettin Bey ayaklarımı tedavi etti. Tekrar isticvâbımda "*komünistliğe müteallik bir şey varsa getirin imza edeyim*" dedim. Baktım, *fikirlerime muhalif olmıyan şeyler*. Fakat, bana isnâd edilen bu Beyannameler, bilmem neden burada yok. Hafî teşkilât yapmakla itham ediliyoruz. Yalnız, İsmail arkadaşla konuşmam buna bir delil sayılırsa, bilmem ne derece doğru olur. Benim böyle bir Cemiyette âzâ olduğuma dair ortada hiçbir delil yoktur. Okunan polis fezlekesine göre, ben, İsmail arkadaş ve Mustafa Vilâyet Heyet-i Merkeziyesinde âzâ imişiz. Mustafa hakkında men'i muhakeme kararı verilmiştir. Böyle bir komite olsaydı, o da burada bizimle bulunacaktı. Beyannamelerde, ameleden adamların iktidar mevkiine geçmesi istenilmiş. Ben de isterim. Bu, bütün halkın serbestçe isteyebileceği fikirlerden biridir. Bu mahkeme hakikaten amele dâvâsıdır. Buna perde çekilmek isteniyor. Bir komünist hiçbir zaman burjuvazi içinde taklîb-i Hükümat taraftarı değiliz. Biz Makdumaldist değiliz. Burjuvazi içinde bir amele hareketinde taraftar değiliz. Amele hareketi içinde bulunduğumdan dolayı tecziye edilmememi ve beraatimi talep ederim.

Nesim Efendi. - Ben de beraatimi talep ederim.

Ferit Bey'in müdafaası. - Polis Müdürlüğü'nde ve İstintakta cebren alınan ifadelerinde makine ve *Kızıl Yıldız*'dan bahs etmiştim. Bundan başka ifadem yoktur. Polis fezlekesi ve İddiâ Makamı'nın ithamnâmesi kat'iyen ifadelerime tevafuk etmiyor. Bu ifadeler cebren alındığından nazar-ı dikkate alınmaması lâzımdır."

Ferit Bey nasıl tevkif edildiğini ve ifadelerini ve bilhassa zevcesini tazyikten kurtarmak için ne gibi şerait altında verdiğini isticvâbında olduğu gibi tekrar anlattı; ve şöyle devam etti:

"Gizli teşkilâtın âzâsı olduğum farz edilse bile, hangi hücre ve Komitenin âzâsı olduğumu zikretmek lâzımdır. Ben, poliste ve İstintak'da, buna dair istintak edilmedim. İcra Vekilleri icraatını takbih

etmiştim. Bu hususta hiçbir yazı yazmadım. Fakat, Hükûmeti takbih ve tenkid etmek iskat etmek mi demektir? Millet, İcra Vekilleri'nin icraatını tenkit edemez mi? Bu hakkı milletten kimse nez' edemez. Eğer tenkid haksız ise, iş değişir. Ceza Kanununda buna temas eden maddeler vardır. Heyet-i Vekîleyi iskat tasavvurunda olduğumuzdan hangi maznun bahsetti? İskat edeceğiz de yerine kimi koyacağız? Bu isnatların hepsi kuru vehimlerden ibarettir. Zaten, iskate teşebbüs müsallahan olabilir. Halkı, müsallahan İcra Vekillerini iskat için ne vakit bir teşvik yapılmıştır? Bize atf edilen hangi Beyannamede böyle bir teşvik vardır? Bu faraziyâtın cümlesi kuru verimlerdir. Her vatandaş kanun nazarında müsavî ve hürdür. Mebus, vekil değil, hatta Reis-i Cumhur bile olmayı arzu edebilir. Bu hakkı nez' etmeye çalışmak Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu çiğnemek olur. Bizim değil, bu hakkı fazla görenlerin buraya getirilmesi lâzımdır. Bendeniz, Beyannamelerin gûyâ fâil-i müşterekiyim. Delâilim bunları yazmadığımı gösteriyor. Beraatimi talep ederim.

Diğer maznunlar. - Selânikli Hüsnü - "Teşkilâtla alâkadar olmadığımdan beraatimi isterim" dedi.

Takır Hasan, "Hakkımdaki itham kuru iftiradır. Beraatimi talep ederim" dedi.

İskeçeli Hasan, "Teşkilâttan haberim yok. Tazyik neticesi ifademi imza ettim. Beraatimi talep ederim" dedi.

Selânikli Mehmet, "Alâkadar değilim. Beraatimi isterim" dedi.

Abbas, "İfadem işkence altında verilmiştir. Hakkımdaki itham isnattır. Beraatimi talep ederim" dedi.

Niyazi, "Aleyhimde hiçbir delil yoktur. Beraat isterim" dedi.

Serezli Şerif, "Bir şeyden haberim yok. Beraat isterim" dedi.

Halil, "Aleyhimde gösterilen yegâne delil, tamir için aldığım çürük bir makinadır. Bununla beyanname yazılamazdı. Teşkilât gibi işlerle alâkam yoktur. Beraatime hükmediniz. Bizim yerimize ameleye işkence yapanların tecrimini talep ederim" dedi.

Şoför Ahmet, İbrahim, Mustafa, Sıtkı Efendiler de beraatlerini talep ettiler.

Reis Bey Hikmet Bey'e sordu: "Başka diyeceğiniz var mı?"

Hikmet Bey: "Artık sizlere kaldı. Üç aydır mevkufuz. Hiç olmazsa hükmün bugün tefhimini reca ederim."

Reis Bey: "Muhakeme hitam buldu. Müzakere için de vakit ister. Hüküm 16 Temmuz Salı saat birde tefhim edilecektir."

16.7.1929 senesi salı günü, İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde verilen karar

Karar

İcâbı müzakere olundukta: İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskat etmek için teşvikatta bulunmak maksadile, aralarında cemiyyet-i hafiye teşkil ettikleri iddiasile maznûnûn aleyhin mevkuf Ahmet Kaya, Şükrü, Hilmi, Hikmet, Ali, Mustafa, Enver, Ahmet, Marangoz Hilmi, Tevfik, Salamon, Nâfiz, Muhiddin, Ârif oğlu Yusuf, Manu Şarfman, Troçki Mehmet, Koço, Niko, İsmail, Hüsamettin, Nesim, Ferit, Selânikli Hüsnü, Çakır Hasan, İskeçeli Hasan, Selânikli Hasan, Selânikli Mehmet, Mehmet oğlu Abbas, Niyazi, Şerif, Şoför Ahmet, Halil, İbrahim, Mustafa, Sıtkı, firari Niko Sinkeyeviç, Baytar Mehmet, Nedim Bey, ve Efendiler haklarında icra kılanan muhakemelerinde maznû-nuni mumaileyhinden Doktor Hikmet, Ferit Beylerle, İsmail, Hüsamettin, Marangoz Hilmi, Salamon, Yusuf, Manu Şarfman, Ahmet Kaya, Şükrü, Tevfik, Troçki Mehmet, Koço, Ali, Enver, Ahmet, Niko, Selânikli Hasan, Selânikli Mehmet, Abbas, Niyazi, Şoför Ahmet, Küçük Hilıni, Halil, Hilmi Efendilerle firari Niko Sinkeyeviç, Baytar Mehmet, Nedim, ameleden adamların mevki-i iktidara gelmesini temin için, her birerleri seviye ve iktidarlarına göre bir vazife alarak, halkın Hükûmete karşı nefret hislerini uyandıracak şekilde birtakım iğfalkâr Beyannameler neşir ve tevzi ve Hükûmetin mevkiini zayıflatarak İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik için aralarında gizlice ittifak ettikleri; maznunlardan Kanber oğlu Ali'nin istintaken maznun ifadesinde, sirkat ettiği iddia olunan

bir keçi meselesinden derdest edilip karakola sevk edilirken, cebinde bulunan Beyannameleri denize atarken yakalandığını ve karakolda dahi cebinde kalmış olan bu Beyannamelerin mütebakisini masa altına gizlediği bir sırada görülerek derhal tahkikata iktidar edildiği kendisi, keçi ve yanında polis olduğu halde karakola giderken, üzerinde bulunan yeni harflerle yazılmış, Ahmet Kaya'nın Enver vasıtasile kendisine ve Mustafa'ya, amelenin mütekâsif bulunduğu yerlere atılmak üzere gönderilen Beyannamelerden denize attığını, Lise talebeleri görüp "Bakınız denize bir şey attı" dediklerinde, polis memuru mezkûr kâğıtları denizden aldığı ve karakola gittiklerinde, Beyannameleri orada tetkik ettiklerini; Mustafa'ya verilmek üzere tütün amelesinden Enver vasıtasile kendisine iki defter beyanname verilmiş olduğu; kendisi de Mustafa'yı kahveden dışarı çağırıp verdiğini, kendisi de vakit bulup atacak olduğunu; kendisine komünistlik fikirlerini Ahmet Kaya verdiğini, fakat kendisi atmadığını, Polis Müdüriyetine bizzat teslim ettiğini; Ahmat Kaya'nın Ramazandan bir buçuk ay evvel Muhtar Hacı Ali'nin kahvesinde, Ali ve Enver ile kendisine: "Size Beyanname vereceğim; tenha sokaklardan geçerken atarsınız" dediğini; Martın yirmibeşinci günü, İsmail Efendi'nin kahvesinde otururken Enver gitmek üzere kalkıp, Ali'ye hitaben: "Sana vereceğim kâğıtları Mustafa'ya ver" dediğini; ve sonra kendisi de kalkıp giderken, Ali arkasından gelerek "al kâğıtları" diyerek verdiğini, açıp bakmadığını; ve Ahmet Kaya: "Tütün grevi olacak, yevmiyeler artacak" diye söylediğini ve Hasan oğlu Enver ise, son Beyannameleri üç hafta evvel Ahmet Kaya kendisine verdiğini, ikisini kendisine alıkoyduğunu, dördünü Ali'ye verdiğini, kendisi bir tarafa atmadığını; eve götürüp bilâhara Polis Müdüriyeti'ne teslim ettiğini; evvelki Beyannameyi de Ali'ye verdiğini ve onu da bilâhara Polis Müdüriyeti'ne teslim ettiğini; Ahmet Kaya ile Muhtar Hacı Ali'nin kahvesinde görüştüklerini; bazen Mustafa ve Ali, kendisini bir köşeye çekerek "Bak, işte çalışıyoruz, çok yevmiye alamıyoruz, çalıştığımız halde parasız geziyoruz; grev yapalım, yevmiyelerimizi hakkile alalım" dediklerini; bundan evvel de yine kendisine iki defter vererek "bunu arkadaşlarınla oku, fikrin açılsın" dediğini, fakat okumadığını, 26 Mart 929 salı günü, Ahmet Kaya'nın hanesi önünden geçerken kendisini çağırıp altı *Kızıl İnkılâp* Beyannamesi

verdiğini, dördünü Ali ile Mustafa'ya verdiğini (İbrahim oğlu Ahmed'in ifadesi); Beyannameleri Küçük Hilmi'nin elinden kendisi aldığını; Şükrü ile Lâle sineması civarında buluştuklarını, Hilal cihetine attıklarını, münderecatını okumadığını; Ahmet Kaya ile Ramazandan onbeş gün evvel Lale sinemasında tanıştıklarını; bir gece Yıkık Minare taraflarında kendisine tesadüf ettiğinde, Hilmi'nin evini göstererek "yarın akşam buraya gel, sana bir paket vereceğim" dediğini, ertesi akşam gittiğinde, Ahmet Kaya "al bunu Şükrü'ye ver" diye kendisine bir paket verdiğini, kendisi de alıp Şükrü'ye verdiğini, gece olunca Hilâl taraflarına gittiklerini, Şükrü bu Beyannameleri yere attığını, kendisi yalnız refakat edip Beyannameleri atmadığını, (Marangoz Hilmi'nin ifadesi) Yusuf Kenan hapishanede iken görüp kendisine mektup yazarak, fazla yevmiye bulduğu için İstanbul'dan çağırdığını, kendisi de yirmi liraya ihtiyacı bulunduğunu söylediğini, Beyannamelerden haberi olmadığını, Tevfik isminde kimseyi tanımadığını ve merkuma Beyanname vermediğini, evvelce üzerinde *Aydınlık* mecmuası çıktığı için tevkif edildiğini, Kenan hapishane arkadaşı olduğundan orada tanıştığını, 28 Şubat 929 tarihli ve Hilmi imzalı mektubu kendisi yazdığı, mektuptaki tasdikler alay tarzında yazıldığını; Kadri'nin hanesinde Ragıp'la "Bir Amele Birliği müsaadesi alalım" diye toplandıklarını; İstanbul'dan Cemiyetlerin suret-i teşekkülü hakkında nizamnameleri istediklerini, sonra gene toplanarak beyannameler tanzim ve işçilere tevzii görüştüklerini; Kadri bu beyannamelerin hanesinde tanzimini "belki hanem basılır" diye arzu etmediğini; bir gün Şükrü kendisini gördüğünde: "ben Ahmet Kaya'nın evine gidiyorum, beraber gidelim" dediğini, birlikte gittiklerini, evde Kaya'yı yalnız bulduklarını; ve "İzmir'de Gençler Birliği yapmak istiyoruz, seni oraya dahil etmek istiyoruz" dediklerini, "Birlik ne yapacak?" diye sorduğunda "ameleye muavenet sandığı yapacak" cevabını verdiğini; o sırada Arap harfleriyle yazılmış ve üzerinde Orak-Çekiç olan beyanname müsveddesini görüp "bu beyanname ile Gençler Birliği arasında ne münasebet var?" diye sorduğu bir sırada zevcesi geldiğinden gitmek üzere kalktığında "hiç olmazsa beyannamelerin tabı ve tevziinde bize yardım et" demiş ise de kendisi gitmediğini ve yardım da etmediğini; tevkifinden sekiz gün evvel bir gün Mezarlıkbaşı'nda, yanında yabancı bir şahıs olduğu halde Şükrü'ye rastladığını

"biz Ahmet Kaya'nın evine gidiyoruz, Biraderinin nişan merasimi vardır" dediğinde, kendisi de bunlara iltihak ederek Ahmet Kaya'nın biraderinin evine gittiklerini; orada Küçük Hilmi, bir Yahudi çocuğu, Kaya, Muhittin bulunduğu ve daktiloda yazılmış beyannameler gördüğünü; Ahmet Kaya'dan sorduğunda "nişan merasimi yarıda kaldı, İstanbul'dan beyannameler getirdim, geçen defa tevziine de dahil olmadın, bu defa beyannameleri tevzi et" dediğini, "ben yapamam" demiş ise de, bu cevap pekâlâ manasına geçtiğini ve işsiz olup olmadığını sorduğunu, "işsizim" diye cevap verdiğini; ve tevkifinden iki gün evvel biraderi Nafız işinden avdet ederken koltuğunda bir paket getirdiğini, içinde beyannamelerle bir mektup mevcut olup, mektupta beyannamelerin Karşıyaka vapurlarına atılmasından Ahmet Kaya'nın göndermiş olduğunu anladığını, bu beyannameleri ocağa atıp yaktığını; (Salamon'un ifadesi) Bir buçuk seneden beri Şükrü'yü tanıdığını, Ahmet Kaya'nın getirdiği talimatnamelerin Arap harfleriyle teksirine kendisi karışmadığını; Ahmet Kaya'nın, bir nüshasını getirdiği beyannamelerin kâğıdını Şükrü ile beraber gidip Kuyumcular içinde bir mağazadan tedarik ile Şükrü'ye verdiğini ve daktilo ile Beyannameleri kendisi yazdığını, Şükrü de yanında bulunduğu o gece, kendisine gösterilen talimatnâme müsveddesi olup, Arap harflerini pek güzel okuyamadığından, Şükrü söyleyip kendisi yazdığını; Ahmet Kaya'nın İstanbul'dan avdetinde, biraderinin evinde akdedilen içtimada hazır bulunduğunu; (Arif oğlu Yusuf'un ifadesi) Kardeşi Ahmet Kaya, vagonlara yapıştırmak üzere verdiği Beyannamelerden beş tanesini vagonların içine attığını, mütebâkisini yırttığını Küçük Hilmi'nin evindeki içtimada hazır bulunduğunu, demiştir. (Manu Şarfman'ın ifadesi) Komünizmi nazireyi olarak tetebbu ettiğini, komünistler ile alâka peyda etmediğini; Viyana'dan tedaviden geldikten sonra, evvelce tanıdığı Niko Sinkeyeviç'e tesadüf ettiğini, konuşurken sözleri komünistliğe tesadüf ettiğinden Viyana'da gördüğünü anlattığını, Niko da Türkiye'de komünist cereyânı ve bir Merkez Komitesi bulunduğunu ve fakat zayıf bulunduğunu ve bu komitenin de hücreleri olduğunu söylediğini; bunu Niko ile beş sene evvel konuştuklarını ve kendisinin faal bir komünist olduğunu anladığını; Niko kendisini bir defa evine götürdüğünü; arasıra beş on kişi toplanarak komünizm hakkında münakaşalar yaptıklarını ve

toplandıkları bu içtimalarda herkes fikrini konferans şeklinde anlattığını; bir numaralı *Yaşasın Bir Mayıs Beyannamesi*, kendisine irae olundukta, Nesim kendisine gelerek elinde bulunan kurşun kalemiyle yazılmış birtakım yazıları kendisine vererek okuduğunu ve o sırada okumaya vakti olmadığından cebine koymuş ise de aynı gün tevkif edildiğini; *Türkiye Gençler Birliği* ibaresi yazılı Beyannameleri bir buçuk ay evvel Küçük Niko'nun elinde gördüğünü; bir gün bankaya gelerek, komünist arkadaşların geldiğini ve "içtima yapacağız" dedikte kendisi de hazır bulunacağını kabul ettiğini; saatçi Niko ile yanlarında iki kişi daha gelmiş ise de o iki kişiyi tanımadığını; İzmir vaziyeti hakkında görüştüklerini; Ahmet Kaya olması lâzım gelen adam İzmir'de komünist propagandası yapıldığından, henüz genç ve fazla çalıştıklarından bahs ettiğini; hücrelerde arkadaşlarını tenvir eder olduklarını; (Troçki Mehmet ifadesinde) Komünist Fırkası'na dört ay evvel intisap ettiğini; komünist fikirlerini ilk önce kendisine Niko Sinkeyeviç'in verdiğini; amelenin refahı komünist saflarına girmekle olduğunu; sokakta mevcut olduğu halde izahat verdiğini; ve Niko "üç kişiden fazla tanımıyacaksın" diye söylediğini; Beyanname dağıtmadığını; Niko, Beyannameyi Abbas'a verdiğini söylediğini; Koço hazır olduğu halde, Niko kendisine hitâben "bir kişi daha geldikten sonra sizi gençler Komitesine Vilâyet âzâsı yapacağız" demiş ise de o bir kişi gelmediği için âzâ olamadığını; kâtip kendi hücrelerile temasta bulunduğunu; Doktor Hikmet ve Hüsamettin ile kendisini Niko tanıştırdığını; Ferid'i dahî tanımadığını; Niko, Abbas'a bir Beyanname verdiğini ve Abbas da Mantıka memuru olduğunu kendisine söylediğini; Kendisinin de Vilâyet Komitesi âzâlığına intihap edildiğini Niko'nun tebliğ ettiğini; Mansur nâm-ı diğer Koço da 928'de komünist faaliyetine başladığını; bir sene Rusya'da Şark Darülfünunu'nda okuyup Rusça öğrendiğini; iki sene de fabrikada çalıştığını; 927'de İstanbul'a geldiğini; ilk önce Niko Sinkeyeviç'le görüştüğünü; daima amelelerin hayat ve yevmiyelerinden bahs ettiğini ve Türkiye amelesi hayatının düzelmesini arzu ettiklerini; Niko kendisine "sen madem ki komünizm için çalışmak istiyorsun, Beyoğlu şubesinde çalış" dediğinde kabul ettiğini; kendisi Sarı Mehmet, Niko Sinkeyeviç, Troçki Mehmet'le İstanbul Vilâyet Komitesi'ni teşkil ettiklerini; her birinin vazifesi ayrı olduğunu; kendisinin vazifesi Beyoğlu Mantıka Komitesi'ni

teşkil eylemekten ibaret bulunduğunu; hücrelerin teşkili ve faaliyetleri hakkında Niko kendisine izahat vermekte olduğunu; bir müddet sonra Sinkeyeviç'e Beyoğlu'nda tesadüfünde, faaliyeti sorduğunda, el'ân diğer birini ikna edemediğini söyleyince "beceriksizlik" cevâbını verdiğini; Vilâyet Komitesi'nin ne zaman içtima edeceğini sorduğunda "polisçe takib ediliyoruz, içtima mümkün değildir" dediğini; on günde bir defa, amele hayatı hakkında makale yazmaklığını söylediğinden kendisi de amele hayatı ve Cemiyetler yapılmasından bâhis bir makale yazıp Galata'da bir Yahudiden üç liraya bir şapirograf alarak, otuz kadar basarak Beyoğlu sokaklarına attığını, kendisi Gençlik Komitesi'ne dahil bulunup yalnız Rumca makale yazdığını; baş tarafına "*Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz*" dediğini; Saatçi Niko da kendisine şifreyi yedi ay evvel, Şükrü'ye verilmek üzere Doktor Hikmet Bey'e verdiğini; Hikmet'le hapishanede tanıştıklarını; komünistlik hakkında münakaşalarda bulunduğunu; kendisi Galata Gümüş Halkalı Caddesi'nde bir handa Ticaret Müstahdemleri Cemiyeti'ne devam etmekte olduğunu; orada birçok içtimaî eserler okumak suretile tenevvür ettiğini; Şükrü kendisine gelerek "beni Doktor Hikmet gönderdi, Hikmet kendi adresini vermedi, senin adresini vermekliğimi reca etti" dediğinde, muhaberatta kullanmak üzere bir şifre uydurup verdiğini; Ahmet Kaya ile teması Doktor Hikmet Bey'in mektubunun hâmilen kendisine geldiğini; ve bu mektupta Doktor Hikmet'in imzası bulunduğunu; bir emanet olursa kendisine tevdi edilmesine ait olup kendisinde tevdi edilecek bir emanet bulunmadığını; onun için merkumu Sinkeyeviç'e tanıştırdığını; ertesi gün üçü birlikte Manu Şarfman'ın hânesine gittiklerini; Niko bırakıp gittiğini; kendisi de Nedim ile avdet ettiğini; Ahmet Kaya Rusya'ya gideceğinden bahs etmiş ise de Nedim "şimdi zamanı değildir" cevabını verdiğini; Ahmet Kaya birçok evrak getirip gösterdiğini; mürekkeple yazılmış Beyannameler mevcut olduğunu; Sinkeyeviç'in hazırladığı Beyannameleri Nedim kendisine getirip bıraktığını; kendisi de Ahmet Kaya'ya verdiğini; Nedim'i kendisine tanıştırdığını; (Lâz İsmail Efendi'nin ifadesi) Rusya'da dört sene kalarak makineler hakkında malûmâtını tevsi ve amele hayatı hakkında amele olarak çalıştığını; orada komünist harekâtını şifahî ve ameleyi tenvir edecek şekilde olduğunu; Adana'dan İstanbul'a gelip oradan İzmir'e gittiğini; iş bu-

lamadığından tekrar geriye döndüğünü; bu sırada İstanbul'da komünist tevkifatı başlamış olduğundan Rusya'ya gittiğini; orada Nâzım Hikmet'le tanıştığını; onunla Türkiye'ye geldiğinde kendilerini tevkif ettiklerini; gıyâben dört aya mahkûm olduğunu; ikmâl-i müddetle çıktığını; Doktor Hikmet'le hapishanede görüştüğünü; Hüsamettin hapishanede iken *Açlık* diye yazmış olduğu hikâyeleri görmüş ise de tabı ve tevzi ettiğini bilmediğini; Bir Mayıs için dağıtılacak Beyannameyi Nesim'e Cumhuriyet Gazinosu'nda yazdırdığını; Nesim bunu alıp elli kadar teksir ederek kendisine getirip kendisi de ameleye dağıtacağını; bundan maksadı da serbest Komünist Fırkası teşkil edeceğini; Ferid ile beraber birahanede tanıştıklarını; komünist gazetelerini Baytar Mehmet'ten aldığını; bir çanta içinde gazeteleri kendisine verdiğini; kendisi de alarak Ferid'in evine götürdüğünü ve tramvayda çantayı açarak iki gazete çıkarıp birini kendisi okuyup, diğerini de Hüsamettin'e verdiğini; sonra telefonla Ferid'e "gazeteyi muvafık görürseniz ameleye veriniz" diye tenbih ettiğini ve *Kızıl Yıldız* gazetesini Ferid'e kendisi verdiğini; yalnız Ferid'in Rusça Beynelmilel sa'y diye etüt halinde iktibas ettiği Türkiye hakkında bir iki yazı verdiğini; (Hüsamettin Efendi'nin ifadesi) Çiftlik Makinist Mektebi'nden çıktığını; Ankara ve İzmir fabrikalarında çalıştığını; Türkiye'de çalıştığı komünistlikten beş aya mahkûm olduğunu; komünistliğe olan alâka ve faaliyeti nazarî şekilde olduğunu; ve "Bütün dünya işçileri birleşiniz" serlevhalı 12, 13, 14 numaralı Beyannameleri kendisi yazdığını; 50 tane teksir ederek dağıtmak için Halil'e verdiğini; açlık hakkında Beyanname yazmadığını; komünistlerin Türkiye'de işledikleri şeyler sanayi ve sermaye mücadelesinde sa'yin himaye edilmesi olduğunu; Ferid'i kendisine İsmail'in tanıştırdığını; üç Beyannameyi İbrahim'in evinde yazdığını; İbrahim'in hanesinde makineyi gördüğünü; Beyannameleri yazarken yanında Halil de hazır olduğunu; tabı ettikten sonra Halil'e verdiğini; kendisi orada iken Ferit gelmediğini; Hüsnü de Ferit gibi bir amele olduğunu; iki seneden beri kendisi istihsalden ayrı olduğundan hangi fabrikalarda hücre teşkilâtı olduğunu bilmediğini; kendisi *Kızıl Yıldız* mecmualarından haberdar olmadığını; İstanbul'da tam teşkilâtlı Fırka bulunduğunu da bilmediğini; (Ferid'in ifadesi) Tütün amelesinden Hüsnü'yü tanıdığını; Cemiyetlere yardım eden bir uzuv olduğunu; ve Lâz İsmail'i bir komünist olarak tanıdığını;

Komünist gazetesini mumaileyh gönderdi diye evine bırakmakla beraber kendisine söylediğini ve çantayı iade etmekliğini de bildirdiğini; kendisi bu gazeteleri Hüsnü'ye verdiğini; nasıl tevzi ettiğini bilmediğini; *Kızıl Yıldız* gazetesine gelince Komünist gazetelerini almadan evvel, İsmail ile tanıştığından takriben onbeş gün sonra yazıları aldığını; bunları çoğaltıp amele arasında dağıtmak için söylemiş olduğundan, kendisi de gazete muhteviyâtını Tahsil Memuru Sıtkı Efendi'ye tebyiz ettirerek şapirograflı altmışbeş kadar teksir ettikten sonra Hüsnü'ye vermiş ise de, Hüsnü'nün nasıl dağıttığını bilmediğini; Hüsnü'de Hüsamettin, Ahmet, Halil ve Doktor Hikmet Bey'i tanıdığını; birçok Cemiyetlerde çalıştığını; şapirograf makinesini İsmail alıp Ahmed'e verdiğini; Ahmet de Halil'e verdiğini; ve Selânikli Hüsnü Efendi dahi Ferit Bey'i Cemiyetten tanıdığını; tahminen ikibuçuk ay evvel, Ferit kendisine *Kızıl Yıldız* ve *Komünist* gazetelerinden adedini tahmin edemediği nüshayı iki defa verdiğini; kendisi de tevzi edilmek üzere Şoför Ahmet'e verdiğini; Halil de üç dört tane yeni hurufatla basılmış, bazıları bozuk çıkmış gazete şeklinde nüshalar verdiğini, yine tevzi edilmek üzere Şoför Ahmet'e verdiğini; Selânikli Mehmet de üzerinde zuhur eden komünist Beyannamelerini Niyazi'nin verdiğini "arkadaşlarına tevzi et" dediğini, kendisi de ameleye tevzi ettiğini, yedi tanesi üzerinde kaldığından hanesine götürdüğünü; bundan bir ay evvel Şoför Ahmet sekiz on kadar Beyanname verdiğini, onları da tanımadığı ameleye tevzi ettiğini; Mehmet oğlu Abbas'ın birbuçuk ay evvel Troçki Mehmet, Beşiktaş'ta, yeni harflerle yazılmış, üzerlerinde orak-çekiç olan elli kadar Beyanname verdiğini, yarısını İskeçeli Hasan'a verdiğini, onun ne yaptığını bilmediğini; gözlüklü bir adam onbeş kadar komünist gazetesini verdiğini, birisini Mustafa'ya birisini de Şerif'e verdiğini, diğerini de Mağazada direkler arasına attığını; Kâmil oğlu Niyazi de, tahminen birbuçuk ay evvel Şoför Ahmet'e bir paket Beyanname verdiğini, kendisinin de Selânikli Mehmet'e verdiğini, içinde kaç tane olduğunu bilmediğini, münderecâtı neden ibaret olduğunu bilmediğini; Şoför Ahmet'le Selânikli Mehmet arasında mutavassıt vazifesini gördüğünü; daha evvel de Şoför Ahmet paket halinde kendisine Beyanname vermiş ise de, kendisi Selânikli Mehmet'e verdiğini; ilk defa verilen paket içindeki Komünist Beyannamesi olduğu Şoför Ahmet'in söylediğini;

(Mehmet oğlu Halil) 1918'de esir olarak Bakü'ya gittiğini, orada evlendiğini 927'de Türkiye'ye, bir sene evvel de İstanbul'a geldiğini; Hüsnü'yü Beşiktaş'da Tütün Deposunda tanıdığını; Hüsamettin ile kendisini tanıştırdığını; Hüsamettin ile amele hukukuna dair mübahasa ettiklerini; ve Şoför Ahmet'i esaretten tanıdığını; yeni harflerle Amele Birlikleri hakkında üç veya dört defa, kendi hanesinde Hüsamettin ile Beyanname tabı' ve bunları götürüp Hüsnü'ye verdiğini, o da muhtelif şahıslara tevzi ettiğini; Beyanname müsveddesini Hüsamettin yazıp kendisi okuduğunu; makineyi kendi evlerine Şoför Ahmet getirdiğini; Beyannameleri Hüsamettin yazıp kendisi de tabı ettiğini; Şoför Ahmet de hiçbir Fırkaya mensup olmadığı gibi, Çakır Hüsnü de evvelden tanıdığı Hasan kendisine Tütüncüler Cemiyeti'nde Hüsnü'yü tanıttığını; Niyazi'yi de Cemiyette tanıyıp komünizmin ne olduğunu bilmediğini; bundan bir ay evvel tütün amelesinden Selânikli Hüsnü'nün garaja geldiğini, bir paket içinde birtakım kâğıtlar getirip "Bunları Niyazi'ye ver" dediğini, bir gün sonra, Niyazi geldiğinde mezkûr paketi Selânikli Mehmet'e verilmek üzere verdiğini; Hüsnü içinde ne yazılı olduğunu söylemediğini, yalnız Hüsnü'nün verdiği Beyanname paketlerini Niyazi'ye verdiğini, Halil'i esaretten tanıdığını, kendisi yok iken garaja gelerek bir paket Beyanname bırakmış ve yolda Hüsnü'yü görerek "sana verilmek üzere Ahmet'e Beyanneme bırakın" demiş olduğunu, avdetinde yatağında Beyannameleri bulduğunu, müteakiben Hüsnü geldiğinde paketi kendisine teslim ettiğini; Hüsnü bunları tekrar Niyazi'ye verilmek üzere tekrar iade ettiğini, kendisi de Niyazi'ye verdiğini; Ahmet Kaya da *Kızıl İnkılâp* mecmuasını Kerim'den aldığını ve diğer Beyannameleri İstanbul'dan getirdiğini, Kokaryalı ve Bahribaba'ya attığını; ve şapirografı kendisi aldığını; Şükrü ile Küçük Hilmi, Gençler grubunu teşkil ederek faaliyete geçtiklerini; ve Marangoz Hilmi'nin kaleme aldığı mürteciâne Beyannameyi bu makine ile teksir etiklerini; ve Beyanname tabı edilirken Şükrü ve Marangoz Hilmi'nin hazır bulunduğunu ve fakat kendisi bu Beyannameyi okumadığını ve Marangoz Hilmi'nin emrile gelen Ramazan İstanbul'a gittiğini; masarif-i râhiye olan on lirayı Şükrü verdiğini; ve Şükrü'nün verdiği mektubu Doktor Hikmet'e götürdüğünü ve Hikmet'in verdiği mektupla Saatçi Niko'ya gittiğini; ve Niko tarafından kendisine daktilo ile yazılmış bir paket Beyanname verildiğini; ve İzmir'e avdetinde

Küçük Hilmi'nin evinde, Şükrü de dahil oldukları halde toplandıklarını ve makine ile teksir ettikleri ve onbeş tanesini götürmek üzere biraderi Nafiz'e verdiğini; Beyannameleri kendi attığını; Kânunusâni ayı bir zarf derununda iki taraflı bir mektup kâğıdı üzerine yazılan Beyannameyi Mısırlı Caddesi'ndeki evde, Marangoz Hilmi tarafından yazıldığını, makine ile teksir ettirildiğini; ve Şükrü ile Hilmi Beyannameleri alıp gittiklerini; Marangoz Hilmi Merkez Komitesi'ne dahil olduğunu; ve mürteciâne yazılan Beyannameyi, Marangoz Hilmi, Merkez Komitesi'nin kararile yazıldığını söylediğini; ve Doktor Hikmet'in verdiği mektubu Niko'ya götürüp verdiğimde, ertesi gün Eminönü'nde beklemesini Niko kendisine tenbih ettiğini; ve kendisi de beklediğini; ve Niko kendisini alarak Niko Sinkeyeviç'e takdim ettiğini; ve her üçü beraber olduğu halde Galata Kulesi civarında isminin Manu olduğunu öğrendiği bir şahsın evine gittiğini; orada Niko'nun isminin Nedim olduğunu öğrendiğini, bir genci gördüğünü ve İzmir'in vaziyeti hakkında müdavele-i efkârda bulunduğunu; Mehmet oğlu Şükrü de beyannameleri Ahmet Kaya ile beraber Eşref Paşa'ya ve Bahribaba parkına attıklarını; münderecatının komünistlik akidesine ait olduğunu; ve İstanbul'dan gelme beyannameleri Reşadiye Basmahane ve Halkapınar'a Küçük Ahmet, Küçük Hilmi ve kendisi attıklarını; komünist fikirlerini ilk önce kendisine veren Ahmet Kaya olduğunu ve Ahmet Kaya sermayedar rejimine karşı amele hukukunu müdafaa için bir Cemiyet-i Hafiye teşkili lâzım geldiğini bahsetmekte olduğunu; ve kendisi de bu fikri doğru bulduğunu ve Bir Mayıs Bayramı'nı tesit için Ahmet Kaya beyanname yazdığını; ve bu beyannmelerde "memlekette işsizlik var. Halk fırkası buna bakmıyor. Açlık sefalet başgöstermiştir" diye muharrer olduğunu; bu müsvetteyi Marangoz Hilmi'nin hazırlayıp müsvettesi Ahmet Kaya'da olduğunu; ve ertesi gün Marangoz Hilmi'nin de beraber olacağı halde Ahmet Kaya'nın Eşrefpaşa'daki hanesine gittiğini, haneye girer girmez Marangoz Hilmi tarafından yazılmış ve Ahmet Kaya tarafından tashih edilen müsvetteyi gördüğünü "karnımız aç iken şapka giydik, midemiz boş iken Yeni Harfleri öğrenmeye uğraşıyoruz, Otuzbir Mayıs muahedesiyle Türk vatanı İtalyan bayrağı altına geçmiştir" mealinde olduğunu; kendisi şapka ile bayrak meselesine itiraz etmiş ise de Ahmet Kaya'nın "karışma" dediğini ve bir

cuma gecesi Ahmet Kaya ve Küçük Hilmi beraber olduğu halde beyannameleri parka ve Karataş taraflarına attıklarını ve Ahmet Kaya'nın İstanbul'dan getirdiği talimatname ve beyannameleri biraderi Mehmet Kâmil Efendi'nin hanesinde Küçük Hilmi, Salamon, Muhiddin, Marangoz Hilmi, Bulgaristanlı Hasan hazır olduğu halde Ahmet Kaya kendilerine gösterdiğini; ve İstanbul'da Doktor Hikmet'le görüştüğünü; talimatname'de her hafta hücrelerin fabrikalara beyanname atması lâzım geldiğinden bahsedilmekte olduğunu ve beyannameleri ertesi gün Küçük Hilmi'nin hanesinde Ahmet Kaya ile beraber evvelki yazıya tahvil edildiğini ve bu beyannamelerin bir kısmını kendisi Halkapınar'a attığını İzmir'de birkaç hücre bulunduğunu; hücreden maksat üç kişinin berabar çalışmak demek olduğunu Merkez Komitesi'ni Ahmet Kaya, Marangoz Hilmi, Küçük Hilmi teşkil etmekte olduğunu, bu merkezin İstanbul'da merbut olduğunu ve bu hücreleri Ahmet Kaya'nın teşkil ettiğini; kendisi de Salamon'la beraber Ahmet Kaya'nın hücresine dahil olduğunu; Ahmet Kaya İstanbul'a giderken bir Talimatnâme tanzim ettiğini ve bu talimatnâmeyi kendisine verdiğini ve kendisi de Salamon'a vererek daktilo ile yazdırdığını ve bu Talimatnâmenin müsveddesini bizzat kendisi Polis Müdüriyeti'ne verdiğini ifade ile, Ahmet Kaya'nın teşkilât Reisi olduğunu, mektupla Doktor Hikmet Bey'e bildirdiğini, "Türkiye kadın erkek işçileri birleşiniz" serlevhasını Ahmet Kaya'nın tanzim ettiğini, Beyannamenin başlığını Marangoz Hilmi'nin yazdığını, Beyannameleri *Yeni Asır* ve *Hizmet* matbaalarına attığını; ve Ahmet Kaya'nın şimdilik komünistlik olamıyacağı fikrinde olduğunu, "çünkü orduda ve sair makamatta kuvvetli teşkilâtımız yok" dediğini; altı ay evvel İstanbul'a Ahmet Kaya tarafından tesvid ve Salamon tarafından daktilo ile yazılmış Talimatname ve Beyannameyi Doktor Hikmet'e verdiğini; Ahmet Kaya'nın bu maksadı İzmir'deki faaliyetten Doktor Hikmet Bey'i haberdar etmek olduğunu ve Doktor Hikmet'in, Niko'nun mağazasını kendisine göstererek ayrıldığını, ve kendisi Niko'ya "Ben Doktorum" dediğini, bunun bir paroladan ibaret olduğunu ve Niko, kendisine dükkânın adresini hâvî bir kart verdiğini ve bunun arkasında şifre olduğunu; bir de İstanbul tramvay grevine ait bir mecmua verdiğini; ve Doktor Hikmet, İstanbul İzmir arasında rabıta tesisini muvafık bulduğunu, ve Ahmet Kaya, Ramazanda İstanbul'a gittiği zaman Ta-

limatname ile mürteciane Beyannameyi beraber götürdüğünü; Bir Mayıs Programı Duvarcı Ahmet, Muhittin, Ahmet Kaya, Küçük Hilmi beyinlerinde kararlaştırmış olduklarından Ahmet Kaya ve Küçük Hilmi kendisine söylediğini; ve Tenekeci Yusuf da teneke üzerine yazarak duvarlara tâlik edileceği mukarrer bulunduğunu; (Emin oğlu Küçük Hilmi de): Tahminen üç ay evvel bir akşam üzeri, Yıkık Minare civarında sokakta dolaşmakta iken, Ahmet Kaya ve Şükrü yanına gelerek "Eşrefpaşa'ya gidelim" dediklerinde kendisi de kabul ederek her üçü birlikte Eşrefpaşa'ya doğru çıktıklarını, İkiçeşmelik'in üst tarafında bir sokakta bekliyerek, Ahmet Kaya bir eve girip koltuğunda bir paket ile avdet ettiğini, ve oradan birlikte gece saat dokuzda, Ahmet Kaya önde Şükrü arkada kendisi de arkada olduğu halde Eşrefpaşa'ya doğru yürüdüklerini, ve Ahmet Kaya kendisine "sen arkadan gel, kimse görülürse bana haber ver" diye işitince kuşkulandığını; ve Ahmet Kaya önde elini sallıyarak gelmiş ise de Beyanname attığını görmediğini; fakat ertesi gün Beyanname atıldığını işitince ve akşamki hâdiseden şüphelenerek, Ahmet Kaya'ya tesadüfünde sorduğunu ve Ahmet Kaya bu suale güldüğünü; ve sekiz dokuz ay evvel Ahmet Kaya ayakkabılarını tamir ettirmek üzere gittiğinde "ne maaş alıyorsun" diye sorduğunu, elli lira aldığını söylediğinde "yazık değil mi sana, sefalet içindesin" dediğini, memlekette işçilerin mağdur olduklarından bahisle kendisine komünist emelleri telkin ettiğini; ve Ramazan içinde bir gün, Ahmet Kaya, Yıkık Minare'deki hânesine Bulgaristanlı Ahmet ile beraber gelip "biraz yazı yazacağım" dediğini ve odaya çıktığını, kendisi ufak tefek almak üzere çarşıya gittiğini ve avdetinde yazısını bitirmiş olduğunu ve yazmış olduğu bu Beyannameleri beraber Kokaryalı'ya ve Reşadiye taraflarına atmasını söylediğini; kendisi de muvafakat ile Beyannameleri beraber Kokaryalı'ya atmak üzere koltuğuna alarak evden çıkıp tramvaya râkiben Kokaryalı'ya gittiklerini ve Ahmet Kaya beyannamelerden birkaç tane alarak sokağa attığını ve kendisi de, ben taşıyamıyorum diye beyannamelerin hepsini Ahmet Kaya'ya verdiğini, parası olmadığı için tramvaya binmeksizin Ahmet Kaya ile beraber yaya olarak Kemeraltı'na geldiğini, Ahmet Kaya yanındaki beyannameleri atmakla beraber duvarlara da yapıştırdığını üç hafta evvel Ahmet Kaya'nın getirip yeni harflerle tebdil ve teksir ettirdiği yazılar Lenin hakkında bir methiye

ve dünya komünistlerine yapılan mezalime dair bir makale ile komünist Hilmi'nin mâsumiyetine ait oniki sahifelik bir beyanname olduğunu geçen ramazan bayramında Ahmet Kaya kendisine hücre teşkilini teklif etmiş ve hücreler hakkında izahat verdiğini, üç kişiden mürekkep olmak üzere teşekkül eden her hücrenin bir âzâsı ayrıca bir hücre teşkil eylemekte bulunduğunu işbu hücre teşkili ile mükellef olan âzânın teşkil ettiği hücreleri birinci âzâ idare eder ve hücreler bu şekilde ilânihaye teksir olunur. Oniki sahifelik beyannameyi kendisi yeni harflere tebdil ile Ahmet Kaya teksir ettiğini; Ahmet Kaya'nın tavsiyesi üzerine başlığının altına "Bir Mayıs Amele ve Çiftçinin Kurtuluş ve Dertleşme Günüdür" ibaresini yazdığını; bu beyannameyi teksir etmiş oldukları makineyi Polis Müdüriyeti'ne bizzat teslim ettiğini; Kâmil Efendi'nin evindeki içtimaa kendisini Şükrü götürmüş ise de, tiyatroda verecek rolü olduğu ve vaktin de yaklaşmış bulunduğu cihetle içeriye girmediğini ve kendisi İstanbul ve İzmir arasında, gelip gidecek adamlar ile temas edecek ve gelecek emanetleri alacak ve bayramın birinci günü kendi hanesinde Şükrü, Muhiddin, Ahmet Kaya ve kendisi içtima ettiklerini ve Nuri'ye kan nam müstear ismi kendisi düşünmüş ise de Nuri'ye söylemekten vazgeçtiğini; Ahmet Kaya'nın İstanbul'a bir defa gittiğini, Doktor Hikmet ile görüştüğünü ve beyanname getirdiğini ve geldikten sonra öğrendiği yolunda yekdiğerinin ifadelerini itmam ve teyiden tafsil vuku bulmuş mevcut olup okutturulan zabıt varakaları münderecat ve bir kısmı tarafından tesrid bazısı tarafından tashih ve bazıları tarafından makine ile teksir ve bazıları tarafından mevaki-i muhtelifeye atılan ve bazılarının hane ve üzerlerinde zuhur eden beyannamelerden birisinde "Halk Fırkası'nın her gün yeni bir afyonla uyutulan ve zehirlenen yoksul bedbaht kardeşler" serlevhasiyle başlıyarak, Halk Fırkası afyonları her gün hayatta başka başka tecelli ederek, bazan Şapka İnkılâbı, kadınların çıplaklaşması, genç bâkire, kızların fuhşiyat evlerine sürüklenme inkılâbı, midelerin boşluğundan tevellüd edecek şikâyetleri bertaraf etmek için Harf İnkılâpları, bunların hepsi zamanın ve muhitin icabı değil, birer fırka afyonlarıdır. Ferden ferdâ soyulması doğru olmayıp kolayca soyulmayı temin eden banka faizciliğinin küşatları, Türk gençliğinin çetin hayat mücadelesini unutturmak için futbol, spor ve danslarla afyonlanmasını da unutmamış-

lardır. Kapı kapı gezip karnı aç, sefil, bitkin bir surette akşama kadar fabrikaların ağır ve gayrisıhhî muhitlerinde hayat mücadelelerile yıpranan, yoksul erkek ve kadınlarımızı istirahat zamanlarından ayırarak Gece Mektepleri ile meşgul etmek, bunlar hep Halk Fırkası'nın birer desisesidir. Yoksul Kardeşler! Nereye gidiyoruz? Memlekette âsayiş yok, para yok, iş yok. Matbuat ölmüş yahut vicdânı satın alınmış. Açlık, sefalet çok. En mütemeddin memleketimiz İzmir bir insan salhanesi hâlini almış. Hayatımızda emniyet yok. Çünkü, bir lokma ekmek bahasına acıdan bunalan zavallıya kurban olmak şüphesizdir. Bu acı hakikatler dururken, bu İnkılâplar neye yarar? Başvekâletin emrile yirmişer kuruşa tütün ve üzüm gibi çiftçinin hayatile alâkadar mahsulleri yağma ve gasp ediliyor. İtimad ettiğimiz Hükûmet mi, yoksa tüccarların ortağı mı? Yoksul ve zavallı kardeşler! Biraz düşünelim. Hayvan bile tahammülün fevkindeki yüke isyan eder. Yoksul sınıf, gözümüzü açalım. Otuzbir Mayıstan faşist İtalyan Muahedesile, Türk halkı ve Türk Memleketi daha düne kadar Anadolu'yu zaptetmek peşinde bulunan faşist İtalyan mefrûresine satılmıştır. Bugün Türkiye hâkimiyeti faşist hâkimiyetidir. İşçi ve çiftçi kardeşler! Kaybedilecek vakit kalmamıştır. Biran evvel birleşelim. Üzerimizde dolaşan kara faşist belâsını görelim, önüne geçelim, kurtuluşumuzu temin edelim. Aksi takdirde cânî, gaddar faşist sürülerine yem olacağımız günlerdir. Hak hiçbir zaman istenilmez, kuvvetle alınır. Yaşasın Türkiye Komünist Partisi ve mücahitleri.

Ve, *Kızıl Yıldız* serlevhalı Beyannamede dahî: "Millet Meclisinde, bir tek halk mebusu yoktur. Mebuslar doğrudan doğruya, polis komiseri gibi, Kalem Mümeyyizi tayin edilir gibi, emirle tâyin olunur.

İstanbul, İzmir, Adana gibi amele merkezlerinden tâyin olunan Mebusların da hâlî şânı mâlum. Mecliste amele Mebusu yok. Esnaf, hizmetkâr, köylü Mebusu yok. Ya ne var? Her ay dörtyüz papeli alıp, el kaldırıp el indiren, İstanbul ve Ankara barlarında eğlenenler. Çare diye bir sürü ocak var. Bugünü takdir eden Millet Meclisi'nin âzâları derhal istifa etmelidirler. Yeniden bir dereceli intihâbât yapılarak Mebuslar seçilmelidir. Serbesti-i kelâm, serbesti-i matbuât, serbesti-i itimâ hakları tanınmalıdır. Bu talepleri burjuvaziyeden reca etmiyoruz. Bu taleplerin tahakkuku amele sınıfı ile ittifak eden küçük sanatkâr

ve emekli köylülerin, Türkiye Komünist Fırkası'nın rehberliği altına gelmesile kabil olur. Eğer, Türkiye amele ve küçük esnafları ve sanatkârları bir hayvan sürüsü değilse omuzlarına yüklenen bu vazifeyi idrak edeceklerdir" diye muharrer bu ve diğer Beyannameler münderecâtı gibi yekdiğerini müeyyid ve delâil-i kanuniye ile sâbit olmuş; ve her ne kadar maznunlardan Doktor Hikmet Bey külliyyen inkâr-ı cürüm etmekte ise de, maznunlardan Ahmet Kaya, Şükrü, Niko Efendilerin ifâde-i evveliye ve istintakıyyelerindeki sarih ve muvazzah ikrarlarına karşı mumâileyhim inkârının bir kıymeti olamıyacağı ve diğer maznunların dahî muhakeme, ifade-i evveliye ve istintakiyelerinin darb ve kerhe müstenit bulunduğuna dair olan müdafaaları kavl-i mücerretlerine inhisar edip, delâil-i saire teyid etmemesi itibarile şâyân-ı iltifat görülemediği gibi, Bedbaht Kardeşler ve Kızıl Yıldız serlevhalı Beyannemeler münderecâtı, İcra Vekilleri Heyeti'nin cebren iskata teşvik mahiyetinde görülmesine mebnî, bu noktaya ait olan müdafaat da gayr-i varit görülmüş olduğundan reddiyle maznun'un aleyhine Ahmet Kaya, Şükrü, Doktor Hikmet, Makinist Tevfik, Eminoğlu Küçük Hilmi, Kanberoğlu Ali, Hüseyinoğlu Enver, İbrahimoğlu Ahmet, Marangoz Hilmi, Salamon, Arifoğlu Yusuf, Manu Şarfman, Troçki Mehmet, Koço, Niko, Lâz İsmail, Hüsametin, Ferit, Selânikli Hüsnü, Selânikli Mehmet, Mehmet oğlu Abbas, Kâmil oğlu Niyazi, Mehmet oğlu Halil, Şoför Ahmet, Baytar Mehmet, Nedim, Niko Sinkeyeviç Bey ve Efendilerin, bermucip-i talep İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskâta halkı teşvik için gizlice ittifak etmekten mücrimiyetlerine; ve diğer maznunlardan Nurioğlu Nâfiz, Avramoğlu Nesim, Mecitoğlu İskeçeli Hasan, Osmanoğlu, Şerif, Kafkasyalı Kürt İbrahim, Azizoğlu Mustafa, Mehmet Tevfik oğlu Sıtkı, Mehmetoğlu Mustafa, Kadiroğlu Muhiddin ve Haliloğlu Çakır Hasan'ın fiil-i müddehabine iştirakleri hakkında hüküm için temin-i kanaate kâfiu delâil-i kanuniye gayri mevcut bulunmuş olduğundan, onların da beraatlerine ve sebeb-i âhara mebni mevkuf değillerse hemen tahliyelerine bilittifak karar verilerek heyet-i Hâkime mahkeme salonuna avdetle usulen tevkifhaneden celb ve gayri muhayyet olarak huzur-u mahkemeye çıkarılan maznunlara muavin Ekrem Bey huzuriyle usulen takdim kılındı.

16.7.929

147. madde delâletiyle 171'inci maddeye tevfikan tayin-i cezalarına.

Mücrimiyeti karargir olan maznunlardan Doktor Hikmet Bey'le Hüsamettin ve Lâz İsmail Efendilerin dörder sene altışar ay ağır hapse konulmalarına ve kendilerinin aynı cinsten olmayan infaz edilmiş, mahkûmiyet-i katiye-i sabıkaları olduğu vürudeden müzehhere-i cevabiyelerinden anlaşılmakla, haklarında tekrar mutlak ahkâmının tatbiki icabettiğinden, seksendördüncü maddenin birinci fırkasına tevfikan müddet-i mahkûmiyetlerine onbeşer gün ilâvesiyle; bunlardan Hikmet Bey'in bidayet-i tevkifi olan 11.4.929 ve Hüsamettin Efendi'nin 25.4.929 ve Lâz İsmail Efendi'nin 30.4.929 tarihinden itibaren dörder sene altışar ay onbeşer gün müddetlerle ağır hapse konmalarına; 173'üncü maddeler mûcibince aynı müddetle hidamat-ı ammeden memnuiyetlerine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmalarına; Ferit Bey'le Ahmet Kaya'nın da kezalik 147'nci madde delâletiyle 171'inci maddelere tevfikan cürme derece-i methalleri nezara alınarak; Ferit Bey'in bidayet-i tevkifi olan 21.4.929 ve Ahmet Kaya'nın da 4.4.929 tarihinden itibaren dörder sene altışar ay ağır hapse konmalarına, 31. ve 173'üncü maddeler mucibince aynı müddetle hidemat-ı ammeden memnuiyetlerine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmalarına; ve diğer mücrim Marangoz Hilmi Efendi'nin de 147'nci ve 171'inci maddeler mucibince,bidayet-i tevkifi olan 5.3.929 tarihinden itibaren dört sene altı ay ağır hapse konulmasına ve keza aynı maddeler mûcibince aynı müddetle hidemat-ı ammeden memnuiyetlerine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmasına ve Asliye Ceza Mahkemesince komünistlikten dört ay hapise ve işbu cezanın da teciline karar verilerek işbu hükmün de kesb-i katiyet ettiği bilistglâm anlaşıldığından mümaileyhin cürm-i âheri de 95'inci madde mucibince ayrı infazına ve diğer mücrim Niko'nun da bidayet-i tekifi olan 4.4.929 tarihinden itibaren dört sene 10 gün ağır hapse ve aynı müddetle kıdemat-ı ammeden memnuiyetine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmasına ve diğer mücrim Manu Şarfman ve Koço'nun dahi dörder sene ağır hapse konulmalarına ve keza aynı müddetle hıdemat-ı ammeden memnuiyet ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmalarına; ve diğer mücrim Arifoğlu Yusuf, Troçki Mehmet, Selânikli Hüsnü, Selânikli Mehmet,

Şoför Ahmet, Mehmetoğlu Halil'in kezalik 147. ve 171'inci maddenin ikinci bendinin, birinci fırkası mucibince tarih-i tevkiflerinden itibaren dörder sene müddetle ağır hapse konulmalarına ve hidemât-ı âmmeden memnuiyet ve Emniyet-i umumiye nezareti altında bulundurulmalarına ve diğer mücrim Eminoğlu Küçük Hilmi, Hasanoğlu Enver, ve Niyazi, Abbas, Kanberoğlu Ali Efendilerin de 147. ve 171'inci maddelere tevfikan dörder sene ağır hapis cezasına, hin-i ika-ı cürümde onsekiz yaşlarını bitirip yirmibir yaşlarını bitirmedikleri anlaşılmakta 56'ncı maddenin son fırkası mucibince müddet-i mahkûmiyetlerinin altıda birisi olan sekizer ay bittenzim Hilmi, Enver ve Ali'nin tarih-i tevkiflerinden itibaren üçer sene dörder ay müddetle ağır hapse konulmalarına ve kezâ aynı diğer mücrim Mehmet Şükrü, Salamon, İbrahimoğlu Ahmet Efendilerin de dörder sene ağır hapis cezâsına, hîn-i ika-ı cürümde onbeş yaşlarını bitirip onsekiz yaşlarını bitirmediklerinden 55'inci maddenin üçüncü bendine tevfikan yarıları indirilerek ikişer sene ağır hapse konulmalarına ve Tevfik'in de dört sene ağır hapis cezasının hîn-i ika-ında onbir yaşını ikmal edip onbeş yaşını ikmâl etmediğini ve fakat kendisinin fârik ve mümeyyiz olduğu anlaşıldığından ellidördüncü maddenin ikinci bendi delâletile 47'nci maddenin ikinci bendinin son fırkası mucibince yarısından aşağı olmak üzere bir sene hapsine; mücrim firarî Baytar Mehmet, Nedim ve Niko Sinkeyeviç'in 147'nci madde ve 171'inci maddeye tevfikan dörder sene ağır hapse ve aynı müddetle hidemât-ı âmmeden memnuiyetine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altına konulmalarına ve kendilerinin hukuk-u medeniyeden bil'iskat alelusul emvallerinin de idare ettirilmesine (110-120) kuruş mesarif-i muhakemenin kendilerinden alınmasına; Nedim, Baytar Mehmet, Niko Sinkeyeviç'in haklarında gıyâben ve diğerleri hakkında vicâhen karar verildi.

16.7.929

Milliyet gazetesinin 6.8.929 tarihli nüshasında bir havadis

"Komünistler Ankara (Telefonla) 4: İzmir'de mahkum olan komünistlerin, cezalarını geçirmek üzere Siverek Hapishanesi'ne gönderilmeleri tensip edilmiştir."

Yeni Asır gazetesinin 29.8.929 tarihli nüshasındaki başmakale'den

Yeni İşçiler

İşçiliğe ait her meseleyi komünizm zaviyesi içinde görenler, benim bu meseleden belki fazla bastığıma zahip olanlar, bizim gibi her gün bir işçinin şikâyetine muhatap olsalar ve tâmir edilmemiş haksızlıklara temas etseler, işçileri himaye meselesinin nihayet bir vatandaşlık meselesi olduğunu anlarlar.

Prensip meselelerini isterseniz bir kenara bırakalım: Sosyalizmin de diğer meseleler gibi çok doğru noktaları vardır. Fakat bir işçiye karşı yapılan bir haksızlığı kihaydi ile karşılamamak için sosyalist olmaya ihtiyaç yoktur. Zira, bu nihayet bir vatandaşa karşı işlenmiş bir haksızlıktır. Bunların tekerrür etmemesini istemek hepimizin hakkımız, açıkçası vazifemizdir... (Behzat Arif)

12.1.1930 tarihinde Diyarbekir Hapishanesi'nde ekmekleri kesilen komünistlerin Müdde-i Umumiye verdikleri istidanın suretidir.

Türkiye Cumhuriyeti Diyarbekir Vilâyeti
Baş Müdde-i Umumiliği'ne

Efendim, Dört senelik mahkûmiyetimizi ikmal etmek üzere sevkedildiğimiz Diyarbekir Hapishanesi'nde, tarihin ve Türkiye Cumhuriyeti kâvânininin hiçbir veçhile cevaz vermediği ve insaniyetin kabul etmediği bir ağır şerait altında âdetâ ölüme mahkûm edildik. Hapishane idaresi kanunen verilmesi lâzım gelen ekmeğimizi kat etti. Ve bunu yaparken, hiçbir kanuna, hiçbir usule riayet etmedi. Bundan maksat onbir kişinin açlıktan mahv ve ifnası ise bunu diğer vasıtalarla bir an evvel yapmak daha zahmetsiz olur.

Yok eğer hakikaten kanun ve nizama göre hareket edilmek lâzım gelirse; ekmek, ancak emvâl ve emlâkiyle hapishanede geçinebileceklere verilmez.

Yoksa bizim gibi hiçbir yerden geliri olmayanların ekmeğini kesmek gayr-i kanuni olacağından bu hususun tetkik ve tahkiki ile tanzimi ve lâzım gelenlere muktezî emrin itâsını Türkiye Cumhuriyeti'nin

kavanin ve nizâmatını tamam-i tatbike memur olan zât-ı Aliniz'e istida ederiz efendim.

12.1.1930

Diyarbekir Hapishanesi'nde mahkûm komünistler.
Ferit, Kaya, Ahmet, Mehmet, Tevfik, Şarfman,
Koço, Halil, İsmail, Hüsamettin.

Temyiz Lâyihası

16.7.1929'da, İzmir Ağır Cezâ Mahkemesi'nde, dört seneden dörtbuçuk seneye kadar hapse mahkûm olan yirmidört komünistin Mahkeme-i Temyize Gönderdikleri Lâyihanın Sureti

Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi
Riyâset-i Aliyesine

Müvekkillerimiz, İcra Vekillerini cebren iskata teşvik cürmünden dolayı, İzmir Ağırceza Mahkemesi'nce icra kılınan muhakeme neticesinde, Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesinin delâletile 171'inci maddesinin ikinci bendine tevfikan muhtelif cezalara mahkûm edilmiş olmaları itibarile hükm-ü mezkûra adem-i kanaatle temyiz eder ve bu baptaki esbâb-ı kanuniyeyi arz eyleriz. Şöyle ki:

Mahkeme, mücrimiyet kararında esbâb-ı sübutiye olarak şu esasa istinâd etmiştir.

1- Maznunlardan yekdiğerlerinin ifadelerini itmam ve te'yîden bertafsil vuku bulmuş ikrar ve kanaatleri ve ifade-i evveliyelerindeki sarih beyanatları.

2- Evrak meyanında mevcut zabıt varakaları.

3- Evrak meyanında mevcut ve bir kısmı tarafından tasvîd, bazıları tarafından tebyiz ve bazılarının hânelerinde ve üzerlerinde zuhur eden ve bazıları tarafından makine ile teksir edilerek bazıları tarafından mevaki-i muhtelifeye atılan Beyannameler.

4- Hikmet Bey'in külliyen inkâr-ı cürüm etmekte ise de, maznunlardan Ahmet Kaya, Şükrü ve Niko Efendilerin ifade-i evveliye ve is-

tintakıyyelerindeki sarih ve muvazzaf ikrarlarına karşı mumaileyhin ikrarının bir kıymeti olamıyacağı.

5- Maznunların ifade-i evveliye ve istintâkiyelerinin darbe ve kerhe müstenit bulunduğuna dair olan müdafaaları kavl-i mücerrede inhisar edip, tâyin-i delâil ile teyid etmesinden ibarettir.

Mahkeme, yukarda hülâsa ettiğimiz esbâb-ı sübutiyeyi mücrimiyete kâfi görmüş ve müvekkillerimizin mahkûmiyeti cihetine gitmiştir. Ve mücrimiyeti ihtiva eden esasın İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvik fiilinin faili olarak gösterilen müvekkillerimize tatbik olunan Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesile 171'inci maddesinin ikinci bendi sarahati ki, anâsır-ı cürmiyeye nazaran:

a) Gizli bir ittifak;

b) Bu gizli ittifakın İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvike matuf;

c) Bunun için vesâit-i mahsusa;

d) Kasd-ı cürmî.

Bir kere mahkûmiyeti istilzam eden İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvik cürmünün lüzûm-ı vücudunu ve anâsır-ı cürmiye itibarile tetkik edilmesi lâzım gelen esâsât-ı Kanuniyenin işbu hâdisât-ı cezaiyede mevcudiyeti meselesi tetkik edilmek, kasd-ı cürmî ile tatbik edilen madde-i cezâiyenin anâsır-ı cürmiyesi üzerinde tevakkuf iktiza etmektedir. Mahkeme karar verirken nazar-ı dikkat ve tezekküre alınması lâzım gelen hususat-ı cezâiyeyi derpiş etmemiş ve gayr-i müsbet ve gayr-i vâzih esbâb-ı mucibe-i kanuniyeyi ihtiva etmiyen delâil-i mücerrede ile hüküm itası cihetine gitmiş olduğuna şüphe yoktur. Ferde karşı mücazât icray-ı adalettir; hakkı yerine getirmektir.

Hayra karşı hayır, şerre karşı şer ile mukabele eylemek vücubu hepimizin idrak ve vicdanında mevcuttur. Kuvve-i muharrike ve mümeyyize sahibi olan kimse, insanın kendi ef'âlinden mesuliyetini teslim eder. Bu mesuliyet vezâif-i insaniyesi ile irade ve ihtiyârından terekküb eder. Mücazât bu mesuliyeti teczimden ibaret olmasına göre, müvekkilerimize isnâd edilen hâdise-i cürmiyede anâsır-ı cürmiyenin ve esbâb-ı sübutiye-i Kanuniye ve delâilinin

mahkûmiyeti istilzâm etmediğini ve fiilin cebren iskat ve teşvik hususuna mâtuf ve meyyâl delâilin cemi' ve tevsikine mütevakkıf olması icap eder. Malumdur ki, her cürmün bir cürüm revişi elzemdir. Ancak bu mücazâtın tertip ve icrası ve onun kavaid-i ahlâkiye ve adalet-i mutlakaya ve suret-i istimâli müdafaa-i içtimaiyeye ibtinâ ettirilmesile mukayyeddir.

Kavanin-i cezâiyede meşurca mücazât tatbik olunabilmek için ef'âl-i beşeriyyenin ahlâka ve adle muhalif olması lâzımdır. Ahlâka ve adle muhalif olan harekâta karşı, velev onda menfaat-i umumiye mülâhazası carî olsa bile, kanunen mücazât tertip olunamaz. Saniyen, adle ve ahlâka muhalif olan her fiil ve hareket için behemehâl mücazât verilemez.

O fiil ve hareket intizâm-ı umumiyeyi ihlâl eden neviden olması iktiza eder. Sâlisen, mücazât,ne adaletin ve ne de lüzüm-ı hâcetin fevkine çıkmalıdır. Şu esas-ı cezâiye ile cürmün tarifini yapmak ve müvekkillerimizin mahkûmiyetini istilzâm eyleyen hâdisât-ı cezaiyede cürmün mevcut olup olmadığını tetkik etmek de adâlet iktizâsındandır. Cürüm, bir şey yapmak yahut yapmak üzere âsâyiş ve intizâm-ı içtimaiyeyi muhafaza zımnında evvelâ kanundadır.

Tahrir ve tehdit-i cezâiye teyid edilmiş birinin hilâfında cevâz-ı kanun olmaksızın vuku bulan fiil ve harekettir. Şimdi âsâyiş ve intizâm-ı içtimaiyeyi muhafaza için gayr-i kanunî cezanın maksad-ı aslîsini gösterir cürmün mahiyetini heyet-i içtimaiyenin ahenk ve intizamını ihlâl eylemesindedir. Mücerred ahlâk ve ahenk ve intizam mülâhazasına mebnîdir ki, kanun tehdit ve mücazatta o hareketi men' eder. Heyet-i içtimaiye nâmına ikame-i dâvâya sebebiyet veren cürmün mahiyeti de budur.

Müvekkillerimizin cebren İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat ve teşvik cürmünde vâzi-i kanunun ve esasât-ı cezaiyenin bu kabul ettiği kavaid-i cezaiyeyi mücrimiyet kararında dermeyan olunan kerhe müstenit ve bu kerhin kanunen lâzım-ı sübut olan bir tetkikat-ı kanuniyeyi ihtiva etmeyi icap eden noktaları nazar-ı dikkate alınıyarak, kavl-ı mücerrede müstenit denecek ve medâr-ı hüküm olmaktan uzak olan polis tahkikatına ve bu tahkikatın bir şekl-i diğer olan tahkikat-ı istintâkiye ile

anâsır-ı cürmiyenin kabul ve kasd-ı cürmînin vücudunu teyid sadedinde delâil-i gayr-i sübûtiye serdîle hükm vermek garabetini gösteren Mahkemenin şu hükmü serâpâ muhâlif-i kanundur.

2. Mesele. Hakikat-i cezâiyece herkesçe malumdur ki, her cürümde bir fiil-i hâricînin vücudu şarttır. Bilhassa cerâim mücerred, kasıt ve tasavvur ve tasmim olmakla bile müstelzim-i mücâzât ve tehdit olamıyacağını kabul eden nazariyât-ı cezaiye kanunu ile ceza efrâdın ef'âlîle tezahür eden muamelâtını taht-ı inzibâta almakla mükelleftir. Umûr ve ahvâl-i bâtılayı tetkik ve tanzime memur değildir. Şu kavâid-i cezâiye karşısında anâsır-ı cürmiyeyi ihtiva eden kasd-ı cürmînin müvekkillerimize isnâd edilen hâdise-i cezâiyede lüzum-u vücudunu kabul edecek ufak bir emâre-i kanuniyeye tesadüf olunmadığı halde, akıl, mantık, ve sarahat-i kanuniyeyi ve nazariyât-ı cezâiyye ile terfik kabul etmiyen bir şekil-i cezâiyede kasd-ı cürmî, mevhum bir kasd-ı cürmî ile dûçâr-ı mahkûmiyet muhalif-i adalettir.

Herhangi bir şahsın mücrimiyetine hüküm verebilmek için, rükn-i kanunî, rükn-i âdî, rükn-i manevî ile memzûç bir fiil-i cürmînin ika' edilmiş bulunması, ve o fiilde anâsar-ı cürmiye ve delâil-i sübûtiyenin cem' ve tasrihi muktezîdir ki, bu da müvekkillerimizin mahkûmiyetini istilzam eden hâdise-i cezâiye ile terfik kabul etmez. Böyle muhâlif-i kanun bir hüküm ile mahkûmiyetleri karşısında, gerek vazi-i kanun gerekse vicdân-ı beşeriyetin ağlıyacağına şüphe yoktur.

3. Burada müvekkillerimizin mahkûmiyeti ve kendilerine isnâd edilen cürmün mahiyeti bir cerâim-i siyasiyedir. Dâhilen şekl-i Hükûmete ve Hükûmetin teşkilâtına, efrâdın hukuk-u siyasiyesine ve hukukun suret-i istimâline ait cerâim bu misillû tecavüz ve ihlâllerin suret-i ef'alleri vesâit-i icraiyelerini o kadar derin bir tetkik, o kadar nâfiz bir nazara, o kadar yüksek bir esasa taalluk eder ki, İcra Vekilleri Heyeti'ni iskata teşvik ve gizli bir ittifakın ve bu mecrâya ait icraâtını ve aynı kasıtla vâki harekâtın esbâb ve avâmil-i cezaiyesini, Mahkeme mücrimiyet kararında zikir ve tasrih edemediği gibi, yok olan bu delâil, tahkikat-ı iptidâiyede cebir ve kerhe müstenit ve beşeriyetin vicdanını

titreten işkencesile bir mefkûrenin yolcularına indirilen ikrar ile o mefkûrenin yolunda elde edilen iki beyannamenin medâr-ı hüküm olması, bilhassa mefkûre yolcularını İcra Vekillerini iskata teşvik cürmünden mahkûmiyetlerine gidilmesi kadar bir fâcia-i cezâiye olamaz.

4. Cerâim evvel beevvel ef'âl-i beşer olmak itibarile, alelâde bir surette irade ve ihtiyar yani kasd-ı âdi aranılır. Sonra, ef'âl-i memnua olmak hasebile de memnûiyetine rağmen ihtiyar yolunda bir kasd-ı cürmî aranır. *Müvekkillerimiz, komünizm yolunda çalışmak isteyen ve bu mefkûrenin yükselmesi emrinde uğraşan, çırpınan yolculardır.* Bu yolculara deniyor ki, "Siz iki Beyanname neşr ediyorsunuz. Bu iki Beyannamenizden bizim istihraç ettgğimiz hakikat-i cezâiye gizli bir ittifak ve bu gizli ittifakın kasd-ı cürmî ile memzûç bulunması ve vesâit-i mahsusa ile, İcra Vekilleri Heyeti'ni iskata teşvik etmektesiniz. Bu cinayettir. Şu fikr-i kanunî karşısında, bir lahza düşünmek; bütün kavânin ve nazariyât-ı cezâiyeyi, delâil arıyarak, vaz-i kanunun maksat ve gayesini ve Beyannamelerin ihtiva ettiği münderecât itibarile bu mefkûre yolcularına isnâd edilen cebir ve iskata matuf ve gizli bir ittifakın vesait-i mahsusa ile emr-i icrâsını teşvik sadedini teyid edecek delâilden olup olmayacağını muhakeme etmek lâzımdır.

5. Esbâb-ı sübûtiyeye müstenid cürme ve müvekkillerimizin vaziyet-i efallerine nazaran, komünistlik üç kısma tefrik olunabilir: A) *gayr-i faal komünistler*; B) *faal komünistler*; C) *komünistlikle alâkası olmayanlar*. Hakikatin zahire çıkarılması için, evvelâ iki kıt'a Beyannameden (Halk Fırkası'nın hergün yeni bir afyonla uyutulan ve zehirlenen yoksul, bedbaht kardeşler serlevhalı Beyanname, hülâsatan biz açız; diğer *Kızıl Yıldız* serlevhalı Beyanname de bir temenni, bir dereceli intihap yapılması vesaireye dair bazı esastan ibarettir. Bu her iki Beyanname de mahkemenin kabul ettiği İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvik mahiyetinde bir vesika-i kanuniyenin olup olmayacağı meselesidir.

Bu mefkûre yolcuları iki Beyanname yazmışlar. Bu yazılan Beyannameden aşağıda yegan yegan gösterileceği veçhile, müvekkillerimizden

bir kısmı kat'iyen malûmattar değildir. Diğer bir kısmı ise, malumattar olmakla beraber, mahiyet-i Beyannamenin İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvik tazammın edeceğini ve bunun gibi vesâik-i kanuniyeden kabul edilmesi lâzım geleceğine dair bir kabul-i aklî ve mantıkî karşısında değiliz zannındayız.

Vazi-i kanun Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesile 171'inci maddesinin 2'nci bendde mevcut vesâit-i mahsusa fıkar-i kanuniyesini ve münderecâtına nazaran Beyannamenin her kelimesi üzerinde kanunî ve vicdanî bir tetkikat yapıldığı zaman görülür ki: Mefkûre yolcuları kendi mefkûrelerinin ilhamâtını yazan bu iki Beyannamede cebren iskata teşvik cürmünün vücudunu teyid edecek kelime hangisidir?

Bu yazı bu mefkûre yolcuları tarafından yazılmayıp da, başka bir kimse yazmış olsaydı, acaba anâsır-ı cürmiye aranılarak cebren iskata teşvik maddesile mahkûmiyeti cihetine gidilmesine imkân-ı kanunî var mıydı? Herhalde bu mefkûre yolcularının gayeleri itibarile o Beyannamenin heyet-i umumiyesinde istidlâl suretile çıkarılmış bir mânây-ı mevhum ile hüküm itası cihatine gidilmiştir. Halbuki, bu mânây-ı mevhumun o Beyannameden kanunen istihrâcına delâlet edecek bir kelime yoktur.

Bu mevhum mânâyı istihraç mefkûreciliğin bahş ettiği bir hak ise, buna da ne kanun ne de vicdan müsaade eder. *Beyannameler bir mefkûrenin ilhâmâtıdır.* Cebren iskat teşebbüsü ihtiva edecek bir kelimeye tesadüf edilememektedir. Harikât-ı dahiliyeden olan cebren iskata teşvik cürmünde maksadın hareket-i hâriciyeye inzimâmile mesuliyet-i cezâiyenin başlıyacağı bir emr-i cezâidir. Herhangi bir hâdise-i cezâiyede bir cürmü kasd ettikten sonra, fikrinde biletraf hâriciyede bulunmazsa o kasd-ı cürmî bir dai-i mücâzât olamıyacağı gibi, bu kasdını ikrar ve itiraf eyleseler dahi bir şey lâzım gelemeyeceği ahkâm-ı cezâiye muktezasıdır.

Çünkü umur-i bâtiniyeyi meydân-ı vuzuha çıkarmak için isbat etmektedir. Bu hususlar delîl-i zahirî ile teayyün eder. Mahkeme, delîli zâhiriye yani harekât-ı hâriciyeye henüz iktiran etmiyen mekasıt ve tasavvurâtı tâkibe kıyam eylese indî ve vehmî surette hüküm vermekte muztar kalacaktır. Kavânîn beynel ikrar cârî olan münâsebâtın

hüsn-ü muhafazası için mevzudur. Bir şahsın tefekkürât-ı dâhiliyesi ve mukadderât-ı derûniyesini taht-ı inzibâta almak için kanun yoktur. Bunun için iftira edilse bile dâi-i mesuliyet olamaz. Bu Beyannameler ki cebren iskata teşvik maksadının harekat-ı hâriciyesi olarak kabul edilmiş ve bu vehimle hüküm olduğuna safahât-ı muhakeme ikrar, beyân ve delâil ile teyid etmiştir. Bu Beyannamelerin münderecâtının mefkûre yolcularının vicdânî ilhâmâtına bir nümûneden başka bir mânâ istihrâcına imkân-ı kanunî yok iken, tefekkürât-ı dâhiliyesi, eşkâl-i hâriciyesi itibarile de mevhum cebren iskata teşvik cürmüne haml edilmesine vicdanın müsaadesi olamıyacağı meydandadır. Bu Beyannamelerden sonra, ikrar ile zabıt varakaları medâr-ı hüküm olmuştur.

İkrar ve itirafın işbu hâdisât-ı cezaiyede medâr-ı hüküm olamıyacağı bir hakikat-i kanuniyedir ki, gayr-ı kabil-i red ve cerhtir. Çünkü, mücrimiyet kararının kavanîn hilâfına darb ve kerhe müstenit, binaenaleyh mualleldir. Mahkeme bu müdafaanın kal-i mücerredde kaldığını söylüyor. Bu hususun kavl-i mücerrette kalması, hâdiseyi Mahkeminin tetkik ve tâmik etmek istememesinden ileri gelmiştir. Mefkûre yolcuları, polisin darb ve işkencelerini intizâm-ı amme muvacehesinde ve vicdân-ı beşeriyeti titreten bir lisân-ı müellimâne ile teşrih ederken, Mahkeme darb ve işkencenin ne gibi, esbâb ve avâmil tesirile yapıldığını ve bu baptaki iddiaların kanunen ne dereceye kadar muhtâc-ı sübut ve tetkik olup olmadığına bir lahza olsun delâil-i Kanuniyi ile bağlıdır ki, Mahkeme bir dakikacık bu iddiayı mahz-ı tahkike lüzum görmüş olsaydı, işkencenin vücuda getirdiği fecâyiin vesâik-i resmiyesini görür, okur; o zaman da, mücrimiyet-i kavâninde vaki müdafaamızın kavl-i mücerredde kaldığını yazmak garabetinden çekinirdi.

Bir misâl: Maznunlardan İsmail, Hüsamettin, Manu Şarfman, Niko, Abbas, darbtan dolayı 11 Mayıs 1929 tarihinde, İzmir Müdde-i Umumîliği'ne istida vermişler ve cümlesi de, Hapishane Doktoru tarafından muayene edilmekle beraber raporları verilmiştir. Ahmet Kaya'nın darb istidası ve raporu Hapishane numarası 369, vilâyet 3896, polis numarası 7686'dır. Kanberoğlu Ali'nin 6 Mayıs 928 tarihinde vaki müracaatı ve Doktor tarafından raporunun îta' edildiği; makinist

Tevfik'in Tıbb-ı Adlî tarafından muayene olunduğunu; Doktor Hikmet'in İstanbul'da, validesi tarafından İstanbul Müdde-i Umumîliği'ne vererek ve Tıbb-ı Adlî tarafından muayenesinin icra kılındığı; ve bu husus dahî *Cumhuriyet* gazetesi tarafından vaki işkence sebebiyle tahkikata girişildiği intişar edilmiş bulunması; Abbas'ın Müstantiklikten polise götürülerek, koltuklarının altına sıcak yumurta konulmak suretile işkence edildiği ve bu feci işkenceden bahisle İzmir Müdde-i Umumîliği'ne müracaat olunduğu kuyûdât-ı resmiye ile müsbet iken; bütün bu hakikatler Mahkemeye arz edilerek, keyfiyetin tâmiki, hak ve adaletin tecellisi ve müdafaaya taalluk eden hususât-ı kanuniyenin nazar-ı dikkate alınması zımnında vâki feryâd ve teellümât Mahkemenin bîsut ve basit bir şekilde telâkkilerile tetkikata mahal görülmemiş ve bu hususiaki raporları teyid eden diğer delâil dahî zâhir ve bâriz iken, mücrimiyet kararında, kavl-i mücerredde kalmak suretile vâki müdafaanın reddi cihetine gidilmek kadar gayr-i kanuniyesi meydandadır. Dayak, işkence daha nasıl dâvâ edilir ve ne şekilde tesbit edilir. Cumhuriyet Adliyesi bir mefkûre yolcularına yapılan bu işkenceleri kavl-i mücerretle tefsir ederek, kanunun bahş ettiği hakk-ı dâvâyı, hakk-ı müdafaayı tetkike lüzum görmediyse, bizim için yapılacak ne vardır?

Her halde, Mahkeme mücrimiyet kararında bir kavl-i mücerred tâbirini kullanmaktan ise, bu mefkûreyi öldürmek için bu yolculara kanunun bahş eylediği hakkı kabul etmemek ve bunları bilâsebep mahkûm etmek cihetini tercih etmek suretile, çok büyük ve gayr-i vicdânî ve gayr-i kanunî bir karar vermiştir. İşte bu itibarla da, bu karar muhâlif-i kanun ve mûcib-i nakz bulunmuştur. Mahkemenin maznunların yekdiğerinin ifadelerini itmam ve teyîden bertafsil vukubulmuş ikrar ve itirafları, arz ettiğimiz husûsât dahilinde, nasıl olur da medâr-ı hüküm edilebilir?

Eğer polisteki ifadeler her türlü müdafaa, red ve tekzibe rağmen, aynen kabul ve hükmün esbâb-ı mûcibesi meyanına ithâl etmek kanunî ise, Mahkemenin tahkikat ve tetkikatla uğraşmıyarak, fezleke üzerinden cezaları tayin etmek daha musîp olmaz mı idi? Bu hüküm ile şekl-i zâhaîsi itibarile bir mahkeme cereyan etmiş ise de, esbâb-ı mucibe hemen hemen tahkikât-ı iptidâiyede bunu bülbül gibi itiraf eden

maznunların, Mahkemede ikrar ve itiraf etmelerine sebep nedir? Bu da gösteriyor ki, iptidâen ve istintaken o suretle ifade vermelerine hariç bir sebep vardır; o da darp ve işkencedir. Aynı zamanda müvekkillerimizden Doktor Hikmet Bey hakkında hiçbir delil olmadığından dolayı mücrimiyet kararında mahkeme kanaatini izah ederken, Hikmet Bey külliyyen inkâr-ı cürüm etmekte ise de, maznunlardan Ahmet Kaya, Şükrü ve Niko Efendilerin ifade-i evveliyeleri ve istintaknâmedeki sarih ve muvazzah ikrarlarına karşı mumâileyhin inkârının bir kıymeti olmayacağını zikr etmek suretile, mücrimiyetin kanuna muvâfık olduğunu göstermek istemiş ise de, kıymeti olmıyan Hikmet Bey'in inkârı değil, belki mahkemenin mantıksız mütalaata istinad eden bir hükmüdür.

Çünkü, Engizisyonvârî bir surette cereyan eden iptidâî tahkikat esbâb-ı hüküm olmak değil, kanun ve adaletin kaynaştığı mahkemenin kapısından bile bakmaması icâb eder. Çünkü, Doktor Hikmet Bey eski mahkûmiyetlerinden sonra yalnız tetkikatla meşgûl ve tamamen gayr-ı faal bir komünist olmuştur. Ve, bu iddianın aksi hiçbir suretle sâbit olamamıştır.

Eğer, Mahkemenin dediği gibi İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvika mâtuf gizli ittifak olsa bile, Hikmet Bey'in komünistlikten dolayı evvelki mahkûmiyetini intaç eden zamandan beri gayr-i faal olmasını ve mahkûmiyetin infâzı sırasında Hapishaneden celb edilerek bu muhakemeye ithâl edilmiş bulunmasına göre üç dört ay mukaddem bu ittifaktan vazgeçmiş bulunduğu tezahür etmektedir. Madem ki Hikmet Bey'in uzun müddetten beri faaliyette bulunduğuna müstenid bir delil yoktur; o halde 171'inci maddenin son fıkrasına tevfikan ceza görmesi icab ederdi. Bu itibarla da hüküm mugâyir-i kanundur.

Hâdise ve cürmün anâsır-ı tekvîniye ve şerâit-i kanuniyesinde olan gizli ittifak var mıdır? Şüphesiz ki yoktur. Muhterem Temyiz-i Aliye malûmdur ki, gizli ittifak başka gizli Cemiyet başkadır. Eğer, polisteki ifâdâtı kabul ederek, hakikaten böyle hücreli, mantıkalı ve Merkez Komiteli bir teşekkül kabul edilse bile, hiçbir zaman gizli ittifak değildir. Yalnız gizli Cemiyet demektir ki, şüphesiz bu da, Cemiyetler Kanunu'nun 6'ncı maddesi tarzı veçhile memnudur.

Eğer maznunların sâbit farz olunan Cemiyetlerine gizli ittifak ismi verilirse, o halde kanun "gizli Cemiyetler" tâbirinde kasd ettiği nedir? İşbu Temyiz lâyihasına merbut mütemmim lâyihada arz edileceği veçhile, sâbit farz edilen bu Cemiyet Türk Ceza Kanunu'nun 312'nci maddesi hükmünü bile istilzâm etmez. Çünkü, ne âdil kuvvet, veya âmmenin selâmeti veya âdâb ve aile intizâmı ve ne de mal şahıs aleyhine cürüm işlemek için teşekkül ettiği hakkında bir delil vardır. Nerde kalıyor ki, bütün Türklerin sevdiği ve sevmek, hürmet etmek mecburiyet-i vicdâniyesinde bulunduğu İcra Vekilleri Heyeti'ni iskate teşvik etmek. Bu da mevhûmâta müstelzimdir. Vâzi-i kanunun gizli ittifak tâbirinden kasdi müteaddit eşhasın müsnet cürmü izah için birleşmeleridir. Hâdisemizde böyle bir birleşmenin vücuduna delâlet edecek ne vardır?

Birçoğunun anlamadan, tahsilleri ve düşünceleri anlamaya müsait olmadığı halde komünistliği kabul ettiği indettahkik ve muhakeme tezahür etmiş olan Kanberoğlu Ali, Enver, Tevfik gibi zavallıların ifadeleri mi? Her Hükûmet gazetelerinde binlerce misaller gösterebileceğimiz Beyannameleri böyle bir ittifakın vücudunu ihsas ediyorsa; bu da böyle kabul ediliyorsa hakikat-i kanuniyeden ve vicdâniyeden uzak mevhum bir cürüm ile mücrimiyet demektir ki, gayr-i kâbil-i kabul bir hükümdür. Binaenaleyh müsnet cürmü ika için yapılmış gizli bir ittifak yoktur.

Zâten, serahat-i kanuniyeye nazaran gizli ittifakın cürüm ikame müsnet cürmü hususî vasıtalarla işlemek kaydile mukayyettir. Çünkü, 171'inci madde 2'nci bendinin mâtûfün aleyhi olan 171., 147'nci maddelerde yazılı cürümlerden birini ve bazılarını hususî vasıtalarla işlemek üzere gizlice ittifak ederlerse sarahati muhtevîdir. Şu halde,maznunlara ber mûcib-i talep İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik etmek için gizlice ittifak etmekten mücrimiyetlerine kaydını ihtivâ eden mücrimiyet kararının bu hususî vasıtaları da tasrih etmesi mukteziyât-ı kanuniyede iken, bu da yapılmamıştır.

Eğer, tahkikat-ı iptidaiyeyi yapanlar kanunun bu inceliklerini bilselerdi, hiç şüphesiz bu hususî vasıtalar için de bazı ilâveler yaparlardı.

Mademki, hususî vasıtalar yoktur, o halde bu maddenin tatbikine de imkân-ı kanunî mevcut değildir.

Görülüyorki, Mahkeme tahkikat-ı iptidâiyenin fezlekesi üzerinde tevakkuf etmiş; delâil ve beyanâtı o fezlekenin sahifelerinden çıkarmış; mefküre yolcularına "siz gizli ittifakla cebren İcra Vekilleri Heyeti'ni iskata halkı teşvik cürmile mücrimsiniz" diyor. Fakat, düşünmüyor ki, bunu diyebilmek için, bütün müdevvenât-ı cezâiyeden tegafül lâzımdır. Müdevvenât-ı cezâiye o kadar kat'i delâil-i cezâiye ile bu gibi hâdise-i cezâide aranılması lâzımgelen hususat-ı cezâiyeyi ihmâl etmiştir. Bu şerâit-i cezâiyenin mevcudiyetini tevsik eyliyen delâildir. İkrar ve itirâfâtın ve buna inzimam edecek kanaat-i vicdâniyetinin çok kuvvetli esâsâta ibtinâ etmesi icab etmektedir. Beyannamedeki kelimelerin ihtivâ ettiği mânâdan hariç, mevhum bir mânâ istihraç ile, darb ve işkence mahsulü ikrar ve itirâfın maksada ve anâsır-ı cürmiyeye istinâd etmiyen bir gizli ittifakın kabulile mefküre yolcularını mahkûm etmek istiyen Mahkemenin bu hükümde kanunen ve vicdânen isâbet görülmediği cihetle, evrâkın dahî tetkiki ile hakk-ı âlînin tecellisine bir an evvel muntazır bulunduğumuzu arz eyleriz, Efendim.

Muhterem Hâkim Beyler,

Mücrimiyet kararının birinci safhasında, "maznunların, ameleden adamların mevki-i iktidâra gelmelerini temin için, her birerleri seviye ve iktidarlarına göre birer vazife alarak, halkın Hükûmete karşı nefret hislerini uyandıracak bir şekilde birtakım iğfalkâr Beyannameler neşir ve bu suretle, Hükûmetin mevkiini zayıflatarak, İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik için aralarında gizlice ittifak ettikleri" deniliyor.

Çok aziz Hâkimler,

En menfî insanlar, en menfî düşünüşü ile, bu Beyannameleri iğfalkâr görebilir ve daha başka her şeyi görür ve düşünebilir. Yalnız iki mefhum göremez:

1- Ameleden adamların mevki-i iktidâra gelebilmeleri;

2- İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik etmek.

Çünkü, bu iki anlayış için en ufak bir sarâhat, hattâ bir imâ bile

mevcut değildir ki, kuvvet ve mahiyet-i kanuniyesi münakaşa olabilmesin. Şu halde, esbâb-ı mûcibesi olmayan şu iki fıkra, -ameleden adamların mevki-i iktidara ve İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik fıkraları-indî iki hüküm ve binaenaleyh mücrimiyet kararını ve yaldızlı olarak kabul etmekten başka çare yoktur. Şu umumî marûzâtımızı müteakip müvekkillerimizin her birinin vaziyet-i hususiyelerini teşrih, her birerlerine matuf harekâtın kendilerine kabiliyet-i isnâdiyelerini arzetmek isterim.

* * *

İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde dört seneden dört buçuk seneye kadar mahkûm olan 24 komünistin Temyiz Mahkeme-i Aliyesine gönderdiği Lâyihaya ilâve edilen kısmı.

Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi
Riyaset-i Aliyesine
Efendim,

Merbut Temyiz Lâyihamıza zeylen, hâlis ve samimî kanaatlerimizi bervehç-i zîr arz ederiz. Şöyle ki:

1- Komünizm millî Türk İnkılâbını tanımak demektir.

Komünizm, işçi sınıfı ile sermayedâr sınıfın hayat mücadelesinden doğan ve onunla beraber inkişaf eden bir cihânı kavrayış tarzı ve bir telâkkiden başka bir şey değildir. Her nerede ki, işçi ve sermâyedâr denen iki sınıf varsa, orada komünizm sınıf mücadelesinin düsturlaşması tarzında bir günün meselesi olur. Türkiye'de sınıf farkları var mıdır? Türk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 69'uncu maddesi "Her türlü zumre, sınıf, aile ve ferd imtiyazları mülgâdır" diyor.

Acaba, bu, "Türkiye'de sınıf farkları yoktur" mânâsına gelir mi? Bilâkis, bu maddenin tazammun ettiği mânâya göre, Türkiye'de, nasıl "zümre ve ferd" birbirinden ayrı cüzütamlar varsa, tıpkı yine öyle sınıf aile birbirinden ayrı insan kitleleri bulunuyor.

Yalnız bu mevcut sınıflar arasında da imtiyazlık farklarının kal-

dırılmadığını kanun emr ediyor. O halde, kanûnen, Cumhuriyet Türkiyesi'nde sınıflar kabul ediliyor. Ve bu sınıflar, demokrasi prensiplerince, kanun önünde biri ötekinden daha imtiyazlı ve nüfuzlu olamıyorlar. Zâten, asrî millet telâkkisi de bundan başka bir şey değildir. Bu, ilmî bir telâkkidir. Ve bugün, bu fikrin, Türkiye'de makbul olduğunu ispat için, resmen intişar etmiş vesikalar gösterilebilir.

29 Temmuz 1929 tarihli *Milliyet* gazetesinden, aynen:

"Millet hayatı fertlerin lâalettâyin toplanmasından müteşekkil bir kalabalığa istinâd etmez. Meşgûliyet ve yaşayış tarzı itibarile, bütün cemiyetlerde başlıca orta ve büyük sınıfa tesadüf edilir. Yüksek sınıf, orta sınıf, fakir sınıf. Türkiye, bugün, tarihî ilerleyişinin bizzarur vardığı sermayedarlık toplumu merhalesini yaşıyor. Türkiye, Gazi Hazretleri'nin, Lozan'dan sonra söylediği gibi, garbâsû bir Cumhuriyet oluyor. Burjuva medeniyetinin sınıf mücadelesi Türkiye'de de vardır.

O halde, sınıf mücadelesinden doğan komünizm telâkkisi Türkiye içinde günün bir hâdisesi olur. Bunun aksini iddia etmek, Meşrutiyet İnkılâbımızdan beri olagelen millî Türk İnkılâbı yoktur demek, Türkiye'nin Abdülâziz devrinden beri yerinde saydığını, bir adım ileri atmadığını söylemektir ki, bunun bir kelime ile mânâsı irticadır. Bu itibarla, komünizm millî Türk İnkılâbını herkesten önce gören, tanıyan ve koşan millî İnkılâb zaruretinden fışkırmış bir vakıadır. Ve,ona istinâd eden millî bütün Hükümetleri bir gerçek olarak kabul eder.

2- Türkiye'de komünizm inkılâpçı bir sınıf mücadelesi şuurundan başka bir şey değildir. Komünizm konuluşu Türkiye'de birtakım gaye ve hedef peşinde koşan kuruntularla taban tabana zıttır. Gaye son demektir. Komünizm ise tabiî ve içtimaî hâdiseleri sonsuz bir akış hâlinde görmektedir. İşte, komünizmin meşgul olabileceği ihtimâli bulunan tezlerine bakarak bir cürüm olup olmadığına hükm etmek lâzımdır. Bir an için Türkiye'de bazı komünistlerin gizli veya açık bir teşkilât yaptıkları faraziyesi kabul edilse, böyle teşkilât hangi iddialarla ortaya çıkabilir?

Bunu diğer Türkiye gibi demokrat memleketlerdeki komünist cereyanlarına bakarak tayin etmek mümkündür. Komünist fikirleri Türkiye gibi millî kurtuluş hareketini başarmış ve kurtulmaya muvaffak olmuş bir memlekette içtimaî, siyasî ve idarî bünyenin her türlü sarsıntılarına karşı kuvvet olmasını prensip telâkki eder. Esasen, taklîb-i Hükûmet fikri ile komünizm fikri birbirine müsbet ve menfî iki kutup kadar uzak, zıt ve düşmandırlar. Komünizm, İnkılâbı tutar. Taklîb-i Hükûmet ise; bir rejimi gaye bilenler için varılıp gelinecek bir hedeftir ki, Türkiye için daima irtica böyle karanlık emeller peşinde koşabilir; fakat, komünizm aslâ. Komünizm telâkkisi için mevzu bütün bir kül olan ve daimî istihablerle ilerleyen içtimaî oluş ve yokoluşları realizmci, olduğu gibi görmek ve bu vetirenin hazırlanışını bir prensip gibi kabul etmektir. Bu mevzua göre, Türkiye'de komünizmin bütün faaliyeti sınıf mücadelesi hududunu aslâ geçmez.

Komünizm, her yarde olduğu gibi, burada da sınıf mücadelesinde inkılâpçıdır, derken, onun bir anarşi ve kargaşalık âmili olacağı zannı hâsıl olmamalıdır. İnkılâp, komünizm için, bir mefküre, bir içtihâd, bir felsefî içtihâd ve telâkkîdir. Hiçbir Türk, fikir ve içtihâdından dolayı kanunca sorguya çekilemez. O halde, Teşkilât-ı Esâsiye'mizin 75'inci maddesi her Türk nasıl inkılâpçı olmadığından mes'ul değilse, inkılâpçı olduğu için de hesap vermeye mecbur tutulamaz. İnkılâp, tarihin seyrine göre bir görüştür. Bir gaye değildir. Bu görüşün bugünkü telakkilerle bağlılığı sırf bir vatandaşın bakış sahasını çok genişletmek ve kavrayış tarzlarını nikbin ve yerinden emin kılmaktan ibarettir. Halbuki, geniş anlamak ve nikbin yaşamak her Türk için bilhassa susanılacak bir mefkûre olmalıdır.

Türkiye'nin en başlıca yoksulluklarını sırasında derin bir vicdan ve yüksek hamle saymak, sonra da bunları tamamlamak, şimdiki nesil için, öz borçtur. Elâsıl, komünizm mevzu ve meşgaleleri Türkiye'de hiçbir vakit Hükûmet değil, ancak sınıftır. Türkiye'de, bir komünist ancak çalışkan sınıfların demokrasi prensiplerinden burjuvazi kadar istifade imkânlarını düşünen realist bir insan demektir. Komünist nâmını alan vatandaşlar Türkiye'nin şimdiye kadar bu hakkın boş kalan ilmî ve içtimaî bir tarafını doldurmak istedikleri

zaman bu ileri ve müsbet bir harekettir. Hiçbir vakit taklîb-i Hükûmet gibi mürteci ve menfi bir kasıt olamaz. İnkılâpçı unsurları irticaî hareketlerle lekelemek "İnkılâp nesli yaratmak", İnkılâpçı kuvvetleri teşkilâtlandırmak prensiplerini baltalamak olur. Ve, bu halden en çok memnun ve müstefid olacak zihniyet hiç şüphesiz Emperyalizm âleti olan irtica zihniyetidir. Bu ise, İnkılâp için bir fikri kasddır.

3- Sınıf mücadelesinde komünizm içtimaî hakikat yoludur. Türkiye'de bir komünistin sınıf mücadelesi diyebileceği şeeniyet ve gerçek nedir? Bunu şema halinde göstermek mümkündür.Türkiye'de iki sınıf vardır: a) Sermayedâr; b) İşçi. Sermayedar sınıfı bütün kıymetleri, münhasıran mülkiyetinde tuttuğu için, iktisaden hâkimdir. Her iktisadî hâkimiyet gibi, sermayedârınki de her sahaya yapılan cemiyet içindeki bütün kuvvetleri elinde tutan geniş bir sulta yaratır.

Buna karşılık hiçbir kıymete mâlik olmayan ve gittikçe genişliyen işçi sınıfının iktisadî, siyasî ve içtimaî zaafı ve iktidarsızlığı aşikârdır. İşte bu sulta ile bu zaaf arasındaki çarpışmaya sınıf mücadelesi denir. Sermayedarlık âmei emtia denilen mihverüstünde döner bir dünyadır.

Bu dünyanın her zaman içindeki inkişafında iki kutbu vardır: Müsbet ve menfî. Bu iki zıt başlıca inkişaf sisteminde nizâm denilen şey iki zıt arasındaki muvazeneden ibarettir. Onun içindir ki, *sınıf mücadelesinde komünizm içtimaî hakikatin yoludur.* 29 Temmuz *Milliyet* gazetesi baş makalesinde mevcut olup bu hususa ait birkaç satır alalım. Mezkûr gazete de şöyle diyor: "Millet ve cemiyet hayatının en mühim esaslarından biri muhtelif sınıflar arasında hakikî bir muvazenenin teeşsüs etmiş olmasıdır. Millî hayat, yekdiğerine zıt olan bu cereyanlar arasında beka ve muvazenesini muhafaza edebilmek için hayli müşkülât çeker. Sarsıntı ve buhrana meydan bırakmadan, içtimaî istikrar ve muvazenenin devamına büyük bir dikkat ve ehemmiyet atfetmek lâzımdır. (*Millet ve Cemiyet*)."

İşte, bir günlük gazetede yazılan bu fikirlerin esası, sermayedâr istismarına karşı mukabil sınıfın da mücadelesini muvazi bir kuvvet karşısında gösteriyor ve kabul ediyor. Türkiye'de işçi sınıfının ser-

mayedârlara karşı mücadelesi nedir? Buna birkaç misâl ile cevap verelim:

A- Her memlekette, sermayenin vasatî rantı yüzde yirmiyi geçmediği halde, Türkiye'de, 1928 senesinde Çimento Şirketi yüzde seksen sâfî kâr; Şark Deri Şirketi yüzde yüzaltmış varidât-ı sâfiye elde ediyor. Yani, Türkiye'de bir sermayedâr başka memleketlerdeki sermayedarların 4 ilâ 8 misli fazla kâr yapmaktadır.

B- *Gündelik*: Türkiye'nin 1927 senesindeki parasının kıymeti, harpten evvelkine nazaran, onbeş misli aşağıya düşmüştür. Bu müddet zarfında altının kıymeti de yarı yarıya düşmüş olduğundan, Türkiye'deki işçi gündelikleri harpten evvelkinin otuz misli olması lâzımgelir. Halbuki, dört sene evveli tütün amelesi gündelikleri 165 kuruş iken, bugün 75 kuruşa düşmüştür.

C- *Köylü Meselesi*: Türk çiftçisi azamî üç aylık müddetle ve muteber bir tüccarın tavassutu şartile ancak para bulabilir. Bu paranın faizi yüzde üçyüz. Başka memleketlerdekinden altmış misli fazladır. Bu fuzulî görünen tafsilâttan maksad bir komünistin Türkiye'de görebileceği meseleler hakkında bir fikir vermektir. Bu meseleler karşısında düşünmeyen hiçbir sınıf ve zümre yoktur.

Çünkü hayat pahalılığından başlayıp ithalât ve ihracât muvazenesizliğine, Türk parasının sukutuna kadar uzanan bir silsile-i hâdisât, her vatandaşı kendi görüşüne göre ayrı ayrı düşündüren müşkülâttır. 20 Haziran 1929 tarihli bir İzmir gazetesinin baş makalesi aynen şöyle yazıyor: "Kanunlarımız ihtikârı ve faizciliği menediyor. Fakat bu menediş kitaplarda kalmakta, hayat sahasında tatbik yolları bulunmamaktadır." Eğer bunu bir komünist söylerse, Taklîb-i Hükümet maznunu olur mu?

4- Bu hâdisât karşısında bir komünist ne düşünebilir? Taklîb-i Hükümet mi? Aslâ! Çünkü burada hükümetin sınıf mücadelesi mikyaslarında yeri yoktur. Bu hâdisât içinde taklîb-i Hükûmete kalkışmak, komünistlerin en büyük düşmanı oldukları kargaşalığı yani anarşiyi hazırlamak demektir. Halbuki, bir komünist bu vaziyet karşısında ancak bir tek şiar tanır. O da, işçi sınıfının ve çalışan un-

surların müşterek sınıfı teşkilâtlar hâlinde taazzuv etmeleridir. Burada, bir komünistin istediğini ve düşündüğünü iki kelime ile hülâsa edeceğiz:

A- Teşkilâtlanmak.

B- Teşkilât-ı Esasiye prensiplerini tatbik etmektir.

Türkiye temel kanunları hiçbir vakit vatandaşlar arasında ne içtimaî, ne siyasî hiçbir imtiyazlık kabul etmez. Kanun nazarında kat'i müsavat emreder. Türk demokrasisi her zümre ve sınıfa serbestî ve müsavat vaadediyor. Sermayedar sınıfının bu hususta en kuvvetli ve sihirkâr vasıtalara malik olduğu göz önüne getirilirse demokrasiden yine onun en fazla istifade edeceği kolay anlaşılır. Ya öteki sınıflar ne yapmalıdır ki demokrasiye lâyık birer vatandaş olduklarını gösterebilsinler? Buna bir kelime ile cevap verilebilir; Teşkilât. Bu itibarla sınıfî teşkilâtlılık, samimî bir demokrasinin hakikî prensiplerini kökleştirmek; halkçılığa tekmil vatandaşları iştirak ettirmek; hâkimiyet bilâ kaydü şart milletindir düsturunu gerçekleştirmektir.

Zaten, bu her vatandaşın öz borcu değil midir? Bundan herhangi bir taklîb-i Hükûmet kokusu çıkarmak doğru olur mu? Bu bizzat Cumhuriyet temellerini sağlamlaştırmak ve derinleştirmek değil midir? Bu bakımdan Türkiye'de sermayedarlar ile işçi sınıfını karşı karşıya koyarsak, sermayedarların hep işçilerin fevkinde kaldıkları görülür. Farazâ teşkilât cihetinden Türkiye'de bir milyonerin ticaret odaları, sanayi birlikleri ve saireleri vardır. Halbuki işçilerin asrî denecek hiçbir teşkilâtları yok. Ancak kurun-u vustaî lonca şeklinde gülünç bazı esnaf cemiyetleri var.

Türkiye, iktisadî siyasetinde daima sermayedar sınıfının tesiri nafizdir. Faraza Türk gümrük tarifelerini tüccar hazırlamıştır. Hayat pahalılığı hakkındaki anketlere İstanbul Ticaret Odası "Türkiye'de hayat pahalılığı yoktur" cevabını vermiştir. Kanun cihetinden sermayedarları koruyan bir Teşvik-i Sanayi Kanunu vardır. Fakat İş Kanunu henüz çıkmamıştır. Görülüyor ki Türkiye'de sermayedar sınıfı her hususta işçi sınıfına tekaddüm etmiştir. İşi sınıfının, demokrasi kanunlarına istinaden, vatandaşlık haklarını elde edebilmesi için tek bir yol vardır. O da Teşkilât cihetinden, sermayedarların seviyesine

yetişebilmektir. Bu hususta işçi sınıfının ilerlemesi için Türkiye'de herhangi bir taklîb-i Hükûmet gibi irtıcaî bir hareketin düşmanı olmak şarttır.

C- Bir komünistin bundan başka bir görüşünün bulunmasına ne mantıkî, ne de aklî bir imkân gösterilebilir.

Ç- Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 79'uncu maddesi. - Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun hiçbir maddesi, hiçbir bahâne ile ihmâl ve tâdil edilemez; der. İş Kanunu'nun henüz çıkmamış olması, naslı ihmâl veya tâdil mânâsına yani Ceza Kanunu'nun 146'ncı maddesi mucibince Teşkilât-ı Esasiye'ye bir tecavüz addedilemezse, İş Kanunu'nun çıkmasını istemek de tıpkı öylece, ameleden adamları mevkie geçsin diyen kimsenin de Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesile teczıyesi lâzım gelmez; irtica veya taklîb-i Hükûmet mücrimi gibi gösterilmemesi lâzım gelir.

Teşkilâtlanmak fikrine gelince: Bu her fırsatta ehemmiyetle müdafaa edilse, acaba en cüz'i bir Hükûmet aleyhtarlığı kokusunu ihtiva eder mi? Kat'iyen ve aslâ!... Bilâkis, çalışkan sınıfların teşkilâtlılığı asıl bu noktada Türkiye Cumhuriyet Hükûmetinin bihakkın itimâd ve istinâd edebileceği demokrasi temellerinden biri olur. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, millî İnkılâp hamlesile Avrupa Emperyalizmine karşı İstiklâl Mücadelesini kazanmış bir devlet sistemidir. Bu sıfatla, Türkiye'nin irtica ve istilâ denilen iki başlı bir tek düşmanı vardır. O da mürteci. Çünkü, Türkiye'deki asrî sanayiin inkişafını daima durdurmak ister. Müstevlîdir. Çünkü Türkiye'yi kapitülasyonlar devrindeki kadar kimsesiz, açık bir pazar halinde görmek en büyük emelidir. İşte, Türkiye'deki gerek haricî istilâ ve gerek dahilî irtica tehlikelerine karşı, Türkiye Cumhuriyetinin en başlıca hakikî ve koruyucu kuvveti Türk vatandaşlarının Cumhuriyetçi şuurlarını, demokrat imanlarını kökleştirecek ve birleştirecek olan büyük ve geniş çalışkan kitlelerin inkılâpçı teşkilâtlarıdır.

Hülâsa:

1- Komünizm telâkkisi doğuşunda Cumhuriyetçi, oluşunda da halkçıdır. Mayası emperyalizm düşmanlığı ile yoğrulmuştur.

2- Komünizm mevzuu ve iddiası, çalışkan tabakaları en asrî usullerle iktisâden teazzî ettirerek, siyaseten şuurlandırmaktır. İşte, en hâlis komünistin en kat'î emelleri bundan ibarettir.

3- Bir komünist gerek Müstantik Kararnâmesinde ve gerek Mahkeme Kararında atf edilmek istenildiği şekilde, ameleden adamların iktidara gelmesi gibi hüsranlı ve irticaî bir maksat uğrunda ne gizli ve ne de açık bir teşebbüsatta bulunmayı hayâlinden bile geçirmiyecek yegâne insandır. Bugün iktidar mevkiine gelmek ve amele hükûmetleri kurmak fikrini taşıyanlar komünistler değil, tredünyonistler, oportünistler, sarî sendikalistler; elhâsıl Makdonaldlar, Heriyolar vesairelerdir. Komünistler bu gibi vâkî maksatları taşımıyan insanlardır. Şu zeyle aşağıdaki imzaları atan mahkûm vatandaşlar ikiye ayrılır.

A- Komünizm prensiplerini içtihâd ve mefkûre edinerek bu hususta fiilî teşebbüsleri, icâb-ı hâle göre sırf komünistlik maddesinden cezalandırılmış olan ve mahkûm vatandaşlara taklîb-i Hükûmet gibi irticâî bir şuursuzluk lekesini atfetmek aklen ve mantıkan haksızlık olur.

B- Onbeş yaşını bitirmemişinden onsekiz yaşına henüz varmamışına kadar, masum ve bîgünah genç çocuklardır ki, bunlarda taklîb-i Hükûmet gibi ağır bir cürme kabiliyet görmek için mantık haricine çıkmak icap eder. Bir komünist taklîb-i Hükûmetten nefret eder bir çocuk taklîb-i Hükûmetin mânâsını bile bilmez. Esasen hakikî müdafaalarımızda görüleceği veçhile, pek hazin bir mağduriyete uğramış bulunan bizler, Türkiye Cumhuriyeti'nin en kıymetli ve icazkâr temeli kuvvetli olan demokrasi kanunlarına kurban gitmeyeceğimize eminiz. İşkencelerin kanunsuzluğunu, kanuna meydan okumaması namına mukaddes vatandaşlık haklarımızın bir hatay-i Adlî uğrunda gömülmemesi istirhamiyle lâyiha-i temyiziyemiz münderecâtını tekraren hakkımızdaki kararın tamemen iptal ve nakzini talep ve istidâ eyleriz, efendim.

İzmir gazetelerinden yankılar

İzmir'de yayımlanan *Anadolu* gazetesinin 17.7.1929 tarihli ve 4446 numaralı nüshasında Başyazar Haydar Rüştü'nün "Bir Hüküm Münasebetile" başlıklı yazısı çıkmıştı.

"Aylardan beri devam eden bir muhakeme dün neticelendi. Memleketin huzur ve sükûnunu ihlâl edecek harekâtta bulunan ve kendilerine Komünist süsü veren beş on tufeyli muhtelif ceza ile tecziye edildi. Komünist nâmı altında gizli ve kirli işler yapmıya kalkışan beş on kişinin içinde teşekkür olunur ki memleketimizle ciddî ve hakikî alâkası bulunan tek kimse yoktur. Kısm-ı âzamı Bulgar ve Yunan tâbiyetinde bulunan bu adamların arasında karışmış birkaç Türk varsa da onların da bilhassa İzmirlilikle hiçbir alâkaları mevcut değildir.

Bu hâl şunu ifade eder: Memleketimizde gayr-i mantıkî, gayr-i şuurî hareketlere tevessül eden kimse yoktur. Ve böyle bir harekete kendisini kaptırmak da kimsenin hayâlinden geçmiş değildir. Çünkü bu memleketin evlâdı her şeyden evvel huzur ve sükûnu sever. Kendi alnının terile kazanıp geçinmekten zevk alan namuslu insanlardan ibarettir. Muhakemenin bizi ayrıca memnun eden ciheti de bu hakikatin tecellisine bâis olmasıdır. İzmir yüzbine yakın esnaf ve amelenin barındığı, hür yaşadığı bir memlekettir. Böyle bir yerde tek bir vatandaşın bile dürüst ve ma'kul olmıyan bir yola teveccüh etmemiş olması bulanık suda balık avlamak hülyası arkasından koşmak istiyenleri derin bir inkisar-ı hayâle uğratmaya kâfi bir hâdise teşkil etmelidir.

Esasen yüzde doksandokuzu sa'y-i zâtisile yaşıyan çiftçiden ve köylüden ibaret olan Türkler arasında büyük servetlere, geniş ve hudutsuz araziye mâlik olan yüzbinlerce zengin derebeyleri yoktur ki, bunların servetleri, tama'ları celp edilsin ve birtakım vatandaşları komünizme doğru imâle eyliyebilsin. Ortada böyle bir mevcu bulunmayınca şurada burada belirecek ve komünistilk unvanile ortaya çıkacak hareketleri elbette ki memleketin huzur ve sükûnunu istihdaf eden bir kasd-i cürmî diye telâkkiden başka bir şey yapa-

mayız ve böyle cürümleri de cezalandırmak vazifemiz icâbâtından olur.

Memleketimizle alâkası olmıyan insanların hiçbir hakka hiçbir mevzua uymıyan hareketlerini hariçte tutuşturularak kapımızdan içeriye atılmış bir kundak mahiyetinde telâkki etmekte elbette ki haklıyız ve elbette ki böyle bir kundağı derhal ortadan kaldırmak hususunda aslâ tereddüdümüz olamaz. Öyle bir memleketimiz vardır ki onu imâr etmek mecburiyetindeyiz.

Bunun haricinde bizden sâdır olacak her hareket mülke ve millete ziyan verir.

Bir vatansever Türkten bu gibi zararlı bir hareket beklenemez ve beklenmemelidir."

Hizmet gazetesinin 17.7.1929 tarihli nüshasından aynen iktibas ediyoruz:

"Adalet Yerini Buldu

24 Kişi Mahkum Oldu

Bu memleketle ve asîl Türk milletile aslâ alâkadar olmıyan ve taklîb-i Hükümete teşebbüs edenler hakkındaki karar tefhim edildi.

10 kişi beraat etti.

Taklîb-i Hükümet teşebbüsünden maznun komünistlerin Ağır Ceza'daki muhakemeleri dün hitam buldu ve karar tefhim edildi. Kararın saat onda tefhimine intizar edilirken öğleden sonraya kaldığı anlaşıldı ve Adliye Dairesini dolduran muhtelif sınıflardan bir halk kitlesi dağıldı. Öğle üzeri bu akın yine başladı. Adliye Koridorunda izdihâma mânî olmak üzere tertibât alındı. Müteaddit polisler ikame edildi. Maznunlar üçer beşer ayrı ayrı kafileler halinde getirilmişlerdi. Sokakta kendilerine tesadüf edenlerin de Mahkemeye geldikleri görüldü. Mahkeme salonuna evvelâ kadınlar alındı.

Bunu takîben de diğer sâmiînin girmelerine müsaade edildi. Sâmiîn arasında Doktor Hikmet Bey'in validesi, Ahmet Kaya Efendi'nin refikası, Salamon'un annesi ve daha diğer bazı maznunların akrabaları da vardı. Maznunların yakalarında kırmızı çiçek bulunmaması derhal nazar-ı dikkati celb etmişti ve kendileri daha mahkemeye getirilmeden şâyî olmuştu. Nihayet yine ayrı ayrı kafileler halinde getirildiler.

Kısm-ı âzamı hafif bir tebessümle gülüyordu ve Doktor Hikmet Bey de bunlar meyanında idi. Fakat içlerinden bazılarının çehrelerindeki gayritabiî işmizazdan ve sarılıktan heyecan içinde bulundukları anlaşılıyor. Jandarmalar tarafından etraflarında bir kordon teşkil edilmişti. Saatler geçiyordu. Kararın tebyîzi uzamıştı. Nihayet saat ikibuçuğa doğru Heyet-i Hâkime içeri girdi ve herkes ayağa kalktı. Makam-ı Riyasette Yakub Rasim Bey, İddia Makamında da Ekrem Bey bulunuyordu. Reis Bey kararın okunacağını ve dinlemelerini tefhim etti. Zabıt Kâtibi Avni Bey kararı okudu. Karar şöyle başlıyordu: (İcra Vekilleri Heyeti...)

Karar okunduktan sonra Reis kendilerine Kararı dinlediniz. Kabil-i temyizdir. Temyiz edebilirsiniz, demiştir.

Heyet-i Hâkime çekildikten sonra maznunların hemen kâffesinin yüzleri gülmüştü. Mahkûmlardan Ferid Efendi Bağırarak. -Peki bizim hakkımız var temyiz edebiliriz, demişti. Diğerleri de: Hay hay temyiz edelim, cevabını vermişlerdir. Doktor Hikmet ise kahverengi şapkasını giyerek, büyük bir itidâl ile: -Hepimiz çıkarken Kızıl bir Profesör olarak çıkacağız, demiş ve gülmüştür. Mumâileyhin annesi de kararı sükût ve itidal ile dinlemiştir."

Hizmet gazetesinin 30.7.1929 tarihli ve 1378 numaralı nüshasında Zeynel Besim imzasını taşıyan bir yazı yayımlanmıştı. Başlığı: Kıssadan Hisse.

"... Komünistler aldıkları mahkûmiyet kararını temyiz ediyorlarmış. Bittabi haklarıdır. Temyiz ederler ve inşallah kazanırlar. Bir vatandaşın mahkûmiyetinden neş'e alınmaz. Ancak temyizin kanunî yolları, kanunî yazış usulleri meydanda dururken, tıpkı (namaz kılmayan) bektaşinin (âyetin bir parçasını ezberlemesi gibi) gazete yazısından ve bilhassa benim yazılarımın altı üstü çıkarılmış parçalarından istifadeye kalkışmak evvelâ zevksiz, ondan sonra da maksada yaramaz bir hareket teşkil etmez mi?

Doktor Hikmet Bey bugün mevkuf ve mahkûmdur. Bu sebeple kendisine teveccüh ederek:

"Zat-ı âlinizşöyle veya böylesiniz. Benim yazılarımın bazı parçalarını şahsî vaziyetiniz için kullanmaya hakkınız yoktur" gibi itablarda

bulunmıyacağız. Karşımızdaki zat siyasî kanaatlerimizin muhalifi de olsa nihayet bir vatandaş ve bilhassa mahkûm bir vatandaştır. Yalnız bizim yazılarımızı istinat ettirilmiyen fikirlerle taarruzda bizim için bir borç halinde bulunduğu cihetle, işin mahiyetine de bu noktadan yürümek isteriz.

Doktor Hikmet Bey temyiz lâyihasına esas olan yazılarının bermutâd propaganda kısmında: "*Hizmet* gazetesinin -diyor- (Kanun kitapta kalıyor, hayata geçmiyor) sözünü komünizm tekrar ederse taklîb-i Hükümet yapmış sayılmaz. *Hizmet* başmuharriri (Kanunlarımız ihtikârı ve faizciliği men'ediyor, fakat bu men'ediş nihayet kitaplarda kalmaktadır; hayat sahasında tatbik ve takip yolları bulamamaktadır. Yüzde yirmi kazanan köylü yüzde ikibin faiz veriyor. Bu miktar, aldığının ikiyüz mislidir) demektedir.

Niçin tatbik sahası bulamamaktadır. Çünkü bu işi ancak komünizm başarabilir ve ilh..."

Hizmet gazetesi bunu yazabilir ve yazmıştır da. Ancak bir yazış:

- Efendim, bu işin başarılması için memlekette komünizmin tatbikinden başka çare yoktur; demek değildir ve olmaz.

Doktor Hikmet Bey'in bu nefis buluşuna ve müdafaatında yaslanışa bakılırsa, gâliba (Biz de komünistiz, hem komünistliğinin farkında olmıyan komünistlerdeniz. Türkiye'de fikir tecziye edilmez denip dururken neden bizi bırakıp da yalnız onları takip ve tecziye ettiler) demeyişimize biz de şaşalım. Bir defa şu ciheti tekrarlamak lâzımdır ki, *Komünist olmak bir cürüm teşkil edemez.* İstiyen dilediği yolda yürümekte serbesttir.

Ancak fiilî sahada çalışmaya başladığı gün memleket mukadderatını tesadüflere bırakmayız. Doktor Hikmet Bey ve rüfekası işte bundan mahkûm olmuştur. Onları siyasî kanaatlerinden dolayı kimse mes'ul tutmuyor. Yapıştırdıkları beyannameler ve halkı hükûmete isyan teşvikleridirki mahkûmiyetlerine sebep olmuştur. Binaenaleyh meselede son kozlarını oynarlarken şu veya bu gazetenin neşriyatından iki parça alarak kendilerine mesnet yapışları mânâsız ve icapsızdır.

Saniyen, *Hizmet* gibi siyasî yolunu tesbit ve tâyin etmiş bir gazetenin herhangi bir memleket meselesi üzerindeki neşriyatı ile komünizm

arasında bir münasebet bularak ona yaslanmak hiçbir fayda temin edemez. Komünist demek mutlaka her işte bizden ayrı düşünen bir adam demek olmadığı gibi hakikatlerin ve mantığın da hususî meslekleri yoktur. Köylüyü ezen faizcilik beliyesi meselesinde tam bir ittifak hüküm sürüyor. Fakat bu derdin izâlesi bahsinde nazar noktaları bir değneğin iki ucu kadar ayrılmıştır. Biz komünizmi bu memleket için bir felâket olarak görüyoruz.

Onlar saadet olduğuna iman etmişlerdir. Hülâsa Bektaşi kıssasından hisse almak gerektir. Biz "faizciliği men'eden hazır sahasına çıkmıyorlar" demişiz. Yalan değildir. Birçok esbab ve avâmil bu hâlin müvellididir. Fakat alt tarafında da, "bari komünist olalım da bu işi halledelim" demedik ya! Hikmet Bey'in fikri bizi zorla komünist yapmaksa ona diyeceğimiz yoktur. Ama bilhassa şu imzanın sahibi siyasî vaziyetini her devre ve keyfe göre uyduranlardan olmadığı için zahmet boşunadır, diyebiliriz."

Albüm

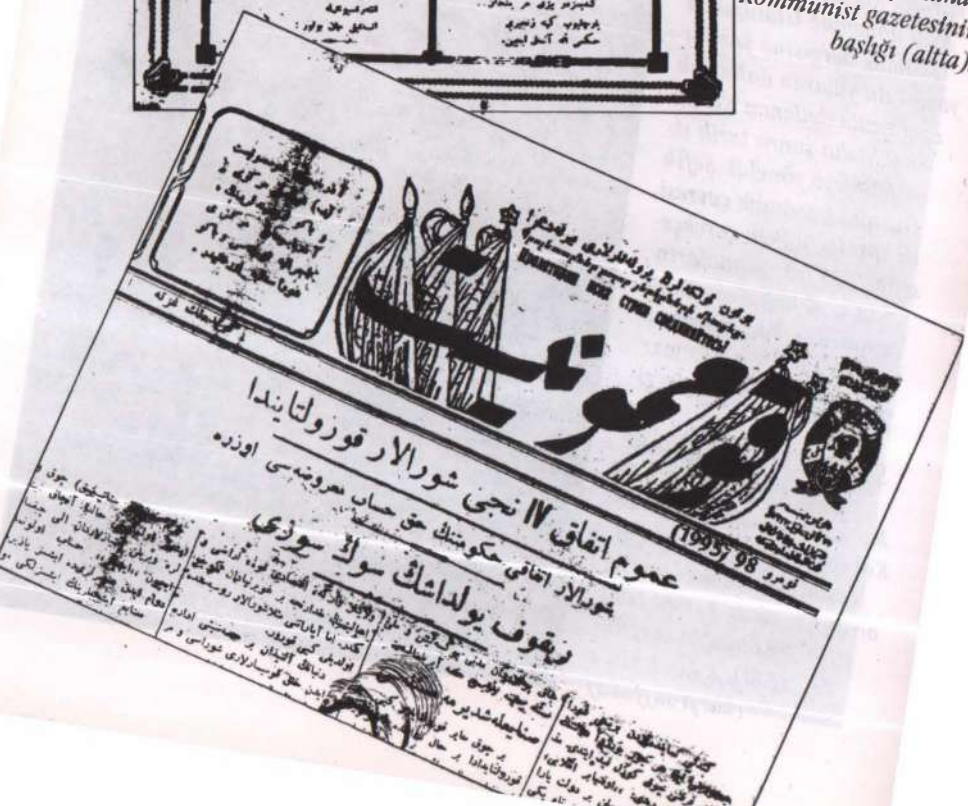

Kerim Sadi (asıl adı Nevzat Cerrahlar) 1900'de İstanbul'da doğdu. 1919'da İstanbul Sultanisi'ni bitirdi. Ardından girdiği Tıp Fakültesi'ni tamamlamadan ayrıldı. İlk yazılarını İzmir'de Tevfik Nevzad'ın çıkardığı Ahenk*'te yayınladı. Aynı dönemde İstanbul'da* Aydınlık *dergisine yazılar yazdı. Bu yıllarda daha çok edebiyatla ilgilenen Kerim Sadi, daha sonra tarih ve felsefeye yöneldi. Şefik Hüsnü ve* Aydınlık *çevresi ile ilişkisi olduğu gerekçesiyle 1925 tutuklamalarında 4 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Yazı hayatına* Resimli Ay, Resimli Cumartesi, Yeni Adam *gibi dergilerde devam eden Kerim Sadi, kendi kurduğu İnsaniyet Kütüphanesi'nde Marx'tan, Plehanov'dan ve Kautsky'den çeviriler yaptı, çeşitli polemikleri içeren broşürler bastı. Kerim Sadi 1944'te Konya'da sürgünde(sağda), Askerdeyken*

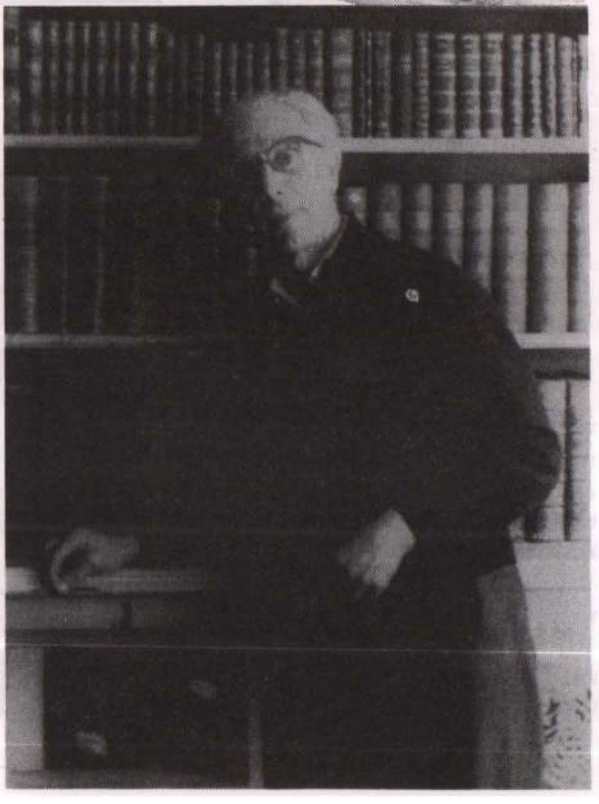
(karşı sayfada)

كنجلر دنياسى

Türkiye Komü Gençler Birliği Teşk Bürosu'nun yayın o nı olan Gençler Dün *sı, 1920'de Bakû'de yınlandı. Dergide, to lanan Şark Gençlerim Kongresi hakkında bi gi verilmekte, kongre sonunda bütün örgütle rin birleşerek, Şark Gençleri Şûrası adı al tında bir merkez oluş turduklarından sözede rek, "Yaşasın Bütün Dünya Gençlerinin Bir liği" demektedir. Genç ler Dünyası'nın kapağı (solda) Sovyet Azerbay canı'nda yayınlanan Kommunist gazetesinin başlığı (altta).*

Dil sorununu düşünce ve zihniyet sorunundan ayrı tutmayan Kerim Sadi'ye göre Türkçe, büyük bir sarsıntı ve intikal dönemi yaşamaktadır. Düşünce anarşisi, dil anarşisini de beslemektedir. "Canlı bir uzviyet olan tefekkürle ve bu tefekkürü omuzlayan sosyal sınıflarla ilişkisi olan dil müessesesinin niçin ve nasıl bu merhaleye geldiği izah edilebilirse, nasıl bir istikamet alması gerektiği de daha kolaylıkla anlaşılır." Haber *ve Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti'nin aylık yayın organı* Bugün *gazetelerinin başlıkları (yukarıda), Kerim Sadi çalışma odasında.*

آیدینلق

سنه ۱۲

ایتالیا ، ژیبوتی ، آدن آیلی نجو معدود

۶ کانون ثانی ۱۹۲۲

مندرجات

Le bureau de Rédaction

Aidinlik :

Ancienne

پیاسی ۱۰ غروشدر

۱۳۳۹

بتون دنیا ایشچیلری برلشکز!

انترناسیونال مارشی

1. قاقی، ای امتله دامغالانمش،
آچ و جپلاق مظالم دنیا:
طاقه فرشی وحدانیز بتمش،
آلدولمش قانی دعوا!
بقایا یو کپه جیایی،
قورالم بر سکی عالمه:
ایرمك سفیل محکوم انسانی
ایرمه حاکم اولور اوده...

یو غلوغا سوك، اك قطعی،
شاملی بر حرب اولور:
انترناسیونال
انسانلق جان بولور.

2. دمر قولغی زحمت اردوسی
دیاده بزلرز آیجق!
زحمتکشك، فارغه، طوبراق
بیغره اولور! قورقو!
جلادلرك باشنده بر کون
شمشك جافره، تونوم کورلر!
آل بایراقله دوغان پارلاق کون
بزه چشق ایلر آکتون کولر!

یو غلوغا سوك، اك قطعی،
شاملی بر حرب اولور.
انترناسیونال
انسانلق جان بولور.

Kerim Sadi, Aydınlık *yazarlarındandı. Burada önceleri edebî konulara ağırlık veren yazılar yazdı.* Aydınlık Fevkâlade Gençlik Nüshası*'nın hazırlanmasında katkıları oldu. Bir dönemin ünlü şairi İlhami Bekir (Tez) onun* Aydınlık*'ta çıkan "1925'te Anadolu" başlıklı yazısının yarattığı yankıları anlatırken Nazım Hikmet'in "Bu yazı insanın içine sığmıyor sığamıyor, göğsünü parçalıyor!" sözlerini aktarmakta, yazıdaki tasvirlerin, ses ve ritmin Türk edebiyatında bir yenilik olduğunu belirtmektedir.*
Aydınlık*'ın 12. sayısının kapağı (solda) Enternasyonal'in* Aydınlık*'ta yayınlanan sözleri (sağda).*

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın sosyalist milletvekilleri arasında Krikor Zohrab Efendi, Cavit Bey tarafından "hasımların en mühişi" olarak nitelendirilir. İttihat ve Terakki'nin Maliye Nazırı için sosyalist milletvekilleri Vartkes Efendi, Vlahof Efendi ve Zohrab Efendi, her zaman hasım saydığı ama aynı zamanda fikirlerine karşı da saygılı davrandığı kişilerdi. Daha sonra Ermeni tehciri sırasında öldürülen Zohrab Efendi (solda).

"Gölgeler"in yazarı A. Rıfkı (sağda)

İstanbul'da matbaa işçilerinin örgütü olan Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti'nin yayın organı Bugün *adlı aylık gazetenin yazarlarından olan Emin Lâmi, işçilerin haftada bir gün tatil yapması için verdiği mücadeleyi, gazete sayfalarında dile getirirken "Bu dilek işçinin hakkı, hem de meşru ve sarih hakkıdır... Efendiler! İşçinin istediğini verin, artık çoğu gitti azı kaldı..." demektedir. Emin Lâmi (solda).*

Dr. Hikmet Kıvılcımlı (1902-1971) 1930'larda "Marksizm Kalpazanları Kimlerdir? Tip No: 1- Kerim Sadi" adlı yayınında Kerim Sadi'yi şiddetle eleştirir. Aynı biçimde Nâzım Hikmet'e de eleştiriler yönelten Kıvılcımlı, yıllar sonra bunun oldukça doğal bir tartışma olduğunu, kendi deyimiyle "eski sosyalistlerin" birbirlerini yaraladıkları ölçüde, sevdiklerini ve bunu yeni kuşakların anlamadığını belirtirken, bu "üç silahşör" arasındaki dostluğun yeni sosyalist kuşaklara aktarılması gerektiğini vurgular. Kıvılcımlı (sağda)

TKP'nin 2. Kongresi'nden sonra Aydınlık *dergisinin yanısıra* Orak-Çekiç *adıyla bir haftalık dergi çıkarıldı. Bu yayın organındaki yazılar genellikle imzasız çıkıyor, daha çok günlük işçi olayları ele alınıyor, ajitasyon ve propagandaya önem veriliyordu. Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan sonra kapatılan dergiyi çıkaranlar İstiklâl Mahkemesi'nde diğer TKP sanıkları ile yargılandılar.* Orak-Çekiç*'in mesul müdürü Eczacı Vasıf(solda).*

1957'de Demokrat Parti'den Millet vekili olan Kurtuluş *yazarlarından Nizamettin Âli (Sav).*

Türk resminde 1914 kuşağı ressamları arasında sayılan Namık İsmail (Yeğenoğlu 1890-1935) Berlin'de öğrenimde olduğu süre içinde Kurtuluş *dergisinde "Sosyalizm ve Sanat" başlığı adı altında bir dizi yazı yayınlamıştır. Yurda döndükten sonra bir süre* İleri *dergisinde çalışan Namık İsmail, 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi'nin müdürü oldu ve ölene kadar bu görevde kaldı. Namık İsmail (sağda).*

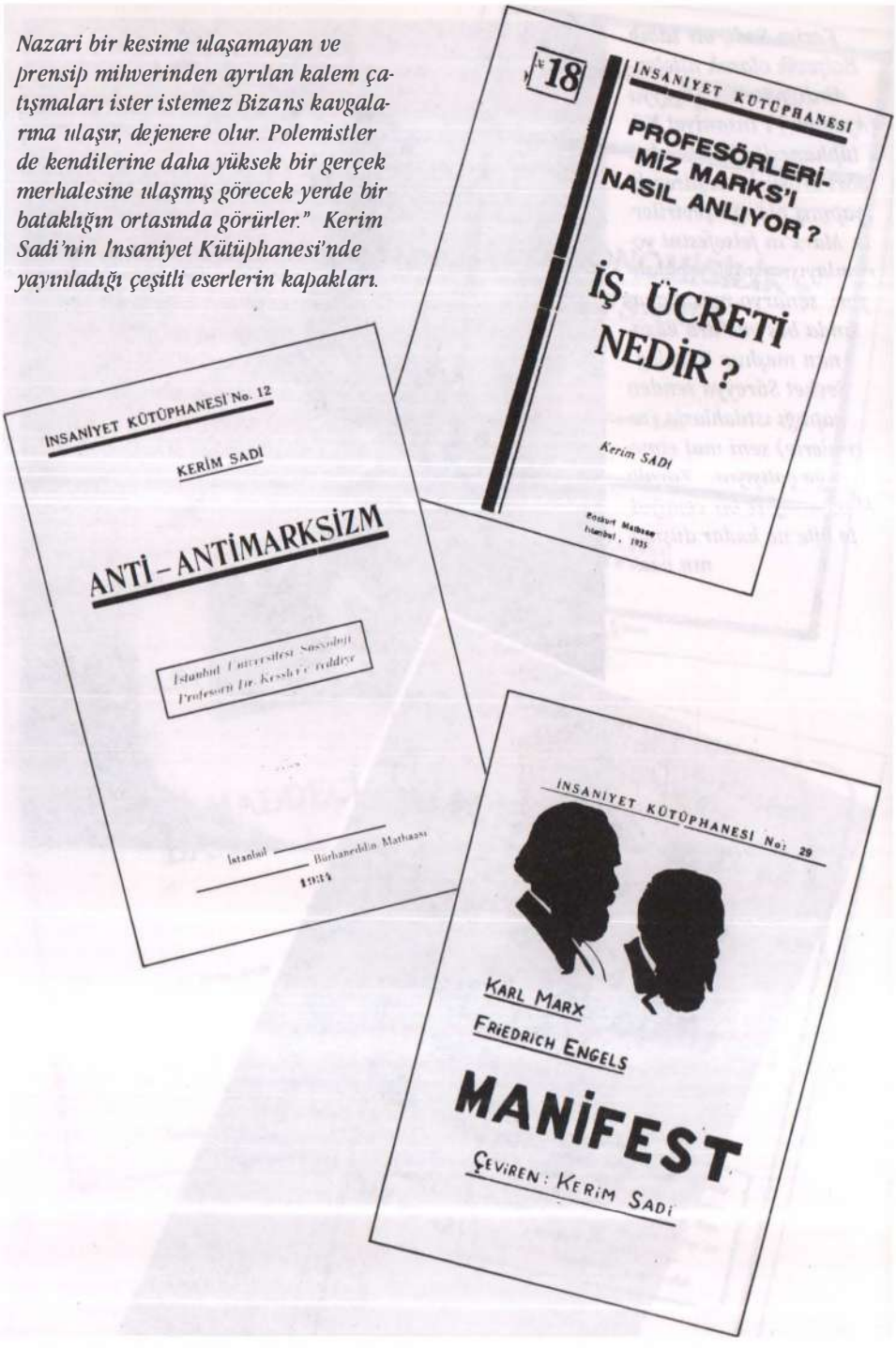
Kerim Sadi'ni kurduğu İnsaniyet Kütüphanesi'nin Türkiye'de marksist düşüncenin tanıtılmasında ve yayılmasında önemli bir yeri vardır. Özetle de olsa klasik metinlerin çevrilmesi, Kerim Sadi'nin zeki ve iğneleyici, üslûbuyla giriştiği polemikler, dönemin düşünce hayatında ilginç tartışmalar yarattı. Özellikle Namık Kemal, Ahmet Haşim, Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Kessler ve Mehmed Ali Ayni'nin düşüncelerine yönelttiği eleştiriler, Haydar Rifat gibi çevirmenlerin metinlerinde bulduğu yanlışlar bu polemiklerin konusu oldu. Hilmi Ziya Ülken'e göre Kerim Sadi'nin amacı, "marksist taktik" uyarınca "cepheleri parçalamak, burjuva aydınlarını maskara etmek"ti. Buna karşılık Kerim Sadi, bu polemikleri şu şekilde değerlendiriyordu: "Her polemiği nazariye ve prensipler etrafında gerçeğe ulaşmak için çok ciddi bir araç olarak kabul ediyorum.

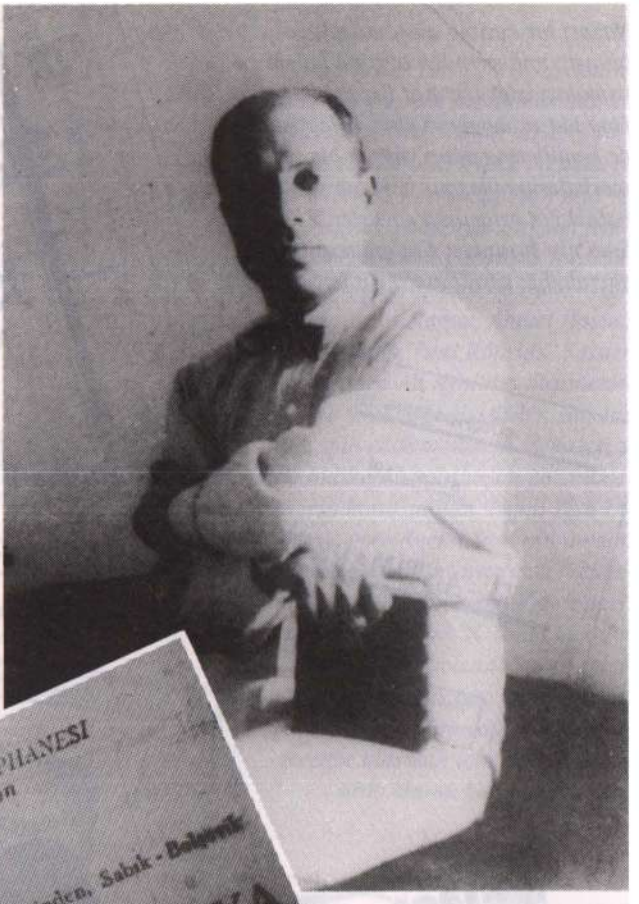

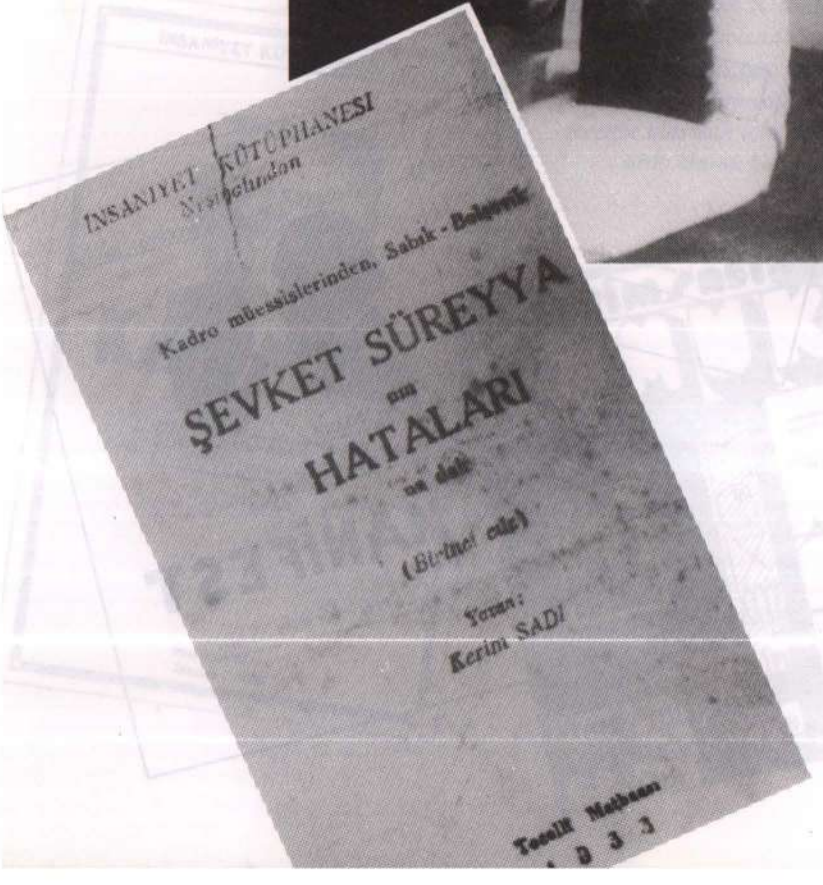

Nazari bir kesime ulaşamayan ve prensip mihverinden ayrılan kalem çatışmaları ister istemez Bizans kavgalarına ulaşır, dejenere olur. Polemistler de kendilerine daha yüksek bir gerçek merhalesine ulaşmış görecek yerde bir bataklığın ortasında görürler." Kerim Sadi'nin İnsaniyet Kütüphanesi'nde yayınladığı çeşitli eserlerin kapakları.

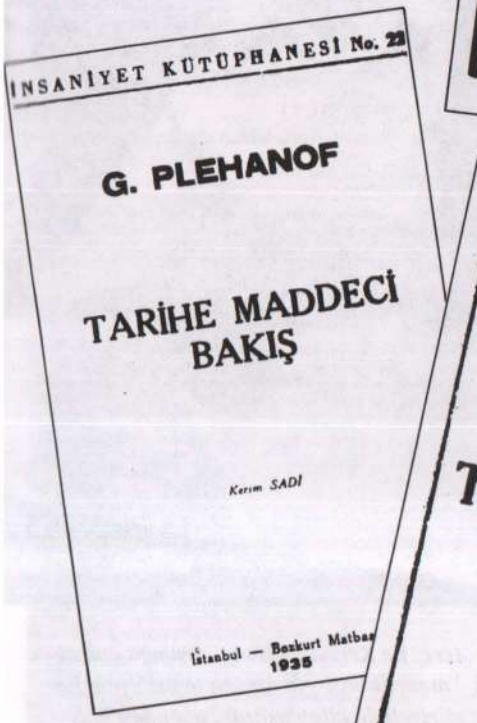
Kerim Sadi, bir sabık Bolşevik olarak nitelendirdiği Şevket Süreyya (Aydemir)'i İnsaniyet Kütüphanesi'nde çıkardığı dört broşürle eleştirerek, yapmış olduğu çevirilerle, Marx'ın felsefesini yorumlayışını şöyle noktalıyor: senaryo müsabakasında beş yüz lira kazanan meşhur "ideolog" Şevket Süreyya senden kaptığı ıstılahlarla (terimlerle) seni mat etmeğe çalışıyor... Zavallı Marx sınıfsız bir cemiyette bile ne kadar düşmanın var!"

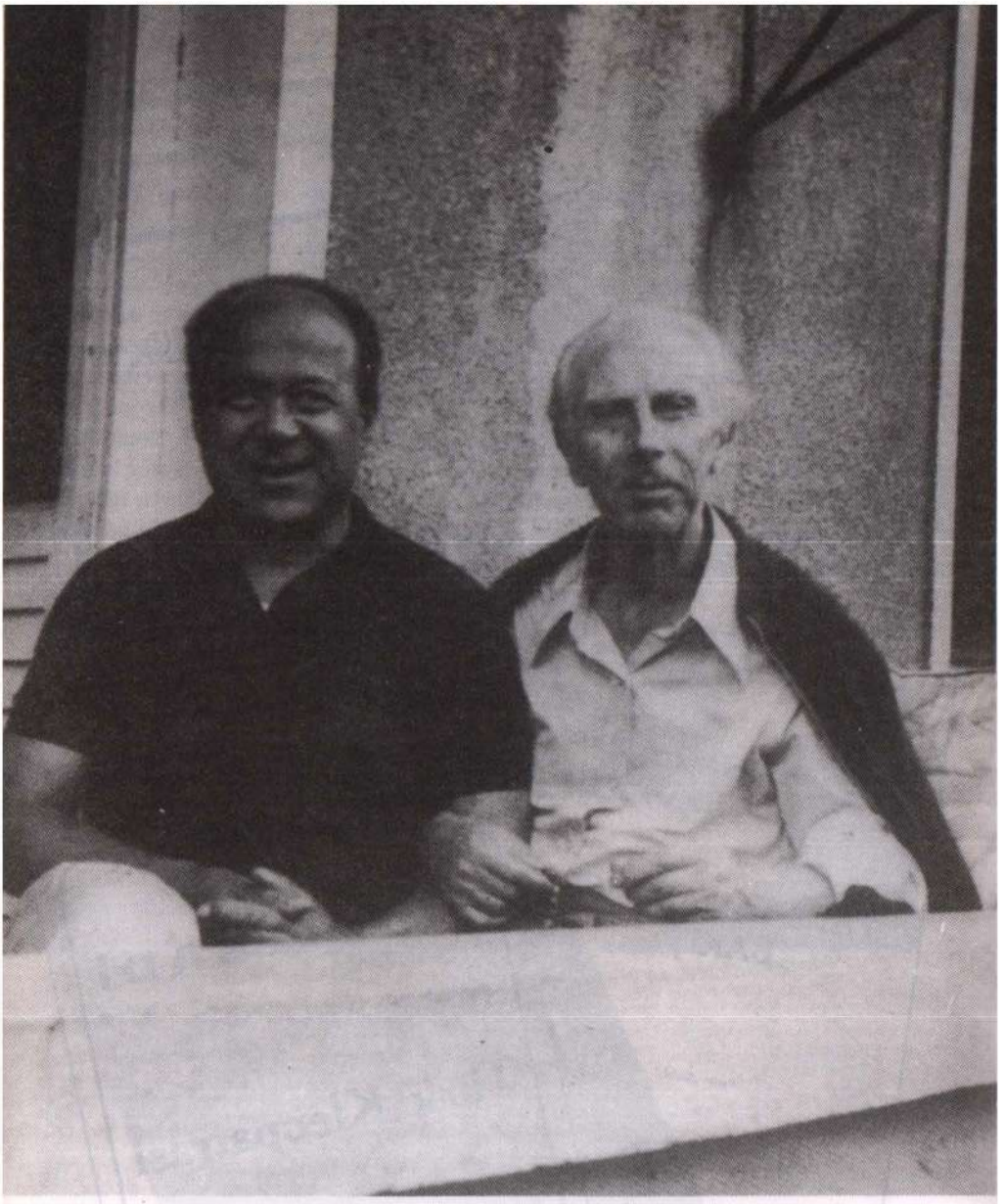

Kerim Sadi'nin İnsaniyet Kütüphanesi adı altında yayınladığı broşürler, bugün Türkiye'de sosyalizm tarihi üzerine araştırma yapanlar için bulunmaz kaynaklardır. Nazım Hikmet'in deyimiyle "içleri ışık ve ateş dolu küçücük kitaplar" dönemin düşünce hayatında yankılar uyandırmıştır. Kerim Sadi bu broşürlerle giriştiği polemikler konusunda, "Giriştiğim kalem savaşlarında Polemik yaptığım şahsiyetlerle müspet veya menfi kişi münasebetlerim bir rol oynamış değildir. Sayılarına gelince oldukça kabarık bir yekûn tutar, hattâ kimlerle polemik yapmadığım sorulsa daha uygun olur." demektedir.

Düşünce hayatımızın iki önemli ismi, Cemil Meriç ile Kerim Sadi'nin dostluğu çok ekkilere dayanmaktadır. Meriç için Kerim Sadi, "mabedi bezirgânlardan temizleyen, habercisi olduğu düşünceyi, bütün vecdi, bütün şiiriyetiyle kitaplaştıran, doğudan kopmayan, yobazlaşmayan bir iman"a sahiptir. Kerim Sadi'yi Türk sosyalizminin Plehanov'u olarak niteleyen Meriç'e göre o, "cönglde keman çalan mecnun, çölde vaızlar veren çilekeş, bir parça Sadi, bir parça Faust" ama kibarlığı ve çelebiliği ile "yüzde yüz Osmanlıdır." (Bu fotoğraf rahmetli Meriç'in kızı Ümit Meriç tarafından çekilmiştir).

Kerim Sadi'nin sağlığında F. Berke tarafından derlenmiş, hakkında yazılanlar ile değişik görüşlerinin, bilirkişi raporlarının yeraldığı anı kitabının kapağı.

Kerim Sadi'nin mezarı başında toplanan dostları. Mezarın sol tarafında soldan itibaren; Şair Süavi Koçer, Kerim Aydın, yazar İbrahim Topçu, Behçet Atılgan, Medet Serhat, yazar Zihni Anadol. Mezarın sağ tarafında sağ baştan ikinci; Fehmi Kurucu, yanında Kerim Sadi'nin kızkardeşi Cazibe Cerrahlar var. Mezartaşında "Hiçbir diktatörün kılıcı Onun kafasını kaleminden Ve yüreğini yumruğundan ayıramadı" yazmaktadır.

YAZI HAYATININ 50 nci YILINDA

KERİM SADİ

Türkiye solunun tarihi üstüne ilk araştırmaları yapan Kerim Sadi (asıl adıyla Nevzat Cerrahlar), 1975'te bu çalışmalarını bir cilt halinde toplayıp A. Cerrahoğlu imzasıyla yayımlamıştı. Hazırladığı ikinci cildi ise bastırmaya ömrü yetmedi.

Mete Tunçay, her iki cildin içindeki "katkı"lardan önemli olmaya devam edenleri ayırarak, bunları konularına göre tarih sırasına koydu. Elinizdeki kitap, Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı'nın bu şekilde genişletilmiş bir yeniden basımıdır.

Bu kitabı yayımlamakla, hem bütün yaşamını sosyalist değerlerin savunulmasına ve sosyalizm adı altında yapılan yanlışların eleştirilmesine adayan Kerim Sadi'yi saygıyla anıyor hem de okuyucularımıza, Türkiye solunun tarihi hakkında başka kaynaklarda bulamayacakları, öğrenmeye ve üzerinde düşünmeye değer bilgiler sunuyoruz.

İLETİŞİM 245 · TARİH-POLİTİKA DİZİSİ 6 · ISBN 975-470-386-8